CLARISSIMI VIRI

D. IODOCI DAMHOVDERII,

BRVGENSIS, EQVITIS AVRATI, I.V.D.

CONSILIARII REGII.

PRAXIS RERVM CRIMINALIVM.

OPVS ABSOLVTISSIMVM,

Prætoribus, Consulibus, Magistratibus, atq; omnibus Iustitiæ administris necessarium.

Ab ipso Auctore ante mortem tertia sui parte auctum, & nunc tandem vltimò editum.

Cum Summariis, Capitum & Titulorum, Materiarum item Indicibus copiosissimis.

Seorsum accesserunt eiusdem Auctoris

SENTENTIÆ SELECTÆ, PERTINENTES ad materiam Praxeos Rerum criminalium;

Nunc primùm in lucem editæ.

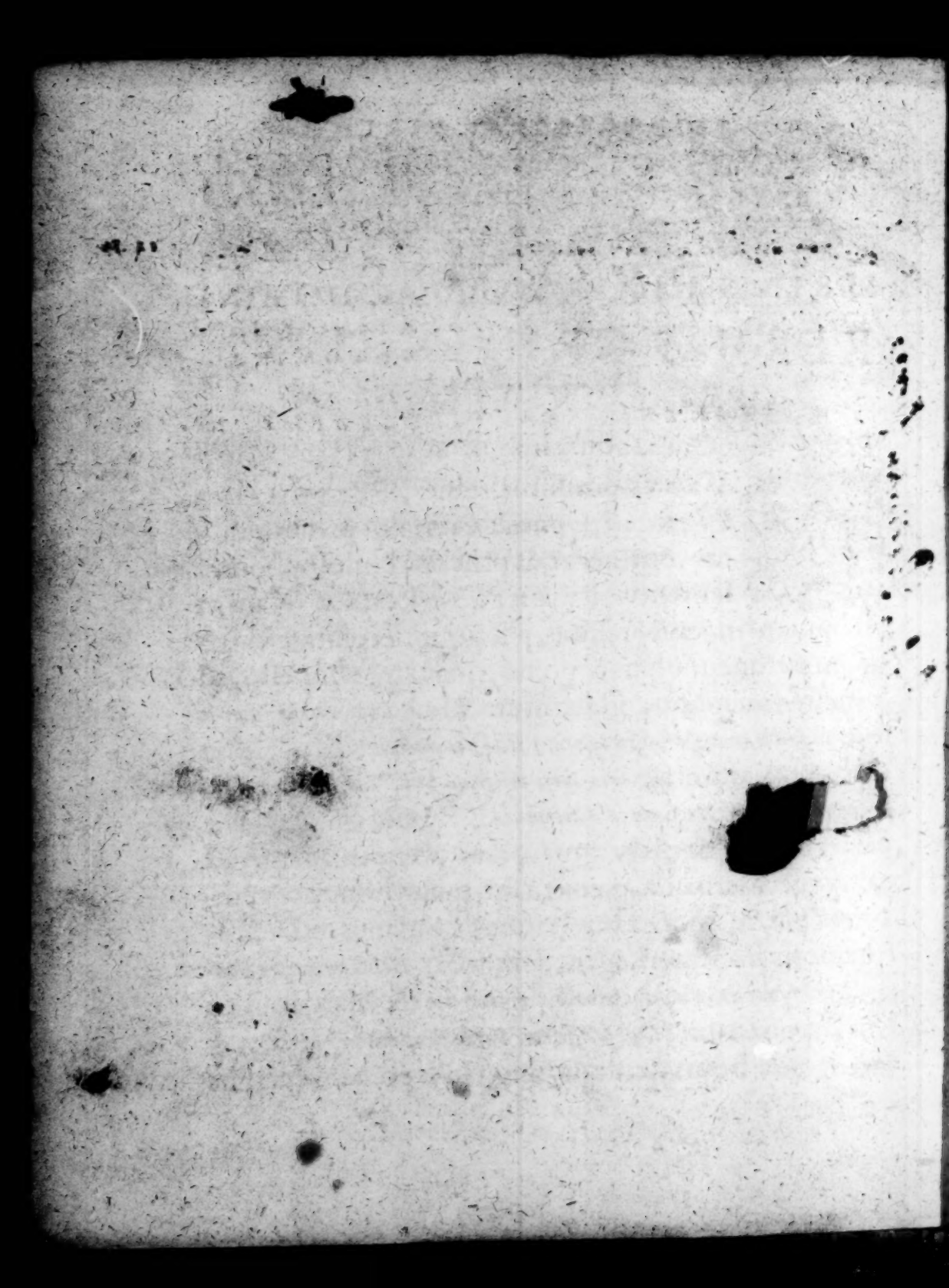

ANTVERPIÆ,

Sumptibus viduæ & hæredum IOAN. BELLERI, sub insigni Aquilæ aureæ.

Cum priuilegio Sacr. Cæs. Maiestatis ad decennium.

ANNO MDCI.

SERENISSIMO PRINCIPI, AC DOMINO
D. GVILHELMO, COMITI PALATINO RHENI,
VTRIVSQVE BAVARIÆ DVCI, DOMINO
suo colendissimo,

CASPAR BELLERVS TYPOGRAPHVS
Antuerpiensis S. D.

DVabvs potissimè rebus, Serenissime Princeps, publicæ rei salus & tranquillitas continetur, ex priscorũ Philosophorum sententia, Præmio et Poena. Nam vt est humani ingenii prauitas, plærique necessitate magis quàm ratione, mulctis & pœnis, quàm ipso honesto, ad honestè viuendum adducuntur: Hinc *legis virtus, non in imperando vetandoq; consistit tantùm, sed & in puniendo*, Modestino authore. Cum enim *tria Iuris præcepta sint, Honestè viuere, Alterùm non lædere, Ius suum cuique tribuere*: Huius quidem duæ partes sunt, vt bonis præmia, prauis pœna tribuatur; ad cætera verò seruanda pœna magis quàm honesto (vt diximus) plæriq; mouentur. Itaque Papinianus ex Demosthenis authoritate, Legem definiebat, *Delictorum quæ sponte, vel Ignorantia contrahuntur coërcitionem*: & Martianus ex Chrysippo scribit, *Legẽ præsidem, Principẽ ac ducẽ esse oportere, & bonis, & malis*; bonis quidẽ prẽmio, malis pœnâ. Vlpianus

692901

etiam, Iustitię Sacerdotum, id est Iurisconsultorum studium esse ait, *bonos tam metu pœnarum, quàm præmiorum exhortatione efficere, in quo veram, non simulatam philosophiam affectent.* Quapropter magna Iuris vtriusque pars terribili pœnarum atrocioribus sceleribus inferendarum tractatu continetur.

Verùm cum iudiciorum forma alia, aliæ maleficiorum pœnæ, alius deniq; Iudicum & Magistratuum, qui vindicandis sceleribus præsint, ordo moribus nostris sint, quàm fuerint olim iure Romanorum, quod libris Iuris ciuilis continetur: præclarè de Republ. dubio procul, meriti sunt ii authores, qui de rebus Criminalibus ad vsum fori nostri, & temporis huius mores accommodatè scripserunt. Quorum è numero præcipuas partes obtinet IODOCVS DAMHOVDERIVS Brugensis Iurisconsultus, D. CAROLO V. CÆSARI, & deinde PHILIPPO II. REGI CATHOLICO in Flādria à consiliis; qui ante annos iam quinquaginta rerum criminalium Praxin scripsit, nostris moribus, nostriq; æui Magistratibus ac Iudiciis accōmodatissimam. Ea quanto omnium tribunalium, omniumq; in Europâ, Germaniâ maximè, ciuitatum consensu recepta sit, testimonio sunt iteratæ editiones, & varias in linguas translationes. Quem sui laboris fructum, institutiq; sui successum expertus author, adhuc in viuis agens, maiorem etiā operam, maiusq; studium ad id opus exornandum, adaugendum-

gendumque ſibi conferendum eſſe cenſuit. quod & aſſecutus eſt prius, quàm fatis cõcederet, opere toto magna acceſſione adaucto & vltimâ limâ expolito. Cum itaq; author ipſe ſuperſtes adhuc, opus hoc ita auctum typographię iterùm noſtrę euulgandum crediderit, neque hactenus id præſtare, per temporum patriæq; calamitatem licuerit: nunc tandem auctoris piis manibus, & Reipubl. cõmodis ſatisfaciendum eſſe, neq; vltra differendum putauimus. Patronum verò nouum, nouato operi quæſiturus, viſum eſt iis Regionibus quærere, in quibus infans adhuc hic fœtus maximo applauſu ſuſceptus fuit, id eſt, in Germania, ſpe conceptâ fore vt adultus iam, maiore etiam ſuſcipiatur. Inter Principes verò Proceroſq; Germaniæ, quem potiùs deligamus quàm te, DVX SERENISSIME? qui & ſplẽdore familię, & Imperii amplitudine ac potentia, & veræ Religionis procuratione, & rei literariæ ſtudio, & deniq; ſeuerâ Iuſtitię adminiſtratione longè cæteris antiſtas.

Quare ſupplices oramus, vt libri huius frontem, tuo inſcribi nomine, ipſumq; tuo cenſeri patrocinio, facilis lubenſq; patiaris: Ita nobis animũ magnopere augebis rei literariæ laboribus noſtris promouendæ; & in vicem gratiarum agendarum, D.O.M. orabimus, vt te

SERENISSIME PRINCEPS, Magnum Eccleſiæ ſuæ, Reipublicæque Chriſtianæ columen quam diutiſſimè ſeruet. Dat. Antuerpiæ, IIII. Kal. Aprilis, Anno MDCI.

INDEX OMNIVM CAPITVM, ET TITVLORVM, IN PRAXI CRIminali contentorum.

Cap.		Pag.
1	De criminibus & Maleficiis	1
2	De Iudiciis seu litib. (vulgò) Processibus criminalibus	4
3	Quo pacto in iudiciis criminalibus procedendum fuerit	5
4	Qualiter crimina ad iudicis notitiam perueniant	6
5	De accusationibus	7
6	De denunciationibus	8
7	De exceptionibus criminalib.	10
8	De Inquisitionibus	11
9	De diffamationibus precedentibus per famam sparsis	14
10	De diffamationibus per indicia, suspiciones, cõiecturas, aut præsumptiones dispersis	15
11	De notorio	18
12	De commissionibus criminalib.	21
13	De citatione	22
14	De annotatione bonorum	24
15	De citatione reali, id est, captura, ibi.	
16	De carceribus	30
17	De carcerariis, siue commentariensib. hoc est, carcerum custodib.	31
18	De effractione carceris	35
19	De relaxatione carceratorum	37
20	De fideiussione in re, seu materia criminaria	40
21	De captiuorum, seu vinctorum aggrauatione	44
22	De præsentatione siue cõtumacia	45
23	De comparitione in materia criminali	ibid.
24	De procuratorib. in re, siue materia criminali	46
25	De exoniãdo in materia criminũ	48
26	De publica fide siue (vt vocant) Saluiconductu	50
27	De defectu, non cõparitione, siue contumacia contra impetrantem in materia criminum	51
28	De defectu, absentia, & non comparitione contra citatum	52
29	De contumaciis purgandis	54
30	De libello formando, seu petitione facienda in re criminali	55
31	De dilationibus in re criminaria	56
32	De respondendo per exceptionem	57
33	De remiss. in materia criminali	58
34	De respondendo pede ligato	60
35	De criminoso tradendo tortura	62
36	De indiciis tortura cõdignis, hoc est, ad torturam sufficientib.	64
37	De quæstione siue tortura	70

CAP.		PAG.
38	De repetitione quæstionis siue tortura	78
39	De confessione rei in tortura	81,82
40	De negatione patientis in tortura	83
41	Qui a tortura sint excusandi	ibid.
42	De purgatione vulgari, & principio de Monomachia, siue de duello	84
43	De alia purgatione vulgari	86
44	De purgatione canonica	ibid.
45	De purgatione legali	87
46	De seſe præsentando tortura, contra partem aduersam	88
47	De confrontatione	ibid.
48	De probatione ordinaria	89
49	De plena probatione in materia criminali	90
50	De reprobatione	ibid.
51	De Saluatione	94
52	De concludendo in causſa, siue malis, de ipsa causſa dedenda Iuſtitia	96
53	De causſa sua cõmittenda in gratiam Iudicis, vel de implorandagratia Iudicis	98
54	De processu visitatione & examine	ibidem.
55	De condemnatione & punitione in re criminali	102
56	De ordinaria capitali punitione in Flandria	104
57	De ordinaria punitione criminali ciuili	ibid.
58	De exiliis siue bannis	104,105
59	Qui excusandi, non puniendi, ob delicta commissa	107
60	De capitalium et publicorum criminum multiplicitate	108
61	De crimine laſa Maiest. diuina	109
62	De crimine laſa Maiestatis temporalis siue humana	143
63	De seditionibus	146
64	De priuatis carcerib. faciendis	148
65	De moneta adulteratoribus	149
66	De confiscatione bonorum	152
67	De cade seu homicidio	163
68	De plurib. ac diuersis modis homicidii	166
69	De homicidio manuali	167
70	De homicidio lingue	168
71	De homicidio per consensum	171
72	De homicid. per indicia, seu signa	172
73	De homicidio per sortilegia	ibid.
74	De homicidio per venenum	173
75	De inspectione occisi	176
76	Cui permissum occidere	178
77	De inuasione	186
78	De necessaria suorum bonorum defensione 194 (sione	195
79	De necessaria proprii honoris defen-	
80	De necessar. defensione amicorũ	197
81	De aliis homicidiis licitis	203
82	De bello	205
83	De armigeris, militib. ac stipendiariis	238, 239, &c.
84	De pace	325
85	De assasinis, & assasiniis	331
86	Qui excusandi ab homicidio	334
87	De homicidiis casualibus	341
88	De latrociniis	344
89	De parricidio	347
90	De suiipsius homicidio	349
91	De adulterio	353
92	De permissione adulterii	374
93	De lenocinio	377

CAP.		PAG.
94	*De stupro.*	379
95	*De Fornicatione.*	381
96	*De incestu.*	384
97	*De Raptu.*	386
98	*De peccato contra naturam.*	390
99	*De vi publica.*	397
100	*De Pignorationibus, vulgo,* Repræsaliis	399
101	*De telentis, ac aliis exactionib.*	403
102	*De vi priuata*	407
103	*De rapina.*	409
104	*De latrocinio simplici.*	410
105	*De incendiariis*	411
106	*De spontaneo incendio*	414
107	*De aggerum ruptoribus*	416
108	*De violatione templorum*	417
109	*De publicæ fidei, Saluaguardia, siue securitatis violatione*	421
110	*De pacis ac Inducıarum violatione.*	422
111	*De violatione sepulcrorum*	423
112	*De furto.*	424
113	*De Sacrilegio.*	438
114	*De crimine expilatæ hæreditatis*	441
115	*De abigeatu.*	443
116	*De furto incendiario*	444
117	*De peculatu.*	ibid.
118	*De receptoribus furtorum*	445
119	*De furtorum emptoribus*	446
120	*De repertis*	448
121	*De falsis.*	ibid.
122	*De falsitate per consensum*	449
123	*De falsitate in verbis*	ibid.
124	*De falsitate scriptorum.*	451
125	*De falsitate per abusum*	454
126	*De falsitate per silentium.*	458
127	*De diffamatione per libellos*	460
128	*De falsis aleis*	461
129	*De translatione limitum*	467
130	*De calumnia*	468
131	*De concussione*	ibid.
132	*De corruptione*	470
133	*De emptione officiorum*	471
134	*De monopolio*	474
135	*De coadiutoribus criminum*	477
136	*De receptione delinquentium*	478
137	*De iniuriis*	479
138	*De iniuriis verborum*	480
139	*De iniuriis factorum*	483
140	*De iniuriis per scripta*	486
141	*De iniuriis per gestus*	487
142	*De lasione & mutilatione*	488
143	*De correctione*	ibid.
144	*De damno pecuario*	490
145	*De damno per iecta*	491
146	*De damno generaliter*	492
147	*De pace componenda*	493
148	*De abolitionibus*	496
149	*De remissione*	497
150	*De reuocatione exilii*	501
151	*De appellatione*	503
152	*De confessione Maleficorum*	505
153	*De relegatione ad ergastula, seu vincula nautica*	509
154	*De executione criminalis sententiæ*	
155	*De carnifice* 530	(528
156	*Casus in quibus pœna mortis specificè à lege est imposita*	533
157	*Casus in quibus pœna citra mortem specificè à lege est imposita*	537
158	*De iustitia, siue mundana Iustitiæ descriptio*	540
159	*Adhortatio ad obseruationem Æquitatis*	549.

Finis indicis Capitum & Titulorum.

PRAXIS RERVM CRIMINALIVM, PRÆTORIBVS, PROPRÆTORIBVS, CONSVLIBVS, PROCONSVLIBVS, Magiſtratibus, reliquiſque id genus Iuſtitiariis ac Officiariis, apprimè vtilis & neceſſaria.

AVCTORE CLARISS. VIRO D. IODOCO Damhouderio, Brugenſi, Equite aurato, V. I. Doctore, quondam Cæſareo, nunc Hiſpaniarum Regis Philippi Conſiliario, atque eiuſdem Regis per totam Belgiam Financiarum Commiſſario.

PROOEMIVM IN RERVM CRIMINALIVM PRAXIN.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis Proœmii.

1 *REipublicæ intereſt delicta puniri.*
2 *Publica diſciplina fauor dictat & ſuadet, vt maleficia puniantur.*
3 *Publicè intereſt, prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat.*
4 *Publicè intereſt pœnam facilè non remitti, ne ad maleficia temerè quiſquam proſiliat.*
5 *Dare pœnas, maximi mali euitatio eſt, &c.*
6 *Caſtigare noxam oportet, non ob præteritum delictum, cùm id corrigi nequeat: ſed ne iterum peccet, tum ne iſſius exemplo cæteri quoque peccent, &c.*
7 *Facilitas venia, incentiuum tribuit delinquendi.*
8 *Si ea qua malè vſurpantur, omittimus, exceſſus viam aliis aperimus.*
9 *Puniendæ ſunt maleficia, vt vnius pœna, metus poſsit eſſe multorum.*
10 *Quos ad vitæ decora, domeſtica laudis exẽpla non prouocãt, correctionis ſaltem medicina cõpellat.*

PRAESENTIS Praxis materiam exactiùs ac penitiùs explicare, non ſolùm ad Iuriſconſultum, verùm etiam ad Latrunculatorem multiſcium & expertum pertinet. Satis tamen fuerit quomodocunque datur, pingui (quod aiunt) Minerua, Deo opt. max. auxiliante & ſuppetias ferente, eam indicare, ad huius operis ſufficientiam, quantumque huic noſtro propoſito ſeruiat: quo ſecurius, clariùs ac enucleatius nouerint & intelligant quid agendum, quidve omittendum ſit, qui vel nummis datis, aut

parentum amicorumque fauore, officium aliquod consecuti sunt. Ne igitur materiæ scopum prætereamur, paucis rem ipsam
1 nunc aggrediamur. Reipublicæ † interesse constat delicta puniri, ne maleficia maneant impunita. Trita l. Ita vulneratus primo responso, in fine ff ad l Aquil. ibiq; nec ineleganter ait Baldus acutissimus. Publicæ
2 disciplinæ † fauorem dictare ac suadere, vt maleficia puniantur, l Licitatio §. quod il. licitè. ff. de publica & vectigalibus, l. Stichũ, §. tametsi, ff. de solut. l. Si longius §. 1. ff. de iudic. vulgata l. Capitalium §. famosos. ff. de pœnis, c. vt famæ, extra de sentent excommuni. His illud quoq; seruit. Publicæ
3 † interest, prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat. Notabili l. Congruit, ff. de officio præsid. l. 2. C. quando licet vnicui. sine iudi. se vindicare. Cùm
4 † non remitti pœnam, facilè publicè interest, ne ad maleficia temere quisquã prosiliat, l. Si operis, C. de pœnis: his concordat glossa notabilis in verbo, confusè, in fine in c. Cùm clamor, extra de testibus. Quàm autem vtilis, imò necessaria sit in delinquentes ea iustitiæ pars, quæ vindicatio à Philosophis appellatur, quam & animaduersionem vocare licebit, docet diuinus ille Plato
5 in lib. de Republica, cum ait: † Dare pœnas maximi mali euitatio est: facit enim alibi prudentiores & iustiores & medicina quædam iniquitatis, ipsum est iudicium. Illud verò neque deorum neq; hominum vllus audebit dicere, vt ab eo qui iniustè egerit,
6 pœna non sit exigenda † Castigare noxam oportet, non ob præteritum delictum, cùm id corrigi nequeat, sed ne iterũ peccet: tum ne ipsius exemplo cæteri quoque peccent.
7 Quod fit, si † crimina non puniantur: facilitas enim venię, incentiuum tribuit delinquendi, c. vt clericorum, ext. de vita & honest. cleri. &
8 † si ea quæ malè vsurpantur omittimus, excessus viam aliis aperuimus, c. loci, §. proinde, 5 q 9. c. Peruenit, 90. distinct. Punienda ergo † sunt maleficia, vt vnius pœna, metus possit esse multorum. Aurea l. 1. C. ad l Iul repetun. d. l Capitalium, §. famosos. His conformis est glossa in verbo pertimescat, in c. Sicut, extra de iureiurando Et quos † ad vitæ decora domesticæ laudis exemplo non prouocant, correctionis saltem medicina compellat, l. vnice. C de emenda. propin. cuius item idem meminit glossa in verbo Pœna, in priùs citato c. vt clericorum: nonnulla ibidem allegans nequaquam dissimilia. Sed quorsum tam multa de malefactorum pœna? nempe vt cognoscas hanc iudiciarii fori partem Prætorib. Proprætor. Consulib. Proconsulib. Magistratibus, reliquisque id genus Iusticiariis ac Officiariis opidò quàm necessariam esse. Quare ad munus susceptum redeamus; & in capita aliquot vniuersæ praxis nostræ summam redigamus.

CAPVT I.

De Criminibus & Maleficiis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis, CAP. I

1 *Criminum Alia* { *Publica,* { *Ordinaria.* / *Extraordinaria.* / *Priuata,*
2 *Crimina quare dicantur publica.*
3 *Ad publicam vtilitatem spectat, ne crimina maneant impunita.*
4 *Crimina quare dicantur ordinaria.*

Quando

5 *Quando ordinariam pœnam potest Iudex, cauſſa cognita, augere,*
6 *Quando minuere.*
7 *Publica extraordinaria quare dicantur.*
8 *Extraordinaria quare dicantur.*
9 *Crimina dicuntur priuata, vna ex cauſſa.*
10 *Crimina dicuntur priuata, altera ex cauſſa.*
11 *Criminum Alia* { *Capitalia.* / *non Capitalia.*
12 *Crimina capitalia ſunt.*
13 *Crimina non capitalia ſunt.*
14 *De iure Canonum non imponuntur pœnæ capitales, &c.*
15 *Crimina an viginti annis iure Ciuili præſcribantur.*
16 *Crimina an viginti annis iure Canonico, ſicut ciuilis præſcribantur.*

1 PRincipio præmittendum † & animaduertendum eſt, Criminum alia eſſe publica & ordinaria: Alia publica & extraordinaria, & alia priuata. Crimina publica & ordinaria ſunt, vt crimen læſæ Maieſtatis, Hæreſis, Simoniæ, Adulterii, Homicidii, Falſi, & plurimorum nec diſſimilium, quæ ex iudiciorum publicorum legibus ſunt introducta. Ex eo dicta † publica, quòd eorum executiones ſiue denunciationes, ſiue accuſationes, cuilibet ex populo pro intereſſe iuſtitiæ competant. §. 1. verſ. Publica autem, Inſtitut. de public. iudic. l. 1. ff. eo tit.
3 quoniam † ad publicam vtilitatem ſpectat, vti ſæpiuſculè allegatum eſt, ne crimina
4 maneant impunita. Dicuntur verò † ordinaria quia certa pœna lege Principis ſtatùto, aut conſuetudine introducta in eis ſtatuitur: quam ordinariam non licet Iudici minuere. Nam vt Papi. reſp. facti quidem quæſtio in arbitrio iudicantis eſt, pœnæ verò perſequutio non eius voluntati mandatur, ſed legis authoritati reſeruatur, l. 1. §. 2. ff. ad S. C. Turpil. niſi forte cauſſa cognita, quia tum vel augere vel minuere admit-
5 titur. Augere, † quando multis graſſantibus opus eſt exemplo, vt vnius pœna, metus ſit multorum, l. 1. C. ad leg. Iul. repetun.
6 Minuere, † quoties perſona delinquens honeſta eſt, neque deliquit niſi ſemel, l. Quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui notantur infamia, l. in ſeruorum, §. finali & l. Reſpiciendum, ff. de pœnis. Publica † autem
7 extraordinaria, vt l. Iul repetun. & l. Fla. de plag. & huiuſmodi. de quibus habetur, l. prima, ff de publi. iudic. l. Lex Iulia, §. hodie. ff. ad l. Iul. repet. & l. finali, ff ad l. Fla. de pla.
8 Ideo dicuntur † extraordinaria, quòd nõ ſit illis certa, aut lege, aut Principis ſtatuto, aut conſuetudinis introduct. one cõſtitut. pœna, ſed arbitrio impon tur iudicantis, & hoc ſecundum delicti & perſonæ qualitatem, c. ſuper his, extra, de accuſat. c. de cauſſis, §. illis, extra de offi. de leg. l. 1 ad medium, ff.
9 de effract. & expilat. Potrò † priuata ſunt, ob quæ priuatim ad intereſſe noſtrum agimus, nobiſq; aliquid dari aut appl cari debere pro delicto in nos commiſſo petimus, id eſt, pecuniariter pro illis agimus. Aut di-
10 cuntur † priuata, quòd eorũ executiones & denunciationes ſiue accuſationes ad illos tantum pertineant quibus inferuntur, vt furtum, iniuria, damnũ, crimen abigeatus, &c l finali, ff de priua. delictis, l. finali, ff de
11 furtis. Rurſum, † dictorum criminum alia ſunt capitalia, quæ vltimo ſupplicio afficiunt homines, veluti ſunt ea, ob † quę mors,
12 pœna ſanguinis, confiſcationis bonorum
13 aut exilii infligitur. Cætera non † capitalia, ex quibus pecuniaria, aut in corpus ali-

qua coërtio, pœna est, l. 2. ff. de pub. iudic. §. Publicorum, Instit. eo tit. De iure autem ca-
12 nonum non † imponuntur pœnæ capitales seu corporales, c. Cùm non ab homine, extra, de iudic. licet sint argumenta, quæ cum ista autoritate pugnare videantur in c. 2. extra de maiori. & obedient. in c. Per venerabilem, extra, qui filii sint legitimi, in c. Sicuti, §. Quia ergo, 2. q. 7. quòd hic breuitatis caussa examinare ac discutere sciens prudensque prætereo. Cæterùm varia præsentis materiæ, ex diligenti passuum consideratione inferius declarandorum, lucidiùs colligi poterunt. Restat adiicere, antequam
13 præsens caput absoluam vnam & alteram quæstionem non absurdam. Crimina † & maleficia, an viginti annis, iure ciuili, præscribantur? Licet ad hãc quęst. videantur & cernãtur diuersę doctòrum opiniones, quibusdam dicentibus & sustinentibus præscribi duntaxat triginta annis, aliis viginti. Sanior tamen mihi videtur opinio sustinentium prędscribi viginti annorum spacio. Sicuti videtur tenere eximius D. Bart. in l. Querela. C. ad l. Corneliam de falsis, quã l. dixit notabilem & singularem esse, quam etiam summopere commendauit D. Iacobus Robertus V. I. Doctor, præceptor meus Aureliæ legens. Anno M. D. x x x. quam ait digito perpetuo alligandam pro amico liberando. & hæc lex habet tantum locum in foro fori, secus in foro poli siue animæ. D. Panor. in c. Cum haberet, extra de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium, c. Cum tanto. extra de cõsuetu. & in d. c. Cum haberet, notabiliter distinguit D. Panor. in 3. notabili. quem omnino vide. Huius quęstionis etiam meminit D. Nicolaus Boerius suis in decisionibus aureis in prima parte, quæstione 26. numero 7. & seq. folio 38. quem etiam videre lec-
16 tor poterit. Crimina † an viginti annis iure canonico, sicut ciuili, præscribantur? vt huic q. satisfaciamus, dicendum videtur de iure canonico, quod non præscribantur delicta & maleficia dicto viginti annorum spacio, vt per Abba & Felin. in c. Licet causam. colu. 93. versic. Tertium remedium, extra de probat. & per Aufred. in decisione Capellæ Tholos q. 1. c. 88. volentes quod in criminibus impedientibus executionem ordinis vel beneficii retentionem, etiam post peractam pœnitentiam (de quibus in c. Inquisitionis, de accusatio.) non currit præscriptio, nec illis præscribitur, quia talium accusatio non clauditur præscriptione legali, vt volunt Anto. de Butrio, Imola, & Abbas Sicul. ib. in aliis vero tollitur directa accusatio dicto viginti annorum tempore, cum lex ciuilis non reperiatur secundum ipsos a canone correcta. per tex. in c. 1. de no. oper. nunciatio. Et sic extat regula tam de iure ciuili, quam canonico, crimina & maleficia viginti annorum præscriptione tolli, &c. De his & aliis huic materiæ congruentibus ponit D. Nicolaus Boerius in suis decisionibus aureis. q. 26. numeris 6. 7. 8. 9. 10 & sequentib. quem Lector etiam videre nequaquam grauabitur.

CAPVT II.

De Iudiciis seu Litibus vulgo Processibus criminalibus.

Summę rerum tractatarum in Commentar. CAP. 2.

Criminalium Iudiciorum, Alia { *Criminaliter intentata,* / *Ciuiliter intentata.*

Iudicia

2 *Iudicia criminalia criminaliter intentata sunt.*
3 *Iudicia criminalia ciuiliter intentata sunt.*
4 *Iudicia criminalia secundum nonnullos sunt.*
5 *Iudicia ciuilia sunt.*
6 *Criminaliter agi quando dicatur.*
7 *Ciuiliter agi quando dicatur.*

QVemadmodum Crimina ipsa paulò antè duplici genere distinximus: ita iudicia quoque criminalia, bifaria ratione sei-
1 iunximus. Sunt † enim criminalium iudi- 6
ciorum alia criminaliter intentata, alia ciui-
2 liter intentata. † Iudicia criminalia crimi-
naliter intẽtata sunt, in quibus tractatur de 7
crimine capitali, siue pœna vltimi supplicii:
nempe decollationis, suspendii, incendii,
mutilationis, aut amputationis mẽbri, sec-
tionis, exilii, aut alterius cuiuscunque mag-
næ corporalis punitionis. Iudicia verò cri-
3 minalia, ciuiliter † intentata sunt, in qui-
bus non agitur de capitali crimine: sed de
mulcta duntaxat, hoc est, emenda pecunia-
ria, aliave ciuili animadversione simili. Ne-
que hic me clam est, esse nonnullos autho-
ritate graues ingeniiq; perspicacitate cele-
bres qui aliquantulo diuersius isthæc defi-
4 nisse videntur: vocant † enim Iudicia cri-
minalia, quorum finis ad Reipublicæ & Fi-
sci commodum tendit, siue pœna sit corpo-
5 ralis siue pecuniaria. Ciuilia † autem, quo-
rum finis ad commodum partis tendit, quę
nec absurdè priuata dicuntur. glossa nota-
bilis in verbo Centum aureorum, in l. Præ-
tor, in principio, ff. de sepul. violat. quam
nequaquam erubuit dicere singularem Io-
han. Imolensis in Rub. de public. iudic. ad
illud tritum videlicet: Quòd † criminali-
ter agi dicitur, quando pœna postulatur ap-
plicari Fisco, vel cõmunitati, proueniens ex
delicto. Quando autem applicatur † parti,
dicitur agi ciuiliter. Idem nec displicuit exi
mio Bartolo in l. Agraria. ff. de termi. mot.
Angelo Aretino Institu. de actionibus, in
exordio: fuitque hæc opinio Innocentii in
c. Qualiter & quando, 2. de accusat. necnon
doctorum in c. 1. de Iudic. & potissimum
Abba. Panor. super Rubro de Iudic. in vers-
sic. Tertiò quæro de vtili quæstione, reci-
tantis varias ac diuersas scribentium opi-
niones, quas studio breuitatis posthabe-
mus & omittimus, atque studioso in re-
bus publicis non occupato, videndas re-
linquimus. Hæc timari penitius, & vter
modorum magis proposito seruiat, examin-
nare discussius, neque animus est, neque
ipsi loco certè conueniens, quum in subie-
ctis capitibus quantum isthæc assumpta
materia postulare videbitur, abundè satis
meminerimus.

CAPVT III.

Quo pacto in Iudiciis Criminal. procedendum fuerit.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 3.

In iudiciis criminalibus criminaliter intentatis proceditur
- *Ordinariè*
  - *Delatiuè. i. per querelam partis,*
  - *Probatiuè. i. quando delata inuestigatione, vera probantur,*
- *Extraordinariè*
  - *Summariè in cognitis,*
  - *Simpliciter, cùm res vrget maturationem.*

2 Ordinariè
3 Extraordinariè,
4 Summariè,
5 Simpliciter & de Plano,
} quando proceditur.
6 In notoriis non est opus iuris ordinem seruare.
7 Dissimulatio aliquando bona iustitiæ nomen meretur.

1 IN iudiciis criminalibus † criminaliter intentatis nonnunquam proceditur Ordinariè & secundum iuris ordinem: & aliquãdo Extraordinariè, id est, iuris ordine non
2 seruato. Ordinariè, † quum adest persona conquerens & offerens probare, aut quoties delicti certa veritas constare potest probatione ordinaria: Hoc casu, dantur processui omnia ac singula requisita. Extraordinariè, † quando non est pars conquerens,
3 sed cùm Iudex aut Fiscus procedit ex suo officio per inquisitionem quæstionis aut torturæ super indiciis & præsumptionibus: quo quidem casu proceditur nonnunquam summariè, aliquando simpliciter, de plano, & sine strepitu ac apparente forma iu-
4 dicii. Summariè, † quum crimen Iudici notum est: tum enim iuris ordinem seruare non est necesse. Attamen sic in notoriis criminibus iuris ordinem non seruare, est nihilominus secundum iuris ordinem procedere, c. Ad nostram. 3. extr. de iureiuran. Recepti iuris est, quòd in notoriis non est necessaria accusatio, vel denunciatio, vel inquisitio, vel exceptio, de quibus
5 infrà dicemus. † Simpliciter de plano & sine strepitu & figura iudicii, quum negotium celeritatem desiderat, adeò vt mora ac dilatione maius dispendium, periculum, & incõueniens Reipublicæ imminere posset, veluti tempore commotionis aut seditionis: quo quidem tẽpore quatuor aut quinque ex præcipuis seditiosis subita decollatione tolluntur è medio: ac postea disputatur æquo ne iure sublati sint. Nam † in huiusmodi notoriis nequaquam opus est iuris
6 ordinem seruare, præcitato c. Ad nostram. 3. Si verò iudici perspectum fuerit occasiõne temporis, ex huiusmodi subita punitione plus mali quam boni Reipublicæ posse oriri, eo tempore iudex dissimulanter ac conuenienter iustitiam protrahet. Atque
7 † eo tempore talis dissimulatio veræ bonæque iustitiæ nomen merebitur.

CAPVT IIII.

Qualiter crimina ad Iudicis notitiam perueniant.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 2.

1 *Crimina variis modis ad Iudicis perueniunt notitiam*
- *Ordinariè*
  - *Accusatione.*
- *Extraordinariè*
  - *Denunciatione.*
  - *Exceptione.*
  - *Inquisitione.*

2 Accusationis
3 Denunciationis
4 Exceptionis
5 Inquisitionis.
} definitio seu descriptio.

Vtrum-

1 Signandum nunc est, Crimina variis † multisque modis ad Iudicis peruenire notitiam: nempe Ordinariè, Accusatione. Rursum extraordinariè, Denunciatione, 2 Exceptione, & Inquisitione. Est autē † Accusatio siue accusare (quod idem est Azone teste in summa tit. de accusationibus in principio) quempiam in libello reum criminis deferre, vel criminis reum ad vindictam efficere. Vide Hostiensem in summa eod tit. in exordio, necnon D Ioannem Oldendorpium virum in iurium studiis doctissimum, in suo libello de Copia verborum & rerum in iure ciuili, dicentem: Accusare est apud Iudicem causari, aliquem peccasse. 3 Denunciare † siue denunciatio, est alicuius crimen ad superiorem nunciare. Præfatus Hostiensis in summa, tit. eod. de accusat. hanc ita definit: Denunciatio est criminis alicuius apud Iudicem sine inscriptione legitimè facta, delatio, ad pœnitentiam peragendam, vel aliam legitimam pœnam imponendam, vel etiam 4 ad vtrunque, &c. Exceptio † siue excipere, est parti crimen imponere in iudicio siue iudicialiter ad aliquam defensionem, tanquam proposito subseruiens, cum protestatione, ac animo non iniuriandi, vide Specul. lib. 3. par. 1. tit. de criminibus in modum excep. pro. 5 † Inquisitio, est alicuius criminis per superiorem in respectu inferiorum suorum inuestigatio, vt in tit. de Accusat. inquisit. & denunciat. Cæterùm qua forma in accusatione, denunciatione, exceptione, ac inquisitione procedendum fuerit, latiùs infrà suo loco dicendum produximus: nunc hasce definitiones vtcunq; tetigisse, abundè hic fuerit satis.

CAPVT V.

De Accusationibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 5.

1 *IN Iudiciis criminalibus proceditur accusatione.*
2 *Absque accusatore seu accusatione nemo venit condemnandus.*
3 *Antiqua iura scripta, quemlibet legitimum & idoneum criminaliter accusantem admittebant.*
4 *Accusator, ad quæ de iure cogebatur.*
5 *Accusatori sine vinculo inscriptionis ex communi vsu, accusare conceditur.*
6 *Accusare volens alium criminaliter, habeat suas probationes, luce meridiana clariores paratas.*
7 *Quorundam opinio.*
8 *Accusator succumbens quibus obnexius.*

1 IN omnibus iudiciis † criminalib nec ssa-
2 nò proceditur accusatione. Nā absq; † accusatore seu accusatione vlla, nemo producitur condemnandus. l. Rescriptio, § si quis accusatorem, ff. de muneribus & honoribus, l. 3. C. de his qui accusa. non possunt, c. vnico, ext. vt eccl. benef. sine diminu. conferan. c Relatum, 5. q. 3. & c. De manifesta. 2. q. 1. Quamobrem nec Dominus noster Iesus Christus mulierem repertam in adulterio condemnare voluit; quòd nemo ipsam adulterii accusauerat: nec Iudam eiicere, cum fuisset fur, quòd nemo 3 eum furti accusauerat. Antiqua † autem iura scripta, quemlibet dignum, legitimum & idoneum criminaliter accusantem, apud Iudicem omnis criminis aut sceleris publici admittebant. Sed interim † hic accusator cogebatur sese mancipare carceri, ac inscriptionis vinculum assumere: hoc est, ad 4 pœnam talionis semet obstringere, nisi delata legitimo testimonio comprobasset.

Nempe vnam eandemque subire pœnam, quam reus vera accusatoris delatione, veraque comprobatione iure susceptisset, vel certè talem pœnam quam ipse accusator, sua delatione spectare & intendere videbatur l. fin. C. de accusat. & inscri. quæ lex partim canonizata reperitur in c. Quisquis, & in c. Qui crimen, 2. q. 8. atq; gloss. in c. Super his, ext. de accusat. denuncia. & inquisit. Sed 5 quoniam huiusmodi iuris † ratio ac inscribendi, sesequè in carcerem tradendi solennitas nimium austera nimisque rigida fuerat, vt hac de caussa multi etiam maleficentissimum quemque, atque adeò Reipublicæ etiam sceleratissimum accusare timerent, censentes satius esse propriæ saluti cõsulere, quam forsitan cum iactura vitæ, accusatione sua temeraria alterius vitam auferre velle: ideo stylo & consuetudine præfatum ius merito antiquatum est: ac introductum vt quilibet liberè tutoque posset accusare & criminaliter concludere sine timore alicuius pœnæ aut mulctæ: & quòd Pars duntaxat concludat ad emendam ciuilem, & ita habet communiter vsus. Nihilominus tamen pars † formalis, aut volens alium accusare criminaliter, oportet habeat 6 suas probationes paratas, quæ in talib. plenæ & clarissimæ requiruntur, l. Is apud quẽ, C. de eden. vulgatissima l. Sciant cuncti. C. de probat. quam legem verbotenus canonizatam legimus in c. Sciant cuncti, 2. q. 8. Et secundum † nonnullos obligatur tale 7 iudicium criminale seu (vulgò) processum propriis sumptibus & expensis deducere: & succumbens † condemnari ad detrimenti, 8 imò ad totius iusticiæ reparationem, atque Rei ipsius perperàm per ipsum accusati omnibus detrimentis & incommodis facere satis: deinde de iniqua vanaque proximi accusatione (vulgò *vãde vvãclaghe*) acrẽ dignamq; subire supplicii pœnam, nõ quidem talionis atque delato crimini parem: sed iudicis arbitrio imponendam.

CAPVT VI.

De Denunciationibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 6.

1 Iura { Ciuilia / Pontificia } *Quos ad denunciandum admittunt.*

2

3 *Infamus,*
4 *Vilis,*
5 *Conspirator,* } *non denunciant.*
6 *Inimicus,*

7 *Bona vita, famæ, & conuersationis, qui ex charitate & zelo animæ odii fomite procedit denunciare admittitur.*

8 *Denunciationes oportet esse veras.*

9 *Inter accusatorem & denunciatorem differentia.*

10 *Denuncians ad quæ obligatur.*

11 *Denuncians nonnunquam obligatur iurare denunciationem veram esse.*

12 *Iudex, Fiscus, & similes in denunciationes ad quas an aduertere obligantur.*

13 *Finis denunciationis.*

Iura

1 IVra Ciuilia † neminem ad denunciandum admittunt, nisi officiarios ad id muneris ordinatos: veluti messarios, saltuarios, forestarios, clientes, satellites apparitores, catholicianos, amanos, atque id genus non dissimiles: quorum sunt partes, virtute iuramenti præstiti, crimina bene legitimeque Iudicibus Magistratibus, Iustitiariis, vel Officiariis denunciare, quibus tamen non nisi in minutulis, leuibusque criminib. fides habenda fuerit: In magnis grauibusque criminibus minimè: nisi forsitan quum Iudex, Magistratus, Iustitiarius, Officiarius, aut Fiscus de illis grauioribus criminibus
2 exactiùs penitusque scisciari velit & inquirere. Iure verò † Pontificio etiam quiuis, quorum interesse ratione aliqua posset, admittuntur, c. Illa præpositorum, ext. de accusat. & ibi Panor. eiusque sequaces. Idem similiter recipit & eos qui recto vtilitatis publ cæ desiderio moti, atque adeò vero Iustitiæ excitati zelo, quemlibet de quocunque etiam crimine denunciant: modò hic tamen denuncians non sit infamis, in-
3 famia † iuris & facti, secundum Canones, aut iuris tantum, secundum leges, c. 1. & ibi Panor. & alii scribent. ext. eod. t. de accusat.
4 Neque † etiam si vilis persona fuerit, aut
5 † conspirator quispiam. c. Cùm dilectus,
6 ext. eod. de accusat. Neq; † inimicus, c. Repellantur, eod. tractatu: Neq; si ex odio aut ea conditione denunciare videatur, vt denunciatus puniatur aliqua pœna canonica, aut legali: sed eò duntaxat spectet, vt ipsius delati saluti consulat: vt vel hoc pacto nempe iusta atque euangelica correptione superioris, tandem resipiscat: aliique simili metu, ac pudore perterriti coerceantur, ne liberiùs impunitiusve peccent. Quisquis verò alio animo confratrem deferre parauit,
7 iure ab huiusmodi denũciatione reiectabitur. Sed qui bonæ † vitæ, famæ & conuersationis fuerit, qui ad hoc ex charitate procedit, nec ex odii fomite denunciare conspicitur, indubiè admittitur, c. Repellantur, &c. Qualiter, ext. de accusat. Quamobrem † denunciationes omnes oportet esse
8 veras, alioqui denunciator iste ad detrimẽti, imò ad totius iustitiæ reparationem deuinciretur, atque ipsius etiam Rei perperàm per ipsum denunciati, omnibus detrimentis & incommodis facere satis obligaretur Iudicis arbitrio, aut (vt quibusdam placet) ad pœnam etiam talionis. Hoc tamen inter † accusatorem & denunciatorẽ
9 interesse sciendum, quòd accusator inscribere se cogatur, accusationem suam pronunciare, Fisco assistere, Iudicium interdum suis sumptibus prosequi. Denunciator verò horum nihil præstare cogitur, nec se inscribere nec denũciationem suam pronunciare, nec Fisco assistere, neque litem suis prosequi sumptibus: sed duntaxat obligatur ostendere ea quę de illo crimine nouit, atque etiam nominare testes criminis huiusmodi conscios, c. Super his, ext. de accusat. Etiamque † iurare (inquantum Iudici, Magistratui, Iustitiario, Officiario, aut Fisco placeat) obligatur, suam denunciationem esse veram, & non facere calumnię caussa, c. Veniens, ext. de accusat. & ibi
12 Iohan. And. Iudicis † interim fuerit, atque ipsius etiam Magistratus, Iustitiarii, Officiarii, aut Fisci (priusquam denuntiationem quampiam acceptent) diligenter introspicere ac animaduertere personæ denunciãtis qualitatem, ingenium, mores, omnesq; conditiones, necnon studiosè & accuratè perscrutari singulas tam denunciatoris quàm aliarum rerum pænè omnium circunstantias, ne cui (quod huiusmodi rerum neglectu fieri potest) temere odiosam
13 molestiam pariat, ac frustra in graues expẽsas inducat. † Finis igitur seu Effectus denunciatoris est, vt Iudex, Magistratus, Iustitiarius Officiarius, aut Fiscus, denunciatione audita, inquirat vera ne sit an falsa eiusmodi denunciatio, & si denunciata cuncta vera reperiat, ilico correpturus procedat in delinquentem seu maleficum.

CAPVT VII.

De Exceptionibus criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 7.

1 *CRimen in modum exceptionis, secundum ius canonicum & ciuile diuersimodè proponi dicitur.*
2 *Crimen obiectum & probatum, quem habet effectum.*
3 *Nullum malum remanet impunitum.*
4 *Exceptio non extendit sese latius, quàm ad finem ad quem proposita est.*
5 *Fisco aut officiario quid liceat.*
6 *Fiscus & similes, Iura, Consuetudinem, vel stylum obseruare tenentur.*

REis omnibus non minùs ciuili iure, quàm canonico probabili sanè ratione permissum inuenimus, vt aliis pro sua defensione crimina quæpiam impingant, vt certè vel hoc pacto semet tutentur ab aduersariis. Id autem efficiunt multifariam. 1 Excepturi † enim nonnunquam iudici ipsi criminis notam obiiciunt, aliàs actori, aliquando testibus, postremò literis instrumentalibus, aliisve documentis ipsi reo contrariis, modò tamen isthæc in exceptione proposita veritati fuerint consentanea: alioquin si falsitatis ea conuicta fuerint, & reus falsa sua exceptione succumbens nil probauerit, ad iustitiæ partisque læsæ reparationem obligatur pro delicti falso illati quantitate & magnitudine: pro ipsius etiam iniuriati qualitate, ad iudicis arbitrium. 2 Verum quisquis † excepert criminaliter, & etiam probauerit in exceptione obiecta, non ideo punitur Pars, cui obiecta fuerat exceptio: neq; etiam ob hoc in infamiæ notam incidit, sed in hoc iudicio seu processu duntaxat per reum à iudicio ferendo, siue à testimonio, siue ab accusatione probari sceleris caussa, iustè repellitur, l. Lucius, ff. de his qui not. infa. c. Cum dilectus. §. final. ext. de ord. cogni. c. Super eo, ext. de testib. & c. 1. ext. de excep. Porrò † quo nullum malum impunitum remaneat iuxta l. Ita vulneratus. § quod si quis, vers. cum neque, ff. ad l. Aquil. & l. Licitatio. §. quod illicitè, ff. de publica. & vectigali. cum sine numero nec dissimilibus iuribus, & vt per rei impositionem pro criminis obiectione iure plecti posset, denuò intentandum fuerit nouũ iudicium, seu (vt vulgo loquimur) processus contra talem per exceptionem, accusatum. 3 Non enim † sese latiùs extendit quæuis exceptio, quam ad finem, ad quam proposita est: nempe ad iudicem à cognoscendo, partem ab agendo, testes à deponendo, & documenta seu instrumenta ab aliquid 4 operãdo seu probando, repellendũ. Sed † fisco aut simili officiario, audita exceptione, suã actionẽ ea de caussa intentare, conclusionẽ criminalem capere super verificatione partis, integrum erit. 5 Aut † certè ad eum modũ, quo de iure, consuetudine, stylo, vel ex consilio factitandum videbitur. 6

CAPVT VIII.

De Inquisitionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 8.

1 *INquisitio (vulgò) Informatio.*
2 *Inquisitio semper ex iudicis officio fit.*

Tolla

3 *Solus Iudex, aut eius potestatem habens, inquirere potest.*
4 *Ad inquisitionem debitam, multa concurrunt necessaria.*
5 *Subditus* { *Originis* / *Delicti* } *ratione.*
6 *Inquisitio fit de maioribus criminibus.*
7 *Inquisitio non fit de leuibus criminibus.*
8 *Inquisitionem praecedit publica fama.*
9 *Contra infamatos minimè inquiri potest.*
10 *Fama in malesiciis initium habere debet à personis fide dignis.*
11 *Ante inquisitionem necessum est crimen esse commissum.*
12 *Inquisitio in decenti ac forma debita redigi debet.*
13 *Quando debita ac decens forma intelligitur.*
14 *Inquisitio triplex.* { *Generalis.* / *Specialis.* / *Generalis simul & specialis.* }
15 *Inquisitio generalis non requirit famam publicam praecedere.*
16 *Inquisitio specialis famam publicam praecedentem requirit.*
17 *Inquisitio generalissima secundum Panor.*
18 *Inquisitio specialis secundum eundem.*
19 *Inquisitiones duntaxat seruiunt ad praeparandum, & nequaquam ad instruendum iudicium.*
20 *Iudex de iure obligatur dare parti inquisitionis copiam facta ad instantiam partis.*
21 *In inquisitione facta, ex mero iudicis officio absque alicuius requisitione non traditur reo inquisitionis copia.*
22 *In Flandria consilio ac praxi Procurator generalis nunquam tradit Parti inquisitionis seu informationis praecedentis copiam.*
23 *Iudex ac fiscus in multis Flandriae Curiis obligantur dare Parti testium nomina ac cognomina, necnon totius inquisitionis copiam.*
24 *Iudex & fiscus inquirunt duntaxat de crimine intra viginti annos admisso: supra verò viginti annos, nequaquam.*
25 *Inquisitio sine officium iudicis inquirentis, tollitur viginti annis.*
26 *L. Querela. C. ad l. Cornel. de falsi. duntaxat habet locum in foro fori: fiscus in foro poli.*

1 INquisitio † (quã vulgò informationem
2 præcedentem appellamus) ex iudicis & † officio & autoritate, semper fiat necessum
3 est. Nemo † enim nisi solus Iudex, aut Iudicis potestatem habens, de crimine efficaci-
4 ter inquirere potest. Atque † ad debitam veramque inquisitionem multa concurrunt necessaria. Principiò, vt inquisitor sit
5 Iudex competens ac proprius, potens de crimine cognoscere: nempe vt is, de quo inquisitionem sit producturus, suo tribunali subiectus fuerit, aut certè vt crimen illud ac delictum in ditione iurisdictioneque sua commissum esse constet. Subditum † autem intellige, vel originis vel delicti ratione, l. 1. & in Authentica, Qua in prouincia. C. vbi de cri. agi opor. Alias inquisitio esset nulla. l. 1. & per totum titulum C. Si à non compet. iudic. Ad hæc
6 requiritur, † vt crimen sit magnum, inquisitione dignum: non enim inquirendum est, nisi de maioribus criminibus, puta læsæ Maiestatis, Homicidii, Sodomiæ, Simoniæ, Adulterii, Periurii, Incestus, Raptus,

Furti, & huiusmodi, quorum capitibus sequentibus, (quantum materia subiecta postulet) abunde mentionem faciemus. De
7 leuibus † autem ac de dissimulandis criminibus nequaquam inquiritur, l. leuia. ff. de accusat. c. Inquisitionis, extra eodem titulo de accusat. Tertiò oportet præcedere famã verisimilem, quę iudicem de commisso aut perpetrato crimine indagando excitet, &
8 inquisitionis occasionem præbeat. Non † enim potest ad inquisitionem procedi, nisi præcesserit publica fama, tanta quæ offendiculum populo præbeat, adeò vt absque periculo tolerari nõ possit, vt in c. 1. c Cùm oportet, c. Ad petitionem, c. Inquisitionis. & c. Qualiter & quando, 2. extra de accusat.
9 contra † enim indiffamatos minimè inquiri potest. Quartò, ne fama hæc siue potiùs diffamatio præcedens fingatur à maleuolis, à maledicis à criminosis, ab inimicis
10 & suspectis: sed potiùs ab † honestis, prudentibus, veridicis, virisque fide dignissimis, néve semel duntaxat sparsa audita fuerit: sed vt frequenti sermone, atque adeò in probatorum hominũ ore increbuerit, præcitato, c. Qualiter & quando, 2. c. Iudicet, 3. q. 7. c. Cùm oporteat, eo titu. de accusat. c. In cunctis, & ibi glos. in verbo maledicorum. 11. q 3 c. licet Heli. versic. Cõtra quos, de Simonia, & l. miles. §. mulier, & ibi notatur, ff. ad l. Iul. de adulte. & stup. Quintò, ne-
11 cessum † est inquisitori certum esse, crimen commissum ac perpetratum esse, de quo inquisitionem sit facturus. Contigit namque aliquãdo inquisitionem factam de homicidio necdum perpetrato, nempe viro lęso etiamnum viuente: & informationem factam ex leui rumore vulgi de incendio domus, quæ tamen pòst integra inueniebatur & illæsa. † Sextò, debet inquisitio
12 seu informatio in decenti ac forma debita redigi. nam si in forma isthæc peccaret, inualida esset, nullius momenti, nulliusque roboris, vt in c. Inquisitionis, & in c. Qualiter & quando 2. extra de accusat. facit, l. 1. si
13 mens. fals. mod. dixe. † Intelliges debitam ac decentem formam, quoties substantialia informationis non omittuntur, vtpote per quem facta, quando, quo loco, cuius iussu, ætates, iuramenta, nomina cognomina, qualitates, domicilia testium & huiusmodi circumstantiæ. Neminem autem hic præterire volumus, Inquisitionem esse triplicem. Prima, † nempe generalis est simpli-
14 citer, & personarum & delictorum respectu, vtpote cùm Præses, Iudex, aut Fiscus generaliter inquirit, an sint homines facinorosi: an sceleraviquam latenter suppullulent, aut commissa fuerint, de qua in insi-
15 gni l. Congruit, ff de offic. præsid. † vt prouincia facinorosis hominibus purgetur, vt in quiete permaneat. Et in hac inquisitione generali minimè necessaria est fama: sed eo casu proceditur generali apprehensione per cursoriam, leuem siue plebeiam quampiam vicatim peruestigationẽ. Altera specialis est simpliciter, idque personarum etiam ac delictorum ratione: vt cùm de certo, finito, seu limitato delicto, contra certam, & finitam seu limitatam personam, Præses,
16 † Iudex, Prælatus, vel Fiscus inquirit: de qua in l. Ea quidem, C. de accusat. & ibi necessario desideratur fama, vel diffamatio præcedens. quemadmodum superiùs meminimus, alioqui ipsa informatio esset nulla, parte scilicet refellente ac contradicente. Tertia generalis simul & specialis, generalis vtique ad personas, ad delicta autem specialis, vt cùm Præses in genere vel vniuersaliter inquirit de iis qui Socratem occiderunt: vel contra, generalis ad delicta, & ad personas specialis: vt cum Potestas, aut alius punitur ad Syndica: Attamen secundum D. Abbatem Panormitanum in prælegato c. Qualiter & quando, 2. numeris 11. 12. &
17 13. extra de accusat. Alia datur † inquisitionis distinctio. Nam alia est Generalissima, qua inquiritur super statu alicuius Ciuitatis, Arcis, Castri, vel Loci. Alia dicitur specialis: † qua inquiritur contra certam per-
18 sonam,

sonam, siue ad imponendam pœnam, siue ad scelera extirpanda ex debito officii: hanc distinctionem pie lector precor ne ibi videre pigeat. Porrò in inquisitionibus nec Præses nec Iudex, nec Fiscus astringuntur ad aliquas constitutas leges, aut ad solennitatem illam, quæ debet obseruari in inquisitionibus seu in informationib. ordinariis, quia non vocant partem aduersam vt videat informationem fieri, aut vt videat testes iurare, nec etiam tradũt huic aduersario nomina aut cognomina testium, vt his omnibus per exceptionem obueniat, cunctaque refellere posset, idque secundum receptum
19 vsum, stylũ, & consuetudinem. † Cuius ratio est, quòd inquisitiones duntaxat seruiunt ad præparandum, & nequaquam ad instruẽdum iudicium, ac vt illius virtute quis condemnetur aut absoluatur: quousque tamen seruiunt & spectant inquisitiones seu informationes ordinariæ. Tametsi autem in inquisitionibus per Iudicem aut Fiscum aut quempiam ex ipsorum mandato peragendis, nec ante nec post litis contestationem vocanda fuerit pars, ad videndam informationis deductionem, vel ad audienda
20 testium iuramenta: de iure tamen, & † Iudex & Fiscus obligantur dare parti inquisitionis copiam priusquam partem ream cogere possint ad respõdendum, potissimum si fuisset facta inquisitio ex autoritate, voto, & mandato ad instãtiam seu requestam partis, teste Angelo summi iudicii viro, in l. Si vacantia. C. de bo. vacan. lib. 10. ver. quinto not. in ver. Item fallit. Sin autem facta †
21 ea fuerit ex mero iudicis officio absque alicuius requisitione, non debet reo de iure tradi informationis copia. Ita D. Angelus
22 in d l. Si vacantia. † In praxi autem seu consilio Flandriæ, Procurator generalis nunquam dat parti inquisitionis seu informationis præcedentis copiam: licèt id fieri videamus in multis aliis Flandriæ † Curiis, 23
vbi obligantur, accusato aut denunciato etiam dare testium nomina ac cognomina, necnon totius inquisitionis seu informationis copiam, si quando id postulet. † Postremò sciendum est, quod Iudex, Fiscus, 24
aut similis debet tantum inquirere de criminibus intra viginti annos admissis, computando ab ipso die commissi criminis: supra verò viginti annos nequaquam, l. Querela. C. ad l Corn. de falsi. quam legem inquiunt notabilem & singularem magnus ille Bartolus, necnon Baldus, & Angelus ibidem, quos Iurisperiti pro numinibus colunt: quam legem & ego censeo semper præsenti memoria tenendam, ac quasi ad vnguem pro amici liberatione perpetuò habendam. c. Cum venerabilis, ext. de excep. glos. in c. 1 in verbo per sententiam, eod. de tit. de except. Itaque † inquisitio siue officium iudicis inquirentis tollitur viginti 25
annis. d c. Qualiter & quando, 2. Bartolo, Angelo Saliceto, & communiter doctoribus testibus, ita fixo pede tenentibus in d. l. Querela, qui glossæ opinionem contrarium sustinentis, expressim reprobant. Quę
26 † quidem l. Querela duntaxat habet locum in foro fori: secus in foro poli, conscientiæ siue animæ. Panor. in c. Cum haberet, ext. de eo qui dux. in matri quã polluit per adulter. per c. Cum tanto. ext. de consuetud. & in d c. Cum haberet, notabiliter distinguit Panor. quem omnino in 3. notabili videndum non dissuaserim. Aliarum tamen limitationum, ad d. l. Querela, abundè meminit præclarus I. V Doctor D. Iohannes Franciscus Balbus in suo perutili & subtili tractatu Præscriptionum. §. Secundò quæro: ad quem prolixitatis euitandæ causa, lectorem, casu occurrente, remitto.

CAPVT IX.

De Diffamationibus præcedentibus per famam sparsis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 9.

1 *Iudex aut Fiscus habens duntaxat famam pro inquisitione facienda, ad quæ obligatur.*
2
3 *Fama quæ originem* { *Ebriosis,* / *Leui plebecula,* / *Inimicis,* / *Aduersariis maleuolis,* } *ad alicuius diffamationem est inualida.*
4 *sumpsit ex*
5
6 *Fama recens orta, aut quæ post capturam demum exoriri cœpit, ipsum reum non diffamat.*
7 *Fama sola nullis aliis indiciis fulta, nihil efficit.*
8 *Fama vnico teste non suspecto, de casu factoque ipso loquente, sufficit ad inquisitionem ineundam, ad capturam, ad arrestam, denique ad torturæ etiam subinde supplicium.*
9 *Diffamatio omnis inquisitione digna, nasci debet ex viris probis, &c.*
10 *Famæ actores sunt nominandi.*
11 *Opiniones circa numerum proborum virorum, ad probandam iustam diffamiam.*
12 *Æqua & nequaquam irrationabilis opinio.*
13 *Ad famæ probationem duos testes haud suspectos sufficere (etiam autoritate euangelica) iiunt.*
14 *Famæ q.ª liter probetur remissiuè.*

SI iudex aut Fiscus pro inquisitione sua producenda, nihil habuerit explorati, nihilque certi nouerit, quàm quæ qualicunque fama aliquando percepissent, longè profectò ab omni æquitatis tramite deuiaret, si huiusmodi rumusculi (plerunque falsi) fama fretus, inquisitionem suam ten-
4 tare præsumeret. Necesse † enim est ipsum, antequam eam inquisitionem aggrediatur, rite atque per omnia edoctum, beneque de isthac fama informatum esse, & exactè cognoscere: cuiusnam ex ore primò prodierit,
2 qua occasione exorta: Num † ex ebrio-
3 sis, aliave leui † plebecula surrexerit: num
4 ex † inimicis: ex aduersariis, † maleuolis:
5 quandoquidem hæc † omnia ad alicuius diffamationem (cuius gratia fieret inquisitio) sunt inualida, sicuti capite etiam præcedenti nonnihil meminimus. Similiter
6 fama † nunc recens orta, aut quæ post capturam demum exoriri cœpit, nulla est, neque ipsum reum diffamat, potissimum informatione celebrati cœpta. Bartolus in l. Maritus, in frontispicio, & in l. De minore. §. Tormenta, in versic. Quæro ex quo tempore, &c. ff. de quæstionibus, & Bald. & Imol. in l. Is potest. ff. de acquiren. possess. Ii-
7 tidem nihil † efficit fama sola, nullis aliis apertis indiciis fulta. glossa celebri in verbo Illorum, & Doctoribus testibus in c. veni-
8 ens, 1. extra de testibus. Porrò fama, † vnico teste, nulla suspicionis caussa refellendo, de casu factoque ipso loquente, sufficit ad inquisitionem ineundam, ad capturam, ad arrestam: Denique ad torturæ etiam subin-
9 de supplicium. Debet igitur † omnis diffamatio inquisitione digna nasci ex viris probis, constantibus, morum grauitate fidendis, nullo vitio nullaue alia circumstantia suspectis, c. Qualiter & quando. 2. c. Cum oporteat, extra de accusat. c. Iudicet. 3. q. 7. c. In cunctis, & ibi gloss. in verbo Maledico-
10 rum, 11. q. 3. Quamobrem famæ † autores seu actores nominare oportet, quò sciatur, quæ personæ sint, & an possint reprobari, l. Si quis decurio. C. de fals. & in Authent. Hodie.

Hodie. C. de repud. De istorum autem numero, ad † probandam iustam diffamiam, non satis conueniunt inter iurisperitos. Sunt enim qui huiusmodi famam vel diffamiam constare velint decem bonorum proborumq; virorum testimonio, vno eodemque ore loquentium, cuius meminit (licèt reprobauit & meritò) amicus veritatis Bart. in d.l. De minore. §. Tormenta, ff. de quæstionib. Alii reorum saluti addictiores cõtendunt non nisi viginti quinq; aut ad minimum viginti bonorum virorum testimoniis reum posse diffamari. Nõnullis placet famam fieri validam maiori testium acuius viciniæ numero, vbi res contigisse narratur. Aliis † verò (quod mihi quoque probatur maximè) nullus certus proborũ virorum de diffamia stabilienda cõstituitur numerus, neq; hunc etiam iura præscribunt, sed Iudicis prudentiæ hic planè cõmittitur. Sunt † deniq; qui dicant (etiam autoritate euangelica) ad famæ probationẽ duos testes haud suspectos sufficere, quatenus ipsorum testimonia apparenti rationi consentiant, vt simul edicant suæ notitiæ causam à quibus sua ista testata didicerint: atque vt hic nominent viros probos & honestos c. In omni. & c. Licet vniuersis, ext. de testib. Qualiter † autem fama probetur, atq; per quot testes, lubebit videre per glos. & doctores in admodum trita l. 3. §. eiusdẽ. ff de testib. Cætera quippe, quæ pertinerent ad huius materiæ ampliorem enodationem, breuitatis studio, prætereo. Sed plura desiderantem ac expectantem remitto ad dominos, Bartolum in præcitata l. de Minore. §. Tormenta, ff de quæstionib. & ibi Dy. & Cy. Abbatem & Felinum in c. Veniens primo. iuncta ibidem glos. singulari ac celebri, in verbo Illorum, ext. de testib. Amedeum Iustinum de Castello, in suo insigni tractatu Syndicatus, atque ad quos suis etiam istorum posteros, quorum opiniones, dogmata, & interpretationes in hac materia, nostra ætate omnes passim sequẽtes, constanter laudant & asserunt.

CAPVT X.

De Diffamationibus per indicia, suspiciones, coniecturas, aut præsumptiones, dispersis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 10.

1 *IVdex aut Fiscus, si pro inquisitione sua producenda præter coniecturas, præsumptiones, indicia aut suspiciones habuerit nihil, obligatur de illis informare.*
2 *Indicia quæ sunt?*
3 *Indicia ex quibus oriuntur?*
4 *Mala conuersationis descriptio.*
5 *Ex mala, cumque malis conuersatione, ipse etiam bonus, malus efficitur.*
6 *Qualis quisque est, talis socio delectabitur.*
7 *Cum sancto sanctus eris, & cum perverso peruerteris.*
8 *Ex locorum varietate, varia coniectura ducitur, indicium seu præsumptio.*
9 *Fuga haud dubiè non mediocrem suspicionem ac indicium parit.*
10 *Iudex qua indagare obligatur.*
11 *De vnoquoque bonum vel malum præsumimus, consideratis primæ ætatis suæ moribus.*
12 *Ex gestis præterita vita, præsentia metimur.*
13 *Ex dictis hominum facta pensamus.*

14 *Indicia testibus nequaquam suspectis constare debent.*

15 *Vnus testis integer & sufficiens, omnique exceptione maior ex visu deponens, aliamque sufficientem scientiæ causam reddens, indicium sufficiens ad capiendum, inquirendum & tormentis subdendum efficit.*

16 *Super indiciis, aut ex præsumptionibus, siue mendicatis suffragiis, nemo venit criminaliter condemnandus.*

17 *Indicia vel præsumptiones in criminalibus debent esse luce clariores.*

18 *In causis criminalibus perspicacius consilium est adhibendum: quia ibidem maius periculum vertitur.*

19 *Confessio extraiudicialis vnico teste sufficiente, & causæ scientia reddente ad inquirendum ac procedendum sufficit.*

20 *Mina vnico teste probata, aliquando ad inquirendum ac procedendum sufficiunt.*

ETsi præsentis capitis materia eadem opera potuisset expediri & tractari in capite proximè præcedenti, vbi actum est de diffamationibus præcedentibus per famam sparsis, tamen ne nimia eiusdem capitis longitudo cuiquam fastidiosa esset offendiculo: deinde quò clariùs aut enucleatiùs (præsertim ingeniis tardiusculis) explicetur, hoc loco penè eandem materiam statui latius rudiusque rursum Deo opt. max. auxiliante explanaturus discutere. † Si igitur Iudex aut Fiscus, pro inquisitione sua producenda, præter coniecturas quasdam, præsumptiones, indicia aut suspiciones, habuerit nihil, obligatur profectò principio seipsum de illis informare. † Indicia enim sunt media intellectualia veritatis eliciendæ, ex aliqua circunstantia singulari exurgentia, l. Iudicia certa, C. de rei vendic. c. Inter quatuor iuncta gloss. in verbo Per argumenta, ext. de cleri. peregri. &c. Cùm causam, in fine, de probat. Oriuntur † autem istiusmodi indicia nonnunquam ex communi publicaq; voce & fama, aut ex moribus & modo viuendi ipsius diffamati, nempe ex mala conuersatione, ob quã non temere isthęc indicia oriri cernimus. Mala enim † cõuersatio est malorum operum, & animi internis sceleribus infecti probabile argumentum, aut (vt aliis placet) est malæ operationis & conscientiæ deprauatæ indicium, l. Si plures, §. Assiduè, ff. de administra. tuto. Et † ex mala, cumq; malis conuersatione, ipse etiam bonus malus vel vitiosus efficitur, l. Ædiles, §. Pedius, ibi, aleator fortè, &c. ff. de ædi. edict. Huc seruit illud magni nominis Philosophi dictum, Qualis † quisque est, tali socio delectabitur. Cui consonat & illud Psalmistæ: Cum † sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Interdum indicia colliguntur ex loco, in quo quis conuersatur, aut aliquando versatus est, quia † ex locorum varietate, varia similiter coniectura ducitur, indicium seu præsumptio, l. finali. c. Si mancip. ita fuer. alienat. &l. Aut facta. † § Euenit, ff. de pœnis. Quandoque verò ex fuga. Fuga enim haud dubiè non mediocrem suspicionem aĉ indicium parit. Dynus in l. Diuus, ff. de custod. reo. Vtrum verò fuga, & quando suspicionem generet, aut indicium, vel semiplenam probationẽ, refert vir ille summi nominis Bartolus in l. lege, ff. De Syll. nec non D. Cataldinus de Boncõpagnis de Viso. I. V. Doctor celeberrimus in suo tractatu Syndicatus. numero 74 qui plura huius rei ibidem ad plenum cõgessit, quæ, ne sim æquo prolixior, transeunda putaui. Poterit præterea Iudex indicia efficacissima elicere ex hominis constantia, vel ex vocis, aut membrorum trepidatione tremula, vel pallore. Iuxta illud, *Heu quam difficile est crimen non prodere vultu* l. De minore, §. Tormenta, ff. de quæstionibus. Ideoque & hæc indicia Iudici fuerint obser-

obseruanda, per quæ sæpenumero emergit & elucescit veritas, d. §. Tormenta. Iudex
19 etiam † indagare obligatur, cuius primò vitæ fuerit, & an talia, aut similia, de quibus impræsentiarum inculpatur, facere cõsueuerit. Nam de vnoquoque † bonum,
20 vel malum præsumimus, consideratis primæ ætatis suæ moribus l. Desertorem §. Is qui. 2. ibi, inspecto vitæ eius præcedenti actu, l Non omnes, §. A barbaris, ff. de re militar. l. Tutor quoque. §. Quæri potest, ff. de
21 suspect. tut. Ex † gestis enim præteritæ vitæ, præsentia metimur, l. pen. §. fi. C. de agẽ. in reb. li 12. Item an fuerit occiso seu interfecto minatus: quoniam erit probabile indiciũ, quod ipse readimpleuerit, quicquid
22 verbis profudit: cum ex † dictis hominum facta pensemus, l. vnica, C. Si quis Imper. maled. l. Labeo, ff. de supel. leg. l. Item apud Labeonem, §. Adiicitur, ff. de iniur. Præterea considerandum est: An sit talis, qui consueuerit, taliaque viribus conficere potuerit, l famosi, ibi, an potuerit facere: & an ante quid simile fecerit, &c. ff. ad l. Iul. maiest.
23 Et hæc † indicia testibus nequaquam suspectis constare debent. Vnus testis integer
24 & sufficiens, † omnique exceptione maior, ex visu deponens, aliamque sufficientem scientiæ causſam reddens, indicium sufficiens ad capiendum, inquirendum, & ad tormentis subdendum efficit, l Si quis, C. Ad l. Iul. maiest. & ibi notant glosſ. & Doct. & Sali in l. fin. C. de quæstionib. sed insufficiens
25 ad condemnandum. Quod † super indiciis, aut ex præsumptionibus, siue mendicatis suffragiis, nemo venit criminaliter condemnandus, l. Absentem, ff. de pœnis l. 1. in fine, ff. de quæstionib. l Singuli, C. de Accusat. atque D. Bart. in l. fin. eod. tit. quãtumque etiam fortia sint: † quia in criminalibus indicia vel probationes debent esse luce clariores, vulgatissima l. Sciant cuncti, C. de probat. vbi Imperatores Grat. Valent. & Theodo. inquiunt, ac statuunt in hæc verba: Sciant cuncti accusatores eam se temderferre debere in publicam notionem, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documẽtis, vel indiciis ad probationem indubitatis, & luce clarioribus expedita. Huic legi subscribunt Pontificii canones, c. Sciant cuncti, 2. q. 8. vbi eam legem verbotenus habemus canonizatam, & c. Epiphanium, 5. q. 6. Idem dicitur in l. Qui sententiam, C de pœnis. ac d. l Singuli. Quod ea † ratione videtur procedere, quia in causis criminalibus persicacius est consilium adhibendum: ibi enim maius periculum & detrimentum vertitur & contingit, argumento l. Addictos, C. de appellat. & l. 1 §. de ventre inspic. cum sine numero haud dissimilibus iurib. † Cõfessionem Rei extraiudicialem vnico teste sufficienti, & causſam scientiæ reddente ad inquirendum, ac procedendum, siue torturæ subiiciendum sufficere aiunt, l. Capite quinto, ff. de adul & ibi glosſ. in verbo, Accusatori, quam scribentes ad hoc notabilem ac singularem astruunt. Adde quòd not. Panor. in c. De hoc, numero 7. in verbo, confessi, ext. de simonia, & in c Quam sit graue. numero 2. ext. de excessib. prælato. Bart. in l. Quoniam, ff. de his qui notant. infam. Bald. in l. Ictus fustium. eodem tit. Ang in l. 1 ff. de confessis. cum infinitis locis similib. † Quemadmodum etiam minæ vnico teste probatæ, maximè quum minator consueuerit suas minas mandare executioni: Et ex multis aliis poterit curiosus Iudex indicia sumere ad firmandam & informandam conscientiam, pro exquirenda ac eruenda veritate delicti, vt inquit Bar. in suo tract. de quæstionib. in Rub. Quæro aliqua indicia, &c. Circa ergo materiam, quomodo sumantur indicia, & qualibus sit opus indiciis, quę Iudicem ad inquisitionem & etiam torturam meritò extimulent, meminerit pius lector hic nihil certi posse constitui: sed pleraque ex prudentis Iudicis arbitrio dependere: Ideoque exactam de ipsa doctrinam dari nõ posse. Quod perpulchrè

etiam astruit D. Abbas in c. Cùm in cùtemplatione, in 1. colum. in versic. Et quæ indicia sufficiant, &c. ext. de Reg. iur. Sensit item hoc variis in locis subtilissimus Bald. in l. 1. in principio vltimæ columnæ, C. cõmu. de leg. & in l. Seruos, C. de testib. atque expresè, in l. 3. C. Quorum appellat. & D. Angelus Aret. in suo libello vtilissimo maleficiorum. in gloss. fama publica præcedente in 5. colum. in versic. Quæro, an vnum indicium. Ad quos consulendos (causa vrgente) conuolare ne grauemini.

CAPVT XI.

De Notorio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. II.

1 *Notorium* { *Facti* { *Actu transeuntis* / *Interpellati* / *Actu permanentis* } / *Iuris* / *Præsumptionis* } *Notorium est* { *Iudici tantum* / *Aliis tantum* / *Iudici & aut simul* } *Incognitum* { *Aliis.* / *Iudici.* }

2 *Notorium facti quid sit?*
3 *Aliter, facto res sit iudici notoria.*
4 *Populi testimonium, quomodo intelligitur?*
5 *Decem faciunt plebem siue turbam.*
6 *Palam ac publicè, quomodo intelligitur.*
7 *Quando crimen efficitur notorium, sunt opiniones.*
8 *Vbi cunq; non est expressum aliquid à iure, iudicis arbitrio indubitè relinquitur.*

9
10
11 *Notorium* { *Facti actu transeuntis,* / *Facti interrupti,* / *Facti actu permanentis,* / *Iuris,* } *Quid sit?*
12

13 *Vel iure crimen sit notorium.*
14 *Contra notorium iuris subinde admittitur probatio in contrarium.*
15 *Notorium præsumptionis quid sit?*
16 *Filius is est, quem nuptiæ demonstrant.* (*da est.*
17 *In rebus iudici certa notione perspectis, nullus legum ordo, nulla recepta procedendi forma seruanda.*
18 *In notoriis criminibus, coram iudice commissis, iudex rei omnia necessaria defectu solus adimplet.*
19 *Crimine in iudicio conspectu pro tribunali sedentis admisso, licet iudici contra reum summatim procedere sine forma ac iudicii strepitu.*
20 *Crimina manifesta iudiciarium ordinem non requirunt, occulta verò maximè.*

MInimè nostri erat instituti, quamlibet hic notorii materiam fusiùs prolixiusq; discernere atque excutere (quum id citra ingentem fructum, laboris penè fuerit immensi) quare id duntaxat, quod nostro scopo seruire videbatur, clarius aperire statuimus. Est † igitur hic tale notorium triplex: Notorium facti, Notorium iuris, Notorium præsumptionis. Notorium facti † est, quod sese apertè plurimorum oculis exhibet, tamq; est euidẽs, vt probabiliter negari nequeat, vt nulla causatione, nulla tergiuersatione celari possit, l. Sed & si pupillus, §. Proscribere. ff. de instit. actio. l. Palam. ff. de ritu nup. l. Palam ff. de verbo signific. & l. Quod maior, ff. ad municip. Vel aliter:

† Fa-

habeat sui actus reiterationem. vt est homicidium publicè commissum, quod reiterationem non recipit: quale fuit Christi seruatoris nostri, c. Semel Christus mortuus est, de consecrat. distinct. 2. c. Aut facta, de pœnitent. distinct. 1. & c. Pernouit, extra, de testib. cogend. Aliud est † notorium facti interrupti, hoc est quando ita publice fit, vt non possit celari per tergiuersationem, sed sæpius reiteratur, non tamen continuè: tale est crimen vsurarii manifesti, qui habet mensam paratam ad mutuandum, & publicè tenet, non tamen facit continuè mutuū, sed frequenter hoc reiterat, c. Cùm tu manifestos, ext. de vsur. & c. Vsurarum voraginem, eodem tit. libr. 6 vbi de hoc. Et in hoc notorio semiplena probatio requiritur, vt in c. Cum in diœcesi, extra, de vsur. † Aliud est notorium facti facti permanentis, quod ita fit publicè, vt celari non possit, & habet in se facti continuationem: vt est videre in illo, qui cōtinuè in carcere continetur. de hoc in c. Cum dilectis filiis, extra, de appella. Porro quodvis notorium facti, aliquando notorium est, & manifestum Iudici, sed incognitum aliis. Contra, aliquando cognitum est & notorium aliis, sed occultum Iudici. Denique aliquando notorium & Iudici, & aliis, c. De manifesta. 2. q. 1. quorum omnium ac singulorum meminit D. Ioann. Millquus. in sua praxi criminis persequendi. in tractatu de notorio: ad quē plura scisciatari desiderantem (vt compendio studeamus) remittimus. Hactenus de notorio facti. Nunc de notorio iuris † Notorium iuris est id crimen, de quo quis condemnatus est, vel quod in iustitia quis confessus est, c. Euidentia, extra, de accusat. l. Ingenuum, ff. de statu homin. l. Res indicata, ff. de regulis iuris. dummodo certè hic in iustitia confessus perseueret in sua confessione, facta sine tormentorum formidine, post diem & noctem: aliter enim non foret iure notorio talis confessio, lege prima, paragrapho, Quæstioni, Digestis

1 †Factores fit iudici notoria, quoties delictum palam, publicè, frequentio populo teste committitur: adeò vt malefícus inficiari ad missa nequiuerit. Populi † autem hic testimonium intelligi: quando decem, 5 aut plures perpetratori crimini adfuerunt. † Nam decem faciunt plebem siue turbam, c. Vnio 2. q. 2. iunct. glos. finali. c. Presbyter si 6 à plebe, 2. q. 4. Palam verò † ac publicè committi intelliges, quando in plateis, in templis, in foris ipsis senatorum consessionibus aliisve locis publicis res commissa fuerit. 7 Quando autem † crimen efficiatur notoriū, vani varia meminerūt. Sunt qui velint tum crimen effici notorium, quando nullus inficiationi locus penitus existit: vtpote cuius vniuersæ viciniæ populus testis est, c. Cùm dilectis filiis §. Præsertim, extra, de purg. canoni. c. Scelus. 1. q. 1. Alii contendūt sufficere, si id apud maiorem partem istius viciniæ vt certum & notū versetur, d. l. Quod maior, ff. ad municipal. & d. c. Cùm dilectis filiis. Postremo sunt, qui id omne iudicis arbitrio relinquēdum constanter affirmēt: quādo scilicet hominum numero quid fiat notorium: quod non fiet hoc ipsum expressè in iure diffinitum ac terminatum: tunc enim omnia iudicis arbitrio statuenda esse certissimum est, c. De causis, ext. de offic. 3 delegat. Nam vbicunq; † non est expressum aliquid à iure, iudicis arbitrio relinqui indubitatum est, d. c. De causis, & l. 1. ff. de iure deliber. Quorum sententiæ ac opinioni adstipulari nec ipse vereor. Intellige tamen quando interdiu, neq uaquam de nocte id delictum committitur, ita vt clarè cōspici possit, argumento c. Consuluit. in fine, extra, de offic. delegat. l. Testium § Tu magis scire potes, ff. de testib. & l. Aut facta, §. Tempus. ff. de pœnis. Cæterum hic animaduertendum velim, notorium facti tres præterea habere species. Nam aliud dicitur 9 Notoriū † facti actu tiāseuntis, vt hoc, quod semel notorium factum est, ita vt non possit tergiuersatione aliqua celari, nec vllam

13 de quæstio. Aut sic: Iure † crimen notorium fit Iudici, quandocunque maleficus id liber in præsentia Iudicis pro tribunali sedentis, & debitum sui officii exequentis, fatetur, libet (inquam) omni metu, compedibus, vinculis, & quibuscunque tormentorum generibus: vel quoties Iudicis delictum constat inquisitione præuia, legitimo testimonio, aliisve similib. argumentis efficacibus: ita vt hinc posset sequi condemnatio, l. 14 fin. C de probat. l. Gesta, C. de re iudic. †Nihilominus contra notorium iuris admittitur subinde probatio in contrarium, veluti si tale notorium negetur, aut in dubium reuocetur: quibus modis quis appellans audiri debet & admitti c. Romana ecclesia, §. Sin autem. De appell. lib. 6. Tertiò, restat de notorio præsumptionis pauca disserere.

15 Notorium † præsumptionis, est euidentia iuris vehementis præsumpta. Præsumptionibus namque Iudex ad criminis noticiam peruenit, quando indicia ipsa, vel cuiusquam hominis mores tales sunt, vt non temere iustitiæ præbeāt apertam & penè certam de criminis veritate censuram. Veluti quum maleficus familiam alit cum alterius vxore: iura hinc eliciunt, & veluti certissimum ducunt, ipsum ita mœchantem in adulterio viuere. Rursum quando vsurarius fœnoris gratia publicam mensam exponit: colligunt iura, & certissimum habent, hūc fœnerare. Tertiò, quando maritus & vxor puerum aliquem nominant filium: tunc est præsumptio iuris, puerum illum esse ipsorum filium, c. Per tuas, ext. de probat. & c. Transmissæ, ext. Qui filii sint legit. quia

16 filius † is est, quem nuptiæ demonstrant, l. Quia semper, ff. de in ius vocan. & l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. atque item in similibus. Nunc verò in notoriis, ac manifestis huiusmodi criminibus nouersitis, quod sufficiat de istius notitiæ, seu vulgò (si ita fari liceat) notorietatis certitudine inquisitio. Quæ quidem notoria ac manifesta notitia haud parum efficax est in inquisitionibus, tantumq; habet momenti, vt in apertis, ad formam prædictam criminibus, Iudex procedere possit, absque vllius accusatione vel delatione sine traditione, pro eo exemplaris copiæ indiciorum, sine consueto articulorum libello: denique absque vlla conclusionis peroratione. Atque huiuscemodi processus neutiquā sunt improbandi, neque vt nihili, parumque efficaces, refellendi: quasi ob non adhibitas debitas, necessariasque iustitiæ solennitates.

17 † Quandoquidem in rebus Iudici certa notione, siue notorietate perspectis, nullus legum ordo, nulla recepta procedendi forma

18 seruanda fuerit. In notoriis enim his † criminibus coram iudice in loco iudiciali sedente commissis, Iudex ipse rei omnis necessariæ defectum solus adimplet. Crimine

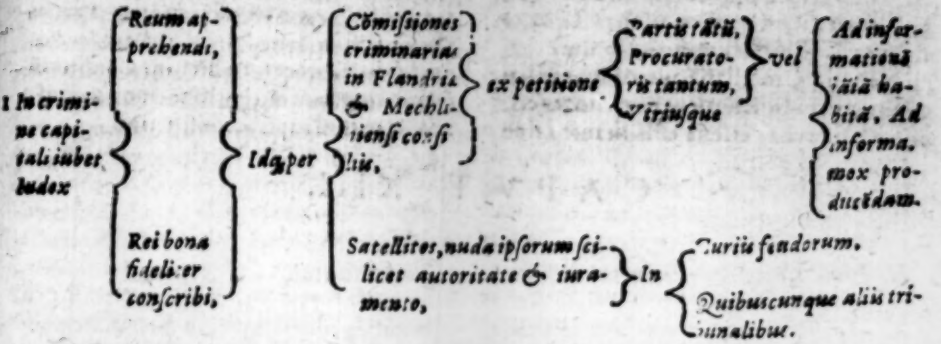
19 verò in Iudicis † conspectu pro tribunali sedentis, ac debitum sui officii exequentis, & præsentia decem vel duodecim admisso, licet Iudici contra Reum summatim procedere sine vlla processuum, ac iudicii strepitu, c. Vestra, & c. Tua nos, ext. de cohabit. cler. & mulier. Nam crimina † quæ manifesta sunt, iudiciariū ordinem nō requirūt: occulta verò maximè, c. prohibentur, § fin. 2. q. 1. Verū enimuero si crimen perpetratū fuerit præsente, testeq; Iudice extra tribunal seu locū senatorium, non pro tribunali sedente, foris vspiam: procedendū fuerit Iudici per inquisitionē, atq; processus legitimo ritu instituendus. Quod scilicet crimen tali loco cōmissum, non fuerit ipsi notorū seu cognitum tanquam Iudici, sed veluti priuato. Itaque eo casu omnis ordo iudiciarius est necessarius, l. 1. & Authent. Offeratur, C. de litis contestā. c Cùm tu, ext. de vsur. c. Cùm de tua, ext. de corp. vitia. ordinē. & c. Si sacerdos, ext. de offic. ordina.

CAPVT

CAPVT XII.

De Commissionibus Criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 12.

2 *In materia criminis, nulli licitum est citatione vel captura vti, nisi informatione prauia.*

3 *In Cancellaria Brabantiæ, quales nonnunquam commissiones criminales admittantur.*

QVoties crimen ipsum aliquo superiorum modorum innotuit Iudici, mandat is reum, siue criminis rumusculo infamem citari, & Senatui sistendum accersiri.

1 † In crimine autem capitali iubet Iudex reum apprehendi, ipsiusque bona cuncta fideliter conscribi seu annotari. Absque huius enim decreto seu autoritate, nulli vnquam fas esse potest in re criminaria quemuis aut citare, aut apprehensione constringere: sicuti spectabilis egregiusque Iurium Doct. D. Bartholomæus Chassaneus in Consuetudines Ducatus Burgundiæ, titulo: *Des Iudices & droict z a'. celles.* §. 6. fol. 65. ad finem numeri 19. commemorat. Tex. est, & ibi Bartolus, in l. Neminem. C. de exhiben. reis. quapropter super hac re in Flãdria nec non in magno Mechlinienſi conciliis, consuetudinis est elargiri commissiones (quas vocant) criminarias. In Curiis verò Feudorum, cæterisque tribunalibus, satellites, & quotquot sunt huius muneris absque vllo largiori mandato, sola officii autoritate, hanc apprehensionem sibi vsurpant, quorum nonnulli sunt generales, quibus huiusmodi apprehensionis cura à superiorib. suis, vnà cum officio committitur, maturationis scilicet gratia, quam isthæc captura interdum deposcit. Multifariam igitur cõmissiones criminales in memoratis consiliis super libellis supplicatoriis (vulgò Requestis) expediuntur. Alias ad solam postulationem & requisitionem partis, vt placuit Aret. in c. 1. de iudic. c. Licet, de accusat. Ad l. peremptorium, ff. de iudic. Nec non Bart. in l. Si finita. §. Iulianus. ff. de dam. infect. in l. Consentaneum, & in Authent. Qui semel. C. Quomodo & quando Iudex. Rursum ad solam quæstionem seu petitionem ipsius procuratoris. Postremò ad vtriusque & partis, & procuratoris quęstionem simul. Sunt harum præterea nonnullæ commissiones, quæ ad iamiam habitam informationem expediuntur. Aliæ ad informationem mox producendam. Sed hanc † peragi oportet, priusquam vel ad citationem, vel ad apprehensionem procedatur: quandoquidem in materia criminis nulli licitum

2

est citatione vel captura vti, nisi informatione præuia. Atque in omni commissione eius rei de qua producenda foret inquisitio, necessum est per libellum articulatim singula enarrati crimina: quod non requirit res, cuius informatio antè habita est. Sed hic sufficit dicere (informatione visa, &c.) absque vlla criminalium articulorum enarratione. In † Cancellaria autem Brabantiæ nonnunquã admittũtur commissiones criminales sine vlla persona efflagitante, sine narratione criminum, sine aperta rerum caussa: nempe peculiari ratione hoc suadente: aut certe ex absoluta voluntate & autoritate Principis, cuius vnius potestatis est hoc effiecere, & non cuiuspiam alterius è suo consilio. Quoties item crimen punitione corporali dignum est aut certe tale, vt citatus caussæ suæ defensionem per procuratorem tutari nequeat, tradit tum Consilium ipsam corporalem citationẽ, modò istiusmodi præmissa aperte constiterint.

CAPVT XIII.

De Citatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 13.

1 *Citatio* { *Diuini, Naturalis, Canonici, Ciuilis* } *iuris est.*

2 *Citatio est de substantia iudicii criminalis.*

3 *Citatio rei criminariæ fieri debet in personam diffamati, modo inueniri posset.*

4 *Citatio fit ad domum, quam citationis tempore inhabitat, si personaliter reperiri nequit.*

5 *Domus quomodo hic accipiatur.*

6 *Reus si domibus careat, fugamq; dederit, quo pacto citandus?*

7 *Executori semper incumbit, vt citato insinuatio innotescat.*

8 *Reo citato competens commodum, comparitioni tempus à Iudice elargiendum.*

9 *Executori fides fit de commissione peracta.*

10 *Nonnunquam Iudicis est, vtrilibet credere, aut executori, aut diffamato.*

11 *Consilium haud aspernandum pro executoribus, quo cauillationem & periculum effugiant.*

12 *Executor in negotio criminali, reo expletorum copiam non tradit.*

13 *Executor in negotio ciuili, reo expletorum copiam ex vsu ac stylo tradere obligatur.*

1 CItare, diuino, † naturali, canonico, atque ciuili iure, iam olim à multis seculis introductum esse constat, vt Genes. 3. vbi legimus, Dominum Deum priusquam Adam de peccato inobedientiæ punieret, ipsum ad sese vocasse, Adam vbi es, atque ipsius audiuisse admissi criminis expurgationem. Huic seruit c. Deus omnipotens. 2. q. 1. vbi inquit, Deum noluisse prius punire Sodomorum enormia mala, quam inuestigatione ac fidelibus testibus factue certior, ipsorum opera aperto iudicio comprobasset, Clement. Pastoralis, cum ibidem not. de sentent. & re iudicat. & extrauaganti, Rem non nouam aggredimur, iuncta ibi glossa de dolo & contum. in extrauagantib. communib. e. Cùm olim, extra de testib. tritissim. l. De vnoquoque. ff. de re iudicat. l. Nam ita Diuus. ff. de adoptio. l. Tres denunciationes. C. Quomodo & quãdo iudi. l. Si quando. C. de testib. cum sine
2 numero similib. iurib. † Citatio autem est de substantia & essentia ipsius iudicii seu processus criminalis; vsque adeò, vt nullus

nisi

nisi huiusmodi citationis accessu, processus valeat: teste D. Lanfran. de Oriano insigni practico in cap. Quoniam contra falsam §. Citationes ad exordium, extra de probat. Ideoque huic materiæ planè est necessaria. Nam omnia atq; singula processuum substantialia, ritum atque ordinem suum obseruent, necesse est• alioqui perperā omnia procederent, processusque ipse foret nihili. l. Prolatam C. de sentent. & interlocut. omnium iudic. Prætor enim incipit iudiciū ab ea parte, quæ est de in ius vocando. §. finali. Institut. de pœnis temer. litigant. l. 1. ff. de in ius vocand. atque per Iacob Rebuff. in l. hac lege, de proxim. sacro. scri. libro 12. C. Debet autem omnis † citatio rei criminariæ fieri & peragi in personam Rei siue diffamati, modò is inueniri posset, l. 1. ff de lib. agnoscend. & l. 4. ff de dam. infecto. Vel † certe pronunciabitur citatio domi suæ, quam scilicet nunc inhabitat citationis tempore, non in aliis domibus suis. d. l. 1. & d.l. 4. & ibi Bartolus, l. Scire oportet, §. Sufficit. ff de excusat tuto l. Aut qualiter, §. Et si fortè, ff. quod vi aut clam, & c. Caussam quæ, extra de dolo & contumac. Domum autem † hìc accipimus, siue in proprio domo quis habiter, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio quis receptus sit, §. Domum. Institut. de iniur. & l. 1. §. Habitare, ff. de his qui deiecer. vel effud. Idem quoque censet Lucas de Penna in l. 2. C. de meta. & epidim. lib. 12. Quòd † si domib. omnino careat, atque loco suo fugam dederit, peragetur citatio ad normam executori in commissione traditam: vtpote edicto siue proclamatione publica, voce præconaria, tubæ sonitu, aut simili solennitate, quorum meminit excellentissimus vir D Guilelmus Duran variis in locis sui Speculi, ad quem iuris studiosum, breuitatis gratia, remitto. † Verùm curandum semper fuerit executori, vt insinuatio seu intimatio citato palàm fiat per commissionem, aut per aliam non absimilem formam, qua aperte Iudex cognoscat commissionem ac citationem verisimiter Reo innotuisse. Citatione † autem isthac ex commissione facta, necessum fuerit ipsi Reo citato competens commodum q; comparitioni tempus elargiri, plus minusve septem dierum, pro ratione distantiæ inter citatum & Iudicem. Atq; † istius modi executori, quisquis is fuerit, fides fit de commissione peracta, vt etiam ex ipsius relatione per Iudicem decernatur ac detur contumacia ad eum finem atque commodum, vt decet: quatenus de commissione sua & onere constiterit. Verùm enimuero non habetur isthæc executori fides de iure ciuili, sed absolutam fidē illi hac tempestate dari cernimus. Quoties tamen nuntius siue executor refert se citasse personaliter Socratem, isq; constanter id neget, & † iuramento contrarium asserat: hic in Iudice fuerit (vt nonnullis placet) vtriliber credere, cōsiderato ingenio & qualitate personarum. Quocirca † tutissimum fuerit (sicuti doctores autumant) binos emittere nuntios, vel certe, vt nuntius siue executor commissionem suam peragat præsentibus testibus: quos insuper orationi suę referendæ prudens inferet. Sunt tamen qui volunt, soli nuntio siue executori habēdam fidem de commissione facta quòd in re criminaria plerunque difficile foret testes adhibere. Cæterū † in negotio criminali, nuntius siue executor expletorum siue sui mandati seu commissionis & relationis copiam, Reo nequaquam tradit, quod tamen efficere cogitur in materia ciuili, idq; ex vsu stylo, recepto. Horum plura, quia sunt omnibus obuia, referre postpono. † Interim tamen si quis nuntiorum siue executorū materiam pulchram, vtilem, singularem, & quotidianam abundanter scire desideraverit, ad Bartholomæum Chassanęum Consuetudinum Burgundię Commentatorem insignem, tit. *des Iusticiers & droicts appartenans*. vniuerso §. 7. ne sim longior, eundem remitto.

CAPVT XIIII.

De Annotatione bonorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 14.

1 *Annotatio bonorum fit propter primam contumaciam.*
2 *Annotatio dicitur quædam compulsio ad comparendum.*
3 *Annotatio dicitur quædam præparatio ad confiscationem.*
4 *Annotatio duntaxat fit in causis criminalibus, in quibus fit bonorum publicatio.*
5 *Error non pusillus nonnullorum Iudicum nostri temporis.*
6 *Annotatio quando fieri debeat, remissiùs.*
7 *Recepto vsu, stylo, ac consuetudine, quorum bonorum annotatione vtimur.*

1 BOnorum † annotationem non fieri, misi propter primam contumaciam, exploratiuris est, vt puta, quando aliquis de aliquo crimine in iudicium euocatus, præsentiam sui facere contemnit, id est, se absentat, nolens ad iudicium venire: eius bona tum ad manum iustitię (si ita fari liceat) ponuntur: dicunturq; annotari, vt si infra annum redierit, & se crimine purgauerit, integram rem suam habeat: si neq; rediterit, neque qui se defendat, habuerit, tunc post annum bona publicentur, l. finali. ff. de requi. Reis, & l. 1. C. eodem tit: Itaque annotatio † meritò dici potest quædam compul-
2 sio ad comparendum, & casu aduenière ve-
3 rificationis † delicti, quædam præparatio
4 ad confiscationem. Animaduertite † tamen secundum D. Ang. in d. l. 1. Cod. de requi. Reis, Annotationem duntaxat in causis criminalibus fieri debere, in quibus fit bonorum publicatio. In aliis autem causis criminalibus, vbi non venit publicatio imponenda, bona non sunt ad manum curiæ ponenda, quantumcumque sit contumax
5 Reus. Iudices † tamen nonnulli huius temporis secùs faciunt, ingenio ac iudicio quo moti, nescio, & pro contumacia faciunt indistinctè subhastari bona, secundum l. fin. C. De requi. Reis, de qua annotatione habetur in l. 1. & per vniuersum illum tit. ff. de requi. Reis. Per Bartolum, qui ibi declarat † quando fieri debeat annotatio, in l.
6 Inter. ad finem, ff. de publi. iudic. & quo-
7 modo † fieri debeat, habetur in l. 1. §. 1. & in l. fin. ff. de requi. Reis. Inolito receptoque vsu, stylo, ac consuetudine, bonorum vtimur annotatione, per commissionem criminalem executoris, simulatq; per inquisitionem ipsi de præmissis constiterit.

CAPVT XV.

De Citatione reali, id est, Captura.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 15.

1 *Citatio realis absque* { *Licentia, Authoritate, Commissione* } *Iudicis fieri nequit.*
2 *Exceptiones aliquot superioris præcepti.*
3 *Exules, hostes Reipublicæ sunt.*
4 *Reperti in flagranti crimine, possunt capi etiam sine licentia Iudicis.*

Capti

5 *Capti citra Iudicis authoritatem, carcere claudendi sunt intra 20. horas, secundum Bart.*
6 *Idem carceri tradendi intra sex horas, secundum alios.*
7 *Captura quatuor modis ab officiariis exercetur.*
8 *Officiarius Iustitiæ lis innocentes suo arbitrio comprehendens, punitioni sit obnoxius.*
9 *Iniectio in nonnullos arrogantes Officiarios.*
10 *Diffamatum duntaxat comprehendere licet.*
11 *Diffamatus infamiæ suæ dicam suis moribus præferunt.*
12 *Executor dissimulans commissam manus iniectionem, quomodo puniendus.*
13 *Executoris aut Apprehensoris non est captum ob quamlibet etiam pollicitam fidem libera donare relaxationi.*
14 *Executori in captura poscenti subsidium, nullus officiarius, nullus ipsi subditus impunè id recusare poterit.*
15 *Executori vbiuis locorum aperiendi sunt carceres, modò id poposcerit ad minimum vna nocte.*
16 *Executori maleficum rebellem comprehensuro, permittitur domum obsidere, ostia & fenestras infringere.*
17 *Executori ex vna authoritate concredita permittitur item quicquid ad illam capturam videbitur necessarium.*
18 *Executoris non esse, carcere constrictum vi illinc eximere, nisi, &c.*
19 *Executori non permissum è templis, aut cœmeteriis temere abstrahere.*
20 *Loca sacra nemini grauioris sceleris reo patrocinari possunt.*
21 *Executori quando & quomodo, maleficum è sacratis locis abstrahere dabitur.*
22 *Loca sacra leuiter maleficis patrocinia sunt, nisi, &c.*
23 *Officiario seculari quando clericos captiuare conceditur.*
24 *Executori licitum subinde maleficum è propria domo ereptum, captiuare.*
25 *Executor omnem dissimulabit saluiconductum, vel similem purgationem.*
26 *Appellatio in re criminaria per totam Flandriam nulla.*
27 *Executori non licere rebellem maleficum interficere.*
28 *Executor quando ab homicidio malefici capiendi excusandus.*
29 *Violenta manus iniectio in Officiarium aut executorem quomodo puniendа.*
30 *Captum è manibus Executoris siue Officiarii vi liberans, Rei capti periculo sit obnoxius.*
31 *Officiarios in Captura non iuuantes, quantum peccent.*
32 *Captura maleficorum quibus suis incumbendum est.*
33 *Cur regiones nostras passim habeamus latronibus oppletas.*
34 *Executori de commissione peracta, non de iniuriis relatis, fides adhibenda.*
35 *Executori maleficum in aliud territorium confugientem, & subsequi, & captiuare licebit.*
36 *Clericus in sacris constitutus, in flagranti crimine repertus, an capi possit etiam à laico?*

1 NVLLI fas esse † potest (antè meminimus) absq; commissione sine authoritate Iudicis, quemuis violenter siue realiter citare, aut apprehensione constringere: Textus clarus, & ibi nec inconcinniter Bart. in l. Neminem C de exhib. reis: verùm fallit † hæc regula multifariam, veluti in monetarum falsariis seu violatoribus, l. 1. Cod. de fali. monet. In iis passim qui publice latrocinio grassantur trita & vulgata l. Capitalium. § famosos, ff de pœnis. In incendiariis, §. Incendiarii in iamiam dicta l. Capitalium, l. Qui ædes, in principio, ff. de incend. & l. Qui vltimo, ff. de pœnis. In violentis fœminarum compressoribus, l. Raptores. C. de episco & cleri. & l. vnica. C. de rap. virg. In stipendiariis, qui furtim duces effugiunt, l 3. ff. de re milita. & l. 1. C. de

deserto. & occult. lib. 12. In arborum & vinearum stolidis incisoribus, ac deprædatoribus, l. 2. ff. arbor. furt. cæsar. In furibus cum sarcina furti deprehensis, populoque fugientes ipsos clamore tali insectante: Tenete furem, Prehendite furem, l Si quis in seruitute, ad finem, & l. Interdum. §. Qui furem, ff. de furt. huic non parum seruit l. itaque, ff. ad l. Aquil. In veneficis, in incantatoribus, qui veneficiis siue incantationibus aut puteos aut aquarum riuulos vitiãt, l. finali C. de malefic. & math. quos omnes, hisq; adeò similes, quilibet citra iudicis vel permissum vel mandatum comprehendere potest. Capturæ † itidem quorũlibet expositi sunt, Apostatę, Nonnę velatæ, transfugæ, fugitiui, item exules: quos nemo nõ Reipublicæ, secundum iura ac Stylum, hostes suspectos habet, & communem perniciem. Verùm enimvero, citra informationem prœuiam huiusmodi captura nulli permittitur; nisi vbi delinquentes inuenti fuerint † in ipso facto, & adhuc flagranti crimine comprehensi: quo quidem casu cuiuis conceditur, quoties flagrans crimen capitale est, aliàs verò minimè, l. Raptores & l. vnica, paulo ante citatis, & l. Capite quinto, ff. Ad l. Iul. de adulr. & stup. Debent autem omnes iam dicti captores quibus sine iudicis authoritate apprehendere datur, captum illico † carceri iustitiali intra 20. horas (vt nonnullis placet) tradere sub pœna priuati carceris, aut alia arbitraria: aliàs priuato capere nõ licet, vt l. vnica. C. de priuat. carce. Ita egregius iuris interpres Bart. & sequaces tenent in iamiã allegata l. Capite quinto. Alii † intra sex horas id faciendum (si quidem id fieri potest) autumant. Huius meminit S. Tho. 22. q. 65. † Prætores, Supprætores, Satellites, Clientes, idq; genus reliqui Officiarii Ciuitatum, Oppidorũ, Castrorum, Ditionũ, Pagorum, quatuor modis capturam exercent: Aut ex delatione generalis inquisitionis: In præsente flagranti crimine: Ex partium postulatione siue requisitione: Ex iudicatis multis. Officiarius † iustitialis qui aliquem legalem, legeve dignum prehendit proprio arbitrio, quouis tempore, nulla vrgente causa siue (vt vulgò dicitur) ex vẽro, capro haud mediocrem facit iniuriam, imò ignominiam irretractabilem, teste Baldo, in l vnica. C. de in integr. restitut. nec non Iasone multa allegante in l. 4. §. Si quis condemnatus sit, numeris 22. & 23 ff de re iudicat. atque ea de causa punitioni subiacet nequaquam mediocri, etiam si huius † infelicissimi æui nonnulli arrogantes Officiarii, contra omnem rationem ac æquitatem, contrarium facere minime erubescant, intrepidè sustinentes sese habere (vt practicorum voculis vtar) ora aurea, & manus aureas: quasi ipsis omnia tam iure quam iniuria impunè concessa fuerit dicere & facere: quum † tamen neminem nisi malæ famæ siue diffamatum comprehendere liceat: veluti scurras, ganeones, heluones, nebulones, tenebriones nugatores, vanos, & nullius precii homines, quos vtique proprio arbitratu siue ex vento captiuare licebit: † quod ii infamiæ suæ dicam suis moribus præferant, iuribus paulo ante allegatis. Quisquis executorum dissimulanter † manus iniectionem negligit, quam tamen in mandatis susceperat, suisque viribus id fuerat integrum & liberum, suspendendus est officio, & pro Iudicis prudentia plectendus acriter. Si vero captum remiserit liberum adeoque ad fugam conniuenter iuuerit, veluti ex malicia, aut alioqui corruptus muneribus: tum planè priuandus mouendusque foret officio, & præterea quouis officio declarandus perpetuo indignus, & omni executioni inutilis & inhabilis: deinde exilio, aliaque pœna arbitraria mulctandus. † Neq; item executoris aut apprehensoris est, captum donare relaxationi siue dimittere, etiam si bona fide recipiat se ad constitutum diem rediturum. Hoc pacto enim commissionis formã excederet. Non

potest

14 poteſt Iudex, Officiarius, † aut quicunque ſubditus executori in apprehenſione vllum recuſare ſubſidium, ſi quando illud petierit. Nam ſi ex illius detrectatione quippiam conſequeretur diſpendii, vel pars aduerſaria, vel ipſa Iuſtitia, in illum animaduerten-
15 dum foret, pro Iudicis prudentia. † Vbiuis locorum executori aperiendi ſunt carceres, modò id popoſcerit, certè vel minimũ vna nocte, quatenus commentarienſi pro ſumptibus & laboribus ibi reſpondeat. Ex-
16 ecutori, † vt maleficum rebellem & pugnacem comprehendat, permittitur multa ſatellitum manu, & præſidio domum circũcingere & obſidere: ad hæc & oſtia & feneſtras infringere, etiam ſi id literæ commiſ-
17 ſionis non expreſſerint. † Quando enim illi captandi authoritas concreditur & commitritur, intelligitur tum illi permiſſum quicquid ad commiſſionis ſuę plenam executionem ſpectare videbitur: textus notatu d gnus ac literis purpureis ſcribendus in l. Illud, & ibi Barr. Paul. Caſtrenſ. & Doct. ff. de acquiren. hæredit. textus admodum ſingularis in c. Ex parte, cum ibi notatis per Anto de But Panorm. Præpoſ & alios Canoniſtas, De ſponſalib. c. Prudentiam, § Sexta, ext de officio deleg. his accedat textus aureis literis ſcribi haud ind gnus, cum adiuncta ſua ſingulari gloſſ. in l. Quamuis,
18 Cod de fideicommiſſ. Si verò † maleficus, conſtrictus carceris vinculis per Iuſtitiam foret, non eſſet Executoris illum per fractionem carceris eximire, niſi id expreſſe per commiſſionem in mandatis habeat. Ne-
19 que itẽ fas † illi poteſt eſſe maleficos è templis, ex cœmeteriis, aliisve locis ſacratis violenter extrahere absque peculiari illius mãdato habito, l. Fideli, & l. vlt. C. de his qui ad eccleſ. confugi. vbi (ſolito more) D. Cynus, acutam narrat diſtinctionẽ: quam caſu emergente videndam non diſſuadeo, &c. Inter alia, extra, de immu. eccleſ. Verum licet interim templum iſtud & cœmeterium obſeſſione circumdare, & tum curare de amplioris authoritatis commiſſione, ſi id negotii circunſtantia, & materiæ diſpoſitio poſtulent. De homicidio, † de
20 raptu virginum, idque genus grauioribus ſiue atrocioribus criminibus, nullum templum, nullum (inquam) cœmeterium, maleficum vlla libertate tuto donare poteſt: quamobrem non iniuria illinc abſtrahi poſſunt, textus, & ibi gloſſæ in paragrapho, Homicidia, & in paragrapho, Neque autem, in Authentic. de mandat. princip. collat. tertia, & notat gloſſ. in verbo, Abducere, in lege ſecunda, Cod. de his qui ad eccleſ. confug. Angel. laborioſiſſimus in ſuo tractatu maleficiorum, ſub ſingulariſſima gloſſ. in verbo Fama publica, verſic. Quarto quæro an vbilibet liceat capere malefactorem, & cap. Idem Angel. in eodem tractatu in gloſſ. in verbo, In ſcalis ſancti Petronii, ad exordium, quem in materia hac, & alia criminali legendum ac relegendum nemo non ſuadet. Attamen æ-
21 quum † eſt hic talem violentiam à ſacro abſtractionem, ab Epiſcopo, ipſiusve vicariis prius eſſlagitare: quam ſi imprudenter hi negauerint, vi illinc extrahere licet contra Epiſcopi mentem & gratiam citra ſacrati etiam loci violationem: vt iura præfata aperte demonſtrant, præallegatis §. Homicidia, & paragrap. Neque autem, nec non D. Angel. in locis ſtatim citatis & Salicet. in Authentic. Si quis, Cod. Ad l. Iul. de adulter. & ſtup. De † leuioribus autem
22 criminibus, templum & cœmeterium Reo libertatis confugia ſunt, l. Fideli, l. vlti. & cap. Inter alia, ſuprà in medium adductis, niſi hic maleficus ſacratum locum maleficio ſuo violauerit ipſe, committendo ſcilicet crimen in templo, vel in cæmeterio, ca. fin. & ibi D. Panorm. & alii ſcribentes, ext. de Immu. eccleſ. In Authentica, vt liceat matri & auiæ, §. Quia verò ita reperiuntur. colla. 8. In his enim non admodum

insisto, quandoquidem iuris canonici dispositioni in his standum sit, arg. no. cap. 1. de no. oper. nuncia. Si tamen quispiam immunitatis materiam fusiùs & acutiùs examinatam inspicere desiderauerit, conuolabit ad commentaria in Consuetudines Burgundiæ, incomparabilis viri Bartholomei à Chassanæo, sub titulo, *Des Iustices & droictz d'icelles*. Rub. *Si aucun commet simple larcin*. §. Quinto, versic. Sed ad materiã immunitatis, &c. per tres columnas, necnõ ad excellentissimum V. I. Doctorem D. Oldradum in suis consiliis, consilio 154. inci-
23 piente, Quidam deliquit, &c. † Officiario seculari clericos itidem & viros Ecclesiasticos in flagranti crimine repertos cõprehendere licet, sed captos tradere debet ipsorum ordinario, sed hic exoluere procul dubio expensas iustitiæ cogitur, c. Si iudex laicus, cum ibi notatis, de sentent. excommuni. lib. 6. Neque hic in flagranti crimine ipsis duntaxat officiariis fas est clericos siue ecclesiasticos captiuare: verùm etiam quibusvis aliis extra omnẽ officii administrationẽ modò eos captos tradãt vt suprà d.c. Si iudex laicus. Secularib. itẽ officiariis licet capere clericos seu ecclesiasticos nõ in vestitu, habitu, tonsuraq; ecclesiasticis repertos, captosque detinere, donec Iudici spirituali innotuerit, an vestis in qua capti fuerint, clericalis sit, an non. c. Ex part. 3. & ibi. D. Panorm. eiusq; imitatores, ext. de priuil. & excesib. priuile-
24 giato. Executori † licitum est captiuare criminosum, atq; etiam è domo propria extrahere, l. 1. C. de offic. diuer. iudicum. & nota-
25 tur in l. Nemo, ff. de reg. iur. In † grauioribus item delictis non abstinebit ab apprehensione, gratia alicuius saluiconducti aut similis permissionis, & condonationis prærogatiuæ, quales literas maleficus ipse huic executori exhibere contenderet: sed executione exercenda perget executor, Rei ipsius omnem cognitionem tum dissimulaturus: neque similiter ipsum ad vllam appellatio-
26 nem admitteret. † quandoquidem appellatio in re criminaria per totam Flandriam nihil loci habeat, sicuti id passim fortiter asserunt; vel saltem comprehensum non sinet abire liberè, donec illi per superiorem fuerit vlterior constringendi per prohibitionem adempta potestas, vt antè. Neque etiam de iure licet aliud appellare tribunal ob capturam, sed tantum ob immodicam & plus æquò diuturnam carceris custodiam, & ob si-
27 bi † pernitiosum administrationis Iustitiæ defectum. Nulla ratione licet apprehensori, maleficum inter apprehendendũ (quam libet acris etiam fuerit & fortis malefici rebellio, & corporis sui defensio) interimere, etiam si exul sit, aut alioqui morte ipsa dignissimus. Id enim non permittitur præterquam Iudici: cui soli vniuersa, in corpus, atque adeò in vitæ extinctionem potestas
28 est collata. † Verùm enim verò si certò aperteq; executori cõmissum fuisset, talem maleficum ita apprehensione vrgere, vt aut viuum aut enectum tandem caperet, vel certè ea tamq; violenta fieret scelerati rebellio, vt concertatio videretur periculosa, victoria dubia, & contra executori à sese propulsanda foret scelerosi violenta inuasio, hoc pacto apprehensor ab homicidio tali commissõ excusaretur. Neque culpæ vlli executor fit obnoxius, ob læsionem, ob mutilationem, si quando de malefici impetuosa rebellione docere poterit, l. 2. & l. si quis percussorem. C. ad l. Cornel de sica. Ita videtur sentire Bal. subtilis in simili, in l. Addictos; C. de Episc. audien. nec non d. Angel. in suo tractatu malefi. in gloss. in verbo, Fama publica. versic. Et primo, quando Officialis vadit pro malefactore capiendo. Idem
29 Bald. in l. fin. C. de exhib. Reis. Quisquis † violenter executori apprehensuro restiterit, violenta manu ipsius sinum aut gulã constrinxerit, similemve violentiam illi impegerit: periculo se committit perdendi pugni, aut alterius mulctæ pro qualitate impetus, & animi ad nocendum auidi. Quis-
30 quis autem † violẽter maleficum criminis

gratia

gratia vinctum, è manibus executoris aut satellitis extraxerit, is sese exponit periculo subeundi eandem pœnam corporalem, vel ciuilem, pro Iudicis arbitrio, quam subiisset captus, si extractus nõ fuisset, argumento l. Ad cõmentariensem, C. De custo. Reo. l Quoties, C. De exactorib. tributo. lib. 10. Porrò quum hominum natura pronior sit ad malum, quàm ad bonum, non raro fit, vt multi ita sint erga iustitiæ executores affecti, vt ad apprehensionem † maleficorum (tametsi non eripiant) requisiti, aut fugiant, aut operam suam recusent, sed veluti otiosi spectatores, baculis suis innituntur, & euentum colluctationis expectãtes, quasi ad iustitiæ executionem impediendam alacriores sint, quam ad eiusdem promotionẽ (quod ipse nimis vera experientia didici) Officiarium in periculo relinquũt, aut subinde etiam occidi permittunt, ob quorum inertiam, siue potius ob iustitiæ propagandæ supinam negligentiam, acque pernitiosum despectum fit vt ipsi malefici è manib. iustitiarii sæpe elabantur, audaciores fiant, & etiam passim multis modis maleficẽtiores, imò & ipsis rusticis iustitiæ maleuolis despectoribus sępe nocentiores: cui damno suo, imò communi malo potius, facilè mederi potuissent, si vel leuiter Officiarium in apprehensione iuuare libuisset: Alii verò multò sunt pusillanimiores, qui ob rusticum & nimis ignauum timorem, maleficorum gratiam potius sibi conciliare malunt, quam malam apud eos inire gratiam. Hinc fit vt etiam aliquando deiis bene mereri studeant, eos domi quum veniunt, alãt: requisiti, eos occultent, patrocinẽtur, clancularias suppetias sufferant: Officiariis eos requirentibus, denegent, adeò vt vel iuramento adacti, malint nequiter peierare se eos nescire, aut non vidisse, quàm eos sola commonstratione in Officiarii manus salubriter tradere. Atque hæc omnia (ex eo vt dixi) metu, quo timent postea ab ipsis, si euaserint, aut à complicibus suis nocte op-

32 primi, spoliari, aut incendi. Verùm † si omnes Rustici coniunctis & animis & operis huiusmodi nebulones, Reipub. pernicies, & nefaria scelera, vt rabidas bestias nõ tam à sese quam à tota Repub. profligatos, atq; prorsus extinctos curarent, longè præclarius Reipublicæ nostræ florerent, tutiusq; passim bonis ciuibus iter facere, quocunq; velint, liceret. Verum, proh dolor, plures inuenias qui in ipsam Iustitiã, virtutem Reipublicæ quam maximè necessariam, quam in ipsos iustitiæ oppressores, aut propugnatores sæuire malunt. Atque hinc fit, vt tam
33 † impunè tot latronibus regiones nostras oppleri videamus, qui laxis vestibus interiusq; occultatis loricis, aut aliis armis clara luce inter bonos ciues conuersentur, qui quoties volunt, bonos mercatores Reipub. fortes neruos, in viis opperiunt, spoliant, & interimunt. Sed huiusmodi omnes peregrinos, vestibus aut armis quocunq; modo suspectos, optarim ab Officiariis apprehendi, perquiri cuiates sint, & vnde viuãt. Quos si apprehenderint, cautè eos seruent (vt omnes alios) nusquam quiescant aut rarius, potissimum si per Cœmeteria, aut per loca alterius iurisdictionis, aut per loca alia priuilegiata ipsos conducere debeant, ne eo ex manibus ipsorum elapsi, tanquam ad certum asilum profugiant. † Executori de in-
34 iuriis, violentiis, aliisve excessibus in commissionis suę executione (vt fortasse refert) nulla alia, nullaq; maior fides per Iudicem dabitur, quam quòd ad talium iniuriarum veritatem inquirendam (si volet) iubebit procedere. De ipsa verò executione facta, & quicquid ipsam concernere videbitur, executori indubitata fides habebitur, vti & paulo ante meminimus. † Quoties male-
35 ficus diffamatus executorem insequentem profugiens, sese in alterius ditionem & territoriũ receperit, licebit nihilominus executori, & ibi per alienam iurisdictionem è vestigio, atq; ardẽti cursu fugientem maleficũ subsequi, atq; in territorio eodem in iu-

ſtiriæ fauorem apprehendere: ſed ita captum debebit tradere illius territorii domino & præfecto, vbi captus fuerit, ſiquidem id captus, aut dominus popoſcerit. Huius quæſtiunculæ vtcunq; meminit D. Angel. in præfato ſuo tractatu maleficiorum, ſub gloſſ. in verbo, Fama publica, verſic. Sexto quæritur, An ſi Officialis vult capere malefactorem, &c. coniunctis additionibus ibidem, quę petite. Hic quoq; oritur quæſtio, An clericus in ſacris ordinib. cõſtitutus, repertusq; in enormi & flagranti crimine, capi poſſet etiã à laico? ad quam quæſtionem reſpondendum eſt quod ſic, modo eum ducat ad iudicem eccleſiaſticum. Iuxta Innoc. in c. vt famę de ſentent. excommunic. D. Flor. in l. 4. ff ad l. Aquil. Hippol de Marſiliis in repetitione l. vnicæ, numero 98. & 90. Cade rapt. virg. Quorum ſententiam & refert, & ſequitur Ang. de Aret. in ſuo malefic. tractat. in verb. fama publica, in 10. charta, verſic. 9 &c. & ibi in additionibus. Quos authores occaſione habita, conſulere poteris.

CAPVT XVI.

De Carceribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 16.

- 1 *Carcerum alii parantur Maleficis* { *Puniendis* { *In curiis ſpiritualibus ſemper.* / *In ſingularis iuſtitia ſubinde.* } / *Seruandis* { *Simpliciter.* / *Per compedes, &c.* }
- *Carcerum alii parantur* { *Debitoribus ſeruandis, vel* { *Molaſtia carceris ad ſolutionem vrgentes.* / *Iuramento, In domibus* { *ſatellitum* / *Stipatorum* } *Sic improprie.* } / *Militibus aliisq; captis tempore belli, vſq; ad mulctæ ſolutionem ibi continendis.*
- 2 *Pœna perpetua carceris, morti comparatur.*
- 3 *Carcer cuſtodia, non pœna eſſe debet.*
- 4 *Carceralis punitio in pane & aqua ad tempus Iudici ſeculari nonnunquam conceditur.*
- 5 *Apoſtolus Paulus Roma fuit detentus ſub libera cuſtodia.*

1 MVltæ ſunt carcerũ ſiue ergaſtulorum formæ. † Alii namq; carceres ad corporis punitionem, ſiue pœnam parantur, qualibus vtuntur curiæ ſpirituales, ſeu Iudices eccleſiaſtici, maleficos condemnãtes ad perpetuã, vel temporalem carceris pœnam, c. Quamuis, de pœnis, lib. 6. Ioan. à Platea, & Angel. in l. Nemo carcerem, C. de exactorib. tribut. lib. 10. c. Nouimus. extr. de verb. ſignif. Panorm. in c. At ſi clerici, &
2 in c. Cùm ab homine. extr. de Iudic. † quæ quidem pœna perpetui carceris, morti procul dubio comparatur, Innocentio & aliis teſtibus in c. Qualiter & quando, ext. de accuſat. Panorm. in c. Tuæ diſcretionis, ext. de pœnis. Alii ad ſolam criminoſorum ſiue facinoroſorum cuſtodiam ſeruiunt, donec proceſſus fuerit formatus. Hoc autem fit bifariam, quando ſcilicet leuiter malefici, ſimpliciter absque vllius catenæ, compedis, aut alterius ferramenti adhibitione ſeruantur. Grauiter verò criminoſi, dictis compedibus adſtricti cuſtodiuntur, donec de delicto cognoſcatur, l. 2. C. de exhibend. reis ad finem: ibi, donec repererit cognitio celebrata diſcrimen. Hac incarcerandi forma vtuntur Iudices ſeculares, qui nullos vnquam perpetuis mancipandos carceribus decernunt. † Quandoquidem cuſto-
3 diæ iſti ciuili iure conſeruandis, neutiquam puni-

puniendis corporibus inuentæ siue extructæ sunt, l 1. & fin. C. De custo. reo. l. Aut damnum, §. Solent, ff. de pœnis, l Incredibile, Cod. eod. titul. de pœnis, d. l. Nemo carcerem, l. Verum est, ff. de verbor. significat. Vnde iurisconsultus perpetuos carceres prohibet, de quo admodum multa D. Angel. in d. l. Nemo carcerem. Horum recordatus est Angelus in suo singulariſsimo tractatu maleficiorum sub gloſſ. in verbo, Fama publica præcedente, versic. Et primò sciendum est, quod carcer regulariter ad custodiam, non ad pœnam inuentus est. Bald. in l Imperium, ff. de Iurisd. omnium iudicum. Idem Bald in l. 1. Cod. de confeſſ. Angel. in l. Qui in carcerem, ff. de eo quod met. cauſ. quos loco atque tempore oportunis, ſtudioſus lector videre poterit. Verùm enimuero † in leuioribus delictis, quibus iura aut ſtatuta nullum peculiare decernunt ſupplicium, ſubinde ſeculari iudici permittitur carceralis punitio: nempe, vt criminoſus in carcerem coniectus ad certum tempus, ſolo pane & aqua maceretur, aut aliàs caſtigetur, l. 1. § fin. ff. de aleæ luſu, & aleator. vbi textus, Qui compulit ludere aut mulcta mulctetur, aut in latumias, vel vincula publica ducatur; vbi de iure ciuili est vnicus caſus ſpecialis, quo carcer est ad pœnam, teſte D. Bartolus in ſuo tractatu de carceribus. Huius memini ad amuſſim Ioan. à Platea, in allegata l. Nemo carcerem. Alii carceres ſoli extenuationi atque corporum exercitationi accommodantur, eorum potiſſimum qui condemnationi ipſorum pro viribus ſatisfacere negligunt, nec ſeſe ære alieno, quo grauantur, eximere ſtudent. Angel. in ſuo tractatu malefic. ſub gloſſ. in verbo. Fama publica præcedente, verſic. Quotuplex autem ſit carcer. Alii bellorum temporibus magis ſunt vſui, quibus coarctantur capti, donec conſtitutam ipſis pecuniariam mulctã pro iure militari dependerint, vt in vniuerſo titulo De cap. & poſtlim. reuerſ. Qui autem ſeruantur ſub fida ſeu libera cuſtodia, hoc eſt, quos ſeruandos tradimus fidei ſatellitum, aut ſtiparorum, non dicimus hos propriè incarceratos: non licet tamen illis longius quam pro permiſſa fide, quoquam ſeſe diuertere, l. Diuus, 1. ff. de cuſtod. & exhibit. reor. & iamiam citata l. Nemo carcerem. Itaq; † fuit Romæ Paulus Apoſtolus detentus ſub fida ſiue libera cuſtodia, cap. vltimo Actuum Apoſtolorum. Ad eandem quoque fidem deuincti ſunt, quicunq; ſeſe iuramento adſtrinxerunt non exire Oppida, Caſtra, domus Satellitum, atq; ſimilia ipſis conſtituta loca: hic, ſi quid amplius de carcere deſideres, ex variis eximii D. Baldi ſcholiis petito, nempe, Authent. Si captiui C. de Epiſc. & cleric. l. Imperium, ff. de iurisdictio. omnium iudic. l. vnicæ, C. de confeſſ. atque Angeli, in l. Qui in carcerem, ff. de eo quod met. cauſ. nec non in tractatu maleficiorum, ſub ſolenni & ſæpe allegata gloſſa, in verbo, Fama publica præcedente, verſic. Quotuplex autem ſit carcer, atque Bart. in d ſuo tractatu de Carceribus, cum ſine numero ſimilibus ſcribentium paſſibus, hoc loco prolixitatis euitandæ gratia omiſſis.

CAPVT XVII.

De carcerariis, ſiue Commentarienſibus, hoc eſt, carcerum cuſtodibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 17.

Commentarienſes in iure qui dicantur.
Commentarienſium eligendorum diligens habenda eſt ratio.
Commentarienſium quorundam improbanda vitia.

4 *Commentariensium bonorum conditiones quales.*
5 *Capti, ab ipsa hora traditionis, periculo carcerarii commissi sunt.*
6 *Carcerato reperto mortuo, contra commentariensem præsumitur.*
7 *Carcerum custodes negligentes, qua pœna puniantur?*
8 *Incendium, Ruina, aut similis casus fortuitus, claustrarium absoluit ab eruptione, fugaq; captiui.*
9 *Carcerarii plures, quomodo excusentur, fugam capiente ipsorum vno cum captiuis.*
10 *Carcerum custodibus fas est nonnunquam ferreis manicis siue catenis vinctum constringere.*
11 *Validiores arctiùs constringendi sunt debilioribus.*
12 *Commentariensium est vinctos blandè, alacriterq; exceptos, grata humanitate tractare.*
13 *Qua carcerum custodibus sint prohibita.*
14 *Incarcerati non sunt inedia, siti, aut fame torquendi, dignove solatio priuandi.*
15 *Carcerum custodibus, qua officia potissimum incumbant?*
16 *Iudicis officium erga Captiuum insontem.*
17 *Captiui intra mensem relaxandi, nisi, &c.*
18 *Carceratorum causas oportet esse summarias.*
19 *Mulierum carceres secludendi à virorum carceribus.*
20 *Commentariensis vinctam cognoscens, qua pœna plectendus?*
21 *Custos carcerum mulierem incarceratam honestè custodire debet.*
22 *Carcerarius iure debet Reum absolutum ilico dimittere, verum vsus nunc secùs obseruat.*
23 *Officiarius, Fiscus, aut Hostiarius, nullam dat cautionem de expensis carcerati.*
24 *Commentariensibus prohibetur vinctos pecunia, vestibus, aut aliis rebus spoliare.*

1 COmmentariensis † in iure vocantur, quicunque carceribus præficiuntur, à quibus apertius carcerarii dicuntur. à Cippis, Cipparii: Horum † Commentariensium circa electionem diligens habenda est ratio, ne quibusvis hoc officium citra delec-
8 tum committatur. Sunt † enim hodie (quod sine dolore commemorare non possum) permulti carcerarii tot scelcribus coinquinati, tot, tamque fœdis vitiis infamati, vt ipsi verius neruis sint implicandi, & coercendi compedibus, quam quos ipsi durissimis vinculis immaniter constringunt. Nempestrenui potatores, scortatores, adulteri, suarum captiuarum aut compressores, aut ad libidinum varias species comiuentes, coadiutores. Et ne quid sæuius interim dicam: Carceres iustitiæ profanãtes, & quasi prostibuli loco aburentes, aut dissimulatione abuti permittẽtes, vt hinc propriis suis libidinibus seruiant, aut certum quæstum (licet turpissimum) secretò faciant. Inueniuntur alii, qui munerib. corrupti captiuos aut claustra aperiant, aut sibi vim illatam ad eruptionem simulent, aut ad varias effractiones conniuent, & fortassis etiam subsidium præbeant, aut propriis carceribus incendium inferant. Sunt alii quibus res est contractior, qui captiuos suos æquò durius excipiant, inclementius tractent, parcius subseruiant, sæuius in vincula & compedes coniiciant, contumeliosius alloquantur, commissa exprobrent, missas portiones aut minuant aut prorsus sibi reseruent, debitam carceris quoq; portiunculam tenuius præbeant. Hisq; modis miseros captiuos inedia torqueant, & afflictis afflictionem conduplicant. Sunt alii præterea Cõmentariensis verius aleatores quã officiarii iustitiæ, qui nullum non aleatorum genus in carceres inferũt, per quos captiui sua deperdant, ipsi vndecunque suum lucellum venantes, captiuos suos quacunque in re (ne dicam expoliantes) emulgentes, atque emungentes, nihil pensi habentes, quomodo suos patientes excipiant, tractent, & dimittant. His mãlis vt piè occurratur, & remedium prudenter adhibeatur,

admo-

admonendi ſunt mihi iudices, vt in aſſumendis Cõmentarienſibus, vigilantes ſint & prudentes, ne quibusvis citra delectum
4 hoc officium committant. Quin † potius eligant viros bonos, cordatos, humanos, mites, miſericordes, benignos, affabiles, pios, bonæ conſcientiæ, timentes Deum, qui ſuis captiuis diligenter neceſſaria ſubminiſtrent, eos ſubinde conſolentur & vt pii patresfamilias, in quibusvis neceſſitatibus iuuamen & ſolacium præbeant afflictis. Nihil piaculi, nihil ſpurcitiæ, nihil exactionis, nihil impoſturæ, nihil fraudis, nihil criminis, nihil denique maleficii, aut per ſe, aut per alios, in ſuos carceres irrepere ſinãt. Atque huiuſmodi cura maxime adhibẽda eſt in primariis ciuitatibus, quales ſunt in Brabantia, Louanium, Bruxella, Antuerpia, Buſcumducis. In Flandria, Gandauũ, Brugæ, Ypra. Item Inſulæ, Tornacum, atque his permultæ ſimiles, in quibus plærunque magnus eſt captiuorum numerus. In reliquis verò ciuitatibus, iisque minoribus. Pagis aut Caſtris, propter raritatem prædictorum Ciuium, ſuperuacaneà fortaſſis foret prædicta tamque accurata diligentia in eligendis Commentarienſibus. Interim tamẽ ſupradictam delectionis curam non aſpernabuntur ſed ad præſcriptam formã, ſuam quoque diligentiam, quantum in ipſis erit, adhibebunt, eam imitabuntur, & ad eam ſeſe diligenter component. Nacto igitur tali iuxta formam præſcriptam probo Carcerario, tutò huic Carceres committantur, i-
5 pſisque per Iudicem ac magiſtratum præficiatur. Capti itaq; omnes † quotquot ſunt, ab ipſa hora traditionis fortunæ ac pericu-
6 lo Carcerarii cõmiſſi ſunt: adeò vt ſi † quiſpiam in Carcere caſu quodam repertus fuiſſet enectus, neque certò de interemptione conſtaret, mors iſthæc ipſi commentarienſi imputaretur, niſi legitime hinc ſeſe expurgatum reddere poſſet. Gloſſa eſt admodum ſingularis in l. Cùm ita, § Species. in verbo nec dolo. ff. de leg. 2. ſeruit l. Cùm res, §. Item. ff. de legat. 1. quam gloſſ. refert ad hoc, & ſequitur Ioan. de Ana. in c. Ad falſariorum, in fine primæ columnæ, de crim. falſ. eandem aſtruit ſingularem Ang. Aretinus in ſuo tract. maleficiorum. in gloſſ. incipiente, fama publica præcedente, in 13. char. in verb. 2. quæro. In l. 1. in fin. & in l. Ad Commentarienſem, C. de cuſto. Reo. Huius meminit excellentiſſimus I. V. Doct & illuminatiſſimus. D. Hippol. à Mutil. in ſuis conſiliis criminalibus, conſilio 52. numero 36 in 1. volumine. Si præterea † captiuus crimine notatus, incuria, negligentia, aut ebrietate carcerarii, vel ſuorum, carceribus effractis aufugerit, obnoxius fit hic idem carcerarius iiſdem pœnis, mulctis, & ſuppliciis, quibus ille fugitiuus, ſiue capitalibus, ſiue ciuilibus arbitrio iudicis, trita & vulgata l. Ad commentarienſ. addita gloſſ memorabi. in verbo, Qui fugerit. C. de cuſt. reo. Neq; vlla expurgatione clauſtrarii carceris, aut ipſorum cuiuſpiam, diluere-
8 tur incuria. † Verum ſi incendium, ruina, aut quid ſimilis fortè euidentis periculi accidiſſet carceribus, ab iſtiusmodi ſcelerosi eruptione, fugaque clauſtrarius immunis foret & liber, potiſſimum ſi quid eorum, præter ipſius culpam euenifſet, l. milites & l. fi. ff. de cuſt. & exhibi. reo. nec inconcinniter his ſeruit l. Si vt certo, § Proinde, ff. commoda. Si verò malitia, fauore, aut donariis corruptus illos ſceleroſos apertis clauſtris emiſiſſet, plane capitaliter plectendus
9 foret, prælegata l. fin. Sicubi † locorum carceribus præficerentur carcerarii duo aut tres, quorum tertius vnà cum captiuis laxatis vinculis ſeſe in fugam daret: reliqui clauſtrarii (niſi huic re aut conſilio ſuppetias attuliſſent) indemnes, & immunes erunt à culpa, & à pœna liberi l. final verſic Interdum, ff de cuſto & exhibit. reo. & ibidem D. Alexander in apoſtil ad Bart. ait prædictam l. finalem nedum ſingularem ſed ſingulariſſimam ad hoc, Quod cuſtos carceris non tenetur de facto ſui ſocii, quia iuſte eras

de suo socio confisus, quod dictum refert D. Bolog. signandum pro castellanis, in suis addit ionibus ad præcitatam l. fin. Fas est † 10 Cippariis (si ita fari liceat) seu carcerum custodibus sibi crim inosos captiuos, ad repetitionem vsque traditos, ferro, compedibusque constringere, modò suris, tibiis, pedibus, aliisq; membris illæsis, minimeque mutilis reddiderint, l. 1. §. Interea, C. de custod. reo. Captiuus ilico à confessione criminis capitalis coniiciēdus est in cōpedes, siue in vincula publica: aut cum primū testimonio criminis Reus conuictus fuerit, donec de eo pronuncietur, l. Si confessus, ff. de custod. & exhibir. reo. Idem quoque fiat ei, qui erupto carcere furtim effugerit, quod similis fugæ suspicione, iam certò 11 taxandus fuerit. Iuuenis † arctius, fortiusque constringendus est sene. Rursum validus firmius continendus languido Sanus fortius ægroto ac valetudinario atque item de aliis, vbi summa prudentia in rerum ac personarū perspectione Commentariensi vtendum fuerit, secundum glossam & doct. in l. Si vt certo, ff. Commo. quod nec displicuit D. Hippolyto de Marsil. I. V. Doctori emeritissimo in sua practica causarum crimin. in §. Attingam, 12 numer. 15. Cippariorum † siue Commentariensium erit, captiuos blandè, alacriterque exceptos, grata humanitate, atque 13 clementia officiosa tractare. Saltem illos † ad loca quò cœlestis aer pertingere nequit, non seducere: neque aliquò protrudere tam procul ab omni hominum copia, vnde voces ipsorum & clamores à nemine exaudiri valeant. Neque vlla sinant † ratione, 14 captiuos siue vinctos inedia, siti, aut fame torqueri ne pœnis carcerum perimantur, l. 1. C. de cust. reo. Iason Doct. insignis. in l. Si victum, ff. de re iudicata Nullos amicorum aut affinium ab horum solatio arceant & colloquio, nullorum eleemosynis ciborum, aut potuum ipsis elargiendis obsistant, nisi per iudicem ipsis expressè 15 fuisset vetitum. Singulis † quibusq; mensibus carcerariorum est suorum captiuorum seu vinctorum numerum significare Iudici, causam & delicta quorum gratia sibi traditi sunt, pariter cum ipsorum ætate, valetudine, & imbecillitate, vt aut conuictos, velox pœna subducat: aut liberandos custodia diuturna non macerer, idque sub pœna viginti librarum auri, l. fi C. de custo. reo. Verum istud, practicæ vsus non recipit. Iudicis item fuerit captiuis diligenter de singulis prospicere, iubere, & mandato curare, ne quid ad vitæ commoditatem necessariū ipsis deficiat, Clement. 16 1. § Sanè, & ibi Car. de hæret. Si † Iudici compertum esset, captiuum quempiam ibi coniectum, absque vlla persona, actore, aut criminatore, illius muneris foret hunc vinculis, & carceribus relaxatū pristinæ libertati restituere. † Debet insuper iudex omnes captiuos intra vnius mensis spacium (iuris ratione) absoluere vel sententia damnare, quatenus ipsa ad hoc materia planè parata deposcat expressa l. finali C. de custo reo. † Carceratorum enim causa est summaria, sicut causa miserabilium personarum, vt inquit D. Cynus in l. finali. C. si quis alteri, vel sibi. quem refert & sequitur D. Bartolus in tractatu suo, de carceribus, ad finem, vbi etiam allegat D. Cynum in l. 1. C. Quando Imper. inter pup. & viduas. Dicitque quod de hoc videtur esse textus. & ibi Bald. in l. finali, C. de custo. reor. sæpiusculè allegata. Ita recitat D. Hippolytus de Marsiliis, in sua causarum criminalium practica, sub §. Attingam. numero 75. Mulieres † captæ ob crimina, à virorum consortio separandæ sunt, ac priuatis suis mancipandæ custodiis. Aperta l. Quoniam, cum Authentica seq. & ibi Bald. & Salicetus, Cod. de custo reo Cardina. in Clement. 1. §. 2. de hæretic. Vel pro nouis Constitutionum legib. detrudantur in arctum aliquod monasterium & cœnobium, fidelter ibidem conseruandæ, donec Iudex 19

nego-

negotiũ plenè diſcuſſum finierit. Authent. Hodie, C. de cuſtod. reo nec non in Authẽtica, vt nulli Iudicum, § neceſſarium, vnde iam iam citata Authentica deprompta
10 eſt, colla 9 conſtitut. 9. Quisquis † Cipparius ſiue Commentarienſis carnali compreſſione quampiam ſuarum captiuarũ cognouerit, etiam ſi id cũ ipſius cognitæ gratia factũ fuerit, capitis crimini ſit obnoxius, & gladii animaduerſione plectẽdus, Iohannes Fabri in § Item lex Iulia, ad finem. Inſtit. de publ. iudic. Paris de Puteo non mediocris ſui temporis pract. in ſuo tractat. de ſyndi. in c. Adulterium, §. ſiue: tenetur enim diligenter ac honeſtè cuſtodire & alere mulierem incarceratam, atq; illam illęſam ſupplicio vel innocentiæ conſeruare, vt l. 1. & final. C. de cuſto. reo. Barthol. à Chaſſanæo in Rubrica, *des iuſtices & droictz d'icelles*, folio 17. col. 3. etiam ſi incarcerata eſſet meretrix, teſte D. Iacob. Boullenc. Ebroicenſi, l. V. prolyta, in Repetit. §. Famoſos, conſtituti in l. Capitalium, ff de pœnis: licèt enim meretrix poſſit impunè cognoſci, non tamẽ dum eſt in carcere iudicis detenta, ne fiat iniuria caſtitati carceratorum, ratione loci, qui eſt publicus, l. 1. C de offic. eiuſd. Iudi. pro hoc text. in arg in l Quod ait lex, ibi, quare non vbicunq; ff de adult. Ad hæc caſu emergente, conſulite D. Nicolaum Boer deciſionum aurearum inſigniũ, q. 317 vbi tractat Quid de iudice, aut ſenatore, ſiue conſiliario regio, vel præſide, aut cancellario, vel commentarienſe, qui carnaliter cognoſcit mulierem coram eo, vel curia litigantem aut carceratam, vel alia ratione iurisdictioni tantùm ſubdirã, an puniatur: Cogitur † carcerarius captũ crimine abſolutum illico relaxare, atque ſuæ libertati priſtinæ dimittere: ſemper actionẽ ſuorum ſumptuum recuperaturus ab illis, qui talem capturæ priùs mandare ipſi curauerant idq; ſolum iuris decreto. Verũ hodie vſu iam receptо, ſolent cõmentarienſes ſuos captiuos ſeu vinctos retinere, donec per ipſos, aut alios ſibi de impenſis ſumptibus ſatisfactum fuerit. Cõmentarienſium fuerit, ipſo captiui traditionis tempore à partibus aduerſariis, quorum authoritate capti ſunt, flagitare cautionem & fideiuſſionem de expenſis inſumendis: Vel certè ab his expenſis per exteri cuiuſpiã ſuppeditationem liberari: niſi is captus ad ſumptuum certitudinem ſatis faerit opulẽtus, vel niſi contra officiarium aut fiſcum duntaxat carceri traderetur, quòd horũ vterq; ſatis ſit dives ſoluendis ſumptib. Hoſtiarii, & † reliqui officiarii, quum captos tradunt carcerariis ex mandato ſiue commiſſione Principis aut Conſilii, non debent vnquam reſpondere aut iubere fidem de expenſis exoluendis. Quod faerit ſolius impetrantis: niſi hoſtiariis illis per impetrantes de executionibus, atq; ceteris ſumptibus euenturis eſſet ſatisfactum. Non poſſunt commentarienſes, † aut ſuorum quiuis captum, pecunia, veſtibus, aut aliis rebus vllo modo ſpoliare ſub prætextu & titulo ſumptuum aut expenſarum carceralium, neque vlloalio prętextu. Hæc de Carcerariis ſcripta ſufficiant.

CAPVT XVIII.

De effractione Carceris.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 18.

Fugiens è carcere { *Per ipſum vi effracto, aut* { *Criminis obiecti Reus eſt* / *crimine innocens eſt* } *Et punitur* { *Capitaliter, crimine tum per ſe antè non capitali,* / *Tamen tanquam id ipſum commiſiſſet.* } *Aperto, non effracto, puniendus eſt pro arbitrio Iudicis.*

2 *Captus, commentariensem effugiens, laedens, aut occidens, gladio punitur.*
3 *Captus revelans carceris effractionem, laxandus est vinculis.*
4 *Captivum criminarium violenter extrahens carcere, quomodo puniatur.*
5 *Qui aufugit carcere, is fuga (ex quavis etiam captivitate) suspectus convincitur.*
6 *Iudex debet considerare quid moverit fugientem vel effringentem, quo securius iudicet.*
7 *De iure Pontificio non reperitur specialis poena statuta in effractores carceris.*
8 *Sacri canones, sacras leges imitari non dedignantur, & econverso.*

1 QVisquis † criminaliter captus, carceribus, citra omnem etiam violentiam, effugerit: vt quorum ostia repererit aperta, is exilii, relegationis, siue alia poena arbitraria, pro Iudicis prudētia damnandus fuerit, aperta & clara l. 1. ff. de effracto & expila. Si vero hinc violentè atque effractis foribus, siue conspiratione cum cæteris, qui in eadem custodia fuerant, eruperit, atque crimen ob quod coniectus sit in neruum, nunc factum sit propatulum, siue ipsius criminis nunc cōuictus fuerit testimonio, capitis animaduersione plectendus fuerit, etiam si crimen ipsum antè capitale non fuisset, l. 1. in princ. paulò antè citata, notabili l. Milites agrum. §. Eius fugam, ff. de re milit. Marcia. Eum qui carcere effracto fugerit, etiam si non antè deseruerit, capite puniendum Paulus scripsit, & l. Si quis aliquid 2. §. Miles, ff. de pœnis. Ipsa namque carceris violenta eruptio fugientem, illius reum efficit, l. In eos ff. de custod. & exhibit reor. & ibi glos. D Iasonem in sua solenni repetitione, l. Admonendi, sub numeris 172. 173. 174, & 175. ff. de iureiurand. multa deducentem videbitis. Et ratio, cur is acrius puniatur, est, quòd maius & intensius hac effractione, delictum reddatur, ideoq; nec mirum si plus puniatur, argumento l. 3. in fin. C. de episcop. audient. l. Seruos, circa medium C. ad l. Iul. de vi publ. l. Capitalium, §. Solent, ff. de pœnis, & l. Omnes, De delatorib. lib. 10. C. Itidem quicunque
2 captus † commentariensem effugerit laeserit, aut occiderit: is gladii animaduersione
3 capitaliter damnandus erit. Captiuus seu † vinctus revelans, prodens, & quoquo modo Iudici proferens, quod cæteri conceptiui carceris effractionē moliantur, laxandus est vinculis, & crimē per Principem (modo id remissibile fuerit) merito remittendum erit. d. l. In eos, ad fin. iuncta ibidem glos. plurima allegante in verb. Releuandos, quā per occasionem lege & mastica, lectionis te
4 nunquam pigebit. Quicunque † violenter criminarium captiuum (criminis tametsi immunem) extraxerit carcere, is quinquēnalis exilii pœna iuridice damnabitur. l. 1. §. Item & effractores, ff. de effracto & expilato. iamiam quam sæpissimè allegata. Sin crimini obnoxium capitali, confesso, aut testibus conuicto ita extraxerit, capitali er item puniendus erit, argumento l. 1. statim adductæ. & l. Ad commentariensem, C. de custo. reo. atque glossæ singularis ibid. in
5 verb. Qui fugerit. † Cuius carceres, compedes, aliave vincula vel minimis etiam indiciis, confractione aut violatione notantur, is fugæ, & ex quavis etiam captiuitate, aufugii suspectus convincitur, perditque priuilegia, gratias, & omnem benignitatem aliis concessam captiuis, veluti relaxationes sub fideiussione, liberationem ex compedibus, exitus ad beneficia cæli, accessus ad luculentas fenestras, idque genus alia amica humanitatis donaria. Si contingeret captiuum semet grauiter lædere, aut etiam ex desperatione similive occasione sese interimere, neque Iudex, neque commentariensis in huius læsionis ac interemptionis (siquidē eas ex desperatione factas apertè constiterit) culpam incideret. Si verò ea occasio non clara, sed dubia prodiret, obiicienda esset commentariensi, donec ab ea sese

expur-

expurgatum reddidisset, l. fin. §. Ergo, ff. de custo. & exhibit. reo. Casu† tamen emergente debet Iudex animaduertere & considerare, quid mouerit fugientem vel effringentem, quo securius iudicet: Ita adstruit egregius vir, iurisq; peritissimus Ioan. Berberius in suo singularissimo ac compēdiosissimo viatorio seu directorio iuris, sub Rubrica, de effractoribus carcerum, versus medium.† De iure autem Canonico seu Pontificio non reperitur specialis pœna statuta, sed per generalitatem regularum, de quib. in c. At si clerici, & in c. Cum non ab homine, de Iudic. ac per c. Tuæ, ext. de pœnis, poterit Iudex ecclesiasticus ad instar regularum ciuilium, qualitatibus personarum & delictorum pensatis, punire. Nam posset effractorem deponere, per lecturam, & notata in c. Ex literis, de excessib. prælato.† Sicut enim leges non dedignantur sacros canones imitari: ita & sacrorum statuta canonum, principum constitutionibus adiuuãtur. c. 1. & ibi scribentes, extra de no. oper. nuncia. c. vlti. in fin. ext. de secund. nupt. In Authentico, vt cleri. apud proprios episcopos primum conueniantur. §. penult. colla. 6. In Authent. de eccles. tit. in principio, colla. 9. & in Authēt. quomodo opor. episcop. §. vlt. colla. 1. vide Nicolaum Boer. in suis decisionib. aureis. q. 215. & 216. Huic Capiti non absurdum foret adiicere aliquot modos, quibus malefici Carceres effringere soleant; verum quum horum multi multos lateãt, deinde ne eos edocere videamur, ab eorum explicatione calamum cohibere volui.

CAPVT XIX.

De relaxatione Carceratorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 19.

1 *Relaxationum carceratorum*
- *Alia fiunt post causæ, siue litis decisionem, & sic post sententiam.*
  - *Alia per sententiæ executionem.*
  - *Alia per gratiam ex beneficio & indulgentia principis,*
  - *Alia propter innocentiam incarcerati, &c.*
- *Alia lite pendente*
  - *Alia per compositionem pœnæ factam cum Curia, aut Fisco, &c.*
  - *Alia gratia fideiussionis præstita, &c.*
- *Alia licenter, & de facto per fugam incarcerati*
  - *Alia cum fractura & violentia carcerum.*
  - *Alia absque fractura aut violentia.*

2 *Carcerarius nequit criminosos vinctos vllo modo relaxare sine Iudicis ordinatione.*

3 *Iudex temerè captiuum relaxans, aut mandans relaxandum, ad quid teneatur?*

4 *Criminaliter conclusus in carcerem absque mandato, aut informatione præuia, is repente laxandus est.*

5 *Quomodo & quando incarcerati laxantur à vinculis.*

6 *Flandriæ vsus.*

7 *Captiuum non est relaxabilis, vbi Fiscus alternatiua vtitur conclusione.*

8 *Flandriæ vsus.*

9 *Captus nonnunquam relaxatur, aut per cautionem ante adiudicationem, aut per consignationem post adiudicationem.*

10 *Mulieres honestæ in leuibus criminibus non debent personaliter detineri.*

11 *Mulieres non relaxantur fideiussoribus, si crimina atrocia sunt.*

12 *Mulieres infames, impudicæ & inhoneste, etiam pro leuibus detineri possunt criminibus.*

13 *Cessio bonorum nil habet loci in lite criminaria, in qua captus patienter criminis multam corporali pœna subeat, necessum est, &c.*

14 *Paupertas à pœna non excusat.*

15 *Qui non habet in ære, luat in corpore.*

QVum sæpiusculè cernamus reos pro multifariis criminibus incarcerari, ex quibus carceribus postea diuersimodè relaxantur, non incongruum nobis fuit, hoc loco de carceratorum relaxatione paucula in
1 medium afferre. Reorum † itaq; relaxationes diuersæ sunt. Aliæ namque fiunt post causſæ decisionem, idq; post latam sententiam. Aliæ autem, fiunt lite adhuc pendente. Earum verò relaxationum, quæ post litis decisionem fiunt, quædam fiunt, per sententiæ executionem: Aliæ per gratiam ex beneficio & indulgentia principis: Aliæ deniq; propter innocentiam incarcerati, cunque plene & ad amussim de illius innocentia constiterit. Relaxationes autē, quas fieri diximus lite pendente, quædam fiunt per compositionem pœnæ factam cū curia, officiario, fisco, aut similibus. Aliæ fiunt, gratia fideiussionis præstitæ de sese præsentando, quoties id iudici visum fuerit, & soluendo pœnam, &c. Aliæ sunt, quæ fiunt licenter & de facto, per fugam incarcerati: quæ subinde accidunt cum fractura & violentia carcerum: quandoque autem clanculo absque aliqua fractura aut violentia. Huius autem postremæ diuisionis vtcunq; meminimus cap. iam iam præcedente. De effract. carceris. Quamobrem nequaquam hic decreuimus istarum diuisionum omnia mēbra exactius atq; copiosius explicare, nempe contenti earum capita vtcunq; aperuisse, & lectoris auiditatē exacuisse, vnde ipsum (hic supersedendo) iustius ad maximi nominis interpretem D. Paulum Grillandum remittimus, libr. 5. tit. de Relaxatione carceratorum. Quantum autem Relaxatio concernat ipsos carcerarios, qui aliquando temerè suo periculo, aut ex Iudicis decreto relaxant. Item & de conclusionum varietate hic obiter paucula monstrare statuimus.
2 Non est igitur † quod Carcerarius aut Commentariēsis putet sese posse criminosos vinctos vllo modo relaxare, aut emittere, sine Iudicis ordinatione, etiamsi essent innoxii: aut dignos fideiussores ac vades constituerent. Si enim id fecerit, extra ordinem arbitrio Iudicis plectendus est & omnis damni
3 restituendi obnoxius. † Itidem ipse Iudex qui temerè captiuum relaxat, aut mandat relaxandum, ad damni reparationem tenetur, quod hinc iustitia siue pars aduersa cōsequeretur. In relaxatione autem captiuorum optarem Carcerarium suo fungi officio (vti supra meminimus in ca. 17. de Commentariensibus) nempe, vt captiuos relaxatos piè & prudenter admoneant, vt memores consecutæ gratiæ, postea vigilantius studeāt vitare similia maleficia, à malorum consortio sese abstrahant, malis consiliis nō auscultent, iracundiæ temperent, & quascunque occasiones mali fugiant. Quin potius adhortentur ad studium pietatis & honestæ vitæ, vt relicta via scelerum, viæ insistant virtutum, Deum timere incipiant, & de proximo bene mereri studeant fraternam infirmitatem moderate ferant, nihil vlciscī curent, iniurias quasque fortiter tolerent, easq; per iustitiam propulsent, non per vim, aut per furores, ne ipsos contingat eosdem, aut similes iterare carceres, vnde fortassis nō perinde facile liberarentur, nisi

cum

cum infami & duriſſimo ſupplicio mortis. Ad quam exhortatiunculam adhibeat memorabilia exempla, quæ captiuos terreant, quibus emendentur & reſipiſcant. Qui criminaliter † coniectus fuerit in carcerem, abſque mandato, commiſſione, aut informatione præuia, is repente citra cautionem laxandus erit. Itidem is, cuius cauſſa talis fuerit vt ſolo exilio foret relegandus: quandoquidem exilium non vrget captiuũ diu carceribus conſtringendum. Pari ratione † cenſebitur de quouis alio crimine, quod capitis pœnam, membri abſciſſionem, publicam inſtallationem, flagellationem, aut ſimilia non poſtulat. Captiuus capitaliter captus, non eſt laxandus vinculis ſub fideiuſſione, niſi crimen in cauſſam ciuilem fuerit conuertibile, & niſi fiſcus niteretur ciuili, concluſioni nempe, vt Reus pœnam centũ librarum groſſorũ ſubiret, aut aliam mulctam pecuniariam. Neq; item laxãdus erit, ſi fiſcus tueretur concluſionem criminalem in ſubſidium: nempe centum librarũ groſſorum, aut aliam ſummam intra menſem dependendam: quam niſi ſtatuto tempore illi exoluerit, amputetur illi pes, manus aut aliud membrum. Sed ne tum quidem relaxabitur, quoties fiſcus concludit copulatiue, hoc pacto: damnetur ſumma centum librarum groſſorum, & manu truncetur. In 6 Flandria † vſu receptum eſt, vt quãuis procurator alternatiuas concluſiones proferat, criminali tamen ſuæ concluſioni conſtãter innitatur quo decernatur ipſi ſuper ea per 7 ordinem iuſtitia. † Similiter non eſt captiuus relaxabilis vbi fiſcus alternatiuæ ac ancipiti inſtiterit concluſioni: videlicet, præcidatur manus, aut centum libr. groſſorum mulctetur. Tu enim in prudentia iudicis fuerit alterutrum adiudicare pro qualitate 8 facti. Vſus † tamen Flandriæ, iam olim recepit captiuos leuare, quoties procurator quoquo modo à concluſione prima deflexerit, hoc eſt, alternauerit: quanquã ipſam criminalem concluſionem adhuc mordi-

9 cus preſſerit. † Quisquis captus fuerit ob non iudicatas, vel ob quas non incidiſſet mulctas criminales, vnde ſemet liberũ eſſe, negando contenderet: profectò is carceris anguſtiis cum cautione h[illegible], quod in iuſtitia comparebit, & iudicata p[illegible]erſolue[illegible]bitur. Si verò mulcta prius fue[illegible]ta ante ſubleuationem, oportet p[illegible]ius (pro ſtylo & vſu) nummos enumeret & conſignet: Mulieres † honeſtæ in cauſſis criminalibus, vbi crimen ſit leue, non enorme, neque admodum atrox & graue, non debent perſonaliter detineri neque incarcerari: ſed per fideiuſſores de iudicii obſeruatione relaxari; ſiquidem ipſos nanciſci & conſtituere potuerint: ſi verò eos conſtituere nequiuerint, ne tum quidem detinebuntur: ſed ſtabitur earum fideiuſſoriæ aut iuratoriæ cautioni, per quam relaxabuntur. Quod ſi 11 crimen † eſſet atrox & grauiſſimum, tunc non incarcerantur apud viros (vti ſuperioribus titulis tactum eſt) ſed intruduntur ſiue mittuntur in monaſterium, vel in Aſcetrion cuſtodiendæ aut honeſtis matronis traduntur per quas cuſtodiuntur, vt inquit text. notabil. in Authent. vt nulli iudic. §. Neceſſarium, verſic. Si vero crimen ſit, &c. In Authent. Hodie nouo iure, Cod. de cuſto. reo. Hæc autem † intellige, de mulieribus honeſtis, honeſtamque vitam degentibus. Quandoquidem mulieres infames, impudicæ, & inhoneſtæ, huiuſmodi priuilegio frui non merentur, D. Bart. eximio ita atteſtante in d. Authent. vt nulli iud. c. §. Neceſſarium, atq; Baldo & doctoribus ita tenentibus in d. Authent. Hodie nouo 13 iure. Ceſſio † atq; bonorum renunciatio nihil habet loci, nil purgationis in lite criminaria, in qua captus patiẽter criminis mulctam, aut emendationem corporali pœna ſubeat neceſſum eſt, dum nec opibus hanc 14 alioqui præſtare potuerit. † Paupertas igitur nequaquam illum à pœna excuſabit. Regulare enim eſt. † vt qui non habet in ære, luat in corpore: ex quo ſumere hanc

conclusionem nec extraneum fuerit. Qui pœnam pecuniariam præ inopia soluere nō possit, corporalem pœnam sustineat, & corpore iure plectatur, l. 1. §. Generaliter, ff. de pœnis. Vbi text. Generaliter placet in legibus publicorum iudiciorum, vel priuatorum criminum, qui extra ordinē cognoscunt præfecti vel præsides, vt eis qui pœnam pecuniariam egentes deludunt, coercionem extraordinariam (nempe corporalem) indicant, & ad hoc notat illum textum Bart. ibi, & l. Si quis id quod iurisdictionis, §. In seruos, ff. de iurisdict. omnium iudic. vbi in corrumpentem album prætoris, datur actio popularis quinquaginta aureorum, sed in seruos, si non defendātur à dominis, & in eos qui inopia laborant corpus torquendum est. ait text. & ibi per Odofre. & l. fin. ff. de in ius vocando, vbi si libertus vocet in ius patronum sine venia, incidit in pœnam quinquaginta aureorum: si verò laboret inopia, castigatur in corpus, & c. Ad liberandum, ext. de Iudæis, vbi Christiani, arma, ferrum & ligamina galearum deferentes & apportātes Sarracenis, excommunicantur, & anathemate notantur, nec, possunt Ecclesiæ reconciliari, nisi omnia restituant, quæ ex commercio tam damnato perceperint, & tantundem de suo transmiserint in subsidium terræ sanctæ. Quod si forte soluendo non fuerint, sic alias reatus talium castigabitur, vt in pœna ipsorum, aliis interdicatur audacia similia præsumēdi: nam poterunt subiici verberibus loco pœnę, secundum gl. ibi in verb. Sic alias, a quot passus allegantem, & l. Cum sit iniustum, C. de sepul. viola. vbi si quis propter debitum defuncti, impediat defuncti sepulturam, punitur pœna quinquaginta librarum auri, alioquin laborans inopia luit corpore, dicente text. Eum verò qui in huiusmodi fuerit deprehensus flagitio, quinquaginta libras auri dependere: vel si minus idoneus ad eam pœnam persoluendam sit, suo corpore sub competenti Iudice pœnas luere statuimus: & text. in l. Quicunque, C. de seruis fugit, vbi suscipientes Seruum fugitiuum, tenentur eum restituere, & insuper cum eo parem seruum dare, vel cum 20. solidos reddere. Quòd si ad prædictam pœnam soluendam, is qui susceperit minimè sufficiat, æstimatione competentis Iudicis castigatio in eum procedat. Allegare plura alia iura potuissemus, sed quia plus ostentationis, quàm fructus in eo situm, reliqua hic silētio præterire duximus: hęc pauca ex prolixa disputatione D Frederici Schenck ex Baronibus de Teutenburch, Iurisconsulti, viri in legum studiis non parui nominis, in sua Triade forensi, sub tit. De liberto actore vel reo. cap. 4. sufficiant. Vbi proculdubio illud præcitatum vulgare axioma: Qui non habet in ære, luat in corpore, admodum feliciter discussit & examinauit, quem loco ac tempore studiosis potere licebit.

CAPVT XX.

De Fideiussione in re, seu materia criminaria.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 20.

§ 1 *Reorum relaxandorum sub* { *Obnoxii criminibus, quibus debetur pœna duntaxat pecuniaria* { *Ea confessi,* } *Non relaxantur.* / *De iis conuicti.* / *Ea nec confessi, nec cōuicti relaxantur, sed præstita cautione.*

cautione

cautione, quidam aut sunt. | Obnoxii sunt criminibus, ob qua inferuit pœna arbitraria, Quæ si fuerint. | Leuia, & gratia digna. Relaxantur. | Atrocia & enormia gratiaque indigna, Non relaxantur.

2 Iudex detinens volentem idoneè satisdare, tenetur iniuriarum actione.
3 Captiuus criminalis non valens constituere fideiussores, captiuus permaneat.
4 Pœnam corporalem nemo, nisi reus ipse subire poterit.
5 Nemo sui corporis periculo pro alio fideiubere poterit.
6 Membrorum suorum dominus nemo est.
7 In infligendis pœnis corporalibus, habenda personarum ratio.
8 Iudex acriter expendat fideiussiones in crimine criminali.
9 Bartoli distinctio pro fideiussione criminosorum.
10 Baldi distinctio pro fideiussione criminosorum.
11 Quæstio, quomodo nobilis per cautionem relaxandus?
12 Quando fideiussio extincta, & quando non.
13 Fideiussionis amplitudo in re criminaria.
14 Non constituendi fideiussores, de non inferendo maleficio.
15 Maleficus non spondet pro maleficio, ingrauioribus criminibus: sed, &c.
16 Maleficorum bona, fisco committuntur, saluo creditorum iure.

QVandoquidem iamiam præcedente Cap. nonnullarum relaxationũ mentionem fecerimus, hoc loco non ab re fuerit & alterius speciei relaxationis meminisse, quæ fit, quum crimen dubium est, & Iudex est in actu inuestigandæ veritatis: quæ fieri solet fideiussore præstito per Reum, de se repræsentando quoties ad hoc fuerit requisitus, hoc est ad libitum & voluntatem Iudicis: vel de non recedendo ex certo loco, ciuitate, oppido, castro, aut prætoris palatio, sine Iudicis licentia & de soluendo pœnam. Examinemus nunc de quibus criminibus siue delictis sit relaxandus Reus sub cautione prædicta: Id itaque paucis admodũ, vnica nempe distinctiũcula fiet. Est nãque † Reus aut in crimine, ob quod venit illi imponenda duntaxat pœna pecuniaria. 1 Hoc autem casu Reus aut fuit confessus aut plenè conuictus: quo non debet relaxari, sed detineri, donec persoluerit pœnam l. Si confessus, ff. de custod. & exhib. reo. Aut nec confessus, nec conuictus fuit: hoc casu debebit relaxari præstita cautione digna de se repręsentando, vel de non recedendo ex certo loco, vt inquit Bar. in l. 1 ff. eod. tit. de custo. & exhib. reo vbi post Iacobum de Arena, declarat istum articulum reducendo ad praxim: pro quo item facit text. in l. fi. C. eod. tit. l. 1. & l. Si quis, ff. eod. tit. In quibus iuribus in effectu disponitur, quòd in criminibus illis in quib. venit imponenda pœna pecuniaria, Reus debet præstito idoneo fideiussore, relaxari, & ratio est, quòd pœna ipsa non minus satisfieri potest fisco per fideiussorem, quàm per principalem, argumento l. Denique, & l sequent. ff. de iure fisci. Quinimò, si Iudex † vellet retinere Reum constrictum citra relaxationẽ, qui 2 paratus esset præstare idoneum fideiussorem, posset tum agi contra Iudicem in syndicatu, actione iniuriarum, vt notat Bar. in l. Si verò pro condemnato, §. 1. ff. qui satisdare cogant. Si verò † captiuus criminalis 3 non poterit constituere fideiussores, necesse est captiuus permaneat, teste Bart. in d. l 1. ff. de cust. & exhib. reo. & in d. l. Si verò pro condemnato † 1 & l. Eos 1 §. Super his, C. 4 de appellat. Aut certe crimen leue est, & nequaquam atrox, tum fideiussoribus relaxa-

bitur, l. Diuus, 1. ff. de custod. & exhib reo. Aut crimen est atrox, vel tale, ob quod incidit in pœnam corporalem, isto casu non debet Reus regulariter per fideiussores relaxari, sed personaliter detineri, d. l. Diuus, 1. ratio est ne eludatur iudicium, si postquam repertus fuisset culpabilis, fugam arriperet, id namque esset propriè iudicium fallere, & eludere: quod scilicet huic pœnæ corporali nõ posset per principalem satisfieri, tametsi fideiussor expresse se ante obligasset ad quamlibet pœnam corporalem, & dixisset se velle subire omnem pœnam in corpore suo, quam reus pateretur, si in carcere ad sententiam vsque fuisset detentus. Nemo
5 † enim poterit se diuincere ad sistendum quempiam iudicio sub pœna proprii capitis, corporis, aut membri sui: quod hac in
6 re nullus sui corporis aut membri dominus fuerit. Attamen principali, † & ei cuius res agitur, licebit se obligare ad redeundum in iudicium, sub pœna duntaxat quasi cõfessi criminis, perdẽdi scilicet beneficii, remissionis, alteriusve gratiæ, exilii subeundi, aut similium: non autem sub pœna capitis pugni, oculi, alteriusve membri, trita l. Liber homo, ff. ad l. Aquil. & videte D. Bart. in d. l. 1. ff. de custo. & exhibit. reo. Nec non c. De occidendis, c. Si non licet, & c. Cum homo 23. q. 5. in quibus quidem iurib. ha-
7 betur: quod † quando sumus in huiusmodi criminibus, in quibus venit inferenda pœna corporalis, fit personarum ratio ac distinctio, pro modo facultatum, dignitatis, honoris, pro criminis qualitate, innocentia Rei, & similib. iuxta text. l. 1. crebro allegatum, ff de custo. & exhibit. reo. & secũdum ista Iudex decernet, an Reus sit detinendus in carceribus, an in palatio, militibus ne custodiendus, an fideiussoribus committendus, qui erunt fideiussores, non de repręsentando, sed de sistendo in certo loco, & non recedendo ab illo: aut in vinculis coniiciendus, secundum quod declarat. D. Bart. dictum illud Iacob. de Aret. in d. l. 1. in 2 col. & sic Iudex secundum qualitates & conditiones istas, arbitrabitur modum detentionis ipsius Rei, secundum quod considerat
8 Iurisc. in sæpenumero allegata l. 1. Quare † iudicis hic fuerit diligenter expendere, quo pacto fideiussiones in crimine criminali acceperit. Si enim hinc vllum oriretur incõmodum, id omne fisco aut parti per ipsum dependendum esset, aut Reus est in crimine, ob quod inferenda fuerit pœna arbitraria: & isto casu, an Reus sit fideiussoribus relaxandus, an non Bart. in d. l. 1. ff de custo. & exhibit. reo. hunc in modum distinguit:
9 Aut † delictum est adeò turpe, vt verisimile sit Iudicem ob id impositurum pœnam corporalem. & tum iudicatur sicut de pœna corporali simpliciter, ideoque non erit fideiussoribus relaxandus, d. l. 1. ff de cust. & exhib. reo. Aut verisimile est Iudicem arbitraturum, pœnam debere esse pecuniariam & tum licebit relaxari: d. l. Si vero pro condemnato, §. 1. ff Qui satisd. cogantur: isto enim casu iudicatur de eo, sicut de crimine pro quo venit imponenda pœna pecuniaria simpliciter d. l. Si vero pro condemnato, & videte Bart. in d. l. 1. qui tamen (venia tanti viri dixerim) non ita distincte loquitur, sed quærit, Quid si per defectum pœnæ pecuniariæ veniret imponenda pœna corporalis, fas erit tum per fideiussores relaxari? & regulariter id fieri posse concludit negatiuè. Post tamen explicat modum & cautelam, quomodo possit relaxari. vi-
10 dete ibi per eum. † Subtilis autem Bald. in d. l. Nullus, C. de exhiben. reis, alia vtitur (suo more) distinctione, & clario e accopiosiore, dicens: Aut sunt rei in crimine, ob quod venit imponenda pœna ordinaria aut extraordinaria & arbitraria. Primo casu, id est, quando ordinaria & determinata, aut est pœna corporalis, aut pecuniaria: si corporalis, non erit fideiussoribus relaxandus, imo detinendus & custodiendus in carcere, d. l. Nullus, in fine, & l. Si quis in ea, Co. de custo. reo. & l. 1. ff. eod. tit. Quando autem est con-

est confessus delictum, aut legitime conuictus, non solum est detinendus, sed etiam in vincula coniiciendus ad sententiæ definitionem, & deniq; ad ipsius sententiæ executionem, d l. Nullus, in principio, & l. Si confessus, ff. eo. tit. ideò tunc non est per fideiussores relaxandus: quandoquidem fugiendo posset illudere iudici, & pœnam debitam iniquè iustitiæ suffurari, quod vtiq; non fuerit in potestate fideiussoris soluere iudicatum teste Bald. in d. l. Nullus. Si autem imponēda sit pœna pecuniaria, & reus confessus delictum fuerit aut conuictus, nō erit simili ratione relaxandus, sed detinendus, & confestim condemnandus, d. l. 1. & fin. C. de custo. reo. & l. Si confessus, ff. eo. tit. Aut si non confitetur, sed negat, debet per fideiussores dimitti: sed debebūt hi promittere de eo repræsentando, & iudicato soluendo. d. l. 1. ff. de custo. & exhibit. reo. Huic seruit etiam text. in l. Cum clericis, §. 1. Ipse vero. C. de episc. & cleric. qui text. si rectè syncereq; inspiciatur, proprie loquitur de fid. iussore huiusmodi: nempe de repræsentando, & standoiuri, & iudicato soluendo sub certa pœna. Tertio vero casu, dum reus est in pœna arbitraria, dicit Bald. considerandum esse criminis qualitatem, loci, iudicis & fori consuetudinem, & conditionem personæ, quem admodum notatur in simili, in l. Quid ergo, §. Pœna grauior, ff. de his qui notan. infam. vnde si verisimile fuerit pœnam esse corporalem, idem tum iudicabitur quod de ordinaria corporali: si vero cōstet pœnam esse pecuniariam, idem in iudicando seruabitur quod in pecuniaria ordinaria. Prædictis vtcunque enarratis, lubet hic inferere quæstionem notabilem, & vsibus nostris sæpe frugiferam cuius recordatus est D. Paulus Grillandus in suo tractat. de relaxatione carceratorum, sub c.
11 de fideiussoribus reorum, num. 8. † Spectatæ fidei & autoritatis vir quispiam, nobilitate, opibusque præcellens, accusatur alicuius criminis, ratione cuius de iure communi aut ex statutorum forma, pœna corporalis venit imponenda. Hic in ius vocatus seu citatus comparet, examinatus omnia negat, iudex vult ipsum detinere, donec absoluatur processus, & purgentur indicia. Replicat dicendo: quòd est paratus seipsum obligare de se repræsentando, toties, quoties, &c. sub pœna mille ducatorum, &c. & de standoiuri & parendo iudicato: vel dicit quòd vult præstare idoneam cautionem de se repræsentando, vt sup. Quæritur, an Iudex poterit illum relaxare sub tali fideiussione, vel propria obligatione? videtur prima facie respondendum negatiue, quia cum sit pœna corporalis, posset eludi iudicium, vt ante diximus, & notatur in d. l. 1. Cod. de custod. reo. & l. fin. C. de requirend. reis. Contrarium tamen veritati arbitror consonum: Quod Iudex pro criminis qualitate, & magna personæ conditione, pro dignitate vel innocentia poterit arbitrio suo detentionem ipsam moderari, ac dictum nobilem dimittere, aut sub propria iuratoria, aut sub fideiussoris obligatione, de se repræsentando, vel de non discedendo ex certo loco, secundum quod notat Bartol. in d. l. 1. ff. de custo. & exhibit. reor. Concludendum est igitur, Iudici in relaxandis aut reseruandis reis criminosis magnam dari & concessam esse à lege authoritatem, & arbitrium, teste Iurisconsul. in d. l. 1. ff. de custo. & exhibit. reo. dum dicit: De custodia reorum Proconsul æstimare solet vtrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, aut fideiussoribus committenda, vel etiam sibi. Hoc autem, vel pro criminis quod obiicitur, qualitate vel propter honorem aut propter amplissimas facultates, vel pro innocentia, vel pro dignitate eius qui accusatur, facere solet: quibus coniecturis verisimile esse videtur, ipsum reum non fugiturum, nec iudicium deluſurum, d. l. 1. & l. Non omnes, §. A barbaris, ff. de re militari, & d. l. Cum clericis, §. 1. & §. sequenti Cod. de episcopis &

cleri. & per Bald. & Ang. in l. 2. Cod. de exhib. reis. Circa prædicta autem † obseruandum erit, quod fideiussio de repræsentãdo, proculdubio extincta sit, quando sententia lata est in caussa principali. Item & ea fideiussio, quæ fit ad sistendum iudicio, aut Iudicis sententiæ obediendum. Verum illa fideiussio, quę facta est de soluendo ac parendo iudicato, nequaquam censetur cessare atque extincta esse, nisi postquam sententiæ paritum fuerit. Qui pro alio spoponderit in rebus criminalib ciuiliter institutis, is maleficò nullam sponsionem præstabit, quicũque etiam fuerit vbi sententia lata, aut appellatione, reformatione, aut simili modo fuerit retractata. Notandũ † autem hìc fuerit, fideiussionem hìc tam latè accipiẽdam, vt in se quoq; superiorem appellationis iudicem complectatur. & quicquid per ipsum sententia decernendum fuerit: licet D. Hippolyt. de Marsil. contrariæ & negatiuæ sententiæ inhærere videatur in sua solẽni Repetitione Rubricæ, ff. de fideiussorib. sub numero 108. plurima (vt solet) ibidem allegans, ad medium tamen in nostram opinionem condescendens, cui etiam seruiunt quæ idem Hippolyt. posuit in d. Repetitione, num. 91. ad quæst. An fideiussor teneatur ad augmentum: quem occasione emergente, videre nec graue fuerit. Nemo etiam cogendus est, fideiussores † constituere de nullo maleficio inferendo: ad id enim difficulter quis fideiussores inuenerit. † In grauioribus delictis criminaliter intentatis, non licet vni maleficio præbere fidem pro alio: sed licebit id in paruis delictis ciuiliter institutis. Et vt præsens cap. absoluamus, sciendum est, omnia maleficorum bona, credita & constituta esse in manu Fisci, dempto creditorum iure, quibus hic semper ius potissimum permanet, tritissima l. Aufertur, § fiscus, ff. de iur. fisc. Multa hìc addita, quæ declarari potuissent cap. præcedente.

12 13 14 15

CAPVT XXI.

De Captiuorum seu vinctorum Aggrauatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 21.

1 *Incarceratus an possit recommendari?*
2 *Processus prioris caussæ semper præcedit.*

QVisquis vnius maleficii † caussa captus seu vinctus fuerit, alterius quoq; maleficii gratia ab alio Officiario grauari poterit quod & vulgò dici solet. Is qui est recommendatus in carceribus ex vna caussa siue delicto, poterit ibi recõmendari & aggrauari ab eodẽ siue ab alio ex alia causa seu crimine. Recommendare nihil aliud est, quàm eum qui est incarceratus, detinere etiam pro alio crĩmine, D. Vdalrico Zasio Iurecons. clariss. teste, in lectura l. In ius vocari, cum duabus legibus sequentib. ff. de in ius vocando. Ita † tamen vt prioris caussę processus semper præcedat, neque alterius caussæ grauamine remoretur. Cy & Bart. in l. Qui de crimine, Cod. de accusat. & inscript. Huius meminit plenissimè Bart. in l. Si quis seruus. §. Qui exhibendi, ff. de custod. & exhibit. reo. deducens. Carceratus ex vna caussa, quando possit ob aliam ibi recommendari & aggrauari, iunctis additionibus ibidem, ad quem nactis occium recurrendum suaserim.

1 2

CA-

CAPVT XXII.

De Præsentatione siue Contumacia.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 22.

1 *Citato non licet contemnere Iudicis euocationem.*
2 *Competentia iudicis in criminalibus, in tribus locis consideratur* { *Domicilii, Delicti, Captura.*
3 *Delinquens tres contra se sortitur Iudices.*
4 *Citatus non comparens, quomodo contra ipsum procedatur.*

1 CItato in † re criminali nullam fas erit contemnere Iudicis euocationem, sed coram ipsius tribunali compareat oportet, modò is competens fuerit, l. Si quis ex alena, ff. de iudic. & ibi Baldus & Ang. videte Bart. in l. Non videtur. ff. eod tit. In tribus
2 autem locis, † Iudicis competentia in criminalibus spectabitur, videlicet in loco vbi citatus moratur, l. 2. C. de iurisd. omnium iudic. & ibi Bald. ac eius sequaces: vbi delictum commissum fuerit l. 1. & Authent. Qua in prouincia, & ibi Bald. aliiq; scribentes. C. Vbi de crimin. agi oportet, & l. 3. ff. de offi. præsi. Et vbi citatus captus fuerit.

3 Itaque † qui deliquit, tres contra se sortitus
4 iudices, Baldus in d. l. 1. Quoties † citatus comparere neglexerit, cõtra ipsum proceditur per non comparitionem c. Absens, 2. q. 9. vti ex sequentibus doceberis. Verùm si is captus fuerit, atque crimen existat capitale, nulla opus est præsentatione super rotula (vt aiunt) aut comparitione in consistoria, quòd tum processus formetur extraordinariè in carcere, nisi certe fuerit aduersa pars conquerens: aut crimen ipsum nõ fuerit capitale: quibus casibus procedendum esse ordinariè, ac caussa præsentanda.

CAPVT XXIII.

De Comparitione in materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 23.

1 *Procurator in caussa criminali, interuenire an possit?*
2 *Officium suum alicui esse damnosum, est iniquum.*
3 *Caussæ ob quas procurator in criminalibus interuenire nequit.*

1 IN rebus † siue materiis criminaliter institutis, citatus ipse personaliter compareat, necessum est: per procuratorem autem minimè, secundum D. Bart. §. Theoricam, in l. Accusatore, § Ad crimen. ff. de publ. iudic. & in l. Seruum quoque, §. Publicè. ff. de procuratorib. Copiosè D. Alexander in d. l. Accusatore, §. Ad crimen. Doctores in cap. Veniens, ext. de Accusat. coniuncta ibidem optima & memorabili gloss. in verb. Criminali. in c. In criminalibus, 5. q. 3. In c. Si quando, 2. q. 6. In c. Absens, 3. q. 9. latissime D. Alexander in 2. vol. consiliorũ, consilio 116. Ludou. Roma. consilio 215. & D. Matthæus de Afflictis, in suis decisionibus Neapolitanis, decisione 64. Ratio, Quod vtique sententia contra procuratorem proferenda, nihil in ipsius procuratoris personam agere poterit, vt qui nihil peccauerit, eoq; indignus sit, qui alterius viri peccati pœnã immeritò sufferat. Quod indignum si quando contingeret, nullam vicissim a-

ctionem haberet procurator in constitutorem suum, vt à condemnatione liberaretur.

2 Vnde † colligeretur procuratorium officiũ, ipsi procuratori haud parũ ita fore damnosum: quod cum rationis æquitate apertissimè pugnat, l Sed si quis. in prin. ff de testament. Sunt præterea & † aliæ cõplures rationes cur ipsum maleficũ Iudici personaliter sistẽdum velint: quas & Barth. à Chass. iurium doctor expressit abunde in Cõmentariis consuetudinum Burgundiæ, titulo *Des droictz & apperte nances à gens mariez*, §. v. Fol. 145. numeris 23. 24. 25. 26. 27. Quod iniquum foret procuratorem pro caussa sui (quem defendit) malefici absentis, condemnari ad mortem vel aliam pœnam: deinde ne iudicium fiat illusorium, neve maleficia relinquãtur impunita: & quòd principalis acrius, meliusq; propriam defendat caussam, quã procurator. Postremò (quę rationũ omnium vna est efficacissima) quod ex malefici citati cõparitione, exhibitione & præsentatione, æquè ipsius vultu, aspectu, qualitate personę, cõstantia, trepidatione, ex oculorum sermonisq; indicio, plurimum Iudex consequatur indicii, & censuram subinde multò certissimã: quã ex procuratoris constitutione nunquam eliceret.

CAPVT XXIV.

De Procuratoribus in re siue materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 24.

1 *Procurator, in caussa criminali regulariter non admittitur.*
2 *Aliquot fallentia.*
3 *Procurator in crimine publici iudicii, ad allegandum caussas absentia admitiitur.*
4 *Reipublica vtile est, absentes à quibuscunque defendi.*
5 *Absens criminosus non damnatur.*

1 IN criminalibus negotiis tam publicis quàm † priuatis, non solet quispiam regulariter ad constitutionem procuratoriam admitti, D. Barthol. in l. Accusatore, §. Ad crimen, ff de public. iudic. & in l. Seruum quoque, §. Publicè, ff. procurat. D Alexander latè in d. l Accusatore, §. Ad crimen. Scribentes in can. Veniens, ext. de accusat. coniuncta ibi celebri gloss. in verb. Criminali. In c. In criminalibus, 5. q. 3. In can. Si quando, 2. q. 6 In c. Absens, 2. q. 9. Alexander in 2. vol consiliorum, consilio 116. Ludouicus Romanus, consilio 21,. D. Matth. de Afflictis in suis decisionibus Neapolitanis, decisione 64. & l. 1. ff an per aliũ caus.
2 appel. agi pos. † Verum multifariam comperimus hanc regulam fallere Primò namque, Academiis, Vniuersitatibus, atq; Collegiis, permittitur in caussis criminalibus constituere procuratores vel syndicos: quod in ipsa iudiciales censuræ, veluti in priuatas personas, non cadunt. Et si vniuersitas conuenitur, non potest respectu vniuersitatis esse pœna capitalis, ideoque defendi potest per syndicum: Cum enim vniuersitas non deliquerit verè, non poterit capitaliter puniri: sed illi de vniuersitate, qui interfuerunt facto vel consilio, bene possunt capitaliter puniri si crimen est capitale. argumẽto l. 1 §. 1. ff. de magistra. conueniend. Specula. in tit. de accusat. ver. Quid si vniuersitas deliquit. Bald. in Specul. de pace Constant. § Damna, in verb Et ideo nos videmus, & in l. Polla in verb. extra quæro quid erit, D de his quibus vt indig & in Specul. de accusatore, vers Sed nunquid potes. Secundò. in accusatione ingratitudinis, cùm quis aliũ ingratitudinis accusat. l Sed & hæ personæ, § Patronus, ff de procuratoribus. Deinde in minoribus siue leuioribus criminibus,

nibus, argumento l. Leula, ff. de accusat. & l. 1. §. 1. ff. an per alium caus. appel. agi pos. & plene notatur in d. l. Seruum quoque, §. Publice. In criminibus non criminalibus, sed ciuiliter institutis, c. Tuæ, ext. de procurator. & c. Super his, ad fin. ext. de accus. In consortibus leuiorum criminũ: possunt enim hi loco alterius in eodem crimine cõsortis constitui, vt meminimus sup. tit. de fideiussione in re criminaria. In crimine iniuriarum, in quo illustris persõna etiam per procuratorem intendere, & excipere potest, c. Absens, §. Nisi, 3 q. 9. & l. vlt. c. de iniuriis. In crimine suspecti tutoris, l. Non solum, §. vlt. ff. de procuratorib. quod Innoc & Ioã. And. extendũt ad prælatum suspectũ. In domino defendente seruũ in crimine l. Si cui, §. pen. ff. de accus. Item in quouis crimine publico aut priuato, quod sola relegatione, aut pœna pecuniaria dignũ est, potest procurator suæ petitioni, aut refutationi instãter inniti, ad excusandum, excipiendum, probandum, confutandum. Postremo, in quibusvis negotiis quæ principalis ipse coram & præsens efficeret ac præstaret l. 1. §. addita glos. Ignominia ff. an per aliũ caus. appel. agi poss. d. c. Veniens, ext. de accusat. iuncta ibidem glos. in verb. Criminali, d. l. Seruum quoque §. Publice, cum glossa magistrali in verb. Datur, ff. de procur. Verum
3 in delictis, quę † merentur corporalem sanguinis pœnam, nunquã procuratori principalis absentiam occupare, intendere & excipere licebit, nisi ad enarrandũ malefici capitalis absentiæ causas, vel exceptiones obiiciendas, d. l. Accusatore, § Ad crimen & ibi amplissime Bar. fa. l. Absens, ff. de procur. &
4 l. Reos, C. De accus. quia reipubl. † vtile est absentes à quibuscunq; defendi, & quemlibet pro eo verba facientem audiri, d. l. Seruum quoq;, §. Publicè, & c. Reos, 23. q. 5. dicti tribus gl. in ver. Ignominia, Criminali, & Datur: quas videre poteritis has fallentias describentes. In criminalibus verò, vbi statutorum benignitate criminalia cõuersa sunt in ciuilia, licebit procuratori absentis criminosi occupare defectum & absentiam, veluti si statutum sic habeat: Quisquis alium occiderit, dependet mille libras Parisiens. vel similem summã pecuniariam: vbi procuratori fas erit occupare per vniuersium rei processum. Sin hoc pacto Statutum habeatur, Qui alterum occiderit, vel decollabitur, vel mille librarum Paris. summa mulctabitur, non esset eo casu admittẽdus procurator: quòd capitalis pœna, prin-
5 cipalis pœnæ loco sit posita. Non † sinunt iura absentẽ criminosum cõdemnare (imò diuinæ & humanæ leges hoc prohibent) quod ipsemet Iudici, neq; sit auditus neq; aliàs per procuratorem sese Iudici sistere liceat, l. Absentẽ, ff. de pœnis addita ibi glos. in verb. Absentem, l. Absentem, C. De accusat. & d. c. Absens, 3. q. 9. Verùm si ederetur Statutum, vt absens contumax ob id criminaliter cõdemnari posset tanquam in iudicio victus, tum licitum esset absenti ad suæ absentiæ expurgationem procuratoriũ transmittere. Nam si talia Statuta contra ius commune edita & admissa, criminosum absentem criminaliter cõdemnent: ex eo plurimi volunt, eadem quoq; Statuta non ab ona ratione, absentem etiam releuare, vt vniuersum negotium suum per procuratorem defendat. Si verò per Statutum decerneretur, vt is absens criminosus exul impune posset occidi: atq; ex eo deinde reperiretur, qui eundem criminosum absentem & exulem neci dedisset: poterit tum hic procuratorem sufficere, qui suam absentiam excuset, allegans & deponens eum occisum fuisse exulem. Nonnulli dicunt, si ante litis contestationẽ non esset cõtra procuratorem exceptum, non licere procuratorem deinde reiicere. Sed apertè vetant iura contrarium, nemini fas esse in criminalibus atque adeò capitalibus caussis ad absentẽ defendendũ, occupare. Atq; is procurator qui hoc tentaret, non esset à Iudice admittendus, etiam si pars aduersa ipsum non reiiceret.

CAPVT XXV.

De Exoniando in materia criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 25.

1 *QVi criminaliter citatus, comparere ex cauſſa nequit, debet ſeſe exoniare per eum quem velit.*
2 *Indigni & inhabiles in cauſſa criminali admittuntur ad exoniandum.*
3 *Mulier vel Minor poteſt comparere ad exoniandum.*
4 *Praxis recipit, vt exoniationem habeat, in mandatis ab abſente, idq; iureſt.*
5 *Patri in capitalibus permittitur impedire contumaciam. & è contra.*
6 *Pater & filius cenſentur vna perſona.*
7 *Pater filii cauſſam defendens, ſeipſum cenſetur defendere.*
8 *Excuſationes quæ impediunt abſentem comparere.*
9 *Graues morbi & periculoſi exoniant.*
10 *Leues morbi, &c. nequaquam excuſant.*
11 *Abſentia ob officium, excuſationem, ſine reſtitutione exoniationem parit.*
12 *Inſigne patriæ aut Reipublicæ commodum, citatum excuſat.*
13 *Venti validi & tempeſtates, quando excuſant.*
14 *Mulieres impragnatæ, à comparitione ſunt excuſabiles.*
15 *Bella, à comparitione excuſationem præſtant.*
16 *Peſtilentia excuſant.*
17 *Aeris intemperies, à comparitione excuſationem tribuit.*
18 *AEgritudines ex acrimonia vini, mors proli, & ſimilia infortunia, nullam præterunt citato excuſationem.*
19 *Contumax nequit reputari, qui citatus, comparere non tenetur.*
20 *Excuſationes aliæ* { *Neceſſariæ.* / *Probabiles.* / *Meræ voluntariæ.*
21 *Infirmitas à comparitione excuſat.*
22 *Incarceratio itidem à comparitione excuſat.*
23 *Inimicitiæ capitales tribuunt citato excuſationem.*

1 QVi criminaliter citatus, † comparere ex cauſſis nō poteſt, debet ſeſe exoniare per eum quem velit, cuiq; quam optimè fidit, ſiquidem legitima exoniandi ſubfuerit cauſſa. Atque hoc caſu non modò procurator, ſed & quiuis alii, procuratorio mu-
2 nere etiam indigni aut † inhabiles, ſunt admiſſibiles: veluti vxor, liberi infra 25. annorum ætatem, æquites † aurati, religioſi, & ſimiles, Bart. in l. Accuſatore. §. Ad crimen, num 17 ff. de publ. iudic. notat Innoc. in c. Veniens, de accuſationibus: quos tamen, quorundam iudicio, eam exoniandi cauſ-
3 ſam habere in mandatis oportet. Nam ſunt
4 qui autument, talem hic commiſſionem † non eſſe neceſſariam. Verum praxis ipſa vſu recepit, vt hanc exoniationem habeant in mandatis ab abſente, idque iuramento
5 veriſſimum eſſe firment. Patri † in capitalibus permittitur impedire contumaciam filii (vt nonnullis placet) ſi is pater ſub cō-dicta pœna, cautionem conſtituerit de filio ad deſignatum diem ſiſtendo Iudici, Bart. in d. l. Accuſatore, §. Ad crimen, numer. 8.

argu-

argumento l. 1. ff. de liber. homi. exhibend. Aliis vero videtur, huiusmodi cautionis siue satisdationis constitutionem patris pro
6 filio, non esse necessariam, quod † vtiqui pater & filius eandem quasi personam fictione legis exhibeant, sintque tanquã vna persona l. fin. ad finem, C. de Impuber. & aliis substitutionibus, & ibi Bart. & § Ei vero qui, & ibi Angel Instit. de inutilib. stipul. adeò
7 † vt pater filii causam defendens, seipsum censeatur defendere. Simili ratione & filio datur in criminalibus impedire contumaciam patris, ob rationes iam habitas. Æqua
8 fuerit † protelatio, si executor ipse sine fraude testetur citatum alibi esse captum: idque constet attestatione siue certificatione iustitiæ eiusdem loci aut simili. Item fortiter absentem citatũ excusat, si constiterit, quod is in manus & arbitrium competentis Iudicis sese ab eodem crimine purgandum dederit, & crediderit. Pari ratione per alium excusatur, si Iudici palam fuerit, ipsum eodem tempore coram superiori Iudice citatum,
9 cuius iussibus & authoritati † æquius parendum fuerit. Graues item morbi & periculosi, si quidem in duorũ, aut ipsius medici (cui hic fidem haberi par est) testimonio Iudici innotuerint, citatum alterius ope intermedia constanter excusant, ac exoniant. Læues † vero morbi, læsiones paruę,
10 leuis rei fractura, aut aliud futile impedimentum, nulla ratione citatũ de personali præsentatione ac compatitione excusant, quod huiusmodi leuicula Iudicem parum admodum
11 moueant. Absentia † ob officium, & obsequium Principi præstandum, l. Si cui. §. Tandiu ff. ex quibus caus. maior. notat. Bart. in l. Abesse, eo titu. Bald. in l. Ab eo, C. quomodo & quando Iudex, & l. Qui cõmeatus ff. de re milit. aut ob testimonium eodem tempore coram alio tribunali ferendum: Aut † ob insigne aliquod patriæ aut
12 reipublicæ commodum excusat & exoniat citatum, l. fin. C. de cursu publ. libr. 12. & in l. Iubemus, C. de nauibus non excusan. lib. 11. & l. 1. Cod. vt nemini liceat in empt.
13 specie. se excus. lib. 10. Similiter † excusant validi vẽti & tempestates eum, cui per mare trailciendum fuerit, l. 2. §. Si non ad me-
14 dium, ff. Si quis cautionibus. Mulieres † imprægnatæ, aut non ita dudum è puerperio leuatæ, hac quoque parte sunt excusabi-
15 les, fa. d. l. 2. §. Si non. Bella, Pestilentiæ, †
16 idque genus alia pericula † in loco citati similiter excusant; D. Matthæo de Afflictis attestante in suis decisionib. Neap decisione 50. num. 2. & 4. c. Ex parte 1. & ibi Doct. Bald Alb. & Philipp. extra de appella. & l. Recusare. §. fin. & ibi Bald. & moderni, ff. ad S. C. Trebel. seruit. gloss in Clementina, Ne in agro, in verb. Rationabili, de statu monacho. Vbi aeris † intemperies infirmitas & plura alia haud dissimilia, à comparitione & residentia excusant: notatur in
17 l. 2. §. penultimo, ibi vel aliqua fortuita calamitas, &c. ff. Si quis cautionibus crebrò allegata, quo textu, Summus pontifex Gregorius 12. se excusauit, quare non venit ad concilium Pisanum, timens grauitatem cœli Pisani, vt refert Marianus in ca. Veniens, extra de accusat. & Felinus in c. Accedens, 2. versic. Sexta conclusio. Vt lite non contesta. & est celebris gloss. in verb. Suorum infirmitate, in c. Cum filius 23. distinctio. & in can. Quorundam, 74. distinct. Verum
18 ægritudines † ex acrimonia vini, mors prolis, aliaq; similia infortunia, nullam prætexunt citato apud Iudicem excusationem: nisi ipsi id ita visum fuerit. Ad prædicta possent adaptari ea quæ notat D. Mattheus de Afflictis in suis decisionibus Neapolitanis, decisione 289. atque D. Feli. in c. Accedens, 2. extra, vt lite non contesta. quæ omnia atque singula videre poteritis. Nec † potest
19 dici contumax, si non compareat: quia nequaquam potest reputari contumax, qui citatus non tenetur comparere, secundum Bald. in l. Generaliter 2. colum. C. de Episc. & clericis. Epilogando tamen dicamus cum D. Bart. in l. Accusatore, §. Ad crimen, ff. de

pub. iudic. referente Innoc. in c. Veniens, ext. de accusat. † Nonnullas esse excusatio-
20 nes necessarias, quæ impediunt absentem
21 comparere: nempe quum citatus sit † infir-
22 mitate impeditus, vel carceratus, † vel simili ex caussa comparere aut transire iter nequeat, habebitur ratio humanitatis, sicut haberi solent & hyemis, & nauigationis, & cæterorum, quæ casu cõtingunt, d. l Si cui, §. Tamdiu. Alias excusationes esse probabiles: quę cũ excusare à cõparendo possent, ta-
23 men venire posset, si vellet, vt puta, quia † in illo loco habet inimicitias capitales, & ita à comparitione excusatur, l de ætate, ff Ad S. C. Trebel. Fa. notata in Clementi. pastoralis, de re iudic. & tunc, si procurator cum mandato comparet ad eum excusandum, admittetur secundũ Bald. loco prælegato. Alias esse merè voluntarias, vtpote, Tu nõ es meus Iudex, & similes. Plura apud D. Bart. egregiè tractata loco sæpiusculè citato, reperire haud dubiò poteritis.

CAPVT XXVI.

De Publica fide, siue (vt vocant) Saluiconductu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis Cap. 26.

1 *Saluiconductum an Iudex possit dare citato?*
2 *Saluiconductum conferre solius Principis est, &c.*
3 *Saluiconductus subinde Iudici, vrgente ex caussa, ac parte vocata, conceditur.*
4 *Saluiconductus à Iudice expediri debent, cum prudenti cognitione rerum ac informatione debita.*
5 *Saluiconductus interdum non seruatur.*
6 *Saluiconductus in fraudem & Reipublicæ dispendium, Iudex non largitur.*
7 *Saluiconductus etiam iuratus, non seruatur delinquenti secundum Bald.*

QVando citatus procurauit per alterum semet de absentia expurgatum reddere, siue exoniare, dicens, sese ad comparendum non audere committere itineri, metuens, ne ab aduersario suo in via forsitan interceptus, vi & crudeliter interimatur: mittit rum Iudex officiarios & satellitium,
1 sed citati impendiis. † Porrò si popoposcerit saluiconductum, vt securus, & periculo liber adire Iudicem valeat, in arbitrio tum Iudicis fuerit ipsum saluiconductum, aut concedere, aut recusare pro qualitate criminis, & personæ. Bart. in l. Is qui Reus, ff. de public. iudic. Notatur in c. Venientes, ext. de iureiurando: necnon Fel in c. Accedens, 2. num. 9. ext. vt lite non contest. Salic. in l. Reos, in 5. col. ver. Expeditis contrariis, C. De accus. Neque velim hic quispiam existimet, eum saluiconductum permissum esse
2 cuilibet indifferenter: quum † ipsum conferre solius fuerit Principis, aut illius qui Principis personam publicè refert, vt notãt Bart. & Bald. in l. Conuentionum, in 2. oppo. ff de pact. & ibi per Alexand. in 1 col. vbi allegat plures concordantias. Ad hoc etiam lubebit videre Bald. in tit. de pace Constant. in §. Imperialis, in fin. primæ col. in
3 vsibus feudo. Verum enimvero est, vbi † huiusce modi saluiconductus subinde priuato alicui Iudici conceditur: sed id nõ nisi
4 ex vrgentibus grauibusque causis † & non nisi parte aduersa vocata, vt in Authent. de mand. princip. §. Sed neq;, Colla. 3. Et non nisi is legitimè fuerit expeditus, cum matura atq; prudenti cognitione rerũ & caussarum, & informatione debita. Si quidem
5 eiusce modi † saluiconductus leuiter cuipiam fuissent donati. & absq; certa rerum cognitione caussa & modo debito: crimenque ipsum adeò foret enorme, vt vel ipsius

gratia

gratia ab Ecclesia, seu loco sacro foret extrahendus: in Iudice tum fuerit eundem saluiconductum ita perperam, & contra æquitatem permissum, denuo restringere, & permissione priori nil obstante, contra eundem
6 maleficum, vt ante procedere. Non enim † Iudicis fuerit vllos saluiconductus in fraudem, & reip. dispendium vllo modo largiri, Gloss. in verb Neque custodies, in d. Authent. de mandat. princip. Collat. 3. in §. Neque autem homicidis. Idem videntur sentire Iac. de Ra. & Cy. in l. Præsenti, C. De his qui ad eccles. confug. Per. & Bart. in l. Illicitas, §. Ne potentiores, in fin. ff. de offic præsid. Rursum si Iudex †
7 ex certis caussis vrgentibus, debitis formis, & modis cuiquam concessisset saluicõductum, eumque etiam maleficio poscenti graui iuramento adstrinxisset: deinde is maleficus supra causam concessi saluiconductus, enormius aliquod admitteret crimen, nil obstante priori saluiconductu concesso, nil obstante iuramento poterit Iudex eum maleficum cõprehendere, comprehensum pro criminis qualitate condemnare: quòd ipsum nunc grauet noua caussa, ob quam non meretur prioris saluiconductus priuilegio & gratia frui. Simile enim exemplum testatur sese conspexisse Bald. in d. §. Item Sacramenta, in vlt. col. de pace iura. fir. in ciuitate Padua, vbi cuidam bannito concessus fuerat saluiconductus, tutò libereque adeundi ciuitatem quam quum ingressus fuisset, denuo recens cõmisit flagitium, expendendo scilicet adulterinam, falsamque monetam: ob quod nil sibi illo patrocinante saluiconductu, ilico laqueo suspensus vitam finierat. His itaque vtcunq; de saluiconductus materia enarratis & admonitis, & quod eadem materia per Doct. in l. Denunciamus, D. de his qui ad ecclesiam confug. abundè tractetur, non decreui latius inhærendum. Qui plura desideret, eò confugiat.

CAPVT XXVII.

De defectu, non comparitione, siue contumacia, contra impetrantem, in materia criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 27.

1 *Contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur contumacia, &c.*
2 *Qui sint procuratoris generalis vicarii?*
3 *In aliis consistoriis, si non comparuerit impetrans, &c. captiuus statim liberatur carcere.*
4 *Citatus si non comparuerit, decidit à purgationis iure.*

1 COntra † procuratorem generalem nusquam per totam Flandriam quippiam decernitur, per absentiam, siue impetrantis defectum, quod nunquam non sit, qui procuratoris generalis absentis vices occupet, inq; illius locum surrogetur: hinc iure dicitus
2 † illius vicarius siue substituitus. Sunt autem procuratoris generalis vicarii reliqui procuratores Curiæ omnes. Attamen si in consistoriis, † conciliis, siue in feudorum tribunalib. non compareret dominus impetrans, nec ipsius prætor, nec suppræ-
3 tor: ilico captiuus per illorum defectũ liberaretur carcere, & personaliter liberemitteretur. Quin & impetrantis defectu, citatus absoluitur à curia & sumptibus, protestarique poterit (si volet) de iniuria, infamia, damno & incommodo. Verum hoc euentu procedit procurator (si quidem informatio præcesserit) aduersus citatum pro detrimento ac interesse iustitiæ. Porro † in
4 materia purgationis, si ipse impetrans non comparuerit, decidit à purgationis iure, sitque criminis obiecti suspectus.

CAPVT XXIIX.

De Defectu, absentia, & non comparitione contra citatum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 28.

1 *Citatus criminaliter si non paruerit, illius bona, ob non comparitionem, ilicò per fiscum notantur.*
2 *Purgatio contumacia, intra annum admittitur, cuiusq; tum sit effectus.*
3 *Hæredes priuilegio defuncti hic gaudent.*
4 *Absens non damnatur crimine corporali.*
5 *Stilus Camera Flandria.*
6 *Consuetudo magni Consilii.*
7 *Vt ex stylo quispiam criminaliter citatus condemnetur per contumaciam, requiritur praire quatuor citationes, &c.*
8 *Exilia ex contumacia prolata, sunt interlocutoria.*
9 *Exilium omne includit infamiam.*
10 *Probationes in criminalibus debent esse luce clariores.*
11 *Vbi de hominis salute tractatur, diligentius fieri debet examinatio.*
12 *Sanctius est impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari.*
13 *Mulcta seu pœna confiscatione confunduntur.*
14 *In materia securitatis, si citatus non comparuerit, ipsa securitas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, &c.*
15 *Quando citatus personaliter comparet, nequaquam insinuatione opus est.*
16 *Securitatem statuere nolens, in carcerem detruditur, donec eam constituerit.*
17 *Securitas quando adiudicetur in Curia Flandria.*
18 *Securitatis constitutio in Francia.*
19 *In materia purgationis, si citati secunda contumacia non comparuerint, impetrans ob citatorum contumaciam iudicabitur purgatus.*
20 *Quonam pacto procedendum sit per fiscum, quoties multi criminosi eiusdem criminis citantur, quorum alii comparuerunt, alii vero non.*

IVxta iurium rationem, † quisquis crimi-
1 naliter citatus non paruerit, illius bona vniuersa, ob non comparitionem, ilicò per fiscum notantur & committuntur literis. Qui si intra annum aduenint, semet ab illa cõtumacia purgaturus, † bonis ante ita notatis, denuo libere fruatur necessũ est. Quo
2 item † priuilegio gaudent illius hæredes
3 quoties intra annum contigerit ipsum obire mortẽ Si verò ante annũ non veniat, sese purgaturus ànõ comparitione & calumnia: bona illa, quæ diximus à fisco proscripta, in fisci manus adiudicantur damnata. Non est tam cuiscõtumax, à sua defensione, & purgatione proponenda, post annum, aut quo-
4 ties velit, plane reiectus. Quod iura † nullum absentem reiectent, nec vlla corporali pœna condemnent: licèt in mulctam pecuniariam, ob contumaciam talem absentem
5 subinde constringant. Verum Stilus † & vsus receptus habet: vt quisquis in Camera Flandriæ citatus fuerit personaliter, & non comparuerit, incidat in contumaciam: isque denuò & secundo citandus est per conclusionem manuum: qui si ne tum quidem comparuerit ob iteratam & secundam cõtumaciam à Iudice traditur commissio illum comprehendendi, sicubi locorum per totam

toram Flandriam, extra sacrata loca inueniri poterit. Nam si nusquam apprehendi poterit citabitur ad pœnam exilii, siue omniũ bonorum confiscationis. Quod si neq; hoc remedio citationi pareat, acrius deinde cõtra ipsum, tanquam contumaciſſimũ, proceditur, nempe ad perpetuum exiliũ Flandriæ, & pœnam confiscationis omniũ bonorum suorum, ad vsum Comitis Flandrię, absq; vlla alia inquisitione, quàm quæ præcesserat. In magno Concilio consueuerunt
6 ob cõtumaciam damnare exilio † ex omnibus huius inferioris Germanię finibus: scilicet Brabantia, Limburgo, Lutzenburgo, Flandria, Artesia, Hannonia, Hollandia, Zelandia, Frisia, Namurco, Mechlinia, &c.
7 Vt autem ex Stilo † quispiam criminaliter citatus, condemnetur per contumaciam, requiritur præire quatuor citationes, & quatuor contumacias: quarũ tres prorsus sunt necessariæ, quarta abundans ex gratia adijcitur. Quibus peractis, impetrans emolumẽta, quæ sibi per contumaciam sperat futura, exhibet per INTENDIT. Quo viso, vnà cum informationibus, actis, actitatis, munimentis, & meritis causſæ, curia pronunciat exilium, & bonorum confiscationem, huiusmodi contumaciæ intuitu. Nihilominus si talis exilio damnatus, innocentiæ suæ conscius fuerit, neutiquam priuatur libertate sese, suamq; contumaciã purgandi, & iudicio sistendi. Nam huiusmodi † exilia, ex contumaciis prolata, ni-
8 hil sunt, quam interlocutoriæ, quæ sunt reuocabiles, l. Quod ius sit, ff. de re iudicat. c. Cùm cessante, ext. de appella. Veruntamen confiscatio semper hìc locum obtinet (nisi
12 Principis clementia huic confiscationi cedens, bona cũcta exilio ita damnato refunderet) adeò, vt etiam si contumax is ciuis fuerit Gandensis, Brugensis, Yprensis, aut aliorum similium locorum Flandriæ, vbi ciues à cõfiscatione sunt liberi, Curia tamen non desinat confiscationẽ adiudicare Principi: quæ quidem libertas aut priuilegium
10 poteſt allegari in executione. Et fieri etiam poteſt, vt hic contumax absens bona sua habeat extra limites Flandrię, quo dictum priuilegium (vt nonnulli conantur sustinere) sese non extendit. Deinde qui se finit in criminalibus per contumaciam condemnari, iacturam facit, nõ solum bonorum, verum etiam nominis, honoris, & famæ: quãdo-
9 quidem exilium omne † includit infamiã, ob quam is permanet infamis, donec per Principem priori nominis sui integritati restituatur, quorum meminit excellentiſſimus I. C. D. Nellus à sancto Germiniano, in suo insigni tract. de Bannitis, sub secundo tempore: nempe de occurrentibus post perfectum bannum ipsi bannito, ad quem Lectorem remittimus. Sunt qui autument, absentes contumaces in re criminaria criminum obiectorum esse reos & obnoxios, omniaque obiecta habenda esse pro confessis, quod is condemnabilis sit in principali, ratione suæ contumaciæ, quam æstimant pro ficta probatione: contumax enim videtur fictione iuris crimen confiteri. Verùm
10 alii cẽsent per talem fictam † probationem, aut confessionem, nullum absentem absolute, siue definitiuè cõdemnari posse quod probationes criminarias neutiquam oporteat esse fictas, verum luce clariores, vulgatiſſ. l. Sciant cuncti, C. de probat. & ibi Sal. concordat verbo tenus, c. Sciant cuncti, 2. q. 8 c. Epiphanium presbyterum, 5 q. 6. l.
11 Qui sententiam, C. De pœnis † Dilgẽtius enim debet fieri examinatio, vbi de hominis salute tractatur, non autem ex præsumptione: quia sanctius est impunitum relinqui facinus nocentis, quàm † innocentem damnari. trituſſima l. Absentem, ff. de pœnis l. 3. §. Idem tamẽ confitetur, ff. de min. 25. an. cum mille concordantibus. Quando accersitur & citatur quispiam ob crimen personaliter ad pœnam pecuniariã, ob quã etiam comparere recusat: citatur deinde ad maiorem pœnam, & ad audiendam simul sententiam mulctę & pœnæ, in quam prę-

ris contumaciæ causſa inciderat. Præterea citatur & tertiò ad dutiorem pœnam, &c. Porro ſi nec harum pœnarum timore perterritus comparuerit, ob quartam contumaciam (quam ex gratia abundantem diximus) condemnatur exilio, & bonorum
13 proſcriptione ſiue confiſcatione. Sed in † hoc caſu mulctæ ſeu pœnæ per confiſcationem confunduntur vbi confiſcatio locum habet. Nam vbi ea cedit, omnes pœnæ iam dictæ adiudicādæ ſunt, & exequēdæ. Quoties exulat quiſpiam ad certam pœnam, ſimulque præcipiatur, ne ante eiusdem pœnæ ſolutionem redire præſumpſerit: non eſt qui is exul pœnæ executioni ſubiectus, dum paret exilio: in ipſo namq; fuerit vtrumlibet, aut exilium aut pœnam perſoluere. Si vero durante exilio, contingeret ipſum intermori, hæredes in pœnā ſeu mulctam latam non inciderent. In materia †
14 ſecuritatis, ſi citatus non comparuerit, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, & impetranti ilico conceduntur literæ, quibus parti aduerſæ inſinuet. Hanc autem formam vſurpamus
15 in Flandria. Si verò † citatus perſonaliter ipſe compareat & certitudinem ſeu ſecuritatem propria firmauerit dextra, nulla opus erit illi inſinuatione facienda. Quū autem
16 eam certitudinem ſtatuere nolint, † comprehenditur, & in carcerem detruditur, donec eam conſtituerit. In Flandria nulla †
17 certitudo ſiue ſecuritas per non comparitionem adiudicatur: niſi Curiæ ſeu Concilio conſtiterit, citationem factam fuiſſe in perſonam, vel domum ſeu domicilium citati, & eo die ad citationem conſtituto. Nā ſi is incuria, aut aliàs prætermiſſus fuerit, rurſum ab integro noua parabitur citandi
18 commiſſio. In Francia † habent, vt in materia conſtituendæ certitudinis ſiue ſecuritatis, neceſſariò requirantur duæ non comparitiones ſiue defectus: potiſſimum, quādo citatio non fuerat facta in perſonam citati. †
19 In materia purgationis, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans ob contumaciam, & citatorum abſentiam, iudicabitur purgatus: nequaquam tamen recuperabit ſuas expenſas, quòd ſuū
20 fuerit purgationem peragere. Quoties † multi criminoſi citantur eiuſdem criminis, quorum alii comparuerint, alii verò minimè, non cunctatur procurator aut fiſcus ob abſentium defectum, aduerſus præſentes procedere: nec contra abſentes ceſſat procedere, ratione contumaciæ.

CAPVT XXIX.

De contumaciis purgandis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 29.

1 *Abſentium cuilibet, iure permittitur abſentiæ obiectæ purgatoriæ excuſatio.*
2 *Redeunti intra annum, adiudicatur bonorum proſcriptorum reſtitutio.*
3 *Ex ſtylo & conſuetudine, nullus admittitur ad purgandam abſentiam in re criminali.*
4 *Reſtitutio ex cauſſa ſaltem apparenter neceſſaria, admittit, purgationem abſentiæ in re criminali.*
5 *Bona in manibus Principis conſtituta quamdiu permaneant.*

1 ABſentium ſiue † deficientium cuilibet, iure permittitur abſentiæ ſiue deficientiæ ſuæ obiectæ (quoties libet) purgatoria excuſatio, & ſeſe iudici ſiſtendi poteſtas, vt
2 ſupra quoq; meminimus. Qui ſi † intra annum redierit, adiudicatur ipſi bonorum per fiſcum proſcriptorum, rurſum integra poſſeſſio, & reſtitutio, l. fin. ff. de requir reis, & l. 1. C. eod. tit. ſicuti ante demonſtratum
3 eſt Ex ſtylo † & conſuetudine inolita, nullus admittitur ad purgandam abſentiam & defectum in re criminali: niſi per reſtitutionis in integrum beneficium, & indultum † Principis, permiſſum ad apparenter
4 neceſ-

necessariam excusationem. Tum autem non redit ad bonorum suorum vsum & possessionem: quum ea † in Principis manus (vt vulgò circumfertur) constituta fuerint: sed ibidem durante lite seu processu conseruantur, donec per sententiam Iudicis è manibus Principis rursum liberanda denuncientur. Neq; item ad bonorum suorũ possessionem redit: maximè, quoties eorum confiscatio per contumaciam declarata fuerit; nisi id forsitan contingat ex speciali Principis sui gratia. per certas apertasque ipsius literas ritè in Financia, vt decet, verificatas.

CAPVT XXX.

De libello formando, seu petitione facienda in re criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 30.

1 *Libellus non fit per Fiscum in criminaliter intentata ex officio.*
2 *Libellus formatur per Fiscum in crimine ciuiliter intentato ex officio.*
3 *Libellus formatur per aduersarium ciuiliter.*
4 *Libellos criminum oportet esse clarissimos.*
5 *Libellos non oportet carere substantialibus.*
6 *Libellus non necessario exprimit diem: nisi ratione alibi.*
7 *Libelli non egent conclusionibus, in criminibus criminaliter intentatis.*
8 *Libellus accusatoris, ex consuetudine quid concludat.*
9 *Consuetudo, Stilus, Vsus,* non recipiunt duplam, aut quadruplam restitutionem.
10 *Bona ablata Iudicis est non sibi depradari, sed cognito veroq; domino restituere.*
11 *Exclamatio Authoris, in rapaces officiarios.*
12 *Libellus in actione iniuriarum concludit aut ciuiliter, aut criminaliter.*
13 *Parti aduersæ omnis admittitur criminaliter concludendi facultas, ex stylo & consuetudine.*
14 *Libellos Fiscus ante litis contestationem commutare potest.*

1 IN crimine criminaliter † intentato per Fiscum ex officio (potissimum malefico capto) nullam fiscus petitionem siue libellum format: sed Curiæ ilico præuiam informationem cõmunicat: cupiens, vt maleficus Reus super eiusdem informationis articulis, ligato pede, examinetur. In crimine
2 † vero ciuiliter per fiscum ex officio intẽtato, format is petitionem seu libellum, capitq; cõclusionem materię accommodam.
3 In materia criminũ, † vbi ipse aduersarius impetrans est, formatur libellus seu petitio per eundem aduersarium, ciuiliter insistendo conclusioni ciuili, scilicet, honorabili & proficuæ seu fructiferæ emendæ, cum expensis, damnis, & interesse. Fiscus autem siue procurator cõcludit aut ciuiliter, aut criminaliter, pro conditione criminis. Omnes
4 † libellos seu petitiones criminarias opor-
5 tet esse clarissimas: Ne quid † ipsorum substantialium accusationis desit, sed vti aperte referant, & exprimant annum, mensem, indictionem, locum, & omnes criminis patrati qualitates, l. Libellorum. ff. de
6 accusat: & ibi Bartolus ac eius sequaces † Verum diem ipsum simul efferre, non erit necessarium: nisi id Reus requisierit, comprobaturus, suum ALIBI. Rursum † in
7 materia criminum criminaliter intentatorum, nulla opus est conclusione: quandoquidem iura ipsas pœnas & punitiones criminibus debitas & proprias, illico citra

conclusionem vltam, referant, & commonstrent, ita Bart. ind. l. Libellorum, cui seruit, l. 1. §. 1. ff. ad S. C. Turp. † Vsu tamen ac consuetudine receptum est, quoties accusator postulat Reum condemnatum pro ratione iurium, aut ad constitutiones seu leges municipales, statutas in materia manifesti furti, in quo fur vnà cum re furtiua prehenditur, posse aduersarium cõcludere, vt fur condemnetur in forefactis, & omnibus expensis, & de manifesto furto ad quadruplam solutionẽ, l. Inter omnes § Quod dicimus ff. de furt. nihilominus procuratoris est præter hæc, conclusioni semper insistere criminaliter. Idque ex iure. Cùm † duplam siue quadruplam bonorum restitutionem nec stylus, nec consuetudo, nec vsus vnquam receperit, quòd sufficiat partì aduersariæ propria suarũ rerum ablatarum restitutio per officium iudicis: † cuius est, cuilibet ad restitutionem rerum suarũ succurrere & patrocinari, sicubi poterit. Quid † igitur hic vetat, nos grauiter exclamare in quorundam nostræ infelicissimæ ætatis iniquos Prætores, Proprætores, latrunculatores, idque genus alios officiarios, qui quotidie huiuscemodi res furto ablatas (& si quam optime nouerint, quorum sint, quibusve ablatæ) non reuereantur eas sibipsis, tanquam proprias, vendicare, asscribere, & reseruare? quum proculdubio hoc, atque simili potissimum casu furibus ipsis atque prædonibus iisdem sese testentur esse similes, similibusque censuris & suppliciis esse, nedum iure humano, verum etiam diuino obnoxios, & plectendos, quod innumeris locis, & authoritatibus nunc facile mõstrauero, sed cùm id luce fuerit clarius, quumq; id nullus nisi corrupto iudicio, insanaque mente præditus, vnquã negauerit, statui omnib. iis locis abstinere, & ad rem nostram iam intermissam denuo redire. In actionib. † itaq; iniuriarum liberũ fuerit parti aduersæ vtroliber concludere modo, aut ciuiliter, aut criminaliter, §. In summa, Instit. de iniur. Verum altervtrius lect one, decidit à libertate electionis alterius, vti iura testantur in l. Quod Senatusconsultum, & l. Prętor, §. 1. ff. de iniur. & § Liberum Instit. de leg. Aquil. Nam † inolitis iam olim stylo & consuetudine parti aduersæ omnis adimitur criminaliter, in quavis etiam materia, concludendi facultas. Porro † in manu fiscorum fuerit quoties ipsis visum fuerit, vel res deposcat, conclusionem, vel additione, vel detractione cõmutare. Veluti si quid asseruerint contigisse interdiu, post narrare poterunt factũ esse noctu. Verum hęc fieri oportet ante litis cõtestationem, teste Bart, eiusq; sequacibus, in l. Edita, C. de edend.

CAPVT XXXI.

De Dilationibus in re criminaria.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 31.

1 *Super libello criminali, iura admittunt reo deliberationem.*

2 *Super libello criminali & inquisitione facta per fiscum ex officio duntaxat, nequaquam admittitur reo deliberatio, & articulorum copia.*

3 *Reus nonnunquam cogitur respondere illicò ad propria maleficia.*

4 *Inducia, Dilationes.* } *Triduana nonnullis in locis admittuntur.*

5 *Reus in crimine ciuiliter instituto fultur singulis dilationibus sicuti in materia ciuili.*

Iura

1 IVra † admittunt Reo (ſi quidem id voluerit) deliberationem & conſultationē faciendam ſuper libello ſeu petitione, ipſi criminaliter facta, intentata, & exhibita: traduntur q; eidem criminum obiectorum articuli vt iis inſpectis & cognitis, cum iuſtis dilationibus, & matura cōſultatione ſiue conſilio felicius ſemet ab iis defendat & expurget: modò tamen hic ſit pars aduerſa conquerens: & inquiſitio præceſſerit ad inſtantiam & requiſitionē partis. Huic quadrant l. 1. ff. de eden. & c. Inducię accuſatis, §. Offeratur, 3. q. 3. & ibi ſcribentes. Quo-
2 tics † autem libellus ſeu petitio, & inquiſitio facta ſunt per fiſcum ex ſolo ipſius officio, absque vlla partis aduerſę querimonia, ſiue requiſitione, nulla tum reo largienda erit articulorum exemplaris copia, neq; vlla dilatio ad deliberationem ſiue conſultationem. Verum † reſpōdendum ei fuerit ilico, & pede ſtante (vt aiunt) ad proprios exceſſus, propriaq; maleficia. In nonnullis
4 † attamen locis, vt Brugis, admittuntur inducię ſiue dilationes triduanæ, ſiue ad triduū, ſi quidē eas petierit: & ꝓceditur de tri-
5 duo in triduū Cæterū † in crimine ciuili ter inſtituto ac intentato, fruitur Reus ſingulis dilationibus, ſicuti in materia ciuili.

CAPVT XXXII.

De reſpondendo per Exceptionem.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 32.

1 *Reo conceſſum eſt, aut per ſe, aut per cauſidicos, ſuas exceptiones proponere.*
2 *Reus in ipſo rerum principali cardine, oportet, perſonaliter reſpondeat.*
3
4 *Exceptionis* { *Declinatoria,* / *Dilatoria,* / *Peremptoria,* } *Exempla.*
5
6 *Somnus delictum excuſat.*
7 *De crimine bifariam agi poteſt,* { *Ciuiliter,* / *Criminaliter.*

1 IN quouis crimine, tam capitali † quam alio, conceſſum eſt Reo per ſe, & item per cauſidicos, aduocatos, & procuratores, in iudicio reſpondere, & proponere quaslibet ſuas exceptiones declinatorias, dilatorias, &
2 peremptorias, ſiue rectius, eliſorias, perinde atq; in ciuilibus negotiis. Verum † in principali rerum cardine, plane oportet reum ipſum reſpondere, proprio ore profiteri aut
3 diffiteri. Declinando † autem iudicem ſibi ſuſpectum, audacter efferre, ſuſpectionisq; cauſſam euidenter oſtendere, & citare poterit: Aut dicet ſe eiusdem criminis gratia, coram alio tribunali conſtitutum & citatū,
4 quò deſiderabit mitti. Item † differendo, vel ad dilationis ac moræ prodeſtionē, poterit reiectare executionem, aſſerens officiarium ſua committione in citando aut prehendendo vſum fuiſſe citra authoritatem & mandatum iudicis, aut præter omnē informationem (vt vocant) præuiam. Aut apprehenſionem deſtruet, dicendo ipſum fuiſſe immunem à tali apprehendendi authoritate: Aut extra ſuæ iuriſdictionis terminos contigiſſe. Vel certe parti ſuæ aduerſæ contradicere ac refutare eam poterit, dicens: ipſam accuſationibus ineptam & inhabilem, eoq; in iudicio minus audiēdam: quippe, ob vitæ ipſius infamiam, quam illi
5 intenſurum prædicabit. † Peremptorię af-

firmare poterit, sibi crimen esse remissum, & condonatum: aut exilium reuocatũ: aut sese prius ob idem maleficium tulisse supplicium: aut certe compositione placasse animum Iudicis vel officiarii, aut his similia prœstruet: vel citabit ALIBI: nempe se tẽpore patrati criminis, non fuisse eodem loco. Item licebit ipsum factum inficiari: nihilque esse rei sibi obiectæ, aut si quid eius rei tandem inueniretur, id neutiquam destinata malicia, aut nocendi libidine, sed vis illatæ repellẽdæ gratia factũ esse, aut infortunio, aut simili casu fortuito, aut quod fecerit dormiens: iure † namq; somnus factum excusat & diluit D. Hippol. de Marsil. teste in l. 1. ad exordium ff. ad l. Cornel. de sica. num. 46. atq; text. in Clement. vnica, de homicid. nisi ex consuetudine sæpius consuesset cædere, quo casu non excusaretur, quum ita meritò confugeret cum aliis concumbere, vt inquit Bar. in l. pe. de patricid. & Ang in suo tract. maleficiorum, in gloss. in verb. Et ad hoc colloquium, in versic. Sed quid si quis propter ebrietatem deliquerit, &c. quos videte: Affirmare item licebit, sibi crimen esse remissum: & interemtum ipsi tum mortem, tum quamlibet iniuriarum actionem, benigno clementiq; animo condonasse & ignouisse. Verum ne plus æquo hoc nomine sibi placeat, quod ipsi cum parte aduersa bene conueniat, & iniuriam remiserit: quasi tunc ab omni crimine purgatus existeret. Nam etiam si † ita sese res habeant, bifariam tamẽ adhuc de crimine ipso poterit agi: quippe ciuiliter in gratiam partis, & criminaliter ex officio fisci. Nunquam enim pars plenariè potest remittere, cum detrimento fisci: nec contra fiscus vnquam remittet, cum detrimento partis. Porrò in singulis his exceptionibus, Iudici summariè, atque ordine faciendum, & ius dicendum est, non secus, atque in rebus ciuilibus agere consueuit.

6 7

CAPVT XXXIII.

De remissione in materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 33.

1 *Remissio in criminalibus nullum habet locum.*
2 *Prauentio remissionem excludit.*
3 *Prauentio priuat Iudicem, etiam competentem, iurisdictione.*
4 *Nemo tenetur litigare, & comparere pro eadem causa coram duobus iudicibus.*
5 *Prauentio fit variis modis, quandoque per* { *Citationem* { *Verbalem,* *Realem,* ; *Litis contestationem,* ; *Libellum,* ; *Sententiam.*
6 *Prauentio citationis realis, præfertur citationi verbali.*
7 *Remissiones suorum ciuium non consueuerunt facere ciuitates priuilegiatæ.*
8 *Domini de Consilio, nulla vtuntur remissione in priuilegiatis.*
9 *Vagabundorum nulla fit remissio.*
10 *Vagabundi vbilibet possunt conueniri, & puniri.*
11 *Crimina vbicunq; clarnerint, puniendajunt.*
12 *Delicta non debent remanere impunita.*
13 *Reipub. interest, vt animaduertatur in maleficos.*
14 *Vbi te inuenero, ibi te iudicabo.*
15 *Vagabundus quis dicatur?*

Tribus

16 *Tribunalibus contendentibus, quis vsus dominis de Consilio.*
17 *Remissio, an vllo consuetudine tollatur?*

HAc de remissionis materia varii varia scripsere. Sunt qui contendant de Iure communi remissioni in criminalibus locum esse, iuxta §. Si vero quis, in Authēt. Vt nulli iudicum, Collat. 9. ponderantes text ibi Iubemus prouincię illius Iudicem, &c. & ibi Bart. cum sequacibus: quod verbum (Iubemus) est verbum necessitatis, l. 1. & 2. ff. Quod iussu. & notatur in Authēt Qua in prouincia, C. Vbi de criminibus agi oportet. Alii autem nempe Bald. eiusq; imitatores secus censent, dicentes, se nusquam legisse legem vllam in criminalibus remissionem admittentem: vide eundem Bald in Addit. Specul. de accusatore, versic. Sed quid si offensus, Anto Francis. in addit. ad D. Abb. Panorm. in c. fin. extr. de fo. compet. His altercationib. hoc loco non decrevi prolixius insistere, vtique rem istā (quo ordinis decorum aptè seruetur) vel tantula citatione attigisse contentus. Quare omissis hic innumeris opinionibus, 1 statui† propriam sententiam aperire, qua censeo, remissionem in criminalibus nullum habere 2 locum: nempe, quod † præuentio omnem huiusmodi remissionem excludat. Præuentio 3 † enim isthæc priuat alium Iudicem, etiam competentem, iurisdictione: ne quis 4 † teneatur litigare, & comparere pro eadem caussa coram duobus Iudicibus, vt habetur in c. Proposuisti, ext. de fo. compet. & in c. Vt debitus, extr. de appellat. & per Specul. in titulo de rescripti præsentia, in §. Ratione autem caussæ, in versic Item quod sublatum est, & in versic. Item quod impetrās. Hippol de Marsil. in l. fin. ff de iurisdict. omnium Iudicum. Et præfatam præuen- 5 tionem † variis contingere modis, indubitatum est: nempe, quandoque per citationem, quandoque per litis contestationem: quandoque per libellum: quandoq; per sententiam: quandoq; per arrestum, aut per personalem comprehensionem seu captu-

ram, quam vulgo vocant, citationem realem. 6 Et † præuentio citationis realis præfertur citationi verbali, quod crimen comitetur ipsam personā in quam is Iudex suam executionē exercet, qui ipsam prior captura constrinxerat, secundū Bart in l. 3. ff de custo. reo. & in l. 1. ff de pœnis, & in l Diuisim, ff. ad Turpil & Bald. in l. 1. C Vbi de criminibus agi oport. & in Auth. Sed nouo iure, C. de seruis fugit. Cuius præuentionis ample meminerunt Bart & Alex in l. Si pluribus, ff. de leg. 1. Idem Alex. in l Si Titius, ff. de verbo. oblig Doct. in c. Capitulum sanctæ crucis, extr. de rescript. & in c. Si duo de procurat lib 6. Idem Alex. post alios, in l. Sepulchri, ff. de sepulch. violat. Gyn. & Bald. in l 1. Cod. de his qui accusāri non possunt: Idem Alex post Bart. in l. Denunciasse § Quæritur, ff de adul Hippol. de Marsil. in d. l. fin. ff de iurisd. omnium iudic. l. Si quis postea, ff. de iudic. Angel. Aret. in tract. maleficiorum, versic. Citentur. Attamen si maleficus alibi, quam suæ habitationis seu domicilii, aut criminis patrati loco fuisset apprehensus: posset tunc Iudex domicilii siue loci habitationis male- 7 fici, reposcere remissionem. † Neq, Brugensibus, neque aliis priuilegiatis Ciuitatibus vnquam consuetum est, suorum ciuium remissionem facere. Domini † de Cōsilio nulla vtuntur remissione in p iuilegiatis caussis, veluti ob Salueguardiæ Principis infractionem: ob violationem pacis Principum: ob temporum irruptiones & violentias: ob crimen læsæ Maiestatis: ob enormia facinora, semel atque iterum aucta & conduplicata (vulgò *faict beaucoup faict*) ob vim, officiariis officiantibus, suaque adhuc officia exercentibus, illatam. Neque item ob alia similia facinora, potissimum quoties ipsi de his præuentionem habent Neque similiter remissionem faciunt ob annua admissa, id est, ob facinora plus anno

commissa, aut vltrà. atq; adeo quæ ob iustitiariorum, aut officiariorum negligentiã
9 impunita relicta sunt, &c. Porrò de † vagis siue vagabundis maleficis, nempe, quibus nulla est in Flãdria certa habitationis sedes, nulla fit similiter remissio: quod vbilibet
10 locorum, † vbi reperiuntur, conueniantur, & punitioni subiaceant, l. 1. & ibi gloss. in verb. reperiuntur, in fine. C. Vbi de crimin. agi opor §. Si vero quis comprehensorum, in Authent. vt nulli iudic. Crimina
11 enim, vbi † vbi clatuerint, ibi sunt puniendã, vt in c Ecce, 24. q. 3. & in c. Si quid, 86. distinct. & in c. 1 & ibi Doct. de collusio. de tegen. & voluit gloss. in verb. Præterebat,
12 in c. 2. eo tit. Et delicta † non debent remanere impunita, l. Ita vulneratus, 1. responso in fin. ff ad l. Aquil. c. Vt famæ, ext. de
13 sentent. excommuni. Reipublicæ † etiam interest, (quemadmodum superioribus locis frequenter recensuimus) vt prouincia purgetur maleficis, vt in l. Congruit, ff. de offic. præsid. Et de eo potest intelligi illa au-
14 thoritas: Vbi te † inuenero, ibi te iudicabo, teste Panorm. in c. fin. num. 13 ibi, Tertiò gloss. dicit, extra de for. competen. vbi di-
15 cit: Quod vagabundus † dicitur ille, qui nõ habet domicilium certũ, vel habitationem, quotidieque per varias ciuitates vagus oberrat, gloss. in l. Eius qui manumisit, § fin. ff. ad municip. & Bart. in l. Dies cautioni, §. Prætor ait, ff. de dam. infecto. Hippol. de Marsil. suis in consiliis, consilio 86. Quando † autẽ inter duo tribunalia de iurisdictione nascitur cõtentio ac cõtrouersia, Domini Consilii Flandrię ex authoritate superiori, sibi maleficum iubent adferri, formãdo processum, & punitionem exercendo, citra vllum præiudicium. Quum huius remissionis vsum paulò ante dixerim variis opinionum fluctibus iactari, eoq; esse ambiguum, & infrequentem: haud absurda
17 hic nascitur quæstio: An † remissio quopiam modo consuetudine posset tolli? Cui plane affirmatiue respondendum erit, modò is Iudex, in cuius territorio remittendus degit, delinquentem ipse puniat. Hoc enim casu. nõ læditur vtilitas publica: quod malefici crimina non maneant impunita hic mihi suffragantur Panor. & Felin. in c. fin. extr. de for. competen. Quisquis hac de re plura desiderat, is legat D. Bertachinum in suo repertorio in verb. Iurisdictio. Speculat. titul. de remissionibus, & D Bartholomæum à Chassanæo humanorum iurium Doctorem, ac Commentatorem Consuetudinum Ducatus Burgundiæ, in tit. *Des aduenz*, per aliquot columnas.

CAPVT XXXIV.

De respondendo pede ligato.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 34.

1 *Vsus procedendi in magno Consilio contra respondentem pede ligato.*
2 *Vsus procedendi in Consilio Flandria.*
3 *Captus interrogatus, debet pertinenter respondere de veritate.*
4 *Causarum aquitas, vel iniquitas per Iudicem, non per reum discutienda.*
5 *In confessum nulla partes Iudicis sunt, nisi in condemnando.*
6 *Homicidium confitenti, sed ad sui defensionem necessariam, patratum, incumbit onus probandi.*
7 *Homicidium prorsus negãti, & quatenus probatum fuerit, se commisisse ad defensionem, dicenti non habetur pro confesso.*

1 IN magno consilio, post † petitionem exhibitam, atque post delictorum Rei informationem inspectam, vsu receptum est, citatũ ilico per arrestum personaliter sistere Iudici. ipsumq; vrgere ad respondendum articulis per procuratorem exhibitis, pede ligo-

ligato, hoc est, vti captiuum, vbi si in respondēdo nihil fateatur, nihilque affirmet sibi contrarium, causæve suæ damnosum, neque item admodum grauetur ipsa informatione præuia, recipitur tum ad processum ordinarium, in quo admittitur occupaturus per procuratorem, & vt defensiones suas peragat scripto. Deinde vt informatio recognoscatur, accuratius habeatur, ad onus ipsius citati. Tandem concludunt per omnia ordinarie procedendum esse in caussa siue processu, vti æquū est, ac oportet. Verum si idem citatus, interrogatus pede ligato, cœperit quippiam confiteri sibi damnosum ac onerosum: aut si inter respondendum quid varier, dubiisve sententiis fluctuet & hæsitet, præbens hac, similive occasione sese suspectum, vndeque euidentia indiciorum, aut suspicionum aduersus ipsum nascantur argumenta: decernit tum Curia, eundem citatum debere recipi in carceris custodiam, vt ibi processus ipsius agatur, & tractetur. † In consilio
2 Flandriæ consuetum est, interrogare officiarios citato o) sua ipsius commissa personaliter, non per commissarios, neque priuatim, sed publice, & palam in consistorio, verbis & rationibus: cæteri autem non officiarii, interrogantur seorsum & priuatim. Quod nihilominus etiam fit in officiariis, quoties admissum non concernit ipsorum
3 officia. Captus † autem interrogatus, debet id, quod Rei est, respondere, nudamque fateri veritatem: non per (credit) aut (non credit) sed per veritatis confessionem, aut negationem. Vbi si adstruat se delicti patrati esse immunem & expertem: aut dicat, nego me illius criminis Reum insufficiens est illa responsio: quum ipsius responsionem conueniat aperte factum, aut non factum crimen prodere iis scilicet verbis, quibus affirmet & dicat, se fecisse, aut nō fecisse: Non
4 autem, † vt dicat, se crimini de iure esse, aut non esse obnoxium: quandoquidem causarum æquitas vel iniquitas per ipsum iudicē discutienda proponitur: nō per Reum. Si verò interrogatus, vniuersum crimen libens, aperte, & non coactè fatetur, ab omni vlteriori quæstione, & disceptatione prorsus supersedendum fuerit. Nam in causis per se lubenter, apertè planeque vniuersim confessis, sola opus est iudicis condemnatione, & sententia: hinc vulgo dicimus.
5 † Quod in confessum nullæ partes Iudicis sunt, nisi in condemnando, l. Proinde, ff. Ad l. Aquil. l fin. prim. respon. ff. de custo. reo. l. Cum Reis, Cod. de pœnis. Ita tenuit D Bald. de Periglis Perusinus in suo insigni tract. De quæstion & tormentis, Ca. 2. & nu. 2. atq; D. Angel Aret. in tract. suo maleficiorum, in glos. in verb. Fama publica præcedente, in versic. Et primò, quando sponte confitetur, &c. notant. glos. & Bart. in l. 1. § Diuus. in princip ff de quæstion. Si verò interrogatus crimen omne cōstanter negauerit, Iudex vlterius procedit ad criminis probationem explorandam, & examinandam: vbi si omnia certa, vera, probataq; deprehenderit, properanter procedit ad ferendam sententiam. Si autem probationem reperierit minus claram, parumq; euidentem, adeo vt præter magna indicia, suspiciones aut semiplenam probationem, nihil habeat: tum animum intendit ad personæ, ac criminis qualitatem, nec non ad criminis quantitatem: secum expendēs, an istiusmodi indicia, & suspiciones habitæ ex personæ, criminisq; tum qualitate, tum quantitate, torturæ, sufficiant, & ad rem propius acriusque tormentorum generibus explorandam, conueniant. Cæterùm si captus interrogatum delictum partim fatetur, partim inficiatur: ita vt fateatur se fuisse eodem loco & tempore patrati homicidii, cæterum homicidium à se admissum negauerit: Iudex huiusmodi responsionem non secus quam totam negatiuam, accipit, & ad probationem procedit. Verum si captus agnouerit se commisisse illud homicidium, sed non eodem loco, co-

demq; tempore, accipit Iudex rem tanquã vniuersim vel plane confessam, proceditq;
6 ad condemnationẽ. Porrò si † confitetur de commisso homicidio: sed id defendendi sui corporis caussa, necessario fecisse prætexuerit, homicidium quidem confessim sibi reseruat Iudex, & ad illum prætextũ probandum, necessitatemque demonstrandam, Reum procedere iubet. Ita expressè tenuit D. Lanfrancus ab Ariadno V.I. Doctor excellentissimus, in suo tractatu Confessionum ad finem, n. 17 & 20. Quocirca
7 †prudentissimè, tutissimeque respondebit Reus si ad hanc formam, responsionẽ suam composuerit: Ego homicidium illud prorsus à me patratum nego: & si quid postea quorũdam testimonio contra me secus inuentum fuerit, & cognitum, id omne nunc dico propriæ vitæ defendendæ fecisse gratia. Nam hac responsione nihil habet Iudex, quod sibi deberi putet, seu teneat pro confesso. Ad postrema hæc, si lubet, videbitis scripta Bart. ad l Aurelius, § Idem quæsiit, num 2 ff de libera. legat. Nec non Bald in addit. Spec. in tit. de Confessionib. in versic. Cõfiteor hominem occidisse. Atq; D. Hippol. de Marsilijs nostræ memoriæ in criminalibus practici summi, in §. Postquam, & num. 23 & 24. in §. Secunda, numer. 14. in sua praxi caussarum criminalium.

CAPVT XXXV.

De criminoso tradendo Torturæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 35.

1 *Maleficus quæstioni nunquam traditur, cum pars formalis probationem offert.*
2 *Maleficus tortura non traditur, quum delictum percipi potest probatione ordinaria.*
3 *Iudex, ad quæstionem non facile, nec repente prosiliat.*
4 *Quæstio ob crimina leuia nequaquam fit.*
5 *Crimina leuia quæ sint?*
6 *Non interrogatus pedelicato nequaquam tortura subiicitur.*
7 *Ad quæstionem non proceditur, quum de crimine commisso non satis constitit.*
8 *Quæstioni non est tradendus confitens, & agnoscens.*
9 *Quando Reus de sociis posset interrogari?*
10 *Quæstioni siue tortura nullus adiudicandus est, nisi ex indicijs mandate.*
11 *Criminosus appellans, auditur.*
12 *Quæstionibus nullus damnandus est, nisi crimen patratum sufficientibus indicijs liqueat.*
13 *Redargutio in nonnullos Iudices & Prætores, tyrannidem in maleficos exercentes.*
14 *Fama, contraria fama eliditur,*
15 *Fama, præsumptiones, & indicia præcedentia, per contraria subsequentia eliduntur.*

1 NVnquã maleficus traditur † quæstioni, cum pars formalis & aduersa offert
2 criminis manifestam probationem, aut † quum res percipi potest per probationem ordinariã. Ita probant l. Edictum, & l. Diuus Pius, & ibi. Doct. ff. De quæstionib. & l Quoties, C. eod. titul. & hoc firmat Gandi. in suo tractat. maleficiorum, sub rubric. de quæstionib. & torment. ad exord. vbi mouit, dominum Iudicem, quæstionem de aliquo habere intendentem, ante omnia habere debere & iuris & humanitatis consideration, hanc nempe, vt non facile,
3 † nec repente ad quæstionem prosiliat, si aliqua alia via leuiori, vel veriori potest obiecti criminis veritas inueniri ac haberi, quãtumcunq; etiam adsint indicia, vel verisimilia argumenta. Cui nec dissentit Angel.

gel. Aret. in tractat. suo maleficiorum, in verb. fama publica, in 15. char. in versic. Secundo quæro, &c. cui seruit d. l. Edictum, & ibi Bart & hanc esse communē doctorum opinionem aiunt: Quod probato delicto, Iudex nequeat Reum quæstioni tradere, testatur Hippol de Marsil. in sua praxi caussarum criminalium, in § Nunc videndum, num. 25. & in l. 1. in princip. in versic. Quartò requiritur, ff. de quæstionib. & in sua repetitione l. fin. C. De probat. Nec non latissimè in suis consiliis, consilio 51. incipiente:

4 Licet nedum planè, &c. Neque item fiet † huiusmodi quæstio ob crimina leuia, quæ nec vitam nec membri mutilationem, aut abscissionem concernunt. Sunt

5 autem † huiuscula crimina, quempiam capillis conuellere, pessundare pedibus, impingere colaphos, conuicia ingerere, iniu-

6 riam verbis inferre, hisque similia, d. l. Edictum. Neq; item † quæstioni committitur quisquam, nisi is prius fuerit interrogatus,

7 pede ligato. Neq; etiam, † quum de crimine commisso non satis euidenter constitit. Veluti necessum est prius Iudicem esse conscium, incendio cum coniuncto latrocinio, & non casu interiisse, & vi illata, & latrocinio absumptum esse, non naturali morte.

8 Non † tradendus est etiam quæstioni, quoties crimen impositum libere fatetur, & a-

9 gnoscit, aut profiteri promittit † citra cruciatum: nisi intentati criminis cum ipso & alij fuissent participes: ad quos prodendos, quæstione cogendus est si aliter prodere nolit, l. Sicuti, C. de quæst. iuncta ibidem glos. in verb. Conscientia. Amplè D Franc. Brunus in suo excellenti tract De indiciis & tortura, q. 3 primæ partis. vers. Quæro an men-

10 dacium, &c. Nullus † adiudicandus est torturæ, nisi ex mandato & consensu Iudicis: principio enim pronunciandum est per Iudicem deueniendum esse ad tortutam, priusquam deueniatur, ita tenet D. Hippol. de Marsil. in sua praxi causarum criminalium, sub §. Nunc videndum, num 2. D. Franciscus Brunus in tract suo, de indic. & tortu. in 9 char. col. 4. Huius dicti expresiè meminit D Bart. (qui iure primo fuerat citandus) in suis consiliis, cōsilio incipiente, Punctus

11 quæstionis, &c. Vbi † si maleficus à tali mādato & cōmissione appellauerit, audiendus est: non procedendum vlterius, donec de appellatione, sententia quid fuerit definitum, idque ex iure. l. Vnica, ff. nil noua. appellat. interposita, l. 2. ff. de appellat. recip. & c. Cùm sit Romana, §. Præterea, extr. de

12 appellat. Nullus item † quæstionibus damnandus est, nisi crimen patratum, sufficientibus indiciis, dignisq; liquerit præsumptionibus: atque hoc item ex iure. l. Cum cognitionaliter, C. de quæstionib. l. Vnius,

13 in principio, ff. eod. tit. Sunt tamen † nonnulli prætores, & Iudices sanguine fraterno adeò inexaturabiles, vt ilico quemuis malæ famę virum, citra vlla certa argumenta aut indicia, corripiāt ad sæuissimam torturam, inclementer dicentes, cruciatum facilè ab illis extorturum rerum omnium confessionem. Verum hanc tyrannidem, & sæuitiam acriter domini de Consilio puniunt, quum ad ipsorum notitiam isthæc seueritas per aliquē defertur. † Si quando inquisitio (vulgo informatio) facta est ex sparsa

14 fama, & post hanc informationem spargatur fama contraria: nulla ratione tum ex priori fama Reus adiudicandus est torturæ, nisi alia noua dignaq; eiusdem criminis sibi pararit Iudex indicia aut præsumptiones.

15 Fama † enim, præsumptiones, & indicia præcedentia, per contraria subsequentia eliduntur. Huic seruiunt & suffragantur notata Iac de But. & Bartolus in l. Si ita, §. fin. ff. de fund. instruct. ac D. Francis. Bruni in suo vtili & practicabili tractatu, de indiciis & tortura, quæst. 5. primæ partis, numer. 1.

CAPVT XXXVI.

De Indiciis Tortura condignis, hoc est, ad Torturam sufficientibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 36.

1 *Indicia quando dicantur esse ad torturam legitima, Iudicis arbitrio committitur.*
2 *Indiciorum sufficientiam iudicare, solius est Iudicis.*
3 *Iudicis arbitrium, discretio, & conscientia, debent esse iuri & aquitati consona.*
4 *Conscientia publica, dicitur conscientia legis, aut canonis.*
5 *Index debet sequi regulas legum, & non conscientiam suam legibus aduersantem.*
6 *Iudicium hominis propria sua innitentis sententiæ, plerumque fallit, & fallitur.*
7 *Legi magnam facit iniuriam, qui vult videri lege prudentior.*
8 *In Iudice debent esse duo sales, Scilicet* { *Salsapientia, vt* { *Intellectus legum,* / *Et canonum* } / *Salsecunda conscientia.* }
9 *Iudex, quando veram & rectam habet conscientiam.*
10 *Iudicis arbitrio relinquitur, quicquid à iure non determinatur.*
11 *Indicia trifaria* { *A veritate remota* / *Veritati propinqua,* / *Veritati propinquissima.* } *Aliàs* { *Generalia,* / *Semiplena, & dubitata,* / *Plena, & indubitata.* }
12 *Indicio'um* { *Remotorum ac propinquorum,* / *Plenorum & indubitatorum.* } *quis effectus.*
13
14 *Indicium ad torturam* { *Efficiunt duo testes fide digni, &c.* / *Efficit vnicus testis fide dignus, de veritate deponens*
15
16 *Exempla indiciorũ in* { *Latrocinio.* / *Furto.* / *Adulterio.* }
17 *Indicium ad torturam efficit vnus testis, de visu deponens, quando alia circunstantia non obsistunt.*
18 *Fuga, an faciat indicium ad torturam?*
19 *Fugiens fractis carceribus, habetur pro confesso.*
20 *Fuga facit indicium contra fugientem.*
21 *Confessio diffamati extraiudicialis, an præbeat indicium ad torturam*
22 *Fama sola, an faciat indicium ad torturam?*
23 *Fama, res est fragilis & perniciosa.*
24 *Fama iuncta aliis adminiculis, facit indicium sufficiens ad torturam.*
25 *Fama vehemens, efficit sufficiens indicium ad torturam.*
26 { *Inconstantia,* / *Mendacium,* / *Variatio seu* } *An faciant indicium ad torturam?*

Vacilla-

Vacillatio,
Pauor,
Trepidatio,

17 *Cautela pro Iudicibus examinaturis.*
18 *Indicium ne vnum, an plura requirantur ad torturam?*
19 *Plurale locutio, singulari non acquiescit.*
20 *Communis doctorum opinio.*
21 *Pluralitas nonnunquam in singularitatem resoluitur.*
22 *Indicium vnum, an plura requirantur ad torturam, Iudicis arbitrio relinquitur.*
23 *Indicium variis nominatur modis apud Iurisperitos.*
24 *Iudici vero & prudenti quid considerandum, quum res ad tortura quæstionem exigitur.*
25 *Quæstio, siue tortura, non est omnibus ex æquo, nec vniformiter inferenda.*
26 *Si captus fuerit confessus in tortura non præcedentibus indiciis, nunquam potest ex illa confessione damnari.*
27 *Delinquens qui fugit, potest à priuatis capi & duci ad Iudicem.*

1 AN indicia, suspicionesq; † vllæ sufficiant, quæstioni siue torturæ, nullis certis documentis, nullaque doctrina id comprobari poterit, neque ea vllis innituntur
2 regulis: sed vniuersum † id negotium geritur penes arbitrium, discretionem, ac conscientiam Iudicis, cuius solius est, iudicare suspiciones, probabiliaq; argumẽta, aut digna, aut indigna esse tormentorum discussione. Et in hoc conueniunt omnes doctorum sententiæ. His quam optimè seruit insignis & vtilissima l. 3. §. Eiusdem quoque, ff. de testib. Ita censuerunt Alberic. Paul. de Eleaza. Odof. Cy. & Bart. in l. fi. ff de quæstionib. dicit tamen ibidem Bartol. In nonnullis criminibus posse dari aliquam viam, ad cognoscendum indicia ad torturam sufficientia. Idem etiam notarunt (teste Bart. in d. l. fin.) doctores in l. vlt. C. eod. tit. de quæstionib. Bald. in l. 2. in 1. col. num. 8. C. Quor. appel. nõ recip. Ioan. And. in c. Cùm in contemplatione. De reg iur. Alexand. in suis consiliis, consilio 77. incipiente, In causa accusationis, in 1. vol. & ibi in consilio 65. incipiente, Habita super contentis, in fine.
3 Et licèt hoc † verum sit quod, an indicia sint sufficientia ad torturam, an non relinquatur arbitrio, discretioni, & conscientiæ Iudicis: tamen tale eius arbitrium, discretio, & conscientia debent esse iuri & æquitati consona, alias robore proculdubio careret: ita notabiliter ait Ludouic Rom. in consiliis suis, consilio 376. incipiente, Quæstio est, numquid, &c. in penul. colum. & consilio 451. incipiente, Quædam mulier, &c. Huic congruit, quod qui habet potestatem disponendi secundum arbitrium, discretionem, ac conscientiam, nequaquam debet sequi propriũ arbitrium vel propriam discretionem atque conscientiam, sed publicam, quæ est regulata & reformata secun-
4 dum leges & canones. Et illa dicitur † conscientia publica, scilicet conscia legis & canonis: textus est insignis, iuncta glos. in c. Iudicet, 3. q. 7. & Bald. in l. 1. C. Qui accus. non possunt. Ideoque dixit idem Bald. in l. fin. C. De pœna iudic. qui mal. iudic. Iu-
5 dicem † debere sequi regulas legum, & non conscientiam suam legibus aduersantem.
6 † Iudiciũ verò hominis sequentis suũ sen-
7 sum, & suã phantasiã, siue suam † præsumptam æquitatem, fallit & fallitur, c. A nobis, 2. De sentent. excommunic. Vnde magnam facit iniuriam legi. qui vult videri lege prudentior, §. Oportet, in Authent de iudicib. colla. 6. & per Bald. in l. 2. C de sentent. ex bre. recitan. & in c. 1. De offic. ord.
8 Et dicit Bald. in d. l. 2. Quod † in mente Iu-

dicis debent esse duo sales, c. Cùm contingat, De rescript. scilicet sal sapientiæ, vt intellectus legum & canonum. aliàs insipida: & sal securæ conscientiæ, aliàs est diabolica.

9 c. Cum æterni, de re iudic. Tunc† enim veram & rectam habet conscientiam, si est bene instructa sale iurium, & secundum bonos & probos mores reformata: Ita egregiè meminit D. Henning. in suo solenni & perutili ordinis iudiciarii processu, in Proœmio: Idem quoque confirmat Bald. in l. 2. in 4. notabili. C. De fideicommiss. latissimè per D. Hippol. de Marsil. § Diligenter, numeris 23. 24. 25. & 26. Horum recordatus est D. Paulus Grillandus in suo insigni tractatu, De quæstionibus & tortura, versic. Tertio quæro, numero 17. qui allegat D. Azonem in sua summa, de quæstionib. Idem tenuit D. Guido de Suzaria in suo perutili & quotidiano tractatu De tormentis, versic. Quæ & qualia indicia requirantur. Idem scribit D. Albertus de Gandino in suo opere Maleficiorum, titulo De quæstionibus. & torment. versic. Sed quæro, quæ & qualia esse debeant ista indicia, &c. His congruit illa

10 vulgaris ac generalis iuris theorica, † Omne quod non determinatur à iure, relinquitur arbitrio Iudicis, per doctrinam c. De causis, ext. de officio delegati, l. 1. ff de iure deliber. l. Hodie, & l. Sanctio, ff. de pœnis, l. 1. § Quibus nulla, ff. de effract. Indicia autem

11 † sunt trifaria. Alia namque à veritate sunt remota, siue generalia. Alia vero veritati propinqua, hoc est iuxta doctores, semiplena & dubitata. Alia autem veritati quidem proxima, & propinquissima, quæque vocari solent indicia plena & indubitata.

12 Porro tam remota † quam propinqua indicia Iudicis quidem animum mouent & indicium qualecunque præbent, Bald & Scri. in l. Cùm probatio, ff. de probat. & Gandinus in suo tract. præsumtionum Verum ex-

13 † sese indigna sunt, illegitima, & insufficientia, vt ex sola ipsorum consideratione, quis torturæ adiudicetur, nisi accesserint euidentiora signa & indicia. Verum † indicia plena irrefragabilia, siue indubitata, duorum fide dignorum, idemque testantium testimonio comprobata, prorsus sufficiunt ad inquisitionem per tortura, l. Mi-

14 l. tes, §. Oportet, C. de quæstionibus. Imo

15 † vnicus testis fide dignus, omnique exceptione maior, deq; veritate delicti constanter deponens, facit indicium sufficiens ad torturam: quod (teste D. Bart. in l. Obseruare, 1. colum. n 5 C Quor. appellat. non recipi.) intelligendum est, dummodo aliæ circumstantiæ non obsistant, quod est no-

16 tabile: verbi gratia: In † latrocinio remota indicia sunt: hic diffamatus est, alterius homicidii reus est. Propinqua autem sunt indicia: hic interempti perpetuus hostis fuit, illi sæpe mortem interminatus est, & minis suis frequenter respondere solet. Sed hæc indicia sola, etiam probata, non sufficiunt ad torturam. Verum isthæc plena, certa, irrefragabilia, & indubitata sunt indicia: hic visus est prodire ex nemore, vbi interfecti cadauer humi prostratum iacuit, districtum cruentumq; in manu gladium etiam num habuit facies ipsius commotione deformata fuit, celeri cursu properabat ad cœmeterium aut templum. Hæc namque signa & indicia duobus dignis, non suspectis testibus, comprobata, sufficiunt ad torturam, Gloss. in verb. Vel indiciis, reputata singularis, in l fin. Cod. Famil. herciscund. ita tenent Bart. & doct. in l. fin. ff. de quæstion. nec dissimile voluit Innoc. in c. Sicut, de simonia. Idem quoque efficiet vnicus testis, omnis suspicionis immunis, seu (vt vulgo) fide dignus, non suspectus, & omni exceptione maior, si affirmet, quod viderit ipsũ vulnus plagamque inferentem: is namque de veritate deponit l. Si quis, & ibi Bartol. Cy. & Scri. C. ad l. Iuli. Maiestat. D. Guido à Suzaria in suo perutili & quotidiano tractat. De indic. & tortur. num. 90. D. Franciscus Brunus in suo practicabili tractatu, De indiciis & tortura, quæstio. 2. primæ

partis

partis, num. 1. notat glos. in l. Si quis, C. Ad l. Iuliam Maiest. l. Maritus, ff. de quæstion. Vbi etiam per Bart. & per eundem, & Bald. in l. fin. C. Famil. hercis. & in l. Bonæ fidei, C. De iureiuran. & l. Admonendi, ff. eod. tit. Quod verum censet Bald. in d. l. 2. Cod. Quor. appell. non recip. & Ioan. Andreæ in
17 c. Cum in contemplatione, De reg. iur. † Nempe, quod vnus testis ex visis, indicium ad torturam faciat, quando aliæ circumstãtiæ non obsistunt, quod aiunt esse notatu dignum. Simili ratione in materia furti, signa aut indicia remota sunt, si suspectum, molitorem asseras, si pauperem. si illum elegãtiori vestium cultui semper studere cõfirmes. Viciniora autẽ indicia aut propinqua, sunt, si res furto ablata in ipsius deprehensa fuerit manibus. Omnium verò proximum, certissimum, indubitatissimum, atque adeo omnium sufficientissimum indicium fuerit, si cum ablata præda ipsum aufugientem à loco furti conspexeris. In materia adulterii, indicium remotum est, si asseras ipsos mutuo amore inuicem prosequutos. Vicinius & propinquius, quum marito absente, visus est ædes frequentare. Proximum autem & indubitatum indiciũ esto, si cum alterius vxore eodem toro, eodemque lecto deprehensus fuerit. Pari ratione indiciorum varietatem colligere licebit in ceteris. Fuga † omnis certò comprobata, indicium culpæ est certissimũ quum fugitiuus post diffamationẽ, & à fama sparsa, & non accusatus, male tamen sibi metuens, fugit, sicuti habetur in l. fi. ff. de quæstionibus, & per Scrib. in l. lege Cornelia ff. ad Sylla. & per Ang. Aret. in tract. maleficiorum, in verb. fama publica, in vers. An fuga sit sufficiens indicium, & c. D. Hippo. de Marsil. in sua practica causarum criminalium §. Diligenter, versic. Quæro modo vlterius, an fuga faciat indicium ad torturã, &c. & in sua repetitione. super rubro, de probat. versic. Nam tu scias, quod fuga,
19 &c. Aut † si constrictus carceris angustia, carcerem effringat, fugam arripiat, ad templa, cœmeteria, aliaque tuta (sui seruandi gratia) loca confugiat: talis enim fuga effi-
20 cit indicium sufficiens † contra fugientem, ad torturam, adeo vt habeatur pro confesso, secundum glos. & Bart. in l. Eos: per illum textum ff. de custod. reo. Ita tenet D. Hippo. de Marsi. in d. sua solenni Repet. de probat. vers. Item alius est etiam casus &c. Attamen non infaustum fuerit, illum, aduersus quem inquisitione proceditur in criminibus enormibus & capitalibus, ad tempus vsquam delitescere, seseque ex citationis aut apprehensionis metu, publico hominum abstinere conspectu donec cognouerit quid sibi imponendum iudex statuerit. Ita singulariter censuit Bart. in l. 1. ff. de his qui sibi mort. consci. Verum si in ius accersitus, tandem sese fuga quoquam subripiat, incidit in suspicionem, ob quam torturæ etiam tradi poterit, locis superius allegatis. Confessio † diffamati extraordinaria
21 siue extraiudicialis, bene probata, vnico quidem teste idoneo confirmata, efficax & validum satis præbet indicium ad quæstionem siue torturam, gloss. est notabilis in l. Capite quinto, ff. ad l. Iuliam de adult. & ibi Bart. quam sequitur Angel. Aret. in tractat. maleficiorum, in verb. fama publica, in versic. Quæro, an vnum, &c. Prolixissime D. Hippol. de Marsil. in §. Diligenter, numer. 76. versic. Quæro vlterius, an confessio, &c. & idem Hippol. in §. Quoniam, numeris 18. & 19. in sua praxi causarum criminalium, quibus in locis plurima huic materiæ conuenientia allegat, quæ videre, vbi vacauerit, non te piguerit. Magnum item parit indicium, si quispiam visus sit cum factore profugere. Aut si criminis authorem post factum hospitio exceperit. Aut si authorem defenderit, quo minus in sibi propensum inciderit dispendium: aut obstiterit, quo minus fuerit captus. Aut si ante iactasset, se tale aliquando patraturum facinus. Vel certe, si suo consilio persua-

sisset interemto, vt illac iter faceret, vbi cognouisset ipsi paratas structasque, vt interimeretur, insidias. Præterea, ne præpropero pede videar pertransisse præsentem materiam accuratius discutienda fuerint cætera
22 his affinia. Quæritur ergo, † fama sola an faciat indicium sufficiens ad torturam necne? Huic interrogationi faciunt satis docti ac præcipui nostræ lectionis & memoriæ practici in materiis criminalibus: Nempe, Angel. Aretin. in tractat. maleficiorum, in verb fama publica, in versic. An fama, &c. D Francisc. Brunus in suo quotidiano tractat, de indiciis, & tortura, quæstione 3. primæ partis, num. 32. D. Hippol. de Marsil. in §. Diligenter. num. 18. in sua praxi caus. crimin. adducentes multos ac varios passus præsenti quæstioni congruentes: quos loco & tempore opportunis, videbitis: Intrepide
23 autem † sustinent partem negatiuam, scilicet, famam solam nequaquam efficere indicium ad torturam, ratiunculam assignat, D. Hippol. loco statim allegato, quia fama
24 est † res fragilis & pernicioſa, transmissa ab his, qui desiderant de hoc famam esse. Ita ait Bart. in tractat. de tortura, quem refert & sequitur D. Paris de Puteo, in tractat. syndica. in 110. char in 3. colum. Nisi ea fuerit coniuncta cum aliis adminiculis siue indiciis. In hoc item quiescit & consentit Bart. in d l. fin. ff. de quæstionib. & in l. De minore, § Tormenta. eod. titul. & Salic. in l. Ea quidem, C. De accusat. Cyn. in l. fin. C.
25 De quæstion. Præterea † nihil agit sola fama, nisi ea esset multum fortis & vehemēs: tum enim ad torturam sufficeret. Ita sentit constanter Baldus in c. 1 §. Iniuria, versic. Sed nunquid ex tali cōfessione, De pace iuram firma. & Bart. in quodam suo consilio
26 192. incipiente, Dom Paci de Burgo sancti sepulchri. Deinde subit & alia quæstio, † An inconstantia, mendacium, variatio, seu vacillatio, pauor, & trepidatio, indicium faciant ad torturam, aliis indiciis extrinsecis deficientibus, necne? Huic quæstioni proculdubio faciens satis, affirmatiuā partem amplexandam clare censuit Bartolus in d. l. D. minore. §. Tormenta, versic. Plurimum quoque, ff. de quæstion. vbi ait text. Iudicem debere animaduertere, qua constantia, & qua trepidatione examinādus loquatur: ista namque Iudici multum conferunt indicii, adeò vt si trepidè, inconstanter, & vacillanter loquatur, abunde satis indicii colligat Iudex ad torturam. Quocirca operæ
27 precium est † Iudicem esse cautum & sedulum, vt faciat ipsius responsa ita varia & diuersa excipi scripto, ne post Iudici obiiciatur, quod Reum ad quæstionem tradiderit sine iustis indiciis, secundum eum allegat Innoc. in can. Quoniam contra falsam De probat. vbi ait: Ille qui examinat testē, curare debet vt idipsum in actis scribatur, scilicet quòd in respondēdo se tam trepidum, hæsitabundum, & vacillantem gesserit, & similia. Idem quoque placuit Baldo in l. Presbyteri, C. De Episcopis & cleric qui subit hoc insuper relinquendum Iudicis arbitrio, cuius est, ex indiciis alia colligere indicia fortiora: non autem ex solo pallore facici, vel trepidatione. De his latè etiam D. Franciscus Brunus in suo quotidiano tractatu De indiciis & tortura, quæst. 3. primæ partis, numero 30. Et ample D Hippol. de Marsil. in § Diligenter, versic. Quæro vlterius, an mendacium. num. 74. & 78. & §. Quoniam, versic. Sed Variatio, num. 4. in insigni praxi causarum criminalium plurima suo more allegans, quem consulite. Nam isthæc commonefecisse hic sufficiat. Nec obliuiscendum censui, ante quam extremam manum huic indiciorum materiæ
28 imponam, Vtrum † vnum duntaxat indicium sufficiat ad torturam inferendam, an verò requirantur plura? Præsentis quæstionis meminerunt Bart. in l. fin. num. 6. de quæstionib. Et Guido à Suzaria in suo tract. singularissimo indiciorum & torturę, num. 90. Nec non D. Hipp. de Marsil. §. Diligenter. versic. Quæro modò vlterius, num. 177.

in ſua praxi cauſſarum criminalium, atque eorum ſequaces, in vtramque partem diſputantes. Principiò, pluribus indiciis opus eſſe ad torturam: quandoquidem, omnes leges, omniaq; Iura de indiciis tractantia & loquentia quę requirantur ad quæſtionem habendam, pluraliter loquuntur: veluti indicia debere præcedere, non indicium, l. 1. reſponſ. 2. ff. de quæſtion. ibi, & aliis argumentis, & l. vnius, §. 1. & l. fin. ff. eod. titu. l. Cùm cognitionaliter, & l. Milites, C. eod. tit. de quæſt. l. Sicut, C de falſ. Et pluralis
29 † loquutio, ſingulari non acquieſcit, l. Libertas quam, § vlt. ff. de manu. teſtam Sed
30 his nequaquam obſtantibus, † haud dubie vnicũ indicium ad torturã ſufficere, Doct. ad vnum omnes aſſerũt in locis paulo prius citatis: facit gloſſ. in d. l. Maritus, ff de quęſtion. quæ loquitur in ſingulari, dum dicit: Sed præcedẽte ſuſpicione, &c. & facit etiam gloſ. in d. l. Si quis, C. Ad l. Iuliam Maieſt.
31 dum dicit: indicium domini, &c nec † obſtant iura in contrarium allegata, in quibus de pluribus indiciis habetur mentio: quia illa pluralitas, ſi communem vſum ſpectes loquendi, in ſingularitatem reſoluitur, l. Non eſt ſine liberis, ff. de verb. ſignific. l. Ait prætor, §. 1 ff. de nego. geſt. l. 2. §. Exactis, ff. de origine iur. l. Demonſtratio falſa, §. fin. & l. Qui concubinam, §. Si Stichus, ff. de condit. & demonſtrat. Quicquid diximus teſtibus Bart. & Hippol in locis paulo ante
32 memoratis, ſcilicet: † An ſufficiat vnum indicium, an plura requirantur, vt quis torqueri poſſit: relinquitur profecto id omne arbitrio Iudicis, argumento l. 3. §. Eiuſdem quoq;, ff. de teſtib. quod ſuſtinere longè tu-
33 tius ſecuriusque fuerit. † Animaduertendum Iurisperitos variis ſubinde nominibus nominare indicium. Quandoque nominãt argumentum, l. 1. in princip. ff. de quæſt. & l. Militem, §. Oportet, C. eod. tit. Interdum appellant ſimpliciter indicia, vt communiter nuncupamus. l. 1. §. Antoninus, & §. Diuus Adrianus, & l. Diuus, §. Ex quibus, ff. de quæſtio. Nonnunquam vocant ſuſpiciones, vt l. fin. ff. de quæſtion. & l. Abſentem, in princ. ff de pœnis. Poſtremò nominant probationes, vt l. 1. C. de quæſt. & l. 1 §.
34 Diuus Seuerus ff eo. tit. Bonus † itaq; & diſcretus Iudex cuncta circumſpiciet, & iuxta criminis qualitatem, facti contingentiam, conditionem perſonæ, & abundantiam indiciorum conſiderabit, an ad torturam ipſam deueniẽdum ſit: & caſu quo ad illam deueniri contingat, iterum mature conſiderare debet, qua grauitate, lenitate, vel moderamine ſu rit inſerenda, iuxta notata D. Azo. in ſumma, de quæſt. ſcilicet quantum moderatæ rationis temperamenta deſiderant. Aliter † enim ſunt torquendi iuuenes robuſti: & alio modo debiles delicati, vel ſenes: alio modo ruſticus, vel miles: & alio modo ciuis: alio modo nobilis: & alio modo ignobilis, & plebeius, l. De minore, §. Tormenta. ff. de quæſt. & l. 1. §. fi eod. tit Bart. in d. l. fin. eod. tit. Bald. in d l. 2. C. Quorum appell. non recip. & idem Bald. in l Milites, & l. fin. C. de quæſt. Abbas in c. Cùm in cõtemplatione, de reg. iuris, in antiquis Et hæc omnia tanquam pulchra, ſingularia, vtilia, & quotidiana memoriæ cõmendanda ſunt, quod indiciorum & quæſtionis materia admodum ſit frequens, & in iudiciis practicabilis, potiſſimum in cauſis criminalibus: & quæ (vti dictum eſt) in Iudicis arbitrio plurimum conſiſtat. Deinde quod Iudices, maxime iuniores, & parũ experti ſæpe ſoleant in iſtis, aut neceſſaria quæpiam prętermittere: aut certè vlterius, quàm iuris ſit, procedere. Quare hanc materiam prolixius & clarius, ad communem praxim, & vtilitatẽ publicam deduximus.
36 Quid ſi captus fuerit confeſſus in tortura, non præcedentibus indiciis, dicendũ quod nunquã poteſt ex illa confeſſione damnari, vt eſt gloſ mirabilis & ſingularis in l. pen. ff. de quæſtio. hoc ideo, quia confeſſiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, ſi nulla probatio religionem

cognoscentis instruat, l. 1. §. Diuus Seuerus, ff. de quæstio. huius meminit D. Ioan. Mulleus in sua praxi criminis persequendi, sub tractatu de indiciis, fol. 68. ad finem primæ
87 colum. † Delinquens qui fugit, an potest à priuatis capi, & vinctus duci ad iudicem? Hanc quæst. mouet D. Carolus Ruinus, suis in consiliis, consilio .o. quinti volum. vbi affirmatiuam partem sustinet, & ad eam probandam allegat varios & diuersos Doctores. Primo, Speculatorem in tertia parte, in titul. de accusat. versic. idem forte in debitore, &c. argument. l. ait prætor, § Si debitorem, de his qui in fraud. credit. & idem etiam probatur ex notatis per Baldum in capite primo, §. 1 de pace iuramento firmata, qui etiã loquitur de clerico. Quod ergo dicitur de debitore fugiente, idem est etiam dicendum de debitore suspecto de fuga: non dicit de suspecto ex hoc solo quod non possideat immobilia, sed etiam ex aliis indiciis, secundum D. Iohan. Baptistam Caccialup. in tractatu de debitore fugiente, in 4. quæstione, colum. penult. vbi ex mente Doctorum concludit, quod licet propria authoritate capere debitorem, ne dum in actu fugæ. sed etiam illum qui esset in fuga mentali, & ex signis colligitur fuga instãs, adeo quod si tunc non interrumperetur, periculum esset in mora. Et pro hoc allegat gloss. in l. penult. de pignora. action. ex qua notant ibi Bald. & Salic. etsi illud, quod operatur fuga in actu, operatur tamen in potentia, quos loco prælegato videre poterit lector.

CAPVT XXXVII.

De quæstione, siue tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 37.

1 *Torquendi ratio consistit in arbitrio Iudicis.*
2 *Tortura, pii commouentur Iudices.*
3 *In tortura, quanam Iudici sint expendenda.*
4 *Tortura affectorum clamores, non magnificiendi.*
5 *Tortura infligenda citra corporis grauem lasionem.*
6 *In tortura spectandus Patientis respondendi modus & ordo.*
7 *Ante quæstionis actum, interrogationes habenda in promptu.*
8 *Specificatio ab ipso patiente nascatur.*
9 *Torquendi, nec minis, nec persuasionibus ad confessionem adigendi sunt.*
10 *Interrogationes tantum facienda de delatis.*
11 *Torquendus nemo sine indiciis prauis.*
12 *Interrogationes non formanda de aliorum delictis, nisi, &c.*
13 *Quo casu patiens ad confessionem sit inducendus.*
14 *Quis ordo seruandus, cum multi sunt torquendi, per exempla.*
15 *Patre & filio* } *Extorquendis, quis ordo habendus.*
16 *Vxore & marito* }
17 *Tormentorum genera ex iure per solos funes.*
18 *Tormentorum genera plerag; inusitata, varia.*
19 *Tortura ex ordinatione, & mandato Iudicis inferuntur.*
20 *Tormenta nostra ætate passim fere recepta, minusque pernicioſa.*
21 *Maleficæ cuiusdam exemplum Brugis pro sancta habita.*

22 *Maleficis crines in tortura abradendi.*
23 *Mossites lapis potatus, facit vt dolorem nullum sentiat tortus.*
24 *In tortura omnia prudenter admouenda, ne quod hinc oriatur periculum.*
25 *An clericus à Iudice seculari comprehensus, torqueri possit aut debeat*
26 *An clericus tortus, & criminis reus citra degradationem morte puniri possit.*
27 *Tortura etiam virgis feliciſsimè exercebitur.*
28 *Clericus an torqueri possit à Iudice seculari comprehensus.* *possi?*
29 *Clericus criminis alicuius reus, quod mortem mereatur citra degradationem an morte puniri*

1 QVæstionandi † torquendiq; ratio tota consistit in Iudicis arbitrio, prudentia, & pietate, vt eam scilicet, pro suo arbitratu & iudicio adhibeat, aut durius, intensius, aut remissius, l. Quæstionis, & l. Deminore, ff. de quæstionib l. Item apud Labeonem, ff de iniuriis & famosis libel. & eleganti ac philosophica l. Respiciendum, 2 ff. de pœnis. Verum pii † clementisq; Iudicis fuerit hic erga patientem semper commiseratione moueri, & prudenter expende-3 re † canitiem, senectutem confectam ætatem, aut iuuentutem virile robur, valetudinem, tum imbecillem, tum validam denique inspicere quid ipsius perferre valeant vires, vt hac in re verum, prudentemq; Iudicem agat, non tyrannum referat: ita vt sensim, & gradatim, & leniter pœnam irroget: mox fortius torqueat, deinde iterum plectat pressius, atq; iterũ durius mox cruciatum intendat, pœnamq; omnem infligat pro qualitate & quantitate criminis & delicti, proq; indiciis, argumentis, præsumptionibus & suspicionibus, quas de patrato crimine nouit: denique pro qualitate, id est constantia aut vacillatione sui responsi, d. l. De minore, § Tormenta. Paruifaci-4 ens quam suppliciter † queratur, lamentetur, aut quam altum sublata voce inclamet. Attamen istbæc omnia cum tali pru-5 dentia, & † animi moderatione temperet, & peragat: ne patiẽtis corpori vllã grauem læsionẽ aut mutilationẽ infligat. † Iudicis 6 item (vt dixi) fuerit, diligẽter animũ intendere, ad patiẽtis sermonẽ & responsum: nẽpe quem modũ, ordinẽ & mores in respondẽdo & inter supplicia habeat: vt obseruet, nũ variet, aut vacillet, nũ dictis constet: eaq; omnia per Graphiarium aut Scribam calamis excipiẽda curet, d. l. De minore, §. Tormenta. 7 Porro conueniet, † interrogationes & quæstiones suas prius habere promtas & expeditas, easq; generales: nempe, vbi sabbato vespere egerit: quibuscum eo tempore versatus fuerit, quid ibidẽ egerit aut patrarit, qui plures cum eo ibi adfuerunt. Ita † vt 8 specificatio perpetuo ab ipso patiẽte nascatur: vt quam optime docet Iac. de Bellouisu in sua pract. iudiciaria, in criminalib. tit. de quæst. n. 50. l. 1. §. In causa tributorũ, vers. 9 Qui quæstionem, ff. de quæstio. Non † est boni Iudicis, neque in ipsius potestate, siue authoritate, maleficum aut Reum in tormentis eo conari inducere & persuadere, vt quippiam sibi aduersum confiteatur: neq; item minis ipsum huc sollicitare, aut terrere, aut interminari maiora supplicia, si fateri nolit: sed æquo libramine, animoq; sedato pergat exercere cruciatũ, donec ipsius prudẽtiæ & iustitiæ ex animo vere Christiano ad summũ videbitur pœnam intensam fuisse, adeo vt grauiora perpeti nequierit. 10 † Neq; iure Reum interrogare potest de aliis delictis, quam quorũ accusatus, & grauatus fuerat, cuius hæc se offert † ratio, quod 11 citra vlla indicia nullus sit tortura examinandus, l. Vnius, ff. de quæstionibus, & l. Cùm cognitionaliter, C. eod tit. de quæstionib. Neque † etiam ipsum interrogare 12 potest de aliorum delictis, neque de ipsorum vita & moribus, & conuersatione, l. Repeti, ff. de quæstion. l. fin. Cod. de Accusat. & inscript. l Sicuti, Cod. eod. tit. de quæst. & c. 1. ext. de confess. ibi est casus expressus, iuncta ibidem insigni glossa. in verb. Confessi: nisi fuerint ii insignes pu-

blicíq; latrones & insidiatores. l. Prouinciarũ, & ibi Paul. Castrens. C. De feriis Adulterinæ monetæ authores, l. 1. C. de falsa mone. hisque similes: in quibus casibus, tales interrogandi sunt in genere, nulla adhibita specificatione, l. Qui vltimo, in fine, ff. de pœnis, vti ante dictum est. Eaque interrogatio fiat in tortura de aliis conscius, & super conscientia aliena, d. l. final. ad finem, C. de accusat. & inscript. Quod tamen sanè intelligẽdum est, nempe si contra alios præcedant indicia: alias vero minime: quia sicuti sæpiusc̃ule allegatum est, Nemo sine indiciis præcedentibus torquendus est, d. l. Vnius, & d. l Cum cognitionaliter, cum sine numero similibus. Verum (quod prorsus improbandum est) conspicimus complures Iudices huius inferioris Germaniæ, ex consuetudine quadam, his legib. & formis contraire, & secus quotidie facere. † Verum enim vero in crimine læsæ Maiestatis atque aliis enormibus criminibus, vnde periculum summum, & pernicies maxima oriri posset, deberet Iudex Reum ipsum ante aliquam pœnam inducere & persuadere huc totis viribus omnique animi dexteritate, vt si crimen vltro lubensq; fateri voluerit citra vllum cruciatum, & illius veritatem aperte reuelare. quod ipsi crimen condonabitur, eiusq; remissio & absolutio impetrabitur. Sin † id profiteri recusarit, quod tormentis variis ad veritatis confessionem extorquendam procedetur Quoties autem plures malefici, eiusdem criminis Rei, quæstionibus sunt examinandi, hunc ordinem obseruet Iudex, vt semper in illũ prius torturam exerceat, à quo putat, se omnium optime veritatem exquisiturum, testibus Bart. in l. 1. in princ. ff. de quæst. Angel. Aret. in suo tract. maleficiorum, in gloss. in verb fama publica præcedente, versic. Nunc videamus de tortura, Gandino in tract. suo maleficiorum, sub rubr. De quæstionib. & tortura in 2. colum. in versic. Nunc videndum: & Hippol. de Marsil. in §. Expedita, versic. Quæri etiam potest de notabili dubio, num. 49. in sua practica caussarum criminalium. Aut qui sibi maximè suspectus est criminis, l. 7. in exordio, ff de quæstio. Aut certè quæstionem intentabit primum ab omnium debilissimo, d. l. 1. coniuncta l. Vnius, ff. de quæstionib. † Veluti si & pater & filius sint extorquendi, prius cruciatum admouebit filio, præsente aut absente, sed sciente patre, quod naturale sit patrem magis metuere pœnam filii, quam proprii sui corporis: Ideoque grauius filii, quam sui ipsius pœna affectus, facilius ad veritatis cõfessionem cõpungitur, vt in l. Isti quidem, ff. de eo quod met. caus. iuncta memorabili glos. ibidem in verb. magis & in § final. Instit. de noxalib. actionib. Si verò † vxor & maritus torquendi fuerint, prius Iudex vxori tormentum infligat, ceu debilissimæ & cruciatui ferendo maximè impari. Maritus enim, quòd sit pectoris & naturæ robustioris, tardius ad cõfessionem pertrahitur. Vxor verò ceu vasculum fragile, & flexibile, & molle citius ad veritatis confessionẽ, tum persuasionibus, tum tormentis inducitur, & inflectitur, l. Filia in orbitate, C. de inoffic. testa. & c. Forus, in fin ext. de ver. signific. l. Deferre. in princip. ff. de iure fisci, ita ait Dynus in suo tract. de quæst. versic. Quo ordine sit habenda tortura, &c. Ita etiam firmat ad literã, D Paris de Puteo suo tract. syndic. in 102. in 1. col. & Guido de Suzaria in suo tractat. maleficiorum, in 5. colu. in versic. Quo ordine. Et idem in effectu videtur firmare D Franc. Brunus in suo etiã tractat. maleficiorum, De indiciis & tortura, in 12. char. in 3. colum. atq; hæc omnia pro suo arbitratu & prudentia. Tormentorum † autem genera agi conuenit funibus: neq; vspiam † iuris reperitur, alia ad torturam esse adhibenda, l. Nullus, Cod. ad l. Iuliam Maiesta. Verum ex inolita consuetudine, variis instrumentis, diuersaq; materia hanc torturam exerceri cognouimus per latrunculatores, & maleficiorum Iudices, nunc chordis

chordis & testibus, nunc aqua, nunc aceto, aliàs oleo ipsius gutturi infuso: pice deniq; ardenti, aut alio simili cruciatu, corpori ipsius adhibito. Quin & inedia durissimaque siti, aut intolerabili frigore, aut cibo salsissimo citra vllum potus remedium exhibito. Alii immissis inter digitos bacillis ligneis, atque item arctissime funiculis digitos constringẽtes, aut taxillo, aut alea inter autem & carnem torquendi perducta. Item crabronibus, muribus, similibusq; infestis animalculis, quæ malefici ventri, & vmbilico viua adhiberi sueuerunt, ipsis superimposito vitreo poculo ne euadendi pateat exitus: sed vt cruciatum acrius vrgeant in patientis corpus. Rursum torturam exercere solent capra quapiam, hoc modo: Torquendum primò scamno illigant: mox illius pedes diligenter aqua falsa proluunt: deinde capram ipsam salis auidissimam, ipsius plantis admouẽt lambituram. qui sanè cruciatus fertur atrocissimus, maximeque intolerabilis, citra vllum corporis periculum. Sunt qui Patientibus scamno innixis, per nares aquam cum calce viua immittunt, & os ipsius concludunt, verum hoc periculosum est. Quidam patientem nudũ tabulæ duræ implanæque iniiciunt, cuius pedib. ac manibus grauia saxa appendunt, quæ corporis partes extremas, magno cum cruciatu deprimunt. Sunt quidem impu- 19
riores qui Reorum testiculos fune constringant, eosdemq; testiculos virgis acriter cędunt. Verum hoc Turcicum est, aut Scythicum. Noui qui maleficos excarnificaturi, verius quam torturi, eos in aëre suspenderint brachiis in diuersum protensis, ipsorumque axillis ardentes suppositerint candelas donec cutem vtcunque inurerent, aut pedum plantis viuas prunas, aut carbones subiecerint. Quidam patientem calceant nouis calceis bene pinguibus, atque ita adhibent obiectis plantis ad ignem. Aut ardẽtissimo foco instituunt, donec arctissime pedes constringantur, & duram pœnã perciplant. Alii vero, malefici scamno illigati pedes multo lardo perungunt, eosque feruenti igni admouent, donec hac pœna victus ad confessionem (si fieri potest) pertrahatur. Alii vero aliis, hisq; similibus inuestigandi modis vtuntur, D. Franciscus Brunus in suo excellenti tract. de indic. & tortura, quæst. 2 secundæ partis, nume. 6. Necnon D. Paulus Grillandus in suo tract. de quæstionib & tortura, versic. Secundo quæro, & versic. Quartò nunc videndum, & Iacobus de Bellouisu in sua practica iudiciaria in criminalibus titu de quæstionib. numer 48. Verum quod istharc pleraq; tormentorum genera sint sua exquisitione tyrannica potius, quam humana, idcirco vel tandem sua sponte desierunt, & passim exoleuerunt, vti & Bald. ipse quoque meminit in parte in l. 1. C de emendat. seruor. & Doctores maxime practici in suis tractat. Gandinus in opere suo maleficiorum, in tit. de quæstionib. & tormentis. Ang. l. Aret. in suo opusculo maleficiorum, in gloss. Fama publica præcedente, in versic. Tortura. At ille insignis Doctor modernus Bononiensis, D. Hippol. de Marsil. clarius ceteris hæc aperuit in egregiis commentariis suis, quæ edidit super notabili tit. ff. de quæstionib. in l. 1. in exordio. Vbi ponit quatuordecim species tormentorum, omnes diuersas: quas vide. † Sed ea omnia ex ordinatione, & mandato Iudicis inferuntur, pro quantitate criminis, & qualitate personæ, vt inquit D. Hippol. de Marsil. in sua practica causarum criminalium in § Nunc videndum, num. 2 & num. 20. Maximus item omnium cruciatus, quem citra vllam corporis læsionem, detrimentum, aut mutilationem adhibueris est si patientẽ Reum inter angustas laminas ad cistulæ formam confectas, stricte concluseris, & compresseris: deinde maximos pedum digitos fune ligatos extraxeris. Hoc namque modo fune rotula intento, corpus concluſum altius intumescit, & intolerabili pœna ilico affici-

tur: quæ pœna mox laxato fune, remittitur, & perit, absq; corporis læsione. Quod nonnũquam accepi à latrunculatorib. siue quæstorib. parricidiariis (quos vulgò maleficiorum Iudices appellare solemus) qui id non raro sese exercuisse, mihi certo & frequenter narrarunt: atque ipse idem non raro experientia comperi. Cæterum enumeratis aliquot tormentorum generib. in iure expressis: deinde refutatis iis, quæ aut tyrannis, aut væsania quorundam Iudicum stultè excogitauit, quæque sua sponte iam nuper apud nostrates desierunt, non putaui
20 †vllo silentio hic prætereundas esse eas torquendi species, & modos, quos passim hac nostra ætate vsurpari, & exerceri conspeximus: potissimum in inclyta ciuitate Brugensi cuius Senatui ad torturam & quæstionem sæpenumero (licèt indignus) assessor & cõsultor interfui. Principio igitur omnibus suis exuitur vestibus, nisi quod verẽdis (quibus ipsa natura pudorem induit) amictus lineus (reuerentiæ humanæ gratia) connectitur. Deinde manibus ambabus in tergum reductis, ibique strictè ligatis, supinus implicatur, & imponitur in arctum scamnũ, & corpore torquendi penè strictius: in quo, fune sub axillis, & per thoracem pectoris ducto, constringitur & colligatur: ne aut tortoris incuria, aut pœna mox infligenda victus, periculosè in pauimentum corruat. Post vtrique pedum digiti maximi, separatim connectuntur funiculis, qui obuoluti rotularum axibus, aut aliis similib. instrumentis, corpus torquendi (dum rotantur aut intenduntur) longissimè extendunt. Deinde funem (si opus fuerit) arctè impingunt ipsius femoribus aut tibiis: quem baculis subter scamno arctè constringunt carnifices. Aut simili forma ossulis aut bacillis funiculum contortum nexibus, aut globulis fronti patientis imprimunt strictius, aut leuius, ad arbitrium Iudicis: Alias vero oculis ipsius implicito panno vuido, compressisque natibus, tortor nonnihil altius angustioris gutto frigidam fundit aquam in pectus ipsius, in tibias, pedes, aliaque maxime affecta membra. Præterea ori ipsius immittitur frænum siue capistrum, ad hoc commode aptatum, ac mox ori tortor infundit aquam frigidam, donec venter intumuerit in eam crassitudinem, quæ Iudici, ipsiusque consiliariis videbitur, corporis virib. citra graue periculum sufficere. Quibusdam vero ad torturam applicandis, non temere, priusquam dicta tormenta aut partim, aut collectim omnia intentarentur, omnes capillos, crinesque omnes nouacula abrasos conspexi, facto scilicet per hoc periculo, num quæ adminicula haberent pro impassibilitate, qua nulla tormentorum genera persentiscerent: id enim magicis artibus, sortilegiis, incantationibus, aut execranda dirarum deuotione, plerunque efficere solent, vti sæpe ipse vidi quum Ciuitati † Brugensi essem à consiliis, potissimũ 21
in muliercula admodum anu, quæ tum habitu, tum victu, tum incessu, tum moribus, & fucata sanctimoniæ specie ab omnibus venerabatur, habebatur in precio, & plurimi fiebat, veluti vera Christi Apostola, quod multarum matronarum filios ac filias, quasi miraculosè curaret, gibbos liberaret, crura, tibiasque confractas ilico restitueret, idque non arte, aut externo medicamine aliquo adhibito. Verum (vt olim Apostoli) pietatis aliquo exercitamento iniuncto: nempe, vt vno, duobus, aut tribus diebus ieiunarent in pane & aqua, vel vt ter legerent orationem dominicam, aut inuiserent Sãctam Mariã Ardenburgensem, aut S. Arnoldum Audenburgensem, aut S. Iodocum, aut S. Hubertum in Arduenna. Vel vt sacrum vnum aut alterum religiosè audirent, aut aliquot preculas persoluerent ægri. His rebus iniunctis ritè expletis, ilico aut certe intra pauculos dies, ab incommodis & morbis liberabantur, & firmæ valetudini restituebantur, ob eam, quam in ipsam mulierculam spem conceperant. Quumri-

stius

liùs mulierculæ ea facta in vulgus latius spargerentur, à Senatoribus (quibus mens, vt æquum erat, fuit altior & sanior) intempesta nocte iussa fuit ex lecto comprehendi, & carceri mancipari. Postridie quum ab iisdem Senatoribus in carcere leni, præuioque examine perquireretur, quomodo, quibus mediis, quo fœdere, quaq; fiducia secta suas curas perageret. Ea intrepidè semper respondit se piè cuncta exercuisse, & bonis, piisque rationibus: atque ideo sese non debuisse tam ignominiosè comprehendi. His non obstantibus ex certis manifestisque indiciis, per Senatum adiudicabatur torturæ, ad quam cum veniisset, & verbis persuasoriis examinaretur, constanti vultu & animo semper perdurauit in ea sententia, qua asseuerabat se nihil eorum quæ fecerat, Dæmonis alicuius ope peregisse: sed omnia pio, & licito medio. Aderat hoc tempore ipse quoque Burgimagister (vt dicũt) misere tunc (nam podagricus fuit) afflictus & cruciatus podagra, cuius gratia subinde inter examinandum tristia edidit suspiria, & singultus miserabiles. Ad quem hæc anicula conuersa, sic orsa est: Vis, inquit, mi D. Burgimagister feliciter ab hoc podagræ cruciatu liberari? Ego hoc malum, si voles, ilico & feliciter in te curauero. Ad quam ille: Curares, inquit? Optarem ab hoc morbo, ait, penitus curari posse duobus milibus ducatorum, quos tibi iam iam etiam numerauero, si quod verbis promittis, re præstare poteris. Ad quem tum graphiarii, & consiliarii præsentes: Domine (inquiũt) Burgimagister, etiam atque etiam dispice quid dicas, quidq; facturus sis: Nobis quæsumus potius ausculta, & istam maleficam in aliam cameram seduci iube, nosque patienter audi. Et ita seorsum abducta, rursum dicti iidem Consiliarii in hunc modum Burgimagistrum alloquebantur: Ah inquiunt, Burgimagister, vide diligenter quid dicas, aut quid facias, quantoque periculo temet exponas, ex vana persuasione, qua arbitraris hanc, tanquam Christi quandam Apostolam, te ab hac tua podagra posse licitis modis curare, tametsi cuncta secundum speciem videantur pia & diuina. Si enim penitius ipsius potestatem perscrutari libeat, age, eandem denuo ad nos reuoca: modum curandi perquiramus (non est abbreuiata manus Domini) si Apostolico remedio te curaturum promiserit: ipsorumque viis & mediis institerit, non refragabimur. Sin aliis illicitis mediis vratur, quibus fidat, omnia ipsius & tibi & nobis omnibus merito suspecta esse debent. Hæc itaque reducta ad vno consiliariorum rogabatur: Si, inquit, Burgimagistrum nostrum morbo quo laborat, leuare, curareque præsumas, quo, inquit, remedio adhibito & quibus rationibus id præstabis? Tum illa: Nullo (inquit) alio remedio, quam hoc: Credat Burgimagister, & sibi persuadeat me eam habere potestatem, vt ipsum curem ilico, & valens curabitur. Quibus auditis, & intellectis iussa est denuo abduci, & in locum priorem seorsum recipi. Tum vno ore paritque consensu dicti Consiliarii: Vides inquiunt & audis mi D. Burgimagister, vosque omnes Senatores præsentes quid ista malefica responderit? Ex cuius verbis aperte constat ipsam omnia peruersè atque adeo diabolicè peragere, teque Burgimagistrum illicite curare præsumpsisse. In sua enim cura Apostolorum vestigiis minime insistit. Illi enim in fide & virtute DEI sanabant, dicentes claudo: In nomine Domini nostri IESV CHRISTI surge, & ambula. Cæco dicebant: In nomine Domini nostri IESV CHRISTI suspice: ille ad gressum restitutus est, hic visum recepit: non quidem ope humana, sed potentia diuina in nomine & fide Christi. Hæc autem malefica se curaturam iactitat, si quis duntaxat ipsi fidat, ipsam-

que hoc facturam credat. Quæ quidem fides (imo perfidia) prorsus contraria est cũ fide Apostolorum. Hac itaque responsione percepta & rebus melius pensiculatis, Burgimagister pœnitudine ductus ab ea curari noluit, quem dum vixit ad supremum vsque spiritum tã facilis credulitatis non mediocriter pœnituit. Malefica interim ist hæc ob cõstantem negationem eorum quæ ipsi imponebantur, torturæ tradebatur, acriter autem contorta nonnulla delicta cõ 22 fitebatur eaque leuiuscula. Insignia vero maleficia fortiter negauit, ab hac itaq; torture leuabatur, & vtcunq; purgata rursum in carcerem recepta est. Postea nouis indiciis grauata iterum torturæ addicitur. In qua (vt prius) paucula quædam eaq; minutiora tantum confitebatur. Ob cruciatum tamen clamare cœpit: Abripite me ex hoc torturæ scamno, aut peimerdabo vos quotquot adestis omnes, nam diutius naturæ pondus continere non possum. Erant autem iuxta torturæ locum latrinæ, ad quas adrundas quibusdam Senatorum eam relaxari placuit. Alii quibus mens erat sagacior, nullo modo relaxandam esse statuerunt, ne fortassis hinc grauius quoddam incommodum oriri posset, verum vicit hic affirmantium maior numerus, quorũ indicio è scamno relaxatur, & ad latrinas deducitur. Vbi postquam æquò diutius hæsisset, nempe ad semihoram, & amplius, neque bis, terve vocata rediret, tandem redire cogitur, scamno imponitur, nouæq; torturæ destinatur, ligatur, & ex iussu Prætoris, Consulis, & Senatorum torqueri occipit. Illa non lamentationes, aut clamores edidit, sed horũ loco subridere cœpit, & quamuis ligata, digitorum tamen complosionibus ludicibus ipsis insultabat, dicens: Vos Prætor, Cõsul, ceteriq; Domini, & tu quoq; nefarie tortor, agite, facite posthac quod vobis libitũ fuerit, nihil nunc in mei tortura profeceritis, nihil in me valebit vestra crudelitas. His auditis senior Senatorũ pars existimabat illam dæmonis ope factam impassibilem. Ex eo namque temppore nihil fere fateri voluit ex iis, quæ secunda informatione producta fuerant, sed scamno patienter innixa aut risit, aut dormiuit. Hinc factum vt secundo è scamno, & tortura relaxaretur, & iterum in carcerem reciperetur. Postea alii quoq; testes auditi sunt, & noua indicia habita, ob quæ iam tertio torturæ adiudicatur. Verum priusquam scamno imponeretur † totius corporis pilos & crines abradi curauimus, postea scamno imponitur, acerrime torquetur, nihil tamen fateri voluit. Tandem quibusdam astantibus succurrit eam nõ esse tonsam in pudendis, sub axillis, & in culo, vbi per tonstrices illi quoque crines abrasi fuerunt, & inter radẽdum reperta fuit pergamena culo cũnoq; inserta, cui inscripta fuerunt aliquot peregrina vocabula dæmonum, crucibus aliquot inter se distincta, hæc pergamena Senatoribus exhibita occasionem præbuit, vt rursum scamno torquenda traderetur, vbi facta plane passibilis, omnia nude fatebatur, quæcũq; tribus prioribus informationibus fuerant proposita. Cum autem rogaretur, cur prius fateri noluit, ait: Nisi à me, inquit, omnes crines, atque etiam hanc schedulam abstulissetis, nunquã à me perquirere quicquam potuissetis, vt quæ per illa, ob maligni spiritus operam, facta eram impassibilis: quod haud dubie verissimũ fuerat. Postquam vero res eò peruenisset, vt inter Senatores discuteretur, qua pœna hæc maleficia plectenda foret: Aliis placuit eam igne plectendam & occidendam esse. Alii (quibus animus ad sexum muliebrem & ad ætatem tam prouectam fuit mitior) cẽsuerunt eam non igne, nec morte conficiendam sed puniendam pœna morti proxima: nempe vt in theatro consuetis vestibus omni populo ostenderetur, deinde caput commodatitiis capillis vestiretur, quos carnifex iniecta flamma exureret. Hoc, signo indicans, magistratum eam non punire iuxta rigorem

iuris,

iuris, & pro cõsuetudine patriæ (iuxta quã deberet comburi viua) sed in eam vsum fuisse summa clementia. Hoc facto censebant eam exilio damnandam esse ad annos perpetuos, sub pœna ignis, etiamsi nihil simile postea perpetrasset: Et si banno suo obediens, extra Flandriam similia perpetrare præsumeret, ob ea, & tunc etiam ob præcedentia omnia, tanquam suam secum sententiam conferens, viua cõbureretur. Hæc itaque posterior, & etiam mitior sententia, pluralitate vocum præualuit. Malefica igitur hæc, ita punita, bannoq; suo obedire se velle declarans à duobus Senatorib. & Pensionario extra terminos territorii Brugensis producta fuit. Vnde statim conuolauit in Zelandiam, & aliquot hebdomadibus resedit Middelburgi, vbi statim ad intermissa maleficia rediit non destitit. Prætor autem ibi Florentius Dammæus à nobis de hac muliercula edoctus, per exemplaria omnia nostræ informationis Torturæ, & sententię ad ipsum in fauorem iustitię transmissa, eam obseruare incœpit, quam, vbi ad consueta maleficia rediisse certò cognouit, eam comprehendit, & ob confessionem, & sententiam præuiam, viuam incendi curauit, & huius Iustitiæ executionem Senatui Brugensi ilico rescripsit, mihique fideliter narrauit. Sed de his plus satis. Et sicut mihi adstipulatur D. Paulus Grillandus, qui de eadem re meminit in suo tract. de quæstionibus & tortura, versic. Quartò, nunc videndum. Similiter & de remediis, num. 12. 13. 14. 15. 16. ceteri ipsius posteri: quos, vbi tibi visum fuerit, ibidem consulere suaserim. Est aliud tormentorum genus, haud infrequens Italis, quo maleficum constituunt in scamno aut sede ligatum, & duobus famulis adhibitis, qui maleficum cohibeant à somno, his duobus succedant alii, atq; alii famuli, qui nulla ratione permittent maleficum in vllum soporem ac quietem incidere. Et quoties continget ipsum reũ ad somnum nutare, quietemque optare, astantes famuli alapis, acribusq; vellicationibus somnum dispellent, donec reus inquietudine victus optet somnum, & confessionem promittat: Atq; hoc tormentum minimè omnium corpusculum lædet, estque maximæ efficaciæ in eos, qui ad quæuis tormentorum genera videntur inuincibiles, eaque omnia respuunt & rident. Imo etiã ad vincendas ipsas maleficas, vt citius ad confessionem compellantur. Nec omittendum censui, quod Albertus Magnus dixit in lib. quem edidit De secret. nat. quod lapis quidam mesites nuncupatus, qui oritur ex ciuitate Mesis, in partibus orientalibus, contritus, & aqua aut vino commixtus, datusque ad potandum illi, qui torquendus est, inducit insensibilitatem pœnę & cruciatus, vt refert Paris de Puteo in tract. syndic. in c.

23 Tortura 2. Hi igitur enumerati torquendi modi nobis fere sunt in vsu: & ad eos exercendos vnum quodq; prætorium apta, accommodaq; habet instrumenta, ex consuetudine inolita passim comprobata, & in iure stabilita, l. Nullus, C. Ad l. Iuliam Maiest. Attamẽ summa hic adhibenda est cau-

24 tela, † vt cuncta tormenta prudenter & moderatè intententur, alioqui haud pauca isthinc solent exoriri pericula. Quoties verò patientes, vniuersa isthæc tormenta fortiter deuicerint (vti aliquando ipse vidi) & pœnam omnem citra confessionem deuorarint, fas est eosdem Reos (si noua, dignaq; alia euenerint indicia) ad iterationem torturæ reuocare, eosque vegetis asperisq; virgis (ad quod identidem ipse suasi) acriter cædere. Imo hanc flagellationem, quæ corpori nocet minus, prius ante alia subinde experiri cupiam quam adeo noui, ac expertus sum, plerunque ad confessionem plus efficisse quam dicta iam (quamlibet atrocia) tormentorum omnia genera. Priusquã huic capiti finem imponeremus, non inutilem hic quæstionem referre placuit, An clericus † scilicet torqueri possit, & debeat à

25 iudice seculari comprehensus quum ipsos

clericos satis rato viuere conspiciamus iuxta ipsorum professionem, sed vt scelerati nebulones multa indigna mala perpetrantes. Verum ad hanc quæstionem opus est distinctione: Is enim Clericus aut infamis est, aut non infamis. Si infamis est, profecto torqueri potest, secundum DD. in c. Grauis, de depositi. Hipp. de Marsil. in l. Edictum, nume. 9. ff. de quæstionibus, & ad modum late, in singularibus suis, singulari 55. incipien. Animaduertas ad vnũ nonnullas ad hoc allegationes citantem. Aut est non infamis, & tunc nullo modo torqueri poterit. Cæterum vt clauus clauum pellit, ita quæstio quæstionem protrudit.

26 Quæri enim potest. An† talis clericus in sacris ordinibus constitutus, tortus, & criminis alicuius reus, quod mortem mereatur citra degradationem morte puniri possit? Sed & hic opus est distinctione. Si enim ipsius crimen enorme fuerit & atrocissimũ, veluti assassinatus, aut patricidium, aut simile, poterit haud dubiè per Iudicem Secularem, aut per latrunculatorem morte puniri, absque vlla præcedenti degradatione, teste Ioann. Andreæ in c. Cum non ab homine, extra de Iudic. Et Gemini. ibi, finali, de homicid. libr. 6. Et Petr. de Anchar. in suis consil. cons. 157. incip. Ex narratis in facto, 3. colum. Et Hippolyt. de Marsil. in sua practica causar. criminalium, § diligenter, nume. 160. Ipso enim iure censetur degradatus, videturque cuique data potestas ipsum capiendi ac puniendi secundum lapsum in c. pro humani. De homicid. libr. 6. c. Primo, de scisma. eodem lib. 6. Et iure videtur spoliari omni clericali priuilegio, vt ibi per docto. Potestque Iudex contra assassinum procedere ex mero suo officio iurisque ordine prætermisso, ob criminis seu assassinamenti (vt vocant) atrocitatem & immanitatem, Bart. in l. Non solum, §. fi mandato, ff. de Iniur. Et D. Paris de Puteo, in suo solenni tract. Syndicatus, 51. chart. 2. colum. ad finem, idem intelligendum in similibus arrocioribus delictis. Si verò talis clerici delictum, quod commisit, non atrox fuit, & enorme, secus censendum est, & iuris ordine procedendum est, cum degradatione præuia. Hic ergo sit huius capituli terminus, ne offendat vnius nimia longitudo.

CAPVT XXXVIII.

De repetitione quæstionis, siue torturæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 38.

1 *Tortus semel non est ob idem delictum retorquendus.*
2 *Tortus ad torturam repetitur, nouis emergentibus indiciis.*
3 *Tortura quando repetitur sine nouo indicio.*
4 *Summa aut sufficientia tortura, in Iudicis prudentia consistit.*
5 *Indicia noua qua?*
6 *Inuectio authoris in sanguinarios Iudices.*
7 *Reus inconfessum, Flandria non adiudicat morti.*
8 *In magno Consilio* } *paruiducunt Rei responsa in certa probatione.*
9 *In Flandria consilio* }
10 *Probatio quanam sufficiens.*
11 *Probatio ex visu omnium est fortissima.*
12 *Reus in tortura confessum delictum negans, retorqueri potest.*

Reproba-

13 *Reprobatio quorundam tormentorum.*
14 *In tortura confessus crimen socij, vel complicum proditionem retorqueri potest.*
15 *In tortura alterius, qui sunt prodidi, deprehendi possunt: non autem ob id torqueri, nisi, &c.*
16 *Ad torturam liberi procedendum tardius: nisi, &c.*
17 *A tormentis non est auspicanda inquisitio.* (incidit.
18 *Tortura vehementia Reum interimens aut mutilans, homicidii aut mutilationis suspicionem*
19 *Authoris præmonitio ante torturam latronum.*

1 REus † qui semel delicti vnius gratia, acriter & ad iustitiæ æquitatem & plenitudinem, quæstionis torturam subiit, & perpessus est, in qua nihil tamen confessus est, non est ob idem delictum ad iterationem torturæ denuo, aut secundo reuocandus: † nisi certè noua aliaque succrescerent condigna iteratione torturæ indicia, l. Repeti. & l. Vnius, §. Reus, & ibi Bart. & sequaces, ff De quæstionib. Bald. in l. Milites, C. eodem tit. Cynus in l. De tormentis, C. eod. allegans Odofredum, D. Guid. à Suzaria in suo perutili & quotidiano tract. de indiciis & tortura, num. 57. 59. D. Angel. Aretin. in suo tract. maleficiorum, in gloss. Fama publica præcedente, versic. Tertiò quæro, An semel tortus possit iterum torqueri? Gandinus sub Rubrica de quæstionib. versic. An quæstio repeti. Angel. in l. 1. §. Si quis, ff. de S. C. Syllan. Bald. in l. 1. C. De Confess. D. Iacobus de Bellouisu in sua practica iudiciaria sub tit. de quæstionib. n. 90. 91. 92. D. Franciscus Brunus in suo tractat De indiciis & tortura. q. 5. secundę partis, nume. 59. latè haud dubie distinguens, D. Hippol. de Marsil. in sua practica caussarum criminalium, in §. Quoniam, num. 2. Fol. 90. Quandoquidem priora indicia abunde satis per tormenta passa, sunt dilata & purgata. Aut † certe nisi priora indicia de facti veritate, clariora fuerint & euidentiora, quàm vt vllo modo Iudex ambigere posset, nempe duorum aut plurium fide dignorum, & ex certa notitia, & vsu testantium testimonio fuerint sufficienter comprobata: adeo vt Iudex plene ita instructus de rei veritate, sentiat potius Rei esse duram pertinaciam, quam synceram innocentiam, quod in pœna nihil ante confessus fuerit. Quo casu posset Iudex ob sola prima indicia, maleficum Reum, ita maligne pertinacem ad trocleam siue scamnum carnificarium recipere, Bart. in d. l. Vnius, §. 1. An † autem patiens quispiam sufficienter & ad extremum vsq; satis excruciatus fuerit, totum id consistit, & situm est in iudicio, & prudentia Iudicis, l. Quæstionib. & l. De minore, ff. de Quæstio. l. Item apud Labeonem, ff. de iniuriis, & l. Respiciendum, ff. de pœnis, sicuti capite pximo meminimus. Noua † recentiaq; indicia, hic velim intelligas, quæ à prioribus specie differunt, aut substantia. Verbi gratia, sint prima indicia, quod malæ famæ fuerit & vitæ, morumq; pessimorum, consuetus quosuis, etiam non lacessitus, cædere: quibuslibet atrocia ilico minari consuetus, perpetuus interfecti hostis, & vbiuis locorum infestus, cui non raro etiam interminatus sit, & similia. Noua recentiaq; erũt indicia, si accedat testis fide dignus, qui audacter adstruat, & deponat, se vidisse ipsum Reũ interemto infligere plagã, ictum, & verbera. Aut si dicat, quod audierit ipsum Reum id factum aperte fatentem. Delationes & istiusmodi depositiones testiũ, gignunt noua indicia, à prioribus specie planè distantia, eoque digna & sufficientia, ob quæ Reus inconfessus denuo ad iterandum cruciatum reuocetur, nouamq; retorturam subeat. A qua sententia nequaquam abhorrent Angelus Aretin. in suo tractatu maleficiorũ in verb. fama publica præcedente, in versic. Quæro, quæ dicantur noua indicia? D. Ludou.

Bologninus in additionib. ad tractatum D. Guidonis à Suzaria, de indiciis & tortura, num. 61. D. Hippol. de Marsil. in sua practica causſarum criminalium, §. Quoniam, num. 9. arg. no. in l. Per hanc, Co. de temporib. appel. Bart. non inconuenienter idem tenet in d. l. Vnius, ad exordium ff. de quæstionib. atque in suo tract. de quæstion. In† quibusdam locis Flandriæ aliarumq; regionum (nescio quo spiritu afflati) vt videantur boni Iudices, Officiarij aut Assessores, neque Deum, neque leges pro oculis habẽtes, testibus Cyn. in d. l. De tormentis, Guidone à Suzaria, Angel. Aret. locis iamiam allegatis ex vsu & consuetudine habent: Quoties Reus legitime, & multorum fide dignorum testimonio fuerit conuictus: toties, & tam diu Reum ad quæstionariam torturam reuocare, cruciemq; tortos, adeoque intendere, donec pœna exaturatus † & victus, singula fateatur: huic fundamento inuitentes, quod nullum Reum inconfessum, morti adiudicare ipsis licerat, nec non & alteri fundamento, cuius meminit §. Illud videlicet. versic. Oportet enim eos, in Authent. vt Iudices sine quoquo suffra. sient. ibi torquebunt fures, & non prius quiescant, donec reddant furta, &c. A qua tamen torturæ liberali & immodica repetitione suaserim abstinendum, atque cauendum: maxime quum doctorum omnium theorica sententia, contrarium huic secundo fundamento defendat: prout supra cõmemoraui. Ita etiam in terminis voluit Bald. acutissimi ingenii doctor, in l. 2. C. quorum appella non recip. & in d. l. Milites, C. de quæstionib. D. Abbas, in can. Cùm in contemplatione, in 2. colum. in versic. Septimo quæritur, ext. de reg. iur. Ita nec dissimiliter adstruit D. Guido à Suzaria in locis prius memoratis. † Nihil attamen in magno Consilio, nihil in Consilio † Flandriæ pendunt confessionem Rei: si quando legitima, dignaq; satis condemnatione habuerint de facto testimonia, probationẽ & notitiam. Sufficientem autem † probationem in negotijs criminalibus dicunt esse, cui dẽtem fidelium depositionem, hoc est, duos omni suspicione vacuos testes, qui † certo testabuntur se conspexisse Reum crimẽ patrantem: quam nonnulli probationem plenissimam vocãt. Probatio enim quæ fit per visum, & per inspectionem oculorum, est dignior & potentior omnibus aliis probationibus, teste gloss. in verb. Requirit, in c. Ad nostram 3. de iureiur. cuius meminit D. Hippol. de Marsil. in sua insigni practica causſarum criminalium, §. Secunda, num. 22. Quisquis † in tormentis semel delictum est confessus, moxq; à pœna id iterum negauerit, potest denuo ad torturæ cruciatum recipi, quo in priori confessione constantiã seruet, Bald. in l. In bonæ fidei, versic. Item quæro, C. de reb. credi. & Alexand. in l. Vnius, § Reus, ff. de quæstionib. In quo tamen iterato cruciatu si nihil confessus fuerit, & negando perstiterit: non est tertio retorquendus: quandoquidem indicia prioris confessionis per supplicium, & pœnam secundæ torturæ satis expiata sunt, quem admodum meminit D. Hippol. de Marsil. in d. §. Nunc videndum, nu. 26. in sua praxi causſarum criminalium. Sunt Iudices † qui ad extorquendam veritatem, inedia, siti, & fame grauissima Reum pertinaciter nihil profiteri volentem excruciant: vt vel hoc modo delictum citra aliam torturam, & absque nouis indiciis confiteatur. Verum istud ex iure prohibitum est, sicut & alii cõsimiles torquendi modi veteres & inusitati, quorum aliquot supra quoq; meminimus. Quum † Reus confessus semel fuerit crimẽ, quod solus patrare nequierit, sed quod socios ad complementum requirat, eundem Reum semel tortura afflictum, ad torturæ iterationem reposcere licet: vt vel hoc pacto eosdem cooperarios prodat, si alioqui eosdem aperte prodere nolit. Huic congruit l. final. conjuncta glos. in verb. Conscientia, C. de accusat. & inscript. c. 1. addita optima

ptima gloss. in verb. Confessi, ext. de confess. Si autem † in pœna quempiam accusatione grauet, & prodat, abunde magnum præbet ex eo indicium & argumentum, vt ex illius confessione idem illic delatus comprehendi mandetur. Verum non efficax satis est ipsius confessio ad alterius delati supplicii torturam aggrediendam: nisi alia certioraq; consequerentur indicia: quia, vti sæpenumero † prælegatum est, ad quæstionem siue torturam liberi hominis procedi non debet, nisi præcesserint indicia sufficientia & verisimilia. Nam à † tormentis incipiendum non est, sed oportet indicia præcedere, & Reum suspectum esse, sæpe allegatis l. 1. in princ. l. De minore, §. Tormenta, l. Maritus, iuncta ibi gl. in verb à quęstionib. & l. final. ff de quæst. l. Cum cognitionaliter, & l. Milites, C eod. tit. de quæstionib. & hanc opinor esse humaniorem ac tutiorem sententiam: & si nonnulli contrarium asserere nequaquam erubuerint, quos hîc recensere breuitatis gratia omitto Si † Reus ex multiplici torturę reiteratione & assiduis cruciatibus tãdem succumbens moreretur in pœna, aut certè in vllam corporis mutilationem incideret: homicidii aut mutilationis suscipione illico notandus esset Iudex, etiam si digna apertaque satis ad torturam habuisset indicia, nisi semet expurgare posset, & re declarare, quod in torquendi mandato, & actu iustas vsitatasque leges, & moderationem, contra animi iudicium, & iurium & prudentiæ æquitatem, non excessisset: sed quod zelo iustitię omnia ad veritatis inquisitionem fideliter & prudenter fuisset consectatus: nihil autẽ tentarit dolo, malitiæ, aut odii gratia, Angel. Aret. in suo tract. maleficiorum, in gloss. in verb. Fama publica præcedente. versic. Octauo quæro, quid si tortus moritur, &c. D. Franciscus Brunus admodum liberaliter & prolixe in suo vtili & practicabili tractat. de indiciis & tortura, quæstione 5. secundæ partis, incipiente, Quintò principaliter quæritur, num. 18 ad finem, 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27 28. 29. 30. 31. 32 33. D. Guido à Suzaria in suo perutili & quotidiano tractatu, de indiciis & tortura, num. 85. 86. 87. 88 89.

19 Cæterum † hoc loco Lictorem, Iudicem, aut alium quempiam, ad quem torturæ infligendæ spectabit ratio, ignorare nolim, quò felicius & æquius quæstionariam torturam ex personarum qualitate exerceat, varia esse latronum, furum, incendiariorũ, sicariorum, idque genus similium maleficorum genera. Horum enim nonnullos reperias veteranos, qui admodum diu longoque vsu, omne facinorum genus tractare & patrare nõ veriti sunt. Alios verò non ita diu reperias maleficiis semet inquinasse. Postremò eorum aliquos cognosces recentes qui pauculis aliquot mensibus vitam suam vario maleficiorum genere commacularunt. Atque inter huiuscemodi subinde reperies (expertus & ex propria ipsorum confessione loquor) qui sese mutuis suppliciis in memoribus excarnificãt, & ad omne tormentorum genus forti animo perferendum docent, exercent, & obdurant: ne quando capti serioque torturam subeuntes, tormentis cederent, sed vti cuncta exercitato corpore, & animo gustatis pœnis edocto, & obfirmato, constanter citra vllam confessionem, vlliusve proditionem perferrent, ac deuorarent. Ante vllam igitur quæstionem operæprecium esse putaui, Iudicem ist hæc cognoscere: & quamdiu sese in latrociniis exercuerint, deinde an aliquando in memoribus à suis sociis torturã obiissent: quod ex rerũ istarũ notitia, aut remissius, aut intensius seu duri' cruciatũ abhibere mãdauerit.

CAPVT XXXIX.

De confessione rei in tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. Cap. 39.

1 *Reus in tortura crimen agnoscens, à tortura laxandus est.*
2 *Reo in tortura non interrogato imprudenter confesso, nulla danda est fides.*
3 *De confessione criminum non rogatorum post facienda est inquisitio.*
4 *Rei sæpe ex durissimo cruciatu contra se falsa fatentur.*
5 *Rei sæpe malunt iniustam mortem occumbere, quam pœnarum tortura sauitiam perpeti.*
6 *Rei confessio de alterius delicto, tantum ad alterius apprehensionem valet, non ad torturam.*
7 *Reus in tortura crimen confessus, postridie eandem confessionem, liber, & palam vniuerso Senatui iterat.*

1 SI quando Reus in †torturæ supplicio delictum, ob quod excruciatur fatebitur, ilico relaxãdus est à pœna, nec vlteriori tor-
2 mento stringendus est. In qua † pœna tamen, si quid sponte præter interrogata & imprudenter contra se effutiuisset, aliave delicta confessus fuerit de quibus nulla Iudex certa habuerat indicia: non est istis confessionis verbis vlla à Iudice dãda fides, neq; magni statim facienda est huiuscemodi cõfessio. Ita placuit D. Bald. de Periglis Perusino in suo tractat. de quæst. & torment. sub secundo capite, loquẽte de effectu quęstionis nume. 9. nec non D. Hippol. de Marsil. in sua insigni practica caussarum criminalium, §. Secunda quæstio Et Iacobo de Bellouisu in sua solenni practica iudiciaria in materiis criminalibus, tit. de quæstionib. num 59. Et D. Iasoni in suis consiliis, consilio 188. incipiente, Spectabilis dominus Marcus Antonius, in 2. vol. Itẽ D. Panormitano in c. Cum in contemplatione, de reg. iuris. Idem confirmat D. Felinus in c. At si clerici, de iudic. in vers. Sexto limit. num. 5. qui hanc materiam locupletissimè ibi dic-
3 tis locis tractarunt. Attamen post † torturam resciscet, quidnam sit quod de hac re vltro non interrogatus confessus fuerat: verum ne scilicet fuerit, an falsum. Quando-
4 quidem † sæpenumero compertũ est Reos ex torturæ intolerabili cruciatu, & ex desperatione sæpe audacter confessos quæ ne cogitarint quidem vnquam: nedũ opere com-
5 plessent: vtique vel quodlibet † mortis genus alacriores subituri, quam tam inhumanum cruciatum diutius perpessuri, l. 1. §. In caussa tributorum, versic. Quæstioni fidem, ff. de quæstionib. Pari ratione censendum est, quum Reus in tormentis quem-
6 piam prodit & accusat. † Nam isthæc accusatio solum coniecturam præbet, qua accusatus capi & comprehendi poterit non ad
7 torturam exigi aut condemnari. Quũ † autem Iudex cõfessionem Rei cognouerit, eãque in scriptum redegerit, iubet eundẽ postridie sisti suo tribunali, ibiq; rursum corã vniuerso Senatorum cœtu, ab ipso iam ab omnibus vinculis libero & extra omnẽ pœnam, eandem confessionem exigit: quam liberam confessionem ilico graphiariorũ, scribarum, ac notariorum calamis, scriptoque excipiendam curat, & ad processus definitionem progredi mandat. Ita pulchrè adstruit Hipp. de Marsil. in sua pract. caussar. criminal. §. Quoniam. Et D. Lanfrancus ab Ariadno in suo excellentissimo tractatu cõfessionum, versic. Et quæro primo num. 8. Idem affirmat D. Ludouicus Bologninus, in additione ad perutilem & quotidianum tractatum de indiciis & tortura D. Guidonis à Suzaria, numero 69. & hæc praxis seruat.

CA-

CAPVT XL.

De negatione patientis in tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 40.

1 *Reus in tortura nihil confessus, liberatus à tortura, reducitur ad carcerem.*
2 *Reus in tortura nihil confessus, non emergentibus nouis indiciis,* { *Practicè absoluitur per Quousque.* / *Iuridicè absoluitur plenariè.*
3 *Tortura quauis criminum purgat indicia.*

1 SI Reus in tormento † singula constanter negauerit, nullaq; interrogatorum fateri voluerit, reducitur tum iterum ad carcerem. Vbi decem, viginti, aut triginta diebus, ampliusq; aut minus, pro Iudicis prudentia seruatur an forsitan alia noua indicia aliunde sint euentura. Quæ si non delata fuerint, è carcere † & ex omnibus vinculis liberatur pristinæque libertati (qua ante capturam fruebatur) restituitur, & dimittitur. Quousque: hoc est donec denuo in iudicium accersatur: sine ampliori & plenaria absolutione, atq; ita receptum est fieri in practica. Nam ex iure † plene absoluendus erit, quod per exactam torturam ab omnibus indiciis & suspicionibus satis sit purgatus.

2

3

CAPVT XLI.

Qui à tortura sint excusandi.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 41.

1 *Doctores,*
2 *Equites aurei Velleris,*
3 *Equites aurati,*
4 *Officiarii,*
5 *Pueri minorennes,*
6 *Senes deliri,*
7 *Mulieres grauida.*
} *A tortura sunt excusabiles.*

8 *Crimen læsæ Maiest.*
9 *Proditionis,*
10 *Simoniæ,*
11 *Malefici,*
12 *Falsi,*
13 *Priuati carceris,*
} *Nulli à tortura patrocinium prabent.*

1 NEmo de crimine sufficientibus † plenisq; indiciis suspectus, à tortura purgari poterit: exceptis iis, quos leges & iura ipsa excipiunt, quales sunt Doctores, quemadmodum sustinent Angel. Aret. in suo insigni tractatu maleficiorum in gloss. in verbo, Fama publica præcedente, versic. Sexto quæro. Amplè D. Franciscus Brunus in suo vtili & practicabili tract. De indiciis & tortura, quæstione tertia secundæ partis, numero 23. Et Hippolytus de Marsiliis, in sua solenni practica criminali, in §. Expedita, nu. 29. † Equites aurei Velleris, Equites aurati, † cæterique summates & proce-

2

3

res in magnis dignitatibus constituti. l. Milites in exordio, C. de quæstionib. l. Nullus, C. ad l. Iul. Maiest. & l. Diuo Marco, C. de
4 quæstionibus, nec non præfati Doctores locis iamiam allegatis. Item † Principum officiarii, ciuitatum rectores, hisque similes, officiorum suorum durante tempore, d. l. Diuo Marco, & l. Decuriones, Cod. de quæstionib. Angel. Aretin. in d. sua practica, in
5 citato § Expedita. Insuper & pueri † ætatis infra decimumquartum annum, quique virgis ac ferulis etiamnum puniendi subiacent, l. De minore, ff. de quæstionib. l. 1. §. Impubes, & § Impuberi, & l. Excipiuntur, ff. de S. C. Sylla huic seruit l. 1 & quæ ibi habentur, C. Si aduersus delict. Præter
6 ea † senes pene delirantes, memoriæ vitiis multum laborantes, l. 1. §. Impubes, iuncta ibi glosſ. in verbo, ætas, & l. 3. §. Ignoscitur, ff. de S. C. Sylla. Postremo † mulieres imprægnatæ, & grauidæ (nihil refert à
7 proprio ne marito, an ab adultero, l. Et seruorum, §. penult. ff. de statu homi.) tutæ sunt à tortura, donec enixæ partum, validiores sint effectæ: Ita luculenter tenuit D. Bart. in l. Prægnantis, ff. de pœnis. D. Franc. Brunus in suo tractatu, de indiciis & tortura, quæstione quarta secundæ partis, num. 3. & D. Hippolyt. de Marsiliis in d. sua praxi causſarum criminalium, § Nunc videndũ, num. 47. & 48. Sunt tamen crimina, in quibus istiusmodi exceptiones cessant, & ob quæ leges nulli à tortura patrocinantur: sed quosvis indiscriminatim ad quęstiones po-
8 stulant: qualia sunt † crimen læsæ Maiestatis, l. De minore, 2. responso, ff. de quæstionib. & l. Nullus, C. ad l. Iuliam Maiest. Aretin. in tractat. maleficiorum in glosſ. in verb. *che hai tradita la tua patria*, in princ.
9 Proditio † patriæ, Ciuitatum, aut principum, hisq; affinia, l. Desertorem, §. His qui ad hostes, & l. Proditores, ff. de re militari.
10 † Idem videtur in crimine simoniæ, teste glosſ. in verb. Maiestatis, in d. l. Nullus, per textum in l. Si quenquam, C. de Episc. & cleri. ibi, ad instar publici criminis, & læsæ Maiestatis accusatione proposita. à gradu
11 sacerdotii retrahatur. Nec absimile † censetur dicendum in maleficis & mathematicis atque aliis similibus, de quibus loquitur l. Et si excepta, C. de malefic. & mathemat. Adde † idem dicendum esse in crimine falsi, l. Si quis decurio, C. de falsſ. Et idem
12 † in priuato carcere, l. 1. C. de priuat. carcerib. Duorum postremorum meminit glosſ. in verb. Demonstrantur, in d. l. Et si excepta. Horum nec oblitus est D. Franciscus Brunus in suo sępe allegato tract. de indiciis & tortura, quæstione quarta secundæ partis, numero vigesimo quarto nec non alii moderni practici in sæpe allegatis eorum tractatibus.

CAPVT XLII.

De purgatione vulgari, & principio de Monomachia, siue de Duello.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 42.

1 *Intendens alteri crimen quod probare nequit, monomachiam indicere solet.*
2 *Ad monomachiam prouocato, agnoscendum crimen, aut concertandum fuerat.*
3 *Monomachia apud Longobardos multum recepta.*
4 *Duelli leges à Longobardis conscriptæ.*
5 *Duelli duplex ratio.*
6 *Duellum Francorum.*
7 *Duella quare reiecta & abolita.*

8 *Fucus*

8 *Fucus excusationis duelli.*
9 *Duellum à Comitibus Flandriæ ablatum.*
10 *Duella in Francia à Philippo Pulchro reuocata.*
11 *Duelli prorsus tollendi triplex ratio.*
12 *Casus de iure, duellum admittens.*

1 OLim, si quando † actor quispiam intentatum alteri crimen & factum condigno testimonio, aut alia quauis probatione ordinaria cõfirmare nequiuerat, probationis certitudinem addixit, & recepit corporis sui periculo: offerens aduersario fatalem illam chirothecam, qua ipsum ad monomachiam prouocauerat: persuasum habens, veritatem, iustitiam, & innocentiam seipsum ab aduersarii iniustitia protecturam. 2 Quam equidem † chirothecã aduersarius assumere cogebatur, aut intentati criminis veritatem agnoscere. 3 Huiusmodi † autem duella multum recepta fuere apud Longobardos, quo tempore Italiã ipsi occuparunt: adeo vt † non paucas de his conscripserint leges, quas ipsi ius Longobardorum vocant. 4 In quo octodecim aut viginti descripserunt capitula partim criminalia, partim ciuilia, quorum vi aut dimicandum fuerat, aut crimine agnito, iuri concedendum. 5 Ita vt si † crimen fuisset capitale, concertandum erat ad alterius internecionem vsque. Si vero ciuile, ad vlterius deditionẽ vsque in pugna standum fuerat. Idem quoque 6 receperunt † Franci, hinc iura sua habẽtes, quas leges vocarunt Salicas, de quibus 7 multa conscripta sunt. † Verum quum isthæc duelli conflictatio rectè pugnet cum omnibus diuinis, humanis, naturæque legibus: & beluina potius sit furia, quã humana insania: deinde † quod ipsa hæreseos fundamento ac huic basi innitebatur: qua sibi palpabantur, diuinam iustitiam nunquam sinere innocentem vlla in re possum ire, quum verius tamen istud sit, diuinam tentare clementiam, & ex diffidentia omnipotentiæ diuinæ experimentum quærere, c. vltimo, extra de purgat vulga. Ideo tum iure Canonico, tum Ciuili vetitum fuit ne quis iis legibus amplius vteretur, vt ext. de purgat vulga. per totum, 2. q. 4 c. Consuluisti, & c. Monomachiam, & ibi gloss. c. 1. & 2. ext. de torneamen. ff & C. ad l. Cornelią de sica. variis in locis, & l. Vnica. de gladiatoribus, lib 11. C. iuncta ibidem gloss. in verb. Gladiatores. Earumq; † immunitatem multis Flandriæ ciuitatibus Comites largiti sunt, sancientes, necubi huius Regionis diutius eæ pertraherentur in vsum: quod & in hunc vsque diem fideliter cautũ 10 est. Cæterum in † Francia Rex Philippus Pulcher hãc duelli rationem, rursum ab inhumanis atque adeo Tartareis Etynnibus, in lucem & hominum vitam suis diplomatis reuocauit, anno ab orbe redempto, millesimo trecentesimo sexto, volẽs ea in quatuor potissimum vtendum esse: Nempe cũ res fuerat criminalis aut capitalis: Cũ proditorie patratum est crimen, & commissum adeo clam, tamq; latenti Marte, vt alia via innotescere veritas nequeat: Deinde vbi, prouocatus, patrati criminis ob vehementes suspiciones & certa indicia suspectus est: Et postremo, quoties de patrato crimine certa 11 veritas habetur. Triplici † tamen ratione isthæc vulgaris purgatio merito prohibita est. Prima scilicet, quod cacodæmonũ versuta calliditate & inuidia sit reperta: vti vel hoc modo miserãda nece sese conficerẽt homines, vnde non mediocre animarum tum spectatorum, tum peragentium, tum consentientium subsequeretur detrimentum, d. c. Monomachiam, & Panor. in c. i. ad finem, extr. de cleric. pugnan. in duello. Secunda, quod per eam diuina potentia & iustitia aperte tentetur. d. c. Vltimo, ext. de purgat. vulga. Tertia, quod per eam sæpe

innocens ob alterius iniustam prouocationem condemnaretur: contigit enim multos sub iniusto clypeo perire, c. Significantibus, ext. de purgat vulga. Reperio † tamen indubiè vulgarem purgationem siue duellum in casu sine scrupulo admittendū, quum publicæ salutis caussa fiat: & istud est admodum laudabile: textus est. in l. 1. §. Sed si quis operas, ff. de postulan. Vbi licèt locans operas, vt cum bestiis pugnet, infamis sit, eadem l. §. Et qui operas, tamen non est infamis, qui locat operas, vt expugnet feram regioni nociuam. Horum plus satis. Interim tamen lector, vbi tibi videbitur, omnia ista & plenius & distinctius cōperies apud Ioannem de Lignano Iurisconsultum non incelebrem in pulchro suo tractatu de duello, multa admodum de hac re memoria digna describentem, potissimum pro glorioſis, ne dicam, ingloriis ac insensatis. Quare isthæc dixisse hic nobis sufficiat.

12

CAPVT XLIII.

De alia purgatione vulgari.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 43.

1 *Purgatio alia vulgaris, solita fieri per ferrum candens, aquam bullientem, &c.*
2 *Purgatio vulgaris, modo & forma praditus, quare prohibita.*

1 EOdem pene tempore, † & aliæ purgationes & vulgares fuere receptæ, quibus à præsumptionibus & suspicionibus diffamati & delati purgabantur. Nempe: cùm candens ferrum vola manus compresserant: aut cum super ignito ferro nudis plantis incesserant: hisve similia: de quib. purgandi formis, multa donata sunt à principibus priuilegia Flandriæ. Porro Gandensibus ciuibus à Comite Flandriæ indultum priuilegio fuit, sese purgare aqua frigida, quod sanè interpretandum est de aqua frigida, & adhibitis consuetis funibus Verum

2 quum † & istiusmodi purgationes nihil habeant humanitatis, sed tyrannico animo, diabolicoque instinctu inuentæ atque excogitatæ, ad diuinæ potentiæ tentamenta rectè vergant: ideo non temerè Canonico iure prohibitæ sunt & abolitæ: ne amplius iisdem vteremur, c. Ex tuarum, ext de purgat. canonic. & extr. de purgat. vulga. per totum, c. Consuluisti, 2. q. 4. & D. Andreas Alciatus vir haud mediocris diligentiæ in suo perutili iudiciarii processus compēdio, atque iuris vtriusque praxi, titulo, Quid sit purgatio, cum sequenti.

CAPVT XLIV.

De purgatione canonica.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 44.

1 *Purgatio canonica iure Pontificio inuenta.*
2 *Forma purgationis canonica.*
3 *Infamatus se purgabit iuramento veritatis.*
4 *Compurgatores purgabunt causſam iurantis de veritate, iuramento credulitatis.*

5 *Numerus*

5 *Numerus compurgatorum arbitrarius.*
6 *Canonica purgatio frequens ecclesiasticis.*

1 IVra Pontificia, aliam † quoque suspicionum & præsumptionum purgandarum formam inuenerunt & statuerunt, quam 2 vocant purgationem canonicam Que † fit, cum Iudex diffamatum & criminis suspectum conceptis verbis ad iuramentum, adstante bonæ fidei virorum certo legitimoque numero, adigit & adstringit. Ita † vt 3 suspectus seu infamatus iuret se à crimine, super quo infamatur, immunem esse & innocentem, c. Constitutus, & c. Accepimus, 4 ext. de purgat. canonic. † Cæteri vero instantes testes, dicti compurgatorii, iuramento se deuincient, & iurabunt, quod credant & putent suspectum ac infamatum iurantem, vera iurasse. can. Quoties, & d. can. Constitutus, extra de purgat. canonic. Neque enim ad fortius iuramentum vrgeri possunt, quam ad, ita credere, itaque sibi persuasum esse: alioqui procliues fieri possint, & vicini periurio, lege Videamus, Di- 5 gestis de in litem iurand. Testium † autem huiusmodi coniurantium siue compurgatorum certus numerus plane consistit in arbitrio Iudicis: vt multos statuat, an paucos: ecclesiasticos, an seculares: pro personarum qualitate, & infamiæ & criminum quantitate, eoque & tempore & loco, quibus ipse Iudex velit, can. Cum in iuuentute, extra de purgat. canonic. can. fin. extra de transactio. ibi textus & glossa. 6 Hac † igitur forma vtuntur frequenter Curiæ spirituales: Et earum imitatione, subinde etiam tribunalia sæcularia, seu prophana in Flandria, nec non aliis in locis.

CAPVT XLV.

De purgatione legali.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 45.

1 *Legitimè purgandus, se vltro captiuum præbet.*
2 *Legitimè purgandus, quando citabit partem aduersam.*
3 *Legitima purgationis priuilegio priuatur, quisquis captura præuentus fuit.*
4 *Legitima purgatio fit ex sumptibus purgaturi, nisi, &c.*

1 VVlgaris practica, & † legalis purgandi forma in legitimis Curiis est, vt suspectus semetipsum in captiuitatem tradat: aut in loco suæ habitationis: aut vbi Iustitiæ subiicitur, seu forum sortitur: aut vbi crimen admissum fuerit. Aut certè sese captum exhibeat dominis de Consilio, velu- 2 ti omnium Iustitiarum præsidentibus: † deinde citandos curet singulos Officiarios, omnes aduersarios suos, & quotquot ipsum de hoc crimine (cuius diffamatus & suspectus fuerat) grauare velint: Si tamen fa- 3 ctum tale fuerit, vt ab eo per processum, aut per purgationem ordinariam se purgare posset: veluti si retorto telo, alibi commissum esse, aliumque criminis patrati authorem commonstrare poterit: aut si consimilibus, ordinaria legitimaque probatione, & nequaquam præsumptionibus aut indiciis defensionem suam adstruere valeat: aliàs vero minimè licebit contra se citare Officiarios, aut alios aduersarios. † Porro si diffamatus prius captus fuerit ob crimen, à quo se expurgare concupiscat, quam

seſe purgandum vltro dediſſet, non eſſet is tum habilis, vt ſe purgationi traderet, ſed reſpondendum ipſi tunc fuerit Officiariis
4 loci, vbi captus eſt. Cæterum † purgationes omnes oportet fieri & deduci ex ſumptibus impetrantis: niſi Officiarius quispiam aut alius aduerſarius purgationem reiiceret, vnde nihil probare valens mox excideret. Hoc tũ caſu, aduerſarius ille aut Officiarius incideret in omnes expenſas, & ob illatam calumniam, in omnes ſumptus detrimentorum, & incommodorum condemnabilis fieret, arg. l. Si poſtulauerit, §. fin. ff. de adulter. cum ibi notatis & l. fin. C. de fructi. & lit. expen.

CAPVT XLVI.

De ſeſe præſentando Torturæ contra partem aduerſam.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 46.

Purgaturo ſeſe { *Non conceditur* / *Aliquando conceditur* } *Contortura cum aduerſario* { *Recuſante,* / *conſentiente.*

1 NEmo in † hoc audiendus eſt, neq; acceptabilis, ſi ſemetipſum tortura purgandum cõtra partem ſuam aduerſam, offerat. Verum neceſſum eſt, legitima purgatione ſeſe defendat, factaque ſua debitè pro-
2 bet: alioqui à cauſſa ſua decideret. † Attamẽ ſi pars aduerſa eam torturæ probationem in ſe acceperit, ſibique placuerit ad maiorem veritatis conteſtationem, ſimul cum accuſato ſcamni torturalis pœnam ſubire: Iudex hoc caſu, proceſſum per torturam perficere poſſet, ex conſenſu ſcilicet Partis, & ſi aliter veritas haberi non poſſet, fa. l. Diuus Pius, ff. de quæſtion. cum innumeris haud diſſimilibus.

CAPVT XLVII.

De confrontatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 47.

Conceptiuis in { *Mutuis accuſationibus diſcordantibus, quid Iudici faciendum.* / *Commentis ſuis perſiſtentibus, confrontationem tendum.*

In teſtes conſtanter depoſitionibus diſcrepantes, ſubinde confrontatio exercenda.

1 QVum † duorũ captiuorum alter alteri crimen imponit, & in delationib. diſcordant: iubet vtrumque Iudex ſibi iſti, quos de diſcordantiis interrogat, prius ſepa-
2 ratim, mox vtrunq; coniunctim. In † quibus modis ſi Iudex ipſos quaſi in ſubdolis commentis, ſiue fictionibus perſiſtere comperiat, neque vllis aliis modis veritatem indagare poteſt, mãdat ſimul vtrunq; in alterius mutuo conſpectu torqueri (quod nos recepto magis quam Latino vocabulo vocamus *Confrontationem*, quaſi fronte ad frontem) verum hic ſumma Iudici adhi-
3 benda eſt prudentia. Similem † quoq; confrontationem exercet, quoties duo teſtes in materia criminali diſconueniunt, ita vt alter ſuſpectum accuſet, alter excuſet: maxime ſi aliter conſtare veritas nequeat: ſeruit huic textus in l. Diuus Pius, ff. de quæſtionib. cum infinitis ſimilibus iuribus.

CA-

CAPVT XLVIII.

De probatione ordinaria.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 48.

1 *In probatione ordinaria, officium actoris est, Reum præire.*
2 *Rei fuerit, defensionem probare.*
3 *In probatione ordinaria, officium* { *Iudicis est, Informationem efficere: Nisi* { *Testibus longe*
4 *absitis,*
5 *Morbo,*
6 *impedimento* } *Præpeditus sit.*
7 *Testes citati, comparere recusantes, vt corrupti & falsi habendi sunt.*
8 *Inquisitionem facturum, plene de circumstantiis edoctum oportet.*
9 *Circumstantia causas grauant aut eleuant.*
10 *In conclusione pecuniaria, Rei diffamati opulentia spectanda.*

1 IN ordinaria probatione, Actoris † est Reũ præire, quum tempus ipsi constitutum
2 fuerit. † Et quum productionem suam peregerit, mox consequetur Reus probaturus suam defensionem: D. Bald. in l. Frustra. versic. Modo quæro, C. de probat. & l. Si quidẽ. C. de exceptionib. & l. In pecuniariis,
3 ff. de feriis. In † materia criminali, ipsius Iudicis fuerit informationem (vulgo *Enquestam*) efficere, nisi secus rerum status
4 suaserit: veluti si testes ab ipso † longe sint dissiti, aut si morbo, aut simili aliquo im-
5 pedimento præpeditus fuerit. † Quibus casib. licitum fuerit Iudici in hoc negotio alteri suas delegare vices. Si verò testes † comparere detractẽt, fortasse ex dissuasione, aut corruptione malefici, aut ex alterius timore, aut certe mala dehortatione, potest Iudex eosdem præmio corruptos ad tribunal
7 suum accersere. Qui si ne † tunc quidem comparuerint, habebit eos Iudex vt falsos, & contra eos procedere potest. In probatione ordinaria criminali, Reus admittitur ad probationem negatiuarum: nempe, quod
8 rem sibi imputatam non fecerit: Bald. in l. Actor, in fin. C. de probat. Iudex † aut cõmissarius inquisitionem aut informationẽ faciens, oportet accurate seipsum informet
9 de rerum circumstantiis: quod ex † iis facti causſæ plurimum aut grauantur, aut eleuantur. Si conclusio † Reum vrgeat ad pœ-
10 nam pecuniariam, aut aliam frugiferam mulctam, oportet tum diligenter Iudex rescisca, & inquirat de Rei diffamati opulentia, & facultate: vt æquiori libramine ciuiles has pœnas & mulctas expensurus, taxare & iudicare posset.

CAPVT XLIX.

De plena probatione in materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 49.

1 *Duo irreprobabiles testes:*
2 *Vltronea Rei confessio,*
3 *Euidentia facti,* } *Plenam probationem efficiunt, Non* { 4 *Præsumptio,* 5 *Fama,* 6 *Opinio,* 7 *Fuga.*
8 *Probationes in criminalibus oportet esse clarissimas.*

1 DVo ſufficientes † teſtes, haud reprobabiles, viuida de facto teſtimonia ferentes, hoc eſt, ex viſu, & certa notitia teſtãtes, plenam atque abſolutam probationem in re criminaria efficiunt, tritiſſima l. 3. § Item 4 Duus, iuncta ibidem gloſſ. in verb. Speciem, & ibi Bart. ac ſequaces & l. Vbi. ff. de 5 teſtibus, huic quam optime ſeruit c. Teſtes, 6 3. q 9 Vbi expreſsè textus: Teſtes perquã- 7 cunque ſcripturam teſtimonia non ferant, 8 ſed præſentes de his quæ nouerunt & viderunt, veraciter teſtimonium proferant &c. coniunctis ibidem gloſſ. in verb Sed præſentes, & in verb. Quæ nouerunt, c 2. & c. Exliteris, ext de probat. c. In omni c. Licet & can. Cum à nobis, extra de teſtib. & c. 2 Nouit, ext de iudiciis. Confeſſio Rei † ſiue partis libera, vltronea, & extra omne vinculum ac pœnam in iudicio facta, plenam etiã probationẽ efficit l. Si cõfeſſus, ff. de cuſto. reo. l. 1. §. D Seuerus, & l. Si quis vltro ff. de quæſtion. & l. Si ſine, ff. de interrog. actionib. c. Cum ad ſedem, ext. de reſtit. ſpo- 3 lia. Euidentia † ipſius facti, qua iudici ſcilicet factum clare & aperte innoteſcit, plenam quoque probationem facit, vulgato c. Euidentia, ext. de accuſat. c. Ad noſtram, 3. ext. de iureiurando, c. De manifeſta, 2. q 1. l. Ea quidem, Cod. de accuſat. D. Speculator, practicus ſui temporis haud mediocris, in tit. de probat. §. videndũ reſtat, verſ. quarto per euidentiam. Nec diſſimiliter tenuit Ioannes à Graſſis, Doctor V. I. inſignis in ſuo tractat. in arborem iudiciorum, ſub tertio flore, num. 1. De notorietate ſiue euidẽtia facti. Violenta † vero, validaq; præſumptio, fama † opinio † fuga, idque genus alia nunquam plenam probationem efficere poſſunt in materia criminali ad condemnationem, quod ad criminis † materiam, omnes probationes oporteat eſſe clariſſimas l. Sciant cuncti, C. de probat. cum ibi notatis, quam legem canonizatam verbotenus, legimus in c. Sciant cuncti, 2. q. 8. concordat etiam c. Epiphanium, 5 q. 6. l. Singuli, C de accuſat. l. Addictos, circa medium, C. de appellat. l. Cum Reis, C. de pœnis, cum infinitis iurib. nequaquam diſſimilibus. Rationem rationis aſſignat gloſ. nequaquam incelebris in iamiam citata l. Sciant cuncti, in verb. vel indiciis, dicẽs clarius, diligentius, & perſpicacius fore agendum, vbi de hominis ſalute agitur & tractatur: cuius inter multos meminit (etſi prolixius paululum) Iacobus de Belloniſu, in ſua ſolenni practica iudic. ſub rubr. De cauſſis criminalibus, criminaliter intentandis, num. 4. Quæ omnia à iudicibus criminum ſunt memoriæ ſcrinio commendanda, nec non præ oculis ſemper habenda, antequam ad ferendas ſententias capitales procedant.

CAPVT L.

De Reprobatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 50.

1 *Legislatores ad eorum quæ ſæpenumero eueniunt cognitionem, multo ſunt attentiores, quam ad ea, quæ rarius contingere ſolent.*

2 *Minores* { 14 … 20 } *innui.*

9 { *Aduerſarii,* *Inimici,* *Hoſtes,*

15 { *Furioſi,* *Phrenetici,*

16 { *Excommunicati,* *Hæretici,*

17 *Pauperes,*

Fami-

5 *Familiares inimicis.*

4 *Quis dicendus inimicus.*
Quis aduersarius capitalis.
Nuper inimicus, nunc tamen amicus factus.
} *Nota.*

3 *Domestici,*
Familiares,
Mercenarii,
Conuictores,

6 *Famuli,*
Famula,
Mancipia.

7 *Patres,*
Matres,
Aui,
Auia.

8 *Amici,*
Cognati,
Affines

11 *Aduocati,*
Procuratores,
Solicitatores.

9 *Mariti*
Vxores,

12 *Tutores.*
Curatores.

10 *Fratres,*
Sorores.

13 *Notati infamia*

14 *Socii criminum.*

18 *Monachi,*
Regulares canonici,
Conuersi,
Quicunque sub regulari obedientia constituti.

A fidei testimonio ferendo reiiciendi sunt.

19 *Homicida,*
Malefici,
Sacrilegi,
Fures,
Raptores,
Adulteri manifesti,
Venefici,
Sortilegi,
Periuri,
Lanones,
Concubinarii manifesti,
Incestuosi.
} *Ad legitima testimonia non admittendi.*

20 *Conspiratores.*
Coniuratores,

Testimonii gratia qui precio corrupti sunt.

22 *Accusatores,*
23 *Fœmina*
} *admittendi non sunt ad testimonii fidem.*

24 *Fœmina in materia feudorum,*
25 *Fœmina in testamentis*
} *Non sunt ad testimonium audiendæ.*

26 *Meretrices an dignæ testes sint in causſa criminali.*

27 *Probationes in criminibus debent esse omni suspicione & exceptione immunes.*

28 *Qui reprobati sunt:*
Vita,
Opinionis,
Conuersationis,
} *iure à testimoniis repelluntur.*

QVum testimoniorum vsus in iure & praxi admodum frequens sit & necessarius & res præterea sit periculo plena, potissimũ in negotiis criminũ, ꝓpterea quod Iustitiarii & officiarii plerũq; aut ambitione turgidi, aut ignorantia capti, hîc soleant esse negligẽtiores & dormitabundi: ꝓfecto
1 † quũ ad eorum quæ sæpenumero eueniũt cognitionem multo vigilantiores sint & attentiores quã quæ raro contingere solent: vt in Authẽt. vt sine prohibitione matr. debit. & credit. § Quia vero, & l. Nam ad ea. ff. de legib. Ideo mei muneris hic esse duxi nõnihil succisiui tẽporis huic rei impendere, &
2 probandi materiã aggredi. In re igitur † criminali reprobandi sunt minores 14. annis, l. 3. §. Lege Iulia. ff. de testib. Similiter & iuuenes 20. annorum ætate minores, l. in

testimonium, ff. de testib. c. Si testes, vers. Item in testimonium, 4. q. 3. vel certe ipsorum testimonia non tantum habent ponderis, vt ad condemnationem vrgeant. Reiiciendi † quoq; sunt aduersarii, inimici, & hostes scilicet capitales, & quotquot cum capitalibus inimicis siue hostibus familiarem aut domesticam conuersationem habent, c. Repellantur, & c. Quum oporteat, & ibi Felinus, ext. de accusat. Innoc. in c Inquisitionis, eod. tit. de accus. c. Licet Hely. ext. de Simonia, l. 3. in exordio, & ibi Bart. ff. de testib. l. Si quis, C. eod. de testib. quam legem etiam reperimus canonizatam in c. Si quis, 4. q. 3. Quis autẽ dicatur † aut præsumatur inimicus, & quæ dicantur inimicitiæ capitales, describit D. Felinus amplissimè, in d. c. Repellantur, & in c. Afferte, in 4. colum. in ver. datur aliud exemplum, circa finem versic. de præsumptionib. Alexander in suis consiliis, consilio 99. primi volum. & not. in d. c. Repellantur, & in d. l. Si quis. Item reprobatur is qui aliquando (etiam si nunc resarta gratia bene inter se conueniant,) capitalis hostis, aut inimicus fuit: nempe quod nunquam is vindictæ suspicione careat, per id quod notat glos. in verb. Nam adsit, in Authent. de testib. §. Si vero quis dicat odiosum: multa de hoc per D. Felinum in d. c. Cum oporteat, numero 4. Rursum † Domestici, Familiares, Mercenarii & Conuictores à testimonio repelluntur, l. penult ff. de testib. & tritissima l. Etiam: & ibi notant Cynus & alii scribentes, C. eod. tit. In literis, ext. eod. Ita notat glos. in verb. Domestica, in l. Præsenti, in §. Sanè, C. de his qui ad eccles. confug. Famuli, † famulæq; mancipia, atque huiusce generis alii, à testimonio aut lato aut ferendo repellendi sunt, l. Seruos, & l. Quoniam, C. de testibus, l. Pridem, C. de quæstionib. c. Nullus, 3. q. 5. & c. Si testes, versic. Item testes quos 4. q. 3. Ad hæc reprobatione † tolluntur pater, mater auus, auia, ascendentes, & descendentes in infinitum, l. Parentes, & ibi glos. in verb. Parentes, C. de testib. & d. c. Si testes, vers. Item testes, 4. q. 3. Item † amici, cognati & affines, c. Absens, 23. q. 9. Ita tenet Bart. in l. Qui testamento, in §. Per contrarium, ff. de testam. & c. Similiter, 3. q. 5. Specul. tit. de teste. Reprobatur † vxor pro marito, aut contra. Probare namq; pro marito, vetat affectionis suspicio. Contra vero maritum testari, reuerẽtiæ dispendium, & maritalis odii augmentum, glos. in verb. Parentes, in d. l. Parentes, Fel. in d. c. In literis, ext. de testib. Notatur etiam per Scribentes in d. l. Etiam. Huic seruit dictum Baldi, & Doct. in l. Si cum dotem, §. Si maritus, ff. sol. matrim. quod vxor, vna caro & voluntas cum marito censetur: ideo dicitur merito suspecta in caussa mariti, & è contrario. Frater † pro fratre, aut sorore, vel soror pro sorore testatura repellitur, glos. & D. in d. l. Parentes, l. Lex Cornelia, ff. de iniuriis, l. Qui testamento, ff. de testamentis, D. Lanfrancus ab Ariadno in suo tractatu notabili Depositionis testium, seu de testib. num. 6. atque etiam quæuis aliæ personæ, quæ pro vllo amicitię aut necessitudinis vinculo iũctæ (vulgo personæ coniunctæ) sunt testaturæ, Bart. in l. Aut affinitate, ff. de procuratorib. Aduocati, † procuratores & solicitatores caussarum itidem repelluntur, l. fin. ff. de testib. & ibi glos. & Doct. in c. Ex literis, ext. de transactio. Egregiè D. Cyn. in l. Quoniam. num. 5. C. de testib. c. Statuendum, 2. q. 6. & c. Romana, de testib. lib. 6. Item tutor, † curator, & similes sunt reprobandi, l. fin. & ibi glos. in verb. In executoribus. ff. de testib. iam iã allegata. † Reprobandi sunt etiam, tanquam intestabiles, hi qui in iudiciis vllis notati & damnati fuerunt alicuius famosi criminis, aut de crimine vllo publica fama fuerunt infames, c. Ex parte, & c. Testimonium, ext. de testibus, l. 3. §. Lege Iulia. & l. Ob carmen ff. eod. de testib. qui enim olim fuerunt criminosi, adhuc præsumuntur criminosi, l. Quisquis, C. ad l. Iul. Maiest. Item † reprobantur criminum

minum socii, siue eodem crimine irretiti, c. Veniens, 1. ext. de testib. c. Nullus, 3 q 5. &
15 l. Sicuti, C. de quæstionib. Item † furiosi & phrenetici admittendi nō sunt ad testimonii fidem: Tales enim pro absentibus & ignorantibus habentur, l. 1. §. Si furiosus, ff.
16 de acquir. possess. Item † excommunicati, & hæretici à testimonio respuuntur, c. Veniens, 2. ext. de testib. & l. Quoniam, C. de
17 hæretic. Similiter † pauperes à testando tolluntur; quod his minus fidei præstent quàm diuites, In Auth. de testib. §. 1. & §. Sancimus, colla. 7. Hostien. in summa, de testib. § 2. in versic. in fortuna, Specul in titu. de testib. §1. 1. vers. Idem quod est pauper. Altera ratio quia facilius corrumpitur pauper, l. 3. vbi bona glos. super verb. Egenus, ff. de testib Alexand. in consilio 15. incipiente: Viso processu, in 3. vol. Socinus in tract. suo fallentiarum, in regulâ 289. incipiente, Pau-
18 per. † Reiectantur quoq; monachi, regulares canonici, vel conuersi, aut quiuis alii religiosi, subiecti ordinibus aut regulis, hoc est, sub obedientia constituti, etiam cum prælati consensu impetrato. Attamen si aliter veritas indagari nequeat, Iudex depositionum ipsorum rationem & respectū habere
19 solet. Item † homicidæ, malefici sacrilegi, fures, raptores, adulteri manifesti, venefici, sortilegi, periuri, lænones, concubinarii manifesti, & incestuosi, atq; huiusmodi produci testes non possunt, nec in testimonium admitti debent, c. Ex parte, & c. Super eo. ext. de testib. l. Non potest, ff. de furtis, c. Consanguineorum, 3. q. 4. & c.
20 Constituimus, 3. q. 5. Item † conspiratores vel coniuratores, c. Conspiratores, 3. q. 4 & d. c. Cum oporteat; ext. de accusatio. Simi-
21 liter qui † precium receperunt, vel recepturi sunt pro testimonio, vel dicendo, vel tacendo: vel quod huc subornati & instructi fuerint, l. 3. §. Lege Iulia. ff. de testib. l. Eos. Et
22 l. Si quis, in fin. C. eod. tit. & c. Licèt, ext. de probat. Item † Accusatores à testimonio repelluntur: Nemo enim potest esse testis & accusator, c. Forus, §. In omni, extra de verb. significat. & c. Accusatores, 3. q. 1. Hic tamen (quod acriter insectandum est) videas plerosq; officiarios grauiter peccare (ab ipsorum nomenclaturis prudens abstineo) quos non pudet cōtra omnem æquitatem, eosdem ad testimonia cōtra miselios ferenda producere, quos prius habuerunt delatores: non alia (metuo) caussa, quàm vel hac ratione ex innocentium oppressione, pecuniariam cōdemnationem assecuti, suis
23 consulāt marsupiis. Fœminæ † quoq; repelluntur in criminalibus processibus criminaliter institutis: non vero in processibus ciuilibus, ciuiliter institutis, si Iura Pontificia sectemur. c. Forus, cum ibi notatis, ext. de verbor. significat. & c Mulierem, 33. q. 5. Nā ex ratione iuris ciuilis, nihil vetat fœminam suum testimonium, tum in ciuilibus, tum in criminalib. deponere, l. Ex eo. ff. de testib. Vbi I. C. à contrario argumētatur, ad hunc modum: Si publico iudicio damnata, à testimonio ferendo arcetur: non condemnata, ad testimonium ferendum admittetur, c. Ex eo, 15. q. 3. l. Qui testamento, §. Mulier, ff. de testamentis. Alexander Imolensis in suis consiliis consil. 11. 4. col. Consilio 64. 1. col. & in consilio 99. 3 col. in primo consiliorum volumine. Exceptis
24 duabus duntaxat caussis. Nempe. In † materia feudorum, c. 1. qui test. sunt necessa. ad nouam inuestit. probandam, in vsibus
25 feudo. & ibi Bald. in fin. † Et in testamentis, l. Qui testamento, §. Eum qui, versic. Mulier & ibi Bart. & sequaces, ff. de testament. & §. Testes, Instit. de testam. ordinandis c. Forus, & ibi. glos. & Doct ext. de verb. significat. Attamen in dispositione fœminarum Iudicis fuerit diligenter cōsiderare ipsarum qualitatē, loquēdi affectus & mores, cū reliquis circūstantiis, fa. d. c. Forus, cū ibi no-
26 tatis, ext. de V.S. † De meretricibus aūt hīc dubium oriri posset: sint ne cōdignæ testes in materia criminali, an indignæ? Verum dubium omne pellit D. Alex. Imolensis,

respondens plane negatiue in suis consillis,
27 consilio 11. num. 2. 1. volum. † Nam in criminalibus (vti sæpe dictum est) oportet probationes omni suspicione & exceptione esse immunes, l. Sciant cuncti. C. de probat. l. Absentem, ff. de pœnis, l. 3 §. Lege Iulia. ff. de testib. c. Sciant cuncti, 2. q. vltim. & c. Epiphanium, 5. q. 6. †
28 Postremo (vt summatim dicam) reprobãtur omnes, qui non sunt probatę vitę, opinionis, & honestæ ac bonæ conuersationis, c. Super eo. & c. Testimonium, ext. de testib. & c. Licet, ext. de foro competenti Quisquis autem in hac materia plura desiderat, is consulat D. Speculatorem, lib. 1. in Rubr. de teste, particula 4. nec non post eum D. Andream Alciatum in suo iudiciarii processus compendio, atque iuris vtriusque praxi, sub Rubr. Quæ possint contra testes opponi, D. Stephanum Aufreri in suo insigni tract. de testib. & eorum reprobatione. D. Lanfrancũ ab Ariadnõ in tract. suo celebri, de testib. D. Franciscum Curtium, in suo vtili tractat. de testib. D. Albericum à Rosate in suo singulari tract. de testib. D. Tyndarum, I.V. Doctorem introducentem Bartolũ & Baldum colloquutores, & ad inuicem disputantes, & Ludouicum Romanum altercationes eorum decidentem, in suo tractat. de testib. D. Andream Barbatiam ad c. Testimoniũ, de testib. D. Massuerum in suo aureo ac perutili tract. siue iudiciorum praxi, sub rubri. de testib. quos de hac re comperiet locupletissime & exactissime disseruisse.

CAPVT LI.

De Saluatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 51.

1 *Saluandi materiam præbet reprobatio prior.*
2 *Saluatio reprobatione non minus necessaria.*
3 *Saluandi rei est, non calumniandi.*

4 *Testes, scilicet negando reprobatos esse*
- *Inimicos,*
- *Fautores,*
- *Domesticos,*
- *Concubinarios,*
- *Adulteros,*
- *Infames, &c.*

Saluantur duo.

7 *Loco quod scilicet contigerit*
- *Secreto: etiam per domesticos.*
- *Publico,*
  - *Honesto* — *Per quoslibet irreprobabiles.*
  - *Inhonesto: etiam per infames.*

6 *Testimonia, scilicet à*

8 *Tempore depositionis, quo negabit eos fuisse*
- *Famulos tuos,*
- *Meretrices,*
- *Concubinarios,*
- *Adulteros,*
- *Infames, &c.*

5 *Allegantis, non negantis, est probare.*
9 *Depositionum tempus in saluatione obseruandum.*

Saluan-

10 Saluatur testimonia { Infamium, de rebus infami loco patratis. / Famulorum, Ancillarum, Domesticorum, } de rebus domi & priuatim peractis.

ETsi saluationis materia appositè vnà cum superiori capitulo† tractari potuisset, nempe quod & reprobatio & saluatio ita sese habeãt ad inuicem, vt ex vno facile colligeris alterum, & auditis testium reprobationibus, statim saluationis formam satis agnoscas. Ne hic tamen prorsus mutus hãc materiam præteriisse iudicer, haud alienum ab hac materia, nostroque munere esse putaui, si pauculis aliquot exemplis communstratis, saluationis vsum & modum imperitis ostendero: potissimum † quum isthæc saluatio sit in quauis materia nõ minus necessaria, quam ante dicta reprobatio. Deinde quod non minori studio testes, & ipsorũ testimonia (quatenus id fieri potest) saluanda sunt, † quam prius fuerant ab aduersario reprobata: eoq; neutiquam calumnianda, argumento c. Cum tu fili, & ibi glos. ext. de test. Quare nouerit Lector hunc primũ esse vsum saluationis, vt quoscunq; testes tuos, aduersarius tuus exceptione reppulerit, qua dixit † eos esse aut amicos, aut inimicos, Fratres, sorores, coniunctores, famulos, ancillas, infames, &c. tu contra (isthæc omnia negando) eosdem saluos, & testimonio ferendo dignos affirmes, oportet: alioqui nisi huiuscemodi negationibus tuos saluaris, per tuum tacitum consensum, iudici vt reprobati habebuntur. Vbi ergo tuos testes, negando reprobationem aduersarii, saluaueris, illius tum fuerit allegata probare, iuxta vulgatam & frequenter ab aduocatis allegatã legẽ 2. ff. de probat. nec non optimã gl. ibide: Et incumbit† probatio qui dicit: non ei, qui negat. l. Actor, C. eo tit. de probat. §. Quod aũt diximus. iuncta ibi gl. in verb. Et verius est. Instit. de lẽgat. tritissima l. Qui accusare, C. de edendo, aurea & singularis l. Res C. de rei vendic. cum sexcentis similibus iurib. Vbi is igitur† allegata testibus cõprobare conabitur, tuũ erit, vt vicissim ipsius testes qua potes repellas: atq; hac tua reprobatione, testes tuos priores saluaueris: & ad hunc modũ iuxta saluationẽ & reprobationẽ vtrobiq; procedetur vlterius. Proximus saluandi vsus esto: si testes tuos saluare nequeas (vtpote conscius, testes reprobatos tales esse, quales aduersarius prædicauit) vt aliõ tuos testes saluaturus, confugias: nẽpe, ad loci aut temporis rationẽ. De locis aũt† dispicies, an res contigerit locis secretis, an publicis: honestis, † an infamibus. De† tẽporis vero ratione vide, an tẽpore famulatus, an ante famulatũ: tempore amicitiæ, an inimicitiæ, &c. Hinc enim Iudici noscendi via aperitur, & partib. litigantib. saluationũ & reprobationũ materia confertur: verbi gratia, si asserat testẽ abs te productũ, tuũ esse cõiunctorẽ, dices: hũc esse, aut aliquãdo fuisse in conuictu meo nõ inficiamur: verũm † tẽpore depositionis siue testificationis suæ, coniunctor aut famulus meus non fuerat: haud graue erit adhæc videre D Speculatorem, in tit. de teste, in §. in vers. Quid si olim, argum. l. 3. §. Affinitates, ff. de postul. Ioan de Fantu. in c Consanguinei, 4 q. 5. Abbatẽ in c. In literis, n 2. & 6 ext. de testib. Cyn. Bald. & alios in l. 2. C. de testib. Bart in l. 1. §. Si seruos. per illum textum, ff de quæst. Bald. in l. Qui testamẽto, ff. de testam. & in l. 2. n. 3. C. de testib. & Felin. in d. c. In literis, col. penult. ergo hic audiẽdus, & nõ reprobandus. Si meretricem affirmet, aut homicidam, infamẽ, aut concubinarium: negabis eandẽ personam tũc, cũ ista deponeret, fuisse meretricẽ, homicidã, infamẽ, aut concubinatiũ, eoq; nõ reiiciendã à testimonio, sed admittendã, audiendam, & credendam. huius modi de tempore. De loco† aũt sic tuos defendes, vel saltem ipsorũ testimonia ita saluabis, si aliter personarũ tuarũ qualitatem reprobatam tutari nequeas. Nam si defloratio, stupri, aut ho-

micidium commissum ac perpetratum in lupanari fuerit, tuq; pro verificatione facti tui in testimonium produxeris meretrices, lenas, lenones, alios q; nebulones, & infames ibi per te repertos quos ille, iuxta præcedens caput, vt meretrices & infames, à testimonio remouerit: eosdē denuo eorūq; testimonia saluaueris, si asserueris, alia ratione veritatē constare nō posse, nisi per personas ibidē (quales, quales sunt, conuersantes. Illisq; licet sint refutabiles, dices eandem necessariò habendam esse fidem in locis secretis & infamibus, quā habiturus esset Iudex probis testibus, in locis illis publicis & honestis. Itidem tuos saluabis, si crimen in Xenodochio seu hospitali patratū fuerit, quod per ibidem præsentes pauperes, mendicos, viles, humiles, & id genus non dissimiles probaueris: quos si alter reprobarit, dices eos de tali loco patratis non esse à testimoniis arcendos. Idem quoque (saluo tamen aliorum rectius sentientium iudicio) aliàs percensuimus in nostro Patrocinio pupillorum, tit. de tutorum & curatorum munere, Tomo 6. nu. 60. 61. Postremo, vt vel hoc exemplo ab vlteriori supersedeam, quū scelus domi tuę contigerit, negabis tuos domesticos, aut famulos, & similes à veritate testanda, vlla ratione mouendos: quod de his, quæ secrete fiunt in domibus, possunt serui, ancillæ, & alii domestici esse testes, iuxta glossam notabilem in l. 3. C. de adult. Ita habet excellentissimi V. I. professoris D. Nicasii lectura insignis super 4. Institutionum, lib. in tit. de hæred. instituend. ad medium, 3. col. vulgata l. Consensu, in §. Seruus, C. de repud. quod ea quæ fiunt in domo, possunt probari per eos qui habitant in domo, c. Veniens 2. ext. de testib. Abbas in c. In literis, crebro prælegato, num. 2. & 6. ext. eod. titu. D. Vdalricus Zasius in suis consiliis, consilio 3. incipiente, Casus talis est, nobilis quidam adolescens, &c. pagina 83. numero 53. Ex his nunc facile collegeris reliquas omnes saluandi formas.

CAPVT LII.

De concludendo in caussa, siue malis, de ipsa caussa dedenda Iustitiæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 52.

1 In materia criminali proceditur { Extraordinariè: scilicet capitaliter, idque sine vllis solennitatibus, quibus caussa in iustitiam concluderentur. / Ordinariè, non capitaliter, tamen criminaliter, tum caussarum in iustitiam concludendarum solennitates adhibētur.

2

3 Post conclusas in iustitiā caussas admittitur { Reo / Fisco } Producere { Testes plures / Instrumenta / Munimenta / Literas. } Quibus { Rem suam innocentiam tueatur. / Fiscum Rei caussam iuuet.

4

5 Cunctis capiti ac vitæ post habenda.

6 Maleficii mortui corpori { Ante sententiam, ex { Iure nulla infligenda pœna: sed memoria. / Consuetudine: si { Certa caussa læsæ Maiestatis, / Enormia crimina. } } } postulent, pœnā irrogant.

Post

Post ſententiam pœnalem latam, rata perdurant, ideſt, { *Corpus executioni non* / *Bona confiſcationi* } *Subiacent.*

1 IN materia criminali capitali, † ſcilicet vbi res agitur de capite, & in qua Iudex extraordinariè procedit ex ſuo officio, nullæ ſolent adhiberi ſolennitates de concludendo in cauſſa. Verùm conſtanter procedit ad
2 condemnationem aut abſolutionem. † In materia verò criminali non capitali, criminaliter tamen intentata, in qua ordinariè proceditur, partes ab vlteriori allegatione & probatione ſupereſſedentes cauſſas & productiones ſuas concludunt vtrobiq; in iuſtitia-
3 am. Reo † etiam poſt concluſionē in cauſſa, ad ſuam innocentiam tuendā, conceditur plures alios producere teſtes: inſuper inſtrumenta, munimenta, literas, aliasq; probationes ſuæ innocentiæ patrocinantes, vſque ad finem excluſiuè, l. Videamus, § penult. in verb. Probationibus, ff. de in litem juran. D. Bart. in l. 1. in fin. num. 4. ff de quæſtionibus. Iſtius autem hæc eſt ratio, ſecundum additionem ad Bart. in d. l. 1. §. Si quis vltro, ff eo. tit. de quæſtionib. quòd concluſio in cauſſa, & renunciatio probationum idem ſint, iuxta not. in Authent. Iubemus, C de iudic. & gloſſ. in c. Cùm dilectus, ext. de fide inſtrumento. Et ideò ſicut non licet in criminalibus expreſsè renunciare probationibus & defenſionibus, ſecundum gloſſ. in l. Pactum inter hæredem, ff. de pactis. Ita nec per concluſionem in cauſa, d l. 1 §. Si quis vltro, D. Bald. in l. Admonendi, ff de iureiurand. l. 1 in 4. quæſtio. num. 9. C. de condict. indebi. D. Iaſon de Mayno in ſua ſolenni repet. d l. Admonendi, num. 56, 59, notat Bart. in l. Diui fratres ff. de pœnis, Bald. in l. Si accuſatoribus. columna vlt. C. de Accuſat. ſignanter D. Panor. in c. Cùm dilectus, num. 3. iam iam præallegato. Neque iſtud rationi aut æquitati repugnat, quum ibidem de ipſius
4 † agatur capite: cui non temerè cuncta ſint poſthabenda. argum. l. Addictos, ad medium, C. de appella. & l fin cum gloſſ in verb. vel indiciis, ac ibidem per Doct. notatis. C. de probat. & l. Singuli, C. de accuſationib.
5 Pari † ratione fiſco admittitur poſt ſuam concluſionem in cauſſa, alios quoq; producere teſtes, aliaſque probationes ad grauandam malefici cauſſam, quum nouæ proba-
6 tiones ſibi innotuerunt. Porrò † ſi contingat maleficum mori poſt definitā ſententiam, tēpus pœnæ irrogandę iā deſiit. Verùm cōfiſcationes, & latæ pœnæ, ratæ perdurāt: proquibus ipſius hæredes executioni ſubiacent. In crimine læſæ Maieſtatis atq; aliis criminibus, cū malefici morte nō ceſſantibus, nō licet Iudici in cadauer mortui ſæuire: ſed cōceditur in famam, honorem, memoriam, atque in bona ipſius relicta procedere, & ea omnia fiſco adiudicare, l. fin. C. ad l Iuliam Maieſta & l fin in princ. ff. eod tit. gloſſ. in verbo, non intercidit, in l. Ex teſtamento, C. de teſtament manu. Gloſſ. in verb. Sit extinctum, in lege 1 C. ſi Reus vel accuſat. mort. fuerit. Huic ſeruit l. Ex iudiciorum, ff de accuſatio. Ex iure itaque non proceditur contra præmortuum ad ſuſpendium, incendium, aut decollationem, l 1, & 2, & per vniuerſum tit. C. Si reus vel accuſat mort. fuerit. Atque iſtud confirmat D. Angel. in § Interdum, Inſtitut. de hæred. quæ ab inteſta. defer. dicens, quòd poſt mortem delinquentis, negatum ſit Iudici vlla damnatione ſæuire in corpus mortui, ſed tantum in ipſius memoriam. Quare plurimùm aberrant Iudices, qui maleficorum mortua corpora ad publicam executionem poſtulant, aut ad crucem, rotam, flammam ve abripiunt. c. Quorundam, 23. diſtinct. Idem videtur ſentire D. Cynus, ſecundum Iacob. & Petrū in l. 2, C. qui teſtamēta facere poſſunt.

Idem quoque in eadem l. 2, num. 2. refert Baldus subtilis. Verùm in hac sententia tandem persistit, qua dicit, hæc in arbitrio Iudicis consistere, quod videlicet corpus illud, semper corpus pœnæ permaneat: fa. quod not. in eh. depœni. & remissio. in Clement. Ista igitur sententia exiure tãtũ nascitur. Nã fieri potest, vt ex magna caussa vrgente, deinde ob enormia quædã delicta vsus & cõsuetudo secùs admittant, hoc est in corpus mortui executionem exerceant, per ea quæ notantur in argumentum in Canone, Mulier. 15. q. 1 & in l. 1. C. ad l. Iuliam repetunda. Quod hac ratione defendunt, vt delinquentibus hoc exemplo maiorem scilicet pœnam incutiant, hoc est vt vnius pœna, metus possit esse multorum. glos. in verb pertimescat, in c. Sicut, ext. de iureiuran deinde, quo tali spectaculo & simili cõspectu deterreantur alii ab iisdem facinoribus, vulgata l Capitalium, §. Famosos ff. de pœnis. Ita placuit D. Alexandro in additione ad Bart. ad l. fin. ff. ad l. Iul. Maiest. prælegatam.

CAPVT LIII.

De causa sua committenda in gratiam Iudicis, vel, De implorandâ gratia Iudicis.

Summę rerum tractatarum in Commentar. CAP. 53.

1 *Gratia Iudicis semper implorunda.*
2 *Gratia pœnissa, vniuersim, aut particulatim conferenda.*

1 QVum Rei sese, suamque † causſam dedunt & submittunt in gratiam Principis, Domini, aut Iudicis, in cuius quidem manu fuerit optatam gratiam concedere, (quod ego, vt semper id faciant Rei, modis omnibus suaserim) faciunt id tutissimè, & citra villũ sui, suæq; causſæ prejudicium aut periculũ, etiã si æquissimã causſam habuerint, & vitæ inculpatissimæ fuerint. † Postquã autẽ Princeps is Dominus, aut Iudex Reũ in gratiã suam recepit, oportet ipse eandem plenam, aut particularem conferat.

CAPVT LIIII.

De processus visitatione, & examine.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 54.

1 *Officium Iudicis, priusquam in caussis criminalibus procedat ad sententiam.*
2 *Error in processu criminali deprehensus, processum reddit ad condemnationem inualidum.*
3 *Iudicem correctionis errorum suorum † omittere aut pudere, non conuenit.*
4 *Malum consilium, melius consilium pellat.*
5 *Probationes in caussis criminalibus oportet esse luce clariores.*
6 *In caussis criminalibus* { *Perspicacius consilium adhibendum.* / *Maius detrimentum & periculum in ff.*
7 *Iudex probationes inaperias, curabit ante condemnationem explanandas.*
8 *Condemnatio non profertur ex* { *Indiciis.* / *Præsumptionibus.* / *Mendicatis suffragiis.*
9 *Ex indiciis indubitatis, fas est Iudicem ad sententiam ferendam accedere.*

10 Nullus

10 *Nullum ex vllis indicijs quamlibet clarijs, definitiuè condemnandum.*
11 *In criminalib. causis periculum animæ subest.*
12 *Iudubijs & incertis, æquius est & sanctius, nocentis facinus relinqui impunitum, quàm innocentem damnare.*
13 *In dubijs, pœnæ sunt potius mollienda, quam exasperanda.*
14 *Iudicem oportet diligenter attendere confessionis causam & modum.*
15 *Confessio ex metu facta supplicij, nulla est.*
16 *Nihil vrsum conficere, & Confiteri sine perseuerantione* } *paribus passibus ambulant.*
17 *Quanto tempore, quo vel loco, iteranda sit malefico confessio.*
18 *Confessio ex supplicij metu facta, quatenus intelligitur.*
19 *Pœna sunt, hominem ferire gladio, & stricto gladio eadem minari.*
20 *Confessionem factam in ipsis tormentis Et extortam formidine tormentorum* } *lex æquiparat.*
21 *Leuiculus timor non inualidam facit confessionem malefici.*
22 *Confessio orta extra tortura locum ex minus Iudicis, habetur valida.*
23 *Leua territio, nunquam habenda est pro tormento.*
24 *Leuis territio & extra tortura locum facta, elusoria est.*
25 *Acre dentaxat tormentum, arguit maleficum ex metu pœna confessum.*
26 *Confessio erronea & falsa neminis præiudicat.*
27 *Erratis de facto confessio nulla.*
28 *Confessio in tortura facta, absq; vllis præuijs indicijs, est nulla, etiamsi in confessione perseueret.*
29 *Indicia prauia requiruntur ad tortura quæstionaria substantiam.*
30 *Confessio facta in tormentis absque indicijs, non conualidatur, etiã si postea superueniant indicia.*
31 *Confessio criminis quod confitentu excedit pœnitentiam, nulli obesse potest.*
32 *Delictum omne cadit in puerum, excepto delicto carnis.*
33 *Confessio rerum impossibilium, aut naturæ aperte repugnantium, nulli præiudicat.*
34 *Confessio facta de rebus incertis, offert nemini.*
35 *In rebus dubijs propensiorem esse conuenit ad absolutionem, quam ad condemnationem.*
36
37 *Confessio* { *Furiosorum & amentium. Non coram Iudice facta. Extra iudicium facta. Per procuratorem facta.* } *nulla.*
38
39
40 *Confessio spontanea criminis patrati, ad condemnationem efficax est.*

1 PRiusquam Iudex in † materia criminali capitali procedat ad sententiæ declarationem, modis omnib. oportet diligenter examinet an processus ritè & debitè à capite ad imũ vsq; productus sit. Nam † si quid 2 erroris in eo commissum deprehenderet, vniuersus litis processus inualidus esset, & nullius momenti ad cõdemnationem. Nec 3 æquum ‡ est, vt correctionis suorum errorum ipsum aliquãdo pœniteat aut pudeat, quum præstet eos restituere & corrigere, 4 quàm eorum gratia publicam subire infamiam. Et † fit subinde, vt malum cõsilium, melius consiliũ pellat, arg. c. Cùm cessante. ext. de appel. Si vero cognoscat processum dignè & sufficienter productũ vlteriùs tunc probationũ vi (siquidem eę probationes sufficientes fuerint) ad cõdemnationis 5 sententiã procedat: † quia in materia criminali oportet esse, p̃bationes sole aut luce clariores, sæpenumero hac in praxi allegata l. Sciant cũcti C. prob. Cui verbotenus

concordat c. Sciant cuncti, 2.q. vlt. l. Singuli, C de accusat & l. Qui sententiam, C.
6 de pœnis. Idque ex hac † causa nascitur, quòd in causis criminalibus perspicacius semper sit consilium adhibendum, quum
7 ibi maius † detrimentum & periculum insit, & contingere soleat arg. l. Addictos, circa medium, C. de appel. & l. 1. § 1 ff. de vent. inspicien. Si verò compererit probationes parum solidas & inapertas, licitum est imò oportet, vt ex suo officio probationes eas tenebricosas, curet explanandas, & recollectione & iteratione denuò clarius elucidandas, antequam condemnationem vllã in-
8 tentet. † Non enim conuenit, vt vllam cõdemnationẽ quis proferat ex indiciis, præsumptionibus, & mẽdicatis suffragiis & inapertis, l. Absentem, in exordio, ff de pœnis, d l. Singuli, l. 1. in fine ff. de quæstioni
9 bus, & Bart in l. fin. ff. eod. tit. † Nisi ea indicia sint eiusmodi, vt indubitata sint, & è quibus Iudex certum indicium colligat, & veritatem rerum, tanquã ob oculos certissimè cognoscat quo casu (quorundam iudicio) fas est Iudicem ad sententiam ferendã accedere. & ista indicia sunt à lege approbata, sicut etiam quando simul plura collecta & consona indubitanter veritatẽ indi-
16 cant (vt nonnullis visum est, l. Milites. § Oportet, C de quæstionib. Veluti si cuipiam intendatur homicidii crimen, multa indicia coniuncta erunt: si occisi fuerit inimicus, si de illo occidendo præsumpserit, si potens talis homicidii fuerit, si occisorem hospitio exceperit, si domesticus fuerit aut familiaris occisoris. Vnde colligitur, quòd per hunc, alterius internecionem procurauerit: de his D. Ioannes Milleus in sua praxi criminis persequendi, in fine, subtract. indi-
18 ciorum, folio (libro meo) 68. Alii verò
10 secus sentiũt, † nullum ex vllis indiciis quãlibet claris, definitiuè condemnandũ esse, dicta l. Sciant cuncti, & dicta l. Singuli. Ideo
11 quia in † criminalibus causis maius periculũ, videlicet animæ subest, vt in Auth. vt Iudices sine quoquo suffra. fi § Cogitatiõ, colla. 2. Vnde maior requirenda est tutela, dicta l. Addictos, & l. Vbi, C. ad l. Cornel. de fal. Ideoque etiam Gandinus in opere suo maleficiorum, apertè sentit & vult (vt in practica obseruari conspexit,) quòd nullus possit capitaliter condemnari ex indicio, quantumcunq; indubitato: secùs tamen si veniret imponenda pœna pecuniaria: & huic Gandini opinioni consentiunt & adstipulantur omnes Doctores Bononienses: Sicuti etiam meminit D. Franciscus Brunus in suo tract. de indic & tortu. q. 4. pri-
12 mæ partis, num. 16. Et in casibus † dubiis, & incertis probationibus, sanctius est facinus nocentis relinqui impunitum, quàm innocentem damnare, l. Absentem, ff. de pœnis, & l. 2 C. quorum appellat. non re-
13 cip & in dubio, pœnæ † sunt potiùs molliendæ, quàm exasperandæ, l. Si Præses, & l.
14 Interpretatione ff. de pœnis. † Et Iudex ex ipsius malefici ore & confessione, condemnationis sententiam proferre volens, oportet diligenter attendat cõfessionis causam & modum. Quandoquidem † con-
15 fessio ex metu facta supplicii, nulla est, l. 1. § Diuus, ff de quæstionibus & d. l. 2. C. quor. appel. non recipi. quoniam † nullo
16 modo confiteri, vel confiteri sine persecuratione, vt comites paribus passibus ambu-
17 lant: nisi † certè maleficus intra spacium 20. aut 24 horarum, aut (vt aliis placet) post diem & noctem, liber ab omni vinculo & ferro, eandem palàm & apertè coram tribunali, & in prætorio siue consistorio professus iteraret: hoc est, in sua confessione facta, sine formidine tormentorum persecueraret, d. l. 1 § Quæstio, & § Si quis vltro. & d. l. 2. C. quorum appel. non recipi-
18 untur. Confessionem † autem ex supplicii metu factam intellige, non tantùm quam tortorio scamno impositus & extortus fatetur sed etiam quam ex sola & nuda scamni cõmonstratione: vel quam ex solo conspecti scamni metu confessus fuerit, aut

quam

quam algidæ aquæ aut fumo impositus: aut quam inediæ, famis, sitisve cruciatu cõ tortus fatebitur, d. l. 2. ibi. aut formidine tormentorum, &c. C. quorum appella. non recipi. & nota quod text. dicit (formidine) non autẽ dicit (tormentis) & nequaquam dissimile ibi sentit glos. & l. Item apud Labeonem, §. Adiicitur, versic. Nuda ergo interrogatio, ibi, vel leuis territio, ff. de iniuriis: ergo à contrario sensu, non leuis territio habetur pro ipsa tortura: & accedat quod legitur sufficit terror armorũ, & si quis eis vsus non sit, l. Idem est, §. Qui armati, ff. de
19 vi, & vi armata, † Paria itaque hic sunt & affinia, hominem ferire gladio, & gladio cædem minari, l. 1 §. Diuus, ff. ad l. Cornel. de sicar. l. 3. ff. ex quib. causs. maio. & l. Metum, ff. de his quæ vi met. caussa gest. sunt:
20 & ita † lex æquiparat confessionem factam in ipsis tormentis, & extortam formidine tormentorum, Bart. in d. l. 1. §. Diuus Seuerus, ff. de quæstio. Adde quod voluit idem Bart. in l. Nouissimè, per illum textum, ff. quod falsi. tuto autho. Ita tenent D. Guido à Suzaria in suo tract. de indic. & tortu. num. 72. & Ludoui. Bolog ibidem in additione D. Guidonis, num. 73. horum meminit D Franciscus Bru. in suo etiam tract. de indiciis & tortu. q. 2. secundæ partis. num. 3. 4. 5. & D. Bald. de Periglis in suo tract. de quæstionib. & torment. sub 3. cap. circa cõ
21 fessiones in tormentis, num. 1. Leuiculus † verò timor, vtpote, ex re leui & nihili, ex nullo cruciatu ortus, non est censendus timor, ex quo, vel cuius gratia iudicaremus malefici confessionem inualidam: veluti si iudex sciscitaturus veritatem, malefico ex-
22 tra torturæ locum dicat: Age, fateberis † hic mihi veritatem, aut ilico scamni torturam passurus subibis, aut diris cruciatibus te corripiam. Non esset quidem hic terror tanti momenti, vt confessionem ex eo elicitam, quis iure negaret validam. Oportet igitur vt maleficus pœnam perpessus sit aerem, priusquam ex pœnæ timore dicamus maleficum quicquam confessum esse. Le-
23 uis † enim territio nunquam habenda est pro tormento, d. l. Item apud Labeonem,
24 §. Quæstionem, & d. l. metum. Et leuis † territio & extra locum torturæ facta, eluso ria est, argu. l. Hæc autem satisdatio, ff. Si cui plus quàm per l. Falcid. & hoc pacto tenet D. Angel. de Aret. in addit. ad tract. maleficiorum Aretini in glos. in verb. fama publica præcedente, in antepenult. colum.
25 Sed acre † quidem tormentum maleficus perpetiatur oportet, priusquam ex pœnæ timore dicamus maleficum quicquam cõfessum esse. Nam si tantùm ex solo supplicii inferendi terrore, & ex pusillanimitate confessus fuerit, expende quid faciendum, si dixerit se timore pœnæ confessum, consulite hic Bartolum, Guidonem, Ludouicum, Franciscum & Baldum, locis superio-
26 ribus allegatos. Confessio † erronea & falsa id est, ex errore & falsa opinione facta nemi-
27 ni præiudicat. † Non enim videtur fateri, qui in facto errat, l. 2. in princip. ff. de confess. Cõfessio † item in scamno tortorio, siue in tortura facta absque vllis præuiis in-
28 diciis, hoc est, non præcedentibus indiciis, nulla est, nunquam enim potest ex illa cõfessione confitens damnari, glos. mirabilis & singularis in l. pe. ff. de quæstionib. Hoc ideo, quia confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, si nulla probatio religionem cognoscentis instruat, d. l. 1. § Diuus Seuerus. Nulla (inquam) est, etiam si ipse confitens in confessione constanter persisteret, argu. l. 2. 3. & 4. C. Si ex falsi instr. vel test. iudic. sit, l. Maritus, & seq. secundum vnam lecturam, ff. de quæstionib & l. Diuus, versic. ex quibus,
29 eod. tit. De substantialibus † enim quæstio habenda est, vt legitima præcedant indicia: aliàs nemo torquendus est, cùm ab ipsis tormentis non sit incipiendum, l. 1 ff. de quæstionib & d. l. Maritus, l. Cognitionaliter, & l. Milites, C. eod. tit. quib. indiciis deficientibus, quicquid sequitur, ipso

iure non valet, l. Non dubium C. de legib. l. 1. d. fid. instrumento. & iure hast. fisca li. 10. C. l. Diuus, ff. de restitutio. in integrum, & l.
30 Nominationes, C. de appella. At hic † quisplam quæstionē mouerit: an cōfessio facta in tormēris absq; indiciis nō conualidetur ex superuenientibus post confessionē indiciis? Cui negatiuè respōder gloss. ad hoc singularis & vnica, quam Bart. ibi multum cōmendat, in d. l. Maritus & sequitur Bald. in l. fin. C. de accusa & D. Ludouicus Rom. in suis consiliis, consilio 167. Confessio crimi-
31 nis, cuius † confitens fuerit impotēs, nulli obesse potest: veluti, si puer impubes fatea tur de vitio aut stupro mulierculę illato, argum. c. 1. & ibi gloss & scribent. ext. de delictis puero. quia, vt ibidem notatur, † omne
32 delictū cadit in puerum doli capacē, præter delictū carnis, l. 1. §. Impuberi, & l. Excipiuntur, ff. de Senatusc. Syll. Cōfessio †
33 itidem rerū impossibilium, aut naturæ apertè repugnantium, nulli præiudicat: vt si quis Brugis existens, fateatur se hesterno die Romæ aut Parisiis cōmisisse homicidiū. † Cōfessio similiter facta de rebus incertis, & de
34 quibus nō immeritò quis dubitare potest,
35 officit nemini: Quod in rebus dubiis, † A pensiārē esse conueniat ad absolutionem, quàm ad condemnationem, cōmuni l. Arianus, ff. de actionib. & obligationib. c. Veniā nunc. & ibi est bona gloss. in verb. Si faciendū, multas concordantias cōtinens, 35.
36 q. 9. Cōfessio † furiosorū & amentiū prorsus est nulla, l. In negotiis, ff. de reg. iur. l. 2. §. Furiosus, ff. de iure codicil. c. fin. ext. de successio. ab intestat. Confessio † quoq;, nō coram Iudice facta, nulli damnosa esse potest,
37 c. At si clerici, cū ibidem nota. ext. de iudic. Confessio † item extra iudiciū facta, ineffi-
38 cax est, quòd veras legitimasq; cōfessiones, & acta cuncta iudicialia vnde sententiam Iudices proferunt, oportet fieri coram Iudice, & loco iustitiæ consueto, d. c. At si clerici, l.
39 1. C. de custod. reo. Cōfessio † per procuratorem facta in rebus criminalibus, capitalibus, vbi procuratori occupare nō licet, nul-
40 li damnum præstruere potest. † Verum enimuero libera, aperta, & spontanea criminis patrati confessio, valida est, & ad condemnationem efficax: nec opus tunc est frequenti eiusdē confessionis iteratione, quū eā vel semel iterasse sufficiat. Sed quū ea cōfessio coacta est, & pœnæ metu extorta, ad sententiam ferendam inualida est: quare eam denuo liber ab omni vinculo & ferro reiteret, oportet, vt antè diximus. Optarim in hoc capite Iudices, Assessores & Consiliarios excusso animi torpore, esse multo diligentissimos, quod hinc sententiæ ferendę æquitatis aut iniquitatis summa consistat.

CAPVT LV.

De Condemnatione & Punitione in re criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 55.

1 Pœnarum: Alia { Ordinaria, Extraordinaria.

2 Pœna { Ordinaria, Extraordinaria, } quæ sit.

3

4 *Iudex in ferenda sententia perpetuo sequi debet pœnas ordinarias, & in legib. constitutas.*

5 *In extraordinariis pœnis ferendis, oportet eas Iudex expendat, non ex animi sui religione, sed ad ea, quæ ipsi, non tanquam Petro, sed tanquam Iudici, innotuerunt, & probata sunt.*

6 *Iudicem semper commendat clementia.*

7 *In leuibus potissimum causis, æquum est iudicem esse moderatum & facilem.*

8 *In materia obscura sunt & ancipites, conuenit Iudicem ad absoluendum, quam ad damnandum esse procliuiorem.*

In enor-

9 *In enormibus delictis, singulas, vniuersasq; legum constitutiones ad amussim obseruat Iudex.*
10 *Iudex in omni cõdemnatione criminali, cõdemnationis causã articulatim exprimat, necessũ est.*
11 *Sententia definitiua ciuilis, caussa expressionem non requirit.*
12 *In Flandria quid passim receptum.*
13 *In magno Cõsilio quid consuetum.*

1 POEnarum alia † est ordinaria, alia est
2 extraordinaria. Ordinariã † pœnã dicimus, quam leges sanxerunt, quã principes constituerunt, aut cerè quę longa, patriaq; consuetudine introducta est, l 1. §. 2 ff ad S.
3 C Turpillia. Extraordinariam † verò pœnã appellare licebit, quam Iudex ipse, non ex Legum, Principumve constitutione, aut ex inolita cõsuetudine, sed ex proprio arbitrio infert & imponit, c De causis, § Illis, ext. de offic delegat. c Super his, ext. de accusat. l 1. ad medium ff. de effracto & expilato l. 1 in fin. ff. de iure deliberan. l. Hodie, & l Sãctio legum, ff. de pœnis. quorum etiã meminimus suprà c. 1. titul. de criminib & maleficiis, nu 4. 5. 6. 7 8 Quocirca isthæc libens ex-
4 plicui, † vti cõmonstrarem Iudicem in ferẽda sententia perpetuò sequi debere pœnas ordinarias, & in legibus cõstitutas: neq; illas temere posse suo arbitratu augere, minuere, variare, inflectere aut infringere sine euidenti maximaq; ratione secus vrgẽte. Euidentes autẽ constitutionum rigorẽ inflectendi & minuendi rationes sint: Si delictũ fuisset cõmissum ex ignorantia, imprudentia, casu fortuito, ebrietate, furore, phrenetica passione, in necessaria defensione corporis, ex inductione, & persuasione alterius, aut simili quapiam occasione: Si nulla præmeditatione, nullo studio crimẽ fuisset excogitatum. Euidens verò constitutionum legalium formam intẽdendi augendiq; ratio fuerit, frequẽs eiusdem delicti iteratio, aut plurium multorumq; criminũ admissio. Aut si is veluti multorũ criminũ & criminosorum caput & author, plures ad simile facinus patrandũ suasu suo pertraxisset:
5 aut minis coegisset. † In extraordinariis pœnis ferendis (quas diximus ex Iudicis depẽdere arbitrio) oportet eas Iudex expendat, non ex animi sui religione & cõscientia, sed ad ea, quæ ipsi non tanquã Petro aut Paulo, sed tãquam Iudici innotuerunt, & probata sunt, vulgata atq; semper ad id allegata l Illicitas, § Veritas, ff. de offici. præsid. c Summopere, 11 q. 3. c. Iudicet, 3. q. 7 c. Iudicantẽ, 30 q. 5. c 1. cum gloss. in verb Secundũ quod Canones censent, cum multis cõcord. tam l. l. quam cano. ext. de offic. ordina. Bald. in l. 2 C de sent. ex breui. recitan. Huius nec inelegantèr meminit practicus insignis, & V. I. Doctor, D. Henningus Gœden subprocem. solennis & perutilis ordinis iudicarii processus. Cognouit enim Christus adulteram mulierculam, sibiq; oblatam ex lege, capitali punitioni fuisse obnoxiam. Cuius tamen damnare refugerat, quod eiusdẽ adulterii corã ipso, vt Iudice cõuicta nõ fuerat.
6 † Iudicẽ semper cõmendat clemẽtia: Ideoq;
7 † in lenibus potissimũ cautus, æquũ est ipsum esse moderatũ, facilẽ, & ab omni tyrannide alienũ Et vbi † partes siue materię
8 obscurę sunt & ancipites, cõuenit eũ ad absoluendum, quã ad condemnandũ esse procliuiorẽ l Arrianus, ff. de actio. & obliga. c. Veniã nunc, iuncta ibidẽ singulari gloss. in verb Si faciendũ, multas cõcord. cõtinente,
9 35. q 9 In † enormib. verò delictis, singulas vniuersasq; legũ cõstitutiones ad amussim obseruet, oportet: Ita tamẽ, necubi sibi, bonoq; Iudici dissimilis sit semper sententię ferẽdæ clementiã, cõpassionemq; cõmisceat, argum. c Disciplina, &c. Omnis, 45 d. stinct.
10 Atq; in † omni condemnatione criminali, condemnationis caussam articulatim exprimat, necessum est: qđ nõ † requirit sentẽtia definitiua ciuilis, testib Bart. & Bald. in l. In sũma, in princ. ff. de re iudica. necnõ D. Lãftãco de Ariadno Iuris vtriusq; interprete celeberrimo, in suo tract. Interlocutio-

num & appellationum, num. 77. quos occasione emergente lubebit videre. Quinimò (vt multi autumant) condemnandũ suo conspectui & præsentiæ prius sistat, oportet, quàm sententiam pronunciet. Atque †ita passim receptum est in Flãdria, exceptо magno cõsilio, in quo cõsuetum est, † vt procuratorem generalem cum vno scribarum in carcerem ad maleficum transmittant, denunciaturos malefico suam ipsius condemnationem: quòis sententiæ super se latæ conscius, semetipsum paret ad dignè Christianeque, tempore & loco constitutis obeundum supplicium.

CAPVT LVI.

De ordinaria capitali Punitione in Flandria.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 56.

1 *Punitiones capitales ordinarias habent in Flandria 6. aut 7.*

1 IN Flandria 6 aut 7. † habent punitiones capitales ordinarias. Prima & maxima harum est, quæ simul & vitam, & opes vniuersas aufert. Proxima vitam duntaxat, non opes tollit. Tertia nec vita, nec opibus orbat: sed mutilationem, aut alicuius mẽbri, vt pugni, auris, aut digiti decisionem præstat. Quarta est, quæ publica fustigatione, flagellatione, & publico exilio plectit. Quinta est, perpetuum exilium cum confiscatione bonorum. Sexta fit installatione theatrali, aut simili publica exhibitione malefici in locis editis, quo is palam omnibus exhibitus, saltẽ pudore resipiscat, & aliis incautis suæ vitandæ nocentiæ testimonium ferat. Gaudaui præterea vsurpare consueuerunt punitionem priuationis Iustitiæ siue legum immunitatis.

CAPVT LVII.

De ordinaria criminali Punitione ciuili.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 57.

1 *Ordinariæ criminales punitiones ciuiles quæ dicantur.*
2 *Mulctæ, commoda iurisdictionis sunt.*

1 ORdinariæ criminales † punitiones ciuiles, sunt mulctæ & pœnæ pecuniariç, quas Principes ipsi instituerunt. Pœnæ
2 enim † & mulctæ sunt commoda iurisdictionis, not. Bartol. in l. fin. ff. solu. matrimo. & Ludouicus Rom. consil suo 70. incipiente: Visis themate & quæstione, in 4. colum. in vltimo dubio. Aut certè sunt peregrinationes & ablegationes breues & lõginquç, quæ scriptæ narrãtur in lib. Rubro.

CAPVT LVIII.

De Exilijs siue Bannis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 58.

1 *Exilium passim est vsitatissimum.*
2 *Exilio plectimur* { *Extra ciuitatem,* / *Intra ciuitatem:* / *In constituta loca.*

3 *Exilium*

3 *Exilium cum confiscatione bonorum, par est morti ciuili.*
4 *Mors ciuilis, morti naturali similis.*
5 *Exilio damnamus* { *Temporali,* / *Non temporali.*
6 *Exilia & emissiones, nomine sunt diuersa, re vero eadem.*
7 *Exilii tempus violans, iterato exilio damnandus.*
8 *Banniti qui dicantur? remissiue.*
9 *Bannum quid, & quotuplex? remissiue.*
10 *Quod sit bannum quod deportationi comparatur? remissiue.*
11 *Bannum, vnde dictum? remissiue.*
12 *Qui dicantur banniti nostri temporis, remissiue.*
13 *Bannitorum differentia, remissiue.*
14 *Banniti similes deportatis, remissiue.*
15 *Bannitus Imperii aquiparatur deportatis, remissiue.*
16 *Banniti Galliam non possunt impune offendi, remissiue.*
17 *Exules aquiparantur deportatis, remissiue.*
18 *Amittens ciuitatem, perdit bona absque alia publicatione, remissiue.*
19 *An bannitus mortuus possit sepeliri in sepulcro, maiorum suorum? videtur quod non, remissiue.*
20 *An arma banniti vbique depicta possint deleri? remissiue.*
21 *Bannitum occidere impune est tolerabile, sed non laudabile, remissiue.*
22 *Bannitam pragnantem interficiens, an sit excusatus? remissiue.*
23 *An semel bannitus possit iterum banniri, remissiue.*
24 *Bannitus an possit occidi à filio, vasallo, seruo, vel liberto? remissiue.*
25 *Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos?*

1 VSitatissimum est † in Flandria puniri
2 exilio. Est autem † triplex exilii ratio. Alia, quæ extra ciuitatem pellit. Altera, quæ intra ciuitatem coarctat. Tertia, quæ in certo & constituto loco hominem adstringit. Intra ciuitatem exilio cõtinemus eos, quorum præsentia Reipublicę profuerit magis, quam absentia: quive absentes officere magis, quam proficere possent. Pari ratione eos extra ciuitatem exilio damnamus, quos absentes cognoscimus fore magis vtiles foris, quã in ciuitatibus. In constitutis vero locis, exilio arctamus eos (quod item vocari solent confinitionem) quos nolumus errabundos per diuersas regiones vagari, eoque lex, siue magistratus ipsis exilii locum designat, veluti in Cypro, in Rhodo. Hungaria, aliisque locis, volens, vt ibi permaneant, neque limites transiliant, Bart. in l. Relegatorum, §. Est quoddam genus, ff de interd. & relegat. & deport. Bald. in l. Executorem, 8. colum. num 33. Cod. de execut. rei iudicat. D. Abbas in c. Postulasti, 3. col. num. 10. ext. de foro compet. Necessum item fuerit, vt relegatus is sese cautè ab vlteriori maleficio temperet, alioqui enim grauiori punitioni, aut perpetuæ pœnę se deuinciret, l. Relegat, in princip. ff. de pœnis.
3 Perpetuum † exilium cum bonorum confiscatione, in iure par & æquale habendum
4 est cum ciuili morte, † quæque proxima est morti naturali siue corporali, §. Cum autem, iuncta gloss. in verb. mortuo, & ibi D. Angel. Aretin. Instit. Quib. mod. ius patr. potest. soluit. & l. 1. §. Quidam filium, in fi. ff de bono. poss. contra tab. Cynus, & Bald. in l. Deo nobis, C. de episc. & cleric. Iustitię Flandriæ interdum plectunt exilio tempo-

rali: Interdum non temporali. Vbi notabis Gandenſibus morem hunc eſſe, vt damnēt exilio quinquagenario, & infiā. Bragenſibus vero conſuetum eſt, exilium decernere ad certum temporis terminum: aliquando ſine vllo temporis termino: quod idem faciunt & alia pleraq; regionū multarum tribunalia, nullam confiſcationem pronunciantia. In magno †quoque conſilio, nunc temporali exilio, nunc non temporali damnant, ſed vbi nullum ſtatuitur tempus, conſequitur bonorum confiſcatio. Quædam Iuſtitiæ Flandriæ vtuntur emiſſionibus ſiue ablegationibus, nullis exiliis: hæc tamen in eundem finem recidunt. Quisquis ſemel †certo tempore exilio damnantur, idque præmaturè violauerit, is iterato exilio remittitur ad aliud ſimile tempus: In quibusdam vero locis tales perpetuo exilio relegantur, hoc eſt, deportantur Et quicunque ita perpetuo exulant, ipſis conſtituitur exilii locus, Cyprus, Rhodus, Portugallia, aut ſimilis definitus locus l Relegati, l Exilium, & l. Relegatorum, ff. de interd & relegat. & deport. hæc tantum de bannis & exiliis. Meruit tamen iſthæc exiliorum materia tum accuratius, tum fuſius explicari: vtpote, quæ cunctis regionibus vſitatiſſima ſit, & pœna communis: verum negotiorum vndæ, quibus conſtanter immerſus ſupra vires premebar, tam digno tractatui vlteriorem operam noſtram inuidebant. Quare hinc neceſſario abſtractus ſuaſerim pio lectori, conſulat D. Nellum de ſancto Geminiano in tractat ſuo de Bannitis, vbi hanc materiam latiſſime & digniſſime perſequitur. Nec non D. Bartholom. Chaſſanæum in ſuis Commentariis conſuetudinum Burgundiæ, tit. *Des Confiſcations*, verſ. finem, tractantē inter alia ibi multa de Bannitis, ſcilicet † Banniti qui dicantur?

† Bannum quid & quotuplex?

† Quod ſit bannum quod deportationi comparatur?

† Bannum vnde dictum?

† Qui dicantur, banniti noſtri temporis?

† Bannitorum differentia.

† Banniti ſimiles deportatis.

† Bannitus imperii æquiparatur deportato.

† Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi.

† Exules æquiparantur deportatis.

† Amittens ciuitatem perdit bona absque aliqua publicatione.

† An bannitus mortuus poſſit ſepeliri in ſepulchro maiorum ſuorum? videtur quod non? &c.

† An arma banniti vbique depicta poſſint deleri?

Ad quem occaſione occurrente confugere lector poterit, vbi prædictarum quæſtionum deciſiones reperiet, quas hic inſerere omiſi, ad euitandam prolixitatem, veritati inimicam, vt nonnulli ſomniant. † Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, vt declarat D. Antonius Corſetus in ſuo tractatu, de verbis geminatis, fol. 92. verſo num 14. quē vide. † Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? hanc quæſtio, ſubtilem ponit & examinat late D. Nellus de ſancto Geminiano in ſuo inſigni & præclariſſimo tractatu De Bannitis, folio 67. numero 45. quem videre lector tempore oportuno poterit, vbi vtitur diſtinctionibus nonnullis. † An ſemel bannitus poſſit iterum banniri, vide eundem D. Nellum in præfato tractatu de bannitis, fol. 43 numero 3. † Bannitus an poſſit occidi à filio vaſallo, ſeruo vel liberto? Vide eundem D. Nellum in d. tractatu, de Bannitis, fol. 63. numero 10. † Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos? huius quæſtionis meminit D. Nellus à ſancto Geminiano, in ſuo inſigni tractatu, de Bannitis, & ibi allegat Guil. in Spec. de donat. inter vir. & vxor. §. fi. verſ. quid ſi vir ſeu maritus eſt in banno, Et tandem dicit:

quod

quod vxor banniti & etiam excõmunicati communicabit cum eo non obstante banno, vel excommunicatione. allegat. canon. Quoniam, 11. quæstio. 3. & can. Inter alia, de sentent. excommunic. & sic videtur concludere, quod sine pœna possit cum receptare. Facit l. Vim passam, §. Muliere, ff. de adulter. Nec obstat, quod vir sit hostis ciuitatis, quia statutum vires matrimonii soluere non potest, cum sit de iure diuino. Secundum Franciscum de Aretin. in lege secunda, de receptator. Et idem etiam tenuit Alber. vbi sup. quæstio. 7. allegat l. primam, C. de repud. & quia vxor debet sequi infortunium viri seu mariti, l. Si cum dotem. §. sin autem, solut. matrimon.

CAPVT LIX.

Qui excusandi, non puniendi, ob Delicta commissa.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 59.

1 *Regulariter delicta plectenda sunt pœna delictis condigna.*

2 *Quibus casus iuris patrocinantur.*
3 *Qui casu, non meditata occasione peccant.*
4 *Qui Phreneſi percitus maleficia committit.*
5 *Dormiendo ludentes.*
6 *Pupilli, & pueri impotentes.*
7 *Ebrietate planè sepulti.*
8 *Huic regulæ non subsunt* — *Ignoranter malè facientes.*

9 *Necessitate summa*
10 *Diuinis relationibus*
11 *Rerum ipsa æquitate*
12 *Graui metu periculi*
13 *A Equa, & rationabil. defensione*
— *Peccantes.*

PEractis hactenus formis quibus nocentes legum constitutionibus grauamus, non ab re me facturum esse putaui, si maleficorum legitimas expurgationes adiicerẽ: quibus merito lex, vsus, ratio & necessitas
1 patrocinari debent. Regulæ † itaque iuris ad pœnam quemlibet adstringunt delictis condebitam, & constitutam: Fallit tamen isthæc regula in omnibus casibus, in quibus † iura dissimulant alterum alteri licere offensionem inferre, de quibus infra suo
3 loco dicetur: Fallit præterea in illis, quos † casu delinquére contigit, quod item mox infrà erit cernere. Rursum fallit in † furiosis, phreneticis, aut amentibus, si quando tempore phreneseos aut amentiæ peccasse eos compereris. Præterea à † regula tollun-
5 tur, qui dormientes, aut in somnis peccant,

quod id citra omne voluntatis arbitrium
6 fiat. absque vlla facti noticia. Ad hæc † excusandi sunt pupilli & pueri minorennes, & à delinquendi voluntaria malicia adhuc
7 vacui. Adde ebriosos, † qui vino potuve alio adeo sepulti fuerint, vt quid fecerint, nesciant: nisi certe hanc ebrietatem astutia & studio quodam affectassent. Ignoran-
8 tia quoq; † à regula & delictis excusat. Veluti si vxor cũ viro in lecto suo reperto, quẽ germanum putauit esse maritum, mœchata fuerit. Excusat † etiam extrema rerum
9 necessitas: vti post explicabitur in cap. de
10 defensione coacta. Insuper excusant † diuinæ reuelationes, quas tamẽ rarò contingere cernimus. Item † res iustæ, siue ipsamet
11 Iustitia, quæ Iudicis animum flectere pos-
12 sunt. Item † excusat grauis metus sibi in-
13 ferendi periculi. Postremo † excusat æqua defensio, qua omne periculũ strenue à proprio capite pellere, aut ab amicis arcere, aut à bonis suis amicorumque suorum propulsare quis conatur, vti infra clarè doceberis. Hæc tantum de maleficorum legitima expurgatione obiter dicta sufficiant.

CAPVT LX.

De capitalium & publicorum criminum multiplicitate.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 60.

1 *Capitalium & publicorum criminum: Aliud*
- *Crimen læsæ Maiestatis*
  - *Diuina,*
  - *Humana,*
- *Homicidium.*
- *Latrocinium.*
- *Parricidium.*
- *Stuprum.*
- *Adulterium.*
- *Raptus.*
- *Zodomia.*
- *Vis publica.*
- *Prædatio.*
- *Incendium.*
- *Furtum.*

QVum hactenus de criminosis (quatenus ad ipsorum accusationem, comprehensionem, torturam, aut expurgationem spectare videbatur) nonnulla peregerimus, libuit hîc ipsorum criminum varietatem paucis interserere, priusquam ad reliqua huius materiæ transeundum esset. Est
1 igitur † criminum, aliud crimen læsæ Maiestatis, aliud homicidium, latrocinium, parricidium, stupsum, adulterium, raptus, zodomia, vis publica, prædatio incẽdium, furtum, atque huius generis penè crimina infinita: à quorum nomenclatura (quum sacræ Theologiæ & Iuris literæ, hæc copiosè & passim explicent) supersedeo. Cæterum crimen læsæ Maiestatis bifariam finditur. Aliud est crimen læsæ Maiestatis diuinæ Aliud crimen læsæ Maiestatis humanæ siue temporalis.

CAPVT LXI.

De crimine læsæ Maiestatis diuinæ.

Summas

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 63.

1 *Crimen læsæ Maiestatis diuinæ, omnium criminum est grauissimum.*

2 { *Parenti,* / *Domino,* / *Senatori,* } *grauius peccatur, quam* { *ignoto.* / *ignoto.* / *priuato.*

3 *Pœnam conuenit delicto condignam esse.*

4 *Iudicem non æquum est esse mitiorem lege.*

5 *Clementiores multò leges sunt, quam homines.*

6 *Diuina Maiestas alias occultè, alias manifestè offenditur.*

7 *Occultorum solus Deus, & cognitor, & Iudex est.*

8 *Secretorum cognitio ad forum non pertinet humanum.*

9 *Crimina læsæ Maiestatis diuinæ* { *Blasphemia.* / *Prauaricatio.* / *Apostasia.* / *Hæresis.* / *Simonia.* / *Sortilegium.* / *Diuinatio.* / *Incantatio, &c.*

10 *Blasphemia Deum obiectum habet: ideo peccatorum grauissimum.*

11 *Blasphemiæ descriptio, ac eiusdem tres species.*

12 *Blasphemia in Deum, de iure ciuili capitalis est.*

13 *Blasphemia non dissimulanda.*

14 *Blasphemiæ aliæ descriptio.*

15 *Vltimum supplicium mortem interpretamur.*

16 *Clausula in fine posita, ad singula refertur præcedentia.*

17 *Blasphemantes quomodo de consuetudine puniantur.*

18 *Blasphemantes quomodo à iure canonico arceantur: remissiùs.*

19 *Basphemia est mixti fori.*

20 *Iudices ambo (ecclesiasticus scilicet & secularis) ad eiusdem delicti punitionem aliquando concurrunt.*

21 *Blasphemantem non deferens, puniendus est.*

22 { *Iracundia* / *Ebrietatis* } *prætextus, an excusent?*

23 *Iracundia lacessita minuit, non tollit delictum.*

24 *Blasphemia tam factis, quam verbis committitur.*

25 *Imagines serio male tractantes, mortis sunt obnoxii.*

26 *Non minus facta, quam verba loquuntur.*

27 *In blasphemantibus assuefactio imprimis attendenda.*

28 *Blasphemi antiquitus non opprimebantur.*

29 *Blasphemia quando dicatur publica?*

30 *Blasphemia ne maledicti quidem sunt incessendi.*

31 *Blasphemia idem cum maledicto, secundum nonnullos.*
32 *Blasphemia pœna irrogatur remissior in Francia, atque in nostratibus regionibus.*
33 *Blasphemi quomodo puniti ex edicto Regis Philippi de Valloys.*
34 *Blasphemia in* { *Burgundia, Francia, Curiis magnatum,* } *idmodum frequentes.*
35 *Prænaricatio Adamum protoparentem exegit paradiso.*
36 *Prænaricatores qui dicantur?*
37 *Prænaricator à quo dictus.*
38 *Prænaricator teste Vlpiano Iurisconsulto, quis dicatur.*
39 *Prænaricator secundum Marcellum Iurisconsultum, quis dicatur.*
40 *Prænaricatio qualiter probetur? remissius.*
41 *Apostasia* { *Elongatio, Defectio, Rebellio, Retrostatio, Retrocessio* } *nuncupatur.*
42 *Apostasia trifaria* { *Perfidia, Inobedientia, Irregularitatis.*
43 *Apostasia perfidia est.*
44 *Apostasia perfidia, vt hæresis punienda.*
45 *Apostasia inobedientia est.*
46 *Apostasia irregularitatis est.*
47 *Apostata irregularis quomodo puniendus.*
48 *Ecclesia non claudit gremium resipiscentibus.*
49 *Apostata, testis aut accusator esse nequit.*
50 *Hæresis quare cæteris criminibus grauior, & detestabilior.*
51 *Hæresis non immerito crimen læsæ Maiestatis diuinæ appellatur.*
52 *Maiestatem æternam offendere grauius est, quam temporalem.*
53 *Hæresi qui notandi sunt.*
54 *Hæreticæ prauitatis crimen plectendum est, non solum in plebeis, &c. Verum etiam in Principi-*
55 *Hæresis crimen, habet duo extrema substantialia.* *(bus, &c.*
56 *Hæretici quibus pœnis afficiendi?*
57 *Immisericors est misericordia, vni parcere, & omnes in discrimen adducere;*
58 *Hæretici puniuntur pœna ignis.*
59 *Consuetudo, optima legum interpres.*
60 *Vbi maior est culpa, ibi grauior debet esse vindicta.*
61 *In hæreseos crimen non solum verbo, verum & facto quis incidit.*
62 *Simonia est.*
63 *In simoniacos varie, idque arbitrarie animaduertitur per Iudicem ecclesiasticum: remissius*
64 *Simoniacus quis sit?*
65 *Simonia vitio nostris temporibus multi illaqueati.*
66 *Et temporalia & spiritualia hodie exponuntur venalia.*
67 *Simonia non dicitur committere Papa, beneficia vel dignitates accepta pecunia conferens.*

Papa

68 Papatus, apostolatus est.
69 Papalicitum est quadrata aquare rotundis.
70 Simonia, unde nominis originem traxit.
71 Simoniacorum exitus terribiles: remissiue.
72 Simonia & iure diuino et humano damnata.
73 Simonia triplex: remissiue.
74 Simoniacè adeptorum beneficiorum fructus, cui restituendi?
75 Simoniacus, nullum potest in ea ecclesia offerre victimam Deo gratam.
76 Beneficium simoniacè adeptum vacare censetur.
77 Restitutio fructuum beneficii simoniacè obtenti, non est facienda canonicis.
78 Capitulum tantum administrare potest fructus, eosq; in vsum pium conuertere.
79 Bonorum vsurariorum administratio reseruatur Episcopo, distribuenda piis vsibus.
80 Sortilegium quid sit, generaliter sumpto vocabulo.
81 Sortilegi, Diuinatores, Malefici. } Hostes humanæ salutis, & humani generis inimici credendi sunt.
82 Sortilegus proprie quis dicatur?
83 Sortilegia plerunque sub falsa religionis imagine fieri sueuerunt.
84 Sortilegium vnde vocabulum duxit?
85 Sortilegia per quos fuerint prius inuenta?
86 Sortilegiorum diuersæ species } Diuinatoria, Amatoria, Venefica.
87 Diuinationis species sunt varia.
88 Qua pœna plectendus, qui poculo amatorio perfecto, aut male compositio, aut male temperato, alterius bibentis sustulerit vitam?
89 Pœna vltimi supplicii punitur quis quandoque pro homicidio, sine, dolo ac intentione aliqua occidendi commisso, contra dispositionem iuris communis.
90 Qua pœna afficiendus, quando non fuit subsecuta mors, sed alius turpis effectus?
91 Malefici sola carminis potentia homines nonnunquam interimunt.
92 Cuius est condere, eiusdem est & soluere.
93 Cuius est condemnandi facultas, eius est absoluendi libertas.
94 Nihil tam naturaliter connexum, quod eodem genere dissolui non possit.
95 Sanare hic & morbos inferre, eiusdem sunt artificii.
96 Damon secretorum morborum, ac rerum naturalium peritissimus.
97 Remedia aduersum maleficia, iure ciuili æquaquam reprobata.
98 Iure Pontificio non licet maleficiatum contrariis maleficiis liberare.
99 Diuinatio inter cæteras obtinet principatum.
100 Sortilegi & Necromantici suis superstitionibus fidem asserturi, futura pronunciant.
101 Diuinationum 4. sunt species: Geomantia, Hydromantia, Pyromantia, Aeromantia. Hinc dicti: Geomanti, Hydromanti, Pyromanti, Aeromanti.

102 *Professorum, Alii* { *Diuini, Incantatores, Harioli, Haruspices, Augures, Pythonissa, Astrologi, Genethliaci, Salitores, Necromantici* } *dicuntur.*

103 *Necromantia vnde dicta?*

104 *Hinc necromantes vel necromantici.*

105 *In necromantia cruor aqua miscetur: Damones enim cruore delectari feruntur.*

106 *Professores siue magistri 2. & 3. speciei sortilegiorum, qui sint.*

107 *Maleficos vocamus, ob facinorum enormitatem.*

108 *Magistri artis amatoriæ, & venefica, iure ciuili aquiparantur.*

109 *Sortilegorum professio duplex* { *Tacita.* / *Expressa* { *Solennis siue publica.* / *Priuata.* }

110 *Tacita professio est.*

111 *Professio tacita, quare sic dicta?*

112 *Expressa professio est.*

113 *Expressa professio duplex.*

114 *Expressa professio, solennis, siue publica est.*

115 *Expressa professio priuata est.*

116 *Satanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quasi Deus.*

117 *Quibus locis, quibus ve temporibus, sortilegia fieri consueuerunt?*

118 *Sortilegi, hisque similes alii, vbi conuenire soleant?*

119 *Sortilegia plerumque fiunt in locis* { *Syluestribus. Occultis. Subterraneis. Ab hominum conuersatione remotis. Longe disitis. In caducis castellis & desertis. Semper in intempesta noctis tenebris.*

120 *Qui male agit, odit lucem.*

121 *Satanas, virtutum, bonorum operum, veritatisq; aduersarius infestissimus.*

122 *Satanas mendax* { *Inuentor* / *Author* } *mendacij; amat* { *Tenebras.* / *Loca obscura.* / *Sordida.* }

123 *Sortilegia cur nocte potius, quam interdiu fiant.*

Sortile-

124 Sortilegi, quibus { Rebus, Signis, Instrumentis, Mixturis, Compositionibus, Ligaturis, Characteribus, Figuris } vtuntur?

125 Malefici in manibus publicæ iustitiæ existentes, & incarcerati, cur non faciant se deferri, ac inde liberari per ministerium Dæmonis, ad mortem euitandam?

126 Dæmon eorum mortem, quos habet subiectos, optat: quo præda eos habeat tutam.

127 Malefici incarcerati cur euadere nequeant, quod tum diuina iustitia non permittat Dæmonem in eos suam naturalem exercere potentiam.

128 Maleficis vnde potestas tanta?

129 Potestas omnis à domino Deo est.

130 Neq; Dæmones, neq; malefica quicquam facere possunt, nisi omnipotens consentiat, potestatemq; faciendi concedat, quod iam peruersa voluntate facere decreuerunt.

131 Malefica quicquid moliuntur, non hominis Dæmonisque potentiæ id solum asscribendum; sed diuino permissu id totum peragi credendum est.

132 Diabolus cum sit superbissimus, Deo cupit in omnibus quam simillimus esse.

133 Effectuum omnium necromanticorum & maleficorum operator Diabolus, per applicationem mediorum, opus producit optatum: quod fit aliquando realiter, aliquando solum apparenter.

134 Malefica mulieres, notas quasdam & signa symbolica à Dæmonibus recipiunt, quibus excitis Dæmones mox prosiliunt.

135 Maleficarum stulta credulitate nihil efficacius in operationibus Dæmonum: quæ pactis votisque augetur.

136 Malefica rebus vtuntur ad maleficium sibi notis & familiaribus.

137 Malefici non sunt vllo pacto tolerandi, sed vbiuis locorum tollendi sunditus.

138 Maleficos non patieris viuere.

139 Mulieres cur magis sint idoneæ ad maleficia quam viri: remissiuè.

140 Cur potius virgines quàm corruptæ: remissiuè.

141 Cur plures mulieres sint malefica, quàm viri malefici: remissiuè.

142 Dæmonum. Alii { Aërii, Igniei, Aquatici, Terrestres, Subterranei, Lucifugi } A locis quibus sunt addicti, aut à malitia natura, appellationes eas habentes.

143 Maleficarum potestas tota Dæmonibus, à Domino Deo limitata conceditur.

1 GRauissimum & omnium † criminum maximũ est, Crimen læsæ Maiestatis diuinæ: cũ longe grauius sit æternã, quam temporalem offendere Maiestatem, Authent. Gazaros. C. de hæretic. & Manichæ. & in Authentic. De statutis & consuetudinibus contra libertates ecclesiæ editis, §. Gazaros, colla. 10. constitut. fin. vnde dicta Authent. desumpta est: quæ quidem verba etiam legimus canonizata in c. Vergentes

in senium, ext. eod. tit. de hæretic. & ibi notab. gloss. in verb. grauius, c. Sicut qui ecclesiam, & ibi sing. gloss. in verb. grauius, 17. q. 4. Maius, (inquit,) peccatũ est quod in Deum committitur, quam quod in hominem, quia quod in Deitatem, aut in religionem diuinam cõmittitur, in omnium fertur iniuriam: ac publicum crimen committitur, l. Manichæos, versus exordium, C. de hæret. & Manichæ. c. Cum secundum leges, eod titu. libr. 6. Præterea quanto dignior est persona cui peccatur: tãto grauius est peccantis delictum, vt legitur & notatur in can. primo de calumniato, text. gloss. & Panor. in c. Cum illorum, extr. de sentent. excommuni. textus in §. Atrox, Institut. de iniur. Aliter enim delinquit ac † punitur, qui quid in dominum parentemve ausus est, quam qui in extraneum: In Magistratum, quam in priuatum: Ita textus in l. Aut facta, §. Persona, ff. de pœnis. Si ergo enormius est delictum in Deum, quam in quemcunque hominem, text. in d. c. Vergentes in senium, consequitur id ipsum omnium grauissime esse plectendum. Nam † pœnam cõuenit delicto esse conformem, vt per hæc verba dicit textus elegans & philosophicus in l. Respiciendum, in frõte sui, ff. de pœnis: Respiciendum cautè iudicanti fuerit, ne quid, aut durius, aut remissius constituat, quam caussa deposcit. Nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gloria affectanda est: sed perpenso iudicio, prout quęque res expostulat, cuncta statuenda sunt: & dicit text. in can. Felicis, de pœnis, in 6. post multa verba: Proportionetur pœna delicto, ita vt vindicta ex æquo excessu respondente ab offensa nostrorum cohibeantur deinceps, &c. nec enim delictum nõ delictum: vel non crimen, crimen facere debemus. Nec † Iudex debet esse mitior lege (inquit textus in § Oportet, in Authent. de iudicib. colla. 6.) Illud est quod dicimus quod † mitius agitur cum lege, quam cum homine: clementiusque iudicant leges, quam homines: & multo sunt clementiores leges, quam homines, in l. Celsus, ff. de arbit. Cæterum † diuina ipsa Maiestas, aliàs occultè, aliàs manifeste offenditur: quia † tamen occultorum siue secretorum solus Deus, & cognitor & Iudex est, † ipsorum cognitio ad forum non pertinet humanum, c. Vnico, § Porro. Vt eccles. benefic. sine dimi. conferan. c. Sicut, ext. de Simon. c. Erubescant, in fin. 32. distinct. coniunctaibidem memorabili gloss. in verb. Secretorum. De his igitur, per quæ ipsam diuinam Maiestatem palam offendunt, præsens aget capitulum: atque eiusmodi sunt, blasphemia, † præuaricatio, apostasia, hæresis, simonia, sortilegium, diuinatio, incantatio, atque id genus similia. † Blasphemia Deum ipsum obiectum habet: ideo peccatorum est grauissimum, vti & hinc quoque liquet, quod Luciferum creaturarum omnium nobilissimum ilico cum suis expulit cælo. Est † igitur Blasphemia, Deo attribuere, vel de Deo aliquid dicere, quod Deo non conuenit: vel Deo adimere, quod ipsi proprium est, aliquave verba in eius sanctos, & maxime beatam Virginem publice & contumeliose proferre: quæ quidem descriptio probatur in c. Si quis per capillum, 22. q. 1. & in c. Statuimus, & ibi Doct. extra de maledic. Colligitur igitur tres esse species blasphemiæ; Prima, quum Deo attribuitur, quod ei non conuenit vt impotentia, iniustitia, crudelitas, malitia membra humana, & huiusmodi. Nam quamuis Dei Filius humanam carnem pro nobis assumpserit membra habentem: Deus tamen in se incorporeus est, omninoque simplex. Secunda blasphemiæ species est: quum Deo adimitur, quod ipsi propriè conuenit vt omnium rerum prouidentia & præscientia, iustitia, bonitas misericordia, omnipotentia. Sic negare Dei filium non esse verum hominem factum: aut non esse in Eucharistiæ sacramento; aut non odisse peccatum. Tertia species, quando creaturæ attribuitur

buitur, quod Deo appropriatur, vt quod imago creata, sit Deus: quod imago det gratiam, quod creatura aliqua ex se pronunciet futura, soli Deo nota, vt circa superstitiones interdum fieri solet. Blasphemia † in
12 Deum, de iure ciuili, pœna mortis punitur, text. est apertissimus in Authent. vt nō luxu. contra natu. colla. 6 quæ pœna meritò
13 infligitur: quia † illius dissimulare non debemus opprobrium, qui probra nostra deleuit, c. In nonnullis, ext. de Iudęis, Sarace. &eo. seruis. Minuenda sic fuerit superior definitio: †
14 Blasphemia insuper fit, quoties quis deliberato animo, de Deo omniū nostrum creatore ac redemptore, maledica lingua quippiam indignum effutiuerit. Et animaduertite, quod text. in d. Authent. vt non luxur. cont. natu. in fin. vbi narrauit enormitatem nonnullorū criminum, subiūgit: præcipimus enim gloriosissimo Prefecto regiæ ciuitatis, permanentes in prædictis illicitis & impiis actibus comprehen-
15 dere, & vltimis subdere suppliciis. Quæ † verba secundum glossē ibidem in verb suppliciis, intelliguntur de morte, secundum vulgatum text. in l. Vltimum supplicium mortem solam interpretamur, ff. de pœnis. Et si argutus quispiam dicat, quod solum ille versiculus referatur ad Sodomitam (de quo verè dicitur, quod morte mulctandus est) & non ad blasphemantem: Dico, quod istud tollitur. Nam cum supra in d. tit. fuerit locutus Imperator, tam de Sodomitis, quam de blasphemantibus, versiculus ille post ad finem adiectus, referendus est ad
16 vtrunque: clausula † enim in fine posita, ad singula refertur precedentia, teste D Bartolo in l. fin. ff. de reb. dub. & l Prætor ait, 2. ff. vi bonor. raptorum. Abbas in c. Secundo requiris, extr. de appellat. glossē. & Doct. in c. Cum dilecti, de donat. Imo plus voluit Bartol. in l. Talis scriptura, §. Hanc autem, ff. de lega. 1. quod referatur ad præcedentia, etiam si sit clausula onerosa. Huic seruit quod notat Abbas per glossē. ibi notabi. in c. De multa, in 5. colum. de præbend. dicens: Quod si post constitutionem aliquid adiectatur, omnia suprad cta habent locum in illo postremum adiecto; faciunt quæ habentur in l. Et si pepercerit, §. Filius, ff. de liber. & posthum. & l. Si seruus plurium, §. fi. ff de lega. Item quod dicta pœna vltimi supplicii habeat locum in blasphemia, suffragatur illud dictum præcitatæ Authent. circa medium ibi: Si contra homines factæ blasphemiæ impunitæ non relinquuntur, multo magis, qui ipsum Deū blasphemant, digni sunt supplicia sustinere, subiungendo postmodum circa finem: ne ex contemptu talium inueniatur & ciuitas, & Respublica, per hos impios actus lædi: & pro illa æquiparatione hominis ad Deum, facit text. in simili, in c. Viduas, in versic. Si enim 27 quæst. 1. ad idem in eadem quæstione, can. 1. A maiori igitur ad
17 minus infertur, blasphemantem † mortem sustinere necessum esse. Blasphemiam vero in Christi seruatoris nostri Virginem matrem euomens, in pellerinam, seu consimilem editum locum subreptus statuitur: vbi blasphemantis lingua candenti ferramento pertunditur: deinde exilio quoque damnatur, siue alia simili pœna arbitraria Iudicis. Simile quoque supplicium sumendum de iis, qui blasphemant in Sanctos ac Diuos Christi electos: & hæc de consuetudine. Quamuis enim blasphemia, propriè sit bonitati & excellentiæ præcipue diuinæ derogare & conuiciari, tamen sicut DEVS in sanctis laudatur, quatenus laudantur opera, quæ DEVS in sanctos
18 efficit: ita & blasphemia, quæ fit in sanctos, in Deum redundat. † Si quispiam vero scire desiderauerit, quomodo blasphemantes à iure canonico arceantur siue plectantur, confugiat is ad can. Statuimus, extra
19 de maledicis. Vbi † monstratur blasphemiam esse mixtum crimen, siue mixti fori: eoque non minus seculari, quàm canonico iure puniendam. Et ibidem

20 D. Panorm. num. 4. citat casum, quo † ambo iudices (ecclesiasticus scilicet & secularis) ad eiusdem delicti punitionem concurrunt: adeo, vt à seculari irrogata malefico pœna, non præscribat ecclesiastico pœnam quoque inferendam, nec contra vti ibidem videre fuerit. Præterea blasphemia crimen est nulli vnquam piorum hominum dissimulandum aut tacendum, quin potius quã citissime prodendum, iuxta text. in c. Nonnulli, vbi Doct. not. extr. de Iudæis. Adeo
21 † quod blasphemantem non deferens, ipse tanquam maleficus blasphemanti consentiens puniendus esset, text. in c. Si quis per capillum, 22. quæ 1. vers. medium, ibi, Si quis autem talem hominem non manifestauerit, non est dubium, quin diuina cõ-
22 demnatione coerceatur. Nec † blasphemãtem excusat aliquis iracundiæ aut ebrietatis prætextus. Nisi ex aliqua passione in verba imaginata quis subito prorumpat, quorum significationem non considerat, tunc enim huiuscemodi verba non habent propriè rationem blasphemiæ, hinc & peccatũ veniale tantum esse aiunt Theologi. Si vero aduertit hoc esse blasphemiam, considerans verborum significata, non excusatur: Sicut nec ille qui ex subito motu iræ aliquẽ
23 occidit penes se sedentem. † Nam licet iracundia lacessita soleat delicti pœnam minuere, non tamen efficit, quin maneat delictum, per ea quæ no. in l. Si non conuicii, C. de iniuriis. in c. Si quis iratus, per Doct. ibi, 2. q. 3. & quod habetur in l. Iurisiurandi, C. de reb. credt. & in l. Quidquid calore, ff. de reg. iuris. Ebrietas quoque pariformiter non excusat delictum, licet diminuat siue lenitat pœnam, vt probat text. in l. Omne delictum, ff. de re milita. ibi: per vinum aut lasciuiam lapsis capitalis pœna remittenda est, & militiæ mutatio irroganda est, & text. in c. Sanè & in c. Inebriauerũt, 35. q. 1. Hinc
24 vulgò dici solet: † *Quod cuiuscunque excusat exi-*
25 *pœna grauior sedato animo.* Cæterum † notandum est, quod non modo verbis, sed etiam factis blasphemia committitur. Veluti si quis Sanctorum imagines seriò verberet, conscindat, vel in terram proijciat: sicut habet textus à contrario sensu in l. Non contrahit, ff. ad l. Iul. Maiest. ibi, Nec qui lapide iactato incertò, statuam fortuitò attigerit, crimen Maiestatis commisit: ergo si seriò fecisset, & non fortuito, bene commisisset: imò plus probat text. in c. Si canonici in §. Cæterum, de offic. ordin. libr. 6. Quod percutiens tales imagines, etiam non serio, grauiter punitur. Ita reprehendit per hæc verba: Cæterum detestabilem abusum, horrendę indeuotionis illorum qui crucis, beatæ Mariæ virginis, aliorumque Sanctorum imagines, seu statuas irreuerenti ausu tractantes, eas in aggrauationem cessationis huiusmodi prosternunt in terram, & vrticis spinisque supponunt, penitus reprobantes: aliquid tale fieri de cætero districtius prohibemus, statuentes, vt in eos qui contrafecerint, vltrix procedat dura sententia quæ delinquentes sic puniat grauiter, vt alios à similium præsumptione compescat. & ibi gl. in verb. Indeuotionis, declarat, quod tales imagines debemus adorare, & qua adoratione, ibi etiam Dominicus de sancto Geminiano referens Lapum, quod tantam imaginibus reuerentiam debeamus, quantam illis qui per imagines designantur: vnde dicerem, seriò superiori modo imagines tractãtes, morti obnoxios esse per text. vulgatũ, in l. Ex senatusconsulto, ff. Ad l. Cornel. de sica. qui sic habet: Ex senatusconsulto, eiusdem legis pœna damnari iubetur, qui mala sacrificia fecerit, habuerit: quod satis verificatur in illo (meo tenui iudicio) qui tali modo supradicto res sacras tractauerit. Quin & Angel. ibidem exp. esse per illum text. tenet, tale delictum morte puniendum: etiamsi referat, alias in facto solum manum delinquentis fuisse abscissam, & idem Angel. in sua disputatione, quæ incipit: refulgenti delitiorum, fortiter contendit, quod ad euadendam supradictam pœnam,

pœnam, nulla hominum dignitas quicquã excuſat. Alibi Imperator idem impietatis flagitium ſtricta pœna verbisq; aſperrimis prohibet in l. Vnica, iũcta ibi gloſſ. in verb. grauiſſima, & in Rubro, C. Nemini licere ſignum ſeruatoris Chriſti, &c. & ibi Salic. aduerſum religioſos id permittentes. Ex ſu-
26 perioribus igitur iam palam eſt, † Blaſphemiam non modo dictis, verũ & factis, multifariam committi. Nam iuxta tritam ſententiam, Non minus facta, quam verba loquuntur, l. Paulus, in exordio, ff. rem rat. haberi. Quocirca concluſiue nunc dicimus, quisquis huiusmodi blaſphemiæ deteſtandum delictum, data opera, ſeriò, ex conſuetudine & publice commiſerit, iure optimo ad mortem poſſe damnari: Imo capitis vltimo ſupplicio plectendus eſt. Ita affirmant & concludunt Doctor. in c. fin. extr. de maledic. poſt Cynum, & Petrum in l. 2. C. de reb. cred. Bald. & Salice. in l. 2. C. ad l. Iuli. Maieſt. & poſt iſtos D. Franciſc. Mignon. in Commentariis ſuper Conſuetudinibus Andegauenſib. tit. *De la punition des crimes*,
27 art. CLXXXII. n. 17 dicens in † iſtis admodum aſſuefactionem attendi oportere, teſte Paulo Caſtrenſ. in l. Qui per ſalutem, ff. de iureiuran. Huic ſeruit illud Leuitici, cap.
28 24. Educ † blaſphemum extra caſtra, & lapidet eum populus vniuerſus, & ita antiquitus blaſphemi opprimebãtur lapidibus, Numeri c. 4. Nec ſemel vel bis id faciendo, deberet puniri pœna mortis, ſed alia graui pœna non tam magna, vt ibi habetur in dictis iuribus. Tamen iſtud intelligitur de
29 blaſphemia publica, & non ſimpliciter, vt habetur in prælegatis iurib. Et † dicitur publica, quando eſt vulgatiſſima, & per quã multi conſpicientes ſcandalizati ſunt. Qui igitur hoc frequenter commiſerit: de quo eſt text. in c. fin. 26. q. 6. ibi, publicum & vulgatiſſimum crimẽ eſt, quod vniuerſam commouerit vrbem: & quod habetur in l. 3. in princip. C. de ſumma Tri. & fide catho. in l. Palàm, ff. de verb. ſignific. vel alio modo poteſt dici blaſphemia publica, quando eſt notoria iuris, vel de iure: vt quia blaſphemus conuictus & condemnatus in iudicio vel facti, aut de facto, iuxta notata in c. Veſtra, de cohabita. clerico. & mulier. Panor. in c. Statuimus, extr. de maledicis, num. 7. & c. fin. ext. de cohabit. clerico. &
30 mulier. † Enormitatem quoq; ſupra ea quę ante monſtrauimus, vel hinc cognoſcere licet, quod ne maledictione quidem dignos, æternoque inferni ſupplicio addictos, maledica blaſphemia inceſſere licet, vt eſt text. in c. Si igitur, 24. q. 5. Si igitur (dicit text.) S. Michael non fuerit auſus diabolo, & certe maledictione omni dignißimo, iudiciũ inferre blaſphemiæ, quanto magis nos ab omni maledicto, potißimum Dei, electorumque ipſius, oportet eſſe puriſſimos? Merebatur profecto diabolus maledictam: ſed per os Archangeli blaſphemia exire non debuit: quo quidem textu volunt Doctorum
31 nonnulli idem eſſe † blaſphemiam cũ male-
32 dicto. Cæterũ hic obſeruandum eſt, † remiſſiorem irrogari blaſphemiæ pœnam in Francia, atque in noſtratibus regionibus: quandoquidem ibidem ab anno Domini
33 1347. ex edicto Regis Philippi de Valois, † Blaſphemantes in Deum, aut virginẽ ſuam Matrem, primo blaſphemiæ cauſa proponuntur populo in publica pellerina vsq; ad meridiem: à meridie per plateas & vicatim circunducuntur, & à nebulonib. omni ſpurcitiæ genere conſperguntur: nullo mortis genere, imò nulla alia interim corporali pœna affecti: niſi quod aliquandiu poſteà inędia cum panis & aquę paucitate torqueantur. Si verò blaſphemiam iterent, nondũ ſatis correpti iſthac infamia, duobus locis iuſſit ipſorum incidi inferius labrum in iuſtitiali theatro. Tertia blaſphemia ſuperius labrum incidit. Quarta blaſphemia integrã
34 concidit maxillam. Has † duntaxat punitiones clementiſſimus Rex conſtituit in iſtos nefarios blaſphemos: qui in Burgundia apud Burgundos: & in Francia apud Fran-

eos: & etiam in Curiis magnatum (quod lamentandum est) admodum frequentes sunt, vt norunt qui ibidem habitauerunt, aut frequentauerunt. Ad huius quoque Philippi regis clementiam, visus est voluisse edictum suum statuere clemētiis. Imper. noster Carolus V. quod edidit anno 31. quo blasphemos carcerali angustia in fame & siti mensem vnum puniri iussit: post hanc pœnam eos quoque qui blasphemiam protulerint, iussit præterea in pellerinam subuectos linguæ pertusione candenti ferro sine dissimulatione puniri. Si quis vero prolixius blasphemiæ materiam rimari desideret, perlegat tractatum pulcherrimum & eruditione refertum ingeniosissimi Docto. Domini Ludouici Montalti Syracusii, super Reprobatione sententiæ Pilati; nec non Beatum Thomam in secunda, 2 quæstione 13 articulis 1. 2. & 3. † PRAEVARICATIO Adamum protoparentem exegit paradiso. Ideo Adam præuaricator dicitur, quod à recto discesserit. Est enim præuaricari, secundum Theologos, à lege Dei, quæ rectissima est, à præscriptoque sui officii, quocunque modo deflectere: quanquam in forensibus litibus aliter accipiatur. Nam † præuaricatores dicuntur, qui vera crimina fraudulenter occultant; hinc † præuaricator à varicando, hoc est, transgrediendo dictus est, qui ab officii sui præscripto deflectit atque aberrat; vel, vt Vlpiano Iurisconsultorum Iurisconsultissimo placet, Præuaricator † est quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat, prodita caussa sua; quod nomen, Labeo à varia certatione tractum sensit, l. prima, & per vniuersum titulum, ff. de præuaricato. Et Marcellus Iurisconsultus, in l. 1. §. Præuaricatorem, & ibi Bart. & alii Scribentes, ff. Ad Senatuscōsultum Turpilian. † Præuaricatorem fuisse scribit eum, qui colluderet cum Reo, & translatitio munere accusandi defungeretur; eo quod proprias quidem probationes dissimularet, falsas vero accusationes admitteret. Cicero pro Cluent. An vt præuaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. † Qualiter autem probetur præuaricatio, videbitis apud Bartol. & eius sequaces in d. §. Præuaricatorem, numero 4. His additur, quod præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tolluntur manibus: Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato: igneque succensæ comburentur vsque ad nihilum. 2. Regum 23. Quonam pacto in veteri testamento iure canonico, & ciuili veniant puniendi, satis abunde liquet ex supra allegatis, atque hoc loco, studio breuitatis, omissis. † APOSTASIA, elongatio, defectio, rebellio, nuncupatur: Aut secundum nonnullos retrostatio, aut retrocessio. can. Non obseruetis, & c. vltim. 26. quæst. vlt. Et † est trifaria. Prima, apostasia † perfidiæ, per quam quis recedit à fide, c. Non potest, 2. q. 7. Et hæc proculdubio, † vt hæresis, venit punienda. Panormitano post Hostiensem teste, in c. 1. nu. 3 extr. de apostat. Alia apostasia † inobedientiæ, id est, obedientiæ rebellio, siue à sacra & promissa obedientia defectio, qualis fuit primorum parentum Adæ & Euæ præuaricatio. † Similiter eorum qui sacra Ecclesiæ decreta peruicaci animo spernentes, à sese excutiunt, c. Si quis venerit, & c. Illud, ext. de maior. & obedient. Præterea hoc apostasiæ crimen etiam incidunt, quicunque canonicatus aut monachatus decreta solenni voto & obseruatione recepta procaciter, citra vllam pontificiam dispēsationem, violant, relinquunt & deserunt: † quod solent apostasiam irregularitatis appellare, can. 1. & ibi Panormi. & scribentes, ext. de apostat. & c. vlt. 20. distinct. Ideoq; tales vti infames, puniendos cer suerunt leges squalore carceris, donec resipuisse noscantur, & constantem obedientiam denuo spopōderint: quo † casu ab apostasiæ crimine leuandi sunt. & prioribus obedientiæ tradendi regulis, can. A nobis, extr. de apost. iunct. gloss. si ibi in verb.

verb. reſipiſcant. Eccleſia enim (inquit) nō claudit gremium redeuntibus & reſipiſcētibus, l. Inter claras, in fin. C. de ſum. Trinitate, & fid. catho. atq; D. Paul. Grillan in ſuo tract. de hæret. nu. 8. lib. 1. Et præfatæ diuiſionis trimembris perſpicuè meminit gloſſ. celebris in verb. apoſtaſia, in d. can. 1. extr. de apoſta. quæ quidem gloſſ. in fine
49 ſui, etiā † ſuſtinet apoſtatā teſtem eſſe, aut alium accuſare non poſſe, c. Beatus & c. Si quis à vero, 3. q. 4. Inter crimina quæ animaduerſione digna ſunt, HÆRESIS
50 † eſt grauius & cæteris deteſtabilius: eò quod directo cōtra ipſum Creatorem Deū omnipotentem patratur, eius omnipotentię detrahēdo, negando illius diuinitatem, vt habetur in c. 1 de ſum. Trinita. & fid. catho. & l. 1 C. eod tit. & c. Ad abolendam, de hæret. Non immerito igitur appellatur
51 crimen læſæ Maieſtatis diuinæ, † ex quo directò tendit in læſionem & præiudicium diuinæ poteſtatis, d. c. Ad abolendam, & c.
52 Vergentis, eod. tit. Longè † enim grauius eſt æternam quam temporalem Maieſtatē offendere. c. Non offeramus, 24. q. 1 & d. c.
53 Vergentis. Hæreſi itaque † notandi ſunt, quicunque in fide pertinaciter vacillant, qui ſe ab ortho. doxa Eccleſia auertunt & ſeparāt: qui cum ſancta, orthodoxa, & catholica fide pugnantia ingerunt & docent aut qui falſam hæreſeos opinionem tuentur, 55
contra Chriſtianæ religionis fidem, c. 1. & ibi Abb. & Doct. ext. de hæreti. ſæpe citato, c. Ad abolendam, c. Inter hæreſim, & can. Hæreticus, 24. q. 3. & l. Quicunque, § vlt. C. de hæreti. Quinque igitur requiruntur vt aliquis proprie dicatur hæreticus, I. vt ſit error in ratione. II. Vt error ille ſit cōtra ea quæ determinauit Eccleſia, in his quæ ſpectant ad fidem & bonos mores. III. Vt Vt huiuſmodi error ſit in illo qui Chriſtianam catholicam q; profeſſus eſt religionē, 56
aliàs Iudæus, Turca aut Paganus diceretur. IIII. Vt huiuſmodi errans aliquam confiteatur de Chriſto veritatē, quæ ſpectat ad ipſius humanitatem vel diuinitatem. Quoniam ſi totum fidei ſymbolū & Chriſtianam fidē abnegaret, non hæreticus, ſed apoſtata cenſeretur. V. Vt huiuſmodi errorem pertinaci & obſtinata mente eligat & ſequatur. Vnde D. Auguſtinus 24. q. 3. c. dixit apoſtolus Si qui ſententiam ſuā quamuis falſam atque peruerſam nulla pertinaci animoſitate defendunt: præſertim quam nō audacia ſuæ præſumptionis peperierint, ſed à ſeductis atque in errorem lapſis parētibus acceperunt: quærunt autem cauta ſolicitudine veritatem, corrigi parati cū inuenerint, nequaquam ſunt inter hæreticos
54 deputandi. Hoc itaque † hæreticæ prauitatis crimen plectendum eſt, non ſolùm in plebeis, & infimæ ſortis homunculis, verùm etiam in Principibus, Regibus, Imperatoribus, Prælatis Epiſcopis & Pontificib. Curia tamen ſpiritualis ſiue eccleſia proceſſum peragit: Iuſticia vero ſecularis proceſſum abſolutum & iudicatum exequitur, d. c. Ad abolendā, & ib. Panor. num 7. & 12. & c. Excommunicamus, 2. ext. de hæreti. & c. Vt officium, & c. Cùm ſecundū leges, eod. tit. de hæret. lib. 6. Vt vt iſthæc iura præſcribant, eo tamen (nec iniuria) nos vſus perduxit, vt conſilia & tribunalia quæuis ſecularia paſſim non ſolū hereſeos executionem: verùm & cauſæ cognitionem, &
55 ſententiæ prolationem aſſumant. † Quod quidem hęreſis crimen habet duo extrema ſubſtantialia, ſine quibus id eſſe nō poteſt. Alterum eſt, quod reſpicit hæreſis initium, & hoc ſubſtantiale eſt error in ratione: ſupplueris tu, quod ſit error circa ea quæ ſunt fidei, non circa alia. Alterum vero extremum eſt, quod reſpicit complementum, quod eſt pertinacia in voluntate, c. Dixit, 24. q. 3 huius meminit D. Paulus Grillandus, de hæreticis lib. 1. num. 6 Sed hæretici
56 quibus pœnis † plectendi? Auguſtinus ad Bonifacium refert ſingulos hæreticos decem libris auri multari. Gelaſius Papa exilio damnauit hæreticos. Hieronymus de-

ert resecãdas esse putridas carnes, ita inquiens: Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa, & corpus & pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, & intereant. Et in-
57 fra: Quæ est ista misericordia, vni parcere, & omnes in discrimen adducere? Et Beatus Ambrosius: Hæresis, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis excreuit, quæ quanto sæpius succiditur, tantò copiosius succrescit & pullulat, igni debite, incendioque peritura. Augustinus lib 2. contra Gaudentii epistolam, de hæreticis inquit: Hoc hominum genus per Imperatoriam curam corrigi debet. Et super Ioan. ad longum docet, Imperatores & Principes catholicos benefacere quod vtantur gladio contra hæreticos: debent enim hæretici affligi & eiici à Principibus, sicut Agar fuit afflicta à Sara, 60
quando Ismael ludit cum Isaac, Gen. 21. & ad Gal. 4. Constantinus Imperator Arriũ cum adhærentibus damnauit in exiliũ, quia nolebat adhærere concilio Nicæno, l. Manichæos, C. de hæreti. Theodosius Imperator puniuit hæreticos Manichæos, omnium bonorum possessione & omni successione priuauit, admisit desuper inquisitionẽ fieri post mortem, l. Ariani, C. eod. tit. de hæreti. coniuncta l. vltimum supplicium, ff. de pœnis. Item decreuit Valentinianus, ne
Manichęi in solo Romano conueniẽdi mo- 61
randique habeãt facultatem: decreuit quoque eos vltimo supplicio tradendos, l. Quicunque, §. vltimo, C. eod. tit. de hæretic. ibi, vltimo etiam supplicio coerceantur, qui illicita docere tentauerit. Adde hìc quæ habentur in c. Excommunicamus, 2. iũcta gl. 62
in verb. Puniendi, ext. eod. tit. Et vt paucis satisfaciamus præfatæ quæstioni, qua pœna hęretici sint plectendi, dicendum secũdum Panorm. in d. c. Ad abolendam, extr. de hæretic. post Hostiensem, & Ioannem
58 And. quod pœna † ignis. Debent ergo cremari, vt colligitur ex Euangelio Ioan. 15. c. 63
vbi dicitur: Si quis in me non manet, mittetur foras, sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent. Et † hanc 59
pœnam esse debitam interpretatur consuetudo, quæ optima est legum interpres, c. Cum dilectus, ext. de consuetudine, & in l. Cum de in rẽ verso, ff. de vsur. expressè textus in l. Si de interpretatione, ff. de leg. Cõueniunt ergo in hoc lex diuina, canonica, ciuilis, & consuetudinaria, vt communiter puniantur pœna ignis, vt testantur D. Panorm. & cæteri canonistæ neoterici in d. c. Ad abolendam. Idemque prudentissimus noster Imperator Carolus V. edicto suo generali adstruxit anno quadragesimo: quo pertinaces hæreticos, & sectæ alicui nefariæ addictos ignis supplicio damnat: resipiscentes verò viros, gladii animaductione: mulieres verò putei inhumatione tollendas
præcipit. † Vbi maior est culpa, ibi grauior debet esse vindicta, c. Excommunicamus, t. § Credentes, vers. Sanè, ext. de hæretic. Nec mirum, quia si falsarii monetæ, siue pecuniæ, aut alii male factores, vt infra apertius docebitur) per seculares Principes iustè morti traduntur: cur non hæretici falsarii S. scripturæ? Imperatores puniunt furta, homicidia, rapinas adulteria, periuria, cur à minori ad maius non punirent hæreses? Animaduertẽdum autem hic est, priusquam extremam manum huic materiæ imposuero, † non solum verbo, verũ & facto in hæ- 61
reseos crimen posse quempiam incidere: tenent expressè Lapus, Abbas, Antonius de Butrio & Ioann. Imolensis in Clement. de vsuris. D. Franciscus Squillacen. in suo eleganti tract. fidei, siue de fide catholica: quos
data occasione cõsulturi videbitis. SIMONIA 62
est studiosa voluntas vel cupiditas emendi, vel vendendi, aliquid spirituale, vel spirituali annexum, ita glos. in Rub. in tit. de simonia: de qua quidem materia, atque eiusdẽ punitione tractatur prima causa, per omnes quæstiones suas, c. Præsentium, & c.
Sancitum, 7. q. 1. In simoniacos † variè, id- 63
que arbitratiè animaduertitur per Iudicem eccle-

ecclesiasticum, vt licet videre per tit. & ibi scribentes, ext. de simonia, & ne aliquid, & c. atque locis priùs allegatis. hic studio brevitatis omissis. † Intelligeautem Simoniacum illum, qui Sacramenta ecclesiastica, beneficia, prælaturas, atque reliquas dignitates ecclesiasticas mercatur, aut vendit. Et huic † Simoniæ vitio nostris temporibus multos (quod iure deplorandum) illaqueatos conspicimus. † quoniam & temporale & spirituale hodie vænalitati expositum est, vt inquit Anton in c. Tuam, colum. 3 de ætat & qualitat. Papa † tamen nõ dicitur committere Simoniam, si confert beneficia vel dignitates accepta pecunia, secundum Bart. in l. Barbarius, in 2. colum. ff de offic. Præto. in repetit. vbi dixit † rationẽ esse, quia Papatus est Apostolatus. & aut sanctum facit, aut sanctum recipit: quod est notandum, contra rabidè latrantes aduersus sedem apostolicam: quibus † non est licitum apponere os in cælum, sed licitum est Papæ æquare quadrata rotundis, c. Cuncta per mundum, & c. Principalẽ, 9 q 3 Et † dicitur à Simone Mago, qui fuit primus author huius sceleris in nouo Testamento. Ipse enim voluit emere gratiã Spiritus sancti à beato Petro Apostolorum principe. Sic Giezi in veteri testamento volait gratiam sanitatis Naaman Syro vendere, vt 4. Regum 5. Horum ac plurimorũ etiam exemplorum meminit textus, in c. Qui studet, 1. q. 1. quod vide, quò † scias simoniacorum ibidem recitatorum exitus terribiles. † Et præfatã simoniam legimus, & iure diuino & humano damnatam per extrauag. Pauli II. incipientem: Cùm detestabile, in exordio, sub titulo de simonia. Et D. Abbas Panormitanus in c. Nemo, extra de simonia, † triplicis meminit simoniæ, quem consulite. Ante absolutionem præsentis materiæ, lubet hic mouere quæstiunculam non aspernandam, & sæpenumero obuiam. Ponamus quendam canonicum A. † canonicatum suum simoniacè adeptum esse: Cui eiusdem canonicatus malè impetrati faciendа erit restitutio, fabricæne, an capitulo? Pro solutione præmittendum, quod simoniacus nullum ius acquirit in beneficiis: quare illi nullum in beneficium, aut beneficii fructus ius collatum est: eoque iniquè fructus omnes recipit: sed omnes illos restituere tenetur, quos percipit, & sui hæredes seu executores teneantur & adstringuntur sub animæ periculo ad restitutionem, si conscientiam saluam volunt, per extrauag. Pauli, incipient. Cùm detestabile, sub titu. de Simon. id expressè ordinantem & statuentem: sed cui fieri debeat restitutio, non dicit. Dico igitur, quòd debet fieri Ecclesiæ, in cuius ignominiam cedit huiusmodi canonicatus adeptio simoniaca. Et fit præcipuè † iniuria illi ecclesiæ, in qua illicitè recipitur: cùm nullam ibidem potest facere seruitium Deo gratum: imo censendum est ipsum † beneficium vacare, cùm tunc habendus sit tanquam non verus possessor seu rector canonicatus, & hoc certum est cedere in ignominiam ecclesiæ. quare illi eidem ecclesiæ faciendа est restitutio, per nota. in c. De hoc, de Simonia. in c. Ad liberandum, §. fin. De iudiciis: Intelligo † tamen sanè, quod huiusmodi restitutio non debeat fieri canonicis ipsis, vt inter se eius canonicatus fructus distribuant, sibiq; ex æquo cõmunicent: sed vt in vsum & vtilitatẽ cõmunem ipsius ecclesiæ conuertant, fundãdo ex huiusmodi fructibus missam, quo cultũ diuinũ & fructum ecclesiæ augmentent? Aut certè cõuertant in vsum fabricę, per extrauag. Vrbani 4. alias 5. sub eod. tit. de Simon. incipientẽ, Sanè ne in vinea. vnde isto casu capitulũ solũ habet administrare † huiusmodi fructus, & in vsum pium conuertere, sicuti disponuntur † bona vsurariorum, quorum administratio reseruatur Episcopo, nõ vt sibi applicet, sed in aliũ vsum piũ ipsa conuertat, per c. Quanquam, de vsur. lib. 6. quod etiã apparet Philippo Franco in ca. 2, de offic. ordin. lib. 6.

SORTILEGIORVM materia amplius ac fusius nobis meritò hic foret enarranda, quod ea inter Christianos (proh detestandum facinus) tam impune (eo quod multis incognita) dissimuletur, & passim tam frequens exerceatur. Ne tamen tam abominandi sceleris imprudēs simplicibus fenestram aperiam qua ad rei notitiam mea explicatione, parum cauta perueniant, si negotii huius copiam, & varietatem cūctis articulatius patefecero, statui ab hac materia prorsus temperandum, magisque operæprecium esse de ea nihil fari, quam inconsulte aliis ruinæ occasionem suppeditare. Verùm enimuero, quū in hoc læsæ Maiestatis diuinæ crimine versemur, aliquid enucleasse contenti, ea duntaxat & obiter hic detegere studebimus, quæ simplicibus officere nequeant, & doctis ampliora inquirendi materiam præbeant. Principiò igitur, ne ex ignotis procedamus, discutiendum & examinandum assumpsimus, quid sit Sortilegium generaliter sumpto vocabulo, pro omni superstitionis specie? † Sortilegium est quædam superstitio illusoria & summè noxia, qua vtitur homo Dæmonis ministerio, vt habetur 26. q. 5. in sum. & 26. q. 2. c. Qui sine saluatore, l. Nemo, & l. Multi, C. de malefic. & mathe. & S. Thom. in secunda 2. q. 95. artic. 3 in titul. de superstitio. & notat. in c. 1 & 2. de sortil. Et ideo †sortilegi, diuinatores, & malefici, hāc diabolicam superstitionem professi, dicuntur hostes humanæ salutis, & humani generis inimici credendi sunt, l. Et si exceptā, & l. final. Cod. eod titul. † Euidenter nunc ex hoc apparet quis propriè dicatur sortilegus. Textus enim in can. Sortilegi, 26 quæstio. 1. dicit, quod † sortilegi nempe proprie hi sunt, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam (quas Sanctorum seu Apostolorum vocant) sortes diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt: ex quo extrahitur, quod isti sortilegi & incātatores sub falso quodam & ficto religionis nomine, vtpote Apostolorum vel aliorum Diuorum authoritate, sua conficiunt sortilegia: & hinc est, quòd isti incantatores & maximè mulieres in suis sortilegiis & incantationibus (quas vulgo vocant) sæpius dicere iubent eos quos suis maleficiis sedu e ecurāt, aliquot orationes Dominicas: aliquot enarrare Psalmos: elargiri eleemosynam: aliquam subire peregrinationem: corporis macerationem. & ieiunium, aut simile apertæ pietatis officium, quo scilicet incautos huiusmodi religionis ac pietatis specie, facilius imponant, & ad suam perfidiam (deserta vera Christoq; digna fide) nequiter seducant, aut certè aliquot oratiunculis legēdas mandant in cultum, gloriam atque pro præsidio alicuius Diui, cui sese totos, suaque vota apparenter nuncupare simulant: quasi istius Diui præsidio ac ope cuncta administrent, & tanquā omnia pia sint, sancta, ac salutaria quæ per ipsos in tali negotio gerantur: quum tamen omnia ficta sint, falsa, superstitiosa, ac diabolica: nempe solius Dæmonis artificio omnia patrantes, quæ ficto cultu, falsisque votis Sanctorum peragere simulant. Hoc tamen piè Lector velim intelligas, me hoc vocabulum (Sortilegium) non stricte, sed largius hic accipere nempe pro omni specie superstitiosa, † siue ea malefica, siue amatoria, siue diuinatoria fuerit. Sunt enim istius diabolicæ superstitionis nomenclaturæ tam variæ: formæ præterea ac species, non minus dissimiles, quàm diuersę. vt singulas suis certis ac peculiaribus definitionibus commonstrare, laboris foret cum infiniti, tum superuacanei. Quocirca vno hoc sortilegii nomine, omnes ac singulas maleficiorum aut incantationū species (in substantia etiam differentes) comprehensas volumus: quod solum etiam requiritur ad essentiam veræ definitionis, Bart. teste in l. 1. ff. de testam. Et secundum hanc largam acceptionem, is dicitur sortilegus, qui diabolicam

30 31 32 33 34

bolicam superstitionẽ professus, noxia quęque, superstitiosa ac elusoria, Dæmonis instructione, componit. Vxor (noxia) continet species amatorias & venefícas. Particul. (elusoria) continet speciem diuinatoriam. Verbũ (superstitiosa) complectitur sortilegia, quæ fiunt ad sanandũ maleficiatos. vt l. Eorum, l. Nemo, & l. Multi, C. de malefic. & mathe. c 2. de sortileg c Sortes & c seq. 26. 5. Porro sortilegiorũ professio duplex est, vna tacita, altera expressa: quarũ infra meminerimus. † Hic autem sese offert quæstio, à quibus fuerunt inuenta hæc sortilegia: quique fuere primi authores, qui ea inter mortales inuexerunt? Die, quod Persæ ac Chaldæi qui cæteris curiosiores, naturę etiam secreta abditissima perrimari conati sunt: adeò vt ne hac quidem rerum notitione contenti quas humana industria peruestigare potest honestę magnæ limitib. transgressis, ad curiosam & impiam Dæmonum illusionem & impostaram prolapsi sint. c. Igitur genus 26 q 4. Si quis autem plura hic desideret, quid sit sortilegium, & quis sortilegus, vid. at Archid. in c. Accusatus, § Sanè, de hæret lib. 6. & in summa confess. in tit. de Sortileg 2. & 3. quæst Hostiens. & Ray. in summa, eod tit & S Thom. secunda 2 q 95. in t. De superstitio. vers. Ad quar-
16 tum dicendum † Hoc tamen impræientiarum admonitũ te velim pie lector, multas ac diuersas esse sortilegiorum species, iuxta diuersas hominũ professiones, & varias formas, quibus illa conficiunt. Precipuæ verò & capitales species sunt tres, nempe, Diuinatoria, Amatoria, & Venefica. Prima dicta est diuinatiua quòd per illam isti sortilegi vsurparunt sibi nomen diuinatoris per quã futura quædam præsentia, vel præterita nobis ignota, vaticinari conantur, c. Non oportet, 26 q 5 & d l Nemo, C. de malefic. & mathe. ibi diuinandi curiositas, &c secundum hanc acceptionem Sortilegiũ proprie & strictissimè dicitur: habetque nomen à sorte, quæ in hac materia sumitur pro arte diuinandi, & hoc modo sumpsit text. hoc verbum, in c. Sortilegi, 26. q. 1. Diuinatio-
17 nis † autem species sunt variæ. Prima est, quæ fit per manif. stam Dæmonum inuocationem, pertinetq. ad necromanticos. Secũda fit per solam considerationem dispositionis vel motus alterius rei. Hæc augurium est. Tertia est, dum facimus aliquid, vt nobis manifestetur quiddam occultum, quod ad sortes pertinet. & ista duo vltima fiunt per tacitam Dæmonum inuocationẽ. Vbi sub quolibet verò istorum generũ rursum diuersæ sunt species. Secunda verò species sortilegiorum, dicitur amatoria, quia fit propter amorem libidinosum: & vt plurimum, ad inflectendum pudicos animos ad libidinem, tam mulierum quàm virorum, sed frequentius mulierũ, l. Eorum, in princ. C de malefic & mathe. l 3 § Hæc adiectio, ff ad l Corneliam de sicariis, & l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff de pœnis Vbi
18 fit mentio de poculo amatorio † Et qua pœna plectendus erit, quisquis tali poculo porrecto male compositio, aut male temperato, alterius bibentis sustulerit vitam? Apparet prima facie dicendum, quod aliqua pœna extraordinaria relegationis, vel similis: ex quo homicidium illud nequaquã fuit commissum dolo & cum occidendi proposito: ideo nõ debet puniri pœna vltimi supplicii, l 1. § Diuus, & l Diuus ff ad l Cornel de sica Tamen contrarium dicit text. in d. l Si quis aliquid, §. Qui abortionis: quod si casu moriatur, qui vel quę poculum prædictum absorbuit: qui tradidit, vltimo supplicio puniendus est: licet dolo non dederit, sed bono zelo: & hoc est quia res ipsa
19 est mali exempli. Ex quo notandus est casus † admodum singularis, in quo quis punitur pœna vltimi supplicii pro homicidio commisso, sine dolo & intentiõne aliqua occidendi, contra dispositionem iuris communis, in l. Lege Cornel & l. Diuus, & l. 1. §. Diuus, ff. ad l. Cornel. de sica. & l. Is qui cum telo, Cod. eod. titul. quæ habet, nun-

quam pœnam mortis inferri pro homicidio commisso sine dolo & proposito occidendi: imò in casu prædicto lata culpa minimè æquiparatur dolo, vt signãter ait Bart in d. l. Lege Cornel. hìc enim nulla ratio, neque præsumptio contra ipsum, qui dedit poculum amatorium, militat. Et qua pœna † afficiendus, quando non fuit subsecuta mors: sed alius turpis effectus? Ad hoc respondendum censeo, quod iure ciuili humiliores in metallum perpetuo damnãtur: honestiores verò propter malum exemplũ, & turpitudinẽ finalis intentionis, in insulam, dimidia parte bonorum suorum confiscata, perpetuo relegantur: Ita text. cum glos. in d l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff de pœnis. Tertia sortilegiorum species est, venefica, siue malefica, quæ cæteris multis partibus est pernicios ior, eoque magis execranda, per quam infinita mala suppullulant: tot infirmitates: tam varii morbi: tot calamitates, humana pariter ac brutorum corpora excarnificantur: adeo, vt ad durissimam mortem non rarò viuentes adigantur, hi citius, illi vero tardius. Citius enim istiusmodi malefici perimunt, quotiescunq; compositio malefica valde præsentanea est, & plurimum habet veneni. Qua ratione autem id fiat, cautus hic prudensq; prætereo. Tardius vero mortem inflictant, quum longis cruciatibus corpora ita conficiunt, adeo exinaniunt, vt eorum vniuersa virtute contabescente, tandem emori cogantur. Quocirca non perperam species isthęc malefica dicitur, ab enormitate sc. maliciæ, in quã directe perpetuo vergit, l. Eorũ, ad exordium, & l. Multi, præallegatis. Hinc fit quod lex vocat istos humani generis inimicos, vt qui semper tendunt ad hominum internicionem. Obseruandum preterea hoc loco, varijs modis istos maleficos, suo maleficio homines (diuino semper permissu) adigere ad mortem. † Sunt enim, qui sola carminis potentia homines aliquando interimunt, absque vllo veneni hausti, S. Augustin. testante li. 10. de ciuitat. Dei, cuius dictum insertum est c. Nec mirum, §. Magi. 26. q. 5. l. Et si excepta, in prin. C. de malefic. & mathe. eoque alibi appellantur hostes communis salutis l. fin. in exor. C. eo. tit. Quidam vero reperiuntur, qui eadem arte, eademque professione magica instructi, supradictas infirmitates, & maleficas pollutiones ab affectis, languid sq; corporibus eripiunt, corporaque maleficio infeliciter concussa, breui tempore sanant: ita maleficia maleficio propulsantes: quib. autem medelis, quibus remedijs, hasce curationes suas conficiant, & maleficas illas pollutiones remoueant, referre nefas est. Neq; putandum est curationes huiuscemodi fieri posse, absque scientia ac notitia maleficæ artis, & Dæmonis instructione. Non enim maleficæ illæ pollutiones vnquam destrui solent, nisi per eiusdem artis magistros, qui ista diabolica professione bene instructi, ac quoquo modo participes fuerint: quia maleficia ipsa absque Dæmonis ministerio & suffragio (siue rebus ipsis, siue verbis fiant) communiter nec inferri corporibus solent, nec ab eis tolli: & hoc est, quod ait S. Augustin. in lib. de ciuitat Dei, prout refertur in d. c. Nec mirum, in fin. 26. q. 5. quod huiusmodi remedia & medelas, ars non commendat medicorum: vt quæ non ex arte, quam naturalis scientia professeretur, proueniãt: sed ex impostis Dæmonũ. Quandoquidem naturalis medicina, & omnium physicorum & chirurgicorũ ars tota, communiter non sufficeret ad sananda huiusmodi corpora maleficijs affecta, & remouẽdum eas pollutiones, quæ Dæmonis opera & ingenio corporibus fuerunt insertæ, quũ eadem artis peritia, eodemq; suffragio tollantur, oportet † cuius arte fuere inflictæ, iuxta illud: Cuius † est condere, eiusdem est & soluere, & † cuius est condemnandi facultas, eius est absoluendi libertas, l Condemnare, ff. de re iudicat. & l. Nemo qui, ff. de reg. iur. Nihil tam naturaliter cõnexum, quod

quod eodem genere dissolui non possit, l Nihil tam naturale, ff. de reg. iur. Sanare igitur hic & morbos inferre, eiusdem sunt
95 artificii. † Quin & hoc notandum est, morbos quosdam naturalibus etiam ex caussis ortos, nempe ex veneni, aut toxici illati efficacia, ne posse quidem perpetuo curari per naturales operationes contrarias, hominib. cognitas: sed Dæmonis ope hos aliquando
96 citius propelli. Nec hoc mirandum, est † enim Dæmon secretorum morborum, ac rerum naturalium longe peritissimus, eoque ob cognitam omnium rerum vim, virtutē, ac medendi efficaciam, medicus exercitissimus: quam curandi artem nulli quantum in se est) reuelant, nisi sibi fidentibus, ac diabolicam hanc artem professis. atq; hinc fit, vt vulgus dicat, morbos huiusmodi per nullos naturales medicos posse curari: sed per eosdem tantum magos & incantatores, aut per alios eiusdem professionis, & artis: qua arte aliis & maleficia inferunt, eadem & illata denuo citius eripiunt: sed non nisi instructi tollant Dæmonis ope, vt habetur per S. Tho. in secunda, 2 q 95. art 6. & l. Eorum, §. fin. C. de malefic. & mathe. Non
97 est tamen, quod quispiam putet † hæc remedia de iure ciuili esse prohibita: aut vlla pœna de iure ciuili afficiendos, quicunque hoc artificio illata incommoda profligunt, licèt id agant arte malefica, vt est text. in d. l. Eorum § fin. tamen de iure Pontificio siue Canonico (cui hoc in negotio haud dubiè stan-
98 dum) nō † licet aliquo modo hominem maleficiatum contrariis maleficiis liberare, c. Admoneant. 26. q vlt. Superest nunc, vt & alias sortilegiorum species aperiamus: quæ sunt quodāmodo species subalternæ ad illas superiores: quæ finem & effectum ipsorum sortilegiorum verius respicere videntur, quam principium: infrà scriptæ vero respiciunt finem, principium, & medium: & diuersis nominibus nūcupantur, secundum diuersos modos ac formas, quibus conficiuntur: & eisdem vicissim nominibus appellantur eorum artifices: nempe ab ipsa arte, quam exercent, titulum referentes. Redeamus nunc ad primam speciem, † quæ est diuinatoria: quæ inter cæteras obtinet principatum: in quam complures homines capti vel decepti sæpius incidunt, quàm in alias. Natura enim humana & illorum maxime, qui sunt curiosi, natiuo quodam appetitu fertur in desiderium cognoscendi ea, quæ superiora, quæq; maiora sunt naturali scientia & ab humano
100 intellectu nimis abdita. Hinc fit, † vt ferè conspiciamus istos sortilegos, necromanticos, magos, hisque similes, quotiescunq; student operibus & superstitionibus suis fidem adhibere (licèt extranei sint & penitus ignoti) quæcunque alicui vel longinquo tempore præterito euenerunt, tanquam ad vnguem eidem, sicuti acciderunt, referre solere: quorum relatione, si cum veritate consentiant, vehementer hominum mentes ad se allectant: vt horum veritate circūuenti tandem etiam credere incipiant, quę sunt falsissima. Hæc autem ita fieri confirmat S. Augustin. in lib. 10. de ciuit. Dei, relata per sacros Canones in c. Nec mirum, §. Nullum suffragium, 26. q 5. sub hac enim specie plures militant magistri. Et huius speciei maliciam exaggerat peccantiū multitudo, quod eam fere malefici profiteantur. Quę vti clarius innoteścat, in †quatuor riuos seu species eam deducere par est iuxta
101 numerum quatuor elemētorum in quibus exercentur. Primum videlicet Geomantia, à γαῖα, quod est terra. & μαντεία, id est diuinatio, quasi terrestris diuinatio. Hydromātia, quæ fit in aqua; ab ὕδωρ, quod est, aqua. Pyromantia, quæ fit in igne, à πῦρ, quod est ignis. Et Aeromantia, quæ fit in aëre. Hinc dicti sunt Geomāti, Hydromanti, Pyromanti, & Aëromanti, qui artes ipsas in iis elementis profitentur, vt exponit text. in can. Igitur genus, in princ. 26. q. 4. quæ verba fuerunt assumpta ex dictis sancti Au-

gusti. in lib. de natura Dæmonum, & Hostiens. in summa, cod. tit. in exordio Quo-
102 rum professorum, alii † dicti sunt diuini, quasi Deo pleni: hi enim diuinitate se plenos esse, hominibus persuadent & hac astuta fraudulentia hominibus futura coniectant. Alii incantatores dicuntur, nempe qui artem verbis tantum peragunt, qui aliquando tantum carminis potentia valent, vt verbis suis, absque aliquo veneni haustu interdum occidant, vt habetur in d. c. Nec mirum, in princip. 26. quæst. 5. Quidam alii sunt arioli, sic dicti, quia circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: quibus celebritatibus Dæmonum responsa suscipiunt. Alii dicuntur haruspices, quasi horarum inspectores. Hi enim obseruant tempora, dies, horas & momenta, ex quorum obseruatione, bona vel mala futura prædicunt. Hi quoque intestina pecudum inspiciunt, ex quibus futura vaticinantur. Alii sunt augures, qui volatibus ac auium garritibus intendunt, quorum exercitium, augurium, quasi auigerium dicitur: quòd, quid aues vocibus aut volatibus gerant, obseruent. Alii dicuntur Pythonissæ, qui quadam superstitione diabolicam professionē sectantur, à Pythone, id est, Apolline dicti, qui auctor fuit artes diuinandi. Alii sunt Astrologi, qui ex astrorum consideratione quippiam vaticinantur. Ars profecto hoc tempore nusquam non gentium, & celebris, & apud nonnullos multæ fidei. Verum an isthæc vaticinatio iure sit permissa, ex caussa prudensque nunc prætereo. Alii dicuntur Genethliaci, sic vocati propter natalitiorum considerationes. Obseruant enim hi diem natalis & horam alicuius, mox per duodecim cæli signa, siderumque cursus, eum ad iustum numeri calculum referunt: vnde ipsi prædicunt felices aut infelices futuros euentus: imo & mortem interdum. Alii denique sunt Salitores, sic dicti, quòd membri cuiuspiam palpitatione, aut ex tepido saltu, nescio quid prosperi, aut aduersi mox euenturum deblaterant. Hactenus enumeratæ species omnes declarantur per text. in d. c. Igitur genus. Adiiciam ipse superioribus Necromantiam, quæ est per mortuorum cadauera, siue ex inspectione
103 mortuorum diuinatio, † dicta à νεκρὸς, id est, mortuus, & μαντεία, id est, diuinatio.
104 Hinc dicti sunt † necromantes vel necromantici, quorum incantamentis videntur resuscitari mortui: aut certè ex mortuorum inspectione miranda futura diuinant, dum mortuorum cadauera alloquentes, & ab ipsis mutua responsa ferentes, nescio quid deliramentorū leuiusculis hominibus diabolica illusione persuadere conantur. Porrò quoties hæc peraguntur necromanticis istis mos est, cadauer conspergere sanguine: quod Dæmones cruore delectari feran-
105 tur. Hinc quotiescunque † fit necromantia, cruor aquæ miscetur, vt Dæmones sanguinis colore facilius prouocarentur, vt habetur d. can. Nec mirum, 26. quæst. 5. in §. Necromantici: Hæc tamen non doctis, sed studiosis cōmonstrare volebam. Cæ-
106 terum rogatus à quoquam, † quinam sint professores siue magistri qui 2. & 3. speciem sortilegiorum exercere solent, paucis respondebis, eos ipsos esse, qui sunt professores artis amatoriæ. Rursus in illa sortilegiorum specie militare eosdem qui in venefica specie profitentur, quosque magos appellari diximus, hoc est, qui artem magicam profitentur, vt inquit text. in d. l. Eorum, in princ. & in d. c. Nec mirum, §. Ma-
107 gis. Eosdem præterea † vocamus maleficos, nempe ob facinorum enormitatem, vt
108 ait text. in prælegato §. Magi. Hinc † factum est, vt ius ciuile hos vtriusque artis magistros, scilicet amatoria sortilegia perpetrantes & venefica, æquiparauerit, non minus in facto, quam in pœnis: pari supplicio in ambos animaduertēdum decernens, d. l. Eorum, in princ. & l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff. de pœnis. Verū an idem

fiat

fiat de iure Canonico (quod eadem sit in vtroq; pœna cõstituta, aut diuersa) hîc breuitatis causa prætereo. Sunt præterea alii qui dicuntur incantatores, qui sola potẽtia carminis perstringunt hominum mẽtes: hi solent vt plurimum in 3. specie militare. Item quidam alii, quos suprà in prima specie expressimus, in hac 3. specie sæpius se exercẽt: quales sunt arioli, qui in suis sacrificiis & immolationibus adiungunt quandoque imagines cæreas vel cretæ recentis, illas iuxta feruentissimum ignem apponentes, vel acubus earum capita vel latera perforantes, baptizantes, atque complura alia turpia & nefanda facientes & committentes, quæ omnia ad 3. quoque speciem referenda sunt. Quin & necromantici similiter sæpius solent in 3 specie laborare. Cæterum quum in hunc sortilegiorum campum, vt amplissimum, ita multò certè teterrimum incidemus, non ab re me facturum arbitratus sum, si aliquanto penitius rudiusculos in ipsius amplitudinem perduxero. Non ergo huius disciplinæ nefariæ cuiquam author existere cupiam, quod nec in superioribus, nec in sequentibus intendero: sed vt triuialibus (quod pace ipsorum dictum sit) iudicibus huius rei latiorem noticiam suppeditarem, ac examinis faciendi rimulas potiores cõmonstrarem. Quocirca noueris, velim, duplicem† esse sortilegiorum professionem: tacitam scilicet, & expressam. In genere intelligas oportet, de cuiuscunq; speciei professorib. Tacita† autem professio, est promissio quædam, quam quis facit alteri professo, de obseruando quæ sibi mandauerit, sub promissione, quod grandia facturus sit & mirabilia: quod in vita sua futura cognoscet, & multa alia his non dissimilia: dummodo cum fidei catholicæ renuntiatione, & pertinaci Sacramentorum ecclesiasticorũ contemptu: vnde pollicebitur quòd totis viribus cultui, & obsequio adhærebit sui magistri, ipsumq; ceu verum Principem adorabit: ipsiq; omnem veræ adorationis cultum sub idolorum forma exhibebit, & alia huiusmodi turpiora pacta: quod cuncta denique opera per ipsum facienda in illius nomine & deuotione confecturus sit.

111 Dicitur† autem ista hæc professio tacita, quod non fiat, nec pacta sit propriè cum ipso Dæmone, sed cum Dæmonis ministro. In qua tamen etiam multæ interueniunt cæremoniosæ solennitates extrinsecæ, quæ vsuuenire solent in professione expressa: veluti solennis stipulatio, fides præstita per iuramẽtum de obseruatione promissorum: item obsequium & ratæ fidei pactum cum Dæmone, vnà cum abominanda abiuratione fidei Christianæ, & aliis in ea requisitis, vt in c. Qui sine saluatore, 26 q. 2. & vide sum confess. eo. tit. q. 3. & 6. vbi fit mentio de vtraque professione, & pacto habito cum Dæmone, scilicet tacito & expresso, & eo. tit. q. 10. in fin. quam submissionem, & sui obseruantiam ipse Dæmon postea ratam habet: redditq; ob eam se facilẽ ad obsequendũ eorum votis, ac appetitui: nõ minus quam voluntati eorũ, qui expressa professione Dæmonis, sua sortilegia exercere solent, vt ibi notatur, & l. Nemo, & l. Eorũ, in princ. C. de malefic. & mathe. sępiuscule præallegatis, & in c. 2. de sortileg. vbi dicitur de illo qui occulti furti inueniendi cupidus inspexit in astrolabium: Huius quoq; tacitæ professionis apparet meminisse textũ, si accuratius ipsius verba discutiantur, in d. c. Nec mirũ, § Necromantici, verb. ad hęc omnia: vbi post enarrata aliquot certa remedia, quib. affecti id est, maleficiati ad priorẽ ac integrã corporum valetudinem restitui solent, subiunxit textus hæc omnia fieri arte Dæmonum, ex pestifera societate hominum cum cacodæmonibus exorta. Altera vero dicitur† professio expressa, nempe, quæ fit expresse cum proprio Dæmone. Ista hæc† rursum est duplex: vna dicitur solennis siue publica; altera verò priuata. Solennis† aũt & publica ea est, quæ fit cũ Dæmone publicè, in maiestatis suę solio, Princi-

pum more residente, ad vniuersales cõgregationes omnium strigarum & maleficorũ, necromanticorum, & cuiuscunque generis professorum, certis nocturnis, horis, locis, & temporibus, Dæmonis arbitrio, constitutis: Vbi coram vniuersis adstantibus isthęc
115 fit professio. Priuata† verò professio est illa, quæ fit cum ipso Dæmone pacto expresso, & cum iuramento, citra vllas tamen solennitates, & extra omnium hominum cœtum: vnde de istis dicitur Esa 28. c Dixistis, percussimus fœdus cum morte. & cum inferno fecimus pactum: & de hac fit mentio in sum. confess. eo. tit. q. 4. in princ. & q. 6. & 12. Fit hæc professio quandoque eisdem solennitatibus, quibus hodie fieri conspicimus veras & solennes professiones monachorum in religione Christi, vbi ad vitam monasticam degendam, abnegant mũdum cum suis vniuersis oblectamentis prestigiariis. Ita hi contrà, abnegato Deo deserto Christo seruatore nostro, ac renunciata fide cum contemptu Baptismi, ac cum contemptu reliquorum ecclesiæ Sacramentorum, vni Dæmoni adhæresunt, cui se totos de
106 uouent. & spontanea obedientia cõsecrant, cum arctissimo iuramenti sacramento: adeo, vt hinc iure efficiantur ipsius subditi. & (vt ita loquar) Dæmonis vasalli coniunctissimi. Atque ex hac, hominis scilicet & Dæmonis exitiali societate, nascitur & confirmatur tam arcta amicitia, vt ex ea homines (heu) miseri dolenda mala (permissu diuino) & turpissima opera, relatu nequiora conficiant. vt in sum. confess. eo. tit. c. 3. & 4. in exordio. Ii verò qui expressam professionem fecerunt, reddunt etiam expressum adorationis Dæmoni cultum, per solennia sacrificia, quæ ipsi exhibent Dæmoni, imitantes in omnibus (quo magis nostram simplicitatem fallerent) diuinũ cultum cum cæremoniis ac paribus luminaribus, precibus etiam quibusdam & orationibus, cum his aliis similibus, quibus instructi sunt & edocti, quibusque Cacodæmonem, suum exitiale exitiũ, incessanter collaudant & adorant, haud aliter, quàm nos felices colimus & adoramus vnicè vnicum Iesum Christũ D.N. cum patre, ac cooperatore S.S. omniũ visibiliũ pariter, ac inuisibiliũ omniũ creatorem & rectorẽ maximum, 26. q. 5. c. Contra idolorum, gloss. in c. Accusatus, § Sanè, de hære. lib. 6. & in summa confess. eod. tit. q. 2. & 3. & c. Non obseruetis, 26. q. 5. & eadẽ caussa, & q. 2. Qui sine saluatore. Hic autem cultus, vel ex eadem satanæ superbia suppullulat & erumpit, qua olim se Deo suo æquare cupiens, solium suum in Orientem indignè conabatur euehere, quò Creatori suo appareret æqualis. Quà quidem superbia necdum extincta, Dæmon Dei sui adorationis ęmulator strenuus, ab hominibus quoq; pari ritu se adorari patitur & concupiscit. Quod autem eadem superbia in ipso etiamnum duret, testis est S. Tho in secunda, 2 q. 95. art. 5. & S. Aug. in lib. 10. de ciuit. Dei: cuius dicta tradita sunt 26. q. 5. can. Nec mirum, §. Auguria, ver. sed hoc quosdam fallit, & vers. ad hoc vbi dicitur, † quod satanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quasi Deus: h nc quicunque interueniunt in dictis sacrificiis expresse ipsum satanam adorantes, cæteris ipsi Dæmoni multo quidem sunt chariores, adeo vt nihil ab ipso petant, quod non ilico assequantur: modo id à Deo datum, ac suæ potestati concessum fuerit. Porrò si id ipsi negatum fuerit, petitores suos exaudire nequiens, tam est tamen malignus satan, vt petita se præstare posse iactitet, ac post præstanda (quum non ilico) promittat nequiter, quibus illusionibus suos professos misere decipit. Hinc dicunt nonnulli, quod sortilegia & maleficia quæ per istos fiunt, cæteris magis atrocia atq; efficaciora, quãdoquidem diabolus summopere cupit gratificari iis, à quibus maius honoris præmiũ recipit. Hos autem hinc penè dignosces, quod tales sæpe soleant struere imagines, aut statuas gemmeas, cæreas, aut cretaceas, simili-

similiumque materiarum, teste S. August. in lib. 21. de ciuit. Dei, hæc verba notante: quod Dæmones alliciantur his rebus, characteribus, signis, & carminib. magicorum, non tanquam animal cibis, sed, vti spiritus signis: quia enim homines in signum subiectionis ipsis offerunt solemnia sacrificia, & prostrationes submissas faciunt, gaudent summopere huiusmodi reuerentiæ signa sibi exhiberi. Alliciuntur autē diuersi Dæmones diuersis signis, pro diuersitate scilicet vitiorum ipsis conuenientium. Verba sunt S. Augustini relata per S. Thom. in tractat. 44. disput. primæ partis, in tit. de mira. q. 10. verſic. Respondeo in fine, quæ ibidem vide. Rogare autē posset quispiam curiosulus: quibus locis quibusve temporibus, hæc † sortilegia fieri consueuerunt? Deinde vbi † sortilegi, hisque similes alii conueniri soleant? huic paucis respondeatur: huiusmodi sortilegia † plerunq; in locis siluestribus, occultis subterraneis, & ab hominum conuersatione remotis: In locis longè dissitis, caducis castellis, & disertis: semperque in intempestæ noctis tenebris fieri solere, vt nota in c. Episcopi, 26. q. 5. cuius duplicem rationē esse comperi. Prior est, quod Dæmon post fœdum casum ex paradiso, effectus fuit obscurus & tenebrosus, vt habet communis omnium Theologorum sententia, & maxime S. Thomæ in tractatu 44. quæstione 16. articul 1. & 6. in titul. de Dæmoni. Atque hinc conuincitur, ab authore tenebricoso, lucisque, id est, iustitiæ, virtutis, veritatisque osore perpetuo, nulla quoque lucis opera fieri posse: sed cuncta atra, horrida & tenebricósa flagitia ab eo solum peragi: eaque tum locis, tum temporibus obscurissimis, iuxta illud commune dictum: † Qui male agit, odit lucē, c. Pernicioſam, 18. q. 2. & c. Item si antè, de Pœnitentia, dist. 1. Lux enim veritatis, hoc est, illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum, Christus est, vt habetur Ioan. 1. 3. 5. & 8. capite & l. Inter claras, in exord. C. de sum. Trin. & fid. catho. Ideoque etiam dicta lux interna, vt quæ clarificet animam & intellectum hominis, de consecrat. distinct. 4. in princip. Is cuncta opera sua clarissima luce agi vult ad patris sui gloriam, & gregis sui ædificationem. Satanas † verò virtutum, bonorum † operum, veritatisque aduersarius infestissimus, qui idem & mendax est, & mendacii inuentor, & author, eoque tenebricosus, tenebras amat, loca obscura, sordida, sibique simillima, vt notat. Ioan. 3. c. & 81. distinct. can. Valent interdum. Posterior redditur ratio, cur nocte potius quam interdiu hæc † diabolica opera fiant. Nam si luce ac clara die fierent, conspici possent ab aliis, faciliusque deprehenderentur ipsorum maleficia: ob quę citius innotescerent curiæ, ac iustitiæ: cui ita incautè sese capiendos, puniendosque producerent. Quare ne tam facile detegantur & impediantur eorum opera, & sacrificia, de nocte celebranda curant. eaque in locis prædictis, ne à quoquam vllum impedimentum ferant & nota in d. can. Episcopi, 26. quæstio. 5. & can. Nec mirum, ead. quæstione. Posset hic rursum quispiam mouere quæstiunculam huic materiæ minimè incongruam: Quibus † rebus, signis, instrumentis, mixturis, compositionibus, ligaturis, characteribus, atque figuris vtuntur sortilegi ad sua sortilegia & maleficia, secundum diuersas hominum opiniones, quas persequi intendunt, conficienda? Respondendum, quod variis atque diuersis, quorum ad satietatem meminit Dom. Paulus Grillandus in suo tractatu de sortilegiis, quæstio. 3. & 5. quem petendum, materia occurrente, nec dissuaſero: materia enim præsens non minus est confusa, quam diffusa. Postremo † non hoc prætereundum putaui, cum malefici in manibus publicæ Iustitiæ existentes & incarcerati, non faciant se deferri, ac inde liberari per ministerium Dæmonis ad

mortem euitandam? quod nonnulli curiosi iudices quandoque experimento discere tentarunt: frustra tamen atq; in summum dispendium salutis suæ æternæ, eoque ab hac temeritate obnixè cauendum. Huius quæstionis, vt mihi videtur, non erit difficilis solutio, si doctorum monumentis & scriptis diligentem lectionem impenderi mus. Attamẽ (vt aliquid afferamus) duas causſas huius rei nobis explicant Canones, & sacri Theologi in sæpe allega. c. Nec mirum, 26. q. 5. Prior est quod Dæmon qui nil auidius cupit, quam multarum animarum lucra, quique ad tenebras inferni variis illusionibus & dolis homines protrahere studet, simulatque viderit professum suum apprehensum, illiusque animam sub sua potestate subiectam, nil magis anxie
126 quærit, nihil † expectat auidius, quam animæ à corpore demigrationem: vt quam adhuc sub pacto retinet, certam lucretur, priusquam per pœnitentiam sua nassa præter expectationem elabatur, fidelium gregi denuò connumeranda. Quocirca vt meritam prædam certò possideat, incunctanter mortem ipsius machinatur: tantum ab-
127 est, vt liberationem ferat. Posterior ratio, † cur euadere incarcerati nequeant, est, quod tum diuina iustitia non permittat Dæmonem in eos suam naturalem exercere potentiam. ne qui iudices & officiales curiosi, animique pellicibilis, leuis, ac sequacis, videntes aliquot signa manifesta liberationis eorum inuitarentur ad amplectendum eorum professionem: & hoc est quod dicit S. August. in libr. 3. de Trinit. in 10. de ciuit. Dei, & S. Thom. in tractat. 44. primæ partis, quæst. 5. in tit. De mira. & Canones in
130 d. c. Nec mirum, si Deus impediat in quibusdam Dæmonis potentiam, pro conseruatione Christianæ fidei: alioqui enim fides ipsa Christiana paulatim tota corrueret, maiorisque tandem potestatis putaretur diabolus, quam Deus: & iudex is haberetur, qui minister ipsius est, & Dei creatura, can. Nemo contemnat, & c. sequent. 11. quæst. 3. & ideo tunc Deus resistit Dæmoni, viresque illius comprimit, per ea quæ notat S. August. ecclesiæ doctor insignis. in libr. 10. de ciuit. Dei, & refert, & sequitur S. Thomas in d. tractatu 44. d. q.
128 5. Torquet alios, † vnde potestas tanta maleficis, qua patrare tam multa, varia & miranda possunt, etiã vna hora? qualia, quantaque bonorum toto suæ vitæ tempore facere possent vnquam? Verum iis †
129 apertè respondetur, quod omnis potestas à domino Deo est, sine quo nihil potest omnis creatura sicut in Euangelio Christus ait, Sine me nihil potestis facere. Vnde manifestum est omnem faciendi potestatem, hominibus dari à Domino Deo, & non aliunde concedi posse, siue bonum homines, siue malum operentur: hinc sanctissimus Præsul Augustinus dicit: Voluntas Dei, est prima & summa causſa omnium corporalium specierum ac motionum, nihilque fit in ista totius creaturæ amplissima & immensa republica visibiliter, quod non de interiori, inuisibili atque intelligibili aula summi Imperatoris aut iubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiam præmiorum atque pœnarum. Quamobrem nequaquam est dubitandum, quin potestas illa maleficarum, in qua mirandos (cooperatione Dæmonum) horrendosq; producunt effectus, à Domino Deo concedatur, cuius voluntati nemo potest obsistere, vt sine cuius ope ac numine inefficax est omnis humana opera adeo vt ne manũ quidem vlli rei tentandæ sine ipso admouere possibile sit. In hoc enim Sãcti doctores & Patres omnes vnanimiter consentiunt, quod †
130 neque Dæmones, neque maleficæ quicquã facere possunt, nec hominem lædere, nec iumentum: nisi omnipotens Deus permittens, consentiat, potestatemque faciendi concedat, quod iam peruersa voluntate facere decreuerunt. Æquum est enim, vt tum Dæmones, tum homines creaturæ Dei,

Dei, suo creatori pareant, atq; ab illius nutu toti dependeant, à quo esse, velle, & posse, susceperunt. Alioqui, si contra ii quid possent, inuito Deo, in infirmitatis imperfectionisq; suspicionem veniret Deus creator omnipotens, à quo abhorrent piorum
131 aures catholicæ. Quocirca † quicquid maleficæ moliuntur, non hominis, Dæmonisque potentiæ id solum adscribendum, sed diuino permissu id totum peragi credendum est, à quo omnis potestas exsurgit, & à quo omne esse & fieri profluit, tanquam ab omnium rerum caussa prima. Verum enimuerò non ex se, sed cooperatione ac ope Dæmonum (Deo semper permittente) maleficæ cuncta mala operantur: quos vt natura subtiles, ita & experientia longa fecit ad producendum miranda & fortes & agiles. Neque etiam putandum est tam prodigiosos effectus maleficarum ab huiusmodi rebus, quibus vtuntur ad maleficandum, oriri (quales sunt capita mortuorum, busones, serpentes, cha-
132 racteres, imagines, hisque similia) sed ab † instituente hæc signa diabolo, qui cum sit superbissimus, Deo cupit in omnibus quàm similimus esse. Quemadmodum enim omnipotens Deus quædam in Ecclesia sua Sacramenta instituit, quæ dignè vtentibus (ipso aspirante) salutarem designant & producunt effectum: ita & diabolus, qui nihil impensius appetit, quam in precio haberi, & Deo æqualis videri, signa quædam tanquam Sacramenta instituit, quibus inuocatus ab his, quibus confœderatus est pactis, operator malignus assistit: & quotics Deus permiserit, quod rogatur malum
136 perficit: Deo vero non permittente, nihil is quoque poterit efficere. Omnium tamen † effectuum necromanticorũ & maleficarum operator eatenus diabolus est, quatenus per applicationem mediorum (quæ prius ipse instituit in materia subiecta) opus producit optatum: quod fit aliàs realiter, aliquando solum apparenter. Ma-
134 lieres autem † maleficæ, quæ iam voluntate deprauata, & consensu in consortium Dæmonum per pacta transierunt, notas quasdam & signa symbolica ab ipsis recipiunt, quibus excitis Dæmones mox prosiliunt. Quocirca in his † pernitiosis operationibus Dæmonum, nihil efficacius stulta maleficarum credulitate, quæ pactis augetur & votis. Nam quanto vel Dæmonibus, vel eorum signis firmiorem adhibuerint fidem, tanto velociorem assequuntur, cooperantibus ipsis, effectum: voluntatis enim maleficarum tam est dolenda alienatio, vt ipsas quodammodo redigat in furorem, quo percitis, iisque furentibus, mox Dæmones aduolant, subseruiunt, & effectum pernitionis pactis inuitati & signis, Deo permittente, insanientibus præstant. Simile quiddam commemorat Plato in libro de furore poetico, dicens: Bacchantes fœminas mente non sana, mel & lac exhaurire fluminibus, mente autem sana, haurire non posse: id autem efficit earum animus sui impos, & in consortium Dæmonis extra se raptus: Idem nos exploratum habemus, maleficas in puteis aut fluminibus agitatis hausisse butyrum furoris sui temporibus, quod alio tempore efficere non potuissent. Quare id solum ministerio Dæmonis fieri credendum. Similiter odio alicuius flagrantes, nihilque quam vindictam in animo concipientes, totæ in illius interitum incumbunt: & vt ipsam aut perdant, aut iumentis ipsius mala inferant, agris, vineis, segetibus, a-
135 liisque fructibus incommodent. Rebus † vtuntur ad maleficium sibi notis & familiaribus. Inuocant Dæmones, ostendunt signa ab illis instituta, simul & characteres, & quod propria virtute perficere nequeunt, illorum ministerio consequuntur. Alius vero, qui non est Dæmonibus pacto & deditione deuinctus, etiam

si res conuenientes ad maleficium nouerit, simul & operandi modum, signa omnia exhibeat, rarissimè tamen tentanti succedet effectus: propterea quod eum inter suos familiares dæmon non connumeret, vt suis mysteriis non initiatum. Quanta autem mala hoc pernitiosissimum genus hominum nusquam non regionum faciat, cuius hominum id est notissimum. Amplius enim hi pernitiosissimi homines, mendaciis superstitionibusq; plenissimi, sua malignitate obsunt, quàm boni quiuis aut precibus, aut pietate prosunt. Plus incommodi reipublicæ Christianæ illi inferunt: quàm hi commodi conferunt, nisi Deus
137 obstiterit. Ideoque † non sunt vspiam tolerandi. sed vbiuis locorum potiùs tollendi funditus, omnium creatore Deo sic præcipiente, Exod. 22. & Deut. 12. Maleficos non
138 patieris viuere. † Nam vt in obsequiũ sibi dæmones alliciant, sacrificiis turpissimis plerunque vruntur, & expressum cum eis ineunt (vt dictum est) pactum. Multos variosque libellos circũferunt spurcitiis, impietate, ac mendacio plenos, veterumque philosophorum & sapientum nominibus falso inscriptos, quorum ementitis titulis, 139 inuocatis simplicib & curiosis multis imponunt, & in foueam dæmonum secum pertrahunt. Promittunt magna & penitus 140 incredibilia, quibus auditis homines in admirationem mendaciorum suspenduntur. 141 Statuis, imaginibus, exorcismis, coniurationibus, similibusque signis iactant se dæmones posse cogere ac coarctare malignos, adeo vt in circulo, annulo, in crystallo, seu alio receptaculo visibiles appareant, & ad 142 singula interrogata distinctè respondeant. Hoc omnes quidem promittunt: sed eorum pauciſſimi nostris temporibus inueniuntur, quibus maligni spiritus etiã malis per hunc modum obediant, Deo id iustissima ratione non permittente: ne curiositas hominum nouitatis auidissima, religione contempta Christi, suffragia paulatim in necessariis postularet à dæmone. Est denique aliud hominum genus non minus fatuum, quàm superstitiosum, æquè item vt superiores, fugiendum: Nempe, qui nullum cum dæmonibus commercium ineunt: nihilominus tamen rebus vtuntur in operationibus vanis, dæmonibus appropriatis, stultis, superstitiosis, & futilibus & obid quoque penitus illicitis. Veluti, qui dies ad quid agendum obseruant, qui ex auium garritu aut volatu sibi quid futurum pollicentur. Venatores, qui ob alicuius fraterculi, aut sacrificii occursum sibi quid infaustũ, aut infelicem venationem spõdent. Qui scriptum Euangeliũ Iohannis ex collo suspendunt, aut alios characteres membranulis inscriptos. Sacerdotes denique qui missificant super hostiam nõ consecrantes, aut oblationes nefarias in missis offerunt, aut preces nefarias & turpes, & indignas, ad malum finem offerunt, & legunt qui merito degradatione, & beneficio sunt priuandi. Cæteri vero qui characteribus aut crucibus abutuntur, putãt huiusmodi characteribus magnam & occultam inesse virtutem, & ideo varios contra Deum, & fidem Christi committunt errores. Possem hic † explicare caussam, cur Mulieres sint magis idoneæ ad maleficia conficienda, quam viri. Deinde † cur potius virgines, quam coruptæ. Postremò, cur † plures mulieres sint maleficæ, quam viri malefici, sed pro huiusmodi explicationibus lectorem transmitto ad D. Martinum de Arles, in suo tractatu insigni de superstitionibus. Et ad D. Paul. Grilland. in suo vtilissimo libr. de Sortilegiis. Possem hîc quoque obiter recensere † multa Dæmonum genera, qui locorum intercapedine certis gradibus, certisque inter se passibus absunt: alii enim aërei, alii ignei, aquatici alii alii terrestres, alii subterranei, alii lucifugi, à locis quibus sunt addicti, aut à maliciæ natura appellationes eas habentes. Quorum descriptiones, operationes, & quibuscum maleficæ commercium habeant,

beant, & cum quibus non, compendio ſtudens, prætereo. Tantum hoc memineris
143 † maleficarum poteſtatem totam, quam miranda conficiunt, Dæmonibus à domino Deo limitatam concedi: ita vt ipſo permittente noceant: eo verò non permittente, nihil eos quoque operari poſſe. Verum de his ſatis ſuperque. Quæ tamen omnia non ita ſurda aure (maximè ſtudioſis, ac maioribus ingeniis) prætereunda, ſed accuratius perquirenda. Quamobrem cætera huius materiæ cognoſcere cupientem (quandoquidem hic exactiora perſcribere, mea vetant negotia) remitto ad clariſſimos dominos, Paulum Grillandum, criminalium cauſſarum Romæ quondam auditorem, in ſuo tractatu, vtiliſſimo, de ſortilegiis, maleficis, & poculis venenoſis, ac Dæmonum inuocatione, atque eorundem pœnis; Troilum Maluetium Iurisperitum indubitatum in ſuo tractatu, de ſortibus. Martinum de Arles ſacræ theologiæ profeſſorem meritiſſimum in ſuo inſigni & exquiſitiſſimo tractatu de ſuperſtitionibus, Ioannem Franciſcum ſpectabilem iutis vtriusque Doctor. in ſuo ſubtili & eleganti tract. de Lamiis & excellentia. Malleum maleficarum: & Ioannem Trittenhemium Abbatem Spanhemenſem, in ſuo libro 8. quæſtionum, quas illi diſſoluendas propoſuit Maximilianus Cæſar, quæſt. 5. de reprobis atque maleficis, & quæſt. 6 de poteſtate maleficarum. Quorum opiniones, dogmata & interpretamenta, hac in materia omnes paſsim ſequuntur, laudant & aſſerunt, nec eſt meo iudicio, & ſi tenui, vlla materia, in qua adeo Paulo Troilo, Martino, Ioanni Franciſco, Malleo maleficarum, ac Ioanni Trittenhemio aſſentiantur, & tribuant ſcriptores, non ſolum ſpeculatiui, ſed etiam practici: ita recepta eſt in hoc ſcribendi genere, eorum authoritas, vt pro lege (quamuis vtique nullis corroboretur legibus) apud omnes habeatur. Quocirca vt res tandem ad finem decurrat, his impono finem huic capiti, etiam ſi ſine numero alia pulchra, vtilia, & quotidiana huic materiæ minimè incongrua, ſed admodum conuenientia, in medium adferre facile potuiſſem, quæ, ne lectorem, multis morer, poſthabeo, & omitto, atq; ſtudioſo, in rebus publicis non occupato, indaganda relinquo.

CAPVT LXII.

De crimine læſæ Maieſt. temporalis ſiue humanæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 62.

1 *Aduerſus* { *Principem,* *Salutem domini ſui.*

2 *Crimen læſæ Maieſtatis variis committitur modis* — *Aduerſus* { *Conſilium* *Conſules* *Senatores* *Conſiliarios* } *Principis.*

3 *Contra vtilitatem reipubl.*

4 *Seditionem excitando.*

5 *Principis* { *Vices vendicando præter ipſius voluntatem.* *Monetam adulterando.*

6 *Crimina læſæ Maieſtatis plectuntur morte, ſcilicet* { *Gladio.* *Igni.* *Diſſectione in quatuor partes.*

7 { Consules / Senatores / Consiliari } sunt pars corporis Principis.

8 In conspirationibus plectuntur { Principales. / Fauentes. / Assistentes. / Iuuantes. }

9 Filii committentium crimen læsæ Maiestatis, efficiuntur insuccessibiles.

10 In crimine læsæ maiestatis, punitur affectus, etiam non secuto effectu.

11 Ex sola scientia quis punitur.

12 Conspirationis pertæsus, & eam reuelans, veniam meretur.

13 Princeps solus, aut eius consilium, cognoscit de crimine aduersus suam personam commisso.

14 Mulieres { Veneno, / Incantationibus } committentes præfatum crimen, grauius puniendæ, quam viri.

15 In crimine læsæ Maiestatis quilibet delator esse potest.

16 In crimine læsæ Maiestatis proceditur { Summariè. / De plano. / Sine strepitu. / Sine figura iudicii. }

17 Qui pro obnoxiis crimini læsæ Maiestatis intercedunt, infames fiunt absque venia.

MVltis quidem modis crimen admittitur aduersus temporalem Maiestatem, l. 1 2. 3. 4. & ibi etiam per Bart. Bald. Angel & alios scribentes, ff. ad l. Iuliã Maiestat. vbi multi modi & casus enumerantur, quibus læsæ Maiestatis crimen cõmitti dicitur: nempe, † conspiratione aduersus
1 suum Principem: aut contra domini sui salutem: aut contra vllas personas sui consilii: aut contra vtilitatem reipub. † Seditionem excitando in populo, d. l. 1. Hostibus
2 re, † armis, opibus, & consilio suppetias ferendo, l. Cuiusque, ff ad l. Iuliam Maiest.
3 & ibi Ang. † Quoquo modo captiuos huius facti criminosos carceribus eripiendo, d. l. Cuiusque, in fi. & ibi Bart. Si quis priuatos conficiat carceres, l. Vnica, C. de priua. carcer. inhiben. & ibi Cynus, qui verbum subdit ad modum notabile: Si pater, aut dominus, filium, vel seruum domi suæ incarcerauerit, nequaquam punietur pœna l. Vnicæ, C. de priuat. carcerib. rationemque allegat, quia pater & dominus id faciunt ad correctionem: dicta verò lex vnica loquitur in casu, quo quis in carcere ad custodiam
4 ponatur. Dum † Principis vices & officia sibi quispiam vendicat & exercet, præter ipsius voluntatem, d. l. 3. ff ad l. Iul. Maiestat. Si quis Principis monetam adulterauerit, l. Si quis numos, C. de falsa monet.
5 atq; hæc quidem † crimina, ad vnum omnia, morte plectuntur, per dictas ll. 1. 2. 3. & 4. ff. ad l. Iul Maiestat & l. Quisquis, C. eod. tit. variis tamen modis, iuxta varietatem legum, edictorum, & statutorum in locis, vbi commissa fuerint: nonnunquam gladio: aliquando igni: interdum dissectione in quatuor partes, &c. Verum quisquis ita conspirauerit in personam sui Principis, & hinc mors secuta fuerit, is profecto enormiter (nempe ob facinoris enormitatem) peculiari quodam modo extraordinariè, absque vlla legum ac constitutionum obseruatione, puniendus est ad prudentiam, iudicium, & discretionem D. Iudicũ. Conspiratores verò aduersus gloriam, & salutem,

tem, & commoda Principis ſui, detegentes hoſtibus vniuerſa ipſius ſecreta, voluntates, & ſtudia, locorum munitiones, & infirmitates, cum rerum ſtatibus, & qualitatibus, hi in quatuor partes diſſecandi ſunt, cum omnium bonorum proſcriptione. Ad has formas grauiſſime & extraordinarie 12 quondam puniebantur ii nefarii conſpiratores, qui Brugis crudeli nece Comitem Carolum ſuſtulerant. Similiter ac pene inhumanitus etiam animaduerſum eſt in eos 13 qui comitem Hollandiæ Florentium dira nece trucidarunt. Neque etiam minori ſupplicio puniendi ſunt, qui quicquam ne- 14
7 fani † machinantur contra Principis Concilium, Conſules, Senatores & Conſiliarios, qui corporis Principis pars haud dubiè ſunt l. Quisquis, in princip. C. ad l. Iulia Maieſtat. & ibi Alber. & Bald. & c. Cum dilectus, iuncta gloſſ in verb. familiares,
8 extra de cleric. non reſiden. Porrò † in dictis conſpirationibus non tantum plectendi ipſi principales Rei, verum etiam quicunque ſtudio, dataqi opera, re, & conſilio huiusmodi conſpiratoribus fauent, aſſiſtunt, & iuuant, d.l. Quisquis, imò ipſorum li-
9 beri, † conſpirationum tamen non conſcii, vniuerſis parentum ſuorum bonis confiſcatione priuantur, itaque efficiuntur inſucceſſibiles, ſola ipſis vita relicta Ang. in §. Interdum num. 7 inſtit. de hæred. quę ab inteſta. defer. Addam maiora: Tanta eſt
10 huius † facinoris enormitas, tamque odioſa legibus ac principibus, vt per conſpirationem voluntas non ſecus puniatur quàm ipſum factum: potiſſimum, ſi externo quopiam actu certoque indicio iſthæc voluntas conſtiterit, aut probata fuerit, d.l Quiſquis, C. ad l Iul. Maieſt & Ang. in l fin. §. fin. ff. quod quisque iuris. Archidiaco. in c. Ego, 12. q. 2. nota. per Specul. tit. de calum. habetur in l. 1. ff. de extraordinar criminibus & in l. Aut facta §. Euentus, ff. de pœnis, per doctor. in l. Si quis non dicam
11 rapere, C. de epiſcop & cleric. † Itidem puniuntur, qui iſtius criminis fuerunt conſcii, & non prodiderunt, Bartol. in l. Vtrum, ff. ad l. Pompeiam de parricid. Ioan. Andr. in c. Petrus de homicid. Specul. in tit. de legat. § Iuxta in 4. colum. in verſic. Quid ſi amici. D. Philipp. Decius in regula, Culpa caret, ff. de regu. iur. Cæterum ſi † quispiam ſuæ conſpirationis pertæſus, reliquos præcipuos huius criminis authores, & facta fideliter prodiderit: huic certè de commiſſo prius crimine, danda erit venia. Porrò † conſpirationis aduerſum Principem pœnã, ſolus ipſe ſibi vindicat Princeps aut Principis concilium. Quæcunque autem † mulieres huiusmodi audent committere crimen aut veneno, aut incantationibus, grauius puniendæ ſunt, quam viri, & ſemper
15 igni conſumendæ. Huius † criminis delatores quosvis, iura admittunt citra vllam exceptionem, l. Famoſi, & l. In quæſtionibus, & ibi Bart. ac ſequaces, ff ad l. Iul. Maieſtat. Et animaduertendum eſt, in hoc †
16 crimine læſæ Maieſtatis procedi ſummarie, de plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicii, text. in extrauag. Ad reprimendam, & ibi Bartolus. Priusquam huic capiti finem imponam, adiiciam adhuc vnum vel alterum
17 verbum, vtrum liceat † intercedere pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis? Paucis reſpondendum negatiuè, per expreſſam l. Quisquis, §. Denique iubemus, Cod. ad. l. Iuliam Maieſtatis, continentem, qui pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis interceſſerunt, notabiles & infames fiunt, ſine & absque venia. Si quid autem præter iſta requiris, conſule Dominum Martinum Laudenſ. doctorem celeberrimum in ſuo tractatu de crimine læſæ Maieſtatis, Dominum Franciſcum Lucanum à Parma, inſignem iuris vtriusque doctorem ac practicum, in ſuo tractatu de priuilegio fiſci, in ſecunda parte de crimine læſæ Maieſtatis, Dominum Nicolaum Boërium, Iuris vtriusque interpretem clariſſimum, in ſuo eleganti & præclaro tractatu de ſeditioſis,

omnibus profecto, ciuitatum, villarum, castrorum Dominis, Scabinis seu Consulibus, ac cæteris reipublicæ administratoribus vtili ac necessario. Et D. Ioan. de Terra rubea, in suo non aspernando libro contra rebelles suorum regum, latè hãc materiam diuersis in locis examinantem: nempe in textu art. 2. tract. 2. fol. 47. Et in textu art. 3. tract. 3. fol. 36. & 37. Item in text. art. 3. tract. 3. fol. 57. Item in gloss. super verbo, capite, folio 76. quem per occasionem videre poteritis.

CAPVT LXIII.

De Seditionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 63.

1 *Conspirator, crimen læsæ Maiestatis incurrit.*
2 *Quæ pœna conspiratorum.*
3 *Qui seditiosi habendi.*
4 *Quæ congregationes illicitæ.*
5 *Quæ seditiosorum pœna.*
6 *Quæ autoris seditionis pœna.*
7 *Seditiosorum appellatio nulla.*
8 *Principi rimanda seditionis origo.*
9 *Quid, si Officiarii seditionis caussa fuerint?*
10 *Si primates populi in officiarios exurgant, quid, & quæ pœna.*
11 *Tota ciuitate seditionem committente, qui plectendi.*
12 *In vniuerso populo plectendo, vtendum cautela.*
13 *Vxor rebellis si ex forma statuti, aut statutorum non potest stare in ciuitate, an effecta vidua poterit reuerti & stare.*
14 *Congregatio in qua aliquid pactionibus vel statutis firmatur, habet diuersa nomina.*
15 *Seditio vbi habeat locum?*
16 *Multitudini non parcitur.*
17 *Multitudini quando parcitur?*
18 *Multitudo non excommunicatur, nec venit excommunicanda.*
19 *Mutationes & nouitates periculosæ & odiosæ.*
20 *Mutationes & nouitates plerunque discordiam atq; iniuriam pariunt.*
21 *Rebellem an occulte occidere cuiquam liceat.*

1 QVisquis vllam molitur † conspirationem aduersus rectores, administratores regionum, ciuitatum, aut rectores aliorum locorum Principis, vt hos interemptos curet. is sane crimen læsæ Maiestatis committit, atque ad hunc modum puniendus
2 fuerit. Principio ex † more plateatim equo, crati vimineæ insidens pertrahitur: mox decollatur: deinde quadripartitur ceu proditor, atque eiuscemodi quatuor partes ad quatuor publicas vias palam, ac publicè dependuntur & affiguntur. Postremò cuncta ipsius bona fisco adiudicantur: huc facit l. Proditores, ff. de re militari. Eadem quoq; pœna plectuntur omnes ipsius complices, cooperatores, criminis conscii & non prodentes, vt c. Præcedenti meminimus. Se-
3 ditiosi autem, † nempe, qui illicitas cõgregationes populi cogũt (sunt enim † omnes
4 illicitæ congregationes vitiæ per doct. in l. Conuenticulam, C. de epis. & cleric. Illicitas autem intellige, quas iura reprobant) quique

quique furtiua conuenticula parant, ciues, populumque vniuersum commotionibus turbant, noxiam & tumultuariam factionem concitant, de quibus certo constiterit, ita vt de iis conuicti fuerint, ii puniendi erunt iuxta personarum qualitates, ac quantitatem, & conditionem suorum † delictorum, alii suspendio, alii exilio, alii vltore gladio, aut certè alia criminali mulcta, pro ratione personarum, temporum, aut locorum, secundum prudentiam Iudicis, l. Si quis, ff. de pœnis, l. 3 §. Item qui, ff. ad l. Corn. de sica. l. 1. & 2. C. de seditios. Quisquis † igitur talis seditionis author fuerit (quòd ea scelus sit nefarium) hunc profectò conuenit extemplo publicam mortem oppetere, vt cæteris sit exemplo, & timorem incutiat. Idem mecum confirmat Modestinus, qui huiusmodi seditionum concitatores damnatos statim ac publicè puniri, reipublicæ interesse censet: ita vt eorum appellationes non recipiendæ sint, l. Constitutiones, & ibi Bart. Ang. Aretin. & moderni, ff. de appellat. Si quando igitur † huiusmodi populi seditio nascitur diligenter obseruandum est Iudici, vnde ea seditio originem sumpserit: nempe, an † officiarii vel senatores ob parum diligentem administrationem iustitiæ aut alias ob causas in culpa sint. Quo in casu, Principis fuerit rem vtrinque moderari, & sua prudentia conSopitam reddere. Verum si huiusmodi † seditio populi, cum suis præfectis, gubernatoribus, ac decanis simul aduersus Principem exurgat, ita vt ipsius officiarios violenter adigant neci, atque ipsius Principis authoritatem vsurpent & iura: in hoc casu totus populus reus sit & ei noxius Principis voluntati, ad proscriptionem bonorum, & vitæ, & ad extinctionem omnium priuilegiorum ac immunitatum, nempe, vt Rei criminis læsæ Maiestatis. Sed hoc in casu ne simul omnes insontes pereant cum nocentibus, solent Principes frequentius vti gratia & clementia, quàm rigore iustitiæ: ne summum ius, multis fiat iniuria: huic nec omnino incongruit c. Romana, in fin. de senten. excommunica. libr. 6. Quamobrē † ea in re tantum plectit principales seditionis authores, & excitatores: alios detruncatione capitis, alios exilio: nempe, extra prouinciam, regionem, territorium, ciuitatem, oppidum, aut districtum, vbi seditionem concitarunt, relegatione atque proscriptione, cōfiscatione bonorum alios priuilegiorum ereptione, longinquis peregrinationibus alios; atque item in cæteris pro suo arbitrio, arg. l. Qui cædem, ff. ad l. Cornel. de sica. Idem sentit gloss. in l. Aut facta, ff. de pœnis: facit optimè l. Si familia, ff. Si famil. furt. fecis. dicat. huic summe quadrat c. Sane de temporib. odi. Totum vero corpus talis ciuitatis, atque adeo totā rempub. ob suam rebellionē punit inedia, & paupertate: nempe magnis mulctis, ac mulctarum impositionibus, aut simplicibus pœnis, pro suo legitimo arbitrio. In † huiusmodi tamen animaduersione, Prætoribus & Iudicibus (ne cui vlla fiat iniuria, sed vt eiusmodi factiones, praui motus, & tumultus solummodo caueantur) recto sane neque consilio vtendum fuerit. Varia sunt apud Thucydidem, Ciceronem, atque alios scriptores seditionum ac factionum exempla, eaque grauia, & nefaria, quorum aliquot vel nostra memoria conspecta sunt. Quæ omnia breuitatis studio, & ex causa, prætermissa volumus. Antequam præsens cap. absoluam, addam sequentia materiæ non incongrua. † Vxor rebellis si ex forma statutiarum statutorum mrō potest stare in ciuitate, ea effecta vidua, an poterit reuerti & stare? Videtur: affirmatiue respondendum, quod sic: quia finita causa debendi, videtur finiri debitum, D. Bart. in l. Titia, § Vsuras, ff. de legat. secundo, facit l. Cui eorum, §. Affinitatis, ff. de Postulando. Nec absurdum erit etiam addere sequentes tabulas.

14 Congregatio in qua aliquid partitionibus vel ſtatutis firmatur, habet diuerſa nomina, ſecundum quod congregati ei nomen imponunt, vel ſecundum quod ius imponit. Nam aliquando vocatur

1. Vnio,
2. Conſideratio,
3. Secta,
4. Conuenticula,
5. Coniuratio, id eſt, ſimuliuratio,
6. Conſpiratio, i. ſimul ſpiratio,
7. Monopolium,
8. Conſilium.

15 Seditio habet locum

1. In Exercitu,
2. In Claſſe,
3. In Campo,
4. In Schola, &
5. Vbicunque multitudo eſt hominum.

Neque ſilentio prætereunda ſunt, quæ ad hanc materiam tractat Ioannes de Terra Rubea Iuris vtriusque Doct. celeberrimus, in ſuo aureo, ſingularique opere, contra rebelles ſuorum Regum 3. tract. cum apoſtillis Dom. Iacobi Donandi, vtriusq; Iuris Licentiati: vbi multas ſingulares diuerſasque quæſtiones huic materiæ ac tempori non incongruentes ponit, diſputat & exa-
16 minat: Primo, Multitudini non † parcitur in textu, articul. 10 tractat. 3. folio 94.
17 Deinde, Multitudini † quando parcitur, in gloſſa ſuper verbo, Multitudine, folio 88. &
18 in gloſſa ſuper verbo Venia fol. 94. Tertio, Multitudo non † excommunicatur, nec venit excommunicanda, dicit gloſſa ſuper Matthæum 13. cap. & in gloſſa ſuper verbo Seueritate, folio 103. Quarto, Mutationes
19 † & nouitates periculoſæ ſunt & odioſæ, in gloſſa ſuper verbo: Non recognoſcit, folio
20 34. Item plerunque diſcordiam † atque iniuriam pariunt, c. Qui conſuetudine, & ibi Alb. Panorm. de conſuetud. & ibi Ioann. Andreę, quos per otium & occaſionem
21 videre licebit. Rebellem an † occultè occidere liceat? Dicendum quod ſic: quia ipſo facto hanc pœnam incurrit, gloſſa in verbo Rebellando in extrauag. Qui ſunt rebelles. Interim tamen hanc materiam videte copioſè tractatam à clariſs. viro D. Nicolao Boërio, I.V. interprete acutiſſimo, in ſuo eleganti tract. de ſeditioſis.

CAPVT LXIIII.

De priuatis carceribus faciendis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 64.

Priuati carceris reus, quo ſupplicio afficiendus.

Quisquis { *Filium, Filiam, Seruum, Seruam, Vxorem, Amicam,* } *Carceribus aut cubiculis includit, non perpetuo priuati carceris crimini ſit obnoxius.*

Paria

Paria sunt { *Sub vinculis esse,* & *Sub custodia esse, datis fideiussoribus.*

PRiuata authoritate vllos conficere, aut habere carceres, non abest à crimine: adeo vt quisquis priuatos citra authoritatem Principis carceres parat, quibus etiam criminosos vi, & contra ipsorum voluntatem vltra 20. horas includat, in crimen lęsæ Maiestatis is incidat: ob quod vitæ † priuatione, & gladio cum bonorum confiscatione plectendus erit, vt tradit Imperator in l. vnica, C. de priuat. carceribus inhiben. & ibi Cynus Bart. Bald. variique scribentes. Sed † hoc fallit in parentibus & dominis, qui suos liberos & seruos, castigandi, atq; à malo coercendi gratia, vinculis, carceribus, aut alijs clatratis repagulis domi detinent. Ratio enim isthæc q ioniam ad correctionem, & ad suorum resipiscentiam spectat, non immeritò, nec præter æquitatis legem ipsis permittitur. Dicta igitur hæc lex intelligenda est, si quãdo ad solam custodiam alios priuatis suis carceribus constringunt: Cynus in d. l. vnica, cui adstipulatur Bart. Chassan. in Comment. consuetud. duca. Burgundiæ, Rubrica. *Des iustices, & droicts appartenelles.* num. 54. subiungens, quòd etiam quis dicitur committere carceris priuati crimen, qui aliquem ponit sub custodia, datis fideiussoribus: Paria enim sunt, † quempiam sub vinculis esse, vel sub custodia datis fideiussorib. Luc. de Penna in l. Si grauius. C. de digni. lib. 12. & in l. seq. eo libr. Item fallit in maritis, qui zelotypia pereiti, aut alia simili ex caussa, suas vxores stricte cubiculis inclusas domi detinent: imo si verius perpenderis, comperies huiusmodi nullum priuati carceris erecti crimen committere: faciunt notata glossa fin. & ibi Hostiens. Ioan. Andr. & Panorm. in c. Quemadmodum, extr. de iureiurando, in l. Consensu, & Authent. Sed nouo iure, C. de repud. text. singularis cum gloss. in c. Placuit, 33. q. 2. Idem Panorm. in c. Cum contingat, num. 20. extr. de foro competen. Vbi inquit, marito, patri & domino, vxorem, filium & seruum castigare, carceri mancipare, ad ieiunia cogere salutaria, licere. Sicuti nec ii, qui amore capti aut pro sua animi libidine, suas amasias secretò vspiam in cubiculis inclusas continent, modò ipsis nullam vim inferant, Bart. in l. Verum, ff. de furt. Ioan. de Vilemati, in repetitione l. Diuus, ff. ad l. Cor. de sicariis, num. 89 & 90. Cazialup. in repeti. l. Si qua illustris, C. ad S. C. Orficia. colum. 8. & D. Ioan. de Neuizanis in sua sylua nuptiali. Est nubendum, folio lib. meo 74. de his iam satis.

CAPVT LXV.

De monetæ adulteratoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 65.

1
2 *Quintifariam crimen adulterandæ monetæ committitur. Si* { *Excudatur citra authoritatem Principis.* *Falsa & iniqua excudatur.* *Monetæ inscriptio adulteretur.* *Iusta moneta pondus auferatur.* *Adulterina moneta in vulgus spargatur.*
3
4
5
6 *Qui veri monetarum adulteratores.*
7 *Quibus apprehendi monetarios potestas.*
8 *Quæ pœna monetarios non deferentibus.*

9 *Domicilia ad excudendum falsam monetam locata, fisco adiudicanda.*
10 *Moneta adulterata condemnatis, omnis interdicitur appellatio.*
11 *De tectis ac furtiuis monetariis.*
12 *Moneta debet cudi talis, vt possit vbique expendi. remissiue.*
13 *Moneta debet tantum valere in massa, quantum formata, remissiue.*
14 *An possit vna moneta plus valere in vna ciuitate, quam in alia. remissiue.*
15 *An possis quis cogi recipere monetam alterius patria. remissiue.*

CRimen adulterandæ monetæ quinti-
1 fariam cõmittitur. Primo, † monetam excudendo absque vlla Principis authoritate aut permissu: atque is committit crimen læsæ Maiestatis, & ex iure illico, omni dilatione summota, punitur gladio, l. 1. C. de falsi moner. aut igni & proscriptione bonorum, l. 2 C. eod. tit. etiamsi excusa ipsius moneta iusta sit, æqui ponderis & precii. Non enim ipsius est, publicam excudere vel formare monetam: sed solius Papæ, Imperatoris, Regis, Principis, aut alterius authoritatem habentis à sede Apostolica, vel ab Imperiali, vel Regali Maiestate, aut à Principe: vel certe ex antiqua consuetudine, à tempore cuius non extat memoria, introducta, gloss. in Rub. de veter. numis. potest. lib. 11. C. Facit in ratione sui c. Super quibusdam, §. Præterea, ext. de verbo. signific. quæ quidem consuetudo, cuius scilicet nulla extat memoria, ius ac priuilegium inducit l. Hoc iure, §. Ductus, ff. de aqua quoti. & æstiua l. 1. §. vlt. ff. de aqua plu. arcen. c. Hoc quippe, 3. q. 6. c. Conquestus, 9. q 3. c. Mos antiquus, 65. distinct. l. Testamenta, C. de testament. Quocirca quum talis consuetudo ius inducat, minimè necessum est vllum titulum allegare: quod alioqui requiritur in cõsuetudine 30. annorum, teste gloss. in verb. Non extat memoria, in d. c. Super quibusdam, §. Præterea. His itaque consideratis, sit, vt monetam excudere ad regalia pertinere dicamus vt in can. Vnico. Quæ sint regalia in vsib. feudor. cum ibi
2 notatis. Secundò monetam falsam † excudendo pondere, aut materia, nempe si æs, aut metallum inauret, aut si stannum vel electrum inargentet: is similiter crimen læsæ Maiestatis incurrit, & pari pœna cum superiori punitur, etiamsi ab ipso Principe sibi facta fuisset libera monetæ excudendæ potestas, l. 1. in princ. C. de falsi. monet. & in l. Quicunque numos, & l seq. ff. ad l. Cornel.
3 de falsi. † Tertiò adulterando ac falsificando monetæ imaginem aut superscriptionem, aliam imprimẽdo formam ac effigiem, qui simili crimini læsæ Maiestatis, & pœnæ simili fit obnoxius l. lege Cornelia testamẽtaria, in exordio, ff. ad l. Corn. de fal. Quartò, † corrumpendo numorum pondera su-
4 pra ordinationem Principis: nempe, numis non tribuendo pondus æquum, plenum & consuetum, aut iusti ponderis numos circumcidendo, eoque modo ponderis æquitatem auferendo, vt volunt Doctor. in l. Lege Cornelia cauetur, ff. ad l. Cor. de falsi. & est gl. 1. super ver. defraudata, in c Quanto, & ibi Panorm. ext. de iureiurand. & in l. 1. C. de veter. numismatis potestate lib. 11. Hi enim vt fures, quodque indignissimum furtum committant, patibulo & laqueo
5 plectuntur. Quintò, † qui corruptã & adulterinam monetam ab aliis coëmunt, & in vulgus elargiuntur, de quo per Doct in d l. Lege Cornelia cauetur, ff. ad l. Cornel. de falsi. Panorm. in præallegato c. Quanto. Hi autem puniuntur extraordinariè ad arbitrium Iudicis. arg. l. Sacculatii in princ. & ibi gloss. ff. de variis & extraord. criminib. Hactenus autem omnia intelligas oportet,
6 † de adulteratorib. monetæ suiipsius Principis, vel alterius Principis, in cuius ditione ea falsitas contigisset: aut certe intelligendum est de ea moneta alterius, quam suus Prin-

Princeps ex ordinatione, cursum (vt vocãt) habere sinit & permittit. Quandoquidem si ea adulteratio esset numorum exteri cuiusdam Principis, quiq; in sui Principis regione nullius essent vsus, crimen hoc leuius ac mitius puniendum foret, gloss. 1. in d. c.
7 Quanto. Cæterum huius † criminis Reorum, omnes apprehensores esse possunt, nõ
8 minus ipsæ mulieres quàm viri. Et huius † criminis enormitas tam est exosa Principi, & indigna legibus, vt ipsos etiam consicios, & crimen non propalantes, non secùs plectendos esse leges iubeant, quam ipsos principales authores. Deinde vt accusatores etiam succumbentes, nequaquam, vti calumniatores in aliis caussis puniantur: omnia autem ista hæc probantur, l. 1. C. de fals. monet. & gloss. in d. c. Quanto, in verb. de fraudata. † Præterea tam habent leges exosam
9 monetæ adulterationem, vt fundum, aut domũ in qua dicta adulteratio peracta probatur, arrestandam esse velint & fisco adiudicandam: viduarum tamen ac pupillorum domibus semper exceptis, quos speciali dignos indulgentia credidit Imperator in d. l. 1. C de fal. monet. Postremò, † quò maio-
10 rem huius criminis enormitatem omnibus propalam facerent leges, Doctores voluerunt, vt monetæ adulteratæ condemnatis, omnis interdiceretur ad aliud tribunal appellatio, vt per Specul. in tit. de appellat. §. 2. versic. 29. & d. gloss. in verb. defraudata, d. c. Quanto. Atque hactenus de notissimis monetarum adulteratoribus & circumciso-
11 ribus. In † quos quum tam acriter animaduertant iura, quid quæso pie Lector de iis pecuniarum mercatoribus, imo reipublicæ bonorum depræda toribus pessimis, statuendum censes: qui nihil habent pensi, quomodo Reipublicæ dignitas, vtilitas, & maiestas succedat, floreat, an pereat, modo vnico suo quæstuoso compendio studentes, sibi prosint per fasque nefasque? Qui ad bursas, & scrinia quorumlibet mercatorum passim inuigilant, venantes in re certissima certissimum lucrum, vt pro optimis, monetas reddant pessimas. Quomodo inquies? Accipe, re ipse, & exemplo docebuis. Adeunt hi nefarii prædones opulentissimos quosque mercatores, rogant quot Reales, quot ducatos, quot angelatos, quot nobiles (& ita de reliquis optimi auri numis) habeant, eos alia moneta commutare (nẽpe peiori, tametsi hoc dissimulent) modis omnibus efflagitant: offerentes ad singulos dictos numos vltra communem valorem & cursum aliquid lucri: scilicet grossum, aut 2. grossos. Mercatores itaque cernentes certũ numorum suorum lucrum, præter omne dispendium procliuiores sunt ad commutationem: optimæ monetæ suæ pecuniam numerant: cum alia pecunia (cuius etiam vsus est, licèt ea peior sit) lucri caussa commutant. Prædones verò illi acceptam hanc optimam pecuniam pro pessima, poculo aurario immittunt: liquendam curant, talemq; auri massam ad alienas regiones deferunt: eam iniqua commistura vitiant: & peioris monetæ, peiorisque valoris numos ex ea excudendos curant: ex quibus mirum quantum lucri compendium, imò quãtum animæ dispendium faciant. Porro hanc iniquæ monetæ pecuniam, magnam passam metamorphosim, rursum ad nostrates regiones, rursum cum optimo auro cõmutãdam, perferunt, vt prius. Hæc quum quotidie per ipsos fiant, quid quæso aliud quam Rempublicam prædantur, regiones nostras optimo auro spoliantes, & auro opplentes pessimo? Quo itaque supplicio dignos censes pie Lector hos furtiuos monetæ corruptores, si tam atrociter in apertos adulteratores leges sæuiant? Certè meo iudicio (& si tenui) cum scelere & damno sint istis non impares, imò pernicioſiores, censuerim eos dignos in quos leges fiant occultatiores, & in quos Principes tandem, vt in alios, grauiter quoque animaduertere incipiant. Hęc habui pie Lector, quę de tã nefariis prædatorib. zelo Reipublicę cõmemorare libuit,

Si quis tamen hanc materiam latius videre ac examinare voluerit, cõuolet ad Albertum Brunum Astensem, in suo insigni tractatu, De augmento & diminutione monetarum, in vltima conclusione, vbi inter alia fustinet, quod moneta † debet cudi talis, vt possit vbique expendi. Item, quod † moneta tãtum debet valere in massa, quãtum formata. Item, an possit † vna moneta plus valere in vna ciuitate, quam in alia, & an † possit quis cogi recipere, monetam alterius patriæ, &c. quem lector tempore opportuno videre poterit.

CAPVT LXVI.

De confiscatione bonorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 66.

1 *Crimini læsæ Maiestatis annexa est bonorum confiscatio.*
2 *Aliis criminibus, non adhæret confiscatio bonorum.*
3 *Confiscatio bonorum, etiam innocentes ladit.*
4 *Quæ feuda seu fundi confiscatione cedunt* { *Dominis.* / *Principibus.*
5 *Feuda confiscata ac fundi non cedunt hæredibus.*
6 *Criminosorum vxores non confiscantur suis dotibus, nisi, &c.*
7 *Filii ac hæredes confiscantur hæreditate criminosorum.*
8 *Cur filii parentum criminosorum hæreditate indigni.*
9 *Quando filii parentum criminosorum hæreditate non priuantur.*
10 *Confiscantur non solum merces, sed & vasa, & iumenta, quando ad hostes deferuntur, remissiue.*
11 *Confiscari quando debeant animalia deferentia merces prohibitas, remissiue.*
12 *Confiscari an debeant merces in via ad hostes inuenta? remissiue.*
13 *Confiscata bona non recuperat quis, pendente iudicio purgationis vel abolitionis, remissiue.*
14 *Confiscata bona, an fisco regis vel dominis locorum applicentur? remissiue.*
15 *Confiscata sunt bona à tempore hæresis, vel læsæ maiestatis, licèt non apprehendantur, nisi late sententia. remissiue.*
16 *Confiscatio peti non potest ante condemnationem. remissiue.*
17 *Confiscatio, quando fiat ipso iure, & quando ope exceptionis, remissiue.*
18 *Confiscatio quando fiat ob incestas nuptias?*
19 *Confiscationem datam potest abolere princeps.*
20 *Bona omnia tam mobilia, quam immobilia committentis crimen læsæ maiestatis veniunt confiscanda.*
21 *Falsam monetam cudentis, bona debent applicari fisco.*
22 *Domus etiam, in qua falsa moneta fabricatur, fisco applicatur.*
23 *Bona alienata in fraudem fisci, fisco confiscantur.*
24 *Bona committentis crimen legis Cornelia de sicariis, publicantur, & fisco applicantur.*

Falsum

25 Falsum committentis bona omnia publicantur, & fisco applicantur.
26 Stuprum committentis bona, pro dimidia parte aliquando confiscantur.
27 Crimen l. Iulia de vi publica committentis bona, pro tertia parte fisco applicantur.
28 Euellens terminos statutos fines mutando, punitur in quinquaginta aureis fisco applicandis.
29 Committens crimen legis Iulia repetundarum, punitur in quadruplum, quæ pœna fisco applicatur.
30 Hæretici bona debent confiscari, & fisco applicari.
31 Contra hæreticum mortuum & iam defunctum etiam potest procedi, vt bona eorum confiscentur, & applicentur fisco.
32 Diuinatorum, & eos inuocantium bona, fisco applicari debent.
33 Exactorum publicorum lucrum quod faciunt sine licentia principis, debet esse publicum, & fiscus potest ab eis illud repetere.
34 Omnia male quæsita, fisco applicantur.
35 Bona super quibus signa principis posita sunt, præsumitur esse facta incorporatio.
36 Omnia bona monopolium committentis, fisco applicari debent.
37 Collegiorum illicitorum bona publicantur, & confiscantur.
38 Quando collegium destruitur, & reprobatur a principe, bona eius tanquam vacantia pertinent ad fiscum.
39 Milites nolentes accipere annonam certo tempore eis debitam, fisco debet applicari.
40 Quando aliquis, cui est bonis interdictum a lege, propter delictum seu crimen læsæ Maiestatis, si sit hæres institutus, non potest adire hæreditatem, sed fiscus.
41 Nouum vectigal subditis suis imponens, si accusatur criminaliter, punitur pœna dupli fisco applicanda.
42 Hospitantes eos, qui merces illicitas deferunt, puniuntur pœna exilii, & publicationis bonorum.
43 Si Comitatensis faciat emere rem pro eo à magnate, vel ciue priuilegiato, & non subsit oneribus, talis res fisco applicatur.
44 Defendens bona hominum delinquentium & peccantium tanquam alienata, vel cessione facta, punitur in quadruplum.
45 Interficiens eum, cui succedere debebat, non amplius succedit, sed fiscus: nisi sit alius non interficiens in eodem gradu cum interfectore.
46 Legata incapacia, fiscus aufert.
47 Fiscus aufert hæreditatem tanquam ab indigno, ab illo qui non adhibuit medicos defuncto.
48 Metu instituto hæredi, hæreditas aufertur & applicatur fisco.
49 Maledicens principi, quia committit crimen læsæ Maiestatis, poterunt bona eius publicari, & fisco applicari.
50 Inquietans funus punitur in publicatione tertiæ partis bonorum.
51 Violans sepulchrum punitur pœna 20. librarum auri, fisco applicanda.
52 Qui confugit ad alterius patrimonium, &c. punitur si sit nobilis in centum libris auri: mediocris in amissione facultatum suarum.
53 Rusticos ad obsequia cogentes, quæ pœna puniuntur?
54 Thesauri arte magica quæsiti & inuenti, debent fisco applicari.
55 Iudex intra 30. dies reum non liberans aut condemnans, in 20. libris auri condemnari debet, quæ fisco applicantur.
56 Commentarienses debent tenere carceratos ligatos bono, & competenti ligamine.

57 *Non præsumitur datum ferrum carcerato vel aliquod aliud ex quo aufugit: nisi ex negligentia, & culpa ipsius commentariensis.*

58 *Iudex non audiens volentem facere suam defensionem, quando inquietatur pro granitatibus, condemnatur in 30. libris auri.*

59 *Quando Iudex non facit sedere doctores in sua societate, tunc punitur in tribus libris auri fisco applicandis.*

60 *Iudices qui pro priuatis, vel fiscalibus debitis mulierem in carcerem intrudunt, maiores puniuntur in 20. libris auri, minores in decem.*

61 *Ludens ludo azardi, debet pœna extraordinaria puniri, & cum publicatione domus.*

62 *Tutoris pupillam stuprantis, vniuersa facultas fisco vendicatur.*

63 *Accipiens equos deputatos spectaculis: & vtens ad sui commodum, in vna libra auri punitur*

64 *Res cadens in commissum, ipso iure efficitur sub dominio fisci.* (*fisco,*

65 *Arbores iuxta publicos aquæductus plantans, qua aquæductui publico nocent, publicantur.*

66 *Bona apostatarum publicantur, & dominio fisci facultates eiusdem vendicantur.*

67 *Plaustra, aut naues tempore belli occultantis, publicari possunt, si bellum sit iustum.*

68 *Dos vxoris hæretici (si sciuerit ipsum hæreticum) confiscatur.*

69 *Pecunia à præsidibus pro eorum officiis recipiens debet reddere quadruplum, bona eius confiscabitur, & cingulo priuabitur.*

70 *Committentes in legem Iuliam de annona, punitur in 20. aureis.*

71 *Defraudantes fiscum, puniuntur in duplum.*

72 *Rem litigiosam alienans, compellitur rem non tantum reddere, sed precio eius priuatur: non vt lucrum cedat ei, cui rem alienauit, sed vt etiam alia tanta quantitas ab ea fisci iurib. referatur.*

73 *Vitium litigiosi non impedit confiscationem.*

74 *Committentes ambitum, puniuntur in centum aureis: & fiunt infames.*

75 *Committentes sacrilegium, puniuntur pœna extraordinaria.*

76 *Falsificans mensuras, & pondera, puniatur pœna extraordinaria.*

77 *Pondera, & mensura non debent augeri, nec minui.*

78 *Accipiens pecuniam ad aliquod opus publicum faciendum, & non expendit: sed in se retinuit, vel aliter in vsus proprios conuertit: punitur ad restitutionem dicta pecunia, & in triplum plus quod habuit, fisco dandum.*

79 *Iudices singulis diebus dominicis debent prouidere carceratis, ne quid eis deficiat, sub pœna librarum 20. auri.*

80 *Qui defert fisco, & non probat, tamen debet dare fisco, quantum detulit, nisi ex necessitate officii faciat.*

81 *Omnia bona vacantia sunt fisco applicanda.*

82 *Bona seipsum interficientis desperatione criminis perpetrati, fisco confiscantur.*

83 *Assessor qui ablata restituit, ea in quadruplum restitui iubemus; qua docebuntur ablata, vt duplum spoliatus accipiat, & duplum fiscus acquirat.*

84 *Portiones eorum, qui mortem libertorum suspecto decedentium, non defenderunt, fisco vendicantur.*

85 *Viam publicã occupantes pœna quinquaginta librarum auri puniũtur, qua fisco applicari debent.*

86 *Quod relinquitur per militem mulieri, quam stupranit, applicatur fisco.*

87 *Si is, cui quis est rogatus restituere legatum, dixerit illud falsum, fisco applicabitur.*

88 *Excommunicatus ex contumacia, qui sustinuit excommunicationem per annum: bona eius debent confiscari.*

29 *Iudex*

89 *Iudex pecunia corruptus, id eſt, qui aliquid accipit à partibus in initio litis, ſi in cauſa ciuili, punitur in triplum cum amiſsione officii: ſi vero in cauſa criminali, mittitur in exilium, & bona eius confiſcantur.*

90 *Pars, qua iurauit ſe dediſſe, & non probauit, bona eius confiſcantur.*

91 *Vide caſum, in l. Qui contra. C. de inteſt. nupt. &c.*

92 *Quid in Baſtardo moriente ſine liberis ex conſuetudine? remiſsiue.*

93 *Qua confiſcationes competant principi: & qua domino, altam iuſtitiam habenti: remiſsiue.*

94 *Quo modo intelligatur,* Qui confiſque le corps. *&c. remiſsiue.*

95 *An bona eius, qui obiit in carcere, antequam ferretur ſententia, confiſcentur? remiſsiue.*

96 *An bona deportatorum confiſcentur? remiſsiue.*

97 *An mors ciuilis naturali aquiparetur, quo ad publicationem bonorum? remiſsiue.*

98 *An bona ad mortem condemnati lata ſententia abſq; alia declaratione ſint publicata? remiſsiue.*

99 *Confiſcatio omnis ad principem ſpectat? remiſsiue.*

100 *An confiſcatio bonorum extendatur ad bona in alio territorio ſita? remiſsiue.*

101 *Confiſcans ſuccedit vt hæres, remiſsiue.*

102 *Fiſcus ſucceſſor, remiſsiue.*

103 *Bona ſequuntur conditionem perſonæ. remiſsiue.*

104 *Confiſcatio trahitur ad bona mobilia extra territorium. remiſsiue.*

105 *An nomina debitorum veniant appellatione mobilium? remiſsiue.*

106 *Bona propter crimen raptus confiſcata, applicari debent raptæ. remiſsiue.*

107 *Dos mulieris non venit in confiſcatione bonorum mariti. remiſsiue.*

108 *Dos propter delictum mulieris, publicari non debet matrimonio conſtante. remiſsiue.*

109 *Legitima filii viuo patre in confiſcatione bonorum filii delinquentis non venit. remiſsiue.*

110 *Ius patronatus cadat in confiſcationem. remiſsiue.*

111 *An emphyteuſis eccleſiaſtica cadat in confiſcationem? remiſsiue.*

112 *An feuda poſsint confiſcari? remiſsiue.*

113 *An res donata veniant in confiſcatione? remiſsiue.*

114 *Alimenta non poſſunt confiſcari. remiſsiue.*

115 *An legitima confiſcari poſsit? remiſsiue.*

116 *Bona futura non poſſunt confiſcari. remiſsiue.*

117 *Legata quorum dies non ceſsit, non confiſcantur. remiſsiue.*

118 *Bona eccleſiæ propter delictum prælati non confiſcantur. remiſsiue.*

119 *Confiſcata domo propter ludum, confiſcantur vt bona in ea exiſtentia. remiſsiue.*

120 *Bona confiſcata cui applicanda? remiſsiue.*

1 IN crimine † læſæ Maieſtatis perpetuo cõſectatur bonorum confiſcatio, nempe, ob criminis enormitatem & odium: ita vt hic nulla ſit opus noua promulgatione bonorum confiſcationis, quæ crimini læſæ Maieſtatis ex ſententia lata perpetuò eſt annexa, vt in l. Quisquis, C. ad l. Iulia. Maieſtat. & in Authent. Bona damnatorum Cod. de bon. proſcript. ſeu damna. l. Ex iudiciorum, ff. de accuſat. & l. Poſt contractum, ff. de

2 donat. In aliis † autem criminibus planè oportet confiſcationem ſententia noua eſſe pronunciatam, teſte Angel. de Aret. in ſuo inſigni tractatu maleficiorum, in gloſſ. ſuper verb. Eius bona publicamus: vel ex hac ratione potiſſimum, quod omnis bonorum proſcriptio ſeu confiſcatio ex ſua natura odioſa ſit, & ferè in detrimentum, &

3 perniciem eorum † vergat, qui innocentes

4 ſunt, & culpa vacant. Porrò in feudis † ac

fundis criminosorum, duplex est distinctio. Quandoquidem feuda & fundi, quæ criminosus habet eo loco, vbi crimen patratum est, ea sequuntur dominos eiusdem loci. Verum feuda, & fundi sita in aliis locis, vbi crimen non est commissum, non consequuntur eorundem locorum dominos. sed ipsum Principem, non secus, quàm ipsa bona vacantia. Ad hæc nequaquam grauabimini videre Baldum in l. Cunctos populos, C. de summa Trinitate, & fide catholica, versus finem, ibi: Vlterius quæritur: Bartol. & omnes modernos in l. Si finita, §. Si de vectigalib ff de damno infecto. Guido Pape in suis decisionibus, quæstione septuagesima octaua, & quæstione trecentesima quadragesima prima. Ratio
5 † autem cur ea feuda ac bona Principi potius cedant, est, quod videlicet nec hæc, nec illa fas est liberis ac hæredibus vllo iure sibi vendicare seu apprehendere dicta Authentica, Bona damnatorum & ibi Baldus ac sequaces, necnon in Authentica, vt nulli iudicum, §. final. collatione 9. constitutione 9. vnde dicta Authentica deprompta
6 est. De † vxorum autem dotibus hoc sciendum est, quod nec dotis vxoriæ, nec aliorum bonorum potest esse proscriptio seu confiscatio ob maritorum criminosa delicta, Authent. Bona damnatorum. & d. Authent. vt nulli iudicum, nec non d. l. Quisquis, §. Vxores. Hæc tamen intelligenda sunt, nisi ipsa criminis fuisset aut particeps, aut conscia. dicta l. Quisquis, § Id quod. Fi-
7 liorum † verò bona paterna, iure confiscanda sunt. Nam regula generalis est: Quotiescunque hæreditas auferrur aliquibus, tanquam hæreditate indignis, ea Fisco applicatur, l. Lucius, ff. de iure fisci, l. Papinianus, § Meminisse, ff. de inoffic test. Porrò
8 istiusmodi † liberi propter delictum paternum huic confiscationi redduntur obnoxii, vel ex eo, quod procreati sint ex damnatorum ac reiectorum sanguine: & cum sanguinis delicta consectentur hæredes (d. l. Quisquis, §. Filii vero) merito habēdi sunt liberi eadem paterna hæreditate indigni, etiamsi ex alieno vitio isthæc infectio sanguinis processerit. Deinde quod prædicta l. Quisquis, præsumat ac arbitretur eos esse hæredes criminis paterni, & paternæ audaciæ successores: idcirco etiam ipsam hæreditatem successionis, veluti abindignis, Fiscus auferre debet. Atque isthæc est aperta sententia Cyni in d l. Quisquis, in 3. colum. Quin & de istis iura sunt rationibus amplissimis referta: quocirca de iis supersedeo. Verum enimuero † ista omnia sanè in-
9 telligenda sunt: quandoquidem filii hac bonorum paternorum proscriptione iure absoluendi sunt, quando parentum, aut maiorum crimina tempori aperiunt, & deferunt, frequenter præcitata l. Quisquis, §. fin. In omni criminali exilio ob contumaciam pronunciato, condemnatur contumax pœna scilicet prius proclamatione pronunciata, quemadmodum meminit excellentissimus Iurisconsultus & practicus D. Nellus de sancto Geminiano, in suo insigni ac præclarissimo tractatu de Bannitis. Antequam finem huic capiti imponam, aliquot quæstiones, partim remissiue & partim non, adiicere proposui, quia eius materia communis est, ac quotidiana. Prima
10 est, † Confiscanturnon solum merces, sed & vasa, & iumenta, quando ad hostes deferuntur. Vide Domin. Nicolaum Boerium in suis decisionibus aureis, quæstione 178.
11 num 22. folio 190. part. 1. Secunda est: † Confiscari quando debeant animalia deferentia merces prohibitas? apud eundem Boerium quæstione 178. numero 28. folio
12 90 parte 1. Tertia est, † Confiscari an debeant merces in via ad hostes inuentę? apud eundem Boerium quæstione 178. numeris 29. 30. 31. 32. & 33 folio 190 parte 1. Quarta est, † Confiscata bona nō recuperat quis, pendente iudicio purgationis, vel abolitionis, apud eundem Boerium, q. 65. num. 5. &
14 6. fol. 84. parte 1. Quinta est, † Confiscata bona,

bona, an fisco regis, vel dominis locorum applicentur? apud eundem Nicol Boerium,
15 q. 284. num. 6. fol. 207. parte 2. Sexta est, † Confiscata sunt bona à tempore hæresis, vel læsæ Maiestatis. licèt non apprehendantur, nisi lata sententia, apud eundem Boerium, quæst. 277. num. 22. fol. 123. parte 2. Se-
16 ptima est, † Confiscatio peti non potest ante condemnationem, apud eundem Boerium, quæst. 63 num. 1. fol. 83. part. 1. O-
17 ctaua est, † Confiscatio quando fiat ipso iure, & quando ope exceptionis, per eundem Boerium, q. 264. num. 10. 11. & 12. fol.
18 108. parte 2. Nona est, † Confiscatio quando fiat ob incestas nuptias? apud eundem Boerium, quæstione 264. numero 13. fol.
19 108. parte 2. Decima est, † Confiscationem datam potest abolere princeps, apud eũdem Boerium, q. 65. n. 4. fol. 84. part. 1. Præterea nec absurdum erit hîc addere multos, ac varios casus, in quibus venit, & habet locum bonorum confiscatio ex dispositione iuris principaliter: vel in totum, vel in parte, cũ suis allegationibus subiectæ materiæ congruentibus, quorum meminit D. Bartholomæus Chassanæus, humanorum iurium Doctor eximius in suis commentariis consuetudinum Ducatus Burgundiç, sub Rubrica, *Des Confiscations*, §. 1. 2. & 3. Primus
20 casus est, † cuius etiã supra memini, quando quis crimen læsæ Maiestatis committit, quoniam pœna mortis venit puniendus: & omnia bona tam mobilia, quam immobilia veniunt confiscanda, l. Quisquis, C. ad
21 legem Iuliam maiestatis. Secundus † casus est: Si quis numos falsa effusione formauit: hoc est, falsam monetam fecerit, l. Si quis, C. de falsa moneta. Salicetus ibi reddens rationem, quia fabricans falsam monetam committere dicitur crimen læsæ Maiestatis: imo
22 etiam † domus, in qua falsa moneta fabricatur, ac cuditur, debet fisco confiscari, l. Penultima, C. de falsa moneta. & aduerte: quia etiam hoc casu posset esse dubiũ, an debeat principi applicari, cum committitur crimẽ
23 læsæ Maiestatis. Tertius casus est † quando alienantur bona in fraudem fisco, ne commisso maleficis bona publicarentur, tũc talia applicantur fisco: prout tenuit Specul. in tit. de donat. §. final. vers. Sed pone, &c.
24 Quartus casus est in † committente crimen legis Corneliæ de sicariis, seu incidens in legem Corneliã de sicariis, & veneficis: quia tũc bona eius publicantur, & fisco applicantur, l. 3. §. legis Corneliæ, ff. ad l. Corneliã de sicariis. Quintus casus est, in commit-
25 tente falsum, † quoniam omnia bona eius publicantur & fisco applicantur, l. 1. §. final. ff. de fals. quod videtur hodie non esse verum per Authent. bona damnatorum, C. de bonis præscript. &c. quomodo autem puniantur de iure canonico, vide in c. Ad falsariorũ, extr. de crimine falsi. Sextus casus
26 est, in cõmittente stuprũ, † quia quandoq; punitur in confiscatione dimidiæ partis, §. eadẽ, Instit. de public. iudic. Septimus casus
27 est, in cõmittente † crimẽ legis Iul. de vi publica: quia cõfiscatur tertia pars bonorũ suorum, l. 1. in 1 ff. ad l. Iul. de vi priuata, & l. 2. & l. Si quis, & ibi per Bald. & Salic. C. ad l. Iul.
28 de vi publica. Octauus casus est, quod excellens terminos statutos vltra suũ gradũ fines mutãdo, punitur in 50. aureis fisco applicãdis, l. Agraria, & ibi Bart. ff. de termino amoto. Angel. plene in l. 1 C. de accus. Nonus
29 casus est, † in cõmittente crimẽ l. Iuliç repetundarũ, quia punitur in quadruplum: quæ pœna fisco applicatur, iuxta gl. in l. 1. ff. ad l. Iul. repetund. distinguit tamen gl. in l. 1 C. ad l. Iul repetund. dicendo sic: quia aut turpitudo versatur ex parte vtriusq;, sc. dantis & recipientis: & tunc est verũ quod dicendum est aut ex parte tantum: & tunc dimidietas tantũ fisco applicatur l. 3. C. de assessor. & illam gl. sequuntur ibi Doct. maxime Bald. & Salic. Decimus casus est contra hæreticũ,
30 † quia eius bona debent confiscari, & applicari fisco, l. Manichæos, C. de hæreticis, imo
31 † etiam contra hæreticum defunctũ potest procedi, vt bona confiscentur & applicẽtur

fisco.c.accusatus,§. In eo vero,deberet.in 6.
32 Vndecimus casus est in diuinatoribus, † & eos inuocantibus, quia eorum bona confiscari, & fisco applicari debent, l. Nullus, & ibi doctor. C. de malefi. & mathemat.
33 Duodecimus casus est † contra exactores publicos, qui pecuniam exigunt, & eam redigunt in florenos vel aureos, vt lucrum faciant: quia non possunt facere sine licentia principis, & omne lucrum quod percipitur, debet esse publicum: & fiscus potest ab eo recipere. Secundum Bartol. in l. Vnica, C. de auri publi. persecutor. lib. 10. dicitque istud esse notandum: imo dic plus; quod retinens tale lucrum retinet cõtra conscientiam. Decimustertius casus
34 est, quod omnia † sceleratè quæsita, fisco applicantur, l. Lucius, ff. de iure fisci. de quo per gloss. in c. cum te de condition. ob turp caus. Dicit tamen Bald. in l. Si possessor, ff. de petit. hæred. quod debent restitui,
35 &c. Decimusquartus casus est, † nam si quis posuerit signa principis super domo, vel bonis alicuius; præsumitur esse facta incorporatio in fiscum. Secundum d. Bartol. in l. Facultas, C. de iure fisci lib. 10. & dicit Bartol. in tractatu suo de insignis & armis. Decimusquintus casus est: vt com-
36 mittens † monopolium, omnia eius bona confiscentur & debent fisco applicari. l. Vnica, C. de monop. vt sunt artifices, qui faciunt monopolia: ne quis eorum abeis taxata minori precio vendat, vt dicitur in d. l. Vnica. Decimus sextus casus est in com-
37 mittentibus † collegia illicita: quia puniuntur pœna criminis lęsæ Maiestatis: & pœna legis Iuliæ de vi publica, l. 2. iuncta gloss. ff. de colleg. illicit. ergo bona eorum publicantur, & confiscantur. Decimus-
38 septimus casus est; quando † collegium destruitur, & reprobatur à principe: bona eius tanquam vacantia pertinent ad fiscum; secus si omnes de collegio moriantur: quia debet reuocari collegium. Secundum d. Angel. in l. Sicut §. 1. ff. Quod cuiusque vniuers. no. & D. Bart. in l. finali, ff. de colleg. illicit. Decimusoctauus casus est, quando
39 milites † nolunt accipere annonam certo tempore sibi debitam, fisco debet applicari, l. Fortissimi, & ibi D. Barto. C. de eroga. milit. annon. & tempore lapso non possunt eam petere, ita tex. in l. Nulli, C. eodem, de erogat. milit. anno. Intellige dummodo offeratur tempore debito: quia per solam oblationem isto casu liberatur respublica; ita per plura dicit D. Iason in l. Quod te, in
40 7 colum ff. Si certum petat. & per eundem in l. prætor air, §. Si aliquando, ff. de noui oper. nutiat. Decimusnonus casus est: quod † quando aliquis, cui est bonis interdictum à lege propter delictum, seu crimen læsę Maiestatis, si sit hæres institutus, non potest adire hæreditatem; sed fiscus, glos. in l. Venter, § 1. ff. de acquir. hæredit. Vicesimus casus est, in imponente nouum
41 † vectigal, si accusetur criminaliter: quia punitur pœna dupli fisco applicanda. Secundum Dominum Baldum in l. Finali, Cod nouæ vectigalia imponi non posse.
42 Vicesimusprimus casus est, vt † transgredientes ciuitates inclytas, vel negotiationes prohibitas deferentes, suscipientes, puniuntur pœna exilii, & publicationis bonorum, l Finali Cod. de comer. & mercator. & facit illa lex pro inhibitionibus, quæ fiunt hospitibus, vt velint denunciare præsid:, omnes hospitantes in suo hospitio. Vicesimussecundus casus est, vt si
43 † comitatensis faciat emere, tem pro eo à magnate, vel ciue priuilegiato, vt non subsit oneribus, talis res fisco applicatur, l 1. Cod. de nauibus non excus. libro vndecimo, & ibi Dominus Bartolus Iurisconsultus Clariss. Vicesimustertius casus
44 est in illis, qui † volunt defendere bona delinquentium tanquam alienata, vel cessione facta, puniuntur in quadruplum, l. Qui contractibus, C. de iure fisci. libro decimo.

Vicesi-

Vicesimusquartus casus est in illo, qui interfecit † illum, cui succedere debebat: quia
45 non amplius ei succedit, sed fiscus. nisi sit alius non interficiens in eodem gradu cum interfectore l. 3. § Fratris, ff Si quis ali. testam. prohib. ita inquit D Bart. in l. Cum ratio, §. Si plures, ff. de bon. damnator. Vi-
46 cesimusquintus casus est, † quando tacita fides datur testatori ab hærede de restituendo hæreditatem incapaci, puta spurio: nam tunc fiscus aufert, vt ab indigno: facit text. in l. Eum qui ff. de his quib. vt indig. &c. Fallit in filio, & seruo, quorum bona non confiscantur: quando sunt iura, quæ non transeunt, nisi ad filios, secundum Bald. in l. Insulam, ff solut. matrim. Vicesimus-
47 sextus casus est, quod fiscus † aufert hæreditatem tanquam ab indigno ab illo, qui non adhibuit medicos defuncto, gloss. est in l. Indignum, ff de his quibus vt indig.
48 Vicesimusseptimus casus est, si † testator ductus fuerit motu per aliquem ad instituendum: hæreditas ei aufertur, & applicatur fisco. vt voluit D Bartolus in l. finali, ff. Si quis aliquem testa. prohibuer. & Baldus in l. 1. in 4. colum. Cod. eodem tit. quod intellige, quando erat proximior, qui erat successurus ab intestato vt l. 1. C. Si quis aliquem testam. prohibuer. Aut vero habet priorem in gradu, vel æqualem, & tunc non succedit fiscus: quia non poterit præiudicare primo in gradu, vel æquali, l. 2 §. Fratris, ff eodem, si quis aliquem testa. prohib. tenent D. in d. l. 1. in principio, ff eod. titul.
49 Vicesimusoctauus casus est in illo, qui † male locutus est de principe: quia committit crimen læsæ Maiestatis, l. 1. Cod. Si quis imperat. maled. & dicit Bald. in l. Incredibile, C de pœnis, & in c. 1. de pace tenenda, quod poterunt bona eius publicari. Vice-
50 simus nonus casus est, in illo, qui † inquietat morientem, vel funus eius: quia punitur in publicatione tertiæ partis bonorum: secundum quod voluit Salicet. in l Cum sit iniustum, C. de sepulchr. violat. Tricesi-
51 mus casus est in violatoribus sepulchrorũ: qui puniuntur pœna 20 librarum auri, fisco applicandarum, l. Si quis, C. de sepulc. violat. & etiam locus, ad quem aliquid de sepulchro violato exportatur, fisco applicatur, l. Si seruus, C. eod. Tricesimusprimus
52 casus est, † in eo, qui confugit ad alterius patrimonium: quod tenere non poterat sine solutione publicæ functionis: puta, quia prohibitum est in aliquibus locis, quod nemo possit possidere terras nisi sit de illo loco. & soluat tales functiones publicas; si cõstituat vicarios, aut alio modo alteri priuilegiatæ conditionis; qui non tenetur soluere publicas functiones sub prætextu venditionis, aut donationis, tenere faciat: punitur si sit nobilis in centum libris auri; mediocris, in amissione facultatum suarum. Tricesimus secundus casus est, quando of-
53 ficiales † rectorum prouinciarum rusticos, vel eorum seruos, vel iumenta ad aliqua cogũt obsequia ipsique rustici se sponte dictis obsequiis subiiciunt, pœna publicationis bonorum, ac perpetui exilii puniuntur. l 2. C ne rustici ad vllum obsequium deuocentur, libr. 11. & intellige etiam ad obsequia fiscalia, l. 1. C eod sed procerto hodie male obseruatur. Tricesimustertius casus
54 est, si quis thesaurum † per artem magicam inuenerit, debet fisco applicare, l. 1. & ibi Bart. C. de thesauris, &c. Tricesimusquar-
55 tus casus est, † quod si iudex infra triginta dies reum non liberauerit, vel condemnauerit: in 20. libris auri condemnari debet, quæ fisco debent applicari, l. Ad commentariensem, C. de custod. & exhibit. reorum,
56 & idem † dicit cõtra commentariensem: & isti commentarienses debent tenere carceratos ligatos bono, & competenti ligamine, iuxta gloss. in l. 1. § Finali, ff. de seruis fugi. prout dicit Angel. in l Milites, ff. de custod. reo. & vide quæ dicit in l. Carceri, ff. de custod. reo. vbi dicitur quod non præsumitur
57 datum † ferũ carcerato, vel aliquid aliud, ex quo aufugere: nisi ex negligentia custodię.

& culpa ipsius commentariensis: & aduerte quod quando carceratus fugit de carcere, regulariter præsumitur aufugisse culpa superstitis vel custodis: vnde ille, qui allegat contra custodem carceris, culpam, habet præsumptionem iuris pro se: ita probat text. in l. finali, circa medium: & ibi glossa ff. de custod. reo. notat Bartol. in l Si quis ex argentariis, §. fin. ff. de edendo, & est casus in l. Diuus, in fine, ff. de offic. præsidis. Horum meminit Franciscus de Aretino suis in consiliis, consilio trigesimo octauo, incipiente Consultissime Domine collateralis. Hinc per hoc notabiliter infertur, quod ex quo habet iuris præsumptionem pro se, transfert onus probandi in aduersarium, hoc est, in custodem: ita quod tenetur probare per euidentissimas rationes & probationes: hoc est, per tres testes idoneos: aut per duos multum excellentes, iuxta dictum Speculatoris in titulo de probation. §. final. in versiculo vltimo, &c. & tenet Dominus Franciscus Curtius iunior, in capite primo, §. primo, quibus modis feudum amittatur: confirmatur, quia propter præsumptionem iuris contrariam, debet adduci probatio, quæ sit fortior, vt habeat maiores vires, iuxta notata in lege, non est verisimile, ff. quod metus causa. gloss. & Alexand. in l. Transactionem, ff. de transaction. Vide plene de materia Paridem de Puteo in tractatu de syndicatu, in litera C. in verbo, Carcer & Carceratus, per decem aut vndecim column. Et adde regulariter, custos carceris non est diligens, si non tenet duos custodes ad obseruandum carcerem, d. l. finali, ff. de custod. reor. circa principium. Et istud tenet Aretinus in consilio hic ante allegato. quæ bene nota. Adde quod cõmentariensis non potest retinere incarceratos pro eorum expensis, in carceribus factis: Sed debet eos relaxare, si fuerint a iudice absoluti, & postmodum agere contra eos, de iure. Sed de consuetudine aliud obseruatur. Guido Papæ quæstione sua quarta, capite quadragesimo sexto. Tricesimus quintus casus est, quod index † non audiens volentem facere suam defensionem, quando inquietatur pro grauitatibus: punitur eo, quia condemnatur in triginta libris auri, lege secunda, Cod. de offic. ciuil. iudicum. Tricesimus sextus casus est quãdo iud: x † non facit sedere doctores in sua societate: quia tunc punitur in tribus libris auri fisco applicandis, l. finali, Cod. de offic. diuerso. iudic. Fallit vno casu, quando Doctores habent litem: quia his horis & temporibus, quibus merita causarum, & acta panduntur, residendi cum iudice non habent facultatem, leg. prima, Cod. de offic. ciuil. iudicum. Tricesimus septimus casus est contra iudicem, † qui pro priuatis, vel fiscalibus debitis mulierem in carcerem intrudit: quia maiores iudices puniuntur in 20 libris auri, minores in decem. Auth. Sed hodie C. de offic. diuerso. iudic. Tricesimus octauus casus est cõtra ludentem ad † ludũ azardi: quia debet pœna extraordinaria puniri, & cum publicatione domus. Auth. Alearum vsus, C. de religios. & sumptib. funer. & alearum vsu & aleatorib. Tricesimus nonus casus est: Si tutor † pupillã sua violata castitate stupraverit, vniuersa facultas eius fisco vendicetur, l. Vnica, C. Si quis eã, cuius tutor fuerit, corruperit. Quadragesimus casus est, accipiens equos † deputatos spectaculis, & vtens ad sui commodum, in vna libra auri punitur fisco. Secundum Barto. in l. Quisquis, C. de spectaculis, li. 11. Quadragesimus primus casus est, quod res, † quę cadit in commissum, ipso iure efficitur sub dominio fisci. vt inquit Bald. in l. Nequc, C. de vectigal. & commis. concordat l. Commissa, ff. de publi. & intellige hoc verum, quando colligitur vectigal fisci nomine: sed vbi nomine singularũ personarum, quæ emerunt vel conduxerunt vectigal à fisco, dicendum est, quod illis tũ applicatur, & non fisco, vt est text. singularis se-

58 59 60 61 62 63 64

fiscu secundum eũ in l. Si quis, C. eo titu. Præterea Bald. in l. exceptione, C. de vectigal. Sic dicit, quod vectigalis soluti fiscus duas habet partes: tertiam ciuitas, vel municipium, nisi sit vectigal principi reseruatum, tamen Bald. in c. 1. § finali, de feudi cogniti. plus dicit, quod pœnę dationum triplicantur publicanis. Quadragesimus secundus
73 casus est, quando iuxta † publicos aquęductus plantantur arbores, quæ aquęductui publico nocẽt: quia confacientibus datur pœna: eo, quia prędia ad quę aqua deriuata fuit publicantur, vt & arbores plãtatę: quæ pœna non remittitur per sacros apices, no. Bartol. in l. Decernimus, C. de aquęduct. lib. 11. Quadragesimus tertius casus est, vt
76 bona † apostatarum publicentur, l. 1. C. de apostatis: & dominio fisci facultates eiusdẽ vendicantur. nota. in Auth. Ingressi monasterium. C. de sacrosanct. eccle. nisi forte habeat filios, vel cognatos quibus deferantur. Auth. Si qua mulier, C. eodem. & habetur in l. Apostatarũ, C. de apostat. Quadragesimus quartus casus est, quod plaustra, vel † naues quę tempore exercitus occultantur, publicari possunt, si bellum sit iustum. prout no. Alberi. de Rosat. in l. iubemus nullam, C. de sacrosanct. eccles. & quando bellum sit iustum. vide Hostien in summa de vectiga. & pace, §. est autem iustum bellum. & § seq. & c. 1. 23. q. 2. Et dicit Alberi. de Rosa. in l. neminem C. de sacros. eccles. quod iustum bellum fieri debet sine grauamine subditorum, prius expenden
73 do aurum suum allegat tex. in Authent. vt iudic. sine quoquo suffra. §. Illud. collat. 2. Quadragesimus quintus casus est, quando † maritus condemnatur de hæresi: quia dos vxoris (si sciuerit ipsum hæreticum) confiscatur. cap. decernit, de hæretic. lib. 6.
74 Quadragesimus sextus casus est, quando † curialis principis pecuniam recipit ab electo in præsidem, vel in aliam administrationem, vt habeat dictum officium, debet
75 reddere quadruplum, & bona sua confiscabuntur, & cingulo priuabitur, vt est text. in Authent. vt iudices sine quoquo suffra. §. Sic igitur. Pro certo si hoc obseruaretur, multi curiales hodie priuarentur bonis. Quadragesimus septimus casus est, vt committentes † in l. Iuliam de annona, puniãtur in 20 aureis l. 2. ff. Ad legem Iul. de annon. Et ista pœna tenentur, qui emunt bladum causa reuendendi, & faciendi caristiã, vt cõmuniter fit, & est cõmunis mos apud Citramõtanos, maximè in Burgundia, nec non in infinitis aliis regionibus, & ciuitatibus. Quadragesimus octauus casus, quod
71 qui † fraudẽ facit in fisco in quęrendis, punitur in duplum. vt est glos. in l. Facultas, C. de iure fisci, lib. 10. vbi etiã dicit glos. quod officiales plurima mala faciunt, & committunt, quam alii. Hoc etiam voluit Bart. in l. Cum contractibus, C. eodem titu. de iure fis. vbi dicit etiam mente tenẽdum in istis, qui recipiunt venditionem fictitiã in fraudem fisci; vt teneantur in duplum. l. Auferatur, §. fin. ff. de iure fis. Nam ex quo alienatio sit à delinquente in commẽtum, præsumitur facta in fraudem fisci. Bald. in l. Si quis post hac, Cod. de Bonis damnatorum.
72 Quadragesimus nonus casus est, quod si quis † rem litigiosam alienauerit, compellitur rem non tantum redhibere, sed precio eius puniatur, non vt lucrum cedat ei, cui rem alienauit; sed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fisci iuribus referatur, ita inquit text. & Bald. in l. finali, Cod. de litigi. ex quo dubitatur, nunquid vitium litigiosi impediat confiscationem, & dicendum est non, per textum & quod ibi notat Dominus Angelus Aretinus in l. Si constante. §. finali, ff. soluto matrimonio.
74 Quinquagesimus casus est, vt committentes † ambitũ puniantur in centum aureis: & fiunt infames, l. 1. ff. ad l. Iul. de ambitu.
75 Quinquagesimus primus casus est, vt † cõmittentes sacrilegium puniantur pœna extraordinaria, l. Sacrilegii, ff. ad leg. Iul. peculi. Quinquagesimus secũdus casus est, vt †

falsificans mensuras, & pondera, puniatur pœna extraordinaria, l. In Dardaneis, & l. Hodie, ff. de pœnis: pondera enim, & mensuræ † non debent augeri, nec minui, c. vt mensuræ, extr. de emptione & venditione. Quinquagesimus tertius casus est, quod si † quis pecuniam accepit ad aliquod opus publicum faciendum, & non expendit: sed in se retinuit, vel aliter in vsus proprios conuertit, punitur ad restitutionem dictæ pecuniæ, & in triplum plus, quod habuit fisco dandum, l 2. § Sed & qui publici, ff. ad l Iul. pecu. Quinquagesimus quartus est † quod iudices singulis dieb. dominicis habere debent notitiã carcerãtorũ, & intelligere, si habent victum & aliter prouidere, ne quid eis deficiat sub pœna lib. 20. aurei, vt est text. in l. Iudices, C. de de episcop. audient. vtinam istud hodie obseruaretur. Quinquagesimus quintus casus est, † quod qui defert fisco & non probat, tantum debet dare fisco, quantum detulit, gloss. est in l 4 C. de delator. libr. 10 & l. Senatus, § Senatus, ff. de iure fisci, nisi ex necessitate offi. ii faciat. l. 2. eo. tit. Quinquagesimus sextus casus est, Quod † omnia bona vacãtia sunt fisco applicanda, l. 1. C. de bon. vacan. sed post quadrienniũ non admittitur, l. 1. C. de quadri. præscrip. Credo quod apud nos etiam ante triginta annos admittitur, cum omnes præscriptiones sunt redactæ ad 30. annos, &c. Quinquagesimus septimus casus est, † quia bona seipsum interficientis, desperatione criminis perpetrati, fisco confiscantur, quod quomodo intelligendum sit, recurrendum est ad Doct. in l. 2 C. Qui testa. face. possunt, maxime per Bald. Salic & Iason. & per Salic. in l. 1. C. de bonis eor. qui mort. sibi cõsciuerant. Quinquagesimus octauus casus est, † in assessore, qui ablata restituit in quadruplum. l. Consiliarios, C. de offic. assessor. Quinquagesimus nonus casus est, † quia portiones eorum, qui mortem libertorum suspecto decedentium, non defenderunt, fisco vendicantur, l. Portionis, ff. de his quibus vt indig. Sexagesimus casus est, † quia viam publicam occupantes, pœna quinquaginta librarũ auri puniuntur: quæ fisco applicari debet, l Qui sine, C. de oper. public. Sexagesimus primus casus est illud, † quod relinquitur per militem mulieri, quam stuprauit, applicatur fisco, l. Mulierem, ff. de his quibus vt indig. Sexagesimus secundus casus est, † si is, cui quis est rogatus restituere legatum, dixerit illud falsum, fisco applicabitur, l. Post legatum. §. si pater. in fine. ff. de his quib. vt indig. Sexagesimus tertius casus est, in excommunicato de contumacia † secundum tenorem can. Cum cõtumacia, de hæreti. d. in 6. qui sustinuit excõmunicationem per annũ: quia bona eius debent confiscari, & fisco applicari. Decisio Capellæ Tholosanæ in c. 66. Ioan. Andr. in c. 1. de homicid. in 6 & Aret. in c. Qualiter & quando, §. Ad corrigendos de accusation. Sexagesimus quartus casus est, in iudice, † qui aliquid accipit à partibus in initio litis: quia si in causa ciuili, punitur in triplum cum amissione officii: si veroin causa criminali, mittitur in exiliũ, & bona eius confiscantur, iste est text. in Authent. vt litigantes iurent. §. Si quis autem ex litigato collat 9 Sexagesimus quintus casus est, † in parte, quæ iurauit se dedisse: & non probauit: quia bona eius confiscantur text. est in d. §. Si quis autem in Authent. vt litigan. iurent. Sexagesimus sextus † casus est, in l Qui contra, C. de incest. nupt. & in l Cũ hic status, §. fi. ff. de don. int. vir & vxor. Sexagesimus septimus casus est, ex consuetudine in Bastardo † moriente sine liberis, &c. vt latius ponit D. Bartholomæus Chassanæus in commentariis consuetudinum Burgũdiæ in t. (*Des successions des Bastards*) vbi videre poteris, & per eundem etiam per totum, & vniuersum titulum, *Des confiscations*, vbi tractat inter alia, Quæ confiscationes competant principi, & quæ domino, altam iustitiam habenti. Item: quomodo intelligatur, † *Qui confisque se corps*, &c. Item;

94 tem: An bona eius, qui obiit † in carcere, antequam ferretur sententia, confiscentur.
95 Item: † An bona deportatorum confiscen-
96 tur? Item, † An mors ciuilis naturali æqui-
paretur, quo ad publicationem bonorum?
97 Item, † An bona ad mortem condemnati
98 lata sententia, absque alia declaratione sint
99 publicata? Item, Confiscatio † omnis ad
100 principem spectat. Item, An † confiscatio
bonorum extendatur, ad bona in alio terri
101 torio sita? Item: Confiscans † succedit vt
102 hæres. Item: † Fiscus successor. Item: Bo-
103 na † sequuntur conditionem personæ. I-
104 tem: Confiscatio † trahitur ad bona mobi-
105 lia extra territorium. Item: An nomina †
debitorum veniãt appellatione mobilium?
106 Item, Bona † propter crimen raptus con-
fiscata applicari debent raptæ. Item: Dos
107 † mulieris non venit in confiscatione bo-
norum mariti. Item: Dos propter delictũ
108 † mulieris publicari nõ debet matrimonio
constante. Item: Legitima † filii viuo
patre in confiscatione bonorum filii delin-
110 quentis non venit. Item: † An ius patro-
natus cadat in confiscationem. Item: An †
emphyteusis ecclesiastica cadat in confisca-
112 tionem? Item: An † feuda possint confisca-
ri? Item: An † res donatæ veniant in con-
114 fiscationẽ? Item: Alimenta non possunt cõ-
115 fiscari. Item: An legitima † confiscari pos-
sit? Item: Bona futura † non possunt confi-
117 scari. Item: Legata † quorum dies nõ ces-
118 sit, non confiscantur. Item: Bona † eccle-
siæ propter delictũ prælati. nõ confiscãtur.
119 Itẽ: Cõfiscata † domo propter ludũ, cõfiscã-
120 tur & bona in ea existẽtia. Itẽ: † Bona cõfisca-
ta cui applicãda? Hęc immediate præcedẽ ia
remissiue dutaxat in mediũ adduxi. succi-
dẽs superfluitatẽ, quæ suis vmbris veritatẽ
obfuscat in his & similibus thematibus.

CAPVT LXVII.

De cæde seu homicidio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 67.

1 *Secundum crimen, fuit homicidium Cain.*
2 *Primum omnium criminum prauaricatio Adæ.*
3 *Homicidii enormitas* { *A lege diuina.* / *Ab effectu vario.* 4. 5. 6. / *Ex iure pontificio.* / *Pœna talionis.* 7 8
9 *Homicida humani generis extirpatores.*
10 *Homicidium inter humana commissa grauissimum.*
11 *Occidendi voluntas quando puniendo, vt ipsum homicidium.*
12 *Quæ sint occidendi voluntatis indicia.*
13 *Voluntas quando pro facto punitur.*
14 *Homicidii pœna ex lege diuina.*
15 *Homicida offendit quatuor* { *Deum, bifariam.* / *Remp. & Principem.* / *Occisi parentes, & cognationem.* / *Interfectum, omnium maximè.* 16 17 18
19 *Voluntas non statim pro facto punienda, ob triplicem caussam.*
20 *Deficiente probatione facti, nullus capitaliter damnandus.*
21 *Ab homicidii pœna nullus excusandus.*
22 *Reatus omnem honorem excludit.*
23 *Homicidium est grauiter puniendum.*

24 *Vbi maior venia, ibi maior delictorum copia.*
25 *Neque sub spe venia delinquere quispiam debet.*

1 CRiminum omnium secundum †quod post hominem cõditum in terra patra-
2 tum est, fuit homicidium. † Quandoquidem protoparentum nostrorum Adæ & Euæ præuaricatio, primum læsæ Maiestatis crimen fuit, atq; adeò omnium criminum fons & causſa. Hinc Cain furiosè germanum fratrem Abelem occidendo, nefarium alterum, nempe homicidii crimen subiunxit, gloſſ. in l. Si quis homicidii, C. de accu-
3 sat. hoc† homicidium tam est Deo execrandum, vt suis præceptorum tabulis illud expresse vetitum voluerit: Non occides, vt pa-
4 tet Exodi 21. & Deutero. 5. capitibus. † Deinde vt innocentis occisi sanguinem in cælum clamare: & Angelos vindictam exposcere, sacræ testentur literæ, iuxta illud: Clamitat ad cælum vox sanguinis, &c. Et scri-
5 bitur in Apocalypsi: Ecce † post hæc vidi animas interfectorum clamantes ad Deum, & dicentes: Vsquequo Domine non das iudicium & vindicas sanguinem nostrum de interfectoribus nostris, qui sunt in terris, &c. cuius meminit D. Paris de Puteo in tractat. suo Syndicatus 105. char. 1. column. & D. Hippol. à Marsil. post eum in suis consiliis, cons. 7. incipiente, Summi cæli Deus,
6 in princip. Quodque† adeo est detestabile, vt Angeli diuinæ voluntatis executores, sanguinem occisorum de manibus homici-
7 darum requirant: de quo Geneſis 4. cap. † Postremò hoc vnicum Pontificia iura tam habent exosum, vt (quum alia omnia crimina remissius puniant) hoc solum capitis animaduersione plectendum esse statuant: vel vt ob nullum aliud crimẽ quam ob hoc vnum, capitalem sententiam ferre velint: naturalis enim ratio dictat, vt quod quisq; alteri facere voluerit ipse patiatur, l. 2. & per vniuersum titul. ff. quod quisque iuris,
8 c. Cum omnes, extra de constitutione. † Vnde fuit pœna talionis de iure diuino inuenta, vt quis animam pro anima: oculum pro oculo & sic de similibus perderet: vt probatur Exodi 21. cap. vnde nihil mirum, si homicida quod fecit, idem ipse expectet.
9 Dictas ob † causas, iura ciuilia homicidas, extirpatores, seu violatores generis humani appellitant: quod cognationis propagationem inter homines à natura cõstitutam è medio tollant & impediant, l. Vt vim. ff. de iustitia & iure. & gl. in verb humanitatis, in l. Non tantum, ff. de appellat. vnde interest hominis hominẽ beneficio affici, l. Seruus ea lege, ff. de seruis exportand. Hinc item & beatus Thomas dicit secunda, 2. q. 122. articulo 6. Quod homicidium de se non est appetibile, sed magis horribile: quia non habet in se rationem alicuius boni. Idem scribit secunda, 2. quæst. 70. articulo 3.
10 Quòd inter cætera † peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium grauissimum sit: eosque tam auersantur & sacri Canones, iuxta notat. in c. Periculosè, de
11 pœnitentia, distinct. 1. & iura † Imperialia, vt non tam homicidium, quam ipsam homicidii voluntatem acerrime puniant, si quidem ea †voluntas externis indiciis pateſcat:
12 nempe si armatus incedat, si insidias ponat: quæ quidem solæ insidiæ per se etiam delictum sunt. l. Propter insidias, C. de accusat. c. 1. quæ fuit prim. cauſ benef. amittend. si adoriatur armis vetitis irreferibilibus, cẽdendo, lædendo, & mutilando, l. Is qui cũ telo, & ibi D. Hippolyt. de Marsil. C. Ad l. Cornel. de sicar. quæ quidem l. canonizata est in c. Is qui cum telo. de pœnitent. distinct. 1. l. Diuus, ff. eod. tit. & aperta l. Aut
13 facta, §. Euentus, ff. de pœnis. Regula † enim generalis est in iure, quod quotiescunque non stat per aliquem, quo minùs actus impleatur, actus habetur pro impleto, l. de pupillo, §. Si is cui nũciatur, ff. de operis nonunciat. Veluti si quis hominem non occidat,

cidat, sed tantum vulnerauerit, eo tamen animo, vt occidere posset, is pro homicida damnandus est, vt in l. 1 § Diuus, ff. ad l. Corn. de sica. quæ quidem iura, quod fortius est, etiam iuuantur lege diuina, qua
14 prohibitum etiam reperitur † homicidium sub pœna vltimi supplicii, vt habetur Genes. 9. c. Quicunq; effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo: ob quod meritò homo dignissima creaturarum habetur, teste gloss. in verb. personæ, in §. fin. Instit. de iure nat. gent. & ciu. & l. Iustissimè. ff. de ædi. edict. gl. in verb. rerũ natura, in §. pecudum, Instit. de rer. diuis. & l. Cognationum, ff. de var. & extraord. cognit. vbi gl. in verb. dignitatis, ita humanam extollit naturam, vt ei Angelicã naturã inseruire Deus constituerit. Idcirco etiam homicida quaIs tuor offendit. † Primò Deum, idque dupliciter, & quod creaturam Dei vita spoliet, & quod præcepta Dei contemnat, iuxta decalogum (vt antè allegatum est) Non occi-
16 des, Exodi 21. & Deutero. 5. Secundo † homicida offendit rempublicam & Principem, quòd hominem occidendo suo bono & ciue spoliet: quandoquidem interest reipublicę, refertas esse liberis hominibus ciuitates l. 2. C. de indict. vid. tollend. l. 2 ad fin. C. cõmunia, de manumiss. l. 1. ff. solu. matri. Quamobrem D. Adrianus in ea sententia se fuisse testatur, vt Imperium ampliari hominum adiectione potius quam pecuniarum copia
17 maluerit, vt patet in l. Cum ratio naturalis, ff. de bonis damnat. Tertiò, † homicida lædit patrem & parentes occisi: primò patrem, quia testem ipsius hæreditarium, qui pattem suũ successione referret, aufert: cum filii immortalitate quadam suos parentes donent, in Authent. de nuptiis, §. 1. collat. 4. vt cum per nos remanere non possimus, per filios remaneamus, l. Liberorum, in fi. ff. de verb. & rerum signific. Maiores item & cognatos interempti pari ratione lædit, quia iniuria facta vni de parẽtela, redundat in ignominiam cuiuscunq; stirpis eiusdem, l. 3. ff. de libera. caussa. & hinc ait clarè text. in l. Capitalium, §. Famosos, ff. de pœnis, pœnam eorum esse solatio cognatis & affi-
18 nibus interempti. Quartò, vel † omnium maximè occisum læsit, quem vita nullis rebus humanis conferenda, priuauit. Ideoq;, vt rursus repetam. Exodi 21. cap. Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias: ab altari meo euelles eum, vt morte moriatur, & Leuit 24. Qui percusserit & occiderit hominem, morte moriatur, & Numeri 35. c. Si quis ferro percusserit, & mortuus fuerit qui percussus est, reus erit homicidii, & ipse morietur. Quibus seruit illud quod dixit Christus Petro, scilicet, Qui gladio ferit, gladio peribit. Matthei 26.
19 cap. Veruntamen † vsus, consuetudo, & practica, prædictum rigorem voluntatis puniendæ, & asperitatem immodicam, ex caussa relaxant & remittunt, testib. Pet. Bart. & Hippol. de Marsil. n. 14. in d. l. Is qui cum telo, nec non D. Ioan. Berberio, in suo iuris viatorio seu directorio, sub Rub. de homicidio: qui facta ipsa solummodo puniendo asserunt, fortassis triplicem ob caussam: Aut quod ea iura plus satis sint rigorosa: Aut q; ea volũtatis certitudo probatu sit difficilis, adeo quod non nisi per signa externa, aut præsumptionem ea voluntas innotescat: ob quam præsumptionem, nemo criminaliter damnandus est, sicuti dictum est superiori-
20 bus capitibus multifariis in locis. Deficit † enim probatio facti, sine quo nullus debet capitaliter damnari, per l. 1. §. Si quis vltro, ff. de quæstionib. Postrema ratio sit, quod nec iustitia, nec reipublicæ sãlus tam grauiter voluntate læditur, atq; ipso facto: quia non fuit æquè priuata homine suo, quando delictum fuit attentatũ, sicut quãdo fuit consummatum: & hęc de consuetudine, quæ quidem consuetudo non potest fundari nisi in dicta vnica ratione, vt inquit D. Ioannes Berber. in d. suo iuris viatorio, sub Rub. de homicidio: quem videte

21 tempore congruo. Quocirca † homicidæ etiam nobili, de iure vltimum debet irrogari supplicium, multis de caussis supra memoratis, sicut etiam ait signanter text. in l. Nemo deinceps, ibi, homicida, quod fecit, semper expectet, Cod. de episcop. audient. quem multi aiunt esse vnicum ac monoculum in iure: sed mihi videtur singularis textus in l. Eiusdem, §. Legis Corneliæ, ver. Sed solent, ff ad l. Cornel. de Sica. & in l. Quoniam multa, C. ad l. Iulia. de vi publi. vel priuat. Melior textus, quem pauciſſimi vnquam allegarunt in l. Vnica, ibi, & meritò mortis damnantur supplicio: cum nec ab homicidii crimine huiusmodi raptores sint vacui, C. de rapt. virgi. Quod procedit etiam quantumcunque grauis sit & honesta seu nobilis persona homicidæ. Nam reatus
22 † omnem honorem excludit l. 1. C. Vbi senat. vel clariſ. ciui. vel cri. conue. & ibi glos. in verb. Excludit. Non est parum ponderanda hominis mors per homicidam † cũ tanto animæ periculo præcipitata. nec super his facilis debet esse venia, ne talia perpetrandi occasio præstetur. Nunquid scriptum
24 est, Vbi † maior venia, ibi maior delictorum copia. nec quis sub spe veniæ delinquere debet, 1. q. 7. Fecit Dauid Vriam occidi propter quod Deus eum grauiter puniuit. 2. Regum 11. Tantusq; fuit horror eius delicti, quod licèt optimus esset; tamen noluit Deus quod templum ædificaret. 2. Regum 7. Recte scripsit Ouidius De arte amãdi: — *nec enim lex æquior vlla est, Quam necis artifices arte perire sua.* Reliqua præsentis materiæ, vtpote homicidiorum genera, & quot modis committatur, elucidabimus capitibus proximè sequentibus.

CAPVT LXVIII.

De pluribus ac diuersis modis Homicidii.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 68.

1 *Homicidium ex proposito committitur* { *Manibus atque instrumento.* / *Lingua,* / *Consensu vel permissu.* / *Signis.* / *Incantationibus.* / *Toxico ac veneno.*

2 *Homicida capitaliter puniendus.*

3 *Adimere vitam est* { *Principis,* / *Ministri iustitiæ.* / *Principum officiarii.*

1 HOmicidium autem ex proposito, multis † cõmittitur modis: nempe manibus atque materiali instrumento, lingua, cõsensu, vel permissu, signis, incantationibus, toxico ac veneno. Quisquis igitur aliquem aut similẽ dictorũ homicidiorum †
2 modũ commiserit, is capitaliter puniendus est. Ratio hæc est certissima, quòd nulli vnquam concessum fuerit deliberato animo ac destinata malitia, aliquo istorum modorum cuiquam adimere vitam, neque item ad mortem condemnare, neque morte punire, iuribus suprà cap. præcedenti allegatis, & capitibus sequentibus suis congruis
3 locis allegandis: nisi soli Principi † iustitiæ ministro: aut illi cui Princeps suas in eo officio vices delegauit, quemque authoritate sua in iustitiæ fauorem instituit, c. De occidendis, 23. q. 5. Hæc autem, quoniam pro capituli angustia latiora sunt, speciatim ex subiectis aperienda cognosces.

CA-

CAPVT LXIX.

De homicidio manuali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 69.

1 *Modi & Instrumenta* } *homicidii manualis.*

2 3

4 *Quando plures delinquunt, nec apparere potest cuius ictu percussus sit mortuus, an omnes puniantur, & qualiter, vemi, siue.*

5 *Si plura sint commissa delicta siue maleficia, in vna & eadem rixa, an sit vnum vel plura facta? remissiue.*

6 *Magister leniter percutiens puerum, morte tamen subsecuta, an de homicidio teneatur?*

7 *Quid si cæcus iaciat baculum, & sic hominem interficiat, an teneatur de homicidio?*

8 *Dormiens, occidens, aut aliàs delinquens, an puniatur?*

1 INfinitis modis † committitur homicidium ministerio manuum: his tamē prę-
2 cipuè modis, assultibus, †inuasionibus, violentis inflictionibus, cædendo gladiis, spathis, semispathis, pugionibus, clauis, cucumis, hastis, rumigestibus, vulgo hallebardis, lanceis, sparis seu rumicibus, dolonibus, tragulis, iaculis, telis, sagittis, missilibus, fundis, ballistis, sclopis serpentinis, colubrinis, bombardis. Item variis ferreis, æ-
3 neis, plumbeis, ligneisque armis. Atque † adeo etiam lapidum iactibus, præcipitando à pontibus, è fenestris, speculis, montibusque: eiiciendo in imam vallem, aut in plateam. Postremo submergendo, strangulando: atque simili ratione quempiam lædendo, vt hinc mors subsequuta probetur, l. Qua actione, §. Occisum, ff. ad l. Aquil. l. 1. §. Occisorum, ff. de S. C. Sylla. l. 1. §. Diuus Adrianus, ff. ad l. Cornel. de sicar. & l. Is qui cum telo, Cod. eod. titul. & ibi scrib. Antequam finē huic capiti imponam, adiiciam aliquot quæstiones, proposito & ma-
4 teriæ admodum congruentes. † Quando plures delinquunt, nec apparere potest cuius ictu percussus sit mortuus, an omnes puniantur & qualiter? Huius quæstionis & aliarum dependētium, meminit, distinguit, & decidit eximius D. & pater veritatis Bart. in l. Finali, incipiēte, Si in rixa, ff. ad l. Corn. de sicariis, ad quem prolixitatis euitandæ
5 causa lectorem remitto. Item, Si plura † sunt commissa delicta siue maleficia in vna & eadem rixa, an sit vnū vel plura facta? huius meminit idem Bart. in l. 1 C. vnde vi, num. 12. fol. lib. meo 97. ad quem etiam solutionem siue plura scire desiderantem, remitto.
6 Item, Magister † leniter percutiens puerum, morte tamen subsecuta, an de homicidio teneatur? Ad hanc quæstionem respondit Dominus Ioannes Gaufredus in suo Collectario iuris, in c. Ad audientiam, num. 1. de homicidio, quod non tenetur, si sanus erat puer, vel rubustus. Si vero tener vel infirmus, secus: quia iam non est ista lenis percussio. l. Qua actione, §. si quis, ff. Ad l Aquil. Hoc Archid. in c. Circuncellis, 23. q. 5. quos scribentes tempore & loco lectores
7 videre poterunt. Item: Quid † si cæcus iaciat baculum, & sic hominem interficiat, an teneatur de homicidio? non videtur teneri, quia cæcus similis est ignoranti, §. vt itaque, 15. quæst. 1. Sed contrarium subditur ibi, quia iacere lapidem, vel aliud dicitur esse alienum ab eo, ideo reus est homicidii, vt ibi dicitur, vbi dicit Archid. hoc non est credendum, si nullam voluntatem habet ad homicidium, sed dicitur reus

non propter ipſum factum, ſed ex iniuria, ſecundum Hug. Huius etiam meminit D. Iohannes Gaufredus in ſuo collectario iuris, in c. Suſcepimus, nu. 5. de homicidio.

8 Item: † Dormiens, occidens, aut alias delinquens, an puniatur? huius reſolutionem poteris videre per D. Bartol. in l. Pœna parricidii, ff. ad l. Pompeiam de parricidiis. & videtur quod teneatur. vt l. Si ſeruus ſeruum, §. Si formicarius, ff. ad l. Aquil. In contrarium videtur quod nō: quia parcendum eſt vitio naturali: vt l. fluminum, § vitium, ff. de damno infecto. Solutio ſecundum Guilielmum De Cūgno. nam aut iſte talis ſcribat hoc euenire ſibi, & tunc ſibi debet prouidere vt iaceat ſolus, vel nemo ſit in camera ſua, & ſi non fecit, eſt in culpa: & propter culpam tenetur ſicut putator arboris, qui non admonuit tranſeuntes: vt lege, Si putator. Digeſtis ad l. Aquil. Si vero hoc non ſciebat ſibi euenire, ei parcitur: nam dormiens æquiparatur furioſo. vt lege prima, §. 1. ff de acquirend. poſſeſſ. & ibi notatur, ſed furioſus non tenetur: vt l. Infans, &c. vt ibi: vide eundem Bartolum, in l. Vt vim, Digeſtis, de iuſtit. & iure & eundem in repet. legis primę. Cod. vnde vi, in vlti. charr.

CAPVT LXX.

De Homicidio Linguæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 70.

1 *Homicidium, lingua committitur 4. modis* { *Falſo teſtimonio.* / *Conſilio.* / *Mandato.* / *Iniqua condemnatione.*

2 *Homicidium, falſo teſtimonio committitur.*

3 *Falſidicus teſtis tres ladit,* { *Deum,* / *Iudicem,* / *Innocentem.* } *eoque trifaria imponenda pœna,* { 1 *Periurii.* / 2 *Falſi.* / 3 *Homicidii.*

4 *Lingua omni ferro nocentior.*

5 *Conſilio etiam efficitur quis homicida.*

6 *Iudæi lingua Chriſtum crucifixerunt.*

7 *Diſtinctiuncula remiſitur* { *Conſilii mandantis operis remoti.* / *Et operis propinqui.*

8 *Homicidii mandato commiſſio.*

9 *Nuncius ſcienter portans homicidii literas, tenetur pœna homicidii.*

10 *Primus mandans priori, & ille alteri mandauit, qui cōmiſit homicidium, omnes tenentur l. Cornel. de ſicar. ſcilicet pœna homicidii.*

11 *Nuncii, quorum opera fiunt tractatus maleficii, puniuntur.*

12 *Proxeneta contractus vſurarii, tenetur ad vſurarum reſtitutionem.*

13 { *Præcipiens* / *Iubens* / *Mandans* } *homicidium, punitur vt occidens.*

14 *Damni dans cauſſam, damnum dediſſe videtur.*

Index

15 Iudex numis corruptus, innocentem morte damnans, vt homicida puniẽdus, citra mortẽ vero damnans
16 Nulla lex innocẽtẽ occidere cõcedit
17 Pilatus vt homicida habendus.

- Datur in exilium.
- Bona confiscantur.
- Lege Iulia repetundarum
- Pœna
  - Conclusionis } tenetur.
  - Falsi }

1 HOmicidium † lingua ferè committitur 4. his modis: nempe adulterino, seu falso testimonio, consilio, suggestione, vel adhortatione, præcepto, iussu, vel mandato, & iniqua seu iniusta condemnatione.

2 Falsus † itaque testis quisquis linguæ suæ veneno ad iniquam sed iniustã mortis condemnationem quempiam adigit, morte, nempe gladio, ac bonorum ademptione, vt falsarius, vt periurus, & vt homicida quoque mulctandus est, quod fundatur in l. 1. in princ. ff. ad l. Cor. de sicar. ibi, quive falsum testimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur, &c. huic nec incongruit text. in can. 1.
3 ext. de crimine falsi. qui habet: † Falsidicus testis tribus personis est obnoxius: primùm Deo cuius præsentiam contemnit: deinde Iudici, quem mentiendo fallit: postremò innocenti, quem falso testimonio lædit, & quia tres lædit, triplex pœna ei imponi potest, scilicet, Primo periurii: Secundo falsi: & Tertiò homicidii: facit optimè text. inc. Periculosè, de pœniten. distinct. 1. tenetur etiam alia quacunque pœna, quæ irrogatur ex crimine, de quo Reum per falsum testimonium lædit, teste glos. in d. c. 1. de crimi. falsi, super verb. lædit. Qui quidem prænominatus occidendi modus, detestabilis est: eo quod quasi cum omnibus participat criminibus. merito ergo I. C. de eomodo specialem mentionem fecit in d. l. 1 in princ. ibi, quive falsum testimonium, &c. quam ait singularem Baldus in c. 1. §. Iniuria, in fin. de pace iuram. firma. in vsib. feudo. post eum Alexand. in Apostillis ad Bartol. in d. l. 1. ad hoc, quod testis deponens falsum in caussa criminali, debet subire il-
7 lam pœnam, quam de iure pateretur ille, contra quem deposuit, si verum esset: nec minus occidit hominem, qui falso testimonio opprimit innocentem, quàm qui ferro
4 necat, quum lingua † sit omni ferro nocentior. De homicidio, consilio, suggestione, vel adhortatione commisso, varii varia dixerunt: communem tamen doctorum opinionem hic solum recensere curabimus, quum nostra ætate, iuris candidatos breui-
5 tate gaudere cognoscam. Quod si igitur † homicida, homicidium alias facturus non fuisset, nisi interuenisset consulentis consilium: tunc par idemque delictum est, facere homicidium, vel consulere persuadendo, alias non facturo, & indè facienti: quisquis igitur consilium dedit, quo fretus & adiutus quispiam alterum adigit neci, eam citra illius consilium nunquam commissurus, is haud dubiè non aliter plectendus est, quàm is, qui principaliter homicidium manibus patrauit, c. Sicut dignum, §. Quia verò, iunct. gloss. in verb. consilium, ext. de homicid. can. final. eo titulo, l. b. 6. c. Si quis viduam. 50. distinct. can. Nol. & c. Periculosè, de pœnitent. distinct. 1. vbi cap. insigniter habet. Et hinc patet, quàm periculosè errent, qui eos tantùm homicidas esse existimant, qui manibus homines occidunt: ac non etiam eos, per quorum consilium & fraudem, & exhortationem
6 homines extinguuntur. Sicut & † Iudei nequaquam propriis manibus Christum occiderunt: mors tamen Christi ipsis planè imputanda est, quod iniquo testimonio, consilio, & suggestionibus, eum ad crucis mortẽ pertraxerint. Doct. interim locis prę-
7 allegatis † vtũtur vna distinctiuncula nem-

pe.consilii mandantis operis remoti, & operis propinqui, cuius etiam meminit Iohan.Berbe.in suo viatorio iuris, sub rub.de
8 Homicidio, quam hic breuitatis caussa omittimus. Præterea qui † homicidii patrationem præcepit, iussit, vel mandauit, tenetur vt faciens illam, secundum Bartho. & alios in l.Si per alium, ff.ne quis eum qui in ius voca.est, vi exi.in princ & in l. Sed si vnius, § Si seruus, & ibi Alex. ff. de iniur. Bartho.& sequaces in l.Si seruum, 8. Prætor ait, ff. de acquir. hæredi. Bald. in c. 1. in vlt. colũ. Quib. mod. feu.amittitur. Alex. posl alios in l. Si quis id quod, ff. de iurisd. omnium iud. de quo latè per Ang. Aret. in suo insigni tract. maleficiorum, in verb. Sempronium mandatorem, per totum, quem suadeo legendum & relegendum, ob varias, bonas, vtiles, ac quotidianas, quas suo laudabili more mouet, examinat, & discutit, quæstiones. Atque hoc item modo Iudæi cum Pharisæis & Scribis, Christum seruatorem nostrum occiderunt: quẽ iussu, clamoribus. ac mandatis imperiosis ad crucis patibulum adegerunt, vti habent sacræ Euangelistarum historiæ: Crucifige, crucifige eum, Si hunc dimittis, &c. quæ omnia sunt apertiora, quàm vt hìc amplius probanda sint. Item & per Doct. in d. can. Sicut dignum, & per D Fely. in c. Mulieres, per totum de senten.excom. D. Hippo. de Marsil. suis in singularibus, singulari 181. incipiente: Mandans fieri homicidium, &c.
9 Vbi † etiam quærit, quid de nuncio scienter portante literas mandatum homicidii continentes, secuto tandem homicidio: cõcludit eum teneri pœna homicidii: Ita singulariter dixit Cyn. in l. Non ideò minus, C. de accusa. Idem expresse firmat Bald. allegans Cyn. in l. 1. §. Ne autem, in 3. colum. C. de cadu tollend. Vbi etiam subdit, idem
10 esse, † si mandaui Titio vt faceret homicidium, & Titius mandauit Seio: nam omnes tenentur, allegat text. quem dicit singularem, in l. Si ego, ff. quod vi aut clam. Idem etiam voluit Bart. in l. 1. § Incidit, ff. ad Turpil. vbi inquit, Quod † nuncii per quos fiunt tractatus homicidiorum, vel maleficiorum, puniantur per illum text. subdens, quòd ille casus est per glos. in ver. Cauerint, in l. Si sciente, ff. ad l. Pomp. de parricid. Qui
11 dicit † etiam à simili, quòd proxeneta contractus vsurarii tenetur ad restitutionem vsurarum. Multò magis autem ille maleficii est culpabilis, qui iussu ac mãdato, maleficii caussam dederit. Plures allegationes, si desideras, videbis per D. Hippoly. in dicto suo singulari 181 & antè eum per D. Ang. Aret in d suo tract. maleficiorum, in verb.
12 Sempronium mandatorem. Itaque † præcipiens, iubens, vel mandans, debet puniri, quemadmodum occidens, text. in c. fin. de homicid. lib 6 ad idem text in l. Damni, §. Si pupillus, ver. Si mandato. ff de dam. infecto. Ratio huius est, Quia † quisquis damni dedit caussam, damnum dedisse videtur, l. Qui occidit. § In hac, ff. ad l Aquil. §. Cæterum, & glos. in verb mortuus, Instit. de le. Aquilia. Item, quod quis per alium facit, per seipsum facere videtur, § Non solum, Instit. de iniur. l. 1. § Deiecisse, ff de vi
13 & vi arma. Postremo † iniquus iudex numis corruptus, qui falso, dolose, & sinistro medio innocentem morte damnat. is item vt falsarius, vt periurus, & vt homicida quoque damnandus est: nulla † enim lex innocentem occidere concedit, c. Si non licet, in prin 23. q. 5. sicuti ex sequentib. clariùs cognoueris. † Propterea Pilatus simili pœna
14 damnandus fuerat, qua ipse innocentem Christum condemnauit. Iudex namque iniustè aliquem ad mortem iniusta sententia damnans, eadem pœna, nempe homicidii, seipsum inuoluit. l. Lex Iulia, § fin. ff. ad l. Iuli. repetun. quem text. pro mirabili allegat Ioan. de Anania, in c. Accusanti, ext. de accusat. Similiter & Bald in l. vnica, in 4. colum. C. ne ex delict. defuncto. contra iudices, qui accepta pecunia, vel calore iracũdiæ inducti, vel sine consideratione, mortis senten-

sententiam proferunt in l. 3. C. de episcop. audient. ibi homicida quod fecit, semper expectet: huius luculenter meminit text. in d. l. 1. in princip. versic. quóve magistratus Iudexve quæstionis sub capitalem causam pecuniam acceperit, vt publicæ legis Reus fieret: & qui hominem occiderit, punitur: non habita differentia, cuius conditionis hominem interemit, ff. Ad l. Cornel. de sicar. Resolutiuè atque vnica distinctiuncula dicamus: quòd si ad mortem condemnet, pœna capitali legis Corneliæ tenetur, d. l. 1. Si aũt ad mortem non condemnet, sed aliàs puniat in corpore, corruptè iudicando, in exilium datur: omnia bona confiscantur, de quo in Authent. Nouo iure, C. de pœna iudic. qui mal. iudic. Item tenetur l. Iulia repetundarum, l. 3. & 4. ff. ad l. Iulia. repetund. Item concussionis l. 2. ff. de concussionibus. Item falsi, l. 1 § Et qui Iudicem, ff. ad l. Cornel. de falsi. Posset hic aperiri amplissimus quæstionum campus, quem prudens prætereo, ne æquo prolixior fiã: quandoquidem quæstiones cæ ex superiorib. facilè solui poterunt.

CAPVT LXXI.

De homicidio per consensum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 71.

1
2 *Homicidium consensu committitur: Aut* { *Ante factum.* / *in facto.* / *Post factum.*
3
4
5 *Homicida consilium ac opem præstans per viam* { *Iustitiæ,* / *Gratiæ,* / *Alimoniæ,* } *non est puniendus.*
6

1 HOmicidium † consensu committunt ii, qui ipsi homicidæ, aut ante factum, aut in facto aut post factum homicidium, suppetias ferũt, aut solatia. Ante factũ quidem, si opibus & pecunia iuuent, si milites, si equites, si arma, atq; id genus subsidiaria auxilia suppeditent, l. 4. ibi, cuiusve opera, ff. ad l. Iul. Maiestat. l. Si pignore, §. Cùm furti. verb. Qui ferramenta, ff. de furt. l. 1. & l. Vtrum. ff. ad l. Pompei. de parricid. l. Qui domum, ff. ad l. Iul. de adulter. l. Nihil interest, ff. ad l. Cornel. de sicar. & l. 1. ff.
2 de receptat. In ipso † autem facto, seu actu quis maleficium committit, si semet malefactori homicidæ adiungat, ei assistat, commoditatem vllam præbeat, quò expeditius homicidium faciat: probatur notabili l. 1. C. de rap. virgi. c. Sicut dignum, §. 1. extr. de homicid. pro hoc text. in l. Item Mela. §.
3 Si alius, ff. ad l. Aquil. Post † factum verò, si cum ipso homicida se coniungat: cum ipso, ceu patrocinaturus, conuersetur: ipsum hospitio, tãquam re bene gesta, recipiat: si quo minus comprehendatur, impediat: si aliis quoq; similibus indiciis consensum actualem demonstret, vt probatur in l. Is cuius ope ff. ad l. Iul. de adulter. in l. 1. C. de his qui latrones vel al. is criminibus reos occultarunt: Textus aureus in d. l. 1. ff. de recept. Hæc tamen sanè veniunt intelligenda, quia
4 † si quis post delictum commissum consensum ac opem criminoso præbeat, & consil. ũ, non contra ipsam iustitiam, sed vti ipse criminosus per viam iustitię suoq; consilio adiutus, periculum mortis euadat, nullo modo puniendus est, veluti ipsi aduocati, qui ex Iudicis assensu postulant pro delinquentibus, secundum notata in l. Per omnes, C. de defensoribus ciuitat. facit l. Custodias, cum gloss. & ibi notat. per Bart. & Ioan. de

Imol. ff. de public. iudic. l. Si postulauerit, §. quæstionibus, ff. Ad l. Iuliam, de adulter. Hanc opinionem pari ratione cõfirmat Innocẽtius in c. Solet, ext. de sent. excomm. vbi dixit, quod Aduocatus excommunicato consilium præstans, & cum eo ex gratia conuersans, nullam excommunicationis
5 labem sibi ex eo cõtrahat. Rursum, † si quis post delictum commissum, alicui consensum præstat, & opem ei qui delictum commisit, vt euadat, per viam gratiæ, siue misericordiæ supplicando pro eo Principi, non punitur, argum. l. Quidam, ff. de reb. dubiis, l. Relegati, & l. Diui fratres, ff. de pœnis. Istud tamen fallit in crimine læsæ Maiestatis: quia supplicans pro iis qui in crimẽ læsæ Maiestatis inciderunt, efficitur infamis, pœnaque perpetuæ infamiæ notatur, l. Quisquis, §. Deniq;, C. ad l. Iul. Maiestat.
6 Postremo † post delictum commissum, præstans consensum & opem alicui per viam alimoniæ, non punitur, cum etiam post cõdemnationem sit alimentatio permissa, l. Legatum, de cap. diminut. probatur in l. 4. ff. de iis quæ pro non scrip. habent. Itaque per prædicta nunc constat abunde satisfactum esse huic communi quæstioni: vtrum consentiens per cooperationem puniatur eadem pœna, qua delinquens, d. l. vnica. C. de rapt. virg. & l. Vulgaris, §. penult. ff. de furt. Hactenus item enarrata omnia copiosè ac luculenter confirmat ac probat Bartol. in l. In furti, §. Ope, ff de furt. nec non D. Paulus Gril. in suo tract. de pœnis omnifariam coïtus, folio libr. meo 223. & num. 15. 16. 17. 18.

CAPVT LXXII.

De homicidio per indicia seu signa.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 72.

6
2 *Signis homicidium committitur* { *Commonstratione personæ.* / *Commonstratione viæ periculosæ.* / *Consilio* / *Indiciis* } *doloso, in alicuius necem.*
8
4

1 SIgnis ferè homicidia † committuntur, quoties dolosè ac malignè indicant locum. vbi latet is qui postea occiditur. Aut †
2 si nequiter commonstrata via, quempiam
3 per locum transire † consulant, vbi ipsi insidias structas esse cognorunt, l. Item si obstetrix, ibi, Quemadmodum, ff. ad l. Aquil.
4 l. Cuiusque, ff. ad l. Iuliam Maiestat. † Aut si similibus indiciis alicui cædis occasionem & caussam præbuerint. l. Nihil interest, ff. ad l. Cornel. de sicar. Hi enim omnes vere homicidio obuincti sunt, eoq;, vt ipsi principales homicidæ, plectendi.

CAPVT LXXIII.

De homicidio per sortilegia.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 73.

3 *Sortilegiis occidens* { *Vt homicida, morte mulctatur.* / *Vt sortilegus, igne comburitur.* }

Sorti-

2 *Sortilegiis impediens* { *Conceptum* / *Partum* } *incendio absumitur.*

QVisquis aliquem sortilegiis occiderit, † aut incantationibus, is ignis conflagratione consumendus est: illius enim homicidium non simplex est, quoniam homicidium præterea sortilegio commaculauit, cuius gratia incendio damnatur. Sicut † item is qui sortilegiis naturalem in viris ac mulieribus generandi vim impedit: aut efficit, ne mulier cõcipere possit: aut grauida parere: aut lac nutricis desiccat: aut quouis alio modo sortilegia ac maleficia, siue in corpore per cibum vel potum, siue extra corpus conficit, is vt homicida tenetur, c. Si aliquis, & ibi scrib. ext. de homicid. l. Si quis aliquid, § Qui abortionis, & ibi Doct. ff. de pœnis, l. Eorum, C. de malef. & mathematicis. Illius etiam meminit explanatius D. Paulus Grilland in suo insigni ac laborioſissimo tract. de Sortilegiis in 2. 3. atque 11. quæstionib.

CAPVT LXXIV.

De homicidio per Venenum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 74.

1 *Occidens* { *Veneno* / *aut* / *Toxico* } *punitur &* { *Gladio* / *&* / *Confiscatione bonorum.* }

2 *Atrocius est hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio.*

3

4 *Venenum triplex* { *Ex sui natura malum, sed admixtum salubre.* / *Ex sui natura nocuum, nociuumque semper permanens.* / *Malicioſè ad perimendum confectum.* }

5

6 *Venenum* { *Primum* / *Secundum &* / *Tertium* } { *quibus* / *nullis* } *permittitur.*

7

8 *Latalibus herbis, aut potu necans, cui pœna obnoxius.*

9

10 *Veneno faciens abortum* { *Fœtus viuentis, punitur capitaliter.* / *Fœtus nondum viui, punitur extraordinariè.* }

11

12 *Arte fœtum priùs mortuum propellens, in laude est, non in crimine.*

13 *Mulier sibi abortum faciens* { *Fœtus viuentis* / *Fœtus nondum viui.* } *punitur* { *hac, puteo.* / *hac, extraordinariè.* }

14

15 *Mulier sibi abortionem procurans conducta pecunia, semper punitur capitaliter.*

16 *Animatio* { *Fœtus fit* { *secũdum alios die 30.* / *secũdum alios die 35.* } *teste D. Conciliatore.* / *Fœtus* { *Masculini fit die 40. testibus* { *Glossa.* / *D. Abb.* / *Barto.* } / *Fœminini* { *Die 60. secundum Bart.* / *Die 80. secundum* { *Glossam.* / *D. Abb.* } } } }

17 *Attentata abortione frustrata, quomodo puniendа?*

18 *In malefitiis spectandus euentus potius quàm animus.*
19 *Lanionum, & salsamentariorum maleficia quomodo puniendat*
20 *Insceleratos laniones & similes acerba inuectio.*

1 SI quis aliquem † occiderit veneno, aut toxico, is cen plitor habetur teste Bald. in l. Nemo clericus, Cod. de sum Trinit. & fid. catho. ideoque gladii animadue sione punitur, cum confiscatione bonorum, l. 1. & 3. ad l Cornelią de sicari. & venefi. Imò
2 inquit l. 1. Cod. de malefi & marhe. Plus † est hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio, d. l. 3 in principi. Eidem quoque crimini se inuoluit, quisquis presentantem tale venenum conficit, emit, vendit, siue parum siue multum, aut domi seruat, aut sciens, volensque pro necando aliquo custodit: etiam si eo veneno nūquam vtatur, nec ad effectum probauerit, nec eo vllus vnquam peremptus fuerit l. 1. & 3.
3 Hic tamen te scire † velim, amice Lector, tria esse venenorum genera, quorum meminit text. in d l 3 Nempe venenum, quod ex sui natura quidem malum est: sed aliis substantiis admixtum, bonum sit & salu-
4 bre. Aliud † per se nociuū est, ac nociuum
5 permanet. † Aliud, malicioſe ad perimēdū, confectum est, l. Eiusdem, ff. ad l. Cor. de sicar. ibi & Bart. tractante de medicamentis
6 ac triplici veneno. Primùm permittitur † medicis, chirurgis, pharmacopolis, veterinariis seu equorum medicis (quos nunc vulgus marescalcos adpellat) atque id genus similibus, vt eo vtantur, vt valetudinariis, atque affectis præbeant, vt id emant, vendant aut simplex aut mixtum, sicuti ipsis visum est, l. Quod sæpe, §. Veneni, ff. de contrah. empt. aut vendit. Sed in hoc genere pharmacopolis diligenter videndum est, quibus hoc venenum dent aut vēdant: & cuius rei vsui emptor sibi coëmat, atque
11 diligenter memoriæ, siue potiùs literis fidis memoriæ custodibus mandet. si forsan apud eos isthac de re faciēdā veniret inquisitio: aliàs certè teherentur pœna legis Cor-
7 neliæ de sica. d. l. 3. §. Alio: Alia verò duo † venenorum genera, nulli fas est dolose seruare domi, nec ea emere aut vendere, nec dare cuiquam, aut concedere vllo modo sub pœna capitali l. 1. §. Præterea, & l. 3. ff ad l. Cor. de sicar. & in d. l. Quod sæpe §. Veneni, ff. de contrah. empt. ven. Simili ratione cum superiori, quisquis † aliquem
8 lætali potione, aut eduliis herbaceis ex venenosis confectis herbis, cicuta, salamādra, aconito, pytyocampa, bobustro, mandragora, cantharide malignè perimit, tam est in noxa, eademque pœna mulctandus, ac si veneno sustulisset hominem, d. l. 3. §. Alio.
9 Adhæc † quisquis noxia potione, aut huiusce modi veneno mulieri procurat abortum, is capitaliter puniendus est, si quidem fœtum in vtero vixisse constiterit, l 1. ff. ad l Pompe. de parricid. & melius in l penult. ff. ad l Cor. de sicar. l. 1. in princ. ff. eod. tit. glos. in verb. exilium. in l. Diuus, ff. de extraor. crimi. De his abundè D. Paulus Grillandus in suo tract. de Sortilegiis, q. 12 & 13.
10 Sin fœtum † nondum concepisse vitā, certum est, haud tam enormis est noxa: alia tamen pœna extraordinaria, relegatione exilio, vel simili ad arbitrium Iudicis, secundum qualitatem facti & personarum conditionem, is proscribendus est, l. Si quis aliquid, § Qui abortionis, ff. de pœnis, l. Diuus, ff. de extraor. crimi. l. Cicero, §. fin. & l. Præguantem, ff. de pœnis, & l Si mulierem viscēribus, ff. ad l. Cor. de sicar. Et hāc distinctionem inter partum animatum, & inanimatum facit text in c. Moyses, 32. q. 2. inc. Sicut ex literarum, De homicidio, in antiq.
11 At si quis † fœtus in vtero priùs emortui arte medica eiectionem curauerit, in laude is est, nedū culpa vacat, si de ea morte certò
12 constiterit. Mulier † vero quæpiā, quæ technis dolosis sibiipsi fœtus viuentis abortionem

tionem facit, ea quoque ſimiliter vt antè de iure ſcripto, & ex recepta conſuetudine, pu-
13 tei ſuffocatione damnāda eſt. Si verò † fœtum talis mulierculæ ſibiipſi poculum no- 16
xium præbentis, nondum vixiſſe certum fuerit, tea exilio item releganda aut certè alia pœna extraordinaria mulctanda. l. Diuus, l. Cicero, §. fin. l. Si prægnantem, & l. Si mulierem viſceribus. ſuprà crebrò memo-
14 ratis. Veruntamen † ſi iſthæc mulier imprægnata ante fœtus animationem, vllam abaliquo accepiſſet pecuniam, vt præmaturè fœtum illum embryonis nondum animati per noxia quæpiam, aut per medicamēta corruptū eiiceret: ea non ſolùm, vt prior, exilio, ſed grauiùs multo punienda eſſet, nempe pœna capitis, citra vllam diſtinctionem, an vixiſſet partus, an verò minimè: idque propter deteſtabilē illā pecunię receptæ turpitudinem, quam aſſaſſiniam
15 vocant, l. Cicero in prin. ff. de pœnis. Bart. in d. l. Diuus. Quoniam † vero mota eſt ſuprà illa diſtinctio, de fœtu animato & non animato, non ab re facturum me arbitrabor, ſi quanto tempore fœtus in vtero materno animaretur, hic obiter oſtenderem. Secundum igitur quorundam doctorum opinionem, fœtui vita infunditur trigeſimo à conceptione die, aut trigeſimoquinto ad ſummum. Ita habet dominus Conſiliator in ſuis differentiis phyſicis, differ. 49. Alii verò autumant fœtum maſculum animari die quadrageſimo: fœtum autem fœmininum, non niſi octuageſimo die vita donari. Ita dicit gloſſ. 5. diſtinct. in princ. in verb. 40. quam etiam ſequitur Abbas in c. Si aliquis, in fin. ext. de homicidio. In iure tamen ciuili non eſt diſcedendum ab opinione gloſſæ ſingularis in d. l. Diuus, quam quidem gloſſ. ob ſummam authoritatem, ſummè etiam communiter approbant omnes. Bart. tamen itidem vult maſculum fœtum animari vita, quadrageſimo die: fœmininū autem die ſexageſimo: ea tamē naturalibus diſcutienda relinquit. Atque hactenus de conamine fœtus expellēdi declarata, intelligas oportet, ſi conatum illum ſecutus fuerit effectus, hoc eſt, ſi mulier partum abortiuerit. Nam ſi conatum † nō ſequitur effectus, nec ſumptum noxium poculum operetur effectum: ſed ſi præter ſuā expectationem, & ſpem fœtum viuum pepererit, qui aliquantulo tempore ſuperuixerit: ipſa quæ poculum obtulit, aut ea quę vltro ſumpſerit, punitur quidem, non tamen capitaliter, teſte D. And. Barba. in ſuis conſiliis, conſi. 23. in 2 volumi. Et hodie in
17 † maleficiis potius ſpectatur euētus, quàm ſolus animus delinquentis ſine effectu, & ponderat textum in d. l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, in verb. perierit: vbi ita imponitur pœna vltimi ſupplicii danti poculum abortionis, ſi perierit partus: ſed hoc caſu non periit partus, ergo, &c. Attamen non impunitus euadet quiſquis aut ſciens tradidit, aut ſciens ſumpſit: poterit enim relegari, per ea quæ habentur in d. l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff. de pœnis, quem ocium nactus perlegere poteris. Porro laniones, † ſalſamentarii, ac œnopolæ, 18
qui corruptas carnes, putridosque piſces, ac ſcientes noxia infectaque vina, ſiue infectas lagenas largiuntur aut vendunt, vnde violenta alicuius mors ſit exorta, iure puniendi ſunt. vt veri homicidæ. Quod vtinam
19 † tam ipſis eſſet perſuaſiſſimum, quàm in iure ac ratione eſt certiſſimum, cautius puto ac ſyncerius nobis ſuos prædores, malaque venderent, nosque felicius conceſſam vitā ageremus. Sed (quod nō ſine ſummo mœrore commemorare poſſum) tāta paſſim permittitur his in rebus libertas, vt ſi ita in ſuis maleficiis pergere ſinantur, nec neceſſario remedio per Senatum occurſum fuerit, plures tandē (metuo) quàm ipſi carnifices ſuſtulerint. Vnde quæſo tam crebræ peſtes? vnde tot tormina? tot dyſenteriæ? Vnde hæ chiragræ, podagræ? atque ſexcenta penè morborū genera? niſi ex corruptis obſoniis, ex putidis piſcibus, vermiculoſis

atq; infectis carnibus, atque vitiatis vinis, sulphure, calce, vt peiora nō memorē Quibus non sat est, quod falsis mercibus autobsoniis manifestum furtum cōmittant, nisi etiam suis vitiosis admixtis nos misere excarnificent, ac mille morbis morte durissima grauioribus infeliciter exagitent. Quocirca optarim omnibus votis iustitiam hīc oculatiorem, ac Senatum temporius huic inualescenti malo adferre remediū. In summa, quisquis malicioſe alteri adimit vitam, quocunq; modo, ac forma id fiat: is damnādus est ad formas prædictas, l. 1. § Præterea, & l. In lege Cor. dolus, ff. ad l. Cornel. de sica. Atq; itē omnes cooperarii, coadiutores, qui ipsis homicidis scientes volentesq; sua solatia, fauorē, ac opē suam contulerunt, l. 4 § Cuiusve opera, ff. ad l. Iul. Maiest. l. Si pignore, § Cum furti, ver. Qui ferramenta, ff. de furt. l. 1. ff. de recepta. quorum vtcunque meminimus capitibus præcedentibus. Possent ditissimæ huic materiæ plura sanè vtilia adiungi: verum ne immodica prolixitate vos detinerem, ea præterire volui.

CAPVT LXXV.

De Inspectione occisi, & percunctatione vulnerum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 75.

1 *Inspectionis occisi forma.*

2 *Vulneratus tantum* { *Propria* { *Culpa vel Incuria,* } } *Imperitia* { *Medicorum, vel Chirurgorum* } } *moriens, non grauat vulnerantem crimine homicidii.*

3 *Inspectionis ratio & forma apud Brugenses.*

4 *Relatio Burgimagistri ad Senatum post inspectionem.*

5 *Forma querelæ Consulis communitatis, coram Senatu per Scribam.*

6 *Homicidam oportet ante tertium diem sese per amicos de facto prodere.*

7 *Forma absentes homicidas proscribendi, ex consuetudine Brugensium.*

PRæsens caput de interfecti inspectione iamiam præcedentibus capitibus subiungere non inutile fuerit, vt in prædictis casibus æqua consideratio atque cognitio talium læsionum & vulnerum causā, antę sepulturam certò Iudicī constare posset: neve interfecti minus certæ cognitionis in isthac interfectione desideretur. Præ-
1 tor † igitur seu ipsius vicarius, vnà cum duobus scabinis, cum scriba iudicii, cum vno alteroque chirurgo, & medico (si haberi possint) ante inspectionem quidem ad hoc iuratis, eundem illum cæsum, mortuumque priusquam sepeliatur, diligenter inspiciant, & si sepultus fuerit, effossum cadauer accuratè considerent, & omnia accepta ipsius vulnera, verbera, ictus & iactus, iuxta compertam notitiam & veritatem, summa cum diligentia notari cōsignarique curent, quod ita fieri voluit Bart. in l. Damni, § Sabini. ff. de damno infect. vt describātur tēpus locusque vulneris. Summa item cum obseruatione notanda sunt vulnera mortalia, & non mortalia. in l. fin. ff. de quæstionib. Ang. in l. Si in rixa. ff. ad l. Cor. de sicar. Nam † si per negligentiā & incuriam propriam, aut imperitiam medicorum ac chirurgorū vulnus fortè mortale fiat, vulnerans tunc tenetur de vulnerato tantùm, nequaquā de occiso, l. Qui occidit, §. fin. & l. Si

2

3 in inc

1 Si explagis. ff. ad l. Aquil. c. Significasti, de homicidio. Bart. in tract. de percussionibus, vers. Quid si est percussus non mortifere, &c. Bald. consilio 136. Proponitur 2. patre. Nisi sit vulnus illatum in homine nõ sano: bonus textus in l. Qua actione, §. Sed etsi quis seruum ægrotum, ff. ad l. Aquil. Vel nisi coniunctio, ac vulnerum non mortalium pluralitas, mortem coniunctim induceret, Bart. in d. l. Si in rixa, ff. ad l. Cornel de sicar. Vel de occiso non tenebitur, si vulnerati vulnus sua negligentia siue culpa propria efficiatur mortale, veluti si non sinat se curari: vel si cum vxore, aut alia muliere concubuit: vel si medicorum aut chirurgorum præceptis parère neglexerit, aut plane noluerit, non abstinendo à potu ciboque vetitis, vulnerique suo contrariis, huic seruit quæstio. 323. minimè incelebris, 2. parte decisionum aurearum quæstionum D. Nicolai Boerii, viri inter iuris interpretes maximi nominis: quæ habet multa insignia de vulnere, & inter alia vulnus mortale quale dicatur, & quando mors ex vulnere vel aliunde probetur subsecuta: & quæ sint partes in humano corpore letalib. vulneribus obnoxiæ, quæ vero minimè: deinde an iudicio medicorum aut chirurgorum in hac inspectione standum fuerit: quam quidem D. Nicolai quæstionem introspiciendam nequaquam dissuadeo. Cuius gratia vnum exemplum proferam vbiuis locorum vsitatissimum, potissimũ autem 3 in inclyto † Brugensi oppido, vbi hic mos, & cõsuetudo receptissima inoleuit: vt quoties denunciatus fuerit quispiam interemptus, ad cadauer occisi ilico properet Prætor, vel suus vicarius cum duobus senatoribus seu scabinis, cum scriba, & vno atque altero chirurgo iurato: quô quum ventum fuerit, diligentem occisi inspectionem habent, ita vt interrogent cæsi qualitatem, cõditionem, & exercitationem, nomen, cognationem, affinitatem, & similia: cui notatus, cur, & quomodo ea cædes commissa sit. Ideoque notent locum, vbi primò occisum repererunt, notent omnia vulnera letalia & non letalia, & loca vulneribus affecta, notent diem, tempus, & horam quando occisus, quando ita à senatoribus seu scabinis repertus, notent instrumenta, notent postremo per quem ea cædes commissa habeatur, ea autem omnia scriba, hac aut simili forma verborum breuissimè complectetur. Anno 1550. sexto Iulii, hora 3. à prandio inspectus est Ioannes Lupus F. Petri, maritus Annę Vulpis, faber murarius Gandensis, iacens interfectus Brugis in platea lapidea ante œnopolium Cerui, vno aut pluribus vulneribus affectus, quorum vnũ (quod per se lætale fuerat) inflictum fuit in capite, alterũ per se etiam letale in pectore, reliqua vero eo, atque eo loco, nõ tamen letalia. Quę omnia inflixisse ferebãt Petrũ Simonis F. Pauli aurigam Bruxellẽsem, gladio, aut hasta, anno & die suprà scriptis, hora 10. ante prandiũ, qua hora è viuis excessit. Acta est hæc inspectio anno, die, & hora, vt ante, præsentibus dominis M. Iodoco Casletano, & Henrico Stratio senatoribus seu scabinis, vnà cum Prætore, vel ipsius vicario, vel satellite. Huius autem inspectionis nota inscribenda est registro. Porrò † quoniam Burgimagister communitatis, verè caput est totius reipublicę, sibi illatum merito putat, quicquid vlli suarum partium illatum fuerit. Quocirca in florentissimis nostris Brugis, vbi æquissimè atq; omnium optimè politica singula constituta sunt, hęc consuetudo post dictam inspectionem perpetuo seruatur, vt dictus Burgimagister communitatis ob illam partis suę iniuriam & læsionem, ante finem tertii diei, querelam suam referat ad collegium senatorium (siquidem id conuenerit) aut coram duobus eiusdem collegii magistratibus, per Dominum scribam ad hanc formam pronunciandam. 4

8 *Forma † querela per D. Consulem communitatis ex relatione Scribæ.*

AEquissimus D. Consul communitatis Brugensis, Petrus Tutor, grauiter conqueritur de Petro Simonis F. Pauli, auriga Bruxellensi, homicida nefario, qui Ioannem Lupum, F. Petri, maritum Annæ Vulpis, & fabrum murarium Gandensem grauissimè vulnerauit gladio, hasta, &c. in capite, in pectore, &c. ex quibus illatis vulneribus hic Ioannes Lupus è viuis excesit. Contigit autem hoc homicidium Brugis in platea lapidea, ante œnopolium cerui, anno 1550. sexto Iulii, hora decima ante prandium. Cuius querelam D. Consul deponit ante finem tertii diei ab inspectione facta, nempe nono Iulii, anno vt suprà, coram vobis dominis in collegio senatorio huius ciuitatis Brugensis. Si autem Burgimagister communitatis per absentiam hãc querelam referre non potuerit, idem scriba eandem relationẽ faciet ex nomine alterius sequentis consiliarii, aut ipsius sequentis vicarii, hoc modo: *D. Matthæus Viues legitimus vicarius ac locum tenens Domini Petri Tutoris, ob ipsius absentiam grauiter conqueritur, &c. vt antè.* Cæterum † non absre hîc diligentissimè obseruandum hoc receptissimum apud Brugas nostras statutum, quo sancitum est, vt ipse homicida debeat ante finem tertii diei sese homicidio per ipsum perpetrato coram senatu accusando notificare, idque per duos eiusdem ciuitatis ciues, quibus homicidæ nomine coram senatu aut duobus senatoribus comparendum fuerit, & eadem homicidæ notificatio ipsis referenda, quam dicent iuramento adstricti habuisse ab ipso homicida in mandatis ad referendum ipsius nomine, qui fatetur sese homicidium commisisse tali loco, tempore, & instrumento, ita vt ea confessione hoc factum sibi tantum ascribat, reliquosque innocuos excuset. Nam si hac accusatione sui, homicida ante diem tertium de commisso homicidio minimè se proderet, Iudex homicidium ipsius pro latrocinio habendum censeret, ipseque per absentiam & non comparitionis contumaciam, exilio centum annorum ac vnius diei Flandria proscribitur sub pœna capitis, vt verus 7 latrocinii Reus. Porrò † si ante tertiũ diem à commisso homicidio ipsemet corporaliter citatus (nam semper à patrato homicidio per Consulem communitatis citantur ad obediendum iustitiæ) compareat, & se captiuum offerat pro defensione sua, & ex purgatione faciẽda, semper auditur, & causa ipsius iuridicè peragitur. Si verò corporaliter non compareat post omnes citationes factas: sed per amicos delatores coram duobus senatoribus sese homicidii alliget ante tertium diem, iuridicè contra eum absentem proceditur: isq; interim proscribitur tota Flandria, & Comitis protectione priuatur, donec ipsius clemẽtiam & remissionem super homicidio impetrauerit. Si nec corporaliter per se, nec per alios sese magistratui notificauerit, vt dictum est, ipsius homicidium sua culpa, silentio, & significandi negligentia fit latrocinium, ob quod totus eiicitur, & Comitis benignitate impetranda indignus efficitur.

CAPVT LXXVII.

Cui permissum occidere.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 76.

1 *Occidere quatuor modis permittitur. Ob defensionem* { *Sui. Bonorum suorum. Nominis ac famæ. Amicorum suorum.*

Imag

2 *Inuaſo permittitur ſui defenſio, etiam vſque ad internecionem alterius.*
3 *Quot ſint neceſſaria, vt quis ſui defenſionem legitimè præſtruxerit.*
4 *Inuaſorem interimens defendendi ſui gratia, puniendus non eſt.*
5 *Quando quis in vitæ diſcrimine conſtituitur.*
6 *Quando propria defenſio approbanda.*
7 *An is qui inuaditur, fugere cogatur.*
8 *Inuaſo quando fugiendum.*
9 *Inuaſo quando non fugiendum.*
10 *Homicidium tempore meditatũ, negat defenſionem ſui.*
11 *Homicidium quando non eſt tempore præmeditatum.*
12 *Pauper potentiorem prior adortus, occidens quando excuſabilis.*
13 *In ſui defenſione modum excedens, non excuſatur.*
14 15 16 *In moderata defenſione requiruntur* { *Factorum paritas.* / *Temporis æqualitas.* / *Facti cum defenſione iuſta collatio.*
17 *Defenſio præuiam læſionem arguit.*
18 *Prior pugnam mouens, prior quoque offendit, non defendit.*
19 *Minarum cauſſa, quando mouenda pugna?*
20 *Prior inuaſus, ac poſtea inuadentem in fugam conuerſum occidens, homicidii reus efficitur.*
21 *Pugnam prior iterans, inuadens, & occidens, reus eſt homicidii.*
22 *In pugna dubia de priori inuaſore, vterque ex æquo puniendus.*
23 *In pugna dubia, vtri adiudicanda defenſio ſui.*
24 *In tumultuaria pugna aliquo dubiè occiſo, quomodo damnandi pugnantes?*
25 *Nemo morte condemnandus ob ſuſpiciones.*
26 *In tumultuaria pugna, ſolus letalis vulneris author capite plectendus.*
27 *Homicidii coadiutores quomodo puniendi?*
28 *In pugna tumultuaria homicidii dubia, inceptores puniendi.*
29 *Si duo è populi conflictu pugnarint, bene famati verbis potius credendũ.*
30 *Vt bona fama patrocinetur, diligens ſeruanda cautela.*
31 *Quæ pœna ſuos homicidas iura Canonica afficiant.*
32 *Homicida ſpirituales præter debitam pœnam etiam irregularitatem incurrunt.*
33 *Homicidiorum materia quanta difficultas.*
34 *Iniqui Iudices, Rei damnis omnibus reparandis obnoxii fiunt.*
35 *Indocti Iudicibus à doctioribus conſilium petendum eſt.*

1 MAteriam præſentem † continuaturus, nulli non compertiſſimum eſſe volo, iuxta ſacratiſſimas leges ciuiles permitti quatuor modis quempiam occidere: nempe, in defenſionem ſui, alioqui perituri aut periclitaturi: Ob defenſionem bonorum ſuorum: Nominis ac famæ ſuæ defendendæ gratia: Poſtremo, amicorum ſuorum de vita periclitantium liberandorum cauſſa. Qui omnes modi pro excuſatione Rei communi appellatione dicuntur neceſſaria ſeu coacta defenſio. Hos igitur 4. modos capitulatim explicari decreuimus. Quiſquis itaque (vt à primo modo incipiamus) ab † altero inuaditur, huic profecto 2 permittitur ſui defenſio: adeo vt ſi alterum ipſe in hac defenſione interemerit, crimine apud omnem Iudicem vacabit, & extra damnum erit. l. Is qui aggreſſo rem, & ibi Bart. Bald. & Hippo. de Marſil. Cod. ad l. Cornel.

de sicariis: cui concinens est l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil. l. Vt vim, ff. de iustitia & iure, l. Sed vt partus, §. fin. ff. Quod met. caus. Clementi. vnica, de homicidio, necnon l. 1. C. vnde vi. Verum hic
3 sciendum est, † quòd qui coactam necessariamque huiusmodi defensionem suo facto præstruere voluerit, is prius inuasionis ab altero certitudinem per articulos proponat, & probet, oportet. Primo quod ab illo prius inuasus fuerit, nam si hic prior inua-
4 sisset, nulla haberetur coacta defensio. † Deinde doceat, oportet, articulatim, se in ea inuasione adeò fuisse in angustia constrictum, vt sine summo vitæ suæ periculo, imò nec vllo alio modo potuisset ex ea afflictione effugere, nisi semet defendendo, ac aduersarium cædendo, d. l. Is qui aggressorem, & ibi abundè D. Hipp. de Mar. & d. l. Scientia, §. Qui cum aliter. Lud. Ro. in suis singularib. singulari 28 Incipien. Accusatus de homicidio, cum additionib. ibidem. Ad hæc ex nostris legum interpretibus Iasonis iurisconsultorum nostræ ætatis facilè principis commentaria ruminabitis in l. Vt vim, ff. de iustitia & iure, vbi nonnullorum opiniones & sententias non incelebres refert & examinat, quas (breuitatis gratia) præter-
6 ire censuimus. Iura † autem tum præsumunt & censent eum fuisse in extrema vitæ angustia constrictum, quoties martialibus armis, vt machæris seu gladiis, spathis euaginatis, aut similib. armis seu instrumētis cominus, arteque asilitur, quorum plurima meminimus cap. 69. de homicidio manuali: Huic consonant scripta præfati D. Hipp. in d. l. Is qui aggressorē, & in l. Idē, §. Qui armati, ff. de vi & vi arma. & in l. Sed & si quemcunq;, in princ. ff. ad l. Aquil. vbi hoc voluit gloss. atq; Ang. Aret. in tractat. suo maleficiorū, in verb. Et dictus Titius se defendēdo, in verb. Aduertas quod, &c. quē Aretin. plurima conducibilia suo laudabili more citātem consulite. In hac enim expurgatione Rei legitimus requiritur ordo, nē-
pe, vt dicat se passum ingentem terrorem ob illius minas & inuasionem, antequam se defenderet: necesse est enim talem territationem præcessisse, vt tuam cædē expurgare posses ab immunitate pœnæ: nō tamē requiritur, vt expectes aduersarium prius cedentē vt dicit gl. in l. 3. ver. Qui armati, ff. de vi & vi armat. Præstat enim tempori aduersarii assultū præuenire, quam à plaga accepta postea tandem vindicare, l. vnica, C. quando liceat vnicui. sine iudic. se vind. Vnde dicebat Bart. in l. Sed & si quemcun-
6 que, ff. ad l. Aquil. Aduersarii vis † & terriculamenta priora satis probata fuerint, si probare quiueris ipsum districto gladio tibi occurrisse, teq; inuasisse conatum esse: id si fecerit, tuq; vicissim illum adortus occideris, probata est tua defensio, vbi refert Ioan. de Anan. in c. Si perfodiens, in vlt. col. ext. de homicid. & illud dictū Bart. refert Barthol. Cepolla in suo consilio 29. Hic obiter mouenda est non ociosa quæstio: An is quem
7 alius † aggreditur, cedere cogatur & fugere? Quod autē nō teneatur fugere, videtur temere Bald. in l. Vt vim, col. fin. ff. de iusti. & iure: hac ratione sc. motus, quod inuadēs, ac fugans alium seu terrens, illicitum committit: vnde tenetur actione iniuriarum, l. item apud Labeonem, § 1. ff. de iniuriis, ergo alter non fugiendo facit licitum. Verum hæc ipsius Baldi opinio parum tuta est ac Christiana. Quocirca præfata venia, ego ita potius statuendum puto, vt is qui commode aufugere potest, teneatur fugere, ita vt si non aufugiat, homicidium punibile committat: hæc sententia probatur in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil. vbi
8 † tum demum quis impune homicidium facit, quum se defendendo, hominem occidit. si aliter euadere non potuisset: ad idem text. in Clement. vnica, de homicid. vbi ita concludunt Zenzelinus & Petrus de Ancha. Huic consentit text. in c. 1. 23. q. 3. vbi dicitur, Christum profugisse in Ægyptum à facie Herodis, etiam si potuisset se defen-

dere.

dere, & occulto instinctu manus Iudæorum in Herodem conuertere: ita glos. in c. Suscepimus, de homicid. Hæc est conclusio Bart. in eff. ctu, in l. Vt vim, col. fi. ff. de iusti. & iure: Ita idem Bart. Ang. & Salice. in l. 1. C. vnde vi. Anto. de Butrio in c. Olim, de restit. spoliato. Abb. in c. Significasti, 2. de homicid. in antiq. Alex. de Imo. in consilio 109. col. 3. primo volum. consiliorum: Ioan. Faber in §. Ius autem gentium, Instit. de iure nat. gent. & ciu. Ex his dictis infertur Pet. de Ancha & Zenzel. in Clementina vnica, de homicidio: quod † si verisimiliter fugienti immineret fugiendo periculum, sc. cadendi: aut quod fugiens ab aduersario insequente posset citius comprehendi, & à tergo accepto vulnere necari, ob velociorē insequentis cursum, quem fugiens metuit, tunc volunt iidem autores, fugientem in eo casu non debere fugere, quia tum non nisi periculosè fugere posset, Alex. in suis consiliis, consilio 109. n. 8. Idem dicit Zenzelinus, si fuga esset vituperium aggresso allatura: puta, si rusticus aggrediatur militem: tunc miles non tenetur fugere: Ratione hac mouetur Zenzel. quod hæc æquiparentur, non posse absolutè recedere: & posse, sed nō nisi cum dedecore recedere, l. In eadem, ff. ex quibus caus. maio. vbi dicitur esse in vinculis, qui à loco in quo est, non potest recedere sine dedecore. Nam conseruatio personæ & famæ æquiparantur, l. Iusta, ff. de manu. vindi. & honor cuilibet pecuniario cōmodo præferendus est, l. Iulianus, ff. si quis omis. caus. testam. d. l. Vt vim ff. de iusti. & iure, colum. fin. Quod si tu es Perusinus, famam ac dedecus metuens, ad actum occisionis vsque procedere potes, quod summum sit dedecus Perusino magnanimo & generoso, turpiter aduersario inuadenti cedere. Sed ille, cui nulla est gloriæ, nominis, ac honoris ratio (qualis est Florentinus) & commodè fugere potest neglecta nominis gloria, certè modis omnibus fugere tenetur: &, si non fugit, punitionis crimē incurrit. Istud autem verum est, quantum ad pœnam legalem euitandam, non quantum ad irregularitatem, quam quis vitat solùm tunc, cùm aliter vitare non potest: ita Petrus de Ancha. in d. Clement. vnica, de homicidio. Tertiò doceat oportet, se eam † cædem commisisse, non post diutina inuasionis interualla, sed ilicò & penè è vestigio, atq; in ipso primo aggressionis furore. Nam si post spacia aliquot, aut interualla temporis id homicidium contigisset, vindicta esset æstimanda, (quæ proculdubio prohibita) non defensio, l. Nullus, C. de Iudæ. & cælico. cui concordat c. Porrò, iuncta gloss. 2 extr. de diuort. l. 3 §. Eum qui, ff. de vi & vi arma. Tum † autem intelligendum est ilico seu è vestigio, & sine interuallo crimen fieri, quando in aggressu ipso, atque in pugnæ continuatione, cædes ipsa committitur, hoc est, in flagranti crimine seu animo priusquam diuulsi sint ab inuicem, & antequam sedatis animis se ad alia conuerterint negotia, vt probatur in l. Quod ait lex, § fin. ff. ad l. Iul. de adult. Dicebat tamen notabiliter Ioan. Fab. in § Ius autem gentium, versic. Sed quid dices potens, &c. Instit. de iure naturali, gent. & ciuili. Quod si præpotens quispiam magno † cōstipatus satellitio, interminatus fuerit necem alicui pauperi, nullo comitatu munito, quēq; forsan defidauerit: ideoq; pauper hunc diuitē metuens, non ausus expectare ipsius inuasionem, vtpote conscius sese interemtū iri, si aduersarius diues assiliat, cuius potētiæ ac multitudini resistere nequiret ipse impotēs, & nullo comitatu armatus: si (inquam) tali loco & hora à diuite captatis, pauper diuitem prior adortus occiderit, non tenebitur homicidii crimine, potissimum si aliter effugere non potuisset, quin aut occideret diuitem, aut ipse à diuite occidendus fuisset. Erat. n. pauper ita semper in periculo mortis quā diues interminabatur, quā actu explere per se aut per aliū potuisset, si quādo ipsi libuisset. Itaq; tale pauperis homicidiū cēsen-

dum est fieri ob iustã defensionem sui, quod metu mortis id commiserit, d. l. Sed & si quemcunq; in princ ff ad l. Aquil. Odium enim & minæ potentis, mortis periculum indicant imminere, c. Pastoralis, de sentẽt. & re iudica. in Clementi. & per hoc videtur secundum eundem, quod si intoxicet eum in casu præfato, non teneatur in cõscientia aut foro iudiciali, quem perlegite oportunitatem nacti. Itaque vt defensionem dicamus impunitam, opus est temporis rationem ac necessitatem diligenter expendere. Quartò probet, necesse est, se eam cædem admisisse omni cum moderamine, citra omnem excessus enormitatem. Quando-
13 quidem si † in facto grauiter excessisset, puniẽdus esset ad arbitrium seu discretionem Iudicis: potissimum si excessum hũc ex deliberato animo & proposito cõmisisset. Porrò moderamen hic in coacta necessariaque defensione tribus modis fieri debere intelligo.
14 Primò, vt sit factorum paritas, † hoc est, defensionis ad offensionem proportio: verbi gratia, Si me quispiam inuadat inermis, sed pugnis tantum bellaturus: inermis quoque me defendam, ac illi pugnis tantum resistam oportet, id est, non est mihi licitum illum percutere gladio, nisi sit ille me multò maior & fortior, vt notat glossa in l. 1. C.
15 vnde vi. † Secundò, vt temporis seruetur æqualitas, hoc est, si subitò adortus, me subitò item defendam, sicuti antè declaratum
16 est. † Tertiò requiritur, ne amplius admittat, quàm ea defensio requirebat, aut quàm ad defensionem sui opus fuerat: attamen sanè isthæc intelligas, velim. Nam si quispiam baculo ab aliquo subitò sit inuasus, nec aliud sit in promptu ad defendendum instrumentum, quam gladius, gladio se tueri potest: in qua defensione dictam moderationem non excedit, nec vt excessor puniendus est. Nam armis, scilicet baculo in-
17 uasus, armis sese vicissim defenderat. † Hic notandum est, priusquam defensor sese defendere dicatur, oportere prius vllam offensionem, læsionem, aut inuasionem ab altero præcessisse. Itaque priusquam se defendere permittatur, oportet offensionem alterius prius expectet: quæ fit, aut armis, aut armorum metu, ac inuasionibus, aut
18 simili ex causa. Quisquis † autem primus pugnam mouet aut inuasionem tentat, is
19 primus etiam offendere dicitur. Sole † autem minæ non tam grauem habent offensionem, vt ob eas solas, alterum cædere liceat: nisi certè minitator iamiam sese pararet ad minarum executionem: aut consuetus esset suas minas ilico executioni mandare, vt multi autumant: vide Cynum in d. l. 1. C. vnde vi. Bald. in l. Ad inuidiam, C. quod metus caus. Ang. Aretin. in §. Ius autem gentium, Institut. de iure nat. gent. & ciuili: D. Iasonem in l. Vt vim, num. 14. ff. de iust. & iure. Aliis verò secus videtur, ob nullas quamlibet atroces minas cuiquã permissum esse alterum cædere. Sunt enim (inquiunt) minæ verba tantum: & verba verbis repellas oportet, non factis. Si tamen ex minis ob moram minato imminueret periculum, veluti, si minitator misisset pro subsidiariis, pro adiutorio: aut misisset adferri sua arma: aut expectaret adiutorium, quo fortior minitatum cæderet & opprimeret, eo in casu non cogitur minatus minantis inuasionem expectare: sed illi permittitur minantem adoriri, sese defendere, & minantis vim præuertere, si quidem aliter effugere non potuisset. Aliud † esset si
20 me adoriretur quispiam, aut prior cæderet, moxque arrepta fuga, sese in pedes profugiendo coniiceret: ego verò ipsum fugientem celeri cursu consequerer, assecutũ contunderem, læderem, atque interficerem: cædis enim & homicidii in eo casu ipse Reus essem: verum non imputaretur cædes illa mihi ex dolo, aut malicia facta, quod in ipso furore ab altero excitata contigerit, cui non facilè temperari conspicimus. His seruit quod scribit Baldus in l. Vt vim, ff. de iustit. & iur. quem insequi nec erubuit Ioann.

Fab.

Fab. in d. §. Ius autem gentium, Institut. de iur. natur. gent. & ciui. Si aggressus non obseruet inculpatæ tutelæ moderamen, nõ poterit puniri à Iudice tanquam dolosus, sed veluti errans culpæ obnoxius: quia inconsultus calor caret vitio calumniæ, l 1. ff. ad S. C. Turpil. C. Si quem, §. Notãdum, 2. q. 3. quod refert & sequitur Felinus in c. Dilecti filii, de except. Difficillimum enim est iustum temperare dolorem, l. Si adulterium cum incestu, §. Imperatores, ff. Ad leg. Iul. de adulter. vixque potest vir iustus habere stateram in manibus suis, & date ictus, percussiones, seu verbera cum mensura, pro quo est text. notabilis in c fin. de homicidio. lib. 6. cuius etiam meminit Cepolla, consilio 1. colum. 3. homo enim vehementi affectu, dolore, vel tremore percitus, rarò suæ mentis compos est testi. Bald. in c. 1. §. 1. in fin. de pace iur. firm. Hipp. de Marsil. in d. l. Is qui aggressorem, nu. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. Si quando † duos pugnã, seu rixam committere contigerit, qui aut sponte aut intercessione aliorum ab inuicem diuulsi, aliquandiu fuerunt diuulsi, & vtcunque (si ita fari liceat) frigefacti seu pacati: postea verò iracundia perciti, alter alterum inuadat, lædat, aut interimat: is profecto adoriens, lædens, aut occidens in crimine est læsionis aut homicidii, ob interuallum temporis. Quoties in seditione, † pugna, seu rixa, alter alterum grauiter cæcidit & læserit, atque vterq; constanter affirmat, se alterum cæcidisse inuasum, & nõ nisi ad defensionem sui, ita vt ex alterutrius mendaciis veritas constare non posset, vter alterum prior inuaserit: eo in casu vterque ex æquo puniendus est: quandoquidem Iudici de corporali defensione necessaria certò constare non potest. Quòd † si duo reperiantur atrociter vulnerati. & non appareat vter eorum fecerit ad defensionem: tum oritur dubium, vter ipsorum ad sui defensionem fecisse iudicandus sit. Ad quod respondet Vber. de Vrbi. quod ille qui fortius est vulneratus, præsumitur inchoasse, & alius ad defensionem fecisse, arg. l. Scientiam, §. Cum stramenta, ff. Ad l. Aquil. Albericus autem in l. Vt vim, ff. de iustit. & iur. 3. colum. dicit posse distingui: Vter eorum esset magis rixosus: vt ille præsumatur incepisse, & alius ad defensionem fecisse: Nam consuetudo rixosi attenditur, l. Vel vniuersorum, ff de pigno. actio. l. Qui semisses, ff. de vsur. facit l. fin. ff de actio & obligat. vbi variè ex personis hominum iura constituunt. 24 Quando † in multorum tumultuaria pugna, seu conflictu, quispiam è numero multis affectus vulneribus occiditur, quorum quidem vulnerum vnũ tantum letale est, neque certò sciri potest, quis omnium idipsum influxerit: nemo certè ex toto numero puniendus est, vt homicidii Reus: sed omnes quotquot pugnarunt, simul puniendi sunt de lesione, non amplius quam ciuiliter, aut arbitrariè ad reparationem seu emendam pecuniariam, ad discretionem Iudicis, tanquam adiutores, auxiliatores, ac complices: ita tenet gloss. in l. Item Mela, § Sed etsi seruum plures, ver. Sed si. ff. ad l. Aquil. Præclarè Vlpianus l. C. in vulgata l Absentem, ff. de pœnis: Ita sustinet expresse Bart. in l. Qua actione, § Si plures. ff. Ad l. Aquil. Eiusdẽ opinionis ac sententiæ est Philippus Decius in regula, Fauorabiliores, numero 6 ff. de reg. iur. Nec absimilis sententiæ legitur D. Nicolaus Euerardi à Middelburgo in loco à ciuilibus ad criminalia, ad fin. 2. colum. in suo Topicorum lib. quia melius est nocentem absoluere, quàm innocentem condemnare, d. l. Absentem, & illud dictum sequitur Specul. in tit. de homicidio, §. 1. versic. Pone quòd quatuor homines: Ioann. de Anania, in c. Significasti, in 13. colum. extr. de homicid. vide ibi eum. Ratio est, quod Iudici constare non potest, quis vulnus letale inflixerit, atq; in criminalibus causis oportet probationes luce esse clariores, l. Qui sententiã, C. de pœnis, & trita l. Sciant cuncti. C. de

probat. vnde teſte Bald. ibidem inſerente, in maleficiis probandis, Lex requirit clàritatem probationis in quadam excellentia, hoc eſt, per amplius quam in cauſis ciuilib. itaq; ſi ageretur contra omnes percuſſores criminaliter, nemo eorum poſſet cõdemnari vel capitaliter puniri, ſed omnes deberẽt abſolui ob prædicta, & ſic alia eſt ratio cum agitur ciuiliter, & alia cũ agitur criminaliter: de quo vide pleniſſimè Gandinũ in tit. de homicidiariis, in verſic. Pone quæſtionẽ quã ego multoties vidi de facto cõtingere, a. per Salice. in l. Quoniã multa facinora, C. ad le. Iul. de vi publ. vel priuat. & per Petrum de Ancha. in cõſil. ſuo 216. incip. In Chriſti, &c. Nos Bartholomæus de Saliceto, &c. & per Alexand. de Imol. in conſilio 15. primi voluminis, incip. Redemptorem, &c. & per Feli. in c. 2. de homicid. atq; in locis per eos commemoratis, quos iſtic de hac re plura diſputantes videte. In criminalibus, nec debemus vti mendicatis ſuffragiis, l. Singuli, C. de accuſat. & pœna non debet egredi vltra quàm reperiatur delictum eſſe commiſſum, l. Sancimus, C. de pœnis, & principaliter per l. Si in rixa, vbi dicitur: ictus vniuſcuiuſque contemplari oportet † Nec quiſpiam condemnandus eſt morte ex præſumptionibus, d. l. Abſentem, iuncta gloſſ. in verb. damnari, allegante multas concordantias, ff. de pœnis. Verum † ſi cõſtaret ac appareret de letalis vulneris authore ſeu inflictore: is ſolus nimirum gladio veluti homicida ad mortem iure puniretur, l. Item Mela, Sed ſi ſeruũ plures percuſſerint, & l. Huic ſcripturæ, §. Si ſeruus vulneratus, ff. ad le. Aquil. Cæteri † autẽ tantũ de læſionibus: niſi iſthæc pugna tumultuaria, atq; huiuſmodi conflictus contigiſſet data opera, ſtudio, & ex deliberato animo omnium ſimul ad aliquẽ occidendũ: ita vt omnes ſimul eõiunctis animis, ſeſe aliquò cõferrent, vt aliquem occiderent, ac poſtea conclamatũ eſſet in eo cõflictu: Interficite, interficite. Nã in hoc caſu, omnes eſſe eius homicidii culpabiles, indubitati iuris eſt, Bart. in d. l. Qua actione, §. Si plures: nec diſſimile notatur per Cynum in d. l. Quoniam multa facinora, atque Bartolus in l. Si in rixa, iuncta gloſſa in verb. vniuſcuiuſque, ad finem, ff. ad leg. Corne. de ſicariis, & D. Hippolytus de Marſil. in ſuis conſiliis, conſilio 67. numero 46 & Gandin. in tract. maleficiorum, ſub rubrica de homicidiariis & eorum pœnis, 3. colum. verſic. Pone quæſtionem, quam ego multoties vidi de facto contingere, circa medium. Sunt † his in caſibus qui contendant in huiuſmodi conflictibus tumultuariis, in quibus neſcitur quis ferientium letaliter vulnerauerit, eos primo eſſe capitaliter puniendos, quos primos conſtat fuiſſe inceptores, quique primi pugnam inuaſione inceptarunt, deinde reliquos omnes tanquã coadiutores, ne tam dira mors inulta remaneret: Alii tamen contrariam ſententiam ſuſtinent, ex cauſſa prius enarrata. Quoties † duo inter ſe pugna cõflictantur, ſeorſum, ac ſemoti ab omnib. teſtibus, nempe, nemine vidente, quorum alter incontaminatæ eſt famæ, alter verò minimè: Benè famatus autem dicat, quicquid actum eſt, id à ſe factũ eſſe ob neceſſariã defenſionem ſui: quod aliter docere nequit, niſi ſuo iuramẽto, quod pro veritatis certitudine præſtare offert profecto iuramentum hoc ipſius benefamati acceptabile eſt Iudici, cuius gratia, & illibati nominis cauſſa, à Iudice abſoluetur indemnis. Æquum enim eſt, vt † boni nominis ſynceritas, bono ſit patrocinio: & nigri nominis macula, famoſo ſit detrimẽto. Vnde caueat ſibi vnuſquiſque ab infamia, quæratq; bonam famam: quia teſte Baldo in l. vnica, C. de confeſ. Bona fama, quam multi populi amãt, eſt theſaurus hominis inæſtimabilis & iucundus, & ſicut liliũ dat ſuauitatem odoris. Infamis. n. non ſolum in eo, in quo eſt infamatus, ſed etiam in aliis grauatur, c. Defleat peccator, ext. de regulis iur. not. in l. 2. C. qui teſta. face. poſſ.

Sed

Sed hic diligenter imo prudenter Iudici cõsideranda est vtriusque personæ conditio, cum omnibus circũstantiis,& pertinentiis, ne sit iniquus personarum acceptor: atq; tãdem his omnibus ritè consideratis, exequatur quod iustum est. Atq; ita hactenus de homicidii materia, & de homicidarum punitione iuxta iura ciuilia. Prius autem,
31 † quàm hanc materiam planè deseramus, paucissimis discutiendã assumpsimus quæstiunculã huic materiæ minimè extraneã: nempe, qua pœna homicida ex iure canonico puniendus sit (Ad quã quidem quæstionem paucis respõdendum fuerit: quod quoties talis homicida à Curia spirituali cõprehensus fuerit, & legitimè conuictus, damnãdus est ilico, vt detrudatur in arctum monasteriũ ad agendã pœnitentiam, tex. est in c. Tuæ, de pœnis, in antiquis: vel vt cõiiciatur in perpetuũ vel temporalem carcerem pro qualitate personæ, & delicti, & (vt textus habet) eius excessu, & personæ, cæterisq; circũstãtiis prouida deliberatione pensatis: vt in ea carceris angustia constitutus, pane doloris vescatur, & aquã bibat tristitiæ, c. Quamuis, de pœnis, in 6. & si post hæc monitus non resipiscat, declarabitur incorrigibilis, c. Nouimus, de verb. signifi. c. Cum non ab homine, De iudiciis: & vt in illis textibus dicitur, tradetur Curiæ seculari: hac ratione plerunq; puniuntur homi-
2 cidæ per Curiam spiritualem. Præter † quam tamen punitionem etiam remanet crimen irregularitatis, quod ipso facto prius incurrebant, ob quod inhabiles sunt ad quæuis munia ecclesiastica peragenda, etiamsi pœnitentiam iniunctam plenè peregissent, vt tenet gloss. in c. fin. de temporibus ordinat. Vnde Dominus dixit Dauid Prophetæ post pœnitentiam: non ędificabis mihi templũ, quia vir sanguinum es, c. Si quis omnem, 1. 47. Paralipom. 28. Ex hactenus in hoc capite, pie lector, enumeratis, manifesto cernis negotii huius difficultatem ac perplexitatem in iudicando, quamque temerè multi imperiti & arrogantes Iudices indocti tamen, in homicidii materia iniquas censuras ferant, minimè personarum, rerum ac delictorũ circunstantias expendentes: sed ilico ex caussa apparente, citra cæterorũ obseruationem, sese ad sententiæ promulgationem accingentes. Quocirca † vt
33 in hoc negotio, multo omnium difficillimo, & matura consultatione maxime indigente, à rudioribus Iudicibus minus peccaretur, suaserim vt à iurisperitis aliisq; in locis consilium capiant: nec ipsi sibi singulares aut proprias nullius legitimæ rationis regulas seu constitutiones in his decernendis statuant iuri aduersantes, veluti nõnunquam in publicis iudiciis stultissimè, imò pernicioſissime hucusq; factum esse conspeximus. Magna enim & insignis stultitia cõmittitur, quũ Iudices discrimina distinctionesq; cuiuslibet caussæ non animaduertũt, audiunt vel expendunt: Atque ob hoc plurimum ab æquitate iustitiæ aberrant, & aliis grauem indè iniuriam inferunt, gratia cuius ipsimet Rei & obnoxii sanguinis illorum constituuntur. Aliàs vero vsuuenit ex hoc errore, vt Prætor ac Iudices malefactoribus faueanti eoque ius & caussam diutius protrahant ac differant, manifestos quidem facinorosos, hoc modo inique liberantes, quum tamẽ ipsi nimium simplices, ac iustitiæ rudes arbitrentur sese hac liberatione bellè pieque suo perfunctos esse officio, si maleficos hac protractione à supplicio redimant ac liberent. At † isti contra sciant,
34 se in hoc grauiter peccare atque delinquere, vt qui certissime ob hanc liberationem deuincti sint actoribus siue accusatoribus ad damni restitutionem. Quando quidem Prætor omnis, & Iudex ob iuramenti Sacramentum præstitum, & ob animæ suæ salutem, tenetur pro virili sua æquè
35 iusteque iudicare. Et si † quæ res causaque esset forte suo ingenio prudentiaue maior aut sublimior, à iureperitis consilium requirant. In arduis enim & grauibus causis,

qualis certè homicidium est (quo non minus priuata persona effusione sanguinis quàm Respub. læditur) summa cautela & diligenti prudentia opus est.

CAPVT LXXVII.

De Inuasione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 77.

1 Inuadere quid sit.
2 Inuasionis iniuria, quomodo puniendæ.
3 Inuadens armis (etiam citra vsum) multam statuti incidit.
4 Simul & { Armæ gestans vetita, / Armis alterum inuadens, / Armis alterum vulnerans, } grauissima tantum multa damnandum.
5 Vno verbere plura infligens vulnera, quomodo puniendus?
6 Inuadere in domo, & in domus vestibulo } crimine sunt paria.
7 Petere aliquem gladio in domo, & præ foribus
8 Qui aliquem aut ladendum, aut interimendum vi retinet, eodem crimine cum ladente, aut interimente involuitur.
9 In homicidio ex multorum vulneratione orto, singuli contra famam sibi aduersam in probationibus audiendi sunt
10 Certa probatio { Homicidii / & / Non homicidii } fieri debet per { Medicos / & / Chirurgos } peritos.
11 Medicina ars est longè certissima.
12 Medicinæ regulis fidunt vel sacri canones.
13 { Medici / & / Chirurgi } in probatione { Letalitatis / vel / Non letalitatis } à quibus eligendi sunt.
14 Vni medico, vel chirurgo, in probatione non semper fidendum.
15 In censuris { Nullum adhibere medicum / & / Quemlibet & imperitum adhibere } paria sunt.
16 Quando vni medico aut chirurgo credendum.
17 Medicis aut talibus ratione probantibus potius credendum, quàm aliis ratione nil probantibus.
18 Qui alterum inuaserit, aut letali vulnere confixerit (etiam si lasus semel è lecto ægritudinis lapsus plateatim inambulauerit) tenetur crimine homicidii, non lasionis.
19 Letaliter vulneratus, & moriens vel { Sua negligentia, / Malo regimine, / Concubitu venereo, / Larga potatione, / Mala custodia, / Medicorum aut chirurgorum inobedientia, / Noxio cibo, aut potu, } sui ipsius homicida est, & vulnerator ab homicidii crimine liberat.

20 *Sese interimit, qui medicorum præcepta negligit.*

21 *Vulnerum quæ* { *Letalia.* / *Non letalia.*

22 *Medicorum laus à certitudine & necessitate.*

23 *Moriens imperitia* { *Medicorum* / *aut* / *Chirurgorum* } *vulneratorem, non mortis, sed læsionis tantum reum efficit.*

24 *Eventus mortis nunquam imputandus docto, diligentiq; medico, aut chirurgo.*

25 *Medicus etiam doctus, studio ac negligentia mortis caussam præbens, morti item sit obnoxius.*

26 *Pharmacopolæ indiligentes, stupidaq; medicamina, contra præscripta medicorum, pro efficacibus præbentes, quorum caussa ægrotus moritur, morti sunt obnoxii.*

27 *Medicorum quinque qualitates necessariæ.*

28 { *Medici* / *&* / *Chirurgi* } *peccantes latæ culpæ, puniendi arbitrariè.*

29 *Multis unum lædentibus, singuli statuti violati Rei constituuntur.*

30 *Unus plures invadens, una quoque mulcta damnabitur.*

31 31.34. *Uno tempore simul multa committens gravioris peccati mulcta damnabitur.*

32 31. *Diuersis verò temporibus interceptis plura delicta committens, plurimarum etiam mulctarum reus efficitur.*

36 *Criminales quæstiones homicidii, quidam volunt posse converti in pœnas civiles: sed pernicioſe.*

37 *Contra plura distincta peccata statuta, pluriam item statutorum mulctam incurrit.*

38 *In statutis nihil cõmutandum quæ aliter intelligenda sunt.*

39 *Qui aliquem vulneraverit, læsionis mulcta damnabitur: qui verò eundem occiderit, is homicidii crimine tenebitur.*

40 *Infirmam vulnerans etiam non letaliter, homicidio (si moriatur) sit obnoxius.*

1 INuadere nihil † aliud est, quàm irato animo quempiam adoriri hoc modo, si te quispiam adoriatur inermis sine vllo corporis tui contactu, is profecto tibi iniuriam intulit. Si verò te contigerit citra omnem læsionem grauiorem iniuriam dedit, l.1. §. Iniuriam autem, ff. de iniur. eoque puniendus is † est per Iudicem, iuxta qualitatem facti, & personæ, l. Atrocem, & ibi Salice. C. de iniur quorum forsitan per ocium in sequentibus capitibus meminerimus. Si statutum esset, vt quisquis alterum inuaderet armis, is mulctam incurrereret decem lib. 2 Parienſium: Deinde † si te quispiã adoriretur accinctus gladio, is haud dubiè in statutam mulctam decem lib. Parisi. incidit, etiam si gladiũ non exemerit. Armis enim 3 facta fuit illa inuasio ad quam probandam sufficit eum armis fuisse in inuasione munitum & accinctum, nec requiritur ipsa euaginatio, aut armorum violenta illatio: quandoquidem is inuasor ita armis paratissimis instructus, multo est se inermi audacior & violentior, & inuasum reddit multo etiam timidiorẽ: quocirca censent Doct. eum ceu violentum inuasorem etiam esse puniendum, quum per arma parata, illi in manu sit violentam aduersario vim inferre cum voluerit: ita singulariter Bar. in l.3. §.1. ff. de vi & vi armat. huic assentit Angel. Aret. vir doctissimus, & practicorum criminalium profecto decus, in suo insigni tracta. maleficiorum, sub gloss. dictus Andreas armatus, &c. Cui etiam suffragantur

annotationes ibidem, quæ diligenti Lectori ibidem manifesto aperiuntur. Dictis præterea † non absre adiungenda videtur quæ- 4
stio illa frequentissima, cuius meminit excellentissimus vtriusq; iuris interpres, Dominus Hippolyt. de Marsil. in suis Comment. super tit. ff. ad l. Cornel. de sicar. sub l. Si in rixa, videlicet: Statuto cauetur, vt arma gestans puniatur pœna centum. Altero statuto cauetur, vt inuadens alterum, puniatur item pœna centum. Tertio statuto cauetur, vt vulnerans aliquem puniatur similiter pœna centum. Ex his tribus statutis nunc exoritur quæstio: An is qui Titium vulneraverit, tium statutorum mulcta, scilicet trecentarum librarum, simul puniendus sit, quum aduersus tria enarrata statuta simul peccaverit: Nam arma gestauit, armis inuasit, armis item & læsit: An verò ob illam læsionem tantum puniendus sit semel pœna centum? Cui quæstioni (potius quàm quorundam Prætorum inexhaustæ habendi libidini) præfatus D. Hippolyt. in loco præcitato satisfaciens, asserit eum solum puniendum esse, pro vulneratione, vna pœna centum: nempe, quod infractio duorum primorum statutorum, scilicet de gestatione armorum & de inuasione, simul consindatur cum violatione tertii statuti & vulneris illatione: ita singulariter habet glossa in verb. Plurima in l. Qui de crimine, C. de accusat. quam ibi sequuntur omnes scribentes. argum. l. Quoniam, C. Ad l. Iulia. de vi. Idem tenet Bart. in l. Quemadmodum, §. Illud, ff. ad l. Aquil. & in l. Inficiando, in §. Infans, in final. ff. de furt. Baldus in l. Aduersus, in fine, C. eod. titul. de furt. atque idem Baldus in l. Quicunque, in 1. column. Cod. de seruis fugiti. & in l. Diuortio, ad fin. 2. colum. ff. solut. matrimon. Gandi in suo tractatu maleficiorum sub titul. de pœnis Reorum, in 19. colum. versic. Pone insuper, &c. & Ioann. Andr. in additione Speculi, in titulo de homicidio, super rubric. ibi, Vulgata est quæstio, &c. Albericus de Rosate, in secunda parte statutorum, quæstione 29. incipient. Tertia quæst. est, cuius etiam recordati sunt Bald. in l. Cum ancillis. Cod. de incest. nupt. in vltim. column. & Bartolus in l. Nunquam plura, ff. de priuat. delict. necnon D. Abb. ac alii in ca. 1. extra de pœnis, atque Angel. Aretin. in suo tractatu maleficiorum, in verb. Fecit insultum, in prima charta, in verb. Aduertas tu Iudex, & ibi in additionibus, & in eodem tractatu in verb. Admenauit, in princip. Possent † ex dictorum occasione in hac materia item plures proponi quæstiones: nempe, quoties vno verbere simul concurrunt plura delicta, verbi gratia, Si statutum esset, vt si quis læserit alium, puniatur decem: Quidam verò contra hoc statutum alterum vno ictu bidentis aut tridentis simul infligit duo aut tria vulnera: quæstio nascitur, an lædens sit puniendus pro singulis vulneribus iuxta statuti tenorem pœna decem? an solũ ceu pro vna inflictione semel pœna decem? Atque aliæ similes quæstiones hic moueri possent. Sed omnibus his & similibus quæstionibus per primam solutionem præcedentem respondendum erit, omnia huiusmodi plura delicta cõcurrentia similiter pro vno delicto esse iudicanda: ideoque tantum vnam mulctam decem esse pendendam: ita dixit Bartolus in l. Si gemina arbor, ff. arbor. furt. cæsa. & Gandi. in tractatu suo maleficiorum, sub rubr. de pœnis Reorum, in 10. colum. versic. Sed pone, & Angel. Aretin. in tractat. etiam suo maleficiorum, in verb. Et ipsum Titium percusit. Præsentis quæstionis etiam meminit Albericus de Rosa. in 2. parte statuto. q. 23. & ibi in q. 38. incip. Septima q. est, &c. & ibi in q. 29. incip. Statuto cauetur, quod si aliquis aliquem percusserit. † Si præterea constitutum esset, vt quisquis alterum inuaderet in domo sua, is duplo puniretur: teque deinde aliquis assiliret in domus tuæ vestibulo seu porticu, is certè eiusdem mulctæ statim 5 6

Reus

Reus fieret, quod vestibulum seu porticus pars domus tuæ sit, c. Si quis contumax, 17. q. 4 Bart. Bald. & Doct. in l. Cætera, § Hoc senatus, 2. ff de legat. 1. argum. l. Qui ædes, in fin. ff. de incend. rui. n ufra. neque hoc in facto vlla est facienda distinctio, an domus sit conductitia, vel gratis data seu concessa: an emptione. vel hæreditate propria. Huic seruiunt, l. Lex Cornelia, § Domum, & ibi scrib. ff de iniuriis, l. 1. § 1 ff. de liber. agnoscend l. 1. § Habitare, ff. de his qui deiece. vel effud Bart. in l Qui domum, & in l Nec in ea ff. ad l Iul. de adulter. Bart. Albe. Bald Paul. Castr. Iason ac rel. qui in vulgata l. Plerique, ff de in ius vocand. Si etiã †statutis ordinatum esset vt qui alterum in domo sua inuaderet, is duplo damnaretur; ac deinde quispiam re sedentem pro foribus peteret gladio, aut baculo, is similiter eadem latæ pœnæ Reus teneretur, non secus quam si te in domo tali modo fuisset adortus. Nam is maleuolum atque lædendi cupidum animum, hoc modo foris per facta edocuit: atque is in domo fuisse censendus est, qui domus suæ pro foribus fuisse cognoscitur. Si † te quispiam dolosè prehensis vestibus tam diu remoraretur, donec alter aduenies te inuasum aut læderet, aut interimeret: vterque & factor & facti causam præbens, pœnæ læsionis aut mortis obnoxius haberetur: huic congruit l. Qui occidit, §. In hac, ff ad l. Aquil. §. Cæterum, iuncta gloss. Institut. de l. Aquil. Socrates † inuasus à multis, atque ab iis omnibus læsus, atque affectus multis vulneribus, tandē moritur: & fertur mortuus ex vulnere inflicto à Platone: qui Plato probare vult contrarium, vulnus à se inflictum nunquam fuisse letale: sed vulnus illud quod à Diogene inflictum fuerat, verè fuisse letale: quod si probare velit, audiendus est haud dubiè in sua probatione, ita vt si eam comprobare posset, nulla pœna damnandus sit, quã pœna lesionis & vulneris: mortis verò minimè, d. l. Qui occidit, § fin. & l. Si ex plagis, in princ. ff. ad l Aquil. per glossam § Cæterum Institut. eod. titul. Istiuscemodi † autem probatio vetissimum confirmanda est, non per quoslibet, nec per insipidos & imperitos, sed tantum per peritos ac doctos medicos aut chirurgos, quibus potissimum ob nobilium artium suarum certitudinē, hac in re credendum, & ipsorum medicinæ regulis inhærendum fuerit, non secus quam Bononienses adhæserunt Carocio, vt not. gloss. in l. Omnis diffinitio, ff. de reg. iur.

10 Quandoquidem † ars medicinæ, ars est lōgè certissima & verissima, cuius regulæ ab experientia & longo rerum vsu, & obseruatione exortæ sunt, veluti ait quidam magni nominis philosophus in procœmio Metaphysicæ. Cuius item † regulas ceu verissimas ac certissimas, non verentur imitari sacræ leges, l. Septimo mense, ff. de statu homin. & in Authent. de restit. & ea quæ parit in 11. mense § Vnum. Hi tamen medici ac † chirurgi ad probationem eligendi fuerint vtrinque & per proximos consanguineos, aut affines interfecti, & simul per ipsius factoris putatitii consanguineos & affines, vel ad arbitrium & ordinationem Iudicis, siquidem in hac electione facienda, minime inter sese concordare poterunt. Cæterum † vnus medicus solus aut vnus chirurgus solus, etiam doctus & suæ artis expertus, non sufficit ad talem probationem confirmandam: sed oportet ad minimum esse duos: nisi ob raritatem vnus tantum haberi potuisset: tunc huic vni medico etiam credi poterit, si eo in loco plures haberi nequeant, per text. in Authentic. de non alienand § Quod autem, vers. vt neque vlla, ibi, aut etiam vno. si vnum solum ciuitas habeat, vel reperiatur ibi, & in l. Quod si nolit, § Si mancipium, versic. Culpam, ibi non adhibuerit medicum vel malum adhibuit, & sic tenent Bald. Ang. l. & amplè Cepol. ff. de ædili. edict. Ex habitis † nunc facilè colligeris, paria esse, nullum adhibere medicū, & quoslibet adhibere medi-

cos vel chirurgos indoctos & imperitos: quando ne doctissimo quidem satis tutò credendum fuisse monstrauimus, nisi plures haberi nequissent: aut certè nisi is vnus è multis esset celeberrimi nominis & medicorum penè præcipuus habitus in republica iuratus, ac præclaro stipendio quopiam remuneratus, cui certè vni tunc credendum fuerit, vt voluit Bart. in l. 1. per illum text. C. de ponder. & auri illatio lib. 10. Vni etiam credendum fuerit, si partes † vtrinque huius vnius arti considerent, adeò vt eo solo se contentos declararent, per l. 1. §. fin. ff. de verb. obligat. & ibi Ludou. Rom. & And. Barb. Hic autem notandum, plus fidei adhibendum duobus medicis affirmantibus non esse mortale vulnus, quam vni dicenti contrarium, l. 1. §. 1. in exordio, ff. de vent. inspic. & ibi hoc not. Bart. in verb. vlterius hæc lex facit in argum. cum aliis, per eum allegatis. Postremò † tutius credendū fuerit duobus testibus allegantibus legitimam causam vel rationem dicti sui, quam aliis duobus, nullam doctorum suorum rationem reddentibus, vt notat Bald. in l. Presbyteri, colum. vlt. C. de episcop. & cleric. & Ludou. Rom. in l. 1. in princ. ff. de cui oper. nunciat. Horū latè ité meminit D. Nicolaus Boerius in suis decisionib. aureis q. 323. quem casu emergente consulite. Aliud, † quando quispiam inuasus aut læsus, diu lecto ex vulnere aut inuasionis terrore decubuit: postea verò è strato se erigere, templa adear, fora, plateas, aliaq; loca frequenter, putans se à morbi ac vulneris periculo liberatum: ac deinde mox subitò in debilitatem recidit ac moritur: factor, inuasor, aut vulnerator eo casu reus erit homicidii, & de morte damnandus, non de læsione, si quidem apertè cōstiterit, vulnus insl ctū prius fuisse letale, & mortuum ex eo vulnere tantum, & per se obiisse, non aliunde. Nam si † sua negligentia, † ac aliunde vulnus postea redditum fuisset letale (nempe suo malo regimine: si vxori aut iuuenculæ concubuisset: si liberaliùs æquò ad ebrietatem ferè bibisset, tabernasq; frequentasset: si male se custodiuisset: si medicis aut chirurgis non paruisset vel cōtra salutares medicorum regulas aliquid peccasset, &c.) liber esset ab homicidio, Ludou. Bolog. in consilio 5. colum. 3. verb. Primus, & ver. Alius: tūc enim suæ negligentiæ, & sibi imputandum esset, & non vulneratori: quia dictis casibus seipsum necare videtur non necari ab alio: Idem dicit D. Augustinus in homilia, quę in sancto die Pentecostes cantatur: Quòd ille † se interimit, qui præcepta medici obseruare negligit: Et idem præstant leges negotiis, quod medicamenta morbosis, Authentic. quibus modis natura effic. sui, post princ. Et si curam medicantis expectas, oportet & vulnus detegas: vide bona custodia requiritur, per quam sæpe curari solent ea quæ mortalia videntur, l. 1. §. fin. ff. ad Syllan. Et è contra, mala custodia vulnerati non mortalia vulnera sæpe reddit mortalia, mortemque inducit, d. l. Quod si nolit, § Si mancipium, versic. culpam omnem, de ædil. edict. quo casu Lex aperte determinat, percussorem de homicidio non teneri, d. l. Qui occidit, §. fin. Quam hic de letalitate, † ac nō letalitate vulnerum sæpe meminerimus, ea vulnera potissimum letalia cēsenda sunt, quæ in locis periculosis & certæ morti obnoxiis inflicta sunt, vbi præcipuè medicorum censuræ considerandum fuerit: Ea similiter per se nō fuisse letalia, quæ in locis fuere insl icta non periculosis nec morti obnoxiis. Quocirca quisquis in huiusmodi locis non letalibus alterum vulnerauerit, ab homicidio liber iudicandus erit: potissimum si medici iuramento adstruant, eum vulneratum ex accepto vulnere nūquam obiisse, quod in tali loco nunquam potuisset esse letale, sed ex alio morbo aut alio accidente, aut latente malo, non ex vulnere, nato. Nam si malum aliquod ex læsione illa, tanquam ex ipsa causa fuisset exortum, veluti si ex vulneris malo accidissent ardentes febres,

16 17 18 19 20 21

bres, aut alius quispiã morbus, ex quo morerẽtur) in eo casu suspicio mortis esset cõ ra factorem, qui obid de mortis crimine damnandus esset. Parui enim refert an re & morte ipsum occiderit, an mortis causſam dederit, l. Item Mela, §. Si alius tenuit, & l. Qui occidit, §. fin. ff. ad l. Aquil. & l. Nihil interest, ff. Ad l Corn. de sicar. Angel. in §. Cæterùm, Instit. de leg. Aquil. Porrò in dictis rerum euentis, & factis potissimum (vt dixi) standum erit iudicio medicorum aut chirurgorum, vt qui certius hac in re iudicare poterunt: Nempe, an verè ex vulnere mortem obierit; an forsan ex vulneris aliqua exorta occasione; quapropter ipsi medici (vt hoc obiter inferam) & docti chirur-
12 gi ob artium suarum nobilitatem vel † in hoc periculosissimo negotio honore omni persequendi sunt, teste etiã Eccles. 28 Honora (inquit) medicum propter necessitatem: nam & illum creauit altissimus. Ve-
13 luti si contingeret † vulneratum mortem occumbere ipsius medici aut chirurgi imperitia, vulnerator non esset Reus mortis, sed tantum læsionis, l. Qui actione, §. fin. ff. ad l. Aquil. §. Præterea, & ibi Angel. Instit. eod. tit. de l. Aquil. l. Illicitas, §. Sicuti. ff. de officio præsid. Si quis fundum, §. Celsus, ff. loca. & l. Imperitia. ff. de reg. iur. Atqui hoc casu ipse medicus & chirurgus arbitraria pœna damnandi per iudicem essent. Verum si medicus aut chirurgus artis suæ peritia diligenter & ad regulas suas operatus fuisset, & vulnere affectus ille nihilominùs moreretur, nihil imputandum esset medicis aut chirurgis istis, qui ab omni culpa essent liberi, etiam in foro conscientiæ, Abb. in c. Tua nos. §. Ad vltimum extr. de homicid. Euentus † enim mortis, docto ac diligenti medico aut chirurgo nunquam imputandus est, quandoquidem non est in medico, semper releuetur vt æger, d. l. Illicitas, §. Sicuti, gloss. in c. Ad aures, extr. de ætat. & quali. Si vero medicus & chirurgus indocti reperiantur esse in culpa, nempe ob crassam artis imperitiam, aut non adhibitam strenuam diligentiam, tunc (vt prædictum est) tenentur l. Aquil. Angel in §. Præterea si medicus, Institut. de l. Aquil. &
25 Feli. in d. c. Tua nos. Si vero studio & ex † conscientia (licet doctus fuerit & peritus) mortem procurauerit, præbendo aut præscribendo medicamina noxia, aut stupida, & emortua: aut ad curam assumptum data opera reliquerit, vt vel his malis & mediis tandem mortem oppeteret, is haud dubie mortis ohnoxius fieret, & de morte damnãdus esset, l. 1. §. Diuus, ff. ad l. Cornel. de sicar. & l. 1. C. eod. tit. Istha autem maxi-
16 me notanda sunt pharmacopolis: Nam † si medicus culpam incidit præscribendo noxia & stupida medicamina multò magis ipsi pharmacopolæ in culpa erunt, & execrabiles qui ex auaritia & lucri inexhausta libidine, etiam contra medicorum præscripta, vel ex propria temeraria audacia, quasvis medicinas confi. iũt ex corruptis speciebus, & herbis aut radicibus planè emortuis, quibus lãguidis nihil lõpis præstant imò ipsius mortis sæpe etiam causam præbent: cuius quidem mortis non solum in foro cõscientiæ, verum etiã in foro fori (quòd per conscientiam & industriam fecerint) sunt obnoxii, Ang. & in d. §. Præterea si medicus. Quoniam autem superius medicorum periculum nonnihil attigimus, non abs re futurum arbitrabar, si quibusdam trivialibus medicis & chirargis hic pauculas conditiones explicarem, quibus præditos esse conueniat bonos & cordatos medicos & qui omne periculum euitare studeant. Quinque
27 † igitur conditiones, siue qualitates medico conueniant, oportet; de quibus Panormi. in d. c. Tua nos. Primo enim requiritur, medicum & chirurgum esse laicum, non clericum; quandoquidem cuiuis clerico medicinæ & chirurgiæ exercitium de iure prohibitum est in c. Scientiam, in c. Non magno, & in c. fin. ne cleric. vel monachi. Vnde clericus chirurgiam exercens, si ex ea

mors sequatur, etiam si sit peritus & diligens, efficitur irregularis, d c. Tua nos. Secundo requiritur, vt suæ artis & professionis sit peritus. Tertio requiritur, vt adhibeat omnem diligentiam secundum artem. Quarto, vt ægrum informet, & doceat de his, quæ sunt suo morbo perniciosa & contraria. Quinto, ne in dubiis sit nimium audax & temerarius, veluti si dubitet an præscripta aut præscribenda medicamina sint ægrotanti profutura, & salutaria, an non: in hoc casu potius reseruanda sunt præscripta: & vt languidus abstineat consulendum potius, quam vt sumat, Innoc. in c. Tua nos. sæpe allegato. Præstat enim tunc ęgrotantem summo committere medico Deo, quam temere quippiam per imperitiam & ambiguitatem in eo curando tentare, & dubiæ suæ sententiæ committere velle. In his
83 autem † omnibus casibus, in quibus medicus aut chirurgus peccat culpa lata, puniendus est, non ex aliquo senatusconsulto (quod iura nusquam quorundam testimonio exprimunt) sed potius pœna aliqua mitiori, & pecuniaria: aut certè extraordinaria ad arbitrium ipsius Iudicis, vt dicunt Bartol. & Angel. in l. In lege, ff ad leg. Cor. de sicar. quia vbi non est pœna expressa à lege vel statuto, illa est imponenda Iudicis arbitrio, l. 1. §. Expilatores, ff. de effract. & expila. l. Hodie, ff. de pœnis, l. 3. versic. Stellionatum, ff. de crim. stelli. c. Felicis, §. Cæterum, de pœnis, libro decimo sexto, l. 1. ff. de iure deliber. l. fin. ff de actionibus empt. l. Mora, ff. de vsur. l. Continuus, §. Cum ita, ff. de verb. obligat. & Felinus in d c. Tua nos, extr. de homicid. Hactenus de medicorum & chirurgorum officiis prędicto statuto conuenientibus, satis superq; dictum
89 esto, reliqua persequamur. Si legibus † cōstitutum esset, vt quisquis alterum inuaserit, dependat lib decem, & per occasionem vsueniret multos simul coniunctim vnū edotiri: omnes & singuli inuasores dictarū decē lib. Rei cōstituerētur. Quandoquidem tot sunt iniuriæ, quot sunt iniuriarū illatarū
30 res: & cōtra; Hinc fit, vt si † vnus plures inuadat, vnius mulctæ punitionē tantum incurrat. Singulæ tamen personæ inuasæ exigere possent passi dispendii & iniuriæ reparationē, quā certè singulis exoluere tenere-
31 tur. Si † statutum esset, quisquis alterū inuaserit, mulctabitur decem lib. Pariss. Et quisquis vulnerauerit alterū, damnabitur 20. lib. Pariss. deinde si contingeret Demosthenē inuadere Socratem, eumq; ita vulnerare, tum Demosthenes posteriori mulcta 20. lib. Pariss. tantum damnabitur, scilicet de læsione. Nam à priori mulcta inuasionis liberandus erit secundū Bart. in d. Illud, §. Si idem, ff. ad l. Aquil. Verum si
32 † Demosthenes Socratem vno tempore inuasisset, deinde alio tempore intercepto vulnerasset, vtriusq; mulctæ certè Reus efficeretur, d l Illud, §. Si idem, & ibi Bar. Si ex duobus alter alterum inuasisset, èquo non constaret, vterprior inuasisset alterum, suspicio vehementior esset contra ipsorum alterutrum, qui huiuscemodi facinoris infamis esset, & publica fama ad similia perpetranda delicta ex consuetudine habetur addictus & propensus, l. Vel vniuersi ff. de pignora. actio l. Qui semisses. ff. de
33 fur. Si statutū esset † vt quisquis alterum cædat in faciem, mulctetur quinquaginta lib. Pariss. cuius meminit Angel. Aret. in Atrox, Institut. de iniur. Deinde si aliocto cautum esset, vt qui alterū cædat in pueris, mulctetur duplo. Tertio statuto proterea edictū esset, vt omnes eiusmodi iniuriæ de nocte incursæ, duplo dependerentur esset, atq tunc contingeret Martinum occidere Egidium in faciem, in plateis, atque nocte, ita vt cōtra illa tria Statuta simul no delicto committeret: in his casib. tota iura mulctam centum lib. Pariss. tantum duplicari, hoc est, summam nouissimi non amplius: atque vt in eam summā Martinus perpetrator cōdemnetur. Nam principale factum expendendum: vtpote,

præcipuè executioni obnoxium est, eoque mulcta potior condemnanda, non quæ accessoriæ sunt, aut indè manantes. Si † statutum haberetur tale, vt qui alterum inuadat, mulctam exoluat quinquaginta lib. Paris. & qui alterum lædat, soluat emendam centum lib. Paris & qui alterum occiderit, dependat mille lib. Paris. deinde contingeret, vt Demosthenes inuaderet Socratem, atque post inuasionem, ipsum tam grauiter læderet, vt eam lęsionem mors sequeretur, nō teneretur exoluere omnes mulctas: sed per solutionem mulctæ mille lib. Paris. absoluendus esset, quoniam factum tale propter continuationem æstimatur pro delicto vnico, Bart. in d. l. Si gemina arbor, Gandi & Angel. in dictis suis tractatibus maleficiorum, in locis sup. allegatis: Idem Bar. in l. Illud §. Si idem, ff. ad l. Aquil. vbi inquit: quòd quando plura delict: tenduntad eundem finem, pro vno tantùm puniuntur, si fiant eodem impetu, eodemque durante affect u Nam † si huiusmodi 38 facta contigissent diuersis temporibus, atque post interualla temporis, Reus tunc fieret omnium illarum mulctarum, d. l. Illud, §. Si idem: & ibi Bartol. infert, Si te adoriar & vulnerem, me non esse puniendum, nisi de vulnere tantum: quia assultus fit ad finem vulnerandi, vt notatur in l. Qui de crimine, C. de accusat. Bartol. in l. Nunquam plura, ff. de priuat. delict. Non mirum tibi pie Lector hic videatur, quod in hoc statuto dixerim illum, qui ad mortem sequentem vulnerasset, damnari posse pœna pecuniaria mille lib. Paris. quum sit crimen homicidii, & non nisi gladio plectendum. Quandoquidem sunt nonnulli † Doct. qui contendunt criminales pœnas homicidii 40 posse conuerti in ciuiles punitiones & pecuniarias, argu eorum quæ pro constanti tenent Bart. eiusq; sequaces in l. 1. ver. vltimò quæro, ff. de Publicia. in l. 1. ff. vi bono. rapto. in d. l. Nunquā plura, & Bald. in l. Nō eo minus, C. de accusat. Alii verò contrarium adstruunt, nempe Archid. in c. Duo ista nomina 23. q. 4. & in c. fin. ne cler. vel mona. lib. 6. Hostien. & Ioan. And. in c. fin. de cōsuetu. Nam si (inquiunt) illorū sentētiæ iura subscriberent, daretur populo aperta peccādi occasio, & liberius occidēdi quoslibet nefaria licentia, Panor. in c. Ex parte, de consuetud. in antiq. iunctis additionib. ibidem, Felinus in Rub. extr. de homicid. & Ludo. Rō. in suis singularib. singulari 756. incip. Iudex potestatis. Porro, † si statuto 37 cautū esset, vt qui alterum vulneraret, mulctā incurreret decem lib Paris. Et si in platea vulneraret, duplū depēderet: deinde verò contingeret, vt Demosthenes Socratem vulneraret in platea: is Demosthenes profecto depēdet vtramq; mulctam, quod duo distincta sint delicta: alterum ex causa vulneris: alterum ratione loci: cuius gratia delictum est enormius (vt quidā autumāt.) Alii volunt esse absoluendum dupla punitione: alii verò minima mulcta cū esse absoluendum. Atq; † in his omnibus statutis, ipsa statutorū verba, textus & forma ad literam sunt seruanda, quod omnia stricti iuris sint, vulgatiss. l. 3. §. Hæc verba, & ibi. Bart. ff. de negot gest & l. Quicquid adstringendæ, & ibi Scribent. ff. de verb. oblig. cū infinitis nec dissimilib. Si postremò † cōstitutum 39 esset legib. municipalib. vt quisquis inuaserit, cæciderit, vulnerauerit alterum, mulctetur decē lib. Paris. & qui alterū occiderit, vicissim iustitia occidendus sit. Postea vero Demosthenes adoriretur & vulneraret Socratem: & deinde accederet Plato, qui Socratem occideret: Demosthenes tantum mulctaretur decem libr. Paris. ratione vulneris: Plato vero criminaliter veniret exequendus vltore gladio. Si denique quispiam vulneraret infirmum etiam citra læsionem letalem, vulnerator Reus esset (si moreretur) homicidii, non secus quam si validum aliquem vulnerasset, l. Qua actione, §. Sed & si quis seruum ægrotum, ff. ad l. Aquil. De his satis superque.

CAPVT LXXVIII.

De necessaria suorum bonorum defensione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 78.

1 *Furem nocturnum an occidere fas sit?*
2 *Furē nocturnū ad hoc vt occidere liceat, plura requisita.*
3 *Furem diurnum an occidere permissum sit?*
4 *Fures ob leuiuscula bona non sunt occidendi.*
5 *Minima non sunt in consideratione.*
6 *Ab altero inuasus & citra periculum euadere campos, tenetur effugere.*
7 *Inuasus & sine magno periculo suorum bonorum effugere nequiens, non tenetur effugere.*
8 *Inuasus ad arctum vsq; & præsentissimum periculum, vlico tantùm sese defendere tenetur.*
9 *Vim patiens ab altero bonorum causa, se defendere potest subito ipso momento, & quouis etiā tempore futuro.*
10 *Volenti capere debitorem, licet telo resistentem occidere, & eius procuratori.*

1 PErmissum est † mihi (ex necessariæ defensionis titulo) furem aut alium quēpiam qui de nocte ædes meas, villam, aut septa mea latenter ingressus, mea suffurari conatur, aut vim vllam mihi aut meis, tum familiaribus tum aliis rebus inferre satagit occidere sine vllo metu pœnæ iuridicæ, text. est in l. Furem nocturnum, ff. ad l. Cor. de sica l. Itaque, §. Lex, ff ad l. Aquil. &c. Si perfodiens, extr. de homicid. Huic etiam quadrat insignis text. in l. Sed & si quemcunque, ff. ad l. Aquil. vbi dicit, Si occidisti furem, quem capere poteras: ergo à contrario, si capere non poteras, poteris impunè occidere: Cui præterea seruit text. notab. Exodi. 22. vbi dicit: Quod si fur perfodiens domum occidatur, occidens non est Reus sanguinis, illumque textum allegauit S. Tho. secunda, 2. q. 64. art. 7. volens probare, quòd longè magis licet occidere pro defensione vitæ. & arguit, si pro rebus longè magis pro vita: his itē subseruit l. 1. & ibi gloss. & Doct. C. vnde vi: Bart. atque eius sequaces in l. Vt vim, ff. de iustit. & iure, Ang. Aret. in suo celebri tracta. maleficiorum, in
2 gloss Et dictus Titius se defendendo. † Vt autem furem nocturnum occidere liceat, secundum opinionem communem, plura
3 requiruntur: Primò, vt istud fiat pro defe- sione suiipsius, vel rerum suarum, alioq- enim nulli fas esset occidere furē, maxi- si illinc absque vlla rerum ablatione re- dat. textus est in d. l. Furem, cū supplem- to gloss & Bartoli: Defensionem autem lam intellige non rerum quarumlibet, magnarum duntaxat: nam de paruis reb- nullū haberet locū illa violenta ad alter- internecionem defensio, l. Si ex plagis, Tabernarius, ff. Ad l. Aquil. Secundo quiritur, vt clamando inuocet aliorum su- sidia. l. Itaque, ff ad l. Aquil. Talis en- præcedens clamor à factore, tollit omn- clandestini homicidii, aut læsionis su- cionem, vt inquit Hippol. Marsilius in d- Furem. Tertiò requiritur, vt furem n- pse ante occisionem agnoscat, nec vllus stium præsentium quorum operam in- mauerat. Nam si fur ille notus fuisset domus domino aut testibus præsenti- non ita impune fas esset tunc eum fu- occidere, quum testimonio multorum e- fure de furto iuridicè agere posset, Bar- d. l. Furem. Quartò requiritur, ne eum prehendere potuisset, l. Sed & si quem- que, ff. Ad l. Aquil. Pari † ratione cum periorib. permittitur mihi occidere fur-

qui etiam interdiu domũ meã ingreditur, aut sepţa mea, præcipuè si baculis, lapidib. telis, aut armis aliis munitus ingreditur, meq; ita petat, vt mea mihi violenter abripiat: & si ego eundem furem aliter à meis nec arcere, nec abigere possim citra summũ corporis mei aut bonorũ meorum periculum, l. Itaq;. & l. Sed & si quemcunque, ff. Ad l. Aquil. præallegatis. Isthæc autẽ intelligas oportet, si eum furem violentũ non cognoscas, teste Bart. in l. Furem. Nam si eũ personaliter cognosceres, non tã tutò eum occidere licet. Similiter si fur quispiam alterius domum aut sepţa interdiu & clara luce ingreditur, nullis prædictis armis munitus, nec vllam domino vim inferens, sed tantum furandi malo studio exagitatus, in eo casu non licet tunc furem diurnũ occidere, quũ eum etiã cognoscere posset, & cum eo agere iustitia: atq; hæ sunt cõmunes omnium de furibus nocturnis & diurnis opiniones. Ego verò præfata ab omnibus venia, ab his opinionibus in parte dissentire me fateor: volens nulli licitũ esse, vt furem nocturnum pro rebus tãtùm occidat, nisi accedat graue corporis sui periculũ: & fur aut actu, aut præsumtiue tibi armis vim inferat, d. c. Si perfodiens. ext. de homicid. vbi textus apertè etiam causſam reddit, cur magis liceat nocturnum occidere furem, quam diurnum: nempe, quòd de nocte nullicet rò constet, an is furandi, an occidendi gratia eò venerit, quod luce magis est perspicuũ. Et in dubio periculo, petius semper malam suspicatur, quod vt quis repellat, ad alterius interemptionem etiam se defendit & vlciscitur. Si enim constaret, furem tantum furandi studio domũ tuam fuisse ingressum (quod euidentius fit clara luce, ideoq; non tam temerè licet furem interdiu occidere) nec tuæ personæ vim vllã armis inferat: dico tibi nõ concessum esse, vt ei funiculo, bonorũ tuorũ solum gratia, vitam eripias. Porro an furandi an occidendi gratia venerit, vel hoc indicio (quod iura volũt esse necessarium) cognoscet, si magno clamore aliorũ suppetias imploraueris. Nam si hoc clamore territus aufugerit, argumentũ est eum nõ te, sed tua petere: atq; hoc casu, non licet tibi furem insequi & occidere. Si verò post clamorem nõ terrefactus permãserit, suspicio est cũ occidendi tui gratia vsquã delitescere. Atq; eo casu fas est eum tibi talem furem occidere, etiam si actualiter non videas eum te telo, aut aliis similib. armis petentem. Ratio igitur furis occidendi, aut nõoccidendi, tota consurgit ex suspicione homicidii tibi inferendi: aut non inferendi: adeo vt si vim inferat vel inferre præsumatur, occidere possis. Si vero nullã vim tuæ personæ inferre constiterit, sed tãtum rebus tuis, nulla ratione puto tibi permissum esse, vt eum occidas: atque ita intelligo l. Itaque, § Lex, ff. ad l. Aquil. ponderando aduersatiuam (autem) positam in versic. Interdiu. Non tamen per illum textum probatur id, ad quod adducit eum dominus Iason (salua interim pace tanti) in præcitata l. Vt vim, ff. de iusti. & iure: qui vult, quod pro sola rerum defensione liceat occidere, quia ibi non occiderat, aut non probatur occisio facta pro sola rerum defensione: imo etiam pro defensione personæ. Nam cum non aufugit post clamorem, latro potius, quam fur esse præsumitur: & ita non malè concordat cum l. Furem, ff. ad l. Cor. de sica. licèt D. Iason in d. l. Vt vim, dicat contrarium: dum inquit illos textus vix posse ad concordiam reduci; & in hoc differt à diurno, quem occidere solum potero, si actualiter telo aut similibus armis me lædere tentet. Ex his nunc clarè colligitur, quod non est licitum occidere furem diurnum aut nocturnum: nisi is plus sit, quam fur: aut plus quam fur esse præsumatur. Nam si telo, aut aliis non dissimilibus armis defendat, plus est quam fur: si vero post clamorem non aufugerit, præsumitur eum plus esse quàm furem, & ideo his casib. occidere licet, aliàs vero minimè.

Adque hanc opinionem meam, tametsi pace omnium protulerim, cuiuis tamen communibus opinionibus adhærere permittitur. Cærerum † prædicta intelligas velim, non de minutiis, rebusq; parui precii, veluti pomis, pyris, atque his similibus: ob hæc enim nulli licet furem occidere, imo ne lædere quidem, etiam si armis sese defendere conaretur: sed de magnis bonis hoc oportet, intelligas, quæque magni precii sunt (vt ante memini) d. l. Si ex plagis §. Tanarius: huic seruit quod voluit Alexand. in d. l Furem: Quod si parcitur famę hominis prorę vili ac modicæ, vt in l. Si oleum, §. finali, cum l seq. ff de dolo ergo multo magis parcendum est vitæ: ad quod allegat l. Si adulterium, § Liberto ff. de adul. huic consonat regula illa notissima: Quod † minima non sunt in consideratione, vt habetur in l. Seio, ff de in integ. restitut. in l. Omnino, ff. de impen. in reb. dotali. fact. & in c. Licet causam, in verb Nulla vel modica, ext. de proba. D. Hippo. à Marsil. in l. Si vt allegas, Cod. ad l. Cor. de sicar vbi nõnullorum similium meminit. † Si meam personam quispiam inuaderet, egoque citra periculum inuadentem possem effugere, profecto eo in casu planè tenerer effugere (vti & supra dictum est) Si vero quispiã † mea peteret inuadere bona, non tenerer hoc casu inuasorem effugere: quandoquidem mea fuga graue mihi posset bonorum meorum inferri dispendium. Si † prætereà me quispiam adoriretur, ita vt in arctã me cõstringeret periculi angustiam: in hoc casu è vestigio tenerer meipsum fortiter ad alterius etiam internecionem (si effugere non detur) defendere, & non per interualla temporis, vti dictum est supra. Verum † si quispiam bona mea violenter surripere conaretur, aut me extruderę possessione meę: in eo casu possem me defendere contra aduersarium, non solum tempore præsenti, atque in ipsa animi concitatione, sed etiam quocunque alio tempore oportuno sequẽti, assumendo plures viros subsidiarios ex meis fautoribus. potissimum, si damnum illud quod mihi aduersarius inferre vellet, graue esset & irreparabile. Superioribus autem annectere necommino extraneum fuerit insigne illud verbum Baldi in l. Si vt allegas, C. Ad l. Corne. de sicar. Quod sicut † licet occidere furem se telo aut similibus armis defendentem: ita etiã licitum est creditori volenti capere debitorem fugientẽ, se telo, aut aliis similibus armis defendentem & resistentem eum occidere: Quod D. Hippol. ibidem extendit etiam ad procuratorem creditoris, cui etiam licet capere debitorem domini fugientem, secundum glos. in l. . Cod. vbi quis decuri. vel cohor. quam ad hoc refert & sequitur Iason Instit. de actionib. in princip.

CAPVT LXXIX.

De necessaria proprii honoris defensione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. [illegible]

1 *Alapam impingentem licet repellere gladio.*
2 *Prius infamiam inferentẽ interimens, excusatur defensione necessaria.*
3 *Nobilibus maior sua gloria defendendi ratio.*
4 *Omnibus permissa sui honoris defensio.*
5 *Conseruatio personæ & famæ æquiparantur.*
6 *Forti potior sui defendẽdi ratio, quàm imualidæ.*
7 *Sunt causæ, quibus fugere non est ignobile.*

Sed

1 Si adoriretur me quispiam, † alapam in faciem mihi impacturus, bono iure mihi permittitur eam iniuriam impedire gladio meo, si aliter eam à me propellere nequeã.
2 Et † si ea in defensione eum interfecerim, ea quidem interfectio censenda est necessaria defensio, nam illam infamiæ labem nõ
3 cogebar perpeti. Nobilibus, seu † claris item permittitur, sese grauius defendere contra ignobiles, seu obscuros, adeo vt si ea in defensione ignobilẽ interemerint, excusentur de necessaria defensione admissa. Hippol. Marsil. in l. 1. num. 44 ff. ad l. Cor. de sica.
4 Omnibus † enim iure permittitur honoris sui defensio & ignominiæ violenta repulsio: imo tam infamiam, quam corporis proprii pericula, aut rerum nostrarum damna,
5 à nobis propellere cogimur. Nempe † quod personæ, & famæ conseruationem iura æquiparẽt, l. Iusta, ff. de manumiss. vindict. Et quod honor & fama cuilibet pecuniario cõmodo præferantur, l. Iulianus, ff. Si quis omiss. caus. testam. Cyn. in l. 1. C. vnde vi: eam autem iniuriam si non vlciscatur, perpetuo infamis sit & repellibilis. Similis infamiæ
6 nota † viro forti quoque permittitur excusabilis, contra infirmum quempiam & debilem, cuius vim si perferat, fortitudinis suæ iacturam facit, & infamiam impingit, quod in tali statu rerum, ob dedecus & infamiam profugere non tenebatur: fuga enim talem viliorem redderet, & magis contemptibilem, & crudelis est, qui suam famam negligit. teste Cyno in l. Si ex plagis. in § Tabernarius & in l. Scientiam, § Qui cum aliter, ff. Ad l. Aquil. cuius etiam me-
7 minit Hippol. in d. l. 1. tametsi † occasiones incidant, quibus fugere non sit indecorum & ignobile, potissimum si per eam fugam grauiora impediantur mala.

CAPVT LXXX.

De necessaria defensione amicorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 80.

Defensio oppressi proximi cuiuis licita.
2 *Defensionem iterantem qui defendit, ad alterius etiam (si res vrgeat) internecionem, excusatur ab homicidio.*
3 *Ignoto, suppetias ferre licet cuiuis, non tamen tenetur.*
4 *Oppressum recusans defendere, ab omni pœna liber manet.*
5 *Iura ciuilia neminem ligant ad obsistendum malo.*
6 *Pro altero defendendo licet pecuniam accipere.*
7 *Malum secretum nemo alteri detegere cogitur.*
8
9 *Fallit hoc in* { *Seruo.* / *Crimine læsæ Maiestatis.* / *Crimine parricidii.*
10
11 *Iura pontificia quamuis ligant ad prohibitionem mali.*
12 *Non resistens malo punitur, sed non pari pœna cum factore, nisi, &c.*
13 *Patri* } *defendere* { *Filium oppressum.* / *Filiam contra stupratorem famulum.*
14 *Patri*
22 *Permittitur* { *Parentib.* / *Consanguineis* / *Affinibus* / *Tutoribus* / *Amicis* } *defendere aut* { *Filiam,* / *Virginem pupillam,* / *Matronam honestã* } *contra raptores.*

15 Patri, — Mœchum filia, vnà cum filia.
18 Patri, — Filiam mœchantem domi sua vel generi tantum,
19 Genero, — Adulterum solum.
22 28 Marito, — Adulterantem cum vxore sua, non vxorem,
23 Vxori, — Adulteram mariti in actu, non maritum.
25 Marito, — Seruum, iocantem impudicè cum Vxore, Filia.
25 Patri, — Seruum.
26 Permittitur Marito, Concubinario, Concubinæ, Sponso, Filio, Nepoti, Fratri, Conuiatori, Filio — occidere — Riualem suum, sæpe prohibitum. Mœchantem cum concubina sua. Mœchum amasii sui. Mœchantem cum sponsa sua. Oppressorem patris aut matris. Oppressorem aui aut auiæ. Oppressorem fratris sui. Oppressorem consocii itineris. Adulterantem cum matre vel nouerca.

29 Patri non licet occidere filiam in domo aliena, sed in domo propria vel generi.

36 37 38 39 Tenetur Dominus, Seruus, Quilibet, Feudatoi — defendere — Seruum conductum. Dominum suum. Eum cui defensionem addixit. Feudatarium vasallum, & contra.

26 Patri — occidere licet — adulterum, & filiam simul.
27 Marito — adulterum tantum, non vxorem.

84 Vxor propter adulterium priuanda est dote & bonis paraphernalibus.

27 Clericus post frequentem admonitionem non abstinens à colloquio meretricum, excommunicandus est.

32 33 Filius, Nepos — Non defendens — Parentes, Auum, Auiam — puniendus est.

1 CVIuis homini iura † permittunt defendere, ac citra crimen omne protegere confratrem suum, etiam ignotissimum, ab altero grauiter oppressum: potissimum si is oppressus de vi illata clamitet, & patrocinium inuocet: vt eleganter notat Bart. in l. Si quis in seruitute, in fin. ff. de furt. In l. Vt vim, in vers. Quærit glos. quid, &c. & ibi glos. ff. de iustit. & iure. Cyn & Petr. in l. 1. C. vnde vi. Elegans text. in c. Dilecto, de sentent. excomm. lib. 6. vers. & quidem cum liceat, c. Non inferenda, 23. q. 3. c. Error, 83. dist. prædicta tamen consuluit sano 2 iudicio esse intelligẽda Bart. in d. l. Vt vim, in versic. Quærit glos. quid, &c. quem in eadem opinione sequitur Ang. Aret. in suo tract. maleficiorum, in glos. Et dictus Titius se defendendo: nempe hac causa moti, vt vitetur opinionum multarum varietas. In hoc † tamen ferè consentiunt & dicunt, si ille tertius interueniens videat confratrem suum grauiter oppressum, eiusque periculo metuens, iubeat oppresso, vt suum imploret auxilium: quod si oppressus id faciat, & tertius interueniens ob imploratio-

nem oppressum defendat, oppressorem le-

dat

dat, aut etiam interimat: in eo casu volunt occisorem non teneri, vt notat Bald. in d. l. 1. C. vnde vi. cuius sententiam sequuntur plerique omnes, argum. l. Gracchus, C. ad l. Iul. de adult. quod ait Bart. esse notandũ in praxi, & hanc opinionem sequũtur Petr. & Iacob. in d. l. 1. C. vnde vi. Alienigenæ
3 atque † ignoto licitum est (si velit) ciui alicui aut viro vrbico, ab altero periculose oppresso, ferre suppetias: verum ad eam defensionem humano iure non obligatur, nec ad eam cogi potest, Bart. & Doct. in d. l. Vt vim, pro quo allegant glos. in c. Quantæ, in ver. Interpretamur, ext. de sentent. excõm. & est casus etiam, & ibi doct. in l. Metum, §. Sed licet, ff. de eo quod met. caus. Nam & si is alienigena cernat quempiam opprimi, quem tamen defendere potuit, & protegere, humano iure nihil damni incurrit, nec oppresso vllam iniuriam inferre dicitur, tametsi defendere potuit & non fecit: quia in illius voluntate totum situm est, vt oppressum defendat, aut non defendat, vt est textus & ibi Bald. & Raph. in l. Filio pater, ff. de legat. 1. Nicolaus Boërius in suis decisionibus aureis, q. 83. num. 6. Quocirca † nul-
4 lum crimen non defendendo, cum possit committit, quanquam non ferendo auxilium, si quando potuerat, & oppressum ita negligẽdo, videatur oppressori fauere, ac esse particeps propterea culpæ: ita dicit ad literam text. in d. c. Dilecto. versic. Et quidẽ cum liceat. Huic loco non inconcinne adiicientur tres conclusiones. Prima, Consenti-
5 ens † per negligentiam, de iure ciuili non tenetur, quia nemo tenetur obuiare delicto, & malum alteri illatum perpetuo defendendo propellere. ita dicit gl. in l. Culpa caret, ff. de reg. iuris: Bartolus in l. 2. §. Sed in eo, ff. ad S. C. Sylla. Bart. in d. l. Metum, §. Sed licet, per illum text. in quo dicitur,
6 Quod † liceat pecuniam pro altero defendendo accipere: ex quo colligitur, quod iure ad defensionem alterius nemo teneatur. Nã si quis iure ad alterius obligatus esset defensionem, nulla ratione pecuniam accipere posset, per text. in l. Iurisgentium, §. Si ob maleficium, ff. de pact. vbi quis non debet accipere pecuniam pro eo faciẽdo, quod de iure communi facere tenetur: Et hanc opinionem videtur tenere gloss. in c. Quantæ, ext. de sentent. excommun. & sequitur Salic. in l. Quisquis, §. Id quod, C. ad l. Iuliam Maiest. Abbas in c. 1. de offic. delegat. Et hæc est communis omnium opinio: licèt quidam respondeant ad text. prælleg. vt Philippus Decius in d. c. 1. de offic. delegat. Ex his infert Bald. in d. l. Vt vim: Quod
7 † si potui iuuare aliquem oppressum clamando, & non feci, de iure ciuili ad hoc nõ teneor: similiter si sciebam, quòd Mæuius velit occidere Sempronium, idque illi non significauerim, nec dixerim, illud similiter dicere non teneor. Verum ista prima con-
8 clusio limitanda est. Primò † in seruo, qui cum potest, non defendit dominum, quia punitur pœna vltimi supplicii, l. fin. C. de his quib. vt indig. l. 1. ff. ad S. C. Sylla. Ita intelligitur l. Culpa caret, prius citata, si in ea sumas argumentum à contrario sensu.
9 Secundo † locum non habet in crimine læsæ Maiestatis cui defendendæ omnes ex iure obligati sunt, si possint. l. Quisquis §. Id quod, Cod. ad l. Iuliam Maiestatis. Ex quo infert Bartolus in l. 1. §. Occisorum, ff. ad S. C. Syllanianum. quod sciens coniurationem contra Principem, punietur, si non reuelet, quia ita celando illius Maiestatem quum posset, non defendit, quam opinionem sequuntur Abbas, & Philippus Decius in c. 1. extra de officio & potestate iudic. de-
10 legat. Tertio † non habent locum, quę prędicta sunt in crimine parricidii: quia sciens aliquem velle occidere patrem aut filium, grauissime tacendo peccat, & ideo ob non denuntiationem punitur, textus est in l. Vtrum, in verb. Cõscii criminis, ff. ad l. Pomp. de parricid. Quãquam sint qui dicant, quod debemus supplere, de conscijs participibus, quam solutionem etiam habet Bald. in d. l.

Quisquis, cuius magna (haud dubie) est auctoritas. Posset tamen aliquis acutioris ingenii, Conscios illos dicere esse eos qui cum conscientia delicto fauebant. Ad hunc sensum quanquam ita conscios intelligere possis: priori tamen opinioni magis, vt adhæreas, suaserim: atque hactenus ita in hac cõclusione habita de iure sunt ciuili. Secunda † aũt conclusio est: de iure Canonico omnes tenentur obuiare delicto: Si enim (cũ possent) malo non occurrerent, grauiter ipsi, non præstando Christianum officium delinquerent, text. est in d. c. Quantæ, vbi dicitur illos fauere alterius maleficio, qui cùm possint resistere, non resistunt, textus in can. Sicut dignum, §. Illi etiam, extra de homicid. In d. c. Dilecto, in d. c. Non inferenda, 23. quæstio. 5. c. final. & c. Qui potest, eadem caussa & quæstione. Et hanc opinionem tenet gloss. in d. l. Culpa caret. licet Andreas Siculus, in d. c. 1. extra de officio & potestate iudic. delega. dicat hoc locum habere solùm in foro conscientiæ, & Anton. de Butrio in d. c. Quantæ, & Abbas in c. 1. de restitut. spoliato. Philippus Decius tamen adhæret prioti opinioni, cum text. prælegati loquantur simpliciter: & ideo intelligendos esse de foro contentioso Quum enim iura canonica aliter obtinere volunt in foro conscientiæ, quam in foro contentioso, hoc clarè & separatim exprimere solent, c. Quicunque vult. 17. quæst. 4. vnde cum hoc aperte non exprimunt, tutior est opinio gloss. Tertia † conclusio hæc sit: Negligens obuiare manifesto facinori, nõ punitur etiam de iure Canonico tanta pœna, quanta faciens, nisi esset prælatus, vel superior, qui vitiis obuiare tenetur: Ita tenet gloss. in c. 1. de officio & potestat. iudic. delegat. per text. in c. Nihil, & c. Error, 83. distinct. c. Quamuis, de regulis iuris, libr. 6.

11 12

Patri, iura † permittunt defendere filium oppressum, atque adeò, si tum oppressorem interficiat, culpa vacabit: Nam ea interemptio, coacta defensione excusabitur. Filius enim parentum suorum substantialis pars est, ex ipsorum viscеribus genitus, & commune bonum coniugatorum, l. Isti quidē, ff. de eo quod met. caus. in eo saluatur pater, & paterni nominis diuturnitas conseruatur l. Liberorum, & l. Pronuntiatio, §. fin. ff. de verborum significatione. Quod intelligas tam de naturalibus ac illegitimis, quam legitimis filiis, oportet: quia natura communis est l. Hos accusare, §. final. ff. de accusationibus. Nec potest constitutio naturam immutare, nec coarctare naturales stimulos, l. Amicissimos, §. Lucius, ff. de excusat. tuto. facit l. 2. & 3. ff de libera. caus. Neque ista solum de iuris ciuilis intentione, sed de ipsa etiam rerum omnium probantur natura, quum vel animantia bruta, catulorum suorum ac partus sui salutem naturali quadam iustitia insita tueantur, qui omnibus animantibus naturæ sagacitas insæuit mirificè. † Patri similiter permittitur necessaria defensio filiæ, contra famulum, aut filiam constuprantem, aut filiam moribus, indiciisque apertis constuprare conantem: adeo vt si hunc oppressorem in furore interimat, culpa vacat. Patri † item concedunt iura, interficere quemcunque mœchum filiæ suæ, si quando ambos in opere mœchantes cõpererit, vel ad opus partos domi suæ, aut domi filiæ suæ seu genri sui, l. Quod ait lex, & l. Marito, ff. ad l. Iuliam de adulteriis. Sed si mœchum occidere velit, etiam filiam mœcham occidat, oportet: aut saltem ita grauiter vulneret, vt foris è vulneribus declarare posset, se animum habuisse vtrumque occidendi cupidum & ita si malum vleiscatur, nullo modo punitur, l. Nihil interest, ff. ad l. Iuliam de adulteriis, sicuti postea declarabitur in cap. de adulterio. In hoc tamen nouissimo casu notanda sunt duo. † Primo, quod pater potest occidere adulterum & filiam. Maritus † autem vxorem impunè occidere non potest, sed solum adulterum, l. Nec in eo, l. Patri, & l. Nihil, ff. ad l. Iuliã de adulteriis.

13 14 15 16 17

d. l. Marito, sicuti mox probabitur. † Item potest pater occidere filiam deprehensam, siue in domo sua, siue in domo generi: & tamen gener † potest solum adulterum interficere, quem deprehendit in domo sua, non soceri, dicta l. Marito. Si quis autem roget, quænam sit ratio quod patri dentur laxiores habenæ, quantum ad occisionem adulterantium, quam mariro? Breuiter in hoc iurisconsultus assignat rationem in l. Nec in ea, ff. ad l. Iuliam de adulteriis, versiculo, Ideo quod plerunque pietas paterni nominis consilium proliberis capit: cæterum mariti & calor & impetus facilè sæuientis fuit refrenandus. Secundo, † est aduertendum, quod pater non potest occidere filiam in aliena domo repertam: licèt possit occidere inuentam in domo propria vel generi, l. Quod ait lex, ff. ad l. Iuliam de adulteriis, qui text. causam addit, quod maiorem ac dedecorosam magis iniuriam putauit legislator, quod in domum patris aut mariti ausa fuerit filia adulterum inducere. † Permittunt item iura parentibus, consanguineis, affinibus, tutoribus, curatoribus, vel amicis alicuius virginis, iuuenculæ, aut honestæ viduæ, defendere suam filiam virginem, aut honestam viduam contra violentum raptorem, & eas vi abducere conantem: ita vt si eum raptorem cum omnibus etiam cooperatoribus interimant, culpa vacent & crimine, l. vnica, C. de raptu virg. & ibi Salicetus, l. Raptores, C. de Episcop. & cleric. huic seruiunt. l. Lex Cornel. in princip. ff. de iniuriis, & ibi gloss. & Bart. in d. l. Vt vim. & doctores, in d. l. 1. C. vnde vi. † Permittitur item marito occidere eum, quē comperit adulterantem cum vxore sua, d. l. Marito, ff. ad l. Iuliam de adulteriis, & leg. Gracchus, C. eod. tit. Sed quid † si occidat vxorem maritus? certè propter iustum animi dolorem, excusatur à pœna, l. Cornelia, & mitius punitur, l. 1. §. Item Diuus, ff. ad l. Corneliam de sicariis, & l. Si adulteram cum incestu, §. Imperatores, ff. ad l. Iulia, de adulteriis. Istud limitationem recipit, vt non procedat de iure Canon quia non est licitum occidere vxorem: nec eam occidens relaxatur à peccato, neque etiam minuitur peccatum, text. est in c. Inter hęc, 33. q. 2. vbi dicit text. Quod est licitum de iure canonico marito propriam vxorem interficere, etiam, quemadmodum licet secundum legem mundanam: modò non licet occidere vxorem secundum legem mũdanam, nisi quantum ad mitigationem pœnæ: ergo de iure canonico per illum textum, etiam quātum ad mitigationem pœnalem, non licet occidere vxorem. Et rationem istius assignat textus in c. Admonere eadem causa & quæstione, quia Deus non vult mortem peccatoris sed vt potius conuertatur ad pœnitentiam, & viuat: iste autem maritus est causa perditionis animę
24 eius. Et est notandum † singulariter vnum circa hoc, quòd licèt regulariter vxor propter adulterium priuetur dote, vt probatur in c. Plerunque, de donat. inter vir. & vxor. & in singulari c. penult. extra de consuetu. & nedum dotem perdit, sed etiam bona paraphernalia, vt voluit gloss. singularis in d. c. Plerunque, quam ad hoc dicit mirabilem Ludou. Roman. in singul. 311. incipient. Propter adulterium, tamen in hoc casu maritus vxorem interficiens, non lucrabitur dotem, gloss. est in d. c. Inter hæc. Ma-
25 rito † & patri etiam licitum est occidere seruum quē reperit inhonestè ac impudicè io-
26 cantem cum vxore aut filia. Licitum † quoque marito est riualem suum occidere aut eum quem adulterii cum vxore suspectum habet, quiq; non cessat vxorem ad Venerem solicitare, & cum ea colloqui non desinit, præcipuè si hoc ei tertiò coram tribus fidè dignis prohibuerit, text. est apertus in Authent. Si quis ei quē. C. ad l. Iul. de adult. & in Auth. vt liceat matri & auiæ, §. His quoque, pro quo facit text. notab. in c. 2. de cohabit. cleric. & mulier. in antiq. vbi probatur: Quod † excōmunicari debet clericus, qui
27

monitus non abstinet à colloquio inhone-
28 starum mulierum. † Sicut marito permittitur occidere mœchum: in opere, pro defensione vxoris, d. l. Gracchus, & d. l. Marito, ita vxori permissum est occidere mœchã in operè pro defensione mariti, quia spiritualiter sunt vniti vinculo fœderis, vniti (inquam) in carne vna. & vnum corpus esse censentur, c. Admonere. 33. q. 2. l. 3. ff. de libe. caus. tametsi sint qui secus arbitrentur, vxorem non posse defendere maritum, sicut nec agere pro eo causam, sed horum opinio certè nõ minùs est ridicula, quam naturali ratione cassa. Nam si concubinis (vt mox infrà) permittitur iusta sui amasii defensio, ne perdat ipsum: multò magis ea defensio concedenda est vxoribus pro salute maritorum, vt eos scilicet iusta ratione defendant, à quibus ipsarũ pendet salus, gloria, & plerunque vitæ necessitas, teste Bald.
29 in repet. l. 1. C. vnde vi. Pari † item ratione permittitur concubinario occidere mœchantem cum sua concubina. & cõtrà; propter immensam inter ipsos initam amicitiam ac domesticam inter eos consuetudinem, & carnalem societatem, non minori sæpe amore flagrantem quàm in legitimo coniugio, l. Si vxor. versic. Quod & in concubina, ff. ad l. Iuli. de adulter. l. Quod ait
30 Lex, ff. de diuort. & repudi. Sponso † præterea fas est mœchantem cum sponsa sua occidere, propter zeli & amoris inter ipsos magnitudinem. quo alter alteri sic connectitur, non secus, quàm si matrimoniali iure completo, mutuò iam essent coniuncti: atque ob hoc, idem de sponsis & coniugatis hac in re semper est iudicium, l. Oratio, ff. de sponsalibus, l. Si vxor, § Si minor, ff. ad l. Iul. de adulter. l. Non sine, C. de bon. quæ liber & Bald. in præallegata sua repetit. l. 1.
31 C. Vnde vi. Permittunt † iura filio occidere oppressorem aliquem pro defensione pa-
32 tris aut matris. Idem † nepoti fas est occidere oppressorem pro defensione aui aut auiæ, adeo vt si ipsos non defenderent, scili-
33 cet † Parentes, Auum, aut Auiam con- oppressorem: tum filius, tum nepos in culpa essent & crimine, cuius gratia, ceu fautores, condemnandi forent, argum. l. Vtrum ff. ad l. Pompe. de parricid. & §. Aliud quo capitulum, in Authent. vt cum de appella-
34 tione cognoscit. collat. 8. Fratri † similiter occidere quempiam permittitur pro defen-
35 sione fratris sui. † Et vni consocio viatori in itinere, permittitur occidere inuasorem pro defensione alterius consocii sui in eodem itinere; quod qui vnum inuadit, omnes inuadere censetur, & singulis cõmunem inferre iniuriam, vt notatur in l. Item apud Labeonem, §. Tenetur, ff. de iniuriis.
36 † Dominus tenetur defendere conductum
37 seruum seu famulum. Et seruus † tenetur ad alterius etiam internecionem defendere ac iuuare dominum suum, armis, clamoribus, aliisve iuuandi rationibus, quas cõminisci poterit, citra psonæ suę periculũ licèt serui teneantur mori pro dominis, l. Cum dominus, ff. ad S. C. Syll. sed liberis licet se exponere morti pro domino, non tamen coguntur: huius meminit Bald. in d. repetit. l. 1. Cod. vnde vi, qui nonnulla ibidem adducit præsenti materiæ admodum
38 conuenientia, quem videte. † Tenetur id omnis defendere eum cui defensionem
39 promisit & addixit. Feudator † similiter defendere tenetur vasallum, seu feudatarium suum: & contra, feudatarius dominum seu feudatorem suum, Bald. in repetit. l. 1. C.
40 vnde vi. Licet quoque † filio occidere eum quem reperit actu adulterantem vel incestuantem cum matre sua, aut cum vxore patris sui, id est, nouerca, gloss. in l. Quod ait lex, ff. ad l. Iul. de adulter. Angelus tamen in suo tractatu maleficiorum, in gloss. super verb. *Che me hai adulterato la mia donna*: Cynus & Salicetus in d. l. Gracchus, contrariam ac negatiuam opinionem sustinent, quos ibidem videte. Glossę tamen multo libentius assenti untur, quod filio acerbum sit conspicere matrem suam meretricari: Qui

que adeo vix animo ſuo moderari poſſe, quoties conſpicit tantũ ſcelus offerri à mœcho matri, quod ad ipſum vsq; ignominioſe & cum ſummo dedecore deriuetur. Verum omnia quæ hactenus iure permiſſa diximus, ſi excuſationem mereantur, oportet facta fuiſſe, & fieri in ipſa animi impotentia, & in ardenti ob nefarii operis compertum actum furore, non poſt interualla temporis: atque adeò etiam cum moderatione ad talem defenſionem requiſita: non autem ex vindicta & vltione, l. Quod ait lex. ff. ad l. Iuli. de adulter. quia nulli vnquã permiſſa fuit vindicta, quàm ſoli Deo, & iudici in iuſtitia Dei miniſtro, & ad mala punienda ex officio Dei vicario, & ad hoc conſtituto. De his ſatis.

CAPVT LXXXI.

De aliis Homicidiis licitis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 81.

1 2 3 4 9 Occidere licet { Omnibus { Hoſtes in bello. / Exules quoſuis / Hoſtes patriæ } ad { occidendum / mortem } Damnatos. / Turcas, & fidei Chriſtianæ inimicos. / Hoſtes pro defenſione patriæ tuæ. } Tortoribus, maleficos ex officio. 10

3 An occiſor exulis, habilis ſit publ. dignitatibus.

4 Homicidium quoduis, ſuo facto infames reddit.

5 Homicidia, ſæpius ex vindicta, quàm ex amore iuſtitiæ.

6 An occidens bannitum impunè, peccet in foro conſcientiæ.

7 Iudex iuſta occiſione malefici, non peccat, ſed meretur.

11 Iudici tortore carenti permittitur vilis perſonas ad iuſtitiæ executionem cogere.

12 Eidem permittitur ruſticorum currus ad eoſdem actus ſiſtere.

13 Priuatus à iudice ex hypoteſi, ad vendendum fundum iuſtitiæ executioni idoneum.

9 Conſilium de propriis aurigis habendis pro executionibus iuſtitiæ.

1 COnceſſum eſt iure † hoſtes vel transfugas occidere in bello in ſubſidiũ Principis, ſub iuramento & ductu capitanei, l. 3. §. fi. ff. Ad l. Corn. de ſica. c. Cùm homo, 23. q. 5. l. Proditores, ff de re milita. Et ſi bellum (vt ferunt) iuſtum ſit, occidens in eo 4 hoſtem, contra leges non peccat, de quo latius ſumus tractaturi c. proximè ſequente.

2 Conceſſum eſt item † interficere exules, atque hoſtes quoſcunque patriæ, qui per latã ſententiam ad interficiendũ damnati ſunt. Quoniam autem hic nobis ſermo fuit de 5 interfectione exulum aut bannitorum, obiter hîc mihi ſubiit non indigna quæſtio:

3 † An talis occiſor exulis, poſt homicidium habilis ſit ad publicas dignitates gerendũ: potiſſimum, quum ius municipale omnes homicidas ab eis arceat & excludat. Ad quã quæſtionem breuiter reſpõdendũ mihi videtur: Tales homicidas † omnibus dignitatibus publicis eſſe indignos: quòd homicidio ipſo licet tolerabili, non tamẽ laudabili, facti ſint infames: & talia homicidia ſæpe etiã ex vlciſcendi libidine, & ex inimicitia cõmittant potius, quàm ex amore iuſtitiæ: quod Iudex ipſe nõ eo animo † facit, ſed pro executione iuſtitiæ, & ex neceſſitate officii: & ideo verba odii non debent ad illũ

trahi, arg. l. Quamuis, & quod ibi per Doct. in q. de barbitonsore, ff. de in ius vocando. Si autẽ ius municipale ita esset constitutũ, vt exules quibuslibet licitè & impunè occidere liceret: in eo casu homicidiũ nullomodo maleficium esset, propter illud aduerbium (licitè) adiunctum. Ita pulchrè Bald. in l. Decuriones, in fin. in ver. Et hoc est vtile scire, C. ex quibus caus. alicui infamia irrogatur, l. 3. §. Transfugas, ff. ad l. Corn. de sicar. & l. 1 & 2 C. quando liceat vnicuique sine iudi. se vindic. Sed hinc rursus alia se
6 profert quæstio: An occidens † bannitum, impunè ad prædictã formã statuti, peccet in foro conscientiæ? vbi reperias, qui affirmatiuã partẽ amplectantur, allegantes c. Inter hæc, 32. q. 2. Mihi tamen apparet contrariũ: (salua interim pace rectius sentientiũ) Talis enim occidens, quicquid facit, authoritate legis facit, & ita vt minister & executor
7 legis habendus est: Vnde, sicut Iudex † puniendo & occidendo malefactorem secundum formam legis non peccat, imò meretur, vt 23. q. 5. quasi per totã q. & maximè c. Reos: ita & iste, qui hoc facit authoritate legis, & ob vindictã & vtilitatem publicam. Atque tanto apparebit hęc opinio verior, si solo vindictæ zelo & publicæ vtilitatis ratione se motum fuisse cõfirmet ac testetur: secus verò atque inexcusabilior, si liuore &
8 delectatione effundendi sanguinẽ humanũ percitum, id tantùm fecisse constiterit: tũc enim peccaret mortaliter. Possent hîc plures aliæ oriri quæstiones, nempe, an pater bãnitus possit occidi à filio, dominus à seruo, vasallo, vel liberto? & his non dissimiles, quas cõpendij gratia omitto, & studioso indagandas relinquo. Omnib. † itẽ iure conceditur interficere Turcas, Sarracenos, & fidei Christianæ inimicos, pro defensione fidei catholicæ, fac. l. 1 secundũ Bar. C. de paganis & sacrificiis eorum. & l. fin. & ibi Bald. C. de postliminio reuc. c. Noli 23. q. 1. c. displicet, & c. Si non, 23 q. 4. Interficere † licet
9 itẽ hostes tuos, pro defensione ciuitatis aut
10 patriæ tuæ in qua natus es. Occidere † item licet ei, cui hoc ex Iudicis authoritate commissum est, ministrò nempe, iustitiæ: veluti tortoribus, lictoribus & carnificibus, c. Deo occidendis, c. Miles, c. Cùm homo. & c. Homicidiũ, 23. q. 5. Circa hoc postremũ autẽ (vbi de iustitiæ executore agitur) ani-
11 maduertendum est: Quod † Iudex ministrũ iustitiæ seu carnificẽ non habens, possit pro exequenda iustitia post sententiam capitalẽ apprehendere quẽuis nebulonem, vilem, aut alioqui simplicẽ personã, etiã inuitam & reluctantem, modo ea vilis sit, vt ea (ob defectum carnificis) carnificis officio in exequenda iustitia fungatur: Ita habet Flo. in l. Liber homo, in 2. colum. ff. ad l. Aquil. vbi inquit Guilielmũ de Cuneo hoc voluisse in l. final. § fin. ff. de pignora. actio. & ibi Bartolus expresse illius meminit, subiiciens:
12 Quod † iudici etiam liceat, alterius etiam inuiti capere currum, & equos, aut iumẽta quib. ad iustitiæ executionem vtatur, nempe vt maleficos, aut instrumenta, aut materias quasuis ad iustitiam necessarias vehant ad locũ supplicii: quod sequitur Flor. in l. Ita vulneratus, ff. ad l. Aquil. Cui admodum seruit dictum Ioan. Andreæ in addit. ad Specu. titu. de execut. senten. in rubr. vbi (quod maius est) dicit: Quod priuatus à iudice † potest cogi, vt fundum iustitiæ idoneum & commodum vendat, ad erigendas
13 ibidem furcas: cuius latius meminit Alex. in addit. ad Bart. in d. l. fin. ff. de pigno. actio. Hæc autem tametsi ita iure habeantur, vt superiori modo inuiti cogi possint, ne tamen † multa hinc emergant incommoda,
14 & pericula, pugnę aut homicidia: neve simplices rustici ad inuitas cogantur operas, quas infames putant, & superstitionibus aliquanto addictiores quam par est, credunt hinc alterutrum equorum suorum, aut ambos morte mox perituros, si maleficos ad crucem vehant: ne (inquam) huiusmodi mala contingant, sed vt omnia dissidia vitentur, & omnium animis & rationabilib.

voluntatibus

voluntatibus obsequatur, non absre factu-ros Magistratus putarem, si singulæ ciuita-tes suos in hunc vsum proprios haberent currus, aut proprios aurigas stipendiarios ad eas operas instructos.

CAPVT LXXXII.

De Bello.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 82.

1 Bellorum mala potissima.
2 Non ex leui caussa bella susceipienda.
3 Non satis tutum de bellis multa conscribere.
4 Iusta bella permissa sunt iure { Gentium. Naturali. Canonum. Diuino.
5 In iustis bellis, qui hostem occidit, non tenetur de homicidio.
6 In iustis bellis, omnis depradatio vt iusta permittitur.
7 In Christianorum bellis capti, non fiunt capientium.
8 Captiuitas Christianorum, redemptione pecuniaria commutatur.
9 Prada nobilium in bello, per duces pradatoribus distribuenda.
10 Vsus pradas singulas, singulis permittit.
11 Occupatio rerum immobilium ad Principem pertinet.
12 Vt bella iusta habeantur, requiritur { Personarum idoneitas. Iusta caussa. Recta intentio. Authoritas Principis.
13 Viri ecclesiastici bellis gerendis inidonei.
14 Ecclesiasticis permittitur in iustis bellis, vt opem conferant opibus.
15 Iusta belli ratio est { Defensio sui. Defensio suorum. Defensio gloriæ & dignitatis suæ. Recuperatio rerum iniquè ablatarum. Defensio libertatis Reipub & fidei Catholicæ.
16 Recta belli intentio est, quia assumitur { Non ex prædominandi libidine. Non ex odio. Non ex inuidia. Non vt aliis sua eripiat. Ex legitimis & vrgentibus caussis.
17 Authoritas belli est ... um sit ex mandato Principis.
18 Soli Pontifici, & Imperatori iura permittunt bella indicere.
19 Reges citra decretum Imperatoris bella gerentes, sua propria aut [illegible]oritate vtuntur, iure abu-tuntur.
20 Bellum gerens citra authoritatem sui superioris, crimen læsa Maiest. committit.

21 Bellum Romanum, i. pro defensione fidei, est Iustum.
22 Iudiciale, i. Principis contra subditos, Iustum.
23 Præsumptuosum, i. subditorum contra Principem, Iniustum.
24 Licitum, i. pro defensione sui, & suorum, iustum.
25 Temerarium, i. contra authoritatem iuris, Iniustum.
26 Voluntarium, i. ex ambitione, vel auaritia, Iniustum.
27 Necessarium, i. pro defensione familiæ, &c. Iustum.

28 *Authores aliquot iuridici de bello tractantes.*

29 *Adiunguntur quæstiones aliquot coincidentes, remissiuè, vnde potest petiillarum determinatio breuitatis caussa.*

30 Princeps vnde dictus.
31 Deus terrenus.
32 Iudex delegatus Dei est, & ordinarius hominum.
33 Principes ministri Dei in terris sunt.
34 post Deum est.
35 verus, imago Dei.
36 tyrannus, imago diaboli.
37 legatus, vicarius, locumtenens Dei est.
38 illiteratus, imago leonis.
39 lex animata est in terris.
40 bonus, & Rex bonus melior est, quam lex bona.
41 cur dictus Angelus magni consilii.

42 *Principes dicuntur sacri.*

43 *Princeps Deum imitetur.*

44 Princeps per os Dei loquitur.
45 est ligatus dictamine rationis.
46 bono administratori similis existat.
47 non est solutus lege diuina.
48 est ligatus, & ligatur lege quam condidit.
49 non ligatur sua lege.

50 *Principem in sua lege non astringi, quomodo intelligatur?*

51 Princeps legem seruare non tenetur.
52 non subest statutis & consuetudinibus subditorum, nisi ratione naturali innitantur.
53 non est subiectus legibus positiuis.
54 solus est legibus solutus.
55 cum se profitetur legibus ligatum, debet formam processus à iure introductam obseruare.
56 de absoluta potestate est legibus solutus.
57 in dubio non videtur velle vti plenitudine potestatis.

58 *Principum materia, & quid possint, & quales esse debeant.*

59 *Principum conditio miserrima, & quodammodo seruilis.*

60 *Principum mores quales esse debeant.*

61 *Princeps non est dominus morum, licèt sit Dominus legum.*

62 *A liberali, & ab auaro principe quid speretur?*

63 *Princeps verus bonum publicum priuato antefert.*

Princ

64 Princeps { *subditorum incolumitatem procurat, si bonus.*
65 { *si magis attendat ad vtilitatem propriam quam communem, Tyrannus est.*
66 { *in dubio præsumitur bonus & iustus,*
67 { *ex iustitia bonum inseparabile consequitur.*
68 { *iustitiam non tollit.*

69 *Principes toto animo debent curare, vt in suis terris Iustitia obtineat principatum.*

70 Princeps { *neminem fallit.*
71 { *ius priuati auferre potest, pro bono pacis.*
72 { *solus bona ciuitatis alienare potest.*
73 { *an vne tollat ius naturale?*
74 { *cum causa præsumitur auferre ius Gentium.*
75 { *potest priuato auferre dominium rei sua fauore Reipub. vel communis vtilitatis.*
76 { *malè à Iudæis Tributa accipit, pro licentia mutuandi ad vsuras.*

77 *Principis potestas circa subditorum bona.*

78 *Principis omnia esse quomodo intelligendum?*

79 *Qua principi reseruantur?*

80 Princeps { *indulgere potest multitudini.*
81 { *non tenetur ordinem iudiciorum seruare.*
82 { *potest iudicare secundum veram & iustam conscientiam suam, licet alii inferiores secundum allegata, & probata.*
83 { *potest iudicare inspecta veritate.*
84 { *neminigratiam concedere debet cum iniuria tertii.*
85 { *quando non dispensat?*
86 { *sine causa dispensans peccat.*
87 { *An peccet cum dat licentiam duello intrandi duellum.*

88 *Principibus seculi datus est gladius ad vindictam malorum, laudem vero bonorum.*

89 *Princeps ad vindictam non sit facilis.*

90 *Princeps in puniendis delictis sit prudens ac diligens.*

91 *Principes & Reges delinquentes, Deum habent vindicem.*

92 *Principem summe decet prudentia.*

93 Princeps { *debet habere omnia in scrinio pectoris.*
94 { *bonus Boni Senatus.*
95 { *non magis debet consiliariis carere, quam membris sui corporis.*
96 { *potest fingere expressum, quod non est expressum.*
97 { *habet voluntatem pro ratione.*
98 { *authoritate tacitè præstat tametsi inferiores non possint.*
99 { *an pupillo causam deleget?*

100 *Principibus, & ab eo missis, obediendum est.*

101 *Principe diffidato, censentur diffidati omnes eius complices.*

102 Princeps { *in dubiis, & arduis est consulendus si commode potest, quod si non potest consuli commode, eligenda est sententia absolutoria pro reo.*
103 { *in præiudicium successoris nihil facit.*
104 { *vbi, ibi Curia. Vbi Romanus pontifex ibi dicitur esse Roma.*
105 { *Vnus.*

106 *Non principant duo principes in eodem loco.*

107 *Pluralitas principum mala.*
108 *Principum donare proprium.*
109 *Princeps nedum, sed etiam summus Pontifex ligatur quo ad Deum constitutione, c. Omnis vtr. usque sexus.*
110 *Princeps non est dominus rerum singularium personarum: nisi quo ad protectionem, & iurisdictionem.*
111 *Princeps non debet dare officium ei, qui semel deliquit in officio.*
112 *Princeps regulariter vtitur iure communi: nisi in casibus à iure expressis.*
113 *Princeps debet permittere, vt damnati ad mortem suscipiant pœnitentiam, & eucharistiam.*
114 *Qui pandit literas principis, tenetur crimine falsi.*
115 *A sententia lata secundum consilium principis, potest appellari.*
116 *Ad principem etiam de iure ciuili potest appellare scholaris, omisso medio.*
117 *Talis præsumitur intentio principis, qualis legis scripta, & naturalis rationis.*
118 *Non valet Principis constitutio quod Iustitia denegetur.*
119 *Qui non seruant mandata Principis, debent excommunicari, aut aliter extraordinarie puniri.*
120 *Non omne quod licet Principi, ac summo Pontifici decet eum facere.*
121 *Princeps, imò nec S. Pontifex, potest sine causa mandare alicui, aut etiã laico, vt det rem alteri.*
122 *Proditorem principis tenemur manifestare.*
123 *Princeps si iracundia motus, sine causæ cognitione, aliquid irrationabile, vel crudeles vindictas mandauerit contra subditos, debet deferri executio vsque ad triginta dies, vt interim cesset iracundia principis.*
124 *Epitheta Boni principis ex Iulio Polluce desumpta.*
125 *Authores belli ad interesse tenentur.*
126 *Authores belli tenentur de homicidiis ac aliis damnis in bello occurrentibus: damna & interesse passis.*
127 *Singuli armigeri spoliati per hostes iniuste bellantes, contra ipsos vi bonorum raptorum agere possunt, &c.*
128 *Testis dicens falsum testimonium, non solum tenetur de falso testimonio in foro contentioso, verum etiam de omni damno contingente ex illo; & per consequens, de delicto & omni exitu ipsius delicti.*
129 *Diuitiis, corpora & animæ perduntur bellorum tempore.*
130 *Belli euentus dubius est ac varius.*
131 *Bellum Reipublicæ pernicies.*
132 *Dissipa qui bella volunt.*
133 *Remissio an facienda propter bellum, pestem & sterilitatem? remissiue.*
134 *Bellum numeratur inter casus fortuitos.*
135 *Terminus bellum, non caret synonymis.*
136 *Vinculum concordiæ diligit Deus.*
137 *Capitaneus belli siue guerræ, dat securitatem seu saluum conductum, ex bannito.*
138 *Capitaneus guerræ potest treugam indicere, non tamen facere pacem, nisi haberet mandatum.*
139 *Instrumentum treugæ probat bellum seu guerram præcessisse.*

AGgressurus proximum caput de bellis, prius conceperam multa de bellorum ratione conscribere, vnde & ex quibus causis ea oriri conueniat: quæ bella censenda sint

sint iusta quæ iniusta: quid in illis, quidq; iniſtis aut iuſte aut iniquè fieri ſoleat: quæ commoda ex iuſtis bellis: quæ contra incommoda ex iniquis bellis proficiſci ſoleāt: poſtremò quam horrenda, ac deploranda ſint pleraque Chriſtianorum bella, vt à pio quouis viro latrocinia ac omnium malorū Lerna dici poſsint potius quā bella. In quibus atrociſſima (proh dolor) comperimus regnare facinora, non quod ea Principes velint, aut tolerent: ſed quod ea omnia, bellorum tumultus non ſecus quā vmbra corpus cōſequi ſoleant: nempe, † blaſphemię, ſortilegia, diuinationes, cum dæmonibus inita fœdera, ſimoniæ, hæreſes, apoſtaſiæ, furta, ſacrilegia, adulteria, inceſtus, homicidia, latrocinia, rapinæ, incendia, monetarū adulterationes, monopolia, falſa quęlibet, deflorationes, ſtupra, ſodomitica, mutilationes, iniuriæ, aſſaſſinationes, atque his ſimilia innumera, quæ bellorū experti, tibi certiori fide retulerint. Quamob. ē † non leui ex cauſa nemo non videt eſſe bella ſuſcipienda: quum iſthæc mala omnia in caput recidant illorum, qui præter rationis æquitatem, & ex cauſſis leuibus, bellorum Camerinam mouent. Verum quum de bellorum malitia, ac pacis commodis multi, & potiſſimum magnus ille D. Eraſmus, noſtrę ætatis ac totius Europæ decus incomparabile, abundè multa conſcripſerint: perenditandem non eſſe meatū virium, amplius ac abſolutius quiddam ea de re proferre poſſe: deinde † cognoui non ſatis tutum eſſe ea de re multa aſſerere, & os meum in cœlum (vt dicunt) ponere. & Principum animos, conſilia, & geſta, meis ſcriptis probare aut improbare, malens hìc prudenter tacere, quam imprudenter ſine fructu multa effutire. Et quanquam multa ſint noſtratium bella prorſus execranda, vt in quibus regnēt (iuxta decreta in c. Noli, 23. q. 1.) nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellādi, libido dominandi, & his ſimilia: ſunt tamen alia bella iuſta & laudanda: eoq; conceſſa, non tātum iure gentium, ſed iure naturali, canonum, & iure diuino. † Primo ſiquidem iure, ſcilicet iure gentium, introducta bella ſunt, l. Ex hoc iure gentium, ff de iuſti. & iure. quæ nō niſi pro rerum aut perſonarum iuſtitia proſequenda permittuntur, c. Iuſtum, 23. q. 2. Secundo quidem iure, animalia bruta, inſtinctu naturali mouentur ad iniuriam propulſandam, l. 1. §. Cum arietes, ff. Si quadru. paup. feciſs. dicat. Tertio itē iure canon. c. Dominus noſter, 23. q. 2. per Innoc. in c. Olim, de reſtit. ſpoliato. ad hoc facit, quod idem no. in c. Poſtulaſti, de foro cōpeten. Quarto ſimiliter diuino iure filii Iſraël contra Amorrhęos terram ipſorum patribus repromiſſam adepti ſunt, c. Notandū, 23. q. 2. hoc eodem iure, Iudith vt liberaret populum, ſua priuata manu Oloferně occidit, quia nullus erat in terris, qui de prædictis iuſtitiā miniſtraret. De huiusmodi quoq; carnalibus bellis iure diuino permiſſis pro iuſtitia conſequēda, tota veteris teſtamenti pagina plena eſt, c. Niſi bella, 23. q. 1. Qui igitur plura deſideret de bellis, alios authores lecturus conſulat. Ego hic nihil agere tandem ſtatui, quā quæ hoc libro atque hac materia noſtra de criminibus digna videbuntur. Quum igitur in homicidiorum mentionem iuſto ordine incidimus, ea quoq; priuatim homicidia nobis tractanda ſunt, quæ in bello cōtingunt. Quoscunque † igitur in iuſtis bellis aliquis occiderit, is iuſto homicidio occidere dicitur, cum Lex permittat eos occidere, l. 3. § final. ff ad l. Cornel. de ſicariis, l. Proditores, ff de re militari, c. Cum homo. 23. quæſt. 5. Ideoque nonnulli doctores autumant, eos de occiſionibus non teneri neque apud mundum, neque in conſcientia apud Deum, potiſſimum ſi ad bellum tale non vltro procurrant auaritiæ, homicidii, gloriæ, aut lucri, ſed tantum obedientiæ Principum ſuorum gratia: Et ad tale bellum non niſi inuiti, & coacti compel-

lantur, vbi velint, nolint, Principum placitis post iuramenti Sacramentum parere coguntur, c. Quid culpatur, 23. q. 1. Et quicquid
6 † in iisdem bellis aut capitur aut furto vel prædatione tollitur, id bene & iustè prædatum, aut captum volunt, adeò vt ad proprios vsus iure, & in foro conscientiæ illud pertinere debeat, Innoc. in c. Sicut, & infrà ext. de iureiuran. Bart. in l. Hostes, ff. de capti. & postlim. reuers. l. Hostes, ff. de verborum significat. § Item ea quæ ex hostibus, Institut. de rerum diuisi. l. Si quid in bello, ff. de capt. & postlim. reuers. & ibi Barto. Alberi. de Rosa & Alexãd. notatur, in c. Olim, extra, de restitut. spoliato. Car. in Cle. 2 q. 3. de re iudica. & idem Cardi. in Cle. Dudũ, § finali. de sepultur. Animaduertendum
7 † tamen, quod hodie ex communi obseruantia, & ex laudabili inter Christianos recepta consuetudine, quod (inquam) homines capti non efficiuntur capientium, nec captori cedunt in possessionem propriam, vt olim in bellis gentium, vbi capti captorum perpetua manebant mancipia: apud Christianos verò, mitius capiuntur. Nam
8 illa † captiuorum proprietas commutata est redemptionis precio, quo sese è captoris potestate liberant, de quo Scribent. in l. Manumissiones, ff. de iustit. & iur. Ita habet D. Nicolaus Boerius vir omnibus numeris absolutissimus in decisionibus suis aureis, q. 178. hanc autem redemptionẽ, barbari Ransonem siue financiam vocant. Qui Ranson, siue deditionis precium, aliàs capientis est, aliàs ipsius Principis aut superioris, vti cõmonstrat D. Nicolaus Boerius in suis decisionib aureis, quæst. 178. Præda verò rerum mobilium, quam Butinum vocant, an du-
9 cibus, † an captoribus tradi debeat, Doct. disputant. In hoc tamen consentiunt, eam esse capientium: Sed allatam, ilico ducibus aut superioribus tradendam: non vt eam sibi propriam seruent, sed vti eam militibus omnibus, qui communi periculo in eadem deprædatione fuerint, ex æquo secundum qualitatem personarum distribuant. Ego
10 tamen † cum recepta consuetudine censeo, captam eam prædam non esse pro distributione superioribus tradendam, sed relinquendam singulis suis captoribus, vt hac spe militum animos ad diligentiorem deprædationem erigerent, & vt quisque capiat, quod capere potest, Cæterum † prædę
11 veloccupatio rerum immobilium, quando ipsorum sint Principum, hìc nihil dicendum esse putaui: de his item D. Nicolaus
12 Boerius, quæstione vt supra. Iusta autem † bella ea volunt, in quibus quatuor simul concurrunt, videlicet Personæ bellis idoneæ: Iusta suscipiendi belli caussa: Recta intentio: Authoritas & mandatum Principis
13 aut superioris. De primo † sciendum est, sacerdotes, & viros ecclesiasticos, in ordinibus sacris constitutos, inidoneos & inhabiles esse ad bella gerenda, & ad bellorum officia: neque iis concessum esse alios occidere, seu aliorum effundere sanguinem, c. Si quis vult, 26. distinct. c. 1. c. Si quis Episcopus, & c Si vobis, 23. q. 8. Verum † hocipsis iura permittunt, vt in iustis bellis, aliis
14 militantibus, opibus, consiliis, adhortationib. suppetias ferant, vt alacrius pugnẽt pro defensione fidei catholicæ, vt bona ecclesiæ & libertatem Ecclesiasticam fortiùs defendant patriamque & rempublicam tutentur, pugnantes pro focis & aris: verum negatur ipsis ne proclament: occidite, occi-
15 dite, d. c Si vobis, 23. q. 8. Iustæ autem † belli assumendi rationes sunt, propria defensio, sui ipsius defensio suorum bonorũ, amicorum, cognatorum, & affinium. Deinde Maiestatis, ditionis, ac celsitudinis suæ defensio, ad resarcienda ea omnia, quæ sibi vi ab hoste, aut ablata sunt, aut retenta, siquidem aliter recuperari non possint. Iusta præterea assumendi caussa est, qua quis bellum indicit alteri, qui ex contemptu non vult iniqua bona aut feuda inique erepta & occupata reddere. Nam si iniquus possessor ratione, & consiliis se ab iniquis liberare detrectat,

rectat, vi & armis ad restitutionem cogendus est. In summa, eæ iustæ belli assumendi rationes habentur, quæ pacis ac tranquillitatis reipubl gratia, verè excusantur,
16 non ob alias causas. Recta † verò intentione bella indicuntur, quoties non ex dominandi furiosa libidine, non ex odio, aut iniuidia alterius, non ob vindictæ causam, c. Quid culpatur, 23. q. 1. neque vt cuiquam sua iniustè quis eripiat, sed ex caussis tãtum superius enarratis suscipiuntur. Authoritate postremò bella † permittuntur, quãdo ex mandato & iussu Principis indicuntur, & incipiuntur, & peraguntur: nulli enim alii fas est bellũ alicui indicere, & suscipere, nisi solis Principibus qui non agnoscunt sibi superiores, quales sunt Summus
18 Pontifex, & Imperator Cæteri † enim Reges, quales sunt Rex Franciæ, Angliæ, Hispaniæ, Scotiæ, Hungariæ, Bohemiæ, Daniæ, & similes: Ad hæc Comites, Duces, & reliqui subsidiarii Principes, bella gerere iure non debent: quod si faciant, non ex iure, sed ex sua authoritate propria faciunt, quam contra veritatem, & iustitiam, contendunt nulli esse subiectam. Atque ob
19 hanc † ementitam & falsam persuasionem sæpenumero contra iuris æquitatem (qua omnes Reges vni capiti subsunt, aliis Principibus, citra Imperatoris authoritatem bella mouent: imò caput authoritatis, Im
20 peratorem ipsum oppugnare non metuunt. Quisquis autem bellum citra † sui superioris authoritatem indicit, is crimini læsæ Maiestatis fit obnoxius, nisi illud bellum indicendum subitò cooriretur, ita vt illico ob subitum periculum imminens suscipiendum foret ob salutem propriam, aut
21 patriæ. Bellum † quod summus Pontifex, aut Imperator suscipit pro defensione fidei Catholicæ, ad arcendos & fugandos Turcas, Sarracenos, aut similes fidei nostræ inimicos: aut quod contra Hæreticos suscipitur ob rectam & religiosam illam & piam intentionem, iustum bellum vocatur: atq; adeo bellum Romanum, quod Romæ ceu caput nostræ religionis, & fidei, huiusmodi bella per Romanum Pontificem, præcipuè per exhortationem Imperatoris ac imperii Principum, mouere soleat, & propriè debeat, c Excommunicamus 2. ext de hæret. c Hæc est fides, &c. Quoniam, 24. q 1. & c 2 § pen. ext de sum. Trinit. & fid. catho. Atq; ob hãc iustissimi belli gesti rationem, Imperatores Aquila Romana pro insignibus & gloria donantur, quam in omnibus bellis, etiamnum pro insignibus gloriosis
22 ostentant. Bellum † quod Princeps quispiam suscipit contra suos subditos rebelles, vt subseruiant, vel coacti suis legibus & iurisdictionibus, & statutis pareant & obediant, similiter iustum bellum dicendum est: vocatur enim ob id bellum iudiciale, l. Cõtinet, § 1. ff de eo quod met. cau. l. 3. & 4 ff. de iurisdict. omnium iudic. c. Dilecto, de
23 senten excommuni lib 6. † Cõtra, bellum quod subditi mouent contra suum Principem, bellum est iniustum, & vocatur bellum præsumptuosum, argu de pe. d. s. §. 1. ad fin. c. Si quis ext. de maiori. & obedien. l. Qui restituere, ff. de rei vendica. lege 3. ff. ne vis fiat ei, qui in possess. mis. est. Quod
24 intelligendum est, nisi Princeps ipsis denegaret iustitiæ administrationem quam aliunde sibi recipere non possent. Bellum † quod assumitur pro defensione propria, aut rerum suarum, aut pro recuperandis suis vi ablatis, etiam iustum bellum vocandum est: modo id bellum quis instituat subitò, & in ipso furore, sine temporis interuallo: vocatur autem hoc bellum, bellum licitum, c. Si vero 1. § Nec ille, ext. de sentenexcommunic. l 1 & 2 C quando liceat vnic. sine iudic. se vindic. Verum si superioris deesset copia, à quo impetrandus esset consensus belligerandi, in eo casu licitum
25 esset bellum cum interuallo temporis ex caussis dictis suscipere. Bellum † vero quod suscipitur, aut geritur, aut defenditur cõtra authoritatem iuris, & cõtra eos, quibus sese

iustè defendere licet, plane iniquum est, & iniustum: quod iura vocant bellum temerarium: nam & is qui defendit se contra authoritatem iuris, temerariè se defendit: prudentius autem faceret, si maturè resipiscens vitam suam corrigeret, canone, Cum non ab homine, Extrauagante, de iudiciis. canone, Perpendimus, & canone Contingit, 2. Extrauagante, de sententia excommunicationis. In-
26 iusta † quoque bella sunt, quæ Principes ex ambitione & ex prædominandi libidine suscipiunt, vt vicinis Principibus noceant, vt potestatem ipsorum diminuant, vt ex auaritiæ ratione (quæ tamen est charitatis toxicum, teste sancto Augustino) latius contra æquitatem per vim suam ditionem proferant, sibi aliorum finibus per vim adiectis, ob quam iniquitatem huiuscemodi bella, vocant bella voluntaria, quibus Principes nostri temporis nimis quàm libenter, & æ-
27 quò vtuntur frequentius. † Bellum autem quod suscipitur coactè pro defensione vxoris, liberorum, agrorum, patriæ aut ciuitatis suæ, prorsus est licitum, & iustum: adeo vt tale vocari velint bellum necessarium, canone, Dilecto, de sententia excommunicationis libro sexto, canone Sicut, 3. paragrapho vltimo, Extrauagante, de iureiurando. canone Olim, in fine, extrauagante, de restitutione spoliator. canon. Si vero, §. primo, Extrauagante, de sententia excommunicationis. Ex iam dictis hoc præsenti capite satis perspicuum esse puto, an licitum sit bella gerere, & quibus ex caussis potissimum fiant licita vel illicita, iusta aut iniusta. Qui ta-
28 men † plura de bellis desideret, is legat sanctum Thomam secunda, 2. quæstione quadragesima, articulo primo, Hostiensem & Geminianum in canone primo, de homicidio, libro sexto, Dominum Ioannem Lupi, in Dialogo de conse-

ratione Principum. Atque eundem in suo insigni tractatu, de bello & bellatoribus. Item clarissimum Iurisconsultum Dominum Martinum Garritum Laudensem, in suo tractatu de bello, Dominum Antonium Corsetum in quinta & vltima parte tractatus, de potestate & excellentia regia. Item & his similes, qui magis arridebunt animo. Apud quos authores, imo re ipsa comperimus, bellum esse omnium malorum Lernam, ex quo tam infinita pullulent mala, tot consurgant maleficia, vt etiam post confectum bellum maleficia sedari nequeant. Tempore namque belli tum rusticis, tum bonis ciuibus, passim nefanda inferuntur incommoda, tam ab amicis, quam ab hostibus (excepto vno incendio) præcipuè in regionum finibus. Confecto vero bello non minora incommoda perferenda sunt à nostratibus militibus, qui passim, vel ob propriam inertiam, vel ob Principum seram solutionem peragrare, & ex rapinis viuere coguntur. Vnde fit vt vbique audiatur ingens oppressorum clamor, opprimentium necessitate coactorum (ob non solutionem) iustæ interdum querimoniæ, & ob Principum seuera edicta, talium militum indebita suspendia. Quid plura? Tum in bello, tum post bellum vbique indigna audiuntur, miserandaque rerum fa-
29 cies cernitur. † Si quis plura huius materiæ conuenientia desideret, conuolet ad aureum singulareque opus Domini Ioannis de Terra Rubea, Iuris vtriusque Doctoris celeberrimi, contra rebelles suorum Regum, pluribus in locis, articuli decimi, tertii Tractatus, tam in textu, quàm in Glossis, foliis nonagesimo tertio, nonagesimo quarto, nonagesimo quinto, nonagesimo sexto, nonagesimo octauo, centesimo vndecimo, centesimo decimo octauo. Bellum & Guerra specie differunt. Similiter Bellum & Prælium differunt. Tum

Tum quod bellum iuſtum & iniuſtum, & quod iuſtum Bellum præcedat diffidamentum, ſic cauſſans iniuſtum bellum ad quæ teneatur. Notari poteſt primus belli effectus, tum alter, denique tertius. Et bellum ſine ſpiritu quod ſit, & quæ potiſſimum in bello culpantur, bellum antiquum etiam in paradiſo cæleſti, tum in paradiſo terreſtri, ad hæc bellum patriam poteſtatem præcedit, & eiusdem foliis decimo tertio, nonageſimo quarto, nonageſimo quinto. Nec omittenda eſt quæſtio, De fide hoſti ſeruanda in bello, ſicut determinat præfatus author, Articulo primo, tertii tractatus, in gloſſa, ſuper verbo, Imperio, folio nonageſimo octauo. Quia Principis Imperio bella non ſolum geruntur, ſed etiam reſpublicæ adminiſtrantur, & plurima ex eius Imperio dependent, ſicut in corpore humano à capite ipſius corporis gubernationes & variæ mutationes perficiuntur, & cæt. Non alienum à propoſito videbitur, ſi quæ non peregrinæ, nec inſolentes quæſtiones, ſed cognitu perneceſſe, huic materiæ ſaltem remiſſiue inſerantur, quarum determinationes ex diuerſis authoribus collectas, ſparſim adiunximus, ſequuti vulgares tractatus, tum etiam quæ abundè tractat clariſſimus doctiſſimusq; Iuriſconſultus Dominus Ioannes de Terra Rubea, in inſigni ſuo Tractatu, contra rebelles ſuorum Regum, quem videre tempore & loco, prout oportunius fuerit, ex vſu lectori reliquimus. Quæ vero varia argumenta occurrunt perſonam Principis, eiusque officium reſpicientia, ea placet ordine conuenienti conſcripta hic annotare, vt volenti plura ſparſim coniungere, via aperta ſit. Itaque hoc modo auſpicamur præfixo titulo PRINCIPIS ſemel, ne ſæpius opus ſit repetere:

39 Vnde dictus, Princeps, id eſt primum caput, iuxta Dominum Iſidorum in Etymologicis. Principes dicuntur, qui principantur cogitationibus, iuxta Gregorium ſuper Iobum, capite duodecimo. Effundet deſpectiones ſuper principes. Et princeps etiam dicitur, quaſi primum locum capiens, ſecundum gloſſam in canone, Fundamenta, §. proinde, de electione, libro ſexto. & Dominum Lucam de Penna, Iuriſconſultum clariſſimum, Cod. de princip. bus agentium in rebus, libro duodecimo, & gloſſam in Clementina, Præſenti, de Baptiſmo, & eius effectu, in verb. Regum, circa medium.

31 PRINCEPS Deus Terrenus ſiue Deus in terris appellatur, habetur, & eſt, Pſal. octuageſimo primo. Ego dixi, Vos dii eſtis, & filii veſtri filii excelſi omnes: facit textus in Authentica, de conſulibus, collatione quarta. Clariſſimus vtriusque Doctor, Dominus Ioannes de terra Rubea, in ſuo inſigni opere, contra rebelles ſuorum Regum, in textu articulo tertio, tertii tractatus, folio nonageſimo tertio, miniſter Dei in terris, ſecundum Doctores, in canon. licet, de foro competenti.

D Iudex delegatus Dei eſt, & ordinarius hominum & veritatis, Baldus in titulo de pace Conſtantiæ, in principio. Huius etiam meminit Dominus Nicolaus Boërius in ſuo inſigni tractatu de ordine graduum vtriusque fori, folio 77. numero 15.

33 Principes ministri Dei in terris sunt, Paul. 13. ad Rom. est enim minister Dei.

34 Post Deum est, c. Si papa. 40. distinct. Salus enim subiectorum post Deum ex principis incolumitate propensius pendet. Ioannes de terra Rubea contra rebel. suorum regum. in gloss. super verbo, deserere.

35 Verus imago Dei, iactatus est vulgo Græcis vsitatissimus versiculus sic interpretatus, Princeps est viuum Simulachrum Dei Ioan de terra Rubea in suo opere contra rebel. suor. regum. art. 32. tractat. in gloss. in verb. Tyrannus crudelis,

36 Tyrannus, imago diaboli. Huius meminit & scribit Aristot. Politic lib. 7. c. 17. & Luc. de Penna, in l. militaribus, colum. 1. & 2. de decur. lib. 10. C. vbi dicit: quod Tyrannus est, qui violenta dominatione populum premit: qui nihil actum putat: nisi leges euacuet: & populum deuoret in seruitute: verus autem princeps pro legibus & libertate populi pugnat. Est enim Princeps verus, imago Dei, Tyrannus est aduersariæ fortitudinis: & luciferariæ prauitatis imago. Origo Tyranni iniquitas est: & de radice mala, pestifera pullulat arbor, securi qualibet incidenda: caput Tyranni est imago diaboli, &c. Ioannes de terra Rubea, articulo, tract. & gloss. præallegatis.

37 Legatus. Vicarius, locum tenens Dei est, omnis potestas à Deo est. Paul. 13. Rom. & consequenter dicitur missus à Deo, iuxta illud 1. Petri 2 cap. Estote subiecti, &c. tanquam ab eo missis, debent enim dominum suum superiorem diligere quilibet, tanquam vicarium siue legatum Dei, sicut dicitur: quod quilibet subditus debet amare suum episcopum: tanquam Dei legatum, vt habetur c. Sint pariter 6. d. 1. Et superiorem suum dominum in temporalibus: qui est Deus in terris: vt notatur glossa in l. Iubemus. C. de sacrosanct. eccles. id est & locum tenens Dei in terris: quia omnis potestas à Deo est vti diximus. Ita Ioan. de terra Rubea in d. suo tract. in text. art. 3. tertii tract. fol 53.

Princeps

38 Illiteratus, imago Leonis, attestante glossa, Super verb. Consilio scientium leges, circa medium, ad articulum tertium, primi tractatus, D. Ioann. de terra Rubea contra rebel. suor. Regum. Quid enim (ait) aliud est princeps illiteratus: quam imago leonis ceteris feris imperantis? &c. quem lector per ocium videbit.

39 Lex animata est in terris: text. in Authent. colla. 4. de consulibus, in fine iuncta gloss. in verb. legem animatam, huic seruit vulgata lex, Digna vox. C. de legib. & constitut. princip. & l. Ex imperfecto, C. de testament. & l. Princeps, ff. de legib. & senatusconsul. & l. Ex imperfecto, ff. de legat. 3.

40 Bonus, & Rex bonus melior est, quã lex bona, l. Præsenti, C. de his qui ad eccles. confug. vbi Bartol. notat illam l. ad quæst. de qua consueuerunt disputare theologi: Quid sit melius: vel regi iusto rege: vel iusta l. scripta: & ibi videtur casus: secundum eum in principio illius l. quod est longe melius regi iusto rege qui in singulis causis iudicet secundum æquitatem quæ sibi videbitur, & sequitur eum Paul. de Cast. ibi in 1. not. & Anton. Corsi. in tractat. de potest. & excell. regia. quæst. 67. Ioann. de terra Rub. contra rebel. suor. reg. articulo 3. tertii tractat. in gloss. incip Bonus Rex, quam videte. Non omittenda est ratio, qua inductus Augustus Cæsar cogitans Imperium deponere, illud consilio Maronis retinuit. Rogauit enim Maronem an conferret priuato homini se in sua Republ. principem facere, tunc ille, omnibus ferme (inquit) rempublicam occupantibus

tibus molestus fuit ipse principatus, sicut & ciuibus, quia necesse est propter odia multorum, aut iustitiam eorum magna suspicione magnoque timore viuere, sed si ciues iustum aliquem scirent quem amarent plurimum, ciuitati id vtile foret, si in eo vno omnis potestas esset: quare si iustitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compositione, distribues: dominaberis te & ibi, & orbi conducet, beneuolentiam enim omnium, ita habes, vt Deum te, & adorent, & credant. Eius sententiam secutus Cæsar, Principatum tenuit.

Cur dictus Angelus magni consilii, quia secūdum gloss. ordinariam est Deus contra quem nullumest concilium, vnde contra Dominum nostrum Regem & eius magnum concilium, nullum parlamentum potest prætendere parem & æqualem authoritatem, aut potestatem: nisi quam eis nomine in loco sui ministrandam dedit. Huius latius meminit, D. Nicolaus Boerius in suo tractatu, de ordine graduum vtriusque fori, folio 77. 3. colum num. 16. & secundum gloss. singular. & ibi Abb. in Clem. 1. in verb. Regum. de Bap. & eius effectu.

Sacri dicuntur principes. Iustinianus & sacerdotes vocat, quia sacra iura seruant, §. Sacrę. Instit. de rerum diuis. & ibi Angel. Aretin. num 2. & l. Sacra, §. 1. iuncta ibidem glossa, ff. eod. tit. de rer. diuis. pro qua seruit text. in l. finali, ff. vt in posses. lega. facit quod notatur in c. Valentinianus, in glossa finali, in verbo, ordinem, 63. distinct.

Princeps

Deum imitetur, iuxta illud quod scribitur in Authent. vt omnes obediāt iudic. prouinc. §. Arripiat. ad finem, & l. finali: C. de donat. inter vir. & vxor. vbi expresse in fine dicitur, Quod principes Deum imitari tenentur, & l. Imperialis circa princip. C. de nupt.

Per os Dei loquitur, glossa singularis in Authent. de hæredi. & falcid. in rubro, quæ dicit: Quod Princeps loquitur per os Dei, quicquid enim facit, illud Deo inspirante facit, ita dicit Bald. in c. 1. De no. foro fidel. vbi etiam dicit quod non fallitur, neq; fallit, l. Vltima, C. de ponderato, & auri illati. lib. 10. & idem Bald. in c. 1. colu. 2. Si de inuest. inter domi. & vasall. lis oriatur. Si leges diuinas vel dictamen rationis, fide illuminata sequatur. Latius apud Dominum Nicolaum Boerium in suo tractatu, de ordine graduum vtriusque fori, folio 77. verso, numero 15.

Est ligatus dictamine rationis, quia est animal rationale politicum, hoc modo loquendi vtitur Bald. in l. secunda, C. de seruit. & aqua. Huius latius meminit D. Andr Barbat. in suo tract. de præstantia Cardinalium 4. q. Basilica, secundæ partis, num. 5. in fine.

Bono administratori similis existat. Huius abunde meminit, D. Ioann. de terra Rubea in glossa, super verbo, Donatio, articul. 1. 1. tract. folio 14.

Non est solutus lege diuina. Ita tenet D. Martinus Laudensis in suo quotidiano ac practicabili tractatu de Principibus, q. centesima sexta, vbi ait, licèt Princeps sit solutus legibus, l. Princeps, ff. de legibus, viuere tamen debet secundum leges, l. Digna vox. C. de legibus: non tamen est solutus à lege diuina, neque à lege naturæ, neque à dictamine rationis, secundum Baldum in Repetitione leg. Si aquam, Cod. de seruit. & aqua. neque à l. Contractus, c. 1. & ibi Baldus de natura feudo.

Est ligatus, & ligatur lege quam condidit, & debet seruare legem quam fecit.

Vide Alberi plene disputantem secundum theologos & philosophos, in l. Princeps, ff. de legib.

49 Non ligatur sua lege, l digna vox. C. de legibus, D. Anto. de Rosellis in suo tractatu de Conciliis. colum. 4. numero 9. folio 97.

50 Sua lege non astringi Principem quomodo intelligatur? Beatus Thomas, prima secundę, quæst. 96. dicit debere intelligi, scilicet quo ad vim coactiuam legis: non quo ad vim directiuam. vt in c. Non liceat 12. q. 2. iuncta glossa. Nam quo ad vim directiuam legis, ita debent dirigi actiones principis, sicut aliorum, vnde textus, in c. Iustum, 10. distinct. dicit quod iustum est principem legibus obtemperare suis, & legibus suis teneri: non quidem necessitate coactionis: quia agit mere libere: sed necessitate immutabilitatis, & inuariabilitatis ordinis iustitiæ Dei. Vide D. Ioan. Bap. Caccialupi, in suo tractatu de Pensionibus. 30. q. numero 46. colum. 2. post medium. folio 208.

51 Legem seruare non tenetur, Ioannes de terra Rubea, contra Rebell. suo, regum. in glossa, Super verbo. Donatio. colum 4. post medium, folio 15. §. Sed & quod principi placuit. Institu. de iure natu. gent & ciuili. & l. Princeps, Digest. de legibus.

52 Non subest statutis, & consuetudinibus subditorum, nisi ratione naturali innitantur. Videte D. And. Tyraquellum de legibus Connubialibus, glossa sexta. char. 190 numeris 172. & 173. qui distincte eā materiam ad sufficientiam examinat.

53 Non est subiectus legibus positiuis, tanquam positus super legem, l. Princeps, Digestis, de legibus. D. Anto. de Rosellis in suo tractat. de consil. 1. colum. num. 3. folio 115. l digna vox. C. eod. titu. de legibus, facit l. Si quis in principio testamenti, ff. de lega. 3. D. Troilus Maluetius in suo tracta de Sortibus, 2. colum. num. 26. folio 144.

Princeps

54 Solus est legibus solutus d. l. Princeps & d. l. digna vox, & d. l. Si quis in principio testam. & l. Ex imperfecto, ff. de legat. 3. & ipse solus mundi dominus dicitur, l. deprecatio, ff. ad l. Rhodiam de iac. & l. Bene à Zenone, C. de quadrien. prę script. concor. textus, in c. In apibus. 7. quæstio. 1. Reliqua hic seruientia vide apud Dominum Petrum Antibolum in suo tractatu de muneribus, column. 1. num. 30. folio 16.

55 Cum se profitetur legibus ligatum, debet formam processus à iure introductam obseruare, l. digna vox, Cod. de legibus. dum dicit, Digna vox est maiestatem regnantis legibus alligatum se principem profiteri, si ergo profitetur se legibus ligatum, formam processus à iure introductam obseruare debet, & hoc videntur tenere nonnulli Doctores in l. Principe legibus, ff. de legibus, si igitur hæc obseruantia est in papa, qui est supremus omnium, est super omnia concilia vt in c. Significasti. de elect. & in Cæsare: vt in Clement. Pastoralis, de re iudica. multo magis in conciliis, & in quocunque alio inferiore iudicante. Huius prolixius meminit D. Anto. de Rosellis, in suo tractatu de Conciliis, colum. 4. ad medium, nu. 2. folio 82.

56 De absoluta potestate est legibus solutus. vt notant Doct. in l digna vox. C. de legibus, & in l Princeps, Digestis, eod. de legibus, notatur in c. nulli, de sent. excom. quia ipse est supra iura, & nemo sibiipsi imperare potest, l. Penul-

ma

ma, ff. de arbi. Plura de his videte apud D. Anto. de Roſellis in tract. de Conciliis, colum. 1. nu. 9. folio 86.

In dubio non videtur velle vti plenitudine poteſtatis: quomodo intelligitur? Quod ſane intelligite niſi exprimat. Innoc. in c. Innotuit, in 2. colum. de elect. quod verum niſi cum clauſula ex certa ſcientia, gloſſ. in verb. elegerint, in fine, in c. Ad hæc, de reſcript. Huius meminit D. Ioan. Bertachin. in ſuo repertorio tertiæ partis, de litera P. 1. colum. Sub verb. Princeps, folio 74.

Principum materia, & quid poſſint, & quales eſſe debeant. Hæc habentur ad ſatietatem, cauſa hic euitandæ prolixitatis, apud clariſſimum iureconſultum, D. Martinum Laudenſem in ſuo ſolenni, quotidiano ac practicabili tractatu, De principibus foliis 104 & 105. & ſeq.

Principum conditio miſerrima, & quodammodo ſeruilis, vt ſcribit Corſe. de poteſta. & excel. reg. q. 3. & 75. Ioan. de ter. Rub. contra rebell. ſuo. reg. in gloſſ. ſuper verb. donatio, folio 16.

Principum mores quales eſſe debeant: vide D. Anto. de Roſellis in ſuo tractatu legitimationum, folio 91. nu. 31. & poſt.

Non eſt dominus morum, licèt ſit dominus legum. Ita ponit D. And. Barbat. in ſuo tracta. De præſtant. Cardinal. folio 68. colum. 3. poſt num. 8.

A liberali, & ab auaro Principe quid ſperetur? Operæ pretium eſt hunc locum non præterire, cuius Ioannes de terra Rubea quoque meminit in ſuo opere, contra Rebelles ſuorum Regum, in gloſſa, Super verbo; Incapacem. columna. 3. & 4. folio 39. Ille ſiquidem princeps qui vult præeſſe, omnibus viribus ſtudebit, vt quantum fieri poteſt, careat vitiis quam maxime prodigalitatis: & abundet qualificatis virtutibus: vt pulchre docet Domi. de ſanct. Gemi in can. Grandi. de ſup. neg. prælat. lib. 6 dicens: quod in Rege, Principe: ſeu eius locum tenente debet eſſe probitas: & ſecundum Archid. ibi. debet eſſe modeſtus, tenetur etiam eſſe circunſpectus erga ſubditos: quaſi debeat oculis plenus eſſe. Et hinc inde facta conſiderare, & inſiſtere circa ſubditorum vtilitatem: huic ſeruit c Scriptum de elect. Item deuotio & dilectio ſubditorum (ſecundum Pet. de Ancha.) debet eſſe iuſtus: neminem opprimendo: reddere vnicuique quod ſuum eſt: Regna enim regentium eſt proprium facere iudicium & iuſtitiam: c. Rex. 23. quæſtio. 5. Cuius contrarium multi omnino fecerunt: multos ſuis expoliando rebus, & hoc quidem iniuſtè. Item, princeps debet eſſe humanus; & non ſuperbus (quales nonnulli fuere) l. finali, C. de donat. inter vir & vxor. Non etiam auarus; ſed largus eſſe; beneficus, & liberalis Princeps; aut principatus adminiſtrator eſſe debet. Ad quod adducit Cicero de offic. D. Nil tetrius auaritia; præſertim in principibus; & rempublicam gubernantibus, eſt enim auaritia cūctorum radix malorum, & mater, c. his ergo, 23. diſtinct. Audet quoque illa auaritia detentus; omnia perpetrare ſcelera, furta, rapinas; & hominum cędes turpiſſimas; ad quod alludit illud Virg. in Æneid.

Princeps

—Quid non mortalia pectora cogis:

Auri ſacra fames. 1. deteſtabilis fames 1. auaritia q. d. (ſecundum Seruium ibi) ad omne malum, & alibi appellatur auaritiæ cęcitas, de electione libro 6.

nam hominis mentem excęcat: vt agenda non videant, c. Quorundam, de elect. eodem lib. 6. Ex his ſupranarratis conſtat quid à liberali, & ab auaro princip ſperetur.

63 Verus bonum publicum priuato antefert, & princeps eſt imago diuinæ maieſtatis, qui non debet ſęuire in ſubditos & finitimos. Vide pulchra verba Alber. in l. decernimus, in principio C. de ſacroſ. eccleſ. Et princeps debet iuſte regere, aliàs Deus faciet amittere regnum ſuum. Nam ſcriptum eſt, transferetur regnum de gente in gentem propter iniuſtitias, c. Si de rebus, 27. q. 7. Nam legitur quod tota prouincia Hiſpaniæ fuit Chriſtianorum, ſed propter peccata fuit occupata à Saracenis, c. Si rex 56. diſt. licet pro maiori parte recuperata, c. Adrianus 63. diſt. & Albe. in Rub. C. de ſacr. pag. Ita tenet D. Marti. Laudenſis in ſuo tract. de principib. 155. q. colum. 1. in fine, folio 107.

64 Subditorum incolumitatem procurat, ſi bonus, vt Alciatus hoc emblemate teſtatur:

Titanii quoties conturbant æquora fratres,
Tum miſeros nautas anchora iacta iuuat:
Hanc pius erga homines delphin complectitur imis,
Tutius vt poſſit figier illa vadis.
Quam decet hac memores geſtare inſignia Reges
Anchora, quod nautis ſe populo eſſe ſuo.

65 Si magis attendat ad vtilitatem propriam quam communem, Tyrannus eſt, vt notat Barto. in tractatu de Tyranno q. 8. Et hoc vult Tullius in lib. de officiis, recitans Platonis ſententiam atque dicens: Omnino qui reipublicæ præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant: vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur, vt quęcunque agunt ad eam referant, ſuorum commodorum obliti, & hoc vult textus in procemio ſexti, & in c. 1. de offi. legat. lib. 6. Alterum: vt totum corpus reipublicæ procurent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquas deſerant. Et ideo princeps debet omnia deducere ad vtilitatẽ reipublicæ, vt in Authen cõſtitutio quæ de digni. in principio, col. 6. & adeo præponere publicam vtilitatem ſuæ priuatæ vt ſi opus eſt, morti pro ſuo populo & communi vtilitate ſe ſubiiciat, vt eſt text. in c. diſciplina, 45. diſtinct. & probatur c. 1. de homicid. l. 6. vbi eſt textus. Quod Chriſtus ſe expoſuit morti temporali, vt redimeret gregẽ ſuum perditum: horum meminit D. Anto. de Roſellis in ſuo tractatu, de poteſtate Imper. & Papæ, colum. 1 num. 3. fol. 50.

Princeps

66 In dubio præſumitur bonus, & iuſtus, proinde ſcripta eius ſecundũ iuſtitiam ſunt intelligenda, Bald. in l. 1. ff de conſtitut. princip. neque mandare inhoneſtum, vel impoſſibile præſumitur, vt ibi per Bald.

67 Ex Iuſtitia bonum inſeparabile conſequitur, vide Ioannem de terra Rubea, in ſuo opere contra rebel. ſuor. regum, in gloſſa, ſuper verbo, per negligentiam, articulo 10. tertii tractatus, colum. 1 circa principium fol 101.

68 Iuſtitiam non tollit, ita declarat Ioann. de terra Rubea in ſuo opere, contra rebel. ſuorum regum, in gloſſa ſuper verb. Ad intereſſe, colum. 1. articu. 10. tertii tractatus folio 99. & ideo eleganter Catd. de Zaba. in Cle. Paſtoralis in prima, 3. notab. de re iudic. dicit: quod princeps compellitur facere iuſtitiam: compulſione tamen non præciſa: ſcilicet cauſatiua, ſcilicet ex debito officii, &c.

Princ-

Principes toto animo debent curare, vt in ſuis terris Iuſtitia obtineat principatum. Adeo vt qui in ſuis officiis exercendis à via recta diſcedere videantur, à vero iuſtitiæ tramite, aut virtutis amore, aut pœnæ formidine, deuiare non audeant, de quibus in medium adduci poteſt illud ex verſibus Horatii triuialiter iactatum.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Virtutem enim quæ iuſtitiæ mater eſt, vt habetur ex Bald. in l. liberrimum, ff. de ſta. homi. principes pedibus non conculcent, iudices ſolliciti erunt, l. Iudices, C. de digni. lib. 12. ad vnguem obſeruari, quæ exclamat: Iudices in ſuo officio delinquentes, tanquam inter peſſimos habitos remoueri debere. Audiant philoſophum dicentem: Amor, odium, & proprium commodum faciunt iudicem non cognoſcere verum. Memoriæ figant iudices auaritiæ dediti: quod Iudas accepta pecunia à Iudæis, ipſum Chriſtum tradidit: horum meminit latius D. M. Rauaudus in ſuo tractatu qui inſcribitur, Speculum Iudicum, column. 2. verſus medium numero 4. folio 88.

Neminem fallit, ita dicit Bald. in c. 1. de no for. fideli. per l. Vltimam, C. de põde. aur. lib. 10. & idem Bald in c. 1 colum. 2. ſi de inueſt inter Do & vaſal. lis oriat. & l Inter claras, C. de ſum. tri. & fid. cathol. quæ dicit inter alia: Nihil eſt enim quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe, &c.

Princeps

Ius priuati auferre poteſt pro bono pacis, exempli gratia, Princeps pro pace territorii ſui habenda, poteſt caſtrum ſui ſubditi alteri concedere, quia in pace vertitur publica vtilitas, propter quam poteſt auferre ius priuati. ita conſuluit Alexand. conſil. 93. in principio penult. colum. in 5. parte conſiliorum, & voluit Bart. in l. Quęcunque, in fine. C. de fid. iuſtru. & iur. haſtæ fiſcalis, lib. 10. Innoc & Io. And. in ca. in noſtra, de iniur. per illum text. Et expreſſius Angel. in l. Bene à Zenone, C. de quadri. præſcrip. & in l. Antiochenſium, ff de priuil. credi & notat Bald. in l. Conuentionum, ff. de pact & in l. Quicunque, in vltima colum. C. de ſer. fugi. & per eundem poſt Antiquos, in titulo De pace Conſtant, in verbo, Priuilegia. Horum & meminit D. Corſetus Siculus, in ſuo tractatu de Priuilegiis pacis, colum. 1 folio 100. numero 24.

Solus bona ciuitatis alienare poteſt, & non alius inferior, l. Prohibere, § Plane, Digeſtis, quod vi aut clam. & vide gloſſ in l Prima, Cod. de prædi. curia. libro 10 & donata eccleſiæ à principe eo pacto vt non poſſint alienare in cauſſa neceſſitatis, poſſunt tamen alienari, ſecundum Cynum, in Authentica, Hoc ius porrectum, Cod. de ſacroſanct. eccleſ. & vide gloſſ & Doct. in c. Verum de condit. appoſ.

An nę tollat ius naturale, Reſpondetur quod Princeps non poteſt ſuper his quæ ſunt de iure naturali aliquid tollere, vt quæ immutabilia manent. § Sed iura naturalia immutabilia, in principio Inſtitut. de iure nat gent. & ciuili, ita vult gloſſa in c. cum vigeſimum, de offic. deleg. & in l. Cum prætor. ff. de indi. & ſi princeps mandat contrariũ iuri naturali non eſt ei parendum, c. Non licet. 10. diſtinct. ſecus ſi iuri poſitiuo, ſecundum Baldum in c. Cum adeo, de reſcript. Sed quomodo Princeps tollat quandoque ius naturale? Videte apud D. Ioannem de terra Rubea, in ſuo opere, contra Rebelles ſuorum Regum, articulo 4. primi

74 tractatus in glossa. Super verbo, de ætate, column. tertia, in fine folio 28.

Cum causa præsumitur auferre ius gentium, l. libertas, ff. de sta. ho. quod ample examinat D. Anto. de Rosellis in suo tractat. de conciliis, column. 2. & 3. numeris 31. 32. 33. folio 96.

75 Potest priuato auferre dominium Rei suæ fauore Reipublicæ vel communis vtilitatis, l. Lucius, ff. de euict. & lege. Item si verberatum, in fine, Digestis, ad legem Aquil. tamen illud est verum, dummodo soluat precium rei aut satisfaciat illi, cui eam aufert. Feli. in can. Quæ in ecclesiarum, column. 23. de constitu. per textu. in l. venditor. §. constat, ff. contra prę. ibi satisfaciat domino, hæc tractat D. Anto de Rosellis in suo tractatu de Conciliis, column. 1. num. 15. folio 98.

76 Male à Iudæis tributa accipit, pro licentia mutuãdi ad vsuras, & si ea de causa concedit eis priuilegium in ciuitabus suis quia incidit in pœnas, Clem. 1. de vsur. secundum Ioan. de Lig. in d. Clem. 1. Hoc modo sustinet D. Martinus Laudens. in suo disertissimo tractat. de Fisco, column. 4. in fine quæstio. 59. folio 129. Et D. Ambrosius de Vignate in suo tract. de Vsuris, super can. Salubriter. colum. 4. num. 237. folio 173.

77 Et huius potestas circa subditorum bona; hanc materiam late disputat & examinat Ioan de terra Rub. contra rebel. suorum regum, artic. 10. tertii tractatus, in gloss. Super verb. Ad interesse, colum. 1. & 2. folio 99.

78 Principis omnia esse quomodo intelligendum? vide l. Bene à Zenone, C de quadrien. præscript. & ibi glossa in verb. Omnia principis, concordat text. inc. In apibus, 7. q. 1. & Ioan. de terra Rubea in suo opere contra rebel. suorum Regum, articu 10. tertii tractatus, column. 2. folio 99. Vbi dicit, quod omnia sunt principis non quo ad proprietatem, sed ad maius dominium, imo dicit Arch. in §. Quamuis, 23 q. 8. solum quo ad iurisdictionem generalem, & alleg. Specu. in titu. de fer. § quoniam, versic. 23. queritur, vbi idem tenet, & D. Ioan. le Ciriet. in tractat de primogenitura, colum. 3. folio 189. num. 5. Reliqua videnda prolixius locis prælegatis.

Princeps

79 Quæ Principi reseruantur? Videbitis abunde Ioan. de terra Rubea contra rebel. suor. regum, in glossa procę. super verbo, Sepiuit, colum 1. & 2. folio 2.

80 Indulgere potest multitudini. Ita tenet D. Marti. Laudensis in suo tractatu de Principibus, colum. 3. quæstio. 112. folio 10. & propter multitudinem delinquentium princeps facilius indulget, c. Vt constitueretur, 50. distinct. Alberi. in l. d. procedente, C. de dilat. Ideo si populus est excommunicatus, debet facilius absolui à papa, quam si vnus esset excommunicatus, vide not. in l. Aut facta, ff. de pœnis.

81 Non tenetur ordinem iudiciorum seruare, per Innoc. in c. de causis de reiudic. & per Bald. in l. finali, Cod. de legib. quod intellige in summo pontifice seu papa, vel Imperatore, secus si in alio inferiore, nisi haberet ius regale, vel ex priuilegio, vel ex consuetudine, cuius initii non sit memoria. Abb. in Clem. Sæpe, de verbo. signif. & in can. finali, de hære. lib. 6. facit quod no. Bald. & Ang. in l. 1. ff. de feriis, facit etiam l. Hoc iure, § ductus aquæ, ff. de aqua quoti. & æsti &c. Super quibusdam, § præterea, de verbo. signif. facit finaliter quod notat Alber. in l. Princeps, ff. de legibus, & D. Mart. Laudens. in suo tracta. de principibus, colum. 2. q. 92 folio 106

Potest

83 Potest iudicare inspecta veritate. Esto quod alias ordo iudiciarius seruatus non sit c. Ad petitionem, in fine, de accusatio. Adde quod non valet statutum tollens facultatem veritatis, de hac clausula vide per D. Angel. in §. In bonæ fidei, circa finem, Institut. de actionibus; hæc & alia similia declarat D. Catal. de Boncompagnis in suo tracta de Syndicatu, colum. 2. nu. 63. folio 128.

84 Potest iudicare secundum veram & iustam conscientiam suam, licèt alii inferiores secundum allegata, & probata. Barto. in l. 1 C. vt quæ de aduo. caueat tamen Princeps ne sua conscientia sit male informata, c. 1. de re iudic. lib 6. Ita declarat D. Marti. Laudens. in suo tract. de principibus, colum. 2. q. 41. folio 105.

85 Nemini gratiam concedere debet cum iniuria tertii, ita annotat D. Paul. Gril. in suo tractat. de relaxat. Carceratorum, colum. 1. num. 2. folio 231. dicens quod princeps faciens gratiam alicui, censetur illam impartiri sine iniuria, & præiudicio tertii: non enim videtur esse æquum quod faciendo gratiam, vni velit inferre præiudicium alteri: quia semper ista conditio subintelligitur, sine præiudicio iuris alieni, l Et si sine §. sed quod Papinianus, ff. de mino. l. Quod si minor. §. Scæuola, eo. titu.

86 Quando non dispensat? Vide Ioan. de terra Rubea, contra rebel. suorum regum, Articu. 10. tertii tractatus 5. colum. circa medium 119. vbi ait, Porro Papa, Rex, aut Monarcha alius (quominus infideles, & impii huiusmodi pœnitentiam peragant, & læsis damna & interesse, &c. restituant) nullo modo poterit dispensare, vt c. Cum tu, de vsur. c. Si quid inueneristi, 14. q. 5. & c. multi, & c. Si res 2. quæstio. 6. Quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, &c. secundum Aug.

Princeps

87 Sine causa dispensans peccat. Panorm. in c. quum in cunctis in princip. columna. 1. in 4. notabili: de elect. & in can. de multa, column 4. ordine meo. Vbi dicit: Quod vbi non subest causa legitima dispensandi contra iuris communis regulas, non dicitur dispensatio, sed potius dissipatio. allegat glossam notabilem, quam suadet tenendam mente: quia tangit multa necessaria in materia dispensationis, in can. Requiritis 1. q 7. in § Nisi rigor. Et quod male facere videatur princeps dispensando cum subdito, & potius dissipet, quam dispenset, nisi interueniente vtilitate, necessitate, aut personæ cum qua dispensatur prerogatiua; quarum alteram necesse est in dispensatione legitima interuenire ad tutandum vtrumque, videlicet dispensatum, & dispensantem: ample idem Panor. & Doct. in d. c. de multa colum. 4. Ita sustinet etiam D. Ioan. de terra Rubea in suo opere, contra rebel. suorum regum, articul. 10 tertii tracta. in gloss. Super verbo, dissipatio, colum. 1. in fi. folio 105.

88 An peccet cum dat licentiam duobus intrandi duellum? Maxime, vt satis demonstrauimus supra, Cap. 42. *de purgatione vulgari, & principio, De menomachia, siue duello* 100. & 101. paginis 8. & 11. numeris. Quare hoc loco omitto eadem aut similia repetere; videte latius per D. Ioan. de Lignano, in suo tractat. de duello, c. 7. folio 291. per totum Capitulum.

89 Principibus sæculi datus est gladius ad vindictam malorum, laudē vero bonorum, c. Solite, de maiori, & obed. §. Item cum Dauid 2. q. 7. Et D. Anto. de Rosellis in suo tractatu, De potestate Imperato. ac Papæ, colum. 1. circa principium, folio 36. numero 1. §. Quod Christus, & esse spiritualibus gloss. in c. omnes principes, de maior. & obed.

90 Ad vindictam non sit facilis, vt demonstrat Ioan. de terra Rubea, contra rebel. suorum regum, in glossa, Super verbo, Intromittere, folio 42. Adde Ouidium in Ponto, si recte memini.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad pramia velox,
Quique dolet quoties cogitur esse ferox.

91 In puniendis delictis sit prudens ac diligens, vt etiam testatur idem Ioannes de terra Rubea contra rebelles suorum regum, artic. 10. tertii tractatus colum. 3. folio 100. in glossa super verbo, per negligentiam.

92 Principes & reges delinquentes, Deum habent vindicem, seu vltorem, postquam non habent, quem timeant, glossa in c. Agite pœnitentiam, de pœnitent. distinct. 1. & D. Martinus Laudens. in suo tractat. de principibus, colum. 4. q. 268. folio 108.

93 Principem summè decet prudentia. Prudentia est propria virtus principis, Aristol. 4. Polit. & Veger. in lib. de re militari ait: Nullus est cui sapientia magis conueniat quam Principi, & Philosophus in lib. Ethic. scribit, Rex erga subditos se habere debet, sicut pastor ad oues, & alibi idem Philosophus, homo maximè sapiens, maximè felix est. Ad quod alludit Iuuenalis dicens Nemo malus felix, his adde quod D. Ambrosius præclare dicit, malorum regnum magis nocet regnantibus, quam prosit: latius hanc materiam examinat, D. M. Rauaudi in tractatu suo, appellato Speculum iudicum, colum. 1. & 2. numero 64. fol. 90.

94 Debet habere omnia in scrinio pectoris, l. Olim, cum ibi notat. per Paul. de Castro C. de testament. Canonistæ in c. 1. de constitut. in 6. Intellige sane quod princeps debet habere omnia in scrinio pectoris, quo ad interpretationē, Glossa notabilis in c. præterea, 25. distinct. non autem quod sciat omnia iura propter sapientes quos habet ad latus, d. c. 1. de constitut. lib. 6. Cynus in d. l. Omnium, C. de testament. Sic summus pontifex dicitur etiam habere omnia iura in scrinio pectoris sui, c. 1. de constit. in 6. facit text. in Authent. collat. 4. in fine.

Princeps

Prince

95 Bonus boni Senatus. Huius simulachrum Thebani erexerant, vt constat Dialogismo hoc:

Effigies manibus trunca ante altaria diuûm
Hic residet, quarum lumine capta prior.
Signa potestatis summa, sanctique senatus
Thebanis fuerant ista reperta viris.
Cur residet? quod mente graues decet esse quietæ
Iurisdicos: animo nec variare leui.
Cur sine sint manibus? capiant ne pramia, nec se
Pollicitis flecti, muneribus ve sinant.
Cæcus at est princeps, quod solis auribus absque
Affectu constans iussa Senatus agit.

96 Non magis debet consiliariis carere, quam membris sui corporis, sunt enim consiliarii portiones suiipsius, l. Quisque, C. Ad l. Iul. Maiestat. & dicuntur cōsiliarii ibi ad cuncta regni negotia lumen præbere Principi: adhærent enim Principi, sicut stellæ firmamento cæli, secundum Bald. in l. Quum multa, C. de bo. quæ liber & velut splendor firmamenti fulgent, argum. c. Super specula, de Magist. Et solis radii dicuntur, c. multi, de pœnit. distinct. 2. Rex profecto sibi persuadere

suadere debet quantumcunque genuina fulgeat prudentia, adhuc seipsum sibi satis non esse iuxta illud Platonicum. Nemo sibi satis: eget omnis homo homine: nam si princeps ex vna consiliarii parte aut ex altera (quod in regno gerendum occurrerit) præcogitauerit: cuiuslibet negotii dexter erit proculdubio exitus, iuxta illud Herodo. Fac omnia cum consilio, & non pœnitebit: rei namque consilio gestæ, plerunque lætus est exitus. Quod enim à pluribus quæritur sapientibus, facilius inuenitur, c. de quibus, 20. distinct. Et per ampliores homines perfectissima veritas reuelatur, l. vltima ad fin. C. de fideicommiss. c. Extra conscientiam 63. distinct. integrum quippe est consilium quod plurimorum: non vnius sententia confirmatur, per text. in c. Prudentiam, §. 1. de officio delegat. Decere quippe Regem consiliis omnia prouidere, firmat Guiliel. Quadriga. Parrisianus præsul in oratione, quam habuit ad Ludou. xi. Francorum Regem. Et debent principes suos habere consiliarios non pro forma tantum, & ad ostentationem, verum eorum consilio præmaturo obtemperare: sunt multi quippe Reges & Barones: (dicit D. Nicolaus Boerius in addit. ad Ioann. Montai. in tractat. de authori. & præemi. sac Magist. concilii) qui conuocant cõsiliarios quorum consilium nolunt sequi: vt no. gloss. in c. 1 & c. peruenit. distinct. 84. quemadmodum fecit Roboam: qui perdidit regnum suum: quia noluit audire consiliarios suos sapientes (Regum interest vti consilio,) sed consilium iuuenum: & male sibi contigit. iuxta illud, Consilium iuuenum fecit Roboam egenum, de quo per glossam in d. c. peruenit. Horum recordatus est D. Ioannes de terra Rubea, in suo opere, contra rebell. suorum regum, artic. 1. primi tractatus, in glossa. Super verbo, Consilio scientium leges, colum. 3. & 4. folio 25.

Princeps

Potest fingere expressum, quod non est expressum, vide D. Andr. Tiraquellum, de legib. connubial. glossa quinta, char. 176. num. 196. per c. Illa, de elect. & c. 1. de transactionibus.

Habet voluntatem pro ratione, l. 1. ff. de constitut. princip. D. Ioan. le Cirier in suo tract it. de primogenitura colum. 1. ad finem fol. 177. num. 12.

Authoritatem tacite præstat, tametsi inferiores non possint vti magna authoritate, expressim voluit Innoc. in c. cum P. Tabellio. & ibi post eum Baldus colum. vltima. versic. Quæro dictum est, extra de fide instrum. per text. in l. prima. §. omnia, C. de veter. enucle.

An pupillo causam deleget? Vide D. Ioan. de terra Rubea, contra rebel. suorum regum, artic. 4. primi tractatus. in glossa Super verbo decimumseptimũ, qui hanc materiam ibidem late examinat, folio 28.

Principibus, & ab eo missis, obediendum est, teste D Hugone in suo tractatu de officio quatuor Prælatorum colum. 1. num. folio 34. & eis certe obediendum est ex præcepto Domini, sicut ecclesiasticis, c. Solite, & c. Omnes, extra de maior. & obedi. & c. Omnis anima, de censi & procu. vide Hostiens. in summa, de offic. ordina. § quis possit constituere, sub verbo, Principes.

Principe diffidato censentur diffidati omnes eius complices, Baldus in Repet. l. Si aquam, C. de seruit. & aqua. Ita tenet D. Martinus Laudens. in suo tractatu de confœderatione, pace & conuentionibus principum, q. 51. column. 2. folio 123.

In dubiis, & arduis, est consulendus, si commode potest: quod si non potest

consuli commode, eligenda est sententia absolutoria pro reo, vti declarat, D. Ioann. Baptista Caccialupus, in suo solenni & vtili tractat. de Transactionib. col. 2. num. 9. folio 192.

104 In præiudicium successoris nihil facit. Ita sustinet D. Ioan. de terra Rubea contra rebel. suor. Regum, in gloss. Super verbo, donatio facta, folio 14. quem prolixitatis euitandæ causa videbitis in vtramque partem disputantem, ac tandem concludentem.

105 Vbi, ibi Curia. Vbicunque est Romanus Pontifex, ibi dicitur esse Roma. Innoc. in c Cum ecclesiasticæ, de except. & c. Accusatum, de Simo. Et idem dicit Bald. d. l. Sed & milites, §. Sed ignominia, ff. de excusat. tuto.

106 Vnus, Præsentem materiam amplissime examinat D. Ioan. de terra Rubea in suo opusculo contra rebelles suorum regum, in glos. Super verbo, Vnus Rex folio 50. Regi autem commodius potest per vnum, quam per plures: & negotia expediri per vnum, quam per plures, Alberic. post glossam in §. Nouissime, in l. 2. ff. de orig. iur. & ibi Baldus. multitudo enim dissentiens sibiipsi onerosa est: & nihil habens honesti, in Authent. de referen. §. penultimo, & in toto vniuersa. Vnus Deus omnium factor, & rector solus, teste Philosopho 12. Metaphysicorum & in diuina scriptura Dominus per Ezechiel. capite 37. dicit: Seruus meus Dauid Rex erit super eos: & pastor erit vnus omnium illorum, & Ioann. decimo capite.

Princeps Erit vnus pastor, & vnum ouile. Nec bona est pluralitas principum: vna est ergo princeps: teste Philosopho 2. Polit. Politia (inquit) vnius optima, paucorum etiam satis bona, sed plurimorum perdifficile est, vt sit bona: quia plures ad virtutis meritum peruenire difficile est, facit c. in apibus, 7. quæst. in c. penult. 21. q. 2. in originale subdit Hieron. in naui vnus gubernator, in domo priuata dominus, id est, domi vnus: in quouis grandi exercitu signum conspectatur vnum, vide D. Lucam de Penna, in l. Seruum domini, colum. 1 de dilato. libr. 10. C.

107 Non principant duo principes in eodem loco, teste Aristot. 5. Polit. dicentem quod non principant alicubi pater & filius: nec maior & minor, illum allegant & sequuntur Bald. & D. Iason de Mayno in l. in suis, ff. de lib. & posthum & idem Raphaël Cumanus tenet: quod imo filius Regis viuo patre non est propriè Rex Latius D Ioann. de terra Rubea, contra Rebell. suorum regum, in gloss. Super verbo, rex iuuenis, art. 2. primi tractatus, colum. 1. folio 24. & D. Martin. Laudens. in suo tractatu, de principibus, q. 18. 1. colum. folio 105. dicens: Sicut ponere duos principes est hæreticum: Ita ponere duos vicarios generales æquales potestatis in terris, hæreticum videtur, vt per Host. & Ioan. Andr. in c. per venerabilem. & in c. Causamque, qui filii sint legitimi.

108 Pluralitas principum mala. Aristoteles 12. Metaphysicorum, vbi concludit tur, vnus ergo princeps. Ioann. de terra Rubea, in suo opere contra rebel. suorum regum articul. primo, primi tractatus, folio 14. column. 3. vers. circa medium. Melius est rem publicam regi per vnum principem, quam per plures, sicut vnus est Deus, & vnum est caput, inter cætera membra: & quia homines sunt faciles ad dissentiendum, vide Alberic. in prima constitut. Digestorum vet. vbi plene ponit.

Principum donare proprium, c. 1. & ibi docto. de donat. Ioan. And. in c. Grandi, de ſup. neg. prælat. lib. 6. Vnde dixit Dominus: Beatius eſt dare, quàm accipere, c. Prædicator. 16. q. 1. & c. Cum Marthæ, extra, de celebrat. miſſar. Vnde Martial. Coquus repræhendebat quendam qui toto die diſcurrebat per hoſpitia aliorum: *Scaeuola tu comedis apud omnes, nullus apud te. Alterius ſiccas pocula, nemo tua. Aut tu redde vices, aut deſine velle vocari: Dedecus eſt ſemper ſumere, nilque dare.* Gloſſa in verbo, Vt debere, in c. 1. extra, de donat. Sed poſſet hic interrogari, Vtrum donationes principum maxime remuneratoriæ, poſſint poſtea reuocari aut modificari, quum diximus Principum donare proprium: huic quęſtioni negatiue reſpondendum eſt, quod non, per Bald. in l. Qui ſe patris, C. Vnde liberi. Abbas, & alii ſcrib. in c. 1. extra de probat. & iterum Bald. conſil. 327. Incip. Pridie conſului, 1. parte, vbi dicit, quod l. Perfecta donatio, C. de donat. quæ ſub modo, habet locum tam in principe, quam in aliis; tum quod firmior debet eſſe veritas in ore Principum, quodque turpe ſit principem vacillare, iuxta illud Pſalmiſtæ. Quæ procedunt de ore meo, non faciam irrita, cum ſimilibus; de quibus Baldus dicto conſilio, & item Matthæus de Afflictis in c. Vnico, de natur. feud.

Nedum, ſed etiam ſummus Pontifex ligatur quo ad Deum, Conſtitutione c. Omnis vtriusque ſexus, de pœniten. & remiſſ. Ioannes Andr. in c. Significaſti de foro competen.

Princeps

Non eſt Dominus rerũ ſingulariũ perſonarũ, niſi quo ad protectionẽ, & iuris-dictionẽ, gloſſa approbata in l. Bene à Zenone, C. de quadr. præſcri. nec princeps ſine iuſta cauſa poteſt priuare aliquem dominio rerum ſuarum, Innoc. & Ioan. Andr. in c. Quæ in eccleſiarum, de conſtitut. & notatur in l. finali, Cod. ſi contra ius vel vtili. public. & in prima Rubrica, ff. de vete. & in l. 1. §. per hanc, ff de rei vendic. per Bart. Ita tenet etiam D. Martin. Laudenſ. in ſuo tract. de principib. colum. 2. in fine, q. 47. fol. 105.

Non debet dare officium ei, qui ſemel deliquit in officio, l. Si aliquid, C. de ſuſcep. Ita tenet D. Martin. Laudenſ. in ſuo tract. de Princip. column. 3. quæſt. 331. folio 109.

Regulariter vtitur iure communi, niſi in caſibus à iure expreſſis. Bald. in l. Et in legatis. C. Ad l. falcid. nam licèt princeps ſit ſolutus legibus, tamen vult viuere ſecundum leges, l. digna vox, Cod. de legibus, quod tene fixum. Ita voluit Dominus Martin. Laudenſ. in ſuo tractat. de principib. colum. 4. quæſtio. 344. folio 109.

Debet permittere, vt damnati ad mortem ſuſcipiant pœnitentiam, & euchariſtiam, Clement. 1. de pœnitent. ita dicit D. Martin. Laudenſ. in ſuo tractat. de principib. colum. 1. q. 370. folio 110. Itaque ſatis patere arbitror, quid dicendum ſit de Iudicibus illis, qui olim (ſicut & mea ætate fieri vidi, quod tamen mox mutatum eſt) ſolebant damnatis ad mortem recuſare euchariſtiæ exhibitionem, ſed tantum permittebant vt loco euchariſtiæ publice vbi ſumeretur ſupplicium, à carnifice panis daretur in ſignum euchariſtiæ, & deinde præbebatur hauſtus vini pro refocillatione, his factis executionem pœnæ fieri obſeruabant.

115 Qui pandit literas principis tenetur crimine falsi, l. Titio, & ibi Bartolus, ff. ad municipales quod etiam D. Martino Laudensi placuit in suo tractatu, De principibus, colum. 3. ad initium q. 392 folio 110.

116 A sententia lata secundum consilium Principis potest appellari. Vide Bartol. in l. 1. ff. de appel quemadmodum etiam ponit D. Martin. Laudensis in præallegato suo tractatu de principibus, colum. 4. q 415. fol. 110.

117 Ad principem etiam de iure ciuili potest appellare scholaris, omisso medio, Baldus in Authent. Habita, C. ne filius pro patre, cui etiam assentit D. Martin. Laudensis in suo frequenter per me citato tractatu, de Principibus, column. 4. folio 110.

118 Talis præsumitur intentio principis, qualis legis scriptæ, & naturalis rationis, teste Baldo in c. primo. Apud quem cautio fienda est, huius meminit Dominus Martinus Laudensis in suo ante allegato tractatu, de principibus, colum. 4. quæst. 489.

119 Non valet Principis constitutio, quod Iustitia denegetur, secundum Angel. in l. Si non speciali, C. de Testament. quia est contra ius naturale, attestante Innoc. in c. Quæ in ecclesiarum, de constit. & D. Martin. Laudens. in suo tractatu de Principibus, colum. 4. fol. 111. q. 495. Sub iusto principe, aut Domino viuere summa libertas est, Angel. ita sentiente, in l. 1. ad finem, ff. de seruitut. vrbano. prædio. huic nec dissentit D. Martin. Laudens. in d. suo tractatu, de principibus, colum. 1. q 510 fol. 112.

120 Princeps Qui non seruant mandata principis, debent excommunicari, aut aliter extraordinarie puniri, glossa, & doctor. in proœ. decretalis. & D. Martin. Laudensis in præcitato tract. de principibus, colum. 1. in fine quæst. 325 fol. 112.

121 Non omne quod licet principi, aut summo pontifici decet eum facere, quia omni in re ponderandum est, quid deceat & expediat, c. Magnæ, de voto & voti redempt. & ibi Doctor. & D. Martin. Laudens. in præallegato tract. de principibus, colum. 3. q. 547. folio 112.

122 Imo nec Summus pontifex potest sine causa mandare alicui, aut etiam laico vt det rem alteri, videte Innocent. in c. 1 Inquisitioni, de sentent. excommunicat. D. Martin. Laudens. in prædicto tractatu, de Principibus, colum. 3. quæ. 549. folio 112.

123 Proditorem principis tenemur, & debemus manifestare, l. Metrodorum, C. de pœnis, & Andr. de Isernia. in c. 1. §. 1. quæ fuit prima causa benefic. amitten.

124 Si iracundia motus sine causæ cognitione, aliquid rationabile, vel crudele vindictas mandauerit contra subditos, debet deferri executio vsque ad trigint dies, vt interim cesset iracundia principis, text. notat. in l. Si vendicari: C. de pœnis, qui textus est aureis literis pingendus, teste Catone idem clarius patet.

Iratus de re quamis discernere noli.
Impedit ira animum ne possit cernere verum.

Addi potest illud Horatianum.

Ira furor breuis est, animum rege, qui nisi paret,
Imperat, hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Neque expedit quod Princeps solito & vsurpato more dicat, *Ita volumus: sic Volumus*, totum destruit, & ad præcipitium ducit.

125 Et

EPITHETA BONI PRINCIPIS EX Iulio Polluce desumpta:

Rex pater esse suis debet placidusque, benignus,
Mitis, & humanus, mansuetus, prouidus: aquus:
Magnanimus: liber, nec lucri turpis auarus.
Non sinet affectus dominari, sed rationis.
Omnia consilio peraget. nec spurca voluptas
Principis egregium pectus violabit honesti.
Praterea iustus: prudens, fortisque: modestus.
Iudicii exact: contemplatorque futuri.
Solliciti è populi commissa negotia curet.
Vindicta fugiens, & plurima dissimulabit.
Qui tenet Imperium lenis: bellator, & audax.
Sed qui bellandi causam non præbeat vllr.
Pacis amans semper, pacis defensor, & author,
Defendet miseros, castigabitque rebelles.
Corriget, & mores populi, vitiique recidet.
Semina constituens legum monumenta bonarum.
Principis hæc quæ refert meminisse vocabula semper,
Vt sciat Imperium cum maiestate tueri.

Antequam huic capitifinem imponam, addam sequentes adhuc quæstiones; nempe, An † belli authores ad interesse teneantur? Hanc q. non exiguam tractat D. Iohan. de terra Rubea contra rebelles suorum regum, articulo decimo, tertii tractatus, in gloss. super verbo, ad interesse, folio 98. allegans Ioan. de Anan. in c præsentium, de cleric. percuss. & Doctores, vbi dicunt: Quod authores † belli tenentur de homicidiis ac aliis damnis in bello occurrentibus, damna & interesse passis: Panor. in c. Sicut, colum. penul. de iureiuran. & colum. vltima, ibidem post Innoc. vt Bald. in 6. q. dicit: Quod singuli † armigeri spoliati per hostes iniustè bellantes, contra ipsos vi bonorum raptorum agere possunt; aut princeps eos vocãs, ante tamen satisfactionem eidem per spoliatos cessione facta, l. penultima & finali, C. mandati. Assumptum præmissum bene adiuuare: in argumentum videtur singulare dictum Innoc. in c. Sicut dignum, 129 extra, de homicidio: vbi dicit, Quod si † aliquis testis dicit falsum testimonium, non solum tenetur de falso testimonio in foro contentioso, verum etiam de omni damno contingente ex illo: & per consequens, de delicto & omni exitu ipsius delicti, vt voluit glos. in c Presbyterum, ext. de homicid. & in c. Imputari, de regul. iuris, lib. 6. Reliqua videat locis prælegatis diligens lector. Videat præterea tractatũ exquisitissimũ doctoris D. Martini Garrati Laudensis de bello & eius effectu, Item tractatum de Bello & bellatoribus, D. Ioan. Lupi Segobiensis Hispani. Ad quos recurrat pius lector pro decisione quæstionum in bello occurrentium, quæ infinitæ sunt, & mirũ in modũ animaduertendæ ac ponderandæ, tã in foro fori, quam in foro poli, seu cõscientiæ.

130 Hieremiæ 46. { Diuitiæ, Corpora & Animæ } perdũtur belloru tempore.

131 Belli † euentus dubius est ac varius, & nunc hunc, nunc illum consumit gladius, 1. Re- 132 gum 2. Bellum † reipublicæ pernicies. Dis- 133 sipa. † qui bella volunt.

134 Remissio an facienda propter { Bellum, Pestem, & Sterilitatem } { Huic materiæ conuenientia, multa ponunt D. Bartholom. Chassan. super Consuetudines Burgundiæ tit. *De Gabellis*: Nec non D. Nicolaus Boerius in suis decisionibus aureis, q. 240. folio 86. parte 2. quos Doct. tempore oportuno videre lector poterit.

135 Nec obliuiscendum † censui, an bellum numeretur inter casus fortuitos? respondendum maximè, vt ad amussim declarat & decidit Dominus Nicolaus Boerius in suis decisionibus aureis, quæstione 249. numero 3. folio 86. parte 2. quem ad longum videre lector nequaquam grauabitur.

136 Plures termini synonymi in iure reperiuntur: { Bellum, Pugna, Prælium, atq; Guerra: qui (quamuis voce differant) idem tamen reipsa significant: licèt sint nonnulli qui differre dicant & sustineant. } { Quemadmodum horum meminit D. Ioannes de terra Rubea, vir ingentis memoriæ, in suo insigni atque singulari opere, contra rebelles suorũ regũ, art. 10. tertii tract. fol. 96. 1. col. post medium, quem vide.

Tanta immanitate peccandi defecerunt homines, vt tutius atque pacatius inter se bestiæ viuerent: neque enim vnquam inter 140 se leones aut inter se dracones, qualia homines bella gesserunt. Vinculum † concordiæ 137 diligit Deus. Augustin. 13. De ciuitate Dei. 138 Capitaneus belli † siue guerræ, an potest dare securitatem seu saluum cõductum exbannito? Huius q. meminit eximius D. Bartol. in l. Conuentionum, ff. de pact. qui affirmatiuam amplectitur partem, quod Capitaneus potest dare securitatem & saluum conductum exbannito, vel alii hosti. Quærit præterea præfatus D. Barto. in commentariis suis ad dictam l. Conuentionum, V- 139 trum Capitaneus † belli, siue guerræ possit facere pacem? & breuiter putat, quod Capitaneus potest facere seu inducias indicere, iuxta gloss. ibi in verbo, paciscũtur. Item quod etiam posset facere pacem, si esset dominus belli seu exercitus, vt Princeps, rex, & similes. &c. Sed Capitaneus cui est simpliciter commissum ducere bellum seu exercitum, non potest facere pacem, nisi sit specialiter commissum, vt l. mandato generali, ff. de procura: † Guerra seu bellum an probetur per instrumentũ treugæ? Huius q. mentionẽ facit præfatus D. Bart. in l. Legata ff. de adimend. legat. n. 3. vbi hanc q. mouet & decidit, affirmatiuam partem sustinens, quem loco & tempore congruo lector videre & latius examinare poterit causa hîc prolixitatis vitandæ. Si quis cõparet, & cõferat omnia bona belli cum malis ipsius belli: is verè inueniet, quod mala ex ipso bello prouenientia, & in bello commissa, longe superiorem locum obtinent, vt idem fatebitur, qui mala belli ordine recensere velit, sicut hoc melior sequenti tabula, maxime vt enumeratione eorum malorum vnumquemque à bello dehorter, ut ad pacem perducam, cuius bona ineffabilia sunt: vnde vere Virgilius scribit:

Nulla salus bello: pacem te poscimus omn.

quasi dicat, belli mala infinita: sic rursus pacis bona immẽsa, propter q̃ hęc expeti debet.

Mala

Mala ex bello prouenientia (vtnos longa experimenta malo noſtro docuerunt) hæc in genere recenſentur: vtpote ſine quib. bella neque inchoari, neque geri, neque perpetrari poſſunt; quamuis ea ſint vera incõmoda, clades, calamitates, peſtes & ruinæ, in perniciẽ nõ ſolum Chriſtianorum, ſed etiam omnium mortalium: vt

Blaſphemiæ,
Sortilegia,
Diuinationes,
Cum dæmonibus inita fœdera,
Simoniæ,
Hæreſes,
Apoſtaſia,
Furta,
Sacrilegia,
Adulteria,
Inceſtus,
Homicidia,
Latrocinia,
Rapinæ,
Incendia,
Monetarum adulterationes,
Monopolia,
Falſa quęlibet,
Defloratiões,
Stupra,
Sodomitica,
Mutilationes,
Iniuriæ,
Aſſaſinationes,
Agrorum populationes,
Villarum deuaſtationes,
Oppidorum & vrbium deſolationes,
Innocentium ſtrages,
Filii patribus orbati,
Viris matres orbatæ,
Euerſiones ararum, templorum, & ædium,
Sacra prophanaque omnia diruta.
Clades,
Peſtes;
Aliaq; id genus violata iura ſileamus, quę fari horret animus, nullũ poſt ſe bellũ, vbi geſtũ eſt, virtutis, pietatisve, aut Chriſtianæ religionis veſtigiũ relinquit; ſed ſilueſcere illic videas, efferariq, protinus humanos animos &c. Nõnullorũ prædictorum malorũ meminit Frater Dominicus Soto Segobienſis Theologus, ordinis prędicatorũ, Cæſar. Maieſt. quondã à ſacris confeſſionib. in ſuis commẽtariis, in epiſt. Diui Pauli ad Rom. c. 12 pag. 143. col. 1. vnde vere quidam poeta ſic cecinit:

Bella necant homines, faciunt ſine honoribus aras;
Vrbis & agrorum depopulantur opes.
Ah pereat tanti fuerit qui criminis auctor,
Triſtiaq; humanas miſit adarma manus.

EPITOME DE BELLO.

IN vltimę editionis perfectæ Anno Domini 1570. cap. 82. de Bello, pag. 213. vers. 3. col. 2. scripsi, quod de bello melius esset pauca dicere, quã imprudenter sine fructu multa effutire, quod quidem verum est, & maxime tempore pacis. Quis enim desiderat mala bellorum audire, quum bonis pacis gaudere, vti, & frui liceat? Equidem fore sperabã, quando hos commentarios ab initio meditabar, quod tempora pacata nobis, naturęque posteritati Deus largiretur quare de bello & huius Lerneis facibus, quã paucissima attingere proposueram. Quoniam autem longe preter spẽ accidit, quod apud nos proh dolor, bellũ bello aptissimum fuit & vt ansa ansam (quod dicitur vulgo) trahit, ita vnum bellum protraxit alterum per spatium 10 annorum, vt necdũ finis sit. Idcirco hoc caput multis locis auxi, & in calce addere deliberaui hanc breuem de bello Epitomen, in qua quasi in speculo benignus lector paucis cernere, citoq; perlustrare possit, quid bellum, quæ habeat genera, species, differẽtias, adiacentia, tum causas varias, à quibus fiat, & quibus verè geratur, vt illis omnib. cognitis facilius iura belli intelligantur, quæ in hoc capite potissimũ explicaui, seruans instituti tum. Est autem bellum fortis & violenta impulsio, vel inuasio armis, & instrumẽtis machinata cũ integro, ac increscente animi ardore, ac furore speciem nobilitatis habente, causa victoriæ & superandi partẽ aduersam: sic bellum dictũ videtur à *Belo* Rege, qui primus amicos tãquam aduersarios violenter, & armis non sine furore inuasit: vel à *duello*, qd est in Adamica lingua duenenden hellen/ hoc est, fortiter impellere, & cũ furore agitare. ac malis plurimis vexare: fit autem illud bifariam, ratione animæ, & corporis. Anima namq; sibi aduersariũ habet malum spiritum, à quo valde in statu suo impellitur, & violenter truditur, & sine ratione agitatur: imo pluribus malis torquetur, & hoc est spirituale bellum, de quo in vita S. Iob manifestum exemplũ habemus. Inde in ipsis Anachoritis, vt vitæ patrũ testantur. De hoc bello licet videre libũ Erasmi de milite Christiano enchiridion. Hoc thema pertinet ad Theologos: quorum tractationi rem præsentem relinquo. Corpus quidem animatũ etiam sentit sibi aduersarium aliud corpus animatum, vt homo hominẽ offendit, à quo impetitur, inuaditur, agitatur & multifariam cruciatur, imo & necatur. Hoc est autem bellum corporale, quod alias seculare dicitur, de quo in præsenti agimus, quũ autem habet vnum aliquis aduersarium cum quo contendat, pugnet, & armis certet, est duellum, vel monomachia, vel pugna inter duos. tale fuit bellum gestum inter Cain & Abel, nisi quod Abel cessisse fratri proditione agenti videtur: de hoc duello licito & illicito Alciatus, & multi alii I. C. & ego supra in capite 42. *De purgatione vulgari*, & principio De monomachia, siue de duello scripsi. Rursus vnus aliquis habet duos, tres, plures ve aduersarios, contra quos ferro & armis decertat, quale bellum fuit Sampsonis contra Philistæos: Herculis contra cohortes Pygmæorum: & is, de quo Dauid ait: *Numquid vnus mille, & duo decem millia fugarent.* Huius belli non est certa alia appellatio siue nomenclatura, quam communis. Indeed, quum plures contẽdunt ferro, & armis contra plures, vt aduersarios, & hostes, ac hostes quales, vel inæquales: tale certamen quoq; bellum cõmuniter, & vulgo vocatur, in hoc bello primo est impetus, nec hic solũmodo sed etiam violentia, ac mox ira, vel iræ exacerbatio, non cõtra quoslibet, nisi cõtra hostes cũ impresione furiosa causa vincendi: quæ de causa bellũ habet impetũ, & hũc contrarium, nempe vnius cõtra alterum: vel cõtra plures: aut plurium cõtra vnum, aut plures quos hostes dicimus. Vnde patet varietas

belli prima. Mox altera varietas consistit in modo belli, nã impetus fit vel in terra, vel in mari, vel aquis : in terra aũt geritur vel peditibus, vnde pedestre bellũ; vel equitibus, vnde equestre bellũ: in mari vero vel aquis geritur classe & nauibus, vnde nauale bellũ: ac sunt tria genera bellorum; vnũ pedestre bellum, alterum equestre, tertium nauale. Pedestre bellum requirit notitiam peditũ, vt pugnatorum, tum armorũ & instrumentorum deditib. vtilium, & necessariorum: tum terræ & locorũ omnium, in quibus pedites sunt, per quæ proficisci debẽt in quib. morari, castra metari, & in quibus pugnare opus erit; idq; tam ratione, & respectu peditum amicorũ, quam hostiliũ: ea de causa in sequenti capite late exponimus, quę huc faciunt. Equestre bellũ parem, vel maiorẽ adhuc noticiã virorũ equestriũ, equorũ curruum armorum, & instrumẽtorum equestrium, idq; locorũ ratione vtriusq; partis bellantis. Nauale bellum requirit noticiam militũ maritimorum, nautarum, nauium, armorum, & instrumentorũ naualiũ, matis, & aquarum omnis generis, littorũ, riparum, ararum, insularum, scopulorũ & similium. Tertio, Impetus belli primus impulsus fit vel à causa interna in militibus, vt voluntate vires ostentandi, vlciscendi, hostes superãdi, vel cupiditati gloriæ, vel simili affectu satisfaciendi. Vnde fit bellum voluntarium: aut à causa externa impetus procedit vt stipẽdio, muneribus, cõmercio, aut simili obligatione, sic fit bellum mercenarium. Quemadmodum de impetu, nimirum prima forma belli diximus: ita nũc de forti violentia altera belli parte dicendum est. Consistit aũt fortis violentia in bona dispositione animorũ, corporum, armorũ, instrumẽtorum, locorũ: in numero militũ æquipolentium hosti, vel superiorum, vel inferiorũ. Porro bona dispositio animorum est in concordia pugnandi, hoc est concordi volũtate tam imperantium, quam parentiũ pugnãdi contra hostes. Hac de causa imperator, rex, legatus, tribuni, centuriones, decuriones, ac milites nihil diuersum, & de quo non prius bene consenserint, aut in tempore non bene cõuenire queant, edictis, signis, impetu, aut alio modo pręcipient. Disparib. bobus nunquã bene trahitur currus. Inde animorũ bona dispositio in scientia pugnandi versatur, in qua officiarii prębunt, & milites ad signa obsequentur edocti arte, vsu, inspectione, & imitationis promtitudine: Scientia .n. rei nutrit animi fortitudinẽ. Tertio: bona animorũ dispositio versatur in potentia pugnãdi, quod Dux & miles non est animo timidus, nõ pusillanimus, non languidus, nõ delirus aut demens, non sollicitus de vxore, de liberis, de sarcinis, & similibus, non ad alia animo occupatus quã ad hostis inuasionẽ, & superationem. Nam qui talis non est, vt ineptus rei militari abdicetur: sit igitur animo potenti, magno, circũspecto, & audacissimo, nõ tamen temerario, nõ stupido: imitetur Bellerophontem, qui vectus Pegaso monstra Libyæ & Chimæram superat. De sarcinis ea ratio habeatur, ne quid impedimẽti, aut sollicitudinis addat militi, sed potius ad pugnãdum incitet. Bona dispositio corporũ consideratur in militib. & horũ auxiliariis, ac equis, si habeant sanitatẽ, robur, & agilitatem. Sanitas militaris procuratur si aer, & loca morę, castrorũ, & similium ac hospitia salubria procurẽtur: tũ cibus, & potus salubris, per prębectũ annonæ, nõ nimius, nõ parc⁹, sed moderatus: deinde somnus etiã sufficiens præstetur, ne vigiliis maceratus deficiat in excubiis, lucubrationib. custodiis, stationib. vigiliis, prębidiis, explorationib atq; expeditionib. Quarto; exercitia diurna tẽpestiua iniungãtur præliãdi, arma & vestes reficiẽdi, itinera moderatè faciendi cũ armis vel sine eis, luctãdi, gladiandi, natãdi, &c. His quies tribuatur cõueniẽs; postea corporis purgandi spacia concedãtur ad vacuãdas fæces, vrinas, sudores, sordes & similia, nec Veneri, aut amoribus nec ventri aut concupiscentiis, nec gulæ, aut potibus:

nec desidiæ, aut contentioſę ambitioni locus esse permittatur. Equi requirunt stabulationem, pastionem, aquationem, strigilationem, exercitationē varii generis. Armorum bona dispositio respicit arma proportionata, arma sufficiētia numero, arma valida. Catalogus armorū instrumentorūque bellicorū paratus esse debet præcipuis officiariis militū, ne tempore necessitatis sit defectus. Locorū bona dispositio consistit in profectu vel viis tritis, in prospero aspectu acris & lucis cæli, solis, & planetarum, venti, pluuiarū, pulueris, in occurrētiū prospectu: in munitionū, vel locorum defensorum cōspectu: in quæ ipse, vel hostis se recipiat tēpore aduersitatis, vt sunt castra, castella, arces, turres, speculæ, antra, cuniculi & oppida. Profectus vel expeditio sit per solida itinera, per æquabilia, per curta, per tuta. Solida excludunt paludes, fossas, riuos, lacus, &c. Æquabilia itinera excludunt rupes, scopulos, saxa, montosa, præcipitia, specus, &c. Curta excludunt ambages, labyrinthos, ne miles labore deficiat: tuta exlcudūt insidias, vim ferarū, arenas, puluerē, inundationem, impedimēta aduehendi cōmeatus, & potū & similia. Aspectus cōsistit prosper in aere sereno: in vēto cōtrario hostib. in radiis solis ferientib. oculos hostis. Prospectus versatur in cāpestribus. in locis vbi syluæ, mōtes, oppida, villæ, turres visum nō impediūt: in luce diurna ne tenebræ vel fumus ab hostili igne cōcitatus, ne puluis viarū vel similia lædant oculos. Numerus militū debet ad amussim cognosci, vt cōstet an sit par, vel superior, vel inferior hostili. Hic aūt numerus certo debet cognosci, aut nunquā res pugnę cōmitti: talis esse cognoscitur ex diurna perlustratione suorum: exploratione certissima corporum hostis, & armorū, instrumentorū auxiliorum, præparationum, technarum ac stratagematum eius. Hęc exploratio fit per speculatores, cursores, tabellliones, captiuos, mercatores, agricolas, tabernarios, agasones veredarios, circūforaneos, & similes: deinde per leuia prælia, quib. hostis copię in prospectum fortunā belli, & vires prōnocātur, ideq; ita, vt super excursorib. sit regressus in tutā & defensa loca, si forte hostis esset superior. Deniq; exploratio fit perspiciendo volūtatem hostis: nam si promptus est ad pugnam, & proditione potest vinci, hæc attētetur: & vbi certa est exploratio, quod maxima pars hostis stet pro nobis, & tempore pugnę tumultuetur cōtra proprios, tum pugna fiat. Tādem exploratio fit cognoscendo certitudinem capiendi hostem, & vincendi, vel exinsidiis, vel natura loci, vel stratagematibus. Proditionū varię sunt species, quas victoriæ cupidus tenere debet, non tam vt proditione agat quam vt sibi, suis, & exercitui bene consulat. Stratagema capiendi hostē fit vel per insidias, proditionē, caritatem annonæ, per conclusionē in angustiis, per intestinam rebellionem, & internam confusionem, per malam gubernationem hostiū: per bonam scientiam necandi hostem, per intercepti-onem stipendiorū; vel per maioris stipendi-persolutionem, quā fiat ab hoste. Insidiæ varia sunt genera, vt vestiaria, vel camisilis, vulgo *camisada*: syluatica, vulgo *emboscada*: tecta vel speluncales, vulgo *cojnu*- cunicularia, vulgo *minera*: Troiana, quę- per equum Troianum. vel per currus: Romana, quæ fit ludis, conuiuiis, spectaculis sic Romani rapuerunt fęminas Sabinorum. Tyburtina, quæ fit inebriādo, sicut inebriatos tibicines Romam remisere in curru. Punica, qua Pœni vsi sunt contra Romanos. qua Hannibal sæpe vicit. Neroniana, qua Nero vsus est contra Asdrubalem. Iugurtina, qua Iugurta vsus contra fratres suos. Ægyptiaca, qua Ptolomæus Pompeium cat. Proditionis vero species variant; vna, perta, qua Iudas Christum osculo prodit. dæis 30. numis: altera tecta, qua Dauid riam prodidit, datis literis ad Ioab: Ter- Dalidica, qua Dalitea Sampsonem prodit, & Eua Adam. Quarta Solonica, qua S- lon Æginam, & insulas recipit: Quin- Artemisiaca, qua Artemisia plurimas in- las subegit. Caritas annonæ procuratur,

que adsunt, absumãtur numero militum, vel igni, vel putredine, vel depastione p̃ homines, aut alia animalia, si plura & noua alimenta nõ aduehantur: si mole omnes infringantur; si pecora vicina omnia abigantur; si nihil importari concludatur. Cõclusio in angustiis fit ratione loci, vt montosi vel palustris, vel maritimi: vel ratione oppidi aut arcis, vnde exire nequeant, nisi cum clade suorum. Intestinæ rebelliones fiunt multis modis: Vna Germanico, qua Germanus inæqualitatis impatiẽs insurgit cõtra suos officiarios, sibi plura æquo vendicantes; vel qua tempore futuræ pugnæ nihil clamat præter daleros, & stipendium; quinimo arma abiicit, aufugit, ordines desert. Altera Gallica, quum Gallus miles nõ vult ab externo regi, sed contra suum officiarium citius pugnat, quã hostem. Tertia Hungarica, quũ Hungarus miles ductum superioris non vult sequi; imo citius furiose aget cõtra suos ductores quã alios. Quarta, Israelitica, quũ difficultatib. inassuetis milites obruũtur & murmurare incipiũt. Mala gubernatio fit, vel ab imperitia officiariorũ, vel à peruicacitate, & obstinacia militũ. vnde discordiæ, socordiæ, contemptus officiariorũ, cõpotatio, cõuiuatio, luxus & luxuria aleatio vel digladiatio, & similia mala ob neglectã disciplinã militarẽ cõtingunt. Scientia & prõptitudo necãdi hostẽ cõsistit in habitu iaculãdi, sagittãdi, fundapetendi, bõbardas explodendi, cædendi, pungendi, oculos & faciẽ perstringendi, gladiendi, tribulãdi, tragulã iniiciendi, cõburẽdi, & martyrizandi. Nunc restat de 3. parte belli, quæ habet furorẽ & hũc nobilem perfectũ, qualis consistit in acutissimo & calidis. cõsilio; in continuata ira exardescente causa vindicandi sese vel vincendi in omnib. numeris pugnandi, deseuiendi, grassandi armis per iram, & furorẽ in hostes, donec vis suppetat, & corpori, & animo vsq; dũ satisfiat volũtati, aut cupiditati. Dicitur aũt nobilis furor, qui concipitur animo magno, ppter res præclaras, & laude dignas in finem rei præclaræ obtinendæ. Sic Ferdinand. Rex Arragoniæ Mauros Hispania prætextu religionis expulit, & prætextu defendẽdæ religionis Regnũ Neapolitanũ & insulas occupauit. Turcę ob beatitudinis mundanę, & cælestis gloriam procurandã, omnia occupant, Carol. Magn⁹ ob infideles vndiq; expellendos & hęreticos comprimendos, rerum potitus est. Iulius II. & multi Pontifices titulo vincendi Turcam maxima bella gesserunt, causa libertatis euangelicæ, & secularis Hugonottæ in Gallia hactenus bella gesserunt. Acutis. & calidis. consilium est cholericũ & versatilis ingenii derepente ex quauis causa capientis deliberationẽ, ratiocinationem, & cõclusionem, ac resolutionem faciendi id, quod res postulat, aut omittendi quod ex vsu nõ est, in acie instruenda, ducenda, mutanda: in classicum sonando, prœlium inchoando, pugnando, receptui signũ dando, aut victoriam persequendo. Quicunque mortalium corpore robusti, complexione cholerica, & ingenio versatili facile de omnib. argumentãtur, aptissima, & optima præstãt, hi acutissimi ac virtutib. heroicis præditi nobiles mores, & actus faciunt. Tales sunt adolescentes bene nati, educati. & instituti; tales iuuenes eximia absolutaque natura, creati fortibus, exercitati in reb. gerendis: tales viuacis. viri, nondum senes. Quare adolescentia, & iuuenilis ætas bello aptissima est. vnde Ouidius:

Qua bello est habilis, Veneri quia cõuenit ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.

In classe bello aptissimorũ virorum multa exempla referri possunt, tales sunt Abrahamus, cũ trecentis vernaculis, pro Loth pugnãs, Moyses, Iosue, Gedion, Sãpson, Dauid, Iudith, Mardocheus, Machabei, Membroth, Belus, Ninus, Semiramis apud Assyrios. Cyrus apud Persas, Philippus, & huius filius Alexander, apud Macedones, Pyrrhus apud Epirotas; Hector apud Troianos; Achilles & Agamẽnon apud Grẽcos; Themistocles apud Atheniẽses; Romulus, Brutus, Scipiones, Lucullus, Sylla. Cæsar, apud Romanos. Masinissa, Hannibal, Iugurtha apud

Africanos: Constantinus & Leones apud Constãtinopolitanos: Balduinus & Robertus Frisius apud Flandros: Otto, Henricus, Federicus, Rodolphus, Sigismundus, Albertus apud Germanos; Carolus, Ludouicus, Lotharius apud Francos; Merouęus apud Gallos; Henricus, Edoardus apud Anglos; talis nostra ætate Carolus quintus apud Hispanos, & Germanos. Cõtinuata ira excandescens, vel furor, vel rabies præcipuum calcar est belli; sæpe etiam ira ideo pro bello ponitur, vt apud Ouidium:

Candida pax homines, trux decet ira feras.

Aristoteles, & Peripatetici iram non improbant tanquam calcar ad fortitudinem, & instrumentum animæ ad vindictã, ad bellum pro bonis contra malos. Angelus Politianus in opusculo de ira, varias laudes cõmemorat, & ait iram esse causam heroicarum virtutũ. Sic de Ænea Virgilius scribit:

—Irarumque omnes effundit habenas.

Et Dauid in Psal. *Irascimini & nolite peccare.* Et Paulus ad Romanos: *Sol super irã vestram non occidat.* Virgilius causam belli Æneæ enarraturus, sic infert;

—Tantæne animis cælestibus iræ? Homerus etiam ab ira causam belli Troiani orditur. Lucanus causam ciuilis belli refert ad intensam iram, hoc est furorem:

Quis, (ait,) furor, ô ciues, quæ tanta licentia ferri,
Gentibus inuisis Latium vrbere cruorem?

Vbi furori populi Romani, mutuæ iræ bellum ciuile imputat. Hinc Horatius ait:

—qui non moderabitur iræ,
Infectũ volet esse, dolor quod suaserit, aut mens.
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est. Hinc dicitur etiam *Patientia lasa fit furor:* & Alciatus de ira in Emblemate rem hanc satis luculenter expressit:

Alcaam veteres caudam dixere leonis,
Qua stimulante iras suscipit ille graues;
Lutea cum surgit bilis, turgescit & atro
Felle dolor, furias concipit indomitas.

signum, quod præcipua causa belli impulsiua consistit in ira, hac de causa in clypeis magni semper Duces, & in bellis potentes pinxerunt aut sculpseruntanimalia iracunda, & furiosa, vt leonem vnum vel plures, tigrim, vt sum, aquilam, miluum, canem, rubetam, harpyas, scorpiones, viperas, dracones, crocodilos, & similia: de leone cõstat illud insigne Agamemnonis, quod & Alciatus expressit:

Ora gerit clypeum rabiosi picta leonis,
Et scriptum in summo margine carmen habet.
Hic hominũ terror cuius est possessor Atridæ.
Talia magnanimus signa Agamemnon tulit.

Et Franci leonem in clypeis hac de causa vt plurimum gestant. Aquila auium rapacissima ac maximè iracunda, intrepidis imperatoribus Romanis, Græcis, & Germanis hactenus permansit. Sed de cæteris longior enarratio restat, quam præsenti operi conueniat. Quare sat sit monuisse, quod ira, & hinc furor præcipui sunt stimuli bellorum & pugnæ. Vnde patet, quo mites, & ab ira & iracundia alieni, raro aut nunquam sunt boni milites, sed vt omni tempore iracundi, tanquam furiosi, & insani in bello improbantur; quod patet in furioso Aiace, porcos pro hominibus occidente; in Goliade Dauidem contemnente, & multis aliis; ita nimis placidi, & qui semper iram vitant, nunquam aliquid præclari in re militari præstant. Verum cum nonnunquam poscit irasci, & vires animo addere, incitatione haud remota a furore, Heroicum dicimus. ira enim continuata exardescens, verè furor est & robur ad præclare agendum multis facit. Sic legimus de Scanderbechio, quod pugnam initurus, iram animo concipiebat, adeo vehementer, vt in adbortando, instruendoque suos sanguis sponte profluerit ore, & naribus, & os spumans sanguine plenum in signum furoris habens.

Qui

Quid enim est furor, nisi ira continuata exardescens & ebulliens? quæra, vt Aristoteles ait, est ebullitio sanguinis circa cor, ea efficiens & impellens illud cum omnibus membris ad pugnandum prosè, ad fortiter repellendam iniuriam vel vindicãdam iniquitatem. Vnde sanguis ab ebullitione omnes petit venas, & inflat, faciem rubore tingit, & membra incalefacit, ac roborat, atque etiam venas perrumpit: vnde multis ira exardescentib. oculi rubent, & sanguinem exsudant, nares, gingiuæ, hæmorrhoides sanguine manant. Sanguis tali modo ebulliens, mentem quoque ipsam calefacit, spiritu replet, acumine auget, & varia exempla, modosque ad viriliter agendum ob oculos infert, & variis stimulis instigat ad incomposita & composita motus, ad Bacchicos mores, ad furiarum irritamẽta, blandimenta, & instrumenta: vt verè phrenetici & furiosi esse videantur. Hi nihili vitam curant, non formidãt vlla arma aut instrumenta sæuitiæ, ne mortem quidem ipsam: adeò in id vnum impelluntur, vt alios occidãt, vt carnifices in humana corpora grassentur, vt hostem quasi porcum mactent. Sic poëta in furioso Aiace, Oreste, Hercule, Sampsone, Orlando, & aliis declarant. Porro ira hæc continuata exardescens, vel furor impulsus vera est caussa efficiens & fomes simul, ac materia belli. Est autem ea vel naturalis, quæ sua sponte prouenit, aut ab animi affectu, vel à corporis dispositione: alia est artificialis, quæ fit commotione ab extra externa causa vel alterando corpus & materiam phreneticam ad furorem, & verbera: vel impellendo corpus verbis, armis, instrumentis, vt tubis, tympanis, cymbalis, lituis, sistris, & similibus. Quique igitur Imperatores & Duces bello potentes & victoriosi esse voluerunt, hi id in primis egerunt omni conatu, vt militi iucunda natura præditos haberent, imo vt tempore pugnæ his militibus ingenerarent & procurarent iram, ac furorẽ, vel impetu naturæ per animi affectus, aut per corporis motum, vel re, & verbis adhortando, alterandoque ad furorem, & bellicum impetum, dando potui vina fumosa, vina opiata cum bolo Armeno, vel terra sigillata, (vt Turcæ faciunt) aut vina, in quibus infusum est solanum manicum, vel semen hyoscyami albi, aut papaueris spumosi; aut optima vina dando vsque ad furores, hoc est, adebrietatem furiosam. Sic multi Duces tempestiue sub tempore pugnæ largè præbuerunt optima vina Germanis, quibus hinc sponte ad pugnam incitatis mirabiles victoriæ contigerunt. Ab hoc furore oritur ille furor, qui *nobilis perfectus* dici potest, quoniam animi fortitudine, & magnanimitate confirmatur, & nihil omittit suggerente mente omneis rei bene gerendæ modos ad explendam & habendam victoriam. Talis furor est Martis, Martius appellari potest, & à Planeta Marte originationem habet, fit absolutus maximè, cum gnato Mars in Ariete fortunatum aspectum præbet, vt & in quibusdam aliis signis, in quibus exaltationem & proprietatẽ habet. Mũdi primus aspectus fuit Martis in Ariete. Hinc statim furor bellicus exarsit, vt antiqui serpentis contra Deum: Euæ contra Adamum exprobrantem, quod pomum dedissit & accusantem eam corã Deo: Caini contra Abelem iustum, & quem occidit: Caini contra reliquos fratres & nepotes, similiter nepotum Caini inter ipsos & contra cognatos; Lamechi contra Cainum; posteritatis Lamechi contra ipsos affines, & consanguineos, vsque ad diluuium, propter amores fæminarum, quæ ipsis causæ furoris fuerunt. Inde in diluuio Dei contra homines; mox à diluuio Noæ contra Chamum filium; Chami contra fratres Semum, & Iapetum, & horũ nepotes. Quum vero aspectus Martis in Ariete secundus, & prosper esset Assyriis, non mirum fuit, quod hi Martio furore instincti, sibi præfecerint Martium hominem, sic Nembrothum vo-

norantes, bellis auſpicium fecerunt. Mox Belus, ſucceſſorq; Ninus Monarchiam confirmauerũt. quæ durauit, donec Mars Medos ſuo aſpectu præferret aliis. Vnde hi Aſſyriorum Monarchiam euerterunt & ſuam inchoauerunt priore aſperiorem, vsq; dum & hæc degeneraret ipſo Cambyſe effœminato, nihil irarum, nihil heroicæ magnificentiæ, nihil bellicarum virtutum repræſentãte. ſic ad Perſas Medorum deuoluta eſt Monarchia, Cyro, homine Martio à cane enutrito, eam capeſſente. Huius poſteri & ſucceſſores minus Martii fuere, & ſenſim degenerauere, donec vltimus Darius, vir potius fœminarum quam militum eſſet: quo tempore cælitus ſecundo aſpectu Martis nati Macedones maxime bellicoſi forent, Regesque bellicoſos ſtatuerent, qui Græcis propemodum deuictis per mutua bella, & ad ſe traductis monarchiam Perſarum Duce & Rege Alexandro Magno inuaſerunt, & ad Græcos pertraxerunt bellorum ſerie. Deinde Romani fortunati radiis Martis bellis omnia miſcuerunt, & ſuperauerunt. Sic Macedonum & Græcorum monarchia ad Romanos vi fatorum deuoluta eſt. Quemadmodum Romani cæli fauore, & inclinatione ad bella nati & in bellis potentes, ac monarchæ longo tempore fuere: ita poſt hos Franci, & deinde Germani eminentes ſceptra rerum bellis moderati ſunt, tũ Turcæ ex vna parte, & Hiſpani ex altera demum parte, cælum propitium, bellicis virtutibus experiũtur: qua de cauſa etiamnum ad ipſos tales ſumma rerum potentia occulta vi fatorum deriuatur. Porro omnes illi qui nati ſunt Horoſcopo ſimilis aſpectus, hi Martii fuere, viri bellicoſi, potentes in orbe, ſtrenui in armis, in catalogum famæ illuſtrium referri poſſunt; vt Nembroth, Belus, Ninus, multiq; huius ſucceſſores: Cyrus, Xerxes, & aliquot Darii, Philippus Macedo & huius filius Alexãder Magnus, Bruti, Scæuolæ, Scipiones, Lucullus, Marius, Mutius, Cinna, Catulus, Scylla, Sertorius, Pompei, Metellus, Iulius Cæſar, Conſtantinus Cæſar; ante hunc Seuerus, Carolus Magnus, Mahometus, Ottomannus, Solimannus, Amurates, Zelimus, & Godefredus Bullonenſis; hi naturæ quodam ductu miri in bellis victorioſi fuiſſe leguntur, etiã contra ſpem & opinionem ſuorum: ſimul furunt iracundi, furioſi, obnoxii exſtaſibus morbo comitiali, à multis *ſacro* dicto, similibus. vnde nemo negare poteſt rationabiliter ipſos numine quodam afflatos, liaſpectu ad bellandum formatos, natu ductu promotos ad victorias fuiſſe, & teris Imperatoribus præclariores dotes tinuiſſe. Poſt hos fuere minus potentes adminiſtratione, ſed tamen in bellis sum propter bonitatem aſpectus Martis in busdam ſignis, vt Harpago, Mancinus, tius, Decius Fabius, Papirius, Agatho Rex Siciliæ, Pyrrhus rex Epirotarum, nyſius tyrannus Syracuſanorum, Hann Antiochus rex Syriæ, Ptolomæus rex pti; & olim Amaſis. Inde fuere Rola Attila, Totila, Genſericus, Beringarius malaſuntes, Deſyderius rex Longoba rum, & his ſimiles. Deinde quarto loco tuuntur Belliſarius, Narſes, Eutropius, bus annumerari poſſent Duces noſtra motia inſignes, vt Antonius Leua, A nius Columna, Bartholomæus Culio Marchio Marinianus, Dux Burbonẽſis, rolus de Lanoia, Egmundus à Bura, Co Petrus de Toledo, Lottrichius, Re Auraniæ Princeps, & ſimiles. Si inuidia eſſet, verbis non omitterẽ eos, qui etiã ſuperſunt. Multi ex humili loco per ſecundum aſpectũ & natiuitatem ad mam potentiam & famam peruenere. cero in oratione pro lege Manilia ſtatu Imperatore eligẽdo ſpectanda eſſe qua vt prudentiam in bellis gerendis, auc tatem, fortitudinem & deniq; felicita ſiue bonam fortunam. Nec immerito tis verbis diſputat de felicitate Imper vel Ducis belli. ab hac enim plurimæ v tes, & maxima bona dependent: ſicut cæli propitia & adiuuante facie ſuam

dem & successum habet. Nec est omittendum, quod Deus in suis fidelibus, aut etiã propter fideles in infidelibus hanc felicitatem mirabiliter operatur. Sic victoriam insperatam Moysi dedit, contra Pharaonem, Iosueo contra reges terræ; Dauidi contra Philistæos; Machabęis contra Syrios; Oniæ pontifici inuocanti contra Heliodorum; sed hæc exempli causa sufficiant, ne materiam nimis producam. Constat enim nunc quod belli ratio non fit sine aliqua iræ magnę commotionis animi perturbatione, furore, aut sæpe inspiratione & afflatu numinis, sic & cæli syderumq; aspectu benigno. vnde dicitur quod alea belli anceps est, & victoria à Domino datur. Nec Iulius Cæsar Rubiconem transiuisset, dubitans ne impar Pompeianis foret, nisi numen arrepta tuba, classicum cecinisset, & vadum monstrasset transituris. vnde ille: *Alea*, inquit, *iacta est, eamus quò nos fata vocant.* Restat modo quarta pars belli, quę continet victoriam aut quod victoriæ simile est, ius victoris in victum: Ouationem & Triumphum, qui est publica victoriæ gratulatio, & solennitas. Sed de his non pertinet ad præsentem commentarium prolixius scribere. Proinde hic finem facio, & rogo lectorem, si plura scire cupit, vt euoluat Vegetium de re militari, Frontinum de Stratagematibus, Ælianum de instruendis aciebus, Modestum de nominibus rei militaris apud Latinos, Iulium Pollucem & Cyrillum de nominibus rei militaris apud Græcos, Plutarchum in [illegible]llis, Valerium Maximum in libris exemplorum, & ex Neotericis Iouianum Pontanum in libr. de fortitudine, & in alio de prudentia, Nicolaum Machiauellum secretarium Florentinum, in 4. libris de Bello, Alberti Dureri nobilis Germani icones, & figuras rei militaris, cum expositionibus, Wolfangum Lazium Viennensem, Conradum Lycosthenem, Antonium Sabellicum in libris exemplorum. Hi enim in genere quæ ad bella pertinent ex professo tractarunt, Cæterum qui desideret cognoscere in specie particularia quæque bella, is legat historiographos, vt Trogum Pompeium, & huius abbreuiatorem Iustinum de bellis Assyriorum, Medorum, Persarum & Græcorum, Titum Liuium, & huius abbreuiatorem, Iulium Florum, & Salustium, qui etiam bellum Iugurthinũ & Catilinarium seorsim conscripsit; Suetonium, Cornelium Tacitum, Herodianum de bellis Imperatorum: Thucydidem de bello Peloponesiaco, Xenophontem de bello Cyri, & de bello Græcorum contra Persas: Homerũ de bello Troiano, Apollonium Rhodium, & Valerium Flaccum de Bello Argonautarum, Moysem, & Esdram, & similes de bello Israelitarum, Diodorum Siculum in Bibliotheca de bello Ægyptiorum, Indorum, Assyriorum, & sequentium monarcharum: Iosephum, & Egesippum de bello Iudaico, Iuliũ Cæsarem in cõmentariis de bello ciuili, Gallico, Hispanico, & Alexandrino, Appianum, Valerium Antiatem de iisdẽ bellis, Virgilium de bello Æneæ Latino: Rheginum, & Abbatem Vrspergensem, de bellis Caroli Magni, Paulum Diaconum de bellis Longobardorum, Blondũ de bellis Romanorum triumphantiũ, & lamentantiũ: Fredericũ Ritium & Pandulphũ Collinutium de bellis Neapolitanorũ: Iouianũ Pontanum de bello Arragonũ, & Neapolitanorũ, Antonium Sabellicũ, & Egnatiũ Baptistã de bellis Venetorum, Polydorum Virgiliũ de bellis Anglorum: Philippum Commandinum de bellis Gallorum, Albertũ Crantzium, & Saxonem Grammaticum, ac similes de bellis Saxonũ, Wandalorũ, Gothorũ, Hungarorũ, & similiũ, Platinã de bellis Pontificũ: hi in suis historiis quę sunt vitæ exemplа, satis abunde omnia quę ad rem bellicã pertinẽt scriptis cõprehenderunt. quare reliquorum historiographorũ catalogũ omitto: ad quos tamen accedere non veto, si cui ociũ suppetat. Hæc delibare placuit, vt studiosis iuris viam sternerẽ ad facilius intelligendũ qualecunque belli ius, & diuersitatem, de quo mentio, & controuersia fieri potest.

CAPVT LXXXIII.

De armigeris, militibus, ac stipendiariis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 83.

1 Sine Armigeris, militibus ac stipendiariis bellum exerceri nequit.
2 Bellum à Belo, homine rege denominatur.
3 Belus fuit primus rex Assyriorum, filius Nembroth: qui condidit Babylonem.
4 Miles quis sit?
5 Stipendiarius aut miles, cuius ætatis esse debet?
6 Vt quis censeatur idoneus ad pugnã, requiritur ætas octodecim annorũ.
7 Sex sunt necessaria, vt quis sit miles.
8 Miles efficitur ciuis illius loci, vbi stipendium meretur.
9 Stipendiarii sunt ciues illius ciuitatis, donec hic merentur stipendia.
10 Idem in Doctore, qui est miles legalis militiæ, efficitur ciuis illius ciuitatis, vbi stipendium meretur.
11 Idem in Rectore, & Ecclesiæ prælatis.
12 Infans expositus, cuius origo ignoratur, efficitur ciues illius ciuitatis, vbi est expositus, & nutritus.
13 Officiales possunt pecuniam deputatam, præstipendio mutuare stipendiariis aut militibus, vt frumentum, vel pistoribus vt præparent ad decoquendum panem pro exercitus & cæpi sustentatione?
14 Ciuitas quæ concessit suo stipendiario licentiam, vt iret ad Alemanniam, vel alibi ad bellandum, fuitque absens certo tempore, an toto illo tempore absentiæ debeat habere stipendium, si principaliter seruiuisset?
15 Idem, in potestate vel capitaneo.
16 Idem, in clerico, qui toto absentiæ tempore, debet habere præbendam, si fuit absens de licentia Papæ.
17 Potestas non tenens officiales & equos in numero competenti suo officio, pendet Salarium pro tempore, quo non tenuit.
18 Qualiter probabitur officiales & equos tenuisse.
19 Stipendiarius aut miles, si desiderat deseruire per substitutum, an possit, & per quem?
20 Quando videatur electa persona industria?
21 Nunquid, vbi est electa persona industria, quis per filium seruire possit?
22 Volens seruire per substitutum, semper debet seruire, per eiusdem conditionis hominem.
23 Doctor seruire volens per substitutum, debet seruire per doctorem, nequaquam per scholarem, cessa sufficientem.
24 Miles volens seruire per substitutum, debet seruire per alium militem, non per domicellum.
25 Substitutus debet esse moribus præditus, scientia, & peritia eruditus.
26 Miles stipendiarius captus ab hostibus, an gaudeat stipendio, durante captiuitatis tempore.
27 Miles stipendiarius diuidens prædam cum hostibus, viuus comburitur.
28 Stipendiarius aut miles si inuentus fuerit vagare per prouinciam, per quẽ, & quomodo puniatur?
29 Miles deputatus ad principis custodiam, sine illius scientia vacare non debet, aut alienas res peragere, & contra faciens, quinque libris auri multa nomine feritur.
30 Miles ad principem pro ambasiatore missus, incontinenti se offerat viris illustribus, sub quorum regimine est, vt statim commeatum accipiat.

31

Milites reperti vagari per prouinciam, per præsidem puniuntur.
Stipendiarii & milites non possunt grauare rusticos, vt dent eis ad comedendum.
Stipendiarius aut miles si noluerit accipere solutionem, vulgo pagam, tempore debito, fisci commodis applicantur.
Qui fertilitatis tempore annonam recipere de publico neglexerit, tempore caristiæ precium ipsius, aut annonam non petit.
An officialis publicus possit stipendiariis mutuare pecuniam sub vsuris?
Qui mutuauit pecuniam stipendiariis, si sibi non satisfit, potest eorum stipendium sequestrari.
An à creditoribus stipendiariorum, aut militum stipendium sequestrari possit?
Miles mihi debet decem, ea petii, & condemnatus est, nec iudicatum soluit; an stipendia sua pigneri sint capienda?
Stipendiarius aut miles potest procuratorem ad stipendium constituere.
Thesaurarius belli habens pecuniam ad soluendum stipendiariis, & non soluit, & ob hoc stipendiarii accipiant pecuniam sub vsuris, obligatur omnes vsuras, ac omnia damna, quæ incurrūt, occasione illius negligentiæ, restituere.
Stipendiarii si ad custodiam alicuius ciuitatis aut castri mittantur, à quo debeant habere stipendium?
Inconsulto communi, vel domino non potest stipendiarius ad custodiam alicuius ciuitatis ire, &c.
De pane, vino, aceto & carnibus, stipendiarius dandis, remissiue.
An domus priuatorum militibus, siue stipendiariis assignari debeant, & qua parte?
Qui à stipendiariorum receptione excusantur, remissiue?
Stipendium potest, pro parte solui militibus in pecunia, & pro alia parte in panno, &c.
Praxis fraudulenta nonnullorum in traditione & venditione pannorum & similium, quando soluendi sunt stipendiarii aut milites.
Milites non stipendiati omnia populantur.
Milites propriis sumptibus non tenentur militare.
Officium suum nemini debet esse damnosum: ergo nec etiam militi.
Miles pariter & alius quilibet spe pecuniæ & præmii certat.
Militare de se non est delictum.
Militare propter prædam, peccatum est.
Militare reipublicæ criminosum non est, sed ideo gerere rempublicam, vt diuitias angeat, videtur esse damnabile.
Milites seculi cum cælestibus æquiparantur militibus.
Miles etiam vulneratus non debet discedere à signis sine licentia.
Miles curatus ab infirmitate debet adimplere stipendium, aliàs non habebit stipendium tempore infirmitatis, &c.

Militia est duplex: Secularis & Spiritualis
- Secularis: equestris. pedestris. naualis.

Militia secularis non culpatur, sed abusus.
Militia instituta est propter duo: videlicet ad iniuriam propulsandā, & vindictam inferendam.
Vsus militare in multis consistit.
In militia seculari, reprehenditur libido dominandi, crudelitas vlciscendi, & cupiditas nocendi.
Hac intentione militia debet exerceri, vt mali coerceantur, & boni subleuentur.
Plerique sancti Patres, secularem militiam laudabiliter exercuerunt.

65 Summa laus est militis, communi vtilitati intendere.
66 Boni milites vltra stipendia sua nil debent vsurpare.
67 Miles non est reus homicidii, qui legitima authoritate superioris, hominem occidit.
68 Miles secularis grauius peccat symoniam committendo, quam clericus.
69 Miles secularis propter periculosum statum, quem habet, absque dispensatione papæ, ad sacros ordines non debet promoueri.
70 Si in militia seculari gradatim quis promouetur ad honores; multo fortius in militia spirituali.
71 Non debet esse ligatus aliis, qui spirituali militia est aggregandus.
72 Episcopus ad seruiendum Christo voluntarium militem habere vult.
73 Nil beatius, quam vt quomodo Imperator noster Christus iussit, militetur.
74 Militum Christi arma sunt orationes, eleemosyna & ieiunia; quorum partes sunt lachryma.
75 Miles an, & quando ad munera contribuenda teneatur?
76 Milites à muneribus sua ciuitatis eximuntur.
77 Militem se effici procurans, vt munerum contributionem euitet, an potiatur immunitate?
78 An miles teneatur soluere gabellas?
79 Milites an sint a vectigalibus exempti?
80 Milites an sint exempti a collectis?
81 Milites nostri temporis cum violentia tallias imponentes, prædones sunt, & raptores.
82 Milites armata militia pro debito ciuili an possint personaliter capi, & carceri mancipari?
83 Ludus alearum siue taxillorum antiquissimus, & a Troiano milite, Alea vocatus.
84 Philosophus 4. Ethicorum affirmat lusores esse deterioris conditionis, quam latrones.
85 Ludi, qui non fiunt causa recreationis, sed potius auaritiæ, prohibentur.
86 Mala & peccata prouenientia ex ludis, secundum Hostiens. in summa de excess. prælator.
87 Ecclesia spretus fit ex ludis.
88 Vsura committitur ex ludis.
89 Rapina committitur in ludis.
90 Scandalum insurgit ex ludo.
91 Nuga descendunt ex ludo.
92 Blasphemia etiam in ludo perpetratur.
93 Quædam miranda contra lusores.
94 Furtum etiam committitur in ludo.
95 Violentia etiam adhibetur quandoque in ludo.
96 Falsum etiam committitur in ludo.
97 Ludus aliquando est causa mortis.
98 Deceptiones etiam, & fraudes fiunt in ludo.
99 Qui melius scit decipere, melius dicitur ludere.
100 Perditio temporis ex ludo resultat.
101 Cum aliena sint omnia, tempus autem nostrum est.
102 Estque apud me ludus scachorum etiam pestilens scholaribus.
103 Desiderium etiam nascitur ex ludo, quoniam oritur maxima cupiditas lucrandi, qua ex radix omnium malorum.
104 Corruptio etiam multiplex nascitur, scilicet eorum, quos malo exemplo corrumpunt.
105 Adulationes etiam fiunt in ludo, & adulatoriis verbis commendatur cautus ludens.
106 Vita turpis agitur propter ludum.

Senatus

107 Senatus Romanus (vbi erat Synodus moralitatis) ludum tanquam causam malorum prohibuit.
108 Alearum vsus antiquus est.
109 Lusores seipsos interimunt propter ludum.
110 Lusores venenum sumunt propter ludum.
111 Lusores Diabolo se viuum proprio chirographo tradidisse audiui propter ludum.
112 Tabula criminum emanantium ex alearum, siue taxillorum ludo.
113 Quotidiana inconuenientia, quæ cernuntur inter capitaneos ac eorum vicarios, quando fit militum prænonstratio.
114 Ad illas similesque fraudes euitandas, vnicum & singulare est remedium, quo olim vti iubebant Imperatores, Reges, Principes ac similes.
115 Nonnulli præcipui capitanei exercitus infinita nonnunquam mala proponunt, & seminant, vt pax impediatur, & postponatur, & bellum continuetur, non tamen propter Deum, sed propter meram auaritiam, & prædam, &c.
116 Male partum, male disperit.
117 Non habet euentus sordida præda bonos.
118 Nulli, cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti duranit in posterum.
119 Rapinam emere non licet, nisi intentione, vt cui est ablata, restituatur.
120 Nemo qui rapit moriens, si habet vnde reddat, saluabitur: si eos, quorum fuerit, inuenire non potuerit, ecclesiæ vel pauperibus tribuat.
121 Si quis inuenta non reddit, peccatum est simile rapinæ.
122 Pax margarita Christianis pretiosissima.
123 Pax sectanda etiam cum labore nostro, damno, & opprobrio.
124 Pax vera est, cum vnusquisque ius suum tranquille possidet.
125 Pacis præparatio, bellum.
126 Pax vt seruetur, moderamen iuris habetur.
127 Tempore belli in exercitu, docti ac deuoti concionatores singulis diebus dominicis, ac aliis festis principalibus, sunt vtiles vt doceant, quid facere, & euitare debeant militantes.
128 Milites nostri temporis potissimum ab anno 1566. vsque ad annum 1577. tam publice, quam secreto perpetrarunt talia & similia delicta, maleficia ac facinora, qualia commissa legimus à tempore Adami vsque ad prædictum annum 1566.
129 Causa præfatorum delictorum est, quod militaris disciplina vilipensa, neglecta, & contempta, imo prorsus quasi sepulta iacet.
130 Capitanei & officiarii exercitus malorum perpetratorum potissimum causa & occasio esse videntur: quia iustitiam raro aut nunquam (vt par est) faciunt; ideo non mirandum, quod bella tot annis continuentur.
131 Rei militaris materia cognoscenda, qua congruunt & earum materiarum diuisiones.
132 Nomina militum pedestrium, in generali diuisione ponuntur.
133 Enarrantur nomina præfectorum peditum.
134 Enarrantur nomina militum inseruientium rei tormentariæ.
135 Enarrantur nomina militum vulgarium omnis generis.
136 Enarrantur nomina auxiliantium militum, fossorum & similium.
137 Nomina militum equestrium.
138 Nomina militum equestrium obedientium.
139 Nomina militum maris classiariorum, nauiculariorumque.

140 *Nomina præfectorum pugnantium maris.*
141 *Nomina obtemperantium militum maris.*
142 *Arma militum pedestrium.*
143 *Instrumenta militum pedestrium bellica variantia genera.*
144 *Arma & instrumenta bellica militum equestrium.*
145 *Arma & instrumenta veró equitis ac equo utentis.*
146 *Arma & instrumenta auriga & cisiarii.*
147 *Arma & instrumenta classiariorum naualia vel maritima.*
148 *Partes nauium.*
149 *Instrumenta nauium.*
150 *Instrumentorum propugnatoriorum, vt pyxidum, clysterum, bombardarum variarum nomina, quæ omni militia inseruiunt terrestri, nauali, &c.*
151 *Militum pedestrium officiariorum stipendia.*
152 *Militum pedestrium famulantium stipendia.*
153 *Militum equestrium imperantium stipendia.*
154 *Militum obedientium vel famulantium equestrium stipendia.*
155 *Militum classiariorum vel naualium in mari pugnantium stipendia.*
156 *Breuis admonitio de stipendio & inauctoramento militum qualiumcunque.*
157 *Sententiæ ex diuersis bonis authoribus, respicientes & pertinentes ad materiam rei militaris, selectæ & piæ, cognitu necessariæ tam ipsis præfectis, quam subditis militibus.*
158 *Laudes militum ex quare acquirantur, sit enarratio & declaratio.*
159 *Stipendiariis quod debetur, an possit peti per eorum creditores? & quando & quo modo.*
160 *An omnis militia quemquam reddat nobilem?*
161 *Militia simplex de per se non facit quem nobilem.*
162 *Militia simplex de per se non est dignitas.*
163 *Militia est dignitas, & miles est pagano dignior.*
164 *Militis arma in executionem rei iudicatæ non sunt auferenda.*
165 *Militibus arma sunt relinquenda, sicut etiam libri scholaribus, breuiarium clerico.*
166 *Militibus non licet capere res rusticorum, vtpote equos, boues, &c.*
167 *Militibus quomodo debeant expensa ministrari?*
168 *Mareschalli hospitiorum, metatores castrorum, tentoriorum, hospitiorum & vulgo* forerii *dicti, admonentur sui officii, & maxime deterrentur à quibusdam fraudibus insignibus, quas committunt subdole causa auaritiæ, emungentes pecuniam à quibuscunque præter sas & æquum.*
169 *Aetiologia, vel breuis ratiocinatio de hoc capite interposito, post remissionem operis in hac vltima editione.*
170 *Militum bonorum encomium.*
171 *Militum malorum vituperium.*
172 *Admonitio Tribunorum, Centurionum, Capitaneorum, & similium, ne banqueruptorum fide immunitatibus in fallacijs iuuent.*

PRÆ

PRÆFATIO.

Sic omnia fato in peius ruere ac retro ſublapſa referri, Virgilius in Georgicis exclamat, dum rerum naturalium mutationẽ ac degenerationem cõſiderat: Atqui ego, cum mecum hodie perpendo moralem mortalium diſciplinam & hanc confero cum veterum inſtitutis, conſuetudinibus atque legibus, ethicam partẽ philoſophia reſpicientibus in priuatis moribus, imo œconomicis & politicis, haud iniuria exclamare poſſum, Fuimus Troes, fuit Ilium, fuit ingẽs Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos transtulit, &c. *Cur tot mala agricolis, tot ciuibus, tot nobilibus vbique & vndiq; ingruunt; cur quaſo? ob malam morum diſciplinam, ob neglectam, conculcatam & penè ſepultam iuſticiam ciuilem & militarem. Ouidius ferrea ſecula deſcribens innuit, quod in his viuitur rapto,* non hoſpes ab hoſpite tutus; *& ſubdit;* Victa iacet pietas, & virgo cẽde madentes, Vltima cæleſtum terras Aſtræa reliquit. *Et Iuuenalis Satyra 6. huc collimat:*

Multa pudicitiæ veteris veſtigia forſan,
Aut aliqua extiterant, & ſub Ioue, ſed Ioue nondum
Barbato, nondum Græcis iurare paratis
Per caput alterius, cum furem nemo timeret
Caulibus aut pomis, & aperto viueret horto.
Paulatim deinde ad ſuperos Aſtræa receſſit.
Hac comite atque duæ pariter fugere ſorores.

Quæ vero ipſe Cicero Officiorũ primo docet de iuſtitia, aurea ſunt præcepta, & obſeruatu digniſſima, magis adhuc illa, quæ D. Ambroſius in Officiis, ante omnia quæ Diuus Ioannes Lucæ 3. illa vero iure canonico latiſſimè explicantur, & ſimul etiam iuretiuli; vnde nos potiſſimum ea deſumpſimus, quæ in medium adferimus de armigeris, ſtipẽdiariis, militib. & ſimilibus, id vero nulla alia de cauſa fecimus, quam vt aliquã ſaltem formam iuſtitiæ reuocemus, ſine qua ſalus Reipubl. ædiũ ſeu familiæ cuiuſuis, etiam particularis hominis conſtare nequit. Romæ defuncto Pontifice, iuſticia etiam defuncta iacet, donec magiſtratus præceptis, vi, & armis, qualibuſcunque modis poteſt, defendat: interea tamen miſerabilis eſt facies vrbis; vbiq; prælia, pugnæ, homicidia fiunt. Palatia, ædes, & cubilia ſpoliantur; res lõgo labore & induſtria parta deſtruuntur, incendia ſummis vigiliis & armis vix arcentur, ſacra prophanãtur, variatormentorũ genera in bonos exercentur, malorum ſæuiſſimi paſſim conflictus videntur, fœminis & innocentibus manus iniiciuntur, virginũ honori mille fiunt inſidiæ; tũ Roma videtur ſpelunca latronũ, nebulonum, furum, mœchorum, adulterorum, raptorum, incendiariorum, falſariorũ, plagiariorum, abactorũ, calumniatorum, blaſphemorum, hominũ corruptorum, Dei contemptorum: atq; id durat donec nouus Pontifex eſt creatus, iuſticiæ ſeruans ac defenſor: quis piũ non deplorat

illum ſtatū? quis bonus non omnibus votis expetit Iuſticiæ reſtitutionem? Varia vi
bes, vicinæ ciuitates, Principes, Regesque omnes Chriſtiani ſollicitiſunt & ſupplica-
tiones celebrant ad Deum pro iuſtitiæ reuocatore; imo omnes eccleſiaſtici & fideles
ſummis conatibus id promouent, vt nouus Pontifex creetur, qui iuſtitiam
obſeruet: quemadmodum mox apparet. Nam Pontifex electus protenſo ſigno
crucis ante omnia iuſticiam promouet & mox ipſam pacem inducit: tum illud
proclamatur: Fiat pax in virtute tua & iuſticia tua, ac abundātia in turribus no-
ſtris. Imperatore Turca defuncto Ianitzari, ſtipendiarii, prætoriani milites omnia
paſsim vaſtant & iuſtitiam peſſundant: vnde omnes ciues oppidorum, incolæ,
omnes agricolæ, omnes nobiles id vnanimiter maximis operibus, muneribus,
precibus, curis, & induſtriis procurant, vt demortuo Turca alius quam citiſſime
ſubrogetur, qui militarem & politicam iuſtitiam reducat ac obſeruet, obſeruariq;
faciat. Quod ſi quis ob oculos ponat ſtatum calamitoſum, lamentabilem conditio-
nem, periculoſiſſimamq; ſortem Turcici illius interregni, quo iuſticia non exercetur,
non lachrymis abſtinebit, qui funus, vel ſepulturam, aut contemptum iuſticiæ de-
fleat. Hinc ipſi etiam Barbari, & immanes homines illud curioſe perficiunt, vt Im-
peratorem habeant qualemcunque, qui ſi non veram, tamen aliquam iuſticiam &
diſciplinā exerceat, præſertim militarem. Ex quo facile apparet omnibus, quam
res ſit ſalubris, neceſſaria, atq; vtilis, virtutum honeſtiſſima ipſa iuſticia, quæ vi-
cuiq; ſuum tribuit, quæ pietate ac liberalitatem exerceat, quæ morū diſciplinam &
integritatem continet, quæ bono & æquo iure omnia diſpenſat & gubernat. Subinde
in Romano exercitu militaris diſciplina remiſſa fuit, & iniuſtitia creuit, protinus
vt id accidit Romani cladem ſenſerunt, vt in Hiſpaniis contra Carthaginenſes, in
Campania contra Hannibalem, & ad Cannas, item in Aphrica contra Iugurtham
primis bellis contigit. Contra reuocantes iuſtitiam in priſtinum ſtatū confeſtim fue-
re victores, Pœnos, Sardos, Siculos, Hiſpanos, Gallos, Iugurtham & Aphricanos
atque Aſiaticos domuere, nec finis prius victoriæ, quam ipſi domi foriq; iuſticiæ fue-
re negligentiores, nimia rerum cupiditate & ambitione ſeducti, tum ciuilia bella ex-
arſerunt, & hinc tandem dictaturæ perpetuæ in perniciem ciuium & orbis, mox im-
peria & regna orta ſunt. Exercitus Moſaicus ex Ægypto, verſus terram promiſſio-
nis proficiſcens ſemper victorioſus fuit, quum iuſtitiam coluit, quotieſcunque iuſti-
tiā trāsgreſſus eſt, præſentiſſimas calamitates ſenſit, ſic Datan, Abiron, Core perierūt,
ſic Ioſue curauit puniri trāsgreſſorē legis & mādati: ſic Dauidicus exercitus afflictus
eſt ob iniuſticiā regis & propriā: ſic Saul ob iniuſtitiā, quod Deo predā debitā non
immolauit, è regno electus eſt. Sed nimis lōgū ac tadioſum eſt ſi omnia hæc exēpla in
mediū adducāt: antū mōſtro ſyluam aliis: illud paucis addo, quod vt Varro teſtatur,
anima porcis eſt pro ſale: & vt anima eſt vita corporis humani: ita ipſa iuſtitia eſt
vita

vita & precipua ſalus Reipublicæ atque mortalium animatorum. Auſer animam corpori, quid reſtat præter mortem? deme iuſtitiam congregationi hominum, quid reliquum eſt præter interitum Reipublicæ, & tranquillitatis hominum? Humanum genus iuſtum fuit in paradyſo: poſtquam iniuſtitiam fecit, & contra mandata Dei edit de ligno vitæ, de arbore ſcientiæ boni & mali, quæ erat in medio paradyſi, eiectum eſt extra paradyſum, & in Barathrum malorum, in extremam grauiſſimarum pœnarum ſentinam, & periiſſet, niſi gratia diuina promiſſionem nouæ iuſtitiæ impreſſiſſet, & hæc iuſtitia noſtra Chriſtus eſt. Rurſus ab hac iuſtitia homines receſſerunt, & puniti fuere maximo diluuio ſeruatus eſt autem Noe cum ſuis, ideo quod vir iuſtus fuit inuentus: Nembroth cum ſuis iram Dei ſenſit, Babylonii turris & linguæ confuſionem retulere. quia de cauſa? ob iniuſtitiam, nimirum; Abraham & Loth viri iuſti ſeruati ſunt a bigne Chaldæorum, & diuitiis neſſabiliter in terra, ſeruatique a Deo etiam in terris inimicorum. Sic Iſaac, Iacob, Ioſeph amatores Dei, tenaciſſimi iuſtitiæ cultores æternam memoriam laudis conſequuti ſunt. quotquot in veteri Teſtamento leguntur iuſtitiæ obſeruatores, iis ſemper bene fuit. Iobæ iuſtitia non receſſit & obtinuit ingentem triumphum poſt tentationem felicitatem terrenam immenſam: Achab iniuſtus cum vxore Iezabele grauiter punitus fuit. Moſes iuſtus & Aaron cum exercitu mare rubrum incolumes tranſeunt: Pharo iniuſtus Iſraelitarum bona ſibi vendicans ſubmergitur cum maximo exercitu & auxilio. Mardochæus iuſtus ad dignitatem promouetur, & Aman iniuſtus ſuſpenditur in patibulo, quod illi parauerat. Quin etiam in nouo teſtamento Magi ab oriente ſtella duce Chriſtum adorant, & munera iuſtitiæ ſignæ offerunt. Herodes Chriſto infeſtus & iniuſtus, vitam ad mere paratus, horribiliſſimo genere ſupplicii regno excidit, & teterrima morte periit. Zacheus iuſtus quadruplum reſtituens, deſtinatur regno Dei, & fit diſcipulus Chriſti. Dives ille iniuſtus Lazaro non dans alimenta, præciputatur in miſerias gehennæ, vltimaque ſupplicia flammarum. Latro in cruce dum Chriſti innocentiam defendit, iuſticiamque docet, meretur audire illam ſaluberrimam vocem, Hodie eris mecum in paradyſo: alter iniuſtus laudē Chriſti detrectans ſine honore, ſine ſpe, ſine conſolatione perit. Hinc Pſalmiſta recte proclamat; Iuſtus Dominus iuſticiam dilexit, æquitatem vel veritatem vidit oculus eius; *& Chriſtus ipſe clare dicit*: Ite benedicti iuſti in vitam æternam, iniuſti maledicti in ignem æternum. *Qui enim opera miſericordiæ non exercuerunt, vere ſunt iniuſti. Rurſus Pſalmiſta idem atteſtatur, vbi initio ſtatim, ſic*, Quoniam, *inquit*, non reſurgent impii in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum; quoniam Dominus nouit viam iuſtorum, iter impiorum peribit. *Quamobrem omiſſis infinitis locis, huic themati inſervientibus, illud Iuuenalis ſubiungam:*

——Nobilitas ſola eſt atque vnica virtus.
Paulus, vel Druſus vel Coſſus moribus eſto.
Hos ante effigies maiorum pone tuorum:
Præcedant ipſas illi te conſule virgas.
Prima mihi debes animi bona, ſanctus haberi,
Iuſtitiæque tenax dictis factisq; mereris.

Queret aliquis cauſam, cur adeo iuſtitia cõmendatur? Reſpondeo certe illud, quo
verum eſt prouerbium, Malè parta, malè dilabuntur: *Sicut etiam quod cito fit, cit*
perit: quare igitur, quæ bene ſunt parta, non etiam bene perdurabunt? firmata enim
ſunt ſolidis radicibus, & iacta ſunt fundamenta firmiſſima in ſolidis petris. Pergi
mus quærere quæ ſint parta bene? Reſpondeo, quæ iuſtè vel per iuſtitiam acquiſi
ſunt: animaduertimus ergo ſi quid firmum, ſolidum, ac durabile quærimus quod iu
ſtitiam neceſſario colere debemus, ſiue magiſtratus ciuiles, ſiue milites, ſiue priua
fuerimus: contra ſi quid caducum, inane, fragile, ac noxium volumus, quod iu
ab iuſtitia declinare poterimus, ſed hic pro foribus ſtatim periculum eſt: nam cui
vel latum vnguem ab Iuſtitia quis incipit decedere, protinus præſens eſt pernici
Itaque regia via ingrediendum, non deflectendum ad dextram neque ſiniſtram.
Hodie (malum) non ſolum ab ipſa iuſtitia fit diuaricatio, vel deliratio, ſed prop
prauaricatio aut tergiuerſatio, etiam apud Turcas ignominioſiſſima. Quare va
rias calamitates, & pœnarum genera infinita hominibus contingere non eſt mirum.
Virgilius 6. Æneidos pulchre in hanc ſententiam ſic canit:

——ſedet, æternúmque ſedebit
Infelix Theſeus Phlegiasq; miſerrimus omnes
Admonet & magna teſtatur voce per vmbras,
Diſcite iuſtitiam moniti; & non temnere diuos.

Vnde paulo poſt ſubiungit:

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

Sed me tempus deficeret ſi de hac materia tractare vellem ea, quæ huic generi ati
xa occurrunt: quum me conuerto ad inſpectionem rei militaris noſtri temporis
eorum, quæ in illa contingunt, tum iterum exclamare non ceſſo: O Iuſtitia langu
da! ô Iuſtitia agoniẓans! ô Iuſtitia mortua! ô Iuſtitia ſepulta! Dico iterum quæ
olim, vt ſupra enarraui, Iuſtitia in cælum euolauit, & adhuc ſui veneratione tẽ
talibus reliquit, & vt Dea culta fuit à nonnullis; cæterum hodie in caſtris & re
litari nulla fere iuſtitiæ eſt memoria, nullius locus, nullus honos, vt vix in cælo
credatur; quare vt peſſundata, ſepulta, & mortua videtur. Atqui præſtaret ipſa
militiam ſepultam eſſe & iuſtitiam inter homines viuificatam: ipſum bellum in
lium, & funera miſſum, ac iuſtitiam reſtitutam in priſtinum ſuum locum, quo
aureo ſeculo. Nam fiat iuſtitia, & colatur ea, non ſolum omnibus templis &

ſedetiã votis, animis & omnib. actionib. ne pereat mundus. Regna maxima euerſa legimus ob defectum iuſticiæ. Cambyſes improbus rex, tamen eo nomine regnum tenuit & ſtabiliuit, quod iudici muneribus corrupto ac iniuſto pellem detraxit, qua ſedem texit iudicialem, & in ea filium excoriati ius dicere iuſſit; ac inter omnia illud maxime iniũxit, vt iuſticiam obſeruaret, pœna patris ante oculos poſita. Vtinam id omnes reges & magiſtratus imitarentur, haud dubiè melius nobiſcum ageretur. Poſtquam Sardanapalus iuſticiæ partes, & officia transgreſſus eſt, deditus luxui, ſuum regnum Aſſyriæ perdidit: Aſtyages iniuſtus & impius cum Cyrum ſuum nepotem occidere vellet ſine cauſa, id conſequutus eſt, vt regnum Medorum ad Perſas tranſiret, & ipſe honoribus deſtitutus eſt. Darius Perſarum monarcha corruptu moribus, & iuſticiæ ſpernens, ab Alexandro Macedone victus eſt, & florentiſſimum regnum, ac ditiſſimũ amiſit. Inde Macedones ipſi à Romanis ſuperati præda fuere militibus ob Perſei regis ipſorum iniuſticiam. Reſpublicæ etiam periere ob iniuſticiam, vt Lacedæmoniorum, Athenienſium, Thebanorum, Chalcedonenſium, Corinthiorum, Marſilienſium, Byzantinorum, & cæterarũ vrbium ampliſſimarũ ac celeberrimarum orbis, quarum nunc nulla, aut vix exigua veſtigia extãt. Quod etiam in Hieroſolymitana vrbe contigit propter Chriſti ſummi regis iuſticiæ, Apoſtolorum, diſcipulorumque, & virorum iuſtorum perſecutionem. Sic perit mundus, hoc eſt, ſic maximæ reſpublicæ & regna periunt propter iniuſticiã: Quã obrem, vt tandem vela colligam, opus eſt ſi velimus noſtras Reſpublicas eſſe ſaluas, vt iuſticiam colamus, idque inprimis in re militari, in qua non modo laxa & diſſoluta, ſed nunc etiam mortua, ſepulta, & ad inferos detruſa eſſe iuſticia videri poteſt: Quum expediret potius bellum eſſe ſepultum, quam iuſticiam. Ego magnum dolorem animi propter immenſam in multis operibus militaribus iniuſticiam ſæpiſſimè concepi, neque diutius continere me potui, quin omnem lapidem mouerem opitulandi huic incõmodo, præſertim in continuatis bellis per multos annos. Itaq; præſentẽ materiam de armigeris, militibus, & ſtipendiariis excuſſi, & in publicum emittere deliberaui, vt rebus in peius ruentibus, quantam poſſem medelam & correctionem adhiberem. Nunc ad ipſam rem accedo.

QVandoquidẽ capite immediatè præcedẽte tractatũ ſit de bello, viſum fuit etiam ſtatim tractare de armigeris, militibus † ac ſtipendiariis, ſine quibus bellum fieri & exerceri nequit; quod quidem † bellum à Belo, homine rege denominatur, qui † Belus fuit primus rex Aſſyriorum, filius Nembroth; qui condidit Babylonem, vt ſcribit D. Iohannes de terra Rubea, in ſuo ſingulari opere contra rebelles ſuorum regum, in gloſ. ſuper verbo, Sufficiant, articulo decimo, tertii tractatus, & vt à diffinitione ſeu verius à deſcriptione incipiatur, Miles † eſt, qui iurat ſe non euitaturum mortem propter reipublicæ ſalutem. Vel, qui iurauit à ſignis non recedere. l. Milites omnes ff. ex quib. cauſ. maiores 25 annis in integ. reſtituantur, & ſcriptus in matricula vbi alii milites ſcripti ſunt. l. prima, ff. eodẽ tit. per totum. Etiam miles dicitur à malo, quod ſuſtinet pro aliis. vnde ſecundum Azonem, miles dicitur à malitia, id eſt, duri-

4

tia. Vel à mille: quia de mille forte ſolum vnus eligebatur in militem, & ſic dicitur quaſi milleſimus. Et antequã vlterius procedatur, quærendum eſt, cuius † ætatis ſtipendiarius aut miles eſſe debeat? vt ſtipendium aut præmium recipere poſſit. Hanc q. diſputat & examinat D. Ioann. de terra Rubea l. V. D. celeberrimus. in ſuo inſigni opere, contra rebell. ſuorum regum, in gloſ. ſuper verb. decimum ſeptimum, folio 30. vbi ſuadet videndum D. Ludou. Roman. in ſuis ſingularibus, ſingulari 122. quibus præallegatis locis dicunt, vt quis † cenſeatur idoneus ad pugnam, quod requiratur ætas octodecim annorum, pro quo allegant gloſſam vnicam, & ſingularem in c. 1. circa exordium, in verb ab anno 18. de pace tenenda & iuramento firmanda. in vſib. feudor. quam gloſſ. præallegat. quærere poſſes ſi vis ſecuritatis cauſa, quam hic omiſi inſerere prolixitatis euitandæ cauſa. Et animaduerte ſex eſſe † neceſſaria, vt quis ſit, vel dicatur miles. Primo, Vt miles non ſit negociator: quia negociatoribus eſt omnis militaris dignitas interd. cta, l. 1. Cod. negociatores ne militent lib. 12. Secundo, quod examinetur, l. 1. C. Qui milit. poſſunt vel non, lib. 12. Tertio quod præſtet ſacramentũ per genium principis, vel Deũ omnipotentem, quod mortem reipublicæ cauſa nõ euitabit, vt d. l. Milites omnes, ff. ex quib. eius. maior. 25 annis in integ reſtituuntur. Et in lib. Vegetii de re militar. Quarto, Stigma, id eſt, nota publica debet eius brachiis inſcribi vel imponi, l. 3. C de fabricen. libr. 11. Quinto, Quod enſis cingatur, arg. l. Filius familias, ff. de teſtam. milita. Sexto, Quod in numero aliorũ debet poni & ſcribi, l. Ex eo, ff. de teſtam. militar. & talis habet priuilegium legis conceſſæ militibus. vnde

Stigma, mucro, ſcriptum,
Genus, examen, ſacramentum.

Hæc ſex, quæ dixi, poſſunt in milite quæri. vt notatur Inſtit. de militari teſtamento.

His aliquot quæſtiones nequaquam inutiles adiungere decreui. Prima: Stipendiarii & milites an habeantur pro ciuibus vbi militant? Bart. in l. Municeps, §. Miles, ca gloſ. intelligit illam l. Quod efficiantur o 8 ues illius † loci, vbi merentur ſtipendia? notatur in l. Ciues, C. de incolis, lib. 10. quo 9 eſt notandum. Quod ſtipendiarii ſunt o ues illius ciuitatis, donec hic meretur ſtip 10 dia. Idem, in Doctore, † qui eſt miles leg lis militiæ, idem ſequitur D Flor. inc. F 11 nali, de parochi. Idem in Rectore, & eccl ſiæ prælatis, vt dixit D Bartolus in l. ad municipal. & de incolis, inter multa 12 lia ibi etiam ſuſtinet: Quod † infans o poſitus, cuius origo ignoratur, efficitur o uis illius ciuitatis, vbi eſt expoſitus & n tritus. Secunda q. An official s poſſunt p cuniam deputatam pro ſtipendio mun reſtipendiariis, vt ſe armant? Bartol. al gat l. finalem, Cod. de frumento vr Conſtantinopolitanæ lib. 11. & negatiu ſuſtinet partem in ſuo primo notabili: D cens, Quod ſi in aliqua ciuitate eſt ſtat certa quantitas pecuniæ, pro habenda undantia, quod officialibus publicis competit arbitrium minuendi illam, conuertendi in aliam cauſam, per d. l fi lem. vide Bart. breuitatis cauſa qui vna alteram limitationẽ ibidem ponit in ſecu 13 do notabili. In † piſtoribus quib. ſi mutu tur & tendat ad expeditionem negocii p pter quod erat ordinata pecunia poteſt fie vt ſe arment. aut vt præparẽt ad decoqu dum panem, & ad alia neceſſaria facien l. 1. & 2. Cod. de his qui ad publ. Et proꝑ ea pro ſolutione dicendum, & intelligẽ dum eſt quod non licet mutuare extra perſonæ, ſed bene caſibus præſcriptis. Te 14 tia quæſt. Si ciuitas † aliqua conceſſit ali ſuo ſtipendiario licentiam, vt iret ad Ale niam, vel vt iret ad bellandum, & ſtaret ſens certo tempore, vtrum toto illo abſe tempore debeat habere ſtipendium, a principaliter ſeruiuiſſet? Huic quæſti

ſatisfacit D. Bartolus affirmatiue in l. Hac lege, C. de proxim. ſacror. ſcrin. lib. 12. in ſuo vltimo notabili, & ſubnectit ibidem. Et eodem modo ſi concederetur licentia poteſtati, vel capitaneo. Et hoc inducit gloſ. in arg. ad quæſtionem de clerico, qui toto abſentię tempore debet habere prębendam, ſi fuit abſens de licentia papę. Nec omittenda eſt ſequens quæſtio haud aſpernanda: Nempe, Poteſtas non tenens † officiales & equos in numero competenti ſuo officio, an debeat frui ſalaria pro tempore quo non tenuit? Negatiue haud dubiè reſpondendum eſt, quod pendet ſalarium pro illo tempore, quo non tenuit. Vel, hoc modo: Si poteſtas non retinet officiales & equos quos debet tenere ſecundum formam ſuæ electionis & ſtatuti, debet pendere ſalarium illius menſis aut temporis quo non retinuit, vt notat gloſſ. in verbo numerari, & ibi Dyn. ial. ſi quis, C. de domeſtic. & protectorib. lib. 12. Qualiter autem † probabitur officiales & equos tenuiſſe aut retinuiſſe? Dicendum quod ſufficit, quod teſtes dicant continuo retinuiſſe: quia viderunt vos in prandio & in cæna; nec eſt opus quod dicant vidiſſe quolibet momento: ſecundum Bart. in l. ſi quis ita ff. de condit. & demonſtrat. Facit quod notant gloſſ. Dyn. & Bart. in l. 1. ff. ſolut. mar. ad ſaluandum dictum teſtis, qui dicit vidiſſe Titium poſſidere per decem annos continuos: quia non requiritur quod viderit quolibet momẽto, ſed ſufficit quod viderit quolibet anno colligere fructus, pro quo facit quod not. Bart. in l. Celſus, ff. de vſucap. & in d. l. Si quis ita: vbi dixit, quod ad probandam habitationem ſeu poſſeſſionem continuam, non eſt neceſſe probare ſingula momenta; ſed ſufficit probare de maiori parte temporis probando de extremitatibus & de aliquibus modis. Facit quod notatur in l. Menia, ff. ad S. C. Maced. vnde dicitur continuo lucernam ad monumentũ accenſam tenere & ſacra facere, qui certis menſibus retinet, dicta l. Menia. & ibi per Bald. & dicitur continuo fieri, quod fit diebus non continuatis, l. certi conditio, §. ſi tibi numos, ff. ſi certum petatur. Similiter dicitur aſſiduè fieri, quod fit congruis horis: & dicitur doctor continuo legere, & ſcholaris continuo ſtudere, qui legit & ſtudet congruis horis & conſuetis: vt dicit textus, iuncta gloſſa, de conſecr. diſtinct. vltim. canone, nunquam de manu aut oculis tuis diſcedat liber gloſſa dicit ibi: nunquam, horis conſuetis, verum quia difficile eſſet poteſtati probare tenuiſſe familiam per teſtes qui non ſunt domeſtici, inducta eſt practica, quod fiat monſtra ſingulis, & per ſcripturam Notarii monſtræ probatur tenuiſſe officiales & familiam: quia probatis extremis præſumitur medio tempore tenuiſſe, ſecundum Doctor. in dicta l. Celſus: & notat Cynus in l. Super longi. Cod. de præſcript. long. temp. & ſi tempore monſtrę prędeceſſoris vnum pro alio debet pendere ſalarium, argum. text. & gloſſ. Inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris, §. final. & incurrant pœnam falſi poteſtas & famulus, qui mutato ſuo nomine pro alio reſpondet, l. 1. & ibi notat. C. de mutat. nominis. Huius materiæ prolixè meminit Dominus Amedeus de Caſtello in ſuo tractat. de Syndicatu in decimo volum. tractatuum Oceani, folio 113. numero 86.

19 Quarta quæſtio, Si † ſtipendiarius aut miles vult deſeruire per ſubſtitutum, an poſſit? & per quem? Dominus Bartolus hanc quæſtionem ponit & decidit in l. 1. C. De præpoſi. agent. in rebus, libro duodecimo, dicitque per textum ibi in verbo, per ſubſtitutum, quem deſeruire poſſe per ſubſtitutum: quod eſt verum ait, niſi ad officium requiratur perſonæ induſtria. Concordat lex, Si quis, de epiſcop. & cleric. & lex Ad ſimilitudinem, de adminiſtrat. tutor. l. Decreto, ad municipales, Felinus in canone finali, de offic. delegat. Et an, & 20 quando † videatur electa induſtria perſonæ, vide per eundem in canone licet

ex quadam, in 2. colum. circa medium, ver & ratio prædictorum, extra de testi. Et nũ-
21 quid, vbi est electa † industria personæ, quis per filium seruire possit? vide per eum in c. Afferte, in 1. colu. ante medium de præsumptionibus. Et Bartolus in d. l. 1. C. de præpo. agen in rebus. notat circa finem.
22 Quod volẽs seruire † per substitutum, semper debet seruire per hominem eiusdem conditionis, vt ibi: dum dicit chartularium
23 eiusdem † scrinii, &c. si ergo doctor vult seruire per substitutum, debet seruire per doctorem, non per scholarem, licèt suffici-
24 entem. Item, si miles † vult seruire per substitutum, debet seruire per alium militem, non per domicillum: & semper substitutus
25 † debet esse morib. præditus, & scientia, & peritia eruditus. Quinta quæst. Stipendia-
26 rius † aut miles si sit captus ab inimicis siue hostibus, an debeat habere stipendium, vel salarium? Bart. huius meminit in l. 1. C. de re militar. vbi expresse negatiuam amplectitur partem. Militem captum ab hostibus, dum ibi est, stipendium vel salarium habere non debere. Adde D. Bald. in l. fin. in fine, C. de condit. insert. vt l. 1. C. de re militar. lib. 12 quos doctores lector videre
27 poterit. Sexta quæst. Stipendiarius, aut † miles si diuidat res, vel bona, seu prædam eum hostibus, qua pœna puniatur? l. Si quis barbaris, C. de re militar. libr. 12. expresse dicit, viuus comburatur. Septima
28 q. Stipendiarius, aut † miles si inuentus fuerit vagare per prouinciam, an puniatur, & per quem, & quo modo? Expresse l. Nemo miles, & ibi Bart. & scrib. C. de re mili-
29 tar. lib. 12. aiunt; Quod miles deputatus † ad Principis custodiam, vel de alio numero sine scientia principis vagare non debet, aut aliena negotia peragere, contrafacientibus pœna imminente. & in tali obsequio mili-
30 tes retinens, quinque libris auri mulctæ nomine feriatur. Item, miles † ad Principem in ambasiatorem missus, incontinenti se offerat viris illustribus, sub quorum regimine est, vt statim commeatum accipi-
31 Item, Milites † reperti vagari per prouinciam, per præsidem puniuntur. Octauo
32 Stipendiarii, & † milites an possunt gra- re rusticos vt dent eis ad comedendum? negatiue haud dubie est respondendum, pri- Cœnaticorum nomine, C. de erogat. mi- tar. annonæ, & ibi Bart. Milites vt aliqui in cœna habeant, à prouincialib. nihil po- sunt accipere. Et no. argum. contra mili- nostri temporis, qui non possunt gra- comitatenses, vt eis præparent ad comed-
33 dum, & bibendum. Nona q. Quid si † Sti- pendiarius, aut miles noluerit accipere so- lutionem, vulgo pagam, tempore debi- Bartol. in l. Fortissimi, C. de erogat. mi- tar. anno. lib. 12. Dicit si eam noluerit ac- pere, fisci commodis applicatur. qui tem- secundum eum est notandus contra doc- res. & stipendiarios communis Perusii, q- nolunt recipere pagam tempore debito: lapso tempore non possunt eam petere, est speciale in republica, secus in priu- concor. l. Proxima eiusdem tituli. De e-
34 gat. militar. annonæ, quæ dicit: Qui tem- pore † fertilitatis annonam neglexerit cipere de publico, tempore caristiæ pre- ipsius, aut annonam non petit. Decim-
35 An officialis † publicus possit stipendia- mutuare pecuniam sub vsuris? Bart. i- Iubemus 2. C. de erogat. milit. anno l- 12. tenet affirmatiuam partem. Quod o- ficiales publici possunt mutuare pecuni- stipendiariis sub vsuris: tamen vsuræ n- possunt transcendere tertiam partem e- quod mutuatur. quod est notandum. N-
36 ta etiam, quod ille, qui † mutuauit pe- niam stipendiariis, si sibi non satisfit, po- eorum stipendium sequestrari. videte- per Bart. in d. l. Iubemus 2. breuitatis c-
37 sa. Vndecima q. An † possit à creditor- sequestrari stipendiariorum, aut milit- stipendium? Bartol. in d. l. Iubemus 2. de erog. milit. anno. numer. 4. lib. 12. firmatiuam sustinet partem, ibi not.

Ille qui mutuauit pecuniam ſtipendiariis, ſi ſibi non ſatisfit eorum ſtipendium poteſt ſequeſtrari. argum. tamen contra in l. Stipendia, C. de execut. rei iudicat. ſed eadem ratione poteſt argumenti ſolutio haberi, quã vide vbi eſt caſus. Miles † mihi debet decem, ea perii, & condemnatus eſt. nec iudicatum ſoluit: an ſtipendia ſua pignori ſint capienda quæritur? Dicitur quod non, ſi alias habeat res, in quib. poſsit fieri iudicati executio &c. Duodecima q. Stipendiarius † aut miles an poſſit procuratorem ad ſtipendiũ recipiendum conſtituere? Bart. affirmatiuã tenet partem, in l. Iubemus 2. C. de erogat. milit. anno. num. 3. lib. 12. quem vide. Decimatertia q. Si theſaurarius belli, vel alius habens pecuniam ad ſoluendum ſtipendiariis, & non ſoluit, ad quid tenetur ſtipendiariis, Bart. in ſæpe allegata l. Iubemus 2. C. de erogat. mili. anno. n. 9. lib. 12. notat, Quod illẽ, qui tenetur ſoluere ſtipendium ſtipendiariis, ſi habet pecuniam & negligit ſoluere eis, & ob hoc ſtipendiarii accipiant pecuniam ſub vſuris, quod ille tenetur, & obligatur reſtituere omnes vſuras ac omnia damna, quæ incurrunt occaſione illius negligentiæ. Decimaquarta q. Stipendiarii † ſi ad cuſtodiam alicuius loci, ciuitatis, aut caſtri mittantur, à quo debeant habere ſtipendium? Huius q. meminit eximius D. Bart. in l. finali, C. de erog. militar. anno. lib. 12. vbi notat ex principio: Quod ſi milites ciuitatis Peruſii deſtinantur ad cuſtodiam ciuitatis Caſtelli, quod ſtipendium debet habere à ciuitate Peruſii non à ciuitate Caſtelli, ſed ab alia ciuitate recipient annonam pro ipſis & pro equis: quem videre lector tempore atq; loco oportunis poterit. Decimaquinta q. An inconſulto † communi, vel domino poſſit ſtipẽdiarius ad cuſtodiam alicuius ciuitatis ire, vel ad cuſtodiam alicuius caſtri illi ſubiectæ? Bart. in l. finali, C. de erogat. militar. annonæ, lib. 12. in ſuo vltimo notabili; tenet, Quod milites ciuitatis Peruſii non poſſunt inconſulto communi ire ad cuſtodiam alicuius caſtri ciuitatis Peruſii ſine licentia communis in ſcriptis data: ideoque ſint cauti, vt per licentiã in ſcriptis faciant regiſtrari. Decima ſexta q. poſſet † ſic moueri de pane ſemel aut biſcocto, vino veteri aut nouo, aceto & carnibus dandis ſtipendiariis, quam prolixitatis euitandæ cauſa, hîc prætereo, atque illa ſcire deſiderantem & ambientem, remitto ad D. Bart. per vniuerſum titulum, C. de erogat. militar. annonæ. lib. 12. & per eundẽ Bart. per totũ tit. C. de excoctione & translatione militarium annonarum, lib. 12. Decimaſeptima q. An domus † priuatorũ militibus, ſiue ſtipendiariis aſſignari debeant, & quæ pars? Huic q. facit ſatis pater veritatis Bart. in l. 1. & 2. C. de metatis & epidemeticis, libr. 12. hunc in modum: Menſor deputatus ad hoſpitia menſuranda per epidemeticos & militibus danda ſeu aſſignanda: ſi in hoſpitis domo aut ante ianuam, aut portam ſcripſerit nomen militis, cui ſit hoſpitium aſſignatum, poſtea aboleuerit, punitur pœna falſi. Et vbicunq; princeps eſt, vel milites ſub principe militantes, pro hoſpitandis dictis militibus, domini domus debẽt domus eorum diuidere in tres partes: Vnam partem pro ſe retinere debent: aliam militibus quam optauerint eis tradere: tertiam vero partẽ dominis domus relinquere, ſed ab hac inquietatione ergaſteria mercimoniis deputata ſunt immunia. Si tamen parte domus militibus aſſignata ſtabulum deficiat in ergaſterio, partẽ pro ſtabulo habere debent. Item: Illuſtribus militibus aſſignabunt dimidiam domum eorum, eis tamen electione ſeruata; contra faciens punitur pœna in d. l. 2. inſerta, nempe 30. librarum auri fiſco applicanda, &c. Decimaoctaua q. Qui à ſtipendiariorum receptione excuſantur? Pro huius interrogationis ſatisfactione videbit lector titulum de metat. & epidemet. C. lib. 12. per totum. vbi omnes narrantur, qui à ſtipendiariorum receptione excuſabantur. Decima nona q. Stipen-

dium an possit pro parte solui in pecunia, & pro alia parte seu quantitate in aliis rebus, nempe panno serico vel similibus? Videtur sustinenda affirmatiua pars, l. militaris, C. de militari veste. lib. 12. vbi dicitur Quod fortissimis militibus quinque dantur partes in pecunia, inferioribus seu debilibus verò sexta pars in panno, sicut volunt eligere, ita notat glossa in verbo Gregariis. in d.l Militaris: quam lector examinare poterit. Hæc omnia sunt admodum sane intelligenda: sic vt pannus detur iuxta communem valorem eius temporis, quo datur, 47 aliàs huiusmodi† datio, aut solutio in panno, esset multis fraudibus subiecta, & obnoxia: à quibus summè abstinendum, & cauendum est, ne boni milites, siue stipendiarii insigne damnum patiantur; & mercatores illos pannos Principibus, aut eorum officiariis vendentes, aut per finãcias tradentes ad milites siue stipendiarios soluendos ditentur, & lucentur quinquaginta pro cẽtum & amplius: quia vnamquamque panni vlnam vendiderant quatuor, aut quatuor cum semis, florenis, vsque ad summam ducentorum, trecentorum, quadringentorum florenorum, aut ducatorũ quũ communi precio cõstiterat vnaqueq; vlna duntaxat 35. aut 40 stupheris. Et quum dicti stipendiarii, aut milites suis capitaneis cõquererentur de fraude ipsis per mercatores financiarios facta, ilico ad dominos capitaneos miserũt munera, nẽpe summã viginti, decem, aut sex milium ducatorũ, vt eos inducerent ad illos pannos acceptãdos pro tali precio in solutionem, qui parati statim fuerãt ad financiariis complacendos, occasione munerum, nec fuerunt à muneribus similib. immunes principis officiarii, quib. erat iniunctum, vt practicarent huiusmodi financias, vt ipsemet propriis oculis vidi, & auribus audiui, quod summe haud dubie dolendum censeo Imo huiusmodi dolosas ac fraudulosas finantias practicantes videtur præstare obsequium Deo, & communitati, ac mercede dignos esse, licet D. Deus illud aliter haud dubie interpretaturus sit. 48 Vigesima q. milites non † stipendiati annia populentur? Huius meminit D. Ioan. de terra Rubea in suo singulari opere, cõtra rebelles suorum regum in glos. super verbo pecunias, folio 82. quem vide. milites enim 49 † de suo, & propriis sumptibus nõ tenentur militare, per iura vulgaria. Nec pariter decet 50 † alicui etiã militi suũ esse dãnosum officium, &c. Cum nõ deceat, de elect. in 6. § item in criminali. 4 q 3. c. Statutum, in fi. rescript. lib. 6. l. Seruus cõmunis, ff. de fur. & l Cum quidã C. de administrat. tuto. & curat. Et quũ supradictum sit officiũ inde Cum non deceat, intellige siue sit publicũ siue sit priuatũ, ita exponit D. Ioan. Andr. nouella. & D. Dominicus de Sancto Geminiano, ibi: Miles pariter, & alius † quilibet 51 spe pecuniæ, & præmii certat. D. Bald. in præludio tituli, de iudiciis; quo si videat priuatum, omnia populatur. Ecce quid ad propositum D. Robert. Gaguin. in chronica Caroli sexti, fol. 1. facie secunda, de militib. (quib. per regẽ de pecunia stipẽdiat minime satisfactũ erat) eleganter scribit Quietis (inquit) cõpositisq; regni primoribus, quũstipendia militib nulla soluerẽtur nõ secus ac hostis prædiis stupriſq; popul milites vexabãt; quãobrem rura, vicosq; agricolę deserẽtes in oppida arcesq; formas suas cõtrahebãt. His satis. & si quis amplira desiderat, videre poterit præallegatos doctores, locis præscriptis. Vigesima prima 52 militare † de se, an sit delictũ? dicendũ quod non; quemadmodũ videre poteris, apud Ioan. de terra Rubea in suo singulari tractatu, in glos. super verbo, sufficiãt, cõtra rebelles suorũ regũ, fol. 94 Sed propter præd 53 militare peccatũ est. c. militare 23 q. 1. quemadmodũ nec gerere † Rempublicam 54 nosum est: sed ideo gerere Rẽpublicam, diuitias augeas, videtur esse dãnabile. Multa alia huic materiæ cõuenientia, videlicet precitato, causa breuitatis, hîc omissa. Vi-

gelus

gesima secũda q. milites seculi † an cũ celestib equiparẽtur militib. Videtur quod sic, l. Miles, ff. de re iudica. l. 2. §. Miles, ff. de his qui not. infamia. l. Milites, C. locati, l Stipẽdia, C. de exec. rei iudicat. c. Iudeat, 50. dist. & quod notatur. in c. Odoard⁹ de solut. Vide And. Barbatiam in suo tract. de præstantia Cardinalium, in 3. q. basilica 1. partis. Miles etiam † vulneratus nõ debet discedere à signis sine licentia, per text. & ibi Ang. in l. 1. C. Quibus nõ obiic. long. temp. præscriptio. Miles curatus ab infirmitate † debet adimplere stipendiũ, alias non habebit salarium, aut stipendiũ tempore infirmitatis, sed captus ab hostib. non habet, vt supra etiam memini in parte. Bald. in l. finali, ad finem C. de cõdit. insert. Hic paucis sciendũ, quod militia † est duplex: videl. secularis & spiritualis 59. dist. c. si officia. 23. q. 8. c. Reprehensibile. Et secularis est triplex; equestris, pedestris, & navalis. Militia secularis † non culpatur, sed abusus. 23. q. 1. per to ũ. Quod militia instituta † est propter duo, videlicet ad iniuriam propulsandã, & vindictam inferendã, c. 1 in fi. 23. q. 1. Quod ius † militare in multis cõsistit. 1 dist. c. ius militare. Quod in militia † seculari reprehẽditur libido dominandi; crudelitas vlciscendi; & cupiditas nocendi. c. Quid culpatur in bello, 23. q. 1. Quod in hac intẽtione † militia debet exerceri, vt mali coerceãtur, & boni subleuẽtur. c. apud & c. seq. 32. q 1. Quod pleriq; sancti † patres seculare militiã laudabiliter exercuerũt. c Noli existimare, 33. q. 1 Quod summa laus est militiæ † cõmuni vtilitati intẽdere. c. Summa. 23. q. 1. Quod boni † milites vltra stipendia sua nil debent vsurpare, c. militare. 23. q. 1. Quod miles † non est reus homicidii, qui legitima authoritate superioris hominẽ occidit. c. Miles. 23. q. 5. Quod miles † sæcularis grauius peccat symoniam committendo, quam clericus. c. Saluator. circa medium 1. q. 3. Quod miles sæcularis † propter periculosum statũ quẽ habet absque papæ dispensatione ad sacros ordines nõ debet promoueri, c. Si quis post. 50. dist.

70 Quod si in militia seculari † gradatim quis promouetur ad honores, multo fortius in militia spirituali, c. Si officia, & c. seq 59 dist.

71 Quod non debet esse † ligatus aliis, qui spirituali militię est aggregãdus, c. Nullus 54. dist.

72 Quod episcop⁹ ad seruiendũ † Christo voluntariũ militẽ habere vult, c. Non est, 15. q. 1.

73 Quod nil beatius † quam vt quo modo Imperat. noster Christ⁹ iussit, & imperauit, militetur, c. ante omnia, 40. dist. Quod militũ Christi † arma sunt orationes, eleemosynę & ieiunia, quorũ partes sunt lachrimæ, c. Reprehẽsibile, 23. q 8. & c. Conuenior, circa med. ibid. 2 1. q. 8. Miles an, & quãdo ad munera † cõtribuẽda teneatur? hui⁹ q. meminit D. Pet. Antib. in suo tract. de munerib. interdũ quis excusatur à munerib⁹, ratione militię (inq t qui vna vel altera distinct. & subdistinctione satisfacit hoc modo, q a aut loqueris in milite militãte, aut in nõ militãte: primo casu subdistingue: quia aut loqueris, nunquid excusentur à mere patrimonialib. & dicit quod non, l. Sunt munera, ff. de vac. mun & l. fin. §. ab huiusmodi, & §. fin. ff. de mun. & hon. aut quæris de mixto & dicit qd excusatur, l. Et qui orig. § decaprotos, ff. de mun. & honor. aut quæris an excusetur à personalib. & dicit quod sic l. Et qui orig. in princ ff. de mu. & ho. aut queris in nõ militante, & tũc aut est remissus ignominiose, & à nullo munere excusatur: sed ab honoribus. sic in eius odiũ, l. Secunda, C. de his qui non implent stipen. iuncta l. Sed & milites, ff. de excus. tut. aut ex causa honesta, puta q a sunt impleta stipendia, & tunc si in cohorte militauit, nõ gaudet immunitate, l. fi. in fi. C. de his qui non imple. stipendia: aut militauit in legione, seu vexillatione, & tunc gaudet immunitate, in quo tractatu de muneribus multa alia non contemnenda videre lector poterit, in verbo, Interdum, fol. 18. n. 78. Milites sunt exempti † à munerib. suę ciuitatis, nõ autem eius cognati, vel affines, l. 3. § 1. ff. de mun. & hon. Militem se effici procurans, vt munerum † contributionẽ euitet, an potiatur immunitate? Dicendum quod nõ, l.

Cura, §. Qui obnoxius, ff. de munerib. & honor. & l. Semper, §. Diuus quoque. ff. de iure immunitat. Ita sustinet D. Petrus Antibolus in suo tractatu, de munerib. vbi videat lector latius, quo modo probabitur, &c. Ita in fraudem creditorum non possunt effici milites, ne conueniantur, quemadmodum quotidie videmus practicari, &
78 male. An miles † teneatur soluere gabellas. Respondetur quod sic: si tamen nō soluat, res eius non incidunt in commissum, l. Omnibus, & ibi doctor. Bald. & Salic. C. de vecti. & commis. Vel sic paucis: Quod secus est in militibus armis vacantibus, & reipublicæ, secundum Bald. ibi. Hinc dicitur, quod milites non militantes, non gaudent priuilegiis. Secundum Pet. & Bald. C. de testamento milit. l Si duas, §. Grammatici, ver. & Philosophos, & ibi Bart. ff. de excus. tuto & l finali, C. de testam. milit. hanc q. latius examinat & decidit D. Iohannes Bertachinus de Firmo, l. V. Doctor in suo tractatu singularissimo Gabellarū, Tributorum atque vectigalium, septima parte, num. 58. fo. 68. versu 4. colum. quem vide.
79 Milites an sint † à vectigalibus exempti, vel non. Respondendum negatiuè, quod milites non sunt exempti à prestatione vectigalium, l. ex præstatione, in fi. C. de vectigal.
80 Milites an sint † exempti à collectis? Certe non, quia omnes milites, etiam vacantes reipub. & militiæ obligantur ad collectas, secundum Bald. in d. l. pen. per l. Cura, §. finali, ff. de mun. & honorib. vide etiam per Bald. in l. Placet, C. de sac. sanct. eccles. Mi-
81 lites nostri temporis, cum violentia † tallias imponentes, prædones sunt, & raptores, & ad restitutionem tenentur, nec aliquem cōsuetudo, siue abusus excusat. vt prolixius declarat D. Petrus Antibolus iuris vtriusq; peritus in suo tractatu de muneribus. num. 83 quem per ocium videre poteris. Milites
82 armatæ militiæ pro debito † ciuili, an possint personaliter capi, & carceri mancipari? pro huius q. solutione hoc pacto distingue: quidam sunt milites armatæ militiæ: quidam inermis militiæ: quidam cælestis militiæ. Milites armatæ militiæ personaliter capi non possunt pro debito ciuili: vt Miles, ff. de re iudic. si tamen illud debitum contraxerint in castris; secus si vagando per mundum vel etiam domi. vt ibi dicit glo. cum qua doctores transeunt. Sed idem de certe dicendum de debito contracto extra castra, ob causam tamen militiam concernentem: puta pro armis & equis emendis secundum Odofred. ibi: & Doctor. Hanc materiam reperietis latius tractatam per D. Ioannem Baptistam, Caccialupum in suo tractatu de debitore suspecto, & fugitiuo, q. 5. post numerum 12. Quādoquidem hoc loco nonnulla de armigeris, militibus, & stipendiariis ac aliis inde dependentib. tractauimus, opere precium visum est nobis adiungere nonnulla ipsis conuenientia nedum, sed admodum eorum animabus, & corporibus perutilia, & ideo scitu necessaria. quoniam ad illa & similia miris modis
83 sunt inclinati, nempe † de ludo, & maxime de alearum siue taxillorum ludo antiquissimo, vt testatur constitutio Græca, & a Troiano milite, *Alea* vocato, nomen assumpsit, qui ante Romam conditam fuisse traditur, imo vt refert Vgutio, fuit tempore belli Troiani. Et de hac sorte ludi habetur Exodi 34. vbi dicitur, Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. de qua etiam potest intelligi, quod habetur Genesis 16. Vidit Sarra Ismaelem ludentem cum Isaac, & eum decipientem, de quibus videbis in c. Reuocet, in versicu. Sequitur 32. q. 1. Et de ea etiam potest intelligi, quod dicit
84 Philosophus in 4. Ethicorum, † vbi affirmat lusores esse deterioris conditionis, quā latrones, & prædicta etiam procedunt in ludo chartarum: & maxime quando lusor tur ad Bassettam, vel ad tertiam, & quar-
85 tam, iuxta vulgares Nam huiusmodi ludi non fiunt causa recreationis, sed potius varitiæ. Idem dicendum in aliis ludis char-

carum,

tarum, quando finis est auaritia, vel interuenit dolus, vel blasphemia, vel aliud accidens. Sed audi Hostiens. in summa, de excess. prælator. dicentem, paucis versib. mala † & peccata quæ surgent ex ludis:

Hæc cũ taxillis ludendo crimina fiunt.
Ecclesia spretus, vsuraq;, rixa, rapina.
Scandala, tũ nuga, blasphemia, tũ faciendi
Furti doctrina, violentia, copia falsi.
Et mortis causa, deceptio, perditioque
Temporis, & desiderii, corruptioq; ingens.
Istis pradictis adulatio, vitaque turpis.

Quorum etiam memini infra, c. 126. de falsis aleis. Ecclesiæ spretus fit: † quia contemnitur prohibitio ecclesiæ ludum prohibentis; vnde tales vsurpantes quodam modo arioli, & pagani propter transgressum cano. c. Si quis presbyteri. 81. distinct. & per talem inobedientiam quis videtur incidere in crimen, & punitur c. Quorundam, 33. distinct. Vsura committitur: quia † minimo, & quasi eodem instanti æquiparatur sorti, & etiam illam longe excedit, cum in l. ciuili vsura centesima dicatur maxima, quæ solum in anno sorti æquiparatur. Prouenit etiam rapina, eo quod ludens intẽdit † spoliare proximum, & quandoque spoliat, & licet quandoq; non contingat, tamen Deus respicit cor, non manum. c. Si quid inuenisti. 14. q. 1. Scandalũ † quomodo insurgit ex ludo: quoniam boni scandalizantur, nihil autem agendum est cum scandalo. vt in c. nisi, extra. de renuntia. † Nugæ etiam descẽdunt ex ludo. quoniam in ludo multiplicantur mendacia, & verba ociosa: quoniam quilibet tenetur de eis reddere rationem: ideo vitanda sunt. c. Conuiuia 46. distinct. Blasphemia † etiam perpetratur, quod est detestabilius: & ista fuit potissima prohibitionis ratio. vt dicit textus in l. Alearum v. fus. C. de religios. & sumptib. funer. per quã blasphemiam frustratim sæpe inciduntur redemptoris membra, & talis videtur peior Iudæis: quia saltẽ integrũ corpus reseruauerunt, vt habetur in c. 2. de maledi. per Doct.

Nunc audies quęda miranda cõtra lusores, 93 † legitur in epistola quadam diui Cyrilli Episcopi Hierosolymitani, quod in Samaria quidam lusor, qui bona consumpserat, dũ beatũ Hieronymum blasphemaret, fuit statim fulmine interemptus. Præterea audi quid accidit in Tyro splẽdidissima ciuitate tribus ludentib. quia dum in ludi principio dicerent se contra omnẽ vim, & potestatem Hieronymi ludum, quem inceperant, prospere finituros, paulo post principium ludi terra seipsam aperiens, illos solos absorbuit, & nunquam illi amplius visi sunt. & hæc dicit idem Cyrillus se habuisse à præsentib. & videntibus. sed quod statim subdit, asserit se vidisse, & accidisse in Hierusalem iuxta ædem quam habitabat. Quidam miles nobilissimus, & locuples, vnicum habebat filium, illius amore excęcatus, eum non corrigebat, imo instruebat in prauis; ille bonis moribus destitutus, in ludis, blasphemiis & immunditiis annum attigit 12. die quadam iam aduesperante ipse perdens in ludo, prorumpit in hęc verba: *Faciat quicquid potest ille Hieronymus qui ludos prohibet; nam eo inuito hinc non nisi victor surgam.* Dum autem hoc repeteret, ecce spiritus nequam in specie hominis horribilis cunctis videntibus, ludi locum velociter adiens, eundem infelicem puerum rapuit, & quò eum detulerit nunquam hactenus est compertum. Dicit autẽ Cyrillus, quod quidam ea hora in domus suæ fenestra manebat, qui ludi loco erat opposita, hoc vidit. Monet ergo sanctus vir ille Cyrillus iuuenes vt bonis morib. se informent, abstinentes à prauis maxime ludis: quia quod nouæ chartæ scribitur, de facili non deletur: monet etiam parentes ad eruditionem & verbera filiorũ, ne flendi eis succedat euentus. Hæc aurea verba tene perpetuo, & bene audies, quæ refert illustris Doct. Iohan. And. dicere in suo opere Hieronymum: nec inconueniens est legere Satyram Iuuenalis, in qua detestatur omnis generis ludos. Furtum et-

94 iam committitur: quia † cum lusor ad inopiam deuenerit propter rerum suarũ perditionem ad furta se conuertit, vt experientia teste didicimus. Violentia etiã adhibetur quandoq; : quia † se inuicem aliquando spoliant. Item volens discedere à ludo, quandoq, per violentiam sibi illatam detinetur in ludo. vt dicit text. in l. 1. §. fin. ff de aleæ lusu, & aleator. Falsum etiam committitur † imponendo falsos taxillos, aut faciendo alias similes falsitates. Est etiam ludus † aliquando causa mortis: quia ludendo venitur de verbis ad verbera, de verberibus ad vulnera, de vulnerib. ad occisionem, vt sæpius experientia docuit. Deceptiones etiã & fraudes fiũt † & qui melius scit decipere, melius dicitur ludere propter hominũ † corruptelã: canones autẽ & leges neminẽ volunt illaqueare, 27. distinct. c. 2. de iudic. Perditio etiam temporis † inde resultat maxima, vnde infiniti scholares, qui si non lusissent, doctissimi euasissent: propter ludum & tempus in ludo damnabiliter amissum recessere exhausti pecuniis, & secretarii, id est, nunquam leges allegantes. Pro dolore inæstimabili dolendum de amissione substantiæ, sed longe magis de amissione temporis, secundum Hostiens. vnde dici solet: Damna ploro rerum, sed plus fleo damna dierum. Rebus quis poterit succurrere, nemo diebus. Item, cum aliena sint † omnia, tẽpus suũ nostrũ est, teste Seneca epistola 1. ad Lucillũ. Vnde propter ea ludus est maxime prohibitus scholarib. & doctorib. vt in proœmio Digest. §. illud, & ibi per doctores. Estq; apud me ludus scachorũ etiã † pestilens scholarib nã inebriãtur ludo, & perdũt tẽpus, quo nihil carius eis. Cogitent amore Dei, quod ipsi perperditionẽ tẽporis in ludo patẽtes fraudãt dulci spe, seipsos illaqueãt, torquẽt inanib. sumtib. viaticulũ cõsumũt, & tandẽ castronisant; adeo quod redeuntes ad rectum iudicium, mallent aliquãdo esse cerdones, quã legum, aut canonũ aut artiũ doctores, qui habet aures audiẽdi audiat. O tu qui improuide tempus conteris in ludo

cuiuscunq; generis, reforma teipsum, & reformes. lege auream epistolã, quam Plinius minor scribit ad Marcum, De vita, & moribus Plinii maioris auunculi sui, incipit dicta epistola, Pergratũ est. in 3. lib. epistolarum epistola 5. Desiderium etiam nascitur ex ipso, quoniam † oritur maxima cupiditas habendi, quæ est radix omniũ malorũ, vt in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag. §. Corruptio † etiam multiplex nascitur, scilicet rum, quos malo exemplo corrumpũt, & cunctis, cum si. 7. q. 3. vnde subdit Hostiens. quod tales corruptores tenentur Iesu Christo de seruo corrupto, arg. l. 1. & l. vt tantum §. fin. cum seq. ff de seruo corrupt. Adulationes etiam fiunt, † & adulatoriis verbis cõmendatur cautus ludens, etiã si ipse in peccato, exaltatur, quod damnabile est, c. dolere 86. dist. & ista adulatio est crimen capitale in cleric. c. Ecce 46. dist. bene facit d. l. de seruo corrupto quæ vult, quod non debet quis laudando augere malitiam. Vel turpis agitur propter † ludum, secundũ Doctor. in dictis locis, & cõmuniter ludendo transgredimur tria præcepta iustitiæ: quia honestè non viuimus, ius suum alteri non tribuimus, imo honoris & ambitionis causa, seu auaritiæ per omnem vitã ludens querit victoriam, & hac potissima ratione decreti prohibentur ludere, vt in c. clerici offic. ordin. ext. de vita & honest. cler. Vltimo videmus quod senatus Roman (vbi erat Synodus moralitatis) ludum tanquam causam malorum prohibuit, vt l. 1. §. 1. ff. de aleæ & aleat. Imperator etiam expresse dicit. Alearũ vsus antiqua res † est, C. de erog. sumptib. funer. verũ pro tempore prodit lachrymas, intellige propter substantiæ inanitionẽ, blasphemias, & mala præd ideo prohibuit. Audiui lusores † seipsos teremisse propter ludũ, venenum sumpsi propter ludum, diabolo se viuum prop chirographo † tradidisse propter ludũ. abstinendum ab omni ludo prohibito, quã arte pnitiosa, & prona ad omnia m

Principiis obsta, sero medicina paratur.

Tol

Tabula criminum emanantium seu precedentium ex aleārum siue taxillorum ludo, pro faciliori intellectu, licèt supra carmine posita.

Crimina ex aleārum seu taxillorum ludo prouenientia:

1 Ecclesiæ spretus,
2 Vsura,
3 Rixa,
4 Rapina,
5 Scandalum,
6 Nugæ,
7 Blasphemia,
8 Furti doctrina,
9 Violentia,
10 Copia falsi,
11 Causa mortis,
12 Deceptio,
13 Perditio temporis,
14 Desiderium,
15 Corruptio ingens,
16 Adulatio,
17 Vita turpis.

Supradictis nequaquā obscurū erit addere sequentes euangelistas. Primo Ioh. 19. in fine passionis Iesu Christi, sic scribentē: Milites ergo cū crucifixissent eū, acceperūt vestimenta eius, & fecerunt 4. partes, vnicuiq; militi partē, & tunicam. Erat aūt tunica inçōsutilis, desuper cōtexta per totū: Dixerunt ergo adinuicē, non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit. Secundo, Matth. 27. Diuiserunt vestimēta eius, sortem mittentes. Tertio, Marcum 15. Et crucifigētes eum, diuiserūt vestimenta eius, mittētes sortem super eis, quis quid tolleret. Quarto, Lucā: Diuidentes vero vestimenta eius, miserunt sortes. Quinto, Psalmist. 21. c. Ipsi vero considerauerunt, & inspexerunt me: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortē: ex quib. sole clarius est, quod ab illo tēpore, armigeri, milites & stipēdiarij quicūq; fuerant valoris, aleatores & lusores, quemadmodū in centuplo hac tempestate iuntad aleas & ludos proniores, stipendia aluriū mensium aut annorū vna semihora, aut semihorula aleis siue taxillis aut simili ludo perdētes, ita vt postea cogātur concussione, aut alio haud dissimili indebito mo

113 do aut medio viuere. Ex his patet expresse, quod alearū siue taxillorū vsus, seu ludus sit in exercitu ac inter armigeros milites & stipēdiarios prçcipua & maxima pestis; ex quo quidē ludo infinita oriūtur mala, quorum malorū supra vtcunq; meminimus. Aliud quotidianū inconueniens † cernitur inter capitaneos, ac eorū vicarios, vulgo locū tenētes, aut alios nequaquādissimiles, & male versantes, aliquādo armigerorū militū aut stipēdiariorū declarationē, demōstrationē & prçmōstrationē per cōmissariū aut commissarios facere permittētes, pertransire sinūt, & permittūt nōnullos equites, aut pedites accōmodatos siue conductos, qui nequaquam sub eorum vexillis seu insigniis seruiuerunt, & etiā aliquando sub aliis nominibus, quam sub illis, qui transire illos faciunt, & sic faciendo solutiones, seu stipendia soluendo, ex illorum stipendiis proficiunt ac ditantur, dando ipsis aliquod honorariū. ℣ publico cēsui siue prçmonstrationi interfuerint, ac ita trāsierūt sub ipsorū nomine, aut sub illius nomine qui ipsis visus fuit, & hoc modo soluūtur qui nō seruiuerūt, quorū stipendia capitaneus furatur.

Similiter nonnulli capitanei tenent loca aperta, aut vacua inter duas demonſtrationes, aut præmonſtrationes, faciuntq; longiori tempore aut pluribus menſibus computare quam ipſi ſeruiuerũt. Et etiam mortuorum ſtipẽdia accipiunt, veriusq; furantur. Nec diſſimiliter de licentiatis, vulgo caſſatis, dicendum, qui inter duas præmonſtrationes tenent illorum loca aperta, dicũtque quod ſit militum vſus, certe verius abuſus. infinitas alias practicas, ſeu fraudes quotidie in militia, ac inter equites ac pedites cernimus contingere & euenire. Item: nolunt etiam capitanei, quod theſaurarius belli ſoluat ſingulis (vt olim fieri ſolebat) armigeris, militibus ac ſtipendiariis ſtipendia, (vulgo pagas) ſed petunt, imo volunt ipſimet ſtipendium aut debitum illorum recipere ad ipſis ſoluendis, & ſic ad ipſos corradendum ac furandum, quod ipſis videtur licitum & permiſſum ſeu admiſſum, contra tamen omnem rationem: quia Imperator, Rex, Princeps, Reſpublica, & ſimiles, priuantur, ſpoliantur & fraudantur eorum pecuniis, per præfata & indebita media: Imo nunc eò peruentum eſt, quando quis vult conſcribere aut colligere armigeros, milites, ac ſtipendiarios ad ſeruiendum aut militandum, maxime extraneos, non vult ſeruire, nec militare, niſi cum conditione, quod ſibi ſoluetur ſingulis menſibus, aut tribus menſibus ſecundum armigerorum, militum ac ſtipendiariorum conuentionem, ſine aliqua præmonſtratione illorum, & quod dabuntur & ſoluentur omniũ illorum ſtipẽdia in ipſius capitanei manus, & nequaquam capitatim ſiue per capita, vt ipſemet ad libitum ſoluat & diſtribuat, & ne deſalquentur mortui, aut alii abſentes, & etiam nunquam accepti, vel licentiati, ne ſciatur vexilli aut vexillorum ſiue inſignium numerus, quia aliquãdo accipiũtur tot vexilla, quorum quodlibet debet continere ducentos & viginti milites, aut alium numerum præloquutum, & quum ſeruiũt, deeſt dimidia, aut tertia aliquando pars, tunc quando huiusmodi dimidia aut tertia pars deeſt, & ſoluitur integro (vt dicitur) vexillo, tũc Imperator, Rex, Princeps, Reſpublica aut alius ſuperior, debens inuenire & dare pecuniã, perdit & amittit dimidiam aut tertiam partem (quæ abeſt aut nõ fuit) qua fraudatur & capitanei eam tali medio furantur, qui ea de cauſa omnes & ſimiles capitanei in æternum damnabuntur, ſi habeant vnde reſtituant cum moriuntur, & non reſtituunt; ſecus ſi non haberent tempore mortis, tunc facta pœnitentia, & habita diſplicentia, quod non habeant, & ſi haberent, quod abſque dubio libentiſſime redderent, & reſtituerent, tunc eſt diuinæ voluntati relinquendum. Huic non male ſeruit ac quadrat, quod dicit D. Rabanus in illud Matthæi: *Eturui & non dediſti mihi manducare*, &c. Quid recipiet? qui aliena tulit. Si ſemper ardebit, qui ſua non dedit. Durum certe verbum, maxime pro noſtri temporib. armigeris, militibus ac ſtipendariis, aliisque ſimilibus. Ad iſtas, †ſimilesque fraudes euitandas vnicum & ſingulare eſt remedium, quo olim ad amuſſim vtiebantur Imperatores, Reges, Principes aſſimiles, quando illis ſtipendia, (vulgo pagas) ſoluere volebant, ac decreuerant, trium aut plurium menſium, quod omnium primo commiſſarii mittebantur cum inſcriptione ſiue rotulis armigerorum militum, ſiue ſtipendiariorum ad certa loca, certo die decem aut duodecim miliaria ab inuicem diſtantia, vbi de vno ad alium per commiſſarium iuratum proprio nomine ac cognomine ea ta voce vocabantur, & abſentes in margine notabantur, & tum omnes præſentes pro belli theſaurarium aut eius ſubſtitutum capitatim ſiue per capita ſinguli ſolutionem accipiebant, abſentes vero poſtea volentes habere, ac recipere eorum ſolutionem, prius obligabantur oſtẽdere eorum iuſtã cauſam abſentiæ; qua oſtenſa atque ſufficienter verificata, ſoluebantur eorum ſtipendia; alias non

114

non quo medio omnes ac singulæ fraudes præscriptę aut prę allegatę euitabãtur, quia tunc non sunt tã faciliter, imo admodũ difficulter præscriptæ fraudes practicandæ siue practicabiles. Alias ob prædictas ac similes fraudes, quum daretur pugnandi occasio, putabãt habere exercitum 30. 40. aut 50. milium armigerorum, militum & stipẽdiariorum, peditum ac equitum; deerat nonnunquam semi aut dimidia vel tertia pars. vnde frequenter innumera ac infinita inconuenientia ac mala oriebantur, ac promanarunt: quod sane perpetuo cauendum est, ne similia amplius contingant. Occurrit adhuc vnum grande malum inter præcipuos exercitus siue belli, nempe Ducem generalem, Nobiles, militiæ prætorem, exercitui præpositum, Excubiorum præfectum, primum exploratorum, Auditores exercitus, Ingeniarios, Commissarios generales & particulares, tam equitum quam peditum, Substitutos ac vicarios, vulgo locum tenentes, Vexilliferos, itinerũ peritos, Centuriones, Decuriones, Thesaurarios militiæ, præfectos & præpositos tormentorum bellicorum, eorum vicarios, Receptores exercitus, Superintendentes fossorum, eorum vicarios, Minorum magistros Commissarios commeatus, & rei frumentariæ, & Vehiculorum, receptorem nummorum, commeatus & commissarium rationalis commeatus, & finaliter consilium bellicum, cõstans ex præcipuis belli ducibus; quod inter præscriptos nonnulli, imo plurimi sint, qui magis bello, quam paci studeant, † imo infinita mala proponunt & seminant, vt pax impediatur, & postponatur. & bellum continuetur, non tamen propter Deum, sed propter veram & meram auaritiam, & prædam, vt possint implere marsupia & arcas. ii certe non legerunt Plautum in Penulo, hoc modo scribentem: *Male partum, male* † *disperit.* Nec non Ouidium, Amor. lib. 1. Elegia 10. *Non habet* † *euentus sordida præda bonos.* Et nec Senecam: *Nulli* † *cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum.* His seruit etiam illud S. Ambrosii: Rapinam emere † non licet, nisi intentione, vt cui est ablata, restituatur. Accedat his insignis diui Hieronymi sententia: Nemo † qui rapit moriens, si habet vnde reddat, saluabitur, si eos quorum fuerit, inuenire non poterit, ecclesiæ vel pauperibus tribuat. Si quis † inuenta non reddit, peccatum est simile rapinæ. Nec eiusmodi cẽdum seu omittendum censui D. Rabanum in illud Matthæi; quod supra allegaui: *Esuriui & non dedisti mihi manducare*, &c. Intellectori verbum vnum sufficit acri. Sed bonis, & veris armigeris, militibus & stipendiariis ad veram pacem, & concordiam aspirantibus & anhelantibus, seruiunt sequentes aureæ sententiæ Fratris Dominici Soto Theologi, ordinis prædicatorum, Cęsareæ maiestati à sacris confessionibus in Epistolam Diui Pauli ad Romanos: Pax margarita † Christianis preciosissima. Pagina 378. Pax sectanda † etiam cum labore nostro, damno & opprobrio. Pagina eadem, 378. Pax vera est, cum † vnusquisque ius suum tranquillè possidet. Pagina 376. Pacis † præparatio: Bellum. Vnde versus: *Pax* † *vt seruetur, moderamenturis habetur.* Quæ sententiæ sunt certè memoriæ scrinio commendandæ. Tempore ergo belli res esset admodum laudabilis, quod Imperatores, Reges, Principes, & similes in exercitu haberent & statuerent bonos, doctos ac deuotos concionatores, qui singulis diebus dominicis, ac aliis festis principalibus concionarentur coram militib. in quibusdam locis sacris vtpote in ecclesiis parochialibus aut aliis non parochialibus, aut monasteriis, tum quod armigeri, milites ac stipendiarii ad illas conciones comparere cogerentur, & compellerentur, quemadmodum compelluntur ad præmonstrationes faciendas, aut ad pecunias recipiendas, aut aliàs ad stipendia referenda, sub certa pœna siue emenda: quarum concionum vna pars

secundum consuetudinem sit euangelium diei cum eius declaratione ac expositione, & altera pars duntaxat, quid agendum bonis ac synceris armigeris, militibus & stipendiariis ad illos bene instruendos, quæ facere debeant & quæ non facere, aut euitare: quia quotidie nil nisi malum faciunt & perpetrant, nunquam aut raro aliquid boni per illos actum auditur: quotidie enim videmus illos omnes malorum species perpetrare, quæ perpetratæ fuere à tempore Adę vsque in hodiernum diem; quas hic exprimere euitandæ prolixitatis causa, omisi. Per huiusmodi conciones multa, imo infinita mala euitarentur, & nequaquam fierent, sed obliuiscerentur, & omitterentur, quin potius multa bona per illos fierent, concionatores nequaquam carebunt materiis huic negocio quãoptime cõgruentib. quia sacra Scriptura repleta & abundans est, similiter & ius canonicũ ac ciuile, vt aliquando quibusdam locis ostendimus & demonstrauimus. Si quis plura huic materiæ seruientia ac conuenientia desideret ex iure ciuili, perlegat tres vltimos libros Codicis cum titulis, legibus & glossis eorundem librorum, & signanter duodecimum librum, vbi multa de milite & de re militari tractantur, & ibi Bartolus princeps legistarũ. Ex iure Canonico legat canon. lus militare. & per totũ, prima distinct. & 23. quæstion. 1. & 2. per totum cum glossis. Nec non tractatum de milite nominatissimi Doctoris, Domini Martini Laudensis, in quo omnium militum materiam abunde examinat: Et etiam plures alios Doctores, quos hîc causa breuitatis repetere omitto: quorum nomina colliget diligens lector poterit ex supra allegatis, apud quos, milites illorum temporum, propter illorũ insignia vitia & abusus admodum taxantur. Sed quid dicemus de militibus † nostri temporis potissimum ab anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, vsque ad annum millesimum quingẽtesimum septuagesimũ septimum, qui tam publicè quam secretò quotidie perpetrarunt & commiserunt omnia talia & nequaquaquam dissimilia delicta ac maleficia, quæ commissa & perpetrata sunt vel fuerunt à tempore Adæ vsque ad annum prædictum 1566. quæ hic enarrare præteo; & si quis illa scire cupit, percurrat hanc nostram praxim criminalem, in qua maiorem delictorum partem lector reperiet. Causa enim omnium delictorum ab hinc duodecim † annis perpetratorum est, quod disciplina militaris (& si legi maximecongruat) fuit quasi vbique per capitaneos generales exercitus ac illorum nobiles subalternos seruientes, marescallos, iustitiæ præpositos & similes officiarios, ne dum vilipensa & neglecta, imo prorsus sepulta. qui propterea † fuerunt omnium malorum perpetratorum causa & occasio; ideoque non mirandum, quod bella tot annis duruere.

- Rei militaris materiæ hæc congruunt cognoscēda:
  - Nomina: & hæc rursus militum
    - Pedestrium,
    - Equestrium,
    - Classiariorum.
  - Munimenta militaria;
    - Arma; & hæc rursus
      - Peditum,
      - Equitum,
      - Classiariorum.
    - Instrumenta; & hęc rursus
      - Pedestrium.
      - Equestrium.
      - Naualium.
    - Propugnacula, vel loca defensionis: vt
      - Castellum.
      - Castrum vel arx:
      - Castra cū vallo & fossis, &c.
      - Mœnia,
      - Muri.
      - Oppida & quæ sunt huius generis.
  - Stipendia
    - Pedestrium.
    - Equestrium.
    - Naualium vel Classiariorum.

- Pugnantium
  - Imperātiū vel aliquod officium imperandi habentium; vt in
    - Acie & exercitu bellante, quorum militū nomina hæc sunt:
      - Proces,
      - Summates,
      - Primates,
      - Optimates,
      - Principes,
      - Primarii belli; & hi olim vt & nūc variant, prout bello prętecti ipsum bellum gerunt.
        - 1 Tyrannus, qualis is qui primo omniū belli gerēdi cupiditate & ambitione, sicut Trogus Pompeius & Iustinus de Nino, Biblia de Nembroth testantur.
        - 2 Rex qualis qui sui suorumq; defendendorū & iustitiæ ergō bellum gerit. Hic etiam Cæsar Imperator, Augustus, regulus, Monarcha dicitur.
        - 3 Interrex, qui inter reges constituitur.
        - 4 Prorex, qui loco regis absentis vices gerit.
        - 5 Consul qui consilio multorum belli curam gerit.
        - 6 Proconsul qui sicut consul prope, procul quæ bella gerit.
        - 7 Legatus, qui loco regis vel consulis, vel proconsulis vel tyranni cū potestate mittitur & fiduciariam operam obtinet. Hic legatus variat, de quo vide paginam versam.
      - militum, vt in sequenti numero 131.
    - Re tormentaria, vel bombardaria, de qua latius, num. 132.
  - Parentiū prœcepto & imperio superioris alicuius, officiarii dicti, de quo nu. 133.
  - Auxiliantium, & subsidia pugnis præstantium;

Et hic legatus variat:

Ordinatus & electus: & hic

1 Dux primarius, vulgo: *capitaneus generalis belli*, vel, *gubernator magnus*. vt subdelegatus, officiarius regis vel consulis, cui omnes obedire necessario debent. Hic secundum nonnullos etiam *magister militum* vel *Princeps militum* dicitur, vt Regum 10. cap. & est propè is, cui totius rei gubernatio cõmissa est: vel dicitur *magister*, à monendo, vt scribit spectabilis D. Bartholomęus Chassan. in suo catalogo Gloriæ mundi, in 9. parte, folio 3. column. ad quem lectorem remitto.

Hereditarius:

2 Dux vel Capitaneus magnus vulgo, vt qui Ducis primarii gubernatoris generalis mandata & iussa sequitur, & certam partem exercitus certasque prouincias gubernat, qualis hodie *capitaneus magnus* verè dicitur.

Hereditarius legatus:

1 Dux summus, vulgo *archidux*, vel *princeps ducũ* dicitur, & proximam à rege dignitatem ac authoritatem obtinet.

2 Dux hereditarius vel legitimus, vt cui prouinciæ & exercitus præcipua cura incumbit, ac subest archiduci vel regi; imperat item suis prouincialibus & militibus tam præsidiariis quam ostrensibus, tempore belli & pacis.

3 Dux secundarius, vel vice Dux, vel locum tenens ducis dicitur vulgo *capitaneus Ducis*, vt qui in bello fiduciariã & vicariã operam Ducis præstat.

4 Vice dux minor, vel vicarius ducis, aliàs prouinciæ defensor, vt qui tempore pacis ac belli pro duce iura dat, sine onere tamen bella gerendi.

133 Præfecti militum; vt est

1 Tribunus militum, qui duci vel capitaneo magno subest, princeps certarum cohortium constitutus tribuit singulis cohortibus officia debita, vulgo hic dicitur *coronellus*. Italis *Colonello*; Germanis ein oberste Hauptmann. alibi etiam dicitur primarius peditum, Gallice *Coronel des gens de pied*.

2 Tribunus militum minor, vulgo *locum tenens coronelli*, Gallice, Lieutenant coronell.

3 Centurio, qui centum militibus vel centenariis aliquot militibus, etiam vsque ad quingentos imperat & præest. Germanis ein Hauptmann: Belgis een Hoftman oft Hopman. Gallice, *Capitaine*. Italice, *vng Capitanio*. alibi etiam *Dux particularis peditum*, dicitur. vulgo *Capitaine particulier des gens de pied*.

4 Decurio cohortis, Gallice, *Sergeant*.

5 Decurio, qui decem militibus præest, vel denariis aliquot militibus, vt vni pluribusve manipulis, & est decurio manipularis. Gallice, *corporal*; Belgicè Rotmeester / aliàs etiam Latinis *Decanus* dicitur.

6 Dux

6 Decurio cubiculariorum, qui cubiculis principis præest, vulgo Belgice opperste camerlynck.

7 Præfectus vigilum, vulgo Gallice *Sergeant maier*: Germanicè Wachtmeester; hic etiam *cefferarius* dicitur, & præfectus excubiis exercitus.

8 Præfectus prætorii augustalis; vel prætor augustalis. Hodie *marscalcus*; hic alibi etiam *prator militia* dicitur.

9 Præfectus prætorii, vel prætorio præfectus, vel prætor belli, est is qui *præpositus curialium disciplinæ* dicitur.

10 Præfectus arcis vnius, vulgo *Castellanus*.

11 Præfectus plurium arcium, Satrapa, Satrapes, vulgo *dressardus* dicitur.

12 Præfectus limitum, præses limitaneus, vulgo *Marchio* aut *Marchgrauius* appellatur.

13 Præfectus comitatus Augustalis, vel prætor comitatus Augustalis. Hodie *Palatinus* vel *Pfalsgrauius*, quasi palatii Comes dicitur.

14 Præfectus expeditionum, vel itinerũ exercitus, Comes principis, vulgo *Grauius*, Belgice een Graue dicitur.

15 Præfectus castrorum, qui exercitui in castris degenti præpositus est, & vulgo *magister campi* dicitur, Belgice een velt Heer/ Gallicè, *le prouost du camp*. Italicè. *Il maestro del campo*.

Præfecti militum, vt est

16 Præfectus fossorum, vulgo *Superintendens* vel *coronellus fossorum* dicitur, Gallicè *coronel des pioniers*.

17 Præfectus cuniculariorum, vel minerarum vel fodinarũ, vulgo *magister minera*, Gallice *maistre des mineris* dicitur.

18 Præfectus fabrorum, qui ferramenta, vehicula, machinas, arma & similia curat; hic *commissarius operarum & bellicorum instrumentorum* dicitur, de ouerste Baumeester.

19 Præfectus vehiculorum, vulgo *commissarius curruum*.

20 Castrensiarius in iure dicitur, qui habet castrorum curam, & hodie etiam *miles castelli*, vel *castellanus*, vel *castrensis* dicitur, quod castrum vel castra defendit.

21 Præfectus rerum capitalium, quæsitor, prætor rerum capitalium, latrunculator, vulgo de prouost; Gallice *le prouost des marischaux*, *marischallus* vulgo dictus, habet iudices qui dicuntur *præpositi marischallorum*, vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coercent, à quibus non appellatur.

22 Præfectus annonæ, structor annonæ, alibi *commissarius commeatus*, & *rei frumentaria*, vulgo prouandmeester dicitur.

23 Præfectus exploratorum, Gallice *maistre des espies*, qui debet exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis & terræ expugnandæ.

24 Præfectus mansionum, vulgo *commissarius hospitiorum*, vel *hospitationis militum*.

25 Mensor, vulgo *marischallus hospitiorum & epidimeticus*, Belgice, quartier meester.

26 Designator hospitiorum, qui mansionum positum & tentoria militi designat & annotat, vulgo forriers.

27 Merator, qui castris locum eligit, vulgo ordinator castrorum, Belgice, een ordineerder van het velt legher.

28 Centurio fossorum. Dux fossorum, Capitaneus fossorum, Gallice *capitaine des pioniers*.

29 Vicarius, centurio fossorum, Gallice *lieutenant des pioniers*.

30 Conquisitor, commissarius delectuum, qui militum delectum agit; & est generalis & particularis. Generalis commissarius alius est, qui conducit peditatum vel equitatum; alius delectum agit consulis exercitus; alius vtrunq; præstat, vulgo general monster heere / particularis conquisitor, vulgo *commissarius monstratorius* vocatur.

31 Conquisitor, vel inquisitor fossorum, vulgo *commissarius monstrationis fossorum*.

32 Choragus, qui primus in acie exercitum vel centurias vel cohortes ducit, siue sit tribunus, siue centurio, siue decurio, siue optio, alias *ordinum ductor primus*, vel *dux militum* dicitur.

33 Vragus, ductor postremi agminis, vel ductor postremus, vel vltimus dicitur.

Præfecti militum: vt est.

34 Primipilus, ductor signi primi ordinis, vel ductor primi ordinis, vulgo Hopman van het eerste rot.

35 Primipilarius: primipilarii in iure vocantur hi, qui primum vexillum portant ante regem, vel similem principem belli; Gallice vulgo *porteurs de enseignes & ducs guidons*.

36 Signifer, vexillifer, vexillarius, qui signum vel vexillum gestat, vt, Aquilifer, qui aquilæ vexillum gestat, vulgo *porteurs de enseignes*.

37 Fœcialis, internuncius pacis vel pugnæ faciendę, vulgo *Herault*, Belgice een Heraut; Gallice *vn herault*.

38 Caduceator, internuncius pacis vel induciarum, vulgo Belgice vrede bode.

39 Circuitor, Circitor, Vigiliarum recognitor, vulgo de schel wacht. Circitores itaque sunt qui in militia nocta castra circumeunt, à capitaneis electi ad cauenda vel extinguenda incendia, vt secundum quædam excubiæ, quos *subuigiles* appellamus.

40 Megistanes purpuratus, qui pluribus vulgaribus militibus imperat; qui sunt ipsius famuli, & quos suis stipendiis alit.

41 Dynasta vel dynastes, princeps potens qui veteranos & vulgares milites in bello suis impensis alit, vulgo *baro* dicitur. Belgice Heer derheer.

42

Præfecti militum; vt est

42 Heros, vir illustris qui liberis hominibus virtute præest, præit, & præcipit; & bellicis exemplis ad virtutem excitat & instigat.

43 Dominus, qui seruos habet quibus imperat, tam domi quam foris, idque pace vel in bello.

44 Nobilis, qui militem ingenuum tanquam famulum vnum vel plures habet, pluriumque vulgarium loca solus supplet, & tamen paret imperio legati vel tribuni vel centurionis.

45 Consiliarius, qui est vnus de consilio belli, Consilium autem belli est senatus & congregatio ex præcipuis belli ducibus.

46 Auditor exercitus, vulgo est is, qui *auditor campi* dicitur, Gallice *auditeur du camp*.

47 Receptor nummorum commeatus, vulgo ontfanghet van de prouande penynghen.

48 Præfectus rationum annonæ, vulgo *commissarius rationalis commeatus*.

Vt in re tormentaria, & sic est

1 Tribunus armamentarius, vulgo *magister tormentorum*, qui etiam præfectus tormentorum belli & machinarum dicitur, hic exactam noticiam, numerū & curam in scriptis & vsum de omnib. tormentis belli habet, vulgo general artillerie meester.

2 Præpositus tormentorum & mahinarum, vulgo, prouast d'artillerie.

3 Censor aut lustrator rei tormentariæ, vulgo *commissarius monstrationum tormentorum*.

4 Vicarius præfecti tormentorum, vulgo *locum tenens*, vel, *vice magister rei bombardaria*, vulgo lieutenant d'artillerie.

5 Receptor tormentorum, vulgo *receueur d'artillerie*.

6 Nobilis adiutor præfecti tormentorum vel adiunctus, edel lieden vande artillerie.

7 Architectus, indagator, inuentor constructor rei tormentariæ, & nouarum rerum huc pertinentium, vulgo *ingeniaire*, hoc est, ingeniarius & machinator nouorum dicitur.

rentium præcepto imperio superio alicuius, vulgo *ofarii* dicti, quorū nomina hæc sunt:

1 Miles leuis armaturæ; miles expeditus vulgo, een gerynghe waechals.

2 Velites, vel rorarii, vulgo waechals of auenturiers.

3 Ferentarius, miles leuis armaturæ, suggerens & adferens saxa, lapides, iacula. vulgo een andragher of tocuuerer.

4 Funditores vel libratores, qui fundas librant & vibrant saxa & pondera, vulgo, slynghers ofte slynghet werpers.

5 Balistarii, vt nunc dicuntur tormentarii, vulgo groote archiers.

6 Sagittarii vel iaculatores, vulgo simpliciter archiers.

7 Sclopetarii, vulgo busse schieters.

8 Bombardarii, vulgo etiam busse schieters.

9. Chirobombardarii, hant busse schieters.
10. Monabarduli; vulgo, groote bussen schieters.
11. Rumigestarii vel *bispenniferi*, vulgo hallebardiers.
12. Antesignanus, qui defensor signorum, ante signa stat, vulgo Slachzwert dragher voor het vendel.
13. Hastatus vulgo een spiesse draegher.
14. Lancearius, vulgo een lancie voerdere.
15. Scutatus, Scuterius, Scutiger vel Scutifer, qui fert scutum ante Regem, Principem, Ducem, Comitem aut Capitaneum, quocunque proficiscatur aut procedat. vulgo, schilt voerder / of dragher.
16. Armiger, vulgo, een wapendragher.
17. Tympanista, vulgo, trommelschlagher / Gallice, *tambourin*.
18. Tubicen, vulgo, Belgice, een trompetslager; Gallice, *trompette*.
19. Cornicen, vulgo, hoorenblaseren.
20. Æneator, vulgo ketteltrommelslagher.
21. Tibicen, vel fistularius, vel fistulator, vulgo, piper / hic etiam *auletes* dicitur.
22. Tyro vel miles nouitius, recens matriculæ militiæ inscriptus, vulgo, een ionck krysman /
23. Veteranus miles, een out krisman.
24. Gregarius miles, vulgo inspaenner.
25. Euocatus miles, vulgo, ghedwonghen krisman.
26. Voluntarius miles, alias *volonis* voce notatus: vulgo, een ghewillich sauldaet.
27. Tumultuarius miles, vel subitarius, vulgo een haestich krisman.
28. Triarius miles, vulgo een dapper krisman
29. Princeps pugnans miles, vulgo een voorvechtende krisman
30. Stationarius miles, vulgo een krisman op de wachte.
31. Procubitor, vulgo een vntwachte.
32. Excubitor, vulgo wachter: & hic est vigil terrestris, vel castrensis, vel specularius, qui ex speculis & turribus remotè quæ fiunt cernens, denunciat, vulgo torrenwachters.
33. Speculator, explorator, coriceus vel emerodromus, vulgo verspieder oft bespieder.
34. Limitaneus miles, vulgo een krisman in garnisoen ter frontieren.
35. Præsidiarius miles, een krisman in garnisoen.
36. Emissarius miles, vulgo Belgice, dauan guardie / Gallice, *auant guarde*.
37. Aduenticius miles, vel externus vel extraordinarius, vulgo vutlans krisman: Gallice, *sauldat estrangier*.
38. Auctoratus miles, vel delectus, vulgo, ghemonsterde knecht.

Parentium præcepto & imperio superioris alicuius, vulgo officiarii dicti, quorum nomina hæc sunt:

39. So

Parentium præcepto & imperio superioris alicuius, vulgo officiarii dicti, quorum nomina hæc sunt:

39 Supplementum militum, vulgo een knecht daer men het rot mede voult.

40 Commilito vel commiles, vel commanipulo, vel contubernalis, vulgo rot ghesselle oft stalbroeder.

41 Grauis armaturæ miles, vulgo, een Krisman mit vullen arnasch.

42 Ære dirutus miles, vel exauctoratus, vel expũctus stipendiis, vulgo, vut ghemonstert knecht/ Gallicè, *sauldat cassé*.

43 Emeritus miles, rudiarius, rude donatus, vulgo een out verloofde Krisman.

44 Causarius vel valetudinarius, qui iustè à militiæ laboribus excusatur, vulgo een verloofde Krisman met pasport.

45 Emansor miles, qui vltra tempus commeatus castris vel præsidio abest; vulgo, een krisman die laugher vut blyft dan zyn paespoort inhout.

46 Desertor miles, qui stationem deserit, vulgo, een krisman die zyn ghesellen verlopt.

47 Obses miles, vulgo, een pandtman: Gallice, *hostaige*.

48 Transfuga, perfuga vel desertor miles, vulgo, een overlooper.

49 Viator vel itinerum peritus, vel stator, vel apparitor publicus, vulgo, een corte roede.

50. Satelles vel stipator, vel spiculator, vel latero, vel prætorianus miles, vulgo, Belgicè, een trawant oft artsier/ heeren dienerost hallebardier.

Auxiliãtium, & subsidia pugnis præstãtium militum nomina, hæc sunt:

In fodendo:
1 Fossores, vulgo Grauers of pionniers.
2 Cunicularii, vulgo Schansgrauers/ hi etiam *cuniculares* dicuntur.

In onera portando:
1 Lignatores, vulgo hout hauwers.
2 Calones, vulgo trosbouuen.
3 Calatores vulgo rutersionghers.
4 Varones vel caculæ serui militum, vulgo, Lansknecht ionghen.
5 Lixæ, vulgo scommelcocks.
6 Mediastini, vulgo slauernie knecht.

In seruiendo, vide signum **

In fabrilia tractando: vt sunt
1 Fabri ferrarii, vulgo smeen.
2 Faber ærarius, vulgo kettelbouter.
3 Faber arcuarius, vulgo boghemacker.
4 Faber armamentarius, vulgo een arnachsmaker.
5 Faber lignarius, vulgo een timmerman.
6 Faber materiarius, vulgo een hout breker.

1 Seruus vel mancipium, vel verna, vulgo een hundtknecht. Seruorum sunt varia nomina, vt & officia: sic est seruus Brutianus, seruus supellecticarius, flagro, aquariolus, atriensis, vestispicus, lecticarius, ergastulus, ergastularius, insularius, tabularius, tensurius, proriga, agaso mulio, strator, samiarius, capsarius, &c.

2 Famulus vel minister, vulgo een dienaer ofte vry knecht. Hic etiam variat; nam alius est ab epistolis, alius à commentariis, alius ab aure, alius a poculis, alius à memoria, alius à rationibus, alius à manibus, alius à pedibus, alius à secretis, alius à libellis, &c.

3 Assecla vel assectator vel pedissequus, vulgo, een page.

4 Tabellarius vel Tabellio, vulgo een bode ofte brief dragher.

5 Antigrapheus, vulgo een rolle scriuer.

6 Internuncius vel emissarius vulgo, een lackey.

7 Librariolus vulgo een register clerck.

8 Formularius, vulgo een copist.

In seruiendo: vide signum ** 9 Actuarius vel notarius, vulgo een notaris scriuer.

10 Thesaurarius, vulgo tresorier.
Prægustator, vulgo prouuer.

11 Accensus vel hostiarius, vulgo portier of duerwarder.

12 Apparitor, vulgo een stadt knecht of dienaer.

13 Cubicularius, vulgo een kamerlynck.

14 Silentiarius vel secretarius à secretis, vulgo, secretaris.

15 Tonsor, vulgo een barbier.

16 Lictor, vulgo, een sergeant of dief leeder.

17 Commentariensis vel carcerarius, vulgo, stockmeester ofte cypier.

18 Præco, vulgo, een vutrouper.

19 Curio, vulgo, een hooman.

20 Libripens, qui stipem, hoc est, militare stipendium ponderat, vulgo, een ghelt wegher.

397 Nomina militum equestrium:

Imperantium:

1 Dictator, perpetuus dictator & hic Cæsar actu imperator est dictus, archistrategus, vulgo, vpperste ouer heere ofte capitain ouer rutterē ende knechtem: Gallice, *chef de guerre*.

2 Magister equitum, Hipparchus, vulgo vpperste ritmeester.

3 Legatus equestris, qui magistri equitum fungitur, vulgo *locum tenens*, Belgice sunt ant deß hochste ritmeester.

Obedientium: vide signum *** 4 Tribunus celerum, qui aliquot turmis equitum præest, vulgo, ritmeester: hic variat; nam est primus Dux primarius leuis armaturæ, vulgo Gallice *chief des cheuaulx legiers*: alter dux primarius, grauis armaturæ.

5 Pa

5 Præfectus turmarum, qui etiam decurio dicitur, vulgo d'ouerſte van een bende rutters.

6 Conquiſitor, vel inquiſitor equeſtris, vulgo *commiſſarius ad conducendos equites*: vulgo, monſter heere/ of *commiſſarius* vande ruteren.

7 Tribunus ærarius, vulgo ontfanger oft pennyack meeſter.

8 Queſtor, vulgo Rentmeeſter.

9 Præfectus veredariorum, vulgo Poſtmeeſter.

10 Præfectus aurigarũ, vulgo, de ouerſte vande waghen drivers.

11 Cætera multa nomina quæ præfectorum voce efferuntur, & ex præcedentibus tabulis peti poſſunt, omitto, quoniam cum his reciprocant.

1 Celeres, equites exercitati in re equeſtri ordinarii, quibus cõparari poſſunt noſtri equites, vulgo *carabini* dicti, hi aderant prætorio imperatoris, regis, vel conſulis aut legati.

2 Deſultores, equites metabatæ, qui alterum equitem ſecum attrahunt cum equo, in quem, vbi res poſtulat, tranſiliant, vulgo Belgice, lichte ruters.

3 Equites leuis armaturæ, Belgice reiſighe ruters.

4 Cataphracti, vel cataphractarii, vel equites grauis armaturæ, vulgo Belgice, ruters int vulle arnaſch / Gallice *les hommes d'armes*.

5 Turmarii equites, vulgo bende ruters vande ordonancien.

6 Bombardarii equites, vulgo ruters met langhe buſſen oft roers.

7 Chirobombardarii equites vulgo, ruters met ſint roers.

8 Aurigæ, vulgo, waghenaers.

9 Ciſiarii, bigarii, carrucarii vulgo carremans.

10 Tenſarii, vulgo perde bereyers.

11 Stratores, vulgo peerde knechten.

12 Veredarii, pegaſi, vulgo, poſt peerden.

13 Agaſones, muliones, vulgo ezel drivers/muldriuers.

14 Equiſones, vulgo, peerde beryders.

15 Equarii, vulgo marſchalchs.

16 Mangones equorum, vulgo, ros of perde vertuſchers.

17 Stabularii, vulgo roſcammers of ſtalknechten.

138 Obediẽtium equeſtrium, nomina hęc ſunt: ***

89 Nomina militum maris classiariorū, nauiculariorumque, vt sunt:

- Præfecti & præcipientes
  - Pugnantes, & in armis versantes ad bellandum, vulgo *præfecti pugnantes maritimi*, de his mox.
  - Administrantes nauem, & naualia opera ad nauigandum, vulgo *præfecti nauales*, de his infra.
- Obtemperantes
  - Pugnantes, vel ad classicum parati pugnare, vulgo *milites maritimi*, de quibus infra.
  - Administrantes & tractantes nauem & naualia opera ad nauigandum & similia, vulgo *nautici*, de quibus etiam infra.

140 Præfecti pugnantes maritimi.

1. Architalassus, præfectus classis, stolarchus, naucrator, vulgo *admiraldus*, vel comes maris, qui præest classi maritimæ vniuersæ; subest aūt magno duci; Belgicè, een admiral vā der zee.
2. Præfectus nauis, Nauarchus vel capitaneus nauis, vulgo Belgicè een capitain von een scip.
3. Præfectus militum nauis, vel conneſtabilis nauis, qui est primus magister militum in naui.
4. Legatus classis, vel locum tenens admiralli, vel admiraldi, vulgo Belgicè, onder admiral.
5. Socius præfecti militum classis.
6. Secretarius admiralli.
7. Sacellanus admiralli.
8. Rumigestarii admirali.
9. Voluntarius præpositus.
10. Nobilis capitanei.
11. Scriba capitanei, qui omnia scribenda debet scribere, & annotare, vulgo een scriuere.
12. Assecla capitanei, vulgo Belgicè, een page.
13. Carcerarius, vel Commentariensis classis, vulgo Belgicè, een stocknecht te scepe.

Præfecti administrantes nauem & naualia:

1. Nauclerus, nauicularius, nauicularor, Patronus vel magister nauis Vlpiano, vulgo Belgicè, de scip voerder. Gallicè, *le patron de la nauiere*: hic summus nauta nauem, nauis instrumenta & commeatum seruat in vsus requisitos.
2. Nauclerus minor, Belgicè hochbootsman: hic curat arbores, remos, vela, &c.
3. Gubernator, Belgicè, de stuerman: hic nauem clauo gubernat & dirigit ad loca ordinata & portus sine incommodo.
4. Celeustes, Belgicè vpperste bootsman: Gallicè, *le comite, enhouteur de rameurs.*
5. Pausarius, Gallicè, *le subs comete.*
6. Magistri laterum, vulgo quartiermeesters, qui superiores sint præfecti, vt milites & alios in naui existētes ordinēt & collocēt

Obte

Obtemperantes, pugnantes, vulgo, milites maritimi:

1 Epibatæ, classiarii milites, qui naualibus operis æs merent, non aliter quam si in castris militent; & sunt stipendiarii maritimi ac armigeri, multi vel pauci pro magnitudine nauis. Belgicè, crijsliden ter zee/Gallice, *gens de guerre sur la mer.*

2 Syphoniaci, qui in classe bellica canunt, Belgicè, trompetters vpt een oorlochscip.

3 Tympanistę, qui tympana pulsant, Belgicè, Trommelslagers.

4 Fistulari vel tibicines, Belgicè vulgo, die pipers.

5 Bombardarii, qui displodunt Bombardas æneas, vel metallicas vel ferreas magnas, vulgo Belgicè, busse schieters / van grof gheschut.

6 Chirobombardarii, qui displodunt ferreas bombardas minores, vulgo Belgicè hackschutters.

7 Sclopetarii, qui paruas bombardas habent, vulgo Belgicè roerschieters.

8 Sagittarii & similes in hanc classem ex præcedentibus tabulis transferri possunt, quatenus in nauibus militant.

Obtemperantes, administrantes nauem, vulgo nautici:

1 Nautæ, nauitæ, nauiculatores, Belgicè vulgo schippers / of boot ghesellen/Gallicè, *matonniers*, qui curam gerunt nauis promouendæ & seruandæ simul populi militumque vehendorum.

2 Remiges, qui remis nauem impellũt vulgo Belgicè, Roeners.

3 Malischandali, vulgo Belgicè, masteclemmers.

4 Insularii vulgo Belgicè Galey bouuen.

5 Proretæ, qui in prora præsident naui & huius tutelæ, vulgo Belgicè een schipman int voorschip.

6 Helciarii, qui ductariis funibus aduersoamne naues trahunt. vulgo Belgicè, een schute trecker.

7 Focarii qui foco & ignibus in naui præsunt, vulgo *coqui nauis*, Belgicè schipcockers dicuntur.

8 Socii coqui, vulgo Belgice donderkock.

9 Mesonautæ qui viles labores in naui faciũt, viles ministri, vulgo Belgicè de ionghenint schip of putghers. Italicè, *raghazzo*.

10 Plumbarii, vulgo de lootmannen. qui profunditatem maris explorãt & pronunciant, ex plumbi in mare deiecti filo, vel pertica, vt certius & citius & securius, intra extrave portum nauigare liceat.

11 Portitores, vectores lintrarii, qui traiiciunt homines vel onera, vulgo Belgicè, veremeesters ofte schute voerders.

12 Liminarchæ, portitores ad limina, vulgo Belgicè boomslijters/ofte hauenwachters.

13 Vrinatores, nautæ aquam intrantes vt merces, anchoras, & similia aquis extrahant. Belgicè, vulgo swemmers ofte duckers.

14 Piscatores, hamiotæ, conchytæ, vulgo Belgicè, vischers Haryncksvanghers/&c.

15 Aquarioli, vulgo Belgicè, Waterputers.

16 Velifices, vulgo *factores velorum*, Belgicè Seilmackers.

17 Naupegi, fabri nauium, qui naues faciunt, & horum officium est nauem fartam seruare, reparare, dolare & sine ruinis, fissuris & incommodis præstare, Belgicè vulgo, Scipmakers oft Scipwerkers.

18 Ministri naupegi vel ministri fabri lignarii nauis, inseruientes architecturæ & reparationi, vulgo Belgicè, de timmerlieden vande Scipmaker.

19 Cellarius, vulgo *custos victualium*, vel promus, œconomus vel dispensator, qui cibos, potus, in cellis & aptis locis collocat, & à corruptione conseruat, & suo tempore promit, vulgo Belgicè, Kelder weerder. Gallicè, *boutellier ou dispensier*.

20 Socii cellarii, vulgo Belgicè, de Kelder knechten.

21 Tonsor, vulgo, Barbier.

22 Chirurgus, medicus vulnerarius nauis, vulgo Wontmeester opt Scip / qui vulnera, vlcera, & mala corporis nautarum & militum in naui curant.

23 Exantlator, qui haurit aquam è sentina, vt nauem siccam seruet, Belgicè vulgo, vut puthghers

24 Famuli à mensa, vulgo, Spise draghers.

142 Arma militum pedestriũ, armaturæ, quibus corpus munitur, vel partes corporis, vt in hostẽ tutiores sint. Belgicè vulgo Wapenen: & hæc

Corporis totius fere; vt

1 Clypei vel clypea quę corpus clepant, hoc est, celant, vulgo Belgicè, een terghe of langhe Scilt.

2 Clypei Argolici, qui sunt magni rotundi orbes, totum corpus tegentes, pinnis & turriculis assurgentibus ornati.

3 Parmæ sunt caui orbes & breues, Belgicè Boukelar.

4 Peltæ, sunt orbes quadrati, ad speciem lunæ incuruati.

5 Peltæ Amazonicæ, sunt orbes formâ foliorum hederæ; hæ sunt magnæ, paruę, minimæ, quæ etiam *breuissima scuta* dicuntur.

6 Peltæ Thraciæ, sunt orbes virgulati in arctiora latera compressi, similes lunæ, semiplenæ, virgulatæ, vulgo Belgicè, halfronde scilt.

7 Vmbones, sunt orbes medii in clypeo eminentes, & sic sæpe pro rotundis eminentibus clypeolis ponuntur, Belgice, den houwel van een bouckelet.

Partium corporis

8 Ancilia, sunt orbes ouales, Belgice, langhe chtege Scilden.

9 Militares clauiculi, sunt parmæ emblemata clauos habentia.

10 Ansa, vel capulus clypei id quo tenetur, Belgice vulgo, het vatsel van een Scilt.

11 Scutum commune, est orbis rotundus ad defensionem corporis, Belgice een ronde Scilt ofte rondeele.

12 Scutū erat equitū, vt clypeus peditū, teste Seruio.

13 Scutum breue, est orbis breuis & leuis forma scutellata, vulgo Belgice; een cleyn Scilt oft een rondeelkin.

14 Cetra est orbis subquadratus peltiformis, oblongior peltis.

Partium corporis arma; vt

Capitis

1 Galea communis, vel cassis, Belgice vulgo, helmet: in qua partes sunt conus & crista.

2 Conus est galeæ apex, curuatura in apice galeæ, cui cristæ imponuntur, vulgo Belgice, backenelstopken.

3 Crista galeæ, Belgice, plumage/ ofte veederbosch.

4 Galea exploratoria, hęc est absque cono humilis.

5 Galea bellatoria, hæc est insignis cono cristis, & subinde dentata.

Pectoris

6 Galea oppugnatoria vulgo Belgicè, een stormhout.

7 Buccula, tegmen buccarum, vulgo Belgice twisser.

Extremitatū

8 Cudo, galea ferarum tergoribus inducta cuiusmodi priscis seculis in vsu fuit, & nunc etiam durat apud feras gentes, & Hybernos, Belgice, een leder beckenel.

Pectoris arma:

1 Thorax ferreus, vulgo Belgicè, een yser borst Harnas.

2 Thorax æneus; hic olim tantum tegebat pectus, quod nullus tergo esset metus, teste Statio & aliis, Belgicè, Borstharnas.

3 Lorica prisca, est lorica è corio crudo, vulgo Belgicè, leren culder.

4 Lorica prisca communis, è denso corio qualicunque fiebat, & alibi nostratibus è ceruinis tergoribus, vel bubalinis fit, & *pectoralia* vocamus, vulgo Hert leer culder.

5 Lorica squāmea, quæ ex ferreis lamellis fit, vulgo Belgicè een pantsyser.

6 Lorica annularis, quæ fit consertis annulis in formam tunicæ, vnde etiam Virgilio *tunica* dicitur, alias *cricotus*, vulgo Belgice, ryng craghe.

7 Lorica hamata, hamis commissa, vulgo Belgicè, een Hackpansyser.

8 Pectorale vulgo Belgice, crisculder ofte een voorborst Harnas.

1 Ocreę ferreę; hę etiam Vegetio *tibialia*, aliis *crurum ferrea munimenta* dicuntur, Belgicè, scheen platen/of scheen yseren.
2 Ocreæ coriaceæ, vulgo Belgicè leersen.
3 Fœmoralia, vulgo yseren scheenplaten.
4 Chirothecæ ferreæ, vulgo Belgice, yseren handschoen.
5 Chirothecæ communes, vulgo, leren handschoen: quæ etiam *manualia munimenta* dicuntur.

Extremitatum arma: vt

6 Brachialia, quæ sunt tegumenta brachiorum, vulgo Belgice, Aerm gheweer of wapene.
7 Balteus vulgo *militare cingulum*, Belgice, een ridders gordel.
8 Cingulum, Zona, ex qua gladius dependet, vulgo Belgice, een rieme.
9 Strophus, est vinculum contortum, vnde clypeus, gladius, & similia dependent.
10 Fibula, vulgo Belgice, een ghispe, Gallice, *bouclet ou crampon*,

143 Instrumenta bellica militum pedestrium ad cædendum & pugendum: vt sunt

1 Gladii, vulgo Belgicè zweert.
2 Gladioli, vulgo Belgicè zweerdekens.
3 Enses, sunt gladii lati, vulgo breemessen.
4 Ensiculi, Belgice, cleyne bree mesters.
5 Pugiones, Belgice poingnart ofte dagghe.
6 Clunaculum, vel clunabulum, quod ad clunes religatur, Belgice, een bre dagghe.
7 Parazonium, pugio pendens ex zona, Belgicè, by hanghende dagghe.
8 Sica, occultus pugio, Belgice, moortpriem.
9 Culter, Belgicè vulgo, een meß. Gallice, *vn couteau*.
10 Cultellus, Belgice, een cleyn mesken.
11 Dolo est gladius in baculo occultus, vulgo Belgice, een zwerdpriem/of palters mes.
12 Framea, gladius Germanicus, triangularis, vulgo Belgicè, een langhe priem.
13 Spatha, gladius anceps Belgicè vulgo een rappier.
14 Semispatha, vulgo Belgicè een cleyn rappier.
15 Harpe, vel ensis falcatus, vulgo Belgice, een crom hawwer.
16 Acinaces, gladius Persicus Turcicę genti familiaris, & eis vulgo tzabel dicitur; hinc similis est gladius Schyticus incuruus.
17 Machæra gladius longus ab altera parte acutus, Belgice vulgo, een rutting.
18 Xiphomachera, vulgo Belgicè een cleen Slachzwert.
19 Romphæa, gladius latus magnus, vulgo Belgice, een breet Slachzwert met tzwee handen.
20 Verutum, veru, veruina, gladius teliformis præpilatus ferro angusto, instar veru, Belgice vulgo een rytszwert.
21 Cæsum, vel gęsum, gladiforme telum, frequens Gallis: vulgo

een zweerte codde: Hoc olim Belgæ se defendebant, vt Romani pilo; Macedones sariſſa; Germani, framea.

22 Falces, vulgo Belgice, ſickels.

23 Anſaculæ, vulgo Belgice, crom meſſen.

24 Vagina, eſt theca gladii, Belgicè, een ſcee.

25 Partes gladii etiam ſæpe pro gladio ponuntur: vt mucro, acies, cuſpis, manubrium vel capulus, manubrium apiatum.

Inſtrumenta bellica militum pedeſtrium ad impetẽdum & feriendum: vt ſunt

1 Haſta pura, baculus longus teres, ſine ferro, Belgicè vulgo, een nieu ſpiſe/ſonder yſer.

2 Haſta præpilata quæ ferream habet cuſpidem, vulgo Belgicè, een ſpiſe met yſere an het eynde beleit.

3 Haſta amentata, quæ amento excuſſa vibratur, vulgo Belgicè, een ianelynghe.

4 Haſtile, Belgicè, de ſchacht van en ſpiſe.

5 Haſta volitaris, vulgo Belgicè, een tournoy ſpiſe oft lance.

6 Sariſſa vulgo Belgicè, een langhe ſcerpe ſpiſe of pycke.

7 Lancea eſt haſta mediocris latiformis, vulgo Belgice, een lance.

8 Iaculum, miſſile, quod in altum iacitur, vulgo Belgice, een Werpyn.

9 Miſſile eſt iaculũ craſſum, vulgo een clippele ſtock om werpen.

10 Amentum, eſt lorum obductum mediæ haſtæ, quo iacitur, vulgo, een pylbanck.

11 Sparus inſtrumentum putatur eſſe recuruum, inſtar pedis telum, vulgo, een Inghelſche byle.

12 Securis Romana, quæ & *Quiris* dicitur, eſt haſta cum lato ferro peltato, vulgo Belgice, een langhe breebyle.

13 Securis Amazonica, vulgo Belgice een hallebarde. Huius generis eſt quod *rumigeſtum* dicitur, vulgo een cleyne hallebaerde.

14 Bipennis eſt ſecuris vtrimque anceps, vulgo, een groote breede hallebaerde.

15 Pilum, haſtile quinque pedum & ſemis & ferreum, trigonali figura, nouem vnciarum, proprium Romanorum telum.

16 Venabulum, telum venatorium, quo venantes vtuntur, vulgo Belgicè. een huevelſpit.

17 Phalarica, ſecuris denſa & grauis.

18 Semiphalarica, parua ſecuris & leuis ad defenſionẽ turrium, à Phaleri tyranno denominata.

19 Malleolus, vulgo Belgicè, een cleen vuſthamer.

20 Malleus & hic ligneus vel ferreus, vulgo Belgicè, een vuſthamer.

21 Ceſtra, eſt armatura lunata ſimilis.

22 Amazonica ſecuris peculiaris equitibus maxime, vt & peditibus ad perfringenda arma hoſtium, Belgicè vulgo, een Heerhamer/of breuſthamer.

23 Aclides, genus teli quo longo amento iaci possunt, & po
acto vulnere reuocari, vulgo Belgice, Werpeloten met banden
ketenen.

24 Tragula, iaculum oblongum subtile, vulgo Belgicè, lan
lynken met vooren bree yserе scerp.

25 Claua, vulgo Belgice, een colue of kodde.

26 Corici vel Coriscii, missilia leuia in modum sagittarum, vu
go Belgice, lichte pylen of bouten,

27 Soliferreum, teli genus longissimum & ferreum, vulgo,
yseren byl of bree bylen.

28 Cateiæ scibones.

29 Sudes, sunt bacilli igne præusti & prætorridi, vulgo Belg
voor asghebrande stocken.

30 Ligulæ vel furcæ, vulgo Belgice, vorken. & sunt biden
tridentes, &c.

31 Cucumæ, genus baculi ferrati teste Budeo, ad l. Iul. de sic

1 Sagitta, iaculum tenue longum, ligneum, ad eiiciendum
cu, vulgo Belgice, een pyl ofte vliet bout of schiet pyl.

2 Calamus, est iaculum ex minoribus arundinibus ad sa
vulgo Belgice, een ryetbout.

3 Arundo, est iaculum ex maioribus arundinibus ad arcus
go Belgicè, een groot ryetbout.

4 Spiculum, est iaculum crassius, firmius ad arcus, Belgice
go, een groot pyl.

5 Alæ sagittæ latera sunt ex pennis, vulgo Belgice, de ve
an de bouten.

6 Vncinus, hamus, mucro sagittæ, vulgo Belgice, doppe
stralen.

7 Vncinus ligneus, est baculus recuruo nodo armatus, si
clauę Herculis trinodis.

Instrumenta bellica militum pedestrium, ad impetendũ & penetrandum volatica: vt sunt.

8 Arcus, vulgo Belgicè, een hantboghe.

9 Cornu, est arcus ex cornibus, vel ossibus factus, vulgo Bel
een hantboghe van hooren of staleboghe. & si cornu etiam dic
extremitas arcus, cuius crenis neruus immittitur, vt in fibula
vnco, vulgo micula firmius tendatur.

10 Pharetra, est theca sagittarum, vulgo Belgice, een pyl
11 Corytus, est theca vel repositorium ipsius arcus, vulgo
gicè, de boghecoker.

12 Funda maior vel balearis, vulgo Belgice, een groote slyn
re of stockslynghere.

13 Funda minor, vulgo Belgice, een slynghere van leder.

14 Scutale est corium fundæ, in quo lapis eiiciendus po
vulgo Belgicè, het slynghersedere.

15 Balista, genus bellici tormenti, quo lapides, & iacula em
bantur, Belgice, een muerbrecker of een boghe om mueren te br

16 A

16 Arcubalista, à nonnullis scorpio vocatur.

17 Catapulta, machina bellica, omnis generis iacula emittens sparsim.

Instrumenta bellica militum pedestrium, oppugnatoria; vt sunt

1 Aries, tormentum murale, trabs funibus tensis suspensa, quæ retro ducitur, vt impetuosius feriat muros, vulgo Belgicè een stoot balcken.

2 Testudo, Liuio dicitur crates scutorum continuata, qua sublatis supra capita scutis protecti pedites sagittarum aut saxorum nubem euitabant, vulgo Belgicè, schildack.

3 Testudo Cæsari est tabulatum è materia, ciliciis, coriis contectum aduersus flammam & incurrentia saxa, sub quo miles tutus muros diruere tentabat.

4 Onager, est aries maior, forma asini, ex pluribus trabibus, vulgo Belgicè, groote stootbalcken.

5 Plutei, tabulata sunt militum ad protectionem.

6 Vineæ, oppugnatoria contabulatio displuuiato tecto vineaq; contabulata, sub qua tecti milites contra missilia oppidanorum muros aggrediebantur & demoliebantur, vulgo barbara voce, catte dicuntur.

7 Ericius, est machina militaris vndiq; præpilata, horrens clauis ferreis, vulgo Belgice, yseren vercken.

8 Murices, tribuli vel tribuli, machinæ tetragonæ, vulgo Belgicè, voetangels of mynckyzers: Gallicè *chauſe trapes*.

9 Agger, congeries terræ contra opposita, vulgo Belgice, dycken of Hoghe Wallen.

10 Musculi, vulgo Belgice, cleyne Hutten of Hunstrens.

11 Turres ambulatoriæ propugnacula mobilia turriformia.

12 Telones, vel *tolones* vel *tollones*, sunt longi baculi ad exhauriendam aquam, vulgo Belgicè, puthanghers of Wippen, dicuntur & *tollenones* & *ciconiæ*.

13 Centones, Belgicè vulgo, *lapperie*.

14 Saxa vel lapides.

15 Glandes, pilæ plumbeæ, vulgo Belgicè, loot, globi, sphæræ, sphærulæ, & hæ variant iuxta materiam.

16 Pyroboli, missilia, tela ignita, vulgo Belgicè, vierpylen.

17 Malleoli, manipuli, vel globi igniti, Belgice, vierclooten.

18 Helepolis machina obsidionalis vel scalæ, Belg. clein leederen.

19 Hamæ, instrumenta diuertendi ignem in hostes.

20 Incendiarii siphones, vulgo Belgicè, Brant eemers.

21 Trullæ ferreæ in quib. funalia pendent, Belgicè vierpannen.

22 Igniarium, vulgo de lonte.

23 Puluis tormentarius vel bombardarius Belgice buspoyer.

24 Tormenta bellica, vel bombardæ; de his in sua tabula plene edisseremus.

Instrumenta bellica militum pedestrium, ad incitandam pugnam, sunt hæc:

1 Tympana, vulgo Belgicè, trommel.
2 Fistula, vulgo Belgice, pipe.
3 Calamus, Belgice, duers fleute.
4 Tibiæ, Belgicè, cop fleute.
5 Tubæ, Belgice, trompetten.
6 Cornua, Belgice, hoornen.
7 Cornua inflexa vel recurua, vulgo Belgice, achtshornen.
8 Litui, sunt de genere Buccinæ, curuæ, vnde vox gracilior exit, vulgo Belgice, clarocnen.
9 Buccinæ, sunt genera cornuum curuorum, quæ plenis buccis inflantur, vulgo Belgicè, scalmeyen/ of zyncken
10 Sistrum est cornu recurvum, peculiare Ægyptiis, & aliàs *tuba* Ægyptiaca dicitur.
11 Siphũculus, est exigua fistula ex ære vel marmore vel simili materia: vnde effluxu aquæ vel venti sonus redditur; quali sæpe tibicines in bello vtuntur, & illum ex collo suspensum gestant: vulgo Belgice, een cleyn pypken.

144 Arma & instrumenta bellica militũ equestrium: vt sunt

Ratione corporis ipsorum equitum, & sic fere eadem habent arma quæ pedites armati, vt galeam, loricam, cataphracta, vel thoraces ferreos, scuta, & alia, quæ supra enumerauimus in tabula, &c. *de armis militum pedestrium*; quare cõ lector recurrat.

Ratione equorum; & sic sunt arma ac instrumenta equestri peculiaria: hæc, vt

Verè equiti, ac equoin belli vtenti.

Aurigę, vel cisiario quadrigis vel bigis vtenti.

145 Arma & instrumenta vere equitis ac equo in bello vtẽtis: vt sunt

1 Frenum, vulgo Belgice, een thoem of breidele.
2 Habena vel retinaculum vel frenũ manuale, een leren thoem.
3 Lupatum, lupus, mures, frenum asperr mum, vulgo Belgice, scerpghebet.
4 Orea, frenum, quod ori inditur, Belgice vulgo, het ghebet.
5 Capistrum, vulgo Belgice een muulbant oft stalbant.
6 Posthomis, frenum quod equinum rictum contegit, domandæ duriciei eius causa, vulgo Belgicè, Muulyser oft Ruyser.
7 Aurea, frenum retro aures, vulgo Belgicè. een hoorbant.
8 Cingulum, lorum canabinum succingens equi ventrem, vulgo Belgicè, een cingel of ondergordel.
9 Antilena, lorum ante pectus equi, vulgo Belgicè, het voorghetuch.

10 Posti-

10 Postilena, lorum sub cauda equi crassum, cuius loco aliqui lignum incuruum intelligunt, Belgicè vulgo, dachter croppier.

11 Subiugium, lorum quo colla equorum iugo alligātur, vulgo Belgice, jockgordel.

12 Fiscella, instrumentum, quo ora equorum, iumentorum capistrantur, ne germina tenera præcerpent, vulgo Belgice, een muulkorf.

13 Frontale, quo caput equi hinc inde reuincitur & in fronte ornamentum præstat. vulgo Belgice chiragie ant voorhooft.

14 Clitellæ, sellæ, dossuariæ, vulgo Belgice, een scheen sadel, Gallice *le bast*.

15 Bulla, ornamentum ad cingula equi, vulgo Belgice, spannen.

16 Dorsuale, stratum, instratum dorso equi, tegmen dorsi, vulgo Belgicè, ruggheckryel.

17 Ephippium, sella equi, vulgo Belgice, een zale of zadele: Gallice *la selle*.

18 Stapia, subex pedaneus, stapes, staticulum, Belgice vulgo, steghel reepe.

19 Calcar, calx ferratus, Belgice vulgo, een spore.

20 Vestigium, solea ferrea, calceus equi, vulgo Belgice, hoefyser.

21 Ferramentum conciforium apud Vegetium, vulgo Belgice, besuntyser.

22 Strigil, instrumentum dentatum, quo cutis exteritur in equis & iumentis, sordesque exterguntur, vulgo Belgice een roscam.

23 Pecten iubalis, vulgo Belgice, een mane cam.

24 Phaleræ, ornamenta equorum fere coreacia, vulgo Belgice, peerdechirage.

25 Scutica, flagellum, lorum. Belgice, een wepe of gheesselc.

26 Thomices, puluilli molles, vulgo Belgice, gorreelen.

27 Thomices vulgares, funes ērudi canabe vel sparto, vel simili materia, vulgo Belgice reepen.

28 Equi & varia genera equorum huc referri possunt, vt caballi, veredarii, sonipedes, gradarii, cursorii, pegasei, celeres, & cæteri, de quibus suo loco.

rma & instrumē vere equitis ac e- in bello vtentis: sunt

1 Cisium, vehiculum duabus rotis nitens, Belgice, vulgo een cotsie.

2 Biga, carrus, carruca, biiugæ curriculum, Belgice vulgo, een carre met twee peerden.

3 Sarracum, vehiculum trusatile, vulgo Belgice, een cordewaghen of cruwaghen of lastwaghen.

4 Plaustrum vel plostrum, vulgo Belgice een groote treck of meswaghen.

5 Carpentum vel Pilentum, vehiculum pensile, vulgo Belgice, een hanghende waghene of slaet waghen.

a & instrumen- rigæ & cisiarii:

6 Vehiculum cameratũ, arcera, lectica, gestatorium, vulgo Belgice, een rosbaer.

7 Couinus, currus falcifer contectus.

8 Vehiculum, vectabulum, currus vulgo, Belgice, barre waghene.

9 Vehiculum meritorium, vulgo Belgice, een huer waghen.

10 Quadriga, vulgo Belgice, een waghen met vier peerden.

11 Petorritum, essedum vehiculum Belgicum, vulgo Belgice een bedeckte waghen.

Arma & instrumenta aurigæ & cisiarii:

12 Rheda, leue curriculum, vulgo Belgice, renswaghen.

13 Traha vel trahea, vulgo Belgicè, een sleofslede.

14 Staticulum, pensilis curriculus, vulgo Belgicè, een clene hangwaghen.

15 Tribulum, vehiculum quo maturæ fruges in area terunt vulgo Belgice, een dorschwaeghen.

16 Tympanum currus, vulgo Belgice, de hune of wyte bant waghene.

17 Partes currus huc etiam referri possunt, quia satis no sunt, explicatione non egent. vt sunt capsus rhedæ vel currus temo, iugum, protelum; rota, radius rotæ, absis vel curuatura ro modiolus rotæ, tubus rotæ, canthus, paxillus, vel embolium obex currus, annulus, auræ, sufflamen, axsugia, & cætera.

Arma classia vel ma sunt

1 Arma & instrumenta militum in nauibus pugnãtium qu tum ad corpus, eadem sunt quæ peditum; quare de his recurr *tabulam Peditum.*

2 Arma & instrumenta hominum & militum in nauibus p gnantium, quantum ad mare & maritimas pugnas pertinet, h sunt nauium genera & naues, quas vulgo Belgice, scepen camus.

3 Nauigia, naues minores, vulgo Belgice, cleene scepen.

4 Nauiculæ, nauigiola, paruæ naues, Belgice vulgo, scipten

147 Arma & instrumenta classiariorum naualia vel maritima: hæc sunt

5 Nauis oneraria, nauis grauis, nauis frumentaria, vulgo B gice, coopvarders scip ofte hulck: Huius species sunt variæ: nã a onerariæ vehunt põdus vasorum (vulgo lasten) mille: aliæ no gentorum, vel octingentorum, vel septingentorum, vel sexc torum, vel quingentorum, vel quadringentorum, vel trecen rum, vel ducentorum centum vel quinquaginta.

6 Nauis constrata Belgice vulgo, een scip mett een ouerl Huius generis est quæ vulgo *nauis thalamus*, vel nauis *tempes* dicitur, qua potentiores vtuntur causa oblectandi animi, q in ea thalamus ad quiescendum & mensa ad edendum p sunt.

7. Nauis prætoria, vulgo Belgice het admirals scip.

8 N

8 Nauis præsidiaria, Belgice vulgo, een orlochs scip.

9 Nauis militaris, vulgo Belgice, erichs lieden scip. hac milites vehuntur & transportantur.

10 Nauis otatia, nauicula, qua otam littoris legimus, quæ & *actuariola* & *oria* dicitur, vulgo Belgice, een ouuers bot.

11 Nauis vectoria, vulgo Belgice, een hoie ofte heu ofte vracht of veerscip.

12 Nauis prædatoria, pyratica, vulgo Belgice, een zee roouiers scip.

13 Nauis speculatoria, catascopium, exploratoria nauis, vulgo Belgice, een loots man boot of een bespiers scip.

14 Pato, est parua pyratica nauis, vulgo Belgice, een iacht ofte barcken.

15 Myoparo, pyratica oblonga nauis, vulgo Belgice, een brigantin.

16 Nauis rostrata, vulgo Belgice. een crisscip met voorsuuten of becken die vutsteken.

17 Nauis longa, triremis, vulgo Belgice, een galeye.

18 Nauis actuaria, nauigium actuarium simul remis & velis aptum, vulgo Belgice, een riemscip ofte barseie.

Arma & instrumenta dassariorum naualia vel maritima: hæc sunt

19 Biremis vel dicroton apud Hirtium, Italicè, *fusta*. Habens ordines duorum remorum, vulgo Belgice een kleyne galeye.

20 Lyburnica, similis triremi nauis celerrima, vulgo Belgice, een scerpe jacht.

21 Phaselus vel phasellus, nauigium velox oblongum, vulgo Belgice een scutken/ofte barxken.

22 Celox, genus nauigii breue & velox, dicitur & *oxia*, vulgo Belgice, barghentine.

23 Dromas, dromon, vulgo Belgice een karneel/ofte boyer.

24 Gauli, naues aquaticæ, vulgo, Belgice cleen boyer.

25 Acatium, vulgo Belgice, boot.

26 Lembus, lemunculus, nauis piscatoria parua, vulgo Belgice, een vischers scute.

27 Cymba, nauis piscatoria conuexa, vel conuexioribus lateribus, vulgo Belgice, een buisse/ofte een pinck.

28 Scapha, nauicula onerariis subseruiens, vulgo Belgice, een lichter of lichterboot.

29 Linter, alueus, vulgo Belgice, een jolleken. fit ex cauatis arboribus.

30 Hippago, nauis qua equi, boues, & similia vehuntur, vulgo Belgice, een euer/ofte peerde scute.

31 Corbita, nauis oneraria grandis, vulgo Belgice, een meerscip.

32 Ponto, nauigium crassum quo amnes loco pontium traiiciuntur, Belgice vulgo, een veerscute.

33 Pristis vel pistrix, nauigium oblongum & angustum, vulgo Belgice, een beytel.

34 Ratis, vulgo Belgice, een vlote ofte sater. hinc *nauestrator*

35 Schedia, nauis è tabulis rati similis, vulgo Belgice, een ronde ofte breescip van plancken.

36 Ratiscirpea, vulgo Belgice een dobber.

37 Classis, Belgice vulgo, een vlote von crisscepen.

38 Classis procincta, vulgo Belgice, ghewapende scepen.

39 Caudicæ, cistellæ factę ad similitudinem caudæ equi extrema cis: caudicariæ naues ex caudice factæ.

347 Arma & instrumenta classiariorum naualia vel maritima: hæc sunt

40 Cercuri, naues Asiaticæ prægrandes.

41 Prosumiæ vel gesseoratæ.

42 Mareplacidæ.

43 Nucturciæ.

44 Cattæ.

45 Mediæ.

46 Capulica vel caupulica.

47 Cidarum.

148 *His subiungi possunt partes nauium: vt sunt*

1 Carina, Belgice scipsboom.

2 Aluus nauis, Belgice het hol van tscip.

3 Saburra, Belgice, ballast.

4 Cinctus vel subligaculum, Belgice, die rebben van scip.

5 Stamina, costæ, statumina, Belgice het binnen hout.

6 Pergula agea, Belgice, de ganck int scip daer inen men gaet

7 Tabulata Belgice, de buenen of deylen.

8 Prora, Belgice, het voor steuen.

9 Puppis, Belgice, het achter Casteel.

10 Acroteria, plutei nauales, Belgice het vpboysel.

11 Tutela, signum nauis in prora, vulgo Belgice, het scip toecname.

12 Oculus nauis, parsima, locus cui nomen nauis inscribi vulgo Belgice, het velt van tscip.

13 Fori, Belgice vulgo de ouerloop.

14 Pons, vulgo Belgice, scipbrugghe.

15 Rostra, vulgo Belgice de snuyte.

16 Modius, vulgo Belgice. de mast coker.

17 Transtra, sedilia remigum, vulgo Belgice, roeyersbanck.

18 Columbaria, vulgo Belgice, riem gaten.

19 Scalmus, lignum teres cui remi alligantur; Victruuio *pha* dicitur. Isidoro *struppus*.

20 Interscalmium, locus inter scalmos.

21 Promptuarium, Belgicè. de combuys.

22 Sentina, Belgice vulgo, de durck.

23 Antlia, Belgice vulgo, de pompe.

24

24 Nautea, Belgice de vulleneſſe van tſcip.
25 Corbis, Galea, Belgice vulgo, de meerſe.
26 Malus vel arbor nauis, Belgice de maſt.
27 Mala lignea, orbiculi volubiles, vulgo Belgice, rackeloo-ten/ofte pater noſters.
28 Calix mali, imum mali, Belgice vulgo, de voet van de maſt.
29 Carcheſium, ſumma pars mali. Belgicè vulgo, de ton.
30 Antenna, lignum tranſuerſum in malo, vulgo Belgice, de ſpriet van tſcip.
31 Cornua, ceruchi, extremitates antennæ. Belgice vulgo, de horne van tſpriet.
32 Commiſſuræ nauium, vulgo Belgice, de voeghen van tſcip.

1 Armamenta nauis, vulgo Belgice, de ruſtynghe deſ ſcips.
2 Remi, vulgo Belgice, de riemen/ofte royen.
3 Remi manubrium, vulgo Belgice, de haudtaue van de riemen.
4 Palmula vel tonſa, vulgo Belgice, het blat van de riemen.
5 Hauſtrum, vulgo Belgice, een ghieter.
6 Contus, haſta nautica vulgo Belgice, een kloet/of een boom.
7 Trudes, pertica robuſta, vulgo Belgice, een ſcipboom.
8 Harpago, pertica ferro aduncо præpilata, quâ nauis tenetur, Belgice, vulgo, een ſcip haeck.
9 Manus, ferrea harpago, vulgo Belgice, een dregghe.
10 Clauus, gubernaculum, vulgo Belgice, het roer/ofte het ſteur.
11 Anſa gubernaculi, ſumma pars claui, vulgo Belgice, den helmſtock.
Inſtrumenta nauium:
12 Bolis, linea, vulgo Belgice, het grondloot.
13 Spira, inuolutus funium circulus, vulgo Belgice, een lage tauwen of cabelen.
14 Funis, reſtis, vulgo Belgice, tauuen/riep/ofte zeel.
15 Funiculus, vulgo, een coordeken of tauken.
16 Torus, funis è loris contortus, qui toro, id eſt, lecto, ſubtenditur, vulgo Belgice roop.
17 Rudentes, vulgo Belgice, takelen.
18 Chamulci, machinæ tractoriæ, quibus in littus trahuntur naues, vulgo Belgice, wynden.
19 Funis anchorarius, prymneſium, anchorale, retinaculum nauis, vulgo het ancker tau.
20 Tonſilla, palus eſt ad quem ſtat nauis alligata. vulgo Belgice, een ſtake daer het ſcip an ghebouden wort.
21 Anchora, vncus, vulgo Belgice, den ancker.
22 Anchoræ dens, vel cornu, vel vncus, vel hamus, vulgo Belgice, de haut.
23 Anchora ſacra, vulgo Belgice, het plecht ancker.

24 Phalanges vel phalangæ, vel puluini, quibus nauis in littus vel portum subducitur, vulgo Belgice roolstocken.

25 Apluſtre, ampluſtre, ampluſtrum, ornamentum nauis, quod ſummo malo imponitur, vulgo Belgice, het vaenken ofte vendel ofte fluer.

26 Velum, linteum, carbaſon, carbaſius ſinus, ſupparum, vulgo Belgice, een ſeil.

27 Acatium, artemon, nauis maius velum, vulgo Belgice, het groot raeyſeiller.

28 Epidromus, epidromon, velum ad puppim. vulgo Belgice de beſaue.

29 Dolon, minimum velum ad prorã, vulgo Belgice, de focke

30 Thoracium, velum in mali faſtigio, vulgo Belgice, het top ſeil/ofte merſeil.

31 Syparium, vel ſiparium, velum quo curſus nauis iuuatur, vulgo Belgice, de lolle ofte de breefocke.

32 Orthiax, appendix infimę partis veli, vulgo Belgice, de bouet.

32 Pes funis, quo velum transfertur, vulgo Belgice, de garde.

34 Remulcus, funis, quo religata maior nauis minorem ſequitur remis actam; vulgo Belgice de voor cabel.

35 Tranſenna, funis extentus in naui per plicas, vulgo Belgice, het bouuenet.

36 Pyxis vel pyxidicula nautica, inſtrumentum directorij, quo poli ſitu itinera maris explorãtur, vulgo Belgice, een ſeippers cõpas.

330 Inſtrumenta propugnatorum in nauib. quę etiam in pedeſtri militia locum habẽt: vt.

- Pyxides
  - Communes, vſuales, domeſticæ ex diuerſa materia vulgo Belgice, buſſen.
  - Bellicè, de quibus vide paginam ſequentem.
- Clyſteres
  - Impulſorii, vulgo, ſtempels ſpeuten.
  - Sufflatorii, vulgo montſpeuten of wyn ſpeuten. ſunt magni, parui, longi, breues.
- Miſſoriaque bombardis eiiciuntur;
  - Materię bõbardicæ, de quibus vide infra ſigno†
    - Glandes, globi, globuli, ſphęræ, ſpęrulæ, vulgo clooten, vt ſunt ferreæ, plumbeæ, ſaxeæ, luteæ, & miles.
    - Grandines, vulgo haghelſcot / & ſunt plumbeæ ferreæ, ac mixti generis ex catenis, &c.
    - Saxa, vel lapides, ſtuppe.
    - Telа ignaria, quæ ignem faciunt & immittunt.
  - Impulſoriæ & ex ligno fiunt: vt
    - Sclopeta, vulgo houte buſſen.
    - Sclopi, vel ſtlopi, vulgo Belgice, groote ſtempel buſſen, ofte pompe buſſen.
    - Catapultæ, vulgo groote driefbuſſen / ende bo ghen.

Conſer

Conseruatoriæ ligneæ, vt sunt ligulæ, vel modioli Bombardici vulgo slaken van busscruit/ & sunt magnæ, paruæ,

Bellicę pyxides

Ignariæ vel flamigenæ; vt sunt bō bardę vel *bōarde* à sono ardendoque dictæ: & hæ

Ferreæ, vulgares, & portatiles, quæ hodie in communi vsu sunt, nonnullis *tormenta bellica*, vel *Bombarda* vocantur; nonnullis *sclopi* vel *sclopeti*, de quibus mox versa pagina.

Metallicæ, quæ sunt grandiores Bombardæ, & plaustris vel nauibus. vel certis locis firmantur, vt inde explodantur, de his vide signum * * *

Ferreæ bombardę vel tormenta ferrea ignaria:

1 Clauales bombardæ, vulgo Belgice sluetel bussen.
2 Fistulares bombardæ, vulgo cleyn yser bussen / of cleyn pistoletten.
3 Communes bombardæ, vulgo Belgice rooren/
4 Scintillariæ bombardæ, vulgo Belgice, sinckroeren of vier roeden of pistoletten.
5 Semiūcosæ vel semiamosæ bombardæ, vulgo Belgice halue haken, ofte halue hakebusse.
6 Vncosæ bombardæ, vel Hamosæ bombardæ, vulgo Belgice haken ofte hakebussen; Gallice *harckebuses*.
7 Passerinæ bombardæ paruæ, vulgo Belgice, cleine moschetten.
8 Passerinæ bombardæ magnæ, vulgo muschetten die groot zyn met stocken of gaffels.
9 Mobiles communes bombardæ fusæ, vulgo Belgice, gotelynghen.
10 Partiles bombardæ, vulgo Belgice, bassen/ ofte barsen metcameren/ & sunt magnæ, paruæ, mediæ.

Metallicæ bombardæ: vt sunt

1 Accipitrinæ, vel falconettæ bombardæ, vulgo Belgicè, fauconetten of velt gheschot.
2 Hieraciæ bombardæ, vel falcones, vulgo *faucaunes*
3 Viperinæ bombardæ, vulgo serpentinen.
4 Serpentinæ paruæ, vulgo Belgicè, cleine Slanghen.
5 Serpentinæ maiores Belgicè, halfue Slanghen.
6 Serpentinæ maximæ, colubrinæ, vulgo. groote Slanghen.
7 Murariæ communes, murifragę bombardæ, Belgicè, cortauwen/muerbreckers. Hæ aliis etiam *cartunæ* dicuntur. Gallicè, *canons*.
8 Murariæ grandes, vulgo Belgice, dobbel cortauwen/ quasi duplices cartunæ, Gallicè, *double canons*.
9 Præteruolantes, vel transuolantes, Belgicè, ouerulieghers.
10 Tumultuariæ bombardæ, quæ etiam *mortaria* dicuntur, Belgicè tumulaers / & sunt bombardæ crassæ, amplissimæ, breues, quibus ignis vel saxa murifraga in oppida vel similia in naues & hostem eiiciuntur.

Materiæ bombardicæ, ignis, vel puluis bombardicus, vel puluis nitrarius, vel puluis sulphurarius dicitur, qui fit ex certa mixtura sulphuris salispetræ, (quam aliqui *nitrum*, aliqui *aphronitrum* vocant) & carbonum vel salicis, vel tiliæ, vel nucis auellani, hic puluis vulgo Belgicè, **puspoer of buserutt** vocatur.

Horum tormentorum bellicorum vsus est,

1 Oppida subruere, vel machinis mœnia oppidorum euertere, muros tormentis concutere, bombardis iacere dira fulmina, dira tonitrua moliri, bombardarum fulminatione oppidi mœnia longo tractu prosternere, machinis bellicis muros contundere, perfodere, vt olim mœnia ariete quatere, vel crebris arietibus muros impetere & deiicere; Hæc vulgo dicimus **de Stadt beschieten/ ofte de Stadt muren omme schieten.**

2 Globos in opposita hostilia emittere, quod aliqui eiaculari exonerare vel laxare, vel eiaculari dicunt, vt olim displodere, vulgo **af schieten** / sic dicimus eiaculari acerrimè continuos dies & noctes.

3 Flammam euomere in ædes, turres, naues, muros, pontes, &c. vulgo **vier schieten.**

151 Militum pedestrium stipēdia: & primo officiariorum:	1 Tyranni regis		FLORENOS vel Libras.
	2 Interregis.		secundum locum & monumenta apparentia.
	3 Proregis, Gallice, *Viceroy*.		
	4 Consulis.		
	5 Proconsulis. *Lieutenant*, Gallicè.		2000. libras, aut 3000. lib.
	6 Legati vel capitanei generalis.		
	7 Vicarii legati; vulgo *locũ tenentis sũmi ducis*. Hoc tempore non est.		
	8 Tribuni militũ maioris.	Vnusquisq; pro se singulis mensibus habet	400. lib.
	9 Tribuni militũ minoris.		100. lib.
	10 Centurionis vel capitanei.		70. lib.
	11 Decurionis cohortis.		15. lib.
	12 Decurionis manipularis.		15. lib.
	13 Decurionis cubicularii.		15. lib.
	14 Præfecti prætorii augustalis.		40. lib.
	15 Præfecti vigilum.		40. lib.
	16 Præfecti prætorii belli.		40 lib.
	17 Præfecti arcis, seu castellani, vulgo, *le Chasteleri, ou le Capitaine du Chasteau*.		
	18 Præfecti artium satrapæ.		
	19 Præfecti limitum.		

	20 Præfecti comitatus vel palatini.		FLORENOS vel libras.
	21 Præfecti caſtrorum.		
	22 Præfecti capitalium.		37. l. & dimid.
	23 Præfecti manſionum.		60. lib.
	24 Menſoris.		37. li. & dimid.
	25 Metatoris.		37 li. & dimid.
	26 Deſignatoris, vel forerii.		15. lib.
	27 Præfecti annonæ.		37. l. cũ dimid.
	28 Receptoris nummorum annonæ.		pro quantitate & onere victualium, plus minuſve.
	29 Præfecti rationum annonæ. vulgo, *qui met le pryx aux viuers au camp.*		
	30 Præfecti itinerum : vulgo, *Guides.*		90. lib.
	31 Præfecti exploratorum. vulgo *Capitaine des eſpies.*		90. lib.
	32 Tribuni armamentarii. vulgo, *Guides des munitiõs de guerre quã il en vile, 30. in cãp 54. l.*		
Militũ pedeſtrium ſtipẽdia; & primo officiorum:	33 Præpoſiti tormentorum.	Vnuſquiſque pro ſe ſingulis menſibus habet,	22. libr. & dimidiam.
	34 Luſtratoris rei tormentariæ. vulgo *general de l'artillerie, cõmunter mille libras: aliquando plus, ſecundum amices.*		
	Vicarii præfecti tormentorum, Gallice *ſon Lieutenant.*		300. lib.
	35 Architecti.		301. libr. & 10. ſtuferos.
	36 Vicarii præfecti tormentorum, vulgo *ſon lieutenant.*		300. lib.
	37 Præfecti fabrorum.		60. lib.
	38 Nobilis tormentarii.		40. lib. tẽpore belli, tempore pacis, habet 18.
	39 Receptoris tormentorum	20 lib.	
	40 Præfecti foſſorum.	100. libras & currum cum 4. equis.	
	41 Centurionis foſſorum. vulgo *cẽtenier des pioniers.* 50. lib.		
	42 Vice centurionis foſſorum, vulgo, *le lieutenant des pionniers.*		25 lib.
	43 Inquiſitoris foſſorum. vulgo, *auditeur des pionniers.* non eſt hodie.		
	44 Præfecti fodinarum. non eſt hodie.		

	45 Præfecti vehiculorum, vulpo *legeneral du charron.*		FLORENOS vel Lib. 90. lib.
	46 Conquiſitoris militum.		90. lib.
	47 Conquiſitoris militum particularis.		90. lib.
	48 Signiferi ſeu Vexilliferi, vulgo *porteur d'enſeigne.*		40. lib.
	49 Choragi.		15. lib.
	50 Vragi.		15. lib.
	51 Fecialis.		15. lib.
	52 Caduceatoris.		15. lib.
	53 Circuitores.		15. lib.
	54 Purpurati megiſthanis.		15. lib.
	55 Dynaſtæ.		15. lib.
	56 Heri.		15. lib.
	57 Domini.		15. lib.
	58 Nobilis.		15. lib.
	59 Caſtrenſiarii.		15. lib.
	60 Conſiliarii.		15. lib.
	61 Auditoris campi.		90. libras cum cumulum equorum.
Militum pedeſtrium ſtipendia; & primo officiariorum:		Vnusquisq; pro ſe ſingulis menſibus habet	
	62 Antigraphei vulgo *controlleur.*		30 lib.
	63 Notarii vel actuarii, vulgo *notaire ou griffier.*		30. lib.
	64 Theſaurarii *generalis belli, centeſimum denarium.*		
	65 Accenſi, vulgo *ſoldart qui ſuccede en la place du mort.*		
	66 Secretarii, hodie non eſt.		
	67 Calculatorii, vulgo *receueur*, hodie non eſt.		
	1 Capitanei.		70. lib.
	Vicarii capitanei.		42. lib.
	2 Tyronis.		7. lib.
	3 Veterani, vulgo *Viel ſoldart.*		10. lib.
	4 Tympaniſtæ.		8. lib.
	5 Tubicinis.		8. lib.
	6 Tibicinis.		8. lib.

			FLOREN. vel Libras.
	6 Cornicinis, vulgo *corneur ou trompette.*		10 lib.
	7 Gregarii, vulgo *commun ſoldart.*		7. lib.
	Volonis,	vulgo *vieux ſoldart d'eſtrale ſelon quilz meretent.*	
	9 Velitis		
	10 Triarii		
	11 Haſtati.		15. lib.
	12 Bipenniſeri vel hallebardarii.		8. lib. aut 7. lib. 10. *ſi.*
	13 Lãcearii, vulgo *piequeur.*		10 lib.
	Nobilium militum.		16. aut 12. aut 10. lib.
	14 Scutigeri, vulgo *porteur du rondelle ou bouclier.*		20. lib.
	15 Funditores: pro his nunc bombardarii.		7. lib.
	16 Baliſtarii: pro his nunc muſcattarii.		10.
	17 Sagittarii, nunc archiarii:		15. lib.
militum pedeſtrium mulantium ſtipen-		Vnusquisq; habet pro ſe ſingulis menſibus	
	18 Catapultarii, pro his bombardarii magni, vulgo *Canonnier ou muſquetier.*		15. lib.
	19 Ferẽtarii olim pro his ſclopetarii, vulgo *piſtoliers.*		7. 8. 9. & 10. lib.
	20 Rotarii, pro quibus nunc chirobombardarii, vulgo *Arcabuſiers.*		7. 8. 9. aut 10. lib.
	21 Cunicularii: vulgo *Ponnier.*		7. lib.
	22 Foſſoris		
	23 Exploratoris, vulgo, *eſpie.*		pro arbitratu & ad diſcretionem.
	24 Excubitoris, vulgo *le Chief anguet.*		180. lib. & currum.

	25 Emanſoris.		FLORENOS vel Libras.
	26 Præſidiarii, vulgo *ſoldart du gariſon.*		5. lib.
	27 Aſſeclę, vulgo *page.*		12. lib.
	28 Apparitoris, vulgo *ſergeãt.*		20. lib.
	29 Tabularii, vulgo *notaire.*		10. lib.
	30 Fabricenſis.		10. lib.
	31 Fabri materiarii, non ſunt in vſu.		
	32 Fabri ferrarii, vulgo *mariſchal.*	Vnusquiſq; habet pro ſe ſingulis menſibus	
	33 Lignatorũ, *qui vont coupper du boys ou de arbres.* — ſecundum conuentionem ſoluuntur.		22. lib. & 10.
	34 Calonum & lixarum, vulgo, *cuiſinieres du cãp, ou garſons, ou femmes, qui lauent le linge au camp.* ſecundum conuentionem ſoluuntur.		
153 Militũ equeſtrium ſtipendia: vt primo	Imperantium: vt	1 Dictatoris vel Imperatoris. *Capitein general de tout le camp.*	M. lib. aut 150. lib.
		2 Magiſtri equitũ, vel principis militiæ equeſtris, *le grand mariſchal du camp.*	500. 18. lib.
		3 Legati equeſtris, vel locũ tenentis equitum.	M. aut 1130. lib.
		4 Tribuni celerum, vulgo *capitaine des cheuaulx legiers.*	Vnusquisque horum habet in menſibus 100. lib.
		5 locum tenentis.	50. lib.
		6 Locum ſub illo tenentis.	25. lib.
		7 Præfecti turmarum.	60. 90. & 100.
		8 Conquiſitoris vel cõmiſſarii, delectus equitum.	20. lib.
		9 Signiferi equeſtris, vulgo *le ſtaudart.*	40. lib.
		10 Deſignatoris hoſpitiorum equitum, vulgo *fourier des gens de cheuaulx.*	20. lib.
		11 Præfecti capitaliũ vel criminalium equitum.	2. vel 3. lib. *ſour.*
		12 Cõmentariẽſis equitum.	9. lib.
	Obedientium, famulantium: vt vide pag. ſequentẽ.		

13	Notarii equitum, vulgo *de la Cauallerie.*	10. vel 15. lib.	FLORENOS vel Libras.
14	Consiliarii equitum.	2. aut 6 lib. singulis dieb. singulis verò	
15	Tribuni ærarii equitũ, vulgo, *treſorier de la cauallerie.*	menſibus 100: & 20. aut 100. 80. libr. 20. lib. & 10. ſtuf.	
1	Equitis celeris, pro his nunc Carabini.		15. lib.
2	Deſultoris, duos equos vel tres ducentis, vulgo *hõme a' armes a deux ou trois cheuaulx.*		45. lib.
3	Equitis leuis armaturæ, vel lãccarii, *hõme d' armes ou lãcier.*		15. lib.
4	Cataphracti equitis, vulgo, *home d' armes bardez.*		45. lib.
5	Turmarii equitis, vulgo *hõmes a' armes a cheual.*		15. lib.
6	Bombardarii cum lõgis bobardis, *Acabuſſiers a cheual.*		13. vel 15. lib.
7	Chirobõbardarii cum paruis bombardis, vulgo, *piſtoliers a cheual.*		13. vel 15. lib.
8	Curſorii vel veredarii, vulgo *auant coureurs.*		pro ratione diſpoſitionis vel expeditionis.
9	Exploratoris equitis, vulgo *eſpie a cheual.*	Vnusquiſq; habet pro ſe ſingulis menſibus	
10	Æneatoris, vulgo *trompeteur a cheual.*		15. lib.
1	Archithalaſſi admiraldi, vulgo *a imiral.*		600. lib.
2	Præfecti nauis, vel capitanei nauis.		30. lib.
3	Præfecti militum nauis, vel conſtabilis.		9. libr.
4	Socii præfecti militũ claſſis.		8. lib.
5	Legati claſſis vel locum tenentis admiraldi.		20. lib.
6	Secretarii admiralli.		20. lib.
7	Sacellani admiralli.		20. lib.
8	Voluntarii præpoſiti.		20. lib.
9	Nobilis capitanei.		10. lib.
10	Secretarii vel ſcribæ centurionis vel capitanei.		8. lib.
11	Rumigeſtarii capitanei, vel hallebardarii.		6. lib.
12	Aſſeclę Capitanei.		30. ſtupheros.

	13 Commentariensis, Carcerarii.		5 lib.
	14 Nauclerj, patroni nauis.		24. lib.
	15 Naucleri minoris.		9. lib.
	16 Gubernatoris.		20. lib.
	17 Celeustis.		20. lib.
	18 Pausarii.		—
	19 Magistri laterum.		8. lib.
	20 Classiarii militis.		4. lib.
	21 Symphoniaci, vel tubicinis.		8. lib.
	22 Tympanistæ.		6. libr.
	23 Tibicinis vel fistularij.		6. lib.
	24 Bombardarii maioris.		7. lib.
	25 Bombardarii minoris.		6. lib.
	26 Tonsoris pilicupi.		6. lib.
	27 Chirurgi.		12. lib.
	Apotecarii		30. lib.
	Medici		60. lib.
	28 Cellarij aut promptuarij.	Vnusquisq; habet pro se, singulis mensibus	8. lib.
	29 Socij cellarij.		6. lib.
Militum classiariorum vel naualium in mari pugnantiũ stipendia, vltra onis expensas: vt	30 Famuli à mensa.		30. stupheros.
	31 Plombarij.		12. lib.
	32 Maliscanduli.		2. lib.
	33 Nauicularoris communis.		4. lib.
	34 Mesonautæ.		
	35 Coqui & focarij.		8. lib.
	Socij coqui. (*vne nauire.*		6. lib.
	36 Proretę, vulgo *gouuerneur d'*		4. lib.
	37 Remigis.		
	38 Portitoris, vulgo *Capitaine du port de mer.*		
	39 Helciarij, vulgo *gaigne deniers qui tirent fardeaux hors du nauiere auecq des cordes.*		
	40 Liminarchę, vulgo *Gouuerneur ou capitaine du port.*		
	41 Naupegi vel fabri nauis.		9. lib.
	42 Vrinatoris, vulgo, *qui vagent soux les eaues.*		
	43 Piscatoris, hamiotę, conchytę vulgo *Pescheurs auec la hauesson ou pescheurs du moules,*		
	44 Ministri fabri.		6. lib.
	45 Velifici.		8. lib.
	46 Exantlatoris.		2. lib.

Reges & principes, qui bellum consilio
gerserunt, vt & Nationes, Gentes ac popu-
ratione & consilio vtentes in bellis, le-
gimus sibi semper milites concilijasse & ob-
rigasse sacramento militari, mercede & pre-
mijs. Mercedem autem rursus multipli-
cem fuisse cognoscimus, sed ad tria tamen
potissima referimus, vt stipem, vel æs mi-
litare: Donatiuum, Honorarium. Stips,
vel obligatoria firmans tessera ære, vel fer-
reo, vel corio pecorum, deinde argento &
auro confecta fuit. Hæc appendebatur cer-
to pendere militibus, vnde à *pendendo* vel
ipsum dictum est stipendium, quasi *stipis*
pendium; quia primum & maxime *ære* si-
gnabatur Regis vel Reipubl. tessera vel no-
ta. Ideo æs militare etiam fuit denomina-
tum. Sed corio etiam olim signari solet, &
quia vel peculium Castrense tum voca-
batur, qua ratione hodie etiam nostri prin-
cipes & reges subinde ipsam stipem persol-
uant militibus in pannis diuersi generis,
qui ex lanis pecorum fiunt, vel in sericis,
in holosericis aut damascenis telis, vel in
linteis aut lineis contextis, vel similibus. E-
rant autē apud Romanos militi ordinario in
singulos dies denarius vnus pensionis no-
mine à repub. constitutus, vt Plinius testa-
tur. Aliæ gentes & Principes etiam varii di-
versis cōsuetudines habent in hac re, quod
quibus nusquam determinata est certa & 157
certa stipendii quantitas, vt nec qualitas:
nam hodie apud Belgas consuetudinem reti-
nemus, vt militibus soluamus stipendium,
per singulis mensibus vel pro mensiū tem-
pore, in florenis, nummis vel libris, vel pre-
tio eorum nummorum: sic itaq; computa-
mus florenum, nummum vel aureum, vt &
eorum simpliciter dictam numero viginti
Brabanticorum aut Flandrorum stupheros
communium. Pedites & equites præ-
ter ordinarium stipendium per mensem et-
iam præsidiis sæpe gratuitam alimenta-
tionem habent, sæpe partem, sæpe solo sti-
pendio viuere & contenti esse coguntur. Sed
qui in nauibus militant, vt & qui obsessi
sunt, gratuitam habent alimentationem,
quæ sæpe æquat vel superat ipsius stipen-
dii sortem vel valorem. Ego in stipendio-
rum deductione & persolutione obseruo
limitationem, ac decisionem à patribus or-
dinum Belgii factam, anno Domini, Mille-
simo quingentesimo septuagesimo septimo.
Olim cum ratio annonæ benignior con-
staret, minus persoluebatur, sicut fieri po-
test, si melior annona redierit, etiam ho-
die: tametsi à semel recepto augmento
difficilis sit regressus. Præterea non omni-
bus nominibus officiariorum stipendia
subiunxi, quod ea incerta sunt, & pendent
ex arbitrio, dispensatione, vel fauore Im-
peratoris, aut legatorum eius, aut Princi-
pum belli curam gerentium. Nam vel cer-
ta stipe per mensem obligātur, vel certam
summam pecuniæ aut sortes pro omni of-
ficio, ac ministerio recipiunt, vel certa ha-
bent nomina, vulgo *pagas* vocant. Deinde
etiam sæpe officiarii illi omittuntur, quod
pro ratione belli non sunt necessarii. Si
quando contingat illos officiarios ordina-
ri, ac stipendiis inauctorari, quiuis poterit
loco vacuo è regione nominis annotare pro
tempore constitutum stipendium, sicut fe-
ci, vbi certitudo huius mihi constitit.

Sententiæ aliquot, tam ex catholicis quā
ethnicis doctoribus excerptæ, ac memoriæ
serinio commendandæ, & omni ex parte
bene ac diligenter masticandæ, atque exa-
minandæ per armigeros, milites, & stipen-
diarios nostri temporis, inter quas non-
nullæ ipsis mirum in modum seruient ad
eas insequendas, & aliæ ad eas euitandas:
si voluissem plures alias subiectæ materiæ
congruentes sententias hoc loco in me-
dium adferre. tempus vix sufficiens fuisset,
ideo eæ hac vice sufficient, potissimum pro-
lixitatis euitandæ gratia.

D. Hieronymi:

1 Vexilla militum, crucis insignia sunt.

Luca 3:

2 Milites estote contenti stipendiis vestris, & neminem concutiatis, neque calumniam faciatis.

D. Hieronymi.

3 Nemo miles cum vxore sua pergit ad prælium.

D. M. Ranault iuris licentiati, in suo insigni tractatu, dicto Speculum iudicum, num. 26. folio verso, colum. 2. ad finem.

4 Milites expeditionis tempore, vti debent sobrietate.

L. Scimus, in princip. ibi, arma etenim. C. de iure deliberandi.

5 Arma magis, quam iura, milites scire debent.

Cicero Offic. lib. 1.

6 Parum sunt foris arma, nisi consilium sit domi.

7 Bono consilio nullum est munus pretiosius.

8 Malo consilio nulla pestis pernitiosior.

Vegetius de re militari.

9 Plus valet in armis paucitas docta, quã multitudo indocta.

D. Hieronymi.

10 Milites quibus cum benefeceris, peiores fiunt.

Plauti in Penulo.

11 Male partum, malè disperit.

Ouidii Amor. lib. 1. Elegia 10.

12 Nõ habet eucetus sordida præda bonos.

Seneca.

13 Nulli cui rapina feliciter cessit, gaudiũ rapti durauit in posterum.

S. Ambrosii.

14 Rapinam emere non licet, nisi intentione, vt cui est ablata, restituatur.

D. Hieronymi.

15 Nemo qui rapit, moriens, si habet vnde reddat, saluabitur. Si eos quorum fuerit inuenire non poterit, ecclesiæ vel pauperib. tribuat.

16 Si quis inuenta non reddit, peccatum est simile rapinæ.

D. Rabani in illud Matthæi, Esurini & non dedisti mihi manducare, &c.

17 Quid recipiet qui aliena tulit.

Si semper ardebit qui sua non dedit.

Verbum maximè durũ, pro nostri temporis armigeris, militibus ac stipendiariis. Intellectori verbum vnum sufficit raceri.

18 D. Ignatius, fui temporis milites tam sensit crudeles, vt eos bestiis compararet. In epistola ad Smyrnenses inquiens; *Frumentum Christi sum, bestiarum dentib. molar.*

19 Disciplina militaris legi maximè congruit, sed vbi fuit ab hinc decennio? cum sepulta aut ad minus inusitata; viderint illi qui causa fuere.

De militibus exercitatis dicitur:

20 Artem non exerceat, qui illam ignorat. Et qui miles non est, nec militet.

Et propterea Capitanei inscribentes indifferenter omnes occurrentes, tam non exercitatos, quam exercitatos, nequaquam fungũtur suo officio; cum protestatione sit dictum & scriptum hoc; nec ignoro illud Terentii, Veritas odium parit: tamen euangelica charitas me cogit insignes errores, & vitia detegere.

Cassiodorus lib. 1 epist. 30.

21 Discat miles ocio, quid proficere possit in bello.

Ibidem.

22 Ars bellandi si non præluditur, cũ fuerit necessaria, non habetur.

Ibidem.

23 Animos subito ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissa exercitatione, disponunt.

Cassiodorus Lib. 5. epist. 1.

24 Iustitiam minus diligunt, qui frequenter prælia tractauerunt.

Vegetius de re militari lib. 1. cap. 2.

25 Scientia rei bellicæ, dimicandi audaciam.

Ibi

Ibidem, cap. 3.

Non parum prodest in diminutionibus vti consiliis.

Ibidem cap. 6.

Vilius est enim fortes milites esse, quã timidos.

F. Petrarcha.

Plus valet ad ictum hostis esse sapiens, quam fortis.

Terent. in Eunuch.

Omnia prius experiri consilio, quam armis sapientem decet.

Nemo suum hostem floccipendat.

Hostem simulantem vires deficere, quamopere fugiendum esse.

Vegetius de re militari. cap 26.

Nihil magis prodesse constat in pugna, quam vt assiduo exercitio milites in acie compositos ordines seruent.

Idem de re militari l. 2. cap. 22.

In pugna solet vsus amplius prodesse quam vires.

Ibidem.

Magna dispositio est hostem famę magis vrgere, quam ferro.

Idem lib. 3. cap. 5.

Diuitiarum non est secura possessio, nisi armorum defensione seruatur.

Idem lib. 3. cap. 10.

Inter hostes discordiarum procurare vsus, sapientis est ducis.

Ibidem cap. 14.

Ordinaturus aciem tria debet ante conspicere; solem, puluerem, ventum. Sol ante faciem eripit visum; Ventus contrarius tua flectit ac deprimit, hostium tela; Puluis fronte congestus oculum implet & claudit. Hæc momento eo quod acies ordinantur etiam imperiti vitare possunt.

Seneca in Hercule furente Trag. 1.

Omnis in ferro est salus.

Ibidem.

Quæritur belli exitus, non causa.

Idem in Tantalo. Trag. 2.

40 Peior est bello, timor ipse belli.

Idem Trag. 6.

41 Felix quisquis bello moriens, omnia secum consumpta videt.

Ibidem.

42 Quodcunque libet facere, victori licet.

Ibidem.

43 Victor feroces impetus primus habet

Ibidem.

44 Profuit multis capi.

Aristoteles Ethicorum 10.

45 Bellamus vt pacem ducamus.

Diogen. Laert. de vita & moribus Philosophorum.

46 Eas optimas victorias, quę sine sanguine fiunt dicebat Pittacus.

Cicero lib. Officiorum.

47 Bellum autem ita suscipiatur, vt nihil aliud quam pax quæsita videatur.

Cicero Rhet. veterum lib. 1.

48 Nihil est crudelius quam vrbes diruere.

Idem in Philippicis.

49 Concedo incertos exitus esse belli, Martemque communem.

Cicero in oratione pro lege Manilia de laudibus magni Pompeii.

50 Ego enim existimo in summo Imperatore quatuor has res esse oportere, scilicet scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, & felicitatem.

Cæsar lib. 6. de bello Gallico.

51 Imperatori res aduersæ minuunt authoritatem.

Salustius in Catilinario.

52 In prælio qui maxime timent, maximum periculum est.

Ibidem.

53 Imperii & diuitiarum causa bella fiunt.

Ibidem.

54 Audacia pro muro habetur, necessitudo etiam timidos fortes facit.

Ibidem.

55 Diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis, an virtute animi res magis militaris procederet.

Saluſtius in Iugurthe.

56 In prœlio quanto ſibi quiſque minus parcit, tanto magis tutus.

Ibidem.

57 Omne bellum ſumitur facile, cæterum egerrime deſinit; non poteſtate initium eius, & finis eſt.

Macrobius lib. 1. Saturnal.

58 Vinculo quodam patientiæ obligandi ſunt impetus belli.

Idem Saturnalium lib. 2.

59 Nihil magis magno duci conuenit quã pro omnibus cogitare.

Liuius lib 4. ab vrbe condita.

60 Bellorum neceſſitates non expectant humana conſilia.

Idem.

61 Bella, perſeuerantia, non impetu ſunt gerenda.

Liuius lib. 1. Decad. 3.

62 In bello nihil tam leue eſt, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.

Idem lib. 6. deca. 3.

63 Vetus atque vſitata res eſt, in oppugnanda hoſtium vrbe, labores ac pericula pati.

Idem lib 4. deca. 4.

64 Bellum ſeipſum alit.

Ibidem.

65 Sæpe vana pro veris maxime in bellis valent.

Idem lib. 10. deca. 3.

66 Mars belli cõmunis. Et nuſquam minus, quàm in bello euentus reſpondet.

Cornelius Tacitus lib. 1.

67 Vbi bellum ingruit, innocentes & noxii iuxta cadunt.

Idem lib. 12.

68 Plura in ſumma fortuna auſpiciis & conſiliis, quam telis & manibus geruntur.

Polybius lib. 3.

69 Errat ſi quis putat aliquod magis principium optimi ducis officium eſſe, quã conſilia, & naturam hoſtis intelligere.

Quintus Curtius de geſtis Alexandri lib. 8.

70 Rationem belli neceſſitas mutat.

Idem lib. 10.

71 Illud ſcire debetis, militarem ſine turbam, corpus eſſe ſine ſpiritu.

Iulius Celſus de geſtis Cæſaris lib. 6.

72 Expectare vero dum hoſtium copiæ augeantur, ſumma dementia eſt.

Idem de geſtis Cæſaris lib. 6.

73 Multum tum in cæteris rebus, tum in re militari poteſt fortuna.

Idem lib. 7.

74 Errant qui in bello omnes ſecũdarum euentus expectant.

Ibidem.

75 Non minus in milite modeſtia, quam virtus atque animi magnitudo deſiderada eſt.

Idem lib. 8.

76 Nocturna bella ſunt vitanda.

Idem lib. 9.

77 Otium conſiliis militum maximè contrarium eſt.

Homerus in 1. Iliados.

78 Inſociabilis, ſceleſtus, priuatus domi eſt ille, Qui bellum amat in populo ciuiferum.

Homerus 2. Iliados.

79 In manibus enim finis belli, verbum autem in conſilio.

Idem in 1. Iliados.

80 Communis Mars eſt, & interfectum interficit.

Virgilius lib. 2. Æneidos.

81 —*Pulchrumque mori ſuccurrit in armis.*

Dolus an virtus quis in hoſte requirat?

Ibidem.

82 —*Vocat lux vltima victos.*

Idem Æneidos 12.

Rabies res belli varias.
Ouidius Metamorph. libro 5. fabu. 4.

Turpe quidem contendere erat, sed cedere visum
Turpius.—
Ibidem lib. 9 fabu. 1.
—*Quis enim sua præla victus*
Commemorare velit.—
Ibidem.
—*Melior mihi dextera lingua*
Dummodo pugnando superem, tum vince loquendo.
Idem lib. 13.

Tutius est igitur fictis contendere verbis
Quam pugnare manu—
Ouidius epistola Paridis ad Helenam.

Certamen præmia magna mouent.
Tibullus lib. 1. Elegia 10.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?
Quam ferus, & vere ferreus ille fuit.
Lucanus lib. 2. Pharsaliæ.

Summum, Brute, nephas ciuilia bella fatemur.
Ibidem.

Nulla fides pietasque viris, qui castra secuntur.
Lucanus lib. 4. Pharsaliæ.
—*Heu miseri qui bella gerunt.*
1. *Machabæorum* 3.
Non enim in multitudine exercitus victoria, sed de cælo fortitudo est.
Prouerbiorum 3.
Cogitationes consiliis roborantur, & tractandæ sunt bella.

Cato posterior prioris Catonis pronepos.
Docebat rempublicam magis virtutibus quam armis esse tuendam.

D. Bartholo. Chassanæus in 9. parte numero 39. in suo catalogo gloriæ mundi.

96 Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce prolata de eis.

Ibidem num. 2.

97 Gloria militibus est exhortanda.

98 Frustra niti, odium quærere, extremæ dementiæ est.

99 Amor populi custos regni.
Furor populi perditio regni.

100 Rex & populus corpus vnum.

101 Omnium rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi, nec alienius, quam timeri.

102 Quem metuunt, oderunt; quē quisq; odit, perisse expetit.

103 Multorum odiis nullæ opes possunt obsistere.

104 Qui in libera ciuitate ita se instruunt, vt metuantur, his nihil potest esse dementius.

105 Qui se metui volent, a quibus metuentur, eosdem metuant ipsi necesse est.

106 Officium regis est, Parcere subiectis & debellare superbos.

107 Iustitia absente, fortitudo non prodest.

D. Laurentius de Rudolphis in suo tractatu de vsuris celeberrimo.

108 Illius regimen tutum est, & qui suorū subditorū corda possidet, & plus facit pro Republica amorem ciuium habere, quam solam pecuniam.

Cicero lib. Officiorum 2.

109 Vtinam Respublica staret eo quo cœperat loco, nec in homines non tam commutandarum quam euertendarum rerum cupidos incidisset

110 O tempora infortunata! O inaudita secula, quibus deplorandis, digneq; defendis vix mille sufficiant Heracliti!

111 Deuotus miles non sentit sua, cum benigni ducis intuetur vulnera.

112 Digna merces siue recompensa nunquam defuit ritè militanti, aut famulanti.

113 Expensæ militares, & hostium insecutiones magna egent diligentia, & hæc sine pecunia agi non possunt.

114 Vitam qui prorogat hosti, derogat illæ suæ.

115 Qui cuncta agunt consilio, reguntur sapientia; & quicquid ordine & regimine caret, lætos non habet exitus.

116 Non sunt inspicienda, quæ fiunt, sed quæ fieri debent.

117 Negligentia omnia lædit.

118 Negligentes ipsos, velocibus alis, fugit scientia.

119 Discretionis medium debet obseruari.

120 Omnia facienda sunt ordine & mensurâ.

121 Militantes cum omni festinatione, reuerti debent ad suos commilitones, & sic commendatur festinatio.

122 *Concilio pelle, cui vim natura negauit.*

123 Nemo peccat in eo, quod vitare non potest.

124 Superiora regunt inferiora.

125 Minor cedit maiori.

126 Difficile est consueta relinquere.

127 Consuetudo non valet, qua quis inuitatur ad delinquendum.

128 Volenti & inuestiganti nihil est difficile.

129 Nullus debet sibi onus assumere, cui se imparem cognoscit, vel cognoscere debet, aliàs enim damnum subsequens sibi imputatur, §. Sed propter paupertatem, Instit. de excusat. tuto.

130 Qui nostra tollit, inimicus noster est.

131 Pro suo interesse quilibet admitti debet.

132 Circa diuersa & aduersa nunquam quis locum duorum tenere potest.

133 Quanto gradus altior, tanto casus grauior.

134 Stabilitas summè probanda est.

135 In dubiis deliberatione opus est.

136 Ibi magis est consulendum, vbi maius periculum vertitur, l. 1. ff. ad Carbo.

137 Sola vexatio dat intellectum.

138 Iacula præuisa minus lędunt.

139 Quod iustum est, petito.

140 Pietas ad omnia valet.

141 Mundi sunt pauci.

142 Rex sine literis, nauis est sine remi & volucris sine pennis.

143 A duce prolatum stabit irreuocabile verbum.

144 Accepti beneficii memoria debet haberi; nos ergo memores sàlis, quod in patrio comedimus.

145 Princeps erit liberalis ad expensas militares.

146 Conuentiones & pacta sunt seruanda.

147 Culpas dimittere, cæleste est; vindicare vero, terrenum.

148 Honora præsentiam senis. Et illius consiliis & expertis standum est, tam in bellis, quam necessariis ordinandis.

149 Imperatorum & Regum proprium donare.

150 Tanto quid dignius est, quò à digniori procedit.

151 Beatius est dare, quam accipere.

152 Dedecus est semper sumere, nunquam dare.

153 Plus diligit, cui plus donatur.

154 Dux indigens prudentia, multum premet per calumniam.

155 Sua cuique iura seruanda sunt.

156 Pœna vnius est metus multorum.

157 Conserua tempus & declina à malo.

158 Timentibus Deum nihil deest.

159

Milites laudantur ex

1 Cingulo eis imposito, per ducem exercitus.
2 Corpore bene disposito.
3 Formositate, & pulchritudine.
4 Audacia, & terribilitate.
5 Latitudine pectoris.
6 Sobrietate.
7 Paupertate.
8 Castitate.
9 Obedientia.
10 Scientia rei militaris.
11 Vigilantia.
12 Patientia.
13 Fortitudine.
14 Strenuitate.
15 Deuotione.
16 Fidelitate.
17 Perseuerantia.
18 Charitate.
19 Sapientia & consilio.
20 Felicitate.
21 Vulnerum cicatricibus in prœlio susceptis.

QVorum declaratio sequitur. Primo, Miles laudatur, & honorem consequitur ex cingulo. Cum in signum dignitatis à principe cingi debet, hinc cingulum militiæ dicitur, quo cingitur: & gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, id est, deauratus: prout probatur 2. Machab. vltimo. vbi etiam probatur quid debeat dici, quando cingitur miles. quoniam vt ibi habetur, dici debet, Accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei, &c. Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt militiæ priuilegium, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius vexillum amittatur; in bello nunquam portare vexillum, donec aliud recuperauerit. Aduerte etiam, quoniam milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore: vt dicit textus in can. quod quidam, versic. & si forte 1. quæstio. 1. vel aliàs habere debet symbolum, vt cognoscatur, ne fraudulenter fugiant. de quo fit mentio per Calepinum in litera S. ante 2. in verbo, symbolum. Et proprie dicitur *la liuree*, quæ datur eis: & aliquando dicitur tessera, vt idem Calepinus, in verbo *tessera*. & laudantur, si non dimittãt signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio, quod habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoscantur. Et aduerte, quod cingulo militari prouida maiorum institutione gladius insertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quoque ipsius gladii aliqualiter intelligatur esse collata: & recte cingulo decoratur ad militiam, quisquis accedit, quia eum expeditum esse ad munera reipublicæ officii sui necessitas exigit. Accingi namque solet, cui gerenda imminent & cui vacatio datur, licet esse discinctum. Vnde illud in libro Regum: Non æquè gloriabitur accinctus, & discinctus: quia sollicitudo laboris imminentis gloriam diligentiam non amittit, vt ait Policratus, lib. 6. cap. 13. vbi habetur ample de cingulo: quem allegat prædicta dicendo Lucas de Penna in l. bis quidem, in 4 column. C. qui militare possunt vel non, lib 12. Et tales milites hodie quandam præeminentiã ha-

bent vltra simplices milites. Et ista militia collata à principe confert dignitatem. Et præstant in huiusmodi cingulj collatione sacramentum, quod nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant capitaneum, subquo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgo *pilarias* vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra principem, & regni commodum, reuelabunt, nunquam induant arma contra illum principē qui eis cingulum dedit, pluraque alia iurant, & promittunt, quę pro certo non obseruant: & de huiusmodi sacramentis militiæ meminit Vegetius lib. 2. de re militari, c. 5.

2 Secundo, milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia mēbrorum. Cum militia *duritia* appelletur, vnde ad pugnandum fortes sunt fabri, & cæteri, qui laboribus continuis viuunt. Hi autem qui debiles, parum valēt ad corporalem pugnam: quoniam licēt in studio sapientiæ, & scientiæ molles carne aptos mente dicamus, vt Philosophus dicit in 2. De anima: tamen in armis est oppositum, secundum Vegetiū de re militari. Non est (inquit) dubitandū, aptiorē armis esse rusticam plebē, quæ subdio, & in labore nutritur solis ardorē patiens, vmbræ negligens, balneorū nescia, delitiarum ignara, simplici animo, paruo cōtenta, duratis ad omnium malorū tolerantiām membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcunq; onus ferre cōsuetudo est: vt per exempla infra videri poterit. Piscatores autē, aucupes, & cæteri omnes, qui tractare videntur ad mulierbria pertinens, longe arbitror pellendos à castris: sed fabros ferrarios, carpentarios, aprorumque venatores sociare conuenit militiæ; quoniam, vt ad Lucillum dicit Seneca, nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. Ex quo sequi videtur, quod de essentia militiæ non est nobilitas, nec requiritur milites de genere nobilium esse, secundum Ioannem de Platea, in l. 2. C. negociatores ne militent, lib. 12. Huius meminit Gregorius Benedict. in sua repetitione, c. Raynutius, in verbo testamentum, 1. numero 25. & 26. De testamentis. Ex prædictis constat, quomodo capitanei maxime pedestrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene cōplexionatos & robustos viderint.

3 Tertio, laudandi sunt milites ex formositate, & pulchritudine, vt dicit Cepolla Veronēs. in suo tractatu de Imperatore militum eligendo, in verbo, pro Imperator, in versic. Potuit etiam esse tertia ratio Cum, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus: dicit enim Philosophus 1. Politicorum, vbi si tantum fuerint differentes corpore solumque deorum imagines seu defectuositatis homines dicent dignos seruire aliis, quasi diceret quod deformes debent aliis seruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio, vnde de eo dicitur, *Fortunati digna est imperio.* Vnde Virgilius *Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus. Adiuuat.*

Et F. Barbarus in libello, quem de uxoria scripsit, sic ait; Formosos cunctis dignos creduntur imperio, eis facilius obsequuntur, imo quandoq; dignitas confertur pro pulchritudine; cū, vt ait Tullius 1. Officiorū, Pulchritudinis duo sunt genera vnū muliebre, quā *venustatem* appellamus alterū virile, quam *dignitatē* dicimus. Indicit quod præsumendum est pro formosiore eo, quia, vt dicit Bald. in 1. cōstitutione C. §. Itaque, in fin. 2. column. si sint duo simul, nec iudicari possit, quis esse debeat iudicandum est pro formosiore. Et pueres laudati fuerunt propter formositatem vt de Adone filio Myrrhæ de quo Virgilius Ecloga 10.

Et formosus oues ad flumina pauper deuin..

Et Ouidius lib. 10.

Laudarit faciem litor, quoque qualia nauque
Corpora nudorū pabula pingantur amorū.
Talis erat.—

Et Propertius lib. 2.

Ipsū qui iuuenem quondā parcusſit Adonim
Venantem Idalio vertice durus aper:
Illa formosum lucuisse paludibus illuc
Dicitur effusa tum Venus isse coma.

Et de Auentino, de quo Virgilius;

Villurique, ostēt at equos fatus Herculepulchro
Pulcher Auentinus.—

Subtilissimus ille, & acutissimus Papinianus iurecōsultus laudatus fuit de pulchritudine. vt text. in proœm. ff. in §. & hos vetus libros, &c. ibi: vobis autē ipse pulcerrimus Papinianus, & ibi Albericus.

Quarto, miles laudatur si fuerit audax, & tumbilis; vt dicit Vegetius. nam vt plurimum, si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander Magnus in bello valentissimus; vt dicit G. Benedict. in sua repetitione c Raynutius, in verbo quæ ex eo filium suscipiens de testamentis) effigiem habeat, ferox vt plurimū, & audax erit in bello, quia *Audaces* (vt lib. 10. Eneid. Virg habet) *Fortuna iuuat, timidos repellit.* quoniam vt dicitur in libro principiorū. Anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis; sicut per experientiā videmus, quod masculi habētes effigiē muliebris sunt cōmuniter quasi femina mollicii, & delitiarū amatores quæ multum vituperātur militiæ quæ omnia mala sustinere habet, p aliis, & republica vsq; ad mortem inclusiue & ita iurāt milites. Inst. de test. milit. super rub & in l. fin. ff. ex quibus caus. maior. in integrū restituātur. Timere enim nō debet miles hostes quātūcūq; superbos, nec eos fugere, vel ab eis accedi permittere, sed in faciē eorū occurrere, & qui contrariū apud Romanos faciebant ignominiose puniebātur: vt de Lucio Minutio cōsule l. 2. tit. de disciplina militari, refert Valerius. Decet ergo militē esse audacem, & strenuū, promptum ad omnes labores absq; timore mortis iuxta illud Senecæ, ad Lucillū: *Generosos animos labor nutrit.* nec est virū timere sudorem. quinimo dicit Philósophus 3. Ethic. Molliciem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. tex. in l. mil. tes, C de re militar. lib. 12. vt laborib. subesse non timeant l. 1. ff. de militar. testam. Cum ars tritos, vsus promtos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habent constantiū plusquam ociū. de quo Valerius vbi supra: Hæc G. Benedicti in d. repetitione, cap. Raynutius. in verbo Testamentum, 1. numero 27. De testamentis.

5 Quinto, milites etiam laudantur ex latitudine pectoris, & ex longitudine brachiorum. & ex pluribus aliis, quæ dicit Vegetius de re militari, lib. 1. cap. 6. vbi dicit: Sit ergo adolescens Martio operi deputandus vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distentis; sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderis proceritatem non magnopere desideres; vtilius est milites fortes esse quam grandes, iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinii:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus Tideum paruo fuisse corpore decoratum, in quo tamē anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Priapeis à poeta decenter scriptum est;

Vtilior Tideus, qui si quid credis Homero:
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippus Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

—*Exigui vigor admirabile membris*
Vimque dabat magnos viſu, qui vincere artus.

Idem Vegetius lib. 1. scribit corporaturā boni tyronis implere sex pedū lōgitudinē.

Præterea in amplitudine & latitudine plus quam in longitudine ſapientia conſiſtit, ſecundũ Petrum de bella Pertica, quod ſummè diſplicuit Cyno, qui vltra modum longus erat: vt dicit Bart. in l. 1. ff. de iurisdict. omnium iudic. nec ſunt communiter audaces, nec valentes, velut cor multum diſtans à cerebro habentes.

6 Sexto. Milites laudãtur & in ſobrietate: quoniam miles ſobrius eſſe debet in cibo & potu, de quibus non multum curet, nec de lecto. Non enim aſſueſci debet ſenſualibus delitiis: quoniam vt ait facetus poeta,

Nil valet in bello, qui delitioſe vivit:
Nec ſine duritia bellica palma datur.

Eo etiã, quia miles dicitur à *malo*, quod ſuſtinere debet pro republica, l. 1. § miles autem ff. de teſtam. militis, vbi miles dicitur à *militia*, id eſt, duritia quam ſuſtinet. Ideo cum in expeditione degunt, tradi eis debet panis bucellatus ad comedendum per biduum, id eſt, panis bis coctus, qui ſiccitate ſui groſſos, & ponderoſos humores attrahit, & bibit, quos cum ſuperfluo digeſtionis expellit per ſeceſſum: quibus electis ſunt milites agiliores ad pugnandum, & præſeruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionem facile gignunt. Et tertia die panis integer, non bis coctus eis miniſtratur. Et vna die datur eis vinũ; altera die acetum ad bibendum. Et vna die lardum: alia die habent carnem verueciam: vt de hoc eſt textus in l. 1. C. de erogatione militaris annonæ, lib. 12. vbi hæc officia ample declarat Lucas de Penna, quare iſta fiant, etiam G. Bened. in ſua repetitione c. Raynutius, in verbo, teſtamentum, 1 numero 30. extra de teſtam.

7 Septimo, Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites ſolis ſtipendiis contentabantur: de quibus viuere debent, & non ſuper agros: vt habetur Lucæ 3. Nec debent ſubditos regis ad eis præbendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia, aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum eſt cuilibet de plebe eos, aut eorum miniſtros expellere & propria authoritate reſiſtere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuaſores. Capitaneo, qui eos delegauit, temporali exilio puniendo: quia militibus tranſeuntib. ſolũ permittitur hoſpitari in domibus, & nihil pro victu, aut eorũ pabulo à prouincialibus, etiam ſpõte offerentibus, recipere, non ſoluto valore, l. cæterorum, C. de erogat. milit. annonæ, & l. Deuotum, C. de metatis & epidimeticis, lib. 12. vbi Ioannes de Platea dicit æqualiter debere eſſe in eo, qui gratis hoſpitatur, & nihil petat ab hoſpite vltra hoſpitalitatem facit text. in l. Vnica, & quę ibi dicit Ioannes de Platea, C. de ſalgamo hoſpitibus nõ præſtando, eodem libr. 12. Nec poſſunt milites tempore pacis faciendo monſtras peditum ſuarum, equorum, armorum, & aliorum militibus ſtipendiariis neceſſariorum viuere de bonis ruſticorum, & aliorum delitorum, nec conuocari in magna multitudine, l. ſin. §. erit autem, C. de re milit. lib. 12. ne grauent ſubditos. O Deus, cum videamus hodie modum eorum viuendi omnino in contrarium: ita quod exercitus pauperes ruricolas quotidie, & temporibus, & alio modo viuendo ſuper populos, quid fiet de anima eorum: vnde non dubito dici, quõ ibit anima mercatoris (vt dicit Baldus in c. Cum cauſſam, extra de teſtib. in Auth. ad hoc, collat. 8. C. de vſuris) quõ ibit anima armigeri, ſeu militis, qui non contentatur de victu: ſed etiam in domibus ſuorũ hoſpitum rapiunt, quicquid ibi ſunt, more prædatorum, & vt plurimum eos verberant & cogunt ſoluere, & de tam ſummam, vt à domibus eorum exeant vnde deberent in ſimplicitate viuere, magis cupiũt arma, quã leges l. fin. in principio, C. de iure deliber. vnde refert Valerius lib. 3. de Fiducia ſui, Scipionem Africanum in contentione publica dixiſſe, cum totam Aphricã Romanæ ditioni

fuisset, non tamen aliud ex ea, quod suum fuerit, præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquens: *Non* (inquit) *me Punica, non fratrem meum Asiatica gaza auarum reddiderunt; sed vterq; nostrum inuidia magis, quam pecunia locupletior est.* Quam Scipionis accusati constantē defensionē Romanus vniuersus senatus comprobauit. vt ibi refert Valerius. Et idem lib. 4. de Valerio Publicola post Tarquinium electum primo consule dicit, quod post tres consulatus acceptissime peractos tantæ pauperiatis fuit, quod patrimonium eius ad expēsam exequiarum suarum defecit. Ex quo patet, quid viuus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit. Fabricius, quoque pluries consul, & Imperator Romanus (vt idem refert) filias proprias pauperie dotare nequiuit: Marcus etiam Curius contra Samnites bellum gerens, legatis eorū se in scamno assidentem, & in catino holocæmantem spectamentum præbuit. Cumq; magnum auri pondus ei post attulissent, risit, dicens: *Referte & dicite Samnitibus, Marcum Curium magis locupletē ibi, vnde aurum, quā ipsum locupletē fieri, & mementote vos non aciē vinci, nec pecunia posse corrūpi.* i. Atilius vero ab aratro ad imperium Romanum vocatus, postquā rempublicā stabilit, & ingentes hostium vires cōfregit, multosq; triumphos consecutus, depositō imperiali sceptro ad aratū redire non erubuit. Textus tamen in d.l.fi. in principio C. de militari, vocat eos ditissimos, & contra hos imperatores, seu duces belli, de quib. ante, qui fuerunt pauperes. multū facit ea, quæ dicit Cepolla in suo tractatu de imperatore militū eligendo, in verbo, diuitis, vbi imperator seu dux exercitus & militū plurimū cōmendatur in diuitiis: quod habeat 12. rationib. & ibi scribit 31. priuilegia diuitiarum, quæ sunt multū laudanda: quæ ibi videre poteris. & latis declarantur per Alberic. in l. Si quis ad declinandā, C. de epiſco, & cleric. Phocion Athenensis, vir nō minus virtute, quā rei militaris gloria clarus cognomento Bonus, pauperrimus fuit enim semper pauper, cū ditissimus esse potuisset ob frequentes ei delatos honores: Huic cū legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerrent hortarenturq; vt ea acciperet: quāuis enim facile iis careret, liberis tamen eius essent necessaria; quib. difficile foret in summa paupertate ad paternā gloriam peruenire: *Si mei* (inquit) *similes erunt, idem hic agellus alet illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: Si dissimiles, nolo meis impensis illorum ali, augeriq; luxuriam:*

8 Octauo: Laudantur milites in castitate: quoniā casti esse debent: inde stationes militum dicuntur castra: *a stri nd-*, quasi *castrata*, vel *caste*; quod ibi castrati debent libido, & caste ibi viuebant milites antiqui, cōsiderātes castitatē secum habere fortitudinem annexā, quam seruarūt semper, vt pupillā oculi. Iuxta illud poeticū in Georgicis:

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem, & caci stimulos auertere amoris.

Luxuria n. vires eneruat. Vnde Quintilianus in milite Mariano: Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. Deut. 23. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnā, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & nō reuertetur priusquam ad vesperā lauetur aqua. & infra; Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorū, vt erúat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te; Propterea imperator amatorē castitatis se dicit in Auth quib. mod. natura. efficiuntur legiti. collat. 6. vnde non sine causa eā tantū dilexerunt armigeri veteres, & gētiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius lib. 2, titu. de milit. discipl. quod contra Numantinos imperator missus eo momento, quo

castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit, qua pestе vacuefactus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformisse fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute atiem illam fortem & animosam Numantiam superauit, & incēdiis exustam, ruinisq; prostratam Numantiā solo æquauit. Scipio quoq; Africanus summis etiā effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis intactam & dotatā restituit. Hęc G. Bened. in sua repetitione, c. Raynutius, in verbo testamentum primo: n. 37. ext. de testam. Idcirco non est mirādum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis, & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas, imo si fiat exercitus 20000. hominū, tertia pars illius erit scortorū, & meretricū, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros. Maxime per pedites, quorum quisq; frequentius suam sibi cōsociat: quod contingit culpa capitaneorum, & ducū exercituū, qui talia pati nondeberent, ideo facilius & frequentius Thaidis castra, quam Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna, in l. Vnica, C. de castrensi omniū Palatinorum pecul. col. 5 in princ. lib. 12.

9 Nono: Milites multū & summè laudātur ex obedictia, quoniam vt ait tex. in c. Summa, 24. q. 1. summa militiæ laus est obedictia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est, obtēperare. ita dicit Barth. Cepolla, in tract. de imperatore eligendo, in verbo diuitiis, vers. 10 diuites, &c. Imo præcepto ducis omnino parendum, c. Quid culpatur, in fi. cū c. seq. ibi, igitur quod Cæsar præcipit, ferendū est, quod imperator, tolerandum est, eadem causa & quæst. Ex tali enim obedientia victoria sequitur; & satis imperii gloria parta est, dicit Luc. de Penn. in l. tam collatores, coll. 3. C. de re milit. lib. 12. & iussionib. gubernatoris exercitus, quæ ad bellū, vel pugnā spectant omnino parēdum est: & si quis contemnat eas, etiam si rem prospere gesserit, capite puniēdus est, l. 3. §. in bello, ff. de re milit. historiæ sunt nobis in promtu ad per Valer. in lib. de disciplina militari de ptæ; vt de Mālio Torquato, qui filium prium, licèt victorē, occidi fecit obviol disciplinā militarē. Et de Papirio dict qui Fab. Rutilii magistrum equitū, qui uersus edictum eius quā prospere pugn rat, virgis iussit cędi, securi percussurus contemni. aut precib. militū concessit maduersionem eūq; prosugientē Romā secutus est, nec ibi quidē remissio prius plicii metu, quam ad genua eius & fa cum patre prouoluerētur. & pariter sena & populus rogarent. Hęc tamē seueritas intantū est exercenda, vt animū militum imperatore exercitus auertat: quia tem belli rigor non debet omnino seruari c transact. & c. Sciendum, 29. dist. secund Io. Fabri, in prooem. Instit. super verbo, p bernari, vbi etiam dicit, quod tempore iura non seruantur de facto, licet sanctiu set quod iustitia illo tempore fieret, q alio: quia, vt dicit Cic. primo Officior *Nullu est tempus, quod iust. itā vacare*

10 Decimo, Milites etiam multum laud tur ex scientia militari, quā habere debe vt habetur in l. vnica, C. de castrensi om palatinorum peculio, lib. 12. ibi: qui pr sunt super actibus, quos inter ōs & er studiis itinerum prolixitas & expositio difficultas exercet, & probatur in l. 1. ff. de cretis ab ordine faciendis, ibi & peritia & Io. de Platea, in l. 1. C de condit. in ho public. lib 10. Et hoc est, quoniam turp ignorare scictiam & artem, in qua quis satur, l. 2. §. Seruius aūt Sulpitius, ff. de gi. iuris. Vnde dicit Vegetius lib. 1. c. 1. milit. Scientia rei bellicæ dimicandi audaciam: nemo facere metuit, quod ne didicisse confidit. Etenim in certa bellorum exercitata paucitas ad victo promtior est. Rudis & indocta multi exposita semper ad cædē. Idēq; 24. c. 1 di libri scribit. Cuius manib. est servā publica, studiosius oportet scientiam

di, vsumque reipublicæ iugis exercitiis dire. Et dicit idem Vegetius c. 13. secũ ibri, in pugna vsum prodesse amplius, vires. Nam si doctrina armorũ cesset: ni pugn' distat à milite, quę quidẽ scientia ecessario requiritur in duce exercitus, & in pitaneis ad guerram aut aliis habentibus ministrationem seu authoritatẽ in exer , vt ample demonstrat Cepolla, in tract. imperatore eligendo, in verbo scientiam, ar, quod hæc scientia militatis per armo exercitationem acquiritur, vt est casus In nomine Domini, vers. Hęc aũt. ibi, Iu emus vt semper milites ad exercitationem morum teneant, C de officio prefecti prę rio Africæ, & ibi Alberic. qui dicit per illũ ex. quod milites armorũ vsu quotidiano bella se præparare debent, allegat l. Mili , C. locat. & est casus in l Milites 2. ibi, vt morum quotidiano exercitio ad bella se reparent, C. de re milit. li. 12. vnde exercitus omẽ ab opere exercitii, & exercitatione tra it. text est in l. 1. in fi. ff. de milit. testam. Ve . lib. 2. de re milit. c. 1 ideo dicit, quod o ne artificium seu scientia exercitio crescit, perillud suscipit incrementum. text. in l. egatis seruis, § ornatricib & ibi gl. in ver incrementũ, ff. de legat. 3. not. gl. in ver possit, in c. Peruenit, 84. dist. & dicit Po cat. in suo vt. lib. Quod tria fecerunt Ro anos esse triumphantes & victores: scien rei militaris, exercitatio & fides Pro quo dit text. in § cumq;, in proœm. Instit. ibi, morum omnium solertiam, & legũ scien i, & circa nostras iussiones fidem, & text. in constitut. C. in princ. dicit arma & leges oman. omnib anteponi gentib. & natio ibus scientia & dignitate etiam dominari teritis effecit temporib. quoquidem sci tia rei militaris optime cognoscitur ex ex rientia, vt per plura ostendit Cepolla, in o supra citato. Ex quo infero milites ex tos plurimũ esse laudandos; quoniã ex rientia est rerũ magistra. c. quam sit, de e t. in 6. in princ. cũ aliis per eundẽ Cepol allegat. & dicit Philosoph', Natura po-

tentem ars facilẽ, vsus promtũ reddit artifi cem. & in 2. constitut. C. sed cum sit iuris periti, commendantur experiẽtia rerum, & in l. Certi, C. de iud. vbi causarũ experti iu dices dari possunt. Et dicit, Bernar. ad fratres de monte Dei: Rusticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit: in ocio simul eum corpore mollescit voluntas: facit vsus vsũ exercitiũ vires in omni labore mi nistrat. Et de huiusmodi exercitatione, quo modo à ducibus, & tribunis militũ docenda est, facit text. in l. Officium, in princip. ff. de re milit. & in l vnica, §. 1. C. de offic. prætor. Africæ, & quæ ample ponit Luc. de Penna, in l. milites, 2. col. 2. C. de re militari. lib. 12.

11 Vndecimo: Milites ex vigilantia laudantur; quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus exi stit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus vigilum, quod tota nocte vigilare debet: armatusque discurre re, & inquilinos admonere, ne culpa eorum aut negligentia incendium oriatur, text. in l pen §. pen ff. de officio præfecti vigilum. Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christum in euangelio, vt habetur Matthæi 24. Marc. 13. & Lucæ 12. *Vigilate*, inquit, *& parati estote: quia ne scitis qua hora fur veniet*. Nam hostes di cuntur fures, quos per dolum & insidias li cet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginen sium dux contra Assyrios missus, quos vin cere dubitans, vino & mandragoris dolose inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hieronym. libr. vigiliarum: Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum, scribit Lucas de Penna, in l. vnica, C. de studiis liberalibus vrbis Romæ, col. 11 lib. 11. imo ita in eis lau datur, & est necessaria vigilantia, quod si ex cubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur, textus in l. Qui excubias, & ibi gloss. ff de re militari, facit l, 3. § Si præfi diis, eod. titul.

12 Duodecimo. Etiã milites laudãdi sunt ex patiẽtia in aduersitatibus, & belli sudoribus: quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, frigore, ac cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles existunt, l. vnica, §. 1. C de cadu. tollen. & ad istud comprobandum G. Benedicti in sua repetitione, c. Raynutius, in verbo, testamentum, primo: nu. 39 versi. 8. miles, de testamentis, adducit plura dicta & historias antiquorum. Primo enim in testem adducit Senecam lib. 3 de ira, scribentem historiam de Timagine historiarũ scriptore, qui cum quædam contra Augustum Cæsarem scripsisset, monuit eum Cæsar vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit. nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdicit. Adducit pariter Policrat. libr. 3. c. 14. (qui plura exempla ibi de patientia scribit) de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum, quæ cum non multum faciant ad propositum, aliter non insisto. De huiusmodi patientia melius faciunt dicta Æneæ in 1. & 2. Æneidos, cum dicat:

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Lætitiam vultu simulat: premit altum corde dolorem.

Et lib. 4. de eo dicitur:

Mens immota manet, lachryma voluuntur inanes.

Et in primo:

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed vt dicit Lucas de Penna in l. Milites, 2. C. de re militari, lib. 12. allegando Tullium in 2 de Tusculanis quæstion. nostri exercitus primum vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit text. in l. 1. in fine, ff. de militar. testam. Deinde quis labor, quãtum agminis ferre plusquã dimidiati mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur aptè, vt si vsus fore dicat iectis oneribus, expeditis armis, vt membra pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor quanti laboris est? Ex hoc ille animo impauidus ad vulnera: ad hunc compositus animo inexercitatus miles, mulier videbitur. Cur tantũ interest inter nouum & veterem exercitum? quantum experti sumus ætas Tyronum plerunque melior est, ferre laborem contemnere vulnus, contemptudo docet. Quinetiam videmus exercitatos ferri sæpe saucios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quãuis læui ictu plorare turpissimos edere, at vero ille exercitatus vetus, ob eamque rem fortior, medicum modo requirens, a quo obligetur.

13 Decimotertio: Milites laudãtur in fortitudine: & in pluribus locis Imperatores vocat milites *fortissimos*, eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur & honorentur, vt de hoc est textus, in l. Tam colonos. in principio, & duobus aliis locis, C. de re militar. & in l. Fortissimi ac deuotissimi milites, C. de erogat. militaris annonæ lib. 12. Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono non perseueratur, & qua omnia roborantur & moderantur. de qua ait Philosophus 3. Ethicorum: Fortitudo tenet medium in timores & audacias. & Cicero Rhetorum 1. Fortitudo est conceptio, constans & rata paruulorum laborumque perpessio. & in Tusculanis quæstionib. libr. 4. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege suæ perpetiendis rebus obtemperans: vel conseruatio stabilis iudicii in eis rebus, quæ formidolose videntur subeundis, vel repellendis; vel, est scientia rerum formidolosarum, contrariarumque, aut omnino peragendarum, conseruans earum stabile iudicium. Ex quibus infertur, fortitudinem

um habere in arduis, & in grandibus pro-
batur, cum sit illa de qua dicitur, *Tendit ad
ardua virtus.* Hanc siquidem virtutem si
miles habuerit, minas non timebit, imo
nec mortem pauebit: cum viro forti ne-
quaquam turpis mors accidere possit. For-
titudo certe sui natura & effectu fortunam
superat, vnde Valerius: Fortiter, inquit, se in
aduersis gerere, quid aliud est, quam fortu-
nam sæuientem in adiutorium sui pudore
retinam vertere, vt dicit G. Benedicti in loco
allegato in præcedentibus, qui, vt ait, non
sunt optanda pericula, vt fortem quis se o-
stendat, sed sufficit, pericula si contingant
audacter tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad
Lucilium) tam demens, vt ægrotare cu-
piam: tamen si ægrotandum fuerit, sufficit
mihi effeminate faciam. Non enim pati
tormenta optabile est, sed pati fortiter: nec
debet vllarei nouitas fortia vertere pectora.
Cum non possit athleta magnos spiritus
habere, donec suum viderit sanguinem:
ergo illud;

*Sanguis fusus humi vires accensa roborat
nostra. Tunc enim prostratus animum nō pro-
stratum, sed cum magna spe ad pugnam descē-
dit, eaque virtute mala fortuna vincitur, &
victoria ornatur.* Oportet ergo milites esse
animosissimos, nullavi nulloque terrore à pro-
positorecedentes, & considerare, vt ait Va-
lerius, titu de cōstantia, in principio. quod
natura sic comparatum est: vt quisquis se
quo ordine, ac recta mente complexum
fuerit, vel iam gestū si obtrectetur acri-
us curatur; vel nondum editum si inter-
mittetur sine vlla cunctatione ad effectum
perducat. Vnde refert Salustius bellum
Catilinarium narrans prope finem. Cati-
linam Romanum potentia nimium ob-
stare die sui interitus milites suos sic ob-
testatus est: Nemo, inquit, nisi victor pro pace
bellum mutaret. Nam in fuga, salutem
frustra cum armaquibus corpus tegitur ab
hostes auerteris; ea vero dementia est sem-
per in prœlio, his est maximum periculum
qui maxime timent, audacia pro muro ha-
betur. Cum vos consydero milites, & cum
facta vestra æstimo, Magna me spes victo-
riæ tenet, animus, ætas, virtus vestra me
hortatur; præterea necessitudo, quæ etiam
timidos fortes facit. Hæc ille: Nam ei-
usdem nationis homines fortiores sunt ad
se mutuo auxiliādum. historiographi pro-
fecto laudant, & ad cælos vsque tollunt
eos, qui fortes & constantes fuerūt in prœ-
lio. Multa & terribilia Piso Romanus con-
tempsit dum speciosum mentis suæ flecti
noluit rigorem. Laudatur pariter ille Iu-
das Machabæus primo Machabæorum 3.
ibi: Et surrexit Iudas qui vocabatur Ma-
chabæus: & induit loricam sicut gigas &
succinxit se arma sua bellica in prœliis, &
protegebat castra gladio suo; similis factus
est leoni in operibus suis, & sicut catulus
leonis rugiens in venatione, & de prœliis
inde narrabant omnes gentes.

De Catone Maiore refert etiam Vale-
rius Maximus libro tertio, titulo, de forti-
tudine: Felicior, inquit, progenie sua su-
perior Cato, à quo Portiæ familiæ principia
manarunt: qui cum ab hoste in acie vehe-
menti periculo peteretur, vagina gladius
eius elapsus decidit, quem subiectum prœ-
liantium globo, atque vndique hostilibus
pedibus circumdatum, postquam abesse
sibi animaduertit, adeo constanti animo
in suam potestatem redegit, vt illum non
periculo oppressus rapere, sed metu vacuus
sumere videretur. Quo spectaculo atto-
niti hostes, postera die ad eum supplicem
pacem petentes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad
Syriæ regem missus, sua fortitudine, & au-
dacia ac si totus senatus adfuisset regē terr-
uit, de quo idem Valerius, lib. 6 titulo de
grauiter dictis aut factis.

Iulius quoque Cæsar, vt idem Valerius
Maximus titulo de fortitudine refert: Cum

in gladiis innumerabili multitudine & feroci impetu Neruiorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnāti militi scutum detraxit: eoque tectus acerrime prœliari cœpit. Quo facto, fortitudinem, & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla & historiæ, quæ Guilielmus Benedicti in dicto loco pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad satuitatem exempla bellicosorum virorum cum illustribus victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Ioannem Rauisium Textorem in sua Officina, vbi ampliſſime. Adde etiam de Parmenione duce fortissimo bellicoso & strenuo per Franciscum Patritium libr. nono, de Institutione reipublicę, titulo secundo. Dicit etiam Lucas de Penna in dicta lege fortissimi, Cod. de erogatione militar. annonæ, libr. duodecimo, quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles) sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula, & præstantis animi: & ibi ample. vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt plura pulchra dicta pro militibus; sed cum hęc materia iam sit satis onerata extra suam materiam, hic non repeto.

14 Decimoquarto: Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce eorum exercitus, cum de strennuitate laudantur. Titus Liuius 11. ab vrbe condita, addebantur & laudes, quibus haud minus quam præmio gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur, leg. 1. §. Sed vtrum, ff. de seruo corrupto, &c. Sunt nonnulli, 68. distinctione. vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret. vt ait Cicero 2. de Tusculanis quæstionibus; ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi, columna vltima: ibi. quartum decimum. C. de erogatione militaris annonæ, libro duodecimo. Hinc est quod vt videmus milites, attribuunt gloriæ & honori mori in bello, cum talibus ibi mortuis dicant eos esse mortuos in lecto honoris, pro quo text. in §. 1. in fine ibi. Hi enim qui pro republica ceciderunt in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. Institut. de excusatione tutorum facit textus in l. Qua actione, § Si quis colluctatione, Digestis, ad legem Aquiliam, nihil timent propter laudem conquendam.

15 Decimoquinto: Milites laudantur ex deuotione; quoniam imperator eos etiam vocat *deuotissimos*, lege, Tam colleres, Cod. de re militari, & leg. fortissimi, deuotissimi milites, C. de erogatione militaris annonæ, libro duodecimo. Et est, quoniam deuota oratio multum ad fortitudinem: de cælo enim est fortido 1. Machabæorum, cap. 3. & capite decimo: Scidit Ionathas vestimenta sua, posuit terram in capite suo & orauit, & uersus est ad eos in prœlium, & conillos in fugam, & pugnauerunt, & Evigesimo septimo: Cum leuaret manMoyses & oraret, vincebat Israel. ita Lucas de Penna in d. l. fortissimi, ibi. Oruum deuota oratio, &c.

16 Decimosexto: Milites laudantur fide, seu fidelitate: quæ licèt in quoque necessaria sit, maxime tamen militibus congruit, vt sint fideles, in hoc militia fundata est, vt nulla fraude vitetur, quia, vt Cicero ait libro primo de officiis, fundamentum primum iustitiæ fides, & Seneca ad Lucillum, Fides (quit) est sanctissimum humani pectbonum, nulla necessitate ad fallendum gitur; nullo præmio corrumpitur, &

& hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prœlia exercent, & quod promittunt, minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum est perfidia: cuius efficacissimæ vires sunt mentiri & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quantum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est; illos 17
præcipue quorum status militaris, quorumque vocatio est rempublicam defensare, militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio de re militari, capite secundo, vbi dicit quod totius reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur: atque iuramenta suis principibus facta obseruẽt. Cui assentit Policraticus libro sexto, capite quinto, dicens, duo esse præcipua in milite, scilicet electio seu delectus, & sacramentum: vt scilicet, fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit Guilielmus Benedicti in sua repetitione, capite Raynutius, in verbo, testamentum, primo, numero quadragesimo secundo: ibi, decimo requiritur, de testament. & Ioannes Rauisius Textor in sua Officina, capite fidelissimi, scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare: pro quo facit lex, nihil interest, Digestis, de captiuis, l. Conuentionum, Digestis, de pactis, & in canone Noli, ibi, fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur; quanto magis amico pro quo pugnatur, vigesima tertia, quæstione prima, & canon. Innocens, vigesima secunda, quæstione quarta. Et armigeri qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent, cum tantum sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra euangelia. vt dicunt Angelus, Ludouicus, & Alexander, & post eos Dominus Iason. in l. tertia, §. iurari, column. 2. Digestis, de iureiurando. Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Dominum Cepollam in tractatu de imperatore eligendo, versiculo pro imperatore.

Decimo septimo: Milites etiam laudantur ex perseuerantia: nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseuerauerit, nunquam reportabit victoriæ triumphum: imo deficiens in vno factus est omnium reus. canon. desleat peccator, de regulis iuris. Nec meretur dici athleta, qui saltem non vicerit, lege prima, Cod. de athletis, libro decimo. vnde Romani, quia contra Carthaginenses in bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex artibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundum Ciceronem Rhetoricorum primo, perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque permansio. Nam talia continuata vigent; imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem perseueranter cadendo, secundum Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo,
Sic tu proficias, non vi, sed sæpe studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in oratione ad Cæsarem senem de republica; simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerentur in bello, non reputabant se felices ad finem vsque non perseuerantes.

de quibus Valerius lib. 2. de institutis. Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium: sed qui in acie principis pro republ. ceciderunt, adhuc post per gloriam viuere dicuntur, §. 1. Instit. de excusat. tutorum; quia vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi De Ænea legitur lib. 2. Æneidos, quod per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Quilicèt multas in parte sensitiua pateretur tribulationes tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit: imo suos cõsolãdo, fortius perseuerauit, vt pulchre habetur lib. 1. Æneidos, vbi ad suos milites,

Reuocate (inquit) *animos maestumque timorem*
Mittite, & hac olim forsan meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latiũ, sedes vbi fata quietas
Ostendunt; illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et libro 4. de eo sic dicitur:

Mens immota manet, lachryma voluũtur inanes.

Et Valerius lib. 3. cap. 250. De fortitudine, ponit de perseuerantia cuiusdam militis & lib. 3. tit. De fiducia, scribit de perseuerantia vtriusq; Spartani. Cæsar etiam ad cælos vsq; summos perseuerantiam militarẽ, lib. 7. suorum commentariorum de bello Gallico extollit. Et intantum est laudanda in militibus, quod ex contrario desertio militiæ est grauiter, etiam vsq; ad mortem punienda: vt per plura satis comprobat G Benedicti in repetitione c. Raynutius, in verbo testamentum, 1. num. 43. de testamẽtis, quæ non tango, cum sit extra fines laudis, 18 & propositi nostri. Decimooctauo: Mortes etiam laudãtur ex caritate inter eos, cum in militibus debeat esse caritas & mutua dilectio, qua deficiente ex sententia veritatis diuinæ desolabuntur. Immo videtur quod maior debet esse dilectio inter milites, quã inter parentes; cum, vt facit tex. in l. militem, Cod. de procurat. Miles admittitur ad comparẽdum tanquã procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea pactum de succedendo velut mortis captandę inductiuum, nõ valet. l. fin. C. de pact. Et tamen inter milites valet, l. licet inter priuatos, Cod. eodem. de pactis, eo quia abundantia mutuæ dilectionis facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socii passionum, ita esse debent & consolationum: iuxta dictum Apostoli ad Corinth. & cum socii sint, & vnius societatis, debent se adinuicem diligere tanquam fratres: vt habeatur Prouerb. 18. Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater. facit text. in l. Verum, in principio, ff. pro socio, vbi societas dicitur ius seu species fraternitatis, & ibi glos. in verbo, fraternitatis, & vt dicit G. Benedicti in loco præallegato si se non adiuuarent in prælio, essent pares dæmonibus: dæmones enim si sẽ dõligant, tamen mutuo auxilio coadiuuant contra nos in prælio. Sic faciunt milites armigeri: quoniam si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium & pericum, nec illi nec cæteris. Et ista caritas consistit in duobus: sc. vno modo adiuvando proximi habendo; alio modo veritatem adhærendo, vt dicit Luc. de Penna, in l. fin. tissimi, col. 1. ibi: quartum, C de erogatione militaris annonæ, l. b. 12. Decimonono

19 † Etiam milites laudãtur ex sapientia: quoniam vt habetur Prouerb. 24. Vir sapiens fortis est, & vir doctus robustus est. & Gregorius in Moralibus: Valde fortitudo debetur, nisi per consilium fulciatur. Et

rus Liuius lib. 2. de bello Punica: Malo te sapiens hostis metuat, quã stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal; nil temere agentem metuet. Non .n. tantũ viribus corporis & lacertis fortitudinis gloria est, sed magis in virtute animi, dicit Ambrof. 1. de Offic. & Cic. 1. de Officiis: arma sunt foris arma, si non est consiliũ domi: quod citat Panor. in c. Ex multa, col. 2. versic. nota quod pollens consilio, extr. De voto. & perierunt gigantes, quos Dominus non elegit: quia non habuerunt sapiẽtiam. Baruth. 3. Non sic dicitur de filio sensato, propter quem Dominus deiecit potentiam inimicorum. Ecclesiast. 47. Expedit enim interdum astutia, insidiisque pugnare, magis in bello iusto & cõtra eos, qui neque manu aperte deuinci, c. Dominus noster, 23. q. 2 & ibi plures concordantias, l. 1. §. non dicit ff. de dolo, vnde Gregor. in Registro, lib. 3 c. vltim. Terrenus hostis, qui munita occupit inuadere pugnãdi arte sic vtitur: intenterquidam ponit insidias, & ad vnius ruinexpugnationem totum ostẽdit, vt dum ad defensionem loci illius vbi instat periculum, conuenitur, loca alia, de quibus nulla suspicio, capiantur, & euenit, vt qui contra resistentis virtute expulsus est, latens obtinerat, quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non tenetur. Ita dicit Lucas de Penna, in l. fortissimi, ibi: quintum sapientia, C. de erogat. militar. annonæ, lib. 12. Et quod in militia requiratur sapientia, probatur in l. postliminium, §. fin ff de capti. & postliminio vbi not. Angelus in l. quod constitutũ, ff. de militar. testam. & in l. vnica, Cod. de horreis in publicis horreis, lib. 10. Et ibi Ioan. de Platea. facit etiam quod notat Bald. inl. Ex diui, C. de locato, in fi. per d.l. quam. Et ad hæc vide Valerium tit. de sapienter dictis, qui de Scipione scribendo, sic ait: Turpe est viro militari dicere, non putem, ex explorato & excusso consilio quæ gerenda aguntur administrari oportere, arbitrabatur summa ratione: irreuocabilis est enim error, qui violentiæ Martis committitur. vnde Cicero lib. 1. De senectute: Non viribus aut velocitate corporis res magnæ geruntur, sed consilio, authoritate, & scientia. Dantes enim consilia plus agunt aliis & philosophi consilia plus valuerunt in bellis quam principes aliunde, vt idem ait lib. 1. Officiorum: & salus est vbi consilia multa. Prouerb. 11. Vnde Trogus Pompeius lib. 11. ait: Alexander victoriam obtinuit, qui consilio gubernauit exercitum. Ita Cepolla in tract. de imperatore militum eligendo, in verbo, virtus, vbi apprime comprobat, quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictum Horatii in Odis, lib. 3. ode 4.

Vis consilii expers mole ruit sua.
Vim temperatam dii quoq; prouehunt,
In maius; idem odere viros
Omne nefas animo mouentes.
Testu mearum centimanus Gyges,
Sententiarum notus & integra,
Tentator Orion Diana,
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus libr. 4. Argonauticõn, ita scribit: *Sæpe agri potior prudentia dextra.* Et habetur Ecclesiast. 9. Dicebam melliorem esse sapientiam fortitudine: & paulo post: Melior est sapientia, quam arma bellica, & Sapient. 6. Melior est sapientia quam vires, & vir prudens quam fortis: & melior forti est sapiens vir, & prudens vnũ consilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum lib. 2. Iliad. Agamemnon asserit facile se Troiã potiturum, si decem sibi adessent Nestori similes, tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium, quã magnam militum manum: testis est Cælius libro antiquarum lect. 6. c. 31. Facit optime poetica historia ab ipso Homero Odyssææ 8. descripta: dum ait, Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concũberet, nec vires supperetent: quibus adulterantes

deprehenderet, ad artes ingeniumq; confugit: lectum suum catenulis inuisibilib. circumuinxit, quod vbi feciſſet, foras abire ſe ſimulat: deinde cum in arctiſſimis eſſent complexibus Mars & Venus vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis ſe circumagerent, vnde in adulterio manifeſto deprehenſi ſunt. vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam aſſequitur tardus celeremque citumq;,
Sic vti nunc Vulcanus, vt eſt veſtigia tardus
Mauortem cepit, qui percutiſsimus vnus
Cunctorum, quicunq; tenent ſupra aſtra deorum.
Et quanquã eſt claudus pede, rem tamen arte peregit,
Proinde etiam debet pœnas deprehenſus adulter.

Cui ſententiæ conformat illa Menedemi philoſophi, teſte Laertio. Capitur ergo & ab infirmis celer, Aquilamq; breui teſtudo vincit. Ad hæc accedit alia, & vera hiſtoria, quam recenſet Plutarchus in vita Sertorii, & Valerius Maximus libro 7. cap. 3. & Sextus Iul. Frontinus libr. Stratagematum vltimo, cap. fin. de qua etiam meminit Ioann. Andr. in cap. 1. in verbo, difficile, extra, de treuga & pace, quod cum Sertorius ipſe dux ſtrẽnuus ſuis copiis ex Barbara turba conflatis rationibus perſuadere non poſſet in re militari plus habere ponderis, & momenti conſilium, quam vires temerarias: poſtea quam illi interdum parum feliciter certaſſent; hoc commento vſus eſt: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie ſenioque confractum, alterum vegetum cauda piloſa; atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi ſtatura, & viribus admirandis. Contra valenti & forti puſillum imbecillum & debilem admouet hominem. Hic vt illi præceptum erat ſingulos pilos robuſti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerſo caudam omnem gracilis equi ſimul manibus vtrisq; deprehenſam vique impetu conatur euellere. Qui cum caſſum niteretur, riſum circumſpectan prębuit. Sub hæc aſſurgens Sertorius ius conſilio præceptoque hæc acta fuer Videtis (inquit) cõmilitones quanto poſſit ingenium quam vires: cui hi concordat dictum Horatii, libro 2. Ep larum ad Auguſtum cum ait:

Vxor prom'ſſo, caudaq; pilos vt equina.
Paulatim vello. demo vnum, demo etia num
Dum cadat elu'ſus ratione ruentis acmi.
Qui redit ad faſtos, & virtutẽ aſtimat

Hæc recitat Tiraquellus in ſuis le connubialibus in prima lege. Vige Etiam milites plus laudantur, & inte extolluntur felices, quam alii. Vide tius libr. 3. de re militar. in principio Rem militarem virtute ſola, vel cen citate contineri. Et Cepolla in tracta te allegato. in verſic. ob felicitatem. commendat felicitatem in militia me in Duce exercitus, adducendo p xempla de multis, qui laudem mer ob felicitatem. Et felix dicitur proſpe cuncta ad votum ſibi ſuccedunt: vt in procemio Inſtitut. in verbo, Felix. T vero in ſua Officina, in c. Fortunati ces, annumerat plures, qui fuerun fortunati & felices. Et iſtud interdu uenit à virtute animi, vel propter diuitias. vel cognitionem rerum ma per gloſſ. in d. verbo, Felix. in procem vel ex cuſtodia & adminiſtratione angelorum cuiuslibet, qui iuuant p quibus ſunt cõmiſſi: ita quod vnus deputatus vni eſt fortior, & maior cuti ſupra dictũ eſt qd quandoq; v gelus vnius patriæ ſeu gentis reſiſt vt habetur Daniel. 10. Sic etiam v lus vnius hominis particularis reſiſt prout in caſu ſimili recitat Plutarch Romanorum fortuna, allegatus lium libro antiquarum Lectionum

sap. 31. in fine. vbi dicit, Marcũ Antonium
& Augustum singulari amicitia & beneuo-
lentia iunctos, cum supperet ocium, sæ-
pe lusibus inter se diuersis transmittere so-
litos, verum in his cum semper victus abiret
Antonius, quidam apud eum diuinãdi pe-
ritia clarus, audacter ita admonuit; Anto-
ni, quidnã tibi cum adolescente isto? refuge
istũ & vita. Tu quidem illustrior es natu, itẽ
grandior, sed plurium quia imperator, bel-
la multa exantlasti, peritia rerum præstãtior
es. At nescis quo pacto huius ipsius Dæmo-
nem Dæmon reformidat tuus. Quin ti a
quidem fortuna ex se ampla est, sed fortu-
næ adolescentis subblanditur. Quod ni ab-
ieris procul, ad illum defecturam apparet.

Vigesimo primo: Miles habens cicatri-
ces ex vulneribus sibi illatis in prælio, lau-
dandus est. vnde legitur in historia Schola-
stici, quod Antipater Idumæus pater Ma-
gni Herodis in quodam seruitio imperato-
ris fuit multis vulneribus confossus. Qui
tandem ab æmulis accusatus apud impera-
torem, reiectis vestibus totus denudatus,
dicit; *Ego Cæsar nolo me verbis apud te excu-*
sari: sed ista vulnera quæ suscepi pro te, lo-
quantur pro me, si ego diligo te: & ob id Cæ-
sar illum in gratiam recepit & inculpatus
remansit. Exemplum est nobis cicatricum
repræsentatio in corpore saluatoris nostri Ie-
su Christi, & stigmata perpetua, quæ sunt
quoddam sigillum irrefragabile, & supra o-
mnia alia sigilla authenticũ, ostendens ve-
ritatem suæ victoriæ & gloriosæ resurrectio-
nis. Immo etiam in corporibus martyrum.
Nam, vt inquit Augustinus in vlt. de ciui-
tate Dei: In corporibus martyrum remane-
bunt post resurrectionem citatrices in signũ
victoriæ præteritæ. Et in eodem libro et-
iam dicit: Videbimus in corporibus marty-
rũ cicatrices, quas pro Christi nomine per-
tulerunt, nec erit in eis deformitas, sed di-
gnitas, & in eorũ corpore quædam singu-
laris pulcritudo fulgebit. Ideo à simili ala-
cres pugiles ob vulnerũ cicatrices à suis du-
cibus laudari debent. Horum meminit spe-
ctabilis vir Bartholomæus Chassanæus, hu-
manorum iurium Doctor, suo in Catalogo
Gloriæ mundi, in nona parte eiusdẽ, quem
tempore ac loco Lector videre nequaquam
grauabitur. Quod debetur stipendiariis, an
† possit peti per eorum creditores? Huius 159
q. meminit eximius Dom. Bald. in l. Spem,
num. 2. Cod Quæ res pignor. obligar. pos-
sunt vel non. Dicens, stipendium, quod
debetur stipendiariis, per eorum creditores licite petitur, in subsidium, si aliud non
habent, quod credit verum, si non detra-
hatur à seruitio Reipublicæ, cuius commo-
dum præferendum est commodo priuato-
rum. Quemadmodũ etiam dicitur, Quod
stipendia publica non venduntur, nec ad-
iudicantur. in subsidium. Baldus in l. Sti-
pendia, numero primo, De except. rei iu-
dicat. Et quid censendum in præbendis
clericorum? vide causa breuitatis D. Bal-
dum, in dicta lege Spem, numero primo.

An omnis † militia faciat quem nobi- 160
lem? Paucis respondendum, quod non: 161
quia militia † simplex non facit quem no- 162
bilem. Militia † enim simplex de per se
non est dignitas. Gloss. in verbo, Equi-
tes. in l. Vnica, Cod. de equestri dignitate,
libro duodecimo, & Bartolus in l. Ex eo
tempore, ff. de militar. testamen. ergo non
omnis militia facit quem nobilem. Bar-
tolus in l. prima, C de dignitat libro duo-
decimo. vt etiam dicunt Cynus Bartolus,
Baldus, & Salicetus, in l 1. Cod de iur &
facti ignorant. Baldus & Angelus in lege
Filiusfamilias, §. veterani, ff. de procura-
tor. Ioannes de Imola, & Panorm. in cap.
In nostra, de procuratoribus. & Dominus
Iason in l finali, Cod. de testament. & in
l. Si quis in conscribendo. column. prima,
Codice, de pact. vbi plus dicit quod mili-
tia nedum est dignitas, sed nec nobilitas,
tamen hoc tempore ex communi repu-
tatione milites saltem equestres haben-
tur pro nobilibus, & gaudent priui-

legiis nobilium, ita quod non cothisantur in talliis & collectis ordinariis. D. tamen Alciatus. de pact. pag. 268. & 269. dicit quod
163 militia sit dignitas, & miles sit † pagano dignior, sed ipse non tenet hoc verum in omni militia; quia hoc fallit in militia simplici de per se, vt immediate supra meminimus.
164 Militis arma † in executione rei iudicatæ, an sint auferenda, D. Iason in §. Item Seruiana. Instit. de actionib. describit quod
165 non, & dicit ibidem, Militibus † arma sunt relinquenda, sicut etiam libri scholaribus,
166 breuiarium clerico. Militibus † an liceat capere res rusticorum ad comedendum, aut ad aliud faciendum? puta equos, boues, vaccas, vitulos, porcos, pauones, capones, gallos vel gallos gallinaceos, gallinas, gallinulas, pullos, anseres, grues, gallopauos, columbas, phasianos, perdices, palumbes, turtures, alaudas coturnices, ciconias, capras, querquedulas, picas, cycnos, olores, cuniculos, lepores, & alia animalia hîc causa breuitatis omissa: Item, panem, butyrũ, lac, cremam, vinum, cereuisiam. Item frumentum, triticum, hordeum, auenam, fenum, & similia. Nec etiam alia nequaquam comestibilia; nempe pecunias, vestimenta, supellectilia, arq; huiusmodi alia. Huius quæstionis meminit eximius D. Carolus Ruinus, suis in consiliis. consilio 107. quinti voluminis, num 6 & 7 & determi-
167 natibi quod non, quia debent illi † de exercitu se permunire, & si quid deest, debent ex communitatibus terrarum exigere, hoc est, secundum Salicet. quod à communitatibus terrarum debent exigere, antequam perueniatur ad grauamen singulorum, l 1. §. Quod si nemo, ff. Quod cuiusq; vniuersit. nomine, vel contra eam agatur, sed vbi nihil esset in communi, debet collecta imponi, vel si tempus nõ patitur, debet ab habentibus recipi, & postea collecta imponi, vt eis satisfiat, à quibus receptũ est. argum. l. Omnes 2. Cod de operib public Reliqua lector videre poterit loco præallegato. Hanc quæstionem supra pauciorib. verbis etiam
168 tetigi. Quæstio an mareschalli hospitiorum plusquam ordinarium stipendium exigere possunt. Nam hodie etiam ordinarii habent stipẽdium, & præter illud varias fraudes committunt, vt paulo latius repetere & explicare possum: nempe mareschalli hospitiorum vel epidimetici quatuor generis esse hodie videntur, vt primo præfectii hospitiorum, qui vulgo *commissarii distributionis & hospitiorum* vocantur; tum sunt designatores, quos vulgo *quartarum magistros*: deinde metatores castrorum, deinde metatores hospitiorum, qui etiam mensores vel *foreris* vel *foreratii*, vulgo *furieri* licet dicuntur. Hi variis manticulationibus & conspirationibus id sæpe simul, sæpe seorsim agunt vt ciues, vel agricolas, vel alios pecunias emungant & se locupletent; quũ vero id hodie cum magna fiat pernicie Reipub. & simul cum maximis tribulationib. hominum innocentium, detestandum desino tales imposturas. In primis illud libet lere nequeo, quod iam receptũ est, sed prorsus contrarium legibus & bonis moribus ad infamiam falsariorum pertinet. Illi nimirum dico, quod quum in hospitantibus militibus nomen militis hospitandi detur & prisco more solet inscribi ianuæ aut portę hospitii assignati, vel loco nominis ponebatur scutum, vel signum, vel (vt vulgo dicitur) ipsa marca: nunc illud non faciunt ipsi mensores hospitiorum vel foreri, sed paruæ schedulæ nomen militis hospitandi cum nomine patris familias hospitis vel solum nomẽ patris familias vel solius nomen militis aut militum inscribunt, & illam schedulam non vnam sed plures dant mensorum hospitiorum dant militi in hac re instructo & subornato, qui mox cum schedulis pergit ad ditissimi vel ab ipsis designati ædes, dicit, & schedula vna monstrat assignatum esse ibi hospitium. Sed si dare viginti, vel triginta, vel amplius placito, daleros, vel similem copiam

…ię, se non venturum & liberaturum ipsum …onere hospitandi. Itaq; vbi hanc pecu…iam emūxit, & rem composuit, pergit ad …des alterius, tertii, quarti & cęterorum, de …uibus schedulas habet: sic maximas pe…unias breui spatio, magno compendio ac…uirit, sed dispendio subditorū & principis. Nam in vrbe ea, quæ solet hospitia suffici…entia præbere viginti millibus militum, & …mplius, nunc vix possunt propter talem …raudem quatuor millia militum hospita…i, & adhuc vix, nec nisi cum summis que…elis & altercationibus: sicut multis experi…mentis compertum est, & vnde multæ tra…ediæ fuere nostris temporibus concitatæ …um pessimo rerum successu. Vt verè dici …unc liceat confiteri, quod in locum bono…um morum, & bonarum consuetudinum …rumpunt mali mores, malæ consuetudi…es, pernicioſæ fraudes, & pessima faci…ora, quibus nos obuiare volumus & sem…er restitimus vt ipsam iusticiam defende…mus. Nam sciant ipsi forrerii, quod ta…a & similia faciendo, committunt mani…sta furta, rapinas, & falsaria, insignia cri…ina digna emendationibus, & supplii…stum propter facti acerbitatem, tū pro…er multorum pericula & varia rerum pu…icarum incommoda. Nec ipsi solum …rerii huius criminis rei sunt, sed etiam …nes illi milites qui hāc impertinentem …inusitatam veris moribus receptionem …l designationem exequuntur, & hinc pe…nias piscantur. Quum longe præstan…s esset, quod amicitiam & defensionem …cunque possent præstarent, quam hanc …lentam & astutam ac fraudulentam ex…ionem, legibus & iustitiæ contrariam: …arii enim non minus sunt hi milites, …am ipsi forerii, l. Prima, cum sua glossa. …l. de metatis & epidimeticis, libro duo…imo, & ibi Lucas de Penna, & Ioannes …getes in suo libello (qui Enchiridion …itaris disciplinę dicitur) in prima parte. …a, imo innumerabilia dicenda adhuc

forent, de armigeris, militibus acstipendia…riis, vt primo de eorum bonis & malis mo…ribus, vel criminibus, quæ omnia, ne tæ…dii arguar, omitto. quia voluminis modū etiam excederent. Secundo, de commodis & incommodis militum; sed quia quæ sint commoda militum, ea latissime exponit Iuuenalis in Satyra, quæ incipit;

Quis numerare queat feliris pramia Galla
Militia, nam si subeantur prospera castra, &c.

Hæc etiam latius in legibus nostris exponuntur, & vbi priuilegia tractantur, ideo de his in præsens supersedeo.

Non debet omitti illud impertinens nunc nimis crebrum, quod sibi † subinde 169
tribuni militum, centuriones vel capitanei, horumque officiarii arrogant in liberandis impostoribus, vorsuram bonorum aut bancumruptum (vulgo dictum) facientib. qui vt suos creditores ludificent, ipsorum auxilio potissimum euadunt. Olim variæ erant artes (vulgo praxes dicimus) diuitias acquirendi, sicut Horatius satis clarè exprimit & demōstrat in quinta Satyra, Sermonum secundo, in quasic incipit:

Hoc quoq; Tyresia prater narrata petenti
Responde: quibus amissas reparare queam res
Artibus atq; modis. quid vid s?

Hodie lōge maioribus subtilitatibus fraudulenti homines vtuntur quas multiplices excogitant: sed inter eas vnum duntaxat exemplum vulgo casum attingam hoc loco, vt simpliciores erudiam cauendi sibi præsertim tempore belli. Etenim si quis vel mercaturam faciens, aut proxenetam professus, iacturam suarum rerum semel vel sæpius patiatur, vel pati se fingat, & hinc vorsuram faciat (vulgo *banqueroute*) tunc is se monasteriis abdit, vel propriis aut amicorum ædibus includit, ita vt nusquam prodeat, nullam aliam ob caussam, quam ne à creditoribus compelletur néve

incarceretur; quod si ne hac quidem arte satis tutus est, vt possit creditorum molestationes euitare, proximam fallaciam aggreditur, protectam præfectorum militiæ socordia vel malitia. Nimirum ipse tribunum militarem vel cēturionem aut Capitaneum huiusve officiarium accedit, & facta recommendatione, vel aliquo dato vel saltem promisso symbolo tantum hoc procurat vt in numerum vel matriculam (vulgo *rotulum*) militum inscribatur militum, inquam pedestrium vel equestrium, vel classiariorum, prout ipsi visum fuerit commodum; quo impetrato ac relato in catalogum nomine sine impedimento, citatione, & executione libere in publicum prodit, & ipsos creditores egregie deludit. Nam si quis ex creditoribus ipsum citare aut ad soluendum cogere velit, mox Tribunum vel Centurionem aut similem Capitaneum, cuius catalogo inscriptus est, conuenit & rem edocet, petitque à creditoribus liberari. Nec mora longa fit, quin tribunus, centurio vel similis capitaneus ipsum defendere incipit, contra creditores tuetur, & iuris cognitione eximit, idque per vim & arma potius, quam per formam iuris & æqui: idcirco debeo omnes Tribunos, Centuriones, Capitaneos, Magistros militiæ monere, ne iniustitiæ patrocinium suscipiant, neque à fraudulentis hominibus patiantur iniuriam fieri bonis creditoribus. Nam omne malum quod hinc committitur, in ipsos propemodum redundat, & Deus vindicabit. Vnde videmus quod tales Tribuni, Centuriones, Capitanei aut similes in bellis infelices sunt. Nec mirum est, quia pro militibus non milites, sed ignauum pecus, pro bonis malos, pro fidelibus impostores, pro latrantibus canibus muta pecora circumducunt, Deum offendunt, Principes & Rempublicam fallunt, seipsos infamant, malique peccandi ausam præbent, prorsus contra quam ipsorum officium postulat. Hoc volui, ne Tribuni, Centuriones horumque officiarii ignorarent. Nam nemo litis declinandæ, vel euitandæ captiuitatis vel effugiendæ solutionis vel similis fallaciæ causa volens fieri miles, debet inscribi vel recipi in ordinē militarem. Non qui talis est, non dat nomen militiæ, id vt militet, sed vt alios fallat. l. Prima. & Bartol. & alii scribentes, Cod. Qui milit. possunt vel non lib. 12. Facit etiam l. Nō tantum. Cod. eodem titul.

Visum fuit mihi adiungere carmen laudem bonorum militum, rursus alipd vituperium malorum, pluribus de cau Primo, vt illos ad virtutem promouea currentibus calcar addam: hos à malo instituto dehorter, & labentibus in prec manus supponam, ne penitus pereant, alios secum in perniciem trahant. Secu do, vt contrariis iuxta se positis rem dam clariorem; idque consequar, vt bus viis demonstratis in re militari, ant lantes meliorem eligant. Denique q ipsi versus facilius memoriæ hærent, & l ctorem paucis rem plenè erudire possi Nec quis hoc improbet si consideret p rimos bonos authores simili pacto po lum docuisse. vnde extant veterum p tarum Satyræ, quas hic plurima ex p imitor.

170 De bonis militibus omnis generis comium.

Et populum late regem, bellique potentem
Militia cœtus hilares pro nomine Christi,
Quis laudare potest sat dignis laudibus v quam?
Vna boni belli commixtio continet omn
Virtutes hominum: sequitur victoria lau
Et lauri atque auri pia pax redimita t nie.
Hinc rerum terra gratissima copia prosp
Quæ vitam viuis, quæ famam terminus stris.
Quicquid habent Musæ, quidquid Ve atque Diana,

Qu

Quicquid Apollo potens, & cali Iupiter ampli
Cum Iunone sua, cũ Baccho possidet vsquam.
Omnetenet Pallas de patris vertice nata:
Qua dea bellorum, qua Martis temperat acta,
Condidit hinc arces, & sceptris oppida seruat.
Quidquid agunt ciues, & quidquid rusticaturba,
Adde quod insignis sacer ordo rogare valebit:
Illustri belli rex præstant at'q; ministri,
Ordoque militia virtutes aggregat omnes.
Militibus veris ergo laus summa debetur.
Nec mea lingua potest castrensia dicere dona,
Quæ pro laude sua referunt monumenta laborum.
Stipsvenit insignis aris de munere prisco,
Argentumque nitens, auri quoque splendida massa.
Cumphilyris varia species; & forma corona,
Mox & coronarum census, patrimonia lauta:
Nobilitatis honos, tituli per nomina vulgi.
Tumstatuæ, statuarum templa, columna,
Æternum chartis signatum, & marmore remen.
Quin taceo gemmas, phaleras, insignia mille,
Armillas, Bullas, Zonas, cum torquibus arma.
Vtquisfortis erit, sit felicissimus idem.
Hæc Ducis, hæc Equitum referunt, hæc militis omnis,
Vt Castrense bonum castrensia iura coronet.
Qui verus miles? qui fortis pectore & armis,
More leonis agit, defendens optima iura.
Iustitiamque docet, nec gestis temnere diuos.
Quique malos punit, qui iustos protegit inse:
Contentus paruo, qui spernit viuere rapto.
Principis hic solers nutus, & iussa capessit.
Obsequio promtus poterit superare Chimæram,
Et bara patria gladio pessundare monstra.

Hic qui sanguinei iuuenilia munera Martis
Suscipit, integrior vita, scelerisq; recedens,
Delitias pellit flammasq; libidinis aufert.
Virtutis studio, turpes extinguit amores.
Assiduoq; volans validus sit membra labore.
Præclare gestis rebus splendescere certat.
Qui spaciũ vitæ extremũ inter munera ponit
Natura, qui ferre queat quoscunq; labores.
Nesciat irasci, cupiat nihil & potiores
Herculis arumnas credat sanosq; labores.
Et Venere, & canis, & plumis Sardanapali.
Vim sine consilio prudens non incipit vllam.
Vtq; mole sua ruat, atqui vim moderatam
Auxilio Diuãm semper sic prouehit arte
In matus, latis vt sit successibus auctus,
Mente Deum, sactisq; colit, viresq; mouentes
Omne nephas animo improbat aptans atque repellit.
Hic qui talis erit, cum vincit passib. omnes,
Claustrorum monachos, quos stringit regula vitæ
Pro libito deuota viro re & nomine sancto?
Respice castrenses sudores, mille pericla,
Confer cum vita monachorum lancib. æquis,
Nunquid turabis per numina cuncti Deorum,
Quod castri miles grauiori fasce laborat.
Ingrediturq; viam vitæ, quã præcipit author
Æternæ pacis Christus, mileso; quietus.
Armigeri ergo omnes gaudete & credite Christo,
Et Christi verbum defendite pectore forti.
Vobis æterna laudes, & gaudia restant,
Dæmone deuicto lætissima regna supersunt,
Atq; triumphandi cum sanctis summa voluptas.

171 De malis militibus omnis generis vituperium.

Militia mollem turbã, numeresq; malorum
Si versu insector, Musa concedite quæso.
Credo, malos mores sectantis castra popelli
Idcirco nullus scripsit, quod tangere nollet
Vlcera feruentis stomacho, bellumq; parantis.
Hoc ergo vitium grauiter resecabitur vnquã?
Primum quod nolit miles nunc discere pulcra,
In cœtupri auo forsan si corrigis vnum,

Tota cohors inimica venit, omnesq; manipli
Consensu magno officiunt. Sic dignũ erit ergo
Declamatoris Mutinensis corde Vagelli,
Herculeis manibus, vel casus fulte peribis,
Ecquis inermis adest audent attingere verbis
Armatos ferro, pungentes cuspide teli.
Inq; illos versum conscribere grande periclum;
Qui mox cum cupiunt, ferro proscribere possunt.
Moribus hi praui citra discrimina cadunt
Iustos, iniustos: grassantur more ferarum.
In scelus omne ruunt: inprimis viuere cade
Sanguinibusque volunt, iustorum tormine gaudent.
Qui tales degunt, quis illos laudibus ornet?
Nemo bonus certe; tacitus quin despuat illos.
Altera colluuies vitiorum posidet ipsos
Armigeros multos, quod turbant commoda pacis,
Immensis technis, mendacibus atque susurris,
Inter priuatos gignunt mala semina belli:
Charos dissidiis separant; in vulnera cogunt
Mutua deferri; sic cades cadibus addunt:
Nulla fides pietasq; viris qui castra sequuntur:
Ergo malus Damon vitiosos torqueat illos
Hydrarum afflatu, serpentis & aspidis ictu.
Infestus iustis miles per Tartara tendat.
Tertia congeries conturbat castra malorũ:
Quod vercs domines proprio de limine pellunt,
Et spoliant rebus, flammas mox aedibus indũt.
Vnde fuit verum, quod dixit musa Maronis;
Impius haec tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? nam miles Barbarus omnis,
Quisquis erit praeuus rapiens per fasque nefasque.
Cerberus hunc rapiet tandem crudelibus vmbris:
Tantalus & poena socium coniungere speret.
Quarta carina malos pedites vehit, atq; superbos,
Qui nullum dominum, nullum cognoscere regem
Prosastu possunt. sed certant vincere cultu
Ipsam luxuriam: sic se nunc vestibus ornant,
Miles diuitias Tyrio consumit amictu,
Mox armis auro pressis, numeroq; clientum
Elataq; tumet thalami consorte puella.
Qua sibi nobilior Latona gente videtur,
Et tandem scropha est Niobe fœcundior ill
Nescia natorum cultus includere fine,
Luxuriansq; magis ingentia dona marito
Postulat: & cunctis torquet crudelior ar
Prodiga nec sentit pereuntem fœmina cen
Magnificas habitare casas vult, quolibet anno.
Migrãs, sat nunquã placet illi magna supel
Immensaq; virum rabie vexare labores,
Donec & hic miles perfricta fronte superi
Fur, raptor, latro, tortor sic quidlibet audet,
Vt queat vxoris pompas nutrire diuras.
Mox perit vt Phaethon, vel ceu Sulmo ingens,
Vel procul extorris peregrinis aedibus erra
Iro pauperior, donec tabescat in horas.
Militibus priscis contempta superbia mo
Qua nũc increuit sumptus sine fine mod
Hinc nũmos posit patriam sic vẽdit &
Atq; Duces veros captiuos carcere claus
Per ludum: ludus non cognitus ante pe
Quinta subest classis, modo cœtus ve rentis.
Qui propter nũmos dicit tantũ omnia fa
Ecquando vberior vitiorũ copia? quando
Maior auaritia patuit finus? alea quand
Hos animos? neq; enim loculis comitant
Ad casum tabula: posita sed luditur area.
Prœlia quanta illic dispensatore videbis
Armigero: simplex ne furor sestertia cre
Perdere, & horrenti tunicã non reddere
Quis furor ô miles, qua tanta licentia vo
Gentibus immeritis propriũ defendere fa
Nũmorũ causa? sed quis furor, omnia Cl
Dogmata ceu lusum cõuertere, ob aris
Hinc mirai, multasq; simul compingere
Hinc violare sacros homines, perrũpere
stra,
Nullũ aliud numẽ terris, quã credere
Nil erit vlterius, quod sic nunc morib
Posteritas, nullo prius auo talia fa

...in præcipiti vitium præsens videt ætas,
...ortis velis vtar, si pandere sinus
...nc omnes cupiã, mea me nunc deseret aura.
...tantũ satis est facili perstringere penna.
...ta cohors sequitur, vita sed plena maligna
...a ventrem farcit, ventrem pro numine credit.
...m de tot pulcris, & latis orbibus, & tam
...iquis vna comedunt patrimonia mensa,
...gurgo venter, gula maxima, quæ sibi totos
...mit apros, animal propter conuiuia natum,
...uenat totos pauones, fercula septem.
...x venit, & rursus, tanquam canis, ingeris offas.
...bibit vt piscis, vino sua guttura multo,
...simili potu perfundit, & ebrius inde
...runnis & capitis quæ sunt discrimina nescit.
...ac turpi vomitus, languor præsensque dolorum:
...na subit corpus, nox anxia somnia dira.
...ne subita mortes, atq; intesta senectus,
...ma, nec tristis per cunctas fabula canas.
...sciuri ratio plangendum funus amicis.
...planis membris descenditur vsq; Gehẽnam.
Septima turba malis modo militis armageren...
...tia, qua Venerem fœdis nõ sordidus ornat,
Venerem putris, Veneriq; altaria sectans
...matum in Venerem bellum sine fine cafesiit,
...mia, qua seruat, luxu hoc disperdit, & inde
...datum pergit, quo scortis munera donet.
...cadit in cippos, laqueo vel guttura claudit,
...simili casu: vel si lapidosa chiragra
...gerit articulos veteris ramalia fagi,
...crassos transisse dies, lucemq; palustrem,
...sibi iamseri vitam gemit esse relictam.
...ondam Germanis probrum fuit ante trinita
...rum ætatem connubia iungere certa.
...nunc casaries vix cernitur, & tamẽ vxor
...aritur aut scortum. sic nunc Venus alma ...agatur.
...ic vxores bello deducere turpe,
At nunc militibus vix vxor sufficit vna,
Natorum numerus nunc circumducitur ingẽs,
Qui plus quam miles vigili dat damna colono,
Quis non militiam diris deuoueat illam,
Pestiferis plenam, complẽtemq; oppida peste?
Qua casta vita debeat sua castra tueri,
Nunc morbo Veneris languens, contagia linquit,
Qua totas vrbes populantur tetrius armis.

Quia vero ætas nostra in bella incidit, & hæc non leuia, sed valde cruenta, proh dolor! tum apud Gallos, mox etiã apud nos, idq; multo magis, quã maiorum nostrorũ
172 temporibus: tum quia in † re bellica nunc multa sunt innouata, q̃ olim ignorata fuere, vt multorum testimonio probari potest: Deinde cum summa difficultate nostra militaris disciplina cum veteribus conferri potest, vnde nec veterũ ordo bene intelligitur, & errores in nostris exercitibus, castrensibus & armigeris nõ facile corrigũtur, idcirco ego in hũc campũ rei militaris paulo lati⁹ expatiatus sum, quam ipse animo primũ conceperam; sic multa hactenus ignorata, ordine digessi; varias difficultates obscuritatesque explicui, & plurima peccata in hac parte cotidiana correctionis ergô detexi: vt euidẽter apparebit illi, qui hęc à nobis addita perlegere nõ grauabitur. res digna proprio cõmentario est. Cum autem praxin criminalium forte relegerem, visum fuit eodem libro meo hoc thema pertractare, sicut & multa alia annotata, quæ auctuarii loco accessere. Quod si interea aliquid Lectori occurrat, non satisfaciens stomacho aut naso ipsius, id petimus, vt in bonam partem interpretetur, & corrigat. Sic meo exemplo res mortalium adiuuerit, & à me magnas gratias inierit: fateor namq; libenter, quod rei militaris scientiam obiter attingo. Neq; enim illa meę est professionis, nisi quatenus iura nostra illam pertractare inducunt, & hæc tempora ac vsus multus cum rei mili-

taris peritis me erudiuerunt. Quamobrem etiam modo quæ multis incomperta sunt, in medium attuli. nec minus ignorandum est, quod vnus omnia perficere & expolire nequit. quare animo candido has præsentes de Armigeris, militibus, & stipendiariis enarrationes superioribus rerum criminaliū commentariis loco, vbi in illis de bello tracto, adiungere operę precium duxi. Cōfido aūt eas lectori gratas, iucundas & vtiles futuras esse, propter variam rerum difficillimarum, & obscurarum expositionē ac methodum. Quare perlegat eo animo quo damus & studiosos iuuare cupimus.

SERIES ARTICVLORVM QVOS *vniuersi Milites, cuiuscunq; fuerint conditionis, Regi tanquam supremo harum inferiorum Regionum Domino, & Statibus generalibus seruaturos iurabunt, quatenus in officio iuxta normam æquitatis retineantur.*

VNiuersi Milites ac Stipendiarii, cuiuscunq; conditionis extiterint, promittent ac iurabunt fideliter inseruituros Regi, tanquam supremo harum prouinciarum Domino, & prædictis Statibus generalibus, pro cōseruatione regionum inferioris Germaniæ, omniumq; eius negociorū, aduersus quoscunq; eius hostes, illarum socios & confœderatos absq; vlla exceptione, donec & quousq; libuerit eidem Regiæ Maiest. tāquam supremo earundem Prouinciarū Domino, & Statibus prædictis. Quod promouebunt earundem Regionum vtilitatem & commoda, & quo ad eius poterunt, damna & interesse impedient. Præcipuè vero strictè ac seuere obseruaturos Capita & Articulos infra scriptos absq; vlla contradictione, neq; admissuros, vt iisdem aliquod impedimentum, quacunq; forma aut modo, sub pœnis præuaricatoribus constitutis, iniiciatur.

Præ cæteris vero quibuscunq; rebus Miles sedulo curā geret; ne sanctū Dei nomen, eiusq; Sanctorum in vanum assumat, neq; de Religione disceptationem ineat, sub p[oena] na carceris; vnde nō sit euasurus, donec [...] do capite à Deo & Iustitia veniam depre[cetur] tur, præter correptionem quæ illi iuxta [...] minis meritū pro arbitrio Colonelli, Ca[pitaneorū] taneorū, Officiariorū & Iudicū irrogab[itur].

Vniuersi Milites tenebuntur obtēper[are] iis omnibus quæ præcipientur nomine [Regiæ] giæ Maiest. tāquam supremi Domini, [...] que Statuum à Colonellis, Capitaneis, [...] gniferis, Satellitibus, aliisq; Officiariis [...] hortis, in rebus quibuscunq;, siue per [...] gram cohortem, siue per turmā, decu[riam] aut semidecuriam constitutis, sub p[oena] capitis.

Quod si contingat Capitaneum, Sa[ltem] tem maiorem, vel Officiarium cohor[tis] absentiam supremi Ducis, vel eius Cō[mi]sarii aliquid statuere, quod sit ex v[ti]li Regię Maiestatis, tanquam supremi D[omi]ni, eiusq; Statuum, Militib. alteriusc[un]tis quam suæ, erunt eidē morigeri ce[te]prio suo Præfecto & Capitaneo, absq[ue] contradictione.

Capitanei, Signiferi, & alii cohor[tis] ficiarii ad iudicium conuocati, iurabū[nt] tentiam se laturos aduersus delinqu[en]tes iuxta normam præsentium articulor[um].

Miles contentus erit stipendio & [...] tione iuxta modum à Statibus præs[cri]pto.

Satelliti maiori obedient Capitan[eo] ficiarii, & Milites, iis in reb quas ex [...] iubebit pro seruitio Regis, idq; sub p[oena] arbitrio Colonelli, si Capitaneus aut [...] arius fuerit, illi irrogādis. Quod si Mile[s] uaricatus fuerit, afficietur extremo s[up]cio, vel ex arbitrio Colonelli, Capitan[ei] Officiariorum & Iudicum mulctabi[tur].

Nulli militum liceat nomen in [...] referre apud duos Præfectos aut Capita[neos] vel iterata vice. sub alio, quam suo p[ro]nomine se ad militiam dare, sub pœ[na] plicii capitalis.

Miles qui in pecuniam, vel quācun[que] aliam semel arma lusit, quiq; eadem p[ro]

…m lucratus fuerit, vterq; carcere plectitur: …altera vice, exauctorator, & ſacramento …itor.

Quicunq; militum arma ſua vendiderit, …loppigneraverit, carcere primavice puni…ſi altera, exauctorator & ſacramento ſol…itor.

Miles qui profugerit aut ſeceſſerit absq; …cultate libello Colonelli, vel eius vicarii …locũ tenẽtis, extremo ſupplicio afficitor.

Cum cohortes aliquò progredientur, ne…o extra ordinem prorumpet, vel absque …a legitima, veluti propter afflictam va…dinẽ niſi ex facultate Capitanei, vel cui…piã Officiarii præcipui inter impedimen…reperiatur, niſi volet à latrunculatore ca…æ periculum incurrere, vel ab alterius à …o deprehenſus fuerit extra ordinem.

Milites vniuerſum armorum apparatum …accurate inſtructum habebunt, quam …militaris dignitati conuenit, vt ritè poſ…t, quod illis muneris incumbit, exſequi.

Excubias vero & quaſcunq; alias belli…actiones ex mandato Ducis peragendas …isdem armis procedent, quibus cum …litiæ nomen daret, recenſiti fuerunt, ſub …na carceris, & correptionis acrioris, pro …itrio Colonelli, vel eius vicarii aut Lo…tenentis.

Exſclopetariis nullus ad excubias pro…diaudeat quin ſit inſtruct⁹ puluere tor…tario, globulis, funibus, quãtum oporte…nec eo modo, quin vrgente neceſſitate, …poſuo vel bõbarda dextrè vti nõ poſſit, …pœna exauctorationis, armorũq; priua…nis ad vſum tenuioris fortunæ Militum …idem cohortis pro Colonelli arbitrio.

…erunt Regia Maieſtas, tanquam ſupre…s harum regionum Dominus, eiusque …us obligati, vt illos puluere tormenta…vel plumbo inſtruant, præterquam ad …us aliquod aggrediendum. Sin vero …em Militibus ſuppeditari contingat, de…tur illorum ſtipendiis.

…emo cuiuscunq; ſit conditionis audeat incendia redimere, cuiquam vim inferre, vel exactiones imperare, præcipuè ſuo hoſpiti, ſub pœna ſupplicii capitalis. Cum vero illi perſolutum fuerit, debebit portione ſui hoſpitis eſſe contentus, nec immodeſte exiget vinum, carnes, aliaq; obſonia, quę emere conueniret, ſub pœna capitali.

Si Miles quidpiam intellexerit quod Regiæ Maieſtati tanquam inferiorum Regionum Domino, eiusq; Statibus, Colonello, Capitaneo & Officiario damnoſum aut detrimentoſum foret, debebit hoc ipſum immediatè absq; vllo fauore aut diſſimulatione Colonello patefacere, ſub pœna extremi ſupplicii velut præcipui auctoris.

Nulli conuentus aut congregationes agitabuntur à Capitaneis, Officiariis aut Militibus, ſiue per tympani ſonum, ſclopi iactũ ſiue per clamores aliaq; indicia pro re qualibet, absq; mãdato Colon ſub pœna capitis.

Miles qui per noctẽ à ſigno aberit, aut ſeſe ſubduxerit absq; facultate Colonelli vel Officiarii, ſuſpendio plectitor, niſi cauſam habuerit legitimã qua ſe apud Colon. excuſet.

Idem ſupplicium decernetur ei, qui absque cauſa legitima vel facultate ſui Colonelli neglexerit progredi ad excubias.

Eadẽ pœna capitali plectetur quicunq; repertus fuerit dormiens ad primas excubias.

Quicunq; teſſeram oblitus fuerit, ex arbitrio Colonelli plectetur.

Caueat Miles ne gladium educat in caterua, ante vel poſt excubias, neq; fruſtra ſclopum laxet ſub pœna capitali.

Eadem pœna plectitor qui gladium in Ciuitate vel loco præſidiario exeruerit.

Miles qui abſq; cauſa legitima & excuſatione digna abfuerit à loco deſignato ad cõclamandum ad arma, cum fiet ipſa conclamatio, pœna capitali punitor.

Tantiſper donec Miles ſtipendia meruerit, à vindicta de quopiam ſumenda abſtineat, neque veteres ſimultates excitet, ſub pœna capitis.

Quæcunq; contẽtiones inter milites exo-

rientur, referendæ erunt ad Colonellos, Capitaneos & Officiarios, vt ex æquo & bono reis ius dicatur; qui secus faxit, correctione arbitraria plectitor.

Quod si peculiaris inter aliquos exorta fuisset controuersia, quæ hoc modo relata non esset ad Colonellos, Capitaneos & Officiarios, interdicitur omnibus cuiuscunq; conditionis Militibus, ne alterutram factionem sustineant, sub pœna suspendii iis omnibus inferendi, qui alterutrę voluerint esse factionis, sub mali, bonive prætextu.

Si quis in Regimento comperiatur, qui ob ætatis præteritæ vitia honore spoliatus fuisset, is ad cuius notitiam hoc peruenit, tenebitur denuntiare Capitaneo, quatenus iuxta merita condigna in illum fiat animaduersio.

Quicunq; seditionis auctor extiterit, atque Remissione capitali supplicio plectitor.

Mercatoribus, & iis omnibus qui annonam ad Oppida & Castra inuehunt, liber sit vbiq; transitus, neque vlla ratione vis inferatur, sub pœna capitis.

Nemini pabulatum ire liceat, neque rusticis annonam adimere, aut signum deserere, absque voluntate sui præfecti sub pœna suspendii aut laquei.

Quicunq; in alearum aut chartarum ludo, suis commilitonibus impostura struxerit, aut falsum commiserit, pugni abscissione plectitor.

Commilitoni suo in pecuniam ludenti, nemo teneatur præsente ludo plus dissoluere, quam habuerit paratæ pecuniæ.

Miles ab ebrietate sibi caueat; quod si per ebrietatem quempiam læserit, aut vulnus inflixerit, vel contumeliam intulerit, non habetur excusatus, sed pro meritis castigator. Quod si in procinctu armorũ cum officium exequi oportet, vel in excubiis, ebrius deprehendatur, exauctorator, & pro arbitrio Colonelli, Capitaneorum, maiorum Officiariorum & Iudicum plectitor.

Quicunq; prætori, vel eius Officiariis intulerit aut dixerit contumeliam, aut ci captiuos sustollere conabitur, vel a quoduis impedimentum attulerit, v officio defungi nequeat, quocunq; m id fiat, vita priuator.

Quicunq; vim intulerit Carnifici v ius Ministris eandem pœnam luat.

Quæcunq; vero contumelia à quop præter æquitatem prolata fuerit, qua rius honor vel existimatio lædatur, ea in eius auctorem redundet; quam si pr re nequiuerit, ex arbitrio Iudicum pu tur.

Qui legum istarum & articulorum p uaricatorem occultauerit, vel vt fug prospiceret consilium dederit, loco pr catoris fugitiui, talionis pœnam incu

Cum ad castra, vel loca præsidio co tuta eundum fuerit, in dies singulos a nimum tria vel quatuor milliaria pr dientur, neque hærebunt in pagis, a locis rusticorum dispendio.

Morigeri erunt suis Cõmissariis, o bus in rebus quas pro sua cõmissione m daturus est.

Leges prænominatas & omnes art Regia Maiestas tanquam supremus riorum Regionum Dominus, & pr Status volunt & mandant seuere, inu generaliter & particulariter obseruari pitaneis, Signiferis, Vicariis, Satellit aliis cohortium Officiariis, aliisque m gregariis, tam iis quorum nomina re buntur, quam absentibus qui in post nomina ad militiam dabunt, & iurab easdem leges & articulos. Vult insup dem Regia Maiestas tãquam suprem rum Regionum Dominus, & earum S vt quidquid hisce in legib. vel articulis termissum fuit, expediret tamen ad tiam & continendos in officio Milit inseri, referatur ad discretionem Col habeantque omnes ratas easdem p punitiones, earumque executiones; sintq; iidem Status huic formulę ad

iuere, quidquid ex officio militiæ istuc
ctare videbitur: ea tamen conditione, vt
fecti & Capitanei omnem curam adhi-
ent quatenus prænominatæ leges arti-
latim obseruentur, sub pœna eiusdem in
ransgressores animaduersionis & correc-
tionis.

*Ita resolutum & deliberatum à consilio
Status & ratificatum à Statibus generalib.
Bruxellæ congregatis* XI. Octobris, 1577.

FORMVLA A SERENISSSIMO
ARCHIDVCE BELGII
*Gubernatore, ex ordinum & sanctioris consilii
sententia, data Frederico Perrenot Baroni
Viarmi, Domino de Champagny, recog-
noscendis militibus præposito, & commissa-
rio generali, qua quid ei in hoc munere obeun-
dum aut faciendum sit præscribitur.*

Primis necessarium est quoties militum
recognitio, & maximè quando stipen-
dium iis numeratur, vt serio inspiciat an e-
ximiarmis equisque idoneis instructi, &
ad res militiæ apti sint, vt iusiurādum eo-
rum recipiat, matriculas militum sub vno-
quoque merentium habeat, quantum cui-
que debeatur, & quid vltimo iis solutū sit,
deprehendat.

Nemini scribēdorum militum potestas
detur, quin id gubernatoris literis com-
missario significetur, vt eo generali matri-
culæ adscripto, sumptuū totius belli ratio
facilius iniri possit.

Illi quoque significandum est quoties
cuiq; stipendium datur aut pecuniæ ali-
quid prorogatur, quo in rationes sub no-
mine capitānei accipientis, referatur.

Vbicunq; peditum legioni, aut equitum
turmæ commissarius aderit specialis, qui
eos ad excubandum deductos diligēter
inspiciat, vt quando militum sit recognitio
tum melius agnosci possint.

Capitaneo & duci permissum est militi-
bus commeatum dare, aut eos emittere, &
illorum aut demortuorum locum alios
sublegere, ita tamē, vt antequam in nume-
rum referantur, eorum nomina edantur
cōmissario generali, aut speciali, adiecta die
qua commeatum dederit, militem dimise-
runt aut receperunt.

Et quoniam eiusdem legionis cohortes
omnes non semper simul sunt, sed pro ne-
cessitatum exigentia diuersis locis retinen-
tur, ita vt illius legionis cōmissarius omni-
bus adesse nequeat, eo casu dabitur opera
vt qui recognoscendis singulis cohortibus
præficitur, milites quos in matricula præ-
cedentis recognitionis nō inuenerit, quos-
que postea assumptos comperit, diligenter
percontetur quando, & quo militiæ gradu
aut loco assumpti sint, quantum stipendii
mereantur, quibus de rebus etiam iusiurā-
dum exigent, si id expedire videant.

Attamen si commissarius alius haberi
posset, consultius videtur sequi id quod à
sereniss. gubernatore articulo quarto pro-
positum est.

Quod ad commeatus concedendi aut
milites dimittēdi facultatem pertinet, iam
antea cōstitutum est, ne cui id permitteret-
tur, præter cuiusque legionis præfectis &
summis ducibus, aliisq; speciatim ad id no-
minatis, vtque id prouinciis significetur,
curabitur.

Inquiret etiam commissarius, & capita-
neos interrogabit de militibus à postrema
recognitione defunctis aut dimissis, & ma-
xime de causa & tempore, vt commoda sti-
pendiorum medii temporis in ordinum v-
tilitatem redire possint.

Simili modo si quos in dimissorum aut
mortuorum locum inuenerit substitutos,
ab iis iurisiurandum exiget, vt declarent
quando recepti sunt, & quantum stipendii
mereantur, quo medii temporis commo-
dum, si quod sit, ordinibus cedat.

Commissarii particulares certiorem fa-
ciant generalem stipendii quod ducibus &
capitaneis datum est, & aliorum quæ ab se
in suo munere obeundo facta sunt.

Nullam commissarii in recognoscendo milite rationem habebunt absentiũ captiuorum aut ægrotorum, nisi magna & probabili de causa, quinimo ægrotos adibunt qui decumbere dicuntur.

Commissarii in matriculam referãt singulorum militum nomen, addito patris, matris patriq; nomine, cuius artificii sint, notas si quas aut facie aut alia corporis parte præferãt, & sub quib. antea militauerint.

In rationibus conficiendis quid militib. debeatur, excedere non poterunt commissarii modum stipendii ab ordinibus constitutũ, qui vsq; ad Septembrem Anno 1,77. librarum est XVIcLIII. in singulos menses, & ab eo tẽpore librarum XVIIcXXVI. iniungentq; ducibus vt matriculis suis adscribant cuiusq; capitanei & militis stipendium, quô quid cuiq; debeatur sciri posset, & si qua in re fraudatũ se quis opinetur, ad illius rationẽ satisfieri sibi postulare queat.

Obseruet Commissarius diligenter an singulis cohortibus adsit numerus sclopetariorum maiorum, & thoracibus ferreis armatorum, qui ab ordinib. prescriptus est.

Significabitur præterea equitum, peditumq; ducib. capitaneis eorumq; vicariis, vt cõmissario generali aliisq; in militib. recognoscendis obediant, eisque auxilium omne mq; fauorem exhibeant, quôquod sui muneris est. exequi possint, alioquin indignationem ordinum incursuros.

In recognitione facienda habeat cõmissarius huius formulę exemplar, vt ostendat iis qui quidquam illiciti postulabunt, id sibi denegatum esse.

Nemo huic muneri præficiatur nisi idoneus sit, & in iis quę huc spectant bene versatus, ne per eius imperitiam rationes & id genus alia confundantur.

Recognoscendis equitibus iusiurandum exigetur, an equi & arma ad eos pertineãt, an vero cõmodato acceperint. obseruãtes an equi bello sint vtiles, & si quid desiderari viderint, matriculę asscribant, vt recognitione proxima subpœna dimissionis id emendetur.

Obseruabit etiam an duri & contumacioris equos habeant, & vt decet instructi, an equites ad eam militiam idonei sint, quę etiam notabũt, quo recognitione proxima defectui aut admonitione, aut si expedire videant, dimissione prospiciant.

Periculum faciet an equites exercitati sint, à singulis exigens hasta ad ferienda porrecta, decursa eaque abiecta, vt equo incitato aut ingyrum acto, gladium educant, quo rei gerendæ sint promptiores de peritia sua fidem faciant.

Persuadere conabitur iis, qui vnicornutum mærẽt equo, vt tegumẽto capitis fundico vti velint.

Quoties gubernatori expedire videbitur vt vnius cohortis aut plurium fiat recognitio, à capitaneis id impediri aut recusari poterit.

Obseruabũt etiam commissarii an peditum vti hastæ, galeæ & quæ sunt eiusdem generis, eorum propria sint, aut cõmodo sumpta, qua de re iusiurandum abigetur.

Dispicient etiam an arma tractare sciant, hastam nempe torquere, sclopetulari, & iis instructi sint, quæ ad eam rem sunt necessaria.

Omittendum non videtur quod ante recognitione, quam cum primum milites assumuntur iurare debẽt obseruaturos quæ de eorum disciplina constituta sunt iniungendo ducibus, capitaneis, eorum vicariis & signiferis, operam dent, vt illa suis obseruentur, futurum alioquin ne militum culpa ab ijs exigatur. Quoque manifestiora sint militibus, alitèr fecisse tur & subsequuto militum iuramento firmabuntur.

Quibus peractis, commissarii paris aut generalis militibus recognoscendi operam dabunt capiti matriculæ adscriptes, quo die & loco id factum sit, &

dem nominis cuiusq; equitis aut peditis, uid in eorum armis desideretur, vt sequē- recognitione menstrui stipendii priua- one corrigantur, &, nisi paruerint, militia rmentur.

Quæ omnia mutari, augeri, aut minui poterūt à gubernatore quoties aut temporis aut negociorum ratio id postulare videbitur.

Datum Antuerpiæ, sub sigillo Regio & gubernatoris subscriptione, 14 Aprilis, Anno MDLXXVIII.

Sat mandatorum, si sat disciplina & morum.

CAPVT LXXXIV.

De Pace.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis, Cap. 84.

is descriptiones siue definitiones.
ax qua bona inducat?
is confirmatio est vera iusticia.
ne tuncta bona sequuntur.
ue sunt causa belli, propter quas pax exbannitur.
ui commoda, & qui eam colere debeant.
ui priuilegia qua sint? remissiue.
ui & dilectionis commendatio. remissiue.
ax vere est laudabilis & omnibus desiderabilis.
x est vinculum charitatis.
x quibus modis soleat fieri?
ilitas solusit, quod belli calamitas induxit.
i tempore omnia in pristinum statum restitui debent.
ifractor potest à quolibet de populo accusari.
ui violatorum pœna.
em facientes an teneantur in solidum, si vnus ex illis pacem frangat?
et semota, vita facile perit vtilitas
in dubio dicitur esse perpetua.
mpora tria sint, scilicet, pacis, belli, & induciarum, secundum qua ua hominis regulatur.
na ex pace prouenientia qua sint, enumerantur.

Multo vtilius est, pauca idonea inserere, quam multis inutilibus homines prægrauari, l. 2. §. Contrarium autem, C. de veter. iure enucle.

PEÆFATIO.

IN hoc opere id vnum vbique obſeruare propoſui, vt veritati iuris conſonam p
xim, & hanc, quam breuiter liceret, præſertim cum clara methodo partract
dico me ſtudioſorum gratia claram doctrinam iuris omnibus velle aperire. N
ex tam immenſis & multis voluminibus iuris non omnibus contingit idonea, &
praxi vſitata ſeligere. neq; omnium literis incumbentium ingenia velopes, vbi
poſitiones ferunt laborioſas lucubrationes, imprimis pauci iureconſulti in hunc
pum ingreſſi ſunt hac ætate, in quo nos deſudamus, vt noſtris ſcriptis aliorum
inuenimus, idcirco quantum potui, egi vt claram doctrinam variorum them
promulgarem. Cæterum nulla eſt clarior doctrina, quam cum contrariatu
poſita exponuntur. vnde Philoſophus veriſſime ſcribit, quod contraria iuxta ſe
ta magis elucęſcunt, & contraria contrariorum ſunt doctrinæ. equidem de bel
ſtrictius diſſerui. poſtea pluribus de cauſis caput illud vberius explicaui: inde
addidi ſequens caput De armigeris, militibus ac ſtipendiariis, *propter reddit*
loco cauſas. Nunc neceſſe videtur de Pace ſeorſim caput addere, in quo omn
dantur, quæ ſuperioribus ſectionibus inſeri non potuerunt: præſertim cum pax
contraria bello in publicis, ſicut amicitia contraria inimicitiæ in priuatis; &
frigidum contrarium calido in tactu. neq; ex vſu eſt, hanc contrarietatis ra
hic copioſius demonſtrare. Dialectici omnes ex confeſſo ponunt ipſam pacem
eſſe contrariam: idem Philoſophi fere omnes probant: neq; Iuſtinianus diſſe
principio ſtatim ſuarum Inſtitutionum ſcribens, quod Imperatoriam maieſta
non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe ornatam, vt
que tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernari. *vbi ſatis patet,*
contrarietas in tempore, quantum ad gubernationem Reipublicæ pertinet, m
bet pacem, modo bellum. Sic de bello & bellorum iure tractanti neceſſarium
ea etiam, quæ ad pacem, & pacis iura ſpectant. Tractaui nuper de bello: de
materia duo capita, & opinor me plenius quam breuitas huius operis poſtula
omnem expoſuiſſe. Proinde reſtat vt de pace etiam agam, & hanc materiam
capite ſaltem explicem: quod hic mox ſubiungo, vt prioribus duobus capitib
gnatum. multa etiam occurrebant dum hoc conſcriberem, quæ cognitu neceſ
& proficua exiſtunt, nauanti operam iuris, ſed omnia infarcire non reſipſa pa
neq; lectorum tempus poſtulat. Quamobrem reſecui ſyluam: neq; enim com
tarium de vno hoc themate condere volo: ſed adfero in medium, quæ ignora
debent, & quæ in communi vſu verſantur, ſimul etiam quæ adiuuare verſan
foro poſſunt. ante omnia cognitio & frequens lectio huius thematis de pace exc
& inflammabit animes plurimorum ad pacem, vt ſpero. Cuius ergo hunc la
nunquam recuſare potui, quin etiam dulciſſimum & mihi & multis bonis ſ
endum duxi. & mox ad rem accedo.

DEscriptiones † pacis vel definitiones. Primo Pax (teste Fratre Dominico Sobienſi Segobienſi Theologo, ordinis prædicatorum, Cæſareæ Maieſtati à ſacris confeſſoribus in epiſtolam Diui Pauli ad Romanos) eſt margarita Chriſtianis precioſiſſima, quæ ſectanda etiam eſt cum labore noſtro, damno & opprobrio. Pax vera eſt, cum vnuſquisque ius ſuum trãquille poſſider, &c. Pax enim (vt 19. De ciuitate Dei, author eſt Auguſtinus) eſt tranquillitas ordinis, vel ordinata concordia. & ſic definitionem, ſiue potius pacis deſcriptionẽ perfectam ponimus, ſicut hoc. Eſt autem pax tranquilla libertas. vt not. per Archid. in c. Ioh. 23. q. 1. Vel, eſt animi tranquillitas naturam ſeruans & temperantiam non relinquens. Vel, pax eſt perſuadib. le bonum non compulſibile: Vel die: quod ſi poteſt fieri ne damno vel ſcãdalo alicuius partis; tunc debent inimici ad pacem compelli: quia rex pacificus ita decreuit: vt in prooemio Greg. & ibi Bald. in 4 & 5. column. & arg. l. rem communi, ff. de ſeruit. vrban. prædio. adduco Bartolum in conſilio, incipiente ad declarationem quæſtionis, num. 200. vbi dicit quod Pax per Gof definitur in ſumma treuga & pace. ſi pax eſt diſcordiæ finis: ſed quia diſcordię finis poſſet accidere multis modis vel decedẽtibus ambobus his qui habuerunt diſcordiam vel guerram: vel alio facto, ideo putat Bartol pacem potius diffiniendam eſſe. Pax eſt pactum, quo finis diſcordię ſeu guerrę introductæ per pactum, l. 1. ff. de pact. l. in bello, in princip. ff de cap. l. 1 C. de caduc. tollen. & C. publicæ lætitiæ, quæ eſt vlt. Rubric. C. lib. 8. & l. vnica. & de pace tenenda, & de pace iuram. firman. Latius per D Antoniũ Corſum in ſuo ſingulari tractatu priuilegio pacis, poſt numerum primum, & num. 109. Breuiter his verſibus pax & eius bona deſcribitur.

Pax planum virtutis opus, pax ſumma laborum
Pax belli exacti precium, preciũ, pericli eſt.
Nil ſine pace Deo placidum eſt, nec munus adoras.
Sydera pace vigent, ſubſiſtunt terrea pace.

2 Pax † quæ bona inducat. Pax enim multa bona inducit, diſcordias enim remouet & tranquillam quietem inducit; ſtatum perſonarum ac ciuitatum augmentat; honeſtatem affert; diuitias præparat; Dei ac regum gratiam tribuit; ſuperbiam vniuscuiusq; recludit; auaritiam cuiusq; repellit; honorem honoratis adiungit; nondum honoratis præparat; Deo ſeruiendum animũ cuiusq; incitat; fructum affectat; expoſtulatum vel affectum facit acquirere ſeu nanciſci, arg C de cadu. tollen. in principio, C. de offic. præfect. prætor. Afric. l. in nomine, in princip. 2 column. & C. de veter. iure enucleo l 2. § quantumcunq;. quæ numerantur in tit de pace Conſtant. per gloſ. finalem. 3 Eſt enim pacis † confirmatio ipſa vera iuſtitia. vt loco immediate præallegato videre lector poterit. Vnde ex pace vbertas. vt Alciatus Iureconſultus etiã ſuo emblemate pulchre delineat.

Grandibus exſpicis tennes contexe corollas,
Quę is circum alterno tramite vitis eat.
His compta Alcyones tranquilli in mare mortis
vnda
Nidificant, pullos pignora grata fouent.
Latus erit Cereri, Baccho quoq; fertilis annis
Aequoreis ſi rex alitis inſtar erit.

Sicut ex bello rerum propriarum alienatio & perditio prouenit, teſte Virgilio in Bucolicis:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes: en quo diſcordia ciues
Perduxit miſeros? en queis conſeuimus agros?

Ita ex ipſa pace rurſus rerum propriarum & quæ fuerunt bello amiſſæ, redit reſtitutio vel ſaltem recuperatio: deinde mox variarum poſſeſſionum locupletatio & ædium

destructarum reparatio, nouarumq; molitio Pacem† cuncta bona sequuntur. Ex pace tandem nil aliud sequitur nisi bonũ. vt probat text. in c Quod sicut, circa medium. vbi propter bonum pacis, ext. de elect. facit text. in l Creditor. §. 1. ff mandati, qui text. secundum vnum intellectum potest probare: quod facere pacem est quædam necessitas, & propter hoc ibi non datur actio negotiorum gestorũ, quæ in gestis voluntatibus solet dari, l. Si communes, ff de negot. gestis habetur in l. 3. cod. tit Bartol. in l. 2. §. Ex his, ff. de verbor. obligat. Item, pro bono pacis aliquid conceditur, quod aliàs non concederetur, textus est ibi. Gloss & Panorm. in c. 2. de desponsatione impuberum. Deinde ad vtilitatem pacis facit; nam ex eius contrario, vt est bellum, multa mala sequuntur. vt habetur in textu, & ibi gloss. in Authentic. de armis, in principio, vt infra declarabitur. Nam plures† sunt causæ belli, propter quas pax exbannitur. Prima quia non puniuntur maleficia, vt patet Ecclesiastes 8. ibi quia non profertur contra malos sententia. facit text. in c. 1. de offic. lega. in 6. dicit textus Officii nostri debitum remediis inuigilat subditorum: quia dum eorũ excutimus onera, dũ scandala remouemus; nos in eorũ quiete quiescimus, & fouemur in pace. Secunda causa est abundantia temporalium, vt patet Genes. 13 ibi facta est rixa inter pastores, Abraham & Loth. Tertia causa est, quia non occupamur in pugna contra Dæmones. 5. ad Ephesios. Non est nobis colluctatio aduersum carnem. & Esaię 28. Percussimus fœdus cum morte & cum inferno. Quarta causa est: quia non consideramus damna belli in quo diuitias, animas, & corpora perdimus. Hieronym. 40. ibi fortis incidit in fortem. Quinta causa est, quia non consideramus dubium euentum belli. Regum 12. Vbi varius est euentus belli. Sexta & vltima causa fere in hac omnia supradicta concluduntur; quia non seruamus Dei præcepta, Hieronym. 3. ibi vtinam attendissent mandata mea. facit extus in can. Reuertimini, 16. quæst 1. propterea cum nolumus soluere decim mandato Dei venũt bella, & quod non cipit Christus, rapit fiscus, in c Maiores q 6. Ista fuerunt dicta per Archidia in Noli 22. q. 1. per gloss. in c. Ad apostol de re iudica. in 6. Panorm. in c. finali, columna. de restitut. spolia. Et hæc præcedentes pacem dicuntur impedire cis† commoda, & qui eam colere debe Qui ineunt consilia pacis, sequetur eis dium, Prouerb. 12. & quod verius est damentum pacis, quam ipsa iustitia nihil. Et Esaię 32. dicitur opus iustitiæ & istud Virgilii 6. Æneid.

——*Pacis componere morem,*
Parcere subiectis & debellare superbos.

Vnde Cassiodo. 3. Variarum 20. est nostro leuamen humanum, vt porentiam superborum nostræ pietatis gatur obstaculum, ne liceat cuiquam nos audaciæ, quorum est proposito calcare, pro quo facit text. in l. 1. Cod mitibus consistorianis, lib. duodecimo bi in consistorio principis debet esse quillitas tam mentis, quam omnium suum secundum Dominũ Lucam de na ibi, in verbo tranquillitatis. Et ptimus dicebat Psalm. Qui posuit tuos pacem. Et vates dicebat egregie terea pax, arua colat. Et dominica suo sacro euangelio: Pacem meam bis. & alibi dicebat Propheta: Ego cogitationes pacis & non affl. possumus dicere, quod optimus dic tes, Veniat dux longa pace solutus, iam pace ducem, & per D. Lucam de in Rubric. & in l. 1. publicæ lætitiæ, duodecimo. vbi plene reperies qui tur reges felices, & de multiplici cis. Huc addi potest illud Alciati ma:

Ingalea intrepidus miles quã gesserat
Sæpius hostili sparsa cruore fuit:

...ta face apibus tenuis concessit in vsum
Alueoli, & fœnos, grataq; mella gerit.
...rma procul iaceant: sat sit tum sumere
bella,
Quando aliter pacis non licet arte frui.

Pacis † Priuilegia quæ sint? Vide (causa breuitatis) tractatum priuilegiorum pa..., editum ab excelso Doctore Antonio ...cero Neptino Siculo, folio, libro meo, ...uersio, per totum tractatum. Pacis † & ...lectionis commendatio. Vide multa a... D. Ioann. Lupum, prolixitatis euitan... causa, in suo tractatu, De confœderatione principum, num. 9 & 10. Pax † vere est ...adabilis & omnibus desiderabilis, textus ...in cap. 1. de pace tenenda. Nec male con...tudo hinc manauit, quod in coronatione ...uper electi Pontificis populus ore læto ...clamare solet, *Fiat pax in virtute tua & ...undantia in turribus nostris.* iuxta dictum ...ophetæ facile patet, quod olim pacis cō...endatio gratissima omnib. fuit. Et Chri...us discipulis subinde ait: *Pacem meam do ...bis, Pacem meam relinquo vobis.* nec mi...a adipsos ingressus imprecatur, *Pax vo...* certe pacis vox in ore eius commenda...sima fuit, qui etiam beatos *pacificos* vo..., quoniam ipsi Deum videbunt. Pacis ...ea Rauisius Textor paucis versib. expres... propter quæ maxime sit desiderabilis, ...inst:

...celiste bonum sacris altaria flammis,
...dig. tepescentes suscitat igne focos.
...c hominum genitrix, pax est custodia rerũ, 11
Pax aperit iuris, iustitiaq; forum.
...lla dies homini, nulla est sine pace voluptas,
Nullus amor, nullum religionis opus.
...s urbes, pax regna ligat, pax congregat orbem:
Fiat vt ex multis vrbibus vna domus.
...la pax renouat, pax aurea tempora cõfert,
...t mores priscæ simplicitatis habet.
...nua redeunt artes, academica florent:
...ria Castalia sollicitantur aqua.
Pax fecit innocuos saltus nemorũq; recessus,
Tutus it & tutus aduena portat opes.
Pax Cererem campis, & mittere collib. vuas
Efficit, armoso diuidit arua bouc.
Gramina pace virẽt, pinguia pascua latiũ,
Luxuriat multa fertilitate pecus:
Pax vehit auratas peregrina per æquora merces,
Et sterilis ponti non sinit esse vias.
Pax hilares mensas facit, & conuiuia passim,
Et recreat molli tristia corda mero.
Pax aperit thalamos, hymenæaq; carmina cĩt-
Excitat & resides non sinit esse lyras. (tat,
Pro gladiis lances gerit, & pro casside scuta,
Et sua Palladia tempora fronde ligat.
Gestit & ad superos agili volat ardua saltu.
Et vocat ad festos agmina longa dies.

10 Pax † est vinculum caritatis, c Nouit, ad finem extra de iudic. Hinc Diuus Paulus in epistola ad Romanos, Salutate inuicem in osculo sancto, vt quod est osculum pacis. vnde subiungit, Deus autem pacis conterat Sathanam sub pedibus vestris velociter. In ecclesia hodie permanet consuetudo circumferendi osculum pacis, in signum vinculi caritatis, & ecclesia cantat, *Da pacem Domine in diebus nostris.* & quæ huc faciunt, nec minus orationes fiunt causa pacis in vinculum caritatis conseruandæ. Iudas vt declararet quem traditurus esset, hoc vinculum caritatis osculo prodidit. vnde à Christo reprehensus est; & pacem quam non dilexit, nunquam obtinuit, quin seipsum suspendit. Pax † quibus modis soleat fieri? Pax fit per tactum manuum, per risum reciprocum, per potum, per osculum & similia. not. in l. in ipsius, C. familiæ. herciscun. gloss. in §. In summa. Instit. de iniuriis. Docto. & Paul. de Castrens. in l. prima, ff. de pactis, Baldus in l. Et in epistola, Cod. de fideicommiss. Et quod dixit de osculo, nõ habet locum in domino feudi. vt per Firmian. in Reperto suo, in vers. 1. in verb. Pax. Videmus hodie eos qui pacẽ colũt vel etiã firmãt, sibi mutuo dexteras dare,

quæ consuetudo antiquissima est. teste D. Alciato in suis Emblematibus.

Mos fuit in partes turmis coeuntib. eosdem,
Coniunctis dextris mutua dona dari.
Fœderis hæc species hoc habet concordia signum,
Vt quos iungit amor, iungat & ipsa manus.

12 Pacis † lenitas soluit, quod belli calamitas induxit, l. 1. in principio, C. de caduc. tollen. 13 Pacis tempore † omnia in pristinum statum restitui debent, argum. eius quod de redhibitione dicitur in l. Redhibere, ff. de 14 ædil edic. & l. facta eodem tit. Pacis † fractor potest à quolibet de populo accusari, inquantũ dimidia pœna fisco debetur, Bartol. in l. 1. in fine, ff. de iure fisc. & in l. Arbi- 15 ter secunda, ff. de recept. arbit. Pacis † violatorum pœna. Vide de hac materia etiam (euitandæ prolixitatis causa) D Hugonem in suo tractatu, de officio quatuor prælatorum, De obseruatione pacis, fol 37, num. 1. Et propheta Dauid huc respexit, cum dicit; *Ecce parturiit iniustitiam, & concepit dolorem, & peperit iniquitatem. & conuertetur dolor in caput ipsius, & nequitia in verticem eius descendet. Lacum aperuit & effodit eum. & incidit in foueam, quam fecit.* Sic fere fit quod violatores pacis primo puniuntur omni genere mali, quod aliis construunt: deinde etiam multis aliis malis affliguntur; quare Dauid præcipit, Inquire pacem, & persequere eam. Atq; hoc primum est genus pœnæ. Alterum quod Deum infestum faciunt, qui pacem violant, & à bonis omnibus exulare cogũtur, vt patet in Caim, post 16 quam fratrem Abelem occidit. Pacem † plures facientes cum pluribus, & si vna pars promisit alteri non contrauenire, sub pœna mille ducatorum, & vnus fuit occisus ab aliquibus de alia parte, an pœna committatur insolidum. & quibus acquiratur, & pro quibus portionibus, an insolidum, & in totum contra quemlibet. Vide pulcrum consilium Alexand. in ordine 120. incip. Viso instrumento pacis, in 4. parte. & Bartol. in l. final. ff. de duobus reis, in ver. Secundo quæro, cum quo ibi transit Ang. & modoni, & Bartol. in repetit. Authent. Hoc iub. 13 quæst. C. de duob. reis, & in l. opere, ff. de oper. liber. & per modernos in l. Si id quod, ff. de duob reis. in quibus locis concluditur quod si plures fecerunt pacem cum pluribus & promiserunt se non offendere sub pœna mille ducatorum, postea contingit vnũ ex offensum, omnes ex illa parte offensa non possunt agere insolidum, nec etiam insolidum possunt conueniri illi, qui sunt de parte offendente. vt probant ipsi per d. l. Si quod, & per d. l. opere. Vnde quilibet ex parte offensa potest petere virilem portionem: & quilibet, qui sit de parte offendente 17 potest conueniri pro parte virili. Pace † semota, vitæ facile perit vtilitas. Oldra. in consiliis, consilio 94. in 6. colum. Et decit Imperator in tit. de pace tenenda, in vsibus feud. hæc verba in laudem pacis: Pacem desyderatam, & toti terræ necessariam per vniuersas regni partes habendam, regia in- 18 ducimus autoritate. Pax † in dubio dicitur esse perpetua. Casus est elegans, in c. 1. de pace Constantiæ; & ideo si in capitulo pacis non est præfixum certũ tempus, pro- 19 sumitur pax facta in perpetuum. Tempora tria sunt, sc. pacis, belli & induciarum. Fe. de Ancha. in suis consiliis, consilio 87. incip. Præmissa facti serie. Latius videat lector D Antonium Corsetũ Siculum in suo tractatu priuilegiorum pacis, num. 35. & tres modi quibus vita hominis regulatur. Ita tenet D. Nicolaus Boerius in suis decis. quæst. 40. num. 1. fol. 52. 1 parte. qui ait in pace, aut in treuga. l. postliminium, § induciæ, ff. de capt. & postlimi. reuers. & in 1. & 2. & ibi per Hostiens. de treug. & pac. tempus guerrę consistit in calamitate, quoniam homines inuicem se lacessunt & prædantur, quod est proprium guerræ belli, d. §. Induciæ. Proprium autem pacis in lenitate, & libertatis tranquillitate rerum, & personæ securitate consistit, c. fin. de cens.

de treug. & pace. & Archidiac. in c. Noli. 23. q. 1. Vide plura huic materiæ conuenientia apud D. Nicolaum Boerium, suis in decisionib. aureis. Quæstione 40 primæ partis. folio 51. verso. column. 4.

bona † ex pace prouenientia; Pax enim multa bona inducit. Nempe,

- Discordias remouet,
- Tranquillam quietem inducit,
- Statum personarum ac ciuitatum augmentat,
- Honestatem affert,
- Diuitias præparat,
- Dei ac regum gratiam tribuit,
- Superbiam vniuscuiusque recludit,
- Auariciam cuiusque repellit,
- Honorem honoratis adiungit,
- Nondum honoratis præparat.
- Deo seruiendum animum cuiusque incitat,
- Fructum affectat,
- Expostulatum vel affectum facit acquirere seu nanciſci bonum finem,
- Quę numerantur in titulo de pace Cōstantię, per glossam finalem.

Ex pace tandem nil aliud sequitur nisi bonum. Et omnia mala, aut ad minus prępua malorum pars ex bello prouenientiū, tatim cessant, & impediuntur, bona ac digentiisstitiæ administratione, quæ meus pacis, quābelli tēpore exerceri potest, vt his nostris infelicibus temporibus plus satis conspeximus, quorum malorum præcipuorum ex bello prouenientium meminimus sub titulo, de bello. vbi latius pius lector (si lubet) rem ipsam legere poterit.

CAPVT LXXXV.

De assassinis, & assassiniis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis, CAP. 85.

Assassini qui dicantur.
Assassinorum crimen, & pœna debita.
Assassinatus consummatus, simplici homicidio maior est.
Delictum mercede interueniente, fit intensius.
Assassinos conuictos, omnibus impunè occidere licet.
Assassinator, id est, mandans,
Assassinus, id est, sese locans,
Assassinorum hospes,
Assassinus subsidium ferens,
} *pœna pari plectendi.*
Assassinorum
Assassinis fauentium
} *bona, post factum adiicienda fisco.*
Assassinator pœnitens
&
Assassinus pœnitens
} *ante factum, lauiùs puniendi.*

10 *Assasinatus in muliere prægnante committitur.*
11 *Assasinatus enormitas.*
12 *Assasinatorum pœnitentia & reuocatio, quando pœnam mitigent.*
13 *Assasinatus vocabulum barbarum.*
14 *Pecunia data Assasino pro homicidio aut alio delicto committendo cui applicetur.*

1 ASsasini sunt occisores † conductitii, hoc est scelerati, sicarii, milites aut e meriti, aut exauthorati, adhoc ab aliis mercede conducti, precib. aut præmio, vt alios (in quorum necem coniurarunt) incautos opprimãt: oppressos miserè & subdole, vbi & quando sese commoda præbebit occasio, necent, & interimant. Tales item sunt, qui idem præstant sub alicuius ducis iuramento adhuc militantes. Huiusmodi igitur
2 † assasini simulatque suam operam ad alicuius occisionem alteri addixerunt, ob pollicitum præmium, & ob pactam pecuniam, homicidii criminis rei ilicò fiunt, & vltimo supplicio plectendi sunt: etiam si facto, & re nunquam tale homicidium committãt, capite primo & ibi glos. in ver. mandauerit, de homicid libr. 6. Bart. in l. Cicero. ff. de pœnis. Et in l. Non solum, §. Si mandato
3 meo, ff de iniuriis. Si verò † scelus tandem ex pacto perpetrarint, tũ grauiùs illi, quàm pro simplici homicidio puniendi sunt, quãdo ipsum etiam delictum, quod pecuniæ
4 gratia † committitur, enormiùs sit. quàm quod citra pecuniæ mercedem perficitur, ideoque pœna debita grauius etiam intenditur, Bal. in l. Non ideo, in princip. de accusat. faciunt quæ habentur in l. 2. § final. ff. de eo per quem fact. erit. Panorm. in c. At si clerici, extr. de iudic. D. Fredericus Schenk in triade sua, Cap. 3. de his quæ iudicibus
5 obiici & opponi possunt. Huiusmodi † præterea assasinos, & homicidas conductitios omnibus & passim iura (citra hoc vt vllam humanam pœnam incurrant) interimere permittunt: potissimum autẽ quando talis criminis rei defamantur, & per Iudicem conuicti fuerint, Angel. in consilio incipiente, Nos Carolus, Alex. in l. 3. §. 1. ff
6 ad l. Cornel. de sicar. Quisquis autem † huiusmodi nefarios assasinos conduc[t] psisque præmium & mercedem statut[o] numerat, assasinatorem vocamus, qu[i] secus puniendus est per iustitiam, quis[o] pse principalis perpetrator, d. c. 1. iũct. [g] in verb. Mãdauerit, de homicid. lib. 6 [(]
& eadem parique pœna mulctandus quisquis dictos assasinos hospitio re[c] defendit, abscondit, aut ex simili fauor[e] lum subsidium confert. Hoc præterea
7 farium † malum, id est, assasinatum, [a] deò habent exosum, vt præter corporis mortem, tum assasinatorum, tum assa[s] rum bona omnia, (præcipuè post fact[a] deinde etiam ipsorum fautorum bon[a] sco adiicienda statuerint, l. 1. & 2. C. [d] qui latro. occulta. iuncta glos. in verb. multas concordantias allegante: pessi[m] enim genus est receptatorum, sine q[ui] latere nemo diu potest, l. 1. ff de recept[a] bus, nisi ii assasini aut assasinatores ci[u] sent talium ciuitatum, quæ per priui[l] longam consuetudinem aut possessio[n] aut aliis ex caussis, liberæ essent, & pri[v] giatæ ab omni bonorũ confiscatione: q[ua] lis est ciuitas nostra Brugensis, & alia
8 similes. Verum non inutilis hic m[o] posset quæstio, nempe, Si conductor pœnitentia tandem ductus adeat co[n] ctitium suum militem, dicens, sese p[œ] tere pacti, nec vllo modo velle, vt ex [i] pacto, aut ex conducta mercede & ma[n] to, facinus committat, sed potius hoc & mandet, ne tale homicidium co[m] tum vlla ratione tentet aut perficiat: A[n] l. is conductor pœnitens pari & tã gra[v] na plectendus sit, ac si nunquam pœ[n] set, & sententiã non reuocasset? Hanc stionem luculenter resoluit D. Hip[p] Marsil. in suis consiliis, cons. 105. inc[i]

meo: vbi apertè vult eum post pœniten-
tiam & per reuocationem mitius puniendum esse, & citra mortem, præcipuè si pœ-
nitens eam reuocationem fecerit re adhuc integra & infecta, hoc est, si ille conductus nihil apparatus, nihil violentiæ adhuc fecisset, & si ad perpetrationem necdum se armasset, aut ad locum committendi criminis nondum iuisset: atque hæc Hippo. sententia (mea quidem opinione) videtur verissima, & æquissima: tametsi sint qui contra rationem, ipsius sententiæ refragari videantur. Plura enim (vt idem Hippol eodem loco narrat) iura sunt & rationes æquiores, tam diuinæ quàm humanæ, quæ faciunt pro istius pœnitentis, adeoque reuocatis absolutione, quàm pro ipsius condemnatione: atque hinc non est puniẽdus pœna ordinaria, sed extraordinaria. Adhæc eodem cons. in fin. numer. 39. & 40 clarius confirmat pœnitentiam & affectum resipientis, in quibuslibet criminibus etiam enormibus, prodesse debere, iuxta textum, in l. Qui falsum, ff. de falsis. & iuxta Bald. in l. colum 1. C. de ser fugiti vbi vult affectum cuius puniendum, quàm delictum: deinde multum esse differentiæ inter delictum ordinatum, & delictum consummatũ & perfectũ, eoq; alterum altero leuius puniendũ. Quare si delictum consummatum puniatur pœna mortis, tantum delictum ordinatum, id est, non consummatum, nõ est tam graui pœna, scilicet mortis, puniendum, sed pœna mitiori, & citra mortem. Ex hac narrata † quæstione correlatiuè nascitur ista similis quæstio, de milite conducto & pœnitente: veluti si miles ille conductitius post pactum, post mercedẽ acceptam, tantem pœnitẽtia motus factum promissum perpetrare noluerit, sed ad conductorem suum redeat dicẽs se iniquè egisse & pœnitentia ductũ, nulla ratione tale crimẽ committere velle: An is cõductus miles pœnitens æquali pœna puniendus sit, ac si nulla pœnitentia permotus facinus suum perpetrasset? Ad quam quæstionem pari ratione conuenit illa superior Hippol. sententia: quia correlatiuorum criminũ idem semper censendum est iudicium, teste D Nicolao Euerardi in suo Topicorum lib. de correlatiuis. Si igitur re adhuc integra, & ante aliqua præparata, & ante vllã vim illatam ita pœniteat, malum animum reuocet & factum renunciet, mitius quidem, & citra mortem, extra ordinem etiam puniendus est, vti conductor ille pœnitens superior. Si quęratur an clericus aut sacerdos hoc etimine assasinatus grauatus, per laicum iudicem capi possit & citra degradationem, morte puniri? Hanc quæst. nõ nihil attigimus in superiori cap. 37 de quæst. vbi de ea egimus, ideo te lectorem huius quæstionis percupidum ad idem caput legendum remittimus. Enarratis † assasinatus criminibus, non admodũ absimile videtur illud scelus quod vsuuenit mulieribus pręgnantibus veluti si mulier fœtu grauida, suique pertæsa pondetis, & fructus ventris, aliam mulierem aut virum adeat, consiliũq; petat, quomodo fœtum in vtero aut viuũ enecet, aut nõ viuum abortiat & eiiciat. Si enim accepto consilio consulentis operam precib. præmio ac mercede conducat, vt optatũ præster hoc est, vt abortiuũ fœtũ pariat: tunc post tale pactũ initũ, & ipsa cõducens alterius operã, & ipsa vel ipse locãs suã operam, ambo simul assasinii rei fiunt: quod intelligendũ est, tam de fœtu non animato quàm animato: † quandoquidem à tali crimine propter ipsius turpitudinem & enormitatem (quam merces parit & mali patrandi promissum precium) nõ solum iura, sed ipsa quoque natura prorsus abhorreat, l Cicero, ff de pœnis, suprà allegata Bart. in l Diuus ff de extraord. criminib. D. Paul. Grillandus in suo tract de sortilegiis, 11. q nu. 2. Quod autẽ † de assasinatoris & assasini pœnitentia, crimen & pœnam mitigãte dictum est, de pœnitentia intellexi-
mus, quæ ante factũ contigit; vti hactenus;

deinde de ea pœnitentia, quæ ante capturam, citationem, aut delationem contingit, pariter intelligendum est. Nam si assassinator & assassinus ea pœnitentia peragantur, post factum semel tentatum, aut post præparatum, aut postquam senserint sese apud Iudicem defamatos, aut delatos, aut si eius criminis gratia citati fuerint, aut cõprehensi, tunc ea pœnitentia sera foret: nam ea de ordinata pœna nihil remittere posset, sed essent ambo tunc plectendi, non secus quam si crimen perpetratum fuisset, scilicet
13 vltimo supplicio, vt ante. Cæterum † hic te rogatum velim candide Lector, ne doctas tuas offendant aures, hæc vocabula (quib. vsi sumus) assasinium, assasinatus, assasinator, & assasinus: quum enim proprio destitueremur vocabulo, rem ipsam explicare oportebat vocabulo (licet incondito) repertu commodissimo: & quo doctores & ipsi practici vti non verentur, teste etiã Bald. in l. Si accusatoribus, C. de accusat. Hactenus non memini in superioribus editionib. sub hoc cap. quæstionis alioqui non inutilis aut aspernandę. Nimirum, Pecunia
14 assasino † pro homicidio aut alio delicto cõmittendo cui applicetur? Omissis multis hic ambagibus & argumentis, videtur mihi (saluo semper saniore iudicio) quod pecunia data assasino pro homicidio aut alio delicto committendo applicatur ei cui erat assasinandus, l. Et generaliter, § ff. de calumniatorib. & ibi Bartol. hanc summat. Si turpitudo versatur etiã in dantis, ei non competit repetitio, sed ei in cuius præiudicium datum est, hanc tiam recordatus est D. Ioan. Bertachini suo Repertorio, sub litera P. in verbo cunia. Sed D. Ludouicus Romanus singularibus, singulari 329. ait glossiariare: quia aliquando fisco, vt l. Lucide iure fisci, & l. Claudius, ff. de his qui vt indig. aliquando parti. Sed quæ dicerior (inquit) die quod secunda scil. applicetur parti regulariter, text. ibi cta lege, Et generaliter, §. Illud, & l. S ab alio, §. Si vt filiofamil. ff. de calumniribus.

CAPVT LXXXVI.

Qui excusandi ab homicidio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 86.

1 *Pueri vel infantes* { *Septennio minores* & *Doli nondum capaces.*

6 *Furiosi vel phrenetici, scilicet in ipso facto.*

9 *Dormientes, de facto eueniuro non præsciti.*

15 *Immodicè ebrii.*

22 *Occidentes casu fortuito.*

27 *Qui instinctu diuino occidunt. Exempla varia.*

30 *Occidentes partus monstruosos, & humana specie non participes.*

31 *Occidens amulum suum colluctatorem in certamine gladiatorio.*

Ab homicidio commisso excusantur.

32 *Maior septennio, & adhuc impubes,*

33 *Senex, alioqui vita moribus q; puris spectabilis.*

Qui in facto delinquerent, intentione voluntate.

Qui homicidiũ commiſit. { *≤ 10. annis: accuſari tamen poteſt.* / *≥ 20. annis: qui nullo modo accuſari poteſt.*

Satellites in violenta periculoſaq; maleficiꝰ captura.
Filius homicida per patrem delatus, oblatus Iudici.
Delatores aliorum homicidarum, ſi Iudici ita viſum fuerit.

Infantes ad ſeptimum vſq; annum cenſendi ſunt.
Pueri doli capaces puniendi.
Minores ſeptennio aliquando doli capaces eſſe, exemplo probatur.
Noſtra ætatis infantia, priſca infantia deterior.
Furiæ ſi iniuriam patiuntur, nullam inferunt.
Furioſis pœna ſufficiens eſt, interna furoris vexatio.
Dormientes quadantenus furioſis ſimiles.
Furioſus ad poſſeſſionem capiendam inhabilis.
Dormientes ſæpe inde alios occidunt: Exempla.
Dormiens, de conſueto, ac futuro malo præſcius non excuſatur.
Quando arbores viatorem occidens, non excuſatur, ſi non præmonuerit.
Ebrius ad malum patrandum captata, non excuſat.
Ebrietas de iure excuſat à tanto, non à toto.
Ebrietas Lothi inceſtum excuſabat.
Ebrietas Imis ab homicidio non excuſabat.
Ebriorum licentiam compeſcuit Conſtitutio Cæſarea.
Ebrietas ante diluuium incognita.
Caſus fortuitos, nullius conſilium præuidet.
Homicidium caſuale non ligat ad irregularitatem: Exempla.
Homicidium caſuale committens per negligentiam, fit irregularis.
Ab irregularitate homicidii caſualis, facile abſoluit S. Pontifex.
Partus monſtruoſi vnde proueniant.
Adultera plerunq; producit partus marito ſimiles.

QVam ante multa de homicidiis egerimus, cõgruum fuerit hîc pauculos recenſere, qui ab homicidii crimine excuſentur. Ab homicidio † igitur excuſantur pueri ac infantes, nec dum doli aut malitiæ capaces, quod in homicidio vero, malitiam & malum animum adeſſe oporteat, qui in pueris nondum apparet. Ideoq; ſi tales occidant hominẽ, nullo modo puniendi ſunt, vt eſt in l. Infans, & ibi latè D. Hippol. de malef. ad l. Corn. de ſicar. nec efficiuntur irregulares. Clem. vnica. de homicid. in Clementi. Rationem ponit text. in d. l. Infans. quia infantes excuſat & tuetur conſilii innocentia & ætatis imbecillitas, ob quã necdum ſatis, quid agant, cognoſcunt, l. 1. verſus finem, C. de falſ. monet. Infantes autẽ eos iudica, † qui ſeptennium nondum exceſſerunt, l. Si infanti, C. de iure deliberan. vbi doctores meminerunt differentiæ inter infantem, puerum, pupillum adoleſcentẽ, puberem, iuuenem, ſenẽ, & ſimiles. Quod autem de infantium excuſatione dictũ eſt, id cum limitatione & diſtinctione intelligendum eſt: nempe, ſi cum infantiæ † ætate, doli non ſint participes. Nam ſi infans doli capax fuerit, tunc plane puniendus eſt, non tamẽ tam rigoroſe, ſed mitius propter

ætatem, factum nõnihil excusantem, l. Auxilium, §. In delictis, ff. de minor. & text. in c. fi. de sentent. excom. vbi gl. in verb Pueris. tenet infantes posse doli esse capaces pro his facit text. in l. Si alterius, C. Si minor se
4 maior. dixerit: vbi dicitur, quod † malitia ætatem suppleat: Et ita tenent Panorm. & Ioan. Andr. in c. 1. de delict. puero. qui mouentur per illud quod refert beatus Gregorius in quodam dialogo, diabolum scilicet eripuisse puerum quendam quinq; annorũ è manibus patris, iurantem & blasphemantem Deum: quod Deus non permisisset, nisi ille infans fuisset doli capax. & huic opinioni adhæret Hippo. in d l. Infans, dicens, hodie infantes sexto ætatis suæ anno callidiores esse, & mali capaciores, quam olim fuerant anno quintodecimo. Quod nos † quoque nostris comperimus temporib. in quibus pueri nequiores sunt & vitiis magis debiti, quam priscis fuerant temporibus. Atq; hæc opinionum distinctio mihi videtur verisimilior, licèt Barbat. in addi. ad Panorm. in d. c. 1. de delict. puero. reclamare videatur per l. Impuberẽ, ff. de furt. vbi dicit textum dicere, infantem non posse esse doli capacem. Ego vero nego hoc textum absolute & firmiter velle asserere, quum dubie tãtum id opinetur, sicut facilè indicat hoc verbum (putamus.) Quod igitur textus iuris præsumptione verum putauit, id Barbat. simpliciter & certum & absolutum esse asseruit, hoc est, minorem septennio non posse esse
6 doli capacem. † Excusantur item hac ratione furiosi & phrenetici. qui ob animi impotentiam, mentis suæ non sunt cõpotes, eoque ex deliberato animo nihil facientes, nec quid faciant, scientes: Nam tales nullo modo puniuntur, d. l. Infans ff. ad l. Corn. de sicar. cum eos fati infelicitas excuset, & mẽtis inopia; Ideoque nec irregulares per factum efficiuntur, d. Clement vnica, de homicid. Etiam si matrem occidissent, l. Pœnæ, § fin. ff. ad l Pompei. de patri. Ratio est, quia delicta nõ committuntur sine consensu, l. 1 ff si quadru. paupe. fecisse dic... furiosorum autem nullus est mentis... luntatis consensus, l. 2. C de contra...
7 emption & vendit. Quocirca tales † fi... si ab aliis vim & iniuriam sæpe patia... aliis vero iniuriam nullam inferre po... ob quam per iustitiam plectendi sore... Illud, § Sane. ff. de iniuriis. Ideoque... rum facta, leges, vt fortuita, & proc... & euentis accidentalibus, & sine fa... sonæ recipiunt, eoque impunita ex... l. fin ad finem ff. de administrat. tut... de si damnum det furiosus, non tene... ge Aquilia, l. Sed & si quemcunque, §... tur iniuriam, ff. ad l. Aquil. Alia pa...
8 † est ratio naturalis magis, quod fu... satis suo furore torquetur ac punitur, l... uus, ff. de officio præsid. l. Pœna, § Sa... ad l. Pomp de parricid. Nec afflictio ad... da est afflictio. l. Nauis, ff. ad l. Rho... Istud tamen limitandum est, vt nõ ... cusatio, si deliquisset ante furorem: ... ante furorem deliquisset, tum vel ia... tiam furore puniri posset, d. l. Diuus... additur, morbo ipsius nullam tunc... esse veniam) H. ppol. in l. 1. ff ad l. C...
9 de sicar. Pari † item causa excusa... dormientes, vt probatur in Clem. vn... homicid. in Clementi. ita tenet Bart... l. Pœna, ff. ad l. Pompe. de parricid. ... illa commissa, quæ fiunt in tali homi... peratione naturali, quæ sensu vacat ... tate, excusanda esse, sicut ea quæ fi... & nihil intelligentibus committu... Fluminum, §. Vitium, ff de damn... l. Si seruus seruũ, § Si fornicarius, &...
10 occidit, ff. ad l. Aquil. comparantur ... dormientes furiosis, text. optimus ... Maiores, § si. ext. de Baptis. Vnde d... mientes facto alioqui nefario, for... men & inscio, peccare non dicun... gloss. in c. Testamentum, 6. dist...
11 Vnde † quemadmodum furiosus ... rei possessionem non potest adipisci... dormiens, l. 1. §. Adipiscimur, ff. de...

da vel amittend. poſſeſſ. Si quis† autem
abundus roget, quomodo dormiens
aquere poſſet, & aliquem cædere vel oc-
ere? huic reſponderi poſſet, quod Bart.
ſtin l. Vt vim, ff. de iuſtitia & iure, quod
nt qui de nocte dormientes è lectis ſur-
nt; Et quod viderit Piſanum quendam,
alto ſopore preſſus ſe è lecto erexit, ſeſe-
notum armabat, deinde per totam ci-
atem cantando curſitabat. Ad hæc re-
, Laurent. & poſt eum Cardin. Zabarel.
Clem. vnica, de homicid. ſe quendam
buiſſe ſocium Anglicum, qui dormiens
iſus de nocte exiuerat monaſterium D.
nedicti, vsque ad flumen Sequanæ, vbi
erum repertum interfecerat, atque idem
nam reuerſus adhuc dormiens collocа-
ſe in lecto. Intelligendum eſt autē dor-
ientem in ſuo commiſſo excuſandum eſ-
ſi ipſi dormienti nūquam contigiſſet,
ibi eaenturum non prænouiſſet. Nam†
ſe talē cognoſceret, & ſciret ſe in ſomnis,
ſolere pernicioſum eſſe, teneretur tunc
culpa: quia ſi talis eſſet naturæ, deberet
are, vt ſolus in cubiculo dormiret, & cu-
lam ante ſomnum fortiter obſerare, ne
facilis daretur exitus, Bart. in l. Pœna, ff.
l. Pompe de parricid. † Vbi Bartolus ta-
dormientem confert cum eo, qui ar-
em putando, aliquem lædit, & prius e-
lem prætereuntem nō præmonuit, vt ſi-
aueret; qui ob ſilentium ſuum, & ob nō
cautionem tenetur ex culpa, l. Si puta-
ff. ad l. Aquiliam. Atque hæc compara-
dormientis cum arborum putatore ve-
eſt, quam ſi dormiens conferatur cum
ſolo; quia dormienti (vt illi putatori)
ingitur, & aſſignatur culpa: furioſo ve-
inume, vt & ſuperiora tibi facile mon-
uerint. Nec ab ſimili † item cauſſa ex-
di ſunt illi potores, qui ita potu & e-
are ſepulti ſunt, vt quid faciant, neſci-
textus eſt clarus & apertus in c. Sane, cū
ibus capitulis ibi ſequentibus, 15 quæſt.
licet. in l. 1. C. ad l. Cornel. de ſicar. A-
lexand. poſt Bart. in l. Reſpiciendum, §. De-
linquunt, ff. de pœnis; & Hippol. de Marſ.
16 in l. 1. ff. ad l. Corn. de ſicar. Ebrius† enim
non conſentit, c. Si concupiſcentia, 15. q. 1.
hoc intellige, ſi eam ebrietatem non prius
doloſe captauerint, nec ad hoc compotauerint, vt malum illud homicidium excuſabilius perpetrare poſſint. † In ebrietate quo-
17 que hoc obſeruandum & notandū eſt, quod
licet ea ebrietas qualiscunque non excuſet
à toto (ne ſua turpitudo eis plenariam excuſationem præbeat) eos tamen excuſat à
tanto, l. Omne delictum, §. Per vinum, ff.
de re militar. textus eſt in c. Inebriauerunt
Loth. 15. q. 1. vbi dicit text. Quod cum filiæ
18 † Loth inebriaſſent patrem, & poſtea pater
ebrius eas cognouiſſet, non tenebatur pater
de inceſtu, ſed de ebrietate: Ita decidit Salicet. in l. 1. C. ad l. Corn. de ſicar. ita Bart. in
l. Reſpiciendum, §. Delinquūt, ff. de pœnis,
Idem Bart. in l. Aut facta, ff. eod. tit. de pœnis. Ang. Aret. in ſuo tract. maleficiorum,
19 in gloſ. Scienter & doloſe. Hæc autem† quę
de ebrietate excuſante diximus, vera eſſe
intellige de sūma & enormi ebrietate, quæque tam vehemens eſt, vt homini mentem
& rationis vſum adimat: non de ebrietate
leui & modica, quæ nō excuſat à pœna, Baldus in l. Data opera, Cod. Qui accuſare non
poſſ. facit d. l. Ob delictum, § penult. Angel. in d. ſuo tractat. maleficiorum, in verb.
Et ad colloquium, verſ. Sed quid ſiquis propter ebrietatem deliquerit, &c. Rurſus e-
20 brietas illa† enormis, licèt facinoris partem
ex iure eluat & excuſet, Imperator tamen
noſter prudentiſſimus Carolus Quintus,
vt immodicam & nimiam homicidiorum
committendorum ex ebrietate frequētiam
& licentiam minueret, & ad hoc malum facilem aditum præcluderet, ſuis edictis &
diplomatibus anni 31. cauit & iuſſit, ne tam
facile iſtis ebrioſis homicidis largiretur remiſſio. Sed ſi quando tales comprehendi
poſſint, voluit vt non leuiter punirentur,
ſed vt prius ſupplicium ferrent ob turpem

ebrietatem: mox pro homicidio, aut pro aliis criminibus ex ebrietate commissis, punirentur. Isthæc autem (de qua agimus)
21 ebrietas † ante diluuiũ ignorabatur, vt quæ à Noe tantum initium sumpsit, qui primus vineam plantauit: Et Loth, quẽ Sodomia non vicit, vina vicerunt, c. Sexto die, 35 distinct. eoque ea ebrietas omnium vitiorum fomes ac nutrix est, c. Ante omnia, ead. dis-
22 tinct. † Excusandi sunt præterea ab homicidio) sicut & nõnihil ante attigimus) qui illud per accidens committunt, non studio & volũtate, & exquisita malitia, sed per casum & infelix infortunium, ludendo, iocãdo in lusibus permissis, & omni cum moderamine alterum incauti, aut cædentes aut lædentes, sic vt ex ea læsione violenta, tandem mors consequatur, text. est in l. 1 C. ad l. Cornel. de sicar. Vbi dicitur, quæ ex improuiso casu potius quam fraude accidunt, fato plerunq; non noxæ imputantur: Pro his facit text. in l. Si fortuito, ff. de incend. rui. & naufra. vbi patet: Quod licet puniantur pœnâ grauissima immittẽtes ignem in certum locum: prout notatur in l. . ff. ad l. Cornel. de sicar. l. Data opera, C. de his qui accusa. non possunt, per Bart. in l. Nam & salutem, ff. de offic. præfect. vigil. tamen si incendium sit casu fortuito cõmissum, ve-
23 nia indiget. Ratio prædictorum est, † quia casum fortuitum nullum hominum consilium præuidere potest, l. 2. §. Si eo tempore. ff. de administra. rerum ad ciuita. pertinent. l. Fluminum. §. Vitium, ff. de dam.
24 infect. Huc adde, quod homicidium † casuale nõ imputatur homicidæ, etiam ad irregularitatem, tex. est in c. Dilectus, de homicid. cum duobus sequentibus, vbi narratur: Quidã sacerdos, qui cum fuisset quadam valetudine prægrauatus, & iã per diutinum tempus extenuatus, vel deperditam morbo esuriem tandem reuocaret, equum suum valetudinis resarciendæ gratia conscendit: quem cum supra modum lasciuientem sentiret, adeo vt frenum alioqui fortè & incorruptum excuteret & con-
ret, non potuit tum habenis destitutus gere, sed equus proteruiens, & proc
præter voluntatem sessoris, infantul
vlnis mulierculę interfecit seu occidit
dit ibi text. quod non tenebatur ille
dos, nec irregularis fuit: tum quia da
peram rei licitæ: tum quia non erat
qua culpa: Ad idem est text. in c. Sig
sti, & c. Lator, de homicidio, vbi ha
casus de quodam clerico, qui alium
habentem cultellũ ad latus, proiecit
ram ludendo: cuius cultellus clericu
alium proiecerat, fortuito casu occid
ad terram proiectus non efficitur inc
ris. Ratio autem, quare homicida
non sit irregularis (licèt Iudex etia
iudicans irregularitatem incurrat, c.
stinct. Quia Iudex per executionem
condemnando hominem, incurrit
laritatem: eo quod ipse intendat del
tis cõmissum, aut sanguine, aut mor
nire: quocirca etiam minus aptus est
initiari ordinibus) est quod is com
casuale homicidium, nunquam in fa
25 sensit Limitanda † sunt autem præ
homicida casuali, si dedit operam re
tæ, vel non adhibuit omnem diligen
c. Presbyterum, & c Continebatur,
micid. in antiquis, tunc enim esset
laris Et licèt non dispensetur facile
homicida voluntario, c. Miror, 5. di
26 Tamen † dispensat summus Pontifex
facile cum eo, qui commisit casuale
cidium: & episcopus etiam in mino
vt notat Panorm. in d. c. Continebatur
illum text. & c. Ad audientiam, de
cid. dicendo, quod Archiepiscopus
Continebatur, non dispensat iure
ex commissione Papali. Superiorib
uiunt text in d. l. Omne delictum, §.
num aut lasciuiam lapsis, ff. de re
glos. in l. 1. C Si quis impera. male
Si ex plagis, §. Cum pila plures lude
ad l. Aquil. Qui text. loquitur in

lis ludentibus, quorum vnus alterum vo-
nè pilam præripere impulit, non tamen
ra naturam ludi: quipropter hoc cecidit,
erus fregit, aut mortuus est: nam talis im-
ulens secundum naturam ludi, non puni-
& de similibus ludis puerilib. vide pul-
ē Petrum de Anchara. consilio 283. Ex-
antur † prętereà ii, qui ex instinctu diui-
homicidia committunt, adeò vt sacræ
ræ eos subinde laudent: veluti Helias, ad
ius preces ignis descendit de cælo, per
em duos quinquagenarios occidit & cō-
pfitita excusatur filius Eleazari sacer-
is, qui & Iudæum coeūtem cum Madia-
a, & ipsam Madianitā simul gladio trans-
it, Nu. 25. Et expurgatur S. Petrus, qui
anium & Saphiram increpans morti tra-
dit, Actuum 5. Item occidit Phinees ho-
iaem (inquit Chrysostomus in c. Occi-
23. q. 8. & reputatum est illi ad iustitiā.
braham quoque non tantum homicida,
ùm etiā filicida, aut (si mauis) parricida
lantate fuit: In hoc tamen facto Deo ita
cuit, vt nō crudelitatis ea causa culpare-
, sed pietatis potiùs & iustitiæ laudare-
, quòd ex obedientia tantùm filium oc-
ere voluerit, d.c. Occidit, 2. quæst. 8. Plu-
iem quia ab homicidio ob iustitiam di-
am excusantur, decretorū liber pleniùs
memorat in c. Si illic. 23. q. 4. c. Legi, c.
cidit, c. Petrus, 23. quæst. 8. Item † excu-
tur occidentes mulierum partus mon-
osos, prodigiosos, hoc est, abomni huma-
forma & specie alienos: sed bruti cuius-
m formam referentes: Tales enim par-
neutiquā baptizandi sunt, sed ilico suf-
ndi aut alio quocunq; modo perdendi,
ulch. è inquit Bald. in l. Non sunt liberi,
statu hom. De † his autem partubus,
obiter candide Lector obserues velim,
ferè ita mōstrose concipi, aut in vtero ita
rari ex ipsius matris apprehensa imagi-
one in ipso cōceptionis momēto, quod
tur glo. in l. Quęritur ff. de statu homi.
n cōfirmatur per illud Genesis cap. 30.
vbi Iacob. nouam naturæ artem dicitur in-
uenisse: qui vt ex vnicoloribus gregib. oues
varii coloris nascerentur, posuit varii colo-
ris virgas in canalibus, in quos effundeba-
tur potanda mox ab ouibus aqua: vt cùm
venissent greges ad bibendum, ante oculos
easdē haberent virgas varicolores, ob qua-
rum conspectarum imaginationem im-
pressam ita conciperent: quod ita ex hac
causa factum est. Nam dum in ipso calore
coitus oues intuerentur virgas maculosas,
pepererunt vario & diuerso colore respersas
oues. Hinc dicebat simili ex causa Iaco-
bus Butrigarius in l. fin. C de Carb. edicto:
30 Quòd mulier † committens adulterium
(quia in illo instanti ac puncto solet cogi-
tare de marito) plerunq; producit partum
marito simile Quintilianus quoq; simili
expurgatione defendit honestam matro-
nā, quæ pepererat Æthiopem: nempe, non
ex adulterio conceptum, sed ob nigram Æ-
thiopis imaginē in cubiculo matronæ post
partum repertam, in quā sæpe ferebatur in-
tuita: atq; hinc illius imaginis nigredinem
cōuicit matronā percrebram imaginationē
suo impressisse fœtui: non ex alicuius Æ-
thiopis naturali concubitu. Plura ad hanc
rem videas in satragine D. Iasonis in l. Gal-
lus, ff. de liber & posthumis, ad finem. Item
31 † excusatur is, qui inimicū interficit in col-
luctatione cum pugiles exercētur: nam ta-
lis non tenetur etiā lege Aquilia, cùm illud
non inferendæ iniuriæ gratia, sed honoris,
virtutis, & gloriæ causa fiat, l. Qua actione,
§ Si quis in colluctatione, ff. ad l. Aquil. Sed
Ioan. de Lignano in tract. de bello iusto. &
Ioan. de Ana. in Rubri. de cleri. pugnantib.
in duello, dicūt illum text. esse correctū, et-
iam de iure ciuili, per text. in l. 1. de gladia-
toribb. lib. 11. C. vbi etiam gladiatorum spe-
ctacula cruēta sunt à iure ciuili inhibita. Et
de iure Canonico hoc est correctū, per tex.
in c. 1. de torneamen. Posset tamen quis &
forsitan non improbabiliter dicere, quòd
hodie ille tex. (inquātum de colluctatione

loquitur) remaneat incorrectus; nã & si torneamenta & similia cruẽta spectacula prohibeantur, cò quòd ex illis sæpe mors hominis suboriatur, & exinde comitetur animæ periculum; colluctatio tamen non ita facilè videtur prohibẽda, quod in ipsa non eueniat similis semper ratio, nec in ea tam sæpe homicidia committantur, minusque in ea propterea animæ periclitentur. Conueniſſet hoc loco pie Lector plura de pugilibus & de ipsorum conflictu explicare; sed quia de his in superioribus meminimus, ad ea vnumquemq; istorum auidum (vt breuitati studeamus) remittimus. Item maior
32 † septennio impubes occidens hominem, ob ætatem excusatur ab homicidio; Poterit enim eum Iudex releuare à pœna mortis, si ipsum vllo modo moueat ætatis commiseratio. Et licet ætas ipsum impuberẽ non releuat à toto, l. Impuberem, ff de fur. l. 1. C. aduersus delict. vbi dicit tex. Quod in delictis prætextu ætatis non restituitur minor: minor tamen ætas ipsum releuat à tanto, l. Auxilium, §. in delictis, ff de minorib. c. 1.
33 de delict. puero. c. 1. ext. de apostat. Item † excusat textus eos senes, homicidium committẽtes, qui per omnẽ vitam suam habiti sunt fuisse inculpatis moribus, & integritate vitæ probi, quiq; ob id perpetuò cum probis & viris grauibus conuersati sunt: his enim similis ætas & vita eatenus immaculata suffragatur, vt à pœna mortis excusentur l. penul. ff. de termino moto, & text. in l. 3. C. de Episco. audien ad fin. Itẽ, excusant
34 leges eos † homicidas, qui post commissum homicidiũ perstiterũt decẽ annos, hoc est, quorũ homicidiũ à decem annis transactis patratum est: eos enim leges à pœna mortis relaxant, l. Si diuino, ff. de pœnis, vbi si diutino tẽpore, hoc est, si per decem annos quis steterit post delictũ cõmissum, ipsius pœna subleuanda seu relaxanda est. Quin ex isto admisso maius ac vehemẽtius quiddã leges dicunt: nempe si is homicida per 20. annos stetisset, & alioqui ab omni crimine iudiciali permãsisset immunis: tunc nullo modo dicunt eum accusari posse de crimine, vti insignis textus probat in l. Quoniam ad l. Cor. de falſ. vbi apertè probatur: si per 20. annos stetisset post delictum commissum, quòd amplius non posset accusari, etiã probat tex. in l. 2. C. de vectigalib. commissis, tex. in l. Adulter, C. ad l. Iul. de adulter. gloſſ. in verb. Subire. in l. Manichæos de hæreti. Portò has duas nouissimas excusationes ponit Rochus Curtius, inter duarum limitationum, in c. fin. de consuetud. vbi ait, has dictas duas excusationes semper in memoria arctissimè seruandas, vt quę tutissima sint suffragia & patrocinia pro seruandis amicis. Huic tamen non aduersatur ille tex. in c. fin. de consuetud. qui dicit; Quòd tãtò grauiora sunt delicta, quanto diutiùs infelicem animã detinent alligatã. Nam ibi Rochus Curtius, tex. soluit tribus solutionib. quarum ultima est, quòd hic tex. tantũ loquitur in animæ: vbi hoc dictum verissimũ est. Dictum grauari, augeri, & intendi longitudine & mora temporis, propterea quòd diutinã morã impœnitentię delinquens paulatim in anima euanescit & internitur pœnitentia, & dolor, & peccatum, quod per pœnitentiam non mox eluitur, trahit suo pondere ad aliud trahit: Adeò vt quę vno delictodiu sine assumpta aut illata pœnitentia permaneat, negligens criminis efficiatur & parui pendens: eoque tandem deuenit in contemptum iudiciorum Dei, clauium Ecclesiæ, c. Omnis vtriusq; sexus de pœniten. & remissio tex. autem in c. Si diutino, loquitur in foro iudiciali: dicit & soluit Panorm. in c. Cum haberet, De his qui duxit in matri. quam polluit per adulterium.
34 Excusantur † præterea ab homicidio satellites iudicis, qui maleficum in captura necessario occidunt. Nam si malefactor quispiam in captura tam violentè & ita se defendit, vt vel ipsis satellitibus mortem inferat, ideoque sit in reluctando & re-

ando violentus & vehemens, vt ipsis sa-
ilibus ab eo potiùs periculum immine-
aut certè si ob ipsius immodicam in resi-
endo violentiam, capi nullo modo pos-
ris hoc casu iura permittunt, vt eundem
aleficum satellites impunè occidere pos-
nt, potiùs quam illius delictum maneat
punitum, text. est in l. Si seruus C. de his
ui ad Eccles. confug. text. in l. Quemad-
odũ, §. Magistratus, ad fin. ff. ad l. Aquil.
postremo † excusatur filius homicida à pa- 37
e oblatus Iudici: quia Iudex non potest fi-
um talem ad mortem condemnare, text.
in l. Milites agrum, § Desertorem, ff. de
militia vbi dicitur: Quòd si pater obtule-
Iudici filium militiæ desertorem qui a-
qui citra patris delationem decapitan-
s esset propter delictum, hoc est qui mi-
iam contra iuramentum suum deseruit,
probatur in l. Non omnes, §. Desertor, ff.
re milit. quia tamen ipsum pater Iudici
tulit, idcirco nulla ratione decapitandus
it. Atque idem de quocunque alio cri-
ine dicendum est, ratione cuius alicui ir-
roganda foret pœna mortis. Rationem autem istorum assignant hanc, quòd ius patriæ potestatis in pietate humana consistat, non in ferina atrocitate: ferinum autem & plusquam beluinum esset, si pater filium Iudici in mortem, atque adeò ad decapitandum vltro traderet. Quare iura humanæ pietati & misericordiæ potiùs, quam istius patris immitis crudelitati subseruire maluerunt, l Diuus Adrianus ff. ad l. Pompeiam, de parricid Sunt † qui etiam volunt excusari eum homicidam, qui ipse de crimine homicidii accusatus, multos alios insuper latrones seu homicidas prodendo detulerit, demonstrauerit, & apprehendi fecerit: quia ob hoc qualecunque iustitiæ beneficium, tunc Iudex ipsi parcere quidem poterit: non autem parcere debet: etiam si id ipsi malefico prodenti antè promisisset, text. est in l. Non omnes, §. fin. ff. de re milita. textus in l. Si quis fortè, ff. de pœnis, vbi probatur & illud esse verum: etiam si dicat se dicturum aliquid, quod ad Principis pertinebit salutem.

CAPVT LXXXVII.

De Homicidiis casualibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis, CAP. 87.

quid faciendum { *Regularius, Balistariis, Sagittariis, Putatoribus, Equitibus, Aurigis, Omnibus,* } *vt ab aliis periculum arceant, & ipsi crimine vacent.*

per errorem vnum occidens pro alio, quomodo puniendus.

differentia inter { *Dolum malum, & culpam latam. Culpam leuem, & leuissimam. Casum & infortunium.* }

dolus
lata culpa
leuis culpa } *quid sit, & quando contingit.*
leuissima culpa
infortunium

QVoniam proxime præcedente capitulo nõnulla egerimus de homicidio casuali, libuit hic seorsum exempla aliquot & casus enarrare, quibus ferè talia homicidia committantur, & quando in iis casibus homicidium est excusabile, quando vero minime. Tegularius igitur† qui de opere suas dimittit tegulas, quibus aliquem prætereuntem aut lædit aut occidit, non tenetur de læsione, neque de homicidio, si prius signa præmonitoria constituerit argum. l Cum quid, ff. Si certum petatur, aut viua voce aliisque modis debitis periculum præcauerit & indixerit. Quod Azo intelligit, si loco ac tempore congruis, acclamatio aut denũciatio fiat, quo periculum euitari possit: facit l. Si soluturus, ff de solut. l. 1. in princip. & l. De pupillo, §. In plurium, ff. de nou. oper. nunciat. facit item in simili l. Si rem, §. fin. cum ibidẽ notat. per gloss Bart. & Doctor. ff. de euictionibus Ista item confirmat Angel. in §. Item si putator. Institu. de l. Aquilia. In quo §. regulam statuit & legem omnibus domorum tegulariis, & opificib. similibus, volens, vt quoties ex alto quippiã deiicere necessum fuerit, vt ante demissionem illius, maturè & tempori satis, per proclamationẽ aut alia edita signa, incautis viatoribus & transeuntibus periculum denũtient vt per talem tempestiuam denunciationem commodius trãseuntes periculum forsan euenturum, fuga, aut mora præcauere possint. Porro si æquo frequentius de vitando periculo, operario inclamandum foret, sufficiet illi pro excusatione, vt in via ante periculi locum signum aliquod, non quidem paruum & incõsiderabile, sed magnum, euidens & manifestum, cuitandi periculi ponat: & præterea tale signum, quod ab omnibus huiusmodi contectorib. in similibus operibus & tali ciuitate poni consuetum est: & ob cuius indiciũ iure sibi præcauere quis posset. Eo enim signo posito, operarius excusabitur, etiamsi voce & clamore nullam aliud signum cauẽdi periculi prius dedisset, arg. d. l. Cum quid, ff. petat. Quæ quidem ratio & si non fragaretur operario non clamanti: ipso abunde satis patrocinaretur diutina consuetudo, quæ etiamnum passim & seruatur, & ob quam satis esse talibus signis indicibus, omnibus præmonstrasse. Deinde non tenetur sione aut homicidio, si in eo facto rit nullam interessisse malitiam, aut odium, aut mal tiosam incuriam militer dicendum† est de balistariis, gittariis, de putatoribus ramorum, soribus arborum, & de omnibus peratoribus ad vias publicas, quorum ra & officia non sine pertranseuntium culo peragũtur, qui omnes, vt in pesu, ab homicidio casuali excusantur ctos modos debitos, l. Si putator, ff. quil. §. Item si putator, Instit. del. ibi Angel Aretin. Pari ratione † sagittarii ad scopum in constituta iaculantes, si post vocem prænuntiastite vel quiescite) contingat eos aut lædere aut occidere. Aut si is sagittandum priuilegiatus, & abomicidii crimine per priuilegia libe Item excusantur† equites & equoploratores in cursu alios lædentes imientes, postquam clare vocanti uete aut cedite) & si id factum fraude & malitia. Idem† censendum de gis, currus suos per plateam & pogentibus. Postremo & in genere, † qu permissis ac licitis perfungitur offipera peragit licita, in quibus aliqua infeliciter aut læditur, aut occiditur læsionem & occisionem non ante rat (vt quæ casu, & inexpectato acc non tenetur nec de læsione, nec de hdio: verum puniri arbitrariè potest pa, si qua in facto iudici appareat, ta sit, aut realiter in facto consista hunc modum si quispiam Ioannem surus petat, casuq; intercedente, no

petitum, sed Petrum feriat & occidat: ...neat non est puniendus de homicidio, ...d Petrũ aut feriendi, aut occidẽdi nullũ ...ũ nullamq; voluntatẽ habuit: sed da...idus est ad detrimẽtorũ restitutionem, ...reparationẽ, quod hoc ipsum factum cul... non vacet, sed culpæ sit obnoxium: quia ...Ioannem quidem petitum ipsi vllo iure ...cessum fuit cædere, aut ad cædendũ pe..., vt probatur in l Si cum seruo meo, ff. ...iaiuris, vbi maius quiddam & apparen...us dicitur: Si seruum meum percutere vo..., casu Ioannem cædam, lædam aut in...iam: in eo casu non tenebor crimine ...icidii vel homicidii, vel actione iniuria...m, quod nullum maleuolum animum ...ra Ioannem gesserim, nec eum cædere ...enim: sed tantum tenebor lege Aqui... scilicet ad resarciendum damnum & de...mentorum restitutionem, textus est in l. ...etiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil. ...iliter iudicandum est de iis qui lapidib. ...baculis canem aut felem petunt & eò ia...m dirigunt: aut de iis qui sagittis aut ia...sauem petunt: interim tamen hominẽ ...mpiam vel lædunt vel occidunt: qui o...es quidem à læsione, & homicidio pur...isunt: Verum (quod in culpa facti sint) ...reparationem damni tenentur ciuiliter. ...o † quum hic de dolo, & culpa agimus, ...n hic obserues, iura differentiam con...ere inter dolum malum, & culpam la...: & inter culpam leuem, & culpam le...mam: & inter casum, vel euentum for...m. † Nam dolum malum intelligunt ...anus & Labeo Iurisconsulti esse omnẽ ...ditatem, fallaciam, machinationem ad ...mueniendum, fallendum, decipiendũ ...um, adhibitam, l. 1. §. 1. ff. de dolo ma... quam definitionem seu descriptionem ...t Hostiens. eo. tit. in summa, & Goffr. ...natur, verbi gratia: Si vir quispiam in...m adactus, in domum quampiam (vt ...tus hæreat seu tutaretur) confugeret: ...terfamilias, aut alius se fugati amicũ simulans, tanquam defensurus eum fugatum, ostium domus occludit fugantibus hostibus. fenestram verò minimè, idq; malitiosè & subdolè, vt per eam fugãtes hostes irrumperent, fugatum caperent & occiderent: Quis huius impostoris factum non ilico dolum malum, imo dolum pessimum censuerit? † Grandis autem vel lata culpa est, non intelligere, quod omnes intelligũt: non facere quod omnes faciunt, aut maior pars: vel id facere, quod nulli vel pauci faciunt, id est, quum quis astute & ex simulatione peccat, vt quum suis commissis peccatis præstruit, non esse moris, non se sciuisse, non intellexisse aliquid, quod tamen vsu est receptissimũ, quodq; sciuerat certissimè, & omnium optime cognouit & intellexit, aut saltem scire & intelligere debuerat, l. Latæ culpæ, ff. de verbo. signifi. l. Regula, §. Si filius, ff. de iuris & fact. igno. notat glos. in l. Quod Nerua, ff. deposit. veluti omnib. est in propatulo. Tegularios solere & debere vocare antequam tegulas dimittant: Tegularius vero contra dicat, se nõ sciuisse eas leges nec consuetudines, ideoq; nullum cõstituisse signum nec clamasse; eo in casu, tegularius non excusatur, sed per latam culpã reus fit omnium malorum, & infelicium euentorum, quæ per suam negligentiam eueniunt. Quandoquidem eas leges & consuetudines certo cognouisse debuerat, quas fere norunt omnes. Ideoque hanc latã culpam, malum dolum æstimant, quod dolo malo pene in omnibus sit consimilis, l. 1. §. Hæc actio, ff. Si mens. fals. mod. dixer. lege Quæsitum, §. Eum quoque, ff. de precar. & vulgata l. Quod Nerua, ff. deposit. & ibi Bar. ac eius sequaces. Fallit hæc similitudo in tribus casib. Primo in criminibus publicis, l. In lege, ff. ad l. Corn. de sicar. Secundo, in iuramentis præstandis in caussa, l. In actionibus, §. Sed Iudex, in fin. ff. de in litem iurand. & ibi gloss. in verb. non etiam. Tertio, in delatione iuramenti seu sacramenti in litem; & de his videte bonã gloss. in ver-

bo, ob culpam in § Suspectus autem remotus, Instit. de suspect. tutorib. vel curato. Leuis† verò culpa est negligentia & incuria in rebus dubiis, & vbi quis non præter
11 rationem ambigere posset, an vllum periculum subesset, aut inde consequi posset, an non: vel succinctius: Leuis culpa est, desidia & negligētia in rebus in quib. dubitare licet, §. Præterea, iuncta glos. in verb. debet, Instit. Quib. mod. recōtrahitur obligat. verbi gratia: Si regularius vspiam domum tegat in platea aliqua remota, abdita & secreta, quā non satis sciuit fuisse viam vel plateam publicam, an priuatam: in hoc casu, si quodeueniret malum, leui culpa excusandum es-
12 set. Leuior† culpa est (quam nonnulli vocant leuissimam) qua quis malum aliquo modo præuidere seu ab alio arcere & præcauere potuisset, sed non præcauit, nec præuidit, d. §. Præterea, cum gloss. in ver. debet, iamiam præall. Veluti si domus mea cadu-
ca foret, ruinā sua dispositione mi[illegible] rainam impedire potuissem, imo in[illegible] ondam esse ob imminens periculum [illegible] nouissem: quam tamen per oscitantem [illegible] curiam non impediui: eo in casu, si [illegible] rmat, vllive vicinorum detrimentum [illegible] rat ob meam incuriam, ad omnium [illegible] mentorum reparationē deuinctus sa-
13 qui omissione in culpa fuerim. † Ver[illegible] mnis casualis euentus est, qui plane [illegible] to accidit, & de quo nemo aliquid mal[illegible] turum suspicari certa ratione possit: [illegible] dolendum vocant infortunium, quod[illegible] pterea neminem traheret ad culpam, [illegible] detrimēti reparationem ligare licet. [illegible] fortuitis, C. de pign. acti. & §. Item [illegible] Institut. Quibus mod. re contrah. ob[illegible] veluti, si pueri parum cauti, sub equ[illegible] sub aliquorum currentes currus lętio[illegible] occidantur: illius enim infortunii [illegible] nemo culpandus, aut condemnādus [illegible]

CAPVT LXXXIIX.

De Latrocinio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. II.

1 *Latrocinii definitiones, & diuersitates.*
2 *Furum & latronum differentia.*
3 *Textus varii de latronibus.*
4 *Latrones non tuentur loca sacra.*
5 *Latronibus non permittitur* { *Purgatio.* / *Appellatio.* / *Remissio.*
6 *Latrones à Principe remissionem non impetrant.*
7 *Latronum supplicia ex consuetudine.*
8 *Latronum supplicia ex Iure.*
9 *Pascha, & feriatis diebus non proceditur in caussa criminali.*
10 *Latrones insignes, etiam die Paschæ fas est ad furcam rapere.*
11 *Latrones bannitos, quibuuis fas est occidere.*

SPecies item homicidii est latrocinium, homicidio tamen multo nocentius, grauius, & multo quidem dictis homicidiis
1 scelere differentius. Quandoquidem † latrocinium vocamus illud homicidi[illegible] aliquem latenter & furtim per vim [illegible] & spoliis nequaquam contenti, in[illegible] cidunt, aut saltem animo occidendi [illegible]

…tur extra viam publicam, in ſyluis a-
…que locis ſemotis à conſpectu populi: vel
…rocinium eſt aliquem ſubdole, occulte,
…non aperto Marte, à tergo occidere, vel
…quem occidere in noctis ſilentio tacite,
…non loquendo, vel indicando vt ſeſe de-
…ideret. Aut certe latrocinium habetur il-
…l homicidium ſuum, quod aliquis iuxta
…es patriæ conſuetas, certo tempore con-
…turo non defert ad notitiam Iudicis, de
…io ſuperioribus etiam meminimus. † Hoc capite autem non eſt animus perple-
…illas, atque diſſidioſas Doctorum opi-
…ones exactè diſcutere, quas de differentiis
…um & latronum diſputant, & de furto &
…rocinio, quum iſta ad infra ſequentia ca-
…i de furtis, iuſtius ſpectare videantur.
…enim loco de eo latrocinio tantum a-
…ſtatui, quod cum homicidio coniun-
…m ſit, quodque vel re, vel expreſſa vo-
…tate ſit veri homicidii ſpecies: atque ita
…latrocinio competunt ſupraſcriptæ de-
…itiones: ad quas mihi ſuffragatur Ange-
…Perufinus in Authent. Sed nouo iure,
…de ſeru. fugit. Cuius dicto ibidem ſub-
…bunt Paul. Caſtrenſ. & Franciſcus Are-
…qui aiunt, Latrones ſcilicet inſignes &
…oſos eſſe eos, qui homines per vim in
…nibus vel vis publicis aut priuatis, ſuis
…us ſpoliant, quibus ſpoliis non contен-
…eos præterea aut occidunt, aut animo
…idendi promptiſſimo (vti ex inuaſio-
…ſpecie conſtabit) adoriuntur. Fures ve-
…vt hoc obiter interiiciam) eos tantum
…llunt, qui clam quocunque tempore,
…diurno, ſiue nocturno tempore furri-
…nt: cætera infra de furibus. Porro di-
…noſtra etiam confirmant præfati Do-
…plurimum æſtimantes textus §. Fa-
…ſos, in l. Capitalium. ff. de pœnis, in
…bus locis: Primo ibi, Cognatis & affi-
…interemptorum. Secundo ibi, Quo-
…latrones homicidia feciſſent: & ita
…pôderat illum textum Raphael Ful-
…in conſiliis ſuis, conſilio 157. in ſe-
cunda colum. vbi dicit, ſui temporis tunc
neotericos hoc modo intelligere dictum
text. quin & ita eum intelligit Iacobus Bu-
trigarius in d. Authent. Sed nouo iure. Et
Azo in ſumma in fin. C. eod. tit. de ſeruis
fugiti. Pro maiore item dictorum meorum
corroboratione, ipſe ſequentes omnes tex-
tus nõ ab re collectos adiicere volui, ex qui-
bus liquido confirmari videbis, quæ ante
de latrocinio (vt hic accipimus) definiui-
mus, & quod tales latrones iure occidendi
ſint: imo plerosque textus citabo qui de la-
tronibus, & eorum latrociniis puniendis
loquuntur. Principiò igitur nobis ſeruit
text. in l. Prouinciarum, C. de feriis, vbi di-
citur: quod per mortem latronum, multo-
rum ſalus & incolumitas procuratur. Se-
cundo textus in c. Suſcepimus. ext. de ho-
micid. vbi latrones dicuntur homines af-
fligere, nõ ſolum in bonis ſed etiam in per-
ſonis. Tertio textus in l. Si vt allegas, Cod.
ad l. Cornel. de ſicar. dum ibi dicitur: Si, vt
allegas latrocinantem peremiſti, dubium
non eſt. eum qui inferendæ cædis voluntа-
te præceſſerat, iure cæſum videri, ponderan-
do text. ibi, latrocinantem, & ibi, inferen-
dæ cædis voluntate. Quarto text. in c. Cum
homo, 23. quæſt. 5. vbi dicit text. latronem
homines occidere nocendi cupiditate vel
iniuſte aliquid auferendi. Quinto text. in
l. Diuus, ff. ad l. Pompe. de parricid. vbi di-
citur: Quod ſi quis filium cum nouerca ad-
ulterantem occiderit, magis latronis quam
patris iure interfeciſſe videtur: nam patria
poteſtas in pietate debet, non in atrocitate
conſiſtere. Sexto facit text. in l. Per omnes,
C. de defenſorib. ciuitat. ibi, fera & periculi
ſui neſcia latronum feruet inſania. Septi-
mo text. in c. Non eſt crudelis, 23. quæſt. 5.
ibi, latro ſuſpendendus crudelem Iudicem
putat, non tamẽ eſt crudelis, qui crudelem
iugulat. Hoc obſerua in proxime adductis
teſtibus: Quod latrones feri & crudeles di-
cuntur: nam hoc nomen Doctores & iu-
ra non attribuerent, niſi homines perſo-

naliter affligeretur. Octauo pro his est text. in c. Est iniust. 23. q. 4. dum ibi dicitur: Si quis latronem absoluendum putat, innocentes tradit exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem. Nono facit, quod scribitur Marci 15. vbi probatur, quod Barrabas homicidium commiserat. Et Lucæ 23. dicitur, quod propter seditionem & homicidiũ missus fuerat in carcerem. Et Ioan. 18. dicitur, quod erat latro. Decimo facit quod scribitur Actuum 3. Vos sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis. Vndecimo non omitto quod legitur Lucæ 10. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones: qui spoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Duodecimo facit text. in l. Diuus, ff. de Senatusc. Syl. ibi. Conterritus aduentu latronũ, & ibi vulneratum. Decimotertio text. est ad hoc in c. Admonere, 33. q. 2. vbi inquit notabiliter litera, eum qui occidit vxorẽ, eam occidisse more latronum. Decimoquarto est text. in l. Itaque. ff. ad l. Aquil. ibi, Seruum tuum latronem insidiantem mihi: & in illis verbis, aduersus periculũ. Decimoquinto tex. est in l. Etiam, ff. de manu. vindict. ibi, dominum contra latrones tuitus sit. Decimosexto facit quod scribitur Ezechielis 18. ibi. Quod si genuerit filiũ latronem effundentem sanguinem non viuet; cum vniuersa hæc detestanda fecerit, morte morietur, sanguis eius in ipso erit. Decimoseptimo pro hoc cito l. Qui a latronibus, ff. de testa. & l. Hostes, ff. de capti. & postlimi. reuers. vbi patet latrones redigere velle homines in seruitutem, licèt obstent iura; & sic saltem volunt homines morte ciuili opprimere: Nam seruitutem mortalitati ferè comparamus, l. Seruitutem, ff. de reg iuris. Et mors seruituti turpitudiniq; anteponenda est auctore Tullio. Decimooctauo ad id adduco illud Horatianum in Epistolis; Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones; quod in medium adfert gloss. in verb. Qui male agit, in c. Cõsuluit. de offic. test. iud. delega. qui text. ad hoc potest insipidè citari per doctrinam Bart. in l. 5. colum. ff. Si cert. peta. vbi inquit Quod scripturis quæ in studiis tanquã thenticæ reputantur, quãtum ad ar est standum, vt Aristotelis, Hippocra ceronis, & aliorum in scholis recepto pro qua doctrina est text. in l. Si pater, solut. l. Septimo mense, ff. de statu ho l. Fulcinius, ver. Quid sit autem latitat quib. ex caus. in possess. catur. Huius

4 itaq; omnia † latrocinia, iura ipsa tãq sequuntur odio, & indignatione, vt trones præcipuè in nemoribus grassa sacras quidem ædes ac cœmeteria tu lint, c. Inter alia, & Scrib. extr. de im clesi. & eos indignos censeant, qui sa micidio titulo ad purgationem offici ad aliud tribunal remissionem exp

5 aut † quivllum priuilegium excepti expurgatione proponant; aut etiam lent (quia appellationi latronis Iude debet deferre) d. c. Inter alia. Facta

6 latronum, hoc est, † dicta ipsa latrocin ingrata sint Principibus, vt ne ipsi q Principes ipsa potestate sua ordinaria tere possint, aut velint, licet extraor hoc aliquando ex caussa fieri videam

7 latronum † causa & processus peragu dem loco, vbi captus fuit & captum petur, & tandẽ de scelere conuictus da tur puniendus, vt crati viminea insid blice pertrahatur ad locum supplicii, tore gladio decollatus vitam suam corpus detruncatũ rotæ insideat, ca ro aut palo infixum suffigatur in alt in puteum, cui stipes rotæ inseritur, mandum coniiciatur Deinde apud inoleuit, vt post executionem pœ maiorem latrocinii detestationem dere soleant rotæ eadem instrumen bus latrocinia commiserunt, aut sim dicia (veluti ramos, baculos, &c.) populo pertranseunti commonstr

ocinium, aut commissa homicidia iuxta
umerum baculorum. Atque hæc omnia
xta variam consuetudinem ciuitatum,
gionis & patriæ dicta sunto: quandoqui-
em in his omnibus consuetudines regio-
m plurimum variare videmus: atque
ròhæc ita ex consuetudine omnia. Iura
amen, & legalis authoritas famosos la-
ones furcis affigendos esse constituunt, l.
apitalium, §. Famosos, ff de pœnis: vbi
resse text. famosos latrones in his locis,
grassati sunt, furca figendos, quàm plu-
us placuit: vt & conspectu deterreantur
iabiisdem facinoribus, & solatio sit co-
uis & affinibus interemptorum, eodem
pœna reddita, quo latrones homici-
fecissent. Ad idem text. in l. Ne quid,
leinçend rui. naufrag. vbi dicitur: Gra-
m præsidi sententiam de latronibus di-
epermissum: text. est iuncta gloss. in l.
arbo. furt. cæsar. text. est in l. Prætor, §.
uersus, ff de sepul. viola. text est in l. Di-
§. Siqui ex principalibus, ff. de pœnis,
est in d.c. Non est crudelis, ibi, latro.
endendus, gloss. in c. Si quis fortitu-
em, 23 quæst. 3 facit quod scribitur Lu-
3 vbi alter latronum cum Christo cru-
orum ait: Et nos quidem digna factis
pimus. Ita tenet Bart. in d § Famosos,
d. Authent. Sed nouo iure, vbi idem
tenent & adstruunt Bald. Angel. Paul Sa-
lice. Bartho. Cepolla, & Franciscus Areti.
Angel. Aretin. & Iason in §. Ex maleficiis,
Institu. de actionibus. Idem Angel. in tra-
cta. maleficiorum, in verb. Et vestem cele-
stem abstulit: Ita Raphael Fulgosius, con-
siliis suis, consilio 157. in 2. colum. Paris de
Puteo in tractat. de syndicatu, in verb. latro:
Accedat dictum Baldi per text. in d l Pro-
uinciarum, C. de feriis: vbi inquit quòd † 9
licèt diebus feriatis, & maximè in festo Pa-
schæ, non possit procedi in caussa crimi-
nali, l. Quadraginta, & l. Omnes, C. de fe-
riis: tamen insignis seu † famosus latro 10
quocunque die potest mitti ad furcas: Pro
his facit quod dicitur, Eos scilicet latrones
à iure per sententiam † condemnatos, siue 11
(vt loquuntur) diffidatos seu bannitos, à
quolibet priuato & quouis tempore etiam
posse occidi, l 1. C. quando licc. vnicui sine
Iudice se vindicare, c. Cum homo, 23. q.
5. Si ergo à quolibet priuato (cui est dene-
gata priuata vltio) occidi possint, l Extat,
ff. quod metus caus. igitur à fortiori, mul-
tò magis à Iudice (cui lex malefactores pu-
niẽdi necessitatem imposuit) quouis tem-
pore occidi poterunt, lege, Per omnes. C.
de defensoribus, ciuita. l. 3. & l. Congruit, ff.
de offic. præsidis.

CAPVT LXXXIX.

De Parricidio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis, CAP. 89.

cidium quando committitur.

icidarum pœna ex { *iure ciuili scripto.* / *Consuetudine, varia.* / *Iure canonico, bifaria.*

um ac parricidarum pœnis, iudex aliquid adiicere permittitur.

toxicum parans pro extinguendo parente, parricida censetur.

armacopola / *hirurgus* / *edicus* / *i quisquis alius:* } *filio toxicum pro occidendo parente præbens, parricida est.*

7 { Pecuniam / Consilium / Vllum subsidium } *præbens pro occidendo parente, parricida est.*

8 *Pater filium cum vxore sua incestuantem occidens, non punitur, vt filicida.*

9 *Furiosi parricidantes, non vt parricida damnantur.*

11 *Pœna iuris Canonici maxima, est degradatio & traditio ad iudicem secularem.*

1 PArricidia, iura vocant † ea homicidia, quibus aliquis nefariè occidit parentes, patrem scilicet, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, auunculum, amitam, materteram, consobrinum, consobrinam, vxorem, nurum, generum, socerum, vitricum, priuignum, priuignam, &c. atque his cognatione, aut affinitate similes, l. 1. ff. ad l. Pompe. de parricid. Hæc autem parricidia prorsus execranda sunt, vt quę sunt omnium sceleratissima: cognationibus, & affinitatibus, & peculiariter amicitiæ naturali vinculo maximè aduersa & infesta. Quocirca hosce parricidas omnes, vnà cum ipsorum cooperatoribus & complicibus, iura execrandis pœnis afficiunt.

2 Primò enim † cæduntur acerrimis virgis vsque ad sanguinis effusionem: deinde insuuntur culeo seu tergori bubulo, aut simili vnà cum quatuor viuentibus bestiis, scilicet cum cane, gallo gallinaceo, simia, & vipera: cum quibus ita culeo seu tergori insuti simul præcipitantur in mare, vel in amnem, aut in flumen, si mare proximum seu vicinum sit aut flumen: alioquin huiusmodi parricidæ obiiciuntur discerpendi atque deuorãdi leonibus, vrsis, lupis, canibus, aut his similibus feris animãtibus. Verum isthæc omnia ex iure scripto, l. pœna, & l. Vtrum, ff. ad l. Pompe. de parricid. & l. vnica, Cod. de his qui paren. vel liber. occider.

3 Consuetudine † enim fecius multo fieri conspicimus. Nam secundum consuetudines parricidæ ferè damnantur, vt ad caudam equi, aut ad quoduis vehiculorum genus affixi, cratique vimineæ insidentes, aut assci, ita dedecorosè pertrahantur ad supplicii locum, vbi decollentur, & corpus truncatum rotæ in altum erigendæ affigatur: & tandem simul omnium bonorum proscriptione aut confiscatione plectantur.

4 Porrò si † res aut ratio ita postulet, vt pœnis aliquid propter enormitatem addendum foret, hoc totum in Iudicis arbitrio situm est, cui dictis pœnis semper quid adiicere permittitur, vt his pœnarum exemplis alii exterriti, à similibus commit tendis abstineant, & hæc est mens dicti 1. ff. eo. tit. Nec admirandum, consuetudinis scriptũ mutasse: quandoquidẽ diuersa esset vbiq; similes bestias reperire, quam meminerunt l. Pœna, ff. eod ad l. Pompe. parricid. & l. vnica, C. de his qui parentes

5 liberos occiderunt. † Superioribus quoque parricidiis annectendũ est nefariũ malum filii, qui malè sanus cõparauit sibi toxicum aliquod aut venenũ, quo patrẽ suũ aut matrem extingueret, & perimeret: eóque (etiam si eo veneno vsus non fuerit, aut ei vtentem & tentantem non sequatur effectus) puniendus est forma & modo superscriptis, l. 1. ad fin. l. Vtrum, & l. Si sciente eod. tit. Ad l. Pompe. de parricid. d. l. vnica C. de his qui parent. vel liber. occider.

6 † & ipse pharmacopola, medicus, chirurgus, aut quisquis eidem filio sciens volensque & dolosè ad eum vsum tale venenum vendiderit & suppeditauerit: is certè pœna cum superioribus plectendus est l. Frater, ff. eo. l. 3. §. 1 ff. ad l. Cornel. de

7 Insuper † vt veri parricidæ puniendi sunt quicunque dicto filio pecuniam dederit mutuò, quibus tale noxium pharmacum & venenum emeret, & patrem occideret d. l. Si sciente: Item quisquis ad hunc parricidium ausum filio vllum consilium dederit

ut exhortatus fuerit, suaserit, aut vllũ subsidium præbuerit, eadem pœna mulctandus erit. Verum † pater qui reperit filium incestuantem siue adulterantem cum vxore, hoc est, cum nouerca sua, ipsumq; in hoc 11
actu occiderit, parricida aut filicida quidem censebitur: verum non vt parricida puniendus fuerit. Nam extremo supplicio, hoc est, morte nequaquam mulctabitur, sed secundum iura exilio tantum proscribitur, l. Diuus Adrianus, ff. eo. ad l. Pompe. de parricid. Præterea † ne furiosi quidem propter parricidium commissum morte da- 12
mnantur: imò propter mentis inopiam & impotentiam, planè ab hoc crimine excusantur. Ne tamen incautiùs similia perpetrare valeant, damnandi sunt, vt strictissimè & cathenis, truncis magnis, vel postibus alligentur, aut compedibus ferreis impediantur, aut cellulis clathratis arctissimè includantur, l. Pœna, §. Sanè, ff. eo. & l. Diuus, ff. de off. præsid. De iure autem Canonico siue Pontificio, † pœna parricidia cõmittentium est clericorum depositio, & ad curiam secularem traditio. Nam si pro simplici homicidio tantum sit depositio & detrusio, vt in c. Cum non ab homine, extr. de Iudiciis: iuncto c. Tuæ, extr. de pœnis, & c. Sicut dignum, cum gloss. extr. de homicid. & c. fin. eodem titu. lib. 6 debet certè pro parricidio (quod qualificatũ est, quodque multo enormius homicidium est) imponi grauior aliqua pœna, quàm pro simplici homicidio. Sed grauiorem pœnam Iura † Canonica non habent, quàm depositionem, vt in c. Ad reprimendam, per gloss. extr. de offic. ordin. vbi dicitur: Quod non habet Ecclesia vltrà quod faciat, nisi vt ipsum degradet, tradat, & relinquat iudicio seculari, argument d. c. Cùm non ab homine: vbi Iudici Ecclesiastico ex duabus pœnis statuitur alterutra imponenda pro suo arbitratu: nempe, † vt procedatur ad degradationem: vel vt recurratur ad theoricam c. Nouimus, extr. de verbo. significa. & c. Quamuis, de pœnis, libr. 6. scilicet vt in perpetuos carceres detrudatur seu coniiciatur, vbi pane & aqua tantùm victitans, pœnitentiam agat acerrimam, mortique temporali simillimam, vt supià sub titulis homicidiorum meminimus. De pœnitentiali autem pœna in foro conscientiæ, quia ad promiscuam multitudinem non pertinet, hoc loco omnino subiicere volui, eam prudentibus relinquens confessariis. In qua imponenda, velim priùs perlegant Rubricam, De his qui parentes vel liberos occiderunt: ibi enim ex aliena cõsideratione comperient, quæ ad pœnitentiæ impositionem salutarem plurimùm conducent.

CAPVT LXXXX.

De Homicidio suiipsius.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 90.

Pœna seipsum occidentis ex iure.
Pœna seipsum occidentis ex consuetudine.
Seipsum occidens, & corpus & animam perdit.
Peccatum Iuda seipsum suspendentis.
Nulla ratione excusandi sunt seipsos occidentes.
Qui homicida sui, furca damnandi, & bonis proscribendi.
Alia consuetudines de propriis homicidis.
Seipsum ladens, vt alterum ladens, mulctabitur.
Homicidis sui neganda Ecclesiastica sepultura.

11 { *Sui castratos,* / *Alterum castrans,* } *gladio punitur.*

12 *Seipsos occidentes, quomodo damnent Philosophi.*

13 *Ar* { *Seipsum occidentis testamentum valeat.* / *Seipsum occidere tentans, puniendus sit morte.* / *Seipsos occidentes, Ecclesiastico luctu plangendi.*

1 IN proprii corporis † homicidio hoc habent iura, & quisquis suiipsius homicida fuerit, hoc est, sibiipsi violentam mortem consciuerit, aut ex desperation, aut ex meticulosa anxietate perdendæ vitę, glorię, aut rerum temporalium perdendarum timore, aut ex alia simili caussa, & malo proposito; is ex loco sui homicidii equo pertrahitur vsque ad locum supplicii, vbi non in patibulo, sed ignominiosius in furca suspenditur, vt hoc nouo eoq; dedecoroso suspendii genere, populo spectaculum præbeat & signũ, quod propria manu sibiipsi prius mortem consciuerat. Ratio autem cur hic homicida sui infamius suspendatur, quam alius quisquam homicida alterius, est, quod is qui alium occidit, corpus ipsius tantùm occidere dicitur: animam enim ipsius, quantum in
2 ipso est, neutiquam occidere potest. Qui vero seipsum † interimit, is certe & corpus & animam propriam nefarie perdit, si quidem ex maligno animo id scelus admiserit, vt de Iuda Iscarióte sacra testantur Euangelia, & l. Liberorum, §. Non solent, iuncta glos. in verb. Suspendiosi ff. de his qui notan. infamia, c. Iudas, de pœnitent. distinct. 3. qui
3 magis † peccauit desperando, & per desperationem seipsum occidendo, quam Christum nequiter tradendo, c. Si non licet, 23. q. 5. Ideoque is Iudas (quanquam per vocẽ (peccaui) qualemcunq; pœnitentiam ostenderat, quocunq; pœnitente fuit infelicior. Nam ipsius pœnitentia non erat coniuncta cum spe veniæ, ideoque ipsum non reuocauit ad Dominum; sed ipsum desperatio traxit ad laqueum. Et hinc dicitur, in c. In salicibus, de pœnitẽt. distinct. 3. Quod Iudàs, cum seipsum occidit, sceleratum
minem occidit, adeo vt non solum Ch
verũ etiam suæ mortis reus efficiatur. h
ro explodenda † esset ridicula ipsorum
4 cusatio, qui hoc prætextu alterius propr
mortem expurgare niterentur, quod
scilicet maturius sibi mortem consci
vt ab hac arumnosa vita liberatus, ci
licitate frueretur æterna: vt enim dem
occisorem hoc in animo ante crudelem
cem habuisse, vt ob dictam caussam
rius sibi mortem consciscceret: ob hoc
sequitur ipsum hoc licite & bene fecis
psiusque homicidium vlla ratione au
stum, aut rationabile defendi posse. I
enim nusquã sacrę literæ tale homici
tali ex caussa profectum, excusant: se
tius omne homicidium citra vllam
pionem vetant & damnãt: veluti
tera præceptorum tabula ait: Non occ
in genere vetat omne homicidium, pro
vllum homicidium esse iustum, aut
mittendum, ne alterius quidem Et
præcepto vetamur alterum occidere, m
magis vetamur nos ipsos occidere, q
maiorem charitatem & iustitiã debea
nobis ipsis, quam aliis Quocirca cum q
libet homicidium sit iniustum & illici
(hoc tantum excepto, quod lex iusta g
raliter, vel ipse fons iustitiæ Deus spec
ter præcipit aut admittit) maxime om
illicitum & iniustum erit homicidium
5 ipsius, † quod Ecclesiastici ita execra
vt ipsis sui homicidis sepulturam Eccl
sticam denegent, & à communibus E
siæ precibus & suffragiis excludant: n
quod credant eos ob desperationem

simul cum corpore & anima interiisse, text. pot. in d. c. Si non licet, 23 q. 5 & text. in c. Placuit, iūct. gloss. eadem caussa & quęstione. Verum enim vero si quispiam sibi mortē accelerauerit captus vlla phrenesi, furore, insania, melancholia, defectu sensuum, aut graui morbo, aliaque animi impotentia & inopia percitus & subito correptus, is nullo modo in furcam erigendus fuerit: sed ob bonam Ecclesiæ spem de seruata anima, licet corpus perierit, traditur corpus sepulturæ Ecclesiæ, & precum Ecclesiasticarum particeps efficitur. Atque hęc omnia iuxta tenorem iuris l. 3. § Si quis autem, ff. de bon. eor. qui ante sentent. mort. sibi consciuer. & l. 1 §. Ea propter, C. de bon. eor. qui mort. sibi conscīuer. Nam † secundum consuetudinem, quisquis seipsum interfecit, ex quacunq; occasione & caussa hoc egerit, is in furca suspenditur, & bonis suis omnibus per fiscum proscribitur. Verum † hanc consuetudinem velim pius Iudex sanius ac restrictius intelligat, non de quibuscunq; sui homicidis: sed tantum de prioribus, qui ex desperatione, & ex malo proposito sibi mortem consciscunt. Nam illi ob facinoris indignitatem & odium, iure post furcam bonis proscribuntur, nisi ciues sint liberarum ciuitatum, & ab omni confiscatione bonorum immunium: quales sunt ciues Augustenses & similes. Posteriores enim, qui phrenesi, ardentissima febri, aut alia correpti mentis insania, sibi ipsis necem inferūt, non video cur in furcam erigantur, & bonis suis proscribantur, quum eos Ecclesiastica pietas à sacræ terræ inhumatione, & à communibus precibus non arceat, sed in omnibus vt dignos & legitimos filios agnoscat & recipiat: meo igitur iudicio nō sunt iusmodi cum prioribus pari pœna plectendi, nec ad furcā rapiendi, nec bonis proscribendi: sed vt cæteri quique catholici piè in cœmeterio sepeliendi, & reliquis officiis Ecclesiasticis cum decenti pompa lugubri recipiandi. Hancideo distinctionem diligenter obseruent omnes Iudices & prętores, ne putent consuetudinem illam esse generalem, sed de prioribus tantum esse intelligendam. Ita enim minus erunt molesti consanguineis defuncti, nec tam iniuste eorum insidiabūtur loculis, quasi ex singulari lenitate & gratia, consuetudinis rigorem remiserint, & corpus ad Ecclesiasticam sepulturam liberum ex sua authoritate tantum permiserint: quum in posterioribus sui homicidis Prætori prorsus nullum ius secundum rationem competat, nec in corpus nec in bona ipsius. De his satis superque. Ad intermissam de proprio homicidio consuetu-
8 dinem redeundum est. Ex † more enim & ex consuetudine prętetea cautū est, ne quisquam hoc corpus damnatum & suspētum, manibus attrectet & auferat, nisi solus Iudex, aut minister Iudicis ex Iudicis ac Prætoris mandato & permissu. Consuetudine
9 † item obseruatum est, vt quoties hoc scelus in domibus commissum est, corpus hoc exanime funibus è domo pertrahatur, non per ostium, sed per foramen, & foueam sub limine domus effossam, vtpote quod indignum sit ob proprię vitæ extinctionem, eodem ostio & limine egredi, per quod prius viuum valensque exiuerat. Hactenus de proprio suiipsius homicidio, quod execrandum est, & seuerissime in iure vetitum, non solum autem ipsum homicidium sui prohibetur, sed etiam suiipsius violentia quæuis & nefaria lęsio & vulneratio iure damna-
10 tur, adeo, vt quisquis † seipsum vulnerauerit, aut læserit ex malo proposito, aut ex desperatione: is puniendus sit eadem pœna qua puniretur, si eādem vulnerationem alteri intulisset. Nemo enim membrorū suorum dominus est, l. Liber homo, ff. ad l. Aquil. d. c. Si non licet, & l. Lex Cornelia, §. Constitutum, ff. ad l. Corn. de sicar. quodque non maius in proprium, quam in alterius corpus ius habet, quis enim sui corporis totus dominus constituitur, quum Domini sit terra & plenitudo eius? Deinde,

qui sibi parcere non nouit, aut potuit, multo minus alteri parsurus est; Et qui sibi ipsi nequam, alteri nequior futurus præsumitur, l. 3. § Si quis autem, vers. Qui enim sibi, ff. de bon. eorum qui ante sentent. mor. sibi consci. & l. Sed si damnum. § sed si ipse, & ibi glos. notat. ff. de peculio; ad hæc vide Dominum Iasonem in l. 1. C. de ser. fugit. numer. 5 & 6. plurima ad hoc allegantem.

11 †Quia autem in proprię lęsionis mẽtionem hic incidimus, notandam velim eam læsionem, qua aliquis seipsum realiter castrauerit, aut castrari iusserit; is enim magister castrator, & ipse castratus, simul gladii animaduersione, atque adeo capitali punitione plectendi fiunt, etiam cum publicatione bonorum fisco applicanda, l. Lege Cornelia, §. Constitutum, & §. fin. & ibi D. Hippol. de Marsil. ff. ad l. Cornel. de sicar. præalleg.

12 Baldus in l. 1. C. de eunuch. Quum † igitur nulli fas sit, sibiipsi vllam læsionem ac vulnerationem inferre, multo minus licitum, imo prorsus execrandum est sibiipsi mortem conscisscere; Ideoque vel ipsi Philosophi non minus grauiter homicidium sui damnarunt; fortis enim non est (inquit magni nominis Philosophus Aristoteles) sed timidi, mortem sibiipsi incutere; quum carnificis loco habẽdus sit, qui sese quoquo modo vulnerasset, vt moreretur, authore Festo. Hinc etiam Æschines inquit; Si quis necauerit seipsum, manum, quæ hoc peregit, abscindimus & separatum à corpore sepelimus; & similia vide apud Aristotelem lib. 3. Ethicorum, vbi de fortitudine disserit; eundem etiam vide lib. 5 quæ compendii ac fastidii euitandi gratia omittimus. Priùs quam hoc capitulum de proprio homicidio finiamus, licet non impertinentes hic

13 quæstiones tres subiungere. Primò † quæritur; An testamenta seu vltimæ voluntates illorum, qui sibi mortem conscierunt, sint alicuius momenti & efficacię? Ad quæstionem teste Bald. respondendum est ipsorum testamenta esse prorsus inefficacia in l. 1. C. de bon. eor. qui sibi mort. conscierunt. in tex. ibi, ex testamento: hanc Baldi opinionem confirmat etiam Cyrus in l. C. qui testa. facere possunt. Atque eorum loco meminit de quæstione nostra alter

14 nempe, An is † qui mortem sibiipsi conscire voluerit. & ad hoc apparatum conscientiæque se ipso perdẽdo totus occupatus fuerit; sed per alium interuenientem prohibitus fuerit, quo minus nefariũ cœptum perpleuerit; an is (inquam) machinator prohibitus, morte, aut alia punitione damnandus sit? Ad quam quæstionem respondendum est; multos esse, quibus videtur puniẽdum esse extremo supplicio, vt D. Cynum in loco allegato commẽtatur & in l. vlt. §. Sic autem, ff. de bon. eor. ante sentent. mor. sibi conscisuer. Angelus Omne. §. Qui se vulnerauerit, ff. de testar. Aut ad hãc quæstionem respondetur, puniendum citra mortem; vel vt not. Si quis non dicam rapere, C. de Episcop. & cleric. & l 4. C. de ser. fugiti. Tertia dubitatio

15 strema † mouetur quæstio An principiales homicidæ sui, qui scilicet ex desperatione & nefario proposito seipsos occiderunt, (aliquam) isti cõsueto luctu plangendi, & sequendi sint? Hanc quæstionem discutit Iurisconsultus in l. Liberorum, §. Pomponius, in versic. non solent, ff. de his qui not. infam. infamia, dicens eodem loco, homicidas minime consuetis ritibus lugendos esse.

CAPVT XCI.

De Adulterio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 91.

Adulterii enormitas.

Matrimonium Christus honorauit sua præsentia & miraculo.

Adulterij pœna ex { *Lege veteri.* / *Iure ciuili.* / *Iure canonico.* / *Consuetudine.*

Adulterium grauius peccatum est furto.

Crimen graviori pœna punitur quam adulterium.

Homicidium grauius est adulterio.

Duæ viæ speciebus gradus sunt.

Adulterium grauius est fornicatione.

Incestus omnes transcendit libidinum gradus naturales.

Incestum contra naturam grauius incestu.

Quare adulteria negligentius puniantur, rationes.

Ignis iudicium ex Deo est.

Adulterarum punitio ex iure.

Adulterij punitio { *Est propria curiæ spirituali,* / *&* / *Ex consuetudine etiam seculari permissa.*

Adulter ratione { *Adulterii,* / *Personæ suæ,* } *subest curiæ* { *Spirituali.* / *Seculari.*

Adulter spiritualis punitus, etiam puniendus sit per seculares.

Adulterium, multorum malorum fons est.

Adulteria non permittunt vllos pacis contractus.

Adulterum vxoris in actu fas marito occidere.

Adulterum filiæ, patri in actu ius est occidere.

Adulter impune occidat mœchum suæ, requiritur, vt { *Ambos in actu comperiat.* / *Ambos comperiat domi suæ vel generi.* / *Vtrumque occidat.* / *Filiam habeat in sua potestate.* / *Filia nupta sit marito.*

Quando adulteri dicantur reperiri in actu.

Quando patri permissum est occidere adulterum.

Adulteria cum Principibus aut Regibus quomodo puniendæ.

Exemplum horrendum de adulteris Reginarum Franciæ.

Adulterij pœna in fundatore, & fundatario.

Adultera dotem perdit.

36
37 Marito non licet accusare vxorem adulteram, quando
38
39
40
41

- Ipse maritus adulter est.
- Causam dedit & ad hoc tradidit.
- Coacte adulterio vitiatur.
- Ignoranter adulterata est & malo dolo.
- Eum mortuum credens, alteri nupsit.
- Ad se semel reconciliatam recepit.

42 Consilium authoris de vitando adulterio.
43 32 Principalis sæpe origo adulterarum, est maritus adulter.
44 Adulterium maritorum grauius puniendum, quam vxorum.
45 Ante quam adultera damnetur, inspiciatur vita mariti.
46 Exemplum furtiui adulterii.
47 Ignotis permittitur alterius vxoris de adulterio accusatio.
48 Alterius vxorem, ad adulterium solicitans, punitur exilio.

Copulatores & copulatrices { Iure / Consuetudine } plectuntur { Capitaliter. / Exilio. }

49 Copulatorum pœna ex Consuetudine Gandensium.
50 Abraham non est reus adulterii propter cognitionem ancillæ Agar.
51 Patriarcha non concupiscentia, sed prolium causa plures habebant vxores.
52 An clericus in sacris constitutus in flagranti crimine repertus cum alicuius filia aut vxore, [illegible] cadi, scilicet absq; violatione Canonis, &c.
53 Discursus de pœnis quæ inferuntur adulteris, & primo de pœnis capitalibus.

Quæ pœnæ capitales irrogatæ sunt à
54 Parthis.
55 Lydis.
56 Arabibus.
57 Aromatifera Regionis incolis.
58 Ægyptiis.
59 Tenedijs.
60 Placentinis.
61 Longobardis.
62 Athenienſibus.

63 Discursus de pœnis leuioribus quæ ex legibus vel consuetudine irrogatæ fuere in adulteris deprehensis, à diuersis.

Quæ pœnæ leuiores vsurpatæ sunt in adulteros, apud
64 Romanos.
65 Siculos.
66 Romanos rursus.
67 Eosdem de lege Iulia.
68 Locrenses.
69 Lepraos.
70 Athenienses.
71 Placiadas,
72 Armenios.
73 Germanos.
74 Cortinenses.
75 Cumæos.

- Pisidas.
- Troglodytas.
- Platonem.
- Diogenem.
- Lycurgum Lacedæmoniorum legislatorem.

Discursus de pœnis posterioribus temporibus constitutis contra adulteria apud diuersos.

Pœna illata adulterijs, apud
- Perusinos.
- Bononienses.
- Florentinos.
- Trevisanos.
- Novarenses
- Italos.
- Catalanos.
- Francos.
- Gratianopolitanos.
- Caturcenses.
- Parisienses olim.
- Parisienses nunc.
- Francos olim ex II. Boiariorum.
- Francos ex II. Riboariorum.
- Ecclesiasticos.
- Laicos ex iure canonico.

Discursus de enormitate adulteriorum, quo docetur quod bruta quoque plurimum adulteria.

Quæ bruta puniunt adulterium.
- Ciconia.
- Porphyriones aues.
- Elephantes.
- Leones.
- Columba.
- Palumba.
- Turtures.
- Cornices.
- Lynces.
- Echeneides.

Adulterium in maribus ne an in fœminis sit grauius.
Adulterium Virorum Vxores facit esse impudicas.
Fœmina in quouis crimine minus peccant quàm viri, propter imbecillitatem sexus.
Exempla & authoritates referuntur, quibus docetur fœmineis vitijs semper fuisse condonatum magis quàm viris, ob imbecillitatem sexus.
Theologi quoque censent minus peccare fœminas quàm viros in eodem genere delicti.
Eua plus peccauit quam Eua.
Videtur Vir adulter grauius peccare, quàm adultera.
Adulterium in viris & fœminis aquè graue delictum habitum fuisse docetur.
Concluditur adulterium in fœminis grauius esse quàm Viris.

118 *Adulterium & Veneficium proxima, siue cognata coharentia.*
119 *Adulterium grauius idololatria, remissiue.*
120 *Adulteria impunita.*
121 *Antoninus philosophus Imperator vxoris adulteria dissimulauit.*
122 *De pluralitate Vxorum licita apud nonnullas nationes.*
123 *De Communitate Vxorum apud nonnullas nationes.*
124 *De prostitutione Vxorum licita & recepta apud nonnullas Nationes.*
125 *Formosa congredi non tam graue peccatum, quàm deformi.*
126 *Fur magis est, qui modica furatur.*
127 *Adulterium grauiter punire debent iudices ecclesiastici.*
128 *Cretonis adulterium, quibus fuerit vindicatum pœnis?*
129 *Pater potest occidere filiam, etiam pragnantẽ, inuẽtam in actu venereo.*
130 *Maledictio & miseria annexa adulterio.*
131 *Maximè princeps vitet adulterium.*
132 *Adulterina plantationes non dabunt radices altas, nec collocabunt stabile fundamentum.*

1 ADulterium crimen est † inter mortales non infimum, & quod ad societatem humanam tuendam pessimum est, & pestiferum. Etenim inter omnia fœdera humana, nullum fœdus est rationabilius, nullum firmius, nullum Deo gratius, nullum denique ad conciliandam amicitiam & ad societatem hominum tuendam commodius, & magis necessarium, quàm fœdus thori connubialis. Ideoque consummatum matrimonium (scilicet fidelium) Deus planè ratum esse voluit, insolubile & inuiolabile: nempe quod sacratissimam coniugii fidem referat, quodque vnionem denotet, & conformitatem illam, quæ est inter Deum & Ecclesiã per assumptionem carnis humanæ, vt in c. Debitum, ext. de bi-
2 gam. † Quocirca ipse Christus etiam hunc thorum connubialem, & sanctum matrimonii fœdus sua cohonestauit præsentia. & primò omnium insolito & dignissimo dignatus est miraculo, quo insipidam aquam in dulcissimum conuerterat vinum. Taceo vel apud quasuis nationes etiam barbarissimas coniugii fidem perpetuò fuisse venerandam, firmam & sacram, & insolubilem, donec inciperet cum perfidia inter mortales grassari tartareum adulterium, quod contra omnia iura diuina & hu-
coniugalem hanc fidem perrumpere, befaceret, violaret, & omnia feliciter stituta peruerteret. Fit enim per adul iniuria haud mediocris Deo, cuius mentũ violatur, quod in paradiso in incarnatus approbauit, & passus suc uit. Adulter enim quod Deus coni-
3 separat. † Ideoque hoc adulterium (vt hominibus perniciosissimum) Deus teri lege adeò execratus est, vt huius adulteros vel adulteras durissima dedecorosa morte interimi iusserit, cet lapidatione, Exod. 20. Deut. 22. 17. & Diui Ioan. 8 c. Et in decretis canon §. Hinc apparet, 23. q. 5 c. Hæc imago.
4 Satis, 33 q. 5. Ex lege etiam † Mosaica & adulteri & adulteræ morti adiudicati vt scribitur Leui. 20. & d. c. 22. Deut. nielis 13. Hanc quoq; Domini sentent postea comprobauit legũ authoritas vt omnes adulteros & adulteras citra
5 ptionem, gladio † animaduertere iusserit, non minùs propter infinita quæ indè suppullulant, quã propter nũ & internum ex sua natura malũ sese habet perfidum illud adulterium titulis ff. & C. ad l. Iuliam de adult.

fiq. de adulteriis, l. Transigere, C. de transactionibus, & §. Item lex Iulia, Instit. de public. iudic. Hoc tamen nostro infelicissimo seculo apud quosdam Iudices tam parui fiunt adulteria, vt quasi parum ipsis insit sceleris, & quasi peccata sint leuiuscula ob hoc quod sint frequentia, & à multis citra conscientiæ stimulum perpetrata. Ideoque vel leuius adulteria puniunt, forsan etiã, quod ipsi eo aliquando contaminati sunt. Hinc fit, vt † vitia quæ seueriſſimam merentur punitionem, neglecta & quasi impunita relinquantur: quum tamen Deus ea seueriſſimè puniat, & punienda potiſſimũ in vetere lege esse voluit: adeo vt nisi per acerbam punitionẽ populus ab adulteriis se coerceat, Deus sinat nobis euenire discordias, bella, schismata, pestes, aliaq; morborũ genera infinita. Nã causſæ, propter quas pax inter homines in terris non coalescat, assignantur sexin c. Ad Apostolicæ, per glos. super verb. Pacẽ Christus, & c. de senten. & re iudica lib. 6. Inter quas primam causſam dictorum malorũ ponit illã, quod scilicet hominũ non puniãtur maleficia, Eccl. 8. quia non profertur cito contra malos sentẽtia, ideoq; absq; timore vllo filii hominũ perpetrant mala, c. 1 de offic. delega. l. 6. & c. Dominus, 23 q. 2. Vltima vero assignatur ratio, quia nõ seruamus præcepta Dei, Hic 3. Esa. 48. Quocirca si Deo opt. max. ita visum esset, vt suam vltionem ferret tantũ in sceleratos, & ad huiusmodi adulteria dissimulantes Iudices, qui sua negligẽtia dictorum malorum sunt authores, & nõ in cõmunẽ & inculpatam plebeculam: æquiùs puto, & vigilantius per acres punitiones, adulteriorum frequentiam compescerent. Considerent † igitur ac tota mentis acie perspiciant Iudices suam potestatem à Domino Deo emanasse, qua non licet ipsis temere abuti, Ioan. 19. Nõ haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum esset tibi desuper. Quum igitur à Deo potestatẽ habeant, cupient (rogo) quę lex diuina pariter & humana iubent, totis viribus adimplere, neq; sua, imo diuina potestate abutantur in suã suorumque subditorũ perniciem. Verùm quũ † isthæc legum constitutio, æquo postea omnib. visa est seuerior: Iura Põtificia & Canonica tandẽ hanc legẽ mitiorem, & remissiorem esse voluerũt: eam enim tribus aliis modis Ius Canonicũ cõmutauit: nempe, vt adulteros & adulteras lapidationis seu vltimi supplicii loco puniret, vel diuortio, arctiſſima monasteriorũ regula, aut excõmunicatione, hoc est, ex Ecclesia & communione fidelium violenta electione. Hanc † humaniorem puniendi rationem postea imitata sunt Iura ciuilia, quæ mœchos citra mortem etiã puniendos esse sanxerunt, videlicet, aut exilio, fame, dura victus ratione, vti pauperes ipsos: diuites vero mulcta pecuniaria, aut alia simili pœna arbitraria. Quocirca licet † adulteriũ coãm Deo grauius peccatũ sit quam decẽ vel viginti furta, tamen † ipsum furtũ grauiori pœna tẽporali punitur, videlicet capitis vel suspendii idq; propter bonũ publicũ, communem conuictum & quietem hominũ. Attamen adulterio grauior & multo enormior debetur pœna, non quidem temporalis, sed æterna & infernalis. Porro licet furto diximus esse grauius adulterium, nõ est tamen grauius homicidio, sed † homicidiũ ipsum infinitis partib. adulterio est grauius & enormius. Horum & pluriũ similium etiam meminit S. Augu. libr. 1. De adulterinis coniugiis, cuius scripta habentur canonizata in can. Quemadmodum, 2. q. 7. vbi inter alia inquit. Sunt † enim in luxuriæ specieb. semper gradus, vt sicut † grauius peccat adulter, quam fornicator, sic grauius delinquit, qui nec sua dimissa ahã ducit, eo quod suã dimittens, aliam cognoscit. Grauius quoque qui suã vxorem habẽs ad coniugẽ proximi sui accedit, quam qui nõ habens vxorem thorum alterius violat, vel vxoratus ad solutam accedens: sed hos † omnes incestuosi transcendunt, quos † vincunt contra

naturam delinquentes, quos Iura igne puniunt. Cæterum hanc legum de adulterio puniendo laxitatem nonnulli correxerunt, volentes adulterii punitionem capitalem etiamnum durare debere, potissimum respectu viuorum, ita vt iuxta priores leges, viri perpetuo capitis detruncatione plectãtur: Nam sacrilegos nuptiarum, gladio puniri oportet, l. Quamuis, 2. in fine, C. eod. tit. Punitio † vero adulterarum, quæ iuxta veteres leges etiam capitalis fuerat, & de lapidatione vlciscenda, per posteriores leges (quia fragilioris sexus est mulier, quam vir) facta est remissior: Nam per eas constitutũ est, vt adulteræ fœminæ verberatæ ac virgis cæsæ à iure maritali diuellantur, deinde in arctum aliquod cõiiciantur monasterium: vnde tamen maritus eam intra biennium denuo recipere poterit, si quidem voluerit, & superuixerit. Nam si maritus post biennium vxorem suam mœchã inde ad se non receperit, aut si interim mortem obierit: eadem vxor adultera cogitur habitum monasticum assumere, & ad leges & ritus eiusdem monasterii reliquum vitæ suæ ibidem cum aliis sororibus transigere: liberis autẽ ex se natis, duas partes suorum bonorũ cessura erit: monasterio vero suo, tertiam bonorum reliquam partem. Sed si liberos non habet, parentibus extantibus huiusmodi iniquitati non consentientibus tertia pars applicabitur: reliquæ partes duæ monasterio, cum monasteriũ sit loco filii, vt in Authent de sanctiss. Episcop. § Sed & hoc præsenti, collat. 9. Quibus prædictis non extantibus, id est, si nec liberos, nec alios hæredes vllos habeat, omnis ipsius mœchæ substantia monasterio quæretur, & applicabitur, Authent. Sed hodie adultera, C. ad l. Iul. de adulter. & in Authent. vt nulli iudicum, §. Si vero quando, collat. 9. vnde d. Authent. deprompta est Itaq; pœnam huius criminis variari cernis pro varietate personarum. Porro huius † criminis adulterii notitiam & punitionem peculiariter sibi reseruant & vendicant curiæ spirituales iura canonica, quia hoc adulterium dirimit cõcernit & spectat ad Ecclesiam, aut ad violationem Sacramenti Matrimonii, quod quidem Sacramentum sacrum est & spirituale. Iudices seculares nihilominus de adulterii examinationem, & punitionem assumunt: non tanquã curiæ spirituales iudicantes, quasi de Sacramentis & rebus spiritualibus quicquam iudicantes: quia ea tantum faciant, non Sacramenti violandi gratia, sed ipsius personæ causa, quæ profana est, & non spiritualis: ideoq; ipsorum foro habilis est, & subiecta. Hinc saepe mero fit, vt adulteri, aut adulteræ ob commissum adulterium gemina punitione plectantur, & à Iudice spirituali & seculari: Cui † spirituali subsunt adulterii gratia: Cui vero seculari suæ personæ causa subiecta guntur. Sed de hac materia, An scilicet mel punitus in foro † Canonico seu Ecclesiastico, posset puniri postea de eodem mine in foro ciuili, ob hoc, quod dirimen delictum esse mixti fori, eleganter dicit & dissoluit D. Fredericus Schenck Iurisconsultus in triade sua forẽsi, quem data, adtaque occasione ibidem consulite. Nam ipsius rationes, argumenta, ac distinctiones & allegationes, breuitatis gratia † omimus, licèt admodum sint conducibiles quenter, imo pene quotidie, contingen Hoc autem adulterii crimen in Iure me est detestabile, vel certè ideo, quod complura alia crimina postea consurgu veluti, periurium, falsa testimonia, tia, iniuria, verorũ hæredum subdoh datio, homicidia, perpetuæ inimicitiæ nocinia, stupra, & illegitimi diabolico cubitus, atq; infinita alia mala hinc nas tur. Quæ plura eaque certius enarrat siasticus cap. 23. ad quem Lectorem uolum remittimus. Quandoquidem ter peccat in omnem legem naturalem uinam, Ciuilem & Canonicam. Quæ non permittunt † iura, ob criminis enor-

17 18 19 20 21 22

…em, vt de commisso adulterio vlla pax …mponatur, aut contractatio, quod tamen …aliis criminibus sæpe fieri videmus, etiam …iis. ob quæ mors iure est inferēda, l. Codi…filii, §. Matre, ff. de leg 2. singulari l. Trans…gere, & quod ibi not. C. de transact. & l. …De crimine, C. ad l. Iul de adulter. Præterea …deo execrantur † iura hoc adulterium, vt …narito permittant impune posse occidere …mœchum, quem cum vxore sua actu adul…terium comperit, modo ille mœchus ple…beius sit, & non nobilis : quem tamen no…lem si ita in actu occiderit, mitius etiam …citra mortem, & non vt homicida puni…dus erit, sed tantum per exilium, l. Mari…ff. ad l. Iul. de adulter. & l. Graechus, C. …d. tit Patri † ad hæc iura dissimulando …rmittunt occidere mœchum quem actu …perit in ipsa turpitudine peccantem cum …a, l. Nec in ea, & l. Quod ait lex, ff. ad l. …l. de adult. Sed vt hoc impune facere pos…, multa concurrere necessium est. Primo, …eos † reperiat actu coniunctos & non se…ratos: Intelligendi autem sunt illi simul …periri in actu, quoties reperti sunt simul …lecto concumbere, actumq; venereum …ul exercentes, aut in cubiculo sese mu…in decore & venereè, blandis lasciuisque …bis, vel tactu mamillarum vel pudendo…m, oscalantes, quoniam huiusmodi o…ia sunt adulterii præludia, vt notant gl. …Bart. in l. 1. ff. de extraordin. criminib. & …gloss. not. in ver. in ipsis rebus, & ibi Bar. …l. Quod ait lex, & in l. cap. 5. ad l. Iuli. …dult. & Salicet. in d. l. Gracchus. Secun…† vt eos comperiat mœchantes in domo …vel in domo generi sui tantū, d. l. Quod …versic. Quare non vbique. Tertio † re…nitur, vt pariter occidat vtrunque, neu…que parcat, ne filiæ quidem etiam impre…ræ l. Patri, l. Nec in ea, l. Quod ait lex, …Si maritus, & l. Marito, ff. ad l. Iul. de …ter. Et notat eleganter Bart. in l. Impe…, 2. ff. de stat. homin. Idem post cū re…& citat Ang. Aret. in suo tractatu male-

ficiorum, sub glossa, in verb. *Che mi hai ad-*
28 *ulterato mia donna*. Quarto † requiritur, vt pater filiam habeat in potestate: alioqui enim si filia à iure paterno esset emancipata, vel in aui potestate existens, nullo modo tunc patri iura permitterēt filiam suam adulterantem occidere, vt l. Sic eueniet, & d. 29 l. Patri, ff. ad l. Iul. de adult. Quinto, † vt filia nupta sit, & non vidua aut virgo: nam si aut vidua esset aut virgo, nullo modo posset eam contingere, ita Ang. Aret. sub præallegata gl. *Che mi hai adulterato mia donna*. Sicut nec filio licet vllo modo occidere citra culpam homicidii, eum, quem reperit actu peccantem & adulterantem cū matre, vt d. l. Graechus, & ibi Cynus. Nec matri licet occidere adulterum, quem comperit adulterantem cum filia: nec fratri licet occidere, actu adulterantem cum sorore : nec etiam auo, neptem quam habet in potestate, occidere permittitur : Quandoquidem † huiusmodi adulteros in actu oc- 30 cidere, nulli permissum est, quam ipsi soli patri, modis etiam & conditionibus ante habitis, d. l. Patri, in fine, cum l. seq. Cæterum † adulteria cōmissa cum aliqua Prin- 31 cipe aut Ducissa, acrius multo & enormius punienda sunt, quam quæ cum aliis mulierculis plebeiis cōmittuntur. Nam, vt hoc vel vno exemplo doceā: Execrandis & maximis interierunt per iustitiā suppliciis duo illi fratres, qui reperti fuerant adulterio cō maculasse regales toros : nempe duas reginas, scilicet vxorem Regis Ludouici Iuustein, & vxorem Regis Caroli de la Marche: Quandoquidē † ipsorum adulterorum ad- 32 huc viuentium genitalia priu abscindebātur : Deinde viui fuerant excoriati : Ac nouissimè ita nudi in patibulum subrepti: Ipsę vero Reginæ non miniorib. tandem absumptæ suppliciis : Eæ enim simul inter duos muros strictissimè cæmentatæ fuerant, vbi tandem miseranda per se, & sua sponte consumptæ sunt nece. † Porro si contingeret 33 Dominum feudatorem mœchari cum vxo-

re ſui vaſalli ſiue feudatarii, in eo caſu Dominus feudator perderet ius conſuetum in ſuum vaſallum: Et vaſallus ab ipſius prioris Domini iure exemptus, deueniret in omnibus ad protectionem & ius ſui ſuperioris Domini feudatoris. Si vero contra ipſe feudatarius ſeu vaſallus concumberet cum vxore Domini ſui feudatoris, adulteraretque eam, vel ad crimen iſtud ſaltem ſolicitaret, turpiter tentaret, aſſectaretur: Item ſi vel filiam, neptem, nurum, ſororem polluereт: is vaſallus perderet totum feudum ſuum, & eo priuaretur, quod prædicto Domino ſuo ſubſeruiebat. Et hoc textus feudales (barbaro vocabulo) Cucurbitare nominant. Ita habet Dominus Vdalricus Zaſius ſummi nominis luriſconſultus in vſus feudorū epitome, de feudi amiſſione, parte
33 decima. Ipſe quoque † vxores adulteræ de adulterio conuictæ, & ea cauſſa, ſententia Curiæ ſpiritualis diuortio à maritis diuulſæ, perdunt iuxta rigorem iuris, ſuam dotem, l. Conſenſu, §. Vir quoque, Cod. de repudi. & in can. Plerunque, extra de donat. inter virum & vxorē: & iuxta conſuetudinē ipſarum Doharium conſuetudinariū: hoc tamen in mulieribus adulteris ſpecialiter notandum eſt, eſſe multos caſus, in quibus marito non licet vxorem accuſare adulterii, neque de eo commiſſo vxorem deferre, & per iuſtitiam conuincere & damnare. Pri-
34 mo, quando † ipſe maritus eodem adulterii crimine infamis & commaculatus fuerit, can. Intelleximus, extra de adulter. paria enim delicta mutua compenſatione diſſoluuntur, l. Viro & vxore, ff. ſoluto matri. & l. Si ambo. ff. de compenſationib. Quo-
35 circa † ſuaſerim maritis omnibus non temere committant, quo ius ſuum maritale amittant: hoc eſt, ne vago alienoque toro ſe commaculent, neve tam imprudentes ſint in conſectando illicitos cōcubitus. Qui
36 enim † id faciunt, præter hoc, quod Deum optimum maximum grauiter offendunt, etiam vxorum amorem maritalem, plerunque ſua culpa vertunt in implacabile odium, quo vxores per impatientiam & deſperationem ſeſe ſæpenumero ad exemplum maritorum, aliis quoque mœchis proſtituunt. Nam vt vxores pleræque omnes ſumopere gaudent voluptate venerea, nihil magis affectant, quam frequentes maritorum congreſſus, ita canino odio proſequuntur eas, quæ ſibi eam voluptatem ſuo concubitu intercipiunt, & maritales congreſſus ſolitos ipſis eripiunt, & ob hoc fere ad vindictam ſolicitantur: adeo vindictæ occaſionem reperire non valent, tandem exuta fronte, & conſcientiæ ſtimulis neglectis, maritorum adulteriorum exemplum imitari ſtatuant: atque ea deſperationum perductæ, in ſcelere ſunt multo nequiores, multoque audaciores & improbiores: dum bellè & præclare ſeſe agere arbitrantur, quum retortis vicibus maritum quoque ſuo iure videant, & ſeſe aliunde ea voluptate expleant, quam maritus contra legem matrimonialem ipſis nefariè negat & aufert, & alienis vxoribus impartit. Atque hinc tandem fit, vt quum gloria domus fœdetur, eodo his ſceleribus collabaſcat, id totum prudentiæ, imo maritorum prioribus adulteriis aſſcribendum ſit, qui vxoribus ſuis pe mali occaſionem præbeant, vt iniuriam paſſam vlciſcantur, & voluptatem amiſſam aliunde ſibi ſarciant, par pari putant) præclare referentes. Quæ quidem nihil vxores præſertim cal que exaſperat, quam maritorum illiciti cōgreſſus cum alienis, iisque dicis mulieribus, quod ipſe quoque tur Imperator in dicta leg. Conſenſu principium, vbi Dominus Baldus & lus id notant, Cod. de repudi. & in tiores, in Authent. de nuptiis: hoc expendit Angelus, vbi ſupra, & vxor, §. Iudex, ff. ad l. Iuliam de adu Iaſon in l. Ex ea parte, §. Mulier, notab. ff. de verbor. obligat. †

ſæpe vxorum adulteria proueniant ex
pa, atque adeo ex vagis ac illicitis mari-
rum concubitibus, inique profecto fa-
nt tales mariti, qui proprio diſſimula-
ritio, vxorum mala tantum ad cenſuras
iunt, & iudices ad vxores condemnan-
ſolicitant, quum ipſi mariti priùs cum
omni æquitate grauiter de ſuis ſcelerib
s ſint puniendi: ob quorum ſcelerum
caſionem datam, vxores vaſcula fragi-
a, tandem in peccatum prolapſæ ſunt.
riti vero per ſe & ſua propria culpa & ſua
nte, & ſe adulteriis commacularunt, &
oribus peccandi occaſionem præbuerũt.
quiores quoque ſunt ipſi Iudices, qui i-
non conſideratis, ad primas talium ma-
orum delationes & querimonias, vxo-
ilicos ex rigore iuſtitiæ damnant, & per
infames reddunt. Quodcirca ne im-
denius hac in parte Iudices contra v-
rum æquiores cauſſas peccent, velim
s perlegant Vlpianum, l. Si vxor, §. 2.
dlegem Iuliam de adulter. † Iudex (in-
it) crimen adulterii ante oculos habere
et, & inquirere, an maritus pudice vi-
s, mulieri quoque bonos mores colen-
uthor fuerit. Periniquum enim vide-
elle, vt pudicitiam vir ab vxore exigat,
m ipſe non exhibeat. Secundo, quo-
† ipſe maritus, aut per negligentiam,
per oblatas occaſiones, aut aliis ſimi-
s mediis, aliquo modo vxori anſam
buit committendi adulterii, ſicut &
in primo notabili abunde ſatis memi-
us, vel ſi eam tradidit adulterandam,
one, Diſcretionem, extra de eo qui co-
it conſanguineam vxoris ſuæ, Gloſſ.
gularis in verbo, mutua compenſatio-
in canone Intelleximus, extra de adul-
& quando maritus qui ſciuit delictum
miſſum, ſilentio quinquennium tranſ-
, tam diu enim huius delicti præſcri-
i locus eſt, vt dicit Dominus Anto-
Quaſada, in libro ſuo diuerſarum quę-

41 ſtionum Iuris, capite decimooctauo † Ter-
tio, quoties vxor non ſponte, ſed tantum
coacte, & ſumma cum illata violentia adul-
terium commiſit, contra animi conſenſum
& voluntatem, d. l. Si vxor, §. Si quis, ver-
ſic. Cæterum, & l. vim, ff. ad l. Iuliam de
42 adulter. Quarto, † cum vxor fraudulento
concubitu, hoc eſt, in perſonis decepta, ad-
ulterium qualecunque committit, putans
marito concumbere, & ipſi debitum ma-
ritale reddere, quum tamen adultero con-
dormiat, & adulterium iuxta carnem &
mundum (non ſecundum mentem & ſpi-
ritum) committat. Non enim coinquinatur corpus niſi de conſenſu mentis, d. l.
Si vxor, verſic. Cæterum, & argument c.
43 In lectum, 34. quæſt. 2. Ex occaſione ac † ſi-
militudine quarti modi, exurgit quæſtio
hæc alia, non omnino abſimilis: Sempro-
nius amore cuiusdam virgunculæ captus,
rogauit vxorem Mæuii, vt per ſuam ope-
ram eadem virgine potiri poſſet: Ea vxor
Mæuii, votis Sempronii acquieſcit, & ſe
hoc præſtituram certo loco, & tempore pro-
mittit: quod tamen non fecit, ſed ipſamet
eadem voluptate potiri cupiens, ſeſe con-
ſtituta nocte & loco in lectum compoſuit,
& ſe loco virginis exoptatæ Sempronio
ſuppoſuit: eamque tum Sempronius co-
gnouit putans ſe rem habere cum vir-
gine priùs cupita, & per vxorem Mæuii pro-
miſſa, quando tamen cum ipſa Mæuii
vxore furtim & per ignorantiam condor-
miuerit. In hoc enim caſu nunc quæ-
ritur, an is Sempronius accuſari à Mæ-
uio tandem poſſet de commiſſo cum vx-
ore ſua adulterio, putans ſcilicet ſe ſtu-
praſſe virginem, non alienam vxorem
commaculaſſe? huius itaque quæſtio-
nis ſolutio tota ex priori caſu enarrato, de-
44 pendet. Quinto, † quando ob diutur-
nam mariti abſentiam, quem mortem
obiiſſe credebat, cum alio marito matri-
monium contrahit & conſummat, cam-

In præsentia, & ibi duæ glossæ, vna in verb. Viris altera, in verb. Donec certum nuntiũ, ext. de sponsalib. & matrimoniis, & c. Cum
45 per bellicam, 34. q. 2. Sexto deniq; † priuatur maritus iure accusandi suam vxorem de adulterio quoties post adulteriũ cõmissum, vxorem ad se recepit, reconciliauit, & cum ea concubuit, c. Quemadmodum, ext. de iureiur. & c. Si illic, 23. q. 4. Septimo, quando adulter est absolutus, quo casu & mulier absoluta censebitur, l. denuntiatio, §. quęritur, ff de adulteriis. Porro omne † adulteriũ
46 quoties publicum est, adeo iura cõtemnũt, vt omnibus & singulis etiam ignotissimis, & quam maxime alienis permittant accusare, & ad Iudicẽ adulteros & adulteras deferre. Verum quoties in adulterio commisso contingit ignotum aliquem accusare alterius vxorem, pater & maritus vxoris in accusatione omnibus aliis præferendi sunt. Et si ipse maritus vxorẽ accusare detrectet, pater solus accusare potest. Et si ne hic quidem eandẽ accusare velit, tum tandem cuique etiam ignotissimo permittitur alterius vxoris adulteræ accusatio, l. 1. § Si simul, & l. Si maritus, §. Si ante, ff. ad l. Iul. de adulteriis. Quisquis † præterea alterius vxo-
47 rem publicè & aperte solicitat ad adulteriũ, aut inhoneste contrectat, adeo vt hac gratia apud Iudicem de illata vi, aut improbitate sollicitantis conqueratur: is puniendus est exilio, aut simili punitione arbitraria Iudicis, etiamsi nullum adulterium, aut nullum aliud malum inde subsecutum fuerit. Por-
48 ro † copulatrices, aut lenones, qui suo studio honestas vxores ad adulteria solicitant, & perducunt (etiam effectu non secuto) secundum iura puniuntur capitaliter, l. fin. C. de spectac. & sceni. & leno. lib. 11. in Authent. de lenonibus, § Præconizamus, in gloss. in verb. Inuitam: Ludouicus Pontanus in singularibus suis, & verbo Pœna, versiculo, Qui donum. Nec hoc loco omittendum lenocinii crimen esse maius adulterio, secundum gloss. Bartoli & Doct. in l. Athletas, §. Ait Prætor, qui lenocinium de his qui notantur infamia: Secundum consuetudinem vero, damnantur exilio, aliis punitione arbitraria, iuxta varietatem regionum & ciuitatum. Nam iuxta consuetudinem olim Gandensium, copulatrices
49 damnabãtur exilio: copulatrices † nasi præcisione: tametsi hodie nasi præcisione commutarunt installatione, theatriali, aut pellerino. Nouissime hoc de ulterorum punitione adiicere libuit, secundum iura Ciuilia, nusquam locum esse liberos, ne in templis quidem, aut meteriis, in Authent. de mandat Principis, §. Quod si delinquentes, collatio, Neque gloss. in verb. Publicus latro, in Inter alia. ext. de immunitate Ecclesiarum antequam huic capiti finem imponam, libet prius hîc aliquot non inutiles quæ-
50 nes subnectere. An † scilicet Abrahamtandus fuerit reus adulterii qui vxore viuente, filios ex ancilla suscepit? Sciter, an Iacob, cui quatuor vxores obiiciuntur fuerit adulterio obnoxius? His ac similibus quæstionibus faciunt satis S. Ambrosius lib. de Patriarchis & S. Hieronymus contra Iouinianum lib. 1. Quorum sententiæ reprobantur in can. Dixit Sara, & in can. Obiiciuntur, 32. quæst. 4. Ex quibus facilis erit prefatarum quæstionum decisio. Dixit Sara ad Abraham: Ecce concludit me Dominus, vt non pariam; intra ergo ancillam meam Ægyptiam nomine Agar filium facias ex ea; & ita factum est. In quidem facto notanda sunt & temperanda caussarum ratio. Primum enim Abraham ante legem Moysi, & ante euangelium, quo tempore necdum interdictum adulterium videbatur: nec pœna criminis in tempore legis incœpit, quę crimẽ inducit, nec ante legem vlla erat rei damnatio, nisi ex lege, non ergo contra legem quicquam commisit Abraham, sed legem præpostere Deus in paradiso coniugium laudauit, adulterium damnauerat: habes

Abrahæ defensionem. Secunda hæc erit, quod Abraham non ardore aliquo vagæ concupiscentiæ libidinis, non petulantia, neque formæ captus decore, ancillæ contubernio coniugalem posthabuit thorum: sed studio procreandæ posteritatis & propagandæ sobolis: post diluuium enim raritas erat humani generis: quo tempore erat etiam religionis & violentia quædam, si quis non dedidisse videretur debitum naturæ. Simili causa permotæ filiæ Loth, patris concubitum amauerunt, vt scilicet posteritati consulerent, & ne genus deficeret humanum: ideoque publici muneris gratia 56 eorum priuatam culpam prætexuit, Genesis 19. Obiiciuntur quoque Iacob quatuor sorores. Sed tum † quia moris erat, crimen non erat: sicut patriarchæ coniugibus excitantibus semen suum miscebantur, non concupiscentia perficiendæ voluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis: sic 57 postoli auditoribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur: non auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis. Posset hic moueri 58 quæstio, An clericus † in sacris constitutus flagranti crimine repertus cum alicuius alterius filia, vel cum alicuius vxore possit impune cædi, lædi, & occidi absque vio- 59 latione Canonis, Si quis suadente. 17 q. 4. & 5 q. proculdubio affirmatiuam partem tenerat, nempe quod præfato clerico in flagranti crimine reperto cum filia vel vxore pater vel maritus potest eum offendere vel occidere sine vllo incursu excommunicationis, cuius meminit dictus Canon. Si quis suadente. atque hoc sustinuerunt Bald. 60 Angelus & Raphael in l. quid ergo §. Si pater ff. de lega. 1. Ang. Aret. in suo non armando tracta. maleficior. versicul. *Che hai detto a la mia donna.* in 9. char. versicul. 61 Si pater. horum meminit d. Hippo. à Med. in sua insigni repetit. l. vnicæ nu. 89. 62 de Rap. virgi. Quoniam grauissimum crimen † adulterium, vt constet illud semper punitum fuisse, ideo subiunximus ea, in quibus breuiter enarrantur pœnæ à diuersis gentibus & populis illatæ adulteris: & quod Bruta quoque oderunt ipsa adulteria. Etenim multæ gentes leguntur vario suppliciorum genere puniuisse adulteria. nec temerè fuerit ea carptim digito 54 indicare. constat enim † Parthos nullum crimen grauius adulterio mulctasse, vt Iustinus libro. 41. narrat, quamuis supplicii 55 genus nullum exprimat. Lydi verò † morte puniebant adulterii reas, vt ex Herodoto patet, qui nullam veniam pœnæ adulterii prædicat eis fuisse. Arabes † autem suspicionem adulterii grauiter quoque mulctabant, vt docet Strabo libro decimo sexto. Bardasanes libr. de fato. Eusebius in libr. de præparatione Euangelica lib. 6. cap. 8. nam ipsum adulterium morte puniebatur statim, sicut apud Palæstinos, vt patet ex 26. Capite Genes. & † in Aromatifera regione Ægyptii † in adulterio deprehensum virgis cędebant ad mille plagas: mulierem naso truncabant. nam & ei, qui liberam violasset, virilia amputabant, quoniam vno crimine tria non parua scelera commisisset, iniuriam, corruptelam, liberorum confusionem. Vide Diodorum Siculum primo lib. Bibliothecæ. Tenedii † verò ea lex erat promulgatione Regis contra adulteros, vt vtriusque corpus concideretur securi. Idem ille Rex huius legis exemplum in suum filium edidit, qua de re in numismate excussit vna parte securim, altera duos vultus ex eadem ceruice prominentes. Stephanus de vrbibus author huius est. Placentini † ex statuto suo non adulterium modo, sed nixum quoque adulterii capite plectunt. Vide Baldi const. 356. statuto Placente lib. 1. idem mox quid sit nixus, interpretatur. Longobardi † suis legibus adulterium morte puniunt. Recurrat qui velit ad tit. de adulterio. in Lomb. Porro † Athenienses ex lege hoc seruauerunt, vt adulterum in concubitu vxoris deprehen-

sum maritus impunè occideret, sicut oratio Lysiæ Rhetoris clarissimi de nece Eratosthenis adulteri declarat. Pausanias vero huius rei citat Draconis legem. Polybius Megapolitanus libro secundo Historiar. eum insontem pronuntiat qui adulterum interfecerit, hæc ille. vt Græcus ex legibus Græcorum scripsit. Hactenus dixi de eis, apud quos adulterii pœna capitalis, lethalisque fuit: nunc trāseo ad eas gen-
63 tes, quibus solemne fuit † variis aliis pœnis afficere adulterii Reos, ac Reas. Roma-
64 ni † in adulterio deprehensos castratione mulctabant, sic Bibienus Carbonem Actienum: sic Publius Ceruius Pontium castrasse scribitur à Valerio Max. libr. sexto, capit. 1. Hinc Horatius ita lusit, libr. 1. Sermo. Sat. 2.

—Quin etiam illud
Accidit, vt quidam testes caudamque salacem
Demeteret ferro.

65 Apud † Siculos vero mulier adultera nasi truncatione puniebatur. Quanquam Ro-
66 mani variis † modis processerunt contra adulteros: nunquam tamen impunitum voluere adulterium. Tempore Numæ Pompilii hæc Lex lata erat teste Festo Pompeio & Aulo Gellio Noct. Att. libr. quarto, capite tertio. Pellex ædem Iunonis ne tangito: si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cædito. Q. Fabius Gurges aliquot matronas stupri damnatas pecunia mulctauit, ex qua Veneris ædem faciendam curauit, hoc narrat Liuius libr. decimo, ab vrbe condita. L. Iunius Appuleius, & M. Fundanus ædiles aliquot matronas apud populum probri accusauerunt, & damnatas quasdam in exilium egerunt. est & hoc apud T. Liuium libro quinto Belli Punici, mox ex Lege licuit maritis vxores in adulterio deprehensas sine iudicio impunè necare, vt licet intelligere ex oratione Catonis de dote, cuius verba extant apud Aul. Gellium libro decimo, cap. & hæc mundana Lex & antiquissima ratis videtur, vt est textus in Canone, hæc, 33 quæst. 2 paulo post hocius ma ademptum, & patribus concessum fu habetur in l. Patri, & sequentibus di Digestis, de adulter. vbi huius rei ratio ditur. Marito tamen hoc semper tri tum est, vt adulterum vxoris occi posset, sed non quemlibet. lege, ma eodem titulo. Augustus Cæsar legem liam tulit, qua pœnas in adulteros st de quibus alibi scripsi ad quam legem ratius 4. Carm. Ode 5. respexit:

Nullis polluitur casta domus stupris:
Mos & Lex, maculosum edomuit nefas.

De eadem Iuuenalis Satyr. 2.

—Vbi nunc Lex Iulia dormit?

Iuliam legem vsu abolitam tenuit Domitianus, ideo à Martiale laud pluribus locis, & de qua re Iuuenal prodit:

Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu, qui tunc leges renouauit mariti,
Omnibus atque ipsis Veneri Martique timendas.

67 Nam † Lege Iulia pœna capitalis de nebatur adultero. Suetonius refert, Augustus lata ea lege compulit Procu mori, compertum adulterare matr Huc respexit Virgilius: cum ait, *quique adulterium casti.* Quin etiam fœmin ulteræ ex Lege Iulia capite plectebatur Castitati. Cod. ad leg. Iuliam de adul quæ quidem Lex Alexandri Seueri Imp ratoris est, itaque tum eam legem ob uatam fuisse apparet. Porrò Opilius M crinus Roman. Imperator, reos adul semper viuos iunctis corporibus incre Vide Iulium Capitolinum. Aurelia Imperator militem, qui cum vxore ho tis adulterium cōmiserat, puniuit supp

lio inter duas arbores, quarum relaxatione
in duas partes scissus, penderet ex pedi-
ca. Idem ancillam quæ cum seruo suo
adulterium fecerat, capite puniuit. Vide
Liuium Vopiscum. Constantinus sacri-
legos nuptiarum gladio puniuit. l. Quam-
vis adulterii, in fine Cod ad l. Iul. de adul-
ter. Lex hæc adhuc seruata est tempore D.
Hieronymi, vt patet ex Epist. illius ad In-
nocentium de muliere septies icta, quan-
quam miles Lege Iulia de adulteriis da-
mnatus ita infamis est, vt etiam ipsa sen-
tentia cum sacramento ignominiæ causa
dicat. Vnde Traianus Centurionem ad-
ulterii conuictum exautorauit & relega-
uit, teste Plinio Iuniore, libro sexto epistol.
ad Cornelianum, & l. Si quis viduam. ff.
de quæstio Si quis, inquam, alii nuptam,
vtpote cognatam, & cum qua nuptias non
licet contrahere, corruperit, in insulam
deportandus est, quia duplex crimen com-
mittit, incæstum & adulterium. Et adul-
teram etiam in insulam relegabatur, vt patet
de Cornelio Tacito de Victilia vxore Teli
Silij Laboonis conuicta adulterii, in insulam
Seriphon abducta. tamen pœna capitis
nuper fuit statuta in adulteros, vt patet
ex d. l. Transigere. C de transactionibus,
& Lex Iulia temeratores aliarum nuptia-
rum gladio ferit, vt d. §. Item Lex Iulia.
Extremis authenticis constitutionib. pœ-
na mortis adulteris mulieribus remissa
est, alia substituta: nimirum vt verberibus
dati in monasterium detrudantur. Au-
thent. Sed hodie. canone, de adulter. Cæ-
terum † Zeleucus Locrensibus legem tu-
lit, vt adulteris vterque oculus erueretur,
quorum in re peccatum filii ita luit, vt suum o-
culum pro oculo filii effunderet. Vide
Valerium Maximum, Capit. de Iustitia.
Lycij † populi deprehensos in adulte-
rio per triduum vinctos circa ciuitatem du-
cebant. mox perpetuò contemnebant. ad
terram in foro vndecim diebus discinctæ o-
stentabantur tunica pellucida amictæ. A-
thenienses † demissum adulterum & obu-
ium ex lege petebant omni proiectili,
quicquid obuium ingerebant præter mor-
tem, vt tanto contemptibiliores essent.
hoc liquet ex oratione Demosthenis ad-
uersus Neæram. Placidarum † populo-
rum Atticæ regionis, quos aliqui Laciadas vocant, mos & Lex erat, vt adulteri de-
prehensi ignominiosa nota afficerentur
impactis raphanis in pudendas corporis
partes, vel ligno ligonis pro raphano. Id
in † Armenia obseruatum fuisse Lucia-
nus innuit in vita Peregrini Philosophi.
Germani † adulteram nudam marito per-
mittunt, coram amicis. & propinquis ex-
pellere domo accisis crinib. & per omnem
vicum verbere agere: publicatæ enim pu-
dicitiæ nulla est venia. Alibi is mos rema-
net hodie, vt adulteris capilli, & vestes antè
& retro in ignominiam incidantur, sic tra-
dit glos. in canone de Benedicto, in verbo
& caluatos, trigesima secunda, quæstione
prima. Cortinenses † vero coronabant
adulteros molli lana, exprobrando molliss-
imam naturam, & ita per ciuitatem ad
magistratum perrahebant. postea omni-
no ignominiosi habebantur, & indigni of-
ficio Reipublicæ. Cumæi mulierem † in
adulterio deprehensam in forum deduce-
bant, & impositam saxo spectandam omni-
bus proponebant. inde asino directam &
per totam ciuitatem circunductam in eun-
dem locum restituebant. Plutarchus ha-
bet hoc problema capite centesimodecimo
quinto. Apud † Pisidas conuictus adulte-
rii per vrbem vnà cum muliere circundu-
citur super asinos per aliquot dies. Vide
Boemum de Moribus Gentium. Si † quis
Regis Troglodytarum vxorem vitiasset,
certo ouium numero mulctabatur. Vide
† Diodorum Siculum libr. tertio. Plato o-
ctauo De legibus sic scripsit, ne aliam quam
suam quisquam vxorem contingat, ne genitale

semen irreligiose dēmāder pellicibus, quisquis contra fecerit, nisi viros & mulieres omnes lateat, infamis lege, omnibusque ci-
79 uitatis honoribus priuatus sit. Diogenes † adulterum ex testiculis suspēdendum pronunciauit, vt patet ex eius responso de Didymone mœcho comprehenso & ex nomi-
80 ne suspendendo Lycurgus † nullam legem sanxit contra adulterium, vt qui id grauius
81 omni supplicio existimaret. Venio † ad pœnas posterioribus temporibus inflictas ad-
82 ulterio. Perusii † deprehensus adulter ex lege pro adulterio imponitur pœna ducentarum librarum, vel trecentarum, si cognitam mulierem domi per harum detinuerit. Vide Cornæum cōsil. 114. licet primo aspectu, column. 1. ver. pœna autem Bononiæ
83 † adulterii reus mulctatur, 200. libris, vt refert Barb. cons. 61. licet in medium, in prin-
84 cipio, lib. 4. Florētinæ † vrbis statuto pœna mille librarum adulteris statuitur. Barbat.
85 consil. 87. illud referam, col. 5. lib. 3. Ex † statuto Treuisii, bona mulieris adulteræ tantū confiscantur, vt author est Petr. And. in Repet. c. 1. in 12. q. princip. versic. ego vi-
86 di similem quæstionem, de constit. Verum statuto ciuitatis Nouariæ si quis adulteriū commisit sine vi, soluit 50. libras Imperiales: si per vim, cōdemnatur in lib. 100. Imperiales, aut mulier si viro placuerit comburitur; alioqui dotem amittet, teste Signo. consil 58. statuto ciuitatis Nouarię, in princip. Bald. ad hæc consil. 222. Anton. Commisit, mentionem facit cuiusdam statuti punientis adulterium centum libris, addit, quod communiter ex statutis adulterium punitur pœna pecuniaria, ideo Angelus in l. Vulgaris, in principio, ff. de Furt. asserit in multis ciuitatibus pecuniariam mulctam irrogari adulteris, & Ioan. And. in c. vltim. col. 7. vers. quærit etiam do extra de collu. deteg. dicit id ita obseruari ex statutis Italię.
87 Rursus † Angel. in l. Mater. §. mulier. ff. de adulter. scribit quod per formam statutorū Italiæ adulter nullo modo punitur, si nupta more meretricio viuat, etiam sciente al-
tero eam esse nuptam, quod etiā repeti
Si vxor, §. Sed & in ea. eodem tit. Gui-
mus de monte Laud. in Clem. cum
ibi post eum Cardin. Flor. in 1. oppos
de sent. excomm. asserit, quod in qu
dam partibus viri ex adulterio vxorum
niuntur tanquam authores. In Catalo
88 & † multis aliis locis vir, cuius vxor
dica, soluit 40. solidos domino vxoris
89 † Regno Franciæ adulteri ex consuetu
non puniuntur, test. Ioan Fab. in lec
tudinis col. vltima, C. Quæ sit long.
suet. nec auditum est, quod in Regno
ciæ adulter puniretur pœna iuris. G
Papiensis dicit Deci. Delph. 206. in
uitate post princip. quod ex statutis G
90 nopolis † pro crimine adulterii
pœna 100. solidor. D. Guil. Bene. in
C. Raynutius, in verbo, cuidam P
diderunt, num. 63. quod ex statuti
91 Caturci † adulter pœna 60. solidorum
tum punitur, aut nudus vnica camis
92 vrbem sine verbere ducitur. Parisiis
duci solet vir cuius vxor adultera est,
insidens per totam vrbē, facie versus
dam vxore asinum trahente, & præco
te eos proclamante; Qui sic faciet, sic
piet. Videri possunt hæc apud Quilic
monte Laud. in Clem. Cum ex eo. &
Florent. in 1. oppo. de sent. exc. &
in c. Raynaldus, in verbo cuidam P
diderunt, num. 62. de testib. Illud
lorum temporibus obseruatum fuit,
93 desiit, non † tamen in Senatu nunc
niti adulteri, sed pro qualitate delicti,
sonarum virgis cæduntur, aut alite
untur, vt asserit Andreas Tiraquellus
94 ma tertia lege connubiali. Porro
bus Boiariorum à Theodorico Franc
rege editis tit. de vxorib. & adulteris
cum vxore alterius concubuerit, com
maritum eius cū suo Veregildo: id
95 solidis, ex legibus † autem Riboario
eodem Theodorico latis, si quis vxo

…ulterio uo marito 200. ſolidis mul-
…ctet. Haud iniuria Alciatus in l. probrũ,
…de verbo. ſignificat. conqueritur fures
…ngulari, adulteros pecunia mulctari, vt
…maior pecuniæ quam morum ratio. Cle-
…ci † ob adulterium pontificum ſanctioni-
…us deponuntur, & in monaſterium toto
…tempore detruduntur: laici † excom-
…municantur, c. Si quis clericus, & c. Roma-
…ni 81. diſtinct. & c. Intelleximus de adult.
…not. Hoſt. in ſumma. tit. de adult. §. quæ
…pœna ſit imponenda, in princip. At excon-
…cilio Ancyrano c. 20. Si quis adulterii cõ-
…miſerit, non niſi ſeptem annis in pœniten-
…tia compleris ad priſtinos gradus recipitur,
…concinit 77. e capitulorum Græcarũ Sy-
…nodorum à Martino Braccarenſi Epiſcopo
…collectorum Poſtquam † compendio enu-
…meranimus pœnas, quas adulteris infli-
…gunt ab hominibus vel legum vel cõſue-
…tudinum ratione apud diuerſas gentes, na-
…turæque, ſubiungemus quod Bruta quo-
…que fugiunt ipſa adulteria. quoniam natu-
…ra pœnam infligendo in quibusdam brutis
…illum docuit adulteria eſſe fugienda. Ete-
…nim † Ciconiæ adulterium morte puniunt.
…Guilielmus Pariſienſis ſcribit ſuo tempore
…quandam adulterio coniunctam, per olfa-
…ctum maſculi cognitam, congregata ab ipſo
…ſimilo multitudine ciconiarum, ac dete-
…ctum crimine, fœmellæ illam ab omni mul-
…titudine ceu conuictam damnatamque, de-
…mum damnatam, dilaceratamque fuiſſe. Porphy-
…rius † vero aues, vt Athenæus narrat
…Ptolemonis cõmentariis ad Antigonum
…regem, manifeſtum adulterii ſenſum ha-
…bere, illudque etiam in vxore eius, vbi alitur
…prehenſum patriſamilias ſignificare, non
…ſine quidem, ſed ſuſpendio, & hinc Thela-
…mo dictus eſſe videtur, tanquam thalami
…iudicitiæ cuſtos. Elephantes † adulteria
…per ſe nulla nouerunt, quinimo deteſtan-
…tur adulteria hominum, illud ex Plinii lib.
…8. 5. & ex Solino cap. 38. patet: hoc ex
…Aeliani lib. 1. de hiſt. animal. & ex lib. 15. vbi
refert, quod Elephas intelligit facile adulte-
rium vxoris altoris ſui, ſæpe adulterã & ad-
ulterum interemit: nonnunquã illud ma-
102 rito detexit. Leones † quoque adulteria in
Leæna cognoſcunt, & illam occidunt, vel in
aquas detrudũt, vt ſe abluat, vel fugere pro-
cul cum adultero vel cum Pardo cogunt, te-
ſtis huius rei eſt Plinius libro 8. cap. 16. Iam
vero columbæ, Palumbes, Turtures, Cor-
nices, Lynces, & Æcheneides quoq; piſces
fugiunt adulteria, & mortuo vno ſuperſtes
103 in viduitate integra permanet, hinc † de co-
lumbis ita Propertius lib. 2. canit:

Exemplo iuncta tibi ſint in amore columbæ,
Maſculus & totum fœmina coniugium.

Plura Plinius docet libr. 10. cap. 34. Ælian.
lib. 15. Ariſtoteles lib. 9. de hiſtoria anim. c.
047. de Turturibus † & Palumbis iidem teſtes
105 ſunt in locis citatis, de Cornicibus † tradit
106 Plutarchus in dialogo, quod † Bruta ratio-
107 ne vtuntur, de Lyncibus † Seruius annota-
108 uit, & de Æcheneide † piſce Ælianus libro 11.
Sed ne nimium exemplis, & ſimilibus na-
turæ operibus recitandis oneremus lectorẽ,
ideo placuit hic deſinere, & verſiculis ali-
quot pœnas adulteriorum comprehenſas
referre, ac totam hanc materiam de pœnis
concludere, ſunt enim tales verſiculi:

Caſibus his quinq; damnabitur omnis adulter:
Aut hic ſit pauper, aut debet carcere claudi.
Aut membrũ perdet, aut morte mala morietur.
Aut hunc mundana confundet peſſima fama.

109 Adulterium † in marib. ne aut in fœmi-
nis ſit grauius? Conſideratis pœnis, quæ
adulteris infliguntur partim legib. partim
conſuetudine, videtur grauius eſſe in viris,
quam in fœminis adulterium, nam apud
Ægyptios adulter virgis cædebatur ad mil-
le plagas, vel vt Diodorus Siculus narrat, vi-
rilia ei amputabantur, ad quod Terentiana
Pythias alluſit:

Nũc minatur porro ſeſe id, quod mœchis ſolet.
—— Quod ego nunquam vidi fieri neque velim.

Sic Bibienus apud Romanos Carbonem

Actienum, & Pub. Ceruius Pontium in adulterio deprehensos castrasse legũtur, quod innuit Horatius libro primo Sermon. Satyr. 2.

—Quin etiam illud
Accidit vt quidam testes, caudamq; salacem
Demeteret ferro, iure omnes.

Mulier vero adultera vel repudiabatur, vel naso tantum mutilabatur, quod etiam à Siculis obseruatum fuit, vt patet in constitutione, quæ incipit, Legum asperitate. Diuus Augustinus clare docet libr. de ciuitate Dei 3. c. 5. quod antiqui Romani morte non punierunt fœminas adulteras: quũ eam pœnam viris adulteris passim inferrẽt, vt licet videre ex eo loco Virgilii, qui fuit rerum antiquarum peritissimus, vbi sexto Æneid. sic canit:

—quique ob adulterium cæsi.

Etsi ex lege Alexandri Seueri mulier adultera capite puniebatur, vt & adulter, tamen Theodosii tempore mulier in adulterio deprehensa in angusto prostibulo includebatur, mittebanturque qui cum ea palæstram Veneris exercerẽt: interim tintinabula percutiebant, vt eorum sono res hæc cunctis innotesceret. Theodosius vero hoc adhuc durius correxit, aliisque pœnis adulteras puniri statuit, vt author est Constantinopolitanus Socrates apud Cassiodorum in tripartita historia, libro nono, capite vigesimoquatto. Ad hæc altera ratio non inepte
110 assignari potest, cur † videatur adulterium grauius in viris, quam in fœminis: quia nihil æque exasperat, & ad peccandum in hoc crimine perducit fœminas, quam virorum congressus cum externis, impudicisque mulieribus, hoc ipsum attestante Imperatore in l. consensu, post principia. Vbi Dominus Baldus & Angelus id annot. C. de repud. & in §. Mitiores, in Authentic de nuptiis, quem & ad hoc expendit Angelus, vbi supra, & in l. Si vxor, § Iudex, ff de adulter. & Iason. in l. ex ea parte, §. mulier, in primo notab. ff de verborum obligat. C. temnẽtra cum didicisset Agamem- deperire Briseidem & se adulterio cu- gysthο polluit, & maritum ipsum mulctauit. Antoninus Verus Imper. manus creditur à Lucilla vxore venen- latus ob venereum cum Fabia comme-
111 sicut Capitolinus scripto prodidit. † quia fœminæ præcipites à natura fact & infirmę, vt citius superentur quam minusque resistere queant huiuscem flammis naturæ, sicut Seneca in Hippo inquit:

Quid sinat inausum fœmina præcip- ror?

Manifestius adhuc Valerius ad Ruff- inter epistolas Diui Hieronymi: Inst- capitis & præcipitis est fœmina, ind- rata semper voluntate præcipuum - tur quod vult, & quod non expedit. super non omittendum est, quod vul- ei solet, mulieres in eodem genere minus peccare, minusque puniend- quam viros. cæteris tamen per omn- bus, nempe ob imbecillitatem ment- ingenii, l. Sacrilegii pœnam, in princ- ad l. Iuliam peculat. & l. Si adulteri- stuprum, & §. Fratres, & §. Incestam, l. Iuliam de adulter. & can. Sicut dig- in princip. extra, de homicid. & can. gnantur, 32. quęstio. 6 vbi scribitur grauius viros puniri oportere, quam- gis ad eos pertinet & virtute vincere, xemplo regere fœminas, & facit text- Quisquis, §. ad Filias, Cod. ad l. Iul- maiestat. ibi, Mitior enim circa eas esse sententia, quas pro infirmitat- minus ausuras esse confidimus, & voluit Baldus in l. Quicunque. colum- versiculo, sed pone statuto, & versic- summa, Cod. de seruis fugit. Huc pe-
112 quod † Saxo historiæ Danicæ author sexto, scripsit de Eritio. hic enim vir prudentiæ cõtendit muliebribus cri- pius ignoscendum esse, nec pœnam

dam, nisi correctio culpam corrigere nō esset. Hæc consonum illud præclarum Aureliano Imperatore, qui Zenobiam Palmirenam ad supplicium vocatam, quod mulier indigna imperium sibi vendidisset, vita donauit, & defendit dicens, indecorum interimere mulierem, vt Vopiscus refert. Æneas quoque apud Verg Æneid. 4. hæc de re pronunciauit :

—Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est.

Similitatem fœminei sexus Leones etiam sentiunt, & tuentur. Plinius octauo libro naturalis historiæ, rem scribit forte notam multis de leone, quod hic cum sæuit, non plus in viros quam in fœminas ferocior consueuit, tanquam certe natura docuerit leonem, & principes leonis exemplaribus magis, quam viris parcere, illas durius, illas mitius tractandas. Accedimur † etiam ad Theologos, qui varias de causis iam dictis statuunt viros per omnia omnibus paribus grauius peccare quam fœminam, causamque assignant imbecillitati muliebri. Quare Diuus Thomas summus Doctor angelicus 2. 2. 22. quæst. 163. artic. † vltimo autumat Adam plus peccasse quam Euā, cōsiderata conditione peccantium, Ille enim erat perfectior, licèt aliis circumstantiis ipse loquitur, minus peccauerit, idem Dominus Bonauentura censuit libro 2. sententiarum, distinct. 22. articul. 2. dubio 3. & ibi Scotus, & alii; & è nostris Archid. in canone, Illud, 40. distinct. Hinc infertur, quod & virum fornicatorem grauius quoque peccare, quam fœminam existimant, quia ille plus scientiæ habet. Veruntamen ‡ apud Moysen Iudæos æque in viris ac fœminis punitum persebatur crimen adulterii, nam antiquitus Moyses vt patet Geneſis capite 38. comburebantur adulteri : Moyses vero vsque ad tempora Christi in hac parte peccanti mortem

117

intulit lapidatione. Vide Leuitic. 20 Deuteronom. 22. Danielis 13. Ezechiel. 16. Ioannis octauo. & in decretis Canonicis, §. Hinc apparet 23 quæstio. quinta, & canon. hæc imago, 33. quæstio. 5. Plurimę certe nationes in vtroque sexu æque grande scelus esse adulterium existimauerunt, si idem genus supplicii spectes, de quo prius satis diximus. Cæterum † Theologi nostri plerique asserunt grauius esse adulterium in fœminis, quam in viris, cæteris paribus, quoniam castitas magis decet mulieres quam viros : maiusque dedecus & infamiam inuri domui, familiæ, generi, & toti cognationi per impudicitiam mulieris, quam viri. Hanc quæstionem late determinat, & tradit Martinus, cognomento Magister Parisiensis Doctor, & vir sui temporis insignis ac peritus, in eo libro, quem de temperantia scripsit, præsertim quo loco de luxuria disputat, in nona quæstione, qua scisitatur, vtrum adulterium sit species luxuriæ ab aliis distincta, in quinta conclusione. Astesanus in summa libro octauo, titul. 11. argument. 3. versic. Quis grauius peccat, eiusdē est opinionis; quamuis alii alias quoque rationes assignant, vt per ipsos Theologos in quarto Sentent. distinct. 35. Theologi namque allatis in medium multis considerationibus, dicunt plus peccare mulierem impudicam quam virum, vt Diuus Thomas in quarta quæstione, & ipse Dominus Bonauentura in expos. textus, & D Richardus in artic. 1. quæstione 4. & Robertus Hol. in Sapientiam Salomonis lectione 46. & Antonius Flo. in prima parte 3. partic. prim. tit. 1. §. quantum ad primum certum est, versicul. secundo debet esse in operibus, & è nostris idem Archid. in canone primo, de pœnitent. distinct. 1. per textum in d. can Indignantur. Itaque vt ex omnibus conclusionem aliquam subnectamus, cum multis ita sentimus, quod cum adulterium in vxore sit tam fœdum, tam detestabile, tamque

ignominiosum: non autem adeo fœdum in viro, nec adeò detestabile, nec ignominiosum, verum & æquum est mulieres grauius peccare committẽdo adulterium, quã viros. atque hinc est, quod vir quoq; potestatem habet in vxorem, non vxor in virũ, & vir vxorem adulterii accusare potest, vel in eo deprehensam repudiare, & nonnunquam interimere: Vxor virum nullo modo. Iuxta Apostolum, 1. Corinth. 7. Sunt pares vxor & vir quantũ attinet ad debitum coniugale, ergo potest vxor etiam maritum adulterii accusare & dimittere, quamuis vxor non possit maritũ facto corrigere, sicut maritus vxorem includere, pleniorem autem rationem Marius Solomonius in l. Gallus, in princ. chart. vlt. versic. hæc eadem causa, ff. de liber. & posthum. & Andr. Tiraquellus assignant. An † quæ adulteræ, eædem vt veneficæ sint habendæ? Si nos inspicimus multorum authorum sententias prolatas de adulteris, fere deprehẽdimus, quod adulteræ etiam laboraueriũt suspicione veneficii, & sæpe etiam veneficiis sunt coniunctæ, vnde est quod dicitur adulteras non vacare suspicione veneficii, fere fit vt quæcunque adultera sit & venefica, teste Cicerone lib. 4. ad Herennium, cui rei Cato quoque astipulatur, vt Fabius Orat. Instit. lib. 5. docet & Chrysostomus in Matth. Homil. 49. Mulieres, inquit, adulteræ ad maritorũ cædem, quibuscunque possunt modis iniuriam inferre meditantur, paratæ sunt, & accinctæ. Leges quoque semper adulteras & veneficas quasi in maleficio eodem versantes & affines coniungunt, l. Consensu, §. vir quoque, ibi nisi adulteram vel veneficam, C de repud. & in §. mitiores, in Authent. de nupt. Porro † D. Chrysost. in euang. D. Ioann. homil. 62. docet adulteriũ grauius esse idololatria, qui huius rei latiorẽ expositionem desiderat eô recurrat. Quanquam grãde † flagitium est adulterium, tamen legitur alibi contra id nullam pœnam fuisse legibus constitutam, etenim Lycurgus nullã pœnam statuit in adulteros, vt Tullius refert in oratione pro 6. Roscio. Tum † Antoninus Imp. cõsultissimus, prudentissimus, religiosissimus, philosophissimus, adulteria suæ vxoris dissimulauit. Iulius Capitolinus refert. De pluralitate vxorum licita apud nõnullas nationes Cæsaris Lex erat apud Roman. vt vxores & quot quis vellet, ducere liceret liberorum quærendorũ causa, vt Suetonius in Iulius tradit c. 52. Sed id postea abrogatum l. Nemo, 1. C. de Iudæis, & l. Eum qui C. de adult. vbi in id eadem pœna quæ pro statuitur, id enim est contra ius naturæ habere duas vxores Cyrenaici singuli plures vxores habent, vt narrat Pomponius lib. 1. lib. Euripides duas vxores simul habere esse vbique fere improbat, vt in Andromache: neque enim honestum duarum virum vnum gubernacula habere, ipsi men duas vxores habens pertædet matrimonii, vt vbique fœminas impetet. Vide Gell. libr. 15. Noct. Attic. c. 20. soluit tamen duas vxores ducendas, nisi la expelleretur, & domi retineretur. Geloni singuli plures vxores habent. tet ex illo Val. Flacci Argonaut. 7. Heu vel sæuo coniunx non vna Gelono. Geni olim vt prodit Cæsar plurimas mul habebant, sic Arioui stus habebat vxores, vnam Sueuam, alteram Norione, sororẽ Voccionis regis. Hybernimiscuè matrimonia ineunt cum matrifiliabus, & sororibus, vt est apud Strab. lib. 4. quin etiam non minus alienis quam suis vxoribus commiscentur, refert, idque in propatulo. Inde plures simul ducere solent, & mortuo inter eas contentio de amore maritum orta incendio spontaneo debatur, vt Onesicritus, Cicero 5. Tusc. bo 13. Cosmog. Valerius Maximus de tutis antiquis. Solinus c. 05 Propert 3 Eleg nec illud est prætereundũ dorum vxores prima congressus

118 119 120 121 122

erdotibus concedebantur, cum quibus
iam Regum abſentium vxores cubitant,
ex Cardinali Vlyſſiponenſi retulit Vo-
ernanus Geographię 12. cap. poſtremo.
r apud Athenienſes fuit, vt in Bello Pe-
ponneſiaco ciuitatem exhauſtam iuuen-
ute repararent liberis, qua decreuerunt, vt
uiſque duas ſi vellet, duceret vxores, pa-
iam & vrbanam. Hanc ſecutus legem
crates duxit Xantippem ſimul, & Myr-
inem Ariſtidis neptem vxores: & Euri-
des quoque duas ſibi iunxit, ſed pœni-
itia ductus, omne matrimonium exo-
eſt. Hæc docent Satyrus, Hieronymus Rhodius, & Laertius. Cecrops verò
mus Athenienſium Rex vnam viro le-
conceſſit tantum vxorem, vt Athenæus tradit. Lex Valentiniani Imperatoris publicè conceſſit vni duas ducere vxores. Hoc habet Socrates Conſtantinopolitanus apud Caſſiodorum in Tripartita hiſtoria, libro octauo, capite vndecimo. ſed & Nicolaus Diaconus hoc idem de Valente refert. Lex Cæſaris Iulii permittebat vni
ores quas & quot vellet ducere liberorum quærendorum cauſa: ſic enim narrat
tronius in vita illius. cap. 52. poſtea id
r abrogatum fuit, vt & ſupra notaui.
ni ſinguli plures vxores habent, vt Sal-
ius in Iugurtha commemorat. Me-
rò pulcherrimum cenſetur eſſe, vt ha-
et plurimas vxores, vt Strabo libro vn-
mo. Et Æneas Syl. in Aſiæ deſcriptio-
34. Regibus certè minores quam ſe-
vxores habere non licet, ibidem. Na-
ones ſinguli plures habent vxores, vt
pud Herodot. libro quarto, quin etiam
propatulo coire ſolent. Numidæ quo-
ſinguli pluribus gaudebant vxoribus,
pud Salluſtium patet in Iugurtha.
nes ſinguli plures ducunt vxores, vt
odotus in Terpſichore refert. Parthis
s vxores ducendas mos permiſit, & v-
binuit dulcedine, ac varietate libidi-
n Bardeſanes in libro de fato, Cle-
mens Recogni. 9 cap. 7. multique alii narrant. Perſæ vxores plures ducunt, ſed cauſam ſobolis propagandæ prætexunt, vt Ammianus Marcellinus habet libr. 23. & Herodotus libro primo. Syri autem plures habent vxores ſinguli, vt Tullius 4 actione in Verrem edſſeruit. Thraces ſimul quoque pluribus vxoribus ſe iungebant, vt Pomponius Mela libro ſecundo exponit, & Herodotus hoc Thracibus ſupra Geſtroneos incolis tribuit libro quinto.

123 *De communitate † Vxorum apud nonnullas nationes.*

Æthiopes Garamantici vxores communes habent, Mela Pomponius. 1. Plinius libro quinto, c. 8. Solinus c. 39. vel iuxta alios 43. & hinc degeneres hi ex omnibus habentur. Bragmannes vxoribus communibus vtuntur vt Philoſtratus, Lemnius, & Arrianus hiſtoricus referunt. Britannis pluribus vna vxor eſt, vt Bardeſanes in libr. de Fato refert, & D. Clemens libr. recognitionum 9 c. 7. Cæſar quoque Com. belli Gallici ſimile refert libr. quinto. Gnoſtici hæretici, vt eſt apud Epiphanium, 2. lib. contra hæreſes tom. & ſect. 26. nullas priuatim vxores habent, ſed omnibus vt communibus vtuntur. Hyrcani communes vxores habebant, vti Plutarchus in libr. de fortuna Alexandri narrat, ante tempora Alexand. Magni. Ichthyophagi vero communes habent vxores, vt eſt apud Diod. Siculum, libr. tertio Bibliothecæ. Lex Canadis Regis Perſarum de communitate vxorum celebris eſt, huius Agathias meminit de Bello Gothorum, libro quarto, idem de Ilophagis tradit Diodorus Siculus, libr. tertio, ſuæ bibliothecæ. Mos fuit Liburniis, vt communes haberent vxores, alii eos Limyrnios vocant, teſtatur hoc de eis Nicolaus ſcriptor Græcus de moribus gentium, & Stobæus ſermone 42. Ariſtoteles haud diſſimilia narrat de Libyis. Libyi ſuperiores habent communes vxores, libe-

rosque partiuntur secundum similitudines, vt docet Aristoteles, Politic. secundo. Machlies vtuntur communibus vxoribus, hi sunt populi Pœnorum, vt est apud Herodotum libro quarto. Messini vero vxores habent communes, vt Pomponius Mela narrat. Nicolaus Antiochenus hæresim promulgauit de communitate vxorum Vnde Nicolaitæ emanarunt, vt Eusebius eccles. histor. 3. capit. 23 & Augustinus in catalogo hæres. referunt. Persæ communitatem vxorum alibi non aspernantur, vt Agathias libro quarto de Bello Gothorum percurrit. Scotis communes sunt vxores, vt Diuus Hieronymus in Iouinianum libro secundo testatur. Scythæ vero alibi vxores communes habent, vt legitur apud Strabonem libro septimo. Tyrrheni quoque communes habent vxores, vt Theopompus, & Timeus, & Athenæus narrant pluribus locis. Troglodytæ verò etiam communes habent vxores, vt Strabo 16. prodidit.

114 *De † prostitutione vxorum licita & recepta apud nonnullas nationes.*

Angilarum fœminæ nocte qua nubunt, omnium stupro patent eorum, qui cum munere accedunt, plurimisque concubuisse summum decus erat, vt Pomponius Mela refert libro primo. Solinus c. 44. Balearium Insularum vxores cum amicis & domesticis secundum ætatem primum coeunt, vltimus locus sponso datur, vt refert Diodorus Siculus libro sexto. Canarii quoque non prius vxores accipiunt, quàm à Rege deflorentur, idque decus est illarum vt prodit Archangelus Madrignanus Getulorum legibus mulieres quibus cum volunt coeunt. Clemens recognit. 9. capite septimo. Gnidarum vxores sibi honori ducunt à pluribus Venerem pati, hincq; fimbrias ornant, vt narrat Herodotus libro quarto. Heliopolitanorum fœminæ antequam nuberent passim prostituebantur, & ex hoc quæstu Veneri dona offerebant. Sed Constantinus Imperator abolevit, vt exponitur à Socrate Constantinopolitano apud Cassiodorum libr. histor. Lect. 9. & iterum libro sexto, capite duodecimo. Virginibus apud Hispanos quibuscunque libuerat, olim congredi fas erat, eratq; his eis passiua Venus, vt è quibus vellent liberos quærerent, vt Cælius libro primo, 22. annotauit in antiquis lectionib. Lat. dæmonii verò singularē hanc consuetudinē habebant, quod vna vxor duob. coniugebatur in matrimonio, vt patet ex testimonio Xenophontis de Rep. Lacedæmoniorum. Lex Gelonum fuit, vt mulieres cum quibuscunque viris vellent, impunè coirent, derentur, nec ideò à viris reprobarentur. Clemens libr. recognit. 9. c. 7. refert, & Herodianes in libr. de fato, & Eusebius in præparat. Euangel. 6. cap. octauo. Lex Babylonios fuit, vt mulieres semel in impunè prostituerentur externis viris que ad templum Veneris, modo pretio flagitii daretur, vt Curtius libro quinto narrat, & Strabo decimoquinto. Lex apud Volscos ne virgo nuberet ingenuo licui, nisi prius se seruo alicui prostituisset à quo delibuta traditaque esset. Videtur Valerium Maxim. libro nono, capite pri. Lituanorum matronæ nobiles publicos eunuchos, sed concubinos habent: pellices habere non licet, vt Æneas Sylvius habet in descriptione Europæ. Locrensium Votum memorabile est, quod victoria potirentur, Virgines suas in templo Veneris prostituros sanxerunt, hoc narrat Iustinus lib. vigesimo primo. Lydiæ vxores passim prostratæ erant amatoribus ante nuptias, sed post initas semel nuptias nulla spes veniæ si deliquissent. hoc est Athenæus & Herodotus libr. quinto. Massagethæ singuli singulas habent vxores interea pluribus aliis vt communibus tuntur, vt Eudoxus in prima periodo memoriæ prodidit, Nasamonum vxores

a nocte singulos conuiuas Veneris gra-
obeunt, vt Herodotus in Melpomene
ias prosequitur. Scythæ mirabilem
odum habent: Virgines in litus pro-
cunt, atque ibi eas nautis prostituunt.
linus id prodit libro decimo octauo &
ctant. libr. 1. capit. 17. De Cypriis quo-
hæc narrant, & de Babyloniis Herodo-
. Stymphalorum ita demum vxores
norabantur, si cum pluribus consueuis-
t, vt Zenodotus testatus est. Susarum
ò mulieres liberè quibus cum vellent
cumbebant, tam cum seruis, quam ho-
ribus, vt est apud Clementem libro Re-
gnit. 9. capite septimo. Tapyris licebat
s vxores aliis concedere nuptui. idque
olisait causa, vt Strabo libro vndecimo
ert, quod Cato apud Romanos fecit, qui
rtensio vxorem suam concessit, vt Plu-
chus recenset in Catone. Tarentini ve-
udas fœminas libidini prostituebant,
idcirco à fulmine percussi sunt, & ob-
, vt Clearchus apud Athenæum refert
uarto vitarum commentario. Hæc
ctim ex lectione plurimarum historia-
, authorumque scriptis collecta, va-
ritus, legesque connubiorum aperi-
, & facile declarant quàm profligatis
ibus alibi homines vixerint, pecorum
ptinstar: quare placuit ea carptim re-
ssse, vt sicut Lacedæmonii ebriosorum
riosteusorum turpitudine omnes su-
tali delicto alienabant, ita nos horum
memoratione, ac abominatione lecto-
ac Christianum hominem deterrea-
à talibus flagitiis, vel corruptis mori-
inhonestisque legibus imitandis, aut
ttendis: quisque enim norit pluralis
m vxorum. vt ita loqui permittatur
bitam esse Christianis, adeò verò et-
hoc magnum est, vt Bigamia Chri-
um à Sacerdotio excludat. capite pri
de biga. non ordinan. At longo dete-
ius adhuc est vitium habere vxores
munes, longè execrabilissimum eas

prostituere luxus, quæstus, honoris aut ter-
reni vllius commodi causa. Alibi tetigi-
mus nempe sub cap. de Fornicatione: Quod
Bazianus doctor, & glossator antiquus in
verbo, Fornicatione, in fine in capite vlti-
mo, incip. Furtum autem. decima quarta,
quæstio. sexta tradiderit. † Non tam gra-
uiter peccare, qui cum formosa muliere cō-
greditur quàm qui cum deformi: cum plu-
ra sint, pulchritudo scilicet & libido, quæ
cum illa persuadent commiscere, quàm
cum ista. Quam glos. ad hoc citant & se-
quuntur Ioannes Andreas in cap. Ea quæ
fiunt, column. 2. de Regulis iuris, libro se-
xto. in Mercuri. & Collecta. extr. de eo qui
dux. in matrim. quam polluit per adulter.
Panorm. in capite Veniens. ext. de eo qui
cognouit consangui. vxoris suæ. Plurimi
omittuntur alii causa breuitatis. Sed & Di-
uus Chrysostomus in epistolam posteriō-
rem Pauli ad Timotheum, homilia 3. ex
capite primo paulo antè finem. Illum (in-
quit) magis adulterum dixerim, qui quam-
libet ex vulgo, quam qui reginam violarit:
illic enim plurima irritamenta sunt, puta
opes, elegantia formæ, & huiusmodi cæte-
ra, quorum hic nihil inuenias. Eadem
profecto ratione illum magis ebrium di-
xerim, qui quolibet vino, quàm qui opti-
mo inebriatur ita & cupidum eum potissi-
mum cēseo, qui ne minima quidem rape-
re omittit. Nam qui maxima diripit, mi-
nima fortasse contemnet: qui autem parua
non despicit, quomodo his maiora non de-
spiciet? Fur † igitur hic magis quam ille
est. Nam qui non aspernatur argentum,
nunquam profecto aurum aspernabitur.
Cui admodum in hoc postremo concinit
textus in can. vltimo 14 quæst. 6. Horum
recordatus est Do. Andreas Tiraquellus de
legibus connubialibus, secunda lege con-
nubiali nume. 8. folio 15. Iudices † eccle-
siastici inter enormia delicta de adulteris pu-
niēdis solliciti esse debent. Ex adulterio nē-
pe mala innumera insurgūt: quādoq; enim

veri heredes & filii non succedunt, adulteriniquead defunctorum successionem admittuntur. Iura diuina & ciuilia non mitiori pœna, quam capitali & vltimi supplicii adulteros puniri voluere. Si delictũ hoc pœna condigna non corripitis, eritis in causa, quod aliqui eligent tales adulteros propria autoritate punire; quemadmodũ fuit
128 Creto, qui teste Boetio in disciplina scholarium, cum adulterium in domo Castoris, cum eius vxore cõmisisset, capillis tractus, verbere castigatus, vulnere laceratus, sale 130
fricatus, vrina seruorum perfusus, vngulis exsectus: Tandem lassatis tortoribus genitalibus priuatus, sterquilinio suppositus,
129 transeuntibus expositus est. Pater † an possit occidere filiam etiam prægnantem, inuentam in actu venereo? Tenet Guil. affirmatiuam partem, quod sic. quia impetus seu dolor acerrimus patris cum e
sat, licèt filia sit prægnans. hic cri
lum factum attenditur, & non iuris
ue effectus, l. Mæuius, ff. de condi
& demonstr. & l. Quid ergo, §. Cum
factum, ff. de his qui notant. infam
bonçfidei, cum §. pen. ibi, dum dicit
fectum illud pertinere, &c. ff. de acqui
re. dom. Huic assentit dominus & pa
ritatis Bartol. in l. Imperator secund.
stat. homin. num. 2. hæc est amplius
131 l. Nec in ea, ff. de adult Et si genera
omnes vitare debebant adulterium,
cipue tamen principes populorum †
pter maledictionem & miseriam anac
de quibus 2. Regum 7. & adulterina
tationes non dabunt radices altas, ac
locabunt stabile fundamentum, &c.

CAPVT XCII.

De permissione adulterii.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 92

1 *Lenocinium mariti, puniendum exilio.*
2 *Maritus ex vxore quæstum faciens, punitur exilio.*
3 *Clancularium vxoris adulterium, per maritum non est deferendum Iudici.*
4 *Signa* { *Manifesti,* / *Certi,* } & { *Occulti* / *Incerti* } *adulterii.*
5 *Coniectura adulterii elicitur ex* { *Loci qualitate.* / *Personarum qualitate.* / *Actu, & modo.* }
6 *Mariti improba in vxoris adulterio conniuentia, non est ferenda Iudici.*
7 *Francorum frequentia adulteria, vnde nascantur.*
8 *Franci de adulterio nullam ferunt sententiam pœnalem Iuris.*
9 *Exemplum.*
10 *Alterum exemplum.*

SIcut ex superiori capite constat graniter esse puniendos, qui turpiter adulteria committunt; ita non minus puniendi sunt, qui vxoris adulteria cum illo satyrico dicente (non omnibus dormio) dissimulanter ferunt, & vxores suas in ea turpitudi
1 si fouent, & alunt. Maritus † igitur
ens volensque dissimulat, & permi
rem adulterari, ita vt nec verbis, nec
illi adulteranti obsistat, nec ipsam

…ro cerrahat, vel nec ipſam à ſe dimoueat, …ob vxorii adulterii diſſimulationem da… …nam ius eſt exilio, aut alia ſimili pœna ar… …raria Iudicis. † Multò igitur magis di… …ris pœnis, aut acrioribus eſt condemnan… …us, quoties ex vxoris adulterio, vllum ſibi …æſtum parat, aut lucrum: hoc enim fa… …iendo, crimen præterea committit lenoci… …ii, l. 2. §. Lenocinii, ff. ad l. Iul. de adulter. …l. 2. C. eodem tit. & ibi gloſſ. † Verũ hic …iendum, ſi adulterium vxoris non fuerit …anifeſtum, nihilq; de eo certi habeatur in …re & notitia vulgi, præter incertam ſuſpi… …onem, & rumuſculum popularem, quem …aritus facile ſua prudentia, & probitate …eri poſſet & tegere, in eo caſu non eſt ma… …us vxori cohabitans, condemnandus de …iſſimulato vxoris adulterio, l. Sine metu, … ad l. Iul. de adulter. Nam hoc ſingulis à …turæ recto dictamine inſitum eſt, vt do… …eſticos omnes, atque adeo vxoris proprię …ia tegant, & probitatem tueantur, ſicubi …oſſint & valeant. Sed quando † huiuſmo… …adulteria cẽſenda ſint aut manifeſta, aut …uncularia, & ex quibus coniecturis adulte… …certitudinem potiſſimum colligere con… …eat, vt citra reprehenſionem, & cũ omni …quitate, vxoris adulterium maritus accu… …re poſſit, aut celare: ſuaſerim, vt maritus …huiusmodi coniecturis Iurisperitos. Do… …res, aut ipſum Iudicem cõſulat: ita enim …inus peccabit, & tutior erit à permiſſi ad… …ri crimine. Coniecturas autem de cer… …udine vel incertitudine adulterii vxorũ, …memorat gloſſ. ſuper ver. In ipſis reb. … Quod ait lex, ff. ad l. Iul. de adult. Nam …gloſſ. tria potiſſimum narrat, vnde cen… …ram, & coniecturam quis facere debeat, de …ulteri certitudine, aut incertitudine. Nã …obſeruanda eſſe iubet, ſcilicet locum ad… …rii, qualitatem perſonarum, & actum & …dam adulterantium. De loco autẽ con… …derabit, an is opacus fuerit, & tenebroſus, …aculentus: an prophanus, an ſacratus: …in locis claris & ſacratis nullum ſuſpi…

candum eſt futurum adulterium. De qualitate autem perſonarũ videb t, an cognati, an affines, an alieni: an Eccleſiaſtici fuerint, an laici & ſeculares: nam in cognatione, affinitate & ordine Eccleſiaſtico, nullum ſuſpicamur intercedere poſſe adulterium. De actu denique conſiderabit modos & geſtus & ſigna: nempe, mutua, eaque aut aperta, aut ſecreta oſcula, pudendorum liberas & mamillarum faciles contrectationes, & cõtactus, aut mutuos ad collum amplexus. Quandoquidem ſi hæc ſigna, ſimul conſpicientibus aliis, contingant, argumentum certum eſt de commiſſo adulterio, vti etiã proxime præcedenti capite nonnihil attigimus. † In quo certo adulterio, ſi quispiam 6
maritus ita eſſet facilis & eò peruenisſet impudẽtiæ, vt ad vxoris ſcelus diſſimulare plane vellet, & libenter contra clamores vulgi conniuere, & nullo modo vellet, nec optaret eam deferre ad Iudicem: in eo caſu ipſe Iudex, non feret ridiculam mariti conniuẽtiam, ſed ex officio per rumores populares cauſſam aget, & litem intentabit contra illum facilem maritum, & permiſſorem adulterii vxoris, vt honeſtas venerabilis matrimonii, vel apud alios quoſuis tali exemplo & punitione exterritos cõſeruetur. Galli
7 & Franci tamen, † quoniam nihil mali de vxoribus ſuſpicantur, ſed ipſarum fidem & honeſtatem ſemper habent certiſſimam, & fortiter ex eo tuentur: ideo vxorum ſuſpiciones & ſuſurros fere boni conſulunt, excuſant, & defendunt: nempe, ex amore coniugali vehementi, credentes ſemper recta & honeſta circa vxores contingere. Et, ſi quid mali aliquando rumoris de iis audiãt, illud ſyncere & candide interpretantur. Ideo nõ mirum, ſi in regno Franciæ (quod tamen dolendum eſt) adulteri ex conſuetudine liberius peccent: Nempe quod de adulteriis committendis rarò ſuſpicentur, ideoque rarius puniantur, vt dicit Ioan. Fab. in l. Cõſuetudinis, colu. vlt. C. quæ ſit longa conſuet. Et idem alibi dicit in §. Ex non ſcripto,

column. penult. verſ. ſed quæritur an con
ſuetudo, Inſtitut. de iure natural. gentium
8 & ciuili. Nam in † illo loco aperte teſtatur,
in Regno Franciæ nunquam viſum fuiſſe,
vt ob adulterium quis puniretur pœna iu-
ris: Idem in d §. Item lex Iulia, Inſtitutio.
de public. iudic. Imo ait idem Ioannes Fa-
ber, in Francia tam parui æſtimari adulte-
ria, vt ea vix peccata & crimina exiſtiment,
ſed potius lepidam & præclaram induſtriã,
& audaciam: hinc noſtrorum temporum
calamitatem, non præter rationem maxi-
mopere deplorat. Non eſt (inquit) ſani-
tas à vertice vſque ad plantam cedri, lilium
confirmatur hyſſopo. Quid enim (inquit)
nobiles ſcribunt in hoſpitiorum parietib.
iuxta armorum inſignia, quod id non ſa-
9 piat? Hactenus ille. † Quod autem ob
candidam interpretationem, & ob ſanam
ſemper maritorum de vxoriis vitiis opinio-
nem: deinde quod ob iuſtitiæ impunita-
tem in Francia adulteria ſint frequentia,
id norunt qui aliquot annos ibidem com-
morati ſunt, atque ipſe (non ad gentis diſ-
famationem, ſed ad vitiorum patriæ cor-
rectionem) multis exemplis didici, & his
duobus ſubiectis conteſtari potero. Ego
enim tempore quo Aureliæ ſtudiorum gra-
tia habitarem, noui quendam iuris ſcilicet
candidatum (vt putabant parentes) qui
Veneris caſtris fuit addictior, quam Bartho-
lo aut Baldo: quique voluptuari, ſcortari,
ſuisque malebat obſequi turpibus affectib.
quam ſeſe macerare & conficere ſtu-
diis. Is (inquam) formoſulus iuris can-
didatus deperibat virgunculam quandam,
cum qua captato tempore ſæpe iocabatur,
potitabat, & colludebat, tandem audacior
factus cœpit eandem ſolicitare, vt ipſa ſui
copiam faceret, ad quod ipſa aſtutula re-
ſpondit, ſeſe ipſam hoc ſatis deſiderare, at-
que ob id etiam nihil tam candido amico
negare velle, ſed metuere parentes, ob quos
(etſi maxime vellet) non auderet com-
mittere, ſed dabo nobis (inquit) conſi-
lium benignius ac tutius: vt audiui
rentibus, puto me propediem futu
ſponſam, quum igitur duabus hebdo
dibus, aut menſe vno nupta fuero, tu
alloquere, & quod voles pete, nihil
negatum iri ſenties. quod à iuuene
tum & factum fuit ſæpius. Huiusmod
xempla an non frequentiſſime contin
norunt qui nobis inde recentes reu
10 tur. Aliud exemplum † in eadem cele
rima ciuitate, certo certius contigiſſe
gnoui: in qua mihi admodum fami
fuit quidam Alemanus, iuuenis pro
corporis, cute nitida, facie formoſa & bla
dula, totoque corpore amabilis. Is
quam) Alemanus à multis matrona
mabatur, quarum vna mercatrix pa
rum ſericorum, eundem per pediſequ
ſæpe compellare iuſſit, & ſæpius in
plo, atque eundem inuitare ad repoti
cturna: Dicens, ſi ipſi placeret, vt
ſuam ſubinde inuiſeret, futurus
& quod cum ea citra ſuum incommo
voluptuaretur. Ille igitur (vt iuven
nimus ad huiusmodi per ſe ſatis
uis) ſe facturum promiſit, & quando
modum ipſi videretur, ſibi ſignifica
ſtulauit. Eadem itaque pediſſequa
pauculos dies eundem in templo
conuenit, & dixit: *Vt ſperaui to, portu
nam herus noſter hodie profectus eſt,* (
hoc vulgo apud eas eſt in prouerbio
riſus. Quocirca me eminus ſequere,
bi me intrantem conſpexeris, ibi
pulſabis, aſtabo ipſa tibi apertura
um. Hic Alemanus memor huius
tionis, in crepuſculo domum adiit,
uit leniter oſtium, actutum intromi
in cubiculum tapetis ornatum indu
vbi paratum reperit ſympoſium: m
ancilla, veſtibus exuitur: monſtra
ctus pene regalis, cui incubuit dicta
la matronula: cedit ancilla, itur cubi
ibique ſuam reperit amaſiam. Poſt
dem ancilla cubiculum intrat, here

ſurgere iubet, ne herus forſan inexpe-
ros in operetali opprimat, & com-
. Surgitur itaque, ientatur ſplendi-
talis Athleta, pro munere, & pro re
geſta donarium à ſua accipit, holoſe-
crumenulam, cui ipſa octo inſeru-
ronatos aureos ſolares. Hanc rem is
plenus erat rimarum) commemorauit
ſuorum ſodalium, qui tam facetum a-
rideus, Eamus (inquit) ad eandem,
amus hac pecunia ab eadem aliquot
holoſerici: placuit conſilium, eunt
em, reperiunt in taberna mercatoria
rum præſentem, ſalutant ipſum, ſalu-
vxorem, quæ vultum habebat in ma-
& ſe belle componere norat, poſcunt
ſericum pro thorace, proferuntur va-
vxor iubet maritum elegantiora ferre
uitori cubiculo domus: dum is ſe ad
enda recipit, vxor 4. vlnas abſcindit
& pecuniam reddit. Interim maritus re-
dit cum trib. & quatuor ſarcinulis, iubet v-
xor reportare, quod conuentum eſſet inter
ipſos, dicit ſibi ſolutum eſſe, & ſe pecuni-
am in capſulam argẽtariam immiſiſſe. Re-
portat maritus holoſerica: redeunt ſalu-
tata vxore emptores cum holoſerico, & pe-
cunia. Huiusmodi exempla metuo, ne plu-
ra fiant quam velim, & quã ſit ſalutiferum,
potiſſimum ob maritorum laxitatem & Iu-
ſtitiæ nimiam facilitatem. Sed quod iuſti-
ſtia non punit id plerunque punit vltor ſce-
lerum Deus. Nam hic Alemanus poſt pau-
culos aliquot menſes, ſtans pro foribus
ſuis, nihil mali ſuſpicans, ab impuriſſimo
inuaditur lenone, & ſine vlla verborum
controuerſia, pugione confoditur. Quo-
circa metuat quisque iudicium, & vindi-
ctam diuinam, tametſi ad ſua vitia iuſti-
tiam conniuere cognouerit.

CAPVT XCIII.

De Lenocinio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 93

committatur lenocinium.
cum peccato meritorio collatio.
apud Ethnices deteſtatio.
pœna ex iure capitalis.
quiruntur, vt lenones vltimo afficiantur ſupplicio
conſuetudinem faciunt.

Conſilio
Fauore
Ope } *iuuant, iiparipœnaplectantur.*
Conſenſu

condemnatio mitior.
rius Dæmonum ſunt inſtrumenta.

neralius adulterio crimen † eſt leno-
nium, hoc eſt, nefarium illud ſcelus,
is ex publicis ſcortationibus ex ad-
, ex defloratiõnibus aut ex forni-
ibus ſibi quæſtum facit: non quidem
proprio corpore, ſed virgines, mulieres,
matronas, aliorum vxores aut meretrices,
huius quæſtus gratia ad actum venereum
aut publice aut occulte pellicens, vel e-
tiam ad hoc priuatim domi alens, & ex

eo meretricio meritorioque quęstu viuens.
2 † Quod quidem peccatum lenocinium, nō est scelere inferius peccato meritorio, hoc est, eo quo quis proprio corpore quæstū facit, teste Vlpiano, in l. Palam, §. Lenocinium, ff. de ritu nuptia. & in l. Athletas, §. 1. ff de his qui notan. infa. Nam vt hoc speciale est, & ex vnius fœminæ libidinoso amore nascitur, ita lenocinium generale est, & plures ad suam libidinem explendam, quę-
3 stus gratia, perducit. Quum autem † per sese vel apud Ethnicos, vt puta apud Lucianū in amatoriis, & apud alios complures, lenocinii crimen imprimis sit detestabile & abominādum, multo maiori odio apud Christianos illud haberi debet: ideoque hoc lenocinium communes leges grauissime puniunt, l. 1. §. Qui lenocinii, & l. Athletas, §. Qui lenocinii, ff. de his qui notant. infam. & l. 1. §. Lenocinii, & §. Qui hæc, ff ad l. Iul. de adulter. l. De crimine, §. fin. & l. Ita nobis pudor, C. ad l. Iuliam de adulter. Authent. de lenonib per totum, collat. 3. Præterea
4 quicunque † huiusmodi lenocinia cōmittunt, hoc est, qui publice & scelerata & meretricia vitia mulierum, aut propriarum vxorum aut filiarum, aut aliarum etiā quarumcunque, qui (inquam) ex his publice turpem quæstum faciunt, pecuniam mœrent, & exinde viuunt: ii puniendi sunt vltimo supplicio, aut malæ crucis suspendio, §. Præconizamus, & ibi gloss. & Bart. in Au-
5 thent. de lenonibus, collat. 3. Verum hic † notandi sunt tres modi quos in lenocinio concurrere oportet, priusquam lenones ad vltimum supplicium, aut patibulum dānari possint. Primo, vt mulierem ad hunc meretricium actum persuasionibus, aut præmiis, aut precib. perduxerint: & hoc ex consuetudine sæpius facere sint soliti, vt vult
6 gloss. in d. §. Præconizamus. Atque † hic consuetudinem intellige, quoties factū bis contigerit: Nam quum in aliis multis, ad consuetudinem firmandam requiratur frequens & sæpe iterata commissio: in hoc & simili crimine duæ vices, id est, bis cō faciunt & confirmant consuetudinem circa fin. cum ibi not. C. de Episcop. ent. Deinde vt ex ipsius vita nefaria & ritia, sibi quæstum fecerint, & pecuniam ceperint. Tertio, vt eam sibi ad dictum ctum subiectam fecerint, & morigeram promissis, aut præmiis, aut aliis quibus
7 modis. Porro hoc vltimo supplicio, † tibulo non solum damnantur ipsi le publici, sed etiam omnes quicunque stuprum, aut ad incestum, aut ad adul aut ad defloratione, aut ad fornicatio aut scortationem vllo modo, consilio uore & ope, & consensu, per publica nia coadiuuerunt, & cooperati sunt, v supplicio vel patibuli suspēdio etiā di di sunt, l. Aut facta, ff de pœnis, l. Sep fin. ff. de verborum signific. l. 1. ff. de corrup l. 2 §. 2. l. Qui domum suam, l. ius ope, l. Mariti lenocinium, ff. ad l. de adult. l. 2. & l. Castitati. C. eod. tit
8 adult. Hactenus † ipsa iura dicto le enarrato vltimo supplicio puniri Verum quum aliquando videatur ri tia seuerior, ideo hoc peccatū multi puniri malunt. Et ego quoque qui Brugensi, ac aliis multis annis fuer silliis, & lenonum punitionibus sæpe adfuerim, nunquam conspexi dictos nes, aut lenas, aut adulteros, vltimo cio damnari aut puniri, sed aut exilio tatis, vel regionis, aut theatrali infa ne, aut virgarum flagellationibus
9 libus pœnis citra mortem. Sunt † minus huiusmodi copulatrices & trices nequissimę in damnabili rem & Dæmonum abiectissima mancipi Dæmonibus multo nocentiores, vt quas non raro honestas puellas, m probas, & ecclesiasticos, natura, & continentissimos ad lapsum per quod ipsorum Dæmonum tentam stare non poterant, neque possent, iusmodi instrumentis adiutarentur.

...ck si extremam punitionem tempora-
...em hic apud Iudicem secularem euadant,
...nitionē tamē diuinam nunquam effu-
...ant. Hæc habui pie Lector, quę de hoc le-
nocinio tibi volui communicare: si tamen de hac materia plura desideres, per me interim laco. de Bellouisu in sua practica in rub. de lenonibus, perlegas, licet.

CAPVT XCIV.

De Stupro.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 94.

...uprum quid.

...uprum est duplex { *Voluntarium.* / *Violentum.*

...uprum { *Voluntarium,* / *Violentum,* } *quid: Et quomodo puniendum.*

...patur cogendus, vt vel { *Ducat stupratam in vxorem.* / *Stuprata de dote prouideat.*

...mum non est stuprata ...scendum post alterutrius matrimonium.

...gnum impuberem stuprare conans, damnatur exilio.

...tor / *...dator* / *...datarius* } *stuprās* { *Pupillam suam, punitur exilio & confiscatione.* / *Filiam vasalli,* / *Filiam feudatoris,* } *priuatur* { *...iure suo in vasallum.* / *...suo feudo.*

...q; iuramento statur contra stuprantem, &c.

DVm hic in libidinum varias species incidimus, & de earum punitione, conuenienti ordine hic sese profert Stuprum quod vocabulum, licet subinde generaliter pro 3
quibusuis luxuriæ speciebus capiatur, † 4
specialiter tamen & strictius hic pro virginum defloratione accipiendum est, quòd grauissimè malum est grauissimum, & acri animaduersione plectendum. Nam si ob furtum rei temporalis iure aut consuetudine crucem fures subripimus (sicuti post suo loco declarabimus) quo, quæso, supplicio 5
digni essent, qui virginum florem & virginitatem, thesaurum incomparabilem, illicitè vel violenter eripiunt? & famam & nomen bonum quibusuis diuitiis potiùs furantur, & sinistrè furantur? Certè non leuis pœna mihi damnandi videtur, quàm 2
illa temporalium fures: imò multo acerbius. Est † autem stuprum ordinarium crimen, quod in virginem, viduamque honestè viuentem committitur. Istud duplex est, † voluntarium, & violentum. Voluntarium est, quod † volente & consentiente virgine vel vidua committitur: cuius pœna est publicatio dimidiæ partis bonorum in stupratore honesto: in humili vero, ac personæ vilioris qualitatis, pœna erit flagellatio ac corporis coercitio cum relegatione vel exilio, §. Item lex Iulia de vi, Institu. de publici. iudic. † Violentum stuprum est, quando virgines vel viduæ per vim opprimuntur vel abducuntur: & dicitur propriè raptus, cuius pœna capitalis est, quā parentes vel cognati ipsi sumere possunt à rapiente, si in actu & flagrāti crimine ipsum deprehēderint, vt C. per vniuersum tit. de rap. virg. seu vidua. nec nō sanctimoni, hoc est,

si virginem aut viduam non diffamatam aduersus eius voluntatem vitiauerit, virginaliq; aut viduali decore seu honore priuauerit, vi expugnata ipsius pudicitia: is facinoroſus maleſactor capitis diſcrimẽ ac pœnam incurrit: debetq; ex accuſatione compreſſarum in proſequutione maleficii, quẽadmodum prædo seu raptor, gladio truncari: atq; ita dictis rationibus conſtupratores plectuntur per iuſtitiam ſeculatem. Sæpius tamen per Curiam ſpiritualem puniuntur, quoties ſtupra fiunt, cum cõſtupratarum conſenſu. Per iuſtitiam vero, vt diximus) ſecularem, quoties virginib. aut viduis ſtuprum offertur per vim & violẽtiam, idq; gladio. Porro de ſtupro violẽto (quod raptum vocant) latiùs infrà ſuo loco tractabimus, Capit. de raptu. Hîc interim † animaduertẽdum eſt, Iudicem eccleſiaſticum cogere poſſe ſtupratorem vt in vxorem ducat ſtupratam: aut vt ipſi de digna dote prouideat, per quam alteri tandem poſſet honeſtè nubere: atque hæ pœnæ quidem ſtatuendæ ſunt, nõ ex arbitrio Iudicis, ſed ſtupratoris, vt is ſtuprator cogente Iudice alterutrã pro arbitratu eligat. Verùm † iſta locum tantùm habent ante alterutrius cõtractum matrimonium, ſic vt ſtuprata, per Iudicem à ſtupratore, iniuriæ, & damni reparationem poſtulet, priuſquam is Stuprator aliam vxorem ducat: aut antequam ipſa ſtuprata alteri nupſerit & cum alio matrimonium contraxerit, vt in c. . & c. Peruenit, ext. de adulter. & ibi D. Abb. Si autem ipſa ſtuprata differat ſuæ illatæ iniuriæ reparationem expoſcere, vſque ad alterutrius initum & contractum matrimonium: in eo caſu negotium cenſetur inualidum & extinctum. Nam tunc ipſa ſuo damni repetendi iure planè priuatur, vel ob hanc cauſſam, quod ſtuprator eo caſu ſua careret & deſtitueretur optione eligendi alterutram pœnam, de qua diximus. Qui autem molitur virgunculam † impuberem decẽ aut vndecim annorum, nondum viri potẽtem, ſtupro polluere, is certè damnandus [illegible] lio aut alia punitione, ſeu pœna ar[illegible] iuxta qualitatem & conditionem pe[illegible] etiam ſi actu eam non violaſſet, [illegible] re potuiſſet. Nam qui ſunt con[illegible] humilioris, hi in metallum dama[illegible] honeſtiores vero perſonæ in inſulam [illegible] gãtur exules, l. Si quis aliquid, §. Noc[illegible] ff. de pœnis: quod proculdubio nota[illegible] eſt, quia hodie hæc pœna non repe[illegible] correcta neque immurata: nam hu[illegible] ſentiunt Docto. in d. §. Item lex Iulia [illegible] vbi gloſſ eadem etiam confirmat: tam[illegible] Iacobus de Bellouiſo in ſua ſolenni pra[illegible] ca iudiciaria tit. de lenonibus, numer[illegible] defendat, violantes virginem imma[illegible] nondumque viripotentem, non repe[illegible] ſtupro, l. Iulia de adulter. ſed l. Aqui[illegible] vulnerato, l. Si quis aliquam, §. Qua[illegible] dum, Digeſt. de pœnis, l. Si ſeruus ſe[illegible] §. Si oliuam, ff. ad l. Aquil. l. Si Stupr[illegible] fin ff. de iniur Tutor vero qui † [illegible] pillam, & ſuæ tutelæ commiſſam c[illegible] prauerit (etiam ſi id fiat cum ipſius vo[illegible] tate) is puniendus eſt per Iudicem ſe[illegible] rem exilio ſeu deportatione, & bon[illegible] omnium proſcriptione, lege prima, C[illegible] quis eam cuius tutor fuerit, corrupe[illegible] ſio eſt, quod is tutor, patris loco tali p[illegible] læ datus fuerit: nempe, vt illam cura[illegible] fendat, alat, doceat, bonisque mori[illegible] potiùs inſtructam curet, quàm vt ipſ[illegible] na curet & defendat. Nam hæc [illegible] ria tutorum eſſe debet cura, illa vero p[illegible] & præcipua. Quocirca quaſi incu[illegible] illam ſtuprat, quam filiæ loco tu[illegible] aſſumpſit, non vt eam ſibi commiſſ[illegible] beriùs ſtupro contaminet. lege ſeq[illegible] de adminiſtra. tutor. & Inſtitu. eod[illegible] mate ſeu titu. in princip. de tute. S[illegible] dicendum eſt de puberum iuuenc[illegible] curatoribus. † Poſtremo ſi domin[illegible] dator circumueniret, ſeduceret, & co[illegible] mitteret filiæ virgini ſui vaſalli ſeu ſe[illegible] is vaſallus omni ex parte exemptus [illegible]

feudatore. † Contrà verò si vasallus condormiret filiæ virgini sui domini feudatoris, ipse suum feudum, cum omnibus dependentiis perderet, vti etiam supra capite de adulterio meminimus. Et † virginis iuramento statur, contra stupratorem quod fuerit virgo, Chassanæo teste suo Rub. *Des Iustices & droitz d'icelles*, in verb. *Et droitz d'icelles*, numero trigesimo octauo. Quoniam multa omisi, quæ vtilia sunt, volens huius thematis plura cognoscere legat Ioannem Nider, Professorem sacræ Theologiæ, in tractatu de mortali Lepra, de Luxuria cap. 4. versic. Tertia species est stuprum.

CAPVT XCV.

De Fornicatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 95.

Fornicatio quando committitur.

Fornicatio prohibetur { *Iure diuino,* & *Iure canonico.*

Fornicatio cur à iure ciuili permittatur.

Fornicationem, qui peccatum mortale negat, errat.

Fornicatio diuina iustitiæ aduersatur.

Quibus vniuersaliter nocet toti corpori.

Quibus nocet partibus Animæ, vt Memoriæ & Intellectui.

Quibus afficitur partes corporis, quibus nocet coitus.

Filii morbiorianter ex coitu nimio, percurruntur.

Quomodo coitus vitam abbreuiat, & causa illius adduntur.

Quomodo coitus commendatus, quia iucundior & fecundior.

Quibus multis causa mortis fuit, sic enarrantur qui periere in coitu.

Quantum deformi grauius quàm cum pulchra peccat.

Contra mulierum amplexus, remedium.

Fornicatio vidua, vel virginis quæ sit grauior?

Fornicatio mulieris periculosior est, quam viri.

Fornicatio magis detestanda in fœmina, quam in viro, remissiue.

Fornicatio qualis causetur diuortium; &, an spiritualis etiã causetur diuortium?

Fornicatio notoria in clericis qualiter puniatur?

Fornicantia diu latere non potest.

Nil melius quam de carne vinci, nihil gloriosius quam carnes vincere.

Quomodo fornicationem vitandam habeat vnusquisq; vxorem suam.

Delectatio vnius horæ, obliuionem facit luxuriæ.

Quæ species † libidinum præterea connumeratur fornicatio. Est autem fornicium venereum exercere cum mulieri 2 inupti, cum viduis, & meretricibus, concubinis, & Meretrices, 32. quæstione 1. Quæ quidem fornicatio, tametsi cæteratum sit leuissima & simplicissima, est nihilominus peccatum mortale, & iure diuino prohibita, teste ipso Christo, qui fornicationibus † pœnam iudicii comminatur, & teste ipsius Christi Apostolo Paulo, qui à beatitudine superna vbique

expreſſe excludit, ad Galatas 5. vbi, premiſſa fornicatione & aliis vitiis, ſubmittit: Qui talia agunt regnum Dei nō poſſidebunt: ſolum autem mortale excludit à regno Dei, ergo, &c. & ad Corinth. 6. Fugite fornicationem, & Clement. Ad noſtrum, & ibi gl. in verb. Non eſt, de hæretic. in Clem. Quocirca de iure Canonico & hodie prohibitus eſt concubinatus, qui tamen tanquam licitus permittebatur de iure Ciuili, l. In con-
3 cubinatu, ff. de concubin. Ideoque † etiam per iuſtitiā ſecularem nulla fornicatio punitur, ſed eam maioris mali vitandi gratia prudenter diſſimulat, & conniuendo permittit: non quidem vt licitam, & crimine vacuam: tametſi ſint, qui vt ſuæ libidinis ſtimulis patrocinentur, fornicationem naturale peccatum dicunt, parumq; per ſe habere mali, & à peccato mortali multum eſſe
4 alienam, miſere ſeſe interim decipientes. † Nam ſecus teſtatur ipſa veritas Chriſtus, vt ſupra: & Apoſtolus Paulus, ex verbis Dei: fornicatoribus regnum Dei negat, à quo ſolum peccatum mortale excludit. Igitur velint nolint, fornicatio gratiam Dei excludit, & cum peccato mortali coniuncta eſt, vt etiam notat Panorm in c. Inter opera, ad fin.
5 extra de ſponſalib Fornicatio † igitur nullo modo ſine peccato fieri poteſt. Imo iuxta ſententiam Richardi, ne per Dei diſpenſationem quidem licite fieri poteſt, quæ cum Dei iuſtitia ex diametro pugnet. Fornicatores enim omnes iniuſtitiā ipſo facto committunt, vtendo re non ſua, ſed aliena. Attendāt hoc fornicatores, adulteri, & omnes ſimiles, qui aut nullum, aut ſaltem leuiſſimum putant fornicationem eſſe peccatum, dicentes ex natura nos ad venerea eſſe inclinatos, & de his quæ ex natura nobis inſita ſunt, nec laudamur, nec vituperamur. Porro ſi enarrare pergerem ſingulas aſtutias quibus hodie iuuentus lubrica in fornicationibus vtitur, nec tutum aſſet nec ſalutare, quare ab illis tempero, ne oleum camino addere videar. Potius ex vſu fuerit dehortari pronos nimis ad hoc vitium ſ-
nis, quoniam ea, quæ in mentem
mala, ex fornicatione, aut nimio
ſcentia, & ab authorib. annotata, &
ſeruata vehementer grandia ſunt,
re videbitur compendio ea hic re-
6 ſubtexere Non † enim exigua ſunt
moda, quæ ex coitu etiam ſimpliciſ-
tur toti corpori nam Hippocrates
coitus nō eſt niſi parua Epilepſia ſed
dreas Fauſtelinus hoc eleganti diſtich
preſſit:

Triſtis & eſt morbi ſpecies horrenda cad-
Quum iacet ex animis poſt ſua fur-
nus.

Ita cerebro nocet mirum in modum
hinc corpori quaſi per funiculum mu-
7 tia infligit. Memoriam obtundit †
ctum hebetem & obſcurum, quin
ſtialem, facit, vt cætera omittam
igitur cautius norint iuuenes vten
coitu, idcirco ordine haud pigebit
la eius enarrare particulatiter. Prim-
8 que † frequens coitus vt moderatu
ſus non excludatur, his nocet parti
poris: vt cerebro, oculis, neruis,
Spinali medullæ capiti integro, &
tum Gurgulioni, Cordi, Pulmoni,
bus, Pectori huiusque partibus &
tioni Iam vero etiam Stomacho,
teſtinis, Ventri, Lumbis, Renibus,
9 Coxendicibus & Pedibus. Quam
nimio vtentes coitu his plerumque
laborant, vt defluxionibus variis, &
nuis: defluuio pilorum ex capite,
mento, aliisque corporis partibus
Grauedine, tinnitu aurium, lippi
culorum, dolore dentium, Treme
lyſi Epilepſia, Apoplexia, Podagra,
gra, Arthritide, Iſchiadica paſſione
licis, item Hectica adurente, cad
bribus & peſte, nec omittam Hy
Colicam, Phthiſin, Tuſſim, vari
biei ſpecies, lepram, morbos mel
cos, paſſiones Veſicæ, Gonorrhœi,

Priapismum, & Herotica. Adde huc ...ciē, sputa sanguinis, & fluxiones sanguinis, morbum Gallicum, seu luem Hispanicam, variaque id genus alia, ex quibus nō ... immatura senectus prouenit. Vi... † enim primo debilitantur, & ipsa vita ...uiatur, quandoquidem ipsum calidū ...midum, quibus vita maxime constat, ...cit, hominesque pallidos Venus crebra ... nulla enim euacuatio ita vehemēs est, ...quæ fit in coitu, & vitalia æque pene... Vnde aliqui Authores tuendæ sanitatis ...hanc omnino excludunt, & aiunt:

...quis ad infernas properas accedere sedes:
Hæc itur accelerant Balnea, Vina, Venus

...ior † quoque vsus coitum commendat, ...ez iuxta Alphæum prætorem interpel- 14
...rum nomina, nam crebrior coitus & mi... delectationis habet. & minus frugiferi ...steriles facit, nec tamen amoris mor... ...sufert, vocem quoq; lædit coitus, eoq; ...gis studiosis fugiendus, quo his est acer... ...morbus: nam vt semen infœcundum, ...& studia inepta, inutiliaque facit, & vi... ...brutis simile efficit. Quin † imo multos ...ipsa Venus mortem intulit. Nam in coi... ...periere hi, vt Cornelius Balbus, Pindarus ...ra, Quintus Eterius eques Romanus, ...lippus Platonicus, Tarētinus Princeps, ...que alii, quorum nomina reticentur. ...nes de terra Rubea latissime hanc ma... ...tractat in libro cōtra rebelles sui Re... ...glosla super verbo, Meretricibus, fo... ...& similiter Andreas Tiraquellus de ...connubialibus, & iure maritali, va... ...locis, vt licet videre in sua tabula Al... ...sub litera C. in verbo Coitus, vbi ...capienti & desideranti scire facile de... ...trahuntur, necnon Ioannes Nider sa... Theologię professor in tractatu de mor... ...pra, de Luxuria 4. cap. versic. Forni... ...simplex, &c. Antequam finem huic ...imponamus, nequaquam huius quę... ...quotidianæ obliuiscendum erit. V... † cocuntes cum vetula, deformi, & turpi, grauius de iure peccent: quam cum formosa, & pulcra iuuene. Omissis hinc inde argumentis, quæ in vtranque partē possent adduci, amplectemur affirmatiuā partem tanquam certissimam, cum præfatis cocuntes grauius de iure peccare: quā cum formosa & pulcra iuuene, pro qua quidem affirmatiua parte allegatur bona glossa, hoc in specie tenens in verbo fornicatione, in fine per rationes suas, quam vide in c. Furtum autem 14. quæst. 6. in quam allegatur Bazianus doctor antiquus, dicēs magis peccari cum deformi: quia plura sunt quæ suadent commisceri pulcræ quam deformi, scilicet pulcritudo eius & libido. Verūtamen vt ab his & similibus abstineatur mulieribus: & earum concubitibus, summum † tradunt doctores remedium: ne incidamus in earū viscosa retia, quæ vitare etiam sapientes minime valuerunt. Primo enim fugiēda sunt consortia, colloquia, & quæ vltro citroque solent mitti amatoria munera, quibus plurimi inescantur. Deinde corpori, quæ materiam Veneri præbent subtrahenda, veniēdumque nempe ad alimentorum abstinentiam, iuxta illud Terentianum:

Sine Cerere & Bacchofriget Venus.

Facit ad hoc illud:

Subtrahe ligna foco; si vis extinguere flammas.
Si carnis motus, ocia, vina, dapes.

Est præterea gnauiter studendum: ne ociosi facile incidamus in amplexus mulierum: iuxta illud Ouidii Nasonis:

Ocia si tollas: periere Cupidinis arcus.

Et idem:

Quæritur Aegisthus quare sit factus adulter.
In promptu causa est: desidiosus erat.

Caueant igitur omnes, & maxime scholares à vetulis, deformibus & turpibus, ne vt plurimum tanquam stipendiati illas subagitent: nam volentes vitare luxuriosorum nomen, in sua famæ denigrationem, & in auaritiæ crimen turpiter incidūt. Vnde nec luxuriosi, sed auari dici merētur, argumen-

tum optimum in l. Verum est si meretricem secunda, ff. de furt. Plurima remedia ab Ouidio duob. libris pulcre sunt tradita, quib. amor noxius euitari potest, ipse. n. si eanit:

Si qs amat q̃ amare iuuat, nec turpiter ardet,
Gaudeat, & vento naviget ille suo.
At si quis male fert indigna regna puellæ,
Ne pereat nostra sentiat artis opus.

Itaq; si quis velit ea remedia cognoscere, ipsum Nasonem perlegat, qui vt amare docuit, ita fideliter remedia contra inutiles amores tradit. Aliquot quæstiones hîc adhuc proposui adiungere, antequam absoluã præsens caput, materiæ quam optime con-
15 gruentes; nẽpe *Fornicatio † vidua, vel virginis qua sit grauior?* Vel sic: *Quis fornicando magis peccet, vel vidua vel virgo.* Huius q. meminit D Ioã. Gaufred in sua 2. parte collectarii, lib 4. in c. de Diacono. n. 1. ext. Qui cleric. vel vouentes matrimonium cõtrahere possunt. qui ibidem hanc quæstion. examinat, ad quẽ Lectorem breuitatis cau-
16 sa remitto. Item; Fornicario † mulieris an periculosior sit quam viri? Hanc q. ponit D. Franc. Mingon in consuetudines Ducatus Andeganens. tit. *Des successf. art. 251. n. 5 fol.* 143. sustinens, quod fornicatio mulieris sit periculosior, quam viri, vnde magis peccat mulier coniugata luxuriãdo, quam ancilla. vnde lex Moysi præcipit, mulierem maritatam pro fornicatione lapidari: ancillam fla-
17 gellari. Luxuria † proinde magis detestanda est in fœmina, quã in masculo. Ita tenet D. Carol Ruinus in suis consiliis, consil. 3. vol. n. 5. fol. 215. Et propterea plus quam ingenio sumus felices, quem re & loco opportunis Lector videre
18 Item: Fornicatio † qualis causetur tium? &. an spiritualis etiam cauuortium? Præsentẽ q. tractat D. Ioan fredus in suo collectario 2. part. libr. Gaudemus, n. 14 de Diuortiis, dicens multum refert inter fornicationẽ carn corporalem, propter quã semel com potest vxor dimitti, sed nõ propter spir lem, nisi perseueret vt notatur in c. Ido tria, 28. q. 1. & ꝓbatur in c. De illa, de Reliqua vide apud eandẽ D. Ioã. Loci
19 gatis. Item: Fornicatio † notoria in qualiter puniatur: hanc q. tractat D. Gaufr. in c. Vestra, n. 1. ext. de cohabit & mulier. & quando quis dicatur no fornicator. ibid. n. 3. 5 & 6. & per eun fin. n. 1. eod. tit. de cohabitat. cler. & mu
occasione lector videre, & latius exa-
20 poterit. Incontinentia † diu latere no-
21 test. Nihil † vilius quã de carne vinci, glorioſius quam carnes vincere. de hac tate loquitur l. Quæ adulterium, ibi, ri vitę non patitur eam legũ laqueis inso-
22 C. ad l. Iul. de adult. ergo † ꝓpter fornicnem vitandam habeat vnusquisq; vxo-
23 suam, inquit Apostol⁹. Et malitia vanirę, obliuionẽ facit luxurię. Plura suppeditabunt euangelica lectio, & sacra conci-

CAPVT XCVI.

De Incestu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 96.

1 *Incestus in libidinis speciebus crimen grauissimum.*

2 *Incestus cum si.* { *Sanguine carnali* / *Toro coniugali* / *Gradu fidei, & spirituali* } *ve bis coniunctis.*

3 *Incestus punitio, varie capitalis est.*

4 *Incestus punitio ex* { *Iure ciuili* { *Extra matrimonium.* / *In matrimonio.* } / *Iure Canonico.* }

5

6 *Qui neptem cognoscit citra dispensationem, incestum committit.*

...litur cum nepte { *In matrimonio dispensato.* / *Per ignorantiam personæ.* } *non est incestus.*

...pœnitio est, & { *Spiritualium* / *Secularium* } *iudicum.*

...cestus si inter eum meretrice sibi agnata, pœnam incestus non euadet.

Tanto fornicatio est inter venerea crimina leuior, tanto incestus est suo sceleregrauior Est. n. incestus, † venerea peracta cum consanguineis, cum affinibus, c. illa, 33 q. 1 cum monachis, cum nonnis talibus, ac ordine Ecclesiastico insigni gloss. not. in c. Virginibus, 27. q. 1. Item illis, qui nobis gradu & cognatione spirituali, & Fidei sacramento in Baptismo cõfirmant, c Si quis cum matre, 33. quæst. 2 prohibitus quadruplici ratione. Primo, quia naturaliter homo debet quandam reuerentiã parentibus & per consequẽs alijs consanguineis. Secundo, quia personas nimis coniunctas necesse est adinuicem se cõuersari Tertio, quia per hoc impeditur multiplicatio amicorum. Quarto, quia cum naturaliter homo consanguineã suam diligat, si adderetur amor, qui est ex cõmixtione venerea, fieret nimius ardor amoris, qui maximum libidinis incentiuum, quod rationi repugnat, ex B. Thom secunda, secundæ q. 154. art. 1. Quisquis † igitur hoc incestu contaminat, is capitaliter puniẽdus est, sed diuersimode: Nam † qui nefandissimo incestu cognouit matrem, sororẽ, neptem, aut filiam; is multo seuerius punien-
dus est, quam adulteri; nempe, mortis pudore infami, & omnibus detestabili, vt exemplo terreantur cæteri, per text. in l. 5 adulterii cum incestu, & ibi Bart & Ang. Iason. ff. ad l. Iul. de adulter. quia pœna grauior est per illum text. capitalis pœna, secundum gl. 1. ibi, & Iacob de Bellou in sua lectura de lenonib. in fin. per illum text. & in c. 1. & c. Ex literis, ext. de eo qui cognouit consang. vxor. suæ; & sic pater, quod committitur grauior pœna pro incestu, quam pro adulterio; vt & colligitur ex d. c. 2. & ibi notant de eo q. cog. cõsang. vxor. suę, vide d. l. 6 adulterii cum incestu, in princ. & c. Adulterii malum, 32. q. 7. Contingit † autem incestum committi simul cũ adulterio, aliquãdo sine matrimonio, aliquãdo iuris errore; aliquando sanguinis cõtaminatione, quæ fere omnia admittunt suas distinctiones. Cęterũ de pœnis omnifariam coitus illiciti, extat optimus libellus seu tract Pauli Grillãdi Et tractatur in l Si quis viduã. ff de quæstionib. Et Papinian. inquit; Si adulterium cum incestu cõmittatur; vtputa cum priuigna, nuru, nouerca, mulier similiter quoq; punietur; Id enim remoto etiã adulterio eueniret, d. l. Si adulteriũ cum incestu, ff ad l. Iul. de adult. & §. Stuprum, per totũ. Auth. de incest. & nefar. nuptiis, per totum, 7 colla. 2. atq; ita iuxta iura ciuilia. † Põtificia aũt iura iamiã dictos incestuarios puniunt pœnitẽtia publica, ad discretionẽ & prudẽtiã Officialiũ & aliorũ Iudicum, d. c. Si quis matre, 33. q. 2. Quisquis † vero cognouit & polluit neptẽ suam, is certe incestũ cõmittit etiã si eadẽ neptis matrimonio illi esset cõiũcta; nisi certe, in eo matrimonio ipsi per † Summũ Pontificẽ hoc dispensatũ esset; aut nisi iuramẽto se adstringeret, quod ante cõgressum veneteũ cũ nepte nõ pscinisset fuisse neptẽ. † Porro de hoc crimine incestus, cẽsurę & iustitię spirituales & seculares singulę in suis & sibi subiectis cognoscũt: propterea quod incestus crimẽ sit mixti fori. Et antequã ad alia procedã, non omittã notabile verbũ cuius meminit Salic. in l. Quę adulteriũ, C. ad l. Iul. de adult. Quod si quis fornicatus fuerit cũ meretrice, quę erat agnata ipsius viri coẽũtis, incurrit pœnã incestũ vir ipse si scienter cõmiscuit se cũ illa. Secus aũt si ignorabat illãesse eius consanguineã; quia isto casu nõ punitur de incestu. Ita tenet Sal. in d. l. Quę adult. Et ratio est, q. vir nõ debat operã rei illicitę, sed prmisse, l. Verũ, in fin. & ibi Bart. ff. de Furtis. & idẽ Bart. in l. 3, in prin.

ff. de condit. ob turp. caus. & l. Gracchus, C. ad l. Iuliam de adulter. Plura huic quæst. deseruientia, videre Lector poterit per D. Paulum Gril. de pœnis omnifariam coitus, lib. 3. quæst. 9. num. 4. Volens plura huius capitis cognoscere, perlegat Ioannem Nider sacræ Theologiæ professorē in suo manuali confessorū. Tertio specialiter. Quomodo de peccatis aliquibus præsertim luxuriæ confessor rimari habeat, Secunda parte Quarta regula. Et per eundem in tu[illegible] suo de mortali lepra, de luxuria, 4. c. [illegible] Quinta species est Incestus. Legim[illegible] dem permissum fuisse olim Assyrii[illegible] ptiis, Galatis, Gelonis & Germanis [illegible] incestuosas contrahere cum matri[illegible] bus, sororibus & neptibus, sed hod[illegible] Germanos Christiana cōsuetudo [illegible] ac huiuscemodi nuptiæ improban[illegible] ge puniuntur.

CAPVT XCVII.

De Raptu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 97.

1 *Raptus Flandrice continet duo, scilicet* { Vrauwe cracht / ende / Outschakinghe.

2 *Raptus quid sit.*

3. *Raptus vt varius, ita punitio varia.*

4 *Crimina magna concernunt duo, &* { *Partem aduersam.* / *Fiscum, vel Iustitiam.*

5 *In criminibus* { *Offenduntur, &* { *Pars.* / *Fiscus.* / *placandi sunt, &* { *Pars.* / *Fiscus.*

6

7 *Raptor (etiamsi cum consensu rapta) remissionem impetrare debet.*

8 *Parentes raptum filiæ dissimulantes, puniendi sunt exilio.*

9 *Quando in raptu vis committitur.*

10 *Meretricibus, de vi conquerentibus, non est credendum.*

11 *Virginem in lupanari vi constuprans, non punitur criminaliter.*

12 *Meretricibus conuersis,* } *nulla vis inferenda est.*

13 *Concubinis*

14 *Rapiens impuberem, punitur exilio vel capite.*

15 *In raptu punitur* { *Voluntas,* / *Conatus,* } *vt factum.*

16 *Rapto non potest nubere suo raptori, ex iure ciuili.*

17 *Raptrices puniendæ sunt vt raptores.*

18 *Mulieres plurimos viros rapuerunt, remissum.*

…sum rapiens, quomodo puniendus.
…virum vxorem rapiens, non est puniendus.
…ris virum rapiens, an puniendus.

Nusquam pie lector in hoc Capite rapt…
…s declarationem aggrediamur, priùs …
…te scire volo: apud Flandros crimen ra…
…, bifariàm intelligi, & distingui † nem…
…e crimine, quo alicui mulieri vis &
…lentia infertur ad actum venereũ, quod
…men vocant (vrouwe cracht) Deinde de
…rimine, quo mulier vi abripitur, & ad
…rium Raptoris aliquò abducitur, vt ea
…ia non licitè) saltem illicite potiri pos…
…vulgò hoc crimen vocant (ontschaken)
…o hæc duo crimina, licèt vulgo in no…
…regionibus, voce & re differant: in iure
…en eodem nomine appellantur, scilicet
…ptus. Quocirca nos quoq; vulgi diuer…
…ppellatione dissimulata, vtraq; crimina
…mo titulo, & capitulo Raptus declara…
…us, quod iura eorundem distinctionem
…am ponant, sed ambo Raptum nomi…
…t. Est † autem Raptus, quoties mulier
…virgo improbè vel vi abducitur, vel vi
…mpitur, idq; diuersimodè, vt ex sequẽ…
…unitionib. pernoscetis clariùs. † Nam
…unq; virginem, viduã, religiosam, aut
…libet aliam honestam mulierem aut
…, aut ad actum venereum vim infert, is
…iendus est gladio, & bonorum confisca…
…e, l. vnica, C. de rap. virginum, l. Rapto…
…virginum, & in l. Si quis non dicam ra…
…C. de Episco. & cleri. Simili quoq; pœ-
…amnantur, quicunque aut consilio, aut
…re, aut ope vlla ad dictũ raptum coad…
…erunt, d.l. vnic. §. Pœnas autem, & d.l.
…ores virginum. Nec excusaret, si di…
…tur aut si ipsa rapta diceret, omnia acta
…e sua voluntate & consensu: quia nec
…nec iustitia ipsa talibus excusationibus
…enta forent: quod huiusmodi cõmissa,
…acta concernant non solum partem ad…
…am, & conquerentem: sed etiam con…
…ant ipsam Iustitiam, vel Fiscum, iu-

stitiæ legalis partem alteram. Cui Fisco aut Iustitiæ non ob id satisfactum est ilico de illata iniuria, cum parti aduersę vni in eo crimine satisfactum fuit: hoc enim indubitatum habeas pie Lector oportet, quod in materia delictorum, ex crimine duæ nascãtur actiones, hoc est, duabus † personis infertur iniuria, ob quam vtraque seorsum, contra factorem litem intendere aut apprehendere potest, & de iniuria illata cõqueri: Vna persona est pars aduersa, & primò læsa, quæ damnum & damni reparationem reposcere potest. Altera persona est Fiscus, vel ipsa Iustitia læsa, quæ item damni sui, hoc est, iustitiæ & dedecoris reparationem, imo iniuriæ illatæ vltionem exposcit. Sunt 6 præterea † hæ duæ personæ in patratis criminibus ita sibi vnita societate coniunctæ, vt neutra sine altera plenè, validè, & efficaciter placari posset, nec altera sine altera in totum satisfieri velit. Quocirca non potest se quisquam excusare, si priori personæ, id est, parti aduersæ satisfecerit, neglecta parte altera, hoc est, Fisco seu Iustitia. Nam hęc, dissimulata prioris partis placatione, in lite sua criminosa procederet, non secùs quàm si neutri personæ satisfactum esset. Nam etsi altera persona condonat, altera tamen in sua actione permanet, sicuti in aliis quoq; 7 locis superiorib. subinde dictum est. † Porro postquam raptor, raptam cognouerit, & si rapta dicat omnia acta fuisse cum sua voluntate & consensu, per istius tamen excusationem nequaquam exonerantur factores à iustitia (sicuti & iam prædictum est) sed sunt capitaliter punibiles, & nullo modo excusandi & absoluendi, donec & quousque habuerint aut acquisierint à Principe delicti remissionem & indulgentiam, & deinde remissionem illam cum vera confessione, & in decenti forma interinarint.

8 Parentes † vero non prosequentes raptum violentum seu violenter factum filiæ aut nepti, puniendi sunt exilio seu deportatione tanquam suspecti de illo raptu, dicta lege vnica. §. Etsi quidem, ver. nisi etenim:
9 Vim autem † in raptu tum fieri intellige, quando mulier magno clamore implorauit alicuius opem & auxilium, isque clamor per aliquos auditus fuerit. Porro si res contingat procul ab hominibus, in syluis, in foueis, in magnis agris, vbi vox oppressæ non facilè à quoquam audiri possit: tum omnimoda fides de illata vi adhibetur mulieri conquerenti, si modo ea honestæ vitæ & famæ fuerit. Ad hæc seruiunt in simili notata Barba. in addit. ad Bal. in c. 1. § Iniuria, de apost Cardi. in primo capite ext. de adulter. Et quemadmodum statur iuramento virginis contra deflorantem, quod erat virgo: ita statur iuramento honestæ raptæ contra raptorem, quod erat rapta. Nam meretricibus † atque alioqui in-
10 honestis fœminis nunquam fides in vllo adhibenda est, nedum in delationibus criminalibus. Ideo ipsæ de oppressione violenta conquerentes, nunquam in iustitia sic audiendæ sunt, vt ipsarum accusationis gratia constuprator, aut violentiæ illator, vllo modo criminaliter damnandus foret. Nam tales mulieres sese omnib. priùs prostituerunt, & quæstus gratia se omnibus addixerunt, adeo vt nulli sui copiam denegare possint: Phil. Decius in l. Inuitus, Digestis, de Reg. iur. tales enim non sunt dignæ legum laqueis innodari, l. Quæ adulterium, ad finem, C. ad l. Iul. de adult. At-
11 que † ob hanc quoque meretriciam suspicionem (addam quod maius est) si in prostibulis reperta sit iuuencula comptula, lasciuiens & quasi meretricio habitu ornata: & contingeret, vt eam aliquis pro meretricula vi comprimeret, is certè cõpressor excusandus esset, & nullo modo ob querelam iuuenculæ etiam criminaliter puniendus esset: etiamsi ex ea compressione stuprum contigisset, hoc est, etiam si ante
sionem virgo fuisset: quum enim
tricio habitu & in loco meretricio
fuerat, pro vera meretrice omni
12 seri debebat. † Verum enimuero si
geret tales meretrices postea è
vita illa ad vitam honestiorem
sese ad matrimonium, aut ad
addicere, vel se ad collegium
adiungere, aut ibi saltem honeste
tum nullo modo fas esset talibus
cibus conuersis, & honesto in
bus, vllam vim inferre, rapere,
rumpere, vt habetur in d. l. vnica.
cutus opinionem Cyni in d. l. vnica.
quod isto casu raptor subiicitur
nis, de quib. in d. l. vnica: quia
mulieres illæ honeste viuant
ptus: lex enim illa non requirit
teritam, sed præsentem duntaxat,
qualis est tempore raptus. Nam
re raptus tantum aliqua reperta
ste viuere, eoque tempore ea
peretur, raptor crimen raptus
& pœnam incurreret, aliàs non
Salice. in dicta lege vnica, qui dicit,
de mente Cyni ibi. Adde Baldum
13 nica. Imo ne † licet quidem
concubinis ipsis quæ sese honestius
to in suo concubinatu cum vno
binario gerunt & viuunt, etiamsi
concubinatu reperiantur secreto
do facere sui copiam alteri, aut
amoris gratia: nam tales concubinæ
mnibus, & singulis se prostituunt,
duntaxat suo concubinario, licet
14 semper fideliter. Quicunq; † rapuerit
culã seu puellam nouẽ aut decẽ
& sic nondum viri potentẽ, is
dum nonnullos exilio: secundum
pite, siue extremo supplicio, etiam
non impleuerit: Nam in hoc
voluntas punienda est, vt mox
an. Fab. in §. Item lex Iulia. ibi:
maior pœna imponitur, Instit.

videte D. Guidonem Papæ, quæst. 555. v- plenè ponit, quomodo puniatur de iure. 18
hoc † namque crimine raptus, æquè pu- r voluntas seu affectus, sicut factum i- m, siue ipse effectus: nempe, cum raptor ua signa externa voluntatis suæ osten- , quòd animum habuerit rapiendi: Imò quibusuis atrocissimis delictis (de quorũ mero haud dubiè raptus est) punitur de- tũ attentatum, etiam si nõ sit secutus ef- tus, l. Si quis non dicã rapere. & ibi acu- timè hoc axioma elegantissimis & subti- simis distinctionibus examinat ac discu- Cynus C. de epis. & cleri. quem occasio- naliter perlegite. Ideoq; qui iuit cum aliis atis hominib ad domũ mulieris, vt il- ibi raperet & si (quod ipsam domi non enit) conceptũ scelus peragere nõ potu- tamen puniri debet, ac si delictum con- masset, sequendo glos. Institu vi bono. o. quam etiam sequitur. Anto. Corseti ingulari. in verb. vis. Et † qui vnã iuuẽ- am rapuerit, ea non poterit suo nubere ori de iure ciuili: & si illi nupserit, amit- omnia quæ ab ipso habuit, d. l. vnica: sed ure Canonico potest rapta nubere rapto- & matrimonium legitimè contrahere raptore: & si illi nupserit, matrimoniũ 19
irmum & validũ, nec perdit sua bona, aipso matrimonio sua bona conseruã- . Cum causa, & c. fin ext. de raptorib. statur in hoc dispositioni iuris ciuilis, uo in c. Ad id quod, de sponsalib. & in c. eras, de despon. impub. & D. Hippo de in d. l vnica, numer. 190. 191. 192. 183. isquam tamen huic capiti finem impo- us, nequaquam extraneum fuerit nõ- las subnectere quæstiones. Prima quę- sit hæc: Quum † iura pœnã raptus sta- raptoribus, quam pœnã statuere de- raptricibus? hoc est, mulieribus illis aculis, quæ ipsis viris aut adolescentib. 20
inferunt, & quasi ad sui concupiscen- , & actum rapiunt, sicuti Genesis 39. que legitur, de vxore Pharaonis, quæ Iosephum castum ad illicita coegit, & vio- lentiam intulit. † Plurimas huiusce modi mulieres raptrices, siue viros rapientes in medium adducit D. Andreas Tiraquellus, lib. de legib. connubialibus, & iure maritali charta 76. num. 84. quarum catalogũ brei- uitatis caussa hîc omitto, & studiosum ad præfatum Auctorẽ remitto. Præterea qua- tenus conscientiam grauat, & malum sit in Ecclesia Christi raptus huiusce modi tam in viris quam in fœminis, satis declarat D. Ioan. Nider Sac. Theol. professor, in tractatu suo de mortali lepra de luxuria, cap. 4 ver. Quarta species est raptus, cõ studiosius le- ctor recurrat. De mulieribus enim idem vi- detur iudicium, quod de viris. Ad hanc ta- men quæstionem respondendum est, quòd mulieres iisdem pœnis non subiacent in ra- pta, quibus viri: quia dispositio illius l. Vni- cæ, non habet locum in muliere rapiente virum: ex quo non viget eadem ratio iniu- riarum in hoc casu, sicut in alio: ita tenent Bal. & Salic. in d. l. vnica, & est communis o- mnium Doctorum opinio. Nec absimile etiam dicendum est in viro rapiente alium virum causa libidinis, quia non comprehẽ- ditur sub d. l. vnica. Ita tenent Salic & Bald. ibi. Altera quæstio: An sponsus † sponsam propriam rapiens, puniẽdus sit? & qua pœ- na plectendus? huic quæstioni ad hunc mo- dum faciemus satis, & respondebimus, quòd de iure ciuili punitur iisdem pœnis, sicut ille qui rapuit mulierem honestam, sibi nullo iure cõiunctam, d. l. vnica, §. Qui- bus, & ibi Hippol. de Marsil. quẽ videte. De iure autem Canonico, nulla pœna punitur sponsus, qui sponsam suam rapuit, cũ qua priùs præcesserat nuptiarũ consensus, c. Cũ caussa, extr. de raptorib. & ibi glos. quæ meliùs hoc declarat, & notat. in c. Raptus, & in c. Lex illa, 27. quæst. 2. vbi id expresse proba- tur. Tertia † quæstio sit: An maritus vxo- rem rapiens, & vim inferens, crimen raptus cõmittat? & an iisdem obnoxius sit pœnis, de quib. in d. l. vnica? Ad hanc quæstionem

respondendum est: quod ipse maritus raptor non subsit iisdem pœnis, nec iure ciuili, nec iure Canonico: quia omnes Doctores concludunt, quod maritus habet plenum ius in personam vxoris suę: intelligite tamē de illa, cum qua consummauit matrimonium, d. c. Cum caussa, extra de raptorib. & l. finali, C. de liber. homi. exhiben. & ita autumant & tuentur Bald. & Salicet. in d. l. vnica, & Canonistæ in d. c. Cum caussa.

21 Quartò † quæritur: An meretrix virum rapiens, subsit d. dispositioni, l. Vi… rapt. virg., Angel. videtur affirm… plecti partem in d. l. vnica, narrat… disse Florentiæ quandam meretric… buri ac cremari, eo quod rapuerat q… pulerum iuuenem, quem accura… minate. Sunt & aliæ quæstiones i… permultæ, quas huc omnes refere… fuerat: ideo eas hîc breuitatis caus… timus.

CAPVT XCIIX.

De peccato contra naturam.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 98.

1 *Grauissimum venereorum crimen est Sodomiticum.*
2 *Crimen Sodomiticum, naturæ prorsus est contrarium.*
3 *Sodoma in cælum vocat.*
4 *Sodomitici criminis, species sunt triplices.*
5 7 13 *Species* { *Prima, quum quis secum Venere abutitur* / *Secunda, quum quis Venere abutitur cum aliis in sexu* { *eodem.* / *diuerso.* } / *Tertia, quum quis Venere abutitur cum brutis.*
6 *Prima speciei pœna.*
8 10 11 *Abusus* { *Veneris in eodem sexu masculino.* / *Veneris in eodem sexu fœminæ.* / *Veneris in sexu diuerso.*
9 12 14 *Pœna* { *Masculini concubitus mutui.* / *Omnium criminum 2. speciei.* / *Criminum 3. speciei.*
15 *Quæritur, cur bruta puniantur.*
16 *In Sodomiticis non requiritur seminis emissio.*
17 *In Sodomitis punitur voluntas proxima, pro effectu.*
18 *Pueros iurantium pro Sodomitico implendo, pœna.*
19 *In Sodomiticis sunt notanda quinque* { *Communis mortalium proclivitas.* / *Criminis detestabilitas.* / *Pœnarum enormitas.* / *Iuris tecta explanatio.* / *Paulatina detectio.*
20 *Caussa communis proclivitatis in Sodomitica.*
21 *Sodomiticorum detestabilitas.*
22 *Ob Sodomitica inferuntur nobis* { *Fames.* / *Pestes.* / *Bella.* / *Terræmotus.* / *Inundationes, &c.*

Ab hoc horum testamenta, irrita sint.
Quæ propter Sodomiticum fiat separatio tori.
Tum enormis infligatur Sodomitis pœna.
Iura tam tecte Sodomitica nominent.
Paulus tam aperte Sodomitica explicet.
Congressus cum infidelibus quadãtenus Sodomiticus est.
Quatenus Turcas, bestias vocemus.
Congressus cum mortua, pene Sodomiticus.
Vnus congressus sine spe liberorum, innaturalis.
Describitur breuiter species bestialis luxuriæ, vt ab iis homines abhorreant.
Vxor si adulteratur in ano, & non in vulua, qualiter puniatur.
Infans natus ex coitu cum Damone habito, cuius censeatur filius.
Quæ & quot ciuitates ratione peccati contra naturam perierunt.

QVum paulo superius dixeramus, incestum ac raptũ in libidinum speciebus, multis aliis esse crimina grauiora, omnium nunc criminum venereorum tractabimus grauissimum, & iure diuino pariter & humano detestabilissimum, vti Genesis 37. c. in Authent. vt non luxurientur cõtra naturam: quod vocant crimen contra naturã seu Sodomiticum: nempe quod à Sodomis sacra Biblia testãtur traxisse originem, & ob quod Sodomitæ ipsi igne cælesti, & sulphure absumpti sunt, Genes. 19. cap. Aliæ enim omnes libidinum species naturales sunt, & naturæ instinctu, & regula, & quodammodo à naturæ dictamine (licet non à ratione) proficiscuntur, hoc vero solum peccatum spretis naturæ legibus, imo extra naturæ cancellos violẽte erumpens, ipsam naturam aperto Marte oppugnat, violat, conculcat, & naturę permissis regulis abutitur. Quocirca † hoc ipsum peccatum naturę cõtrector & custos † Deus tam aperte sibi detestabile passim proclamat, & ipsius indignitatem & fœdam malignitatem in cœlum usque clamare, & inde sui vindictam exposcere dicat, Genes. 19. cap. præalleg. Ob hoc crimen enim, si Methodio credimus, Deus diluuium induxit mundo: & duos Iudę filios interfecit, Her & Onan. Genesis 38. Si igitur Deo ita sit hoc peccatũ odibile, multo magis exosum esse debet humanis legibus, sicuti in progressu huius cap. clarius etiam (Deo fauente) commonstrabimus. Quocirca Iura, vt huius peccati enormitatem aperte declararent, per pœnas enormes illud quoq; puniendum esse sanxerunt, pœnas tamen statuentes iuxta varietatem siue diuersitatem specierũ in hoc genere. † Tripliciter enim coitus seu peccatum cõtra naturam (quod Sodomiticum vocant) committitur: nempe quum quis Venere abutitur aut secum, aut cum hominibus, aut cũ animantibus brutis. Ex his speciebus primum peccatum graue est; alterum grauius: tertium grauissimum † Primam igitur speciem Sodomiticam committunt, quicunq; secum venerea secretò exercent, quod crimẽ Apostolus mollitiẽ vocat, Latini vero magis proprie mastupr*a*tionem nominãt. Hos †itaq; mastupratores damnãt (propter fœdam enormitatem) aut exilio, aut alia pœna extraordinaria: si quidem factum & crimen tale ad Iudicis notitiã peruenerit: quod addo, quia rarius talia crimina ad Iudicem perueniunt, ideoque rarius etiam puniuntur: nam cum talia fœda crimina clanculania & secreta sæpius in secreta confessione sacerdotibus committuntur, ibique merito abscondita perpetuo celantur, & raro ob sui fœditatem & pudorem ad alicuius notitiã erumpunt: ideo rarò quoque & fere nunquam huius primæ speciei punitio conspi-

mastuprabis

citur: nihilominus tamē horribilis, & execranda: & ob hoc diuina punitione subin-
7 de grauius punitur. Secundam † Sodomitici criminis ſpeciem diximus quum quis Venere abutitur cum hominibus. Id autem fit
8 bifariam, aut † in eodem ſexu, aut in ſexu diuerſo. In eodem quidem ſexu etiā bifariā, quando maſculus Venerē exercet cum maſculo, l. Cum vir nubit in fœminam, C ad l. Iul. de adult. & §. Item lex Iulia, de adulteriis, & ibi Ang. Inſtit. de publ. iudic. Quem beluinum & deteſtabilem furorem etiam in gentibus execratus D. Paulus ad Rom. 1. cap. appellans cupiditates ignominioſas. Nam (inquit) & fœminæ illorum immutauerūt naturalem vſum in eum vſum qui eſt cōtra naturam. Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in inuicem, alius in alium, maſculi in maſculos turpitudinem ſeu fœditatem operantes, & perpetrantes, & præmium) (quod oportuit) erroris ſui in ſemetipſos recipientes. Quod flagitium multis quoq; in locis inſectatur Lucianus: Notat quoq; idē nefas Liuius lib. 8. in Lucii Papirii creditoris libidine, qui C. Publio debitori ſuo ſtuprū inferre voluerat & Fabius in milite Mariano turpiſſimum ac nefarium facinus ſatis ſeuere & amarulenter exagitat: & licet is vir Romanus ſit, non grauatur tamen ipſos Germanos (vt qui tale nihil nouerint) à pudicitia commendare. Cæterum de Italorum illa effrenata libidine Benedictus Curtius in 24. Arreſto nonnulla percenſet. De hoc etiam peccato contra naturam vide in Authent. vt non luxurientur contra naturam, colla. 6 & d l. Cum vir nubit in fœmi-
9 nam, C. ad l Iul de adult. De his † autem & de punitione ipſorum meminerunt ſacra Biblia: nempe Leuitici c. 20. Qui dormierit cum maſculo coitu fœmineo, vterque operatus eſt nefas, morte moriatur, ſit ſanguis eorum ſuper eos. Quam deteſtabile ſit hoc crimen innuit D. Paulus 1. ad Cor. cap 6. dicens, Maſculorum concubitores non poſ-
ſeſſuros regnum Dei. Et D. Aug[illegible] normiratem innuit, de adulteriis [illegible] giis, c. Adulterii, 32. q. 7. Et Lact[illegible] habens odioſius vocabulum quo [illegible] pelliter, eos lib. 6. cap. 23. diuinarum [illegible]
10 tionum vocat impios & parricidas. [illegible] quando mulier Venerem exercet cum [illegible] liere, l. Fœdiſſimam, & ibi gloſſ. & Sal[illegible] C. eodem tit. ad l. Iul. de adulter. ſecū[illegible] alteram lectura gloſſę, argumento d. C[illegible] vir, quam ſequitur Cynus, qui dicit qu[illegible] mulieres fœdiſſima nequitia tentan[illegible] libidinem ſuam exercent in alias mulie[illegible] easque inſectantur, vt viri, & cum gl[illegible] eunt Alberic. de Roſa. & Salicet. vbi Al[illegible] ricus allegat textum cum gloſſa, in Au[illegible] de non eligend. ſecundo nubent. §. Cu[illegible] gitur, circa finem, collat. 1. in verb. lu[illegible] entur: quę dicit luxuriam committi, ſi m[illegible] lier cum alia fœmina agat, per d. l. Fœd[illegible] mam, & per text. in d. Auth. vt non lux[illegible] entur contra naturam. Quomodo au[illegible]
11 tales Sodomiticę mulieres † puniēdæ ſ[illegible] aperte commonſtrat D. Nicolaus Boe[illegible] in ſuis deciſionibus aureis, q. 316. in p[illegible] te. Porro in diuerſo etiam ſexu con[illegible] homines abuti Venere: id quoq; bifari[illegible] in membro debito, aut non modo de[illegible] Quomodo autem hi duo nouiſſimi m[illegible] peragantur, non eſt noſtrum hic vel[illegible] plicare. Turpiores enim & deteſtabil[illegible] ſunt, quam vt cuiuis pio Lectori vlla ra[illegible] ne committi debeant. Sed ſingulis ſuffi[illegible] nouiſſe talium criminum indeterminat[illegible]
12 modos, & puniendi rationem. † Pun[illegible] tur enim omnes huiuscemodi excreſc[illegible] ma conſuetudine igne & incendio. T[illegible]
13 ſpecies Sodomitica † eſt, atq; omnium [illegible] rendiſſima, quum quis venerea exerce[illegible] animantibus brutis: hæc ſpecies prohi[illegible] tur Leuitici 18. vbi dicitur: Cum om[illegible] core non coibis, nec maculaberis cu[illegible] Mulier non ſuccumbet iumento, nec m[illegible]
14 bitur ei. Hoc autem peccatum † ra[illegible] execrandum, vt Deus juſſerit hum[illegible]

…dolatricos simul cum ipso bruto interfi-
…t simul comburi. vt Leuitici 20. Qui cũ
…mento & pecore coïerit, morte moriatur:
…cus quoque occidite: mulier quæ succu-
…erit cuilibet iumento simul interficiatur
…mo. Et Exodi 22. Qui coïerit cum iu-
…mento morte moriatur: hęc item in termi-
…is probantur in c. Mulier, 15. q. 1. Mulier
…accesserit ad omne pecus, & vult ascen-
…dere mulier & pecus morte moriantur;
…enim sunt. Et c. Reos, §. Qui coierit,
…q. 5. Verum † hic oriri posset quæstio à
…risolis: Cur pecora ipsa in hoc flagitio
…stantur, quæ contra legem (cuius non
…t capacia) nec peccatũ, nec peccare po-
…runt? omne enim peccatum oportet es-
…voluntarium, & ex deliberato animo pro-
…dire, qua voluntate & animo carent ani-
…malia bruta, ideoque nec criminum rea
…fenda sunt. Sed his respondendum est,
…animantia bruta puniri non ob propriũ
…uorum suum peccatum commissum;
…quoniam ea bruta instrumẽta fuere so-
…, cum quibus homines nefandissimum
…petrarunt nefas: ob quod horrenda et-
…morte postea plectuntur: æquum e-
…est, vt eadem instrumenta, scilicet ani-
…malia bruta, cum homine ipso simul ple-
…ctur. Indignum enim esset & odiosum
…brutum irrationale subsistere, & in cõ-
…ctu hominum versari, ob quod misera
…ne periisset homo rationalis: Ne igitur
…animal conspicantibus odium & indi-
…gnitatem incuteret; deinde ne hoc brutum
…flagitio contaminatum, tanti sceleris
…petrati diutius tam indignam memo-
…riam referaret (quam ilico abolitam opor-
…tuit) censuerunt iura tale brutum ilico
…cum homine peccante absumendum esse,
…vt illa post patrati sceleris punitionem me-
…moria remaneret reliqua. Porro in hoc †
…tam atrocissimo non requiritur consum-
…matio operis, aut seminis eiaculatio: sed ad
…pœnam & punitionem sufficit volũtas pro-
…pensa, & conatus actui proximus: ita vt rem
perfecisset, si potuisset, aut nisi aliquod impe-
dimẽtum intercessisset. In his enim † cona- 17
tibus actui proximis punitur voluntas coin-
quinata pro effectu, & delictum attentatum delicto consummato, vt in l. Si quis non dicam rapere, & ibi Scribent. Cod. de episcop. & cleric. Et l. 1. §. fin. ff de extraordinar. criminib. & c. Vt clericorum. De vita & honesta. cleric. & c. Clerici, de excessibus prælato. Quocirca etiam † quicun- 18
que pueros, aut adolescentes furantur aut rapiunt, vt cum eis suam innaturalem hanc Venerem exerceant, hi profecto etiamsi actum nondum perfecerunt, plectendi sunt vti superiores: & si actum cõsummauerint, puniendi sunt ambo. Atque hæc de veris
Sodomitis dicta sufficiant. In † quibus pię 19
Lector quinque potissimum obseruare te velim: nempe, communem in his procliuitatem, sceleris detestabilitatem, grauissimum supplicium, iuris tectam explanationem, & reuerentem in modis nominationem, & Apostoli Pauli apertam criminis
detectionem. Quod igitur † homines his 20
Sodomiticis perpetrandis addictiores sunt, & ad tantum malum præ cæteris propensiores, ex vehementiori cacodæmonis tentatione prouenit. Scit enim humani generis perpetuus hostis diabolus, homines per fidem & charitatem potituros cælesti felicitate, qua ipse sese indignum fecit, & seipsum priuauit; quod ipsum tantopere torquet, & eum ad tantæ felicitatis inuidiam acuit, vt nihil non intentatum relinquat, quo à tanta felicitate humanum genus remoretur, præcludat, & impediat. Sed quum nullum commodius & compendiosius impedimentum sua tartarea bilis excogitare potuerit, quam si efficere posset, vt pauculi homines nascerentur, imo si omnem sobolis humanæ propagationem impedire posset (quod per Sodomitica contingeret) huc omnibus neruis contendit, vt cum in omnibus aliis vitiis hominum animos labefactet,

in hæc Sodomitica vel omnium maxime vigilet, hæc hominib. ſuggerat, & ad ipſorum concupiſcentiam & perpetrationē incendat & inflammet. Hæc mihi viſa eſt potiſſima cauſſa, cur homines æquo ad dicta
21 Sodomitica ſint propenſiores. Sunt† tamen nihilo minꝰ ea Sodomitica crimina omniū profecto peſſima, execranda, deteſtabilia, & indigna quę inter Chriſtianos vel ſemēl nominari debeāt, aut in cogitationibus verſari; vocant enim ob hoc Sodomiticos filios diffidentiæ, quaſi de ipſorū ſalute pene diffidendum ſit, c. Clerici, de exceſſib. prælato. & ibi voluit gloſſ. fac. c. Deus omnipotens, 2. q. 1. c. Flagitia, 32. quæſt. 7. c. Sed, de pœnitent. diſtinct. 1. Et ius ciuile in d. Authēt. vt non luxurientur contra naturā, circa fin. l. 1. §. Remouet, ff. de poſtuland. vbi illi etiam gentiles, qui Ieſum Chriſtum & verum Deum non cognouerunt, huiusmodi tamē facinus vltimo ſupplicio affici voluerunt. Quin & ſacra Biblia hæc crimina peſſima vocarūt. Accuſauit eos (inquiunt) Ioſeph crimine peſſimo, Geneſ. 37. & ibi peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Geneſis 18. Crimine peſſimo quod nonnulli Doct. aſſerunt fuiſſe hoc vitium Sodomiticum. Cæterum alii dicunt fuiſſe inuidiam & odium fraternum, nec credunt tantos patriarchas tam horrendo vitio fuiſſe inquinatos. Quāquam Chryſoſt. contrarium legat, videlicet quod ipſi fratres apud patrē ex inuidia mēdaciter accuſarunt Ioſeph crimine peſſimo. Sunt qui legunt, retulit patri ruinam eorū
22 peſſimam. Vt vt ſit, iſtud nefas quod† tam execratur Deus, vt ob id (teſte Pōtifice) ſæpe immittat in filios diffidentiæ fames, peſtes, bella, terræmotus, inundationes, atque alias id genus plagas generales, confirmat textus in d. c. clericorum, ext. de vita & honeſta. cleric. c. Adulterii malum, 32. quæſt. 7. d. c. Flagitia, c. Offerebat Loth, c. Clerici, de exceſſibus prælato. text. in d. Authent. vt non luxurientur, collat. 6 Et in c. Qui puero, de pœniten. diſtinct. 1. & §. 2. Inſtit. de publ. iudic. Et d. l. Cum vir nubi[illegible] minam, & l. Fœdiſſimam, Cod. ad l. [illegible] de adulter. Deteſtabilitatem præter[illegible] firmat Andreas Barba. in conſiliis ſu[illegible] ſilio 64. (quod vltimum eſt) in prin[illegible] lumine, vbi etiam poſt illud conſi[illegible] nitur diſputatio Anaſtaſii Pluti, an [illegible] ob criminis iſtius enormitatem Sod[illegible] teſtari poſſet, hoc eſt, teſtamentum [illegible]
33 re. Deinde ob† criminis grande nefa[illegible] bium vocat, & in d conſilio ample[illegible]
34 tat: An propter† peccatum Sodomi[illegible] fieri poſſet ſeparatio tori: hoc eſt, An maritum quoquo modo Sodomiticum erga ſeipſum, vel cum aliquibus alio[illegible] ſet iure dimittere, aut contra, vti iſtius ctori videre licebit. Tertio notanda [illegible]
35 plicii magnitudo: † Cū enim hoc pec[illegible] ſit omnium maximum & execrand[illegible] ſimplici & leui morte puniendum [illegible] maximis ſuppliciis, & execrandis mo[illegible] terrorem aliorum mulctandum [illegible] untur enim (vt dictum eſt) omnes [illegible] mitici (exceptis mollibus, in prima [illegible] incendio ignis: alii viui, alii priuſ[illegible] latione enecti, pro qualitate perſo[illegible] ctorum, & circunſtantiarum. Quis [illegible] perator quum in d. l. Cum vir, ad[illegible] exclamaret & iraſceretur tante turpi[illegible] ex iuſtitiæ zelo in hunc modum pr[illegible] pit: Iubemus inſurgere leges, & ar[illegible] gladio contra huiusmodi facinoro[illegible] audent naturæ ordinem peruertere [illegible] nim turpe ſcelus eſt, vt minime [illegible] cognoſcere, & nefas potius ſit de ipſ[illegible] & diutius ſermonem facere: hinc in[illegible]
36 (vt quartum explicemus) pudici[illegible] & cum omni verecundia & reuerē[illegible] crimine nefario loquuntur, & tam [illegible] nihil offendiculi lectoribus offun[illegible] tabant enim ſatis eſſe, ſi rem tam h[illegible] & pellicibilem Iudici quocunque m[illegible] ſinuarint. Ideoque malebant cri[illegible] ſimum tecte & cum inuolucris, cum [illegible] rum puritate, & caſtimonia, & ſin[illegible]

…ndere, quam apertè sine prudentia & …cio citra delectum cuiuis nude & cum …i conscientiæ, & bonorum morum ia… …effundere. Non tamẽ ob † hoc taxan… Apostolus Paulus (hìc Quintum obser… …quitam apertè quibusuis hoc crimẽ de… …, vt nemo posset apertius, vide ad Ro… …c. 1. vbi ait: Nam fœminæ eorũ im… …verũt naturalem vsum, in eum vsum, …st contra naturam. Similiter autem …sculi, relicto naturali vsu fœminę, ex… …uat in desideriis suis in inuicem, ma… …in masculos turpitudinem operantes: …modo (inquam) potuisset Sodomiti… …abusum clarius demonstrare? Quod …è non temere ab Apostolo factitatum …loquetibi erit expurgatior, si causam …apertę demonstrationis propius inspe… …. Nam vt in rẽ lubrica castiùs loquen… …rum virgunculis, & tectiùs loquen… …eum iis qui eius lubricitatis nondum …capaces, aut conscii: Apertiùs autem, & …anto etiam inuerecundius, si scortum …rore reducere, aut si cum rerum lubri… …apertissimis sermonem feceris; Ita …quoque in aliis locis castiùs, & cau… …hoc crimine meminit: Ad Romanos …quos sciẽbat in hoc nefario scelere esse …rissimos, adeò vt hoc sine fronte …conscientia passim committerent, no… …profecto leniter illorum conscientias …re, & leuiuscula rei denominatione …a scelere retrahere, quũ sciebat se hac …rum profecturum. Sed durìus ipsos …gabat, & apertè ipsorum probra in fa… …obiecit, vt vel naturali pudore com… …si coercerentur, qui internæ conscien… …nem, forsan resipiscere detrectassent. …ne ita hactenus de veris Sodomiticis, …suis quinque annotationibus. Priusꝗ † tamen hoc caput absoluamus, no… …tibi fuerit, cãdide Lector, & alia quę… …species cum Sodomiticis quiddam af… …habens, & pro Sodomitica conde… …ne tamẽ à vero Sodomitico multum aliena: quum nec vsum Sodomiticũ & in-
naturalem, nec naturam Sodomiticã vllo
modo referat: sed tamen cõsideratione nostræ fidei, pro vera Sodomitica iure habetur, & tanquam Sodomitica in iure damnatur: veluti cum quis naturali Venere vtitur
29 cum Turcis, † Saracenis, aut Iudæis. Nam huiusmodi omnes, Iura & religio Christiana non secùs, quàm bestias (nõ quidem natura, aut rationis vsu, & communi vocatione, sed ob procacem malitiam, qua fidem Christianã, sine qua nemini salus promittitur, apertè oppugnant) negligunt, fastidiunt, oderunt, & cum iis congressum, cohabitationem, & omne commercium prohibent, nedum actum venereum cum eis exercere interdicunt, qui actus intimi amoris symbolum refert, quiq; pro fœdere humanæ, atque adeò Christianæ charitatis meritò debet procedere, non ex beluina, & illicita extra constitutos terminos libidine, l. Nequis Christianã. C. de Iudęis, & c. Quanto & ibi Ab. Sic. & Præpositus Mediolan. alias Card. Alex. de diuort. & text. in c. Caue Christianè, 28. q. 1. & c. Si quis Iudaicè, ea-
30 causa & q. Postremò cùm † libidinum species absoluere statueram, casu incidit in memoriam execrãdus ille libidinis ardor, quo quidam fœminam cognoscunt mortuam. Primò dubitabam, ad quam libidinũ speciem reducere potissimum cõueniebat: sed quũ ad nullam superiorum propriè spectare debeat, aptissimè ad Sodomitica reducẽ-
31 dum esse tandem statui. Sunt † enim multi qui putant omnem congressum, qui non liberorum gratia fit, non esse secundum naturam, sed omnino vitiosum & culpabilem, inter quos sunt beatus Gregorius, Ambrosius, & Hieronymus: apud iurisconsultos quoq; inter recẽtiores Marius Salomonius. Omnes tamen Theologi aiũt congressum matrimonialem esse meritorium & virtutis actum. Primò, si causa prolis procreandæ ac religiosè educandæ fiat. Secundo, si fiat causa reddendi debitum alteri coniu-

gum, quia tunc actus est iustitiæ Vxori (inquit Paulus) vir debitū reddat, 1. Cor. 7. Tertio, si fiat causa vitandæ fornicationis in altero, quam aliter cauere non potest: quod si fiat causa vitandæ fornicationis in seipso, quamuis huiusmodi congressus non sit meritorius, est tamen licitus, nec est peccatum, secūdum Augustinum. Et Paul. 1. Corin. 7. propter fornicationem, ait, vnusquisque suam vxorem habeat: & vnaquæq; suum virum habeat: hoc est, Vir ad vitandam fornicationē vtatur sua vxore: sua (inquit) non aliena: Et cōtra, vxor suo marito. Concedit igitur ob vitandam fornicationē congressum illum matrimonialem: quod nequaquam faceret, si esset peccatum. In aliis casibus, præter hos, huiusmodi congressus, aliquando veniale peccatū est, aliquando mortale. Sed de his satis: Cæterùm vt ad propositum redeamus vnde digressi sumus. Certè innaturalis prorsus est isthæc Veneris agitatio, nec scopum, nec finē, nec modum naturalis Veneris seruans: sed ita Venere cum mortuo cadauere abutitur, nō secùs, quàm si cum ligno aut lapide coierit. Quocirca grauis deberet esse istius quoque sceleris punitio & non admodum absimilis, quā esset eius qui alterius corporis violator esset. iuxta legem fin. C. de sepul. violat. ibi. Si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, &c. Quare si huiusmodi fuerint vilioris conditionis personæ, vltimo supplicio punientur: si vero honestioris fuerint conditionis, in insulam deportantur, aut aliàs relegantur, aut in metallum damnantur: certe ob nullam aliam causſam, quam quod tā fœde mortui corporis pudicitiam contrectauerint & contra naturā abusi fuerint, l. Sepulchri deteriorem, ibi, corporib. non contrectatis ff de sepulch. violat. Et D. Nicolaus Boerius in suis decisionibus aureis, q. 316. in 2. parte. † Superiorib. addi possunt nonnulli alii modi monstruosi, & bestiales concumbendi, qui tāto peiores sunt: quanto per eos minus nata est sequi conceptio, fœtus quorum quatuor possit fieri. Primus in quarto. Primus quando cognoscitur lateraliter. Secundus peior quando cognoscitur sedendo. Tertius peior secundo quando cognoscitur stando. Pessimus vero. Quartus, quando cognoscitur velut bellua tergotenus. Et quintus etiam inter praedictos similiter quarto pessimus ille est, quando mulier supergreditur virum. Primus qui huius materiæ pleniorem desiderarit cognitionem. vt se, & alium, tam in foro seculari quam in foro conscientiæ instruere, perlegat declarationem D. Ioannis Nider sacræ theologiæ professoris, ordinis prædicatorum, in suo manuali cōfessorum. Tertio specialiter. Quomodo de peccatis aliquibus præsertim luxuriæ confessor instructus habeat. Secunda parte tertio cap. & per totum in tractatu suo, De mortali lepra, cap. De luxuria. versic. Septima species vitium contra naturam. & etiam 16. 51 vsq; ad 14. eiusdem tractatus ad faciendum ponētis. Priusquam huic capiti finē imponā, proposui addere nōnulla huic materiæ satis seruientia. Mulier † si adulteratur in ano, & non in vulua, qualiter puniatur Dicendū paucis: Si adulteratur non in vulua secundum naturam, sed in ano contra naturam, nequaquam puniri debet de adulterio, sed punitur tanquā Sodomita, de Sodomia, cum tale vitium ita contrahatur a fœmina, sicut in masculo, & sic igne cremburitur. Ita decidit D. Ludouicus Carerius V. I. Doctor insignis, in sua solenni repetitione l. 2. C. Quorum appellat. non recipitur folio 199. n. 43. Præterea alia occurrit quæstio † nequaquā omittenda, nempe 34 natus ex coitu cū dæmone habito, cuius creatur filius? Nō dicetur filius Dæmonis, sed illius cuius erat sperma, vel à quo habitum sperma. Diabolus igitur in coitu ipso generat ex spermate alieno, sc. alicuius viri in somniis polluti, aut etiā in vigilia: quo casu quæque Dæmon in forma succubi se transformat, id est, in forma mulieris, & habet

52

ens viro; tunc recipit formam viri; & ...citius velocissimè accedit ad mulier; ...forma incubi, scil. viri, & assumens ...cū ea, intromittit dictum sperma in ...& matrice mulieris; & inde sequitur ...gnatio mulieris, & infantis generatio, ...liter ac si mulier cum naturali viro coi...isset. tamē infans ipse, si oriatur, nō ...tur esse filius Dæmonis, sed illius cuius ...sperma. Ita affirmāt cōmuniter Theo...i S. Aug. vir planè, sanctissimus & omniū ...ctorū sui temporis præcipuus atq; supre...nus, in 3. De Trinit. & 21. De ciuitate Dei. ...S. Thomas in tract. qq. in 1. parte. titu. de ...q. 8. ver. Ad primū. Huius meminit ...ius D. Paulus Grillādus in suo insigni ...de Sortileg. lib. 2 fol. 208. n. 13. Finali...que, & † quot ciuitates ratione peccati ...naturam perierunt?

Quinq; ciuitates propter ...rum cōtra naturam ...erunt, scilicet
1. Sodoma,
2. Gomorrha,
3. Seboin, aut Febrin
4. Segor &
5. Oleale.

Quarum duæ perierūt ex vicinitate; tres ex proprio delicto. Horū meminit D. Ioan. le Cirier Parisiensis, in suo singulari tract. de iure primogenituræ vel majoricatus, q. 7. lib. 3. f. 99. vers. col. 4. circa mediū, & glos. expressa in verbo quinque, in c. clerici. extr. de excessib. prælatorū & subditorum. Si tamen videre quis desideret huius delicti grauitatē ac enormitatē, legat c. Offerebat, & c. Flagitia & c. vsus 32. quæstio 7. Facile fuisset mihi & alias plures materias, & quæstiones hic adiicere, tam ex pharetra mea, quam aliunde. nisi intelligerem in re seria, & periculosa mihi non esse immorandum. Oro igitur lectorem ne scādalizetur, si vltra quam placeāt sordicies vitiorum seu peccatorum detegitur carnalium. quæ certe medicari aut corrigi nequeunt, nisi patefacta fuerint. Iuxta illud Horatii:

Stultorum incurata malus pudor vlcera celat.

De quibus tamen nil noui aut singularis dixi, nisi ea quæ Doctores magni in suis manifestè voluminibus referunt, carptim excerpta.

CAPVT XCIX.

De vi publica.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 99.

Priuata vis fit vbilibet locorum.

Publica vis fit
- *Inuasione armorum: vel oppressione.* — *Promittenda.*
- *Cogendo ad damnosa, vel* — *Facienda.*
- *Violenta abductione.*
- *Violenta retardatione à iustitia.*
- *Cogendo iudicem ad iniquam sententiam.*
- *Congregando milites pro oppressione alterius.*
- *Infractione ostiorum vel fenestrarum.*

Quæ arma dicenda sunt in vi publica.

Publica vis cum armis
- *Citra occisionem, punitur exilio & confiscatione.*
- *Cum lasione vel morte, punitur vt iuris est.*

Expulsus sua possessione — *Sine armis / Armis* — *contra expulsorem agere potest* — *Ciuiliter. / Criminaliter.*

Iudex ad vim publicam puniendam dissimulans, puniendus est ipse grauiter.

Alia pœna de vi publica in Iure ciuili: alia in Iure Canonico.

EXplicatis vtcunq; venereis criminib. ad alia deinceps procedẽdum est, ac primo
1 de vi seu violentia publica. † Publicam autem vim vocamus, quoties alicui vis infertur publica, vel in domo sua, vel in plateis:
2 nempe † quum publicam violentiam inferũt, aut armis, aut alio impetu, & vi aliquos
3 † constringunt quippiã polliceri, aut quippiam facere, quod esset contra iustitiã: Aut
4 † quando aliquis vi aliquô pertrahitur contra ipsius voluntatem: Aut † quando aliquis violente remoratur aut præpeditur, ne
5 ad statum diem iuridicum tempori perueniat, vt ob hoc iustitię iacturam tandem faciat, l. Lege Iul. ff. ad l. Iul. de vi public. Aut
6 † certè quando Iudex violente cogitur proferre sententiam contra æquitatem iustitię.
7 Postremò † si quispiam ita externis impedimentis alium circumueniat, & retardet, vt is circumuentus suæ iustitię iacturam facere cogatur, aut à sententia sua saltem retardetur, l. Qui dolo malo, ff ad l. Iul. de vi
8 public. † Aut quando quis cogit & congregat auxiliares milites ad oppressionem alterius, aut ad occisionem, aut ad seditionem in populo excitandam, l. Qui cœtu, ff ad l.
9 Iul. de vi public. Aut quoties † quis violen-
10 ter infringit fores aut fenestras. In summa verò, † vim vocam' publicã, quoties aliquis armis opprimitur, aut ipsi armis vis infertur, § Item lex Iulia de vi publica, Institut.
11 de public. iudic. Arma † autem in vi publica iura intelligunt omnia ea, quibus aliquis noceri, lædi, vulnerari, aut occidi potest, l.
12 Armatos, ff. ad l Iul. de vi publ. † Quoties igitur alicui vis infertur armis huiusmodi, citra occisionem tamen: tum is publico & perpetuo damnandus est exilio, cum confiscatione bonorum, l. 1 & 2 C. ad l. Iul. de vi publ. vel priuat. l. 1. 2. & 3. ff ad l. Iul. pecul. & in glos. l. 1 in c. 1. extr. de ord. cognit. Ve-
13 rum † si cum vi coniuncta sit corporalis læsio, aut mors, hoc est, homicidium, raptus, & similia, tum factor ipse puniendus fuerit, vt iuris est. Nam pro qualitate illius criminis, & vim publicam committentes, & ipsorum fautores punientur, de quo plene per Doct. in l. Quoniam multa facinora, C. ad l. Iul. de vi public. vel priuat. & d. l. Qui cum,
14 § Qui vacantem. ff. eod. tit. Porro † si quando quispiam, vi expellitur sua possessorio, & priorem suam possessionem
15 recuperare, si posset. Si vero † hanc vim quis intulerit armis, tum offenso contra offensorem agere licebit pro pœna subeunda, iuxta l. Iul. de vi publ quæ pœna est iamiam pro-dicta l. 3. ad fin. ff ad l. Iul de vi publ. Cæ-
16 rum † quisquis Iudex de hoc violentiæ crimine nullam iustitiam fecerit, sed punitionem distulerit, aut sententiam ferre neglexerit, aut in eo crimine volens scien-que dissimulauerit, aut punitionem debitam non inflixerit: is Iudex fit infamis, & ob hoc priuandus suo officio, & omni officio deinceps inhabilis: deinde ex iure damnatus est pœna centum librarum auri, l. fin. ad l. C. ad l Iul. de vi publ. vel priuat. Quæ
17 autẽ ampliora de hac materia scire desiderauerit, quibus modis vis publica committatur; certe breuior vel clarior cognitio haberi non potest, quam ea quam exprimit text. 12. paruarum legum, ff. ad l. Iuliã de public. vbi modi & casus, quibus committurvis publica, sigillatim enumerantur. Sed hic forsan mihi aliquis dixerit; supradictæ pœnæ, † sunt omnes pœnæ ciuiles, quomodo igitur puniuntur Iure Canonico? Respondendum est, non esse prorsus easdem pœnas pro illata violentia, atq; aliis criminibus publicis, & infamantibus, in foro Ciuili, & in Iure seu foro Canonico; Quando quidem clerici vim publicam committentes, excõmunicari possunt, donec emendentur, & præterea deponi pro offensa publica, quo faciũt quę legũtur & notantur in c. Veritas ext. de dolo, & cõtu. & in c. inquisitionis, & in c. Qualiter & quãdo, ext. de accusat. in c. Licet Hely, ext. de simonia, & quę notantur in c. Generali, de elect. lib. 6. & in c. clerici, & in l. Cũ nõ ab homine, ext. de

CAPVT C.

De pignorationibus, vulgo, repræsaliis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 100.

repræsaliarum Etymologia.
repræsaliarum origo & ratio.
repræsaliarum permissio quando.
Absente Principe quando negatur iustitia.
repræsalia non dantur contra Iudicem appellationis.
repræsaliarum litera quatenus iusta dicantur.
repræsaliarum permissio ex variis authoritatibus.
repræsaliarum causa.
repræsaliatantum conceduntur
- *Grauem iacturam passis.*
- *Iacturam plene probantibus.*
- *Veræ Principum subditis.*
- *Principum subditis tempore damni illati.*

qui vere sunt Principum subditi.
Dignitati & tamen sunt subditi sunt
- *Studentes in academiis.*
- *Studentium subsidiaris bedelli.*
- *Stipendiarii Principum.*
- *Consiliarii Principum.*

repræsalia non dantur contra
- *Subditum eiusdem Principis.*
- *Subditum factum, post damnum passum*
- *Mulieres, Clericos, Studentes, &c.*
- *Legatos.*
- *Euntes ad priuilegiatas nundinas.*
- *Peregrinantes ad loca celebriter sacra.*
- *Mercatores, nautas, vi aliquò impulsos.*
- *Personaliter citatos.*

repræsaliarum literis vtendi ratio.
repræsaliarum executio per officiarios Principis.
repræsaliarum usus quibus permissum.
repræsalias male impetrantes, & iis abutentes, puniuntur.
- *Quadruplo, cum perditionis causa.*
- *Resolutione omnium damnorum.*

Quoniam proxime præcedenti capite de vi publica peractum vtcunque fuit, putaui hic silentio prætereundam vim, quam exteræ nationes, exteris aliis, omnibus pacis inferūt: quam vim publicam prædationes vocant, aut rapinas: & tametum à proprio, tum à quouis alio Iudice puniendæ sunt, vt infra suo loco de rapinis & alibi. Quocirca hoc† loco nihil de prædationis crimine mihi enarrandum putaui, quam mutuam illam ac vicissitudinariam vim publicam, quam repræsalias iura compellitant, quasi reprædationes: nō quod repræsaliæ peculiaris species sint cri-

minis: ſed eatenus de iis hic priuatũ caput ponimus, quatenus violentię publicę, (quę criminum eſt ſpecies) punitionem in ſe cõtinent, & de ſuorum ſubditorum illata iniuria iuſtitiam exprimũt: ſunt enim omnes repræſalię ad hoc conceſſę, vt vis publica aut puniatur, aut inferenda inhibeatur, aut vt offenſo iuſtitia adminiſtretur. Ideo de his tantum hoc loco dicendum, & quomodo, & quando, & quatenus eas iura permittant, iuxta illud Ethnicorum, vim vt repellere licet. De his igitur pignorationibus ſeu repræſaliis hæc accipe. Si † quispiam exteræ nationis vi publica tempore pacis, mea eripiat, aut in terris, aut in mari: adeundum fuerit mihi ad illius exteri prędatoris vel raptoris proprium Principem, atq; ab eo reſtitutio meorum bonorum iure reposcenda. Quam ſi is Princeps mihi ita iuſtitiam requirenti neget, aut æquo diutius differat, aut diſſimulet, adibo ad propriũ Principem meum, imploraturus illius opem, iuuamen & patrocinium, vt ſua authoritate, & gratia mihi literas cõcedat ad illum Principem exterum, quibus requirat & expoſtulet mihi fieri iuſtitiam, & bonorum vi per ipſius ſubiectos ereptorum, reſtitutionem. Quam reſtitutionem, ſi ſecundo is Iudex mihi detrectauerit, & adiudicare diſtulerit, redeo ſecũdo ad Principem meum, ipſi exteri Iudicis conſtantem iuſtitiæ denegationem exponens, probans, ab eo requirens, & humillime ob id ipſum obſecrans, vt alio modo per ſuam ipſius authoritatem & potentiam mihi tandem meorum ereptorum bonorum reſtitutio contingat, hoc eſt, vt mihi literas dignetur largiri repræſalias, quibus ſcilicet mihi concedat, & poteſtatem faciat, à quibusvis illius exteri Principis ſubiectis, in ſua ditione exiſtentibus, recuperationem bonorum meorum requirere, eosque comprehendere, ipſorumque omnia bona arreſto ſiſtere, eaque poſſe diuendere, donec mihi ad ſummam ereptorum ſatisfactum fuerit. Atque huiusmodi † literas repræſalias poſt probationem meam meus Princeps mihi tunc illico concedet, ad modum, cauſſam, & vſum præſcriptum, vt ſcilicet ſubditorum bona diuẽdendo, mihi vel hoc modo ſatisfiat: quum aliter ad meorum reſtitutionem per æquiorem iuſtitiam peruenire nequeam. Verum hic intelligas † oportet, tum mihi ab exteto Principe negari iuſtitiam, quando prædatoris Princeps neglectui, vel potius contemptui meam habet querimoniam, adeo vt eam diſſimulet, & iuſtitiam mihi adiudicare negligat, aut variis ſubterfugiis busque dilationibus me ſemper protrahat, aut vana quapiam ſententia, eaque iqua me abigat. Atque hoc vltimum † potiſſimum de Iudice nõ appellationis inferiore, hoc eſt, qui non haberet ſuperiorem, ad quem ob denegatam iuſtitiam, mihi appellare conceſſum eſſet. Nam ſi is denegans Iudex, eſſet Iudex appellationis, tum ſatisfaciendum mihi literæ repræſaliarum à meo Principe: Sed tunc mihi ius relictum eligendi aliud & eundem ſc licet Iudicem per appellationem ad ſuperioris Iudicis tribunal, de iniquitate ſententiæ pertrahendi concedendi poteſtas, atque ab eo ſuperiori Iudice in meum reposcendi. Quam iuſtitiam ſi quoque mihi negauerit, tum vt prius ad recurrendum eſſet ad meum Principem pro impetratione literarum repręſaliarum, vt dictum eſt iam prius. Atque hanc rem æquitatem & iuſtitiam, iura vocant pignorationem, quam noſtro vulgari idiomate nuncupant: letteren ofte brieuen van wrake. Porro hæc qualisqualis † repræſaliarum æquitas, multis forſan videbitur plus æquo rigoroſior, atque plus etiam habere violẽtiæ, quam æquitatis ac iuſtitiæ: ne pe, quod ob incommoda noſtra, quæ ſæpe leratis prædonibus paſſi ſumus, vicissim nos vindicamus & armamus legum auctoritate & permiſſu, ad alium quemlibet, etiam innocentiſſimum ſpoliandum, & dandum, & ad ipſius bona diuendenda donec nobis abunde ſatis factũ fuerit, non

gesta alterius innocentia pœnam luat alte-
rius sceleratæ nocentiæ: & vt quispiam vir
innocuus mihi vi legum constrictus com-
penset: & soluat damnum, quod scelestus
aliquis mihi contra omnem iustitiam intu-
lit. Mihi autem quales eæ leges videantur,
non est hic velle definire: hoc tantum addi-
disse contentus ero quisquis tales leges san-
xerit, eas sibi non ex spiritu Euangelico sug-
gestas, qui vim vi repellere prohibet, & al-
teram maxillam percutienti, iubet præbe-
re alteram: & alibi, omni malo resistere ve-
tat: sed ex carne potius, & sanguine instin-
ctas esse crediderim. Tametsi eas leges, o-
mni iure permissas esse vtcunque probare
potuissem diuino, Iure gentium, vel ratio-
ne naturali, Iure ciuili, Iure canonico, Iure
consuetudinum, & constitutionum parti
cularium: vti videre erit apud D. Iacobum
à Canibus, in tractatu suo Repræsaliarum,
& apud Bartolum in suo etiam excellentissi-
mo tractatu Repræsaliarum, & apud Sanct.
Thomam, secunda, 2. quæst. 40. quæ bre-
uitatis gratia Lectori legēda committimus.
De æquitate autem quid ipse censeam, hic
ne vtbulum quidem amplius, quando eas
leges, ipsa iura ex confesso ob dictas causas
sinis permissas adstruant, iurium hanc æ-
quitatem omni iure (vt supra) compro-
bantes. Quum enim † omnis iustitia est
nationalis æquitas, hoc exposcit, vt singulis
tribuatur sua, & omnibus ablatorum fiat
restitutio: Deinde quum iuxta prædictas
rationes nulla fiat offensio, & spoliato per
iudicium restitutio, sed vi, innocenti dene-
gatur iustitia: ordinauit & permisit ipsa lex
de iustitia, alium modum iustitiæ & malo
modo, malum obicit cuneum, vt vim vi
repellat, & quod amore iustitiæ fieri non
potuit, saltem vi ad æquitatem suam quis
perueniat. Et licet, hoc cum innocentis
priuatæ personæ fiat iniuria, fit tamen
cum qualicunque iustitia illius totius cō-
munitatis, cuius is innocuus, pars est &
membrum: & ideo, quia commodio-

rem rationem iustitia inuenire non potuit,
hac ratione per repræsalias vti tandem coā-
cta est. duabus fere ex causis. Primo, vt
suo subdito faueret potius quam alieno, &
iniuria potius sineret affici exteros, quam
8 suos subiectos. Deinde, † vt ex harum
repræsaliarum permissarum consideratio-
na, diligentiores essent exteri Principes, &
faciliores ad faciendam iustitiam aduenis,
peregrinis, & exteris: & ne tam facile vi-
cini Iudices vicinis Iudicibus officerent &
incommodarent, neve tam facile sinerent
suos grassari extra bellorum tempora in
peregrinos mercatores: vel ob hoc, ne
si in hac forent negligentiores, totum da-
mnum tandem in suos subditos recide-
ret, & forsan in eos, quos maxime præ
9 cæteris amarent. Verum † enimuero in
hoc negotio, scito varia requiri, vt repræ-
saliæ à Principibus largiantur. Primo e-
nim necessum est ingentem esse iacturam,
& graue damnum sui subditi, ob quod
merito repræsaliarum authoritatem suo
subdito permitterent Ob leue enim, par-
uum seu modicum dispendium, nulli æ-
quum est repræsalias literas expedire: quo-
niam sicut remedia subsidiaria & odiosa
(qualis est in integrum restitutio) non
competunt pro re modica, l. Scio, Digest. de
in integrum restitutio, & l. Si oleum, pa-
ragrapho finali, ff de dolo: ita repræsaliæ
(quæ reputantur remedium subsidiarium)
10 pro † re exigua non debebunt nec pote-
runt concedi, quin & concessæ prorsus es-
11 sent irritæ. Deinde † oportet Principem
concessurum, plene probationibus edo-
ctum de certitudine rerum. Adhæc requi-
12 ritur, † vt repræsaliæ concedantur alicui,
vt supplicans vere sit subditus Principis,
13 quique communia † vectigalia, & reliqua
onera patriæ cum aliis persoluerit, exceptis
14 semper personis priuilegiatis. † quæ ratio-
ne priuilegii, nulla huiusmodi onera publi-
ca subeunt, quales sunt studentes in acade-
miis siue vniuersitatibus publicorum stu-

diorum cauſſa, ab huiusmodi oneribus liberis & priuilegiatis, Authent. Habita. C. ne filius pro patre. Idemq; exprimit d. Authent. de familiarib, & nunciis eorũ: Quod
15 Doct extendunt per † identitatem rationis ad ſcriptores. & (vt vocant) bedellos, qui ex officio ſuo, per appendentiam vniuerſitatis partes ſunt & membra, ipſisque ſtudentibus, atque adeo ſtudioſorum ſtudiis planè neceſſarii, arg. l. 1. in fin. & l. Scriniarios, ff. de teſtam. militar. Quocirca huiusmodi ſtudentes cum ſibi adhęrentib. quantum ad perſonas ſuas, cum iis omnibus quę ſecum conferunt, ſeruant, auferunt, & ducunt ſtudiorum publicorum gratia, pro ciuibus habendi ſunt, & à ſeculari onere im-
16 munes. Prętereà ipſi † ſtipendiarii ſimili ratione immunes ſunt, quantũ ad ſtipẽdium & militiam ſuam, in eo tamen loco vbi militiæ cauſſa degunt & militant, l. Municeps, §. fin. ff ad municipal. l Hæres abſens, § fi.
17 & ibi gloſſ. ff. de iudic. Ad hæc † immunes ſunt omnes Principis conſiliarii, quum ſuo fungũtur officio. Nam ob officii rationem, & in his quæ officii cauſſa gerunt pro veris ciuibus iudicandi ſunt, l. Ciues, & ibi gloſſ. notab. C. de incolis. Qui omnes ſuperiores à dictis oneribus liberi ſunt, & tamen Principum ſubditi. Qui omnes prænominati, etiam ſi non exoluãt huiusmodi onera, impoſitiones, aſſiſias, caillotas, gabellas, vectigalia, tributa, pedagia, guidagia, aut onera, ſimilia, qualicunque nomenclatura dicantur: nihilominus tamen veri ſunt Principũ ſubditi, & habiles, & digni quibus literæ repræſaliarum elargiantur, non ſecus, quam quibusvis aliis dictis oneribus obnoxiis &
18 ſubiectis. † Cæterum Principum benignitas non cõfertur quibusuis ſuis ſubditis, ſed tantum iis qui eo tempore, quo damnũ paſſi ſunt, fuerunt ſubditi, & hactenus in Prin-
19 cipum ſubiectione permanſerunt; † Non enim conferunt Principes dictas literas repræſaliarum illis ſubditis qui tempore paſſi diſpendii non fuerunt ſubditi. Si enim quibusvis ſubditis hanc clementiam conſul multi naufragium paſſi, ficto animo ad cuius præpotentis Principis patrocinia confugerent, & ſe ſubditos efficerent, de impetratis repræſaliarum literis, dam amiſſum recuperaſſent, quo recuperato, priorem ſuum Principem forſan ingrat dirent. Atq; hactenus explicatum ſatis quibus Princeps ſuas literas repræſalia indulget, & contra quos, nempe contra teros, violentosq, prędones alterius Prin pis. Reſtat paucis animaduertas, cõtra non expediantur Principum repreſalia
20 literæ. † Primo igitur non conceduntur uerſus proprios ſubditos hoc eſt, non ceduntur vni Principis ſubdito, contra quẽlibet eiusdem Principis ſubditum, Principis ſit, amborum ſubditorum cognoſcere, & cuique æquam iuſtitiam
21 miniſtrare. Non conferuntur etiam † literæ repræſaliarum contra mulieres, tra clericos, contra ſtudentes, cõtra l aut contra ipſorum famulos, familiar bedellos (vt vocant.) Item non conſu
22 tur † contra legatos, aut contra feciales (vt vocant) contra Ambaſiatores, mandato ſui Principis ad alium Prin vel locum inſignem emittuntur. nim nec in itinere, nec in loco deſtina lo modo aut ſeruari poſſunt, aut cõ di, quod vel iura gentium aperte l Sancitum, ff de rerum diuiſ. & l. gatis, ff. de iudic. & ibi notat gloſſ. Deſtinati; atque idem etiam prin cenſent Doctor. de famulis & ſeru ſuis ſicut etiam iamiam diximus de laribus. Quin & illud quod de legato uilegio dictum eſt, & de ſuis famulis, quoq; dicendum fuerit de his, qui teſtimonii gratia, aliquò deſtinati ſunt notatur in d. l. 2. de iudic. Item falli
23 præſaliarum, quòd non † concedatur tra eos, qui ſe conferunt ad publicas uilegiatas nundinas; Hi enim in nun rum loco, nec capi, nec detineri poſſ

l.C.de nundi. Item fallit contra eos, † qui religionis causſa ſe recipiunt ad aliqua loca ſancta, peregrinantium frequentia, & indulgentiarum largitate, aut miraculorum teſtimoniis celeberrima, vt in Authen. Omnes peregrini, C. communia de ſucceſſ. ibi liberè hoſpitentur, & gloſ. in l. 1. §. Idem Claudio, ff. de iudic. Verum credo hunc caſum raro obſeruari. Fallit etiã contra mercatores, † nautas, & ipſorum ſeruitores, qui vectorum ac tempeſtatum vi in aliquem portum tuto appellere coguntur: in eo enim portu ita impulſi, detineri nõ poſſunt, dum Nauigia, C. de furt. quę Authent. hoc expreſſe voluit: ad idem l. 1. C. de nauicula. Fallit item † contra eos, qui perſonaliter citantur ad comparendum in iudicio: Omnes enim præfatæ perſonæ gaudẽt priuilegio iuris, quo omnibus & ſingulis conceditur libera eundi & redeundi poteſtas: Hæc iſthæc hactenus de literis repręſaliarum, à quibus elargiantur, & quibus concedantur, & contra quos, & contra quos minimè. Poſt hæc, tribus † aut quatuor regulis accipe, iſtis literis impetratis vtendi rationem, & modum. Poſtquam igitur quiſpiam à Principe literas repręſaliarum impetrauerit, neceſſum eſt, vt eas ad executionem mandat, & committat in ditione ſeu diſtrictu ſui Principis, qui eas conceſſit, & nequam extra ipſius ditionem. Deinde † oportet, executionem hanc curet per ſui Principis officiarios, & nullo modo per ſeipſum, aut per proprios ſuos impetrantis officiarios, nec per vllos alios, quam ad Principum executiones deſtinatos, quia cuiuis eſt interdicta propria ſui ipſius vindicatio, l. Sciẽdum, § Qui cùm aliter, ff. ad l. Aquil. facit l. Extat, ff. quod metus cauſſa, & l. Meminerint, & l. Si quis in tantam, C. vnde vi. 29 Antequam hoc † Repręſaliarum caput abſoluerem, libuit quoque hîc adiicere, non omnibus Principibus conceſſum eſſe repręſaliarum literas concedere. Sunt enim multi in hac ſententia, qui negant illi Principi ius eſſe concedendi repręſalias, qui maiori Principi ſubeſſet, & maiorem Principem, ſeſeque ſuperiorem vt ſubditus agnoſceret: ſed conſuetudine & vſu diuerſum experimur, quod pauci ſint huiuſmodi Principes, qui ſuperiores velint agnoſcere, ſeſeque ſuperioribus, vt vaſallos, ſubiicere. Qui autem maioribus Principibus ac ſuperioribus ſubſint: qui verò minimè, non eſt hic noſtri inſtituti explicare velle, quum res ſit parum tuta, & fructus penè nullius: quicquid enim de hiſce rebus ſtatuitur, illi mordicus per fas & nefas ſuam tuentur ſententiam. Nouiſſimè autem adiicere volui pœnã illam, quam leges ſtatuunt illis, qui perperam & ſiniſtrè à Principibus repręſaliarum literas impetrarunt. 30 Male † enim repręſalias impetrantes, aut etiam iis abutentes puniuntur quadruplo. Deinde cauſſam † iuris ſui perdunt: & poſtremo ad omnium damna, & diſpendia recuperanda mulctabuntur, l. 2. & ibi per Iac. de Aret. ff. de verb. oblig. l. Si te, C. de iure deliberãdi, Authent. & omnino, C. de actio & oblig. & l. Nam & ſeruus, ff. de nego. geſt. 31

CAPVT CI.

De Teloniis, ac aliis Exactionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 101.

Teloniis, Vectigalibus, Tributis, Pedagiis, & ſimilibus, } *vel* { *Male inſtituendis. Exigendis.* } *ſub ſit etiam in*

2 *Vis publica institutione fit bifariàm, & { Coactè, inuitis patientibus / Cum consensu patientium.*

3 *Vis publica { Coacta, / Permissa seu / concessa, } punitur { Hac capitaliter. / Hac 50. lib. auri.*

4

5

6 *Vis pub. per exigentiam { A non debentibus / Pluris institutione } punitur { Capitaliter. / vel { Duplo. / Quadruplo.*

7

8 *Famuli crimina dominorum sectantes, pœnam quoque dominorum imbibunt.*

9 *Vectigalia poscentes, ab Ecclesiastico excommunicantur.*

10 *An vectigalia non soluere liceat.*

11 *Tributum signum subiectionis est.*

12 *Christus tributum soluit, & solui præcepit.*

13 *Christus nemini subiectus fuit.*

14 *Telonarii fideles non deberent esse odibiles.*

15 *Telonarii à Principe sunt defendendi.*

16 *Dectorculorum quorundam imperitia.*

17 *Telonarii Rupelmundani spoliati exemplum.*

18 *Latronib. cõprehendendis imponenda precia.*

19 *Quot requirantur, ac necessaria sunt ad validitatem venditionis rei propter exactiones, pollationes, telonia, aut tributa atque similia, non soluta?*

20 *Fisco vendente rem alienam, an statim sit emptor securus?*

21 *Gabellam illicitam fraudans, non tenetur Deo, nec mundo.*

22 *Non dicitur fraudem facere, qui fraudem excludit.*

23 *Conscientia non ligat, quos natura non obligat.*

EST postrèmò alia quædam species violẽtiæ publicæ, vsu quidem externo & forinsecus à superioribus nonnihil diuersa, retamen cum vera illata vi planè eadem, eoq; non minùs execrabilis, minusve punienda.

1 Ista † autem species ferè contingit in vectigalibus, teloniis, tributis, gabellis, pedagiis, guidagiis, passagiis, datiis, aliisq; exactionibus, qualicunq; vocabulo nominantur: id dupliciter, apertè in institutione, & tectè in exigentia. Primò, quum quis priuatus dominus vspiam noua instituit vectigalia, telonia similiaque onera, quibus Rempub. suam grauat: atq; ista omnia citra authoritatem sui Principis, l. Vectigalia, & ibi Salic. in princ. & Azo, C. vectigalia noua institui non posse. Porrò isthæc † noua onerum in repub. institutio, ferè fit bifariàm: nempe vi, aut coactè. Deinde cum gratia, aut beneplacito populi. Harum autem institu-

3 num punitio quoque erit varia. Nam coactè & vi huiusmodi onera in rempub. inferat, tum is violentus illator (quæ publicam committit) plectendus est capitaliter. Sin huiusmodi † grauamina non sed cum populi gratia inferat, tum nõ endus publicæ violentiæ Reus, eoque capitaliter damnandus, sed priuatę violentiæ Reus, atq; mulctandus pœna quinginta lib. auri, & pœna l. Iulię de ambi. nica, ff. ad l. Iul. de ambi. aut alia pœna arbitrio Iudicis imponenda. Secundò tectè publica committitur, quũ quis telonarius publicanus, seu tributorum collector, telonii iura vi requirit ab iis, qui ab huiusmodi telonio sunt immunes & liberi: is enim (quæ iura volunt, licèt iis non vtamur) punien-dus est, seu publicæ violentiæ illator, capi-

aliter, expressa ac notabili l. Vniuersi, infin. C. de vectigalib. commiss. Porrò † quisquis fraudulenter in teloniis aut vectigalib. amplius exigat, quàm telonii aut vectigalis institutio poscit, is puniendus est duplo. Si † vero vi & violentia amplius exposcat & capiat, tunc puniendus est quadruplo, l. 1. §. Dixerit, ff. de pub. & vectigalib. & quantum vero ad fiscum puniendus est perpetuo exilio, l. fin. C. vectiga. no. instit. non posse. Eadem † quoq; pœna plectuntur omnes famuli telonariorum, publicanorum, ac similium, qui in hoc dominorum suorũ crimina imitantur, eadem crimina committunt. De iure autem Canonico † seu Pontificio, exigentes vel extorquentes ab Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis pro earum rebus propriis, quas non negociandi caussa deferunt, aut deferri faciunt, vel transmittit, vectigalia, telonia, tributa gabellas, pedagia, vel guidagia, suo vel alieno nomine, excõmunicantur & anathematis mucrone feriuntur, donec illi sic exacta restituerint, & de transgressione huiusmodi competenter satisfecerint, Clementina, Præsenti, De censib. & exactionib. Antequam hanc materiam omnino absolueremus, quæstionẽ non solum vtilẽ, sed etiam perneccssariam (propter fraudum frequentiam) scisscitari, & paculis admodum examinare placuit: nempe, an temerè † & in foro conscientiæ fraudare liceat, & non soluere Principibus vel institutorib. vectigalia, telonia, tributa, gabellas, pedagia, guidagia, passagia, datia, impositiones, assisias, caillotas, quocunque etiam nomine appellentur? Deinde quãdo liceat huiusmodi vectigalia sine conscientiæ scrupulo non soluere? De hac quæst. libuit plurima disserere, sed quoniã apud authores abundè ista cõmentata sunt, breuitatis studio Lectorem ad ipsos fontes remittere libuit, & inter eos, vide D. Ioan. Bertachinũ in tract. suo singularis. gabellarum, tributorum atque vectigalium. Meam tamen interim hanc feram sententiam, Tributa prorsus esse soluenda. Primo quod † ipsa sint signa & testimonia subiectionis. Et 11
subditorũ est parere præpositis suis authoritate Petri Apostoli, primæ 2. & Pauli, ad Ephes. 6. Porro subiectionis signum probatur, c. Recepimus, de Priuileg. Glo. in c. Magnum 11. q. 1. Innoc. in c. Præterea, de transactionib. quem sequitur Bald. in Margarita, ver. Census, & in l. 3. & ibi Ange. C. de natur. liber. In l. data opera 16. colum C. Qui accusa. non poss. Notatur in Authen. Quib. modis natu. effic. sui, §. Si quis, in c. 2. vbi etiam Doct & Abb. Sicul. de censibus, & Alex. de Imol. in consiliis, consilio 34. 4. parte. Et gloss. in c. Tributum 23. q. 8. Secundo tributa soluenda esse probatur lege diuina, & † 12
exemplo Christi, qui præcipit soluenda esse Cæsari, quæ sunt Cæsaris. Quin & Christus ipse tributa soluit: & siquando pecunia defuerat, piscem capi & in ore ipsius stateram tributi recipi præcepit, ne cui maledicentiæ occasionem aut tumultus causam præberet. Quod si Christus filius Dei nobis exemplum præbens tributa soluere voluit, 13
qui tamen † nulli subiectus fuerat, secundum gloss. ibi in verb. Omnis: quis ille tantus, tamque cristatus qui negare audebit Principibus tributa (potissimũ debite, & ex caussa vrgente instituta) non esse soluenda? Porro si tributa siue telonia iuste sint exoluenda, iuste quoq; & cũ pietate Christiana telonarium officium exerceri potest, & † 14
telonarii minime sunt execrãdi, potissimum si telonii ac vectigalium iura debite exigãt, iuxta formam ipsis à Principe, aut à Principis officiariis traditam. Huiusmodi enim prouentibus ac similibus, Principis potestas & robur alitur & conseruatur, quo Rempub. suã prouide curet, prospiciat, regat, & in florenti tranquillitate guberner. Ideoq; 15
† ipsi telonarii (licèt passim insipidis hominibus sint exosi, fortassis ob suam ipsorũ importunitatẽ, aut ob tecte cõiunctã rapacitatem, de cuius punitione supra meminimus) à Principib. sunt defendẽdi, ac prote-

telonibus præsentibus ilico iuuandi. Alioquin ipsa tributa, telonia, ac similia Principum vectigalia pauculis mensibus interire contingeret, mox Principum potestas, ac tandem totius Reip. status (qui Principum ope sustentatur) collabasceret, & fieret postremo misera rerum facies, & confusio, &
16 deploranda Anarchia. Quocirca† mihi audiendi non sunt isti Theologastri insipidi, & rerum mundanarum imperitissimi, qui ex Scoto, Aquinate, ex Postillis, ex Sūmulis, & id genus aliis obscuris libris sua axiomata stabiliunt, & asserunt, Telonia sine conscientiæ scrupulo nec exigi, nec solui posse, idque aliis atque aliis perperam suadentes, geminum scelus committunt, & quod seditioso consilio propriam animam lædūt & occidūt, deinde quod populum aduersus Principum (quibus Christus & Apostolus obediri præcepit, etiam dyscolis) leges instigant, ad seditiones commouent, & ad omnem rebellionem instruūt. Nec est quod huiusmodi Doctorculi suis libris duntaxat docti, mundi vera gubernaculis plusquam stupidi rem per se vulgo satis odibilem suis suasionibus vehementius exasperent. Satis sunt ipsi Telonarii omnibus exosi, satisque periculis variis expositi, etiam si isti frigidā non suffundant, neque malo malum accer-
17 sant. Referam† hîc ea de caussa luctuosum exemplum quod in Maio anni 1560. contigit Rupelmondæ, non ita procul ab Antuerpia: In ædes Telonarii sub vespertinum diei crepusculū irruerunt vndecim viri laruati. Bini habitu nigrorum militū, tres aut quatuor nautarum specie, reliqui vero alio atq; alio militari habitu. Hi omnes atriū domus ingressi rogant vbinam sit Telonarius. Famulorum ille qui primo prodiit, dixit ipsum esse in cœnaculo cum vxore multum grauida, & liberis, aliisq; pauculis cum socru & socero, & iamiam omnes cœnaturos. His auditis cœnaculum imperterriti intrāt, telonarium & assidentes salutant. Venimus huc (inquiunt) telonium nostrum perso-

luturi, & vobiscū cœnaturi. Dabitur ne vobis cœnandi locus? Simulq; cum dicto quatuor aut quinq; sclopetas manuatim exerlantur in telonarii familiam præsentē, multosq; pilis transuerberantes, totum cœnaculum clamoribus, ac cædibus implent, fu-riētes gladiis, ac sclopetis, famulum animam illum primo omnium humi prosternunt, & mactant. Mox socerum ipsum virum grauidum, multisque verberibus & vulneribus affectum necant. Socrus autem multis verberibus ac vulneribus oppressa in angulo spiam delituit. Telonarii vxor grauida puerum acceptum vnum aut alterum vulnus in capite, & in fronte miserandos clamores, & ululatus sustulit, simulq; per fenestram ruit cum tanto onere ventris exiliit, atque in proximam cameram procurrens lecto se condidit, in quo sexto aut septimo die prolem ex materna vulnerum signatā stigmate atque intra pauculos dies ipsa simul cum prole è viuis excessit, literis vero & syngrapha & libris Telonariis omnibus inceptis & combustis, ipsum Telonarium cuius brachium sclopeto transfixerant & mutilauerant, certuatim denuo corripiunt, verberibus multis afficiunt, caput sclopetorum ictibus crebro citer feriunt, clamantes, Cędite, ferite, occidite nefarium Telonarium. Alii minus ferociuli à verberibus abstinendum vrgent, de nunc nobis omnes claues thesaurorum, quicquid habes pecuniæ. Hæc omnia Telonarius cum iis per varia cubicula discurrens, ostendere cogitur, omnes opes suas oculis diripi conspicit, & mutire non audet, quinimo misericordiam, & gratiam, & veniam implorans vix eādem obtinuit. Hinc tem scelerati raptores direpta hac præda, vniuersa pecunia ad summam quinq; millium, & trecentorum ducatorum, conflatisq; schædulis vniuersis repertis, incogniti, onustiq; domum exeunt, Telonario miuino relicto, qui multos menses post decubuit, pristināq; valetudinem recep-

ris nunquam. O segnes, & ignauos Principum officiarios, qui ad huiusmodi publicã rem tam supini ſtertitis, neq; diligentiori † studio tales latrones, ac publicarum viarum grſſatores, nõ paſſim proſcribitis, perquiritis, neq; certo impoſito & inuentoribus promiſſo non comprehendendos ſatagitis, quum noxiis membris Reipublicæ paſſim liberentur, iuxta l. Congruit ff. de offic. præſid. la. C. Quando lic. vnicui. in iudic. ſe vindi. argu. l. 1 C. de his qui latro. occulta. Quæ lex vtinam omnium iudicum, & Officiorum mentib. altius infigeretur, ſyncerius, & quietius Reſpublicæ regerentur. Nulla autem pecunia Deo gratior, & Reipublicæ ſalubrior impendi poteſt, quã quæ huiusmodi latronibus comprehendendis impenditur, & perſoluitur. Reſtat nunc examinare. Quot † requirantur ac neceſſaria ſint ad validitatem venditionis rei, prouectiones, penſitationes, Telonia, aut alia atq; ſimilia non ſoluta? Huic interrogationi ſatisfacit gloſſ. in verbo, vili precio ad l. 1. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum, ſcilicet, quod debitum ſit & ceſſatum ſit, quodque bona ſyncera; fide res vendatur iuſto precio. Item, quod res ſubhaſtata; quodq; præſidis autoritas interuenerit, l. 2 & 3. Cod. Si propter publi. penſita. debit. fuerit celebrat. vbi textus habent: Creditio ob tributa nõ ſoluta, ſolẽniter facta, non retractatur, ſecus ſi ſolenniter non facta; quia quatenus de facto proceſſum reuocatur, citato tamen poſſeſſore. Cõtra debitore ac cõuicto ob publicas pensiones non ſolutas, debet ſolennis celebrari venditio, & ſi minor ſit debitor, debet 23 eam legitime, nempe quod compareat cũ patre aut curatore, teſte D. Baldo præcellentiſſimo legis perito locis præallegatis, vel hoc modo: Si debitor fiſci conuentus & conuictus, ceſſauerit in ſolutione publicarum functionum, ſolennis venditio debet fieri eius bonorum: &, ſi debitor ſit minor, debet citari, vt compareat cum defenſione, qui etiam venditioni debet adeſſe. D. Salic. teſte in prædictis duabus legibus præcitatis. Videte D. Bart. in d. l. 1. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum. Item: Fiſco † 20 vendente rem alienam an ſtatim ſit emptor ſecurus? Reſpondendum breuiter negatiue, per d. l. 1. & ibi gloſſ. in verbo ſequetur, cum ſeq. gloſſ. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum, vt videre tempore oportuno lector poterit. Item: Gabellã † illiciram fraudans, non tenetur Deo, nec mundo, Barto. 21 veritatis & æquitatis amator, in l. Vectigalia. ff de public. Et non dicitur † fraudem 22 facere, qui fraudem excludit, l. Cum pater, §. Titio. ff. de legat. 2. gloſſ. eſt notabilis & expreſſa, in c. Cupientes, ad exordium, in verbo, malignantium, de elect. in 6. & ibi rotatur. Dicunt Philippus Francus, Hoſtienſ. & Ioan. Andreas, quod hoc procedit etiam in foro cõſcientiæ, & ad hoc facit dictum Innoc. in c. Cum olim, ext. de reſtit. ſpoliat. vbi dicit, quod ſi tu habes rẽ meam, quam recuperare non poſſum, vel propter potentiam tuam, vel fraudem, vel quia mihi deficiunt probationes, vel aliter, tunc licèt in foro conſcientiæ eam furari, vel alio quocunq; & ſecreto modo recuperare. Vide hæc & plura alia per D. Ioan. le Cirier in ſuo ſingulari tractatu de iure primogenituræ vel maioricatus, q. 8. lib. 3. fol. 102. verſo 1. column. Bald. in l. 2. C. de iure aureorum anulorum. Conſcientia † nõ ligat, quos natura non obligat, per gloſſ. in c. Fraternitatis, 12. q. 2.

CAPVT CII.

De Vi priuata.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 102.

Priuata quid ſit.

4 *Vis priuata committitur, quando* { *Creditor debitorem ad solutionem compellit.* / *Quis naufragantium bona eiecta eripit.* / *Quis in incendio quid spoliat.* / *Quis copiis aliquam è possessione pellit.* / *Quis pupilli sui bona vi occupat.* / *Quis alterius sponsam vel filiam detinet.*
5
6
7

8 *Vis priuata punitur, &* { *Tertia parte bonorum.* / *Infamia.* / *Inhabilitate ad quæuis officia pub.*

9 *Iudex ad priuatam vim dissimulans, redditur* { *Infamis.* / *Indignus omni officio.* / *Obnoxius pœnæ arbitrariæ, in praxi.*

10 *Vis priuata ex Iure Canonico punitur tertia parte bonorum.*

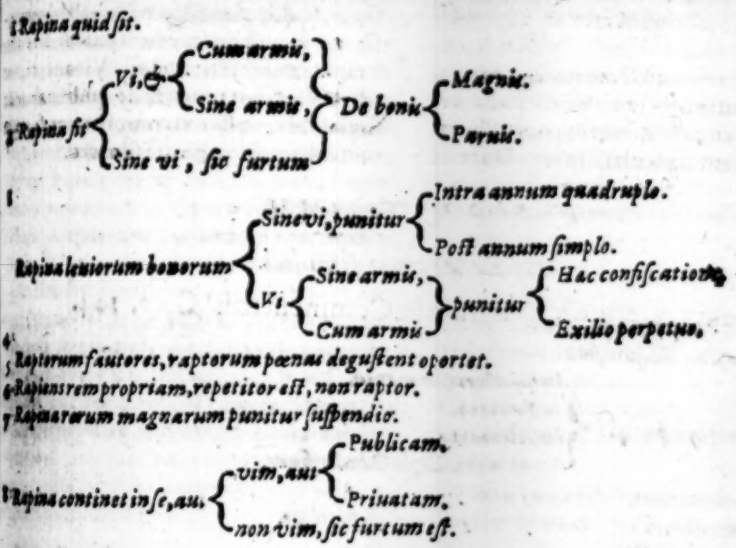
IN tribus proximè præcedentibus capitibus vtcunque peregimus de vi publica. Restat pauca etiam de vi priuata commemoremus. Est autem vis priuata, † quando aliquis alicui vim infert absque armis, §. Item lex Iulia. de vi public. seu priuata, Institut. de public. iudic. Qualiter autem hoc crimen committatur, clare aperiunt leges, ff. ad l. Iuliam, de vi priuata, veluti quum creditor † ex propria authoritate debitorem: ita enim priuatæ vis crimen admittit l. fin. ff. ad l. Iuliam de vi priuata. Similiter † priuata vi sese alligant, qui vim inferunt nautis in naufragiis, ipsorumque eiecta bona furtim auferunt, l. prima, ff. eodem titulo. Item qui ad incendium † simul cum aliis concurrunt, non quidem vt huic malo suã opera suppetias afferant, sed vti in tali hominum strepitu, & animorum perplexitate incautius è domo incensa quid eripiant: illud enim si faciant, vim priuatam committunt. Similiter priuatam vim † committunt, quicunq; congregata multorum virorum multitudine, & coactis copiis siue armis, aliquem pellunt sua domo, fundo, vel possessione quapiam, & seipsos in possessionem eandem vi inferunt, & collocant, l. Si quis, ff. eodem titulo. Prætem priuatam vim † cõmittit tutor quiuis, qui sui pupilli bona vi occupat, fac. l. Tutor, C. eodem titulo. Similiter † quicunque alterius filiam aut sponsam vi concludit detinet, aut includi iussit, aut arctè cõstrigit, aut occultat. Pœna autem † istorum criminum secundum iura, est confiscatio tertiæ partis bonorum suorum: supra quam declaratur infamis: & hinc omni officio & dignitate priuatur, & præterea habetur inhabilis cuique administrando officio, d. l. eod. titu. l. Hoc iure, ff. de regul. Iuris, per Iura ibidem allegata. Quin & ipse Iudex † in hoc crimine priuatæ violentiæ negligenter dissimulans, & æquam de eo punitionem non sumens, fit infamis, & omni manere publico indignus. Verum si hic punitionem cõsuetudinariam spectare velis, sito hoc crimen ex vsu & in praxi fere puni punitione Iudicis arbitraria, iuxta circumstantias rerum, & qualitates personarum. Et hæc est pœna ciuilis. Pœna † autem canonica, est mulctatio tertiæ partis bonorum (vti supra capite de vi publica meminimus) huic seruit caput secundum de ordinat. cognit.

CA-

CAPVT CIII.

De Rapina.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 103.

ACcedit superioribus alia quædam vis, aliàs publica, aliàs priuata, quam rapinam vocamus. Est † enim Rapina, quando quis alterius mobilia vel se mouentia bona, publicè rapit, quod fieri conspicimus † duobus modis, nempe vi, & sine vi, siue sine violentiæ illatione. Vis quoq; fit bifariam: cum armis, & sine armis. Postremo ipsa bona erepta duplicia sunt, quando & in paruis, & in magni precii bonis rapina contingit. Quisquis † igitur alteri pileum, tunicam, togam, pallium, gladium, thoracem, indusium lineum, peram, marsupium, annulum, & similia leuiora bona publicè & citra vim eripit, is rapinam committit, & puniendus est quadruplo intra annũ, cui quadruplo ineſt simplum: Post annum vero damnandus est principalis rei ablatæ restitutione, hoc est, in simplum, l. 2. & 4. ff vi bo. rapto. l. Res, C. eodem, & §. 1. Institut. eodem tit. † Qui vero superiora enarrata vi & publicè eripit, sine armorum tamen præsidio, is damnatur confiscatione partis bonorum suorũ: Si cum vi quoque arma conjunxerit, tum perpetuo exilio damnabitur; aut alia simili pœna criminaliter, sicut & supra de vi public. meminimus. Similes pœnas † oportet subeant omnes raptores cooperarii, qui re, ope, opera, & auxilio ad rapinam coadiuuerunt, l. Si pignore, § Cũ furti, versic. Qui ferramenta. ff de furt. fa. l. Qui domum ff. ad l. Iul. de adult. Quisquis porro sibiipsi Iudex est, & propriæ rei executor, & raptor, vt rem suam † ablatam propria authoritate raptori denuo eripiat: is certe nullam rapinam committit, vt eius gratia puniendus esset tanquam raptor, proprię enim rei potius repetitor est, quam raptor. Ius tamen suum perdit, quo licuisset raptorem suum coram Iudice peragere.

l. 2. §. Hæc actio, ff. vi bon. rapto. & §. Quia tamen, Instit. eod. tit. Hactenus de leuioribus bonis singula intellige. Qui verò res † precio maiores alteri vi eripit, & publice ad hoc adhibitis armis: is certe suspendio damnandus est, quia ipsius crimen non multum ab ipso latrocinio abest. Quin & leuiorum quoq; bonorum raptores subinde suspendio damnantur, iuxta qualitatem personæ, & facti circunstantias & enormitates, non secus quam clancularii fures. Plura de præsenti materia, quatenus crimen ista continet, explicare libuit: sed quia dicenda superioribus capitib. ampliora peregimus, & infra quoq; in sequentibus capitib. plura explicare certum est, nempe in capite de furto, & alibi: ideo his paucis ab hac materia hoc loco supersedēdum putaui, sic enim † rapina aut vi, aut sine vi. Vis autem, aut est publica, aut priuata: de quibus abunde supra. Si vero sine vi committatur, furtum censebitur, de quo infra suo loco.

CAPVT CIV.

De Latrocinio simplici.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 104.

1 *Latrocinium simplex quid sit?*
2
9 *Latrocinii simplicis punitio* — *In inferiori Germania.* *In Francia.* *In Alemania.*
10
11 *Ex olim priuilegio Gandensium.*
3 *Latrocinio non patrocinantur loca sacra.*
4 *Latrones comprehendendi, cuiuis est vbique concessa potestas.*
5 *Latro loco captus plectendus.*
6 *Latronibus, nulla concessa est expurgatio.*
7 *Latronibus fauore & ope succurrens, punitur vt principalis.*
8 *Iudex in latrocinio dissimulans, quomodo puniendus?*
12 *Latrocinium est casus fortuitus.*

RApinæ quoq; species est illud perniciosum prædandi genus quod latrocinium vocant: non quidem illud latrocinium quod cum homicidio coniūgitur, & de quo multa superius meminimus, sed quod nudam spoliandi vim continet, quod apud Barth. Cepollam dicitur latrocinium simplex, in
1 Authent. Sed nouo iure, C. de ser. fugit. † Est enim latrocinium simplex, de quo hîc acturi sumus, aliquem furtim & vi, suis citra mortem spoliare bonis: quod plerunque fit in viis occultis, in locis desertis & à testimonio hominum semotis, in syluis, in saltibus, aut in aliis suspectis locis, & etiam
2 temporibus illicitis. Hoc † latrocinium puniendum est vltore gladio, nec nō confictione bonorum, vt corpus decollatum imponatur rotę, cui ex more adpēdunt tres
3 los, latrocinii commissi testes: Hoc † crimen tam est detestabile & exosum omnibus, ut ne ludices quidem Ecclesiastici huic patrocinari velint, nec loca sacra his latronibus
4 præsidio esse sinant. Eoque omnia † in omnibus & singulis istos latrones quoslibet loco comprehendendi & accusandi potestatem faciunt, c. Inter alia, extr. de immu.
5 Ecclesia. Deinde volunt, vt is latro † captus morti adiudicetur & exequatur eodem loco, vbi captus fuit, absque vlla declinatione. Præterea † nullis latronib. iure permit-
6 tit

dum, vt in hoc crimine seſe ad expurgationem tradere possint: Verum hoc duntaxat permittitur, vt in omnibus informationib. habitis, & habendis seſe committere liceat.

2 † Quisquis præterea sciens volensq; latrunculos hospitio excipit, aut ope, vel fauore vllo succurrit: is certè non minus puniendus est capitaliter quàm principalis factor, l. 1. ff. de receptato. & l. 1. Cod. de his qui latro. occult. Nisi enim in huiusmodi latrones sæuiùs & acriùs aliquantò animaduerterent leges, publicæ viæ passim obsiderentur latronibus, & spoliatoribus, nec cuiquã liberũ esset & tutum quoquã se recipere. Ideoq; vt vel huic malo tẽpori occurreretur, per diuersos Principes, atq; etiam per Principẽ nostrum, & per suos maiores variæ cõstitutæ & promulgatæ sunt ordinationes, de puniendis latronibus. Et † si in eorum punitione repertus esset iudex plus æquò negligens, & ad iustitiam & punitionẽ ferendã dissimulans: is certè damnandus est mulcta C. lib. auri. & exinde habẽdus infamis, omniq; dignitate publica indignus: imò aliquãdo vel ipse capitaliter dãnatur, iuxta dissimulationis magnitudinẽ. In Francia † verò, huiusmodi latrones vel spoliatores publici, primò puniuntur rapti ad calces equorũ, deinde suffigũtur in malã crucem.

10 In † Alemania verò tales latrones, grassatores, & spoliatores publicè puniũtur confractione membrorũ, hoc est, in rotã subiguntur, vbi singula ipsorũ membra magno cũ cruciatu cõfringuntur: & ita viui in rota relinquuntur, sua sponte animã expiraturi in

11 magna pœna & calamitate. Priuilegia † Gandensiũ à comite Guidone cõcessa olim hoc crimẽ puniebant ciuiliter: nempe, mulcta 60. lib. & restitutione rerum ablatarum

12 intra tertiũ diem. Lubet hîc vnam † quæstionẽ in medium adferre: Latrocinium an sit casus fortuitus? Gloss. in verb. Etiã si sine culpa, in l. Et ita, §. At hoc ed. ff. nau. caupo. stabula. l. Cum duobus, § Damna, ff. pro socio. Glos. in verb. vel alio fortuito, in l. 1. C. depositi, sustinet latrocinium esse casum fortuitum, vti per ocium, & occasione emergente, videre poteritis.

CAPVT CV.

De Incendiariis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 105.

Vehemens in Incendiarios inuectio.
Incendiariorum punitio varia.
Incendendi voluntas punitur pro effectu.
Incendium præparationes struens, punitur vt factor.
Post bella confecta, succrescunt incendiarii.

Incendiarii puniuntur
- Ex iure ciuili
  - Capite.
  - Igne, variè.
  - Dilaceratione bestiarum, vel capite.
- Secundum Doctores, variè.
- Secundum consuetudinem
  - Flandria, igne, sed priùs enecti.
  - Brabantia, igne viui.
- Ex iure canonico
  - Restitutione damnorum, & pœnitentia 3. annorum.
  - Excõmunicatione & perpetuo carcere.
  - Peregrinatione longissima.
  - Pro qualitate facti & personæ.

1 GRaue crimen est, igne † aliorum tollere bona, & ad coniunctionem humanę societatis tuendam (quod iustitiæ pars est non infima) pernicioſissimum, imò ad eam prorsus tollendam, & subuertendam, scelus cum primis accommodum: quis enim eos benignis intueretur oculis, imò quis æquo animo ferret nequissimos illos incendiarios, qui studio, data; opera, & captata deliberandi occasione, aliorum igne accendunt domos? aut alia bona? vnde tam graue exoritur incendia passorum dispendium, & nulli, vel tantillum compendium, ne ipsis quidem incendiariis, potissimùm quum omnia citra vllius commodum per ignem redacta sunt in cinerem. Et mihi certè (vt ingenuè meam sententiam proferam) videtur hi ciues in repub. esse pernicioſissimi, imò pestes planè lethales potiùs, qui in repub. nihil aliud agunt, quàm vt noceant multis, prosint nemini. Fures, spoliatores, latrones, raptores, prædones, ex scelere aliquid cõmodi aut consequuntur, aut saltem venantur: incendiariis ex facinore nihil accrescit. In aliis multis scelerib. expletur vtcunq; sceleratorũ voluptas, sed in incendio, incendiarius nihil vtilitatis, nil voluptatis consequitur. Ah quantula quæso est voluptas aliorũ incendere domos? quas natura sagaciter excogitauit ad tutandos homines ab imbribus, à ventis, tempestatibus, & reliquis cæli iniuriis, à feris, à lupis, idq; genus, hominũ hostib. Quocirca cùm incendiarii hoc bonum & cõmodũ confratrib. in Christo nequissimè eripiant, nullis voluptatis stimulis excitati, nulla vtilitatis ratione pellecti, sed solo odio, inuidia, & nocendi libidine agitati videntur mihi (vt denuo repetam) in repub. pernicioſissimi, detestabiles, & nullo modo ferendi diutius, imò tanquã inimici naturæ tollendi sunt è medio, & ex omni societate humana (cuius hostes se esse student) eripiendi sunt. Quod etiam
2 considerantes † ipsæ leges, grauissimas variasq; incendiariis istis pœnas indixerunt. Nam quisquis alterius aedes, villam, domum, aream, stabulum, horreũ, similiaq; ædificia, aut etiam aceruũ frumenti iuxta domum positum cõbusserit, ignemve incenderit, aut ignem sciens volens quem miserit tam in ciuitate, quam ruris in
3 diarius de iure variè punitur. Primò † punitur capit. vt dicit gloss. in verb. Potestis, in l. Data opera, C. Qui accus. nõ possunt, de qua ibi latè per Bald. & Salic. post Cynum, & per Bart. in l. 3. cum aliis, per Alex. ibi allegatis, ff. de offic. præfect. vigil. † In aliis vero
4 textibus puniendus est igne, vt in l. Quicides, cum legibus seq. ff. de incend. ruin. naufrag. Est item † aliùs textus, qui incendiarios puniri velit dilaceratione bestiarũ, aut
5 capite, sed aliquanto distinctiùs, vti habetur in l. fin. ff. eodem titulo, de incend. ruin. naufrag. Quin & alibi textus asseruit, huiusmodi cõburendos esse viuos, si incendium sit ob inimicitias, vel prædæ causam oppidis. Ratio est, quod is incendiarius, qui in ciuitatibus domũ vllam incendit, quasi plurimos periculo exponit, vt incauti vique in suis, aut in aliorũ domibus cõburantur: & certè talem viuorum cõbustionem, quantum in ipso est, ex sua malitia multis præparat: ideoq; æquũ est, vt hic maleficus eadem absumatur pœna, quam aliis nequiter præparauit, argu. l. Saccularii, in fine sui, ff. de extraord. criminib. Si verò incendit & villa cõmittatur incendium, puniuntur capite, vt in l. Capitalium, §. Incendiarii, de pœnis. De incendiariis † quoq; istis violentis abũdè meminit Angel. Aret. in tract. maleficiis in verb. Incendiario. & Anto. Abb. Sicul. & Fel. in c. Tuanos, de sentent. excommuni. bona gloss. in c. Cum deuotissimas, 11. q. 2. in verb. Si verò incendiũ. Item Dec. in l. Vendita insula, ff. de peri. & commodo rei vẽdit. Ex † his nũc suprà allegatis textis
6 & excitatis Doctoribus cernis clarissimè pie Lector, incendiarios (vt antè memini) variè puniri. Quia repetam denuo articulatiùs) puniũtur aliàs capite, aliàs furca, aliàs

incen-

incendio, sed diuersimodè, aliàs bestiarum
liberatione: quandoq; decollatione: in-
terdum condemnatione in metallum, no-
uissimè deportatione: sed hæc vltima pœna
ex misericordia potius infligitur quàm ex
rigore iustitiæ. Hactenus de pœnis incen-
diariorum ex iure. Restat vt cõsuetudinem
† paucis attẽdas: qua scelerati, cõuicti q; in-
cendiarii plectuntur apud quosdam gladio,
apud alios verò igne absumuntur. Nam in
Flandria moris ex inolita consuetudine ta-
les perdere incendio ignis, deinde corpus
infigere rotæ, cui appenditur olla testis pu-
nitiincendiarii. In Brabantia † hos incen-
diarios plectunt multò acerbiùs. Nam eos
viuos ad maiorem aliorum terrorem com-
burunt, vt horum exemplo minuatur in-
cendiariorum frequentia, & extinguatur
emulans illicitaq; peccandi libido. Atq;
illhæc habes candide Lector, quæ de incen-
diariis post opus, & post incẽdiũ patratum,
statuuntur. Sunt † tamen etiam incendia-
rii appellandi, qui voluntate, affectu & mi-
nis aliorum domibus incendiũ minantur
immittere. Ideoq; hanc incendendi prom-
ptum, & paratã voluntatem & minas, non
minus leges puniunt quàm factũ: Adeò vt
si quis minitetur alterius incendere domũ,
dicendo (vt est in prouerbio) Rubrum gal-
lum tuus transmittam ad ædes, aut simile
uerbũ dictum: is puniendus sit nõ secùs, quã
si minas opere cõplesset. Sicut item is † qui
ad actum, id est incendium futurum quic-
quam apparauerit, aut actos præparatorios
ad hoc præmiserit: veluti ignẽ immittẽdo,
flando, pupas, aut lineas stuppas cũ igne, pi-
ce, sulphure, aut puluere bõbardico vspiam
secretè collocando: aut carbones, aut titio-
nes secreto in loco suppeditando, aut aliis
infinitis modis animi promtitudinẽ osten-
dendo: etiamsi actu & opere non cõpleuis-
set, iuxta illud generale axioma iuris dicum:
Quod in atrocissimis delictis, (quale est
hoc studiosum incendiũ) punitur affectus,
licèt nõ sequatur effectus, l. Si quis non di-
cam rapere, C. de episco. & cleri. cum simili-
bus, & ibi scribẽ. Hos † autẽ modos omnes, 12
& alios (quod dolendũ est) quam plurimos
excogitant scelerati milites, qui post bello-
rum tragœdiã exauthorati passim per agros
ociosi vagãtur, pertæsi relicti opificii, & do-
mum ad relictas vxores & liberos redire ne-
scii, nobiles bonosq; agricolas opprimunt,
non cõtenti aliquãdo rusticorum gratuita
munificentia, qua ipsis conferunt quicquid
possunt, nisi eos insuper ad maiora nume-
randa cogerent, & plura pro suo arbitrio ab
ipsis vi & minis (quibus domos incensuros
se minãtur, nisi tantũ numerẽt) extorque-
rent. Atque huiusmodi impunita libidine
sic per aliquot annos grassãtes, fiunt tan-
dem ex militib. latrones, fiunt sicarii, fiunt
spoliatores, fiunt incẽdiarii, & omissis spre-
tisq; omnib. bonis moribus pessimis se co-
inquinant scelerib. excogitantes artes mil-
le, milleq; modos quibus per fas & nefas si-
bi pecuniã conflent, & tanquã exleges &
ratione cassi ex solis viuant affectibus: hęc au-
tem de iure ciuili atque consuetudine. Sed
quæ pœna imponatur † talibus incendia- 13
riis voluntariis, ac dolosis, & domos com-
burentibus, tam in ciuitate quam ruri, de
iure canonico, paucula quęso obserua. Nam
ex iure canonico, incendiarii voluntarii, ac
dolosi primò damnantur restitutione o-
mnium damnorum: deinde per tres annos
pœnitentiam agere iubentur, vt in expres-
so capite, Si quis domum, extr. de iniu. &
damno dato. quæ quidem pœna procedit
in occulto incendiario: quia si esset manife-
stus ac infamia notatus, tunc si incenderet
Ecclesias, tanquam sacrilegus Romano
Pontifici esset pro absolutione obtinenda,
remittendus, c. Tua nos, extr. de senten.
excõmu. & tales ipso facto sententiam ex-
cõmunicationis incurrũt. Incendiarii verò 14
aliorũ locorum † non sacrorũ, non sunt ip-
so facto excõmunicati, sed sunt excõmu-
nicãdi, deinde perpetuo carceri mãcipandi,
c. Pessimam, 33. quæst. 8. de quo in c. Cũ de-

15 uotissimam per gloss. 12. q. 2. Iniungitur † etiam eis aliquando peregrinatio Hierosolymitana, vel ad sanctum Iacobum in Galissia, c. Si quis membrorum, 23. quæst. vlt. de quo habetur in c. Si quis, ext. de iniur. & dam. dato: quæ quidem pœnæ sunt magis conscientiosi, quam contentiosi iudicii. Nã
16 si coram † officialibus episcoporum vel archiepiscoporum aliorum ve prælatorũ, fiscali procuratore intercedente, in iudicio ageretur: tũc pro qualitate commissi puniren-tur, itavt si ingens sit & excessus in incendio magnus, tum propter ingens scelus, & damnum tam graue poterunt degradari vel saltem si exiguus & modicus esset excessus, & incendium non vsq; adeo magnum, non deponi à beneficio poterunt, aut certè à diuinis suspendi: & deinde pro qualitate criminis & personæ diuersimode puniri, per ea quæ traduntur in allegatis c. Pessimam, & c. Si quis, & in c. Cum non ab homine extra. de iud. & in c. Tuæ, extra. de pœnit.

CAPVT CVI.

De spontaneo siue interno incendio.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 106.

1 *Incendium* { *Spontaneum,* / *Immissum.* } *Patrem familias* { *Grauat crimine.* / *Nullo crimine grauat.*

2 *Incuria, per quam incendium oritur, varie punienda.*

3

4 *Incuriæ incendii punitur* { *Eodem incendio.* / *Perpetuo exilio.* / *Fustigatione.* }

5

6 *Pœna iudicis arbitraria.*

7 *Incuriæ patris familias nihil præstruitur: Nec* { *Ebrietas.* / *Famulorum* { *Insipientia.* / *Negligentia.* / *Malitia.* } }

8 *Incendium* { *Casu fortuito natum* / *Ex malitia immissum.* } *Patrem familias ab omni crimine purgat.*

9 *Quando incendium censetur immissum.*

10 *Occasionem incendii præbens, non vacat crimine.*

11 *Incendium committitur* { *Dolo malo.* / *Latæ* / *Leui* / *Leuissima* } *culpa.* / *In ciuitatibus* / *In pagis.*

DIximus superiori capite de incendio ab aliis immisso, & incẽdiariorum puni-
1 tione. Hic de † incendio interno, & sponte per incuriam, impetitiam seu negligentiam aut casum fortuitum proueniente tra-dum: quod à superiori in hoc differt, quia illud violentũ sit, & immissum: hoc spontaneum & vltro per infortunium exor-

De

…inde illud prius, nempe ratione patris-familias, crimine vacat: hoc vero, quia ex…uus incuria, imperitia & negligentia …alterius etiam detrimento nascitur, …iminibus est adiungendum, non quidem …sse quod quisquam malum illud, & cri…nem intenderit aut in votis habuerit: quia …n omnium ignorantia contigit: sed …propter incuriam, imperitiam, & negligē…iam & imprudentiam commissam: vnde …t emersere mala, quorum omnium pater-familias, aut sui domestici indiligenti cura causa fuerunt. Ideoque ipsorum † imprudentia, incuria, imperitia seu negligentia (quum sit in crimine) non est impunita relinquenda, l. Si seruus seruum, § Si fornicarius, ff. ad l. Aquil. & l. Videamus. in princ. ff. locati, & §. penult. Instit. de obligatq; quę ex quasi delict. nascuntur. Quoties igitur vllum contingit incendium vltroneū erui, cum graui vicinorum detrimento: il…e per cuius incuriam ortum est, varie puni…i potest. Primo enim † dissimulant Iudices, & conniuent, vt is vicinus qui ex vicini incendio passus sit grauem rerum suarum iacturam, obiustum dolorem, in ipsa animi commotione posset alterum vicinū suum, vnde ortum est incendium, impune in ipsum coniicere: si quidem in eo ipso animi commoto furore comprehendi poterit. Sin vero illatum † sua culpa alteri incendium, comprehēdi nequiuerit, sed callide elapsus aliquò aufugerit, aut delitescat: tum dāna ex ob sua incuria illatum dispendium perpetuo exilio. Verum si damnum † incendii leuius & leue fuerit, tum is, cuius incuria exortum est incendium, damnandus est, aut † fustigatione aut pœna metalli, l. Capitalium, §. Incendiarii, ff. de pœnis: cuius pœnæ in his partibus successit exilium perpetuum, aut alia pœna Iudicis arbitraria. Neque ab his pœnis † incuriam, imperitiam, discordem negligentiā excusare vllo modo potest, aut ebrietas, aut famulorum negligentia. Nam in incēdiorum casu, omniū incuria, imperitia, seu negligentia in suum recidit caput, atque adeo in suam negligentiam, quæ aliorum omnium incurias, & morum vitia in se recipit, vt pro omnibus in ea re respondere debeat, & per suum incendium omnibus damnum passis, eiusdem damni restitutione teneatur, d. l. Capitalium, §. Incendiarii, versic. Nam fortuita incendia, d. l. Si seruus seruum, § Fornicarius, & d. l. Videamus, in exordio, & d. 3 §. pen. Si vero tale † incendium primum ortum esset ex casu naturali, ex fulgure, vel aliis impressionibus ignitis, aut casu fortuito, aut per alicuius immissionē & operam: tunc nullo modo is, è cuius domo primum manasset incendium, obligatus esset ad dictas pœnas, l. Si fortuito, ff. de incendio, ruina, naufragio, neque tenebitur resarcire damnum, cum nulla fuerit negligentia quę tamen requiritur ad hoc, vt resarcire teneatur, l. Qui ædes versic. Si verò, ff. de incend. rui. naufra. & ita intelligit gloss. in d. l. Si fortuito: Nam rem quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit, c. Cognoscentes, in princ. extra. de constitutionib. pœna enim noxiam præsupponit, l. Sancimus, in exordio, C. de pœnis: argumentum optimum in c. fin. de iniur. & dam. dato. In summa, de incendiis vel casu, vel per negligentiam factis, videte l. 1. 2. 3. & 4. ff. de 9 offic. præfc. vigil. Et tum † præsumitur incendium immissum, quando ipsum primū oritur ex horreo, aut ex stabulo aliquo, vel simili loco, vbi non est cōsuetus construi & excitari ignis aut deferri lumen: vel quando ipsi hospiti, vel patrifamilias prius interminatum fuerat a bonis, quod is in domum suam ignem immitteret, idque fide dignis constiterit testibus. Item simili ratione, si nefarius quispiam in alicuius horreum, vel domum immitteret ignem, ex quo nasceretur eius dem domus incendium: & ex hoc incendio d. inceps alterius vicini incendiū, tum prior violetum incendium passus, non tenebitur damnum restituere alteri vicino,

secundum incendium passo. d. l. Si fortuito: nisi certo † constaret illum priorem dedisse occasionem & causam vel inimicitiæ, vel ob quam alius ipsius domum incendisset: tum enim omni iure teneretur ad restitutionē damni alterius. Ex hoc atq; ex præcedenti † Capite summatim colligendū est, incendium quandoq; committi dolo malo, nonnunquam lata culpa, quandoq; leui, quandoq; etiam (secundum aliquos leuissima. Item quandoq; committi in ciuitate vel oppido, quandoq; in casa & villa, quandoq; casu fortuito, vti copiose declarant acutissime ac distinctissime Aret. in suo singularissimo tract. malefic. rum, in gl. in verb. Incēdiario. Iacob. de Bello. in sua pract. iudiciaria, sub Rubrica de Pœna ignis & concremationis. Io. Bero. in suo Iuris viatorio, in Rub. de Incendiar. Bald. & Salic. post Cyn. in l. Data opera, C. Qui accusare non possunt. Bart. in l. 3. cum aliis per Alex. ibi allegatis, ff. de offic. pref. vigil.

CAPVT CVII.

De aggerum ruptoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 107.

1 *Aggerum infractio malit. osa.*
2 *Aggerum infractores multis nocent.*
3 *Infractores* { *Littorum & Riparum* } *puniuntur igne.* / *Aggerum, pratorum, puniuntur, vel* { *In metallum. Restitutione. Morte. Aliter.*
4 *Cooperarii ad infractiones plectuntur pœna factorum.*
5 *Arbitrium Iudicis in maleficiis etiam ad mortem se extendit.*

HVmana malitia aliud à superiorib excogitauit, & malum haud dubie non leuissimum, quo sola inuidia homines perciti, & vindicandi libidine, aut alterum lædendi † furore inuidioso exagitati, omnem occasionem quamlibet pernitiosam captāt, qua aliis detrimentum quocunque modo inferant: potissimum autem & pernitiosum hoc malum, & de quo hic sumus acturi, est alicuius aggerum irruptio, & confractio, hoc est: Quum aliquis ita lædendi rabie corripitur, vt nullam non sui hostis (aut cui ex inuidia male cupit) aut lædendi aut extinguendi occasionem excogitet, adeo vt si cōmodior nō detur occasio, præsumat alterius male sanus effringere aggeres, vt iis effractis, coniunctos agros, & campos diluuio & inundatione corrumpat. Hoc malum quam sit pernicioſum. nemo non vel cor- 2 tiens facile perspicit quum † tali impone non solum lædat suum aduersarium, & cui parum fauet, sed etiā vicinos omnes gros vitiet, & ita sibi ignotissimis subiac & etiam de ipso aliquando bene meritis odium alterius, graue dispendium infer quocirca hoc crimen leges nō leuiter cen 3 puniri volunt. Nam huiusmodi omnes infractores aut littorum maris, aut aggeris aut riparum, aut fluminum, puniri igne eodem loco, vbi huiusmodi effra facta est, l. vnica, C. de Nili aggerib. nō rum pend. & ibi Cyn. & Bald. Atq; ob † eiusdem crimi- 4

...tutis indignitatem & pernicioſam ma-
...lum, volunt eandem quoq; pœnã ſubire
...nes iſtius criminis cooperatores, cõſul-
...tum, & eos deniq;, qui omnes ad hoc factũ,
...lum adiutamentum, opem, aut fauorem
...ſubſidiarium contulerunt, Cyn. & Bald. in
...l. vnica: certe propterea, quod ex dicta ir-
...ruptione, tot tantaq; conſequantur mala,
...damna, & incommoda. Si enim leue inde e-
...ueniret diſpendium, leuius quoque cri-
...men eſſet puniendum: veluti ſi quispiã in-
...fringeret aggeres pratorum, ita vt ob talem
...infractionem prata inundatione obducerẽ-
...tur aquarum, & ita corrumperentur: is in-
...ſultor non eſſet ob particulare malum da-
...nandus igne, ſed tantum ſecundum iura
...in metallum cuius loco in his regionibus
...ſucceſſit exilium perpetuum. Secundũ con-
...ſuetudinem vero damnãtur primo ad reſti-
...tutionem damni, deinde alia quauis pœna
...iudicis arbitraria, pro qualitate perſonæ fa-
...cti, & diſpendii, hoc eſt, aliquando capitali-
...ter, vt not. ſingulariter Mat. Mathe. ſuis in
...ſingularibus, ſingulari 102. incip. Nota † v-
...num quod ſolent vulgares dicere, &c. arbi-
...trium enim iudicis à lege datum in malefi-
...cijs etiam ad mortem ſe extendit, ſi ſit factũ
...alicuius grauis, per Bart. in l. fi ff de rerum di-
...viſ. Nam ſi furunculos iudices ob leuia a-
...liquando furta ſubripiant in crucem, certe
non videntur à cruce excuſandi, qui tam e-
normem crimen, & furtum damnoſum com-
mittunt. Porro (vti ex quorundam relatu
didici) in quibuſdam locis maritimis, hi
vltimi infractores pugni abſciſſione plectũ-
tur. In hoc crimine puniendo oculatiſſimi,
& ſeueriſſimi ſint Iudices, qui maritima lo-
ca inhabitant, & tales criminoſos ad omniũ
terrorem acerrime puniant, ex quo crimine
tot, tantaq; deploranda mala proueniunt,
non in vnum, aut alterum ſolum, ſed in vni-
uerſam plęrunq; regionem. Sunt in mul-
tis locis (fateor) à Principe conſtituti Diie-
grauii, aut Scabini, aut ſimiles Officiarii,
quibus hæc vna cura incumbit, vt diligen-
ter inuigilent aggerum ac littorũ quoq; re-
fectionibus aduerſus impetum vndarum,
necubi vllæ rupturæ eueniant, per quas da-
mnoſa ſequatur camporum inundatio. Et ſi
ipſi littorũ præfecti fortaſſis reperti fuerint
nimiũ ſegnes ad huiusmodi inſpectiones,
& ad tempeſtiua remedia adhibenda, ipſi ſi-
mul cum littorum conterminis grauiſſime
puniendi erunt, pro qualitate & magnitu-
dine damni ex eorum emergentis incuria,
qui promptiores ſunt ad percipienda huic
negotio conſtituta præmia, quam ad ſube-
undos labores, & ad reſpondendum, & ſatis
faciendum ſuis officiis, quod profecto mag-
nopere eſt dolendum.

CAPVT CVIII.

De violatione templorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 108.

templorum violatio, diuina Maieſtatis eſt offenſio.

...ena, quando violantur?

templorum violator { Ex iure Ciuili / Ex Iure Canonico } plectendus eſt { Capite. / Reſtitutione, reparatione, &c.

...quilibet tuti ſunt in locis ſacris.

...ci ſacra non tutantur { Publicos latrones. / Inſidioſos homicidas. / Ob confidentiam loci ſacri victimi, audacius occidentes. }

13 *Loca sacra non tuentur* { *Apostatas.*
14 *Clericum occidentes.*
15 *Infideles, hæreticos, schismaticos, templorum incendiarios.*
16 *Mancipia fugitiva.*
17 *Bancrotas vllos, de bonis.*
18 *Bona fisco debita: Cætera in loco sacro tuta erunt.*

19 *Generalis Canonistarum de immunitate Ecclesiastica conclusio.*

10 *Ex Iure Canonico* { *Loca sacra tantum excludunt eos, qui suo scelere, eadem loca contaminant.*
Loca sacra tuentur omnes maleficos vsq; ad decisionem officialis, de immunitate, secundum nonnullos.
11

12 *Pernitiosa iuris Canonici Laxitas* { *Non seruatur à Iudice seculari.*
21 *Ridetur à Ioan. Petro de Ferrariis.*

20 *Canones ex communi consensu, Ecclesiasticam libertatem negant* { *De populatoribus agrorum.*
22 *De immunitate Ecclesiastica varia discordantia.* *Insidiatoribus viarum.*
Homicidis.

TAmetsi longe superius de duplici meminerimus Maiestate, diuina scilicet & humana, & de earum læsione cum pœnarum varietate: Non tamen vtramq; ibidem ita expressimus, vt quicquid alterutrius læsionem concerneret, hoc illic totum accuratè commonstraretur. Ibi enim animus erat ipsas Maiestatum læsiones tantum apertas explicare, cum earum pœnis ordinariis: volens alibi quoque ea crimina suo ordine proferre latius, quæque vtcunque ad læsiones Maiestatum referenda viderentur, ali-
1 quanto amplius explicare. † Ad earum igitur numerum sese præterea adiungit, & hic sese primo offert templorũ violatio, quæ profecto ad crimen diuinæ Maiestatis iure
2 applicanda fuerit. Etenim † templa violare, aliquam vim ac violentiam in templis, aut cœmeteriis committere, aut inde aliquem confugientem euellere, qui eô libertatis aut patrocinii gratia confugisset. Et huiusmodi vis, nonne tibi videtur Maiestatis diuinæ grauis offensio? & libertatis Ecclesiasticæ enormis & violenta turbatio? Quod iura dum considerant, varie hoc crimen puniendum statuũt, sicut & ipsum va-
3 rie quoque interpretantur & intelligunt. † Nam quisquis sacras ædes, templa, [illegible] aut sacra monasteria, eorumque fines, finia, septa, atria, vel porticus, per vllam illatam violentiam violat: dum iura ciuilia (quoniã crimen læsiestatis committit, l. Fideli, C. de hæret. Eccles. confug.) plectendus est vltimi supplicii animaduersione, & rum confiscatione. l. fin. primo C. de his qui ad Ecclesiã confug. &
4 & alii scrib. Ex Iure vero † Canonico dus est restitutione personæ auulsæ ratione omnium detrimentorum, alia quoq; pœna arbitraria, iuxta qua & circunstantias rerum, per ea quæ & notantur in c. Non minus, & in c. sus. ext. de immu. Eccles. Et potest pecuniaria pœna puniri: nẽpe mul gentorum solidorum, c. Si quis com 17. q. 4. Deinde, vt violatores, & vt latrones habendi sunt, & excommu di, donec resipiscentes damnum om sarciant, & ablata per pœnitentiam re ant, c. Sicut antiquitus, eadẽ Cau
5 stione. † Verum non est quod quam personarum abstractionem à locis sacris crimine notes, & violationem templo

omines: quia ne ipſę leges quidem Cano-
nes ſeu Canones, quaſuis perſonas liber-
ate Eccleſiaſtica donant, ſed multas (potiſ-
ſimũ triplices) ab ea arcent, quib. priuilegia
ſacra, & ſacra loca patrocinari nolunt: ſed
ta à ſeculari Iudice, è templis, & aliis locis
ecris eripi ſinunt. ac omnibus eaſdem eri-
piendi poteſtatem faciunt. † Primò enim è
templis (citra templorum violationem) e-
ripi ſinunt latrones quoſuis publicos, vel a-
liorum depopulatores, ſicarios in memori-
es, aut viis publicis graſſantes, c. Inter alia,
extr. de immu. Eccleſ & ibi Panorm. & alii
rib. c. Sicut antiquitus, iuncta gloſſ. in
cab Niſi publicus, 17. quæſt 4 & l 1. & 2. C.
uando liceat vni. ſine iudi. ſe vindi. Item †
omicidas furtim & ex captatis inſidiis ho-
icidium perpetrantes, & non aperto Mar-
, perterxt in c. 1 ibi, per induſtriam, & ibi,
inſidias. & ibi Docto. extr. de homicid.
eindè † eos arcent, qui ſub titulo Eccle-
ſiæ libertatis, & ſub ea confidentia ho-
icidium committunt vt à patrato crimi-
e ſe mox in locum ſacrum proximũ re-
ant, tãquam ibidem per locum ſacrum
unde non commiſſuri aliàs crimen tale,
protectionem Eccleſiaſticam ilicò à fa-
perarent: aut niſi cœmeterio proximi,
certum ſubterfugium, poſt factum
micidium, conſpicerent ad templum
locum ſacrum. Nam quum hac ſpe
rioſius peccent, non ſunt per talem
am ſpem à libertate Eccleſiaſtica de-
endi: ſed Iudici ſeculari potiùs relin-
ndi, c. vltim & ibi Panorm. aliique ſcri-
extra. de immun. Eccleſi. Nemo e-
ſub ſpe veniæ peccare debet, cap. Illud,
. de cleric. excommunica. miniſtran.
Quando quis, de conſecrat. diſtinct.
Quia facilitas veniæ, incentiuum tri-
delinquendi, c. Eſt iniuſta, 23. quæ. 4.
Vt clericorum, extr. de vita & honeſt.
Item per † Eccleſiaſticam libertatem
defendũtur illi latrones, milites. & po-
ri illi, qui in tabernulis, & fornicibus
iuxta loca periculoſa, & ad ſpoliandum ac-
commoda potitant, quiq; conſpectis mer-
catoribus aut aliis viatoribus illinc euolãt,
& bonos quoſuis ibi trucidant, aut ſpoli-
ant: nuſquam enim locorum ſacrorum ta-
les liberi eſſe poſſunt. Plures alios præterea
à dicta Eccleſiaſtica libertate iura Ciuilia
excludunt: nempe homicidas, virginum ac
mulierum raptores, vel violentiæ illato-
res, & adulteros, per §. Quod ſi delinquen-
tes, in Authent. de manda. Princip. colla. 3.
10 de quibus ſuprà. Iura tamen † Canonica
in his non per omnia ciuilibus legibus con-
ſentiunt, ſed teſe iis opponunt. Volunt
enim tum ſolis homicidis, raptoribus, &
adulteris ademptam eſſe libertatem Eccle-
ſiaſticam, quando crimen in loco ſacro cõ-
miſſum eſt, c fin ext. de immu Eccleſi An-
gel. in § vlt. in fin. in Authentic. vt liceat
matri & auiç, & Alberi. de Roſa. in rub C. de
iis qui ad Eccleſ confug. dicens in hac ma-
teria, iura ciuilia ſequi debere iura Canoni-
ca & Io. Berberii in ſuo iuris viatorio titu.
11 de violatori. immunita. Imo ne in illis †
quidem criminibus volunt Eccleſiaſticam
libertatẽ negandam eſſe malefactorib. ſed
iis debere eſſe præſidio: & neminẽ, quem li-
bet enormem maleficũ ſeu malefactorem
volunt à loco ſacro eripiendum eſſe: donec
officiario ſpirituali priùs ſignificatum fue-
rit, quis fuerit malefactor, & quodnam cri-
men commiſiſſet. Et ſi tale tandem co-
gnoſceretur eſſe crimen, quod Eccleſiaſti
co priuilegio indignum eſſet: tum demum
ex permiſſu Iudicis ſpiritualis volũt, ciuiles
Iudices dictos maleficos ſeu malefactores,
è locis ſacris detrahere poſſe, & non aliter, §.
Neq; autem, in Authen de manda. Princi-
pũ Colla. 3. & c. Interalia, & ibi omnes Doct.
ext. de immu. Eccl. & D. Boërius in ſuis de-
ciſionib. aureis, q. 109 ad principiũ, in prima
parte. Verũ Eccleſiaſtica † & nimis laxa vo-
12 lũtas plus æquo maleficis ac malefactorib.
fauens, & elabendi occaſionem præbens, &
impunitatem tribuens, magnam ſæpe in-

stitiæ remoram & dilationẽ gignit: obquã non tarò criminosissimi, & punitione dignissimi, cum graui detrimento Reip & iustitiæ, & cũ maiori malo agricolarũ, mercatorum, & bonorum ciuium, elapsi sunt: Ideoq; talia iura Ecclesiastica non seruantur de facto: sed per Iudicem secularem extrahuntur, vt inquit Ioan. Fab. in § fin. Instit.
13 de iis qui sunt sui vel alien. iur. Ecclesia † quoque (vt ad intermissas personas redeamus) non tutatur monachos apostatas: hos enim ipsorũ præfectis monasticis siue prælatis citra loci sacri violationem eripere o-
14 mni iure concessum est. Neque etiam † libertatem iam sæpe dictã confert iis, qui clericum vllum occidũt. Item nec patrocina-
15 tur † Iudæis, Saracenis, Infidelibus, Hæreticis, Schismaticis, Incẽdiariis templorum, & similibus, l. 1. C de iis qui ad Eccle. confu. Ioan Berber. in suo iuris viatorio, titu. de
16 violator. immunita. Neq; † etiam mancipiis seu seruis à Dominis suis aufugientib. l. Si seruus, C. de iis qui ad Eccles. confug.
17 Iura † quoq; & edicta Imperatoria ab Ecclesiastica libertate reiiciendos volunt nefandissimos illos fures ac raptores (clanculariosne, an violentos dicere malim, nescio) qui quibusuis optimis mercatoribus, patriæ quasi parentibus alumnis, callida nocturnaq; fuga aliquò profugientes, omne debitum ipsis creditum eripiunt, auferunt, & nequiter furantur: vulgus Bancrotas vocat: optarim ego illos (caue, me ex stomacho loqui putes) omnes ilicòcitra vllũ Principis indultum in ostio suo laqueo strãgulatos. Meæq; sententiæ adstipulantur va-
18 tia Principis nostri Caroli Rom. Impera. V. diplomata: quibus huiusmodi raptorib. omnem libertatem adimit, & seueriſſimè vbiuis locorum comprehendendos & puniendos mandat. veluti in diplomatibus suis euulgatis, annis 31. & 40 In quib. tales fraudulosos Bancrotas declarat esse publicos la-
19 trones & reipub pestiferos hostes. Ideoque citra omnem dissimulationem, sine vllo fauore, & sine strepitu & figura iudicij, & absque vllius priuilegii consideratione, liqueo statim puniendos mandat. Quæ quidem edicta, & diplomata tam optarim seueriſſimè citra vllam conniuentiam passim exequi & seruari, quam sunt prudenter & vtiliter edicta & promulgata. Sed quæri hic nequaquam absurdè potest: An quemadmodum personæ gaudent immunitate, gaudeant similiter & bona in locis sacris
20 depositа vel allata? Respondeo † pauciss. omnia bona tuta esse in locis sacris. Quemadmodum bona Principum, hoc est bona debitorum Fisci, Principis aut reipub. qui non gaudent immunitate, & è locis sacris efferri possunt, citra illius loci violationem. Princeps enim ex iure suo consuevit quibus bona è templis citra templorum violationem eripere arg l. Diuus, ff. ad l. Iul. pecul. Quod fieri tamen non posset de bonis alicuius priuatæ personæ, hoc est, debitorum priuati: quia tunc immunitate gaudent: & ita intelligatur c. Sicut antiqua. 18. q. 4 sæpenumero prælegatum cum concordantiis: Nisi certè hoc fieret ex cum consensu Episcopi, quem quidem dissensum recusare non deberet: quia Ecclesia nequaquã constructa, & ædificata est ad faciendum alicui iniuriã ac damnum. Hactenus ita hactenus de Ecclesiastica libertate, quibus ea patrocinetur, quibus verò minime
21 in genere dictum sufficiat. Strictim † hîc iterum communem conclusionem orsum posuero, qua omnes simul complectiuntur de Ecclesiastico patrocinio tribuendo. In hoc enim omnes † Canonistæ conueniunt, vt Ecclesiastica libertas tributur omnibus maleficis seu malefactoribus, exceptis tribus, scilicet, depopulatoribus agrorum, insidiatoribus itinerum, ac homicidis insidiosis, d. c. Inter alia, & d. c. 1. ext. de homicid. Ioan. Fab. in § fin. Institut. de iniur. sunt sui vel alie. iuris. † Verùm hanc Canonum & immodicè licentiosam protectionem ridet Petrus de Ferrariis in

gustica.titu. forma inquisitionis, versicul. Iuuspotest non improbabiliter quæri. Dicit enim iura Canonica fuisse ad placitum, & sine ratione facta: imò contrà ius diuinũ, quo cautum est: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autẽ fecistis eam speluncã latronũ, c. Decet, de immu. Eccle. lib. 6. Si. n. Deus noluit tolerare ementes & vẽdentes in Ecclesia, sed eos eiecit: quãto magis non vult receptari in Ecclesiam latrones, homicidas, & similes, vt ibi latiùs: & eundem citat D. Nicolaus Boërius in suis decisionib. aureis, q. 109. nonnulla etiam addens: quos tẽpore & loco opportunis videre licebit. † Vbi idem D. Nicolaus abundè tractat discordantias legistarum & canonistarum inter sese, & rursum discrepantiam legistarũ à canonistis, & contra, quas omnes brevitatis studio omittimus, tametsi nonnihil earum suprà attigimus. Cætera enim apud eundem Boërium loco prædicto latiùs tibi perlegenda committimus. 23

CAPVT CIX.

De publicæ fidei, Saluaguardiæ, siue securitatis violatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 109.

Saluaguardia { *punitur* { *Hac capitaliter.* / *Hac pœna infractori constituta.* } } *Securitas pub.*

Saluaguardia quando dicenda est violari.

Securitas publica non verbo, sed facto violatur.

In dubio violata securitatis inhærendum est verbis.

Amplior de securitate videnda insinuatio.

ET publicam fidem vel publicam Principis indictam pacem, Saluaguardiam, aut securitatem infringere, violare quoque ciuilitiæ leges, ideoque nec impunibile id crimen relinquitur. Quisquis enim † 4
vltam Principis publicam fidem (vulgo *Saluaguardiam*) siue securitatem, volens faciensque violauerit: is puniendus est capitaliter, vltimoque supplicio subiiciendus, vulgata l. Denunciamus, ad fin. & ibi scrib. Cod. de iis qui ad Eccles. confug. Tum † autem intelligitur publica violari Principis fides, quando quis directè & ex aduerso quippiam contra talem prohibitionem committit: ita vt is qui ad sui defensionem eidem Saluaguardiam ac securitatẽ à Principe impetrauit, per alterius violẽtiam, aut vltum dedecus patiatur, aut detrimentum. Quisquis † autem violat & infringit eam 5
publicam pacem siue securitatem, quam magistratus inter quosdam ciues sub certa pœna constituit seruandã: is primus infractor puniendus est ea pœna, ad quam vterque obstrictus fuerat, quæ aliquando ciuilis, aliquando capitalis fertur: iuxta cõsuetudinẽ locorum, vbi ea publica pax aut securitas aliis indicitur. Quæ † quidẽ pax siue securitas minimè verbis infringitur, sed facto tãtùm: ad ipsius enim violationẽ non minùs factũ requiritur, quã in actuali furto, l. Si quis vxori, §. Neque verbo, ff. de furt. Sicut ad verã quoq; quæstionẽ probãdam, non sufficit quæstionis terror ac commonstratio: sed ipsum factum, ipsaque pœnaria quęstio requiritur, l. Item apud Labeonem, §. Quæstionem, & §. Quæstionis, ff. de iniuriis. Quum enim securitas apertè pugnet contra ius commune, ideo ipsius violatio nulla verbali iniuria dicenda est cõmitti, sed facto vt diximus, arg. l. Constitutionibus, ff. de iniur. Cæterùm † ad cõuincendã securitatis violationẽ, oportet verba ipsa

in securitate prolata, accuratè (potissimum quando dubitatur de facto) expendere, & & vltra ea non progredi: sed iuxta eorum formam, sententiam proferre, l. Non aliter, 6 ff. de legat. 3. Qui † ampliora de hac securitate desiderat, is tractarum securitati Guilielmi de Cuneo consulat, Item Decisionum Capellæ Tolosanæ, q. 401. & additionibus ibidem.

CAPVT CX.

De pacis ac Inducíarum violatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. IIO.

1.5 *Non miles* } *violans inducias furto, punitur* { *Quadruple, & infamia.*
Miles. { *Capitaliter.*

2.6 *Inducias violans* { *Hostem ladendo, vel cædendo* } *punitur* { *Pugno.*
3.7 { *Hostem occidendo* { *Capite.*

8 *Clericorum inducias violantium punitio, erit excommunicatio.*

NEque inter leuia crimina computanda erit Principum publicæ pacis violatio, siue inducíarum in bellis pactarum infractio. Quisquis † igitur priuatus non miles, 1 post publicam indictam pacē, aut post proclamatas inducias (quæ pactæ fuerant, aut à Principibus, aut à ciuitatibus) præsumit vlterius in aduersarios grassari, aut mercatoribus, aut agricolis sua per vim eripere: is puniendus restitutione quadrupli, deinde vt perfidus damnādus est publica infamia, qua omni publico munere indignus efficitur. † Qui vero vnum ex hostibus, tempore 2 inducíarum durante, aut cædit, aut lædit, is plectēdus est amputatione pugni, aut certe punitur alia pœna arbitraria, iuxta qualitatem & circunstantiam facti & perso- 3 næ. Qui autem eodem durante † tempore hostem occidit, is puniendus est capitaliter 4 animaduersore gladio. Sic ipsi † authorati milites & quicunque alii militiæ sacramento adstricti, qui hanc pacem atq; hasce publicatas inducias malitiosè infringunt & violant, puniendi sunt quoque capitaliter, ob publicæ pacis violationem, l. fin. ad 5 ff. de re militar. Cæteri † vero ab omni militiæ sacramento liberi, qui tales publicas inducias frangunt, puniendi sunt pœnis 6 dici arbitraria. Alium † vero lædentes plectuntur amputatione pugni. Alium † autem occidentes, puniuntur capitaliter, 7 ante quoq; diximus. Porro si alio quoque obliquo modo pacē publicam, aut ducias publicas violant, extraordinarie 8 niendi sunt. Personæ † vero Ecclesiasticæ has publicas inducias violantes, plectuntur sunt Ecclesiastica excommunicatione, l. li qui 24 q. 3. & priuatione, c. 1. in fin. treug. & pace. Atque ipse quidem Episcopus hanc violationem non puniens, tione damnatur: multo magis igitur inferior presbyter aut clericus violationem committens, cuius dolus cōmittentis dubie æquius puniendus foret, quam Episcopi non punientis negligentia: hanc Ecclesiasticarum personarum punitionem cernes nō admodum obseruari. quare de quoq; ne verbulum vllum posthac.

CA

CAPVT CXI.

De violatione sepulchrorum.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. III.

Sepulchri violati punitio varia.
Domum direpta sepulchra continens, confiscanda erit.
Sepulchralia diripiens, quasi sacrilegus est.
Iudex violationem sepulchri non puniens, damnatur 20. lib. auri.
Cadauer sepulchro auferens, punitur { *Plebeius, capitaliter.* / *Nobilis, perpetuo exilio.*
Violati sepulchri punitio apud Canones nulla.

ITa alia insuper violatio, qua non solum viuentibus, sed & mortuis quoque iniuriam inferimus: nempe quum sepultorum saxa, epitaphia, columnas, statuas, aut alia sepulchrales imagines efferimus: quod facientes crimen violati sepulchri committere dicuntur, quod sua punitione quoque minime non vacat, l. Qui sepulchra, C. de sepulchror. violat. Quisquis † igitur alicuius frangit aut aufert saxum, aut lapidem sepulchralem, imaginem, columnam, aut alia sepulchralia ornamenta: is condēnandus est restitutione rerum earundem ablatarum, contra illius sepulti veros posteros haeredes: & deinde mulcta centum aureorum, l. Prætor ait, ff. de sepulch. viol. imo per C. decem pondo auri, l. Qui sepulchra, eod. tit. Eadem † pœna quoq; damnandus nefarius ille ablator, & sepulchri violator contra omnes, qui de harum rerum ablatione ipsum apud Iudicem vrgebunt, etiamsi eorum nihil omnino posteritatis cauterefset. † Quin ipse locus siue ipsi domus in quam huiusmodi saxa, marmora, lapides, sculpturas, &c. ipsi raptores deportarunt, ea per sententiam adiudicanda erit fisco l. Si seruus, C. eodem tit. de sepulchr. violat. Nam † quisquis hoc crimen committit, sacrilegus habendus est, & de sacrilegio iuxta iura puniendus in decem libras auri, d. l. Qui sepulchra, & l. Pergit, C. de sepulchr. viola. Iudex † vero qui dissimulanter hoc crimen non punit damnandus pœna 20. lib auri, l. Si quis sepulchrum, C. eo. 6 tit. Qui vero temerarius † præsumit è sepulchris eximere ipsum cadauer exanime, aut ipsius ossa vlla, aut reliquias quasvis: is certe grauius, nempe capitaliter puniendus est, summoque supplicio afficiendus potissimum si plebeius fuerit, aut infimæ conditionis seu fortunæ homo: Si verò nobilis fuerit, damnandus est perpetuo exilio, l. fi. ff. de sepulchr. violat. quod vocant iura deportationem, l. Relegatorum, §. Hæc est differentia, ff. de interdict. & relegat. nisi vi & armata manu id feciſſet & aggressus fuisset more latronis: quo casu capitaliter plectendus est: Si autem sine armis, vsque ad pœnam metalli, l. Prætor ait §. Aduersus eos, ff. de sepulchr. violat. Quæ autem pœna violati sepulchri esse soleat, ruminabitis per gloss. super verb. Crimen, in l. 1. & in l. Si quis, in verb. violatores, C. eod. tit. Necnon in l. Prætor ait, super verb. Centum aureorum, & in l. fin. ff. eod. tit. de sepulchro. viola. ad quas pium Lectorem remitto. De 7 iure † autem Canonico nullam pœnam statutam reperio, nisi quod gesta irritantur, c. Fraternitatem, ext. de sepultur. Et vt paucis absoluam, quia hac tempestate Ecclesia abunde prouidit de cœmeteriis, hoc crimen in dissuetudinem abiit, parumque hæc rubrica in vsu est, ideo ingenii vires in ea exercere superuacaneum foret.

CAPVT CXII.

De Furto.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 112.

1 *Furtum criminum omnium generalissimum.*

2 *Furtum prohibetur iure*
3 - *Ciuili.*
4 - *Naturali.*
5 - *Consuetudinario.*
6 - *Canonico.*
- *Diuino.*

7.8 *Furti definitio duplex.*

9 *Furtum fit cum*
10 - *Contrectatione, id est, ablatione.*
- *Fraude.*
11 - *Ablatione rei*
12 - - *Alienæ.*
13 - - *Mobilis.*
- - *Corporalis.*
14 - *Vsu pignoris.*
15 - *Animo furandi.*
16 - *Inuito animo domini.*

17 *Furtum est bifariam*
18 - *Simplex, id est, non compositum.*
20 - *Non simplex, id est, compositum, & qualificatum.*

18 *Bursicopi lepidum exemplum.*

19 *Bursicopi aliud exemplum.*

21 *Furti cum*
22 - *Violatione sacrorum*
- *Violatione armorum*
23 - *Homicidio, vel vulnere* } *punitio qualis.*

24 *Furtum compositum iuxta maioris partis culpam puniendum.*

25 *Simplex furtum punitur iure*
26 - *Veteri in*
- - *Seruis, fustigatione, vel loris, vel virgis.*
- - *Liberis*
- - - *Nobilibus vel in dignitate constitutis, pecunia.*
27 - - - *Ignobilib. vel extra dignitatem &* - *Probis tam, pecunia, si solu[illegible] essent, alias [illegible]ralit[illegible].*
28 - *Nouo*
29 - - *Prima*
- - *Secunda*
- - *Tertia* } *vice*
- - - *Flagellatione.*
- - - *Auris abscisione.*
- - - *Laqueo vel puteo.*
- - - *Improbis, corporaliter.*

30 *Fur vocatus*
31 - *Primò*
- *Secundò*
- *Tertiò* } *Fur*
- *Simplex.*
- *Consuetus.*
- *Famosus.*

32 *Cur fur morte mulctetur.*

33 *Furtum simplex Longobardi puniunt*
34 - *Primo, extinctione alterius oculi.*
- *Secundo, nasi praecisione.*
- *Tertio corporaliter.*

Iumenti nullam punitionem admittunt in facie.

Infurto iura Ciuilia nec agnoſcunt { Magnitudinem, nec Aetatem.

Furtum grauatur potius frequentia, quam magnitudine vel aetate.

Infurto ſimplici obſeruanda ſunt { Furum { Neceſſitas. Inopia. Fames. Conſuetudo. Voluntas. Calliditas. Simplicitas. Res furto ablata. Tempus furti. Locus. Qualitas furis.

Proprio furto ſimplici ſuſpenduntur { Famuli dominis ſuis furantes. Fures equorum, boum, vomerum. Concisores monetæ Principum. Hoſpitis ſuo furantes. E locis ſacris furantes, vel ſacrilegi. Plagiarii, & mangones.

Furtum quo { Liberi aut uxores } Furantur { Parentibus aut Maritis } Iura non puniunt.

{ Patri Marito } conceditur furata à { Liberis Vxore } bona vbique poſſe referre.

Adulterans alienam vxorem marito furantem, punitur capitaliter.

Furmarito furans, & cum macho fugitans, punitur exilio, vel arbitrario.

Fures in iure ſunt quadrifarii { Improbi & ſimplices. Improbiores, atq; hi { Effractores. Expilatores. Saccularii. Directarii. Improbiſſimi, vel graſſatores. Plusquam improbiſſimi, id eſt, latrones famoſi.

Furum item alii ſunt { Manifeſti. Non manifeſti.

Amara reprehenſio pratorum, bona furum ſibi vſurpantium.

Furta licita ſunt quæ fiunt { De iubente. aut Iure permittente.

Carnifices in quibusdam locis furtorum ſunt receptores.

55 *Exemplum furti, in valido mendicante.*
56 *Aliud exemplum furtiin valido mendicante lepidum.*
57 *Exclamatio in neglectum legis vnicæ, de mendicantibus validis.*
58 *Constitutiones Philippi & Caroli V. de vagabundis, & validis mendicantibus.*
59 *Lues institutionis Scholarum pauperum apud Brugenses.*
60 *Fur magis est qui parua furatur, quam qui magna.*
61 *Furtum an sit casus fortuitus, & computetur inter casus fortuitos?*
62 *Furtum vnum magnum an æquipolleat tribus furtis.*
63 *Frangens ostia meretricis causa libidinis, aut teneatur de furto inde secuto?*
64 *Furari rem furatam à fure, an liceat?*
65 *Fur an præsumatur, penes quem res furtiua est inuenta, & vtrum contra eum possit agi actione furti?*
66 *Furtum an committant domini temporalis, capientes res commissas per naufragium, id est, naufractas?*
67 *Furtum committunt D. temporales capientes res commissas per naufragium.*
68 *Spoliantes patientes naufragium, sunt excommunicati.*
69 *Afflictis non est addenda afflictio.*
70 *Fiscus nihil sibi vendicat in alterius calamitate.*
71 *Vxor an & quando possit facere eleemosynam sine consensu mariti? & si facit vbi non potest, ne furtum committat?*
72 *Vxor an possit commodare sine consensu mariti? rem siue.*
73 *Eleemosyna de rebus alienis non licite fit.*
74 *Vxor an possit litigare sine consensu mariti? remissiue.*
75 *Vxor an possit compromittere sine consensu mariti? remissiue.*
76 *Vxor an possit alienare, quod prohibitum est alienari? remissiue.*

EXplicatis variis criminum generibus, quæ non vsquequaque frequenter occurrunt, enarrandum quoque tandem fuerit criminum pene omnium generalissimũ,
1 furtum: quod † vbique gentium tam est familiare, vt vix vllum inter mortales reperiatur aut frequentius, aut notius, eoq; non minus ad societatem humanam tuendam
2 pernitiosum & detestabile: ideoque † quouis iure prohibitum. Primo, Ciuili, vt ff & C. de furtis, clare & aperte cõstare haud du-
3 bium est. Deinde Iure † naturali, quod ostẽditur aperta l. 1. ad fin. ff. de furt. & §. Furtum. Instit. de oblig. quæ ex delict. nascun. Ius enim naturale dictat, vt quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris: hinc est, quod Scythæ, qui iure scripto carent, nullum delictũ grauius puniunt quam furtum, vt apud Iustinũ: Adhæc Iure prohibetur † Consuetu-
4 dinario, vti ipsa quoque communis exposi-
5 entia docet. Præterea Iure † Canonico, c.
6 extra, de furtis. Postremo, Iure † prohibetur Diuino, sicut in Decalogo aperte mandatur, cum dicitur: Non furtum facies.
7 autem † furtum, alicui clam, occulte, & ne armis, sua eripere: vel furtum est abigere bona mobilia, vel vsum eorum contra possessoris consensum animo furandi fraudulose auferre: Aut (si mauis Iurisperitorum
8 definitionem) furtũ † est contrectatio fraudulosa rei alienæ mobilis, corporalis, vel tiã vsus eius, possessionisve, quæ fit animo lucrifaciendi, inuito domino, l. 1. ad fin. de furt. & §. Furtum, Institut. de oblig. ex delicto nascuntur. Hic autem furti definitionem ipsam ad verbum exprimere debuit, quod tamen in aliis criminibus adhuc
que obseruatum comperies, Dicitur au-

in † definitione (contrectatio) non ex rigore grammatico, pro quouis contactu rei alienæ, quæ nullum obligat vllo crimine; sed contrectationem Iurisperiti omnes hic intelligũt actualem rei alienæ ablationem, hoc est, furtum, quod sine fraudulosa contrectatione fieri nequit, licet voluntas furandi & auferendi adfuerit, aut licet id ipsum conceptis verbis, aut scriptis vllis quis minatus fuerit: Sola enim & nuda cogitatio, & furandi voluntas, aut scriptura, aut contractus, furem facere non possunt, nisi actualis sequatur rei ablatio, d. l. 1. versicul. Sola cogitatio, ff. de furt. Diximus autem † in definitione (fraudulosa) quia si quis credat aliquem facile permissurum contrectare, hoc est, auferre res suas, is ablatiuus 16 contrectator nullum furtum committeret. Similiter, si quis clanculum res alienas auferat, putans easdem esse suas, omnique iure sibi proprias, & ob hoc nihil inconcessi se patrare credens, sed omni iure licita: is ipse ablator propter errorem nullo modo furtum committit, quod nec is error, nec ablatio fraudulosa fuerit, §. Quia tamen, Instit. vi bo. raptor. Dixi † item in definitione (rei alienę) quod reiproprię nemo furtum committere possit, nisi eandem rem forsan haberet cum alio communem: 18 Eam enim non tam suarum rerum, quam communarum fur habendus esset, l. Si socius, ff. de furt. Dictum † est præterea (rei mobilis) immobilia enim (vt ipsa vox sonat) propter summam suam grauitatem & onus moueri & contrectari vel auferri, non possunt, §. Quod autem, Instit. de vsucap. Si tamen quis cretam ex fundo alieno abstulerit, furtum committit, non quod cretam effoderit, sed quod eam scilicet mobilem effectam abstulerit, l. Si cretę ff. de furt. Item insuper (rei corporalis:) Quia † res incorporales sicuti nec tradi nec possideri possunt, ita contrectari nec auferri, l. Seruus, §. Incorporales, ff. de acquir. re domi. Item † item in definitione (vsus, possessionisve:) Quia si creditor vtatur debitoris pignore, vel si depositarius vtatur deponentis re deposita, vterque furtum committeret. l. Si pignore ff. de furt. & §. Furtum autem, Instit. de obligat. quæ ex delict. nascũt.

15 Dictum etiam fuit (animo lucrifaciendi) † propter eos, qui res alienas interdum contrectant & secum auferunt, non tamen animo furandi auido, & ex ea re lucri quippiam parandi cupido: ideoque etiam nullum furtum tales committunt: quia nullum furtum sine affectu furandi, & sine lucri amore inde parandi, committitur, §. Item si is, Instit. de vsucap. & § Placuit Instit. de obligat. quæ ex deli. nascun. Dictum est denique in definitione (Inuito domino) quia quando fit domino permittente, etiam si furripiens putet eam ablationem inuito domino fieri, furtum non est, § Placuit, cum §. seq. Instit. de obliga. quę ex delic nascun. Post furti definitionem ad ipsius diuisionem procedendum est. Furtum igitur est duplex: † Alterum simplex: Alterum non simplex. Simplex furtum & nõ compositum, id est, sine aliqua alterius criminis cõpositione, est cui nullum aliud crimen aggrauans vna coniunctũ est. Huiusmodi furtis subest aliud furti genus, quod † bursicopiam vocare possumus, id est, bursarum abscissionem In quo crimine multi dexterrimi sunt, & astutissimi, qualem ego audiui de quodam Antuerpiensi, qui in æde virginis Mariæ sacra conspexit quatuor aut quinque mercatores Brugenses mihi notissimos, horum vnum altari cuidam incumbentem in re diuina, latenter is fur aggreditur, astat, & crumenã mercatoris expera (quam sub toga suspensam habuit) subripit, in qua fuerant plus minus 100. Carolini. Mercator domum reuersus, subrepram crumenam comperit tacetque ne aliis risui fieret. Proximo dominico die, eodem in altari breuiori pallio amictus denuo incumbit, peramq; rursus apertius ostentat. Accessit idem larus hians, cru-

menamq; tentat. Mercator ipsius manum persentiscens ocius se erigit, furem capillis comprehendit. Vah (inquit) fur nequissime, tu es qui superiori Dominica hic crumenam meam surripuisti, eandem mihi ocius redde, aut te hic comprehensum curabo. Fur veniam, & ne pudefiat, rogat: reddam tibi (inquit) omnem pecuniam tuam loco mihi per te designando. Hic mercator, prandebimus (inquit) quaterni in Leone in foro, illuc pecuniam mihi referas volo, aut in patibulum te abreptum curabo. Noui enim vbi habites, quidve exerceas. In prandium fur reuertitur, pecuniam surreptam numerat, & vt factum secretum maneat, orat. Cum iisdem mercatoribus prandet, absoluto prandio à Mercatoribus rogatur cur tam vili, & sceleroso crimini sese addixerit. Quid (inquit) facerem, huic furto à multis annis assueui, & versatissimus, astutissimusque in eo euasi, vt iam vix me ab eo temperare queam. Si mei artificii specimen aliquod experiri cupitis, agite contendo vobiscum periculo huius symboli, quod alicuius vestrum crumenam surripuero proxima dominica, si ad templum vos vēturos cum crumenis, promittitis. Mercatores conditionem accipiunt, & circa futuram dominicam singuli crumenas suas quam possunt abditissimè occultant, alius in femorali, alius sub axillis, alius in tunica, quartus in ocreis. More igitur solito hi mercatores templum adeunt, peracto sacro ad diuersorium redeunt. Inter prandendum meminit vnus eorum de fure, num quis eorum ipsum in templo vidisset, id singuli negabant. Hoc dicto fur ipse in cœnaculum venit, conuiuas salutat, rogat num memores essent pacti, octauo die inter eos initi, an nemo ipsorum perdidisset crumenam suam, singuli suas perquirunt. Vnus atque alter dixerunt, ego meam habeo, alius ego quoque meam. Vnus vero comperit partem manicæ suę vnà cum crumena simul abcisam. Fur eandem ilico tradit. Mercator rogat quibus technis id feciſſet: Nouacula (inquit) acuta, & pollice plumbato, in processione, populi compressione. Hic cachinnum vlitur, artifex laudatur & potatur strenuè prandio furem dimittunt, duobusque reis ornant, ad saniorem interim mentem & ad resipiscentiam ipsum admonent. 19 iidē† mercatores intra pauculos dies proficiscuntur Bergas, vbi ipsis non procul Bergarum portis aduehitur obuius iam iam suspendendus. Conscendunt in editiorem colliculum Iustitiæ executionem conspecturi. Adiungit se eis paru nebulunculus, eandem quoque executionem conspecturus, à mercatoribus sciscitur, vt melius conspiceret erigitur, cingitur, & sese vt fortiter teneat, iubetur. quod hic nebulunculus grauiter fecit, & num ipsorum stricte complectens, ne num ipsum læderet, ipso mercatore negante, futunculus suum artificium exercet, & mercatoris cui adhæserat crumenam, abscindit, quod idem mercator non prius perceperat, quam Bergas in diuersorium venerat. Huiusmodi technas, furta flagitiosa quotidie nobis fiunt obuia & crebriora sunt quam Reipublicæ bene est, sed de his plus satis. Porro non simplex furtum, id est, compositum cum 20 crimine est, † quod aliquo additamento vel circunstantia aliqua grauante, complicatum aut aggrauatum est: velut sacrilegium, quod furtum est non simplex, sed qualificatum, duplex vel compositum. Præter enim rerum violentam ablationem adiunctam quoque habet vel loci sacri violationem, vel rei sacræ illicitam contrectationem: Ideo is ablator non vt simplex fur puniendus est, sed acrius, & enormius quo is fur non simplex habeatur, sed fur cum adiuncto, nempe fur sacrilegus. Sic etiam 21 qui † quippiam furatur adhibita violentia publica vel priuata, effringendo seu aut alia repagula, vel obices: is (quia non simplex

simplex furtum admisit, sed furtum alio
praeterea scelere auxit) non simpliciter et-
iam puniendus esset, sed lege Iulia de vi pu-
blica vel priuata: vel quia furando occidit
vel vulnerauit: & tenetur l. Cornel. de si-
car. vel l. Aquilia de vulnerato. Et sic, quo-
cunque furtum componitur cum alio
crimine, si illud cum quo componitur, in-
signius fuerit & † notabilius crimen: tunc
punitur poena criminis notabilioris. vt
dixi et iamiam allegatis & productis ex-
emplis. Iuxta hos enarratos modos dicen-
dum quoque fuerit in omnibus aliis mo-
dis similibus, in quibus cum furto aliud
crimen coniunctum adhæret, quod mul-
tis exemplis tibi commonstrare possem,
nisi id plus molestiæ conferret & laboris,
quam subtilitatis. Quocirca pergamus
ad reliqua furti simplicis, cuius definitio-
nem supra tibi aperte explicauimus: nunc
vero furti simplicis varias punitiones ac-
cipe. Sed furtorum simplicium variam di-
stinctionem prius dinoscas, oportet: Quan-
doquidem iuxta iura vetera simplex fur-
tum puniebatur pro qualitate personarũ,
ad hunc modum: Si † furtum simplex com-
missum fuisset à seruo: is seruus puniebā-
tur fustigatione, virgis, loris, aut alia simili
punitione corporali citra mortem, l. In ser-
uum, ff. de pœnis. Si vero à libero ho-
mine commissum erat: tunc is liber, aut e-
tiam dignitate constitutus, aut certe nobi-
lis. Si in † dignitate fuerat, aut nobilis:
tum puniebatur pœna aliqua pecuniaria,
sicut habet l. Capitalium, §. Non omnes,
ff. de pœn. Si vero ignobilis & ab omni di-
gnitate pub. alienus: tum considerabatur,
an homo erat probatæ vitæ, an culpatæ.
Nam si is ignobilis, † idiota, plebeius fuis-
set bonæ vitæ, & qui ex consuetudine non
consueuerit talia cõmittere mala: tũc is pu-
niebatur mulcta pecuniaria: quam si sol-
vere non potuisset, cõuertebatur ea mulcta
in pœnam corporalem: In argumentum
adducebant l. 1. §. Generaliter, ff. de pœn. &
l. Quicunque, §. Quod si, Cod. de ser. fugi-
ti. Si † autem talis persona ignobilis con- 27
taminatæ fuisset vitæ, & quæ aliàs simili
perpetrasset mala, aut alia quæuis: tunc ea
puniebatur corporaliter, d. l. Capitalium,
in fine, ibi Maiores nostri in omni supplī-
cio seuerius seruos, quam liberos: famosos,
quam integræ famæ homines punierunt.
Atque ita de iure veteri, quod in puniendo
furto personarum distinctionem perpenderant. Post hac de iure nouo, quod
talem distinctionẽ non recipit, sed omnes
ex æquo de furto punit, vti habetur Auth.
Sed nouo iure, Cod. de ser. fug. & text. vnde
d. Authentic. deprompta est, in Authen. vt
nulli iudicum. §. Quia vero nos oportet,
colla. 9. constitu. 9. Sunt tamen nonnulli,
qui iuxta communem Curiarum praxim,
iura vetera, iuxta distinctionem præfatam
obseruari velint, sed his non est summa au-
thoritas: Secundum iura noua igitur in d.
Authentic. Sed nouo iure, C. de ser. fugit.
& iuxta inoletam † diuque receptam con- 28
suetudinem, simplex furtum, in fure pri-
mum deprehenso punitur flagellatione seu
fustigatione: Si secundo commiserit, puni-
tur auris alterius aut manus abcissione,
vel alia nota corporali. Si autem ita bis
correptus, non resipuerit, sed tertium fur-
tum audet aggredi: tũ ita tertio deprehen-
sus puniendus erit suspendio, nempe, quod
furtum toties iteratum, factum sit auctius
& grauius: ideoque pœnam meretur ma-
iorem. † Sed hoc suspendium furti simpli- 29
cis nascitur potius ex legum interpretatio-
ne, & ex consuetudine publicæ tranquilli-
tatis gratia obseruata, quam ex vlla certa &
constituta in iure lege, teste D. Ioan. Ber. in
suo iuris viatorio, sub Rub. de fur. Fur † au- 30
tem ille, qui secundo furti Reus deprehen-
ditur, vocatur in Iure fur consuetus seu cõ-
suetudinarius quodbini actus consuetudi-
nem efficiant, l. 3. in fin. & ibi gloss. in verb.
Consuetudini, C. de epis. audien. Bart. in l.
Cõsuetudinis, versi. Deinde quæro quot re-

quiruntur ad cõsuetudinem inducendam,
C. quæ sit long. consuet. l Capitalium, §.
31 Solent. iuxta fin. ff de pœn. Qui vero† tertio furtum commisit, is fur famosus vocatur, vel grassator: & propterea vir reste, mulier puteo, aut aliàs ex more cuiusque regio-
32 nis, ad mortem punitur: nisi enim† tales iterantes fures iustitia morte condemnet, parum profecto ad resipiscentiam furũ profuerit: imo ne pilo quidem eos correctiores reddiderit, quãlibet etiam atrocissimis pœnis, eos citra mortem affecerit. Adeo tales fures omnes pœnas iustitiæ rident, & flocci faciunt, vt earum gratia à furto rarissime supersedeant, nisi præmaturius è viuis (ne amplius obsint) suspendio tollantur. Quod quum cordati iudices & oculata iustitia cerneret, statuit tandem tertio in furto deprehensos, laqueo esse tollendos, licet in iure (quando seculum erat nostro æuo non parum melius) hoc non sit expresse notatum: nempe vt vel hoc modo communi consulatur bono potius, quam vt immodica laxitate alios in furãdi assiduo scelere foueat: atque hanc nostram constitutam legem cõ-
33 suetudinariam imitãtur †Longobardi: sed ad hunc modum aliquanto à nostro differentiorem. Nam pro primo furto, simplicem furem puniunt alterius oculi exoculatione, pro secundo, nasi præcisione: pro tertio, corporaliter ac morte. Iura vero Roma-
34 na † nihil læsionis, nihil iniuriæ humanæ faciei inferri sinunt: sed omnem faciei maculam, imo quæuis humanæ faciei dedecora prorsum aspernantur, & abominabilia esse volunt. Quocirca nec vllam punitionem in facie statuunt, quam ad diuinã effigiem effectam esse cognoscunt, l. Si quis in metallum, C. de pœ ibi, quo facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata, minime maculetur, &c. gl. in verb. Seu furtum, in c. vnico, in §. Iniuria, de pace tenenda inter subd. in vsib. feu. Cęterum
35 Iura Ciuilia† nullum discrimen ponunt inter fures ratione magnitudinis furti vel ætatis. vt puta si aliquis fur abscindat marsupium cuiusdam scholaris, quod (vt plerumque) non est munitum multis pecuniis, putans illum esse opulentum mercatorem, animo auferendi quidquid in eo inueniret, & ibi non inueniat nisi grossulum: alius abscindat marsupium mercatoris, in quo inueniat aureum: tales profecto æquali pœna puniendi sunt, quia æquali cupiditate rantur. Omnes enim fures, & iuuenes, & nes, & magni & parui furti, iura æqueo peniunt capitaliter, quando frequentia
36 tigit: quia† plus delictũ aggrauatur exquentia, quam ex magnitudine rei subæ, Iason in §. Ex maleficiis, colum. 2. stitut. vi bo. rapt. & iteratio criminis get grandiori supplicio, c. 1. de pœnitentis stinct. 5. l. 3. §. Si plures, & l. Non omnes, Desertor, ff. de re milita. Vnde elicitur furti frequentiam debere potius obseruari quam furum qualitatem. Hoc tamen
37 dum est, Iudices† non paruam debent seruationem adhibere circa furum necessitatem & inopiam: an ex necessitate fami an ex animo furandi cupido furtũ commiserint. Si enim necessitate famis, non animo fraudulenter lucrandi, furtum sit, excusari certe potest c. Si quis, & ibi extr. de furt. si non sit insigne & magnum, iuxta l. 1. ff de furt. Non enim factum pensatur sed caussa faciendi l. Verum est. §. o
38 Et necessitas† sane non habet legem: quæ etiam ob extremam necessitatem animentorum gratiam, filios suos vendidit parentes. authore Paulo lib. 5. Sentent. D
39 inde† obseruent oportet circa calliditatem aut simplicitatem furũ, hoc est, an furtum sit ex destinata malitia, vel ex consuetudine, vel ex simplicitate, & prudentia, qua putabat se tantum crimen committere certe an ex paupertate, & rerum egestate furtũ pene coactus & impulsus fuerit. De
40 inde† res obseruent, an panes aut pos furatus fuerit, aut similes res edibiles & potabiles. Ad hæc obseruent tempora cõmissi furti

furti: an fuerint ea rerum omnium penuria differta & obnoxia: an vbertate omni abundantia. Postremo, furti commissi locum diligenter obseruent oportet, & furis qualitates omnes: huiusmodi enim circūstantiæ furtum aut grauant aut eleuant, adeo vt non videam, quam æquam de furto sententiam sit laturus Iudex, qui ista non accurate expenderit. Sunt † tamen quædā 42
furta, ob quæ primo deprehensi fures morte afficiantur: veluti in Francia, & in aliis quoq; regionibus vsitatum est, ob primum enim furtum simplices fures in crucem adigere. Primo enim ad patibulū rapiunt dominorum seruos seu famulos & domesticos omnes cōiuctores, qui suo domino aliquid dum (licet primum fuerit) eripiunt: Tamen iura velint seruos seu famulos ob furtum dominis factum, nunquā publice exequendos & puniendos esse; imo nullū seruum siue famulum morte puniendum ob furtum, in domo domini sui commissum, l. Serui & filii, ff. de furt. In Francia præterea vsitatum est, primos etiam fures suspendere, qui primo ex aratris furantur vomeres, aut equos, aut boues. Deinde qui Principum monetas defalcatoria concisione diminuunt. Ad hæc qui suo hospiti in diuersis quid auferunt. vbi hospitati sunt. Item qui aliquid è templis, aut cœmeteriis, aut ex alio loco sacro furantur. Postremo plagiarios omnes & mangones, qui aliorum liberos seu filios pignora charissima surripiunt, vt aliis diuendant. vt etiam in l. fin. C. ad l. Flauī. de plagia. Huiusmodi enim fures omnes, licet simplices, licet, quæ primo commiserint, Franci tamen aliiq; permulti, in crucem surripiendos volunt. Iura porro Cæsarea in c. 1. § Si quis quinque solidos, de pace tenenda, & eius viola. in vsib. feud. furunculum etiam puniūt capitaliter & laqueo, qui tantum quinque solidos furatus esset. Verum hoc intelligas oportet, quando tale furtum simul contingit cum violatione pacis aut induciarum, aut similium 46
fœderum. Nam in talibus furtis aiunt nonnulli Doctores singulos solidos indicare & efficere vnum nummum aureum, è quibus 72. constituerent vnum libr. auri glos. in §. Et iudicare, in verb. ad trecentos, in Auth. de defen. ciuitat. colla. 3. gloss. in l. fi. & ibi Alex. ff de in ius vocan. gloss. in §. fin. in fi. Instit. de pœnis teme. litigan. cum pluribus aliis. Porro filii † aut filiæ, qui suis furantur parentibus, l. Ne cū filiofam. ff. de furt. & vxores, quæ suis furantur maritis, furtū quidem committunt; sed vti fures nō sunt punibiles. subsunt tamen Iudicis censuræ arbitrariæ, vt ex consideratis circunstantiis & personarum, & rerum aliquam punitionem instituat pro suo arbitrio, l. Si quis vxori, ff. de furt. l. vxor, ff. de crimin. expilat. 43
hæredit. Ideoque † etiam iura, patri & marito concedunt, dicta ablata bona posse referre, suoque priori vsui attribuere posse, si cubi ea conseruari aut latere cognouerint, d. l. Si quis vxori, idq; etiam citra illius precii numerationem, aut pecuniæ pro iis solutionem, l. Si mancipium, C. de rei vendicat. & l. Inciuilem, C. de furtis, & vtrobiq; 44
scribentes. Si vero † vxor marito furata, se extra mariti consortium subtraxisset, & cū aliquo adultero aufugeret, cui mariti erepta bona tradidisset: aut certe si is adulter ipse per operā vxoris marito quippiam abstulisset, aut pecuniam, aut annulos, aut argentea, aliave bona ad maritum, vel mariti domum pertinentia: tum is adductor alienæ vxoris & furator puniendus esset capitaliter, ob geminum furtum, nempe alienæ vxoris, & rei mobilis contra voluntatem mariti: Fur enim is est geminus & adulter 45
nefarius. Porro vxor † ipsa mœcha & fur punienda esset exilio, aut alia pœna arbitraria Iudicis. Hactenus de furtorum diuersitate, & de diuersis ipsorum pœnis, ex quibus colligas nunc licet, tam varios esse fures, quàm sunt varia furtorum genera. In Iure tamen enumerantur principaliter fu- 46
res quadruplices. Sunt † enim furum alii

improbi & ſimplices fures (quorum ſupra meminimus) quiq; clam, interdiu, nocteque furantur, & de his loquitur text. in d. §. Furtum, Inſtitut. de obligat. quæ ex delict.
47 naſcunt. & in d. l. 1. ff. de furt. Alii fures † vocantur improbiores, quorum quidam effractores dicuntur, qui cum effractura & aſcenſu in domum alicuius, furantur: eæ circunſtantiæ furti pœnam augent, furesque maxime grauant, vti & ſupra. Quidam expilatores. Quidam ſæcularii, qui vetitas in ſæculis artes exercent. Quidam vero directarii, qui ſe in aliena cœnacula inferunt & dirigunt: de quibus in l. 1. ff. de effracto. & in l. Saccularii, ff. de extraordin. criminib.
48 Tertii † vero, fures vocantur improbiſsimi, qui in ſtratis viisque furantur publicis, ſine hominis occiſione, & de his eſt textus in §. Graſſatores, d. l. Capitalium, qui dicuntur proprie graſſatores, & ſunt proximi latro-
49 nibus. Quarti † autem ac nouiſsimi, fures vocantur plusquam improbiſsimi, hoc eſt, qui in ſtratis viisque regiis & publicis, aut in domibus rapiunt cum hominis occiſione, aut occidendi intentione: & ii latrones famoſi proprie dicuntur, ob maioris ſceleris denominationem, & de his loquitur textus in d. l. Capitalium. §. Famoſos, ff. de
50 pœnis. Rurſus, furum † alii vocantur, fures manifeſti, alii non manifeſti: fures manifeſti ſunt, qui in furto atque adeo cum ipſa re ablata deprehenſi ſunt. Non manifeſti fures ſunt, qui furtim & clam aliorũ bona aut auferunt, aut contra eorum conſentientium voluntatem ſeruant & contrectant, § Furtum, & §. ſeq. Inſtitut. de obligat. quæ ex delict. naſcunt. Hæc tamen diuiſio non magni eſt ponderis, quod eadem ratio ſit de furto quocunque modo contracto & commiſſo. De homicidio autem & furto, pulchram & doctam repetitionem habes in §. Famoſos, conſtituto in l. Capitalium, ff. de pœnit. editam ac publice diſputatam per Dominum Iacobum Boullenc. Ebroicenſem, iuris vtriusque Prolytam in almo Aurelianẽſi gymnaſio in repetitione, homicidii furtique pœna perte diſputat, & explanat. cui annec 45. caſus, in quibus homicida à pœna tis releuatur. Huc nonnihil facit, quod bit D. Barthol. Chaſſan. humanorum Doctor nequaquam incelebris, in conſ tudines Ducatus Burgundiæ. Rub. *Des ſtices & droictz a'icelle* 5§. Quinto, per
51 res columnas. Quum † autem hactenus furto in genere & de furum pœnis ſatis explicatũ ſit, antequam hoc abſ rem capitulum, inprudentem Iudicẽ admonitum volui, vt cum fures ipſos re puniat, ne ipſos etiam officiarios ſoluat, aut parcat, qui in captura furum bi reſeruant, & bono iure aſſcribunt na quæ cum furibus captis reperiunt quæ fures ipſis commonſtrant. Sunt
52 permulti † huiusmodi officiarii uaritia rapti & prætores & ſuppo & quæſtores parricidarii, latrunc res, idque genus officiarii permulti captos fures ilico omnibus bonis & ſpoliant, rogantes etiam, nuncubi furata bona recondiderunt, aut ab runt. Atque hæc omnia ſibi, neſcio iure (niſi iure prædario) vendicant, & iuſtiſſima poſſeſſione ea omnia ad vſus attribuunt, quum tamen certo cuiusnam ea fuerint, & à quo per fures lata. Nam ſecus eſt de bonis incog & ad fiſcum deuoluendis, de quibus agimus. Certe tales nefarii Prætores (ne dixeram prædones) quum paruos runculos in crucem adigant, quo quæſo donandi ſunt, qui iisdem furi lis, imo ipſis veris furtiuarum rerum minis. triplo ſæpe maiora ſcientes tur? Scio quid premam. Fures ſu furcam rapiunt. & ipſi furum fures dimittuntur, imo ipſorum furtum dem iuſtum haberi volunt. Horum tum in peritos Iudices admonitos rim, ſi tales officiarios (bonos, cord

illos non noto) punire nolint, saltem ea sibus erepta bona, ab ipsis denuo eripiat, & proprio veroque Domino suo restituant, & reddant: Nullo enim iure, ea bona sua sunt, quanquam in hoc sibi mire blandientes, sibi admodum persuadeant: falso & stulte. Idem quoque † furtum faciunt in quibusdam locis carnifices, qui furunculos interdum alienis furtiuisque bonis exonerant, ipsos hospitio excipiunt, eumque furti ad se recipiunt, promittentes furunculis silentium, criminis dissimulationem, & sicubi necessum erit mitiorem excusationem, atque ita in furto (quãtum in ipsis est) eos fouent, & alunt. Verum huiusmodi carnifices cum ipsis suis furunculis, mea sententia, in crucem simul rapiendi essent, imo aliquanto seuerius quam puniendi. Cæterum † velim pie Lector (vt hæc quoque huic subnectam capiti) subeant tibi quædam esse furta licita, quæ etiam nullo modo punienda. Vetus primo fuit furtum Israelitarum in Ægypto: qui Deo iubente Ægyptum spoliarunt suis opibus, vti habetur Exodi duodecimo, & in Decretis, canone, Dixit Dominus, decimaquarta, quæstione quinta, ibi, Israelitæ furtum fecerunt, sed Deo iubente ministerium præbuerunt. Sic Abraham & Samson, & alii permulti fuerunt exempti authoritate Domini, vt canone, Si licet, 23. quæstione 5. Item excusatur, qui furaretur res Turcarum, siue aliorum Barbarorum, l. Non solum, Cod. de commer. & mercat. Item excusatur & immunis habetur, qui adstans abripiat res spoliatas aleatorum, l. prima, ff. de aleę lusoribus aleator. hæc & similia puniri non possunt. Qui enim facit aliquid aut Deo iubente, aut lege permittente, non peccat, l. Duobus, Cod. de adulter. & can. Qui peccat, 11. quæst. 4. vbi inquit. Qui secundum legem facit, pœnam non meretur, d c. Dixit Dominus, uncta gloss. ibidem. in verb. furtum, nonnullas concordantias allegante.

55 Ad hoc Capitulum † quoque spectare videtur illud furti genus, quod à validis mendicantibus, planis, scurris ac impostoribus committitur, qui veris pauperibus è faucibus debitas eleemosynas eripiũt, quorum nusquam non plura quam æquum est exempla conspiciuntur. Vnum referam, quod Gandaui olim comperi, vbi ego cum aliquot Senatoribus Brugensibus sedi ante portam domus senatoriæ: Hic enim nobis adoritur Mendicus quidam, gemebundus, plorabundus, mirisque modis Iri paupertatem simulans, eleemosynam petit, habere se latens vitium ac malum prædicat, quod pudor illius hominis conspectui exhibere deterreat: Ipsius miserti singuli mẽdico eleemosynam largimur. Mendicus à nobis digreditur. Vnus nostrum iussit famulum suum hunc mendicum insequi: & propius quid latentioris vitii haberet, perquirere. Paret is mandatis Mendicum rogat quodnam sit illud latens vitium, quo se laborare dicebat. Inspicit faciem, videt pectus, videt brachia omniaque nitentia & valida conspicit. Nihil (inquit) famulus in te mali video. Ah (inquit mendicus) longe aliud est malum, quod me premit, quod à tuis obtutibus remotum est, nempe tale malum, quod per vniuersum corpus meum serpsit. quod per venas ac medullas ita grassatur, vt nullum sit mihi corporis membrum, quod se laboribus ac operis tradere valeat. hoc malum vocari audio pigritiam & desidiam. Quid? hæccine noxia admodum sunt vitia? Famulus hic stomachabundus discedit. ad suos redit: Rogatur quod fuerit illud latens malum: famulus vt à mendico edoctus fuit rem explicat, cognitum illud latentissimum malum quod multos alios quoque premit, aperit. Responsum cum risu omnium excipitur. Mox perquiritur vt Capturæ piæ commendetur. Verum scurra aliò se subduxerat.

56 Huic † exemplo nõ absimile fuerit illud,

quod ego quoque conſpexi in inclyta ciuitate Brugenſi, cui tum temporis eram à cõſiliis, profecto exemplum non minus lepidum quam flagitioſum & hoc loco narratu dignum. Circa annum Domini 1536. plateatim mendicabat quidam mendicus iuxta externam ſpeciem plane (vt apparebat) miſerabilis, mutus, clumbus, adeo vlceroſus, ſcabioſus & deformis, vt omnibus miſerationem ſui incuteret, aliis etiam lachrimas excuteret. Hic ſingulis dominicis per ſingula parochialia templa ante fores templorum ſeſe proſtrauerat, ſtraminibus incubans, mutum balbutie quadam ſimulans, tintinnabulum altera manu agitans atq; vniuerſam eamque miſerabilem corporis deformitatem prætereuntibus oſtentans. In quem prætereuntes conſpicantes tanta cõmiſeratione affecti ſunt, vt ſæpe ſingulis dominicis & feſtis ex hac improba mendicitate corraſerit, ſ. 6. aut 8. ducatos. Quod quũ æquo diutius duraſſet ad tres menſes & in eodẽ ſtatu ſemper per vices ad intermiſſas templorum fores tragœdiam ſuam iteraret. & pro foribus D. virginis Mariæ proſtratus iaceret: contigit vt vnus ex publicis ſatellitibus in hunc oculos intentius cõuerteret, impoſturæ ſuſpicione tangebatur, & quibusdam prætereuntibus dicebat hunc ita deformatum, eſſe plane planum & aſſutum impoſtorem. Tandem curioſius & certius rem cognoſcere cupiens propius acceſſit, & iterum iterumque eundem preſsius intuens, cœpit aliquanto audacius aliquot faſcias & pannos lineos purulentos digitis ſuis detrahere, quibus detractis comperit cutem ipſius eſſe nitidiſſimam. ſanã & validiſſimam: idem conſpicantibus multis. Mendicus autem cernens per hoc impoſturam ſuam detectam, quam ocyſſime ſeſe in pedes coniicit, ceruoque velocius fugam init. Satelles clamoribus inſequitur: Tenete nebulonem, tenete impoſtorem: Ob hos excitos clamores à quibusdam via prouolãti intercluditur, curſus remoratur, ab eodem ſatellite capitur, & ad carcerem deducitur. Inter deducendum vero multæ mulierculæ, & ſimplices plebei multi (qui via hic mendicus captus fiebat obuii) inferentes hanc indignam pauperis (vt apparebat) apprehenſionem, clamare cœperunt non ferẽdam talem iniuriam, tam indignamque deplorandam, qua ita miſelli & ceroſi homines raptentur ad carcerem. Videte (inquiunt) quam tyrannice iſte ciuis toſus tractetur, quam inhumaniter abutitur. Proh Deum atque hominum fidem! nõ poteſt quin Deus tam indignum ſcelus propediem puniat, atque totam ciuitatem funditus tãdem perdat. Porro ad hũc mendicum vlceroſum imo impoſtorem nobis poſtridie à captura acceſſerunt ipſe Praetor cum duob. ſenatoribus, & vno Scribe ſionario, qui poſt carceralem examinem & rerum debitam diſcuſsionem iuſſerunt vt purulentas illas faſcias auferret quo facto compererunt ipſius corpus eſſe ſanum, valens & puriſsimũ, nullam omnino læſum aut vlceroſum: Sed iuuenis impoſturis præditum. fortem & à ſummo capite vſque ad calcem ſanum. Interim fallaciis & impoſturis iuſmodi impoſturis aperte cognitis, mendicum impoſtorem admonere coeperunt, rogãtes quid ipſum mouiſſet, qui tam iuuenis eſſet multis naturæ dotibus ornatus, vt ad tam abiectam, vilem & detectam vitam ſeſe manciparet, & tam miſeram mendicitatem potius amplecteretur, quam vitam per ſe modis omnibus honeſtam amplecteretur. Quibus is hunc in modum reſpondit; poſtquam (inquit) video hanc impoſturam meam eſſe detectam, meque infamiæ iam fore ſubiectum, vniuerſum mendicitatis meæ ordinem nude profitebor. Parentes habui honeſto loco natos & re laura, qui me erudiendum curarunt literis Latinis & Gallicis. Poſtea ad iura & ad praxim me applicarunt. Vbi familiaritatem contraxi cum adoleſcentibus qui me ſeductum prorſus corruperunt, adeo, vt relicta honeſtiori vita, relicta [illegible]

…q parentibus (in quorum conſpe-
…m venire metueram) malorum conſor-
…mes adiunxerim, cumquibus vnà in Ita-
…m profugi, hinc in Franciam, deinde
…polim, mox Cyprum quoque inuiſi,
…c per Siciliam Romam reuerſus fui,
…Venetias, inde Germaniam peragra-
…c tandem in Belgiam hanc regreſſus,
…ſidem figere ſtatui. Profuſis autem
…us meis omnibus, aleis, atque omni vo-
…rum genere, tandem honeſtis ciui-
…s inſeruire cœpi, quorum famulitium
…nienter ferens, planis ac nebulonibus
…adiunxi, cum quibus per varias ciuita-
…s Zenodochia vagatus nullum non
…ſturæ genus feliciter didici, quibus
…dum hunc cæcum, aſtutè fallerem,
…iam abundè corraderem, eoque mo-
…commodam in ocio & voluptate vi-
…n degerem. His igitur modis multos
…miſerationem concitaui, quæſtum
…rem feci, ac non rarò ſingulis diebus
…6. aut 8. ducatos corraſi, quos per hebo-
…dam (detractis puruleneis faſciis &
…as veſtibus aliis elegantioribus, qua-
…quatuor aut quinque genera ſeorſum
…bam) in nullo non delitiarum gene-
…impſi & vitam Epicuri aut certe vi-
…Sardanapali commodiſſime tranſegi.
…mpta pecunia ad priorem piſcationẽ
…redii, domunculam meam denuo
…, me vt prius ad ſpeculum (quod in
…rſum habebam) ornaui, ſiligineam
…am ſingulis membris capiti, tibiis, pe-
…, pectori, ſcapulis ſuperliniui, quæ ea-
…membra mox lineis laceriſque faſciis
…ui, hinc ardentem cãdelam altera ma-
…complectebar, altera ſulphuris partem
…ardore candelæ per eaſdem faſciolas
…im inſtillaui. Poſtremò columbam
…alium pullum accepi, quem diſcerpens
…miſi guttatim per eadem membra ſul-
…re & farina oblita inſtillare, vt vniuer-
…corpus tantò apertius appareret puru-
…em, miſerabile & conſpectu horridum,
tandem vbi me ita probè ornatum ad ſpe-
culum contemplatus fui ex cuguriolo meo
(quod vbique locorum circa mœnia con-
duxi, ne quis me ibi inſtruentem percipe-
ret) prodii, templorum valuas repetii, non-
nunquam commeatum parare ſtudui. Ad
valuas me proſtraui, tintinabulum in ma-
nu corripui, meamque miſerabilem tragœ-
diam peragere cœpi, meis retibus populi
tranſeuntis pecuniolam aucupari ſategi.
His omnibus cum riſu auditis, Domini i-
pſum admonendo interrogabant. Cur ipſe,
qui iuuenis eſſet elegantiſſimus, variis lite-
ris & linguis inſtructus, multisque naturæ
dotibus præditus, quibus ſeſe ab egeſtate
facile vendicare poſſet, imò lautiſſimam,
atque honeſtiſſimã vitam vbique locorum
peragere, mallet huiuſmodi technis, dolis,
& impoſturis victum queritare, quam ho-
neſtiſſimis mille aliis exercitamentis vitam
protrahere. Quibus ille quoque ridendo
ita reſpondit: Quid, inquam, miramini de
hoc vitæ meę genere? Ego talem vitam pere-
gi, qua ne meliorem quidem optare poſ-
ſem. Vixi enim votorum meorum compos,
ſine cura, ſine ſollicitudine vlla, in ſumma
rerum omnium voluptate, aleas & omni-
um ludorum genera tractaui, ad quæ na-
tura pronus fuetam facile conquiſiui. Mu-
lieres etiam formoſiſſimas mihi indulgen-
tiſſimè adiunxi, varias ciuitates, varias re-
giones, varios hominum mores conſpexi,
quicquid rerum gerebatur vel apud Indos
facile cognoui, atque omnia hæc abſque
vlla animi ſolicitudine. Ah, inquam,
quænam vita huic vitæ generi eſt ante-
ponenda? Sine cura enim, inquam, vi-
uere felicem ac diuturnam vitam efficit.
Curæ verò canitiem contrahunt ac prę-
maturam mortem accelerant. Dum ita ia-
ctanter ſuam vitam commemorat Senato-
res ipſius inſipientiam taxant, vitæ inho-
neſtatem coarguunt, indigniſſimè nequi-
terque facta improbant, damnant, & con-
trariis rationibus nequitiam ipſius conuin-

cunt. Ipse verò quasi pœnitens veniam, resipiscentiam & honestiorem vitam ipsis firmiter promittit, seque in gratiam Magistratus commendat, vt is misertus iuuentutis suæ atque insipientiæ in ipsum potius clementiam, quam iustitiæ rigorem exerceat, quod iidem Senatores ipsi bona fidè promiserant. Interim tamen non desierunt repetere ipsius nequitiam, ipsumque nefariũ factum commisisse, qui tam enorme furti genus impudèter perpetrauerat, veris pauperibus, veras eleemosynas è faucibus præripuerat, & subdolè & fucatè oppressérat, & fortassis mortis quoq; occasionem (ob non consecutas per eum debitas eleemosynas) præbuerat. Quam admonitionem is satis patienter admisit, & meliora promittebat. His rebus ita liquido cognitis, Senatores ab ipso digrediuntur, audita, comperta & cõspecta ad Senatum nudè referunt. Causa ipsius discutitur, trutinatur & damnatur reus, vt postridie eius diei sese in carcere solito more exornet, ita ornatus inter satellites è carcere per Burgum forum publicum conducatur ad domum senatoriam, perceptura ibi suæ nequitiæ perpetratæ sentẽtiam. Inter deducendum verò leuis iudicii populus satellitibus occlamare cœpit, & obstrepere, indignissime fieri quod tam miserabilis hominumque omnium infimus, per Magistratum raptaretur ad pœnam. Interea tamen reus is impostor corã Magistratu sistitur, & hac sententia damnatur, vt ad semihoram palo affixus in theatro populo ita ornatus ostentaretur. Deinde à carnifice omnes fasciæ sordesq; tollerentur, vt cunctis nitor cutis & corporis sanitas innotescéret, deinde 12. virgis ad effusionem sanguinis acriter cæderetur, & tandem extra terminos Flandriæ decem annorum exilio, sub pœna suspendii, relegaretur. Quam quidem sentẽtiam is alacriter (metuerat enim suspendium) in se recepit, sed minus alacriter verbera sensit, qui ita verberibus discerptus fuit, vt totum corpus cruore madesceret. Populus autem his dolis & impostura consp[illegible]ctis, ridere cœperunt qui prius [illegible] muerant, & optimè dignissimeque [illegible] esse, quod prius imprudenter suggillarant, suamq; insipientiam detestabãtur, tam temere Senatorum facta præter opinionem causæ, priùs incessere non verebantur. 57 Hîc † mihi exclamare libet, Ah hominũ versutias & nefarias planorũ impostur[illegible] Cùm enim eas in memoriãreuoco, sine dolore cõmemorare nõ possum sacrosanctam illam l. Vnicam, titulo de validis mẽdicantibus lib. 11. C. Imp. Iustini. tam neglectam atq; adeò pene iacere sepultam, neque ad gentium reuocari in vsum. Quod si fieri nõ tot nebulones ociosos, nõ tot sedulos impostores alerent passim Regiones, nec tot passim committerentur maleficia. Si odiosa enim mendicitate quot mala [illegible] pullulent, exempla certius quam [illegible] 58 docent. Prodierunt præterea † Imperatores multi, potissimũ Carolus Rom. Imperator, & Philippus Rex Hispaniæ Carol[illegible] in suis diplom. editis Mechliniæ anno [illegible] salubria Reipubl. edicta de validis mendicantibus. Verùm multorum [illegible] certia, quosuis & vbilibet locorum [illegible] care permittit, qui eleemosynis non [illegible] sed ociũ duntaxat sectantur & volup[illegible] & vbicunq; pulchrã interim occasionem [illegible] ciscũtur, ibi ne à maleficiis quidẽ [illegible] quorum maleficiorũ causam præbent [illegible] ficiariorũ supina inertia, & corrigendo [illegible] pauperũ pertinax tædiũ. Optarem [illegible] stram Christianorum pietatem æquip[illegible] posse Turcis & Ethnicis, apud quos [illegible] fas est ita mendicare ostiatim, sed vnaq[illegible] que ciuitas suos alit pauperes, & vere [illegible] peres. Ociosos autem cogunt ad labo[illegible] 59 Qua in re † mihi magnopere laudãde [illegible] Brugæ, mea dulcissima patria, in qua [illegible] tutæ sunt duæ clarissimæ piissimæque [illegible] læ puellorum vna, puellarumque [illegible] quibus præsunt decẽ præstantes viri [illegible] res: illis sex, his verò quatuor. In has [illegible]

cian-

tis pauperes & penè plateārum fæces
leuntur, qui ibidem aluntur, vestiun-
, docentur & pro naturæ dotibus insti
ntur, donec adoleuerint. Adulti verò
duntur mercatoribus canonicis, me-
icis, alii liberalioribus studiis, postea
ibus facultatibus & disciplinis. Puellę
honestas familias seruituræ traduntur.
ab his manus auxiliares Rectores re-
buunt, prius quam ad matrimonium e-
ntur aut ad statum perfectionis proue-
erint. Vnde contingit ex hisce scholis
ergere multos viros probos, bonos ci-
, mercatores diuites, sacerdotes, Cano-
, imò & Abbates. Ex altera matronas
estas & aliquando religiosas, Abbatis-
. Qui fortassis omnes sine harum scho-
m institutione & auxilio ad nequissi-
peruenissent: alii ad furta, alii ad latro-
alii ad alia atq; alia maleficiorum ge-
. Puellæ quoq; aut ad furta, aut ad mē-
ritatē, aut ad lupanaria, quæ istarū scho-
m ope ad honestissima feliciter cōscen-
nt. Quæ quidem scholarum institu-
o pia omnibus visa est, vt eam plures
as regionis ciuitates imitari studuerint.
& ipsa Francia easdem æmulari cœ-
. forma & institutionibus à Brugensi-
expetitis. Prioribus in editionibus &
mplanb. omisi vnam quæstiunculam,
hic materiæ minime inconuenientem:
am hic inferere cupio paucis, & remis-
. Vtrum fur † magis sit censendus, qui
modicū, aut qui magna furatur ac diripit?
Sobrecui decisione eiusdem, quemadmo-
dum dicimus illū magis ebrium, quiquoli-
bet vino, quam qui optimo inebriatur, ita
& cupidum eum potissimū, qui ne minima
quidem rapere omittit. Nam qui maxima
diripit, minima fortasse contemnet: qui au-
tem parua non despicit, quomodo his ma-
iora nō despiciet? Fur igitur hic magis quā
ille est. Nam qui non aspernatur argentum,
nunquam profecto aurum aspernabitur.
Cui mirum in modum concinit text. in c.
vltimo. 14. q. 6. Huius q; meminit D. Andr.
Tiraquellus De legib. connubialib. secun-
da lege connubiali. nu. 8. fol. 15. Nonnullas
hic subnectere quæstiones decreui propositō admodū seruientes. † Nempe, Furtū an
sit casus fortuitus, & cōputetur inter casus
fortuitos? Legistę tenent quod nō. secundū
Io. Andr. nisi quādo fit à persona cōiuncta,
vel tali, de qua diligētissimus nō suspicare-
tur. l. Eum qui emit. §. Idem scribit, ff. de
furt. Huius meminit D. Iohannes Gaufre-
dus, in sua 2. parte Collectarii, c. vnico. nu-
mero 12. de commodato. Item: Furtum †
vnicum, & magnum an æquipolleat tribus
furtis? Huic quæstioni respōdetur affirma-
tiue, quod sic. vt licet videre in decisionib.
aureis D. Boerii, q. 173. nu. 5. parte 1. fol. 286.
per text. in Authentic. Sed nouo iure. in fi.
C. de seruis fugitiuis argumento l. Si is qui
tres, ff de excusat. tuto. quem videndū nec
dissuadeo. Item: Frangens † ostia mere-
tricis causa libidinis, an teneatur de furto
inde secuto? Huic q. satisfacere videtur D.
Ioan. Gaufred. in suo collectario iuris, in c.
Dilectus, lib. 1. n. 2. de rescript. Dicens quod
verū est, vt nō cōueniatur actione furti, sed
poterit cōueniri actione iniuriarū, nisi da-
mna resarciat. vt notat Io Andr de reg. iur.
Imputari Et idē D Ioan. Gauf. in c. Si quis,
n. 2. de furt & c. 1. in Clemēt. Item. Furari †
rē furatā à fure an liceat? Respōdendū, quod
nō, nisi vt domino restituatur, quo casu nō
est furtū. ita tenet, & notat D. Host dē pœn.
& re. in summa, § Quilibet, & qualiter. vers.
Sed nūquid. & idē allegat D. Ioan Gaufred.
in suo collectario, lib. 5. n. 2. de furt. Itē Fur †
an presumatur, penes quē res furtiua est inu-
cta: & vtrū cōtra eū possit agi actione furti?
videtur quod sic. vt notatur per D. Barto. &
alios. in l. 2. incip. Inciuilē C de furt. & seruo
corrup. Horū etiā meminit D Ioa. Gaufred.
in 2. parte Collectarii, n. 2. de furt. Et D. Bart.
in d l. Inciuilē, quærit, Vtrū ille qui emit à
fure, præsumatur sciēs & particeps fraudis?
gl. dicit q nō, ppter vnā emtionē, sed si hoc

frequentaret fœcus. Bart. dicit in d. l. Inciuilem, num. 2. inſpiciendum eſſe pro quanto precio emerit, &c. vtrum clam, aut palam emerit; & ſic ex iſtis, aut ſimilibus indiciis dolus perpenditur, l. Dolus, C. de dolo. I-
66 tem, Furtum † an cõmittant domini temporales, capiẽtes res commiſſas per naufragium, id eſt, naues fractas? Dicendũ quod licite capere poſſunt, ſicut in pluribus de facto ſeruatur. Videtur tamen quod † non, vt
67 ſcribit D. Ioan. Gaufred. in ſuo Collectario, ſuper Decretalibus, in c. Excommunicationi, ext. de raptorib. & incendiar. vbi notatur. Quod qui † ſpoliant patientes naufra-
68 gium, ſunt excommunicati; cum non ſit
69 afflictis † addenda afflictio. Nec fiſcus † e-
70 tiam ſibi aliquid vendicet in calamitate alterius, l. 1. C. De naufragiis, lib. 11. & idem Ioan Gaufred. in c. Qui cum fure, ext. de furt. Ad quod etiam vide quod notatur in c. Diſpenſationes, 1. q. 7. Antequam huic capiti finem imponam, ſequentia nequaquam inutilia, ſed ſummę notanda adhuc
71 addere propoſui: nempe, Vxor † an & quãdo eleemoſynam pauperibus largiri ſeu facere, ſine conſenſu ac licentia, viri ſiue mariti? Vt huic quæſtioni faciam vtrumque ſatis, paucis apparet mihi dicendum & ſcribendum confirmiter vt tenet D. Hoſtienſ. in ſumma, de pœnitẽt. & remiſſ. in § quib. & qualiter, in ver. quid de facientibus elee-
moſynam, & poſt eum. D. Panorm. in c. quis, extra, de furt. Quod aut vxor vltra dotem habet alia bona; & tunc de eis poſſet facere eleemoſynam; quia de illis marito non poteſt ſe intromittere, contra vxore, l. hac lege, C. de pactis conuentis, extra, & l. Maritus, C. de procuratori. Aut habet alia bona vltra dotem, & tunc contradicente marito non poteſt facere eleemoſynam, quia dominium rei dotalis pertinet ad maritum conſtante matrimonio, l. Dece, C. de rei vendicat. & ſi facit eleemoſynam vnde & de quo non poteſt, cenſetur furtum aut ſaltem ſpeciem furti committere. Item maritus non contradicit, poteſt facere eleemoſynam conformando conſcientiam ad voluntatem mariti; quaſi dicat, quod ſic illam quam præſumit maritum velle, aliam: Et eſt ratio, quia † de reb. alienis licite facit quis eleemoſynam, c. Notandum, 1. q. 1. & pro prædictis alleg. tenet preſſum cum gloſſa in c. Quod Deo, 14. Huius q. etiam meminit, & aliarum infra dicetur, D. Andreas Tiraquell. in commentariis, De legibus connubialibus, de iure maritali, 15. lege connubiali, glo. pag. 190. num. 192. vbi etiam ponit eminat ſequentes quæſtiones, hac ſequenti tabula comprehenſas, quas lector ibi videre poterit, cauſſa euitandæ prolixitatis hic miſſas, num. 190, 191, 192, 193, 194, &c.

73	Vxor an	Poſſit facere eleemoſynam.	ſine conſenſu mariti.
74		Poſſit commodare, remiſſiue.	
75		Poſſit litigare, remiſſiue.	
76		Poſſit compromittere, remiſſiue.	
		Poſſit alienare, quod alienari eſt prohibitum, remiſſiue.	

CAPVT CXIII.

De Sacrilegio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 113.

1 *Sacrilegium furtorum execrandiſſimum.*

Sacrilegium est triplex { Rei sacræ de loco sacro, propriè. / Rei sacræ de loco non sacro, improprie. / Rei non sacræ de loco sacro, impropriissime.

Sacrilegii proprii definitio.

Sacrilegio quam rem d. animus sacram.

Sacrilegium proprium punitur, vel { Laqueo. / Gladio. / Igne. / Bestiarum deuoratione.

Sacrilegium improprium punitur { Præcisione pugni, vel Perpetuo exilio } ex iure. / Laqueo vel gladio ex consuetudinaria lege.

Sacrilegium maximè improprium punitur, vel { Laqueo. / Gladio.

Generalis sacrilegii punitio.

Sacrilegio nullam meretur veniam.

Quid sacrilegium excusat.

Sacrilegii punitio apud Ethnicos.

Cassiod. Imper. de capitalibus iudiciis.

Sacrilegium apud Canonistas est quadruplex, { Rei sacræ à loco sacro. / Rei sacræ à loco non sacro. / Rei non sacræ, à loco sacro. / Violata in clericum manus iniectio.

Priscorum iura in sacrilegos nimis laxa.

Sacrilegus non fruitur loci sacri præsidio.

Sacrilegus semel, Ecclesiæ tutela indignus perpetuo.

† furta materialia (Spiritualia præ- 3
cipiè punit Deus, aut Iudex ecclesiasticus, tanquam confessor) execrandissimum est Sacrilegium. Quodque fit tripliciter: † nempè dum sacrum de sacro, vel sacrum de nõ sacro vel non sacrum de sacro aufertur, seu omnino tollitur, c. Si quis cõtumax, & c. Quisquis, versus medium, 17. q. 4. & gloss. in c. Sacrilegium eadem Caussa & Quæstione, & l. Sacrilegii pœnam. & l. Sacrilegi capite, ibi gloss. & in l. Diui, & ibi Bart. ff. ad l. Iuliam peculat. & Abb. Sicul. in c. Cæterum, col. 4. de Iudic. Hæc autem triplicia † sacrilegia nõ æque enormia, sed verum siue proprium sacrilegium de iure ciuili est, quod nunc posuimus: hoc est, quando auferuntur sacra de loco sacro, vt notatur, in d. l. Sacrilegii pœnam, & l. Sacrilegi capite, & l. Diui, præcitatis, & ibi Dynus, Bart. & Alberic. de Rosa. quamuis de iure Canonico sufficiat alterum (& si minus proprie) d. can. Quisquis, & gloss. & Doct. in c. Conquesti, de sentent. excommunicationis. Porro rem 4
sacram † hìc intellige, non tantum ipsa Sacramenta, sed ipsa Sacramentorum vascula, vel aurea, vel argentea, seu monstrantias, in quibus est sanctum & venerabile Sacramentum altaris, seu Eucharistiæ aut in quibus solèt quiescere, & quęcunque alia ad sacrorum vsum potissimum dedicata, veluti ciboria, phialas, capsulas aureas vel argenteas, calices, patinas, feretra, libros, ornamenta, mappas, linteamina altarium, mantilia, cortinas, cæram, candelabra ęburnea,

rea, aut crystallina, gazophylacium aut arcula, in quam sacræ eleemosynæ coniiciuntur. Hoc sacrilegium leges seueriſſimè puniunt. Nam † quisquis vllam dictarum rerum eccleſiaſticarum furatur è templis: is puniẽdus eſt aut igne, aut gladio, aut ſuſpẽdio, aut beſtiarum deuoratione, ad arbitriũ Iudicis, d. l. Sacrilegii pœnam. Quisquis † vero ſacrilegium improprium commit-
6 tit, hoc eſt quivlla bona eccleſiaſtica furatur extra templa, aut extra ſacrorum locorum ſepta: is iuxta iurium conſtitutiones plectendus eſt abſciſſione pugni, ſeu manus amputatione, aut perpetuo exilio arbitrio iudicantis, l. Lege Iulia. §. Mandatis, ff. ad l. Iul. pecul. Conſuetudo tamen (quæ optima legum interpres, necnon pro lege habẽda eſt, l. 1. & per totum tit. & ibi ſcrib. Cod. quæ ſit longa conſuetudo) eosdem pariter damnat laqueo, aut gladio, vt ſuperiores.
7 Porro quisquis † vlla bona non ſacra furatur, è loco ſacro: is quoq; patibuli damnatur ſuſpendio, aut gladio conſumitur. Nam etſi ipſa bona ablata ſacra non fuerint, locus tamen vnde ſuſtulerat, ſacer eſt. quem furto violat & contaminat: ob quam cõtaminationem & violationem irreuerentem (licet improprie) etiam ſacrilegus vocatur. & vt verus ſacrilegus punitur. Sic qui è templis aut ex aliis locis ſacris furatur, vt è ſepulchris mortuorum cadauera, aut ciſtam mortuariam, vel linteamina & ſimilia: is quoq; ſacrilegus cenſetur, & crucis ſuſpendio, aut gladio (vt cæteri) damnatur, l. fin. ff. de ſepul. violat. cum diſtinctione tamen, vt ibi.
8 Cæterum in genere † ſacrilegium (vt denuo repetam) ſecundum iura vario modo punitur; nempe aut gladio, aut laqueo, aut igni, aut proiectione ante feras, vt ab iis deuorentur, ſicut videre eſt in l. Sacrilegii, ff. ad l. Iuliam peculat. Et quia præfatum crimen ſacrilegii furto maius ac grauius eſt, d. l. Sacrilegii, poſt princip. & l. Aut facta, §. Locus, ff. de pœn. ideo omnis pœna, quæ in furto per legem municipalẽ ſtatuitur, multo magis locum habet in ſacrilegio: quod pluris eſt, vtique tanti eſt, l. Cunctis, ff. de in lit. iuran. tenet Baldus in l. Sacrilegium, verſic. Sed nunquid ſacrilegium
9 furt. Quocirca † etiam huiusmodi ſacrilegia minus indulgẽtiæ, minus veniæ ſeu miſericordiæ merẽtur, quam furta rerum profanarum. Furta tamen in ſacris locis
10 † hoc eſt, ſacrilegia, excuſantur etiam ſua neceſſitate, iuuentute, & ætatis veliſimilitudine imperitia, ſi modo legitime, & vt de iſtorum aliquo conſtet: In his enim omnibus dum eſt per omnia excuſantia, ſicut in profanis furtis prædictum eſt. Nec oblitus
11 dum † hoc capite cenſuimus, in ſacrilegio etiam apud Ethnicos ſeuere animadversum fuiſſe: ſicut de Phaleco Phocenſium duce legimus: qui quum furti inſimulatus & quod multas è ſacris pecuniis ſibi vendicaſſe traduceretur, ex Imperatoria dignitate, quam gerebat, prorſus excidit. Nam quam ſacrilegii fama deprauatos animos delectis ducib⁹, Dinocrate, Callippho, Sacrarum pecuniarũ quæſtioribus ta, qui cum ab iis, qui eas adminiſtrationem repoſcerent, & ii reddere quiſſent, eos maximo cruciatu adfecerunt, ſtitutisque quæ ex furto ſupererant, acerba tandem mulctarunt. Habemus
12 tẽ paſſim multo † plura apud authores pla de ſacrilegorum pœnis, atq; adeo ipſis etiam quos depeculati fuerant, ctis. Hinc Menelaus apud Libanium (inquit) impune nõ eſſe ſacrilegis, rerum ſuſtuliſſe? vti eleganter commen D. Iuſtinus Goblerus Goarinus, Iure tus nequaquam incelebris, & variæ quæ lectionis in ſuis Commentariis ſumma cum laude edidit) ſuper constitutione Auguſtiſſimi Imperatoris Car
13 † de Capitalibus iudiciis. De iure
14 nonico, † ſacrilegium dicitur commi omnibus caſibus prædictis, quibus addunt quartũ, quoties quis manus mittit in clericum vel monachum,

...max. c. Quisquis inuentus, &c. Si quis ...trate. 17. q. 4. Pœna † autem iure Ca...nico imponitur, scilicet quod post trinã ...monitionem excommunicandus est, vt ...gloss. in d. c. Quisquis inuentus, §. Si ...dum, 17. q. 4. In quo miranda est im...dicta Canonum laxitas, qui in tanto sce...re, tam mitẽ pœnam imponant, qua ma...li foueant potius & excusent, quam cor...gant aut puniant, sicut etiã sentit d. gloss. ...Antequam hanc sacrilegii materiam dese...ram, explicanda sunt nobis duo dubia sa...familiaria. Quorum prius est; † An sacri...legus gaudere possit immunitate Ecclesiæ, ...cœmiterii? huic dubio omissis variis ar...gumentis in vtramq; partem, respondendũ ...d. Sacrilegum nusquã sacrorum locorum ...ui esse, nec vspiam debere gaudere Eccle...siæ cœmeterii immunitate, c. Frater, 17. ...4. propter quod dicit text. ibi in c. Sicut, ...Quia sicut maius peccatũ est, quod in Deũ ...committitur, quam quod in hominem: sic ...grauius est sacrilegum agere, quã fornicari, ...vt ibi. huc facit c. fin. iuncta gl. in verb. Quo ...modo se indignos, ext. de immunita. Ec...cles. & ibi Panor. l. Si quis in hoc genus. C. ...de epis. & cleric. Alterum † dubium fue...rit an sacrilegium semel committẽs, post ...alias delictis vti possit Ecclesiæ aut cœ...meterii immunitate? vel sic; An qui semel ...sacrilegium cõmiserit in Ecclesia vel cœme-terio, de quo non fuerat punitus, ob aliud prius, vel posterius delictum per eum cõmissum, fugiat ad Ecclesiam aut cœmetetium, gaudere debeat illius immunitate, vel locum habere debeat c. Inter alia, ext. de immunitat. eccleſię? Quam quidem quæstionem vtrinque examinauit & affirmatiue & negatiue D. Nicolaus Boerius in suis decisionibus aureis, q. 110 Et tandem negatiuam partem probat magis, dicens ita determinasse decision. Capel. Tolosa. 422. in princ. talem non debere gaudere, per text. in c. Ad episcopos, cum seq. 17. q. 4. & d. c. fin. extr. de immunita. eccles. & ibi tenere videtur Abb. Siculus, quia puniri debet in eo in quo deliquit; frustra enim legis auxilium implorat, qui committit in legem, & per consequens, contra Ecclesiam. Fridericus Schenck primo Tomo viridarii conclusionum Iuridicarum, conclusione 8. &c. Possem ipse quidem non pauca huic materię & capitulo non incõuenientia inferere, nempe quæ certa cognitione ab ipsis sacrilegis maleficis didici & intellexi, veluti quibus modis, qua arte, & quo pacto multi sacrilegi aperire consueuerint, sine sono etiam aut quasi templa, priuatas ædes, claustra, & portas. Verũ ne hęc docere velle videamur. hoc præcipue corruptissimo seculo, ea omnia consulto subticere malui. Reliqua videte locis citatis.

CAPVT CXIIII.

De crimine expilatæ hæreditatis.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 114.

...expilata hæreditatis quid.
...lator hæreditatis punitur perpetuo exilio, aut pœna arbitraria.
...latores non excusat ignorantia veri domini.
...lator scit bona expilanda non esse sua.
...expilata sunt hæredibus omnibus communia.
...dans, hæredes fraudans, perdit ius bonorum suppressorum.
...lati cuiusdam Aurelianensis luctuosum exemplum.

ALiud quoque furti genus est, & pecu- t pe † furtum luctuarium; sic vtique dictum, liari nomine à reliquis distinctũ: nem- quod in domibus luctuum, siue in ædibus

mortuariis, seu in hæreditatibus fere contingat: ideoque iura vocant crimen expilatæ hæreditatis, vt ff. & Cod. eisdem titulis, de crimine expilatæ hæreditatis. Id igitur crimen vt nefarium est, & iuri naturę repugnans, ita sua punitione non caret. Quis-
2 quis enim furtum †luctuarium, hoc est crimen expilatæ hæreditatis committit, id est, qui domibus mortuariis aliqua bona necdū diuisione hæreditaria partita, aut clam, aut vi sustollit: is puniendus est & coercendus extra ordinem perpetuo exilio, aut alia Iudicis pœna arbitraria, iuxta qualitatem personæ, & circunstantias facti, l. 1 ff. eod. tit.
3 Nec expilatori † patrocinatur, si dicat bona hæreditaria seu luctuariæ domus adhuc fuisse hęredibus communia, & ex æquo adhuc esse omniū, vtpote nulla partitione seu diuisione facta singulis esse distributa: eoque nōdum constare, cuius bona abstulerit, aut cuius partem eripuerit: licèt enim de certitudine domini necdum constiterit, à quo abstulisset: de certitudine tamen & expilationis commissæ, & expilatoris committentis, certissime constitit. Atque ipsi expilan-
4 ti † certo constabat, eadem ablata bona non esse sua: sed alterius, licet hic ipsi non innotuit. Neque hoc ipsi etiam sciendum fuerat, quum non tantū sit prohibita expilatio domini cogniti, sed omnis expilatio. atq; adeo omne furtum rerum alienarū, hoc est, quæ nostræ non sunt. Atq; hic si quis mordicus vrgeret, & certitudinem certæ personæ adstruere vellet, vnde talia indistributa bona sint ablata, non video quid hac ignorantiæ caussatione suæ expilationi præstruere vellet: certo defendi posset, certoque constare
5 de quo ablatæ sint, nempe † ab hæreditate siue à domo mortuaria, & à communitate indiuisa: quæ simul coniuncta mortui personam vsque ad tempus partitionis siue di-
6 uisionis eatenus repręsentat. Cæterū † possessor aut possidens mulier, si alter ipsorum ab obitu illius, cuius possessionem reseruat iuxta consuetudinem regionis, deprehensus fuerit parum fideliter bona omnia in aper-
tum protulisse, nō omnia certo scripsit est, repertorio, redegisse sed quædam studio expilādi subticuisse, aut suppressis iuxta Brugensium ac aliorum nonnullorum consuetudinem aut priuilegium, eadem tacita & suppressa bona perdit. Quo-
7 tum † autem peccent in foro conscientiæ huiusmodi expilatores nefarii: hoc ipso no exemplo satis didici, quum Aurelia nauarem operam circa annū Domini Vbi quidam vir honestus & Aurelianen ciuis, in suburbio ciuitatis peste (quæ ibi magnopere sæuiebat) correptus, ab omnibus suis derelictus, ad sui ministerium adiūxit sibi duas mulier mercenarias, & vnum virum laicum, ue scente morbo, ecclesiasticis sacramen se munire curauit, & testamento con gauit pastori 20. francos pro certis missis, quos francos iussit Pastori ex demonstrata arca quadam. Pastore digresso, ministri decumbentis con animis præmonstratam arcam aden fringunt & pecuniam omnem reper ripiunt. Decumbens autem semiui pene moribundus, ęquo diutiorem moram admirans, in mediis ardori ex lecto nudum corripuit, pedetenti dens quid sui moliretur perquisiturus perit autem suos diligentissimos is dis suis scriniis. Quid multis? Hic dus præ nimio tum pestis ardore, tum gnissimi facti furore & iracundia pe inde se per posticum subduxit, ad ciu celerrime cucurrit, seseque (infandum) xta mœnia versus Ligerim fluuium in fundissimum puteum præcipitauit, plusquam 2. menses corpus ipsius nul ente delituit, & computruit. Atque putei aquis ego & vicini omnes tan pore vsi fuimus, ex quo plurima inco da postea subsecuta sunt, vt hinc apert stet, quantum huiusmodi expilatores cent, qui nō solum suam mentem coin nant, sed & alios plerunque in peiora pertrahunt.

CAPVT CXV.

De abigeatu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 115.

- furantes aut { 10 oues, 4 porcos, equum vnum, bouem vel vaccam vnam } puniuntur in metallum, &c.
- cum violentia furantes, puniuntur deuoratione bestiarum.
- alloues siue abigeos hospitio recipientes, puniuntur, vel { Relegatione 10. annorum, de iure. Ex consuetudine, etiam exilio 10. annorum.
- furantes aut { Anates, Anseres, Pauones, Gallinas, } puniuntur arbitrariè.

ALia item occurrit furandi species, eaque admodum etiam frequens, nempe abigeatus: id est, debestiis aliorum furto abducendis: atque hoc furtum etiam ius in iure constitutam habet punitionem. Nam † quisquis alicui pecora subtrahit, furatur & quodammodo deprædatur gregem & numerum 10. ouium aut 4. porcorum, aut equum vnum, aut bouem, aut vaccam etiam vnam ex pascuis, armentis, aut gregibus: is pro vnico iumento rerum furto, iuxta iura puniendus in metallum, & in perpetuum exilium, l. 1. ff. de abigeis: secundum consuetudinem verò patriæ & iamdiu inolitam, puniri laqueo & suspendio. Si autem † dicta furti, vi & adhibitis armis abduxerit, secundum iura puniendus est proiectione ad bestias, siue bestiarum deuoratione, hoc enim natur bestiis, l. Abigeatus, ff. eod. de abigeis. Quin & ipsi qui † tales abigeos, hoc est, equorum, aut ouium, aut porcorum substractores, & quodammodo deuastatores scientes, volentesque hospitio recipiunt, id est, receptatores abigeorum & abactorum, & ita abscondunt, & quantum in ipsis est, tuentur & fauent: ii puniendi sunt relegatione decem annorum, l. fin. ff. de abigeis. Secundum verò patriæ consuetudinem & iamdiu obseruatam, puniuntur exilio decem annorum. 4 Cæterum † quisquis subtrahit aut furatur aliorum anates, anseres, pauones, apes, gallinas, capos, pullos, cuniculos, idque genus alias domesticas bestias: is ob furti indignitatem puniendus est mulcta Iudicis arbitraria, iuxta qualitatem & circunstantiam facti & personæ. Hoc autem Abigeatus crimen quàm sit frequens & impunitum in nostro æuo, clarius ex ipsis factis, & damnis vbilibet locorum passis erit cernere, quàm ex libris discere, idque tempore pacis, & potissimum tempore belli, quando nefarii milites non solum ab hostib. (quod iure belli foret excusabile) bestias quascunq; abigunt & diripiunt, sed etiam à suis amicis, cuncta eripiunt, bestias abigunt. ac nullum non detrimentum audacius inferunt, & liberius, quàm ipsis hostibus, quos vt hostes certius meruerent, ab amicis nihil periculi formidantes.

CAPVT CXVI.

De Furto incendiario.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 116.

1 *Furtum incendiarium vel in naufragio commissum quid?*
2 *Pœna furti incendiarii.*

ADhęc aliud quoq; speciale furtum nobis occurrit, quod peculiari loco & tẽpore committitur: scilicet illud furtum, quod in incendiis committitur: quod certè detestandum est, vt quod maligno animo destinataque malitia & captata occasione perագitur. Dum enim † alios incendio turbatos norunt, & rebus suis seruandis inuigilare sciunt: atque ob eam curam ad aliarum rerum diligentiorem curam præpeditos esse, maligni quidam furunculi suis quoque inuigilant commodis (vt putant) & in ea turbatione incendii, tũ audacius, tum etiam liberius, tũ incõsideratius, bona domus incensæ clam subripiũt rantur: quod crimen sua punitione 2 non vacat. Quandoquidem ii, † incendiis aliorum bona furtim tra eundem annum puniendi sum tione quadrupli. Post annum verò tione simpli, l. In eum, & ibi Bald. C. de furt. & ser. corrup. Iuxta con verò puniẽdi sunt laqueo: nẽpe qu sit crimẽ enormius factũ, quod micũ, & adiutoriũ velle adferre alt sit calidus hostis, & fur nefarius. Id que censendum est de iis qui simi bona naufragorum eripiunt, d. l. fa

CAPVT CXVII.

De Peculatu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 117.

1 *Peculatus est furtum Principis vel Reipub.*
2 *Peculator puniendus est* { *Quadruplo, & exilio,* / *vel* / *Capitaliter.*
3 *Peculator extra officium receptoratus, punitur laqueo.*
4 *Bonam Principis pecuniam commutans vitiosa, punitur vt depeculator.*
5 *Publicum censum seruans coniiciendus est in carcerem, vsq; ad restitutionẽ eiusdem.*
6 *Publicus thesaurarius studio quædam inuratione subtrahens, punitur* { *Quadruplo,* / *&* / *Exilio.*
7 *Quæstores ærarii, qui militib. pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quomodo puniẽ*

1 NEque hoc loco subticendum crimen illud, quod peculatum † appellãt. hoc est, furtũ aut Principis aut Reipublic. Quis-
2 quis † igitur in administrandis, aut dispensandis Principũ bonis ita infideliter se gerit, vt eas pecunias furetur, aut clancularijs technis eripiat, aut ad proprium commodũ abutatur, aut ad alios certè vsus, quàm ad vsum Principis: is puniendus quadrupli exilio. Imò iuxta multorum sen puniendus est capitaliter, l. vnica, C. mine peculat. Alius verò, cui † nulla missa est Principis pecunia, qui aud men Principis aut bona aut pecuniam to subducere: is puniẽdus est laqueo pendio, vti fur alius. Potrò cui com

…ministratio alicuius ciuitatis … regionis, aut reipub. si is eiusdem pecu… secum auferat, & ad alios vsus impē… quàm ad id ad quod ipsi delegatę sunt, … & cōmissæ, sine authoritate & con… magistratus: is (inquam) puniēdus est … restitutione quadrupli & perpetuo exilio: … quoq; † modo damnandus est, qui … pecuniā cambit & cōmutat, eiusque … pecuniam deteriorem, aut bona magis … restituit. Qui † autem quippiam … Principi debet aut Reipub aut sal… reipub. bona apud se reseruat, necea… alias Principis pecunias & thesauros … in ciuitatibus & locis iis, quę ad hu… thesauros recipiendos sunt com… comprehendi potest, & in carcere … seri, donec diu illam seruatā pecuniā, … loco deposuerit. † Thesaurarius seu re… verò, qui repertus est, parum fideli… sum subduxisse calculum: sed certis de… strationibus constat eum non omnia … quæ receperat, sed eorum quędam … cuisse: is puniendus est quadruplo, & … His seruiunt l. 2. 4 & l. Qui tabu… ff. ad l. Iuli. peculat. Item philargyri † … quos quotidie conspicimus plenis velis … ad receptiones publicas, & ad The… saurarius Principum, vel alicuius reipub. aliàs per sese, aliàs intercessione amicorum, aliàs opibus & pecunia, aliàs verò vtroque modo, ea tantùm caussa, vt sibi quid lucri indè comparent, nempe vendendo bonas pecunias receptas & pro iis emendo aut adulterinas, aut iniusti ponderis, quas miseris laboratoribus, Principum aut Ciuitatū nomine persoluant: quiq; in bellis quæstores ærarios agunt. vbi pro optima pecunia miseris militibus stipendia soluunt militaria pecunia pessima, iniquo & pōdere & auro (boni receptores à nobis non taxantur) quā pecuniā milites ipsi pro necessariis exponere nequeunt: Tales, inquam, omnes iniusti receptores, (quales ipse in bellis partim vidi, partim ex ore aliorum didici) puniendi essent, vti superiores omnes, de quibus antè multa diximus. In summa, quisquis alterius bona, qualia qualia ea sunt, contra voluntatē veri domini aufert, quocunq; modo id fiat: is certè furtum cōmittit, diuersum tamen, eoq; diuersimodè etiam puniendum, nempe aliud restitutione quadrupli vel dupli: aliud exilio: aliud laqueo: aut alio modo diuerso (vt dictum est) iuxta qualitatem facti, & personæ.

CAPVT CXVIII.

De Receptatoribus Furtorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 118.

Receptatores furum, furibus nihilo meliores.
Receptatores furum, vt fures plectendi sunt.
Consilium furti non semper criminosum, scilicet in foro fori.
Cognatio & affinitas eleuant receptionis crimina.
Amicus non cogitur amicum furem officio prodere.
Officio inquisituro omnia recludenda sunt.

1 VT multi quos aut pudet, aut qui metuūt maleficium committere, attamen … tū in se est maleficiū animo conceptū, … peccandi libidinē opere cōsummant, aut … se, aut per alium, quem in furto alunt, … fendunt, iuuant, & ope succurrunt. Hi

1 † quoniam ipsis furibus nihilo sunt meliores imò aliqua in parte sceleratiores, quòd

2 eos (vt dixi) in furto alunt, & post † furtum domo recipiūt, aut tuentur: ideo tales quoque furum aut furtorū receptores nō secùs, quàm ipsi fures commissarii plectēdi sunt:

imo omnes qui furibus vllum solatium, subsidium, consilium, aut iuuatorium famulatum præbent: aut furti fuere participes, aut furtiua bona in domum receperũt, aut ex iis cum furibus comessati sunt, scientes eos esse fures, & bona ea illata aliis furto esse ablata: tales (inquam) omnes simili pœna cum veris furibus plectendi sunt, arg. 3 l. 1. ff. de receptatoribus. De consilio † autem sic intellige: Neminem ob consilium furti sic criminaliter esse puniendũ, nisi certo constet. tale furtum ob alicuius cõsilium tantum esse commissum, adeo vt fur illud nunquam commisisset, nisi talis viri consilio fretus fuisset, can. Sicut dignum, § Qui vero extra, de homicid. l. Non solum. § Si mandata, versic. Attilicinus, ff de iniur. ita notat Bart. in l. Sepe, ff. de verb. & ter. signi. Bald. in l. Ob hæc, col. 2. ff. de his qui notã. infam. Idem Bald. in l. Data opera, in 17. col. C. de his qui accusar. non possunt. & in can. Querelam, in fin. de elect. in antiq. Late & pulchre discutitur per D. Iacob. Boullenc. Ebroicensem Iuris vtriusq; prolytam, in sua excellentissima repetit. §. Famosos, constituti in l. Capitalium, ff de pœnis. Parentes 4 † verò, mariti, vxores, liberi, fratres, sorores, atque id genus reliqui consanguinei & affines, si alterius sui consanguinei, & affinis bona receperint hospitio: ii non sunt tam acriter ac seuere puniendi ac alii ignoti, & extranei, vel ipsis nulla affinitatis, aut consanguinitatis societate coniuncti, l. 2. ff. de receptator. nisi certe ipsi bonorum furtiuorum fuissent participes: lex enim naturæ (cui positiua omnia ancillantur) hoc suadet & dictat: vt amicus amicum, vt consanguineus consanguineum iuuet, liberet, & defendat, sicubi potest: hinc notat fieri ratione sanguinis, quod alias ret, l fin. §. penult. C. de codicill. l. uis, 2. C de adulter. l. 1 ff ad l. Iul. l. 4. § fin. ff de re militar. cum siro similib. iurib. Atque ex hoc hic 5 sciturquæstio: † An si quispiam pos missum furtum, ad amicum sele aut patrocinii caussa reciperet, ibi tare vellet: an is (inquam) amicus fugitiuum furem domi suæ latitantem latentem prodere officiario? Sed hic ra naturæ, imo iura etiam positiua mus, dicemus neminem debere hoc nec posse compelli, vt furem clam latitantem proderet, nisi is velit contrarium videatur de Iure Canon sendum in c. Qui cum fure, iunctis ext. de furt. vt ibidem videre nec obs erit. Sed si officiarius in eadem do inquisitionem facere, nullo modo cus eam inquisitionem officiario 6 poterit. Imo officiario † permissum busuis in locis & domibus furtiua quirere, vbicunque vlla ducatur su ac vlla ei appareant indicia, & apu filios filias, nepotes, affines, & a denique vbi ea bona seruari puta lus eorum est, qui officiario domus nem denegare poterit, sed cogetur rire omnes seras, cameras, cistas, o secreta. Sine enim suspicione aut hodie nõ potest quis cogi, vt permitta serutari in domo sua, vtrum ibi sint re tiuæ, siue furto subtractæ. Expedit trifamilias, ne secreta patrimonii sui dantur.

CAPVT CXIX.

De Furtorum Emptoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 119.

1 *Furtorum emptores, furoi alunt in furto.*

Furtorum mercatores exclamatiuncula.
Furtorum emptores, vt fures ipsi puniendi.
Furta insciens emens, culpa vacat.
Furtorum emptione infamis cito labitur in priorem suspicionem.
Consilium, ne furtorum emptione suspecti in periculum incidant.
Mercatorum priuilegia, ratione esse irrita.

ALiud præterea furti crimen est, quo multi fures subsidiarii, suos fures in furto fortiter coadiuuant & alunt, & quo furibus fouendis commoditatem sane præbent non inefficacem: non † quo fures, aut suspicio suscipiunt, aut bona eorum domi confruant: sed quo bona eadem furto subducta furibus ilico emunt, & prompta pecunia soluunt, nõ iuxta rerum dignum precium, sed longe infra dimidiam precii dignitatẽ ac valorem, vt iidem fures suis sarcinis, & prædis liberi, ad noua furta sese accingant: quæ ipsi rursum coemunt, & vili quibusvis † distrahunt & diuendunt. O sceleratos mercatores, dignos vos censeo, qui cum vestris authoribus, & præraptoribus mare, solum & terram semisaltum spectanti populo peragatis, vt tali spectaculo perterriti cæteri caueant ab huiusmodi furibus abominanda coemere, & ipsis liberiorem furandi facultatem suppeditare. Huic meæ sententiæ suffragantur Iura, & leges consuetudinariæ: quæ † iubent furtiuorum bonorum emtores, quique certo sciunt ea bona esse furata, easdem pœna cum ipsis furib. esse plectendos. Verum si ipsis non † constitisset de furtiuis bonis, putantibus se iustas mercari merces, quæ non vere furtiuæ fuerint: tunc non puniendi erunt vt principales fures, sed tantum ob rerum, citra vllum precium aut solutionem earum, l. Si mancipium, C. de rei vendic. & l. Inciuilem, & quę ibi tractantur, & l. Eos, C. de furt. & ser. corrup. Sed hoc notandum † est, si quãdo reperta fuerint in alicuius viri domo vlla bona furata, qui aliquando talia bona furata emere consueuerit, aut hoc nomine male audiuerit, aut semel per iustitiã conuictus & damnatus fuerit: tum suspicio est, & iura censent, eadem furata bona, apud ipsum reperta, empta esse ab eo cum cõscientia, & certa notitia furti, etiamsi ita res se non haberet, nec ipse iuxta veritatem de furto cognouisset: Quocirca vt fur etiam puniretur, licet innocenter: nempe ob priorem suspicionem mali, d. l. Si mancipium & d. l. Inciuilem cum ibi notatis per gloss. & Doct. Hinc † suaserim omnibus huiusmodi criminis nigrore semel cõmaculatis, vt in emẽdis bonis diligenter inquirant, & certo sciant, vnde allata sint: aut certe (si aliunde viuere possint) vt plane ab eo exercitio sese abstineant, ne incauti & imprudentes in vllum periculum vitæ incurrant: nisi forsan ab eo singularis priuilegii gratia plane immunes sint & liberi. Sunt enim nonnullæ ciuitates, quibus à Principibus ea legata sunt priuilegia, vt nemo à talium ciuitatum ciuibus & mercatoribus reposcere possit vlla bona (quamuis etiã furtiua) quæ ipsi propalam & in publicis foris emerunt, aut quæ tribus continuis diebus ante ædes suas expenderunt venalia. Quin ipsis lombardis seu fœneratoribus priuilegio concessum est, nulla bona furto ablata reddere dominis aut possessoribus citra resolutionem prænumerati precii. Atq; hi omnes à dictis periculis sunt tutiores. Hoc tamen vltimum, non omnium sed paucorum tantum sententiis comprobatur: quare ego quoque his minime adstipulor. Non † enim aliquo modo fundatum reperitur in Iure, vt fœneratores & vsurarii (qui sunt Reipublicæ pestes) deberent esse melioris conditionis quam alii boni ciues, aut etiam extranei probatæ alioqui vitæ. Atq; ob hoc, cum ciuitati Brugensi eram à consiliis, atq;

hic casus de vsuratiis nobis occurreret, consului magistratibus, tales fœneratores in suo priuilegio audiendos non esse, sed contrarium esse iudicandum, quod magis esset consentaneum.

CAPVT CXX.

De Repertis.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 120.

1 *Reperta, eaque cognita sibi vsurpans, furtum committit.*
2 *Reperta nota sibi seruans, punitur arbitrarie.*
3 *Reperta reddenda sunt suo domino.*
4 *Repertori profida custodia debetur domini benignitas.*
5 *Reperta incognita reddenda Episcopo.*
6 *Reperta incognita seruari possunt à repertore paupere.*

ALiud quoque est furti genus, non quo animo furādi aliorum res furatum abis, aut quo cum furibus fias particeps, aut eos recipias, sed quo aliena tibi, fortuito oblata, pro tuis vsurpas, hoc est, quando quis
1 inuentis vtitur vt suis. † Quisquis igitur alterius casu reperit togam, tunicam, vestem, zonam, crumenam, aut aliud quid alterius quod suum non esse cognoscit, nec
2 id profert in propatulum, & notitiam: † is furtum committit, & puniendus est arbitrarie, l. Falsus, §. Qui alienum, ff. de furtis, Chassan. in tit. *Des Iustices & droictz d'icelles*, §. 3. in fin. super Consuetudinibus Burgundiæ, c. Si quid inueniſti, & c. Multi, 14. q. 5. † Verum si rem repertam debito
3 modo per indicia, & proclamationem ad notitiam prouexerit: atque exinde venerit is dominus & possessor qui eam perdidit, cum inuentor vero possessori tradere cogitur, si is bonis indiciis demonstrare poterit sarcinam, vel rem amissam esse suam. †
4 Attamen à possessore reposcere & iure petere potest numum honestum pro fidelitate sua, & pro cura rei seruatæ, & bene custoditæ. Sin autem repertori nullo modo constiterit, nec post debitam inquisitionem hanc constare potest, cuiusnam dicta bona reperta fuerint: in eo casu forsan mouebit esset quæstio, ad quem vsum is repertor talia bona impendere debeat, & cui reddere debeat: An sibi seruare possit, an alteri impendere: quum certum sit ea non esse sua, neque sibi etiam non esse seruanda videantur. Sed huius dubii apertam solutionem mihi
5 Baldus in l. 1. ff. de rerum diuiſi. † Videtur ea incognita bona in foro conscientiæ reddenda esse in manus Episcopi, vt ea per ipsum distribuantur pauperibus, vt inferius
6 Omnes peregrini, C. communia, de ſu. † Si autem is repertor vere pauper esset, nec suerim eo in casu talē repertorem cum scientiæ scrupulum sibi ad proprios vſus & eleemosynarū loco ea incognita bona posse seruare. Interim tamen obligaretur ad perpetuas preces fundendas pro salute amittentis.

CAPVT CXXI.

De Falsis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 121.

1 *Rem falsitate corrumpere, furti genus est.*

Falsitas adulterans, committit crimen falsi.

Falsi crimen committitur { *Consensu.* *Verbis.* *Scriptis.* *Abusu.* *Silentio.*

VBdolum † & occultum furandi genus est, rem aliquam falso, malitioso, & excogitato animo corrumpere, atque ita simplicis falsitatis fuco decipere. † Quisquis igitur tales res externo quodam & apparenti mistu adulterat & ad deceptionem corrumpit; is dicitur committere crimen falsi, vt colligitur ex l. Quid sit falsum, ff. eod. ad l. Cornel. de falsi. & ex c. Tua nobis, ext. de offic. vica. faciunt quæ habentur in can. 3 Super literis, ext. de rescript. † Quod ferè quinque modis committere conspicimus, nempe consensu, verbis, scriptis, abusu, & silentio.

CAPVT CXXII.

De Falsitate per consensum.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 122.

Falsitas per consensum fit in contractibus.

Falsum per consensum punitur & { *Criminaliter.* *Mulcta pecuniaria.* *Restitutione damni.*

FAlsitas † autem per consensum fit, quoties aliquem circumuenimus & fallimus in contractu, aut compacta fœdera. Veluti quando rem vnam bis diuendimus, iis 2 inscientibus; aut quando rem aut fundum vendimus vni, & eundem rursum alteri in pignorem damus, aut hypothecamus, l. Si quibus, ff. ad l. Cornel. de falsi. gloss. in l. Stellionatus, ff. de cri. stellio. l. Si quis ex pignore, §. Sed etsi quis, ff. de pign. act. † Istiusmodi autem falsitas, quæ contractibus committitur, aut consensu, punienda est criminaliter, cum mulcta. & cum restitutione damni & interesse ex eo orti, ad arbitrium iudicis, per lecta & notata in l. Stellio, §. Pœna, ff. de crim. stellionatus.

CAPVT CXXIII.

De falsitate in verbis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 123.

Falsitas verborum committitur quinque modis, falsa { *Suggestione.* *Denunciatione.* *Accusatione.* *Depositione.* *Condemnatione.*

Falsa impetratio, subreptitia est & nulla.
Falsa accusans, tenetur restitutione damni.
Falsum testis punitur ciuiliter, vel criminaliter.

5 *Falsus testis ad mortem alterius, punitur capitaliter.*
6 *Falsus testis coram commissario punitur arbitrarie.*
7 *Falsus testis offendit* { *Deum, Iudicem, Proximum,* } *ob quem punitus* { *Pœnitentiæ. Infamia. Variis.*
8 *Falso iudicans* & { *Declaratur falsarius pub. Punitur pœna arbitraria.*

ALtera falsitatis species est, quæ verbis seu dictis cõmittitur dolosis, & ad fraudem & circumuentionem alterius. Cõmittitur† autem huiusmodi verborum falsitas fere quinque modis: nempe falsa suggestione: falsa denunciatione: falsa accusatione: falsa depositione seu falso testimonio & falsa iudicatione, vel condemnatione. † Quisquis à Principe aut Iudice impetrat quippiã falsa suggestione, aut declaratione, illius impetratio & subreptitia & obreptitia est, dolosa, falsa: atque ob id nulla, impetratumque ipsius sit irritum: siue id sit remissio criminis, siue alterius cuiuspiam beneficii, aut officii impetratio, potissimũ quum ex ea suggestione ac persuasione fiat iniustitia parti, contra quam persuadetur, l. Si quis obrepserit, ff. ad l. Cor. de falsi. cum iurib per gloss. in ea allegatis, & l. Maiorem, & l. Vbi falsi. C. cod. tit. † Quisquis item falso aliquem accusat crimine, quod certa probatione stabilire nõ potest: is quoque à sua cadit accusatione, quę tã fit irrita, vt ob eam nõ probatã, damnãdus sit ad reparationẽ & restitutionẽ dettimẽtorum, nõ solum parti accusatę, sed etiam fisco, ad discretionem & arbitriũ Iudicis. Similiter à sua falsa denunciatione cadit, qui falsa denunciat: veluti executor, aut commissarius, qui falsa exequitur, aut falsa renunciat, vt in l. Lege Cornelia cauetur, §. fin. ff eod. ad l. Corn. de falsis. Huc faciunt quæ traduntur per Doct. in l. 1. §. Incidit, ff. ad S C. Turpillianum. Testis† vero qui falsa testatur seu dicit, vel tacet veritatem, vel aliquid accepit ne ferret testimonium, punitur aut criminaliter aut ciuiliter, iuxta qualitatem facti, l. 1 in princ. & § 1. & l. Falsi pœna, ff. ad l. Corn. de falsi. etiam si suum depositum nullum sortiatur d per lecta & notata in c. 1. extr. de cria.

5 Sin† ob falsum ipsius testimonium ducatur ad actum, adeo vt ob fidem quis condemnetur ad mortem, ut sarius testis non solum puniendus nunciator, vel testis falsus, sed vt pu vt homicida, vti supra memoratum

6 de homicidio. Pari † ratione testis commissario aliter depo it quam re git, & quam publice in plateis no mo secus, & contrario modo, quam plateis & corã se producturo locut fessus ac testatus est: is non solum dus est vt testis falsus, sed etiam vt & vt mẽtitor noxius, ad discretio bitrium Iudicis, pro qualitate fact

7 ea signa † ex his quæ diximus pœn testis esse triplicem, quia tres læd Deum: pro quo imponitur pœnit cundo Iudicem: propterea fit infam tio proximum, contra quem testific

8 punitur pro modo læsionis, d. c. 1. † mo quisquis falso iudicat & ex mu munere corruptus falsam fert sent is puniendus est de crimine falsi, & declarandus, atque ampliori pœna mulctãdus, iuxta qualitatem & circ tiam personæ Iudicis offendentis, & næ offensæ, atque etiam magnit damni ex ea falsa sententia consecut Sed etsi quis. vers. Et qui Iudicem, de falsis: teneturq; homicidii, si hom sequatur, quemadmodum supra mus in cap. de homicidio.

CAPVT CXXIV.

De Falsitate scripturum.

Summae rerum tractatarum in Commentariis CAP. 124.

- ...stum in scriptis committitur, falsa
  - Minutatione.
  - In mundum vodellione.
  - Conscriptione
    - Instrumentorum.
    - Literarum.
    - Librorum.
  - Litura, vel rasura.
  - Subscriptione
- ...tum in scriptis committitur, falsa
  - Sigillatione.
  - Enarratione scripturum.

...do falsitas in scripto dicenda est.

...rum
- Scriptor
- Sigillator
- Chirographi effictor

} punitur exilio, infamia.

...ta vitians in perniciem Ecclesiæ, punitur perpetuo exilio.

...s ad Principem scribere iussus & non faciens, punitur amputatione manus, aut exilio perpetuo.

...scribens
- Ex malitia
- Ex ignorantia
- Inualida

} punitur
- Amputatione manus.
- Confiscatione bonorum.
- Nunquam.

...i falsitate plectenda requiritur offensio, & damnum proximi.

...rius licet non nocens, punitur aliquando arbitrarie.

...sigillum effingens, punitur amputatione manus.

...a falsitatis crimen est.

...s maxime ladit in
- Datis
- Summis
- Numeris
- Locis
- Nominibus

} commutandis.

...sura
...latinitas
...ngua peregrina

} innoxia, nullum falsitatis crimen agnoscit.

...sura
...latinitas
...ngua alia

} an:
- Veritatem corrumpens
- Sensum mutans
- Substantialia

} falsitatem habet.

...scans lite.
...Principum.
- Ex Cancellaria
- Ex alio Concil.

} punitur
- His per magnum Concilium.
- His per idem Concilium.

...rum aperiens literas, punitur arbitrarie.

...m literas non deferens, falsitatem committit.

ALia præterea falsitatis species est, quæ ad scripta adulteranda & corrumpenda progreditur. In † scriptis enim falsitatis 1
crimen committitur variis modis: veluti falsa componendo, minutando, in mundum (vt loquuntur) redigendo. Item, instrumenta, registra, rationes, acta, libellos, contestationes, cautiones, chirographa, epistolas, scienter & dolo malo in fraudem alterius lædendo, corrumpendo, mutãdo, adiiciendo, demendo, radendo, delendo, abolendo, falsè subscribendo, falsa sigilla appendendo, aut dolosè aliorum chirographa effictè imitando, aut certè scripto commissa falsè enarrando: quæ omnia puniuntur l. Cornel. de falsi. vt in l. 1. Qui testamentum, l. Paulus, & l. Quid sit falsum, cum aliis, ff. ad l. Cor. de falsi. In quibus omnibus † tum rem scriptam dicimus falsò vitiatam esse, quando ea contra veritatem est confecta, aut quando aliter se scriptum vel sigillatum habet quam veritas requirit, ita vt ob talem falsitatem aliquis detrimẽtum patiatur. Hoc † crimen grauiter iura puniunt. Nam quisquis notarius, tabellarius, secretarius, scriba, graphiarius, commissarius, aliqua instrumenta, edicta pronunciata, sententias, aut scripta, perperam, & malè falsoque scribit, exscribit aut mutat, aut adiicit aliquid, aut aliquid demit, idq; studio & ex industria, ita vt ob eam falsitatem aliquis detrimentum patiatur: is falsarius quisquis fuerit, plectendus est exilio, & declarandus infamis, & indignus postea omni publico munere, & dignitate publica fungi, cum publicatione bonorum, si liber est: si seruus, vltimo supplicio, l. 1 §. fin. & ibi Bart. & Hipp. ff. ad l. Cornel. de falsi. & §. Item lex Cornelia, Institut. de public. iudic. 2 3
Eadem † quoque pœna mulctandus est, quisquis suo Chirographo aut sigillo aliquid falsi cõfirmasse probatur, l. Lege Cornelia testamentaria, ff. ad legem Corneliam de falsi. Nec vllũ est constituendũ discrimẽ, an ea scripta sic adulterata publica sint, an priuata: quum de vtrisque dicta falsi æquè intelligatur, per lecta & notata. Damus licentiam, C. ad l. Cornel. de Quisquis autem Scriba, † aut Notarius la scripta falsitate vitiat in perniciem mnum Ecclesiæ, is damnandus est perpetuo, vt suprà. Quisquis porrò † tarius, Secretarius Scriba, aut similis, opera & ex malitia cessat ad Principem bere, quæ à Magistratu aut superiori mandatis habebat scribenda: ita vt malitiosam obliuionem & negligen Princeps damnum aut interesse pa aut iacturam aliquam faciat: is seu potiùs contemptor suæ comm puniendus est amputatione pugil nus, vt multi autumant: Alii ver qui eundem puniri volunt genera tione falsitatis, nempe perpetuo cri pœna irreuocabilis exilii, cum cons ne omnium bonorum, d. l. 1. §. fin. bemus 2. §. His tabellionibus, in sacrosanct Eccleſia. † Si verò falsa conscripserit, è quibus Princeps ali sequeretur incommodi, & præiudi talis falsitatis, & incommodi prin casionem dederit & author fuerit endus est amputatione manus, per perialem, §. Scriba de prohib. alien Feder. quod sic habet: Scriba verò, instrumentum sciens conscripserit, missionem officii cum infamiæ p manum amittat: aut (vt multi cen cendio. Sin † falsa iam dicta quis pserit ignoranter, illius falsitatis causſam, prębens, nec eam primò a niens aut excogitans, aut primam nem præbens: sed ob instantiam & alicuius tantum conscribens, qua aut prẽmio, aut fauore cõductus & tus: is tum non punitur modis su moratis, sed tantùm confiscatione rum. Sic Notarius, Scriba, aut Sc rius, qui ex imprudentia, negligen inertia (non ex malitia) falsitatem 4 5 6 7 8

ue vllum in damnũ aliquod deducit, cu-
is negligentia ſua in culpa eſt: is non puni-
ur criminaliter, ſed tantum ciuiliter, hoc
, tanti damni reſtitutione, & reparatione
nium detrimentorum indè orientium.
dde † ſi ex ſua authoritate tantum literas
t inſtrumenta conficiat, quæ nihili nul-
que ſunt valoris, quęque in formalibus
t ſubſtantialibus peccant & deficiunt: is
uoniã culpa vacat) indemnis eſt, & nul-
modo puniendus: nulli enim tales literæ
eſſe poſſunt, gloſſa ordinaria & ibi Doct.
l Damus, C. ad l. Cornel. de falſ. Barto. in
§. Qui in rationibus, eo. tit. quibus ſer-
quod voluit Bald. in l. vnica, in 8 colum.
de confeſſ. Quocirca hîc † notanda eſt in
teriis falſitatis regula certiſſima: quod
nquam vlla punitur falſitas (in quacun-
e etiam ſpecie committatur) niſi indè a-
uod conſurgat damnum, præiudicium,
tia, aut dedecus alterius, Bal in conſilio
14. incip. Filius fa. in 3. volu. Poteſt ta-
ipſe † patrator & author falſitatis extra-
inariè puniri, ob ſuam malitiam & fal-
atem commiſſam, quæ natura talis eſt,
ere ea detrimenti, infamiæ, aut iniuriæ
idoriri potuiſſet, tametſi non euenerit:
enim non ſibi ſuæque prudentiæ aut bo-
atiaſſcribendũ fuerit, ſed fortunæ, imò
o, omnia ſuo arbitratu diſponẽte. Quiſ
is † porrò alienum chirographum aut ſi-
um callidè & dolosè effingit, ita vt hinc
quis vllum patiatur incommodum, ac
rimẽtum, vel corporis, vel vitæ aut bo-
rum: is multorum iudicio puniendus eſt
putatione manus ſeu pugni: Secundum
ſuetudinem verò palam ac publicè in-
landus eſt, & ſubrigendus in pelorinum
in meaſtrum: ac indè extra ditionem
territorium aut etiam prouinciam eii-
ndus, id eſt, exilio damnandus, aut aliàs
ta conditionem qualitatemque delicti
plectendus. † Quin & raſura præiudicat, ac 13
falſitatis crimen in ſe complectitur, potiſſi-
mum quoties ob eam ſubuertitur aut con-
funditur veritas, quod facilè fit † in datis, 14
in ſummis, in numeris, in locis, in nomini-
bus commutandis, vnde alicui detrimen-
tum aliquod conſurgit. Verùm † ea ra- 15
ſura, aut literarum ſyllabarum ve in literis,
aut libris omiſſio (idem cenſendum eſt de
illatinitate, & alia quauis barbara lingua)
nullam efficit falſitatem, niſi † cum tali ra- 16
ſura, omiſſione, aut illatinitate, aut cum ac-
cita alia lingua, veritas prior, hoc eſt ſubſtã-
tia prioris rationis & ſenſus ipſe prior, cor-
rumperetur, & in malum verteretur. Sic
etiam raſura illa quæ commiſſa eſt in nar-
ratione factorum, reddit inſtrumentum &
literas falſitatis ſuſpectas, quod non efficit
ea raſura, quæ fit in narratione Iuris. Quiſ-
quis raſuram admittit in literis Principum, 17
eaſque † corrumpit aut falſificat, quæ ex i-
pſius promanant Cancellaria: is puniendus
eſt per magnum ſuum Concilium, & mul-
ctæ omnes inde manantes ipſius ſunt Can-
cellarii. Si verò illæ † Principum literæ pro- 18
ueniant raſuris adulteratæ, aut aliàs falſifi-
catæ ex aliis ſuis Conciliis, idem hoc Con-
cilium talis falſitatis ac raſurę notitiam, in-
quiſitionem, & punitionem ſibi aſſumeret,
& mulctæ ipſius eſſent Principis. † Quiſ- 19
quis prærereà alterius reſignat aut recludit
improbè literas, eas legit, aut legendas tra-
dit, contentaque aliis prodit, ob quod vel
ſcriptor, vel is ad quem ſcribuntur literæ,
aliquid detrimenti, damni, aut verecundię
patitur: is certè falſitatem committit, &
puniendus eſt arbitrariè. Qui † item ta- 20
bellas alicui deferendas aſſumpſit, nec eas
fideliter reddit, aut non reddit, falſum in-
dubiè etiam committit, l. Titio, ff. ad mu-
nicipal. & l. 1. ff. ad l. Cornel. de falſ. & ibi
Bartol.

CAPVT CXXV.

De falsitate per abusum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 125.

1 *Falsitas per abusum fit in falsis* { *Mensuris. Ponderibus. Mercibus. Nominibus. Titulis. Dignitatibus. Pecuniis, monetis.* } { *Aureis. Argenteis. Literis Syngraphis. Relevationibus. Puerorum suppositionibus.* }

2 *Falsitas* { *Mensurarum, Ponderum, Mercium,* } *punitur &* { *Restitutione dupli. Exilio. Ieiunio 30. dierum. Canonice.* }

6

3 *Cereales cur apud Romanos creati.*

4 *Cerealium officium & vtilitas.*

5 *Ex* { *Falsis* { *Ponderibus, Mensuris, Mercibus,* } *Propolis* } *magnum accrescit Reip. dispendium.*

7 *Scienter aut* { *Emens Vendens* } { *quicquam iniustum, aut* { *Mensura, Pondere,* } *punitur &* { *Duplæ restitutione. Relegat* } }

8 *Commodans iniquas vel* { *Mensuras, Pondera,* } *tenetur restitutione damni.*

9 *Iniquas mensuras aut pondera* { *Faciens, Locans, Conducens, Vendens,* } *tenetur restitutione damni.*

10 *Assumpto, falso, dignitatis titulo fallens, punitur vt falsarius arbitrario.*

11 *Nomen suum mutans aut* { *Ioco, Vt se liberet, Amicum defendat, Hostem fallat,* } *extra crimen est.*

12 *Argentarius argentea sua vitians, monendus est suo opificio.*

13

13 *Vendens* { *Aurichalcum pro auro. Electrum pro argento, Falsificatos pannos,* } *monendus est suo opificio, & merce priuandus.*

14

15 17. *Principis monetam falsificans, punitur vt falsarius & vt traditor.*

16 *Falsi monetarii puniuntur extremo supplicio.*

18 *Moneta Principis est, & Reip.*

19 *Secreta iuridicè commissa reuelans, punitur pœna falsi.*

20 *Falsis se defendens literis, punitur pœna falsi.*

...ſe defendens literis, nantizare debet.

...ſe ſupponens pueros, punitur { *Pœna falſi.* / *Pelorino.* / *Sententia arbitraria.*

...lſum ſæpe iterata punitur grauius.

FAlſitas per abuſum † fere fit in menſu- 4
randō, ponderando, & mercando. Quis-
is igitur falſitatem committit, malitioſe
fraudulenter abutendō falſis menſuris,
ris, ponderibus, ſtateris, bilancibus adul-
riatis, ſpeciebus, aut aliis mercibus depra-
is ſeu corruptis, eaque ceu iuſta vſurpan-
, & exponendo: is iuxta leges ciuiles pu-
endus † eſt duplo, ac relegatione ſiue exi-
l. penult. ff. ad l. Corn. de fal. vbi Modeſti-
s I C ait; Si venditor menſuras publice
obatas frumenti, vini, vel cuiuslibet rei,
t emptor corruperit, dolove malo frau-
m fecerit: quanti ea res eſt, eius duplo cō-
natur; Decretoque Diui Adriani præ-
rum eſt, in inſulam eos relegari, qui pō-
n & menſuras falſifi aſſent, & in l. An-
nam, § Finali, ff. de extraordinar. crimi-
ur. Salomon in Prouerbiis inquit; Pon-
a & ſtatera iudicia Dōmini ſunt. Aduer-
igitur Dei ordinationem, ac iuxta ciui- 6
Magiſtratum delinquit, qui pondere &
ra abutitur. Quocirca † ne hac in re fa-
us peccaretur, duo olim Ædiles apud
Roman. à Iulio Cæſare creati ſunt, qui
rales appellabantur. Hi cibariorum & 7
nſurarum habebant rationem, authori-
Feneſtella & Halicarnaſſeo; Deinde of-
am ipſorum erat (vt ſcribit Satyricus)
menſura ins dicere, vaſa minora fran-
, &c. Conſiderabant enim † hanc curam 8
iticam (& certe res ita ſe habet) & iſta-
rerum diligentem obſeruantiam, plu-
um vtiliratis ad Rempubl. augendam
onſeruandam conferre. Eam vero curam
glectam, Reipub. bono plurimum offi-
& detrimento eſſe. Quocirca optarim
c curam (Romanorū exemplo) omni-
noſtris Magiſtratibus inprimis eſſe cor-

di, & curæ; vt in his ponderibus, ac men-
ſuris, paulo omnes eſſent oculatiores. Nam
† quum in his æquo plus videamus eorum 5
torpere diligentiam, paſſim etiam conſpi-
cimus in nūdinis publicis, apud cauponas,
& myropolas grandem ponderum & men-
ſurarum abuſum, ſine fronte & metu legū,
callidum talibus abuſum cōmittentes fur-
tum. Atque hinc præterea propolæ ſuum
quæſtum venantur, aliisq; mille ſimilibus
technis & excogitatis modis Remp. opprimunt, & rerum omnium cariſſimam annonā per magiſtratuū ſomnolentiam inferūt, ſicut l. C. Paulus ait in Dardanarios, propter falſum menſurarum modum, ob vtilitatē populatis annonæ, pro modo admiſſi, extra ordinem vindicari, l. In Dardanarios, ff. de pœn. & facit l. Annonam attentare, per totum, ff. de extraord. criminib. l. Si menſor, in fin. ff Si menſ. falſ. mod. dixer. Secun-
dum Iura vero Canonica † punitur inedia 6
& ieiunio, ſpacio triginta dierum, in pane & aqua, c. Vt menſuræ, ext. de empt. & vendit. Ex conſuetudine vero punitur ea mul-
cta, quam leges municipales ad hoc crimē ſtatuerunt. Quisquis † autem emit aut ven- 7
dit quicquam ſciens volensq; iniqua men-
ſura, aut iniuſto pondere; is crimen furti committit, & punitur reſtitutione dupli, necnō relegatione, ſeu exilio, l. pen. & l. Annonam, §. fin. præcitatis. Sic qui † ſciens 8
volensque commodato alteri dat iniquam menſuram, aut pondera iniqua, ſiue adulterina, ad aliquem fraudādum tenetur & obligatur ad reparationē damni perſonæ fraudatæ. Ideoque damnandus eſt reſtitutione omnium damnorum ex iis factorum. Simi-
li † quoque reparatione tenetur, quisquis 9
iniquas menſuras, ſtateres, bilāces aut pon-

dera conficit, vendit, aut locat, siue ipsi de iniquitate constiterit, siue non. De mensurarum enim suarum & æquitate & iniquitate prius cognoscere debet, antequam eas aliis tribuat. Paria enim sunt in Iure scire, & scire debere, vel scire posse, l. Quod te, ff. Si cert. peta. notatur per gloss. in l. Qui cum alio contrahit, ff. de reg. iur. in fin. in verb. eius, dum dicit parem esse culpã scire & scire debere, & ibi Phil. Decius. Quin etiam puniẽdus est de falsitate, supra citatis iuribus. Falsa enim mensura non est mensura, ac falsum pondus nullum censendum est põdus, sicut adulterinus numus, aut falsus, nullus est numus. Paria enim sunt non soluere & soluere reprobos numos, l. Eleganter §. Qui reprobos, ff. de pignor. actio. quemadmodum paria sunt, non satisdare, vel non idonee satisdare, l. Quotiens, ff. Qui satisdar. cogant. & paria sunt non facere, & non debite facere. Pro his videbis tractatum eximii Doctoris Ioannis Regnaudi, de mensuris, & cuius authoritate possint fieri. Alium quoque hic falsitatis abusum attende, qui fere in officiis vsu venit. Quisquis † enim sese abutitur in falsis ac mentitis officiis, aut sibiipsi alios titulos dignitatum, & officiorum assumit quam habet: aut qui se gerit pro alio commissario: aut se certa quædam in mandatis habere iactat à Principe, atque hæc omnia falsè & contra veritatem, vt hac mentita fide, imo falsitate excogitata, alios facilius fallat: is crimen falsi committit & puniendus est, vt mentitor extraordinarie, cum reparatione damni, l. Eos. § fin ff. ad l. Cornel. de falsi. Si autem hæc fecisset munere, pecunia, aut precio corruptus, puniendus esset vt falsarius pœna falsi, l. 1 §. Sed etsi quis ob renunciandum, ff. ad l. Cornel. de Falsi. Si quis præterea falso abutatur, & arroget sibi falso titulum militis, aut equestris ordinis, aut Doctoris, aut Notarii: is falsitatis crimen committit, d. l. Eos, §. final. Sicut. Item ii, qui aliorum insignia, arma aut titulos pro suis vsurpant: qui omnes plectendi sunt pœna falsi, d. l. fin. Quisquis nomen, cognomen, aut nomen suum mentitur, aliudque sibi vsurpat, vt hoc nomine, cognomine, prænomine alium circumueniat & atque ex eo sequatur proximi detrimentum vel impedimentum: is puniendus pœna falsi, aut arbitrarie, iuxta qualitatem & circumstantiam facti, & ad prudentiam & discretionem Iudicis, l. Falsi nis, ff. Ad l. Cornel. de falsi. & l vnica. C. de mutat. nominis. † Sed hanc crimen non meretur, quoties nomen commutat, aut ioco, aut vt sese ita ex aliquo periculo liberet, aut sibi deterius detrimentum profit, non animalitia, & lædendi libidine: vnicuique nim permissum est suum nomen commutare pro suo arbitratu, sine fraude, si hinc nemo vllum detrimentum patur, d. leg. vnica. Cod. de mutat. nom. Quandoquidem (vt dictum est) defensione propria, aut pro defensione micorum, aut ad fallendos hostes, aut ioco aliud nomen falso assumere tra vllum crimen, aut culpam: sicut theatris stultorum, morionum, aut rum personarum nomina sibi assu Argentarius † autem qui aurea seu tea sua peiori valore & precio & subvitiat, & non æquat iuxta statuta dinationes Principis sui vel ciuitatis puniendus est vt falsarius, & suo dus opificio, veluti eo tractando & cendo indignus. Similem quoque nam subeat necesse est, quisquis aut cum vendit pro auro, aut electrum gento. Simili ratione textor † aut tor pannarius, qui falsa sigilla suis dit pãnis, aut falsam panni tinctura dit pro bona, aut aliam quamuis tem in panno dolose immittit colramentum suum, contra leges, statuta sui opificii & ciuitatis, in aitem exercet: is puniendus est vt

e ſua priuandus negotiatione ac officio: cipſi panni præfati ita falſificati nonnun- um igni conſumuntur: aliquando in va- is diuerſasque partes diſſecantur, & ſcin- dantur. Nummularii ſeu † monetarii ac onetales, aut quicunq; etiam argentarii, rincipis monetam falſificantes, & adul- erantes, non ſolum vt falſarii, ſed etiam t traditores puniendi ſunt: vti ſunt illi quoque qui nummos aut raſura, aut cir- uncisione, aut tinctura, vel aqua forti vi- iant & leuiores reddunt. Hi ſi liberi ſunt, eſtiis ſubiiciuntur: &, ſi ſerui, vltimo ſup- licio damnantur. Idemque de iis † qui alſam monetam percuſſerint, l. Qui fal- am, ff. ad le. Cornel. de falſ. vel adulteri- ot nummos conflauerint & fecerint, puta lambeos vel ſtamneos, d. l. Qui falſam, & Quicunque, & l. Lege Cornel. teſtamen- aria, ff. eodem titulo, ad l. Cornel. de falſ. uius criminis pœna abundantius etiam obis explicata eſt ſuperius, in capite de onetæ adulteratoribus. Nec abſimili ra- one † cenſeadum etiam eſt de iis num- ularis, atque etiam de illis peſtiferis mer- oribus (verius hac noſtra tempeſtate v- ariis) quos nunc communi vocabulo anciarios vocant: qui ſtudio & ex aua- ia iuſti ponderis nummos ſupponunt: clam circuncidunt, radunt, tingunt effingunt: & poſtea eos leuiores ſeu fal- effectos, in vulgus emittunt, crimen ſi etiam committunt, & puniendi ſunt modum grauiter, quoniam Rempu- icam deprædantur, ac furantur; Impoſſi- e enim eſt nummos omnes cudere eius- m ponderis. † Et moneta ſpectat ad ulum generaliter, & ad nullos particu- iter, id eſt, nummi leuiores applicandi t prælo aurario ſiue argentario, quod eſt gi, & totius eſt Reipubl. aut Principis; n autem nummulariorum, aut alicuius ticularis perſonæ. Item † Aduocati, curatores, Tutores, Curatores, Orato- Secretarii, Scribæ, Graphiarii, atque id genus ſimiles, qui ſecreta dominorum, pupillorum, adultorum, magiſtrorum ſuorum pandunt & propalant: aut qui inſtrumenta, literas, aut informationes oſtendunt partibus aduerſariis, ſi puniendi ſunt (quia falſarii) pœna falſi, l. 1. §. Is qui depoſita: & ibi Bartolus & Scribentes, ff. ad l. Cornel. de falſ. le. Si quis aliquid, §. Inſtrumenta, ff. de pœn. Præterea † quisquis ſciens & volens vtitur, & ſe defendit falſis literis, & inſtrumentis in iudicio: is quoque puniendus eſt pœna falſi: ſed non tam enormiter, atque is qui eas literas confecit ac falſificauit, argument. l. Falſi, §. Ordine, ff. ad l. Cornel. de falſ. Dominus Hippolyt. de Marſil in l. Eiuſdem, in princip. & in l. fin. ff. ad l Cornel. de ſicar. Nota, Si quis † Reus à creditore pertractus in iudicium, ſe defenderet & expurgare niteretur ſyngraphis, vel obligationibus falſitatis ſuſpectis: Iudex eundem Reum, eo caſu conſtringeret conſignare ſeu (vulgo) nantizare: atque tum de falſitate cognoſceret, & inquiſitionem faceret, idque iuxta ſtylum quarundam curiarum, atque omnes literas & omnia inſtrumenta, quæ ipſe certo comperit eſſe falſa, ſibi aſſumit & ſeruat, ignique tradit. † Præterea mulier quæ falſitatem committit in ſuppoſitione vel commutatione partuum, ſiue puerorum, vnum partum aut puerum ſupponendo, alterius partus ſeu pueri loco: ea punienda eſt pœna falſi, & ſtatuenda in pelorino ſiue meaſtro, hoc eſt, in loco aliquo editiori; vbi infamiæ, & dedecoris gratia, omnibus deridenda deponatur: deinde alia pœna Iudicis arbitraria, l. Qui falſam, & l. Lege Cornelia teſtamentaria, ff. ad l. Corn. de falſ. Poſtremo vbi † frequens huiusmodi deprauatio & falſitas increſceret, augereturque, vel morte etiam mulctari poſſet: frequentatio enim delictum auget, iuxta vulgatiſſ. ac tritiſſ. l. Aut facta, § Nonnunquam. ff. de pœn. vbi Claudianus dicit, nonnunquam euenire vt ali-

quorum maleficiorum supplicia exacerbẽtur, quoties nimium multis personis grassantibus exemplo opus sit. Quod quidem etiam ideo faciendum est authore Vlpiano l. C. l. Si quis forte, §. Si quos, ad fin. ff de pœn. vt exemplo deterriti, minus [illegible] queant cæteri, l. Si quis seruo, in fin. [illegible] furt. & l. 1. C. ad l. Iul. repetund. vbi [illegible] xtus habet, vt vnius pœna, metus [illegible] se multorum.

CAPVT CXXVI.

De falsitate per silentium.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 116.

1 *Non obsistentes malo, crimen incurrunt.*

2 *Testamenta vel codicillos* { *Comburens,* / *Supprimens,* / *Occultans.* } *punitur &* { *Pœna falsi.* / *Exilio.* / *Restitutione damnorum.* }

3 *Aliorum literas supprimens, punitur reparatione damnorum omnium.*

4 *Libros mercatorum* { *Falsificans,* / *Comburens,* / *Radens,* / *Lacerans,* } *punitur &* { *Pœna falsi.* / *Restitutione damnorum.* }

5 *Testis veritatem rogatam subticens, punitur pœna falsi.*

6 *Actio falsi nulli intenditur post viginti annos.*

7 *Omnis falsitas ex lur.* { *Olim puniebatur exilio, & confiscatione bonorum.* / *Hodie punitur tantum exilio.* }

8 *Falsitatis punitio ex quorundam consuetudine.*

9 *Punitio in facie detestabilis.*

10 *Principis generalis remissio omnem excludit falsitatem.*

11 *Falsario negatur remissio cum ingressu Principis.*

12 *In falsitatis crimine iudicando, magna habenda est observatio.*

13 *In falsitate, tam Reo, quam Actori permittenda est probatio.*

SIcut in foro conscientiæ non solum peccant, qui actu rem vetitam & illicitam perficiunt, sed etiam ii, qui aut factoribus consentiunt aut vllum subsidium præbent:
1 imo qui † iniquis factoribus non omnibus modis, quibus debent, obsistunt: & nefariũ usum, quantum in se est, non voce, ac delatione impediunt: Ita in foro quoque ciuili criminis Reus est, qui falsitatem celat, premit, abscondit, ac tacet, & crimini sit obnoxius. Quisquis igitur † alicuius testamentum aut codicillos, aliasque literas similes testamentarias comburit, supprimit, & occultat, ita vt ob hoc veritas testamen[illegible] dicillorum vim patiatur, & in a pern[illegible] veniant: cuius causa aliquis detrim[illegible] patiatur, is falsum committit, puni[illegible] que est pœna falsi, & exilio & resti[illegible] interesse in conscientia, l. Eum qui, C[illegible] Cor. de fals. l. Qui testamentum, l. [illegible] & l. Impuberem, § Qui codicillos.
3 tit. Id non est intelligendum de ii[illegible] lias quasuis literas, aut instrumen[illegible] uant & occultant: hi enim tantum [illegible] tutionem damni puniendi sunt, non [illegible] criminaliter: nisi certe ex destinat[illegible]

...quod si literas occultarent, ne scilicet ...ens vnquam emergeret: in hoc enim ca- 8
...falsitatem committeret, & puniendus es- ...pœna falsi, l. Eum qui, l. Qui testamen-
...um, & l. Paulus prænarratis. † Quisquis i- 9
...em vitiat, corrūpit, & falsificat libros mer-
...atorum, aut eos comburit, aut ex iis pagi-
...as vel quaterniones excipit, aut quædam
...bstantialia litura quadam vel rasura tol-
...it, & veritatem obscurat, ne fides mercato-
...ri, & veritas aliis innotesceret: is crimen
...falsi committit, & plectēdus est & falsi pœ-
...a, & restitutione omnium damnorum, &
...rgo. d. l. Paulus. Testis item in iudicium
...ut † apud Cōmissarium accitus, ibique ve- 10
...itatem quæsitam non clarè & plenè iuxta
...interrogationem factam deponens & con-
...fans, aut eam tacens: is quoque crimen
...falsi committit, ob quod similiter pœna
...falsi puniendus est, l. 1. §. Sed & si quis ob
...nuntiandum, ff. ad l. Cor. de falsi. Bart. &
...ald. in l. Presbyteri, C. de Episcopis & cler. 11
...Hippo. de Marsi. in l. Si in rixa, numero 9.
...ad l. Cor. de sicar. Hanc autem † actio-
...em falsi, de qua iura loquuntur, intelligas
...portet, non durare vltra viginti annos, ita
...t nemo eam alteri intendere posset post
...nos viginti, singulari l. Querela, ff. ad l.
...Cor. de falsi. Atque hoc summopere obser-
...andum est, quod amicis aliquando libe-
...ndis esset tam accommodum. Hactenus
...quinque falsitatis speciebus satisfactum 12
...t. In quibus † generalem punitionem
...scrutes velim, & nunc recentem, & con-
...suetudinariam. Generaliter enim olim
...omnis falsitas iuxta antiqua iura puniebā-
...r perpetua deportatione siue exilio, &
...ræterea omnium bonorum confiscatio-
...ne, l. 1. §. Pœna falsi, ff. ad l. Cor. de falsi. Se-
...cundum verò iura recentia, falsitas tantum 13
...mittitur deportatione siue exilio nulla au-
...em bonorum proscriptione, vt in Auth. vt
...udicum, collat. 9 § fin. Sed hic con-
...derandæ sunt (vt in dictis quoque capi-
...ibus demonstraui) variarum ciuitatum
variæ de falsitate puniendā rationes. Nam 8
† Gandenses, Brugenses, Hyprenses, & alii
falsitatem puniunt pelorino, & clauecandenti in faciem inusta, & deinde exilio. Sed 9
hanc † faciei commaculationem iura ad-
modum abhorrent & detestantur: quòd fa-
cies humana ad formam & imaginem Dei
expressa sit & cōdita, & quam Christus ser-
uator noster pro nostra salute assumere di-
gnatus sit, vti superiùs etiam capite 1ro. la-
tiùs ostendimus. Aliæ præterea sunt aliis
ciuitatibus falsitatem puniendi rationes, 10
quas hic prudens prætereo, ne omnia hic
recensere velle videar: hoc tantum in fine
materiæ de falsitate adiungere libuit: Falsi-
tatem † crimen esse enorme, habens in se
plus malitiæ quàm multi arbitrentur, vt
vel hinc patet, quòd falsitatem Princeps in
suis generalibus remissionibus non absol-
uat: Imò etsi remissionem condonasset, ac
postea constaret de falsitate impetrantis, 11
remissio esset inualida & nulla. † Deinde
etiam hinc enormitas constat, quòd falsa-
riis negatur remissio cum ingressu Princi-
pum, quam tamen alii malefici & crimino-
si in talibus solennibus ingressibus faciliùs
impetrare solent. Bart. in l. Lucius, in fine,
ff. ad Turpilia. Hippo. de Marsi. in l. Si in ri-
xa, numeris 12 & 13. ff. ad l. Cornel. de sicar.
Et Boërius in suis decisionibus aureis, quæ-
stione 217. numero 23. folio 37. parte 2. qui
contrariæ tamen parti inniti videtur. † Po- 12
stremò (cum isthoc enim caput absoluero)
in quæstione falsitatis (vt scribit Olden-
dorp. regula 20. de probationibus crimina-
liter accusando mota) acerrimam oportet
fieri indagationem, & argumentis, & testi-
bus, & scripturarum collationibus, & aliis
idem similibus vestigiis ad veritatem com-
modè perducentibus. Non enim † accu- 13
satori tantum probationis necessitas indi-
cēda est, sed etiā Reo tota sua probatio per-
mittitur, vt iudex constituatur medius. Sed
hoc inter vtranq; personam in talibus pro-
bationibus seruandum est, vt eę iusto &de-

bito ordine fiant, hoc est, vt actor, & primò scripturam producens: deinde Reus, & eam falsam arguens, ad probandum admittatur, l. Vt falsi, C. ad l. Cornel. de falsis, ff. cod. titulo.

CAPVT CXXVII.

De Diffamatione per Libellos.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 127.

1 *Furtum spirituale, est diffamatio.*
2 *Famosorum libellorum authores, puniendi sunt capitaliter.*
3 *Famosos libellos repericns, vix tutus est à damnatione capitis.*
4 *Famosos libellos euulgans de rebus capitalibus & veris, est innoxius.*
5 *Extra iudicium non licet aliquem accusare.*
6 *Author libelli de re non capitali, puniendus est compensatione iniuriæ & famæ.*
7 *Parum interest, an quis libellos famosos ediderit per se, an ex alio.*
8 *Libelli famosi de* { Principib. / Repub. / Officiariis. } *deferendi sunt ad Magistratum.*
9 *Famosorum libellorum authores, iure Pontificio flagellandi.*

QVum superiùs de furto reali ac materiali abundè tractassemus, furtum ibidem spirituale prorsus omissum esse, hic demum occurrit: quare illud inutili silētio præterire nolui, putans equidem præstare ipsum vel indigno loco vtcunque explanare, quam vbiuis locorum omittere. Est itaque † quoddam furtum spirituale, quo alterius famam malitioso & infami scripto, aut per sparsas literas siue chartulas diffamatorias, aut per cantilenas odiosas nefariè furamur, quas literas, aut scripta Latini libellos vocant famosos. † Hoc crimen iura admodum detestabile habent & exosum, adeò vt omnes qui famosos libellos, hoc est, schedulas dictas detractorias vel cātilenas aut dictant aut componunt, aut vspiam ad valuas affigunt, aut plateatim vel spargunt, vel cantant, quibus alterius nomen bonum & famam conuellunt, lacerāt, & nequiter, iniquè præterque culpam, eripiunt, & quibus falsa spargunt, aut saltem talia quæ stabili veritate nunquam probare potuerūt: Omnes (inquam) tales diffamatores publici, puniendi sunt capitaliter, & vltore gladio, conuicti secundum legem Iulianica, C de famos. libel. l. Ob carmen, & testib. Nec dissimilis fuit sententia Cornelii Tacitus, lib. 1. historiarū. † Quin & in hoc crimine reus tenetur, quicunque tales cartas inuentas, aut diu seruatas, non combussit aut cōburit, sed eas profert in publicum. Indicia contra ipsum suspicio est, quòd ipse author literarū sit author, quodque eas, aut ipse posuerit, aut componi iusserit, aut ipse sparserit, quas mox dissimulanter inuenerit, aut voluerit: Aut quod in huiusmodi diffamationibus publicis, magnam voluptatem capiat. d. l. vnica, C. de famos. libel. Se tamen ab hac suspicione eluere non posset, dicendo se innocentiā testib. fide dignis comprobare nō posset, qui iuramēto adstruerēt eandem schedulas, aut chartulas in conclaui ipsorū reperisse, atq; ita repertas ipsis insciis, & suspicientibus, & præsentibus commodasse. Quisquis autem † famosos libellos componit aut euulgat aut spargit de rebus capitalibus & veris, aut quas veras esse probare cupit: is non est in crimine, modò probandi præsentationem faciat in

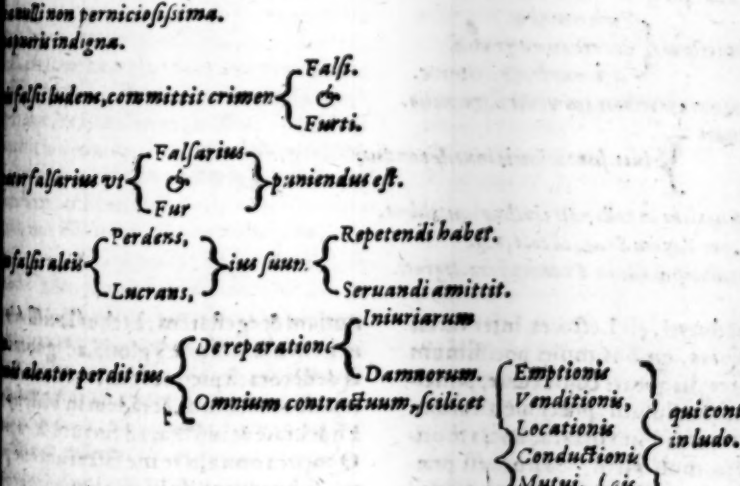
1 2 3 4

…m extra iudicium nulli † fas est, alte-
…m iniuriis & accusationibus vel diffama-
…ibus impetere. In iis porrò literis quæ
…il habent capitale, scriptor & dictator, &
…ulgator puniendus est de iniuria, com-
…satione famę, ad tantā summam quan-
…diffamatus iurabit se cum nominis in-
…ri laceratione commutare nolle; deinde
…ratione famæ cum contraria diuulga-
…ne, hoc modo, vt qui priùs diffamatio-
…alterius lædat nomen, nunc contra e-
…dem nomen laudibus efferat, prædicet
…mmendet, & per alios libellos contra-
…, vel sua conficta testetur mendacia, vel
…si testetur innocentiam. Nec mul-
…m curandum est in famosis † libellis, imo 9
…llum discrimen ponendum, an is tales
…ellos, aut composuerit, vel ediderit sua
…pria authoritate: aut instinctu vel per-
suasu alterius. Deinde an fictis nomini-
bus diffamationem peregerit, an veris: mo-
dò per ea ficta nomina, persona diffamata
innotescere, & lædi possit. Deinde non ex-
cusat, siue dicat se diffamatum nouisse, siue
non nouisse. Hæc enim, cum substantialia
perstant, parum habent discriminis. Cæ-
8 terum † quisquis famosos libellos reperit,
aut acquirit, qui sunt de rebus Principum,
aut Reipub. in generali, aut de rebus Offi-
ciariorum, aliorumque gubernatorum in
particulari: optimè fecerit (nedum pecca-
bit) si eos famosos libellos repertos pruden-
ter, & secretò deferat ad Magistratum, vel
Iustitiam, aut ipsius Officiarios, & nulli al-
teri: quanquam † ius Pontificium verbera-
ri tantum seu flagellari iubet, c. Qui in al-
terius, 5. quæst. 1. facit l. Diffamari, C. de in-
genu. manumiss.

CAPVT CXXVIII.

De falsis aleis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 128.

11 Et { Lusores, Colusores, Adstantes participes, Pecuniam dantes, Tabulam dantes, } pari pœna plectendi.

12 Iuuenes ad ludum pellicens, grauiter plectendus est.

13 Quando iuuenes dicendi sunt ad ludum pertrahi.

14 15. Alearum mala & pericula.

16 Alea quatenus viris honestis permissa.

17 Omnes lusores pro grauipecunia, aut { Extraordinarij, Exilio, Multa pecuniaria, Arbitraria, } plectendi sunt.

18 Actio de bonis repetendis per aleam perditis, est perpetua, saltem, &c.

19 Restitutio facienda est { Volite, si is cognoscatur, Fisco indignius, Pauperi malim, } si ignoretur victus.

20 Alearum usus antiquissimus.

21 Aleator pernicies & pestis est reipub.

22

23 Lusor 3. legis præcepta violat, scilicet { De honesta vita, De nullo ladende, De unicuique tribuendo sua. }

24 Ludus permittitur { Viris honestis, Recreationis gratia, Si sine dolo, & crimine, }

25 Ad Aleatorum correctionem vtilis admonitio.

26 { Voluptuarij, Ignaui } ciues, sunt telluris inutile pondus.

27 Veterum seueritas in pellendis ciuibus inutilibus.

28 Alea, &c. per Regem Francia coercita.

29 Ludi sagittarij quando in Francia primilegiati.

ANimaduerti, pii Lectores, inter varias illecebras, quibus multi potissimum adolescentes illaqueari consueuere, principatum obtinere lusum, præcipuè alearum. 1 Quam enim alea † sit vorax, ac bonis moribus inimica, multorũ id proditum est præclaris testimoniis, & nostris (proh dolor) satis conspicimus oculis. Ex ea enim videmus, multos diuites, & re lauta bene natos, peruenire ad summam rerum omnium penuriam & egestatem: à rebus lætis extremum luctum: à gloria, ad ignoſũ dedecora: à pietate & mente cathol reprobum sensum, & tãdem in blasp à fidelitate & iustitia, ad furtum & Quocirca non abs re me facturum ui. si hoc caput de ludo aliquanto tius pertractarem: cum sit ludus h rum & frequentissimus, & in Repub cioſissimus: tametsi sint qui aka

…ciden indulgendum esse velint, recreationis animorum gratia: vt vt enim eam exercent, plus tamen dedecoris, impietatis, & malicij secum confert, quam gloriæ, pietatis, ac vtilitatis. Quod cernens Censorius Cato, † pueris ilico alearum vsu interdixit; talis potius illis permittens, ac trochorum item prius commendans, vt tali initio à dolo seminario sese temperarent: sperans iuuentutem fore in senectute à corruptis moribus alieniores, si iuuentutem aleis nũquam exercuminassent. Quum igitur hic alearum usum abominamur, maximè de falsis aleis nobis loquẽdum est, quibus plani mul- 6 9
ti impostores hoc tempore maxime gaudent & se exercent. Poterat, hoc caput (fa- 10
tor) ad superiora de falsitate non incommode referri, sed quoniam tam generale & latum, ideo seorsum hic suo loco digessimus. His igitur † falsis aleis quisquis vtitur, fallit, & fallit, geminum crimen cõmittit, primũ falsi, & crimen furti; crimen quidem falsi cõmittit, quod re falsa vtatur, arg. l. Tiberio, §. De eo, & quod ibi not. ff. de do. Crimen vero furti committit, quod ni- 7
si interesset inter lucrum dolosum, & lucrum damnosum: in neutro enim licet pecuniam acquisitam & lucratam sibi tenere & reservare, arg. l. Falsus, in princ. ff. de furt. Quo- 8
circa hic falsus aleator † duplici quoque pœna plectendus est, & vt falsarius, & vt fur, ad arbitrium iudicis; semper cum restitutione eiusdem falsi lucri, talibus aleis falsis commissi: quod solius vincentis semper sit turpe, ado Bart. in rubr. Cod. de condi. ob turp. caus. teneturq; crimine stellionatus, cui certum criminis nomen non sit, l. 2 ff.
ei. stellionat. Quam † ob causam, qui huiusmodi falsis imo etiã æquis aleis quicquam perdidit, ei ius manet, idem perditũ recuperandæ colludendi; imo ab illius colludendi hæredibus vsque ad quinquaginta annos, idem repetendi ius perdẽti perdentis hæredibus manet. Nam in hoc crimine nulla temporis præscriptio, nisi quinquaginta annorum locum habet, salubri & sancta Authent. Alearum vsus, ibi, sed solutum reddatur, &c. & ibi, nõ obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione, C. de religios. & sumptib. funer. Porro si nec lusor perdens, nec hæredes ipsius vellent vnquam talem perditam pecuniã, aut opes à fraudulosoaleatore, aut ipsius hæredib. reposcere: ipse fiscus (qui in omni crimine, malè partarum opum se hæredẽ constituit) contra aleatorem ex officio ageret, & perditas opes cum mulcta debita reposceret, d. Authent. Alearũ vsus, ad finem. Quin tam abominabilem iura habent † aleã (etiam si æquis, iustis, ac idoneis aleis aleator vtatur, d. Authent. Alearum vsus, & ibi notat. & in Authent. Interdicimus, C. de Episcop. & cler. & in corpore vnde sumitur, in Authent. de sanctiss. Episcop. §. Interdicimus, collat. 9. constitut. finali) & similes ludos prohibitos, vt in ea lusoribus nullam potestatem faciant ab sese mutuo iniuriarũ illatarũ, aut quorumuis etiam damnorum illatorum vindictam & reparationem posse requirere, l. 1. ff. de aleæ lusu, & aleato. Deinde omnes † cõtractus, vt venditionis, emptionis, locationis, conductionis, mutui, permutationis, transactionis, aut similes in eo lusu volunt esse irritos, inualidos, & nullos; notat Bart. in l. Si quis cum sciret, in fi. ff. de vsucap. pro empt. Nec lusor vendens in ludo, tenetur emptori de euictione: nec etiam lusor perdens, victori, quia ambo simul delinquũt, l. Si filiofamilias, § Si in alea, ff. quarum rer. act. nõ datur, & per Doct. ix d. l. Si quis cum sciret. Ipsa quoque domus, vbi falsæ † tractantur aleæ, imo vbi quæuis exercentur ex consuetudine aleæ, ex iure cedit fisco: modo ea domus fuerit ipsi aleatoris; similiter etiam si domus alterius fuerit, sciatque tamen, quod in ea huiusmodi ludi exerceantur, d. Authent. Alearũ vsus, in versic. Et si quis, ibi, domib. eorum publicatis, &c. Nisi illa domus fuisset cuiusdam pupilli vel viduę, argum. l. 1 C. de fals.

mone. & ibi hoc in simili vult Cynus, & idem censendum est de omnibus domibus personarum miserabilium, arg. not per Cyn. in l. 1. C. quando Imper. inter pup & vid. Et si ex eadē domo quippiam ipsi aleatori, durante lusu ereptum fuerit, id perit & aleatori negatur reposcendi actio, notabili l. 1. §. 1. ibi, impune fit, & c. ff de aleæ lusu, & aleato. Et si aleatori vlla inferretur iniuria, aut damnum (vt dictum est) aut ipse cæderetur: sublata esset ei omnis de reparatione petendi actio, d l. 1 § Item notandum. Quin & omnibus † adstantibus, qui aut colludunt, aut certe se participes faciunt periculi, & lucri vel amissionis, eadem infligenda est punitio seu pœna, etiam si non colludant, d. Auth. Alearum vsus, §. Cōmodis. Qui ludens, aut ludum retinens, pecuniā in alearū ludo aleatori dat mutuo, eam iure reposcere nōpotest: quod sua mutuatione alteri criminis occasionem dederit, gl est ordinaria in d. l. 1. in princ. & in l fi. in gl super verb. acceperit pecuniam, ff. de aleæ lusu, & aleato. Secus si ab alio aleator, qui ignorabat eum velle aleis ludere, mutuo accepisset; imo ipsi adstantes & spectantes, etiam si non colludant, nec pecunia alios iuuēt, aut se participes faciant; sunt tamen puniēdi vt ipsi principales lusores, d. Auth. Alearum vsus, & d. Auth. Interdicimus. Iure enim vetitum est omnibus huiusmodi aleis aut aleatorū inspectione, tempus suum transigere ac terere, forsan ob hoc, quod ex tali auida ac vsitata inspectione, plerunque ipsi aleatores euadant. † Quicunque simplices ac incautos iuuenes & adolescentes, suasionibus, blanditiis, malitiis, ac similibus illecebris, ad alearum frequentationem pertrahunt, ii nō vt aleatores simplices, sed multo grauius plectendi sunt ad arbitrium Iudicis, ob illatum offendiculum, & læsam alterius innocentiam. Sed tum oportet † intelligas iuuenes & adolescentes pertrahi ad ludos aleatorios, quando ipsis supped tantur aleæ, incenditur ignis, subministra tur mensæ, tabulæ, & candelę, cum reliquis cōmo tibus, quibus iuuentus & adolescentia fectibus vehemens; & se, per suos calores cupidini deditos, moderari nare nescia, ad hoc malum (vti ad cæ mnia facilis est & cærea) cito perducu fin § Melius enim, C. de bo que liber niam ludum † tenentes, & lusores sus tes, caussa sunt multorum inde emer † malorum, sc. blasphemiæ, periuri rum, sacrilegiorum, depauperationu micidii, nec non aliorum plurimorū Auth. Alearum vsus: vti etiam ipsū experientia: nisi enim tales essent alea & tam multi, non tam frequenter alei sim luderetur, maxime à iuuenibus, ne orirentur pericula & mala; sicut dicim lenonibus, qui nisi essent, adulterium ita frequenter committeretur, l. 2. § 1. l. Iul. de adulter. Monet ergo sanctus Cyrillus iuuenes, vt bonis morib. se ment, abstinentes à prauis, maxime quia, Quo semel est imbuta recens se odorem Testa diu; & quod nouæ chart scribitur, non facile inde delebitur; igitur Cyrillus parentes ad eruditione verbera filiorum, & alearum abstinen ne flendi eis succedat euentus. Hæc verba tene perpetuo, & bene audies. hactenus habita, de quouis ludorum re intelligas oportet, qui iure prohibit veluti de ludis alearum, chartarum rum, tabularum, atque id genus simil qui partim fortuna, partim industria tur. Huiusmodi enim omnia ludorum nera iure sunt prohibita: non tā ob ma quod in se habent, quam ob mala vi peccata capitalia, quæ huiusmodi ludos mitari soleant, quæ his sequentibus tenta sunt versiculis;

Hæc cum taxillis ludendo crimina fiunt:
Ecclesiæ spretus, vsuræq; rixa, rapina,
Scandala, iūnuga, blasphemia, tū fa
Furti doctrina, violentia, copia fals
Et mortis causs, deceptio, perditiq

Ia

Temporis, & desiderium, corruptio, ingēs: illis prædictis adulatio, vitaque turpis.

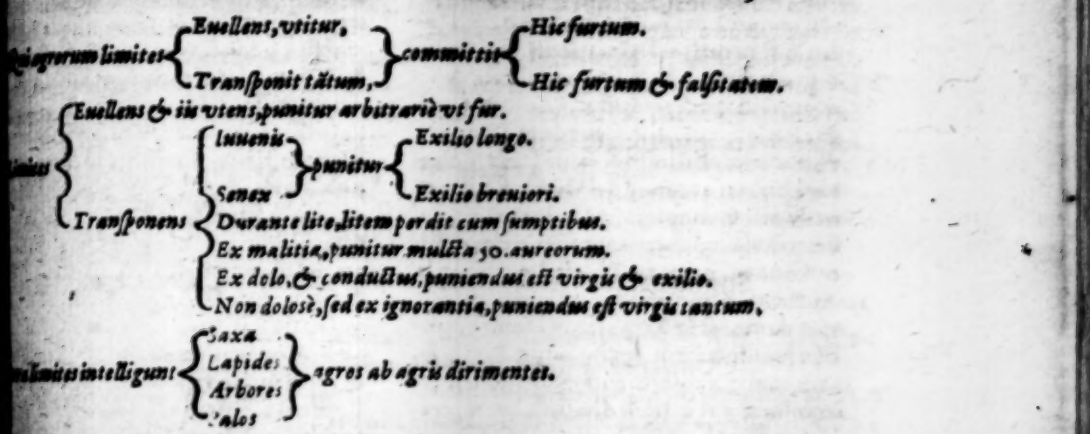
Quos versus Hostiensis in summa, de excessibus prælato. declarat, quorum declaratio-nem, quia facilis est, lōgius prosequi nolui. Illicitaq; ludus censetur turpis ratione eon-sequentiæ & accidentium sibi; ob id etiam 18
dum, quod omnia fortuita. & inexpectatò euenientia, mentē humanam nō medio inter quoq; turbare soleāt, præcipue virorū, 19
ationis vsu penecarentiū. Quocirca etiam sit † ludi non prorsus interdicuntur viris honestis, ratione satis vtentibus, ac animi utis & recreationis causſa tantum luden-bus, & non ex ardenti cupiditate & auari-a, quę tanquam radix omnium malorum, reprobata, c. Bonorum 47. distinct sed tum causa societatis & solatii, pro vino 20
ceteuisia potanda, aut pro pullis galli-cis, aut caponibus, aut leporibus, aut cu-niculis, aut rebus similibus in conuiuium mendis, l. fin ff. de aleæ lusu & aleatori-bus, & pro exigua pecunia, idque tem-re & loco licitis. cōgruis, & honestis. Par-m autem pecuniā intellige hic iuxta con-ditionem, qualitates & opulentiam, ac po-tiam personarū, c. Et si quæstiones, extr. simonia, in l. Sed etsi susceperit, ff de iu-. nempe talem, quæ ipsum victum non lorum lædere seu grauare posſet, vtpote 21
dum; secundum quod leges appellant, orum septuaginta duo vnam libram au-ficiunt, l. 2. C. de suscipientibus & arc. to. etiam si multum dives sit & opulen-. Si pauper, egenus inops, vnum aut rum grossum aut stuferum: ita vt non ltum curet. an vincat, an perdat, saltem 22
obesse ac grauare nullo modo potest d. bent. Alearum vsus, § Sed nec permit-t. Omnes igitur lusores † in Indis ve-, & pro graui pecunia ludentes vbi pro-dubio nequaquam deesse potest cupidi-puniendi sunt extraordinarie, aut exi- 23
aut multa pecuniaria, aut aliter, secun-a iudicis arbitrium, cum de iure non sit pœna ordinaria expressa. Iudicis enim est curare, ne in sua prouincia sint, qui suam pecuniam (qua Reipub. prodesse possint) male insumant & profundant, aut ea certe inutiliter abutantur, l. Illicitas, ff. de offic. præsid. l. Si cum dotem, §. Sin autem dissi-pet. ff. solut. matrim. Atque actio † & pu-nitio isthæc de vetito ludo durat perpetuo, ad quinquaginta saltem annos, & si nesciatur † cui facienda sit restitutio, adiudicanda est vel fisco, d. Authent. Alearum vsus, ibi; in opus metallum conuertatur, vel potius pauperibus, c. Qui habetis, & c. Non sane, 14 q. 5. Quando autem scitur is, à quo victum & comparatum sit, hoc est, cui facienda sit restitutio; tunc ilico illi victo restituetur, vt ibi habetur, & ibi per Bald. nota. Alearum tamen ludus † antiquissimus est ab Alea milite Troiano sic dictus, vt testatur constitutio Græca, qui ante Romam con-ditam fuisse traditur; imo vt refert Vgutio, fuit tempore belli Troiani. Et de hac certe ludi habetur Exodi 34. vbi dicitur; Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere, de qua etiam potest intelligi quod habetur Geneſis 16. Vidit Sara Ismaelem lu-dentem cum Isaac, & cum decipientem; de quibus verbis in c. Reuocet, in vers. Sequitur 32. q. 1. Et de ea etiam potest intelligi, quod † dicit Philosophus in 4. Ethicorum, vbi affirmat lusores esse deterioris cōditionis, quam latrones. Et aleator, hoc est tam ludens, quam receptor ludi, est velut hostis ac pestis Reipub. quia hoc cupit & optat, vt homines ludant & efficiantur pauperes; & ideo etiam fures sunt, & falsarii, quia vt plurimum † interserunt lusores falsas aleas seu taxillos, & mutuant pecuniam, dando malam, & retinendo bonam, & semper in lu-dō iudicant contra extraneum cum ipsis lu-dentem, secundum Odoffre. in l. 1 ff. de aleę lusu & aleatoribus. Et Hostiens. in c. Quorundam 34. distinct † Ideo præcauendum ait à ludo, quod lusor agat turpem vitam, illa tria præcepta legis & iustitiæ transgre-

diatur, scilicet, Honestè viuere, Alterũ non lædere, & Ius suum vnicuique tribuere: deinde ob animi inquietudine & ardẽtem cupiditatem, quam radicem omnium mãlorum esse diximus. §. 1. Auth. vt Iudices sine
24 quoquo suffragio. † Quocirca omnis ludus, qui virtutis vel recreationis. ocii terendi gratia tantum fit, & sine cupiditate & sine auaritia, is est permissus, l. Solent. § 1. ff. de aleæ lus. & aleator. secundum Canones. dummodo non immisceatur fraus, dolus, blasphemia, aut aliud delictum: & fiat horis debitis & congruis. Sed ludus omnis, qui fieret causa cupiditatis aut auaritię, cum admixtione alicuius delicti, est prohibitus, d.
25 Authent. Alearum vsus. Quum igitur † tam damnosa sit Reip. alea, optarem omnibus prouinciarum & ciuitatum Rectoribꝰ, acriorem in aleatores animaduersionem, vt nobilium aut ciuium diuitum, aut mercatorum filios, aleis, lusibusque deditissimos, ad saniorem Reip. frugem præstandã compellerent: vt eas opes (quas alea vorat) ad verum sui Principis ministerium, cum gloria impenderent: aut si ciues essent, ad mercaturam, ad fœnus, ad omnem deniq; Reipub. vtilitatem impenderent, potius quam vt aleis inseruirent, aut equos, canesve alerent, aut aliis luxibus absumerent: quibus tamen nostrorum ciuium iuuentutem florentissimam coinquinari conspicimus, & in omne voluptatũ genus potius resolui, quã vt suis (imo Dei) opib. vlla in re, bono Reipub. prodesse velint, aut optent, quasi iis voluptatibus & vitiis plane nati sint, & non
26 potius iuuandis aliis. Illi † igitur ignaui voluptuarii & sibi tantum viuentes, mihi tantum inutilia pondera terræ videtur, & quos
27 Romana † seueritas nunquam passa fuisset, tam inertes, suam Rempub. coinquinare: sed eos sine vlla dissimulatione è ciuitatibus vt membra inutilia imo pernicioſa pepulis-
28 sent. Quos † imitatus optimus Rex Francorum Carolus VII. in suis diplomatis, anni 1369. omne genus ludorum prohibuit, quod tractant inhonesti isti circum[illegible] veluti aleas, tabulas, fritilla, kegulas [illegible] &c. quæ nulli corporali exercitio co[illegible] nec ad suorum nobilium palæstra[illegible] cendam sunt instituta, aut ad defen[illegible] regni. Illis enim inertibus lusibus p[illegible] indixit 40. solidorum Parisiensium p[illegible] fisco, quoties reperti fuissent huius[illegible]
29 dos tractasse. † Sed vti ipsis vtilibus [illegible] ludendi exercitium, ludos sagittario[illegible] bique instituit, confirmauit, & p[illegible] nobilitauit. Hos sagittarios ob sin[illegible] casionem secuti sunt Balistarii, qui[illegible] nunc plurimum sunt vsui. Qui plen[illegible] arum ratione, pernicie, & detestatio[illegible] derat, is legat D. Angel. Aretin. in [illegible] gulari tractat. maleficiorum in gl[illegible] verb. *Matidore de mali dati*: D. Tho[illegible] uetium in suo vtili tractat. de sor[illegible] Paridem à Puteo in suo aureo tract. [illegible] teria ludi: D. Ioan. Baptistam Cac[illegible] in suo tract. vtilissimo, de ludo & al[illegible] D. Stephanũ Constant. in suo de[illegible] ctat. de ludo. Consulo interim p[illegible] leatoribus (qui tamen raro ille lo[illegible] solent) vt restituant, vel saltem l[illegible] ant eleemosynas, non est tamen ri[illegible] dicendum siue iniungendum q[illegible] simpliciter, de necessitate salutis. [illegible] lusoribus bonis aleis ludentibus & [illegible] quam falsis, censendum opinor, q[illegible] falsis lucratum est aleis, indubie p[illegible] restitutioni obnoxium & subiectu[illegible] iste artium & sacræ Theologię profe[illegible] uiniq; verbi declamatore facundis[illegible] God scalco Rosemondo Endouien[illegible] libello modum confitendi pulcher[illegible] plectente, de ludis taxillorum, & m[illegible] ne lucri, fol lib. meo 77. versic. Is[illegible] dus est instar pestis, nostra in Repub. [illegible] admodum enim pestis adimit vitam, [illegible] dus ingens & grandis adimit pecu[illegible] cuatque bursam. Vnde infinita m[illegible] (proh dolor) in dies eernimus, q[illegible] moriam hic recensere ex causa om[illegible]

CAPVT CXXIX.

De translatione Limitum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 119.

Vlcta agrorum, aut viarum limites, seu terminos non leue crimen contingit, quæ fere duobus modis, nempe limitum 4 terminorum omnimoda ablatione, & eadem transpositione. Quisquis † igitur alterius agrorum seu viarũ limites euellens secum aufert, aut ad sua opera applicat, furtum: is se furto alligat, ob quod furti punendus est ad arbitriũ Iudicis, etiam si eos adulisset, nõ vt limites aut terminos mutet, & aliis damnũ per hoc inferret: sed vt id ad suum commodum vteretur, cuius gratia minimus sup. de furto. idque continet l. vltima fin ff. de termino moto, dum dicit, sed hoc conditione admittentium coërtione subigendum. Quisquis † verò limites agrorum transponit tantũ, vt suos agros dilatet & promoueat, is supra furtum cõmittit falsitatem, gloss. vltima, in l. fi. ff. eodem, de termino moto: ob quæ variè puniẽdus est. 5 Etiam si fuerit iuuenis, punietur exilio & relegatione in longissimas regiones ad tempus. Sin fuerit † senex, mulctandus est exilio ad discretionẽ & arbitrium Iudicis, l. 2. ibi, de pœna tamen, &c. ff. de termino moto. Si cui contingeret † cum altero lite contendere de limitũ suorum differentiis, atq; alter ipsorum interim durãte lite & processu, eosdem limites seu terminos (de quibus esset quæstio) transponeret, vt hoc modo certius suũ processum & litem vinceret, is fraudẽ & falsitatem cõmittit, ob quã, litem perderet cum vniuersis sumptib & damnãdus est ad restitutionẽ tantidẽ agrorũ, quãtum alteri eripere per transpositionem conabatur. Et limites tum constituẽdi sunt tanto à priori locatione citeriùs: quanto ipse priùs promouerat vlterius. Et si tantum non habeat, tenetur tamen semper restitutione omnium damnorum & (vt vocant) interesse omniũ iuxta taxationem Iudicis, l. Diuus, in prin. & l. fin in fin. ff. de termino moto. Qui † pręterea aliorũ limites ex malitia transmutat, vt vicinis negotiũ faceſſat, & sibi nullũ commodũ faciat: is secundum iura puniendus mulct, quinquaginta

aureorum, ad communem vtilitatem fisci, & restitutione omnium detrimentorum. l. Agraria ff. de termino moto. Qui autē dolosè aliorum † fines & limites transponit ex iussu seu mandato alterius: is puniendus est virgis, & ad opus publicum biēnio dandus, aut loco illius per bienniū relegandus. Si † autem id fecerit non dolosè, nec vt alteri vllū incommodū & fraudem inferret, sed tantùm ex ignorantia & fortuitò: tum puniendus est tantùm virgis & verbe- cædendus, nō exilio aut relegatione, l. uus, ibi, si verò, ff. de termino moto. mites † intellige, quæuis signa siue fa- gnacula, quæ agros ab inuicē dirimunt, lapides, aut palos, aut arbores, hisq; si- In hoc † crimine cuiuis permissum ac- & deferre, l. fin. ibi, & eius actionis pe- nem ei qui volet esse iubet, ff. de term- moto.

CAPVT CXXX.

De Calumnia.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 130.

1 *Calumnia est* { *Scienter in iustitia sustinere falsa.* / *Scienter deferre falsa & non probabilia.* / *Scienter propositum crimen dissimulare.*

2 *Pœna calumniatoris est arbitraria.*

3 *Calumnia semper includit in se scientiam iniuriæ alterius.*

4 *Iurare de calumnia, est iurare, quòd putet se habere causam optimam.*

1 CAlumniam iura † vocant, aliquē malitiosè & scienter in iustitia accusare & deferre, de rebus falsis & vanissimis & non probabilibus, quæque nunquam contigerunt. Aut in iustitia sustinere pro vero & æquo, quod sciuit esse falsum & iniquū. Aut est dissimulare, subticere, & nolle proferre ad iustitiam crimen, quod punitioni subiectum est, l. 1. §. Incidit, ff. ad senatusconsul. Turpilia. 2 Pœna † autem calumniarum est arbitraria, ad discretionem Iudicis, pro qualitate personarū, & enormitate aut leuitate calumniæ, & rerum, sic vt videat quid calumniatorē mouerit, & induxerit, vt alteri talē inferret calumniam. Nam si ex simplici eā tantùm intenderit, putans sibi iu- tiora debere cedere, nō suo aduersario casu certè nō est censendus calumniā i- xisse. 3 Oportet † enim calumniā semp- iunctam esse cū notitia iniurię alterius autem notandū illud iuramentū, quo- cant iuramentū calumniæ, aut de cal- 4 † Est enim iuramentū præstare de cal- bona fide iurare, quòd sine fictione p- arbitretur se habere bonā ac iustā cau- & alterū iniquam, ob quam eū prouoc- iustitiā, &c l. Cum & Iudices, vers. Er- C. de iureiuran. propter calum. dand.

CAPVT CXXXI.

De Concussione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 131.

1 *Concussio, est cum altera partium, iustitiæ caussa componere.*

2 *Iudex partem vel* { *Minis* / *vel* / *Inductionib.* } *pecunia gratia pertrahens, vt* { *Citius iudicet,* / *tardius iudicet,* / *non iudicet,* / *malè iudicet,* } *concussionem committit.*

...ior ob pecuniam studens { *Capere,* / *aut* / *Non capere,* } *sit concussor.*

...ssio punitur arbitrariè, cum { *Restitutione principalis.* / *Restitutione quadrupli.* / *Exilio.*

...motor minis ab honestis matronis pecuniam extorquens, puniendus est graviter.

...ex concussor Iure Canonico puniendus vt calumniator.

...modo puniendi qui fures suspendunt in marsupio.

HAbent iura crimen, quod concussionē vocant. † Est autem cōcussio, sub prætextu & titulo officii & dignitatis, cum aliquo de iustitia ferenda, aut non ferenda, aut malè ferenda componere, & cum eo fœnus aliquod pecuniarium hac caussa inire. Hoc crimen directè spectat ad ipsum Iudicem, qui partem litigantem concutit, & ad suam corruptionem aut persuadet, aut commodare studet. Iudex † qui alteram litigantium partem cōcutit, hoc est, vel minis, vel suasionib. terret, & inducit, vt ab ea, aut pecunia, aut munera, aut summam aliquam pecuniariā capiat, ad eum finem, vt in gratiam eius suam partis, aut citiùs, aut tardiùs iudicet, aut omnino non iudicet, aut certè vt aliter iudicet, quàm debet, aut quàm iuris regula constratis (inquam) Iudex, qui ita se corrumpi studet, crimen concussionis cōmittit. Idem crimen † cōmittit omnis Hostiarius, & omnis deniq; Officiarius, qui partem in quā habet executionem vel cōmissionem adit, ipsiq; proponit quòd cōtra mālam suū sit illi parsurus, & quòd tardiùs, aut mitiùs suā in ipsum commissionē exequturus sit, si ipsi tantum, aut tantū pecuniarum numerare velit: aut hoc, aut illud in gratiam ipsius efficere. Hoc crimen † committens puniendus est arbitrariè, ad discretionem Iudicis, cum restitutione principalis & quadrupli, & exilio, vt falsarius & calumniator pro modo delicti, l. 1 & ibi gloss. verb. Ablatum, & l. 2. ff. eod. titu. de concussionibus, & ibi Scrib. Et l. Si ab eo, & ibi Bart. ff. de calum. iatorib. Et in Authen. Nouo Iure, C. de pœn. iudic. qui male iudic. desumpta ex Authent. vt litigantes in exordio litis iurent, §. Si quis autem ex litigatoribus, colla. 9. cōstit. 5. & l. fin. C. eo. de pœn. iudic. qui mal. iudic. Prolixiùs D. Ioa. Berber. in suo iuris viatorio, rubr. de Concussionibus. † Grauius autem puniendi sunt Prætores illi, qui fures, aut alios malefico mortis damnationi obnoxios, non meritis suppliciis puniendos curant, sed ipsos ob munera liberos remittūt, aut ex aliquo affectus studio laxant. Paruos quidem furūculos in crucē abripientes: Maiores vero ac nocentiores studiosè liberantes suspendūt in loculis. Iuxta illud; *Dat veniam coruis: vexat censura columbas.* De huiusmodi Prætoribus Diogenes rogatus, cur tam effusè cachinnos emitteret, respondit: Non riderem, inquit, quum tam aperte à maioribus furibus paruos furunculos ad suspendium duci conspiciam? Caueant igitur Iudices ne huiusmodi malo sese coinquinent: quod & si leges humanæ (quas sæpe corrūpunt, fallunt, aut occultant) non puniant, legem tamen Diuinā non corrumpent, neq; diuinā vltionem effugiēt. Promotor † qui ad mulierem nuptam non diffamatam, dicit: Da mihi nobilem vnū, aut citabo te coram Officiali de commisso adulterio: atque ea eius criminis innocens, & nō Rea, metu tamen infamiæ (vt forsan sæpe fit) promotori petitū tribuit nobilem: is promotor cōmittit crimen cōcussionis & falsitatis & calumniæ, ob quæ tria mala puniendus est, ad exemplum aliorum enormiter l. 2 ff. eod. titu. de

concussionibus. Iure autem Canonico, Iu-
6 dex † concussor punitur vt calumniator, per c. Militare, 23. quæst. 1. Sed Iure nouo plectitur pœnis, de quib. in c Cum æterni tribunal, de sent. & re iudicat. lib. 6. verum quia hac tempestate nulli, aut [illegible] pauci ita puniantur, tametsi neq[ue] pauci ita delinquant, ideo Principes [illegible] scientiatiis hanc pœnam relinqu[ere] statui.

CAPVT CXXXII.

De Corruptione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 132.

1 *Concussio & corruptio ambo Iudicem afficiunt,*

2 Concussio & Corruptio } *afficiunt* { *Iudicem* / *Officiarium* / *Testem* } *seu* { *Hac interne.* / *Hac externe.*

3 *Iudicis corrupti*
4 *Officiaris corrupti*
4 *Testis corrupti* } *punitio* { *In ciuilibus est restitutio principalis cum quadruplo.* / *In capitalibus est vel* { *Mors.* / *Exilium.* / *Qualibet pœna.* }

5 *Restitutio in corruptione, facienda est fisco.*
6 *Corruptori nulla debetur restitutio.*
7 *Fiscus bonorum criminalium hæres est.*
8 *Iura corruptionem prohibent.*
9 *Iura qualia munera Iudicibus permittant.*
10 *In Francia qua munera Iudici permissa.*

EXplicato crimine concussionis, proxime sequitur crimen corruptionis, quod à concussione nō admodum natura distinctum est, & dissimile. † Ambo enim isthęc
1 crimina vsuuenire conspicies in Iudice, in officiario, & in testibus, licèt diuersimode;
2 † Quandoquidem Concussio his ineſt actiue: Corruptio vero passiue. Hoc est, Cōcussio Iudicem, Officiarium, & testem cōcutit, & ad propriam corruptionē solicitat, id est, ipsos subagitat, ita vt Iudex à parte aduersa munera captet, quorum gratia inique iudicet, aut Officiarius inique exequatur, aut testis iniqua testetur. Corruptio vero à corruptore venit; in iudice tamen, Officiario, & testibus remanet, ipsosque nō minus afficit, ita vt Iudex munerum aut pecuniæ gratia quicquam inique iudicet, aut vt Officiarius inique exequatur, aut testis male testetur. Concussio itaque corru[ptor] det & quærit, & pro iniqua sententi[a] da, munera & pecuniam quærit & [a]
Corruptio (scilicet, Iudicis, Offic[iarii] testium) etiam si munera & pecuni[am] cipiat, illa tamen non quæsiuit, ne[c] danda partem coegit. Quocirca [est] in tribus illis dictis personis, est conc[ussio] ne leuior, nihilominus grauiter [pu]
3 da, graurusq; punienda. Ex his trib. [per]
Iudex quiuis, qui sese à parte aduersa pi finit aut munera accipit, vt in mat[eria] uili quippiā aut citius, aut tardius [quam] aut nō iudicet, aut male iudicet, aut [in] nihil prorsus in eadem materia disce[rnat] Iudex dependet quadruplum, cum re[sti]tione principalis, quod acceperat, [et] mnia adiicientur ad fiscum, l. 1. & 2. [C.] l. Iul. repetund. Si autem ita corrup[tus]

sententiam proferat, vnde innocentis
ors sit subsecuta: tum ipse puniendus est
iraliter & gladio, & omnia bona ipsius
dicanda fisco. l. 1. in princip. in verb. 8
ive magistratus. ff. ad l. Cornel. de sicar.
e certe damnabitur perpetuo exilio, aut
er punietur iuxta mensuram & qualita-
n facti seu corruptelæ ad aliorum exem- 9
m, Authent. Nouo iure, §. Si vero cri-
inalis, C. de pœn. iudic. qui male iudic.
contra ex Authent. vt litigantes in exor-
olitis iurent, §. Si quis autem ex litigato-
us, collat. 9 constit. 5. Atque ad hũc mo-
m † censebis de corruptis testibus, & de
ibus vis corruptis Officiariis, qui ob cor-
ptiones aliter sese gerunt, testantur, aut
equirunt, quam debeant, d l 1. Cæterũ
acta restitutione † quadrupli, nolim pu- 10
eam restitutionem fieri ipsis corrumpẽ-
es, aut actionem ad eam ipsis compete-
sed fisco. Corruptori † enim nihil eo-
iure restituendum est; quæ iniquo ani-
o ad corrũpendũ maligno tribuit, aut
ci, aut Officiario, aut testibus Sed † hęc
nia adiiciuntur fisco, quem iura verum
redem constituunt omnium bonorum
minalium, id est, crimine partorum: ad-
rtalia bona crimine parta, non solum
repoſcat ab eo qui accepit (nam hic in-
n obire mortem posset) sed etiam ab i-
s male accipientis hæredib. & successo-
l. 2. C. ad l. Iul. repetunda. Ratio au-
, cur iura eam corruptionis pecuniam
restitui fisco velint quadruplam, est, vt Iu-
dices, Officiarii, ac testes hac pœna exterri-
ti melius à corruptione sese abstineant. Ne-
lunt enim iura † vllo modo permittere, vt
Iudices, Officiarii aut Cõmissarii quicquã
amplius accipiant præter constituta stipen-
dia, salaria, & præmia laboribus digna. can.
Militare, 23. q. 1. Nisi forte quædam † mi-
nutula & gratitudinis symbola quæq; talia
sint, vt ob ea nihil magis, aut minus in iu-
dicio aut executione facienda, valere pos-
sint: veluti cibaria aut potabilia, vt leporẽ,
cuniculos capones, perdices, pauones, pha-
sianos, haleca, mullum, lupum, luciũ, mu-
rænam, sturionem, salmonem, & varia qui-
dem vinorum, & cereuisiarum genera, aut
similia leuicula, quæ intra breue tempus
perederi possint & concoqui. In Francia † nul- 10
li Iudici permissum est accipere vina, nisi in
amphoris, œnophoris, ac fideliis: nulla
autem in doliis, cupis, aut vasis. Sunt Doct.
qui volunt concussiones ac corruptiones in
Iudice, Officiario, Commissario, & in testi-
bus fieri posse tribus modis: nempe, In cor-
de propter affectum, & desiderium: In ore,
ob gloriam & sui prædicationem: & in ma-
nibus vel operibus, munerum ac pecunia-
rum gratia: atque ab his tribus conuenit o-
mnem Iudicem, Officiarium & testem esse
liberum: vltimum puniunt iura: duo prio-
ra diuinæ punitioni subiecta remanẽt. Ho-
rum trium meminit D. Ioan. Berber. in suo
iuris directorio, sub rubr. De Concussionib.

CAPVT CXXXIII.

De emptione officiorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 133.

is potestas, & officium à Deo est.
is committenda dignissimis.
iorum { *Committendorum* & *Impetrandorum* } *minus abusus.*
mbitione omne malum in Remp. derivatur.

5 Officia non { Ambienda / Committenda } sunt indigni.

6 *Fructus pulsæ ambitionis, gloria Christi non modica.*

7 *Officium quisquis ambit, eodem se indignum reddit.*

8 *Contractus ambitiosus per Principem confirmatus, est excusabilis.*

9 *In foro conscientiæ, omnis contractus ambitiosus est detestabilis.*

10 *Officia publica nunquam emenda, aut vendenda.*

11 *Ambitio in Iure damnatur, pro* { Emptore, infamia publica. / Venditore, 100. aureis.

1 QVum omnia† officia publicæ sint functiones, & Dei sint administrationes, ad seruitium & ministerium Dominici gregis instituta, vt Deo, & gregi sibi commisso
2 per ea fideliter seruiatur; ideo talia† officia publica omnia meritò, summo cum delectu committenda essent iis, quos Magistratus & optimates ciuitatum ac regionum decernerent eis officiis administrandis esse aptissimos: non autem, quos fauor humanus, aut sanguinis affectus eligeret, dignos.
3 † Sed (proh dolor) hic passim peccatur, & apud seculares, & apud ecclesiasticos, apud quos plus valet in officiis delegandis, aut pecunia aut fauor, aut affectus, aut sanguis: quam dotes diuinæ, quam dignitas vera, & animorum vel corporum, aut morum commendationes certissimæ, adeo vt his neglectis dotibus, ac veris virtutibus, ac optimis prudentiæ, doctrinæ & pietatis testimoniis, tantum respiciatur ad eos, quos aut mundus, aut caro, aut affectus commendatione sua proferr, & officiis administrandis dignos censet. Certe dum† ista
4 præpostera Principum, & Episcoporum durabunt iudicia, vt in committendis suis officiis, affectibus seruiant magis, quam rationi, & digniores aut non requirant, aut non cogant, sed iis ineptiores semper præferant, aut citra electionem bonam commendationem vulgi propriis affectib. posthabent, infeliciter in Republica Christiana succedat oportet. Et contra, quam diu regnabit isthæc pernicioſa ambitio, [illegible] multi Simoniaci nõ desinunt animos [illegible] cipum & Episcoporum solicitare, & [illegible] bus & præmiis, & amicorum interces[illegible] bus, & pecuniis: vt præ aliis assequan[illegible] officia, quibus se indignos sciunt, [illegible] te aliis multo indigniores: & hoc modo [illegible] ministeria & officia indignioribus [illegible] ipsius Dei dispensationem & volun[illegible] præripiunt, & quasi inuito Deo, vbi [illegible] lit, adipisci variis modis conantur: q[illegible] diu (inquam) ista in dominicis [illegible] (sunt autem omnia officia aut media[illegible] immediate ipsius Dei) grassari & libere [illegible] puneque vagari cernimus, quis est qui [illegible] sperum successum rerum humanarum
5 Dei gloriam expectet? Quocirca† [illegible] ter rogandus Deus, vt suorum omnium animos ita mutet, ita inflammet & dirigat, vt nemo ad officia sese indignus ingeret, nemo officia assequi à superioribus tentet, quibus se indignum iudicet, quamdiu multo digniores conspexerit. Deinde superiores ipsi ob vllum humanum affectum officia quamlibet humilia com-
6 tant† indignis, aut certe minus dignis: ea potius delegent aptissimis, doctissimis & omnibus modis dignissimis, posthabitis semper ineptis, aut etiam ineptioribus. Est enim ministerium est (si introspicias) quod in officiis geritur, non humanum. Ideo in iis etiam humanus excludendus est affectus, & rationi obtemperandum est, &

…ii rectæ dictamini. † Ita enim (meo …dicio) clarius illuceſceret in ſuis Chriſtus, …tranquillius cuncta gererentur. Sed de …ſuperque, ne ſutor (quod aiunt) vl… …crepidam. Quæ noſtro propoſito ſerui… …, hic vlterius perſequamur iam cõuenit: …pe de Simoniaca ambitione, nõ quam …ialis ſit Deo, & perniciosa Reipublicæ …hriſtianæ; hoc enim Theologis commit… …mus; ſed quam pœnam mereantur, quos …blica officia mercari non pudet. Quis… …is igitur † per contractus, aut per vlla pa… …a pecuniaria, ſtudet ad quæuis publica …ingere officia, idque clam, & neſcio …cipe; is ſe eodem officio indignum red… …, & priuat; ſicut idem Plato quoque te… …ur, qui vult omnes, officiis eſſe indignos …officia ambiunt. Verum ſi talis † con… …ctus factus eſſet per ipſum Principem, vel …ſuos Officiarios, vel ſi eadem pecunia …ueniret ad emolumentum Principis, in …ſa Iura Ciuilia volunt, contractum & …tionẽ talem in foro temporali eſſe ex… …lem per l. vnicam, in princip. ff. ad l. …m de ambit. In foro vero † conſcien… …& ſecundum Iura Eccleſiaſtica, non va… …ormi crimine, cap Cum eſſent, & ibi …extra de Simonia. Nullo enim mo… …pietas & ſapientia Chriſtiana permit… …, vt quis vlla officia (iudicatoria præci… …) mercetur, aut pecunia, vel contractu …ur. Atque ob hoc etiam per antiquas …ſtitutiones regias in Francia vetitum eſt, …officia iudicatoria poſſe coemere, aut …dere. Easdemque conſtitutiones con… …uit rex Ludouicus duodecimus in ſuis …matis anni 1499. nec iis vllo modo …gandum eſſe voluit, vel propter puni… …em illius criminis, quod Iura vocant …bitionem, quam mulctari & damnari …volunt 100. aureis pro venditore: & pro …tore, vel numeratore damnandam eſſe …mia publica, & perpetua inhabilitate …uis officia publica, l. Si quenquam, …Cod. de Epiſcop. & Cleric. & d. l. v…

nica, ff ad l. Iuliam de ambit. Iura autem in dicta mulcta 100. aureorum volunt & taxant 72. aureos conſtituere vnam libram auri: vt ſuperioribus capit. nonnunquam
12 docuimus. Et in eandem † mulctam incidunt non ſolum emptor & venditor; ſed etiam is cuius permiſſu omnia peraguntur, atque etiam qui easdem literas obſignat, & chirographo munit; omnesque eadem pœna damnandos ex æquo volunt, l. Si quenquam, Cod. de Epiſcop. & Cleric. Atque hæc de ambitione, ad quam ad extremas inſulas deportandam, & prorſus exterminandam, optarem noſtros Principes tam eſſe cordatos, & ſtrenuos; quam illa ſeſe nusquam non apud Principes ingerit, vt officia ab iis per munera, aut fauorem impetret. Ah quam cupiam Principes omnes eo pectoris robore, & firma prudentia præditos, vt Platonicum Iudicium ſecuti, officia captantes reiicerent, & à publicis officiis fugientes, ſolos ad eadem officia compellerent, eosque ſolos iis dignos (ſicuti de D. Baſilio & Chryſoſtomo legimus) crederent: præclarius in religione noſtra Chriſtiana ageretur. Nusquam terrarum tam prodigioſis hominum portentis, tanquam indignis officiariis occuparentur officia, qui ſeſe paſcunt & ornant, officia dedecorant, & Rempublicam vexant & perdunt. Nec contra, tot reperirentur viri docti pene ob ſui neglectum mendicantes fame, ſqualore, contemptuque ſui, & penuria rerum ſæpe pereuntes & intermorientes, qui tamen ſoli ad officia publica pertrahendi forent, quique ſoli ſuis naturæ diuinisque dotibus in Republica Chriſtiana multum prodeſſe potuiſſent, niſi ab indignis ambitioſis inde fuiſſent remorati. Huic voto meo de ambitioſis repellendis, & fugientibus pertrahendis, adſtipulatur theorica l. Si quenquam, Cod. de Epiſcop. & Cleric. & l. fin. Cod. ad l. Iul. repetund. Et eandem reiectionem in Eccleſiaſticis quoque muneribus & dignitatibus

fieri debere confirmant lecta & notata, can. Valentinianus 63. distinct. Nullus quippe sumendus est ad honorem, nisi qui vocatus fuerit à Domino, tanquam Aaron, ad Hebræos 5 & c. In scripturis, 8. q. 1. quia (vt ibidem) sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientib. est offerendus, Ecclesiastic. 8. cap. Admonemus non quærere fieri Iudices, nisi virtute irrumpere valeamus iniquitates. Postremo nostræ (qualis qualis est) sententiæ vel ipsi principes, tum spirituales, tum sæculares, ter subscriberent, si ipsis in mentem ... do tot mala, totque incommodo... lia, quæ ex ambitione proueniunt, ... rent: aut si quispiam pius & doctus, ... pud ipsos authoritate plurimū valer... iusmodi mala ex ambitione nascen... quando suggereret, & ea tollenda ... neret.

CAPVT CXXXIV.

De Monopolio.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 134.

1 *Monopolium quid?*
2.3 *Monopolium caritatis rerum omnium caussa est.*
15 *Monopolium directe pugnat cum charitate Christiana.*
3.14 *Monopola damnantur, aut* — *Confiscatione bonorum.*
5 — *Priuatione negociationis.*
3 — *Perpetuo exilio.*
5 — *Mulcta 20. aureorum, cum restitutione damni.*
14 — *Mulcta iuxta leges patrias.*
14 — *Iuxta diplomata Caroli V. Imperatoris.*
2 *Monopolium committunt* — *Qui comestibilia omnia in foro emunt, vt ea post carius pro... trio diuendant.*
2 — *Qui quauis rebus nostris necessaria passim emunt, vt pro su... tratu postea diuendant.*
4.5 — *Qui impediunt, ne victualia, aut alia res ad forum perue...*
9 — *Qui in caritate annona ciuitatem frumento spoliant, idque ... ferunt.*
10 — *Opifices qui per clancularias, & iniquas inter se constitutio... publ. grauant,*
11 — *Medici, Chirurgi.*
12 — *Laniones,* — *per clancularia & iniqua inter se pa...*
13 — *Pistores, œnopola, & c.*
6 *Nemo cogendus est, vt res suas diuendat, quum placeat populo.*
7 *Tempore necessitatis omnes cogendi ad venditionem rerum necessariarum.*
8 *Victuarii exercitus* — *Victum non ferentes,* — *Victum ferre differentes,* — *punientur aut* — *Confiscatione. aut Exilio.*
— *Victum alio ferentes,* — *Aut,* — *Victum ad hostes,* — *Secreto, directe,* — *Vel indirecte ferentes,* — *punientur, & Capitaliter, & Confiscatione bonorum.*
14 *Monopolii pœna ex diplomatis Caroli V. Imper.*

Est aliud detestabile crimen, & nihilominus apud pleraſque Reſpub. frequens & penè impunitum, quod monopolium vocatur: quaſi ſingularis, ac penes vnum venditio. Eſt enim † Monopolium nihil aliud, quàm quando penes vnum aliquẽ, aut paucos ſolos tota alicuius rei vendendæ potestas eſt, hæc quã ſit in Rep. perniciosa, quãtumque † communi plebeculę detrimenti adferat, vel hinc manifeſtũ eſt, quòd ex eo rerũ omnium caritas in Remp. ilico erũpat. Ideoq; hoc malũ iura grauiter puniendum ſtatuerunt. Omnes enim mercatores aut negociatores, qui in negociatione ſua ita ſe gerũt, & ſecretã intelligẽtiam inter ſeſe habent, reſq; ſuas ita inſtituũt, vt ad ſingularum vẽditionem omnia contrahãt, hoc eſt, qui triticũ, carnes, piſces, haleca, butyrum, caſeum, ova, pullos, capones, braſſicas, pyra, poma, vina, oleum, cereuiſias, ſal, ſaccarum, ſyrupum oliuas, capparas, vuas paſſas piper, zingiber, cinnamomum, crocum, grana, atq; id genus reliquorum aromatũ, &c. neceſſibilia ac porabilia omnia, quantum ſatis eſt, ab agricolis emunt, vt poſtea cõcitius ſuis ab ipſis ſolis iſthæc ſingula cariùs reimant: Idem cenſendũ eſt de aliis mercib. nempe lana, lino, ferro, alumine, corio, tabis, pãnis, variiſq; & infinitis mercantiis generib hic ſtudio breuitatis omiſſis: hi (inquam) perniciosi monopolæ aut prolę, quoniã rerum multarum caritatis per monopoliũ quod cõmittunt, ſunt authores, & Rempub. plurimũ grauant, puniendi ſunt multa grauiſſima, cõfiſcatione bonorũ & etiã exilio vel priuatione ſuę negociationis & mercaturæ, iuxta qualitatẽ rerum delicti ad diſcretionẽ Iudicis, l. vnica, §. Si quis autẽ monopoliũ auſus fuerit exercere, 7 bonis propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii. C. de monopoliis & conuẽtu negociatorũ illicito. D. Franciſcus Lucanus in ſuo tractatu celeberrimo, in ſecũda parte principali, de caſib bonorum publicandorum, num. 5. & 6. de Fiſco & eius priuilegiis. D. Iohan. Berber. in ſuo Iuris directorio in Rubric. de collegiis illicitis & monopoliis.

4 Monopolium † quoque committunt, qui aſtu quodam efficiunt, vt agricolę victualia neceſſaria ad forum non conferant, ſed ipſi cò turmatim conuolent, & ab ipſis agricolis ibidem in villis omnia coëmant, quæ ipſi tum ad ædes ſuas conferunt, & paulatim tanti ferè communibus ciuibus vendunt, quanti velint. 5 Item † monopolium committunt, qui ex malitia efficiũt aut ex vafricie, ne vllæ merces vſui noſtro neceſſariæ ad forum prorſus efferantur. Iura autem monopolis, aut propolis huiuſmodi, pœnam ſtatuunt 20. aureorũ, cum reſtitutione totius damni, quod Reſp. ex eo paſſa ſit, l. 2. ff. ad l. Iul. de anno. Atq; ad huius criminis accuſationẽ admittuntur ſinguli etiam ſi eſſent perſonæ in alio crimine accuſando inhabiles. 6 † Verũ enimuerò, cũ nemo de iure cogatur ſuũ vendere triticum, aut alia victualia (ſicuti l. Inuitum, & per Scriben. ibidem, C. de contrahen. empt. & vẽdit. & l. Nec emere, C. de iure delib.) ideo in hoc monopolii crimine ſanè ac cũmulto ſale omnia intelligas, oportet. Si enim mercator eſſet, apud quem vnius rei proſtaret copia (aliis nempe mercatorib. omnib. eaſdem res diu diuendentibus) hunc iura non cogerent, vt res iſtas ſingulis diuẽderet minoris, quam ipſe emerit, aut quam prius alii eaſdem diuendidiſſent, aut quã actu vẽdantur, l. Imperatores, in exordio, Digeſtis, ad l. Iul. de anno. Nam illi ex laboribus lucrandum eſſet, & foro accommodandum, niſi forſan ea ingrueret omnium rerum ac annonæ caritas, vt populus per inopiam ſubiaceret periculo vitæ. Eo enim rerum ſtatu, † Princeps aut magiſtratus, aut rector patriæ talibus rebus præcipuè victualibus, ex neceſſitate precia inſtituere poſſet certa & rationi conſona, vt hoc modo Reipub. ſuæ conſulat, ne aut fame aut rerum penuria aliqui moriantur, l. Annonam, & ibi Bart. ff. de extraordin. crimin. & d. l. Impe-

ratores,&l. 1 §. Cura carnis,& ibi Docto. ff.
8 de offic præfect vrb. † Victuarii exercituũ,
qui tempore belli victualia ſua non conferunt, aut conferre differunt, aut certè aliò conferunt, quàm ad exercitum ſui Principis, vt pluris ea diuendant, aut alibi pluris vendant: illi puniendi ſunt cõfiſcatione bonorum aut exilio. Si verò ea victualia deferant ſecreto, directè aut indirectè ad hoſtes, vel caſtra aut ciuitates hoſtiũ: plectendi ſunt capitaliter cum confiſcatione bonorum, veluti proditores & criminis læſæ Ma-
9 ieſtatis Rei. Qui tempore † caritatis, ſtudet pecunia aut alijs callidè, è ciuitatibus ac regionibus efferre clam rem frumentariam aut victualem (non obſtãte interdictione) vt eam alibi cariùs vendat: is monopolium committit & puniendus eſt arbitrariè: potiſſimùm, quum ex earũ euectione & monopolio reſpublica magnum detrimẽtum
10 paſſa fuiſſet. Monopolium † etiam committunt opifices, qui inter ſeſe quaſdam leges ſtatuunt, quibus cariùs conciuibus ſuis laborent: & pacta inter ſe ineunt, ne quis eorum minoris laboret, & opera perficiat, quàm precio inter ipſos conſtituto, idque precium ſit iniquum, & nimis enorme, nec cum vicinis ciuitatibus conſentiens, ſed
11 ſuam Rempub admodum grauans. † Idem de medicis quoque & chirurgis cenſendum eſt, qui ſimilibus iniquis contractibus inter ſe & enormibus precijs Rempub grauant, & ad iniuſta precia dependenda hoc modo
12 ſuos ciues compellũt. † Monopolium item committunt laniones, qui coniunctis burſis omnia circum emunt, apud ſeſe ſeruant, & ad certam tantùm quantitatem ad macellum deferunt, vt omnia cariùs diuendãt: deinde qui certas leges inter ſe conſtituunt, vt omnem carnem inflent, vt fruſta graviora & maiora, ac elegantiora tantum appareant: idque ea lege, vt omnia cariùs di-
1 uendant. Item Monopolium † committunt omnes piſtores, coctores cereuiſiarii, œnopolæ, caupones, & in genere omnes negociatores, qui clam & intra ſeſe, [illegible] collatis ad hoc conſiliis, procurant & ſtatuunt & ordinant quippiam, quod ad proprium cõmodum ſpectare videretur, & cum publico iudicium ſeu perniciem Reipublicæ cedat-
14 retur. Qui omnes & ſinguli † puniendi ſunt mulctis pro ſuis facultatibus, & [illegible] Conſtitutiones ſiue ordinationes ciuitatum vbi ea monopolia tractantur, aut contra diſcretionem & arbitrium Iudicis. Nec loco poſthabenda ſunt, quæ de hac materia tradita ſunt per ſacratiſſimam Cæſaream Maieſtatem Caroli V. in diplomatibus anorum 31. & 40. In quibus prohibentur omnia monopolia & contractus monopoliales, conſtitutiones & ordinationes [illegible] aut mercatores, aut rerum venditores, artifices inter ſe comminiſcuntur, & faciunt in præiudicium & graue detrimentum ſuorum cõciuium: volens in illis diplomatis idem æquiſſimus Imperator, omnes conſtitutiones, per ſuum Præſidem & per generalem Officiarium eſſe reuocandas, abolendas, & nullas eſſe declarandas & per ſententiam (quãquam etiam ſuperiores impetraſſent aliquam confirmationem) definiendas eſſe vanas, noxias, confirmationes impetratas infringendas & non ſeruandas. Atq; inſuper volens, omnes tales monopolas puniendos confiſcatione bonorum per monopolium parti[illegible] inde alia pœna arbitraria ad diſcretionem Iudicis, vti clariùs patet in ſuis dictorum
15 norum edictis. Conſiderauit † eum imperator, imò ipſa iura cõſiderabant monopolii in Repub perniciem, quòd tãto ſpendium communi inferret plebi quodq; directè cum fraterna pugnaritate, quam Chriſtus, omnibus virtutibus poſthabitis, ſuis inculcat: quod proprietatis tantum ancillaretur, & in tranuium familias egeſtatem & famem inferret. Ideo acriter & ſine vlla diſſimulatione, monopolia illico punienda eſſe decreuerunt: adeò vt ipſos quoque Iudices, [illegible]

nopolis ad monopolia punienda dissi- lant, grauiter puniendos esse statuerint

40. lib. auri, d. l. vnica, §. Cæterarum, C. de monopoliis.

CAPVT CXXXV.

De Coadiutoribus Criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 135.

quota alienum, iuxta Theologos sunt nouem.

qui delinquentem iuuat, sui { *Auxilio, Consilio, Mandato,* } *punitur vt principalis.*

cum { *Auxilium, Consilium, Mandatum,* } *non dat maleficio causam, punitur mitius.*

auxilium in crimine con- fertur: aut { *Ante factum, si sciens volensque, aliqua ad crimen necessaria suppedit auerit. In facto: si quis simul cum delinquente cooperetur. Post factũ: si ad fugam vel occultationẽ malefici iuuet.*

consilio, & mandato } *quando aliquis Reus efficitur alterius criminis.*

Omnes coadiutor criminis, nisi prius de concepto crimine perpetrando fuerit conscius.

HAbent Theologi crimen & delictum, quod alienum vocant, hoc est, quod ipso per se, & ipso facto committit, sed alius commissi qualicunque occasione, aut causa est, aut causam præbet, dum committeretur, aut ante factum, aut in facto, aut post factum, quoquo modo coadiuuat: horum quidem delictorum † nouem ferunt esse species, de quibus omnibus hic singulatim percensere non est consilium, nisi de duobus: nempe de adiutorio criminum vt in hoc capite: & de criminosorum receptione, scilicet in proximè seq. capit. & de pœnis ipsorum. Quisquis † ergo auxilium, solatium, consilium, opem, suppetias, aut mandatum vllum contulit ad crimen aliquod peragendum: is puniendus est vt principalis perpetrator, l. vnica, C. de rap. Virgin. l. Vulgaris, §. pe. ff. de furt. Alexander de Imol. in consilio 15. incip. Viso processu, lib. 1. consiliorum. Fallit quantum ad l. Aquil. l. item Mela. §. Sed etsi seruum plures, ff. ad l. Aquiliam: prædictis præterea seruiunt l. Nihil interest, ff. ad l. Cor. de sicar. l. 1. ff. ad l. Pompe. de Parricid. l. ff. de Receptatoribus, & l. Qui domum, ff. ad l. Iul. de adulter. & stup. Hactenus autem habitas authoritates de eo auxilio intelligas oportet, quod mali causam dedit & ob quod auxilium, crimen commissum consecutum est, & sine quo non fuisset perpetratum. Nam si † tale fuisset consilium, quod vel causam maleficio non dedisset, aut sine quo alioqui malum fuisset per maleficum perpetratum: tũ hic auxiliator mitius puniendus esset, quàm principalis perpetrator, l. 1 2 resp C de his qui latro. vel alijs criminibus Reos occult. Vbi occultans latronem post delictum commissum, nulla præcedente conuentione, punitur mitius d. l. vnica, ver. pœnas. C. de rap. virgin. l vnica. C. de Nili agge. non rumpen. Plura de hac materia videbis apud Dom. Iacobum Boullenc Ebroicensem l. V. prolytam

in sua solenni repetitione, § Famosos, constituti. in l. Capitalium, ff. de pœnis. Auxi-
4 lium † autem conferturin crimine fere tribus modis: Ante factum; In facto; Et post factum, l. Raptores. & ibi Bart. in fin. C. de Episcop. & cleric. Ante factum quidem, si sciens & volens aliquis alteri suppeditet equum, arma, baculos, pecuniam, instrumẽta, aut alia ad quæuis commoda, ad facinus peragendum idonea, l. Si pignore, § Cum furti, ver. Qui ferramẽta, ff. de furt. & l. Qui domum, ff. ad l. Iul. de adult. & stup. l. 1. ad fin. ff. de extraordin. criminibus. In facto vero confertur auxiliũ, si quis cũ principali factore cooperetur, simul verberet, simul cædat, simul pungat, simul trahat, aut manibus aut pedibus, aut instrumentis, aut persuasionibus, aut acclamationibus, aut verbis dictisq; aliquibus coadiuuet, l. Raptores, in princ. in ver. Pœnas. C. de Episco. & cleric. & l. vnica, in ver. Pœnas, C. de rap. virgin. Post factum autem confertur auxilium, quoties post commissum malum, aliquis eum factore, tanquam auxiliaturus fugit: vel si ipsum in fuga iuuet, opemvllam conferat, ipsum occultet, aut hospitio excipiat, & ne capiatur, impediat, l. Is cuius ope, ff. ad l. Iul. de adulter. l. 1. C. de his qui latro. vel aliis crimin. reos occultant. Porro
5 † consilio aliquis fit alterius criminis Reus, quando consilium fuit iniquum, & fraudulentum, & pernicioſum, & tale, vt perpetrator nunquam tale crimen perpetrasset, nisi
6 tali consilio fretus. Mandato † autem quis Reus efficitur alterius delicti, quando tale delictum perpetrandum alteri expresse mandauit; ob quod mandatum, crimen committit, alioqui non commissurus; in eadem eodem crimine deuincitur. quasi principalis factor. Addidi, nisi tali consilio
7 fretus. & ob quod † mandatum crimen committit, &c Nam si maleficus crimen mandatum omnino perfeciſſet, etiamsi consilio, aut mandato nũquam vsus iſſet: tunc consultor ille nequaquam punendus eſſet, vti principalis committens. mitius cum eo agendum eſſet, vt inf. dignum. §. Qui vero, extra. de homic. Non solum, § Si mandato, ver. Attic. ff. de iniur. Ita notat. Bart. in l. Sæpe. verbo. & rerum significa. Bald. in l Ob colum. 2. ff. de his qui notant. infam. Bald. in l. Data opera, in 17 colum. C. qui accusare non possunt, &c. Querela
8 fin. de elect. in antiq Cæterum hic † dum est; Si aliquis cum principali simul in litem & pugnam contra alium cidat, nõ sciens quicquam de ipsorum tentione, & concepto proposito; is non sendus est, vt coadiutor, vt eiusdẽ Reus, nisi postea eundem factorem pectum foueat, iuuet, protegat, captum pediat, cum ipso fugiat, ac factum mul asscribat, dictis iurib. supra ad membrum allegatis.

CAPVT CXXXVI.

De receptione Delinquentium.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 136.

1 *Crimen receptionis in quo consistat.*
2 *Recipientes maleficos, maleficorum pœna plectendi.*
3 *Receptatorum pernicies.*
4 *Receptationem excusat sanguis & affinitas.*
5 *Qui à Iustitia admonitus* { recipit, aut occultat } *maleficum, is punitur* { Exilio perpetuo, & Confiscatione.

Altera delicti alieni ſpecies, & de † qua nos ante dicturos præmiſimus, in delinquentis defenſione conſiſtit, & potiſſimum in criminoſorum receptione, qua multi ſe eodem alligant crimine. Quisquis enim criminoſum † aliquem hoſpitio recipit, is omnis eiusdem receptatoris ſodalitas, de crimine conſcia, punienda eſt propter receptionem, aut propter ſilentium, & permiſſionem, non ſecus quam ipſe principalis criminoſus de aliquo crimine diffamatus, & reus. Peſsimum enim † genus eſt receptatorũ; ſine ipſis enim malefici latere diu non poſſent; quare, quod diu regnant, multa mala diu perpetrant, nec ad luſtitiam perueniunt, ipſi receptatores in cauſa ſunt, l. ff. de Receptatoribus, l. 1. C. de his qui latro. vel aliis criminibus reos occulta. & l. § Non tantum, ff. de incend. rui. naufra. 5 Eorum † hæc regula (quoniam æquo ſeuerè eſt) in multis fallit. Non enim locum habet in matrimonii, aut cognationis, aut proximæ affinitatis fœdere: veluti fallit de patre, & matre, & liberis, de auis, auiis, & nepotibus: fallit inter fratres & ſorores, inter virum & maritum, & contra: & in ſimilibus propinquitatis & affinitatis gradibus. Nam enim (ſicuti & in præced. cap memini-mus) non tam atrociter & rigide (ob receptum amicum) puniuntur, quam alii quibus nullo ſanguine & affinitate iuncti. In illis naturæ ratio dictat, talem receptionem ob ſanguinis coniunctionem eſſe nonnihil excuſandam, & arbitrarie tantum leuiusq; eſſe puniendam. ad diſcretionẽ Iudicis tantum, l. fin. ff de receptato. niſi certe iſti criminoſi amici, participes criminis eſſent. Imo ſunt non pauci, qui volunt ſanguinis & cognationis copulam, tantũ debere in receptione amici valere, vt eos à tali receptione plane excuſet, liberet, & expurget: adeo vt hac gratia criminaliter non peccent, nullibique etiam puniendi ſint. Aut ſaltem ſi vllam pœnam ipſis deberi quidam contendant, eam leuem debere eſſe contendunt, ſcilicet breue exilium, vel mulctã pecuniariam, iuxta qualitatem facti, d. l. fin. ff. de receptatoribus. Si † quis à iuſtitia admonitus, vt criminoſum receptum luſtitiæ tradat & ſiſtat, non ilico obtemperet nec receptum ſtatim tradat, cum requiſitus fuerat, & cum potuit, & pertinaciter eum domi cõtinet: is eandem domum ſuam cum adiuncta poſſeſſione perdet. Ea ſi ſua non fuerit, nec alias poſſeſſiones habuerit: tum perpetuo damnãdus eſt exilio, ac bonorum confiſcatione, d. l. 1. & l. 2. C. de his qui latro. vel aliis crimin. reos occulta.

CAPVT CXXXVII.

De Iniuriis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 137.

Iniuria committitur { *Verbis.* / *Re & facto.* / *Scriptis.* / *Teſtibus.*

Iniuriatus contra iniuriantem agere licet.

Iniurians quomodo puniendus.

QVum ante atque adeo hactenus de variis iniuriarum, criminib. peregimus, poſtactum ſimus, hic breuiuſculo capitulo Iniuriarum naturam & varietatem pau- 1 cis cognoſcas oportet. Omnis igitur † iniuria, quadrifariam committitur, verbis, fa-

cto seu rescriptis, & gestu, l. 1. §. Iniuriã autem, ff. de iniur. & famos. libell. & §. Injuria. Instit. de iniur. Quicquid enim fit animo & intentione iniuriandi alium que aut commouendi, aut lædendi: siue id fiat ex contemptu & fastidio (quod contumeliam vocant) aut animo damnum aut infamiam inferendi, aut iniusta alicui præstandi; atque iniuriatus talis huiusmodi rebus commouetur & lacessitur, & irascitur: omne
2 (inquam) † tale iniuria dici potest; de qua ipsi iniuriato corã iustitia cõtra iniuriatorẽ agere permittitur ciuiliter, & certo iuramẽto ad pœnam seu mulctam poscere. Hoc modo, si iniuriatus iniuriãtem in iustitiam prouocet, & iniuriæ restitutionẽ ac reparationem poscat iurans, se pro ducentis eo
3 natis nolle talem iniuriam perpeti, aut amplius, aut malle ducẽtos perdidisse eorum tos, quam talem pertulisse iniuriam: pot tale iuramentum præstitum, non potest iniurians minori pœna puniri, quam pro iuramento iniuriati, idque secundum non nullos: licèt in tali æstimatione plerunq; Iudicis taxatio attendatur, vt Iudex vel iuranti Reum condemnet, quanti iniuriam passus æstimauerit, vel minoris, prout ei visum fuerit, §. Pœna autem. Instit. de iniuriis. cobus de Bellouisu in sua solenni practica iudiciaria, in materiis criminalibus: Qui taxabit iniurias, &c. & Angel. Aretin. in §. Pœna autem, Instit. de iniur.

CAPVT CXXXIIX.

De iniuriis verborum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 138.

1 *Iniurians verbis, cogitur ad reuocationem & reparationem.*
2 *Iniurians ex caussa in iudicio, crim ne vacat.*
3 *Iniuriam non facit, qui iure suo vtitur.*
1 *Iniudicio.*
2 *Extra iudicium.*
4 *Iniuria verbis committitur* — *Exprobrando natura vitia.*
6 *Obiciendo mendacia, vel dicendo: Mentiris.*
13 *Minis: quæ reparationem non exposcunt.*
19 *Blasphemia.*
5 *Iniuria non minus absenti dicitur, quam præsenti.*
6 *Iniuria verbalis fit leuior ex alterius prouocatione.*
7. 8 *Iniuria verbalis non committitur, animo iniuriandi cupido.*
9. 10. 12. *Ioci & leuia scommata, nulli iniuriantur.*
11 *Reparatio iniuriarum fit* — *Verbis, id est, reuocatione.*
Peregrinatione.
Honorabili emenda.
Eleemosynarum largitione.
Fenestris vitreis.
Impendiis & donariis Ecclesiasticis.
Mulctis pecuniariis.
Compensatione.
14 *Minæ reparationem non exposcunt, sed assecurationem.*
15 *Quæ verba sint hic blasphemia.*

In verbis blasphemis, rara est punitio.
Canones Ecclesiastici nullam verbali iniuriæ pœnam statuunt.
Iniuriæ est misericordia, quam victima.
Iniuriarum causæ cessat
- *Iniuriarum remissione.*
- *Iniuriarum dissimulatione.*
- *Signis, & indiciis de condonatione.*
- *Quando iniuriãs eodem loco & tempore reuocauit.*
- *Quando iniuriatus ante litis contestationẽ moritur.*

Ex causa iniuriam dissimulans, non perdit iniuriarum actionem.
Scribæ furem commonstrantes, magis quam iniuriantur.

INiuria autem verborum ita punitur, vt quisquis alteri iniuriam verbis infert † extra iudicium vel iustitiam, etiam si vera loqueretur, l. vnica. & ibi not. Cod. de famos. libell. & in l. Eum qui, ff. de iniur. is (inquam) iniuriator puniendus est reparatione famæ, & eandem iniuriam reuocare tenetur ad discretionem iudicis: modo iniuriatus obiecta verba iniuriatoria ad animũ suum reuocet, ægre ferat, & ob ea sese conturbet, l. 1. § Iniuriam autem fieri, ff. de iniur. l. Si non es, C. eod. tit. de iniuriis, & † §. Iniuria autem committitur. Institut. de iniuriis. Dixi extra iudicium vel iustitiam: Nam si † quis alteri vera inferat in iustitia, atque talia verba dicat, quæ causſæ suæ proponendæ aut defendendæ seruiant: etiquidem obiecta procul ab omni iniuria censenda sunt, potissimum si expresse protestetur, se ea neutiquam dicere animo iniuriandi, sed tantum, vt per ea causſam suam probet, confirmet, & defendat, l. Si quidem, C. de iniur. l. Si quis de libertate 5 C. eod. de iniur. & l. Si tibi, Cod. de liberali caus. Nam † non videtur iniuriam facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur, l. Factum, §. Non videtur & l Nullus, ff. de reg. iur. & can. Cum Ecclesia. extra de electione. Iuris enim executio non habet iniuriam, l. Iniuriarum, ff. de iniur. Hanus & eleganter & distincte meminit D. Oldradus, omnium ætatis suæ iurisconsultorum primas tenens, in suis celeberrimis consiliis, consilio 53, incipiente: Consueuit dubitari, an dicens alicui verbum contumelioſum, quod tamen est verum, teneatur actione iniuriarum, &c. quod quidem consilium in materia iniuriarum scitu ac notatu dignum est, potissimum aduocatis ac causidicis omnibus nimium loquacibus, plurima nonnunquam scommata atque iniurioſa in suis scriptis ac dictis effutientibus, ob hanc (vt aiunt) causſam, vt sese per talia dicta ab iniuriis excusent 4 & defendant. Iniuria quoq; † verbis committitur, quoties alteri sua naturæ vitia exprobrantur: veluti si quis dicat, vah tu spurie, tu nothe, tu gibbose, tu loripes, tu lusce, tu monocule, tu strabo, tu cœce, & his similia; Bartolus in l. Eum qui nocentem, ff. de iniur. vbi tamen vtitur distinctione, de spuriis, nothis, & mitratis (quibus vult licere sua vitia obiici) & aliis vitioſis, quibus non licet citra iniuriam illorum vitia obiicere. Illa enim nouisse ad Rempublicam pertinet. hæc vero minime, vt ibi. 5 In dictis etiam † iniuriandi modis nihil refert an iniuriatoria verba in præsentia iniuriati protuleris, an in ipsius absentia, l. Item apud Labeonem, § Conuicium autem, ff. de iniuriis, & l. Si quidem, Cod. eodem, de iniuriis. Tantum enim peccat, qui absens rodit & mordet (imo etiam aliquanto nocentius) quam qui præsens lædit. 6 Præterea † qui alteri impingit mendacia, dicendo Tu mentiris: is certe iniuriatur, D. Bartolus in d. l. Item apud Labeonem, §. Ait prætor, ff. de iniur. & famos. libell.

nisi ipse prior grauiter iniuriatus, ac ad conuiciorum talionem prior prouocatus fuisset: aut talia obiecta fuissent, quæ nominis ac famæ suæ causam grauiter læderent. In
7 hoc enim † casu fere fit, vt quis ex bile & commoto animo, alterum audacter in os mentiri dicat, atq; hæc quidem iniuria verbalis si sit reciproca, & qua alter alterum offendit, nequaquam punienda est, modo tolerabiles, & non enormes sint iniuriæ, vt notat Bart. in l. Quæ omnia, ver. Sed & si aduersarius, ff. de procurato. Sed quid si dicat: Tu mentiris saluo honore tuo, salua reuerẽtia tua; quæritur, an tunc sit iniuria? Bart. in l. Si quis extraneus, in princip. ff. de acquir. hære. sustinet affirmatiuam partem: quia verbum iniuriosum præcedens, declarat se alterius honori non consulere; ideo duo pugnantia coniungit, & quod nullam habeat voluntatem ipsius seruandi honorẽ aut reuerentiam, vt l. Si non conuicii, C de
8 iniur. Dictum quoque est supra, † si non animo iniuriandi dixerit: quandoquidem nunquam iniuria verbalis committitur, nisi verba animo ac proposito iniuriandi prolata fuerint. atque talia sint, vt iniuriatus ea iniquè tulerit, adeo vt ex iis conturbetur.
9 Nam si ioco † ac ridendo tantum prolata fuissent. tum ea verba nullo modo pro iniuria interpretanda essent, l. Illud, §. Sane, versic. Quare, ff. de iniur. l. Obligationum substantia, §. fin. cum ibi not. ff. de actionibus & obligat. voluntate enim & propositis distinguuntur maleficia, l. Quæ iniuriæ, ad exordium, ff. de furt, & c. Cum voluntate,
10 extr. de sentent. excommuni. Neque † item scommata, aut leuia festiuaq; dicteria sunt proprie iniuriæ æstimanda, nisi talia sint vt mordeant, lacerent, & is in quem ingeruntur, ob ea pudefiat, cõfundatur, & ipsius no-
11 men, & fama lædatur. Reparatio † autem iniuriarum (quas iniuriantes puniendos esse diximus) fit multifariam, aut verbis, aut peregrinatione, aut honorabili emenda, aut eleemosynarũ elargitione, fenestris vitreis, aliisque impensis ad donariis Ecclesiæ & similibus emendationibus. Item m pecuniariis, compensatione reali, hoc qui animum & famam læserit, eandem sionem pecunia & munere penset, atq omnia ad arbitrium & prudentiam
12 Porro generalia † quædam, veluti non tus religiosus es, præstare te meliorem is es quem populus te iudicat, tu eq es, tua à tuo ingenio non dissides, nec neras, & similia, sine vlla vitii, ac scele pressa nomenclatura: ea (inquam) dic nullam iniuriam pariunt, nec talia sun eorum gratia quisquam se mouere, an iniquè asscribere debeat. Verbalis iniu
13 minatio † censenda est hîc etiam i maxime cum illa comminatio per sit, & talis, vt non immeritò timenda minatio: nempe vel ob horrendata minas, vel ob qualitatem & malitia minantis, vel ob qualitatem & nequ suorum vel parentum, vel amicorum ob minas illatas & ob famosam m metuit, ne minas re compleant, &
14 † Eæ tamẽ, qualesquales minæ sunt liscunque comminator fuerit cum sunt tamen tales, vt reparationem de minarum iniuriis: sed tamen lent, vt comminatorem cogant ad dam assecurationem & fidem, de
15 plendis minis. Blasphemia † vero pro iniuria quoque æstimanda est: tem blasphemiam intelligo, quando mala ac diras imprecamur, veluti, bi crucem ac furcam: velim te videbo aliquando in rotam abiectum,
16 tamen de iis Iura, nullam aut † tionem decernunt: quod ea nihil quam leuia & futilia verba, quæ non dum grauiter alterum lædunt. etiam si is taliter iniuriatus impingat iurianti alapam, atq; simul ex com ne aliud conuicium regereret: is cæ cunque excusandus esset, ac certe leuiu
17 niendus. † Canones (quibus etiam

…unt cõfessarii) in his nullam punitionem …tatuunt: imò suadent & volunt huiusmo… iniurias ilico ob amorem Christi esse re… mittendas, & ad fraternam reconciliatio… em redeundum, quod hinc multum lucri 22
…ceat animis, quodq; sit eleemosynarum …ecies maxima. Deinde † quod Deo gra… or, ac potior sit misericordia, quam victi… & melior spiritualis seu cordis, quam …poris siue pecuniæ eleemosyna, c. Et qui, …Tria, &c. Duæ, 45. distinct. Atq; hinc Iu… es magnam dant operam, vt omnes hu… modi iniurias placent, & sopitas reddãt, …imè, quum tantum sint verbales, po… quam vt earum gratia lites ineant, & …cordiis scindantur, atque istud verè est …stinianum Iudicem agere. Cæterum hic 23
…ndum est, tribus modis cessare caus… iniuriarum, ex quibus nulli fas est alte… coram Iudice iniuriarum illatarum, …m peragere: nempe iniuriarum remis… ne, iniuriatum dissimulatione, & signis 24
…diciis, iniuriæ remissæ testibus, hoc est, …liari conuersatione. Remissione † au… perit iniuriarum actio, quoties ob pre… & intercessiones iniuriantis, iniuriatus …ti cõdonauit ac remisit, c. Si illic, 23. …& ibi gl. in verb. Recidiuo. Dissimula… ne † vero perit actio, quoties vltra diem 25
…um differt iniuriantem coră Iudice …ere §. fin. Instit. de iniuriis. & ibi gl. & …. Signis & indiciis verò iniuriarum † …petit, quando iniuriatus iniuriantem …ter & amicè salutat, exosculatur, eo fa… intervtitur, colloquitur, cum eo motu …o comedit aut potitat sine protesta… ne, omnia amicitię & pacis reconciliatæ signa declarat, hic modus à Doctor. citatur, mihi tamen videtur parum sapere Christum, ex cuius iussu nõ solum charitatis signa, sed ipsammet charitatem & perpetuã amicitiam debemus proximo. Dixi † motu proprio comederit, aut potauerit: quia si iniuriatus cum iniuriante vspiãcomederit, vbi simul ambo inuitati fuerant: tum ob necessitatem, & honoris rationem esset iniuriato iniuria dissimulanda, & cum iniuriante simul prandendum aut cœnandum esset, vel saltem prandere aut cœnare posset, citra tamen suæ iniuriarum causæ detrimentum aut perditionem, vt habent Iohan. Fab. & Ange. Areti. in § Hæc actio, Instit. de iniuriis. Sunt qui dicunt, tum quoque † iniuriato perire iniuriarum actionẽ, quando iniurians eodem loco, vbi iniuriatio contigit, dixit se iniuriarum pœnitere, adeo vt eodem loco & tempore illatam iniuriã reuocet, & se malè dixisse proclamet: Actio † quoque iniuriarum perit quoties iniuriatus intermoritur: Nec hæredibus tunc relinquitur de eadem iniuria agẽdi actio, nisi processus prius per iniuriatum intentatus fuisset, & lis contestata fuisset, l. Si eum §. Qui iniuriarũ, ff. Si quis cautionibus, & l. Iniuriarum actio, ff. de iniuriis & famos. libel. † Astrologus aut sortilegus, qui ex arte sua aut ex dæmonis indicio furem commonstrat: is nullam iniuriam cõmittit (vt multi autumant) sed multo grauius peccat. Nam ob eam superstitionem aut sortilegium, puniendus est corporaliter, l. Item apud Labeonem, §. Si quis Astrologus, ff. de iniur. & l. Nemo, C. de malefi. & mathe.

CAPVT CXXXIX.

De iniuriis factorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 139.

…ria factorum fit, { *Si quis alterius vestes conuellat.*
Minatoriis gestibus per arma expedita.

3 Iniuria factorum fit, aut
- laſſando,
- Verberando,
- Pungendo,
- Ladendo.

6 Alium in ius ſine cauſſa vocando.
7 Si debitum poſcat, quod non debuit.
8 Pecora ex communibus pratis exigendo.
9 Si ſordes in alienum fundum mittat.

4 Iniuriarum per facta emenda, ſunt iuxta ſingularum ciuitatum conſtituta.

5 Euaginato cultro petens aut Ciuem Gandenſem, aut Ciuem Brugenſem, mulctatur 60. lib. Pariſ.

10 Actio iniuriarum conceditur & Iniuriato, & Iniuriati amicis.

11 Tot ſunt iniuriæ reparandæ, quot fuere iniuriantes.

12 In Iniuriis non obligantur
- Perſona ab iniuriato prouocata.
- Impuberes & furioſi.
- Potando admodum ebrii.
- Dormientes.
- Iocantes, & ridentes tantùm.
- Salſo monentes tantùm.
- Cognati, & affines.
- Ignoranter iniuriantes.
- Volenti, & diſſimulanti.

13 Iuris executio non habet iniuriam.
14 Non infertur iniuria, niſi animo maligno.
15 Omne malum præſumitur animo malo perpetratum.

16 Mali facti ſuſpicio ex malo animo, fallit in Conſanguineis, Matrimonio.

17 Iniuriarum alia Enormes, id eſt, quæ ſunt cum laſione corporali. Leues, &c.

18 Iudicem ſuum cædens, Capitaneo grauiter iniuriam. puniendus eſt corporaliter.

19 Enormitas iniuriæ perpenditur ex qualitate Temporis, Loci, Perſonarum.

1 INiuriam factis † multis modis fieri conſpicimus: nempe quum alter alterius cõuellit & trahit pileum, caputium, aut cappam: is enim non leuius offendit & peccat, quàm ſi cundẽ capite, citra læſionẽ corripe-ret, l 1. & l. Sed eſt, ff. de iniur. §. Iniuria tem, Inſt. cod. de iniur. Item iniuriam 2 † qui alteri minatur geſtib. quaſi lapidem baculum, cultrum, aut ſimilia arma in vibraturus, etiam ſi minas opere non

plauerit: ideoque de talibus minarum ter
ronb puniẽdus, l. Item apud Labeonem, §.
Si quis pulsatus, ff. de iniuriis: si vero cæci-
derit, † iactauerit, & læserit, de verbere illo
& effectu suppliciũ ferat oportet. l. 1. §. In-
iuriam autẽ, ff. de iniur. & §. Iniuria autem
dimittitur. Instit. eod tit. de iniuriis. Qua-
lia autem sint iniuriarũ † per facta, suppli-
cia & emendæ, ea petẽda sunt è singularum
ciuitatũ constitutionib. Nam singulis penè
locis de his iniuriis puniẽdis, suæ cõstitutæ
sunt ordinationes. Iuxta priuilegia autem
† Comitum Philippi Elzatii, & Guidonis,
quisquis cultrũ euaginat animo furioso in
suæ Gandẽsem aut Brugensem, is mulctã-
dus est 60 lib. Pariſ. etiamsi manũ tẽperans
ipsum nõ cæciderit. Quisquis itẽ † alterum
iuris, vel ad tribunal vocauerit sine iusta ac
rationabili, sed vexãdi causſa: is iniuriã cõ-
mittit, d. l. 1. & l. Iniuriarum actio, §. Si quis
per iniuriã, ff. de iniur. Itẽ qui † debitum ab
altero repoſcit, quod nõ debuit. Item † qui
prohibet mea pecora depaſcere in commu-
ni prato. Prætereà qui in vicini aut † alterius
domũ aut fundũ, ſtercora mittit, ſimũ aut
alios pædores & ſordes, l. Si inferiorũ, ff. de
iniuriis. Porrò actio † iniuriarũ conceditur,
non tantũ ipſi iniuriato, ſed etiã iniuriati a-
micis, parentib. heris, præceptoribus & do-
minis, & marito de iniuria vxoris: Sponſo
sponſæ: Abbati pro monacho: & his ſi-
milib. l. 1. in fin. cũ ſeq. & l. Itẽ apud Labeo-
nẽ, §. Sponſum quoq;, ff de iniur. l. 2. C eo.
tit. & §. Patitur, cum ſeq Inſt. de iniur. & ibi
Ang. Aret. in quib. altero (ſcilicet inferiori)
iniuriã remittẽte remanet tamẽ alteri (ſci-
licet ſuperiori) eiuſdem iniuriæ actio. Et ſi
plures fuerint iniuriãtes, ſinguli ad iniu- 13
riarũ reparationẽ obligãtur. Tot enim ſunt
iniuriæ, quot ſunt perſonæ iniuriãtes. Et ſi
vnus omnium pro ſe illatam iniuriam de-
precaderet, non eſt quod cæteri ſe abſolutos
de eadem iniuria putent: quum omnes ex
quo ad iniuriam eandem reſarciendã ob-
ligati ſint, l. Si plures, ad fi. ff. de iniur. In in-

12 iuriis † nõ obligantur perſonæ iniuriantes,
quãdo ipſi iniuriati eundẽ iniuriantem ad
iniurias proferẽdas prouocarunt, & cõmo-
uerunt. Ab iniuriis quoq; liberæ ſunt varię
perſonæ, nempe, impuberes & furioſi, qui
nulli iniuriari valent, l. Illud, §. Sanè, ff. de
iniur. quia doli mali capaces nõ ſunt. Nam-
que hipati iniuriã ſolent, non facere: cũ in-
iuria ex affectu facientis cõſiſtat. Poratores
quoq; egregiè poti, ab iniuriis (potiſſimum
verbalibus) excuſandi ſunt: quum quid ef-
futiant, neſciant, vt teſtatur hiſce in partib.
ipſa (proh dolor) quotidiana experientia:
quia tales nõ ſunt domini ſui, ſicut nec fu-
rioſi, quibus æquiparantur, vt not. in Auth.
quibus modis natur. effic. legi § Illud quo-
que, colla. 6. ſuper verb. vehementiùs, l. Om-
ne delictum, §. Per vinum. ff. de re milita.
l. Reſpiciendum. §. Delinquunt, ff de pœn.
Idem cenſendum de dormientibus. qui
cum non habeant animum, non poſſunt
facere iniuriam, l. Illud, ff. de iniur. Item
omnes qui iniuriam ioco, & ridendo pro-
ferunt, d. l. Illud. §. Sane, ad fin ff. de iniur.
vel eo animo vt doceant, moneant, & alte-
rius vitia corrigant: niſi hic iocus æquò fre-
quentior contingeret, & admonitio æquò
eſſet ſeuerior. Item excuſantur ab iniuriæ
illatione cognati omnes, propinqui, & pro-
ximè affines, qui liberiùs aliquantòin inui-
cem dictitant. Item qui iniuriam faci-
unt ex mandato Iudicis, ſtrictim & for-
titer ius ſecundum ius exequendo, excuſan-
turratione officii, vt ſi quis in magiſtratu
conſtitutus quid exequitur, vel paulò da-
rius quẽ alloquitur, ſiue iubet incarcerari,
non videtur hoc facere cauſſa iniuriæ. Iuris
13 † enim executio non habet iniuriã, l. Iniu-
riarum actio, ff. de iniur. Ab iniuria ſimili-
ter excuſantur, qui alteri iniuriã inferũt ob
gratiã ſui Principis (tametſi hoc parũ Chri-
ſtianum tedoleat) aut certe ſuæ venerandæ
reipub. gratia. Excuſantur item qui igno-
ranter iniuriam faciunt: veluti quũ iuuenis
quiſpiã iuuenculã adoritur, diſſolutis ami-

ctam vestibus (alioqui tamen honestam) & eam comprimit, putans eam ob vestium leuitatem & loci suspicionem esse meretriculam, l. Item apud Labeonem, §. Si quis
14 virgines, ff. de iniur. Nulli infertur † facto iniuria, qui eam sibi nec asscribit, nec eam reparari cupit. Volenti enim non fit iniuria, d. l. 1. §. Vsque adeo, ff de iniur t. Scienti, de reg. Iur lib. 6. & l. Nemo fraudare, ff. de reg Iul. & ibi Philip. Decius. Attamen si ea iniuria propalam facta esset etiã remittenti, aut per iustitiam persequi nolenti: fiscus nihil remittet, sed ex officio procedet pro iure suo, & pro interesse publico seu iustitiæ; vt not. Bart in d l. 1. §. Vsq; adeo, per l. Qui cœtu, §. Qui vocantem, ff. de vi pub. Hic enim sciendum est: In quocunque iniuriarum genere facta est iniuria, ius perpetuo præsumit eam iniuriam malo animo factam esse, studio & voluntate maligna: quod omnis iniuria per se mala sit & detestabilis. Sicut † omne malum præsumitur
15 ex malo animo potius commissum, quam aut ex ignorantia, aut studio bono. Fallit
16 † hoc tamen in personis sanguinis propagine coniunctis, inter quas nulla habenda est iniuriarum suspicio. Fallit quoque inter
19 maritum & vxorẽ, inter quos quoq; (quod duo sint in carne vna, Genes. 2. cap.) nulla
17 iniuriarum cadit suspicio. Iniuriarum † autem quæ facto peraguntur, aliæ enormes sunt, aliæ leuiores. Enormes seu atroces sunt, quæ fiunt simul cum effusione sanguinis abundanti, ita vt offensus magnopere egeat curatione læsionis, per cataplasmata & inunctiones, atque alia chirurgicorum medicorum officia: aut si inhumaniter tusus ac cæsus sit fustibus, §. Atrõi, Inst. de iniur. aut si iniuria illata sit personis publicis, iudiciariis, ac publ. officiariis, aut aliis qui è Senatu vel Concilio, aut Episcopi, aut sacerdotibus ad sacrificia facienda vel
18 §. Atrox: Si quispiam suo Iudici † iniuriam intulerit, aut gerret alapam animo maligno, is puniendus esset capitaliter, sicut & eques qui sese contumeliose irreuerenter iniuriatur. Enormes autem atrocitas iniuriæ quoque attenditur ex temporis vel loci qualitate: nempe si iniuria esset die Paschæ, diebus Dominicis, festis solennibus, tempore summi sacrificii, tempore cõsecrationis in missa, aut in templo, in cæmeterio, theatro, vel in foro, in plateis publicis, in domo senatoria, in curia Principis, in consistorio, aut in præsentia Iudicis, Prætoris, Magistratus, aut alio quo tempore & loco vetitis, l. Prætor, §. Iudicem, l. Vulneris, & l. Sed est, ff. de iniur. §. Atrox, Instit. eod. tit. de iniur. Aut
19 † autem iniuriam aut pro personæ, aut temporis vel loci qualitate, aut ipsa rei perspicuum est, hoc est, vel ex facto, vel ex loco, vel ex tempore, vel ex persona, aliisque ex his facile colligi & intelligi possit, quæ dicantur leues iniuriæ, & quæ atroces.

CAPVT CXL.

De iniuriis per scripta.

Cæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 140.

1 *Scriptorum iniuria fit* { *Malitiosa compositione.* / *Cantilenis* / *Libellis* / *Rhythmis* / *Actionibus.* } *famosis.* / *Inuectionibus publicis.*

2 *Maledica lingua ferro nocentior.*

non minus iniuriam facit permissor, quam scriptor.
quorum iniuria per quos fuis accusanda.

Scriptis vero non raro fit alteri iniuria; quotics, scil. dolosè ac malitiosè componuntur,† ac scribuntur cantilenę, rhythmi, libelli, comœdiolæ, aut actiũculæ publicæ: quibus alterius laceratur nomen & fama; idque totum præter æquum & verum; de quo crimine supra quoque dictum est, in cap. 117 De diffamatione per libellos. Ah quanta hîc impunita scribẽdi ac inuehendi libertas? Vtinam ab hinc multis annis per Principes fuisset coercita, melius profecto successissent res humanę; vti quoque non minus veraciter, quam prolixè nobis demonstrat D. Eras. in vere aureo suo libello cui tit. præscripsit, Lingua; in quo acerbissime in laxas easque perniciosas linguæ 4 petulantias inuehitur, & damnat. Quod idem ille fecit in symbolo suo, famosos quosque libellos damnans, & execrans: vt qui non minus innocentes sæpe lædant, lapide, & stricto calamo perimant, †imoaliquando crudelius & nocentius, quam si gladio conficerent: est enim maledica lingua, & famosus libellus,† quouis ferro nocentior, & aspide quauis formidolosior. 3 In hac quoque scriptorum iniuria, nil refert, an quis ipsemet tale carmen, historiam, aut librum ad alterius infamiam scripserit, ediderit: an per alios scribi, edi, aut publice diuendi curauerit, aut ipse vendiderit. Neque refert an suo præscripto nomine ediderit, an alieno. Imo nil refert, an nomen ipsius expresserit in quem inuehitur & scribit; an illud suppresserit: modo talis sit scriptura, ex qua alterius infamia per se nascatur, & ad alterius notitiam peruenire possit. Hæc autem scriptorum† & famosorum libellorum iniuria per quoslibet accusari, & ad Iudicem traduci potest. Nam ob eam de Iure imponenda esset pœna capitalis, l. vnica, Cod. de famos. libel.

CAPVT CXLI.

De iniuriis per gestus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 141.

Iniuria gestuum fit
- *Nutibus.*
- *Signis.*
- *Indiciis.*
- *Commonstrationibus.*
- *Imprecatoriis signis.*
- *Distortionibus.*
- *Inuestitionibus.*
- *Abusibus.*

Est item aliquando† fit iniuria, veluti si quis vtatur veste lugubri, vel squalida ad iniuriam alicuius: vel barbam caputque demittat, vel alioqui faciem quis torqueat, siue linguam in contumeliam alterius exerat, aut oculos distorqueat, inforia indiciis exprobret, malam crucem nutu aliquo & indicio venturam, aut dignã commonstret: aut religiosorum vestibus, in ordinum infamiam abutatur: aut similia quędam contumeliosis signis obiiciat & exprobret, quę quidem punienda venit discretione Iudicis. Et in hac quoque requiritur, quod actor probet reum animo iniu-

riandi feciſſe: in aliis enim ſpeciebus iniuriarum regulariter probatio imponitur reo, ſed negatiue, videlicet vt probet ſe nemo iniuriandi feciſſe.

CAPVT CXLII.

De laſione & mutilatione.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 142.

1 *Laſio fit* { *Verbis, Verberibus* } { *Cum, Sine* } *mutilatione.*

2 *Laſio facieigrauior eſt, quam in alia corporis parte.*

3 *Laſio cum* { *Mutilatione, Dislocatione, Diffiguratione,* } *punienda eſt arbitrarie ad iuramentum* { *Medicorum, aut Chirurgorum.*

4 *Contuſio non eſt vulneratio, niſi poſt apertionem.*

1 LÆſio bifariam diſcriminatur, † nempe verbis: & ſine verbis, ſed facto, verberibus, atque ſimili alia corporali læſione, quam rurſus bifariam ſcindimus: eſt enim talis læſio corporalis, aut coniuncta cum mutilatione, aut ſine omni mutilatione facta. Atque de ſingulis his læſionibus variæ ſunt vbique conſtitutæ leges, & 2 impoſitæ pœnæ. Læſio in facie grauior † eſt & enormior, quam in alia quauis corporis parte: eoque dupla mulcta etiam condemnari ſolet, l. Prætor, ad fin. l. Vulneris, ff. de iniur. & §. Atrox, verſic. nonnunquã, Inſtitut. eodem titulo de iniur. Si vero tam 3 fuerit † enormis ac atrox læſio, vt aut mutilationem aut diſlocationem, aut diffigurationem pariat: multo grauius tum punienda erit ad diſcretionem ac arbitrium dicti: qui hac in re vtetur medicorum chirurgorum conſilio: quibus in arte credẽdum ac ſtandum proc eſt, c. Significaſti, §. et. 1. 2. extra de cid. vbi Panorm. Ioan. Andr. & Fe mel, Cod. de re militar. libro 12. 4 mnis contuſio, † quæ in tumorem pit, non eſt vt vulneratio puniend lis ſit ac tam enormis, vt tumor ill nus per apertionem & ſciſſuram neceſſario ducendus ſit: atque eo tuſio talis pro vulneratione damna l. Prætor, ad fin. & ibi Bartolus, & ſeq ff. de iniur. Eleganter Dominus N Boerius in ſuis deciſionib. aureis, q ne 323.

CAPVT CXLIII.

De Correctione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 143.

1 *Caſtigans* { *Filium, Pupillum, Vxorem, Conſanguineum,* } *Non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat.*

Nepotem,
Famulum,
Ancillam,
Discipulum,
Suum subditum,
} Non peccat, si castigandi limitem non transiliat.

...inhumaniter corrigens, puniendus est arbitrio Iudicis.
...ri non conceditur ius castigandi superiores.
...rum filiorum in parentes, magistratus ipse subinde corrigit.
...mentis humanam tantum castigationem vxoris permittunt.
...enormiter castigans à magistratu puniendus.

Contingit sæpenumero læsionem fieri corporalem in castigãdis suis subditis: non tamen non dicimus perpetuo contingere esse cum iniuria; imo hanc raro iniuriam vocamus, sed potius virtutem ac acrem (licèt acrem) ad bonos mores, honestam disciplinam, correptionem. Igitur † castigatione hoc notandum 3 si pater filium verbis, ac verberib. acriter corripiat, & cædat, etiam ad sanguinis effusionem; aut tutor, pupillum; aut magister, discipulum; consanguineus, consanguineum suum, nepotem; aut herus ac dominus, famulum siue seruum; aut matrona, ancillam; aut ludimagister, discipulum; quibuscunque superior, suum subditum, eo animo tantum, vt de admissis supplicium sumat, vt ipsum corrigat & emendet, vt ipsum arceat ab omni scelere, & peccandi effrenatæ libidine coerceat: & hoc modo ad virtutem, & ad obedientiam asperis stimulis adiget; is certe corrector talis, nullam facit iniuriam, sed virtutis materiam suppeditat, & animi vitiis salubriter medetur, l. 3. & ibi Bald. C. de patria potest. l. cæterum, 7. q. 1. iuncta gloss. in verb. Iudicari, l. Congruit, §. Furiosi. & ibi Bald, & Ioss. præsid. l. Serui & filii, ff. de furt. Videndum, §. Furta domestica, ff. de furtis, l. Prætor, §. Præterea, ff. de iniur. & l. Institit. de his qui sunt sui vel alieni iuris, & l. 2. §. fin. ff. eod. tit. de his qui sunt sui vel alieni iuris, c. Duo ista nomina, 23. q. 4. Nisi certe sub castigationis titulo, modũ & castigandi licitos limites enormiter excederet, atque furore percitus, suũ subditum perderet potius, quam corrigeret. In quo 2 casu, Iudici † diligenter examinanda esset ea correctionis ratio, modus, & enormitas, vt hinc iustam de illata iniuria censurã ferret. Et quamuis correctionis † ius diximus esse superiori in inferiorem, natura tamen secus fieri denegat: non enim æquum est, filio ius competat castigãdi patrem, aut nepoti ius cõcedatur castigandi auum suum. Quod tamen si aliquando scelerate facere præsumerent, tum licet patribus, ac auis suos subditos filios, & nepotes grauiter cædere, & ob sceleratam malitiam grauiter in eos paternali iure animaduertere: aut si ipsi ad hęc dissimularent, tum ipse Magistratus † (ne tantum malum relinqueretur impunitum) de filiorum talium ac nepotum 4 iniuria acre supplicium sumeret. Sic † marito quoq; Iura permittunt castigationem & correctionem & punitionem vxoris, citra vllam mulctam, aut pœnam iudiciariam: modo ea correctio humana sit, & debitum modum non excedens: vxor enim de familia mariti est, c. Hæc imago, 33. quæst. 5. & glos. in verb. Iudicari, in c. Sicut alterius, 7. 6 quæst. 1. Si enim enormem † cum punitione committeret excessum, castigandus ac puniendus esset ipse maritus à magistratu, propter enormitatem castigationis vxoriæ.

CAPVT CXLIV.

De damno pecuario.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 144.

1 *Ex interna malitia, ipsa punienda est, non dominus, non famulus, nisi ea uare sibi velint.*

2 4 6 *Instigata per aliquem, tum solus instigator puniendus est restitutione damnorum.*

3 5 *Bestia ladens* — *Ex iniuria, aut malitia custodientis vel seruantis: tum ipse custodiens est, non dominus.*

7 8 *Aliam bestiam* — *Sed prior ab ipsa commota: sic ea bestia non est puni dominus.*

Ex propria malitia: sic bestia damnanda, aut possessor uans.

Ex alterius instigatione, sic puniendus est tantum instig

Sine notitia, vtra prior laserit vel commonerit alterum gulis sua ferenda incommoda.

9 *Alens domi* — *Canem, Verrem, Aprum, Vulpem, Vrsum, Leonem, Lupum, Aut similem feram* — *ladentem alium, is dominus tenetur ad restitutionem dam*

10 *Nulli licet alere bestias cum alterius detrimento.*

11 *Bestia post fugam à domino ladens, dominum à culpa liberat.*

FIt vt non semper homo lædatur actualiter ab altero homine, sed potius per ipsi' negligentiam, & incuriam, veluti si ipsius bestiæ alteri detrimentum vllum inferant.

1 †In quo notandum est, si cuiuspiam equus, asinus, porcus, vacca, bos, canis, aut simile domesticum animal, alteri ex propria naturali malitia & non ex alicuius instigatione damnum inferret, læderet, aut eum occideret; is animantis lædentis possessor nullo modo in culpam caderet, nec puniendus esset, nisi ipsemet vellet. Nam eo casu deberet bestiam suam renunciare, & reiicere, dareque id quod nocuit, id est, id animal, quod noxiam commisit aut certe mulctam nis ferre, & damnum illatum resarcire, æstimationem noxæ offerre. l. 1. in pr ff. si quadrupes paup. fecisse dicatur, &

2 Instit. eod. tit. Dixi citra alterius † in tionem, & ex propria, & vltronea m Nam si animalia & bestiæ alteri vim, mnum, aut læsionem, aut mortem rent, ex alicuius instigatione, is in Reus esset omnium damnorum, læ & totius criminis, nec absolueretur daque animalis & bestiæ renuncia

3 cut dicendum est, si canis, † aut si quæuis bestia cõcredita fuisset, & ad

lum & custodiendum seruo tradita: isque
eruus eundem canem aut vltro solueret, &
malitia effugere sineret: aut certè ob fa-
nli crassam incuriam effugeret, tumque
lium læderet: is seruus tunc aut sua mali-
, aut ignauia in culpa esset, & nullo modo
minus, aut possessor, d l. 1. §. Ait Prætor, 8
§. Sed & si canis. Si verò † is canis per al-
rum commotus, & instigatus fuisset, ad-
que tum fureret, vt à seruo contineri nõ
set: tum & dominus & seruus extra o- 9
nem culpam essent. & damnandus ipse
stigator, d. l. 1. § Sed & si canis, versic. Sed
si instigatu. Similiter censendum † est de
ppocomis & equorum institutoribus, &
seruis, qui dominorum suorum equos
adiis ad cursum arte edocent, aut ada- 10
ndos ducunt: hic enim si quid incom-
di ab equis nascatur pet incuriam seruo-
m, aut ipsorum malitiam, damnãdi sunt 11
famuli, & non domini, l fin. ff ad l. A-
il. Si verò † incommodum contingat ex
erius instigatione, tum instigator ipse
demnandus fuerit, vti prædictum est.
d hunc † modum si equus tuus equum
rum, aut aliam bestiam mea irritauerit,
mmouerit, adeò vt ex hac commotione
us meus tuum læderet, aut occideret,
etiam aliorũ bestias ob hoc læderet, aut
ideret: In hoc casu, omne damnum tibi
ndum esset, & resarciendum etiam da-
um alterius, & non mihi, nisi certè da-
mnum esset tantum, vt equum tuum reii-
cere malis & renunciare: quia renunciatio-
ne tum absolui, & expurgari posses. Quod
autẽ ego nõ essem in culpa, causa est quòd
primum malum atque ratio læsionis & da-
mni primaria, profecta sit ab equo tuo, & nõ
à meo. Si autem † ignoretur, vtrius bestia
alteram prior inuaserit, altera tamen ab al-
tera conspicitur læsa: tum neuter domino-
rũ in alterius culpã cadit: sed vtriq; sua sunt
ferẽda incõmoda. Potrò † si quis domi suæ
aleret canem, verrẽ, aprum, vulpem, vrsum,
leonem, lupum, aut similem ferã bestiam,
quæ alteri esset incõmodo, aut certè mor-
deret, aut læderet: tum is possessor damnã-
dus esset ad reparationẽ dãnorũ ad discre-
tionem Iudicis: nulli n. fas est huiusmodi †
bestias in detrimentũ alterius, aut alere, aut
cõseruare, §. Cæterum, Inst. eo. Si quadrup.
paupe. fecisse dicatur. Si tamẽ † talis fera be-
stia à me, aut tã procul è septis meis effugis-
set, vt nec insequi possem, nec scirẽquò tan-
dem fugisset: atq; interim tamen ita elapsa
alicui damnum inferret & lęderet: in eo ca-
su nullum mihi damnũ reparandum esset,
vt qui omni culpa vacarem. Cum enim à
me procul fugerat, tum mea esse desierat,
& facta est illius, qui eam aut capere, aut oc-
cidere poterit, d. l. 1. §. In bestiis, & §. Cæte-
rum, versic. Denique si visus, Instit. Si qua-
drup. paup. fecisse dicatur.

CAPVT CXLV.

De damno per iectu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 145.

ris eiicions { *in viam publicam, quibus transeuntem offendit, punitur duplo.*
in viam priuatam, non est puniendus.

nsiderato eiectu aut { *Ladens, & occidens* } *punitur* { *Hic 50. aureis.*
Ladens, & nõ occidens } *punitur* { *Hic cõpensatione dãnorum dupla.*

ore non comperto, damnantur omnes in cubiculo præsentes.
à cauponis, damno primò sunt cauponi.
in noxia semper imputanda illi, è cuius fenestris contigit.

6. *Ejectorum domus semper imputanda sunt, aut* { *Dominis, Heris, Præceptoribus, Conuictoribus* } *non* { *Seruis. Domesticis. Discipulis. Conuictis.*

SI quis è fenestris suis, aut ex ostiis suis, aut alterius, sordes, lotium, stercora, aut alia quæuis eiiceret, aut immunda, aut noxia, in plateâ aut viam publicam, † quibus pileũ transeuntis, aut togam aliamve vestem laceret, contaminet aut corrumpat: is transiens ita læsus, bono lure damni sui reparationem duplam reposcere potest. Sed hæc dupla compensatio non addiceretur, si via nõ fuisset publica. aut si priùs seriò, & sine fraude proclamasset aquam eiiciendam, fugito, (vulgò) *Garde l'eau*, l. 1. ad exordiũ. ff de his qui deiecerunt, vel effuderunt. Si quispiam † domo eiiceret os, aut lignum, aut simile quippiam, non ex malitia, sed ex inaduertẽtia, in viam aut in plateã publicã: ex qua eiectione quispiam læderetur & moreretur: tum is eiector condemnandus esset ciuiliter mulcta quinquaginta aureorum. Si verò tantum læsio citra mortẽ secuta fuisset: tum eam læsionem duplo impẽdio omnium detrimentorum resarciat, oportet, §. d. l. 1 in princ. Si autẽ in eadẽ domo † multi essent, nec sciretur quis eiecisset: tum omnes in domo præsentes in eandẽ mulctam & reparationem incidunt. Si tamen omnium plenè & in solidùm soluisset qui liberi essent & immunes à mulcta fi ad fin. cum duabus ll. seq ff. de his iecer. vel effuder. Cæterùm si talis † contigisset in publicis cauponis, ac liis: tum solus caupo ac hospes in set. & ad reparationem damnãdus tamen actionem haberet idẽ damperendi, & resarciendi à suis potorib spitibus d. l. 1. § fi versic. Sed is. † Si in eadem domo duæ essent diuersæ atque ea domus distincta esset in tes inhabitantium: tum ob ejec lædentẽ ea pars & familia damnand ad dãni reparationẽ, vnde cõstaret nem esse factã, l. Si verò, ff. de his qui vel effuder. Sic † ad superiorẽ modũ, cõuictor, aut discipulus, aut operarius piam eiiceret. vnde aliquis damnũ queretur: tũ puniẽdus esset ad resarc damnũ præceptor, herus, & domin rarii operam conducens: sed ipsi iuni seruatur resarciendi idem damnum conuictore, discipulo, aut operario.

1 2 3 4 5 6

CAPVT CXLVI.

De Damno generaliter.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 146.

1. *Malitiosè alteri damnum inferens, tenetur ad restitutionem omnium detrimentorum.*
2. *Ad damna vel* { *Consilium vel Auxilium* } *conferens, punitur vt principalis.*

1. IN genere † quisquis alteri vllum infert detrimentum, aut damnum, in corpore, aut rebus ac fructibus, idque malitiosè, ex fraude, neglẽgẽtia, siue directè, siue indirectè, quocunq. modo id faciat: is tenetur ad restitutionẽ siue restaurationẽ omniũ damnorum & detrimentorum. Atque adeò

1 † etiam omnes qui ad hoc damnum contulerunt subsidium, cõsilium, & aut qui hoc ipsum facere mandauer In nostra, &c. Si culpa tua, cum glos ext. de iniur. & dãno dato. Atq; in hoc mine sunt qui statuant, vt confite simplũ, infitiantes verò puniãtur in

CAP

CAPVT CXLVII.

De Pace componenda.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 147.

...ab cum parte læsa, permissa est pacis compositio.
...inquam licet redimere sanguinem suum.
...rum est, suos ad reconciliationem mutuam compellere.
...s partus procaces ad Gratiationem constringit.
...inter partes composita, Iudici suum seruatur integrum.
...r Gandersis non agit in reum, nisi conquerente parte.
...compositam inter partes pacem, partium posteris ademptum est ius querela.
...ex audita partium pace composita, criminis confessionem arguit: ex qua ad punitionem
...mutuam pacis concordiam Iudicem celant. (*procedit.*

...tiscitur de morte patris per consensum tutorum, &c.

...nis pacis reconciliandæ fœdus admittitur.

...ciliatio homicidii fieri debet cum
...tio à parte matris in Flandria nunquam
- Omnibus haredibus.
- Maximo numero stante pro omnibus.

...Omnib. reginibus, ...
- Pater, Mater, Horum cognati, } reconciliat de morte filii illegitimi.
- Filius, Filii hæres, Filii cognati, } reconciliat de morte Patris, aut Matris. illeg.

Sed
- Rex
- Princeps
- Dominus.

...Flandria.
- Nec
  - Pater, Cognati, } reconciliat de morte filii illeg.
  - Filius, Filii hæredes, Filii cognati, } reconciliant de morte patris illegitimi.
- Et
  - Mater, & Matris hæredes } reconciliant de morte filii
  - Filius, & Filii hæres, } reconciliat de morte matris.

non
- Rex.
- Princeps.
- Dominus.

1 Actenus pie lector, de variis criminibus (quæ ad communem Reipub. vtilitatem spectare videbantur) quam potui diligentissimè tibi tradidimus: superest vt pauca de iis agamus, quæ nihil cum illis commune habent, sed tantū aut post crimina commissa sequi solent, aut indè 2 emanare, ac postremò omnium, de variorum criminū executione. Ac primò sese offert transactio, hoc est, cum parte læsa, vel aduersa pacis compositio. In omni † igitur crimine publico, cuius gratia inferenda esset pœna sanguinis lædentibus & delinquentibus, iura permittunt, vt cum suo aduersario læso, pacis fœdera ineat, absq; vllo damno & mulcta, l. Transigere, C. de transact. Cuius rationem hanc censeo, † quod licitum sit, imò natura hoc suadeat, & eo quemlibet impellat, vt sanguinem suum quā potest maximè, redimat, & caput suū

ab omni periculo coerceat, l. 1. ff. de bon. eo. qui ante sentent. sibi mor. consci. Quin ipse Iudex aliquando ex officio compellere potest alteram partium, nempe læsam, vt cum lædente in gratiam redeat, & cum ipso pacem componat, ipsumque sibi reconciliari sinat, l. Congruit, ff. de offic. præsid.

3 Suntque hæc † Iudicum munia multo præstantissima, nec minus Christiano Iudice digna & salutaria, quam ipsi decora & magnifica; vt cuius maxime refert, se & commissum sibi populum in pacis cõcordia viuere, & vt hoc maxime curet & studeat, satis suum admonet officium. Porro si aliquando ei res esset cum duabus personis contentiosis ac procacibus, quæ haud facile ad pa-

4 cis beneficia auscultarent: tum Iudex † vtramque personam constringere potest & damnare (barbari Gisilare dicerent) in certum locum, vt inde neutra se recipiat, nisi pace simul composita concordes fuerint, & ex hoc fideiussio siue cautio confecta sit, q neutra alteram sit læsura, sed vtrobique omnis via facti sit aperte prohibita. Hic tamẽ

5 pie lector † non est quod putes, post hãc reconciliationem, crimen plene absolutũ esse, aut pœna cassum: nam vt vt pax inter partes est composita, Iudex tamen semper ex officio ad criminis punitionem procedit; etiam si nullam habeat partem aduersam coram se conquerentem, l. Iurisgentium, § Si paciscar, ff. de pact. Nisi certe publicis statutis secus ordinatum esset, l. Constitutionibus, ff. ad municip. hoc modo: Quisquis pacem habet cum suo aduersario, is quoque pacem habeat cum officiario & iustitia. Si enim tale fuisset promulgatum statutũ, Iudex supersederet ab vlterius ex officio pro-

6 cedendo; sicuti † Ganden. Practorem ex inolita consuetudine, & ex statuto lato facere conspicimus cui tali statuto vetitum est, vt nunquam reum abquẽ arcessere possit, nisi conquerente parte aduersa. Fit, vt subinde pacem & concordiam confirmari cernamus per ipsos procuratores; veruntamen omnino necessum est, vt ii procuratores [illegible] le ad hoc procuratorium habeant, l. [illegible]

7 dato, ff. de procuratoribus. Porro, [illegible] ties pax composita est inter duos [illegible] rios, quorum alter alterum læsit, [illegible] læsus lædenti noxam plane remiser[illegible] post talem pacem confirmatam, [illegible] est (scilicet ratione partis læsæ) qui [illegible] piam, amplius lædentem exigere, [illegible] fit, aut debeat; adeo enim hęc firma [illegible] betur & rata, vt si post eam reconcili[illegible] & pacem contingeret læsum poste[illegible] pax quoque rata esset, & inuiolabi[illegible] læsor mortis reus non fuerit, nisi [illegible] ciliatione, conceptis verbis, & expre[illegible] ceptum fuisset de morte, hoc est, [illegible] pacem esse validã, quatenus ex læsio[illegible]

8 la mors consequeretur. † Cæterum, [illegible] ties duæ partes inter sese contendunt [illegible] iuriis, postea tamen fiat, vt de iis iniu[illegible] ter se pacem confirment, & concordi[illegible] ac reconcilietur altera alteri; Iudex [illegible] istha ec audiẽs, colligit & autumat [illegible] conciliatione & confessione, crimen [illegible] esse confessum; ita vt hac confessione [illegible] titia procedere posset ad criminum & [illegible] riarum punitionem, absque vlla ala[illegible] pliori, ac latiori inquisitione faciẽda [illegible]

9 formatione. Quocirca † callidi quo[illegible] Iudicem hic circumueniãt, & ne cer[illegible] piam ex cõposita pace percipere posit[illegible] efficiunt, vt factum ac delictum [illegible] coram Iudice pernegent; & in pacis co[illegible] sitione curant, vt Notarius scribat pac[illegible] confirmatam inter ipsos tantum de [illegible] sionibus ac iniuriis, quib. alter alterum [illegible] petierat, siue quarum gratia, alter de [illegible] dolere & conqueri posset, aut in ius [illegible] aduocare, sine vllius criminis nomi[illegible] ne; hac enim generali confessione [illegible] certum delictum confessi sunt, sed [illegible] incerta est confessio. Verum si Notarius [illegible] psisset duas partes in pacis fœdere cõ[illegible] se, de istis, aut istis læsionibus (rem [illegible] nominando) & quarum gratia alter[illegible]

pertraxit vel pertrahere voluit in iudi-
m, & quas omnibus aperuit: tunc Iudici
ra, confessa, nominataq; iniuria, & læsio
firmata esset, vt omnibus modis proce-
re hinc posset, tanquam ex confesso ad
minis punitionē. Aliud pupillo permit-
† pacisci, & pacem conciliare de mor-
sui parentis, sed non nisi per consensum
authoritatem suorum tutorum, & ex or-
natione, & decreto senatus, & sui Iudicis,
per talis pax ita constituta firma est. & ra-
nec violari potest ab vllo, ne ab ipso qui-
ra postea adulto pupillo: potissimum si
pud donario aliquo fuisset constabilita,
est si dona vlla in symbolum ratæ ac re-
ciliatæ pacis de morte parentis accepis-
, ita dixit Speculator, in tit. de homicid.
D. Anton. Corset. in suo tractatu priuile-
rum, siue de priuilegiis pacis, numer. 15.
minæ † tamen nullo modo pacis fœde-
componere, neque donaria accipere pos-
nt. Si post † commissum homicidiū con-
geret homicidam, pacem ac reconcilia-
em facere cum vno hęredum, vbi multi
oles essent, non est satis efficax & valida,
n tunc eam fieri oportet consensu, & au-
ritate omnium hęredum simul, aut sal-
cum consensu maioris numeri, & eo-
; quib. huiusmodi reconciliationis fa-
dæ conuenit & obtigit actio, quiq; re-
orum suffragia, & consensum in se re-
erent, c. Quod omnes, de reg. iur. libr. 6.
fin. C. de autori. præstand. Atq; ita ha-
ui de reconciliatione facienda in gene-
& in legitimo toro. In illegitimo verò
plus contingit perplexitatis, tum ex
te parentum, tum ex parte liberorū il-
itimorum: atq; hoc ob diuersitatem re-
nam: in quarum aliis illegitimi ab v-
que parte sunt illegitimi: In aliis † vero
onibus illegitimatio tantum à parte pa-
descendit: à parte vero matris (vti in

14 Flandria) nunquam. In illis † igitur regio-
nibus, vbi illegitimatio ab vtraque parte, id
est, à patre & matre constituitur, ibi nec pa-
ter, nec mater, nec horum cognati consan-
guinei vllo modo reconciliationem aut fa-
cere, aut accipere possunt de occisione &
morte sui filii illegitimi: sed tantum Rex,
Princeps, aut Dominus loci illius: qui ille-
gitimorum omnium verum hęredē se con-
stituit. Item contra, nec filius illegitimus,
nec ipsius posteri vllo modo accipere aut fa-
cere possunt reconciliationem de cæde ac
morte sui patris aomatris; sed occisi paren-
tis legitimi ac proximi cognati. Qui si nulli
fuerint tum solus aut Rex, aut Princeps aut
Dominus loci, reconciliationem & facit &
accipit. In iis vero regionibus, vbi illegiti-
matio tantum à parte patris succrescit (si-
cuti in nostra Flandria, atque ita omnium
æquissime) à parte vero matris nunquam,
in his (inquam) regionibus hoc obserua,
quod nec pater sui illegitimi filii cædem ac
mortem reconciliare potest. & contra, filius
illegitimus de patris sui cæde reconciliatio-
nem nec facere nec accipere potest (quoniā
vtrinque concernitur illegitimatio) sed so-
lus Princeps aut dominus loci, vt suprà. Ma-
ter vero quæ nullam agnoscit ex sese illegi-
timationem productam, potest (nō quidem
per se, quum hoc fœminæ diximus esse ne-
gatum) per proximos amicos, consangui-
neos, aut affines reconciliationem de cæde
ac morte filii sui & facere & accipere. Et con-
tra filius etiam de matris suæ morte & occi-
sione semper reconciliationem (si is sit aut
solus, aut natu maximus) & facere & acci-
pere potest: quod ea mater ipsi semper sit le-
gitima: & ob hoc etiam matris semper hæ-
res, vt alibi quoque constituitur. Princeps
vero ex hac parte, & dominus loci, de recō-
ciliatione aut facienda, aut accipienda, ni-
hil sibi iuris asscribunt.

CAPVT CXLVIII.

De Abolitionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 148.

1 *Abolitio est institutæ actionis peremptio.*

2 *Abolitio est triplex* { *Generalis, quæ soli Principi competit.*
6 *Specialis, quæ accusanti competit.*
9 *Legalis, quæ à legibus conceditur.*

3 *Princeps crimen abolet, ob* { *Insignem natalem filii.*
Victoriam partam.
Festiuum populi aggratulationem.
Consecrationem templi.
Latum ingressum in ciuitatem.
Latum rerum euentum.

4 *Princeps abolitionem tertiæ partis non abolet.*

5 *Princeps iuris partis abolet ob pacē publicam.*

7 *In abolitione speciali obseruanda sunt multa.*

8 *Abolitio specialis tantum fit intra 30. dies.*

10 *Mortē* { *Accusantis accusatio* } *extinguitur.*
11 { *Accusati crimen* }

12 *Specialis abolitio non tollit crimen* { *Læsæ Maiestatis.*
Peculatus.
Repetundarum.
Falsi.

EST item alia criminum leuatio, quam non inconcinnè abolitionem vocant, nempe, qua ipsa crimina realiter abolentur. 1 Est † enim abolitio (vti definiunt) actionis institutæ peremptio vel absolutio. Quam 2 tribus modis fieri conspicimus. Prima † enim abolitio generalis est, & quā Princeps suo arbitrio, & propria authoritate conficit. Hæc extinguit & cassas facit omnes accusationes, quibus accusatus premebatur, vel quibus postea grauari & accusari potuisset: non autem extinguit causſam accusantis. Nam hæc potest repetere accusatum intra 30. dies vtiles, supputando abillo die quo generales abolitiones sunt finitæ, l. 1. C. de genera. abolit. Et fiet hæc repetitio eo- 8 dem iure, quo priùs accusabatur. Fit † autem hæc generalis abolitio à Principe ob multas variasq; causſas: quandoq; ob insignem natalis sui vel filii, quando ob rem prosperè gestam, vt cum profligauit hostes: quandoque propter publicam gratulationem, qua voluit diem aliquem festiuum esse cunctis, & vt singuli pari gaudio congratularentur secum: vel ob partam victoriam: vel ob templum recèns consecratum: vel ob triumphalem aliquem introitumque ingressum: regionis aut ciuitatis aut ob alium similem prosperum lætumque rerum euentum, ob quem iure Senatus censere posset abolitionē reorum fieri. Putabantur hæc, l. Cum eo tēpore, C. de generali abolit. l. Si quis repetere. & l. Si interuenerit, ff. ad S. C. Turpilia, idque de iure. Sed 4 de † consuetudine pars semper est in integro, ad petendum suas reparationes

fuerefſe & damna, qualemqualem abolitionem Princeps inde tulerit, niſi in contrafanda pace Principis: Tum enim † Princeps ius partis in ſe recipere poteſt, & crimen exactionem aeremiſſione abolere, in fauorem publicæ pacis. Hinc vulgatum hoc axioma: Princeps ius priuati auferre poteſt pro bono pacis. Bart. in l. Quæcunque, in fin. C. de fide inſtrum. & iure haſt. fiſca libr. 10. Corſin. Sicul. in ſuo tract priuilegiorum pacis, num. 14. vbi multos citat. Secunda † abolitio fit per accuſatorem, hanc ipſam ex ſe poſtulantem: & dicitur priuata ſeu ſpecialis. Quæ fit, quando accuſator abolitionem petit priuatim à Principe, aut ab alio iudice, qui habet cognitionem meri & mixti imperii: hæc autem abolitio aliquando cõceditur; aliquando ex cauſſa negatur. Quoad ea in ea † vel admittenda vel deneganda, quæ eſt ſumma rerum cognitione. Et primo obſeruandum, quod ea cognitio delegata alteri non poſſet: deinde videndum an accuſauerit vere, an per errorem, vel temeritatem: Adhæc an accuſauerit pro ſua iniuria, vel iniuria ſuorum. Nam quando accuſauit cognatum, conceditur hæc ſpecialis abolitio, potiſſimum ſi hic cognatus accuſatus iam inde paſſus ſit iniuriam, vel ipſe etiam affirmante qui accuſauit. In hoc caſu dabitur, ſed non niſi per accuſantis conſenſum. Si autem non ſit paſſus iniuriam, dabitur accuſato etiam accuſante in-
ſa. Debet † autem peti hæc abolitio intra 30. dies numerandos à die inſtitutæ accuſationis, intra quos accuſatus habet ſpacium ad componendos mæſtos penates. Poſt dies vero 30. non dabitur hæc ſpecialis abolitio, niſi accuſato Reo volente & conſentiente, l. Fallaciter, §. Poſt hoc vero tempus, 9 C. eod. tit. de abolitionibus. † Tertia abolitio legalis eſt, vt quæ à lege conceditur, ſcilicet quando accuſator eſt mortuus, vel aliqua iuſta cauſſa impeditus, ita vt in accuſatione procedere non poſſet, l. Aut priuatim, ff. ad S. C. † Turpilia. Hoc enim caſu finita eſt accuſatio, quoad accuſantem, non tamen ob hoc Reus eſt liberatus, quin poſſit 10 rurſum ab alio (etiam de eodem crimine) accuſari, c. Prohibentur, verſic. Ab alio, 2. quæſt. 1. l. 1. Cod. ſi Reus vel accuſat. mort. fuer. & l. Defuncto, §. 1. ff. de publicat. iudic. Si ergo eximitur Reus ab accuſatione, abolitione interueniente, d. l. Si interueniente: Nec accuſator incidit in Turpilianum. Et cum accuſator mortuus vel iuſta cauſſa impeditus fuerit, vel forte impetrauit ſpecialem: tunc Reus poterit ab alio accuſari intra 30. dies vtiles: Aut † ſi accuſatus mortuus fuerit, finitur accuſatio. Morte enim 11 accuſati, crimen extinguitur, l. fin. Cod. ſi Reus vel accuſat. mort. fuer. Fallit † hoc in 12 ſequentibus criminibus, in quibus nequaquam permittitur hæc ſpecialis abolitio, nempe in crimine læſæ Maieſtatis, peculatus, repetundarum, & falſi; vbi ex vtraque parte acerrima fit indagatio, l. 1. 2. & fin. Cod. de abolit. quia illa crimina morte accuſati haud quaquam abolentur; vide plenius Speculato. Nobis hic paucula oſtendiſſe ſufficiat.

CAPVT CXLIX.

De Remiſsione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 149.

ſionem largiri, ſolius eſt Principis.

aſtri in Flandria,
idam domini, & officiarii, } *cum Reo tranſigere poſſunt, remittere non poſſunt.*
ni de Conſilio Flandriæ,

4 *Transigentium via est efficax, vt remissio.*
5 *Princeps tantum remittit capitalia, &c.*
6 *Princeps non remittit* { *Crimen laesæ Maiestatis, Constuprationem violentam, Sodomitica, Monetarios falsos, Latrocinia, Incendia, Prædationes.* } *nisi extraordinarie.*
7 *Princeps remittit aut* { *plenarie,* { *Die passionis Dominicæ.* } *veluti* { *Die noui latique introitus in ciuitatem.* }
8 *Non plenariè: sed cum emenda, veluti quouis tempore non prædo.*
9 *In plenaria remissione, remissum consequetur confiscatio debita.*
10 *In Francia omnis remissio Regis est plenaria.*
11 *In remissionibus largiendis, obseruanda sunt multa.*
12 *In supplicatione quid subticens, subreptitiæ remissionem impetrat.*
13 *Remissio includit* { *Reconciliationem partis cum satisfactione,*
14 *&* *Interinationem faciendam.*
15 *Interinaturus* { *Litteras exhibeat intra annum & diem.*
16 *Se captiuum præbeat.*
17 *Procuratorem generalem.*
17 *Quæstorem in Flandria,*
17 *Pratorem loci,*
17 *Partem aduersam,* } *contra se citet.*
18 *In* { *Supplicationibus aut Interinatione* } *mentiens, virtute remissionis se priuat.*
19 *Remissio intra annum non exhibita perit, nisi releuetur.*
20 *Remissio exhiberi neglecta, grauatur emenda.*
21 *Interinatio in Flandria committitur dominis de Concilio.*
22 *Differentia inter remissionem & absolutionem vel indulgentiam.*
23 *Varia quæstiones circa remissionem.*

QVandoquidem remissiones seu gratiæ multum (proh dolor) hoc calamitoso ac infelici sæculo in vsu sint, ac frequentius quam par est vbilibet locorum practicẽtur; ideo remissionũ naturam, vsum, & circunstantias hîc vtcunque examinare constituimus, cum modo & forma interinandi post remissionem impetratam. Vt autem è remissione † auspicemur, sciendum est hanc criminis remissionem neminẽ largiri posse, quã solum Principem, l. 3. C. de Episc. audi. l. Cum indulgentia, l. fin. C. de sent. & l. fin. C. de gener abolit. Bald. in l. 2 ff. de offic. præsid. Quæstor † autem cidiarius in Flandria, ac præterea mal uati domini & officiarii, ex commi suæ virtute possunt cum Reo de delicto petrato componere seu transigere, ve iusdem criminis remissionem nullo largiri possunt, quum (vt supra dictum

…ſolius ſit Principis. Eadem † ratione Do-
…ini concilii Flandrię poſſunt & valent vir-
…re inſtructionis Cameræ, cum Reo de de-
…cto commiſſo componere ac tranſigere;
…ſunt ſcilicet, quum Reus ſeſe ſubmittit
…quum negotium reperitur anceps, ac du-
…m: attamen delictum ipſum nequaquã
…mittere queunt, ob eandem ſcilicet ſupra
…rratam rationem. † Atque dicta officia-
…rum compoſitio tã eſt efficax, & valida,
…robeam ſolam Reus liberatus ſit à delicto,
…abſolutus: non ſecus, quam ſi Princeps
…e remiſiſſet. Largitur autem Princeps †
…miſſionem non de delictis ciuilibus, & per
…mpoſitionem remiſſibilibus: hoc eſt, quę
…militer puniri poſſunt, aut componi: ſed
…tum de iis delictis, quorum punitio eſt
…capitalis, aut corporalis: nempe, de ho-
…icidio aut mutilatione, de quib. plane ne-
…ſtrum eſt, vt Reus Principis imploret
…delgentiam & abſolutionem, quamlibet
…ſcio fato, & innocenter in crimen factor
…rderit. Sunt tamẽ crimina tam enormia,
…ſœda, vt de iis princeps ex ſua virtute ac
…teſtate ordinaria nullam remiſſionẽ aut
…dulgentiam largiri velit: veluti de crimi-
…laſæ Maieſtatis, de violatione mulierum
…olenta, de Sodomiticis, de monetariis fal-
…, de latrocinio, de incendiis, de prædatio-
…bus, atque his ſimilibus. Dixi ex poteſta-
…te ſua ordinaria; Nam ex ſua poteſtate extra-
…dinaria & abſolula, crimina iſtiusmodi o-
…ino remittere poteſt omnia, quoties ipſi
…ſum fuerit. Quando autem placet ipſi ex
…a hac poteſtate extraordinaria remiſſio-
…em largiri, tunc Secretarius in literis re-
…iſſionis tantum ſubſcribit; Per Comitem,
…per Ducem, aut per Regem, aut per Im-
…ratorem; ſine ampliori additamento, nec
…dit: ex relatione Concilii aut Cancella-
…æ. Atque poſt ſigilli munitionem & ap-
…ſionem ad literas remiſſionum extraor-
…nariarum iubet Secretario, vt ſuper plica
…ibat hoc modo, Sigillata per expreſſum
…andatum domini Regis, aut Imperatoris.

7 Remiſſiones autem † Principum ſunt bi-
fariæ; Aliæ enim largiuntur plenariè: Aliæ
cum mulcta ciuili. Nam remiſſiones, quas
Princeps elargitur ipſo bono die Veneris,
hora paſſionis Dominicæ, illæ omnes regu-
lariter expediuntur & donantur plenarie, ſi-
ne vllo additamento ciuilis mulctæ. Item
omnes eæ, quas Princeps confert in triumphali aliquo lætoque nouo ſuo ingreſſu in regionem ac ciuitatem ſuam. Nam tum omnia remittit ciuilia, corporalia, ac capitalia, quatenus ſunt ſuę Maieſtati remiſſibilia. Idem cenſendum eſt, quando Principes fœminæ remiſſiones largiuntur in lætis ſuis ingreſsibus: hoc tantum intereſt, quod ipſę fœminæ remiſſionum literas non expediunt, ſed eorum mariti Principes. Aliæ ve-
8 ro remiſſiones quas Princeps † concedit alio quouis tempore, ferè reſtrictæ ac graua-
tæ ſunt ciuili emenda, ſiquidem ciuilis ali-
9 qua emenda inciderit. † Si quando autem Principi placet crimẽ aut corporale, aut criminale, aut ciuile plane remittere, & abſoluere: tum impetranti Reo reſtituit, reddit, aut certe cõſequi permittit confiſcationem bonorum, in quam ſuo delicto inciderat, modo de ea necdum ſit pronũciata ſententia, & adiudicata fiſco. Nam ſi fiſco adiudicata fuiſſet, tum ad bonorum recuperationem peruenire poſſet nunquam, niſi ea lege, qua id in remiſſionis literis aperte excepiſſet, ac iis literis hoc iuſsiſſet inſeri (de
10 confiſcatione ſcilicet ſequenda.) † Porro in Francia hac bifaria remiſſionum diſtinctione non vtuntur, ſiquidem eæ leges etiamnum durent, quarum vſum ego meo ſtudiorum tempore in Francia conſpexi, ſed ibi Rex & Principes omnes remiſſiones ſuas expediunt plenariè, ſine vllo additamento pœnæ ciuilis ſeu mulctæ: ſed de iis delictis
11 remiſſionem tantum elargiuntur, quę ſunt remiſſibilia † Quum hic remiſſionum naturam tractemus, velim piè lector intelligas, quod circa remiſſionem expediendam & largiendam, multa ſint obſeruãda: nem-

pe facti propositum & voluntas delinquentis, euentus & finis facti, quidque inde euenit, vel euenturum sit, facti modus & circunstantia, qualitas personæ, tempus, locus & similes circumstantiæ: Deinde an factor priùs alio crimine sit grauatus: nam idipsum in supplicatione notificet oportet, & de nouo repetat, etiamsi eiusdem aliàs impetrasset remissionem, & partibus
12 aduersis fecisset satis. Nam † si hoc subticeret, ipsius impetratio seu remissio haberetur subreptitia, obreptitia clandestina, & nulla: Ita Baldus in l. Nemo, in 1. colla. Cod. de Episc. audien. Ex quo dicit And Sicu. in c. Super literis, in 24 col. extr. de rescript. quòd in ciuitate Bononiensi fuerit maleficus decapitatus, qui impetrauerat gratiam & remissionem secundi homicidii, nulla facta mentione de primo, ac eius impetrata gratia: Ita refert & sequitur D. Iason in l. Nec damnosa, Cod. de precibus Imperat.
13 offerend. † Hoc præterea in remissionibus obserues oportet, quod omnis remissio impetrata præsupponit & includit pacem & reconciliationem Partis, cum satisfactione, si ea facta non fuerit: ideo (vt videmus) communiter Principes solent apponere in gratiis hanc clausulam (satisfactione parti læsæ facta) quæ est etiam consona iuri, & ob quam Principes possunt remittere pœnam corporalem; aut pecuniariam applicandam fisco, sed non pœnam pecuniariam applicandam parti: faciunt quæ dicit Angel. in l. Si docueris, Cod ad l. Cornel. de falsi. Panorm. in suis consiliis, consilio 6. in 2. volu. in 2. dubio. Item includit inte-
14 rinationem † postea faciendam esse: sed
15 antequam interinatio fiat, oportet † vt literæ remissoriæ priùs exhibeantur ad interinationem peragendam commisso, ad illas interinandum, atque hoc intra annum & diem ab impetratione confecuta: alioqui impetrata remissio Reo impetranti nullo modo patrocinari posset, nec vllius esset efficaciæ.
16 Deinde † necessum est, vt impetrans cum remissionis præsentatione simul captiuum offerat, & captiuus maneat donec ipsius remissio interinata fuerit: tum enim personaliter abire licebit, si priùs tamen promiserit & stipulatus fuerit, datis ad hoc fideiussoribus, coram quouis tempore, & toties, quoties citatus aut admonitus fuerit, vel ipse, vel ipsius constitutus Procurator, & præterea solutis dicata. Et post hanc promissionem, & stipulationem factam, oportet vt Reus quo citabitur, omnino comparet & indicatis obediat. Nam si post talem promissionem, & durante adhuc huiusmodi interinatione remissionis & gratiæ, Reus citatus amplius non redeat, nec comparet, plectendus erit ipse fideiussor, sed leuiciuiliter, vti videre fuerit apud Barthemeum Chassanæum in suis commentariis super Consuetudinibus Burgundiæ, *Des iustices & droitz d'vne seelles*, §. 5. Et
17 loco etiam notandum est, ventilandum: An criminosus sic per se captiuus latus, relaxari posset cum dicta cautione annon? cuius dubii solutionem loco superiori videre licebit. Ad hæc, † quando Rei remissio ad interinationem est producenda, & ipse denuo citatus fuerit, oportet vt ipse impetrans, Procuratorem generalem, & Quæstorem parricidiarium in Patria contra se in Iudicium, ad videndum procedere ad verificationem & interinationem prædictam, prouocet & citet, atque etiam Prætorem loci, vbi factum contigit, simul cum parte aduersa, etiam si priùs cum ea habeat; vt omnes ii conspicere, præsumeretur ea remissio

delicti, fraudulosa, & parti læsæ, vel alicui iudici detrimentosa, l. fin. C. Si per vim vel alio modo. fa. in arg. c. Si episcopus, de appellat. libro sexto. Atque ob hanc causam prænominati personaliter citandi erunt, quod hi quoque remissionibus Rei contradicere possunt, aut eam accuratè pro contradictione discutere, an sit subreptitia, hoc est, veritate tacita: & an obreptitia, hoc est, falsitate expressa, impetrata: & quæ impetranti diligenter † obseruanda fuerint, ne aut in supplicationibus remissionis, aut in interinatione vllum committatur mendacium, aut falsum exprimatur, cum falsus precator carere debeat impetratis. Etsi legibus, Cod si contra ius vel vtil. public. Si tamen Princeps concedat alicui gratiam aut remissionem de plenitudine potestatis, vel ex certa scientia (quod idem valet) tum non requiritur citatio illorum, quorum interest: ita tenet Lodouicus Roma in suis consiliis, consilio 369 incipiens. Circa principum, in 10 colum. in versic. Et huius est ratio. de quo plenè per Franciscum de Curte iuniorem, in suis consiliis feudalibus consilio primo, in 12. colum. Porrò † si factor & impetrans per literas gratiam oblitus sit intra annum & diem, suam remissionem verificare, & ad interinationem exequi, perit tum remissionis seu gratiæ vis, nisi curet sese ab ea negligentia restitui & releuari, quod tum illi facilè licebit. Verum in hoc casu per Cancellarios, † Præsidentes, aut similes inuecta introductumque est, vt literas remissionis grauent emenda, qua non erat onerata prius, tantum vt talem pœnam seu emendam procrassa, & supina negligentia ferant. Similem quoque pœnam aut emendam adiiciunt, quando impetrantes redeunt declaraturi se aliquid per obliuionem subticuisse aut certè minus omnia sese confessos esse, & ampliorem de oblitis seu omissis remissionem & indulgentiam à Principe de nouo postulant. Omnis † autem verificatio & interinatio remissionum & gratiarum in Flandria committitur Dominis de Concilio: quòd talis omnis interinatio sit Principis, & sic pro verificatione contentorum in remissione seu gratia, dirigitur seu delegatur cognitio ipsis (vt dixi) Dominis de Concilio, qui habent illam verificationem interinare. † Antequam hoc caput finitem, explicare volui discrimen inter remissionem, indulgentiam vel gratiam. Nam remissiones expediuntur tantum de homicidiis & aliis capitalibus. Absolutiones verò seu indulgentiæ in rebus vbi nullum defertur homicidium, aut capitale aliud. Rursum (si externa notare libet) remissionum literæ expediuntur, & donãtur cũ chordis sericis, & sigillo viridi: Indulgentiæ verò cum simplicibus caudis & sigillo rubro. Deinde ante capitis huius finem, animus erat varias † discutere quæstiones, non minus vtiles quàm vsu frequentes: nempe, an Principis introitu liberentur qui crimina geminarunt? falsarii, an habeant remissionem in ingressu Principis? Restitutus gratia Principis an recuperet officium? Gratia an morte Principis expiret? Princeps an gratiam datam per se possit reuocare? An Princeps possit eam interpretari? Sed quoniam has D. Nicol. Boër. in suis decis. aureis q. 217. nume. 21. & 22. & D. Barthol. Chassan. in Comm. suis in Consuetudines Burgundæ. Rubr. *Des Iusticiers & droicts d'iceulx*, §. 5. abundè explicarunt, ideo de his prudens ipse supersedeo.

CAPVT CL.

De Reuocatione Exilii.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 150.

1 Rappellæ expediuntur in { Chordis sericis, vt cera viridi, si exilium fuerat 50. annorum & vltra. / Caudis dupl. & cera rubra: si exilium fuerit vltra decem annos vsq; ad 50. / Caudis simp. & cera rubra, si exilium fuerit infra decem annos.

2 Exilium pronũciatum { Ad instantiam partis, requirit interinationem & satisfactionem partis. / 3 Ad instantiam Fisci, võ requirit rappellationem grauari debere interinatione.

4 Exules Gandenses Princeps { Ciuitate & Patria } donat, cum consensu Senatus.

5 Exules { Brugensium / Hyprensium } ad certum tempus, Princeps tantum patria donat vsq; ad terminum binatus.

6 Exules { Brugensium / Hyprensium } sine certo tempore, Princeps absolute liberat, reddens eos & patriæ ciuitati.

7 Volens Brugis rappellas suas interinatas ostendere, cogitur ad limites scabinatus subsistere, cum ciuitate conuenerit.

8 Cætera exilia Flandriæ Princeps absolutè reuocat, donans exules & { Patriæ, & Ciuitate.

9 Rappellæ exiliorum Gãdensium, nullâ { Interinatione, aut Satisfactione, } grauantur.

POst promulgatũ alicuius ob condignum meritum exilium, sæpe fit, vt per instãtiam exulis, & ex causa Princeps (cui duntaxat competit, l. Relegati, in fin. ff. de pœn.) exilium remittat, relaxet, liberet, & extincto exilii iure exulantem in priorem statum restituat. Quam Principis gratiam Iura consuetudinaria rappellas vocant. In quib. triplex est varietas, sed ea varietas tantum ab externis oritur. Hæ igitur reuocationũ aut
1 rappellarum literæ tribus † modis expediuntur: nempe, in sericis chordis, & cera viridi: In ligatura siue cauda duplici: Et in simplici cauda: Atque hæc iuxta diuersitatem exiliorum. Omnia enim exilia 50. annorum & vltra, expediũtur in cera viridi & in chordis sericis: Exilia vero 10. annorum & suprà, vsque ad annum 50. expediuntur in caudis duplicibus, & cera rubra: Et exilia infra 10. annos expediuntur in caudis simplicibus,
2 & cera quoque rubra. Atque † in hiis aduertendum est, quum exilium pronunciatum fuerit ad instantiam & persecutionem alicuius partis læsæ & grauatæ, tum interinationem exiliorum literæ, interinationem & satisfactione parti læsæ & grauatæ facienda onerantur, si ea facta nõ fuerit, & nihilominus aliqua satisfactio facienda cadat. Contra
3 † exilium pronunciatũ sit ad instantiam & petitionem fisci tantum, tunc reuocationum seu rappellarum literæ non grauant impetrantem ad interinationem. Cæterum hîc nota varietatem exiliorum seu banitorum, iuxta varias ciuitates. Nam de
4 † Gandaui per Magistratum Gandensem pronunciatis, Princeps exules sua patria etiam ciuitate donat, quatenus Magistratus hæc consensu suo confirmet. De
5 liis verò, aut Brugis, aut Hypris per Magistratum Brugensium & Hyprensium

…um tempus & annos edictis, Princeps nul-
…s literas reuocatorias seu rappellas largi-
…r, nec ab exilio liberat absolute, sed tãtum
…les patria donat vsque ad terminos ac li-
…tes, hoc est, vsque ad Scabinatum ciuita-
…. Cum verò † in iisdem ciuitatibus exi-
…a proclamantur citra vllam certi temporis
…llinctionem, absolute absoluit, & ciuita-
…erules donat & patria. Brugenses tamen
…c expressum habent priuilegium quo ad-
…ac hodie pacifica possessione fruũtur: Ni-
…irum † quotiens impetrans, Flandriã in-
…ressus, curat suarum rappellarũ interina-
…ionem, tum eandem interinationẽ eidem
…ecclunt, quo ad patriam: Nam ciuitatis
…risdictionem & limites ingredi non lici-
…um est, priusquam tempus exilii finitum
…erit: nisi de hoc cum ciuitate conuenerit,
…uod & Concilium ipsum ita quoque quo-
…die confirmat, sicuti multis exemplis id
…onfirmari ac comprobari posset, nisi bre-
…uis temporis nos al ô vocaret. † Cætera
…exilia in aliis ciuitatibus Flandriæ pro-
…nciata, siue ad certum tempus, siue incer-
…o tempore definita, Princeps ea remittit, rappellas confert, dulcique patria donat, & ciuitati restituit, sicut & quoties ipsi libuerit. Hic illud obiter quoque notandũ est, quod
2 † Gandenses aliquando magno studio impetrare contenderint, ne ipsorum bãnorum rappellæ vlla interinatione grauarẽtur, hoc habentes pro causa, quod casus seu res satis per se manifesta sit, & constet per literas exilii priores, quas vulgo titulum banni vocamus: Deinde, quod ex causa vrgente, & ex inolita hoc habeant consuetudine, vt nulli vnquam exuli ciuitatis priorem libertatem restituant nisi prius satisfacta parte. Atque in hoc studio tantum promouerunt, vt votorum facti sint compotes, & tale impetrarint priuilegium, quo posthac bannorum suorum rappellę amplius nulla interinatione grauantur, sed quoties rappellarum impetrãs, denuo sua patria & ciuitate frui gaudet, ac sese iterum in ciuitatem asserere studet: tum plane necessum erit vt sese submittat Senatui, & fideiussionem statuat de implendo, quicquid per Magistratum de ipsius rappellis arbitrarie decernetur: Atque de hic (ne nimius videar) plus satis superque.

CAPVT CLI.

De Appellatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 151.

- *Propria confessione,* / *Non propria confessione,* } *criminaliter damnatus, appellare* { *Hic non potest.* / *Hic potest.*
- *Concilio Flandria,* / *sed* / *Aliis Senatibus Flandriæ,* } *in criminalibus* { *Nulla recipitur appellatio.* / *Recipitur appellatio sine propria confessione.*

In Flandria nulla est reformatio sententiæ criminalis, sed bene exilii.
Concilium Flandriæ largitur exulibus literas reformatorias.
In Francia semper obeditur appellationi criminali.
Quæstiones variæ de appellationibus.

1 † Sæpenumero, vt Reus in crimine à sententia per se, aut per procuratorem appellet ad alium Iudicem, de cuius clementia forsan melius speret, aut certe cui magis causam suam fidat. In † quo casu hoc notandum est, quod ex Iure nemo Reus crimi-

naliter conuictus, & damnatus ex propria cõfessione, ab ea sententia appellare potest, sed sentẽtia prolata, illico producitur ad actũ, & ad executionem, quantumlibet etiam verbis acclamoribus ad aliud tribunal appellitet, l. 2. & ibi Bald. C. Quorum appel-
2 la. non recip. Si vero ex propria † confessione non fuerit conuictus, & pœna infligenda corporalis foret, tum ipsi Reo appellare permittitur, & sententiæ executio differtur, donec per Iudicem appellationis iterum definitum ac decisum fuerit: atq; hæc ita ex iure, d. l. 2. ad fin. Concilium Flandriæ etiam nullam audit appellationem, vel appellationi non defert, hoc est, neque ob eam vnquam sententiæ executionem differt, quando ea fuit diffinitiua, etiam si proprio ore nil confessi sint, modo probata, legitima, digna certaque probatione conuicti fuerint. Sicut multis exemplis id confirmare possem, & potissimum hoc vno, de
3 Ioanne quodam Faillant captiuo † in Concilio Flandriæ, qui proprio ore nil confessus fuerat, ex legitimo tantum certoque multorum testimonio condemnatus & adiudicatus morti fuit, appellando non deferebatur appellationi. Quod idem etiamnum hodie in eodem Concilio obseruatur, vbi in similibus casibus appellationi non de-
4 fertur. In Flandriæ † vero aliis Senatibus, nequaquam obediunt aut deferunt appellationi in materiis criminalibus, maxime in diffinitiuis: quod in iis neminem corporaliter puniri possint, nisi ex sua propria cõ-
5 fessione conuictum. Nec etiam † admittunt reformationem huiusmodi diffinitiuarum, ob eandem rationem: quod tamen subinde permittunt in sententiis exiliorum.
6 Nam hoc casu domini † de Concilio largiuntur & expediunt Reo exulanti literas reformatorias, quibus ei potestatem faciunt se turo & libere posse recipere, & ire per totam Flandriam, excepto tantum loco, vbi
7 exilii sententiam accepit. Porro † in-
cia vbilibet locorum, in re criminali
primam sententiam Reo permittit
pellatio, secundum quam Rex vult
sum, & personam Ream in Parlamen
perferri, atque ibidem omnia peragi,
minari, expendi & confirmari, vel refor
ri, vel grauari, vel minui. Atque iuxta
sententiam in facto (remissis perso
processu ad priorem Senatum) procedi
dum esse, vt debet. Omitto interim
quæstiones, breuitatis studio, quæ hic
& examinari suis quibusque locis com
8 de potuissent: nempe, Qualiter † app
latio fieri posset in criminali & à quo
set interponi: & an posset appellatio
nunciari? Deinde an quilibet ex po
posset pro absente appellare? Iterum
crimine læsæ Maiestatis posset appella
hęc, qualiter Iudex non admittens
lationem, teneatur? Deinde, an
statutum, quod in criminali tollit
tionem? Præterea, Si sententia con
tur per Iudicẽ appellationis, quis eam
dabit executioni? Item, an Syndicus
munis sit citandus, cum appellatur à
tentia in criminali? Deinceps, si appe
in criminali, & appellatio non recipi
quid sit faciendum? Insuper, qualiter
niatur Iudex, qui non recipit appella
nem, quam recipere debebat, sed sen
tiam exequitur? Rursum, an appellat
interposita ab vno, & illa pendente, co
contra alios fieri executio? An deniq;
moriente interposita appellatione ex
guantur omnia? Postremo, an Reo m
ente intra decem dies datos ad appella
crimen extinguatur, & etiam confisc
bonorum? Quarum abunde meminit
gel. Aretin. in suo tractatu maleficio
sub gloss. Præsente Caio, quem data
sione videre poteritis.

CAPVT CLII.

De confessione maleficorum.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 152.

Sabbatio Magistratuum de capitali pœna malefici.

Sententia capitalis profertur { *Pridie executionis, aut Eodem die executionis.*

Capitaliter exequendo { *Doctor aut Confessio* } *Ecclesiasticus est concedendus.*

Capitaliter exequendo non est neganda Eucharistia.

Capitaliter exequendus, non est inebriandus.

Confessorum abusus apud capitaliter plectendos.

Confessor revelare debeat confessionem malefici.

Malefaciendum confessori si cogatur ad revelationem confessionis.

Consilium de Parocho qui ex confessione futura exitia præmonuit.

Quomodo mala ex confessione sacramentali cognita arcenda erunt.

Sub accusationem Confessoris maleficus capi posset.

Postquam maleficorum facta Magistratui aut per propriam confessionem, aut certa & explorata indicia satis innotuerint & constiterint hæc, tunc Prætor iustitiæ † assister, cum Magistratu consulat aut reum iuxta admissa, confessa, & perspecta crimina (de capitalibus loquor) iustitiam ferat, & mala secundum leges patrias ex mandato Dei, & Principis puniri, & de factore debitum supplicium sumi. Cuius requisitione, & petitione audita, totus Magistratus legibus parere coactus, certa hora consistorio facta, personam, causam, finem, occasionem, tempus, locum qualitatem, actionem denique circunstantiam expendit, deliberationem ponit: & de malefici scelere puniendo, maturo, graui, luctuosoq; iudicio consultat, & pro commerito flagitij pœnam statuit, & de ea, post singulorum varias opiniones sententiam pronunciat. Hæc quidem sententia † in aliis locis profertur pridie quam maleficus sit puniendus, aut certe pridie inter Magistratus ipsos decernitur & confirmatur: atq; postridie (quum plectendus capitaliter erit) ipsi maleficoReo in consessum Magistratus producto, aut publice, aut priuatim eadem sententia pronunciatur. In aliis locis tantum eodem die supplicii sumendi sententia profertur: atq; in hoc nil certi, sed spectandus est vsus regionis, & loci. In hoc † aũt pene omnes conueniunt, vt reum, quem sua vita corporali priuabunt, eundem ad vitam spiritualẽ promoueant & ad resipiscentiam & ad commissorum pœnitentiam & in spem veniæ erigant. Ideo pridie quam patietur, hanc habet laudabilem consuetudinem, vt ad ipsum mittãt parochum, aut alium bonum sacrificum, aut monachũ quempiam cui confiteri possit, & qui ipsius animũ ad cõtritionem permoueat, ad misericordiam diuinam adcẽdat, & ad satisfactionem corporali pœna persuadeat, qui denique Reipectus sacra admonitione, concione, & piis verbis emolliat, ad dolorem compungat, & Christi facilitatem in remittendo

persuadeat, atque ita ad supplicii locum eundem pie perducat. Ad quem cum venerit totus in hoc sit, vt ipsius animum ad veram contritionem permoueat: deinde ad synceram, putam, minimeq; fucatam suorum scelerum exomologesim & confessionem. Quod vt facilius fiat: scelerum quæ commisit multitudinem & enormitatem ei proponat: & maximam ipsius in Deum ingratitudinem, qui tam potentissimum Deum, tamque pientissimum patrem de nobis omnibus optime meritum ausus sit offendere. Persuadeatque illi opus esse summæ misericordiæ diuinæ, quod in manus & potestatem iustitiæ deuenerit: & nõ permiserit Deus illum vel pugna vel alio quouis subitaneo perire periculo: hocque modo Deum habuisse rationem salutis ipsius, vt hac scilicet temporali confusione, tristitia, & dolore, rediret ad cor, mentisque oculos aperiret pœna, quos prius culpa clauserat, vnde & illum moueat vt pro tanto beneficio Deo ex corde gratias agat. Deinde proponat illi Dei misericordiam, qui non vult æternam peccatoris mortem, sed potius vt conuertatur & viuat in æternum, Ezech. 18. qui nullum vere cõtritum ac resipiscentem vnquam despexit, sed benigne recepit reuertentem semperq; consolatus est: paratus omnibus vere resipiscentibus remittere peccata, vt patet in Manasse Rege, in parabola filii prodigi, in Petro, Paulo, Magdalena, Samaritana, Latrone. Et quomodo Christus orauerit pro suis crucifixoribus, quod fuit signum nullos velle perdere si reuertantur ad cor, & in ipso confidant. Testimonia quoque verbi Dei diligenter ei inculcet: vt illud Christi: Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, Matthęi 9. Et, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis & ego reficiam vos. Matthæi 11. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam. Ioannis 3. Et Paulus: Deus proprio filio non pepercit. sed pro nobis tradidit illum, modo non etiam cum illo omnia nobis donauit, Rom. 8. Et rursus, Fidelis sermoni acceptione dignus, quoniã Dominus Iesus venit in hũc mundum peccatores saluos facere, 1. Timoth. 1. Et Ioannes. Advocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, qui est propitiatio pro peccatis nostris, & non tantum pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Et quoniam fides vna est ex partibus pœnitentiæ, persuadeat illi confessor, vt patienti, lubenti animo propter Deum & peccata, quę admisit, corporalem hanc pœnam, mortemque subeat: dicens ex corde illud Iob 33. Peccaui & vere deliqui, & vt eram dignus non recepi: Et, quod nihil interest apud Deum, quo aut quo genere mortis quis moriatur, ipse Christus innocentissimus acerbissima eodemq; ignominiosissimo crucis genere, pro nobis fuerit interemptus, & eodem supplicio crucifragioque finierit vita: qui tamen, quia in cruce pendens morti proximus, scelera sua recognouit, confessus est fidens in Christum: meruit illam vocem consolationis: plenam Hodie mecum eris in paradiso. Inde fidei articulos illi reducat in memoriam & præcipue quatuor, videlicet de Ecclesia sancta Catholica, quæ est corpus Christi, cuius ipse est saluator & redemptor. Item de fide qui moritur, pie moritur. 2. De remissione peccatorum: quam obtinent pœnitentes merito passionis Christi. 3. De resurrectione carnis, quod videlicet omnes in Christi fide morientes: siue flammis absumpti fuerint, siue aquis præfocati, siue bestiis aut cruce à volucribus comesti, gloriosi tamen corpore resurgent, vt cum Christo regnent in perpetuũ. 4. De vita æterna, quam promisit Christus in se vere credentibus, & à suis peccatis resipiscentibus, Pœnitentiam (inquit) & credite Euangelio, Matth. 4. rursus, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Matth. 18.

…que quoque illum ne mortem metuat … Christus deuicit, nec posse quẽquam …talium ad vitam introire æternã, quin … corpore moriatur, atque ita Rei pe… sacra admonitione, concione, piis ver… emolliat, & ad veram in Christo fidu… inducat, & sic eum ad supplicii locum …perducat: vbi cum venerit, admoneat e… vt meliori qua possit voce roget Deum …ipotentem veniam pro illis quos læsit … vel in corpore, siue præsentes sint, siue …entes, denique Iustitiam ipsam, nec pu… illum hoc facere, quia cedit ei in ma… satisfactionis partem. Deinde im… preces & suffragia astantium: quo fa… paret se ad mortem, recitando oratio… Dominicam cum salutatione Ange… & fidei symbolo: & inuocata Diua Vir… Angelo custode, & sanctis omnibus, …mendet animam suam Deo, dicens: In …us tuas Domine commendo spiritum …um. Vel: Domine Iesu accipe spiritum …um. Quæ omnia vt faciat felicius ac …bus imaginem aut statuam paruam …nsti crucifixi ipsius manibus inferunt, …d eiusdem Christi acerbam, atque igno…niosam passionem assiduè erigunt, & ad …em statum animam emigraturã præ…re, & Christo lucrifacere contendunt, …ò vt ipsum Reum non deserant priùs, …am mortis supplicium vita persoluerit. …aclaudabilem & piam consuetudinem, …ma cum diligentia ipse semper obser… conspexi in nostra ciuitate Brugensi, …multis annis à consiliis immeritus fui. …gi autem hoc loco solet, an misero Reo, …charistiæ sacramentum aut sacra Syn…, si petierit, largienda sit? Quæ quidem …stio Augustissimi Imperatoris Caroli …iani de Capitalibus iudiciis, benigna & …nstiana constitutione, soluta est 79. ar…lo: vbi Reo misero & plectendo peten… & desideranti Eucharistia conceditur: …am etiam indulgent Canonica iura, c. …stitum, 13. quæst. 2. c. 2. & ibi Panorm. & Scribent. extr. de furt. & in c. Si quis, de pœnitent. D. stinct. 7. Quem morem laudabilem quidem & probandum sequuntur hodie pleræque Romani Imperii ciuitates, aliique pii deuotique Magistratus: Atque has dictas consuetudines probatiores, puto, & Magistratibus Christianis digniores, quam illas, quibus Reus plusquam militari ritu ad supplicium producitur. E quibus maximè † mihi videtur improbanda illorum consuetudo, qui Reum longo vini potu ad ebrietatem penè efficiunt, quò minùs sentiat mortis imminentis pauorem & memoriam. Sed hunc abusum sustulit clementissimus Imperator noster, Carolus V. articulo 79. qui idem multa alia absurda, mala consuetudine inuecta sua prudentia aut deleuit aut restituit. Qui etiam articulo † 101. taxat & abrogat quosdam cõfessorum abusus, qui improba quadam & superstitiosa pietate, ne dicam impietate, confessos Reos ad negandum reuocandumque facinus patratum adducũt, quum interfit Reipublic. vt delicta non remaneant impunita. Fit enim eiusmodi insipientium confessorum importuna pietate, & indulgentia, cæteris ad liberius peccandum liberior occasio. In leuioribus autem criminibus, hoc æquius dissimulandum esset, in quibus omnes proniores ad liberandum absoluendumque esse debemus, quam ad condemnandum, l. Respiciendum, § 1. & l. Hodie, ff. de pœn. In grauioribus verò & enormibus atrocioribusque, secùs, l. Si Præses, ff. eo. Nam graue dictum Stratoclis obseruandum est: Ignoscẽdo nocentibus, innocentium salutem custodiri non posse. Et Lycurgus, Nocentium remissio (inquit) improborum studia ad peccandum excitat. Posset hoc loco item moueri quæstio, An sacerdos (quisquis ille fuerit) qui alicuius malefici confessionem audiuit, aut in carcere (vbi captus est) aut extra carcerem (antequam capitur) aut sub patibulo, aut alio loco supplicii, ex quo

quidem confitente percepit ipsum enorme aliquod facinus destinasse aut certe commisisse. Nempe Principis intoxicationem. Patriæ aut Ciuitatis proditionem. Templorum aut Ciuitatum incendium, aut totius Magistratus inuasionem aut his similia: An, inquam, † hic sacerdos confessor teneatur, aut saltem possit huiusmodi confessionem reuelare Iudici, ipsumque maleficum, aut suos complices prodere. Ad hanc quæstionem omissis longioribus disputationibus dico, talem sacerdotem nullo modo posse aut debere reuelare ea, quæ ipsi in secreta confessione commissa sunt, nec ante mortem, nec post mortem malefici, nec vllos complices prodere: † Et si fortassis per improbitatem Iudicis ad prodendam confessionem cogeretur, nullum non supplicii genus potiùs subiret, quam secretum confessionis (quod est de substantia sacramenti confessionis) vlli mortalium aut verbo, aut indicio proderet. Et si ad iuramentum veritatis adigatur, tutò iurare poterit se nihil eorum scire quæ Iudex interrogat, & de quibus fieri cupit certior. Atque ita iurando non peccat. Quod enim scit nescit. Nam quod scit vt Dei Vicarius, nescit vt homo. Atque huiusmodi leui inficiatione prudens & minimè sanguinarius Iudex contentus esse deberet. Et sacerdos huiusmodi cõfessione audita ante incarcerationem non deberet esse tam scrupulosus, vt suum confitentem nomine aut indicio proderet aut maleficum accusaret. Contigit itaque meo tempore Brugis huic quæstioni non admodum dissimile exemplum. † Vbi Parochus quidam audiuerat confessionem cuiusdam malefici, qui non ita pridem ob sua scelera publicè in eadem ciuitate correptus fuerat, quique confessus fuit ob talem punitionem passam, se cum quinque aut sex aliis nefariis nebulonibus coniuratis proposuisse certo die septem aut octo totius ciuitatis ædes maximas incendere, & sic coram ciuitatem flammis, & ignibus perdere. Parochus [illegible] confessione percepta, vnum Pensionarium hoc est, vnum ex consiliariis Magistratus adit, confessa ipsi (citra vllius nominis expressam explicat, nempe se scire ægrotum ius confessionem audisset, qui prædictum facinus cum suis coniuratis certo die perpetrare destinasset. Idcirco † iubet Magistratum præmoneat, vt huic malo occurrat, repagulum obiiciat, & remedia prouideat. Pensionarius his auditis Parochi obseruat, quam domum frequenter, inuestigat. Videt tandem ipsum frequenter adire domum cuiusdam tonsoris ciuis. Pensionarius capillorum præcidendorum gratia eodem se recipit, quis ibi ægrotus famulo tonsoris cognoscit, qui nullum ei suspiciosus ait, ibi esse quendam virum, quem pastor subinde quoque visitaret, & simul nomen edidit. Pensionarius his perceptis, & viro cognito de quo tunc erat suspicio ipsum esse, de quo Parochus commemorasset, eundem ad Magistratum defert: confessa, comperta, & suspiciosum Reum exponit. Disputatur † huiusmodi confessionem & ob secreta indicia is ægrotus comprehendi posset. Multum diuque disputata, etiam à [illegible] peritis doctissimis tandem in hanc sententiam desciderunt, vt ob reuerentiam sacramenti confessionis, dictus Parochus non amplius rogaretur, & quod ob generalem ipsius accusationem (quæ tunc erat de crimine concepto & non completo talis ægrotus capi non posset, nedum torqueri, aut executioni mandari: Cum enim secretum sit de substantia confessionis: talis Parochi imprudens & temeraria proditio, & quæcunque inde cõsecuta sint censenda sunt esse nulla. Quum sacerdos nihil reuelare debuisset, vt in c. Omnis in §. Caueat, de pœn. & remiss. & in c. Sacerdos, de offic. ordi. & in cap Sacerdos pœnit distinct 6. Interim tamen Magistratus non fuit ocioſus, sed ne quid tale

lam sua ciuitati contingeret, diligenti cura & opera repressit vt per varia comitia & vicos disponerent, qui pernigiles arrent circa illa tempora excubias, deinde si dictum ægrotum diligenter obseruarent, quid ageret, quid moliretur, quibus aliis sese à morbo leuatus addiceret, quibuscum sociis se adiungeret. Quæ omnia diligenter curata fuerant, ob quæ haud dubie nihil ab illis malevolis tentatum aut certe perpetratum fuit mali. Porrò si quis plura de hac quæstione cupiat, is legat D. Io. Lupi in suo tractatu De Matrimonio & legitimatione, & M. Godscalcum in suo confessionali. c. de Sigillo confessionis.

CAPVT CLIII.

De Relegatione ad ergastula seu vincula nautica.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 153.

Reiiciendi damnandi sunt ad ergastula nautica.
Triremium varia nomenclatura.
Nauigandi, remigandique primi institutores seu inuentores.
Nonnunquam pœnæ corporales cõmutantur in relegationẽ ad ergastula nautica.
Relegatio ad ergastula nautica duplex { *Perpetua. & Temporalis.*
Temporalis non minor sexennio.
Exemplum male damnationis ad triremes.
Non est iudicum commutare pœnas ad ergastula nautica, nisi de expressa licentia Principis.
Causa cur & quando mittantur ad ergastula nautica.
Qui ad triremes damnandi sunt.
Commutantur solum pœna criminales in ergastula nautica.
Aliquando Principes concedunt aliis ius ergastulorum nauticorum.
Ad ergastula nautica condemnati, quomodo tractandi, & cuius expensis.
Iudicum officium in transmissione condemnatorum ad ergastula nautica.
Exemplum damnatorum ad ergastula, & eorundem ereptorum.
Pœna eorum, qui damnatos eripiunt.
Cur, & quando agri passim opplentur vagabundis nebulonibus.
Condemnatio ad ergast. nautica, duobus maximè temporibus contingit.
Bella omnium malorum causa.
Precipua causa emissionis edicti de ergast. nauticis.
Reipub. interest prouincias à malis hominibus purgari.
Quæ debeant præcedere ante condemnationem ad ergast. nautica.
29. 30 31. Diuersa malefactorum genera, qui ad ergastula nautica condemnandi sunt.
Qualificata crimina exemplari punitione plectenda.
Publica punitiones, quantum remedii præstent.
Filiorum relegatio ad ergast. nautica per parentes facta.
Miserrima ergastulorum, & vagabundorum vita.
Exemplum cuiusdam validi mendicantis.
Malefici se mutuo in syluis exercent perferendis tormentis.

39 *Iudices nostri temporis neminem corporali pœna afficiunt, nisi confessum, &c.*
40 *In confessum non sunt alia partes iudicis, quam in condemnando.*
41 *Multi malefici, torturas pro ludis habent.*
42 *Supplicii genus apud Germanos non infrequens dictum* Rabracken.
43 *Exemplum cuiusdam osfragati.*
44 *Exemplum aliud.*
45 *Condemnatio ad ergast. nautica morte naturali est terribilior.*
46 *Quidam ad nautica ergastula damnati illinc liberari recusant.*
47 *Quidam ad perpetuos carceres damnati, illinc liberari recusant.*
48 53. *An iudicis authoritas per nouas edicta Principum tolli possit.*
49 50. *Quadam edicta Caroli V. Imper. in vagabundos.*
51 *Punitio eorum Iudicum, qui Principum edicta negligenter administrant.*
52 *Edictum Imperatoris de validis mendicantibus in violentos extortores, non in mendicos necessitate, promulgatum est.*
54 *Vbi est certa pœna à lege aut consuetudine statuta, non potest eam iudex augere, aut minuere.*
55 *Facti quæstio in arbitrio est Iudicis, pœna persecutio legis authoritati reseruatur.*
56 *Duplici ratione impeditur Iudex, vt reum à pœna in iure statuta liberet.*
57 *Iudex rei pœnam aut minuens, aut remittens, reddit se suspectum & consciũm eiusdem culpæ.*
58 *Edicta Regia stricte obseruanda.*
59 *Edictorum Regiorum vim in dubium vocantes, inobedientiæ notam incurrunt.*
60 *Consilium autoris de edicto promulgando in opifices vagabundos.*
61 *Opificii prætextus mala multa tegit.*
62 *Consilium autoris ad impedienda mala & delicta nostri seculi.*
63 *Edictum Regis Philippi de commutanda pœna corporali in relegationem ad triremes.*
64 *Idem edictum R. P. extensum ad hæreticos.*
65 *Ab edicto excipiuntur, qui atrocia delicta patrarunt.*
66 *Qui sint condemnandi ad ergast. nauticã ad tempus.*
67 *Interpretatio ad eam superioris edicti partem, qua de hæreticis adiecta est.*
68 *Hæretici pertinaces rei sunt criminis læsæ Maiestatis.*
69 *Amictus seu vestiendi ratio, qua vtuntur condemnati ad ergastula nautica.*
70 *Modus catenandi.*
71 *Victus seu alimenta nautica.*
72 *Dormiendi seu quietis ratio.*
73 *Quare remiges* Forsaires *vocentur Italis.*
74 *Exercitia remigum cum à remigando sunt immunes.*
75 *Qualibet triremis peculiarem habet popinam.*
76 *Peculium nauticum.*
77 *Delicta, quæ in triremibus committuntur.*
78 *Crimen traditionis.*
79 *Pœna seu supplicia in triremibus vsitata.*
80 *Instrumenta quibus coercentur remiges.*
81 *Extraordinaria supplicia.*
82 *Aegrorum curatio in triremibus.*
83 *Mortuorum sepultura.*
84 *Libertas seu emissio, ad tempus condemnatorum.*

uium pro emissione.
Triarchus emittere recusans, quibus modis cogatur.
Rari difficillimeque emittantur.
Talium omnium condemnatorum conditio.
Triarchi indulgentia, qua in nobiles diuites que pro arbitrio utitur.

POstquam doctorum quorundam virorum mihi amicissimorum atque perfauorum quotidianis interpellationibus sollicitarer ad nouam rursus huius libri editionem, tum ob plurium exemplarium defectum, tum ob sui desiderium, quo à multis denuo desiderari videbatur: Noluiamicorum precibus tam honestis, nec studiosorum acquissimis votis, non morem gerere, priusquã ad hanc editionem me accingerẽ; eundẽ librum noua lectione recognoscere statui. Quod cũ successiuis horis, per temporis, otij, inopiam vtcunq; me perfecisse, existimassem, ac plærisq; in locis tũ tanquã superflua videbantur, aut non satisfaciebant resecando; tum quæ primis illis editionibus, non inutilia, sed tamen festina, præcipiti acceleratione omissa videbantur, addendo, lambendo, limandoq; recognouissem: Venit mihi (nescio quomodo excidit) in mentem noũæ cuiusdam punitionis criminalis alia præterea quædam species, quam in hoc opere prætermissa interim tamen ad praxim hanc nostram criminalem optime accommodi & subseruiens. Ea † autem punitionis species est per quã homines nihili, erratici siue errones, sine lare sine fide viuentes, incertisq; sedibus obambulantes, aut alioqui perditi, noxii ac deplorati, & nefarii nebulones, & Reipublicæ pernitiosi condemnantur ad ergastula, seu vincula (vt vocant) nautica, aut ad triremes. Sed priusquam hanc materiam ingrediamur, operæpretium fore duximus, prius proclarius ac distius intellectu discutere, ac aperire istum vocabulum, qui vocentur, & quales istæ naues (vulgo *Galeyen*) ad quas nebulones passim condemnari conspicimus. Naues autem † naues reperio vocari Latinè à quibusdam, actuarias naues, vt quę non solum velis, sed & remis facillime huc atque illuc flecterentur, & agerentur. Marcellus l. 2. ff. de capt. Alii easdem vocant naues lõgas. Galli vero ex suo idiomate, *Gallees* seu *Galleres* vocant, fortassis à lingua Hebraica, quia *Galal* (vti Hebræi mihi nãrrarunt) tantum valet quãtum inuoluere. Inde *Gal*, cuius plurale est *Gallim*, id est aceruus, fons, fluctus, vndarũ inuolutio, inundatio. *Galleres* igitur dici videntur, quod ab inundationibus seruent. Ab hac materia nostra nõ alienum fore arbitror, si prius aperuero, vnde nauigandi, remigandique ars & principium nobis defluxerũt, quibusve nominibus tũ naues illas appellauerint. † Nauium 3
itaque primum vsum alii Danao tribuunt, qui primus ex Ægypto in Græciam traiecit. Alii Iasoni tribuũt, qui primus in Ægypto longas naues ædificauerit, quibus postea vsi sunt, cum prius fuissent vsi papyraceis. ac scirpeis, sicut in Danubio lyntribus tãtum. Ego vero Nauium vsum primum referendum puto ad Noam, qui ob futurum diluuium iussus fuerat fabricare Arcam, quæ nauis quandam formam præ se tulit; Quã quidem formam, quodque inuentum, alii postea imitati sunt, ac varias sibi construxerũt nauiũ formas, iuxta varietatem aquarumq; marium aut fluminum adiacentiũ, æstus, turbationes, aut sedationes, deinde pro materiarum parabilitate. Vnde factum videmus, vt alia regio alias naues habeat pro vario vsu, & etiam varias nomenclaturas, vt Cyrenenses primo lembum, Phœnices cymbam, Rhodii celocem, Cyprii circerum, Illyrii scaphas, &c. Successu vero temporum hic nauiũ vsus multum auctus est, & cõmodiores paulatim confabricatæ na-

ues, quibus Dædalus malos, & Icarus vela attribuerunt. Copas vero remos adiecit. A quorum remorum distinctis ordinibus distincta sunt & Nauium nomina. Dicuntur enim Birenes, triremes, quadriremes, & quinqueremes. Ab ingenti autem onere ferendo, aliæ dictæ sunt naues onerariæ. De his vide Plinium libr. 7. cap. 56. & Polydorum Virg. lib 3. cap. 15. Porro aut triremes, aut quadriremes plærunque sunt ad quas damnari solent validi, inertesq; mendicantes, errones, & vagabundi, & quicunque alii nefarii malefici, de quorum punitione hîc potissimum agere decreuimus. Vt autem reuertamur vnde digressi sumus, & nucleũ rei aperiamus: Sciendum est igitur quotiescunque aliquis pro suo delicto merebatur capitaliter & corporaliter, ita vt mors sequi
4 debebat, corrigi & puniri, licere iudicibus eundem maleficum vita naturali donare,
5 & † commutare pœnam corporalem mortis, seu vltimi supplicii, in perpetuam, aut temporalem relegationẽ, in ergastula nautica, idque secundum exigentiam delicti, aut secundum merita causſæ. Temporalem † quidem, sed non minorem quam ad
6 sexennium. Ne scilicet accidat talis aut si-
7 milis diffi ultas † qualis non ita pridem cõtigit in hisce nostris regionibus de quibusdã ad ergastula nautica damnatis, qui quoniam non satis cõmeruerant, imo qui non tam enormia perpetrauerant, vt ad vincula nautica perpetuo condemnandi forent, ad ergastula nihilominus naualia condemnati fuerant ad tempus duorum, triũ, aut quatuor annorum, & ad triremes vincti mittebantur. Verum postquam eô peruenerant, Monarcha, siue patronus nauium cognoscens sententiam duorum, ac trium annorum tantum datam, eosdem condemnatos recusabat atq; ad ipsorum Iudices remittebat. Quod pro mancipatione tam paucorum annorum nõ poterat satis resarcire damnum, & sumptus, quos ferre debebat pro aduehendis, & auehendis iisdem damnatis. Quocirca ne quando tam pe-
ti sumptus oriretur, aut ne huiusmodi
tentiæ redderentur illusorię, statutum
edictis Caroli Quinti Imperatoris, &
gis Philippi euulgatis annis 1554, 1556
1561. ne vlli amplius condemnarentur
vincula nautica minori tempore, quam
annorum. Et vbi delicti enormitas non
set tãta, vt relegationem sex annorum
posceret, voluerunt eosdem potius tunc
niri alia corporali seu exemplari punitione
quam per prædictam coercitionem ad re-
8 cula aut ergastula nautica. † Sed inter-
sciendum est Iudices non solere huiusmodi
ferre sententias, aut vti tali pœnarum com-
mutatione, nisi expresso edicto, aut di-
mate Imperatorum, Regum, Princip
& similium, ipsis mandatum fuerit, vt pœ-
nas capitales seu vltimi supplicii in
9 pœnas nauticas, conuerterent. Idq
fere accidere solet, quoties Principibus
sum est comparare & instruere certum
quem numerum triremium ad expedi-
nem bellicam. Ad quas triremes instru-
das, & agendas opus est validis atque
stis remigibus, quales in illis locis ma
mis non tam facile comparantur, vt fa
in iis locis nõ suppetit tanta mancipio
copia, aut multitudo, quanta replendo
si sufficiat. Diplomata igitur tunc
tunt, quibus ad omnes passim Iudices,
officiarios superiores, ac principaliores
dimitti edicunt (qui postea scribant
mnes alios Iudices & Officiarios subal
nos, siue illorum iurisdictioni subiect
eisdemque Iudicibus, autoritate
terposita, atque licentia iniungunt, vt
tim & sine mora cum summa diligentia
10 rent corporaliter apprehendi, realiterq
citari omnes & quoscunque vagabu
vagos, errones, & sine certis sedibus pa
vagantes, nec non ganeones, nebulo
mendicosque validos, sine pudore vic
mendicantes, & similes Reipublicæ fa
11 inutiliaque pondera terræ. Itemque †

ctoratos, & post missionem diu
egros, & rusticos grassantes. Hos, in-
um, omnes ocius comprehendi, tutoque
rceri committi iubent, & vt actionem co-
m iudicibus competentibus, & contra il-
os secundum Cæsareæ, Regiæque Maie-
rum & edicta, & diplomata procedant.15
de summariè, & sine strepitu iudicii, id est,
ne formali iudicio. Et vt † pœnas vltimi
pplicii commutent in prædictam relega-
onis pœnam: nisi delicti aut criminis e-
ormitas desideraret exemplarem coercí-
onem, legalem, ordinariam, extraordina-
iam, aut statutariam pœnam. Verum hic
ruet prudentia, ne Iudex secundum tale
ploma Principis quosvis præter delictum
alem relegationem condemnet, sed †
atum robustos ac fortissimos quosque
triemium laboribus apros, & idoneos.
llo modo autem infirmos, debiles, mu-
os, mancos, decrepitos, insanos, phrene-
cos, aut similes, quique ob ætatem, aut
rporis infirmitatem, atque vitium ali-
od nauticis laboribus vsui esse ac suffice-
non possint: quemadmodum enim non
ne lignum ad ædificandum, aut ad ædi-
ationem est aptum: ita non omne genus
minum deploratorum, siue maleficó-
m, aptum aut idoneum est ad cõdemnã-
m adergastula aut vincula nautica. Quo-
atales inutiles condemnandi sunt non
relegationem nauticam, sed alia pœna,
undum delictorum rationem, & secun-
m id quod ius postulat & requirit, & iu-
leges scriptas, aut iuxta locorum con-
tudines, aut Principum edicta, siue capi-
ter, vt mors sequatur, siue citra mor-
m. Contingit tamen aliquando, quod
ncipes huiusmodi biremibus, aut trire-
bus nõ indigeant ad instructionem clas-
† exalia tamen causa, aut ex gratia spe-
l beneficiariis, aut suis, aut exteris, aut
m mercatoribus, tam exteris quam suis
ittant certum mancipiorum nume-
n conquirere, quæ ipsis in vinculis & la-
boribus nauticis, aut ad certos annos, aut
ad mortem vsque seruiant, sine vlla libera-
tionis, aut reditus in patriam spe. De his
quoque idem faciendum est, quod de su-
perioribus. Nempe vt qui ad tempus ibi-
dem condemnantur, ad sexennium dun-
taxat condemnentur & condemnati † statim
sunt tradendi arctæ custodiæ, vbi secun-
dum Iudicum & Officiariorum discretio-
nem frugaliter erunt alendi. Postea statue-
tur certus dies, quo transmittendi erunt vi-
riliter vestiti ad certum aliquem portum,
in vincula nautica, cum formula condem-
nationis authentica. Sed in hac trans-
missione requiritur summa Iudicum dili-
gentia, vt tuto ad eum destinatum portum
perducantur. Quò postquam peruenerint,
excipiendi sunt ab iis, quibus eius rei com-
missum est negotium, nempe à classis præ-
fecto, siue patrono, & mox ducentur ad na-
ues, vt inde vehantur ad destinatas bire-
mes, triremes, aut quadriremes. Atq; tum
iidem isti commissarii iudicibus nostris,
aut ipsorum commissariis tunc præsenti-
bus exoluent omnes vestimẽtorum & ferra-
mentorum sumptus. Item expensas pro de-
ductione à loco carceris vsque ad locum de-
stinatum, portum seu nauem, exoluent,
nempe singulis diebus vnicuique satelli-
tum quinq; stuferos. Et pro vnoquoq; ca-
ptiuorum singulis dieb. duos stuferos. Re-
liquos vero sumptus, quos Iudices pro iis-
dem vagabundis prius expenderunt, eos
recuperabunt super executionibus senten-
tiarum officii, & in computum rationalem
16 referent. His omnibus peractis † debent
officiarii statim Principi siue Curiæ signi-
ficare totum rei gestæ ordinem, atque dili-
gentiam in eo negotio adhibitam, simul-
que præscribere numerum condemnato-
rum cum ipsorum nominibus & cognomi-
nibus. Dixi autem paulo ante huiusmodi
cõdemnatos cum summa diligentia, ac tu-
to ad destinatum portum esse perducẽdos,
ob exemplum, quod nostra memoria con-

17 tigit, scilicet. † Nonnulli vagabundi ad vincula nautica condemnati, producebantur à satellitib. ad portum destinatum, illinc vlterius mittendi in ergastula præparata: in Ciuitate autem quadam, per quam forte illis iter erat, per maleuolos quosdam vi, atque armata manu fuerunt intercepti, è satellitum manibus extracti, atque in libertatem, seu fugam potius emissi. Vnde factum est vt sententiæ in dictos ergastularios latæ executio fuerit impedita, ipsaq; condemnatio reddita illusoria, summa cum magistra-
18 tus, iuris, iustitiæque contemptu. De † hoc facto autem quæri posset, qua pœna, quove supplicio huiusmodi violenti extractores sint afficiendi? Omissis itaque tam delictorum, quam pœnarum exaggerationibus, ego eosdem extractores existimo capitaliter esse puniendos, argum. l. iuff. de effractorib. & expilat. & l. Ad commentarienſem, Cod. de custo. reor. atque glossa singulari ibidem.
19 in verbo, qui fugerit. † Aut certe si quis eos mitius punire velit, ego eos puniendos esse puto iisdem pœnis & supplicijs, quibus iisdem fugitiui fuissent affecti, si ipsos nõ eripuissent, nempe eadem ipsorum relegatione in eadem ergastula seu vincula nautica. dicta l. Ad Commentarienſem, cum d. glos. in verbo, qui fugerit. Sicut puniendi sunt Commentarienses aut Carcerarii, qui captiuum crimine notatum, sua vel suorum incuria, negligentia aut ebrietate carceribus effractis sinunt effugere, obnoxii enim fiũt tales carcerarii iisdẽ pœnis, mulctis, & supplicijs, quibus ipse fugitiuus; siue capitalibus, siue ciuilibus, idq; ad arbitrium iudicis, sicuti & supra meminimus cap. 17. titu.
20 de Carcerariis † Cæterum hic libet explicare tempora, causas, ob quas huiusmodi vagabundis agri passim oppleãtur, quos ad
21 triremes relegari conspicimus. Tanta † igitur vagabundorum, erronum, perditorũque hominum colluuies primo abundare conspicitur temporib. felicissimis, post longam & tranquillam pacem, & rerũ omnium vbertatem, annonæ fertilitatem. Tunc enim populus licentiore vita, delitiis omni voluptatum genere eneruatus ac dissolutus, ad ocia, & ad inertem vitam conuertitur, labores aspernatur & honestaque exercitia (quibus vita humana firmatur, & vegetior redditur) fugit, & exhibet, sese delitiis, compotationibus, choreis, reliquisque voluptatibus tradunt. Abliguritis vero pecuniis, ad rapinas, & ad latrocinia se conuertunt, se honestis studiis dare non possunt. Illud Ouidii: *Luxuriant homines, ingeniumque secundis, Nec facile est æquâ mente pati.* Hinc fit vt multi huiusmodi licentia, atque rerum omnium voluptatum varietate soluti, & à laboribus abhorrentes currant, & vagentur regionatim, aliquotiam, atq; ostiatim emendicent, rapinis, latrociniisque sese exercent, non secus ac si principum edicta & Iura passim tollerarent. † Secundo vero tantam vagabundorum ac erronum colluuiẽ per agros passim grassari conspicimus post bellorum cessationem, post pactas inducias, aut proclamatam pacem. Soluta enim militia pauci milites à stipendiis militantes, quamquam præter spem exauthorati, ad domum ad labores, opificium suum redituri referre deberent quo coniuge liberis, familiæ, & amicis victum petant, passim errabundi oberrant, miseros homines grauant, & opprimunt, quotidianis cædibus, latrociniis, adulteriis, lenociniis, stupris, rapinis, incendiis, sacrilegiis, similibusque nefariis ausis sese coacti
23 ac potius perdunt, ita † vt non putem hodie scelus excogitari posse quod bella non execranda non pariant. Hæc dum mecum pensiculatius mente pertracto, mirari non possum, quid mentis habeant nostri Principes nostri Christiani, qui interres tam leues, & tolerabiles, tam diris furiosa in fratrem Christianum non verentur suscipere bella, vnde tantorum

…cessus in felicissima regna plerunq; …ditione perrumpit. Profectò de hu… …odi Principibus (penè pernicie bus di… …m) nil aliud diuinare possu m, quã eos …aut stolidos, aut insensatos, aut atheos …titulo, verboq; tenus Christianissimi …simique haberi velint) qui suis morib. …entur, se non credere Deum nusquam …præsentem esse suarum actionum in… …orem. Aut certè crediderim Deum eos …disse in reprobum sensum, vt tam ob… …nè contra fraternam Christianamque …cordiam militare, & infesta signa ferre …reuereantur, seseque obcæcatis animis …bere flagella, quibus Deus ad suorum …sationem aut correptionẽ prorsus abu… …detur. Quam execranda autem sint hu… …odi Christianorũ bella, quamq; fœda, …mq; indigna Christianis Principibus & …dalosa illis, qui à nostra religione, ac fi… …nt alienissimi, luculẽtissimè nobis de… …nuit ter maximus ille noster Erasmus …rodam. in libello suo de Querela pacis. …ik nos quoque nonnulla mala, quæ …bella soriuntur, supra capite 82. de bello …minimus, & singulorum maleficio… …punitiones sparsim expressimus. Sed …termissa redeo. † Quod Principes in… …edicta euulgant, quib. vagabundos, & …ficos ad ergastula nautica condemnari …nunt, præcipua causa hinc oritur, quod † …publicè interfit regiones seu prouincias …tim purgari maleficis, nempe vt boni ci… …& agricolæ quietã, & securam vitam v… …que tutò peragant. insigni l. Congruit ff. …offic. præsid. l. 2. C. quando licet vni sine …se vindi. vti meminimus supra in no… …procemio. Vt autem Iudicib. atq; Of… …tiis omnib. ad hanc condemnationem …ticã certa prius præparetur via: † sciant …m Officiarii sibi opus esse certis inquisi… …nib & obseruationib. potius, quibus v… …tur ad hãc nauticam missionẽ. Primò i… …obseruandum est, quales oporteat esse, …os comprehendi, quosque ad triremes mitti dignos existimeat. Hi autem sunt va-
27 rii. Principio comprehendi, ac ad nautica vincula mitti possunt omnes vagabundi, errones, & quibus nulla certa habitationis sedes est, quique validi sunt mendicantes, fortes, robusti, & ad victum & amictum interim parandũ habiles & idonei. Sunt † his
28 & alii aliquantò peiores: Nempe, quos vulgo vocamus Verloren Cremers / verloren Schoenlappers / ende Ketelaers. Qui sub prætextu opificii sui & ex consuetudine intrant in villas & ædes, quærẽtes ibi quod agãt seu operẽtur. Cũq; nihil operis ipsis traditur, mẽsq; nihilominus nõ secus quàm familiares ac domestici accũbũt, nolẽtes illinc abscedere, neq; ædibus egredi, nisi egregie pasti. & probe poti: habentes nõ rarò sibi adiunctam meretricem aliquam, aut concubinam vnam aut alteram. Atq; his non cõtenti oblata occasione in absentia patris familiãs, aut matris familiãs, famularũ oppugnant pudicitiã, & quæ possunt clam surripiunt, aut per sua scorta auferri satagunt, ita vt illinc nemine aut obseruante, aut nõ obsistente fæpe exeant alienis bonis onustiores, quàm intrauerant. Sunt † præterea &
29 alii superioribus non patũ nocentiores, ac deteriores, nempe exauthorati milites, qui armati vicatim, & ostiatim mendicãtes oberrant, seseq; pro militib. gerunt, eoq; prætextu sese in quorumlibet ædes ingerũt, cibum sibi potumq; apponi postulant. Posteaq; probe refecti exigunt præterea in viaticum nummum, quo inde vlterius scilicet progrediantur, agricolis & monasteriis infestissimi, qui quidẽ ad vnum omnes, apti sunt & digni, qui ad ergastula seu vincula
30 nautica, condemnentur. Sunt † item & alii, quos non inepte Mercuriales fures appellaueris, qui cum noctu, tum interdiu frumẽtum, triticum, hordeum, auenã, linum idque genus alias fruges ac segetes in agris hortisque dextero Mercurio deprædantur.
31 Sunt † alii, qui in nemoribus atque etiam pascuis, ac saltib. nouellas & adhuc crescen-

tes plantulas, vimina, aut vetulas, atq; virgulta, & arbores succidunt. Hi omnes, hisque persimiles, veluti inutilia Reipublicæ membra passim comprehendi, & ad ergastula nautica damnari, & exterminari pos-
32 sunt. Cæterum † sceleratissimos quosque fures, latrones, raptores, homicidas incendiarios, parricidas, patriæ proditores, falsos monetarios, hisque similes, ego ergastulis nauticis indignos censuerim, sed eosdem potius in exemplum aliorum (quod de maleficis sumere pœnas, maximi mali sit euitatio, teste Platone de Repub.) plectendos esse secundum leges, secũdum iura scripta, iuxta edicta Principum, aut secundum cõsuetudines locorũ in quibus capti sunt, aut captiui detinentur, de quibus punitionib. capitulatim supra aperte meminimus. Pu-
33 blicæ † enim huiusmodi punitiones nocẽtiores interdum resipiscere cogunt, à maleficiis cohibent, & scelerib. alioqui committendis præsentaneum antidotum præbent. Neminem enim mortalium (sanæ mentis) vnquã fuisse puto, qui asseruerit maleficia non esse plectenda, neque à noxiis vnquam sumenda supplicia. Castigare enim noxam oportet non ob præteritum delictum, cum id corrigi nequeat, sed ne iterum licentius peccet, tum ne ipsius exemplo cæteri quoque peccent liberius. Punienda ergo sunt maleficia, vt vnius pœna metus possit esse multorum, memoratu digna l. 1. C. ad l. Iul. repetund. & notabi l. Capita-
34 lium. §. Famosos, ff. de pœnis. Sunt † præterea & alii Triremibus digni: Nempe quorundam proborum parentum perditi filii, parum morigeri, rerum suarum profusissimi, aleatores, scortatores temerariique pugnatores, qui & parentes, & seipsos tot tantisque implicant & impediunt curis & miseriis, vt suis peruersis morib. præmaturam nõ raro parentib. mortẽ accelerent, aut certe si mortis occasionẽ non præbeant, saltem posũ omnes paternas correctiones, admonitiones, atq; castigationes salutares frustra susceptas, tandem ad hoc seueris[illegible]mum correctionis & animaduer[illegible]nus inuiti cogantur descendere: [illegible] liberorum salutem, quasi fortun[illegible] committere, nempe, vt cũ Trier[illegible] to pacto conueniant de mittendis [illegible] in vincula nautica ad biennium, [illegible] aut quadriennium, certumq; proi[illegible] expensis persoluãt pretium, vt vel hoc reptionis remedio corrigantur, & re[illegible] re discant, ad saniorem mentem, & [illegible] res meliores redeant, qui sese prius [illegible] gibiles præbuerant. Atque hoc rem[illegible] tam seuerũ à mititate tamen patern[illegible] fectũ aliquando tã præsentaneum, & [illegible] tare fuisse certa experientia didicim[illegible] quidam qui ad annos aliquot hui[illegible] pœnæ genere fuerunt coerciti, tãdem [illegible] sunt nõ modo meliores, verumetiã[illegible] ximas atq; præcipuas dignitates eus[illegible] Quod profectò diuinæ prouidentiæ [illegible] stiq; clementiæ ferendũ est acceptum, [illegible] plærique alii in nauticis ergastulis non [illegible] lum non sint redditi meliores, vt [illegible] effecti sint decuplò nequiores. Quod [illegible] li mirum videri debet, qui in tam pu[illegible] contubernio tot annos conuersati fu[illegible] Verissimum enim est illud Dauidis [illegible] 17 Cum sancto sanctus eris, & cum vi[illegible] nocente innocens eris, & cum electo [illegible] eris, & cum peruerso peruerteris. Et, C[illegible] rumpunt bonos mores, cõuersationes p[illegible]
35 uæ. † Miserrima igitur & omnium de[illegible] ratissima est ista hæc ergastularia vita, vi[illegible] ægrè emendantur nebulones nesci[illegible] minus, misera vagabundorum, & vale[illegible] rum mendicantium vita, ex qua ad er[illegible] stulariam vitam merito eripiuntur, tu[illegible] etsi ipsis vagabundis longe secus vide[illegible] vt suam vitam regalem, ac Sardanapali[illegible]
36 potius existiment. † Referam hac de re[illegible] sa exemplum memorabile: Iuuenis qui[illegible] magnam florentis suæ ætatis partẽ in [illegible] sera atque calamitosa mendicitate cõ[illegible] pssit, qui cum pauper & inops per omnes [illegible]

angulos perusgatus diu oberrasset, dem in relicta patria opimam satis hæ- ēadeptus fuit, scilicet hæreditatem millie aureorū. quæ ad ipsum pro parte lege, atq; successionis iure redibat: Ac- itaque ex Italia, vbi tum temporis tur- atq; inopē vitā traduxerat, ab iis, qui- à defuncto testamenti, voluntatisque ra, atq; executio erat commissa, atq; patriam reuersus, honestis continuo (pro rum fortunæ facultatibus) vestibus in- ar, ad proborum virorū consortia per- 37 rat, inque tanto fortunæ splendore tri- phat, & passim dominum agit locuple- mā, cōuiuia instruit, ludit aleā, potitat ē, scortatur, & verè Acolastum agit, o- voluptatū genere sese contaminans, dstitit prius quàm omne patrimoniū guriēdo absumpsisset: Rebus itaq; suis ad hūc modū turpiter intra annum ulit, ad pānosas suas vestes priores, & ad missam sinā mendiciratem redit, lætus llabat, nullaq; nō hilaritatis signa ex- bat: quod sibi tanta libertas atq; copia data, redeūdi ad pristinas solitæ suę vi- des & miserias, à quibus, diuitiarum dere grauatus, prius fuerat abductus & ditus. Postquā autem hoc ipsius stolti- factum multi probi atq; honestiviri gra- culparēt & reprehenderēt, eiusq; pro- m & deploratā vitam prudēter taxarēt, mimilli, qui eū ex Italia euocarāt, hilari modū facie incūctanter respōdit: Felicio- potius atque beatiorem tunc se esse ex- imandum, qui vitæ genus longe secu- atque commodius (nempe curis æru- isque huius vitæ maximè vacuum) ele- set, cum quo nō sit aliud vllum viuendi ūtiorū vlla ex parte conferendū. In quo quis) mendicitatis sectatores totū ter- rum orbē læti, securi, atq; nullo suo sum- aut incōmodo perlustrant, quiq; cōte- modo in hoc, modo in illud sese hospi- cōiiciunt, vbi gratis delicatè nutriūtur, ctiā ad omnē explendā libidinē omnis generis scorta reperiūt: adeò vt nihil eis de- sit, quod ad voluptatē (in qua summū hui- us vitæ bonū constituunt) pertinere vide- retur. Qui postquam tali encomio, vitæ suę genus, eiusq; sectatores extulisset atq; beat- set: ad eandē mendicitatem rediit, nō secus quā canis ad vomitū aut sus ad cœni volu- tabrum. Qui si hodie in ea ætate, & robore corporis, quo tum temporis erat, adhuc su- peresset, is non vnis ergastulis dignus esset. Quæ ipsi tales mēdici nō secus quàm mor- tem habent exosa, †adeo vt plerunq; decol- lationē ergastulis nauticis præferāt Ratio, & causa hæc assignari potest. quod multis leuior videatur, (ob morīēdi necessitatem) mors quæuis subita, quàm illa nautica tam diuturna, totq; suppliciis assiduis excarni- ficata. Et si diuersum sentiāt qui nō ita diu vagabundorum consortia frequentarunt, quiq; in ipso impuræ huius vitæ limine in ludicris manus potestatemq;, gladio, furca, igne, aut alio huiusmodi supplicio plectēn- di, deuenerunt. Istis. n. cor nondū est obfir- matū, neq; induratus animus ad extrema vitæ supplicia sine metu & timore perferē- da. Sunt tamen alii innumeri, qui diutino huius generis erronū seu nequā & flagitio- sorum hominū congressu, vsu, & familiari- tate quandā sibi malefaciendi assuefactionē atq; habitū cōparārūt. Qui quoties ipsis est aliquid temporis vacui à depredationib. atq; à latrociniis, (ne nihil agāt, neve à scele- rib. vacent aut ferientur) nō abstinent. Et interim cū cōsortib. suis siue nequitię sociis, 38 aut potius magistris & prefectis, † in syluis, locisq; ab hominum frequētia secretis sese mutuo exercēt virgis, cordellis, aqua, idque genus aliis tormentorum modis, vt cōpre- hensi aduersus torquēdi quæq; genera sint confirmatiores, ac obstinatiores. Hinc sæpe fit, vt dum torquentur, taciti, & immoti, nō secus quam Marpesia cautes, torturas o- mnes, quæstionesq; sufferāt, éque iudicum manibus fontes sæpe ita torti elabantur: fe- rè enim pro more habent huius nostri tem-

39 poris in inferiori Germania tribunalia, † vt neminẽ afficiant corporali pœna, nisi prius, aut vltro ante tormenta, aut inter quæstiones delictum confiteatur, & in eadem confessione à quæstionibus libere remorus permaneat. Qua quidem iterata confessione peracta, nulla amplius cadit appellatio. In
40 confessum †.n. (quod in iure pro maxima obseruatur) nõ sunt aliæ partes iudicis, quã in condemnando, l. Proinde, ff. ad l. Aquil. l. finali, 1. responso, ff. de custod. reor. & l. Cum reis, C. de pœnis, de quo supra latius memini, cap. 34. tit. De respondendo pede ligato, num. 5. Huiusmodi autem deploratorum hominum Principes, siue potius archidiascali efficiuntur illi, qui sæpius comprehensi, atq; post varia torturarum genera fortiter & constanter tolerata, tandem tamen ob præfractum, obstinatumq; silentiũ
41 euaserunt. † Nam huiusmodi torturas pro ludis, & iocis tandem habentes, iterũ se pessimo vitæ generi dedunt. Hi itaq; fidentes animis, atque in vtrunque parati, Seuerisare dolos, seu certæ occumbere morti. vt ait Poeta. Hi, inquam, vbi sunt comprehensi mortem pro nihilo ducunt. Si enim gladiis colla præbenda sunt, alacres ad mortẽ tam momentaneam accedunt, atque ventum chalybeum loco appellirant. Si vero suspendio vita terminanda fuerit, iugulum sacculi instar constringi ridendo dicunt, atq; momento vitã extingui. Si vero igne puniendi sint, aut prius strangulantur, quam flamma immittatur (quod suspẽdio vix est graue,) aut viui exuruntur. (quod maxime formidandum esse videtur) parum tamẽ hoc supplicio terrentur, quod ipsorum memoria fumo. flammaq; superueniente statim deficiat, spiritusque suffocetur: eaque de causa mali totius sensum breui tẽporis spacio, vnà cum vita amittunt. Porro si qui propter delictorum atrocitatẽ ferrea catena ad palum religentur, paruo lentoq; igne circum extructo, aut ferreę caueę, subiectis flammis includantur, vt pœnæ magnitudo metum mortis & ipsis, & aliis adaugeat, quidem supplicii seueritas ipsis midabilis, quam est ergastulorum rum durabilis & perpetua calamipliciorum enim grauitas tempte statim finitur, ergastulorum est diuturnior. Quod si meruerint
42 rendum & fere † inhumanum nus, dictum Germanicè Rabraedè osifragium, vel rotifragium, ossa membratim (quod fit in brapulis, pectore, dorso, collo, femore luxatis) confringantur, rotæq; altum sufferantur, vt ibi vino & sito (quibus tamen vti non pos lerabiliori pœna, siti videlicet & dem intereant, & conficiantur, dem supplicior genere perterr per ea suis miseris cito finem iri credant, quod tamen supplicii pœnæ enormitatem atq; inhu supra modũ humano ingenio tedetur atque extimescendum: enim nonnunquam, 5, 10, 15, 20. 24. horis, vt nonnulli latrunculato tiscii & experti nobis aliquando
43 Et simile † exemplum recitare so mes Nassouius Henricus, Caroli V. Archicubicularius de Iudæo quod gustę hoc supplicii modo ob grauis licta affecto: cui cum non poterat pe ri, vt præuia peccatorum cõfessione ti, iamiam imminenti præpararet, impositus Postquam autem aliquot ibi moriens consedisset, conspicies mercatores aliquot ad vrbem prope continua pluuia & imbre madefact dem ad sese conuocans, orabat vrbi stiti vt nunciarent, paratum se esse (vti hominem decebat Christianum) fiteri. Cumque ad locum Antistes set cum magna populi caterua, ad nouitatem, tum spectaculum excita dere aduenientes multo maxime co ludificare, inque proposito pertinaci

set. Rogatus vero, cur tandem illuc eos
isset: Nimis, inquit, commode agebā-
ris in ædibus, ego vero in maximis
miseriis & supplicijs. An ne decebat
huius meę aliqua saltem ex parte vos 46
ique fieri participes? Aliud quoq; exem-
referre solebat idem de alio † quodam,
i vbi confractis, atque diruptis ossibus
aliquandiu insedisset, forteq; equitem
dam prætereuntem conspexisset, eun-
que misera & plorabunda voce ad sese
asset, rogabat vt ipsi poculum cere-
porrigeret. Cumque eques id non fa-
posset, neque ob rotæ altitudinem ex
eo pertingeret: consuluit maleficus vt
ria pedes se in equi sel āerigeret. Quod
eques precibus & commiseratione sup-
is permotus, fecisset, maleficus nolarum
um (quæ fere ex more hoc supplicii ge-
affectis adiunguntur) hominem & e-
adeo terruit, vt de cella equi in ter-
lapsus decideret, & eo casu suam tibiam
geret. Scelestus vero inter medios cru-
, & iamiam morte ingruente, tan-
scrinus perpetrare adeo non metuit, 47
nefactoris infortunium etiam rideret,
ocachinnis insultaret. Ex quibus e-
plis manifestum euadit, quam parui
multi grauissima quęq; mortis subita
plicia, quę à iustitia inferuntur. Qui verò
manica vincula aut perpetuò, aut ad lon-
aliquod tempus damnantur: ii ad vltę
terminū, in grauissimis miseriis & ęru-
nulli non seruitutis generi mancipan-
Adeo vt hæc † mors ciuilis nulla non
ne naturali sit terribilior. Cum enim
es mori videantur, nunquam tamē sæ-
erata atque implorata morte frui con-
nt, vniusq; mortis loco millies moriun-
Quod quidem mortis genus tam sæpe
itæ, propter pœnarum assiduitatem
robos quosque & facinorosos homines
imo, atque extremo metu territat, &
imat: maxime autem infinitas, atque
intolerabiles esse triremium miserias,
& calamitates satis superque indicat vetus
hoc prouerbium; Qui vitæ triremicæ desi-
derio tenetur, eius voto Deus aspiret. Quo
vti consueuerunt, qui ex vinculis seu erga-
stulis nauticis euaserunt. Scimus † nihilo-
minus inuentos fuisse nonnullos ad perpe-
tua nautica vincula damnatos, qui cum an-
nos aliquot in illis miseriis operam atq; ser-
uitium præstitissent, vt ob diutinā operam
fideliter impensam libertate & missione di-
gni viderentur, eam tamen libertatem serio
recusabant, & in ergastulis suis seruire, quā
liberi esse malebant: tum quod laborum &
miseriarum vsu & assuetudine essent indu-
rati, adeo vt iam eis leuia essent reddita atq;
dulcia, quæ aliis grauia atque intolera-
bilia videntur. Tum quod nescirent, cui se
vitæ generi dederent, si in libertatem eua-
sissent. Atque vt maxime alicuius essent arti-
ficij periti, quo sibi victum parare commo-
de possent, non dignarentur tamen illud ob
laboris tædium quo maxime capiuntur, exe-
rcere. Aut forte metuebant, ne postea rur-
sum ad eadē, aut grauiora crimina relabe-
rētur, vti sępe experiētia didicimus. † Quod
etiam memini ab iis factum, qui ad perpetuos aut ad diuturnos carceres fuerunt da-
mnati, qui postquam magnatum precibus
gratiam obtinere potuissent, eadem tamen
gratia frui nolebant, quod non scirēt quod
vitæ institutum, è carcere liberati, arriperēt:
quin potius metuebant ne ad eundem de-
nuo impingerent lapidem, easque ob caus-
sas prætulerunt libertati strictos & sordidos
carceres. Sed existimo talium pauciss imum
esse numerum. Postquam autem summus hîc
in materia edictorum siue diplomatum ab
Imperatore, Rege, Principe & similibus e-
missorum ad omnes & quoscunque prima-
rios iudices & magistratus officiarios q; or-
dinarios (quorum munus est, postea idem
transcribere & significare omnib. aliis sub-
alternis seu secundarijs iudicibus) quibus
edictis tenentur & obligantur morem gere-
re seseque ad eadem componere, & accom-

modare, non præter rem me facturum arbitror, si hoc loco præcipuas aliquot clausulas in huiusmodi edictis adhiberi solitas recensuero, vt ex iis inspectis, certius & facilius
48 postea cognoscant, † an per talia edicta. eorumq; formulam & iussiones officium Iudicis sublatum esse subuersumq; videatur,
49 an non? Exempli igitur gratia, ponemus † diploma Imperat. Caroli Quinti piæ memoriæ datum Namurci, 18. Septembris anno 1541. Quo vagabundis & malefactoribus erat constituta pœna furcæ, aut patibuli per Iudices imponenda, ipsisque passim obsistendū esse. etiam sonitu campanæ (si res postulet) aut alio quouis modo contra eos procedendum esse. Iúberque vt illud edictum stricte conseruetur, adeo, vt eius transgressores sine gratia, simulatione, aut fauore, grauissimis pœnis damnandos statuat. Est &
50 † aliud eiusdē Imperat. Bruxellę datum, 3. Februarii eodem anno 42. superiori non dissimile. Quo iniungit, omnib. in vniuersum iudicibus, decurionibus, vulgo scabinis, & similibus, tam suæ, quam beneficiariorum suorum iurisdictioni subiectos, vt summo studio, opera, & diligentia incumbant apprehendendis, capiendisque facinorosis & nequam hominibus, in quos edictum constitutum est. mulctamque indicit Iudicibus grauissimam, qui quod sui in hoc muneris est, negligenter reperiantur
51 administrasse. † Eos enim abrogat magistratibus & officiis, & in posterum à munerum & honorum functionib. arcet, & veluti indignos pronunciat; pœnam insuper irrogat arbitrariā, & condemnat ad damnorum æstimationem restituendam & persoluendam, quæ accidere possent è fuga, aut euasione eorundem facinorosorum. Postea edicit & præscribit omnib. Iudicibus, decurionibus, & magistratibus, (corā quib. administri aut procuratores Imperii, aut eius beneficiariorum, deferent, accusabūt, & iudicio sistent eosdem vagabundos, & facinorosos, sed edicto hoc comprehensos) vt pro
cedant ad condemnationem capitalem criminalem eorundem trangressorum malefactorum, simulatq; ipsis liquerit illos huiusmodi perpetrasse
52 ra, nempe † si cibum aut pecuniam (non dico gratiose mendicassent) minis extorsissent, non persoluto illos enim hoc edictum potissimum minatim est promulgatum, etiam si si, aut iniuria affecti, nō conqueranactionem eis intētent. Tādem hoc eō euadit. vt nolit Iudicibus licere modo postponere, differre, aut com siue moderari condemnationem, in hoc edicto comprehensas, sub mulctis superius recitatis. Atq; hu matis mandato, & iussione Imperat solennitotius concilii deliberatione bus datur plena potestas, auctoritas datum speciale. Verum enim vero noua edicta Imperatoria interdum uenitur scriptis legibus. Et ideo hic
53 discutiendum erit † an per ea edicta tur, aut imminuatur Iudicis officium permissa semper authoritas, quæ in pœnis legum, consuetudinum, tutorum temperandis, remittendis, suo arbitratu, iuxta causarum notitigandis. Nam per superiora & simi cta iudex prohibetur vagabundos & factores minori, aut alia pœna afficere, ea quę in edictis cōtinetur. Tam hęc aliæ ab ea dependentes quæstiones ties nobis fuerunt obuiæ, atq; in med quibusdam allatę, cum inclitę ciuitat gensi essemus à consiliis, cumq; vagadorum seu erronum causæ agitarentur variis vltro citroque opinionibus rentur. Quidam enim imperitiores peri perperam iudicabant, prædictam authoritatem per noua edicta Imper nequaquam esse sublatam, atque ita etiam contra edicta certis ex rationib aut augere aut minuere posse censeb lii vero melius sentire videbantur, q

…at, prædictam Iudicis authoritatem …a Imperatorum, aut Principum edi… restrictam & sublatã. Sicut enim nõ …q; Iudex quispiã habet ius vitæ ne… liberũ ei est passim quos voluerit mor… dicare, sed eos tantum quos lex, aut …uetudo primum condemnauerit: Sic …est in eius arbitrio eos redimere, vel e… mittius punire, qui ex legis, siue cõsue… dinis præscripto fuerint, aut vltimo addi… supplicio, aut certe alicui pœnæ deuoti. …vbi est certa pœna à lege, aut consuetu… dine lata, non eã potest Iudex remittere …minuere, siue augere, aut aliter mutare …arbitrari, vt est text. in l. 1. §. 1 in fine, ff. ad …Turpil. c. de causis, & ibi Doct. de offic. …pr. licet, & ibi gl. in verbo pœnam pecu… niam, de pœnis. † Facti enim quæstio in …re est Iudicãtis: pœnę vero persecutio, …legis voluntati mandatur, sed legis au… 57 toritati reseruatur, d. l. 1. §. vlt. ad S. C. Tur… pil. Ordine ff. Ad municip & l. Si operum, …de pœnis. Quæ enim pœna à iure est sta… ta, retractari non potest, l. Si qua pœna, …vers. antepenult. ff. de verb. signific. Ab… surdum enim esset, vt inferior tolleret, aut …saltem mutaret legem superioris, tot vigiliis & …studio conditam, l. Si quando, C. de inoffi… cios. dotem. c. inferior. 21. dist. & c. Ecclesia …vna, de elect. Quin & ipsa lex superioris, …nisi non debeat rationem, nõ potest ta… men infringi per inferiorem, vt dicit Bald. …Non omniũ, post principiũ, ff. de legib. …vers. in l. Prospexit, ff. Qui, & à quibus. …sufficit (vt subdit) sic fuisse statutum. …Quã † quam sententiã Princeps Theo… logorum (quos speculatiuos vocant) Tho… 58 mas secunda, 2. q 67. artic. 4. scribit inter a… liquem impediri ne reum à pœna à iu… re sua liberet duplici ratione, primo ex …parte accusatoris, cuius plerunq; interest vt …puniatur, Secundo ex parte reipub. cu… ius interest (vt antea quoq; diximus) …mala facta, & ideo (inquit) in his quę …determinata secundum legem diuinã, vel humanã, non est Iudicis misericordiam facere. Iudex enim inferior non habet potestatem absoluendi reum à pœna contra leges à superiori sibi impositas. Vnde D. Augustin. super illud Ioan. 19. Non haberes aduersum me potestatẽ vllam, nisi tibi datum esset desuper: Talẽ (inquit) Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cęsaris potestate, ne eis omnino liberũ esset accusatum absoluere. Quod aũt lege iam diximus, idem de cõsuetudine quoq; dicendũ est, & de edictis Principum. Illud enim indubitatum est, quod si est certa pœna à cõsuetudine introducta, nõ licet ab ea recedere, neq; est ibi locus arbitrio Iudicis, vt est text. expressius in l. Si quis reum, ff. de custod. reor. per quem ita voluerunt omnes fere Doct. in d. c. de causis, de offic. deleg. Non potest ergo Iudex, aut alius à Principe, recedere à pœna legis, aut consuetudinis. Quin † si eam minuerit, aut omnino remiserit, (sunt enim illa paria, vt probat text. in l. Seruos, in fine, C. de vi publ.) sese ostendit cõscium ipsius criminis. Text est diligenter notandus, in l. 2. in fine, C. de commer. & merci. cum dicitur: Et si Iudex repertum non vindicat, tegere, vt conscius criminosa festinat. Et ibi notabiliter Bald. facit text. in c. Sicut inquit ante finem, ibi. Nam si quis in hoc piger, aut negligens, &c. & rursum in c. negligere, ibi. Nec caret scrupulo societatis occultæ, &c. c. 2. q. 7. Sed quamuis hæc sanè sint intelligenda, vt videlicet non possit Iudex temere, & sine caussa minuere aut augere pœnas à iure statutas. Ob caussam vero vtrunque impune facere, imo etiam remittere possit, hoc tamen effugium ad prædicta edicta nõ est referendum. † Illa enim quia sub certis iussionum & sanctionum formulis sunt concepta, strictissime, præcise, & sub ipsis nudis terminis obseruanda sunt. Frustraque disputatur à Iudicibus ordinariis aut subalternis de eo quod ex Regio siue ex principali mandato, & in concilio summo, certis & indubitatis sententiis discussum

atque concluſum, pro edicto perpetuo ſiue inuiolabili lege, præcipitur obſeruandum.

59 Quamobrem † qui nimium curioſe de edictorum principalium vi, poteſtate, & obſeruantia diſputant, eamque in dubium vocant, videntur hi inobedientiæ notam ſubire, atque in ſuſpicionem malæ affectæ conſcientiæ deuenire. Quoniam autem ſupra meminimus vagabundorum ſeu erronum, quos Gallicè, *Beliſtres, comme mercenters*, Teutonicè *Verloren Cremers, verloren Ketelaers, Schoenlappers, Schotelbinders, Cuypers*, &c. qui ſub prætextu ſui opificii, & vicatim, & oſtiatim diuagantur. Non videtur alienũ

60 hîc quærere: an † vtile, inque rem eſſet reipub. huiusmodi vagabundos opifices edicto coercere, atq; in vniuerſum illud hominũ genus (qui nihil aliud ſunt quã, vt ſupra dixi, telluris inutile pondus) prorſus tollere ſub certis pœnis in ſimiles vagabundos conſtitutis? Scio eandem hanc quęſtionem in Flandria olim me præſente propoſitam, ſeu agitatam. Quibusdam ſuſtinentibus, nequaquam vtilem eſſe reipub prædictam prohibitionem, & maxime ruſticis ruri degentibus, quibus illi vagabundi, tabernarii, & opifices magno ſunt vſui ſeu commoditati. Alii qui melioris erant ſententiæ, contendebant neceſſarium eſſe, vt ſtricte prohi-

61 berentur. † Sub prætextu enim opificii ſui multa mala tam mediate, quam immediate ab illis perpetrari conſpicimus, quod eſt fundamentum neceſſariæ prohibitionis. Quod autem ii, qui contrariæ ſunt opinionis, adferunt de ruſticorum commoditatibus, quod vnum eſt, præcipuumq; eorum fundamentum, facile quidem id poteſt diſſolui. Cum enim ruſtici ad vrbem commeant (vt fere ſingulis ſeptimanis ſemel, bisve ad nundinas curru, equove fruges aut lacticinia comportant, aut eõuehunt ad ciuitatem) facile tum ſi quibus opus habeãt coemere, aut ſi quæ reficienda reſarciendave ſint ad ciuitatem ſecum apportare & adferre poterunt. Vnde non magna eis ob talium defectum eſſe poteſt incommodi[tas] maxime ſit incommodum tales artifices è villis & pagis abigere, [non] men paucorum commoditas, [po]mnium vtilitati pręferenda. [Ha]ſtionem libuit impræſentiarum [hi] monſtrare, verum ob temporis an[gu]qua hæc ſcribens, premebar, prol[i]pertractare non licuit. Non dubito [me] doctis omnibus, atque bonis viris [pro] conſultumque viſum iri, ſaluo ſ[em]liori iudicio. ſi tale aliquod edictu[m] noſtro aliquando impetretur [pro]dum; hac maxime tempeſtate, [qu]mus tot, tamque execranda [ma]

62 committi atque perpetrari. Quibus obuiandis exiſtimo, non aliud [re]eſſe præſentius, quam ſi Rex quot[an] aut ſemel ad minus, aliquot tire[s] tem vnam, duas, pluresve, procopi[a] titudine vagabundorum inſtruen[da] alium inſtrui ſineret & permitteret [hi] vagabundis (vt ante diximus) ma[i] terrori, quam grauiſſimorum qu[a] ſuppliciorum terriculamenta, & [ex] Eoque metu & terrore, ſæpe peſſi[mi] genus, in meliorem frugem [co]atque alicui artificio ſeu opificio [ad] adiungerent. Cum hoc caput de[ce] lis nauticis præ manibus haberem[us] iit mandato Regio edictum propo[ſi]ſtræ materiæ conſentaneum & con[ve] Quod non modo non alienum, ve[r]le atq; adeo neceſſarium videtur ha[c] ſcribere. Eſt enim plenius, pluraque [de] hendit, quam ſimile eadem de re [ed] Bruxellæ 4 Decembris, anno 1554 [ni] nihil erat cõſtitutum de hæreticis, [fa] & errorum defenſoribus. Illius au[te]

63 ba ſunt quę ſequuntur. † Quoniam [ad] titiam noſtrã peruenit innumerabi[les] ſim vagari homines maleficos, [me]vagos, ſine lare familiari, aut certo [do]lio viuentes, & in agris graſſari, qui [ho]num moliuntur, vt in proborum [bo]

locupletum circumuentionem, oppreſ-
rum, & perniciem conſpirent: vicatim,
que villas ruri oberrantes, atq; ſtipem o-
rem emendicantes, vel vt plurimum cō-
tionibus improbè & violenter extor-
tes, qui ſub veſperam aut noctem in
ponas popinaſq; ſeſe proripiunt, aut in
m, locaq; ab hominū frequentia ſemo-
culè concedunt. Quod vitæ genus in-
iantur, nullo quodam infortunio ad e-
tem redacti, nullave alia honeſta aut
, iuſtaq; cauſſa, & neceſſitate ad men-
tè compulū: verū tum ſola animi ab-
ne & innata nequitia, tū deniq; igna-
laboris faciendi, aut artificii exercen-
dio, quo ſibi victum, reliquaq;, quę ad
m ſint neceſſaria cōparare poſſint. Ea-
de cauſſa ſe cōferunt, deportantq; mo-
hanc, modo in illam regionem, nul-
non mouent lapidē, omnemq; occa-
venantur. vt cum in locis ſunt pere-
aduenæ & incogniti. paſſim depræ-
, rapiāt, graſſentur, cumq; miſeris ru-
de vita eorū fortunisque tranſigant &
uant. Vtq; ſemel omnia dicam, mo-
omnes & machinationes excogitant,
bus minitando, idque genus aliis frau-
tis & violētis artibus alicundè ab in-
torqueant, quo vitā diſſolutam & i-
am, nequiter & luxurioſe tranſigant:
mpocum priuatorū, totiuſque reipub.
commodo, & ſubuerſione. Quumque †
cera certo comperimus non paucos eſ-
terillos, qui ſub prætextu & vmbra re-
onis, peſſimis infecti ſectis, huius ſæcu-
erroribus, concionentur ſiue Euange-
magāt, Pſalmoſque ſuo quodam modo
ulatos, eiuſdemque farinæ cantiones
antent, quibus populū ad turbas & ſedi-
commouēant & exuſcitent. Quod
liis ſæpe diplomatis prohibitum eſt, at-
e vt res eſt plena periculi & diſcriminis,
neutiquā toleranda. Hoc verò ipſo tem-
re peropportune à Regia noſtra Maieſta-
literas acceperimus, quibus certum trire-
mium numerum inſtruere ſibi in animo
eſſe ſcribit, neq; facile tam breui ſpatio, a-
liis è regnis & regionib. ſuis recuperare poſ-
ſit iuſtam remigum ſeu mācipiorum mul-
titudinem: vtque eam ob cauſſam diſquiri
mandaremus, an ne certa maleficorum
copia in his inferioris Germaniæ regio-
nibus colligi poſſit, qui labori nautico
idonei ſint, atque ergaſtulorum nautico-
rum relegationi meritò addici poſſe vide-
antur. Nobis viſum fuit eoſdem vagabun-
dos, & id genus alios maleficos ſupra no-
minatos huic negocio triremium valde eſ-
ſe opportunos. Sic enim inferioris huius
Germaniæ prouinciæ inutilibus, & perni-
cioſis reipub. hominib. repurgabuntur. In
locum autem pœnarum capitalium per di-
plomata indictarū, cedet condemnatio ſeu
relegatio in ergaſtula nautica. Ideoq; in-
ſtanter à te poſtulamus atq; flagitamus, ti-
bique adeo R. Maieſtatis nomine expreſſim
& definitè iniungimus, vt confeſtim, & ſi-
ne vlteriori mora, aut procraſtinatione, ca-
pi & manus iniectione apprehendi iubeas
omnes mendicos, graſſatores & errones ſu-
perius dictos, qui reperiētur in iurisdictio-
nis tuæ limitibus & diſtrictu, eosque man-
dari cures ſtrictæ, tutęque cuſtodię. Deinde
tui erit muneris, actionem mox in eos in-
ſtituere, litemq; proſequi & lege agere, ſe-
cundumque edicta hac de re edita. Effici-
esque vt lis in eos conteſtata ſummatim, &
diſceptatione compendiaria definiatur.
Quocirca authoritate noſtra interpoſita
conceſſimus & adhuc concedimus hoc edi-
cto, (vſque ad reuocationem) vt Iudices &
Magiſtrat' pœnas capitales, ſeu vltimi ſup-
plicii per Principum conſtitutiones indi-
ctas, conuertant & cōmutent in relegation-
nem ad vincula nautica, tam aduerſus va-
gabundos, quā id genus quoſcunq; malefi-
cos, modo ſani ſint, validi & robuſti, idonei-
que ad triremiū labores ſuſtinēdos implen-
doſque, vtq; eos adiudicent & condemnēt
ad perpetua vincula, nulla ſpe reliqua, has

in regiones vllo vnquam tempore reuer-
61 rendi. † Exceptis tamen iis, qui grauibus & enormibus delictis obnoxii erunt, & culpabiles, aut hæresiarchæ sint, & schismata, pernicioſaque dogmata diſſeminaſſe in populum, reſque in repub. nouas, periculoſas, & offenſionib. plenas moliti fuiſſe conuincentur. Qui omnes, propter exemplum, puniendi ſunt pœnis quę in diplomatis indictæ ſunt, neq; hac noſtra cõſtitutione cõ-
66 prehenduntur. † Emergentibus verò hinc inde difficultatibus, quarum ex circunſtantiis appareat quoſdam ex dictis mendicis & facinoroſis non eſſe morti adiudicandos, imò nec ad perpetua nautica vincula condemnandos: permiſſum erit iudicibus magiſtratibus ἐπιεικείᾳ, & moderatione vti, vt eos ſcil. cet condemnent ad certum, atque determinatũ aliquod tempus: ita tamen vt non ad minus, breuiusq;, quam ſex annorũ ſpatium. Quo temporis curriculo exulum proſcriptorumq; loco his in prouinciis habebuntur, neq; poterũt intra idem tempus in has regiones tutò redire, etiãſi effractione aut fuga ex ergaſtulis euaſerint. Quos inſuper cõdemnatos curabis ſtrictè tutoq; in loco cuſtodiri, & aſſeruari, donec de loco edoctus futuris, quem ad locum deduci debeant, vt poſtmodum tradantur, dedanturque in poteſtatem eorum, quib. à Regia Maieſtate eos excipiẽdi cura cõmiſſa erit atque negotiũ. Et vt perſoluantur ſumptus tam in victũ, quam in aductionẽ impenſi, reliquęq; expenſę in eodem captiuo effuſę, intelligimus vt illa omnia recuperẽtur, refundantur q; ex iis, quæ ab officii tui adminiſtratione prouenient, tibique accepta ferentur, vt par erit in computu tuo & rationib. Quod ſi verò officii tui functiones tantis ſumptib. non reſpondẽrit: dabitur opera vt à Curia tibi quod vltra impenſæ factum erit præſtetur, refundaturque, cum rationum tuarum editione iuſta aſſertione confirmata tranſmiſeris: Vtautem diligentiam, quam hoc in negocio præſtiteris certo
cognoſcamus, recte & conſulto, pro-
cio facies, ſi nos certiores feceris, qua-
metro ſint idem rei ſeu captiui. Qu-
modum determinemus atq; con-
de tempore & loco. De Tempore qu-
vt ad conſtitutũ tempus parati ſint
tranſuectioni. De loco verò, vt is cui
ſtituatur, ad quem deuehantur, hac
in re omnib. modis vide & cura, vt
iſſe officio tuo videaris. Actũ Bru-
67 Ianuarii 1561. † Poſtea ad dubitatio-
rundãaddita fuit ſuperiori edicto, e-
te, quæ de hæreticis loquitur, talis i-
tario Numquã eius fuimus propo-
adhuc ſumus, vt hæretici pertinaces
mati, & præfracti, in q; erroribus ad
vſq; conſtanter permanentes, ſine
ptiſtæ ſint, ſiue alterius ſectæ ſeu
comprehendantur ſub cõſtitutione
qui ad triremes, ſeu ergaſtula nauti-
mnandi ſunt & mittendi, edita &
gata. Verũ in eos exempla edẽtur,
men eorũ, hæreſiſq, qualitas & cir-
68 deſiderare videbuntur. Quæ † qui
ſtans atq; pertinax hæreſis æquipara
mini læſę Maieſtatis: & iure, legeq;
& numeratur inter atrocia & enor
cta, quæ nominatim excipiuntur
cõſtitutione. Actum Bruxellæ 15. Fe
1561. Pro huius autẽ noſtri capitis
ſeu colophone libet quædã ſigillati
cere, quæ ad preſentem triremiũ
imprimis facere conducere q; vide
69 Primo itaq; obſeruandũ † quo a
dicti remiges ſeu mãcipia nautica
tur, & quis eis victus diurnus ſubmi
tur, tum quib. horis, quo loco, & qu
tecti ſiue inſtrati dormiant, quib.
modis ſeſe exerceant, cũ à remigando
tionem habent. Itaque cũ ad trirem
demnati deducuntur, veſtimẽta ei
detrahũtur, & crines piliq; à vertice
calcẽ nouacula abraduntur, vt mun
ſint, atq; tutiores à pediculis, pulicib
cibus, & id genus alii verminibus

…infectis, & fere ex sudore generatis, …de induuntur subligaculo nautico, & …rula ex vili rudique panno confecta, ad …us usq; propẽsa, quæ est eius coloris quẽ …ruchus pronota gestat siue discrimine …li, tũ autem Gausapina eis iniicitur seu …is talaris ex panno villoso cum cucul- …à tergo ad instar mantelli Irlandici de- …lente, capiti verò imponitur pileolus è …no, altior & eleuatus, eiusdẽ cuius subu- …coloris. † Moxq; catenæ eis iniiciũtur 72
…paulo plus minus vlnarũ alteri pedi …ctæ: eorum quidẽ qui à puppi proram …is dextrum tenẽt latus, sinistro: qui ve- …rum dextro. quę vtrinq; commutatio …diuersitas accidit, vt facilius & commo- …tãbi, quam illi remigẽt: Grauitas enim …ę tẽdit ad medium triremis. Quo † ad …am autẽ eorum quotidianum, cõmu- …eos accepimus vesci pane cibario seu …do, qui panis nauticus inde est appel- …tus, vt plurimũ est vetus, mucidus, sor- …idus, vermibusque repletus: vt autẽ …dicat & gratiorem contrahat saporem, 73
…fere eum intingunt in modum offe- …poru, seu ad sitim restinguendam aqua …is eis præbetur. idq; eis bis in die datur 74
…tionatim, & certo demenso seu mẽsura, …m videlicet in mari sunt, aut in locis …ilibus ad conflictum seu naumachiam …ti expeditique, nisi fortassis difficiles 75
…ordinem labores capere & exantlare …gantur: tum enim ter aut quater cibus …potusque administratur. Cum vero …tin portu aliquo, aut in amicorum so- …umque prouinciis resident, tum tan- …eis panis nautici & aquæ conceditur, …tũ sat est, quantũq; desiderant. Quin- …interdum lautius multò tractantur, …tur enim illis iusculi sorbitio in scutellis …ceis, è fabis aut pisis cum allio, cæpis & …conditis, aut ex oriza, faseolis, cicere, & …genus aliis leguminibus. Nonnunquam …cum in portu & stationibus feriantur. 76
…Distribuitur eis panis recens, è fabis, a- …liisq; leguminibus coctus, admixto paulu- …lum frumenti, vtq; melius corpora eorum …reficiantur, hilariusq; victitent, indulgetur …eis aliquando iusculum ex oriza in iure car- …nium decocta, aut cum lardo ex aqua cocto, …aut cum carne salsa bubula. Cum autẽ ex- …cursiones faciunt, & in loca hostilia præda- …tum emittuntur, distribuuntur eis edulia …ex prędis quas reportarunt, & pro potu aqua …datur aceto mixta, aut vino permista & in- …cocta. † Dormiẽdi seu quietis nullã certam …horã, nullum determinatũ tempus habent, …verum vigilare eos oportet, & in quamlibet …horã aut potius momentũ, quo appellãtur, …expergisci. Adeo vt eodẽ in loco sint apud …Trierarchũ remiges, quo sunt apud locato- …res equi meritorii. Cum autẽ quiescunt, in …tunicis suis talaribus catenati per sedilia re- …cumbũt, raroq; & nõ nisi Trierarchi indul- …gentia sanis, validisq; matta cõceditur, pro …sedilis longitudine & latitudine. Cum à re- …mis vacationẽ habent (quod fere contingit …quum vento secundo, propitio, & in pup- …pim delato aguntur,) remigib († quos Ita- …li forsaires vocant, quia inuiti & nolentes vi …in triremib. siue ergastulis detinentur) cõ- …ceditur † vt se quisquis exerceat tali opifi- …cio, cuius est peritus & artifex, & ex eo quic- …quid tandẽ poterit lucretur, lucriq; plenum …habeat ius & arbitrium. Poteruntq; sibi eo …ex lucro edulia potũq; cõparare. † Est enim …in vnaquaq; triremi popina, in qua omnis …generis cõmeatus vitę nauticæ accõmodus …vænum exponitur, vinum nempe, panis, …caseus, nuces, cæpe allium, salsamẽta, & id …genus penus nautici. Qui verò non sunt …tam industrii, vt alicui se artificio dedant, …impune ludũt aleam, chartarum, aut id ge- …nus alios ludos, vel etiam otium sectantur, …& quieti se somnoq; dedunt. Prædicta au- …tẽ lucra nemo eis iure tollere & auferre po- …test, quemadmodum neque tolli potest pe- …cunia, quam interdum à notis cognatisque …gratuitò aut precariò recipiunt. † Hoc enim …illorum est peculium nauticum. Nõ tamen

semper eis conceditur ociari aut sibi viuere, cum à remigando vacant. Verum vbi aqua dulcis eis deficit, aut ligna desunt, aliaque id genus ad triremes necessaria, catenis soluti in littus inermes exponuntur, armatis custodibus, vt à fuga eos prohibeant, comitantibus, itsque rebus necessariis comparatis & in nauim comportatis, in pristina ergastula reducuntur. Nonnunquam in terram expositi à custodibus in proxima emporia deducuntur, vt merces, si quas habeant vænales, facilius diuendant, ipsique alias coemant, omnisq; generis instrumenta, ad opificium quisque suum exercendum apta & commoda comparent, præter ea tamen quibus compedes catenasve præcidere & amputare possint, vt sunt serræ, limæ, secures, mallei, scalptra, dolabræ. & id genus
77. similia. † Iam descendamus ad delicta, quæ communiter in triremibus, inter prædictos remiges cõmittuntur, pœnasque iis & supplicia ordine subnectamus, primo itaq; delinquunt quum remigare recusant, aut in remigando discordant, cumque ad triremis munia implenda seu obeunda non sunt parati, vt cum triremis obuersenda est, aut detorquenda, cum vela facienda, aut contrahenda, cum figendæ sunt aut tollendæ anchoræ, cum erigendus aut dimittẽdus malus, vel scapha in mare eiicienda, aut in nauem recipienda, cumque suo tempore regumentum triremi siue de nocte siue interdiu non imponunt. Peccant etiam cum à Nauarcho signo de nocte dato, nõ se statim ad somnum sine turbis & strepitu componunt, tum autem non leuiter delinquunt cum lites inuicem aut pugnas sine licentia exercent. Hoc etiam inter delicta connumeratur, cum subuculam iussi non exuunt, quo expeditiores, promptioresque reddantur ad opus & labores alacrius faciliusq; subeundos, cumque econtra laboribus defatigati & sudore passim defluentes, subuculas, tunicasque talares non induunt: fere enim Trierarchus parem eandemq; de iis curam gerit, quam in præiis de equis gerentes. † Grauissimum vero atque am-
78 ctum est eorum, qui ignes flãmasq; tere in triremem eiusque munimen huntur, quod traditionis crimen dias appellitant. Enarratis delictis, plurimum inter ergastularios acci-
79 sentaneum est † coercendi puniendos & genera subiungere. Illæ itaq; næ quæ citra mortem inferuntur, tribusque mediis siue instrumentis tur. aut enim veniri. aut tergo, aut pedum totidem verbera infliguntur. Trierarchus decreuerit, arbitratu-
80 rit. media autẽ seu † instrumenta ui taurini, bubuli, equini, aut mulae fustes è salictis digitales, & funes innoditæ. Quæ pœnæ citra mortem quil euiora delicta commiserunt qualia sunt quæ primo supra loc mus. Cum vero corporaliter puniu trema que in eos exempla eduntur, put eis detruncatur, aut ex malo su tur, aut sacco incluſi, aut insuti in iiciuntur, aut vtroque pede diuisis remes alligati, triremibusque inc mis disiunctis, dilacerantur, quod uionibus & atrocibus delictis, cum
81 nis aut insidiarum rei condemnant pius autem cum naumachia opus tare, & cum hostibus confligere, pro arbitrio & libidine non satis remis incumbant, de facto in eos chus crudeliter desæuit & anim Huic nares, illi aures, alteri brachia, aut caput (si libuerit) amputat, que præcisis alios furiose cadit & vt eos ad diligentius remigandum, luti territamento, attonitos & cons in rebus prope desperatis cohortetur.
82 de † curatione ægrorum dicendum detur, ad quam quidem facilius, commod usque obeundam pro mo consuetudine obseruatur, vt quilibet rarchus peculiares sibi habeat

…os & chirurgos, illos quidem, vt æ-
…& ab eis illorum conscientiis, corri-
…do, terrendo, erigendo, consolandoque
…sintaneum adferant remedium, hos ve-
…ægra affecta & laborantia corpora, pro
…rerque munere visitent recognoscant,
…rent & confirment. Plerique etiam Trie-
…chimes eosdem in sua quisque triremi
…nos habere consueuerunt, singulæ sal-
…triremes suum habent chirurgum. Æ-
…autem ad remorum labores nunquam
…pellant, nisi in maximis sint difficili
…aut angustiis constituti, cum forte por-
…aliquis subeundus est; aut triremis ab 85
…bus eripienda, aut ad hostes remorum
…pellenda est, atque incitanda. Medico-
…qui de iis curam gerunt, muneris est, o-
…is quibusque atque recentioribus ci-
…, qui tanta triremium inopia & calami-
…recuperati poterint, infirmorum vale-
…dine consulere. Cum in portu per dies ali-
…constiterunt, necessitasque incumbit, 86
…ex porto in mare sit proficiscendum,
…ubi est negotium, vt ægros passim recē-
…si quos inter eos reperiat, de quorū vita
…valetudine certis signis desperet, Trie-
…chius sa & mandato in vicinam regionē
…nuntur, (ne triremis inutilibus, nulli-
…usui futuris mancipiis prægrauetur.)
…que loci incolis, si qui sint, eorum cura
…commendatur, si vero nullius hominis
…copia, fato fortunæque committuntur.
…Quique inter maritimas profectiones mo-
…tur, in mare proiici consueuerunt: qui
…rem in naualibus seu stationibus vitam 87
…morte commutarunt, in proximo lit-
…sepulturæ honore afficiuntur. Toto se-
…superiori tractatu de condemnatione ad
…stula nautica diximus, eaque tempora-
…quoniam vero ii qui ad tempus sunt da-
…ti, tempore illo finito, iure lꝛgeque ex
…stalis liberantur, † obiter hic videntur
…dam de libertate siue emissione man-
…rum nauticorum quantum propositi
…stro sit erit, necessario subiicienda. I-

taque qui ad tempus erunt condemnati ad triremes, impetrabunt condemnationis suæ formulam authenticam, quam mox vbi triremem fuerint ingressi, in tabulas quę de mancipiis seu remigibus habentur, referri curabunt, & penes se toto seruitutis tempore eandem formulam authenticam diligenter asseruabunt quam nemo, ne Trierarchus quidem, ab eis tollere, aut subtrahere potest: tempore verò condemnationis completo, Trierarcho formulam suam exhibebunt, petentque, vt secundam eam liberi ab illo pronuncientur emittanturq;, & †persoluent pro libertatis precio ternos nūmos aureos, quorum primus Trierarcho cedet, pro neruorum, fustium, funiumque quibus eos coercuit, vsu & impensis. Alter accēso siue administro tritemico pro compedum, catenarum, similiumque ferramētorum sumptibus & dispendiis. Tertius verò scribæ seu graphiario, pro referendis in acta condemnationum formulis. † Quod si vero Trierarchus in mora est, eosque condemnationis eius ipso tempore soluere emittereque recusat, dabunt operam iidem ad tempus condemnati, vt à iudicibus, magistratibus, aut dominis, qui eos condemnauerint, literæ ad Trierarchum impetrētur, quibus postulabunt, vt quoniā condemnationis tempus sit impletum, liberi ab eo solutique emittantur, idque si facere recuset ad vltimum & extremum subsidium confugiendū erit, & repræsaliis habita à Principe licentia, vti contra eum poterunt. De quibus vide supra latius, cap. 98. De pignorationibus (vulgo) repræsaliis. † Fere autem eos liberare recusant, qui triremi magno vsui sunt, & omnino necessarii, vt structores, seu archimagiros, symphoniacos, seruos & precones, extremos remiges in vltimis vtrinque scdilibus locatos: illis enim maximus remigandi labor onusq; incumbit, neque ad hoc, nisi fortissimi quique & robustissimi deliguntur: tum vero vix vnquam liberātur, qui nauicularię periti sunt,

quique naues construere & reædificare norunt: propter assiduum eorum in triremibus vsum, operas, commoditatem & necessitatem, quodque non facile neque statim alij recuperentur, qui eis in artem laboresq; succedant, difficillime multisque molestiis vix tandem liberi euadent, nisi maximum cognatorum necessariorumque studium, diligentia, & conatus interueniant. Possem multa de iuribus & priuilegiis triremium congerere, & in medium hoc loco adferre, sed breuitatis studio, necaput hoc crescat in immensum, iis supersedere satius
88 esse visum fuit. † Hoc vnum adiiciam, quod etũ omnes remiges siue ergastularii, eodem pariter iure sint & conditione, euenit tamen
89 vt † Trierarchi volũtate, nutu, & indulgentia, si qui sint inter eos nobilitate & prosapia insignes, aut diuitiis locupletes, à remigandi onere, & eiusmodi muniis seu laboribus nauticis excusentur, & immunitatem consequantur, ea tamẽ conditione, vt ipsorum sumptibus & impensis, alium qui illis obeundis implendisque aptus sit & idoneus, substituant: habent enim plærunque nonnullam nobilitatis & diuitiarum rationem & respectum. Verum hæc omnia consistunt in Trierarchi nutu & arbitrio. Qui plura de triremium priuilegiis desiderat, il[egible] bellum, D. Antonii à Gueuara [illegible] Mondonetensis Confessoris, archiep[illegible] synarii, consiliarii, & historiographi [illegible] quondam Caroli Quinti, quem insi[illegible] De muniis, laboribus, & priuilegi[illegible] mium, deq; inuentoribus nauicularia[illegible] artis gubernandi naues, qui libellus [illegible] sale & lepõre refertus, facile lectori[illegible] propter festiuum argumenti genus, [illegible] mendabilis & plausibilis: mira enim [illegible] inter medias huius vitæ ergastularia[illegible] rias & calamitates ludit & iocatur. Q[illegible] ro de triremibus similibusque nauib[illegible] gis & earum formis seu figuris exant[illegible] te desumptis, iustum tractatum de[illegible] operæpreciũ fecerit si euoluat li[illegible] Lazari Baifii de re nauali, quem co[illegible] ad l. 2. ff. de capt. & postlim. reuers. & [illegible] dempt. ab hostib. Atque hæc sunt, q[illegible] cii nostri ratione, de ergastulis naut[illegible] iter dicenda esse duximus. Cæter[illegible] quæ restant ad hoc cap. facilia sunt. [illegible] que operam nostram æqui bonique c[illegible] lite, qua prodesse communibus studi[illegible] tra cuiusquam tamen vel iniuriam [illegible] dem cupimus.

CAPVT CLIV.

De executione criminalis sententiæ.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 154.

1
2 *Executio criminalis,* { *In magno Concilio committitur Procuratori generali vel ipsius vicario cum stiariis.*
{ *In concilio Flandriæ committitur Præsidi Comitis, qui semper Præses est Castri Gandensis, vel aulæ Hyprensis, vel Præsidi alio proximo.*
3 { *In aliis Senatibus committitur Præsidi loci.*
4 *Mulier prægnans non debet dari vltimo supplicio, donec pariat.*
5 *Mulier damnata consequitur per partum, quod non potest consequi per seipsam.*
6 *Ratione adiuncti inseparabilis permittitur, quod alias non permitteretur.*
7 *Mulier prægnans damnata, vltimo supplicio, quod possit confinari.*
8 *Mulier damnata in amputatione membri, si est prægnans, executio defertur.*
9 *Muliere prægnanti damnata & conseruata postquam peperit, erit etiam conseruanda spatio modo compos de nutriri non possit.*

ost varia criminum genera, post ea o-
mnia, quæ criminum rationem, natu-
, exceptionem, liberationem, vel aggra-
tionem cum circunstantiis concernere
debantur, restat, vt nunc epilogum atque
o extremũ actum agamus, & nõnihil de
iminum executione dicam*, iuxta varie-
rem locorum. In † magno enim Concilio
curator generalis (is enim Imperatoris
rie ex suo officio solus sustinet) aut ipsius
rius aut substitutus procuratore gene-
absente, partim ex officio, partim ex sen
tenetur ad executionem criminalem
gendam, & eam curare solenniter (si ita
t sententia) cum hostiariis producere
actum. † In cõcilio vero Flandriæ execu-
committitur, primo Prætori clementiss.
Comitis, aut augustissimi inuictissi-
Imp. ad hoc requisito. Isq; Prætor fere
est Prætor antiqui Castri Gandensis,
ulæ Hyprensis, aut alius quispiam
, proximus eo loco vbi camera resi-
am habet: cum assistentia Procurato-
generalis, & hostiariorum. In aliis autem
atib. particularibus, siue iam his duo-
dictis inferioribus, ipsa criminalis exe-
iocõmittenda est eiusdem senatus præ-
i, vel ipsius vicario, qui in suo officio
cipis vices refert. Antequam præsens
absoluam, decreui aliquot quæstio-
huic materiæ congruentes adiicere. Pri-
. Vtrum mulier prægnãs † debeat da-
imo supplicio, antequam pariat? Huic
pacto potest satisfieri, per l. Impera-
2. & ibi Bart. ff. de statu homin. Quod
er prægnans nõ debet dari vltimo sup-
io, donec pariat. Et nota, quod † mulier
nata cõsequitur per partũ quod nõ po-
cõsequi per seipsam. Itẽ † ratione adiun-
ermittitur aliquid, quod aliàs non per-
retur. Ad primum opponitur per l. Si
ssionẽ, C. quod met. causa. Solut. hic
iungit ratione necessitatis, ne patiatur
detrimentũ, propter delictum ma-
Opponitur ad secundum per l. 1. C. si in
cõmuni eademq; causa in integrũ restitut.
postuletur, nõ soluit. Solutio Bart. quod aut
est adiectũ separabile aut nõ: primo casu lo-
quitur contrariũ. Secundo casu loquitur d.
l. Imperator 2. Quærit glos. hic loquitur de
muliere libera: nũquid idem in ancilla? Di-
cendũ quod sic; quantũ ad hoc vt obseruari
debeat. non quantũ ad hoc vt liberũ pariat:
quia in ancilla est eadẽ ratio, & sic idem ius,
7 vt l. Illud, ff. ad l. Aquil. Secũda q. Quærit †
gl. in l. Imperator 2. ff. de sta. hom. Quid si
mulier ista debeat deportari, vel confinari
hodie an possit, nõ obstãte partu? & videtur
quod sic: quia d. l. Imper. 2. loquitur in vlti-
mo supplicio. In contrariũ tenet Guil. quod
mulier ista non deportetur, si partus ex hoc
habet detrimẽtum; quia est eadem ratio in
hoc, quę in vlti. supplicio; si vero partus nõ
habet detrimentum, quia potest nutriri ali-
bi, sicut hic, tunc dico quod posset, l. Ex fa-
cto, §. Ex facto, ff. Ad Trebell. nec obstat
quod hic dicitur de vltimo supplicio? quia
ponitur ad maiorem exacerbationem. Ex
hac ratione dicunt Doctores, prægnantem
non cõpelli testificari si ex hoc partus incõ-
modaretur, arg. prędictorũ. horum etiã me-
minit D. Bart. in d. l. Imperator 2. Tertia q.
8 Quid † si mulier damnata esset in amputa-
tione mẽbri, an seruetur, donec pariat? & vi-
detur quod nõ, vt in d. l. Imperator 2. quia
illa lex loquitur de vlt. supplicio. In contra-
rium est veritas; vt in corpore de collat. §.
prohibemus. colum. 9. vbi comparantur
mutilatio membri, & vltimũ supplicium.
Item, quo ad iurisdictionẽ æquiparãtur; vt
l. Imperiũ, ff. de iurisd. omnium iudicũ, &
ista est veritas. Sed nũquid debet examinari
interim? Dic quod sic: nõ tamen torqueri, vt
l. Prægnantis, ff. de pœnis, & huius vltimi
memini supra, cap. 41. Qui à tortura sint
9 excusandi. Quarta q. Mulier † prægnans est
conseruata, peperit. Officialis vult eam tra-
dere vltimo supplicio, dicit ipsa, si tradis me
vltimo supplicio, periculum est, ne infan-
tulus pereat: an debeat conseruari? Gui-

tenet quod non conseruetur, amplius per textum ibi, donec partum edat, &c. In contrarium videtur, quia eadem est ratio in illo casu sicut quãdo prægnans est, ergo idem ius: vnde conclude, quod si commode per alium non possit nutriri partus, debet conseruari, vt præallegatis iuribus Bartolum in præcitata l. Imperatorem, ff. de statu hominum, num. 6.

CAPVT CLV.

De Carnifice.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 155.

1 *Carnifex executione sua non peccat.*

2 *Carnificum executio fit variè:*
- *Igne.* — *Raptatu.*
- *Gladio.* — *Puncturis.*
- *Puteo.* — *Abscissionibus.*
- *Dissectione* — *Truncatione.*
- *Rota.* — *Perforatione.*
- *Furca.* — *Euulsione.*
- *Patibulo.* — *Flagellatione, &c.*
- *Tractu.*

3 *Carnifex non sit occidendo homicidii reus.*
4 *Carnificem ab homicidii crimine tria sunt quæ liberant.*
5 *Carnifex multis modis homicidii crimine astringitur.*
6 *Carnifex cur omnibus tam sit execrabilis.*
7 *Carnifices quales sint constituendi.*
8 *Carnifices nequam qui sint.*
9 *Carnifices boni & verè Christiani qui sint.*
10 *Carnifex quibus officiis bonam inibit gratiam apud populum.*
11 *Carnificis boni præsentia nullum locum reddet execrabilem.*
12 *Carnifex in tutela & protectione est Principis.*
13 *Corpora cur in Patibulo, in Rota aut in Furca relinquantur.*

EXecutor sententiæ & iustitiæ instrumẽtalis minister, habetur ipse lictor, seu carnifex: qui tametsi odiosum apud omnes sustineat nomen, quod cruentum, tyrannicum, & quasi parum humanum videatur
1 exercere officium, nihil tamen † in conscientia peccat, nec coram mundo, nec coram Deo, qui totius iustitiæ fons est, origo, & author. Ex iustitiæ enim mandato peragit, quicquid facit iustitiæ, imo Dei (iuxta D. Paulum) minister est, non suorum affectuum, &c. Non frustra, &c. In officia, & c. Non
a (ff. 23 q. 5. Atq; hîc † obseruandum est per lictorem executiones varie fieri, [illegible] tentiarum varietatem: nempe, [illegible] gladio, puteo, dissectione, rota, [illegible] bulo, seu cruce, tractu, seu raptatu, [illegible] ignitarum forcipum, abscissione [illegible] catione, aut perforatione linguæ, [illegible] ne digitorum, aut pollicis, abscissio[illegible] cularum, virgis & flagellis, cæsione, [illegible] his infinitis similibus, iuxta morem [illegible] vniuscuiusq; loci, quæ magistratus [illegible] rorem maleficorum decernit, & ad [illegible] puniendum instituit. In quibus sup[illegible] rum generibus irrogandis carnifex [illegible]

…m est) minimè peccat. Neq; † in capitali …plicio inferendo, sanguineq; fundendo …icidii reus tenetur, nõ magis quam lu… ipse morti adiudicans, aut assessor, aut …tis, aut accusator, dummodo (seruato or… rerum iudicio) reum ad mortẽ quã …eruit cõdemnatum, quouis genere mor… sibi præcepto ex zelo iustitiæ mortem …ligat. Nam in suo officio non propriis …uit affectibus, sed iusti Iudicis imperio …et Ipsique Iustitiæ (quę virtus est) suum …isterium ex legitimo mandato & ordi… modo præstat. Quod idem ipse Au… …ius confirmat, dicens: Non ipse oc… …it qui ministerium debet iubenti, sicut …miniculum gladius vtenti, quemadmo… …nec ille minister peccauit, qui iubente …id interfecit illum, qui Saulem Regem …abatur occidisse, 2. Reg. 1. Nec illi iuue… …qui eodem iubente peremerunt Baa… …& Rechab fratres, qui occiderant Is… …seth, Saulis filium, quamuis in gratiam …id id fecisse iactarent, 2. Reg 4. Neque …nias filius Ioiadæ, qui iussu Salomonis …oniam & Ioab regni insidiatores inter… …it, 3. Reg. 2. Et vt semel dicam, sicut mi… …authoritate Principis hostem interfici… …non peccat, sic nec minister iustitiæ iu… …is authoritate ac iussu fretus latronem …alios sontes occidens, peccare censebi… …. † Tria enim sunt quæ Carnificem ab …icidii crimine, imò ab vllo peccato, in …officio purgant & liberant. Nempe, …ssa iusta, scilicet ob quã occidit & mor… …infert. Culpa enim peccantis eam …rem meruit. Et ob eam Dominus, E… …22. præcepit, Maleficos non patieris vi… …. Ordo iuris, qui non suæ voluntati, …Iudicis imperio paret, qui legitimæ po… …tis authoritatem habet, & ad quẽ ma… …i damnandi sunt, Numer. 35. & Deut. 21. …mus iustus, quo & Iudex, & Iudicis mi… …r Tortor, solam iustitiæ promotionẽ …iant, per quam malum puniendum est, …respublica quieta seruetur, & gloria Dei magis eluceſcat. Quocirca lictores in qui-
bus ista tria desiderantur, ab homicidii cri-
mine, aut coram Deo, aut iustitia seculari
5 nõ sunt immunes. Multis † enim modis in
hanc peccandi labem incidunt, scilicet si in-
iussu iudicis id faciant. Si iussu potestatem
nõ habentis, homicidii rei sunt, etiã coram
tribunali seculari. Si amore pecuniæ id of-
ficii expetunt & peragant. Si odio aut liuo-
re vindictæ. Si ex libidine aut delectatione.
Si ob auram popularem, ac laudem suum
munus exequãtur, aut immitius sontes ple-
ctunt, homicidii rei sunt coram Deo. Hinc
6 fit † quoniã huiusmodi vitia in Carnificib.
plerunq; regnant, vt & ipsi passim locorum
omnibus sint exosi, & execrabiles, odium q;
vulgi in se prouocent, nempe quod non
zelo iustitiæ, neque cum tanta commisera-
tione & humanitate suum officiũ exerceãt,
quæ ipsos deceret & amabiliores redderet,
sed omnibus sceleribus inquinatissimi in-
sibi commissos patientes reos desæuiunt, i-
psos tractant, raptant, perdunt, & mactant,
non secus quàm si beluam conficerent. &
in tam crudeli ac tyrannica executione gio-
riantur. Reis interim merita supplicia ex-
probrãtes, & æquò seuius & citius ipsos ab-
ripientes, nõ secus quàm si propriæ bili po-
tius inseruirent & affectibus, quam rationi,
Iustitiæ mandatrici. Atq; ideo euenit, vt i-
psi non tantum exosi, sed etiã crudelissimi
tyranni habeantur: adeò vt quoties virum
crudelem indicare cupimus, eum carnificẽ
7 exclamemus. † Optarem igitur ego, vt Of-
ficiarius quiuis ac Iudex (quantũ in ipsis e-
rit) cum iudicio ac diligenter deligant Car-
nifices, qui ab iis vitiis sint liberi, & incul-
pati, quib. plerũq; tales sunt obnoxii. Nem-
8 pe qui non sint † aleatores assidui, publici
scortatores, calumniatores improbi, bla-
sphematores impii, sicarii, fures, homicidę,
latrones, aut qui similibus vitiis nec sunt,
9 nec fuerũt obnoxii. Sed † eligant bonos, in
officio suo gnaros, certos, & imperterritos,
præterea probos, mites, humanos, commi-

fericordes, affabiles, qui honestum opificiū exerceant, qui torquēdos reos mitius alloquantur, clementer tractent, piè humaniterque consolentur, ad Christianam patientiā cohortentur & ad certam in Deum fiduciam, cui & viuere, & mori lucrum erit. Neq; hic mihi occinat quisquam hoc solius confessoris esse officium, quum in extremæ vitæ periculo quiuis Christianus alteri meritò debeat esse loco confessoris, & in rebus afflictis solatii præstare remedium. Quod nulli opportunius ac felicius, quàm (excepto confessore) ipsi Carnifici præstandum relinquitur, qui vitę finem clausurus est vltimum. Proinde quisquis erit huiusmodi delectus Carnifex, is ad talem executionem nunquam accedat, nisi prius memor sui, secum expendat & cogitet quanta sit humana fragilitas, atque hinc de lapsu doleat, & de infligēda morte rei ex animo commisereſcat. Deo interim protestans, & confitens se nulla ratione interfecturum illum, nisi iuberet legitima authoritas, nisiq; sciret esse præcepti diuini, vt criminosi tali vel tali auferentur supplicio. Roget præterea, & obtestetur Deum, vt quod iustum est, iuste exequi possit, ad commodum & ad vtilitatem totius Reipublicæ Christianæ. Supplex quoque reum, qui plectendus est, orabit vt sibi mortem condonare dignetur, quam iubente Iudice Dei ministro illaturus est ipsi. Si opportunitatis ratio interim permittat, ipsum Deo suis precib. commendet, & populum ad preces quoque pro ipso fundendas inuitet, & ad sacras eleemosynas pro ipso præstandas imploret. Idemque etiam post peractum officium perage-
re curet. Neque ipsum huiusmodi piarum
actionum vnquam aut pudeat, aut pœniteat, qui talibus Christianis officiis reum
Christo lucrifecerit, sibi quietam conscien-
tiam conciliauerit, †odium sui dispulerit,
& bonam gratiam & laudem apud quosuis
sibi pepererit. Postremò †vsitatā ac vi-
tiosam illam vulgi opinionem suis inculpatis mo-
ribus refellet, quæ putat eum locum infa-
stum esse, & execrabilē, in quo sit C...
Neq; funestabitur (cōtra sententiam ...
ronis) ob præsentiā Carnificis vlla ...
Cicero enim nimis Ethnicè, de spe...
Carnifice sentit, nobis Christianis ...
liam mentē de hoc magistratus offi...
ministerio esse cōuenit, qui nō ...
iniustis hanc legē esse positā, atq; ...
ticam iuris partē ad gloriam Dei, & ...
tranquillitatē directe spectare, & Car...
(siue magis iustitiæ executoris) of...
12 processus esse necessarium. Quocirca †...
iam ob officii sui necessitatem, in ...
securitate est Principis, vt nefas sit ...
officii (quam vocant) vtilitatē aut...
aut vim vllā inferre, adeo vt hunc ...
taleq; factum Princeps capitale crim...
yoluerit, vt habet Augustin. Impet...
Quintus, de capitalium iudiciorum ...
tutionib. artic. 97. Occurrit †& alio...
cuius nequaquam memini in prin...
xemplaribus, operæpretium itaq; e...
hic non omittere, qui audiui nōn...
aliquot concionatores in cathedra ...
tis ad modum ea de caussa turbator...
iudicibus ac magistratibus male ...
tes, allegantes has & similes ration...
corpora defunctorum non debent ...
re insepulta. c. Ebron. 13. q. 2. Facit ...
ptus hæres, in vers. finge enim, ff. de ...
sumptibus funerum. Propterea arg...
tantur, Corpora (maxime Christian...
minime debere in patibulo, in rota, ...
13 furca relinqui. His †tamen non ob...
bus, contrarium est censendum & ...
dum. Corpora debere relinqui in pat...
in rota, aut in furca, per textum in c. D...
que quam sit inseparabile 7. q. 1. iun...
dem bona glossa in verbo, memoriale. ...
enim quę generant materiam mali, ...
tur publicè exponi vt aliis terror incu...
& c. Mādamus, 9. quęst. 3. quibus ex...
notatur quod aliqua affiguntur publ...
in d. c. Denique, ibi lamiæ ductiles in...

terrorem oculorum: ne similia perpetrent: vt videmus oculata fide corpora suspensorum patulo remanere in patibulo, in quo, se etiam capite truncatos velut truncum ad patibulum deferri: & hoc vt publicè omnibus illac commeantibus in memoriã delictorum pateãt, vt pœna vnius sit multorum metus, aurea l. 1. C. ad l. Iul. repetun. l. Capitalũ, § Famosos, ff. de pœnis. His uniformis est glossa in verbo Pertimescat, in c. Sicut. ext. de iureiur. vti memini supra in proœmio, numero 9. ad hæc vide D. Abbatem Panor. in c licet, in principio & fine secundæ columnæ, extra de elect. Licet videatur obstare c. Mulier 15. q. 1. Quod habet, Mulier quę accesserit ad omne pecus, & vult ascendi ab eo, interficietis mulierem, & pecus morte moriatur: rei enim sunt. Quæritur quomodo sit reum pecus, cum sit irrationabile, necvllo modo capax legis est. Idem pecora inde credendum est iussa interfici: quia tali flagitio contaminata, indignam refricant facti memoriam. Vide ad plenum & abunde huius quæstionis solutionem, quam posui supra Cap. 96. De peccato contra naturam, numeris 14. & 15. & causa breuitatis omisi.

CAPVT CLVI.

Casus in quibus pœna mortis specificè à lege est imposita.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 156.

Qui deus Christianum in Christi contemptum, est morte puniendus, vt infra sequitur.

Ignem rapiens, idolis sacrificans, officia turbans diuina, contra naturam luxurians, sciens vbaptizans, & qui in lapide crucem sculpit, morti debent tradi.

Fabricam tenens, & purpuram tingens, muros violans, ciuitatis & proditor principis, puniuntur pœna mortis.

Parricida, homicida, pacis violator, seditiosus, domini proditor, dominam adulterans, adulter, vadimonium emittens, morte plectendi sunt.

Arietem priuatum tenens, furcas erigens, commilitonem ferions, & in bello fugiens, morti addicuntur.

Sacrilegus, depredator, moneta falsificator, bruto subiecta & incendiarius est morte puniendus.

Hostis adiens, seditionis fauens, patriam prodens, viarum aggressor, & pupilla corruptor, morti traduntur.

Prohibator pacis, hostibus arma prabens, leno carcerem frangens & captiuum dimittens, morte plectuntur.

Mercatorem necans, cadis auctor, malandrinorum receptator, debilitatem fingens & ripas defodiens, morti subduntur.

Ad ius matrem fam. in publicum vocans, falsum instrumentum immunitatis conscribens, plebei, liberi, & humiles persona, & serui saluti dominorum insidiantes, pueros alienos furantes, Castra & ciuitates inuadentes, permittentes venire hostes, quos prohibere debuerunt, facientes vsum in campis de nocte, abstrahentes aliquem de religione, extremo supplicio afficiuntur.

AT quia diuersitas factorũ exigit diuersitatem pœnarum, l. Si seruus, ff. ad l. Aquil. ideo colligendi sunt casus, in quibus legem imponitur pœna mortis, & casus quibus citra ademptionẽ vitæ pœnę veniunt infligendæ. Præmittendum est igitur quod delicta quatuor modis cõmittuntur, scilicet facto, dicto, consilio & scriptura, vt l.

Ex maleficiis, ff de actio. & oblig. & l. Aut facta, ff. de pœnis, & in quolibet reperiuntur casus mortis, vt patet.

1 Qui Christianum odio nominis Christiani lapidat, mox flammis dedendus est, & cum omnibus suis participib. concremandus, l. 2. C. de Iudæis & cælicolis.

2 Qui virginem, maxime Deo dicatam, vel vxorem alterius rapit, & qui ei auxilium, inuasionis tẽpore, præbuerit, mortis damnatur supplicio, l. vnica, C. de rapt. virg. seu viduarum, nec non sanctimonialium. Huius meminimus supra tit. de raptu, cap. 95. in omnibus fere numeris, cõ studiosus lector recurrat.

3 Qui idolis sacrificat, gladio vltore sternitur, facultates perempti vendicantur fisco, vt l. 1. C. De paga. & sacrificiis, & templis eorum.

4 Qui officia diuina dolose turbauit, capitali supplicio punitur, vt l. Si quis in hoc genus sacrilegii, C de episcop. & cleric.

5 Qui contra naturam luxuriatur, gladio vltore exquisitis subditur pœnis, l. Fœdissimam, & l. cum vir nubit in fœminam, C. ad l. Iul. de adulter. & stupro. quemadmodum supra prolixe meminimus, tit. De peccato contra naturam, cap. 96. per totum.

6 Qui scienter rebaptisauit, tam rebaptisans, quam rebaptisatus vltimo supplicio percellatur, vt l. 2. C. ne sanct. Baptis. iteret.

7 Qui in silice signum Crucis, in vilipendium diuini Numinis sculpit, pœna mortis mulctatur, l. vnica, C. Nemini licere signum saluatoris Christi humovel in silice seu marmore aut insculpere, aut impingere.

8 Qui emit muricem, & tingit purpuram, fortunarum suarum, & capitis subibit discrimen, l. 1. C. Quæ res vendi non possunt: & qui vendere vel mercari vetantur.

9 Qui muros ciuitatis violat, capite punitur, vt l. finali, ff. de rerum diuisione.

10 Proditor principis vel conspirans in eum, vel in dominum suum, temporalem, vel spiritualem iurisdictionem habentem, puto Comitem, Episcopum, vel Baro[illegible] subest, vt maiestatis reus vel quasi [illegible] feritur, omnibus eius bonis fisco [illegible] eadem seueritate voluntatem sceleris [illegible] effectum puniri iura voluerunt, vt [illegible] quis, C ad l. Iul. Maiest. prout late [illegible] uimus supra titulo, De crimine læsæ [illegible] statis temporalis. cap. 62. num. 1.

11 Parricida, seu homicida parentum [illegible] tus culeo, cum cane, & gallo gallinaceo, [illegible] vipera, & simia, & inter eas ferales [illegible] comprehensus serpentum cõtuberna [illegible] sceatur, vel in vicinum mare, vel [illegible] proiiciatur, vt omni elementorum [illegible] carere incipiat: & ei cælum superstiti, [illegible] mortuo, auferatur, l. Vnica, C. de his [illegible] rentes, vel liberos occiderunt: vti latius [illegible] ximus supra tit. de Parricidio, cap. 87. [illegible] 1, 2, 3, &c.

12 Homicida quicunq; quod fecit [illegible] l. Nemo deinceps, C. de epis. audien. [illegible] eiusdem, §. legis, versic. sed solent. [illegible] Cornel. de sicar. & Apocalyp. 13. cap. [illegible] satis abunde tetigimus supra tit. De [illegible] homicidio, cap. 67. numeris 1, 2, 3, 4, 5, [illegible] 8, 9, & 10.

13 Qui pacem iuramento firmatam [illegible] occidendo vel vulnerando, capitalem [illegible] ire debet sententiam, vt c. 1 §. Si quis [illegible] nem, de pace tenenda & eius violat. in [illegible] feudo. Tetigi supra cap. 108 tit. De [illegible] ac induciarum violatione, num. 2, 3, 4, [illegible]

14 Qui prouocat tumultum & clam[illegible] in populo, dicendo, Viuat vel Moriatur [illegible] bet mori pœna seditionis, vt l 1. & 2. C. [illegible] seditiosis, & de his qui plebem contra [illegible] publicam audent colligere. & l. Qui [illegible] ff. ad l. Iul. de vi public. vti ad facietatẽ [illegible] minimus supra titu. De seditionib. cap. [illegible] num. 5, 6, &c.

15 Si seruus Dominum prodit, id est, si [illegible] ti domini sui insidiatur, igni cremari [illegible] Capitalium, §. Igni, ff de pœnis.

16 Seruus dominam vitians, id est, qui [illegible] domina concubuit, debet comburi, &

decapitari, vt l. Vnica, C. de mulier.
seruis propr. se iunxerunt.
Adulter, siue qui adulterium committit,
est mortis, nam sacrilegus nuptiarum
punitri oportet, l. Quamuis adulterii
C. ad l. Iul. de adulter. & stupro, vt licet
supra, tit. De adulterio. cap. 89. nu-
948.
Commentariensis, qui reum mortis eua-
permisit, subit supplicium, quod qui
esset subiturus, vt l. ad Commentari-
Cod. de custod. reo. huius meminit
sciis abundanter, tit. De carcerariis si-
mentariensibus, cap. 17. num 7.
Qui priuatum carcerem facit, tanquam
maiestatis violator, vltimo subiun-
est supplicio, l. Vnica, in fine, C. de
carcer. inhibēd. vt sufficienter tradi-
supra tit. De priuatis carceribus faci-
cap. 64. num. 1.
Qui sua auctoritate erigit furcas, vel cum
mus vtitur imperio, vel insignia, seu
tatis magistratum gerit, quia istud
lesæ maiestatis, capite punitur,
ad finem, ff. ad l. Iuliam Maiest. & l.
§ Qui se, ff. ad l. Corn. de falsi.
qui sociū, commilitonē ferit, id est,
percutit: (nam ferire proprie est cum
) caput amittit, l. Omne delictum, §.
ff. de re militar.
Præposito, vel duci, vel potestati, vel
neo illius terræ manus intulit, capi-
endus est, d. l. Omne delictum, §.
manus.
qui substraxit publicā pecuniam,
li animaduersione plectitur, vt §. 1.
lex Iulia peculatus. Institut. de public.
.
qui fugit in bello integra acie, capite
raduset, d. l. Omne delictum, §. Qui
ff. de re militar.
maius sacrilegium faciunt, aut viui
untur, aut in furcas suspenduntur, vt l.
legii, ff. ad l. Iul. peculat.
actor rerum priuatarum, vel castal-
dio, vel procurator Cæsaris subiectum de-
prædauit, viuus publicè concrematur, vt l.
Vniuersi. C. vbi causæ fisca. agantur.

27 Qui monetam adulterauit, seu falsificauit. flammarum exustionibus mancipatur, l. Si quis nummos, C. de falsi. monet. & l. 1. eodem tit. sicuti satis deduximus supra tit. De monetæ adulteratoribus, c. 65. nume. 1. vsq; ad numerum 11.

28 Mulier quę se animali bruto subiecit, interficitur vnà cum bruto, vt c. Mulier. 15. q. 1. cuius supra mentionem fecimus, cap. 96. tit. De peccato contra naturam, numeris 7. 10. 13. &c.

29 Qui in ciuitate vel oppido incendium facit, vinctus, verberat. igni necari iubetur, si modo sciens prudensque id commiserit. Si vero casu, id est, negligentia, aut noxam sarcire iubetur, aut si minus idoneus sit, leuius castigatur, vt l. Qui ædes, ff. de incend. rui. & naufrag. & l. Capitalium, & §§. sequentibus, ff. de pœnis. meminimus supra Cap. 103. tit. De incendiariis, n. 8. vti per eum videre poteritis.

30 Qui ad hostes confugit & eis consilium manifestat, aut viuus exuritur aut furca suspenditur, vt l. Si quis aliquid, §. 1. ff. de pœnis, & l. Penultima, §. sunt quidam, ff. de extraord. criminib.

31 Qui fautores seditionis fuerint, in furcā tolluntur, aut bestiis subiiciuntur, aut pro qualitate dignitatis in insulam deportātur, vt d. l. Si quis, §. Auctores, ff. de pœnis.

Qui proditor fuerit patriæ, capitali supplicio animaduertitur, vt l. Fallaciter, §. finali, ad finem, C. De abolit.

32 Latro in insula, vel nemore, vel infrequentatis itineribus deprędans, capite punietur, vt l. Capitalium, §. Grassatores, ff. de pœnis. vnde supra cap. 86. tit. De Latrociniis, num. 8. &c.

33 Publicus & famosus fur, in illo loco in quo furatus est, furca figendus est, vt d. l. Capitalium, §. Famosus, ff. De pœnis. Et Bald. in c. 1. §. iniuria, versic. Seu furtum.

De pace iuramento firmanda. in vsib. feud. vbi etiam enumerat alios casus, quib. quis venit laqueo seu furca suspendendus.

35 Qui eam cuius tutor est, corrumpit, deportatur, & eius bona fisco cõfiscantur: quãuis eam pœnam debuerit sustinere, quam Raptori leges imponunt l. Vnica, C. Si quis eam cuius tutor fuerit corruperit. Hanc materiã satis amplè tractauimus in nostro *Pupillorum patrocinio, tit. De tuta, & Curato munere, cap. 10,* num 71, 72.

36 Qui manus sibi infert, nec factum peregit (nisi impatientia, tędio vitæ, furore, aut morbi, luctusve alicuius, vel alia causa fuerit) capite puniendus est, l. Si quis, §. finali. ff. de pœnis, & l. Omne delictum, §. Qui se vulnerauerit, ff. de re militar. Vide supra cap. 88. titulo De homicidio suiipsius, n. 1.

37 Miles turbator pacis, capite punitur, l. finali, § Finali, ff. de re militar.

38 Qui fulcit hostes, vel vendit eis arma, capitalem pœnam subire debet, bonis eius vniuersis fisco adiectis, l. nemo alienigenis, C. quæ res export. non debeant.

39 Puellam tenens in prostibulo seu lupanari, nouissimum sustinebit supplicium vt occidatur, vt in Authent. de Leno. §. Præconizamus, collat. 3.

40 Qui homines castrat, capite punitur, vt l. 1. C. de Eunuchis.

41 Qui effracto carcere fugit capite punitur, vt l. Milites agrum, §. eius fugam, ver. eum tamen qui carcere, ff. de re militar. & l. 1. ff. de effractor. & expilator. quod si per negligentiam custodum euaserint, mitius puniuntur, vt ibidem tractauimus supra, cap. 18. tit De effractione carceris: num 1.

42 Miles custos, qui captiuum dimisit, capite punitur: Eadem pœna tenetur. qui eum quem custodiebat deseruit, & d. l. Si quis aliquid ex metallo, §. Miles. ff. de pœnis.

43 Qui prægnantem mulierem necat, summo supplicio afficitur, d. l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis. ff. de pœnis.

44 Aggressuræ & violentiæ auctor vbi cędes facta est, capitale supplicium [illegible] Quoniam multa facinora, C. ad l. [illegible] vi public. vel priuat.

45 Malandrini, & musellantes, vel [illegible] tes buccellarios, scilicet latrones qui [illegible] mis incœperunt, puta abucella panis [illegible] rius, quia ponunt in ore captorum [illegible] pilam, aut quid huiuscemodi, vt [illegible] ment, capitali supplicio ferientur, vt [illegible] nali, eod. tit. C. ad l. Iul. de vi publ. vt [illegible] uat. & l. 1. & 2. C. de his qui latro. con[illegible]

46 Miles qui, ne pugnet, languorem [illegible] lat, & debilem se fingit, contumaciæ [illegible] in milite capite punitur, d. l. Omne, § [illegible] tumacia, ff. de re militari.

47 Iudex qui matrem familias in [illegible] vocat, capitali pœna plectetur, vt l. [illegible] C. de offic. diuers. iudic.

48 Qui Nili aggeres, id est, ripas dest[illegible] in ciuitatib. maris vt lanuæ & Ven[illegible] sas publicas destruit: quia idem [illegible] sequitur, qui in Ægypto de aggeribus [illegible] flammis consumitur & concremati[illegible] ius participes sine spe veniæ deport[illegible] Vnica, C. de Nili aggeribus non ru[illegible] Hanc tetigi materiam supra cap. 5. [illegible] aggerum ruptoribus, num. 3.

49 Qui falsum instrumentum imm[illegible] conscripserit igne est comburendus, l. [illegible] De immunitat. nemi. conced lib. [illegible] supra cap. 122. tit. De falsitate scrip[illegible] num. 1, 2, &c. vbi satis, reperire haud [illegible] lector poterit. Infinita suppeditab[illegible] quentes lectiones supradictorum & [illegible] torum capitum.

50 Plebeii, liberi & humiles personæ, [illegible] quoq; qui saluti dominorum fuer[illegible] diati fuerint, igni cõcremantur, vt d. l. [illegible] pitalium, §. Igni, ff. de pœnis.

51 Qui furantur pueros alienos, gl[illegible] sumũtur, vt l. fi. C. ad l. Flauiam de p[illegible]

52 Qui inuadunt castra, ciuitates vi[illegible] da, vt rei maiestatis decapitantur, vt [illegible] Quo armati, & in ver. locave occ[illegible] ff. ad l. Iul. maiestat. & l. Eorum, in g[illegible]

Qui permittit venire hostes quos ratione ...cii debet prohibere, viuus comburitur, ...quis barbaris, de re militar. lib. 12. C.

Qui facit vastum in vineis vel campis de ..., à quolibet impune occiditur, l. 1. C. ...ando liceat vnicuiq; sine iudic. se vindic.

Qui abstrahit aliquem de religione, puta ...entes nouitios à fratribus, capite punitur, vt l. Eum, C. de apostatis. Et vt tandem cum illo Virgilii loquar in cæteris delictis & pœnis:

Non mihi si linguæ centũ sint, oraq; centũ,
Ferrea vox, omnes scelerũ cõprendere formas,
Omnia pœnarũ percurrere nomina possem.

Iure autem diuino casus quibus quis condemnetur ad mortem, Leuitici 21. cap.

CAPVT CLVII.

Casus in quibus pœna citra mortem specificè à lege est imposita.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 157.

- *Seruitutem iniungunt, id est, libertatem adimunt, vt est*
  - *condemnatio in metallum: vel in opus metalli, cuius pœna loco solent hodie de cõsuetudine damnari in perpetuũ remigium marinum, vel ad tempus.*
- *Ciuitatem auferunt, vt proximis casibus sequitur*
- *Exilium dicitur triplex: scilicet aut*
  - *Cæterorum locorum interdictio.*
  - *Lata fuga, vt omnium locorum interdictio præter certum locum.*
  - *Insula vinculum, id est, relegatio in insulam, vbi non stat cum hominibus.*
- *Citra mortem fiũ, qua aut*
- *Corporis coercionem continent, & cætera pœna pecuniaria, ad æstimationem spectabilium iudicum, erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, vsq; ad tres auri vncias spectant.*
- *Veluti aut*
  - 4 *Fustium admotio.*
  - *Flagellorum castigatio.*
  - 5 *Vinculorum verberatio.*
  - 6 *Damnum pecuniarium cum infamia.*
  - 7 *Dignitatis alicuius depositio.*
  - 8 *Alicuius actus prohibitio.*
  - *Deportatio, & omnium bonorum publicatio.*

Cæter pœnarum supradicta genera, sunt nonnulla alia quib. citra ademptionem magistratus aut præsides afficere quẽq; ...i posiũt. Et sunt pœnę quidẽ quę seruiti...iungũt aut ciuitatẽ auferũt, aut exi... aut corporis coertionẽ continent, veluti ...admotio, flagellorum castigatio, vinc...rũ verberatio, aut damnũ pecuniariũ cũ ...nia, aut dignitatis alicui' depositionẽ, ...alicuius actus prohibitionẽ cõtinent, vt ...quis forte. § finali. cũ duab. legib. seq ff. ...rais. Et nota quod pœnę, psonales, sc. ...siones vitę & membri requirũt actum ...matũ: Sed pœnę minores, vt hę quæ ...ũtur, nõ requirũt actum cõsummatũ, sed inchoatum, vt l. 1. §. qui puero, ff. De extraordin. crimin. vbi dicitur, perfecto flagitio punitur capite, imperfecto deportatur vt supradictum est. Prima pœna, † est seruitutis iniũctio, quæ adimit libertatem, vt puta si quis in metallum, vel in opus metalli damnetur, vt l. Aut damnum, §. est pœnæ, ff. de pœnitent. Cuius pœnę loco soleat hodie de consuetudine damnari in perpetuum remigium marinum, vel ad tempus, secundum criminum qualitatem, vt solent illi qui nõdum viri potentes virgines corrũpũt, aut qui abortionis aut amatoriũ poculum dant, aut qui viui testamẽtum aperuit, recitauerit, aut si quis instrumẽtũ litis à pro-

curatore aduerſario proditum eſſe conuicerit, aut quicunque inſtrumenta penes ſe depoſita alteri altero abſente reddiderit, vel aduerſario prodiderit. Humiliores enim ad metallum damnantur, honeſtiores vero deportantur, l. Si quis aliquid, §. qui nondum, vsq; ad §. Iudices, ff de pœnis. Huius meminimus ſupra, cap. 151. tit. de Relegatione ad ergaſtula ſeu vincula nautica, num. 5. &
2 ſeq. Secunda pœna, ſcilicet ablatio † ciuitatis conſiſtit his proximis caſibus ſupradictis, vt d. l. Si quis aliquid, & l. Quidam, ff.
3 De pœnis. Tertia pœna † eſt exilium, qua damnantur hi, qui vulgo ſe iuuenes appellantes in quibusdam ciuitatibus turbulentis acclamationibus ſeſe accommodant, ſi ſemel correcti in eisdem deprehendãtur, vt l. Capitalium, § Solent, ff de pœnis, & l. Exilium, ff. de interdict. & releg. vbi dicitur quod triplex eſt exilium: ſcilicet aut cæterorum locorum interdictio; aut lata fuga, vt omnium locorũ interdictio, præter certum locum; aut inſulæ vinculum, id eſt, relegatio in inſulam, vbi monſtat cum hominibus. Sed exilium proprie dicitur deportatio, improprie autem relegatio, vt gloſ. in d. l. Exilium. Et ſic eſt capitalis damnatio, vbi mors vel ciuitatis amiſſio, vel ſeruitutis impoſitio ſequitur, vt l. rei capitalis, ff. De pœnis. Et videre poteritis ſupra cap. 108. tit.
4 De Exiliis ſiue Bannis. Quarta pœna eſt coertio corporis, qua coercentur hi qui ſemel tantum ſe turbulentis acclamationibus accommodarunt; nam fuſtibus cæſi dimittuntur, vt d l Capitalium, §. ſolent, ff. de pœnis. Fures etiam pro primo furto fuſtib. caſtigantur, vt in Authent. Sed nouo iure, C. de ſeruis fugit. Aut cuius negligentia incendium factum fuerit, fuſtibus caſtigatur, l. Qui ædes, ff de incend rui. & naufrag. Si quis iniuria commiſerit aliquid. Nam ſerui flagellis cæſi dominis reſtituuntur, liberi vero humiliores quidem loci fuſtibus ſubiiciuntur, cæteri vero vel exilio temporali, vel interdictione rei certæ coercentur, vt l. finali, ff. de iniur. Et generaliter ſi quid iiciuntur leuia delicta, ſi liberi, fuſtigantur, ſi ſerui, flagellis, vt l. Le accuſat. Dicuntur autem leuia crimina ſunt priuata, vt gloſſ. ibidem. ſicut legis Iuliæ de Annona, & crimen de ſubmerſis, vt l. De ſubmerſis, C. de & crimen abigeatus, & C. De abigeis gnitio cuſtodum, l. Vnius, §. finali, de ſtio. & de his criminib. poteſt iudex ſcere & diſcutere ſummariè & de plano ſedendo pro tribunali, vt gloſſ in d. l. & l. Vnius, §. fin. ff de quæſtio. & in l. de mandat. princip. §. ſit tibi, & l.
5 Quinta pœna eſt vinculorum ver quæ imponitur ei qui imaginem C inuidiam alterius prætulit: in vinc publica coerceri diuus Pius reſcripſ Capitalium, §. eumque qui, ff. De
6 Sexta pœna eſt damnum pecunia infamia, quod quis incurrit, quãdo demnatus actione famoſa, ſcilicet rum, vt l. Decuriones, §. verum, C. cauſ. infa. irrogat. & ff. eodem, de not. infa. l. 1. Nam condemnatus iniuriarum, incurrit infamiam, vt d. §. verum, allegat le. Infamem, blic. iudic. vbi dicitur, quod ex eo quod publici iudicii non fuit, damfamia non ſequitur: niſi id crimen ctione fuit, quæ etiam in priuato infamiam condemnato importat, furti, vi bonorum raptorum, & iniu Sed quærit gloſſ. ibi, an condemnaminaliter de crimine priuato ſit in Et dicit, ſi eſt ciuilis actio quæ ex eo deſcendit, infamat: vt furti ciuilis, norum raptorum, & de dolo, quę in vt §. ex quibusdam, Inſtit. de pœna litig. vbi dicit textus, quod his non damnati notantur infamia, ſed & is ctus fuerit precio æris ſine iuſſu præ l. in actionib. ff. de his qui not. infa. & ti, §. Pactus, eod. titulo: quoniam gitur confiteri crimen qui paciſcitur,

bletas §. finali, & l. seq. ff de his qui not. fa. Si autem agitur criminaliter, infamia condemnatur d. l. Infamem. ff. de pu. iudic. Si autem ciuilis actio, non infa. vt contraria pignoratitia: nam nulla turpitudo infamat. vt l. furti, §. Contra. ff de his qui notant. infamia. Ratione calumniæ nō erroris, pœna infamiæ ponitur, vt l. Ea quæ, & l. seq ff de his qui notantur infa. Septima pœna est, alicuius dignitatis depositio, quam patiuntur iudices qui se furtis & sceleribus maculasse cō fuerint, ablatione codicillorum, insignium & honore exuti, inter pessimos quosque & plebeios habentur: nec sibi de eo honore posthac blandiri possunt, quo seipsos indignos esse iudicauerunt, vt l. Iudices, de dignitate lib. 12. C. Pedanei etiam iudices ordinarii si pecunia esse corrupti dicantur, illorumq; à præside à cutia submouentur in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur, vt l Si quis aliquid, §. iudices de pœnis Similiter qui iudicem corrumpit corrumpendum ve curauerit, iudex item qui constitutiones principum neglexerit, pœna legis Corneliæ de falsis tenetur l prima. §. & qui iudicē. ff. ad l. Cor. de fals. Cuius pœna est deportatio & omnium bonorum publicatio, vt d l 1 §. fi. Nec etiam toleranda, quæ ab insolentibus iudicum sunt reperta, vel à peruersis aut corruptis iudicibus sunt acta, leg. Nemo carceratus de exacto. tribut. lib 10. C maximè vbi quis contemptus legum vel iudiciorum suorum, vt c. 1. extra. de postulat. prælat. & cap. ultima, & finali. & l. Vellera, de vestibus oloberis, libr. 11. C. Octaua pœna † est prohibitio alicuius actus, quæ solet fieri quando præsides aduocationibus interdicunt, aut in perpetuum, aut ad tempus, vt ad annum. Solet ita viris studiosis inferri vel aduocatis vel tabellionibus, siue mathematicis, vt l. Moris, ff. de pœnis. maxime quando sunt præuaricatores, scilicet, qui diuersam partem adiuuant prodita causa sua. Et etiam extraordinariè puniuntur, vt l. 1. & 2. ff. de pręuaricat. Sunt etiam alii quibus negotiatio interdicitur & eis prohibetur ad conductionem eorum quæ publicè locantur accēdere, vt d. l. Moris. §. Sunt autem. ff. de pœnis. Sicut solet fieri his qui coemptas merces supprimunt, vel qui locupletiores sunt, qui fructus suos æquis pretiis vendere nolunt, dum minus vberes prouentus expectant; vt annona oneretur, & his aut negotiatio tantum interdicitur, aut interdum relegantur, vt l. annonam, ff de extraord. criminibus. Pœna autem extraordinaria dicitur ideo, quia à iure non est introducta, sed iudex ex æquo & bono arbitratur quid facto opus sit vsque ad pœnam capitis, vt l. Saccularii, §. sunt quędam, ff de extraord. criminibus. Interdicitur etiam alicui ne certis personis adsit, vt d. l Moris, in principio. Vtputá si quis ei quem suspectum habet de sua vxore ter in scriptis denunciauerit sub præsentia trium testium fide dignorum. Et, si post inueniat eum conuenientem vxori suæ in domo sua, vel vxoris vel adulteri, vel in popina, siue in prouincia, aut in suburbanis, sine periculo eum perimet, vel potest eum tradere iudici, qui nulla alia ratione quæsita habet puniendi licentiam, secundum pœnam à lege impositā vel extraordinariam, vt in Authentic. Si quis, C. ad l. Iul. de adult. De vi autem denunciationis sunt tex. in l. Si fundum, C de rei vendic. & l. Ait prætor, §. Si quis, ff quæ in fraud. credit. Ceteræ autem pœnæ pecuniariæ ad æstimationem spectabilium iudicum erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, vsque ad tres auri vncias spectant. Nec putent iudices facile esse, vt aut præcipiti persuasione condemnent quem culpa non ingrauat, aut erubescenda varietate iudici pro arbitrio proprio immutandū esse quod lex iusserit, nisi paupertas condemnati hoc persuaserit, vt l finali, Cod de modo mulct. Nullus autem ignoret mulctarum seuera

compendia protinus ærario principis esse quærenda, nisi ipse Iudex id quod ad pœnam admissi facinoris exculpetur, vel publicis opibus, vel cursui publico, vel aliis necessariis specialiter deputauerit, l. Mulctarum, Cod. eodem. Si qui autem comprehensi fuerint in peculatibus aut manubiis, id est depredationibus, cõcussionibus, furtis, atque aliis flagitiis, quę coercerí seuerius cõuenit, ad pœnæ supradictæ modum pertinere se non credant, cum maiora quam supradicta posset à Iudice ut d. l. finali. § Nec tamen, Cod. de modo mulctarum. Sapiens igitur fiet in pœnam stultus fuit in culpa, vt 38 distinct. c. & gloss. in c. finali, extra. de accusat. in Promeritis recepturus.

CAPVT CLVIII.

De Iustitia.

Fauor, Cognatus.
Argentum.
Causidicus, Aduocatus.
Tutor, Receptor.

Despectus, Miseria.
Paupertas.
Innocentia, Veritas.
Vidua, Pupillus.

Vnusquisque
Popellus, aut
Communitas.

Infernus. Paradisus.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 158.

1 *Iustitia mundana explicatio.*
2 *Iustitia proprietates, & insignia.*
3 *Iustitia mundana cur bifrons, & biformis.*
4 *Iustitia mundana à variis oppugnatur.*
5 *Fauor Iustitiam falso corrumpere studet.*
6 *Despectus, & Miseria, Iustitia fauorem ambiunt.*
7 *Scriptura, vt Iudex miserorum causas iustè iudicet.*
8 *Miseri à mundana Iustitia reiecti.*
9 *Argentum, id est, opulenti Iustitia æquitatem oppugnant.*
10 *Paupertas Iustitiæ fauorem ambit.*
11 *Paupertas cum Iustitia mundana scripturis agit.*
12 *Mundana Iustitia Argento fauet.*
13 *Aduocati Iustitiæ falsa obtrudunt, falsaque defendunt.*
14 *Innocentia, & Veritas sese apud Iustitiam purgant.*

...ura sacra pro Innocentibus.
...r & Receptor Iustitiam falsis labefactant.
...a cum pupillis, Iustitia patrocinium implorat.
...ura sacra pro Viduis, & Pupillis.
...a cum Pupillis à mundana Iustitia neglecti.
...squisque calamitatem suam Iustitia commendat.
...mni pereunte populo, pereunt & potentes.
...ptura sacra pro inuanda communi plebecula.
...tà mundana Iustitia despicitur.
...que iudicantem cælestia manent præmia.
...m iniquum, hians absorbet Infernus.
...nitio pia ad omnem Iustitia administratorem.

EXplicatis hactenus singulorum criminum sæcularibus punitionibus, quas in Reipubl. tranquillitatem Iustitiæ meritò cernit, non abs re hîc me facturum existimo, si coronidis vice, hic ipsius Iustitiæ salutaris vsum, rationem, commodum partumque incommodum, piorum lectorum oculis subiecero. Commodum quidem, si obtinuerit Iustitiam administret. Incommodum verò, si cæca censuram ferre præsumat. Hæc vt plenius cognoscas, pie Lector, coram oculos tuos graphicè ipsius Iustitiæ effigiem tibi proponimus, cũ iis personis, quæ ipsam Iustitiam vario modo sibi conciliare cupiunt. Atq; hoc aliq; quidem iustissimis ex causis, quibus Iustitia subinde cæca est & surda. Aliæ iniquissimis rationibus, quibus fere Iustitia oculata est, attenta est, benigna est, & facilis Sed vę illis qui huiusmodi Iustitiæ personam induunt, vti tũ authoritatib. tum exemplis tibi mox cum singularũ personarum explicatione debita illustrauerimus. Principio † igitur hic cernis Iustitiã bifrontem, altera nempe parte oculatã, altera verò fasciola obuinctam, & cæ- 2
cam, solio suo, tanquam pro tribunali insidentẽ: dextera districtum vibrantem gladium, sinistra autẽ expẽdentem bilancem. Porrò à dextra (vbi oculata depingitur) vides personas applausibiles, & gratas, nempe fautorem, Amicos, Cognatos, Affines, beneficos, & opulentos, & id genus alios, qui omnes Iustitiæ faciem in suas partes inclinant, sibi conciliant, & in suam (quam volunt) sententiã protrahunt. A sinistra verò (qua cæca est & obuincta fascia) alię sistuntur personæ à superiorib. multum diuersæ, nempe, Odiũ, Paupertas, Egestas, Innocentia, Viduarũ tenuitas, Pupillorũ debilitas, & quicquid deniq; per se infirmũ est, & miserũ nulloq; patrocinio fultũ, nisi sola spe Iustitiæ, quæ tamen ipsis oculos clementiæ claudit. Potentiorib. verò, diuitib. & fautoribus quibusuis aperit. Sub Iustitię pedibus substratã vides, sub persona rustici, miserã, calamitosamq; plebeculam, cui Vnusquisq; nomen imponitur. Huic cum cæteris calamitosis hominib. appictus est cælestis paradisus, cuius hi omnes post has ęrumnas, post multa iniusta durè quidem, sed patienti animo perpessa, cum fide bona, & spe æquioris Iustitiæ percipiendę, in futura eaque vita vera, sese fore participes sperant. Atq; has omnes personas cum Iustitia colloquẽtes dabimus, ipsiusq; Iustitiæ clemẽtiam, gratiam, & beneuolentiam implorãtes. Sed prius ipsius † Iustitiæ proprietates ostenderimus. Iustitia itaque in solio residẽs indicat omnem Iustitiæ administratorem debere sedere, argumento l. Quisquis, in fine C. de postul. l. A procedente, C. de dilat. & in Authentic. Vt ab illustrib. §. Sancimus, colla. 5. Hoc est, debere inferri cẽsuram animo quieto, libero, & ab humanis affe-

ctibus defæcato. Quod etiam confirmant sacræ Scripturæ multis in locis, præcipuè Exodi 18. vbi legimus: Moysen à mane vsque ad vesperam sedentem, vt iudicaret populũ. Et Ioan. 19. Pilatus legitur sedisse pro tribunali, vt sententiam (quamuis iniustã) aduersus Iesum pronũciaret. Et recte sedendo, debet Iudex sententiam pronunciare. In qui iscendo enim & sedẽdo anima fit sciens & prudens, Aristotele teste 7. Physicorum lib. Bifrons, signat Iustitiæ gubernatores non solum vni partium debere præbere aspectum amicum, aut intentos oculos, sed vtrique partium ex æquo debere intendere, vtriusque partiũ causas æquè benigne cognoscere, & citra vllius personæ delectum, quod res est, fideliter & incorrupte iudicare, vt Deus monet, Leuit. 19. Non consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis, sed iustè iudica proximo tuo. Et iursum: Deuteronom. 1. Nulla erit distãtia personarum. Ita paruum audietis, vt magnum. Nec excipietis cuiusquam personã,
3 quia Dei iudicium est. † Quod autem hic Iustitiam bifrontem exhibemus, altera parte oculatam, altera cæcam, Iustitiæ mundanæ effigiem damus, corruptæ quidem, & parum æquæ, idque ad summam infamiã, & probrum eorum Iudicum, qui talem bifrontem Iustitiam iniquam, & Deo (cuius personam in Iudiciis sustinent) execrabilem assumere non verentur. Non autem hic bifrontem damus, vtpote ab vtraque parte æquè blãdam, æque oculatam, æquè attẽtam & æque percupidam. Nam hæc Iustitia solius Dei est & eorum qui Dei Iustitiã hîc æmulantur, quod ab omnibus quidem fieri conuenit. Sed Iustitiam mundanam exhibemus, quæ affectibus est obnoxia, & vt nunc sunt mores hominum, subinde aut est corrupta, aut non perinde æqua. Sunt nihilominus qui Iustitiam vna tantum facie pictam ostentant, verum eandem plane cæcam, & vtrosque oculos fascia obuinctos exhibent, vtpote quod Iustitiæ sit, ad vtramque partem cæcutire, neutriq; fauoris, aut odii aspectum præbere. Porro bifrontem in Iustitiæ sinistra conspicis) Iudicis tam causarum, & partium indagationem, obseruationem, cum plena earundẽ tione significat, sic vt de causarum tia & veritate prius cognoscat, quam dicendum sese accingat. Vides Iustitiam dextra districtum tenere dium, quo nobis significatur æquum cem post causas plene cognitas debere mere gladium, quo causam iniquam qua dissecet, quo innocentem defe tutum, & tranquillum reddat. Non vero absque dissimulatione iuste Quemadmodum Paulus affirmat, 13 cap. de Iudice loquens. Dei (inquinister tibi in bonum: Si autem malecetis time, non enim sine causa gla tat. Dei enim minister est, vindex ei, qui malum agit. Et beatus Petrus sos Iudices ad vindictam malefactordem vero bonorum, 1. Pet. 2. Cæterum iusmodi æquis verisque Iudicibus ma quæque à Domino pollicentur, Psalmo 105. Beati qui faciunt Iudicistitiam in omni tempore. Et Psal. 40 tus qui intelligit super egenum & pa In die enim mala liberabit eum Dom Contra vero mala quæque & iniqua natur iniquis Iudicibus, veluti Deut 27. Maledictus qui peruertit iudicium
4 uenæ, pupilli, & viduæ, &c. † Verum niam à variis rectitudo Iustitiæ oppitur, qui omnes Iustitiæ integritatem pere studeant, vt sunt fautores, amici, guinei, familiares, diuites, &c. quibus Iustitia cedit, oculatum blandumque tum exhibet: ab aliis vero frustra soli tur, inuocatur, siue potius implorat sunt despectus odium, innocentia, pautas, &c. quibus se obdurat, quibus nubilosam, inuitã, procacẽ & aduersam exhibet: idcirco has personas oẽs (vt diximus) cũ ipsa Iustitia colloquẽtes duximus. Ac primo sese Iustitiæ sistit

Cognatus. Fauor.

Cognata Iustitia, eademque amica dul-
cissima, lis nobis est coram tuo tribunali,
Despectu, & Miseria, hostibus nostris
inimicissimis, qui nescio quibus logis iu-
æquitatem nobis præripere tentant. Ro-
mus igitur, vt memor veteris ac stabilis
amicitiæ nostræ, adhæc cognationis nostræ firmissimæ nobis (quantum amicitiæ iura permittunt) Iustitiæ fauorem concedas, & ab his pannosis hostibus nostris nos defendas, & amicé liberes.

Despectus. Miseria.

Iustitia rerum Domina æquissima, ne vi-
quæsumus habitum nostrum, neque
nostras despicabiles intuearis, sed
hunc quod res est perpendito. Verum
nosque miseros ab omnibus despe-
rectos, & odio grauissimo pressos, re-
defende, & patrocinium præbe, potis-
contra fautores, cognatos, & affines
qui hoc tuo Fauore freti nos æquum no-
dioſe deprimunt, & quicquid æquũ
nobis indignissime eripere student. Ne-
nostram personam, sed ad Dei volũ-
oculos rogamus conuerte, qui inten-
ad te apud Ecclesiasticum 11 clamat,
(inquit) † Non laudes hominem in
sui, neq; spernas hominem in visu suo,
Deus non vult æquum iudicem animũ
uertere ad ea quæ sensibus externis, &
ibus adblandiuntur, neque ea conte-
ne quæ specie ornus miseranda viden-
Quin potius vult his omnem commi-
nationem impendi, præ cæteris omnibus,
, vt per D. Iacobum 2. tam immites
ices his verbis terreat. Iudicium sine mi-
cordia fiet ei qui misero misericordiam
fecerit, Idem 4. Qui amicitiam huius
di diligit, is inimicitiam apud Deum
perit. Et Christus Apostolos suos eate-
amicos suos agnoscit, quatenus quæ
cepit diligenter exequantur. Ioann. 15.
vllam cognationẽ agnoscit quã eorum
faciunt patris sui cælestis voluntatem.
th. 12. volũtas autem cælestis patris est,
udex absque vllo respectu personarum
odum æquitatem iudicet omnes, Noli
igitur, mi Iudex, esse personarum acceptor, Iac. 2. Neque iudicare secundum faciem, Ioan. 7. & Prouerb. 24. Sed si amicis temet accommodare libet, id fiat vsque ad aras. vt ait Pericles Athenienſis. MISERIA. Quid frustra, mi frater, surdo authoritates occinis? quid cæcæ Iustitiæ veritatem aperis? teque clamando, flectendo, lachrimandoque coram supercilioſa Iustitia defatigare pergis? Cassa sunt quæ clamitas inuitumque irritas potius quã in tuas partes flectis. Vide vt oculos à nobis auersos ad suos amicos; & cognatos aduerterit. Quocirca hinc secedamus, & causam nostram Deo miserorum omnium patrono blãdissimo commendemus. DESPECTVS. Placet consilium, sed prius Iustitiæ verba patienter audiamus. Nam suis locutura conuertitur IVSTITIA. Vos cognati fautoresque candidissimi, scitote nihil esse quod in gratiã vestram sim recusaturus. Quocirca crastino die hîc præsentes estote, non iniquam vestris optatis à nobis feretis sententiam. MISERIA. † Dixin nos esse reiiciendos? Ad Deũ igitur asylum nostrum tutissimum confugiamus. Sed eccum. Quodnam mõstrum hucad Iustitiæ ædes anhelum sudabũdumque proruit? Vah, † Argentum est, monstrum auaritia tumidum, pecunia differtũ, & Iustitiæ reginæ cõmendatissimum. DESPECTVS. Hem, Video quoq; eõdem properantem Paupertatem. † Est fortassis sua vtrique coram eadẽ Iudice explicanda causa. nos igitur despecti recedamus, ipsisque perorandi locum permittamus.

Argentum.

Quantis laboribus, quantisque sudoribus ad tuum tribunal Iustitia regina clementissima prorepserim, ex hac mea deformitate conspicere licet. Ideoque te æquiorem meæ causæ futuram spero, quæ hic apud tuum tribunal versatur & discutitur contra aridam hanc (quam conspicis) Paupertatem, quæ contra bonum & æquum mihi tantum facessit negotium. A qua si mi[sericordi]a sensum curaueris, causæq; meæ fauc[eris] benignitati me nunquam experiri[s]tum. Habeo hos loculos, qui tuo fa[ci]se largiter effuderint. Equos præter[ea] & duo Cretici vini dolia in grati[am] symbolum tibi promittimus. Tantum [ad] strę causæ faueas oro.

Paupertas.

Tenuis fortunæ pauperculus, inopia & rerum omnium egestate grauis, humanaque ope prorsus destitutus, ad tuam clementiã confugio, ô Iustitia benignissima, tuam humanitatem obtestans quam possum amanter, ne vel tua irrefragabilis æquitas me deserat, causamque meam negligat, vultumque à me pannoso retrahat, sed eum potius amicum, benignum, & gratum præbeat. Quod mea paupertas non compensauerit, id diuina misericordia abunde ditauerit. Res est mihi cum nummoso, infartoque diuite, qui opibus suis cõfisus, causam meã labefactare studet, idq; haud dubie faciet, nisi iustitiæ tuæ æquitas me fulserit, & Deũ potius quam humanas illecebras curauerit, qui iudices optat, in quibus sit veritas, [11] & qui oderunt auaritiam, Exod. 18. † Quique officium tuum his verbis admonet. Ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est, Deuteronom. 1. cap. Nouit, extra de Iudic. & c. vltim. 3. quæst. 9. Rursum Iusto iudicio iudica populum, nec in alteram partem declines, Deuter. 16. Item, qui [12] iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur, Prouerb. 29. Item, Nõ accipies personã nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Exo. 23. Iterum: Væ, qui iustificatis impium pro muneribus & iustitiam iusti auferetis ab eo, Isa. 5. Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. Eripite pauperem, & egenum manu peccatoris liberate, Psal. 81. Pe[ccatum] ait, Xenia, & dona excæcare oculos [sapientum] cum, Eccles. 20. Noli igitur quæso [tam] æquissima imitari filios Samuelis, q[ui] uerterunt iudicia, sequentes auaritiam accipientes munera, 1. Regum 8. Non proderunt tibi thesauri impietatis, [sed] stitia liberabit te à morte. Prouerb. mo. Neque sectaris iniustum Achab obauaritiam occidi iussit innocentem both, 3. Reg. 21. Sed me misera[m] ciem tuam auertis à me misello pa[u]per Ah, non pluris facis tot authoritates grauissimas, cuius vices in iudicando sustines? Cur quæso argento vultum amicum exhibes, quod te intra pa[uci] annos (nisi resipiscas) in profundam get tartara? cap. pauper. 11. quæstio[ne] Abs te itaque spretus & auersatus ad ipsam certissimum causæ meæ patr[onum] & Iudicem meum profugio, apud [quem] causę meę veritatem depositurus ac petam, teq; cum exitiali tuo argento relinquo. IVSTITIA. † Mihi [non] gratissimum Argẽtum, causam tuam tum diuque discussam, tandem experio, eamq; comperio talem, cui neutr[i] refragari possum. Promissis igitur respondeas, teque cras meo tribunal præsentem sistas. sententiam audit[or] tuis votis minimè ingratam. Sed quo aduentantes conspicio? hem Ca[ius]

…ent eſt, & malarum cauſarum Patronus, …nos ſequitur (neſcio) quæ turba ſimplex. Rurſum in ſolium meum reſideo, & quid hi dicturi ſint cognouero.

Cauſidicus. Aduocatus.

Æquiſſima Iuſtitia in cauſarum cognitio… …bus noſtram fidem iamdudum abunde …i perſpectam arbitramur. Sumus nunc à …ſilis & à cauſis nobili & opulento viro …omino Socrati Phylargyro, qui conqueri… …ſe grauiter offenſum, & læſum. Interim …ſibi plurimum negotii fieri ab ea quam …minus aduentantem ſpectas turba, ſpe… …quidem ſimplici, & innoxia, re tamen …bis fide) nocentiſſima, vt quæ nulli nō …duis maleficii genus inferit, quos & nos ex certo multorum relatu didicimus. Et quod communis fama fert, id veriſſimum eſſe conuenit. Cicero Rhetoric. nouorum lib. 2. & lib. Topic. Necnon Ariſtoteles lib. 7. Ethic. Nos igitur (quorum probitatem & fidem certo certius noſti) tuam æquitatem rogamus, vt nos audias, nobis credas, nobilem Dominum defendas & tranquillum reddas, atq; hanc turbam ſtupidam & inſolentem à maleficiis prudenter coer…ceas.

Innocentia. Veritas.

Æquiſſima Iuſtitia, nos nullo alio patro… …quam (quod dicitur) ſimplici Inno… …, & nuda veritate fulti ad tuum tri… …confugimus. Nullum vnquam læſi… …ulli maleficium intulimus, nihil cor… …mus, ſed quantum in nobis eſt, de o… …bus belle mereri ſategimus. Interim … D. Socrates Phylargyrus nobilitatis …o fretus, ſuorumque Cauſidicorum …ctionibus fiſus, nos opprimit, nobis …a incommodat, in rebus & nominis …gitate nusquam nō lædit, famam no… …proſcindit, de quouis maleficii ge… …nos traducit, & prorſus perdere ſtudet, …ueturinterim nos iniquè apud tuum …al quaſi maleficos nocentiſſimos ac… …multisque criminibus alligatos de… …re. Externa ſpecie rumore falſo, & …ctione iniqua videbimur fortaſſis no… …, ſi nos tamen propius agnoſcere …pigeat, comperies certo noſtram in… …tiam, & veritatem ſimplicem, quas …contra oppreſſores noſtros defendere …ecepturus à Deo Iuſtitiæ tuæ admi… …nis mercedem digniſſimam. Ca… …itur ne Herodis innocentes puerulos… …i 2. capite, impie trucidantis tru… …culentiam imiteris, ne ipſum quidem Dauid, qui innocentem Vriam occidi iuſſit, 2. Regum 11. † Quin potius (ſi nos exaudiri parum digni videbimur) ipſum Deum (cuius hic vicarium agis) libenter audi, & ſanè monenti libentius obtempera. Iudicium (inquit) & iuſtitiam facite, & liberate vi oppreſſos de manu calumniatoris. Hieremiæ 22. cap. Rurſum, Mendacium fugies, innocentem & iuſtum non occides. Exodi cap. 23. Et à tribunali tuo procul faceſſat ea truculenta immititas, quam Deus inſectatur apud Eccleſiaſt. cap. 4. Vidi (inquit) calumnias quæ ſub ſole geruntur, & lachrymas innocentum, & neminem conſolatorem, & auxilio deſtituros eorum violentiæ non poſſe reſiſtere. Hos tam immites Iudices Deus maledictos pronunciat, quique munera accipiunt, vt percutiant animam ſanguinis innocentis. Deuteronom. capite vigeſimo ſeptimo, Sed proh dolor, me miſerum innocentem! Cur quæſo, Iudex Dei in iudicando vicarie, nos vere innocentes tam indigne auerſaris? noſtris clamoribus obſurdeſcis? cauſamque veritatis tam impudenter negligis? Quæ quidem innocentia, & veritas licet in mun…

do sæpe premamur, nunquam tamen nos opprimi sinet Deus, vt cui nostrum patrocinium perpetuo fuerit curæ, dicente Propheta: Iustus Dominus, Iustitias diligit, æquitatem videt vultus eius, Psalm. coque à tuo tribunali appellantes defendendæ confugimus.

Tutor. Receptor.

16 † Æquissime Iudex, ad tuam Iustitiam ergo Tutor fidelis, & Receptor propero. Res istarum viduarum, & pupillorum multos annos fideliter rexi, curaui, & ipsorum vsibus, quum res poscebat vtiliter expēdi, (teste conscientia propria) & ratione ipsorum fideliter subductam, fidelius reddidi. Interim tamen non desinunt istorum patroni me falsis traductionibus proscindere, ac infidelitatis apud quosvis malitiosè deferre. Quum tamē tua æquitas me nosc vt cuius conscientia mentiri time hominum vel minimam iniurio re formidet. Quare tuam Iustitia teri necessitudine rogo, vt ab ipso tibus meam integritatem defend rumque petulantes linguas æqu virga coerceat. Rem mihi amico dissimo, multo gratissimā præsti beneficio tuo ampliss. præmia repo

Vidua. Pupillus.

17 † Patronus Viduarum, & Pupillorum nomine loquitur. Iudex æquissime, in nos quæsumus tuæ clementiæ oculos conuerte, nostras lachrymas nostro: que singultus clementer aspice. Viduæ istæ sunt, suis orbatæ maritis, qui ipsarum causas, qui necessitatem, qui inopiam earum dum vixerant, ex amore coniugali tutari non destiterant, nunc ipsarum maritali patrocinio viduatæ omnique humano destitutæ præsidio, nihil ipsis factum est reliquū præter hos, quos manibus complectuntur miserios pupillos, quos vnà cum suis matribus in tuæ Iustitiæ clementia commendamus plurimū, vt ipsorum misertus causæ eorum patrocinium libenter assumas, defensionem præstes, veriq; tutoris vices subeas, potissimum contra hos subdolos atque imaginarios potius Tutores suos, contra Receptores suos iniquos, contra denique creditores earum quoslibet, qui eas misere contristant, mundana astutia circumueniunt: nihil non fallaciæ struunt, ac plane opprimere studēt: Gratitudinem tuis beneficiis rependere curabunt, sicubi fortuna aliquando responderit. Interim quod ipsarum tenuitas exoluere nequiuerit, id post hanc vitam abunde pensauerit Deus, qui nullum op irremuneratum sinet, & certe ap tua virtus Iustitiæ tuæ merces erit Quod si tu nos despicis, si oppre stris fauens nos auerseris, ad tuti 18 tronum nostrum confugimus De pupillo, & viduæ iudicium faciet, D Cui & propheta dicit Psal 9. Tibi d est pauper, orphano tu eris adiutor interim maledictus eris qui aduen li, & viduæ iudicium peruertis, De Quam maledictionem, vt certo effu variis in locis commonefacit, quid bis abs te fieri velit, aperte clamitat temque suam his verbis aperit: Ad pupillum & viduam nolite contrist que opprimatis iniquè. Hierem. 22. xod. 22. Opprimit autem, quisquis soris iniuriam, quum potest ac debe propulsat. Rursus: In iudicando pillis misericors vt pater, & pro viro illorum, & eris tunc velut filius al obediens, & miserebitur tui magis mater, Eccles. 4. iterum, Viduæ & p non nocebitis. Si læseritis eos, vocife tur ad me, & ego audiam clamorem & indignabitur furor meus, percuti

…gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & … vestri pupilli: Exod. 22. Quotũ lachrymas … clamores quã sint Deo odibiles, quã… seuerè eorum neglectores puniat, clarè … monstrat, cum ait: Nonne lachrymę vi… ad maxillam descendunt, & exclama… rius super deducentem eas? A maxilla … ascendunt in cælum, & Dominus ex… audior non delectabitur in eis, Eccles. 35. 19 … sam per Isa. increpat Dominus oppri… mentes pupillos & viduas, dicens: Omnes … gant munera, sequuntur retributiones, … pupillo non iudicant, & causa viduæ non … ueniet ad illos, Isa. 1. Propter oppressio… nem præterea pupillorum & viduarum in … rum & captiuitatẽ missi sunt filii Israel. Exechiel. 22. Causam viduæ, non iudicarunt, causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt, nunquid super his non visitabo: Dicit Dominus? aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea? Hier. 5. Authoritates tot tantæque iudex æquissime te rogo moueant, vt nostri misertus, quod bonum est, & æquum iudices. Verum ah & nos quoque misellos, qui cum nostri similibus surdo videmur occinere, & cæco claram ipsique odiosam lucẽ obtrudere. Proinde hinc recedentes ad Deum Patrem misericordiarum, & Deum totius consolationis cum certa fiducia accedimus.

Vnusquisque. Popellus. Communitas.

…Quisquis suos patimur manes. Quisque … tioribus infirmamur, & concidi… ò Iustitia mundi regina fortissima. … am nostram tuæ Iustitiæ committi… Vnusquisque necessitatem, inopiam, … litatem, ac nostram miserandam Vni… usque calamitatem (in qua tam mi… computrescimus) coram te expandi… tuæque clementiæ suppliciter com… damus, vt tantæ nostræ necessitatis … nos Vnumquemque erigas, iuues, … mes, laboribus stabilias, decoribus … riis ornes & munias. Ita fiet, vt & † … potentes, (qui sine Vniuscuiusque ope… rum existere nequeunt, sed cũ ipso con… simul & ipsi concidant oportet) … tiores euadant, mutuis operis firmẽ… ribus coalescant, opibus, lætaque pa… tranquillitatẽ floreant, splendidisque … bus perpetuò triumphent. Porrò si … Vnumquemq;, humilemque POPEL- 22 … us, despicis, nostramque causam inde… negligas, nosque grumnosos miserè … abescere sinas, futurum est, vt Respub. … nobiscum simul contabescat, & quæ … tua in nos auxilia floruerat, nostro ne… fu squalleat ac tandem pereat. Agri debita cultura fraudati obsyluescent, nulla officia constabunt, sed ad miserandam rerum faciem cuncta labescent, floretissima quęque marcescent, & Potentiores ipsi tandem Vniuscuiusque vices & seruilia officia apprehendere cogentur, si sese in viuis conseruatos velint: Proinde Iustitia mundi rectrix fortissima, hæc iterum atque iterum æquitatis tuæ bilance trutina, diligenter considera, & Vniuscuiusque causam & inopiam tutandam libenter amplectere, ne tanta rerum incommoda in tuam Remp. latenter subrepta, tandem cum dolore percipias. Quod si ne hæc quidem Reipubl. mala te satis permoueant, saltem te propriæ salutis ratio expergefaciat, aut exitii futuri causa solicitet. Teneatte præterea diuina Iustitia, teque ab ipsa doceri permitte, quid abs te Vnicuique fieri postulet, qualemque te misello Popello præbere conueniat. Audite (inquit) illos, † quod iustum est iudicate, siue sit ciuis ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum. Deut. 1. Atque iterum: Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, sed iustè iudica proximo tuo. Non stabis contra sanguinem proximi. Leuit.

19 Non facies violẽtiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus causam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius. Prouerb. 22. Et recte iudicate filii hominũ. Psalm. 57. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Psalm. 81. Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. Isa. 5. Qui iustificat impium & iustum condemnat, vterque abominabilis est apud Deum. Deuterb. 17. Sed vt video, Vnusquisque 23 oportet. † Nam, surdo diuina verba sonat, & cæco lumen veritatis ostendit, nec rationibus flectitur, nec ministeriis diuinis. Ad Deum igitur properemus iniuriarum nostrarum vindicem accusatorem & opitulatorem egestatis nostræ clementissimum.

Infernus. Paradisus.

Superiori hac imagine conspecta Iudex æquissime, imo hisce veris, atque diuinis edoctus authoritatibus, Iustitiæ tuæ adminis- 24 tratæ, præmia certò cognosce. † Si rectam æquitatis virgam seruaueris, si citra vilius personæ exceptionem, quod verum, quodque iustum fuerit, iudicaueris, en regni cælestis amœna optataque felicitas te 25 exceptura proponitur. † Sin iniquè à rectitudinis tramite deuiaueris si personas consideres, si affectibus in iudicando obsequi libeat magis, quàm veritati, en manet te hians Infernus, cum vniuersis suis supplici- 26 is, & tormentis. † Proinde te rogo Iudex quisquis es, vt Officii tui, imò diuinæ voluntatis (cuius vices in iudicando sustines) memor, Iustitiæ integritatem perpetuò inviolabilem serues, æquitatis virgam nusquam non rectam gestes, humanos affectus omnes prorsus exuas, partium causas penitus, vereque cognoscas, tardè iudices, atque in iudicando veritatem ipsam quodque bonum erit & æquum, tanquam ex iusti iudicis Dei ore iudica, & veluti non tuam, sed Dei sententiam pronuncia. Quod vt syncerius efficias, in causis rei veritatem, non odium spectes, aut gratiam: quæ duo Iustitiæ corrumpendæ consultores sunt pessimi, c. Ipse, c Iudicare c. Qui recte, &c. Quatuor, cum multis aliis, huic materiæ congruentibus, 11. quæst. tertia, c. Omnis 45 distinct. Debet enim Iudex considerare omni in negotio, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid secundum vtilitatem agat, vt (inquit, text. in c Magnæ de consecr. extra, de voto Postremò omnibus consideratis, debet Iudex moderatè absoluere, aut condemnare, nullo modo Reos excandescere, furiosè clamare, imprudenter obiurgare, sed potius in condemnans plorare, vultuque veræ misericordiæ mœrorem ostendere. Vnde tex. Observandum, ff de offic. præsid. et proposito nostro ibi. Sed & in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos reos putat: neque precibus calamitosorum illachrymari oportet, id enim non decet stantis & recti Iudicis, cuius animi motum vultus detegit. Et vt summatim dicam, Iudex reddi conuenit, vt authoritatem Iustitiæ ingenio suo augeat. Alibi text. Est iniusta. 24 q. 4. Aut Iudicem sanctum mouere filiorum suorũ preces, neque uxoris coniugis delinquentis. Vnde Seneca Romanæ eloquentiæ Cicero, Iustitiam humanæ societatis, vitæque communis seruatricem meritò prædicauit, si iustè ratè ex bono & æquo citra humanos affectus cuncta iudicentur. Et hæc omnia stri temporis Iudicibus perpetuò seruanda. Qui quam sint aliquando rupti, lippis & tonsoribus est notissimum, qui quod Pilatus fecit semel, id ipsi quotidie (metuo) faciunt: qui peruersa voluntate, aut odio, aut amicitiæ gratia,

inimicitiis, vel affinitatis affectione, aut (ut alia taceam) pecuniarum cupiditate corrupti, iustitiam (vt ita dixerim) ita examinatam reddunt & pronunciant, vt rectæ rationis libramine perpensam, non iustam pronunciare deberent. Vnde Cicero de iudice libro 6 grauiter dixerat: Caueant igitur iudices, (vt iterum illud moneam) & prudenter attendant: ne causarum processibus nullum grassetur odium: fauor nullus vsurpetur: timor procul omnis exulet: præmium aut expectationis præmii iustitiam non auertat: sed bilancem gestent semper in manibus, statera æquo perpendant libramine: vt in omnibus quæ in causis agenda fuerint: præsertim in concipiendis sententiis & ferendis sententiis habeant solum Deum Ne Pilatus imitentur, qui in causa Christi iniquissimi iudicis specimen exhibuit, non solum ipse peccans, sed etiam contra leges Romanas, ideoque & grauissimo supplicio, quo Cæsarias leges meritò puniri debuisset. De hoc vide D. Lud. Montaltum Syracusium, super reprobatione sententiæ Pilati. Poteram interim (fateor) multo plura per varia capita inspergere, quæ ipse longa experientia comperi, quæque ad purgationem maleficiorum è Repub. conducere videbantur, eaque multo latius, multoque testatius, & firmius, si hunc librum ad Officiariorum manus tantum peruenturum existimassem. Verùm metuens ne (quod fortassis fieri solet) ad alios quoque hic libellus perueniat, quibus huiusmodi comprobationes & expositiones nocumento potius essent, & offendiculo, idcirco satius esse duxi ab amplioribus demonstrationibus prudenter supersedere, quàm imprudenter indignâ quæque leui commonstratione simplices quoque docere. Non etiam tutum est hoc corruptissimo sæculo, præter Iudicium omnia chartis illinire. Quisquis hodie in iure quippiam meditatur, is inter sacrum (vt aiunt) & saxum sese constituit, &c.

CAPVT CLIX. ET VLTIMVM.

Adhortatio ad obseruationem Æquitatis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 159.

Virtutes sua præmia habent, ita vitia sua pœnas, quas infert Deus.
Pœnas vel præmia infert natura.
Magistratus qui a gladio vtitur & occidit, præmia, non pœnas meretur: & docetur quare.
Non excusat magistratum, quod gladio peccantes, non pœnas, sed præmia meretur.
Non magistratus propter iniquitatem punitur.
Quantum misericordia sit iuncta.
Quæ præferenda rigori iustitiæ.
Quæ bona & ornamenta præstet magistratui.
Qui transgreditur æquitatem, punitur: vt patet exemplo Pilati.
Quæ dilata naturaliter magistratui seruanti æquitatem.
Quomodo seruanda est, quia hæc à Deo commendatur, & Deo placet.
Quæ potius lenitate, quàm rigore sit vtendum in obseruanda æquitate.
Quomodo defendere se, si alium ladant, tametsi à natura non puniantur apertè, sentiunt tamen factis suorum versum quendam.
Quæ pœna infligantur criminibus, & præmia dantur virtuti.
Quæ crimina legibus non puniuntur vbicunque locorum sit, ea tamen à natura puniuntur.
Quomodo delicti est instar multorum tormentorum.

17 *Scelera nunquam manent impunita.*
18 *Voluntas delictum pœna quidem caret.*
19 *Perpetrata scelera quæ pœnæ etiam sine legibus sequantur.*
20 *Diabolus propter scelera punitur.*
21 *Æquum est vt magistratus puniat crimina.*
22 *Vt exemplo à malis deterreantur homines, ideo æquum est vt magistratus puniat scelera bus pœna constituta sunt arcendis criminibus.*
23 *Æquum est, vt diuersis criminibus diuersa quoque supplicia adhibeantur.*
24 *Æquitatis est potius leni supplicio quàm rigore vti, in puniendis criminibus iuxta legitationes.*
25 *Rigor legum in puniendis criminibus nonnunquam obseruandus est.*
26 *Iniquus magistratus est qui conniuet criminibus, nec id impunè fert.*
27 *Orandus Deus vt efficiat quo iudices & magistratus in omnibus seruent æquitatem.*

1 QVemadmodum virtutum præmia à Deo naturaliter, & Legum cõstitutione obseruantur: ita scelerum, criminumque supplicia etiam arrogantur, de Deo dicit Prophera, quod Iudex iustus est, patiens, longanimis nimis, nunquid irascitur per singulos dies: nisi conuersi fueritis vibrabit gladium suum: & quæ sequuntur paucis hoc distichon comprehendit ea, quæ huc faciunt:

Ergo etiam scelerum pœnas hic exiget vltor,
Virtutumq; dabit præmia grata piis.

2 Naturaliter autem, vt † verum esse illud D. Augustinus dixit, Per quæ quis peccat, per eadem punitur, non desunt Authores, qui exemplis plurimis verisque hoc demonstrant. Quotidiana hoc quoque rerum obseruatione certum declaratur. vulgo & morale dici solet, Ab altero expectes, alteri quod feceris. Qui suo proximo bene fecerit, à proximo bona recipiet: qui contra profecto etiam læditur, & punitur. Matth. 26. Qui gladio ferit, gladio perit. In Euangelio igitur sic Christus proloquutus est, & præcepit: Cõuerte gladium tuum in locum suum: Omnes enim qui acceperint
3 gladium, gladio peribunt. Iudex † verò vtpotè à Deo ordinata potestas, gladium iustitiæ gestat ad defensionem bonorum, &
4 vindictam malorum. Oportet † igitur ne hoc gladio Iudex, vel Princeps, vel vllus magistratus abutatur, sed æquabiliter & obseruet rigorem, non immisericordiæ. Æquitatem, quæ est antè omnia colat, nã iuxta pa æquitas non parit bellum. Quod ceretione processerit magistratus, vibrauerit, quando & vbi opus lædit, nec alium quenquam im percutit, namqui nocentes sunt, bi causæ & authores cur percutiantur gistratu, sua enim sententia fa mnant & feriunt. Quamobrem magistratus nunquam punitur prop tem maleficis illatam ad defensio norũ, & piæ congregationis, & Rip quillitatem, sed etiam honoratur, mijs affi&tur, triumphũq; meretur, riã. † At iniquus magistratus, vel 5 crudelis est, vel nimis lenis dum nõ satisfacit, plerunq; punitur ille, rannus, de quo illud Iuuenalis m conuenit:

Ad gentrum Cereris sine cade, &
pauci
Descendunt Reges, & sicca morte

Hic vt prævaricator, aut corruptor, midus perniciem sibi ipsi creat, & cui præter leges indulsit, læditur, ciditur haud rarò. Cicero habita vinctũ traditumque sibi à magistratu rium, quum punire deberet, dimisi

ab Antonio ipsi Ciceroni proscripto
lum præcidit. vt, Plutarchus in vita il-
narrat, si rectè memini. Non declinet
e bonus Iudex ad dextram, aut sini-
sed recto tramite progrediatur. In†
vero magistratus nouerit, quod vt
nnes Chrysostomus habet super Mat-
m, Iustitia sine misericordia non est
ia, sed crudelitas: sic contra misericor-
ine iustitia non est misericordia, sed fa-
s, & iustitia cum misericordia coam-
t, vt Ioannes de Terra Rubea contra
les sui Regis, in gloss. super verbo, in-
ittere, folio 41. tradit latius. Hinc Poë-
ingunt Herculi clauum, oleique coro-
feriat quidem, sed ita, vt oleo mise-
ictum leniat. Decet Principes vt
Herculis formam in exemplum sibi
, hac de causa Principes & Magistra-
æquentur virtutem æqu tatis, vt po-
benigna est hocque sibi proprium &
habet epitheton, vnde benigne o-
moderatur. † Etenim æquitas præ-
est rigori iustitiæ, nam æquitas est
ata iustitia cum dulcedine & misc-
facta consideratione diligenti, &
ione circunstantiarum. Salomon di-
me quidem Prouerbiorum 30. Non
ium iustus, ne pereas in propria iu-
& qui nimium emungit, elicit san-
. Vnde præcipitur quoque, quod
nia iura obseruãda sunt iuxta rigo-
nec omnia præcepta rigorem volunt,
lla exceptionem patiuntur, cũcta ve-
ndum æquitatem sunt agenda, desi-
a, & dirigenda. Hæc† æquitas efficit,
ex sordibus careat, munera non curet,
ocentem nõ opprimat; melius est enim
m nocentes absoluere, quam vnũ in-
tem condemnare, vulga. l. Arianus,
glossa in verbo: Vt faciliores simus, &
scribentes ff. de actionib. & obligat.
Fauorabiliores, ff. de reg. iur. & l. Fina-
sed cum aliquid, ff. de iureiuran. Con-
ert. in Canone, Veniam nunc, & ibi
etiam gloss. in verb. Si faciendum, 35. q. 9.
in cuius signum ad pœnalem sentẽtiam la-
uacrum manuum ex pura aqua præberi so-
let Iudici, vt & illo Epigrammate testatum
est:

Marmorea in tumulis vna stat parte columna:
Vrceus, ex alia cernere manuium est.
Ius hac forma monet, dictum sine sordibus
esse.
Defunctum puras atq; habuisse manus.

Huc pertinet quoq; factum Pilati lauantis coram populo manus suas & dicentis: Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. quid enim aliud voluit demõstrare, quam sequendam esse æquitatẽ, ipsamq; innocentiam nullo modo esse opprimendam, Quanquam ipse mox in eo facto deliquit tradendo innocentem inimico populo, ne Pilatus quidẽ hoc impune tulit. Nam in exilium relegatus, paulo post deuenit Viennam Allobrogum, & à canibus in campo prope Rhodanum, vbi nunc locus nũcupatur Vinea Pilati, dilaniatus est iusto iudicio, nimirũ sicut crudeli populo, factioso & malo, tanquam canibus voracibus & clamanti: Sit sanguis eius super nos & filios nostros, sitienti sanguinem Christi, dilaniandum contra æquitatem Christum tradidit: ita ipse à canibus laceratus, distractus, deuoratusq; est. Crimina igitur considerate perpẽdenda, pensiculatè in iudicium vocanda, atque punienda sunt: innocentia semper defendenda, in omnibus seruanda est æquitas, tanquam æquilibrium iustitiæ, ne rigor iustitiam superet, aut violet, ne nimia lenitas eam perdat, & obrnat, haud dubie magistratus hac regia via procedens laudem merebitur, nec naturaliter vllam pœnam, sed præmia vere obtinebit, nam apud Ethnicos honorata fuit æquitas, & magistratus tali modo procedens laudabilis extitit. Anne Dionysius Areopagita videri potest ex iudicib. Areopagi propter æquitatem à Deo electus, vt ex infideli fidelis, ex Iudice secularium,

Iudex ſpiritualis, ex prophano magiſtratu ſacer fieret, & Epiſcopus Athenienſium. Salomon æquitate iudicii celebratus fuit, & honoratus ineffabiliter. † Ita enim à patre ſuo Propheta inſtitutus erat, vt ſciret quod iniquitatem odio haberet, & abominaretur. Nam ipſe Dauid ſic ait Pſalm. 118. Pronunciabit lingua mea eloquium tuũ: quia omnia mandata tua æquitas. & paulo ante: Æquitas teſtimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & viuam. Apud Xenophõtem in Cyropędia legitur Cyrus à ſuo præceptore inſtitutus, vt in omnibus iudiciis ſeruaret æquitatem, cuius quidem inſtitutionis memor Cyrus ſumma cũ laude Rex factus præfuit, & honoratus eſt: ſed enim huius generis plurima exempla paſſim obuia ſunt, quibus magiſtratus ad obſeruandam æquitatem commoueri poteſt. Ante omnia illud prophetæ (Pſalm. 10.) dictũ in pectore geſtandum eſt bono magiſtratui, quo dicit: Quoniam iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. & paulo ante in eodem Pſalmo: Qui diligit iniquitatem, odit animã ſuam. Princeps verò Dei imaginem refert, & ad hanc iudices, omnesque boni magiſtratus accedunt, quare imitari Deum debent, & æquitatem in omnibus retinere, ſic enim viuent recte, & laudabiliter, nec à naturali vlla impreſſione incommodum ſentiẽt: quicquid verò accidit aliunde eſt, & violenter infertur, ſicut æquitatem amanti omnia ſunt æqua: ita contra, iniquos odit Deus, odit vir bonus, odit ipſa natura, & punit. Diuus Paulus in epiſtola ad Galatas, qui ait: inſtituitur ei, à quo inſtituitur, communicet in omnibus bonis. Nolite errare. Deus non irridetur, quę enim ſeminauerit homo, hæc & metet: Inferri poteſt haud inepte qui ſeminat æquitatem, metet eam: qui iniquitatem, ab hac conficietur. Leuitici decimo nono præceptũ legitur datum: Non facies, quod iniquum eſt, nec injuſte iudicabis. & mox inde: Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura, ſtatera iuſta, & æqua ſit apud vos, iuſtus modius, æquusque ſextarius. Vbi ipſa æquitas prædicatur, ibi contra materia, ac fomentum ſubtrahitur. Ideo ficit miſericordia, non diſcretio, non iuſtitiæ, aut ſufficiens rigor. † Progitur, omnisque magiſtratus etiam niendis criminibus, iudex in ferentia ſtudeat eſſe æquus, ſic ſibi ne conſulet, nec male vtetur poteſtate de nulla redundat iniquitas: & timori erit, bonis autem honori, libi contrarietas inciderit, aut dam de inferẽda pœna, ſemper eſt præferenda, iuxta ſententiam Theologorum & Iureconſultorum enim delinquitur in lenitate, gore: illi mederi licet, huic nequaquam caret ratione lenitatis, quod plagas minus vna ex lege Moſayca 25.) Reo Iudæi inferebant. Nam ſura peccati, ſtatuebatur modus ita tamen vt quadragenarium non excedant, ne fœdè laceratus los tuos abeat frater tuus. Hæc obiter nunc commemorata ratio qui non ſolum impune, ſed & laude vtuntur gladio, gladio feriunt alios iuxta carnalem oculum lædunt tiam ſe defendunt, neceſſitatemque ctum percutiendi proximum ſtatim currunt, tametſi non aperte à natura antur, quod legis naturalis proprium ſetur eſſe, vt liceat vim vi repellere horrent ad facti mentionem, dolent geſta, & haud taro maligniorem ergaturam ipſam experiuntur. Serpens ſi do hominem necarit, aut lethaliter rauerit ab ipſa terra non amplius ſed perit, nimirum ipſa natura vindex factum. Ita ipſa natura homines homicidas, maleficos, & iniquos rurſus acerbe punit: (Cain quia occidit Abel ſtatim rurſus à Lamech occiſus fuit.) contra

…bones exaltat: crimina non sinit
…rtutem præmiis recõpensat. Hæc
…legum, quæ crimina puniunt, ori-
…in veteri Lege constant supplicia, vt
…inem voluerit occidere, & ideo per- 17
…morte moriatur, qui percussit per
…, vel de industria occidens, vt morte
…, etiam si de altari Dei euellatur,
…cussit aut maledixit patri aut matri,
…moriatur. Qui furatus fuerit homi-
…& vendiderit eum, noxæ conuictus
…moriatur, Exod. 21. Reddet animam
…ima, oculum pro oculo: dentem pro
…manum pro manu, pedem pro pede,
…nem pro adustione, vulnus pro vul-
…liuorem pro liuore, & quæ Lex talio-
…ne iure ciuili confirmata manet. †
…vt crimina varia, ita illorum diuersa
…supplicia apud diuersas nationes fue-
…ubicunque nullis legibus punita fue-
…ina: ibi ipsa natura pœnas sumpsit,
…inque authores vexauit & puniuit,
…si latis leg bus pœnæ infl ctæ fuis-
…Haud raro † ipsa conscientia in leuis-
…etiam peccatis tormento continuo
…ciũ facti infert vt est apud Iuuenalem.

…h quodcunque malo committitur ipsi
…e author, prima est hac vltio, quod se
…nocens absoluitur, improba quam-

…sall cis prætoris vicerit vrnam.

…est quod multi quum ante scelus &
…tutum vident refugium, & sui de-
…tum, imo hæc sæpe præparata habẽt,
…le post admissum crimen liberatum
…nat, mox perpetrato scelere omnem
…iam effugiendi, defendendi, iuuandi-
…e offendunt præclusam, & infinita
…untur incommoda ac impedimenta,
…im in pœnas semetipsos præcipites
…iant, in manus eorum deueniant à
…iure puniri debent & vt salua sint
…omnia, tamen tot aduersitatibus af-
…tur, vt etiam tectissima crimina dete-
…& se publicis suppliciis exponant, vl-
troq; manibus magistratus offerant, vt iuant dignas meritis pœnas. Nonnulli semet ipsos conficiunt, addentes scelerisceleri scelus, & in desperatione pereunt, malumque exemplum relinquunt. † Nemo autem criminibus oneratus impune tulit admissa, vnde verè Ethnicus ille Poëta Satyricus sic prodit, Satyr. 13.

——Cur tamen hoc tu
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, ac multo sæuior illis,
Quas & Caditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus:
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia vates,
Haud impunitũ quondã fore, quod dubitaret
Depositum detinere, & fraudem iure tueri
Iurando, quærebat enim quæ numinis esset
Mens, & an hoc illi facinus suaderet. Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus, & tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, verãq; probauit,
Extractus tota pariter cum prole, domoq;.

Hanc vero historiam prolixe Herodotus narrat de Glauco Lacedæmonio libro sexto. eõ candidus Lector recurrat. † Atqui adeo 18
etiam crimina puniuntur, vt vel voluisse deteriora sequi, mox suum habeat supplicium, quod idem Poëta expressit luculẽter.

Et quamuis longa deductis gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nã scelus intra se tacitum qui cogitat vllum,
Facti crimen habet, cædo si conata peregit.

Sicut in magnis voluisse pulchrum aliquid est laus: ita contra voluisse malum; vel turpe, improbum. Nam huic pœnæ, inde præmia confestim sequuntur. Quod si perpetrata sunt scelera, horum statim pro foribus sunt pœnæ. Iudicium enim suum secũ portant, vt ait Christus: Conscientia vnumquemque arguit, vt Paulus dixit, nec malè ea Iuuenalis recensẽt, quæ factum scelus comitantur: vt,

Perpetua anxietas, nec mensa tempore cessat,
Faucibus & morbo siccis, intentaq; molares
Difficili crescente cibo: sed vina misellus
Expuit, Albani veteris pretiosa senectus
Displicet: Ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt,
Continuo templum, & violati numinis aras:
Et quod præcipuis mentem sudoribus urget,
Te videt in somnis tua sacra: & maior imago
Humana turbat pauidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura
pallent.
Cum tonat, exanimes primo quoq; murmure
cæli,
Non quasi fortuitu, nec venterum rabie, sed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Ille nihil nocuit, cura grauiore timetur
Proxima tempestas, velut hoc dilata sereno.
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum
Infesto credunt à numine. Saxa deorum,
Nec & tela putant, pecudem spondere sacello
Balantē, & laribus cristam promittere galli
Non audent: quid enim sperare nocentib. agris
Concessum? vel qua non dignior hostia vita?
Mobilis, & varia est ferme natura malorum.
Cum scelus admittunt, superest constantia,
quid fas
Atque nefas, tandem incipiūt sentire paratis
Criminibus, tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari nescia. Nam quis
Peccandi finem posuit sibi quando recepit
Iectum semel attrita de fronte rubores?
Quisnam hominum est, quem tu contentum
videris uno
Flagitio? dabit in laqueum vestigia nostra
Perfidus, & nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Aegæi rupem, scopulosque fre-
quentes
Exulibus magnis, pœna gaudebis amara
Nominis inuisi, tandemque fatebere latus
Nec surdum, nec Tiresiam quemquam esse
deorum.

Idem prima Satyra huc respexit, quum sic canit,

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens
est
Criminibus, tacita sudant præcordia culpa
Indesa & lachryma ——

Adeo verum est quod ipsis criminibus sentia semper sunt, moxque cuncta supplicia, vt id vulgò notissimum sit, dicente teste Iuuenale Satyra prima:

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere
dignum
Si vis esse aliquis: probitas laudatur & al-
get.
Criminibus debent hortos, præturaq; multis
Argentum vetus & stantem extra pocula
Caprum.

Quod si nunc exitus vitæ eorum gerentur, qui criminibus peperere prætoria, mensas, & cætera his simi dubie omnia tragica, & luctuosissima natum genera occurrerent. Quam Virgilius sexto Æneid. sceleribus pœnas, & tandem infert sic:

Non mihi si centū linguæ sint, oraq;
Ferrea vox omnes scelerum
formas
Omnia pœnarū percurrere nomina

Valerius Maximus rectè aliquando differri quidem, sed non auferri ha tia insinuauit. Diuina, ait, ira lento ad vindictam procedit, sed tardit
10 plicii grauitate recompensat. † Et Dauid hoste humani generis, & de peccato in Psalmo 7. scripsit: Lacum aperuit fodit eum, & incidit in foueam quam & conuertetur dolor eius in caput ipsius nequitia in verticem descendit: Dauid itaque author omnis criminis, iuste
21 genere suppliciorum torquetur, tam angeli, & assectæ ac peccatores prosternuntur, castigantur. Quia igitur Deus natura non sinunt inulta esse scelera modo homines in magistratu con-

…rsonam referentes, non animaduer-
…in peccata? Et si sæpe nolunt, & inuiti
…ppliciade criminibus sumenda impel-
…tamen vt maleficis hæc irrogent, &
…ocatiam tueantur bonorũ, ipsi malefi-
…incitãt, qui clara voce se latrones, ho-
…icidas, adulteros & improbos sceleratos-
…clamant, & ipsi magistratui aliquando
…rè, aliquando clam vim non modo in-
…sed etiam se insidiari fatentur, nisi
…iantur, nimirum ipsa natura peccato-
…pœnas exigente. † Tum exempli dan-
…mio haud exigua est, vt mali deterrean-
…ab improbitate, & boni sint in virtute
…antes, cur sumendorum suppliciorum
…iminibus alibi consuetudines, alibi le-
…sint introductæ & confirmatæ. Nec in-
…huc detorqueri potest: quod dicitur,
…alis moribus bonæ leges natæ sunt.
…propter maleficiorum depulsionem
…, atque optimæ leges sunt promulga-
…pprobatæ. Cæterum sicut † crimi-
…diuersa, ita ex illis diuersa quoque
…cia inferuntur, & hęc apud varias na-
…haud parua quoque recipiunt diseri-
…: quemadmodũ de hac æquitate pœ-
…in multis locis huius commenta-
…monstratum est, quare his longius in-
…tædiosum nec operæprecium vide-
† Sed illud repetiuisse haud obfuerit,
…æquitati in primis studendum est,
…atque mitiore pœna crimina punire,
…rigore extremo procedere. In mor-
…curatione, imò etiam in ipsa sanita-
…seruatione medici statuũt omne ni-
…esse noxium. Sed in ciuilibus & cri-
…lib. rigor iustitiæ formam eius, quod
…m dicitur, repræsentat. Esset † igi-
…gor formidandus in multis, nisi sicut
…rmis morbis extrema exquisitè reme-
…optima sunt. Ita maximis & enormi-
…criminibus ipsa quoque extrema sup-
…essent conuenientia, nimirum quæ
…m misericordiam admittunt. Haud
…incurrunt flagitia, & vulnera immedi-
cabilia, quæ ense recidẽda sunt, ne pars sy-
cera trahatur. Quamobrem bonus magi-
stratus, grauis Iudex, & lectus Senatus ser-
uantissimus æqui, dignus est omni laude,
& gloriam inueniet. Ita iniquus affligetur & plurima mala experietur. † Nam 26
conniuens cum flagitiosis, & improbis tan-
quam cernens furem & currens cum eo, se
participem facit criminis alieni, & huius
quoque pœnam sibi accersit. Qui autem
malitiem punit, pœnam à se & suis, omni-
busque bonis abigit. præmium consequetur, quod quidem vniuersum paucis com-
prehensum est à Regio propheta in Psalmo
octuagesimo primo, canente in hanc sen-
tentiam: Deus stetit in Synagoga, in con-
gregatione Deorum, nimirum Principum
& Iudicum, in medio autem illorum diiu-
dicat qualescunque alios magistratus, & in
illis hęc loquitur: Vsquequo iudicatis ini-
quitatem, & facies peccatorum sumitis?
Iudicate & iudicio defendite probitatem,
egenum pupillum, humilem & pauperem
iustificate, eripite pauperem, & egenum de
manu peccatoris liberate. Cæterum ma-
gistratus illi nescierunt, neque intellexe-
runt hæc, in tenebris ambulant. Quare o-
mnia fundamenta terræ mouebuntur, re-
gna mutabuntur, tituli & honores talibus
magistratibus adimentur, iterum varias
vexationes illis notum Deus facit, quod
Dii sunt, illis loquitur, ego dixi, Vos Dii
estis, & filii excelsi omnes Quia verò hoc
necdum intellexerunt, nec æquitatem ob-
seruant, ideo infert Deus: Vos autem si-
cut homines, sicut iniqui, & vt peccatores
moriemini.

Vos ignota eritis contemptaq; funera, sicut
Obscura vulgus morte perire solet.

Vos, & sicut vnus de Principibus cadetis,
sicut Lucifer cecidit in pœnam æternam,
precipitabimini cum eo, & cruciabimini: 27
† Quare orandus est Deus, vt surgat in cor-
dibus iudicum, omnisque magistratus, vt
per hoc iudicet terrã, & homines terrenos,

bonos defendendo, malos puniendo pro meritis. Quoniam ipse Deus hæreditabit in omnibus gentibus, namque æquitas prævalebit, quoniam de sceleribus supplicia sicut debet fieri, sumuntur: & multa crimina non sinuntur à Deo, aut à natura. Elegans est Psalmus ille Iudici necessa[rio] memori mente recitandus, atq; ob[ser]vandus, cuius graui pleraque elocutione [et] simaque condemnatione finem arg[u]to imponere, & hoc loco desinere, [ve]rum & æquum est.

Quid sunt sine Iustitia Regna, nisi Latrocinia magna?

Humanum est peccare
Angelicum emendare } *pro quo facit glossa in l. Consentaneum, in verb. perseuerauit,*
Diabolicum perseuerare } *quomodo & quando Iudex.*

Veritatem super omnia debet quærere iudex.

Veritatem inuenire difficile est, vbi sapientes discordant.

Ecclesia est auctrix iustitiæ.

Deus irascitur ex negligentia correctionis delictorum.

Mali male omnibus vtuntur, digni qui malè pereant.

Malitiis non est indulgendum.

Nō potest dolo carere, qui imperio magistratus non obtemperat.

Inobedientia est maximum delictum.

Mala omnia quis potius debet pati, [quam] malo consentire.

Mundi conseruatio est in pace & [tran]quillitate viuere.

Sapientia 1.

Diligite iustitiam, qui iudicatis [terram].

Consuetudo in delinquendo [auget] pœnam.

FINIS.

APPE

APPENDIX CVM ELENCHO DE PROPRIIS LIBRIS HACTENVS A ME EDITIS, TAM in Iure, quam aliis professionibus, & nonnullis adhuc scriptis mox imprimendis in gratiam studiosorum.

SERTA consuetudo fuit veterum authorum, qui in aliquo genere scientiæ multas lucubrationes, aut diuersa scripta in lucem emiserunt, tandem aliquando omnium illorum rationem, ordinem & catalogum cõfecerunt, vt suos partus ab alienis discernerẽt, legitima illegitimis antefertent. Sic Hippocrates ille suorum librorum subinde meminit, vt ad eos lectorem remittat. Plato alios diuersa sua scripta enumerat, & eorum methodum prodidit publicè, vt apud Diogenem Laertium in vitis Philosophorum videre licet. Aristoteles quoq; ad Alexandrum Magnum suorum Hypomnematon siue commentariorum distinctionem facit, vt de Aulo Gellio Noctium Atticarum, id genus primi Philosophi maximè polygraphi fuerunt. Galenus medicus non vnum morbum, sed plures commentarios de propriis libris edidit, idẽ deinceps alii doctissimi viri secuti sunt, vt neotericos omittã. quorum multi etiam suis exemplis ad hoc præsens meum cœptum instituendum non parum impulerunt illos, eædem me mouent. Ante omnia hunc meorum librorum catalogum conscribere placuit, quod videre eos in diuersis vrbib. typis & linguis imprimi. Vnde assertorem propriũ me esse haud indigna meorum librorum profiteri possum, antequã ex mei nominis dominio in alienum ius transeant. Res autem in hunc modum se habet, cum animaduerterem quam plurimos iureconsultos & causidicos nostræ ætatis grauiter subinde in variis causis, maximè pupillorum, minorũ & prodigorũ allucinari, imo non debitã diligentiã præstare. Vnde innocentia sæpe obrueretur, nolui deesse professioni iuris iusticiæ erga afflictam & teneram ætatem. legeram. imo animo reuoluebam continuo, illud Prophetæ, *Vidua, & orphano tu eris adiutor:* Rursus illud eiusdem, *nec circumscribi pupillos fraude sinatis.* Idcirco vt errores multorum corrigerem & pupillorũ, minorum, & prodigorum causam defenderem quod in foro sedulus præstiti, impulsus sum etiã scriptis priuatis procurare. quid igitur? scripsi *Patrocinia pupillorum, minorum, & prodigorum.* totam materiam vno opere complexus: quam multis probis & doctis communicaui, & gratam in lucem adhortãt. b. omnibus emisi. reiterantib impressionem huius operis multis typographis, adiũxi aliud opus inscriptum *Subhastationum compendiosa exigesi.* forte amplissimæ Ciuitatis Brugensis politiam multis aliis oppidis necessariam & imitabilem, tanquã bonam Reipublicæ ideam, & exemplar consyderans conscripseram multa ad rem notatu digna. tandem integrum libellum absolui,

& gratitudinis ergo destinaui perpetuę memoriæ patriæ meæ, sic & hic libellus in publicum prodiit, continuæ, & variæ multorum, qui in lingua Latina non satis versati essent, preces & flagitationes extorserunt operis mei De patrocinio pupillorum, minorum, & prodigorum, & alterius De subhastatione Gallicam interpretationem. Itaq; ambo illi libri in Gallicam linguā à me conuersi & mox typis impressi sunt. Porro rerum criminalium in foro multiplices quæstiones & obscurus vsus vel praxis occurrere cœpit. Hic committere nequiui quin in hūc campum per omne genus authorum in iure vtroque exspaciarer, sic accidit vt iustum volumen, res à me collectæ implerent, inuigilaui attētius toti negotio, & expoliui scriptum, quod non solum mihi, sed etiam omnibus iuris studiosis mirum in modum breuitatis causa & ordinis placuit, res necessaria & vtilis supprimi sine cōtrouersia non potuit, ecce & hic liber mihi extortus est, & typographis traditus meruit publicam lectionem, materia huic affinis successit, *Praxis rerum ciuilium*. Pertractaui igitur hanc & edidi non minorib. auspiciis & applausu quam illam de criminalibus, talibus modis duo commentarii, vnus *De praxi rerum criminalium*, & alter *De praxi ciuilium*, impressi sunt ab initio: qui quum à studiosis, & causidicis vehementer desiderarentur, operam nauaui vt rudem editionem subinde expolirem, augerem, & formando perficerem, secutus sum in hoc multorum exempla doctorum; qui, sicut vrsæ rudē massam lambendo in perfectum vsque animal conformant, neque prius cessant, quam omnia mēbra absoluta vident. Interea sparsim annotaueram multa paria, similia, dissimiliaque in vtroque iure, quæ forum sequentibus ex vsu essent. Scripsi igitur de his farraginem & enchiridium confeci, quod mox in lucem emisi: ne quid mearum lucubrationum quod prodesset, temere interiret. Postquam causa religionis in Belgio, magis, quam antea vnquam [illegible] populo illotis (quod aiunt) manibusque tractaretur, continuis [illegible] stionibus & altercationibus mensis perēt. nec scirem cum qua vtilitate dium Theologicum delibare volui, plo multorum iureconsultorū, qui que iuris tractationem connexerunt Theologia. Qua de causa *Paraenes stianas*, siue *locos communes ad rem pietatem Christianam pertinentes*, ex testamento desumptos collegi, & hi damvtilia ac noua de pecuniis & per tione Christiani hominis ac mortec atque in lucem producere, multis tibus, non sum veritus, quamuis de causis hac in re quid facerem sub uerim. Scio enim quam graue & multis fuerit etiam doctissimis alio ris, & simul piis, ex sua vel iuris, vel næ, vel artium liberalium profess siluisse in Theologicos limites: im quasi capitale probrum, hoc est in quod suam falcem in alienam mes serint. Cæterum difficultas tempo dem occasio euicit, vt Theologos haberem, nec immerito. Nam anim cero & candido compilatis meis c tatiis fenestram bene merendi de o nere hominum sine fuco piis lector rui, sic & hi libri prælum lucemq; na midauerunt. Editi etiam plurimis c natoribus profuerunt, & aliis lector mnibus, vt credo, propterea quod singularia & occulta detegerem, optim que mihi certe visam tractarem metho docendi rudem populum. Sed cum paulo altioris speculationis, quam vt rud rib. conuenirent, descēdi ad principia Ch stianæ religionis, vt rudimenta puer nostra fide & catechesim. Proinde scripsi librum, cui titulum dedi *Spec conscientiæ*, in tribus linguis, Latina, Ga & Flandrica. Opus approbatum quid confirmatum Regio priuilegio, sed no

…is temporum editum est typis: spero … quod breui impedimenta proferen… è medio tollantur. Haud dubiè il… fore confido, statim ac infesta pace huic … prouinciæ pristina felicitas, fauente … & domino Iesu redierit.

Verum ordo fœturæ meorum librorũ … ut, vnà cum titulis, ideo copiosum ca… gum attexi: in quo quidem nomina …graphorum, qui eos diuersis locis & …rib. impresserunt, quãtum ad meam …iam hactenus peruenit, & viri referun… quibus dedicaui meos labores. Classis … talis est:

…mo omnium in lucem exire feci librũ …ulus est, *Patrocinium pupillorum, mi…, atque prodigorum*, cupidę legum, ca…, praxisque iuris iuuentuti non tam …quam necessarium. Hunc Brugis Hu… Crocus chalcographus impressit, an… 44. in folio 2. cum gratia & priuilegio …mo, in annos sex: dedicaui illum cla… ac prudentissimo viro, & publici, …iq; iuris consultissimo, domino Lv… rico de Schore Cæsareæ Maiestatis …di meritissimo. Hic liber iterum in 4. … impressus est Antuerpiæ, apud Io… Bellerum, anno 1564. & illustra… nibus materiæ subiectæ conuenien… , cum priuilegio Regis in 8. annos. …ii hunc reuerendissimo atque illu… mo Domino Antonio Perenoto Grã… , Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ …ero Cardinali, Archiepiscopo Me… si primo. Additus est alter liber in … impressione, cui titulus, *Subhasta… compendiosa exegesis*: à me dedicata …dissimo domino Viglio Zuicherno, …sultissimo, præposito Diui Bauonis …ensis, supremi consilii Belgici pri… Præsidi & custodi sigillorum Regiæ …tatis Hispaniarum, nec non equitum …velleris cancellario ac consiliario. Ad… tertium libellum, *De magnificentia … amplissimæ Ciuitatis Brugarũ*, in lau… dem amplissimi Senatus Brugensis, cum o… ratione ad eundem. Quãquã liber Subha… stationum compendiosa exegesis iam ante etiam Gandaui, cum Imperiali priuilegio per Erasmum Quercinum in forma quarta, cum declamatione, in laudem Hispanicæ nationis Brugis fixas sedes habentis, im… pressus fuerat anno 1564. Deinde tamen anno 1558. etiam typis Stephani Valerii, Lo… uanii cũ gratia & priuilegio Regio ad qua… driennium, in 8. forma emissus est. Tertio liber *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Venetiis apud Ioannem Anto… nium Ferreum locupletatus, & cum Subha… stationum compendiosa exegesi editus est, anno Domini 1572. in octaua. Rursus *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigo… rum*, Gallicè à me conscriptus, & dedicatus illustri ac magnanimo D. Petro Ernesto, Comiti Mansfeldenſi: impressus est Ant… uerpiæ apud Ioannem Bellerũ, anno 1567. cũ gratia & priuilegio Regio ad decenniũ. in 4. forma, titulus est *Le Refuge & Gua… rand des pupilles, orphelins, & prodigues*. Li… bri hi etiam in Gallicam linguam & simul & separatim, mox etiam in Flandricã trans… lati, omnes in magna forma edendi typis restant.

Hinc à me in lucem emissus est liber, cui titulus, *Praxis rerum criminalium*, &c. im… pressus primò Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum, sub Aquila aurea, in 4. forma cũ iconibus, anno Domini 1554. dedicatus Lu… douico à Flandria Pratensiũ dynastæ, sacræ & catholicæ Maiestati Cæsareæ secundo à cubiculis, & Financiarum præfecto, &c. mox idem liber in Gallicam linguam à me trans… latus, Louanii imprimitur eodem anno, cum gratia & priuilegio Cæsareo ad annos quinque, in 4. forma, additis figuris vel ico… nibus. Inde nomine Enchiridii & practicę rerum criminalium in Gallia, Lugduni per Sebastianum Bartholomæum Honorati, in 8. forma, anno 1555. editur & dedicatur vt supra. Mox in Flandricam linguam, versus

à me Louanii, anno Domini 1555. cum priuilegio Cæsareo, ad annos quinq; impressus est. Rursus Gallica inscriptione & lingua hoc eodem anno 1555. Parisiis editur in 8. forma, *Practicque iudiciaire es causes criminelle, &c. illustre & enrichie des ordonnces, statutz, & coustumes de France, imprime par Gilles Gourbyn, à l'enseigne de lesperance prez le colliege de Cambray, auecq priuilege du Roy pour six ans.* Dedicaui hanc interpretationē D. Carolo Baroni de Barlaymont, Gubernatori Comitatus Namurcensis, &c. Deinde Antuerpiæ, idem opus excuditur per Ioannem Bellerum anno 1562. cum priuilegio Regis ad annos decem, in 4. forma, dedicatum est D Miraldo ab Egmont Principi à Gauere, Comiti de Egmont, Baroni de Baer, & D. de Fiennis, Auxi, Armentieres, &c. consiliario Regio, ordinis aurei velleris, equiti aurato, Flandriæ, Arteſiæque summo prefecto, &c. Rursus translatus in Germanicam linguam liber criminalium Francofurti ad Mœnum, in Germania imprimitur forma 4. cum iconibus à me trāsmissis, per Ioannem Wolffium, anno Domini 1565. Inde Antuerpiæ iterū in 4. forma anno Domini 1570. cum additionibus, iconibus, figurisq; per Ioannem Bellerum concesso Regio priuilegio in annos 8. dedicatus à me D. Philippo de sancta Aldegunda & Noircarmes equiti & commendatori de Alcantara, Cæsareæ & Catholicæ Maiestati Caroli V. olim à cubiculis, nunc consiliario Regis Hispaniarum, & prefecto erarii seu Financiæ eiusdem, &c. Hinc Venetiis, anno 1572. apud Ioannem Antoniū Bertanum, in 4. forma exit, dedicatus vt supra. Postea Lugduni in Gallica lingua editur forma 16. anno 1573. cum inscriptione, *Practicque iudiciaire es causes criminelle*, &c. *illustre & enrichie des ordonnances, statutz & coustumes de France. à Lyon par Benoit Rigaud*, dedicatus est D Carolo Baroni de Barlaymont, &c Financiarum Regiæ Maiestatis Hispaniarum præfecto, &c. Adhuc Praxis rerum criminalium in Gallicam linguam translatus, auctus cum allegationibus Latinis à me typis destinatus reditur in suum tempus.

Post librum de Praxi criminalium [illegible] ui commentarios *De Praxi rerum cri[illegible]* prætoribus, propretoribus, consulibus, consulibus, magistratibus, reliquisq; genus iusticiariis ac officiariis in quacunq; Republica forensem administratione[illegible] sumentibus apprime vtili & necessaria, nonnullis iconibus subiectæ materiæ [illegible] uenientibus. Hos dedicaui illustri Principi D. Margaretæ ab Austria Duci Parmensi & Placentiæ Gubernatrici, nerali Prouinciarum Regiæ Maiestagii, is liber est impressus in 4. forma uerpiæ, apud Ioann. Bellerum, anmini 1567. cum gratia & priuilegio ad decennium. Rursus idem reuocu sub typum eiusdem Ioannis Belleri, uerpiæ, anno Domini 1569. cum pri Regio ad annos decem in eadem forma dicatus vt supra. Deinde Gallicè scriptus cum Latinis allegationibus, catus D. Carolo de Thysnac, equiti præsidi secreti consilii, impressus Antuerpiæ in 2. forma per Ioannem Bellerno 1572. cum gratia & priuilegio Regi tulus est Gallicus, *Practicque iudiciaire causes ciuiles*. Idem liber antea Venetiis est impressus, typis Dominici Guerraei & Ioannis Baptistæ fratrum, anno Domini 1562 in 4. folio. Rursus à me correctus auctus primo in Latina lingua, tum in Gallica cum allegationibus Latinis & iconibus imprimendus in magna forma paratus. Similiter idem in Flandricam linguam latus in forma eadem cum Latinis allegationibus & iconibus, concessa iam gratia priuilegio tradit' Bellero typographo Antuerpiano breui emittitur.

Post hæc absolui *Enchiridion* [illegible] *similium vtriusq; iuris*, omnib. prætoriosis, aut in foro publicam rerum [illegible]

ionem assumentibus admodum vti-
cessarium, dedicaui illud clarissimo
arolo à Thysnac, equiti aurato, Præsidi
ui consilii Regii, Thesaurario aurei
ris, &c. imprimendum tradidi Ioanni
o, qui illud Antuerpiæ excussit typis,
Domini 1568. cum priuilegio Regio
rennium. Iãde hunc commentarium
is additionibus locupletaui & typis
ntum prima occasione oblata emis-
sum, si Deus vitam dederit.

horici opus ad Theologiam & bonos
pertinens, cui titulum feci *Parane-*
sticam, siue loci communes ex vtroque
iure & variis autoribus, &c. Hoc Ant-
apud Ioannem Bellerum sub Aqui-
a, anno 1571. impressum est, cũ pri-
o Regio, ad annos duodecim: dedi-
vero à me est Gubernatori delegato
i Duci Albano, Ferdinando de Tole-
chioni de Coria, &c. Rursus idem
impressum est in Italia Venetiis apud Ioannem Antonium Bertanum, anno D. 1572. in 6. forma, qui liber à me reuisus & cum multis appendicib. locupletatus, spectat nouam editionem, sicut idē liber trãslatus in linguã Gallicam, similiter & Flandricam typis paratus necessitate temporis supprimitur, alioqui omnino perfectus vt possit excudi.

Reliquus est adhuc liber inscriptus *Speculum conscientiæ* in lingua Latina, Gallica, & Flandrica, visitatus & admissus cum gratia & priuilegio in annos sex, sed adhuc à typographo Ioanne Bellero cui tradidi ante aliquot annos impressus non est. propter hæc vlcerata & maligna tempora, in quib. destructioni rerum potius, quam augmentationi aut conseruationi studetur; dedicatus est autem D Ludouico Requesino, magno Commendatori Castiliæ, ordinis equestris sancti Iacobi, Gubernatori Belgię nomine Regis Hispaniarum, &c.

IN LAVDEM LVCVBRATIONVM CL
RISSIMI ET AMPLISSIMI IVRIS VTRIVSQVE DOCT

ris, ornatiſsimi Viri D. Iodoci Damhovderii Brugenſis, equitis aur
quondam Cæſareæ, nunc Regiæ Hiſpaniarum Maieſtatis Philippi à conſi
atq; eiusdem Regis per totam Belgiam ærariæ œconomiæ, vel finan-
ciarum commiſſarii, carmen additum, autore
Ennio Elchione Friſio.

Sunt qui villarum gaudent renouare ruinas,
Diſtinctis thalamis conclauia pulcra parantes,
Exſtruere immenſas ædes non tempore ceſſant.
Templa locant alii, turres cum mœnibus altas,
Caſtri diuerſas ſpecies, moleſq; ſuperbas,
Aut ponunt Aſia perductas orbe columnas:
Vel monumenta ſtruunt laudato marmore celſa,
In quibus authoris relegetur carmine nomen.
Mille hominum ſpecies, hominum conamina mille,
Per quæ contendunt ad ſydera ſpargere famam,
Vel ſaltem vitæ normam formare modeſtam.
Pluribus auxiliis qui publica commoda ſeruant,
Aut ſtudiis augent, horum pars parua videtur.
Quamuis ſint tales diuorum ſtemmate nati,
Et dici in terris terreſtria numina poſſunt.
Nam Deus eſt quisquis mortales adiuuat arte.
Hæc dum contemplor, priſcos video ſapientes
Conſenſu magno palmas ſtatuiſſe poetis,
Atque viris doctis, qui condunt publica ſcripta.
Hos laudant, horum factis inſiſtere gaudent,
Qui reparant chartis rerum monumenta per æuum.
Hæc labor inſignis ſuperat mortalia facta,
Et cunctis præſtat conatibus atque labori,

Æternumq; decus fama per sæcula voluit.
Marmora Maonius vincit, Maro ferrea vincla.
Ingenio & scriptis verissima vita paratur,
Cætera sed mortis Stygias voluuntur ad vndas.
Hæc bene perspectans natura dotibus amplis,
Ingenio magnus, rerum doctissimus vsu,
Vir Damhouderius non cessat promere digna
Perlectis monumenta, ferens vigilando labores
Continues: genium fraudat, mensasque paratas,
Et sorti rerum, & vitæ defalcat vbique,
Quantumcunque potest hora, vt lucretur opellas.
Hinc varios fœtus legum monumenta sacrarum,
Atque libros iuris conscripsit in ordine tali.
Primo tractauit Pupillis atq; minoris
Ætati quæ sint legalia iura tuenda.
Moxque subhastandi diuulgat iura fidemque.
Hinc celebres Brugas claris ornasse Camenis
Vnus & è doctis multa cum laude refertur.
Addidit orando quæ gens Hispanica Brugis
Efficiat memoranda piis exempla bonorum.
Interea meditans scelerum deformia monstra,
Pellere de medio, Praxim perfecit honestam,
Vndique quâ possint depelli crimina rerum.
Hoc opus excellens in paruo corpore miras
Virtutes aperit, pariter defendit honores,
Iustitiaque decus, magis ense tuetur, & armis.
Hinc subit insignis labor, vtile ciuibus agmen
Litibus in variis monstrare perennia iura,
Ciuilesq; bona distinguere voce querelas.
Sic Praxim rerum ciuilia nomina habentem
Edidit, exponens abstrusas legibus ansas.
Protinus absoluit, quod vasta in mole refertur
Immensi simile, & quod par est, iuris in arte.
Hoc manuale opus est, Enchiridion atq; vocatur.
Collegit multos diuerso nomine libros,
Quos arcis seruat per motus temporis ergò.
Sed quærens multis prodesse errantibus vsu,
De recta morum vitaq; via sine fraude:

Perpendit tales in uerum ducere cursum;
Ergo opus eximium cunctis virtutibus adfert.
Communesq; locos *doctrina classibus auget.*
Vnde Paræneticon *cum dogmate vera monendi;*
Confecit, iungens Numi crudelia sceptra,
Nec minus atra fera mortis certamina pingit.
Denique quo constet vitæ tutissima meta,
Pluribus expressit linguis speculum, quod adesset
Humanæ menti seu sit sibi conscia quæque.
Quod si præterea causarum respicis acta,
Officiumq; fidele suo Regi repetitum,
Et quibus ille suo vexetur tempore nobis,
Mirum clamabis, quo pacto talia scripta
Edidit oppressus variarum pondere rerum.
Id vigilans animi candor, studiumq; iuuandi
Discentes ingens, rerum cognitio certa,
Iudiciumque potens de cunctis artibus egit.
Neptuni tubicen, cuius pars infima cœtum,
Sed facies pars summa Deum maris indicat esse.
Serpentis medio Triton comprenditur orbe,
Qui serpens caudam reuoluto continet ore.
Facto, animoq; viros insignes, claraque gesta
Tollit, & ad cælos, & famam terminat astris.
Hinc Damhouderii sedem componit Olympo,
Et iubet æternum scriptis distendere nomen.
Quod lyra nũc resonat Bistonica plectra pererrãt.
Ingeminant Musæ cantu, calamisque sonoris:
Vt sicut incœpit pedibus felicibus ire,
Pergere perfistat modo iustam fine coronam
Expectet palmis auro, lauroque decoram:
Quæ testis magno veniet laudata triumpho,
Iustitiæ tribuens victricia symbola cultæ.
In templis statuas, & in aris cerea ponat.

EIVS.

EIVSDEM IN LAVDEM AVCTORIS.

Ius Damhouderii studio propagatur in orbem,
Et quid iusticia est, barbara lingua sonat.
Cesaribus ferro mortales flectere cessit
Praxibus ille nouis pectora cuncta regit.

Eiusdem.

Felix iusticia cultus felicia iura,
At Damhouderius præstat vtrunq; libris.

EPITAPHIVM NOBILISSIMÆ, & ornatissimæ Dominæ ac modestissimæ matronæ Lodouicæ Chantrainæ de Brouſſaultz, charissimæ ac optimæ coniugis D. IODOCI DAMHOVDERII, &c.

Respice Lodouicæ Chantrainæ marmora lector,
Cui pietate Deum cernere vita fuit
Improba vis morbi matronam morte peremit,
Hanc Damhouderio coniuge, reque probam.
Hæc nisi mortali sorti foret altera vita
Ianua perpetuæ, quis lacrymando modus?
Coniugis, at charæ nunc perfert funera coniunx,
Quod puro cælo restituetur amor.
Virginis hæc diuæ Mariæ est tumulata sacrato
In templo Brugis, hic vbi nata fuit.
Ante pii Christi requieſcit corpore corpus
Altisonam expectans, quæ excitet ossa tubam.

Anno Domini MDLXXV. Iunii XX. Bruxellæ obiit; & hinc translata Brugas.

ELENCHVS ELEMENT

RIVS COMMENTARIORVM D.

DOCI DAMHOVDERII BRVGENSIS, EQVITIS

rati, Iuris Pontificii, & Cæsarei Doctoris insigni, quondam Imperatori Carolo Q... Vtro Philippo Regi à Consiliis, ac Commissu, in sua inferioris Germaniæ Financia, ... rerum criminalium, memoratu digna in eisdem Commentariis contenta ditissimè d...

Prior numerus Caput: posterior Numerum sub quo ponitur, continet.

Abactores siue abigeos hospitio recipientes puniuntur, vel relegatione 10. annorū de iure, vel ex consuetudine etiam exilio 10. annorum in c. 115. num. 3.

† Abbati pro monacho actio iniuriarum conceditur c. 139. num. 10.

† Abducens alienam uxorem marito furantem punitur capitaliter c. 112. num. 44.

† Abigeos. Vide supra in ver. Abactores.

† Abolitio est institutæ actionis peremptio c. 148 numero 1.

abolitio est triplex: generalis quæ soli Principi cōuenit: specialis, quæ accusanti competit: & legalis, quæ à legib. conceditur ibi. n. 2. 6 & 9.

in abolitione speciali multa obseruāda sunt ibi. numero 7.

abolitio specialis tantū fit intra 30. dies ibi. nu. 8.

abolitio specialis non tollit crimē læsæ maiestatis, peculatus, repetundarū, falsi, ibi. num. 12.

Cætera vide infra in litera, P. in verbo Princeps.

† Abortione attentata frustrata quomodo puniendæ c. 76. nu. 16.

Abraham non est Reus adulterii propter cognitionem ancillæ Agar. c. 91. n. 50.

† Absens criminosus non damnatur c. 24. nu. 5.

absentes à quibuscunque defendi, reipublicæ vtile est ibi. num. 4.

absentem comparere quæ impediunt excusationes c. 25. num. 8.

absens non damnatur crimine corporali cap. 28. numero 4.

absentiū cuilibet iure permittitur absentia obiecta purgatoria excusatio c. 29. num. 1.

† Absentia ob officium, excusationem ... fficius exoniationem parit c. 25. num. ...

absentia causas ad allegandum admi... curator in crimine publici iudicii ...

† Absolutio: Cuius est condemnare ... eius est absoluendi libertas c. 61. n. ...

absoluere potius debemus in dubiis, ... mnare c. 54. n. 35. c. 55. nu. 8. & c. 15...

absolutio qualiter differat à remissione ... dulgentia c. 149. num. 12.

† Abusus Veneris in eodem sexu masculi... neris in eodem sexu femineo, & V... sexu diuerso c. 98. num. 10.

† Accusare quem non licet extra iudi... 127. num. 5.

accusare cuius licitum & in crimine ... amoti c. 129. num. 9.

accusare volens alium criminaliter de... bere suas probationes, suos meridia... ves c. 5. num. 6.

accusatio ignotis permittitur alteri... de adulterio c. 82. n. 41.

accusationis definitio seu descriptio c. 4...

accusatione in iudiciis criminalibus pro... c. 5. num. 1.

absque Accusatore seu accusatione ... condemnandus ibi. nu. 2.

antiquæ iuxta scripta quemlibet legitimum idoneum criminaliter accusantem ad... bant ibi. num. 3.

accusator ad quæ de iure tenebatur ibi. n. 4.

accusatori sine vinculo inscriptionis ex ... ni vsu accusare conceditur ibi. nu. 5.

accusator succumbens quibus obnoxius ... num. 8.

...qualiter differat à denuncia tore cap. ...9.
...ti admittendi non ſunt ad teſtimonii ... c.59.num.22.
...falſa tenetur reſtitutione damni cap. ...num.3.
...ii morte accuſatio extinguitur c.148. ...10.
...i morte crimen extinguitur ibidem.
...falſi nulli intenditur poſt viginti annos ...26.num.6.
...bonis repetendis per aleam perditis eſt ...tua ſaltem, c.128.num.18.
...iniuriarum non perdit, ex cauſa iniu... diſſimulans c.138.num.22.
...iarum conceditur & iniuriato & in... amicis c.138.num.22.
...officium eſt in probatione ordinaria ...praire c.48.num.1.
...primum omnium criminum prauarica... 67.n.2.
...protoparentem exegit paradiſo pra... tio c.61.num.35.
...plus peccauit quam Eua c.91.nu.114. ...revitam eſt principis, miniſtri iuſtitia, ...officiari c.68.num.3.
...ſtratio vſurariorum bonorum refer... piſcopo diſtribuenda piis vſibus c.61. ...79.
...tio breuis de ſtipendio, & inauctora... militum c.82.n.136.
...tribunorum, centurionum, capita... & ſimilium, ne banqueruptores ſuis ...itatib. in fallaciis imitet c.82.172.
...tia pia ad omnem iuſtitia adminiſtra... c.136.num.20.
...us à Iuſtitia qui recipit aut occultat ...num, u punitur exilio perpetuo, & con... c.136.num.5.
...tibus multis vnum ſinguli ſtatuti vio... conſtituantur c.79.num.20.
...participes aleæ, pari pœna plectendi ...fores, c.128.num.11.
...rii ad legitima teſtimonia non admit... c.59.num.3
aduerſarius capitalis quis dicatur ibid.num.4
Adulationes etiam fiunt in ludo, & adulato... riis verbis commendatur cautus ludens cap. 82.n.103
Adultera quacunq; producit partus marito ſi... miles c.76.num.29
adulterarum punitio ex iure c.91.num.10
adultera dotem perdit ibid.num.28
adulterarum principalis ſæpe origo, eſt maritus adulter ibi.num.31.& 32
adultera antequam damnetur inſpiciatur vita mariti ibid.num.34
adulteram mariti in actu, non maritum, vxori licet occidere c.82.num.28.
Adulter grauius peccat quam adultera cap.91. num.115.
adulter manifeſtius ad legitima teſtimonia non admittendus c.50.num.19.
adulter ratione adulterii ſubeſt curiæ ſpirituali, ratione perſonæ ſuæ curiæ ſeculari c.91.n.12.
adulter punitus per ſpirituales an etiam puniendus ſit per ſeculares ibi.num.13
adulterum vxoris in actu fas eſt marito occidere ibid.num.16
adulterum filia patri in actu ius eſt occidere ibi num.17.
adulteri quando dicantur reperiri in actu ibid. num.19
adulterum ſoli patri permiſſum eſt occidere ibid. num.24
adulterium eſt vnum capitalium et publicorum criminum c.60.num.1.
adulterii enormitas c.91.num.1.
adulterii pœna ex lege veteri, iure ciuili, iure canonico, & conſuetudine ibi.num.3,4,5,8.et 9
adulteria cur negligitur puniantur rationes ibi. num.6.
adulterii punitio eſt propria curiæ ſpirituali, & ex vſu etiam ſeculari permiſſa ibi.num.11
adulterium multorum malorum fons eſt ibid. num.14.
adulterium grauius peccatum eſt furto, cap.91. num.10
adulterium graviter punire debent iudices ecclesiaſtici c.89.n.127.

*adulterium Cretensis quibus fuerit vindicatum pœnis ibid. n. 128
*Adulterium & Veneficium sunt cohærentia c. 91. n. 118
*Adulteria impunita ibid. num 122
*adulterium grauius est fornicatione c. 91. n. 14
*adulteria non permittunt vllos pacis contractus ibid. num. 15
*adulteria cum principibus aut regijs quomodo punienda ibi. n. 25.
*adulterij pœna in feudatore & feudatario ibid. num. 27
*adulterij vitandi consilium authoris, ibid. n. 30
*adulterium mariti grauius puniendum quam vxorum ibid. num. 33
*adulterij furtiui exemplum ibi. n. 38
*ad adulterium alterius vxorem solicitans punitur exilio ibid. n. 42
*adulterium clancularium vxoris, per maritum non est deferendum iudici c. 92. n. 2
*adulterij manifesti & occulti, certi & incerti signa ibid. n. 4
*adulterij coniectura elicitur ex loci qualitate, personarum qualitate, actu & modo ibid. n. 5
*adulteria Francorum frequentia, vnde nascantur ibid. num. 7
*adulterij à Francis nulla fertur sententia pœnalis iuris ibid. n. 8
*adulterij exempla ibi. n. 9. & 10
Cetera vide infra in litera S, in ver. Saluantur duo.
*Adulterij pœna irrogata priscis & posterioribus temporibus cap. 91. a num. 53. vsq; ad numerum 108.
*Adulterium in marib. no an in fœminis sit grauius c. 91. n. 109. & 115
*Adulterium virorum vxores facit esse impudicas ibid. n. 150
*Adulterium in viris & fœminis æquè graue ibid. n. 117
*adulterina plantationes non dabunt radices altas, nec collocabunt stabile fundamentum, c. 89. n. 132
*Aduocati ad legitima testimonia non admittendi c. 30. n. 11
*aduocati Iustitia falsa obtrudunt, c. 158. n. 13
*Aeris intemperies à comparitionem tribuit c. 25. n. 17
*Aeromantia diuinationum species, Aeromanti c. 61. n. 101
*Aegrorum curatio in triremibus c. 1
*Æquitas præferenda rigori iustitiæ, mero 7
*Æquitas qua bona & ornamenta præstratui ibid. n. 8
*Æquitatem qui transgreditur, punit Pilati ibid. n. 9
*Æquitas excusat magistratum punientem, non pœnas, sed præmia merentes c. 159. n. 4
*Ætiologia vel breuis ratiocinatio de hoc capite nouo, post operis cudem hac vltima editione, c. 83. n. 169
*Affectus punitur non secuto effectu læsæ maiestatis c. 62. n. 10
*Affines admittendi non sunt ad testimonium 30. n. 8
*affinibus, parentibus, consanguineis, curatoribus vel amicis alicuius pupillæ, aut honestæ viduæ, iniuste defendere suam filiam, virginem, aut suam viduam, contra violentum, & eas vi abducere conantem, & ipsum interimunt, culpa carent c.
*affines in iniuriis non obligantur c. 1
*affinitas eleuat receptionis crimina c.
*affinitas receptionem excusat c. 136.
*Afflictio non est addenda afflictioni c. 1
*Aggerum infractio malitiosa c. 107.
*aggerum infractores multis nocent ib.
*aggerum, pratorum infractores puniuntur metallum, restitutione, morte &
*Agrorum qui limites euellens iis vtitur committit, & qui trasponit tantum, committit, & falsitatem c. 129. n. 1
Aggrediens & Aggressus, Require in litera I, in verbo, Inuasor, & in, Inuasus.
*Alea nulli non perniciosissima c. 138. n.

...la digna ibid. n. 2

... ludens committit crimen falsi, &
...id. n. 3. & 22

... perdens ius suum repetendi habet ibi.

... si lucrans summam ius petendi amittit i-
...id.

... dum iuuenes pelliciens grauiter ple-
... est ibid. num. 12

... mala, & pericula ibid. num. 14. & 15

... ossus antiquares c. 83. n. 108

... mus vir in honestis permissa ibid. nu-
... 10

... perdita perpetua actione repeti possunt
... n. 18

... ossus antiquissimus ibidem n. 20

... per Regem Francia coercita ibid. n. 28

... falsarius, vt falsarius & fur puniendus
... 1. n. 4.

... perdit ius de reparatione iniuria-
... & damnorum, & omnium contractuũ,
... nis, venditionis, locationis, condu-
... mutui, permutationis, qui contigerũt
... id. n. 6. & 9

... citis & pestis est reipublica ibidem

... correctio vtilis & admonitio ibid.

... damnus debetur fisco ibid. n. 8

... vide infra in litera I, in verb. Iuue-
... & in litera L, in ver. Lusor.

... pungentem licet repellere gladio cap.
...

... canem, verrem, aprum, vulpem,
... hominem, lupum, aut similem feram la-
... alium, is dominus tenetur ad restitu-
... damni c. 144. n. 9

... rum qui sunt damnati ad triremes
... n. 71

... possunt confiscari cap. 66. n. 1. & 2.

... non negantis, est probare cap. 51. nu-
...

... peculum: Qua pœna plectendus,
... matorio correcto, qui malè com-
... posito, aut male temperato alterius bibentis
... sustulit vitam c. 61. n. 91

Ambitio in iure damnatur pro emptore infa-
mia publica, pro venditore centum aureis c.
133. num. 12

Amicam quisquis carceribus aut cubiculis in-
cludit, non perpetuo priuati carceris crimini
sit obnoxius c. 64. n. 2

Amicus factus, sed nuper inimicus à testimonio
repellitur c. 50. n. 4

amici ad legitima testimonia non admittendi,
ibid. n. 8

amicorum suorum ob defensionem permissum
est occidere c. 78. num. 1

amicus non cogitur amicum furem officiario
dare c. 118. n. 5

Reliqua vide supra in ver. Affinibus.

Ancillarum testimonia saluantur de rebus do-
mi & priuatim peractis c. 51. n. 10

ancillam castigans, non peccat si castigandi li-
miter non transiliat c. 141. n. 1

Anima subest periculum in criminalibus causis
cap. 54. n. 1

Animalia bruta puniunt adulterium c. 91. n.
98, 99. 100. 101, 102, & inde

Animatio fœtus fit secundum alios die trigesi-
mo, secundum alios die 35. teste D. Conciliа-
tore: fœtus masculini fit die 40. testibus glos.
D. Abbate, & Bart. fœtus fœminini fit die
40. secundum Bart. die 80. secundum glos.
& Abb. c. 77. n. 15

Animus. In maleficiis spectandus euentus potius
quam animus c. 77. n. 17

Annotatio bonorum fit propter primam contu-
maciam, c. 14. n. 1

annotatio dicitur quadam compulsio ad compa-
rendum ibid. n. 2

annotatio dicitur quadam præparatio ad confis-
cationem ibid. n. 3

annotatio duntaxat fit in causis criminalibus,
in quibus fit bonorum publicatio ibidem, nu-
mero 4

annotatio quando fieri debent, remissiue ibid.
num. 6

annotatione quorum bonorum vtimur, recep-

pto vsu, ſtyle, ac conſuetudine ibid. num. 7
Aperiens alsorum literas, arbitrariè punitur c. 124. num. 19
Apoſtaſia crimen læſæ maieſtatis diuinæ cap. 61. num. 9.
apoſtaſia, elongatio, defectio, rebellio, retroſtatio, retrocesſio, nuncupatur ibi. num. 41
apoſtaſia trifaria, perfidia, inobedientia, & irregularitatis ibid. num. 42
apoſtaſia perfidia eſt ibi. num. 41
apoſtaſia perfidia vt hæreſis puniенda ibid. numero 44
apoſtaſia inobedientia eſt ibi. num. 45
apoſtaſia irregularitatis eſt ibi. num. 46
apoſtata irregularis quomodo puniendus cap. 61. num. 47
apoſtata teſtis aut accuſator eſſe nequit ibi. numero 49
apoſtatæ loca ſacra non tutantur c. 106. n. 13
Apoſtolus Paulus Romæ fuit detentus ſub libera cuſtodia cap. 16. num. 5
Appellari poteſt à ſententia lata ſecundum conſilium Principis c. 34. num. 116
Appellatio per totam Flandriam in re criminaria nulla c. 15. num. 26
appellatio omnis interdicitur condemnatis adulterata moneta c. 65. n. 19
appellatio non permittitur latronibus c. 88. n. 5
appellatio ei non permittitur, qui ex propria ſignificatione criminaliter damnatus eſt cap. 151. num. 1
appellatio permiſſa eſt, ex non propria confeſſione criminaliter damnato ibid. num. 2
appellatio in concilio Flandriæ nulla recipitur in criminibus ibid. n. 3. ſed in aliis ſenatibus Flandriæ, in criminibus recipitur appellatio ſine propria confeſſione ibid. n. 4
appellationi criminali in Francia ſemper obeditur ibid. num. 7
appellationum varia quæſtiones ibid. n. 8
Aprum ladentem alium domi alens, is dominus tenetur ad reſtitutionem damni c. 144. n. 9
Arbitrium iudicis in maleficiis etiam ad mortem ſe extendit c. 197. num. 5
Arbor: Putando arbores viatorem occidens, non excuſatus ſi non prænunt
Arbores iuxta publicos aquæduc qua aquæductui publico nocent, c. 66. n. 65.
Argentarius argentea ſua vitians, ſuo opificio c. 135. num. 12
Argentum, id eſt, Opulenti Iuſtitiæ oppugnant c. 157. n. 9
Arma. Simul arma geſtans vetito, rum inuadens, armis alterum gratiſſima tantum multa d 79. num. 4
arma militum pedeſtrium, c. 81. num.
arma & inſtrumenta militum equ num. 143
arma & inſtrumenta verè equitis tentis, ibid. num. 145
arma & inſtrumenta auriga & ci num. 146
arma & inſtrumenta claſſiariorum vel maritima ibid. n. 147.
arma militis in executione rei iudic auferenda ibid. n. 164
arma militibus ſunt reliquenda, ſic laribus, breuiarium clerico, ibid.
arma qua dicenda ſunt in vi publica num. 11
Armigeri milites ſtipendiarii, ſine q exerceri nequit cap. 83. n. 1
Articuli. Super libello criminali & ne facta per fiſcum ex officio du quamquam admittitur Reo delibra ticulorum copia c. 31. n. 2
Aſſaſſini qui dicantur barbaro vet num. 1
aſſaſſinorum crimen & pœna debita
aſſaſſinatus conſummatus, ſimplici maior eſt ibid. n. 3
aſſaſſinos conuictos, omnibus impune cet ibid. n. 5
aſſaſſinator id eſt mandans: Aſſaſſinus ſe locans: Aſſaſſinorum hoſpes: ſubſidium ferens, pœna pari plectendi
aſſaſſinorum bona, poſt factum adiici ibid. n. 7

...sauentium bona, fisco post factum ad-
...ndis ibidem
...ator pœnitens, & Assassinus pœnitens
...s factum leuius puniendis ibid. n. 6
...natus in muliere pragnante committitur
...ibi. num. 10
...natus enormitas ibi. num. 11
...natorum pœnitentia & reuocatio quan-
...pœnam mitigent ib. num. 12
...natus vocabulum barbarum ib. n. 13
...ser qui ablata restituit, ea in quadruplum
...stitui iubemus, c. 66. n. 83
...dentes in conspirationibus plectuntur c.
... num. 8
...mptas literas non deferens falsitatē com-
...mittit c. 124. num. 20
...strologi professores qui dicantur cap. 61. nu-
...mero 102
...fugiens è carcere, is fuga (ex quauis etiam
...causa) suspectus conuincitur cap. 18.
...mero 5
...ronomi professores qui dicantur cap. 61. nu-
...mero 102
...ia ad legitima testimonia non admittitur
... ibi. num. 7
...Contra vide infra in litera N. ver. Nepos.
...non admittitur ad legitima testimo-
...nia c. 50. num. 7
...Reliqua require infra in N. in verb Nepos.
...balcum pro auro vendens, mouendus
...de officio, & merce priuandus cap. 125.
...mero 13
...quid faciendum, vt ab aliis periculum
...arceant, & ipsi crimine vacent cap. 87. n. 5
...seditionis pœna c. 63. num. 6
...bello de re non capitali puniendus est
...compensatione iniuriæ & famæ cap. 117. nu-
...mero 6
...lum delinquenti præstans, vt principa-
...lis punitur c. 135. num. 12
...lium cuius non dat maleficio causam pu-
...nitur mitius ib. num. 3
...lium in crimine confertur ante factum si
...opem volensque aliqua ad crimen necessaria
...suppeditauerit: In facto, si quis simul cum
delinquente cooperetur. Post factum si ad fugam vel occultationem maleficii iuuet ib. numero 4.

B

Baldi distinctio pro fideiussione criminosorum c. 20, num. 10.
Ballistarius quid faciendum vt ab aliis periculum arceant, & ipsi crimine vacent cap. 87. num. 2. & 3
Banniti qui dicuntur? c. 38, num. 8 remissiue.
Bannum quid & quotuplex? ibi. n. 9
Bannum quod sit, quod cōparatur deportationi? ibi. num. 10
Bannum vnde dictum? ib. n. 11, remissiue.
Bāniti qui dicūtur nostro tēpore? ib. n. 12 remiss.
Bannitorum differentia, ib. n. 13. remiss.
Banniti similes deportatis, ibid. n. 14, remiss.
Bannitus imperii aquiparatur deportato, ibid. num. 15. remiss.
Bāniti Gallia nō possunt impune offēdi, ib. n. 16.
Bannitus mortuus an possit sepeliri remiss. in maiorum sepulchro? ib. n. 19
Banniti arma depicta vbique an possint deleri? ib. n. 20, remiss.
Bannitum occidere impune est tolerabile, sed non laudabile, ib. n. 21, remiss.
Bannitam pragnantem interficiens an sit excusatus? ib. n. 22. remiss.
Bannitus semel an possit iterū banniri? ib. num. 23, remiss.
Bannitus an possit occidi à filio, vasallo, seruo, vel liberto? ib. 24, remiss.
Bannitum maritum vxor receptans an incidat in pœnā receptantiū bannitos? ib. n. 24. remiss.
Bancarotas vllos de bonis locā sacra non intantur c. 108, num. 17
Bartholus eximius c. 2. num. 2
Bartholi distinctio in fideiussione criminosorum c. 20, num. 9
Bella à cōparitione excusationē præstāt c. 25, n. 15
bellorum mala potissima c. 82, num. 1
bella non ex leui causa suscipienda ib. nu. 2
† Bella omnium malorum causa c. 153, n. 23
de bellis non satis tutum multa conscribere cap. 84, num. 3

belli iusta permissa sunt iure gentium, naturali, canonum, & diuino ib. num. 4

bellis iustis, qui hostem occidit, non tenetur de dolo homicidio ib. num. 5

bellis iustis, omnis depradatio vt iusta permittitur ib. num. 6

bella vt iusta habeantur, requiritur personarũ idoneitas, iusta causa, recta intẽtio, & authoritas principis ib. num. 12

bellis gerendis idonei sunt ecclesiastici ibidem numero 13

belli iusta ratio est, defensio sui, defensio suorum, defensio gloriæ & dignitatis suæ, recuperatio rerũ iniquè ablatarum, defensio libertatis, reipublicæ ibid. num. 15

belli recta intentio est qua assumitur, non ex prædominandi libidine, non ex odio, non ex inuidia, non vt alijs sua eripiat, ex legitimis & vrgentibus causis ib. num. 16

belli authoritas est, cum fit ex mandato Principis ib. num. 17

bella indicere soli Pontifici, & Imperatori iura permittunt, ib. num. 18

bella gerentes reges qui citra decretum Imperatoris sua propria authoritate vtũtur, iure abutuntur ib. num. 19

bellum gerens citra authoritatem sui superioris, crimen læsæ maiestatis committit ibidem numero 20

bellum Romanum, id est, pro defensione fidei, est iustum ib. num. 21

bellum iuditiale, id est, Principis, iustum est ibi. num. 22

bellum præsumptuosum, id est, subditorum contra Principem, est iniustum ib. n. 23

bellum licitum, id est defensione sui & suorum, est iustum ib. num. 24

bellum temerarium, id est, cõtra authoritatem iuris, iniustum est ib. num. 25

bellum voluntarium, id est, ex ambitione, vel auaritia, est iniustum ib. num. 26

bellum necessarium, id est, pro defensione familiæ, &c. est iustum, ib. num. 27

de bello qui scripserunt iurisperiti ib. num. 28

Belli auctores et interesse tenentur c. 82. n. 120

Belli auctores tenentur de homicidijs quæ damnis occurrentib. omnib. damna & interesse præstiterunt, ib. n. 121

Belli euentus dubius est, ib. n. 131

Bellum reipub. pernicies, ib. num. 133

belli causa, an sterilitatis, an pestis facienda ib. n. 134, remiss.

Bellum numeratur inter casus fortuitos numero 135

Bellum non caret synonymis, ib. 136

Bellum non potest esse sine armigeris, numero 1

Bellum à Belo rege denominatur ib. n. 1

Belus primus rex Assyriorum, filius Ninithi, qui condidit Babylonem, ib. n. 1

Bene famati verbis potius credendum populi conflictu pugnarint c. 78. num.

Beneficium simoniacè adeptum vacatur c. 6. num. 76

Bestia ladens ex interna malitia ipsius est, non dominus, non famulus, qui uare sibi volint c. 144. num. 1

bestia ladens instigata per aliquem, instigator puniendus est restituturus damnorum ib. n. 24.

Bestia ladens ex incuria, aut malitia entis vel seruantis, cum ipse custodiendus est, non dominus ib. n. 3. & 5

Bestia ladens aliam bestiam, sed prius commota, sic ea bestia non est pena dominus ibidem.

Bestia ladens aliam bestiam ex propria sic bestia damnanda aut pœna seruans ibi. num. 7

Bestia aliam bestiam ladens ex alterius gatione, sic puniendus est tantum ibi. nu. 8. Sine notitia, vtra prior læsa commouerit alteram: sic singulis da sua ferenda ib.

bestias alere cum alterius detrimento cet ib. num. 10

Bestia post fugam à domino ladens non obligat ib. num. 11

Blasphemia Deum obiectum habet, horum grauissimum c. 61, num. 10

...mia etiam in ludo perpetratur, cap. 83, ...ero 98

...mia est crimen læsæ maiestatis, cap. 61. ...mero 9

...mia descriptio, qua & maledictum di... ib. num. 11

...mia in Deum de iure ciuili capitalis est ...num. 12

...mia non dissimulanda ib. num. 13

...mia altera descriptio ib. n. 14

...mia est mixti fori ib. n. 19

...mia tam factis quam verbis commit... ib. num. 24

...mia quando dicatur publica ib. n. 29

...mia ne maledicti quidem sunt incessen... num. 30

...mia idem cum maledicto secundū non... ri ib. num. 31

...mia pœna irrogatur remissior in Fran... que in aliquibus aliis regionibus ibid. ...ero 32

...mia in Burgundia, Francia & Curiis ...natum admodum frequentes, ib. n. 34

...mia qua verba sint cap. 138. num. 15. Et ...verbis blasphemis, rata est punitio ibid. ...ero 36

...mantes quomodo de consuetudine pu... ...tur c. 61. num. 17

...mantes quomodo à iure canonico arce... ...remissius ib. num. 18

...mantem non deferens puniendus est, ib. ...ero 21

...mentem an excusæt ebrietas, velira... ...dia ib. num. 22

...mitibus in primis assuefactio attenden... ...bid. num. 27

...mi antiquitus quomodo opprimebant... ibid. num. 28

...mi quomodo puniti ex edicto Regis Phi... ...pi de Valois ib. num. 33

...maleficorum, fisco committuntur, salvo ...itorum iure c. 20, num. 16

...in manibus Principis constituta quandiu ...maneant c. 29. num. 5

...ablata, indicis est non sibi depradari, sed cognito utroque domino restituere cap. 30. numero 10

Bona malefici mortui, corporis post sententiam pœna lata confiscationi subiacent, cap. 52. numero 6

Bona fisco debita immunitate ecclesiastica non gaudent c. 108. num. 18

Bona expilata sunt haredibus omnibus cōmunibus c. 114. num. 5

Bonorum vsurariorum administratio reseruatur episcopo, distribuenda pauperibus cap. 61. numero 79

Bonum vel malum de vno quoque præsumimus, consideratis prima ætatis sua moribus, ibidem num. 11

Bona sequuntur conditionem personæ, c. 66. nu. 103, remiss.

Bona debitorum an veniant appellatione mobilium? ib. 105 remiss.

Bona propter crimen raptus confiscata applicari debent rapta, ib. n. 106 remiss.

Bona futura non possunt confiscari, ib. 116

Bona ecclesia propter delictum prælati non confiscantur, ib. n. 118, remiss.

Bona confiscata cui applicanda? ibidem num. 120. remiss.

Bonus. Ex mala, cumq; malis conuersatione, ipse etiam bonus malus efficitur c. 10. n. 5

Cætera vide infra litera C. in ver. Cessio

Brugensem ciuem petens euaginato cultro, etiam si manum temperauerit, ex priuilegio Philippi Elsatii, & Guidonis Comitum Flādriæ mulctatur 60. lib. Parisiens. c. 139. n. 5

Bursicopi lapidum exemplum c. 110. n. 18

Bursicopi aliud exemplum ib. 19

Bruta cur puniantur quæstio. 96 n. 15

Bruta puniunt adulterium cap. 81 num. 98. 99. & inde

C

CAdauer sepulchro auferens, punitur plebeius capitaliter, nobilis perpetuo exilio cap. III. num. 6

Calumnia est, scienter in iustitia sustinere falsa, scienter deferre falsa & nō probabilia, &

scienter propositum crimen dissimulare cap. 120. *n.* 1.
calumnia semper includit in se scientiam iniuria alterius ibid. n. 3
calumniatoris pœna est arbitraria ibid. n. 2
Reliqua vide infra in litera I, in verb. Iurare.
Canem ladentem alium, domi alens, is dominus tenetur ad restitutionem damni c. 144. *n.* 9
Canones ecclesiastici nullâ verbali iniuria pœnam statuunt c. 138. *n.* 17
canones sacri, sacras leges imitari nõ dedignantur, & è conuerso c. n. 8
Canonistarum generalis de immunitate ecclesiastica conclusio c. 108. *n.* 19
Cætera require infra in litera I, in verb. Ius canonicum.
Canonica purgatio pro iure pontificio inuenta c. 146. *n.* 1
canonica purgationis forma ibid. n. 2
canonica purgatio frequens ecclesiasticis ibid. num. 6
Cantilenis famosis fit iniuria c. 140, *n.* 1
Capitalis pœna: Consultatio magistratuum de capitali pœna malefici c. 152, *n.* 1
capitalis sententia profertur pridie executionis, aut eodem die executionis ibid. n. 2
capitaliter exequendo, Doctor aut confessor ecclesiasticus est concedendus ibid. n. 3
capitaliter exequendo non est neganda Eucharistia ibid. n. 4
capitaliter exequendus non est inebriandus ibi. num. 5
Reliqua require infra in verb. Confessor Abusus
Capitaneus guerra tregam indicere, nõ tamen facere pacem, n. si habeat mandatum c. 82. *num.* 139
capitaneus belli siue guerra, dat securitatem seu salnum conductum ex bannito ibid. 139.
Capitaneo grauiter iniurians puniendus est corporaliter c. 139. *n.* 18
Capitulũ tantum administrare potest fructus, eosq; in pium vsum conuertere c. 63, *n.* 78
Captiuitas Christianorum redemptione pecuniaria commutatur c. 84, *n.* 8
Captiuus intra mensem relaxandus, c. 17, *n.* 13
Captiuum criminarium violenter carcere, quomodo puniatur c. 10. *n.*
captiuum non est relaxabile, vbi fisci tua vtitur conclusione c. 19, *n.* 7
Captiuus criminalis non valens consiussores, captiuus permaneat cap.
captiuus statim liberatur carcere, si ruerit impetrans, in quibus consist 27. *n.* 3
Captus, commentariensem effugiens, occidens gladio punitur c. 18 *n.* 1
captus reuelans carceris effractionem, est vinculis ibi. 5
captus nonnunquam relaxatur, aut per nem ante iudicationem, aut per cõ nem post iudicationem c. 19, *n.* 9
captus interrogatus, debet pertinen dere de veritate c. 34. *n.* 3
capti citra iudicii authoritatem, cen dendi sunt intra viginti horas, sec cap. 15. *n.* 5
idem carceri tradendi intra sex horas alios ibid. n. 6
captum à manibus executoris siue off liberans, rei capti periculo sit ob num. 30
capti ab ipsa hora traditionis pericu rii commissi sunt c. 17, *n.* 1
captiui Christianorum belli non fun tium c. 84, *n.* 7.
captura quatuor modis ab officiariis c. 15, *n.* 7
in Captura non iuuantes officiarius pr pecent c. 15. *n.* 3
captura malefic orum quibusuis incumb est ibid. n. 32
Capiti ac vitæ cuncta posthabenda c.
Carcerum diuersitas c. 16, *n.* 1
carceris pœna perpetua morti æquipar num. 2
carcer custodia, non pœna esse debet, ibid.
carcerum custodes negligentes qua pœna p tur c. 17, *n.* 3

custodibus fus est nunquam ferreis
cis sint catenis vinctum constringere,
.6
custodibus quæ sunt prohibita ibid.
.9
custodibus quæ officia potissimum in-
bant ibid.n.11
mulierum secludendi à virorum carce-
ibid.n.15
curis perpetuos quidam damnati illinc li-
rare recusant c.153.n.47
effractori, iure Pontificio non est spe-
pœna statuta c.18.n.7
privati Reus quo supplicio afficiendus,
.64.n.1
privatis includi qui possint ibid.n.2
punitio in pane & aqua ad tempus
seculari nonnunquam conceditur cap.
.n.4
plures, quomodo excusentur, fugam
ipsorum vno cum captiuis c.17,n.5
iure debet Reum absolutum statim di-
tere, verum vsus nūc secus obseruat ibid.
.17
nus nequit criminosos vinctos vllo mo-
relaxare sine iudicu ordinatione cap.19,
.2
Contra vide infra in verb. Cōmentariensis.
reperto mortuo, contra commentarien-
præsumitur c.17.n.2
rum causas oportet esse summarias c.
.n.14
rum relaxationes, aliæ fiunt post causæ
litis decisionem, & sic post sententiam:
per sententiæ executionem: alia per gra-
ex beneficio & indulgentia Principis:
propter innocentiam incarcerati, &c. a-
lite pendente: alia per compositionem pœ-
sollam cum curia aut fisco, &c. alia gra-
fideiussionis præstita, &c. alia licenter &
facto per fugam incarceratis: alia cum fra-
& violentia carcerum: alia absque
& violentia c.9,n.1
quæ require supra in ver. Captus, in litera
in ver. Incarcerati & in litera R. in ver. Re-
de Carne vinci nihil vilius, nihil gloriosius quā
carnes vincere c.91,n.22
Carnifex executione sua non peccat c.154.n.1
carnifex est in tutela ac protectione Principis,
ibid.n.12
carnifex cur malè apud omnes audiat ibid.n.3
carnifex non fit occidendo homicidii reus, ibid.
num.3
carnifex multis modis homicidii crimine astrin-
gitur ibid.n.5
carnifex cur omnibus sit tam execrabilis ibid.
num.6
carnificis boni præsentia nullum locum reddit
execrabilem ibid.n.11
carnifices quibus officijs bonam inibunt populi
gratiam ibid.n.10
carnifices boni & Christiani qui sint ibi.n.9
carnifices nequam qui sint ibid.n.8
carnifices quales sint constituendi ibid.n.7
carnificem ab homicidii crimine tria sunt quæ
liberant ibid.n.4
carnifices in quibusdam locis furtorum sunt re-
ceptores c.112,n.54
carnificum executio fit variè, videlicet igne,
gladio, puteo, dissectione, rota, furca, patibulo,
tractu, raptatu, puncturis, abscisionib. trun-
catione, perforatione, euulsione, et flagellatio-
ne, &c. ibid.n.2
Carolus Imperator de capitalibus iudicijs, cap.
113.n.13
Castigans filium, pupillum, vxorem, consangui-
neum, nepotem, famulum, ancillam, disci-
pulum & suum subditum, non peccat si casti-
gandi limitem non transiliat c.143.n.1
castigans enormiter vxorem à magistratu pu-
niendus ibid.n.6
castigatio humana vxoris, permittitur marito
à iure ibid.n.5
castigare noxam oportet, non ob præteritum de-
lictum, cum id corrigi nequeat, sed ne iterum
peccet, tum ne ipsius exemplo cæteri quoque
peccent, &c. in Procem.n.6
Castrator sui, & alterum castrans gladio puni-
tur cap.90,n.11
Casus de iure duellum admittens c.42,n.12

causa fortuitos nullius consilium praeuidet c. 86. num. 23

Cetera require infra in litera D, ver. Differentia, in litera I, in ver. Incendium.

Causa ob quas in criminalibus procurator interuenire nequit c. 23. n. 3

causa pro eadem nemo tenetur litigare & comparere coram duobus iudicibus, cap. 33. n. 4

causarum aequitas vel iniquitas per iudicem non per reum discutienda c. 34. n. 4

causis in leuibus potissimum, aquum est iudicem esse moderatum & facilem c. 55. n. 7

causis in criminalibus perspicacius consilium est adhibendum: quia ibidem maius periculum vertitur c. 16. n. 8. & c. 54. n. 6

causa in criminali Pascha & feriatis diebus non proceditur c. 88. n. 9

causa communis procliuitatis in Sodomitica c. 98. n. 20

Cautela diligens seruanda, vt bona fama patrocinetur c. 78. n. 30

Censura. In censuris nullum adhibere medicum & quemlibet & imperitum adhibere paria sunt c. 79. n. 15

Censum publicum seruans eiiiciendus est in carcerem vsq; ad restitutionem eiusdem c. 117. num. 5

Cerealis cur apud Rom. creati c. 125. n. 3

cerealium officium & vtilitas ibid. n. 4

Cessio bonorum nil habet loci in lite criminaria, in qua captus patienter criminis multam corporali poena subeat necessum est, &c. cap. 19 n. 13

Chirurgici in probatione letalitatis vel non letalitatis à quibus eligendi sunt c. 79. n. 13

chirurgo vni in probatione, non semper fidendum ibid. n. 16

chirurgo vni quando credendum ibid. n. 16

chirurgorum imperitia moriens, vulneratorem, non mortis, sed lasionis tantum reum efficit, ibid. n. 23

chirurgo docto & diligenti, euentus mortis nunquam imputandus ibi. n. 24

chirurgi peccantes lata culpa, puniendi arbitrarie ibid. n. 28

chirurgus filio toxicum pro vesicula prabens, parricida est c. 89. n. 6

chirurgi per clanculum & iniqua monopolium committunt c. 1[illegible]

Chirographi effictor punitur exilio [illegible] mero 4

Christus tributum soluit & solui [illegible] 101. num. 12

Christus nemini subiectus fuit ibid.

Circunstantia causas aggrauant [illegible] 48. n. 9

Citatione vti licitum non est, in [illegible] minis nisi informatione prauia cap. [illegible] mero 2

citatio diuini, naturalis, canonici, & [illegible] ris est cap. 13. n. 1

citatio est de substantia iudicii crimin[illegible] num. 2

citatio rei criminaria fieri debet in [illegible] diffamati, modo inueniri possit ibi[illegible]

citatio fit ad domum, quam citatio inhabitat si personaliter reperiri [illegible] num. 4

citatio realis absque licentia, aut [illegible] commissione iudicis fieri nequit c. 1[illegible] Et ibid. num. 2. habentur excepti[illegible] superioris precepti

citationes quatuor requiritur praire, [illegible] quispiam criminaliter citatus [illegible] per contumaciam c. 28. n. 7

citato reo competens commodum & [illegible] ni tempus à iudice elargiendum cap. [illegible] mero 8

citato non licet contemnere iudicis [illegible] c. 22. n. 1

citato non comparente quomodo [illegible] procedatur ibid. n. 4

citatus criminaliter qui compareret ex [illegible] quit, debet sese exoniare per eum qui [illegible] cap. 25. n. 1

citatum excusat insigne patria aut [illegible] commodum ibid. n. 12

citato nullam prastexunt excusationem [illegible] dines ex acrimonia vini, mors proli[illegible] lia infortunia ibid. n. 18

si non comparuerit decidit à purgatio-
ne c. 27. n. 4
criminaliter, si non paruerit, illius bona
comparitionem, ilico per fiscum notan
c. 28. n. 1
si non comparuerit in materia securita-
ipso securitas iudicatur prima non com-
parens, per contumaciam, &c. ibid. n. 14
quando personaliter comparet, nequa-
quam insinuatione opus ibi. n. 15
si secunda contumacia non comparuerint,
materia purgationis, impetrans ob citato-
contumaciam iudicabitur purgatus ibi.
n. 19
voluptuarii, ignaui, sunt telluris inutile
pondus c. 28. n. 26
tota seditione cõmittente, qui plectan-
tur c. 63. n. 11
bona solus Princeps alienare potest, c.
63. n. 72
qua & quot ratione peccati contra
naturam perierunt, c. 96. n. 35
amittens perdit bona absq; alia pu-
nitione, c. 38. n. 8
agi quando dicatur c. 2. n. 7
clericum vxoris adulterium, per maritũ
non est deferendum iudici c. 92. n. 3
tiores multo leges sunt, quam homines
c. 1. n. 1
post frequentem admonitionem nõ abs-
tinent à colloquio meretricum excommuni-
catus est c. 82. n. 27
in sacris constitutus in flagranti crimi-
ne peritus, an capi possit etiam à laico c. 15.
n. 36. & c. 91. n. 32
an torqueri possit à Iudice seculari com
prehensus c. 37. n. 25
criminis alicuius reus quod mortẽ me-
ritur, citra degradationem an morte puni-
ri possit ibid. n. 26.
repertus cum alicuius boni viri filia
vxore, an possit occidi absque viola-
tione Canonis: Si quis suadente, cap. 91 nu-
mero 52.
clericum occidentes, loca sacra non tutantur c.
108. n. 14
clericorum inducias violãtium punitio, erit ex-
communicatio c. 118. n. 8
Reliqua habes infra in litera O, in ver. Of-
ficiario.
Conditor criminis nemo, nisi prius de concepto
crimine perpetrando sit conscius cap. 135 nu-
mero 8
Codicillos vel testamenta comburens, suppri-
mens, & occultans, punitur pœna falsi, exi-
lio & restitutione damnorum cap. 126. nu-
mero 2
Cognatio & affinitas eleuant receptationis cri-
mina c. 118. n. 4
Cognati à fideli testimonio ferendo, reiiciendi
sunt c. 50. n. 8
cognati & affines in iniuriis non obligantur c.
139 n. 12
Coitus vniuersaliter nocet toto corpori c. 95. n.
6. & n. 5
Coitus nocet partibus animæ, vt memoriæ &
intellectui c. 95. n. 7
Coitus quibus corporis partibus nocet ibid. nu-
mero 8
Coitus nimius vitam abbreuiat ibid. n. 10
Coitus rarior commendatur, quia iucundior i-
bid. num. 11
Coitus multis causa mortis fuit ibid. n. 12
Coiens cum deformi, grauius quam cum pulcra
peccat ibid. n. 13
Collusores qua pœna plectendi c. 128. n. 11
Comburens. Vide supra in ver. Codicillos.
Commentariensium est vinctos blandè, alacri-
terque excipere, grata humanitate tractare
c. 17. n. 8
commentariensis vinctam cognoscens qua pœ-
na plectendus ibi. n. 16
commentariensibus prohibetur vinctos pecu-
nia, vestibus, aut aliis rebus spoliare ibidem
num. 19
Cetera require supra in ver. Captus, & in
ver. Carcerarius.
Commentariensis tenebunt carceratos ligatos
competenter & bonis vinculis c. 60. n. 56

commentariense s in iure qui dicantur c. 17. n. 1
commentariensium eligendorum diligens habenda est ratio ibid. n. 2
commentariensium quorundam improbanda vitia ibid. n. 3
commentariensium bonorum conditiones quales ibid. n. 4
Commodans iniquas mensuras vel pondera, tenetur restitutione damni c. 125. n. 8
Competentia iudicis in criminalibus, in tribus locis consideratur, domicilii, delicti, & capturæ c. 22. n. 2
Compurgatores iurabunt causam iurantis de veritate, iuramento credulitatis c. 44. n. 4
compurgatorum numerus arbitrarius ibi. n. 5
Conatus punitur in raptu, vt factum c. 97. n. 15
Conciſores monetæ principum, pro prima vice ſuſpenduntur c. 112. n. 41
Concaptiuis in mutuis accuſationibus diſcordantibus, quid iudici faciendum c. 47. n. 1
concaptiuis in commentis ſuis perſiſtentib. confrontatione vtendum ibid. n. 2
Concubina permittitur occidere mœchamamaſiſui c. 82. n. 30
concubinis nulla vis inferenda eſt c. 97. n. 13
concubinarii manifeſti ad legitima teſtimonia non admittendi c. 30. n. 19
concubinario permittitur occidere mœchãtem cum concubina ſua c. 82. n. 19
Reliqua vide infra in litera S, in ver. Saluantur duo.
Concubitus cum nepte in matrimonio diſpenſato non eſt incertus c. 96. n. 8
concubitus cum nepte per ignorantiam perſonæ non eſt inceſtus ibid.
Concuſsio eſt, cum altera partium iuſtitiæ cauſa componere c. 131. n. 1
concuſsionem committit iudex partem vel minis vel inductionibus, pecuniæ gratia pertrahens, vt vel citius iudicet, tardius iudicet, non iudicet, male iudicet ibid. n. 2
concuſsio punitur arbitrarie, cum reſtitutione principalis, reſtitutione quadrupli, vel exilio ibid. n. 4
concuſsio & corruptio nimbo iudicem afficiunt, c. 132. n. 1
concuſsio & corruptio afficiunt iudicium & teſtem, ſed concuſsio intruptio externa c. 132. n. 2
concuſſor iudex iure canonico puniliumniator ibid. n. 6
concuſſor ſit officiarius ob pecuniam pere aut non capere c. 131. n. 4
Condemnandus nemo venit crimiper indicia aut ex præſumptionibdicatis ſuffragiis c. 10. num. 16
condemnandus definitiue nullus exquamlibet clavis c. 54. n. 10
condemnandi facultas cuius eſt, eiuendi libertas c. 61. n. 93
condemnatio non profertur ex indiciationibus & mendicatis ſuffragiis
Condemnatio ad triremes eſt morteterribilior c. 153. n. 45
Condere cuius eſt, eiusdem eſt ſoluere
Conducens iniquas menſuras aut pnetur reſtitutione damni c. 125.
Confeſsio extraiudicialis vnico teſte & cauſam ſcientiæ reddente, edum ac procedendum ſufficit c.
confeſsio diffamati extraiudicialisindicium ad torturam c. 36 n.
confeſsioni quo caſu patiens ſit indu37. num. 13
confeſsio rei in Flandria requiritumnatur c. 38. n. 7
confeſsionis criminum non rogatorumenda eſt inquiſitio c. 39. n. 3
confeſsio rei de alterius delicto, tanrius apprehenſionem valet, non adibi. n. 6
confeſsionis cauſam & modum, iudicdiligenter attendere c. 54. n. 14
confeſsio ex metu facta ſupplicii, nullnum. 15
confeſsio quanto tempore quóue locofit maleficio ibi. n. 17
confeſsio ex ſupplicii metu facta, quatelligitur ibi. n. 18
confeſsionem factam in ipſis tormentortam formidine tormentorum, iparat ibi. n. 20

...ualsici leuiculo timore non inualida-
...num.21
...orto extra tortura locum ex minis in-
...habetur valida ibi.num.22
...is erronea & falso nomini praiudicat
...m.26
...rantia de facto nulla ibi.num.27
...in tortura facta, absque vllis praiuis
...est nulla, etiam si postea superueni-
...indicia ibi.num.30
...criminis, quod confitentis excedit po-
...num, nulli obesse potest, ib.n.31
...rerum impossibilium, aut naturæ a-
...repugnantium, nulli praiudicat ibi.nu-
...33
...facta de rebus incertis, officit nemini
...m.34
...furiosorum & amentium nulla ibid.
...36
...nem coram indice facta nulla ibidem
...ero 37
...extra iudicium facta nulla ib.n 38
...per procuratorem facta in criminali b.
...lib.nulla ibi.num.39
...spontanea criminis patrati, ad conde-
...nationem efficax est ib.num. 40
...rum abusus apud capitalis ter plectcu-
...152,num.6
...ser an reuelare debeat confessionē ma-
...ibi.num.7
...ori quid faciendum si cogatur ad reue-
...nem confessionis ibi.num.8
...& agnoscens, quæstioni non est tra-
...cap.35,num.8
...ssum nulla partes iudicis sunt, nisi in cō-
...mando cap.34,num.3
...in tortura crimen sociale, ad socio-
...proditionem retorqueri potest, c.38,n.14
...captiuus in tortura sine indiciis nō po-
...ex illa confessione damnari, c.36,n.36
...ri nil prorsus & confiteri sine perseuera-
...poribus passibus ambulant c.54. n.16
...antur non solum merces, sed & vasa, &
...ta, quādo ad hostes deferūtur, c.66,n.19
...ri quando debeus animalia deferentia
...meres prohibita, ib.n.11.remiss.
confiscari an debeant merces immensa in vbi ad hostes, ib.n.12, remiss.
Confiscata bona aliquis non recipit pendente iudicio purgationis vel abolitionis, ibidem numero 13.remiss.
confiscata bona an fisco regio vel dominis locorum applicentur, ib.n.14.remiss.
confiscata sunt bona à tempore hæresis vel læsa maiestatis, licèt non approbendātur, nisi lata sententia, ib.n.15.remiss.
Confiscatio non potest peti ante condemnationem ib.n.16.remiss.
confiscatio quando fiat ipso iure, & quando ope exceptionis, ib.n.17.remiss.
confiscatio quando fiat ob incestas nuptias, ibid. num.18.remiss.
Confiscationem datam potest abolere princeps, ib.num.19, remiss.
Confiscanda veniunt bona mobilia & immobilia omnia, committentis crimen læsa maiestatis, n.20
Confiscantur bona cudentis falsam monetam, ibid.num.21
confiscatur domus in qua falsa moneta cuditur, ibid.num.22
confiscantur bona alienata in fraudem fisci, ibidem num 23
confiscantur bona committentis crimen legis Cornelia de sicariis post publicationē ib.n.24
confiscantur bona committentis falsum post publicationem ibid.n.25
confiscantur bona facientis stuprum pro dimidia parte aliquando, ib.num.26
confiscantur bona facientis crimen legis Iulia de vi publica, pro tertia parte, ib.n.27
confiscantur quinquaginta aurei ab euellente statutos terminos, mutante fines, ibidem numero 28
confiscatur pœna committentis crimen legis Iulia repetundarum, quæ est in quadruplum, ibid.num.29
confiscantur bona hæreticorum ibid.n.30
confiscari vt possint bona, etiam potest procedi contra hæreticum defunctum, ib.n.31

Confiscantur bona dilapidatorum, & eos inuocantium. ib. num. 32.
Confiscatur etiam lucrum ex actorum publicorum, quod fit sine licentia principis, & est publicum, ib. num 33.
Confiscantur malè quæsita omnia, ib. num. 34.
Confiscari præsumuntur bona, super quib. signa principis posita sunt, ib. n. 35.
Confiscantur bona omnia committentis monopolium, ib. num. 36.
confiscantur bona illegitimorum collegiorum post publicationem, ib. num. 37.
confiscantur bona collegij destructi & à principe reprobati, tanquam vacantia, ib. num. 38.
confiscatur annona, quam sibi debitã certo tempore milites accipere nolunt, ib. num. 39.
confiscatur hæreditas, quam committẽs crimen læsæ maiestatis adire debebat, quia hæres factus vel institutus erat, ib. num. 40.
cõfiscatur pœna dupli quã imponẽs nouũ vectigal & accusatus criminaliter cõmisit ib. n. 41.
confiscantur bona hospitantium eos qui illicitas merces deferunt ib. num. 42.
confiscatur vesper comitatensem empta à magnate vel cive priuilegiato ob immunitatem onerum, ib. num. 43.
confiscantur bona interficientis eum, cui succedere debebat, nisi sit alius non interficiens in eodem gradu cum interfectore, ib. n. 44.
confiscantur legata incapaci, ib. 46.
confiscatur hæreditas eius qui vt successor non adhibuit medicos defuncto, à quo hæreditatem accepit ibid. 47.
confiscatur hæreditas eius, qui per metum institutus est, ib. n. 48.
confiscantur 20. libræ auri violantis sepulchrum ib. num. 51.
confiscatur cantũ lib. Nobilis, cõfugientis ad alterius patrimonium, imo omnes facultates si sit mediocris, ibid. num. 52.
Confiscari debent thesauri, qui arte magica quærũtur, ib. num. 54.
confiscantur 20. libræ auri iudicis, qui intra 30. dies rem non libertat aut damnat ibidem numero 55.
confiscantur tres libræ auri iudicis, qui [illegible] libet Doctorem consilio vel[illegible] numero 59.
confiscatur vniuersa facultas tutoris [illegible] stuprantis, ib. num. 62.
confiscatur vna libra auri accipientis [illegible] putatos spectaculis, & vtentis ad [illegible] modum, ib. num. 63.
confiscatur rescadens in commissum, ib.
confiscantur bona apostatarum ib. 66.
confiscatur dos vxoris si sciuerit esse [illegible] -maritum, ib. num. 68.
confiscantur bona recipientis pecunias [illegible] fidibus pro eorum officio, ib. 69.
confiscatur alia tanta quantitas, quanti [illegible] quã adhuc litigiosam quis alienam [illegible] cium cogitur reddere ei, cuius esse [illegible] batur ib. num. 72.
Confiscationem non impedit vitium
confiscatur tantum ex bonis deferentis [illegible] bantis, quantum detulit non prob[illegible] officio id faciat, ib. num. 80.
confiscantur omnia bona vacantia, ib.
confiscantur bona occidentis seipsum [illegible] tione facti admissi, ib. num. 82.
confiscatur duplum ab assessore commis[illegible] plum spoliato aliud datur, ib. n. 83.
confiscantur portiones eorum, qui [illegible] torũ suspecto decedãtiũ nõ defendẽ
confiscantur 50. libræ auri occupantis [illegible] publicam, ib. num. 85.
confiscatur etiam quod a milite stupra[illegible] lieremhuic relinquitur, ib. num. 86.
confiscatur legatum, quod is, cui rogat[illegible] restitui, dixerit esse falsum, ib. n. 87.
confiscantur bona excommunicati [illegible] macia, & sustinentis excommunic[illegible] per annum ib. num. 88.
confiscantur bona iudicis in criminali[illegible] rupti, & ipse in exilium mittitur, [illegible] numero 89.
confiscantur bona eius partis, qua iura[illegible] disse, nec probauit, ib. num. 90.
Confiscationes quæ comparant principi [illegible] mine aliam institiam habenti ib. 93.

Cõfi

...corporis quomodo intelligatur lib. 94
...ri non possint bona eius, qui in carcere ...ncta laetam sententiam? ib. num. 95
...ntur ne bona deportatorum, ib. n. 96
...catio omnia ad principem spectat, ib. n. 99
...catio bonorum num extendatur ad bona ...alio territorio sita.
...cans succedit vt hares, ib. n. 100 remiss.
...catio trahitur ad bona mobilia extra ter...rium, ib. n. 104. remiss.
...ra domo ob ludum, confiscantur & bona ...ae existentia, ib. n. 119
...catio bonorum est annexa crimini laesa ...iestatis cap. 66. num. 1
...catio bonorum non adharet aliis criminib. ...num. 2
...catio bonorum etiam innocentes ladit ibi. ...numero 3
...gnatio: In testes constanter depositioni...discrepantes, subinde confrontatio exer...da c. 47. num. 8
...gressus cum infidelibus quadantenus Sodo...iticus est cap. 98 num. 28
...gressus cum mortua penè Sodomiticus ibid. ...numero 30
...gressus amoris sine spe liberorum innatura...lis ibid. num. 21
...gularia dicitur indicium sumptuosum ...arum locorum varietate c. 10. num. 8
...tera vide supra in litera A. in ver. Adul...ri coniectura.
...ium requiritur infra in ver. Criminaliter.
...regatio in qua aliquid pactionibus vel sta...mis firmatur, habet diversa nomina, cap. ...num. 14
...regationes quae illicitae, c. 63 num. 4
...ratores ad testimonia legitima non ad...mittendi c. 50. num. 20
...guinem castigans non peccat, si castigandi limitem non transiliat c. 143. n. 1
...guinis permittitur defendere virginem ...pellam, & matronam honestam contra ...ptores c. 82. num. 21
...ientia non ligat, quos natura non obligat, ...99. num. 23
Conscientia publica dicitur efficientia legis aut canonis cap. 56. num. 4
Conscientia delicti est instar multorum tormentorum cap. 157 num. 18
Conservatio personae & famae aequiparantur c. 81. num. 5
Cõsiliarii sunt pars corporis principis c. 62. n. 7
consiliarii principum ab oneribus liberi & privilegiati cap. 100. n. 17
Consilium haud spernendum pro executoribus, quo exuillationem & periculum effugiant c. 13. num. 11
consilium malum, melius consilium pellit cap. 34. num. 4
consilium perspicacius est adhibendum in causis criminalib. c. 10. num. 18. & c. 58. n. 6
consilio etiam efficitur quis homicida cap. 70. numero 5
consilio mandantis operis remoti, & operis propinqui distinctiuncula remiss. ib. n. 7
consilium de propriis aurigis habendis pro executionib. iustitiae c. 81. num. 14
consilium prabens filio pro occidendo parente, parricida est cap. 89. num. 7
consilium de vitando adulterio c. 91. num. 30
consilium furti non semper crimino sum, scil. in foro fori cap. 108. num. 3
consilium dans delinquenti, punitur vt principalis cap. 137. num. 2
consilium, cuius non dat maleficio causam, puniturmitius ib. num. 7
consilio & mandato quando aliquis reus efficitur alterius criminis ibi. n. 6
Conspiratio: in Conspirationibus plectuntur principales, fauentes, assistentes, inuantes cap. 62. num. 8
conspirationis pertasus, & eam reuelans, veniam meretur ib. num. 12
conspirator non denunciat cap. 6. num. 5
conspiratores ad legitima testimonia non admittendi cap. 50. num. 20
conspirator crimen laesa maiestatis incurrit c. 63. num. 2
conspiratorum poena ibi. num. 2
Constitutio Caroli V. Imperatoris de capi-

valibus iudicijs cap. 113. num. 13

Constituti sub regulari obedientia ad legitima testimonia non admittuntur c. 50. n. 18

Constitutio Principis quod Institia denegetur non valet cap. 84. num. 119

constitutus in discrimina vitæ quando quis dicatur c. 78. n. 5

Consuetudo magni Concilij c. 28. n. 6

consuetudo non recipit duplam, aut quadruplam restitutionem c. 30. n. 9

consuetudo optima legum interpres c. 61. n. 59

consuetudinem faciunt duæ vices c. 93. n. 6

Consules sunt pars corporis principis c. 62. n. 7

Contractus ambitiosus per principem confirmatus, est exensabilis c. 133. n. 9

contractus omnis ambitiosus est detestabilis in foro conscientiæ ibid. n. 10

Contumacia contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur c. 27. n. 1

contumacia purgatio intra annum admittitur cap. 28. n. 2

contumaciam filij permittitur patri in capitalibus impedire, & econtrario c. 25. n. 5

contumax nequit reputari, qui citatus comparere non tenetur c. 25. n. 19

Contusio non est vulneratio nisi post apertionem c. 141. n. 4

Conversationis malæ descriptio c. 10. n. 4

conversationis reprobatæ, iure à testimonio repellitur c. 50. n. 29

Reliqua vide supra in litera B, in versic. Bonus.

Converſi cuiuslibet religionis ad legitima testimonia non admittendi c. 50. n. 18

Cyniator permittitur occidere oppressorem consocij itineris c. 82. n. 40

Consiliarij à fideli testimonio ferendo reiiciendi sunt c. 50. n. 3

Cooperarij ad infractiones, plectuntur pœna fractorum c. 107. n. 4

Copulatores & copulatrices iure plectuntur capitaliter, & consuetudine exilio c. 91. n. 43

Copulatorum pœna ex consuetudine Gandensium ibid. n. 44

copulatrices damnum sunt instrumenta c. 3. n. 19

Corpus. Vide infra in litera M. Malefici.

Corpora cur in patibulo aut rota, non relinquantur c. 115. n. 13

Correctio. Quos ad vitæ decoræ, demum exempla non provocavit, correctionem medicina compellat, in prouerbium corrigens nimis inhumaniter, iudicio punigendus est c. 143. n. 2

Cetera vide supra in ver. Castigatio.

Corruptio à iure prohibetur c. 132. n. 2

corrupti iudicis, officiarij & testium pœna num. 3. & 4

corruptori nulla debetur restitutio ibid.

Corruptio multiplex nascitur ex ludo, quos malo exemplo corrumpunt, c. 8.

Reliqua require supra in ver. Corruptio.

Criminum diuisio c. 2. n. 2

crimina quare dicantur publica ibid.

crimina ne remaneant impunita ad utilitatem spectat ibid. n. 3

crimina quare dicantur ordinaria ibid.

crimina publica extraordinaria quare dicuntur ibid. n. 7

crimina extraordinaria quare dicuntur

crimina dicuntur privata vna ex causa num. 9

crimina dicuntur privata altera ex causa num. 10

criminū alia capitalia, alia nō capitalia

crimina capitalia sunt ibid. n. 12

crimina non capitalia sunt, ibid. n. 13

crimina variis modis ad iudicis pervenitiam, ordinariè accusatione, extraordinariè denuncitione, exceptione, inquisitione c. 4. n. 21

crimen in modum exceptionis secundum canonicum & ciuile diuersimode proponitur c. 7. n. 1

crimen obiectum & probatum, quando factum ibid. n. 2

crimen esse commissum ante inquisitionem cessum est c. 8. n. 11

crimen quando efficitur notorium, famosum c. 11. n. 7

...ſe notorium ibid. n. 13
...in iudicio conſpectu pro tribunali ſedentis, licet iudici contra velit ſummatim ...ri ſine forma ac iudicij ſtrepitu, ibid. ...19
...manifeſta iudiciarium ordinem non ...unt, occulta vero maxime ibid. n. 20
...in capitali iubet index rerum apprehen...id, per commiſſiones criminarias in Flã...& Machlinienſi conſilio, ex petitione ...tis tantum, procuratoris tantum. Vt triu... vel ad informationem iamiã habitam, ...informationem mox producendam c. 12. ...1
...in capitali index iubet rei bona fideliter ...ribi, id, per ſatellites, nuda ipſorum ſc. ...oritate & iuramento, in curiis feudo...& in quibuscunque aliis tribunalibus, ...
...in materia, nulli licitum eſt citatione ...ceptura vti, niſi informatione prauia, i... n. 2
...ſunt paria petere aliquem gladio in do... & proferibus, & inuadere in domo & in ...veſtibulo c. 79. n. 6
...eundem cum ladente aut interimente in...ſtitur, qui aliquem aut ladendum, aut in...uendum vi retinet ibid. n. 8
...homicidii, vbi laſionis tenetur, qui alte...uam aſſerit, aut letali vulnere conflixerit, ...ſi laſus ſemel è lecto agritudinis leuatus ...ſtotiens in ambularit ibid. n. 18
...laſa maieſtatis non reuelans puniri de... c. 32. n. 9
...non reuelans parricidii debet puniri, ibi. ...n. 19
...magna conceruunt duo, & partem ad... ...ſcum & infitiam c. 97. n. 4
...offenditur & pars & fiſcus, & placan... ...pars & fiſcus ibid. n. 5
...grauiſſimum venereorum, eſt Sodomi... ...c. 98. n. 1
...Sodomiticum, natura prorſus eſt contra... ...ibid. n. 2
...Sodomitici ſpecies ſunt triplices ibi. n. 4
crimen expilata hereditatis quid c. 124. num. 1
crimen incurrunt, nõ obſiſtentes malo c. 126. n. 1
criminis nemo reus iudicatur, niſi prius de concepto crimine perpetrando fiat conſcius c. 135. n. 8
crimen receptionis in quo conſiſtat c. 136. n. 1
crimine bifariam agi poteſt, ciuiliter & criminaliter c. 32. n. 7
crimina vbicunq; clamorem fecerint, puniendo ſunt cap. 33. n. 11
crimina lania quæ ſint c. 38. num. 5
crimen laſæ maieſtatis nulli à tortura patrocinium prabet c. 41. n. 7
crimen proditionis, à tortura nulli patrocinatur ibid. n. 8
crimen ſimoniæ nulli à tortura prabet patrocinium ibid. n. 9
crimen maleficij, non eſt immune à tortura ibid. num. 10
crimen falſi, à tortura non eſt liberum ibid. n. 11
crimen priuati carceris nulli à tortura patrocinium prabet ibid. n. 12
criminum capitalium & publicorum aliud crimen laſæ maieſtatis diuinæ & humanæ, cap. 60. n. 2. Aliud homicidium, latrocinij, parricidium, ſtuprum, adulterium, raptus, Sodomia, vis publica, prædatio, incendium, & furtum ibid. n. 1
crimen laſæ maieſtatis diuinæ omnibus criminum grauiſſimum c. 61. n. 1
crimen laſæ maieſtatis diuinæ, blaſphemia, prauaricatio, apoſtaſia, hæreſis, ſimonia, ſortilegium, diuinatio, incantatio, &c. ibid. n. 9
crimen hæreticæ prauitatis plectendum eſt, non ſolum in plebeis &c. verum in principibus &c. ibid. n. 14
crimen hæreſis habet duo extrema ſubſtantialia ibid. n. 55
crimen hæreſis non ſolum quis verbo incidit, verum & facto ibid. n. 61
crimen laſæ maieſtatis variis committitur modis aduerſus principem c. 62. n. 1
Item aduerſus ſalutem domini ibid. n. 2
Item aduerſus conſilium, conſules, ſenatores, & conſiliarios principis ibid.
Item contra vtilitatem reipublicæ ibid. n. 3

Item perfiditatem excitando ibid. n. 4
Item principis vices vendicando præter ipsius voluntatem ibid. num. 5
Item monetam principis adulterando ibid.
crimina læsæ maiestatis plectuntur morte scilicet gladio, igne, & dissectione in quatuor partes ibid. num. 6
crimine læsæ maiestatis punitur affectus non secuto effectu ibid. n. 10
crimine læsæ maiestatis, sola scientia quis punitur n. 11
crimine læsæ maiestatis quilibet delator esse potest ibid. n. 15
crimine læsæ maiestatis proceditur summariè, de plano, sine strepitu, & sine figura iudicij ibid. num. 16
crimen læsæ maiestatis incurrit conspirator cap. 63. n. 1
crimen adulterâdæ monetæ committitur quinziariam, si excudatur citra authoritatem principis cap. 65. numero 1. & falsa & iniqua excudatur numero 2. moneta inscriptio adulteretur num. 3. iustæ monetæ pondus auferatur et adulterina moneta in vulgus spargatur, num. 5
crimini læsæ maiestatis annexa est bonorum confiscatio c. 66. n. 1
criminum primum omnium fuit prævaricatio Adæ ibid. num. 2
crimen secundum fuit homicidium Cain, c. 67. num. 1
Reliqua require infra in litera D, in verb. Delictum, in litera F, in verb. Filii, in litera I, in verb. Inquisitio, in litera M. in verb. Malefici, & in litera P, in ver. Princeps.
Crimina an viginti annis iure ciuili præscribantur c. 1. n. 15
crimina an viginti annis iure canonico sicut ciuili præscribantur c. 1. n. 16
Crimina qualificata exemplari punitione sunt plectenda cap. 151. n. 32
Crimina quæ legibus non puniuntur, à natura sunt punita c. 159. n. 15
criminaliter agi quando dicatur c. 2. n. 6
criminaliter conuictus in carcerem dato aut informatione præmia, [illegible] candus est c. 19. n. 4
criminali in materia proceditur [illegible] rie, scilicet capitaliter, idque sine [illegible] nitatibus, quibus causa in instituendum tur: & ordinariè, non capitaliter causarum in iustitiam concludendam [illegible] lennitates adhibentur c. 32. n. 2. &
criminales commissiones, quales non admittuntur in cancellaria Brab[illegible] num. 3
criminales ordinariæ punitiones ciuiliter cantur c. 57. num. 1
criminalis pœnas homicidii, quidam [illegible] se conuertit in pœnas ciuiles, sed pro[illegible] 79. n. 36
criminosi multi eiusdem criminis, quorum alij comparuerunt, [illegible] non, quinam pacto procedendum sit c. 28. n. 20
criminosum appellans auditur c. 31. num.
criminosorum uxores non confiscantur bus nisi, & c. c. 66. n. 6
Culpa ubi maior est, ibi grauior debe[illegible] dicta c. 61. n. 40
culpa lata & dolus malus, culpa lev[illegible] sima, casus & fortuitum differu[illegible]
culpa lata quid sit, & quemodo conti[illegible] 10. & quid culpa levis, culpa levi[illegible] quid infortunium n. 11. 12. & 13
Cunctis capiti ac vitæ postponenda c. [illegible]
Curatores à fideli testimonio ferendo [illegible] sunt 50. n. 12
Custos carcerum mulierem incarcer[illegible] neste custodire debet c. 17. n. 21

D

Damnandus nullus capitaliter, [illegible] probatione facti c. 67. n. 20
damnatus criminaliter ex propria [illegible] appellare non potest c. 151. n. 1
damnatus ex non propria confessione [illegible] ter hic potest appellare ibid. n. 2

Cetera habes infra in litera O, in ver[illegible] cidere.

Cetera vide supra in litera A, in verb. Affinibus.

Degradatio & traditio ad iudicem secularem est maxima pœna iuris Canonici cap. 89. numero 11.

Delator quilibet esse potest in crimine læsæ maiestatis c. 62. n. 15

delatores aliorum homicidarum, quando ab homicidio commisso excusentur cap. 76. numero 37

Delicta non debent remanere impunita cap. 38. num. 12

delicta puniri interest reipublic. in procem. numero 1

delictum omne cadit in puerum, excepto delicto carnis c. 54. num. 32

delictis in enormib. singulas vniuersas, legum constitutiones ad amussim obseruet iudex c. 55. n. 9

Delicta vel maleficia si plura fuerint, in vna, & eadem iuxta cõmissa, an vnum vel plura facta sint, c. 98. n. 3

Delicta quæ in triremibus committuntur c. 153. num. 77.

delicta regulariter plectenda sunt, pœna condigna delicti c. 59. num. 1

Regulæ huic non subsunt, quibus casus iuris patrocinantur ibid. n. 2

Qui casu, non meditata occasione peccant, ibid. num. 3

Qui phreneſi percitus maleficia cõmittit ib. n. 4

Dormiendo ladentes ibid. n. 5

Pupilli & pueri impotentes ibid. n. 6

Ebrietate planè sepulti ibid. n. 7

Ignoranter malefacientes ibid. n. 8

Et peccantes necessitate summa ibid. n. 9

Diuinis reuelationibus ibid. n. 10

Rerum ipsa æquitate ibid. n. 12

Grauis mala periculi, ibid. n. 12

Æquæ & rationabili defensione ibid. n. 13

delicta plura committens diuersis temporibus interceptis, plurimarum etiam mulctarum reus efficitur c. 79. n. 32. & 35

delictum mercedis internuntio sit intensius c. 2. n. 4.

delinquens ad inconstantiam tribuis facilius venia, *in proœm. n.* 7
delinquens contra se sortitur iudicem *c.* 22. *n.* 3
delinquens & fugiens potest à primo incapi & vinctus ad iudicem duci *c.* 36. *n.* 38.
delinquentibus pluribus si incertum enim ictu percussus est mortuus, ut omnes puniantur & qualiter *c.* 69 *n.* 4
delinquentem iuuans, aut consilio, auxilio, vel mandato, punitur vt principalis *c.* 133. *n.* 2
Daemon secretorum morborum, aeternus naturalium peritissimus, 61. *n.* 96
daemoniarum mortem, quos habet subiectos, optat, quo praedam eos habeat tutam ib. *n.* 126
daemones neque, neque malefica quicquam facere possunt, nisi omnipotens cessantiat, potestatem, faciendi concedat, quod iam perversa voluntate facere decreuerunt ibid. *n.* 130
daemonum diuersa genera ibid. *n.* 139
Denunciationis definitio seu descriptio *c.* 4. *n.* 3
denunciationes oportet esse veras *c.* 6. *n.* 8
denunciationis finis ibi. *n.* 13
in Denunciatione quae à magistratu animaduertenda ibid. *n.* 12
Denunciare qui admittuntur iure ciuili & pontificio *c.* 6. *n.* 1. & 2
denunciare non est permissum infami, vili, conspiratori vel inimico ibi. *n.* 3. 4. 5. & 6
denunciari admittitur bona vitae, famae & conuersationis, qui ex charitate & non ex odii fomite procedit ibi. *n.* 7
denunciator in quo differat ab accusatore *c.* 6. *n.* 9
denuncians ad quae obligatur ibid. *n.* 10
denuncians nonnunquam obligatur iurare denunciationem veram esse ibid. *n.* 11
Depopulatoribus agrorum canones ex communi consensu ecclesiasticam libertatem negant *c.* 108. *n.* 20
Despectus Iustitiae fauorem ambit, *c.* 15. *n.* 6
Deus solus occultorum est cognitor & index *c.* 61. *num.* 7
Deus aliàs occultè, aliàs manifestè offenditur ibid. *n.* 6
Deus vindex Principum & Regum delinquentium *c.* 24. *n.* 92
Diabolus cum sit superbissimus, Deo [illegible] malis quam similimus esse *c.* 61. *n.* [illegible]
diabolus effectuum omnium nocu[illegible] & maleficorum operator, per [illegible] mediorum opus producit operat[illegible] aliquando realiter, aliquando [illegible] venter ibid. *n.* 133
Diabolus propter scelera punitur *c.* 15[illegible]
Diffamatio omnis, inquisitione digna [illegible] bat ex viris probis, &c. in *c.* 9. *n.* [illegible]
diffamatio est furtum spirituale *c.* 13[illegible]
diffamatum duntaxat comprehend[illegible] 15. *n.* 10
diffamati infamia sua, dicam sui [illegible] ferunt ibid. *n.* 41
Cetera vide infra in litera E, in [illegible] cutori in litera F, in ver. Fam[illegible] tera O, in ver. Opiniones.
differentia inter remissionem, & ab[illegible] vel indulgentiam *c.* 149. *n.* 21
Differētia inter dolum malū & cul[illegible] culpam leuem & leuissimam, [illegible] fortunium *c.* 87. *n.* 8
Dilationes triduanae nonnullis in lit[illegible] tuntur *c.* 32. *n.* 4
Discipulum castigans non peccat, si [illegible] limitem non transiliat *c.* 143. *n.* 1
Dissimulatio aliquando bona iustitia [illegible] retur *c.* 3. *n.* 7
Dissoluere. Nihil tam naturaliter [illegible] quod eodem genere dissolui non pos[illegible] num. 94
Diuina maiestas, vide supra in verb. [illegible]
Diuina reuelationes excusant à delic[illegible] num. 10
Diuini qui dicantur *c.* 61. *n.* 102
diuinatio est crimen laesae maiestatis di[illegible] num. 9
diuinationis species sunt varia ibid. *n.* [illegible]
diuinatio inter caeteras obtinet princip[illegible] ibid. *n.* 99
Diuinationum quatuor sunt species, [illegible] Geomantia, Hydromantia, Pyrom[illegible] Aeromantia, & hinc dicti Geomā[illegible] manti, Pyromanti & Aeromantici

...ores hoſtes humanæ ſalutis, & humani ... inimici credendi ſunt ibi.n.84
... corpora & anima perduntur tempore ...rum,c.82.num.139
... qui eſt miles legalis militiæ, efficitur ei... ciuitatis vbi ſtipendium facit cap. ...num.23
... ſeruire volens per ſubſtitutum, debet ſer... per doctorem, nequaquã per ſcholarem, ... ſufficientem,c.83.n.23
... à tortura ſunt excuſabiles cap. 41. ...mero1
... ciorum quorundam imperitia cap.102 ...mero16
... quid ſit & quando contingat c.87.n.9
... ra require ſupra in ver. Differentia.
... ficia à fideli teſtimonio ferendo reiiciendi ... 30 num.5
... liqua habes infra in litera S. in verſicu. ... Saluantur.
... ad excudendam falſam monetam fi... dicanda cap.61.num.9
... quomodo hic accipiatur c.13 n.1
... propria quando quis abſtrahi poſſit c.15. ...24
... erepta ſepulchra continens, confi... de erit cap.111.num.3
... datoria debetur fiſco cap.128,n.8.
... nemo eſt membrorum ſuorum cap. ...num.6
... de Conſilio nulla vtuntur remiſſione in ...legatu cap.33.num.8
... grauius peccatur qui malignoto cap.61 ...mero2
... tenetur defendere ſeruum conductum ...82.num.36
... à ſeruo ſuo defendi debet ib.n.37
... & non ſeruis imputanda ſunt electo... damna cap.145.num.6
... quando de alicuius morte conſiliant ...147.num.14
... cætera vide ſupra in litera B. in ver. Beſtia
... humani ſua poteſt princeps hominis priua... ſurre fauore Reipublicæ vel communis ...datus cap.84 num.74 & 75

Dormiens occidens, aut alias delinquens, an pu... niatur c.69.num.8
Dormiens ladens, non eſt plectendus pœna deli... cto condigna c.59 num.5
dormientes de facto euenturo non præſcii, ab ho... micidio commiſſo excuſantur cap. 46.n.6
dormientes quadantenus furioſis ſimiles ibid. numero10
dormientes ſubinde alios occidunt, exempla ib. numero12
dormiens de conſueto ac futuro malo præſcius non excuſatur ib.num.13
dormientes iniuriis non obligantur cap.139. numero12.
Dos mulieris non venit in confiſcationem bono... rum mariti, c 66,n.107
Dos propter delictum mulieris publicari non debet, matrimonio conſtante ibid.108
Duellum Francorum cap.42.num.6
duelli leges à Longobardis conſcriptæ ib.n 4
duelli duplex ratio ibi.num.5
duella quare reiecta & abolita ib.n.7
duellum à Comitibus Flãdriæ ablatum, ib.n 9
duella in Francia à Philippo Pulchro renouata ib.num.10
duelli prorſus tollendi duplex ratio ibi n.11
Duo irreprobabiles teſtes, plenam faciunt pro... bationem cap.49.num.1.

E

EBrietas ad malum patrandum captata non excuſat c.86,num.16
ebrietas de iure excuſat à tanto, non à toto ibid. numero17
ebrietas Loth inceſtum excuſabat ib.n.18
ebrietas Iouis ab homicidio non excuſat ib.n.19
ebrietas ante diluuium incognita ib.num.21
ebrietatis prætextus an blaſphemantem excu... ſet cap.61.num.22
ebrioſorum licentiam compeſcuit conſtitutio Cæſarea cap 86.num.20
ebrii furioſis aquiparantur, & in iniuriis non obligantur cap.139.num.12
Cætera habes ſupra in litera D in ver. Delicta, & infra in litera I. in ver. Incuria
Eccleſia non claudit gremium reſipiſcentibus c. 61.n.48

Ecclesia sprotue sit ex ludo c.83.num.87
ecclesiastici permittitur in iustis bellis, vt opem conferant opibus, cap.82. num.14
Edictu Caroli V. in vagabundos c.153.n.49.50.52
Edictu regia stricte obseruanda ib.num.58
Edictorum regiorum vim in dubium vocantes, inobedientia notam incurrunt ib.num.59
Eiectio. Eiiciens sordes in viam publicam quibus transeuntes offendit, punitur duplo, in viam priuatam, non est puniendus c. 43. n.1
eiectu inconsiderato ladens & occidens, punitur quinquaginta aureis, & ladens non occidens compensatione damnorum dupla ib.num.2
eiectore non comperto, damnantur omnes in cubiculo presentes ib.num.3
eiecta è cauponis, damno primo sunt cauponi ib. numero 4
eiectio noxia semper imputanda illi è cuius fenestris contingit ib.num.5
eiectorum damna semper imputanda sunt, aut Dominis, Heris, praceptoribus, connictoribus, non seruis domesticis, discipulis, conuiuis ibid.num.6
Electrum pro argento vendens, mouendus est suo opificio, & merce priuandus cap.125 numero 13
Eleemosyna de rebus alienis non licite fit, c.110 numero 73.
Emens scienter quicquam iniustum in mensura punitur duplici restitutione cap. 125. num.7
Emphyteusis ecclesiastica an cadat in confiscationem c.60 num.111. remiss.
Cætera habes infra in litera F. in ver. Furtum. & in litera M. in Monopolium.
Enormitas iniuria perpenditur ex qualitate temporis, loci, vel personarum c. 139. n.19.
Epitheta boni Principis cap.84.num.125
Equites aurati à tortura sunt excusabiles cap. 41.num.2
equitibus quid faciendum, vt ab aliis periculum arceant, & ipsi crimine vacent c. 83. n.4.
Errabundi damnandi sunt ad vincula nautica cap.133 num.1
Errantis de facto confessio nulla capite 54, numero 2.
error in processu criminali de re... sum reddit ad condemnationem... cap 54.num.2
Æs. Qui non habet in ære, luat in... 19.num.15
Euaginato cultro petens aut ciuem... sem, aut ciuem Brugensem, mul... Paris. cap.37.num.5
Eucharistia non est negauda capi... quando cap.152.num.4
Euellens aliorum agrorum seu vi... tes, seu transponens, qua pœna si... cap.129.num.1
Cætera vide infra in litera L. in... mites.
Euentus potius quam animus in... ctandus cap.74.num.17
Euidentia facti plenam facit proba... 49.num.3
Examinatio diligentius fieri debet... minis salute tractatur c.28. num.
Excedens modum in sui defensione... tur cap.76.num 13
Exceptionu definitio cap.4.num.4
exceptio non extendit sese latius... ad quem proposita est c.7.num.4
exceptionis declinatoria, dilatoria, D... ptoria exempla c.32.num.4.
Excessus viam aliis aperimus, sic... usurpantur, omittimus, in præ...
Excommunicati ad legitima testi... admittendi c.50 num.16
Excusationes, qua impedimnt absen... rere c.25 num.8
excusationes alis necessaria, alis pro... lia voluntaria ibi.num.20
Executio criminalis, in magna C... mittitur procuratori generali, vi... cario cum ostiariis: In concil... committitur prætori Comitis, ... prætor est antiqui castri Gandensis... la Hyprensis, vel prætor aliis ... aliis senatibus committitur prætor... 51.num.1. & 2.
Executori semper incumbit, vt citato...

...fcat capite 13. numero 7
...fidefit de commissione per acta ibid.
...9
...aut diffamato, nonnunquam iudicis ...rubbet credere ib.num.10
...um consilium haud spernendum, quo ...larem & periculum effugiant, ibid. ...ro 11
...in negotio criminali, reo expletorum ...non tradit ibid.num.12
...in negotio ciuili, reo expletorum co... ...vsu ac stylo tradere obligatur ibid. ...ro 13
...dissimulans commissam manus inie... ...quomodo puniendus c.15.num.12
...ri aut apprehensoris non est captum ob ...lubet etiam pollicitam fidem liberè do... ...relaxationi ib.num.13
...in captura poscenti subsidium, nullus ...rius, nullus ipsi subditus, impune id re... ...reperit ib.num.14
...ri ubiuis locorum aperiendi sunt carce... ...mo id poposcerit, vel minimum una ...lle ib.num.15
...ri maleficum rebellem comprehensuro, ...mittitur domum obsidere, ostia & fene... ...frangere ibi.num.16
...ri ex una authoritate concredita per... ...item quicquid ad illam capturam ...habere necessarium ibi.num.17
...ri non esse, carcere constrictum vi illinc ...mere, vi &c. ibi.num.18
...ri non permissum est, templis aut came... ...temere abstrahere ib.num.19
...ri quando & quomodo maleficum è sa... ...loci abstrahere debitum ib.n.21
...ri licitum subin e maleficum è propria ...ereptum captiuare ibi.num.24
...ter eundem dissimulabit saluiconductum, ...vel similem purgationem ib.num.25
...ri non licere debere rebellem maleficu n ...interficere ib.num.27
...ter quando ab homicidio malefici capien... ...excusandus ib.num.28
...ri de commissione peracta, non de iniu... ...via relatis fides habenda ib.num.31
executori maleficum in alind territorium con... fugientem, & subsequi, & captiuare licebit, ib.num.32
Exempla quibus docetur fœminis potius condo... natum fuisse quam viris c.92.n.112
Exemplum damnatorum ad triremes nauticas & eorundem ereptorum cap.153.n.17
Exemplum validi cuiusdam mendicantis ibid. numero 6
Exemplum cuiusdam ossifragati, ib.n.43
Exemplum de Parocho qui ex confessione futu... ra exitia præmonuit c.152.num.9
Exempla indiciorum in latrocinio, furto, adul... terio cap.36.num.16
Exilia ex contumacijs prolata, sunt interlocu... toria c.28.num.8
exilium omne includit infamiam ib.n.9
exilium passim est vsitatissimum c.38.num.1
exilio plectimus, extra ciuitatem, intra ciuita... tem, in constitutis locis ib.n.2.
exilium cum cõfiscatione bonorum, par est morti ciuili ib.num.3
exilio damnamus temporali, & non temporali ib.num.5
exilia & emissiones, nomine sunt diuersa, re vero eadem ib.num.6
exilii tempus vitans, iterato exilio damnandus ib.num.7
exilium pronunciatum ad instãtiam partis requirit in rappellis interinationem & satisfactionem partis c.48.num.2
exilium ad instantiam fisci pronunciatum, nõ requirit rappellationem grauari debere interinatione ib.num.3
exules Gandẽses Princeps ciuitate & patria donat cum consensu Senatus c.49.n.4
exules Brugenſium & Hyprenſium ad tempus princeps tantum patria donat vsq; ad terminos Scabinatus ib.num.5
exules Brugenſium & Hyprenſium ſine certo tempore, princeps absolutè liberat, reddens eos & patria & ciuitate ib.num.6
exilia catera Flandria, princeps absolutè reuocat, donãs exules & patria & ciuitate ib.n.8

exulum Gandensium appella. Vide infra in litera R. in ver. Rappellu.

exules hostes Reipublicæ sunt c. 15. n. 3

exules aquirantur deportati, c. 58. n. 17

exuli literas reformatorias Concilium Flandriæ largitur c. 49. n. 6

Cetera habes infra in litera O, in ver. Occidere, & in ver. Occisor.

Expilator hæreditatis punitur perpetuo exilio, aut pœna arbitraria c. 12. n. 2

expilatorem non excusat ignorantia veri domini ibid. n. 3

expilator scit bona expilãda non esse sua, ib. n. 4

expilata bona sunt omnibus hæredibus communia ibid. n. 5

expilati cuiusdã Aureliani èsti luctuosum exemplum c. 114. n. 7

F

FAciens iniquas mensuras aut pondera, tenetur restitutione damni c. 125. n. 9

facta ex dictis hominum pensamus c. 10. n. 13

facta non minus quam verba loquuntur cap. 61. num. 26

Facti quæstio est in arbitrio iudicis c. 153. n. 55

facti evidentia, de hoc habes supra in litera E, in verb. Euidentia facti.

Facies læsio gravior est, quam in alia corporis parte c. 142. n. 2

Cetera vide infra in litera P, in ver. Punitio & in litera R, in ver. Romani.

Facilitas veniæ incentivum tribuit delinquendi in proœm. n. 7.

Facinus nocentis sanctius est impunitum relinqui, quam innocentem damnari c. 28. n. 12

Falsitas per consensum fit in contractibus c. 122. num. 2.

falsitas per consensum punitur, & criminaliter & multa pecuniaria, & restitutione damni ibid. n. 2.

falsitas verborum committitur quinque modis, falsa suggestione, denunciatione, accusatione, depositione, & condemnatione c. 123. n. 1.

falsitas inscriptis cõmittitur, falsa mutatione, in mundum redactione: conscriptione instrumentorum, literarum, & librorum: litura vel rasura: subscriptione, sigillatione narratione scriptorum c. 124. n. 1.

falsitas quando inscripto dicenda est

falsitas nunquam punitur, nisi intervenerit sensio vel damnum proximi ibid. n.

falsitatis crimen est rasura ibid. n. 1

falsitatem committit, assumptas literas ferens ibid. num. 20.

falsitas per abusum fit in falsis mensuribus, mercibus, nominibus, titulis, tibus, pecuniis, monetis aureis, argenteris, syngraphis, relevationibus, suppositionibus c. 125. n. 1.

falsitas mensurarum, ponderum & punitur restitutione dupli, & exilio 30. dierum canonice ibid. n. 2.

falsitas sæpe iterata punitur gravius

falsitas omnis ex iure, olim punibat & confiscatione bonorum, hodie tum exilio c. 116. n. 7.

falsitatis punitio ex quorundam consibid. n. 8.

in falsitatis crimine iudicando, magis da est observatio ibid. n. 12.

in falsitate, tam reo quam actori est probatio ibid. n. 12.

falsa impetratio, surreptitia est & num. 2.

falsa scribens ex malitia, punitur manus cap. 124. n. 7.

falsa scribens ex ignorantia, punitur tione bonorum ibid. n. 8

falsa scribens inualida, nunquam num. 9.

falso sigillum effingens, punitur manus ibid. n. 12

falsis se defendens literis, punitur num. 20.

falsi crimen à tortura non est liberum c.

falsi crimen committitur consensu, verptis, abusu, silentio c. 122. n. 1.

falsi crimen committit, rem adulteram num. 2.

falso accusans tenetur restitutione 123. n. 1.

…ur ciuiliter & criminaliter c. …

… ad mortem alterius, punitur capi… ibid. n. 5.

… coram commissario, punitur arbi… ibid. n. 6

… offendit Deum, iudicem, & proxi… … quem punitur, pœnitentia, infamia, … c. 70. n. 3. & c. 123. n. 7

… declaratur falsarius publicus, vel … pœna arbitraria c. 123. n. 8

… dignitatis titulo fallens, puni… ut falsarius arbitrarie c. 125. n. 10

… ponens pueros, punitur pœna falsi, vel … aut sententia arbitraria ibd. n. 23

… etiam committitur in ludo c. 83. n. 96

… pannos vendens, mouendus est suo … & merce priuandus c. 125. n. 14.

… scriptor, sigillator, vel Chirographi … punitur exilio, infamia c. 124. num. …

… licet non nocens, punitur aliquando ar… … ibid. n. 1

… literas principum ex Cancellaria, pu… per magnum Concilium. Ex alio Con… punitur per idem Concilium ibid. num. … & 18

… libros mercatorum punitur & pœna … & restitutione damnorum c. 126. n. 4.

… monetam principis punitur vt falsa… & vt traditor c. 125. n. 15

… monetarii puniuntur extremo supplicio ibi… …

… negatur remissio cum ingressu Principis … num. 11

… in maleficiis initium habere debet à per… … fide dignis c. 8. n. 10.

… qua originem sumpsit ex ebriosis, leui pla… … inimicis aduersariis, maleuolis, ad a… … diffamationem est inualida in c. 9. n. … & 5.

… retenta orta, aut qua post capturã demum … cœpit, ipsum reum non diffamat in c. …

… sola nullis aliis indiciis fulta, nihil efficit, … n. 17

fama vnico testi non suspecto de casu falso quem ipse loquens, sufficit ad inquisitionem incundam, etiam subinde supplicium ibid. n. 8

fama actores sunt nominandi ibid. n. 10

fama ad probationem duos testes haud suspectos sufficere, (etiam authoritate euangelica) aiunt ibid. n. 13

fama quando probatur remissius ibid. n. 44

fama contraria fama elidit c. 35. n. 14

fama, præsumptio & indicia præcedentia per contraria subsequentia elidi dicuntur ibid. n. 15

fama sola an faciat indicium ad torturam cap. 36. n. 22.

fama res est fragilis & perniciosa ibid. n. 23

fama iuncta aliis adminiculis, facit indicium sufficiens ad torturam, ibid. n. 24.

fama vehemens efficit sufficiens indicium ad torturam ibid. n. 25

fama non plenam probationem efficit c. 49. n. 5

fama bona vt patrocinetur, diligens seruanda cautela c. 78. n. 30

Familiares à fidei testimonio reiiciendi sunt c. 50. n. 5

familiares inimicis, à testimonio sunt repellendi ibid. n. 3

famosorum libellorum authores, puniendi sunt capitaliter c. 25. n. 2.

famosos libellos reperiri, vix tutus est à damnatione capitis ibid. n. 3

famosos libellos vulgans de rebus capitalib. & veris, est innoxius ibid. n. 4.

famosi libelli de principibus reipub. officiarii, deferendi sunt ad magistratus ibid. n. 8

famosorum libellorum authores, iure Pontificio flagellandi ibid. n. 9

Famula à fidei testimonio reiicitur da cap. 50. n. 6

Famulus reiicitur à testificando c. 50. n. 6

famuli crimina dominorum sectantes, pœnam quoque dominorum imbibunt c. 102. n. 8

famuli dominis suis furantes, pro primo furto simplici suspenduntur c. 112. n. 41

famulum castigans non peccat, si castigandi limitem non transiliat c. 143. n. 1

— Cetera vide infra in litera I, in ver. Incusa, & in litera S, in ver. Saluantur.

Fautores in conspirationibus plectuntur cap. 26 num. 8

Fauor iustitiam falso corrumpere studet cap. 155. num. 5

Fautor. De hoc require infra in litera S, in ver. Saluantur duo

Fœmina in quouis crimine minus peccat quam viri propter imbecillitatem sexus cap. 92. n. 111. 112. & 113

Femina admittenda non sunt ad testimonii fidem c. 50. n. 23

femine in materia feudorum non sunt ad testimonium audienda ibi. n. 24

femina in testamentis non sunt idonea testes ibi. num. 25

femina meretrices indigna testes sunt in causa criminali ibid. n. 26

feminis pacis reconciliandæ fœdus admittitur c. 147. num. 11

femineis vitiis semper fuit condonatum potius quam viris ob imbecillitatem sexus cap. 92. num. 112

Fœtum arte prius mortuum propellens, in laude est, non in crimine c. 74. n. 1

Reliqua habes infra in litera M. in verb. Mulier, & in litera V, in verb. Veneno.

Feuda seu fundi, qui confiscationi cedunt dominis vel principibus c. 66. n. 4

feuda confiscata ac fundi non cedunt heredibus ibid. n. 5

feuda an possint confiscari c. 66. n. 112

feudator tenetur defendere feudatarium vasallum & è contra c. 80. n. 39

feudator stuprans filiam vasalli priuatur iure suo in vasallum c. 94. n. 10

feudatarius stuprans filiam feudatoris priuatur suo feudo c. 94. num. 11

Fideiussio: Nemo sibi corporis periculo pro alio fide iubere poterit c. 20. n. 5

fideiussio quando extincta & quando non ibid. num. 12

fideiussionis amplitudo in re criminaria, ibidem num. 13

fideiussores non constituendi de non inferendo malefitio ibid. num. 14

Fides nulla danda est reo in tortura interrogata confesso c. 39. n. 2

Filium contra stupratorem famulum, tenetur patri defendere c. 80. n. 13

filium defendere permissum est parenti contra stupratorem ibid. n. 21

filium mœchantem domi suæ vel generi occidere permittitur ibid. n. 18

Cetera require infra in litera P. in ver.

filius is est, quem nuptiæ demonstrant c.

filius & pater censentur una persona c.

filii committentium crimen læsæ maiestatis inficiuntur insuccessibiles c. 62. n. 9

filium heredes confiscantur hereditatem forum c. 66. n. 7

filii parentum criminosorum, cur hæredes digni ibid. n. 8

filii parentum criminosorum, quando bona non priuantur ibid. n. 9

filio oppressorem patris aut matris per occidere c. 80. n. 32

filio adulterantem cum matre vel nouercam dere permittitur ibid. n. 40

filium oppressum, patri defendere est pro ibid. n. 13

filius non defendens parentes puniendus num. 33

filius homicida, per patrem delatus, dicit ab homicidio commisso excusatur num. 36

filius toxicum parans, pro extinguendo parricida censetur c. 89. n. 5

filio toxicum pro occidendo parente præ vicida est, ibid. num. 6

filio pecuniam, consilium, vel subsidium pro occidendo parente, patricida est

filium castigans non peccat, si castigandi non transiliat c. 143. n. 1

filii an & quando reconciliant de merito tum legitimorum vel illegitimorum num. 14

Reliqua habes infra in litera P. in ver.

Fiscus & similes in denunciatione, ad quam uertera obligetur c. 6, n. 12.

...ſucceſſor an ſit c.66.n.112.

...vendente rem alienam, num ſtatim ſit emtor ſecurus c.90.n.20.

...aut officiario quid liceat c. 7.n.5

...& ſimilesius, conſuetudinem, vel ſtilum obſeruare tenentur ibid.n.6

...habens duntaxat famam, pro inquiſitione facienda, ad quã obligatur c.9.n.1

...ſi pro inquiſitione ſua producenda, praeter coniecturas, praeſumptiones, indicia, aut ſufficiones habuerit, nihil obligatur de ipſis ſe ipſum informare c.10. n. 1

...officiarius, aut oſtiarius, nullam dant cautionem de expenſis carcerati c.18.n.18

...quo nam pacto procedere habeat, quoties multi criminoſi eiusdem criminis citantur, quorum alii comparuerunt, alii vero non c. 31.n.20

...poſt concluſas in iuſtitiam cauſas admittitur producere teſtes plures, inſtrumenta, munimenta, literas quibus rei cauſam grauat c.52.n.4

...& pars in criminalibus offenduntur cap. 97.n.5

...& pars, ſunt placandi, in criminalib. ibi. num.6

...bonorum criminalium hares eſt c.132. numero 4

...nihil ſibi vendicat in alterius calamitate c.110.n.70

Cetera habes ſupra in litera C. in ver. Crimina.

...forma purgationis canonica c. 44.n.2

...forma debita & decens quando intelligitur cap. 8.n.19

...forma inſpectionis occiſi c.77.n.1

...forma & ratio inſpectionis apud Brugenſes ibid. num.3

...forma querela conſulis communitatis coram Senatu perſcribam ibid.n.5

...forma abſentes homicidas proſcribendi, ex conſuetudine Brugenſium ibid.n.7

...fornicatio quomodo committitur c.95 n.1

...fornicatio prohibetur iure diuino & iure canonico ibid.n.2

...fornicatio diuina Iuſtitia aduerſatur c.95.n.3

fornicatio cur à iure ciuili permittatur ibid.n.3

fornicationem, qui peccatum mortale negat, ſeruat ibid.n.4

fornicatio vidua, vel virginis quae ſit grauior? c.93.n.15

fornicatio mulieris periculoſior eſt quam viri, ibid.n.16

fornicatio qualis cauſetur diuortium, & an ſpiritualis etiam cauſetur diuortium? ibid.n.18

fornicatio notoria in clericis qualiter punitur, ibid.n.19

propter Fornicationem vitandam habeat vnuſquiſque vxorem ſuam ibid.n.22

Fraudem non dicitur facere, qui fraudẽ excludit c.99.n.22

Franci de adulterio nullam ferunt ſententiam panalem iuris c. 90.n.8

Frangens oſtia meretricis cauſſa libidinis, an teneatur de furto inde ſequuto c.110.n.63

Fratres àteſtimonio ferẽdo reiiciẽdi ſũt c.59.n.10

fratri oppreſſorem fratris ſui permittitur occidere c. 82.n.35

Fructus pulſa ambitionis, gloria Chriſti vũ medica cap. 133.n.7

Frumentum, de hoc require infra in litera M. in verb. Monopolium.

Fuga haud dubie non mediocrẽ ſuſpicionem aut indicium parit c.10.n.9

fuga an faciat indicium ad torturam c.36.n.18

fuga facit indicium contra fugientem ibid.n.20

fuga plenam probationem non facit in criminalibus c.49.n.7

fugere an cogatur, qui inuaditur c.78.n.7

Cetera vide infra in litera I, in ver. Inuaſus

fugiens è carcere per ipſum vi fracto, aut crimine obiectus eſt, & punitur capitaliter, crimine tamen per ſe ante non capitali: aut crimine innocens eſt, & punitur tamen tanquã id ipſum commiſiſſet c.18.n.1

fugiens è carcere aperto non effracto, puniendus eſt arbitrio iudicis c.18.n.1

fugiens fractis carceribus habetur pro confeſſo c. 36.num.19

Fundus. De hoc vide ſupra in verb. Feuda

Furioſi ad legitima teſtimonia non admittendi cap.10.n.15

furiosorum & amentium confessio nulla c. 54. num. 36
furiosi vel phrenetici, scilicet in ipso facto, qui dolo carent, intentione & voluntate, ab homicidio commisso excusantur, c. 84. n. 6
furiosi iniurias patiuntur, nullam inferunt ibid. n. 7
furiosis punitio sufficiens est interna furoris vexatio ibid. n. 8
furiosus ad possessionem capiendam inhabilis, ibid. n. 11
furiosi parricidantes, non vt parricida damnantur c. 98. n. 9
furiosi iniuriis non obligantur c. 179. n. 12
Furtum criminum capitalium & publicorum c. 60. n. 1
furtum omnium criminum generalissimum c. 112. n. 1
furtum prohibetur iure ciuili, naturali, consuetudinario, canonico, & diuino ibid. n. 2, 3, 4, 5, & 6
furti definitio dup. ibi. n. 6. & 8
furti exemplum in validо mendicante, cap. 112. n. 55, & 56
furtum grauiori pœna punitur quã adulterium cap. 92. n. 11
quomodo puniendi qui fures suspendunt in marsupio cap. 112. n 7
furtum fit cum contrectatione, id est, ablatione, fraude, ablatione rei alienæ mobilis, corporalis, usu pignoris, animo furandi, inuito animo domini ibid. num. 9, 10. 11. 12, 13, 14, 15, & 16
furtum est bifarium, simplex, id est, non compositum, non simplex, id est, compositum, et qualificatum ibid. n. 17. & 18
furti cum violatione sacrorum, cum violentia armorum, cum homicidio vel vulnere, punitio qualis ibid. n. 19. 20. & 21
furtum compositum iuxta maiorem partis culpam puniendum ibid. n. 22
furtum simplex punitur iure veteri in seruis fugitiuis, vel leuis, vel virgis ibid. n. 22
furtum simplex punitur iure veteri in liberis nobilibus vel in dignitate constitutis pœnis ignobil. extra dignit. & probi... uia, si soluendo essent, alias corpo... probis corporaliter ibid. n. 23
furtum simplex punitur iure nou... flagellatione: secunda vice aur... & tertia vice laqueo vel puteo ib... 26. & 27
furtum simplex Longobardi puni... stinctione alterius oculi, secundo... sione: tertio corporaliter ibid. n. ...
in Furto iura ciuilia non agnoscunt ... nem nec aetatem ibid. n. 32
furtum grauatur potius frequentia ... gnitudine valutate c. 112. n. 35
in Furto simplici obseruanda sunt, ... sitas, inopia, fames, consuetudo, ... liditas, simplicitas, res furto abl... furti, locus & qualitas furis ibid. ... 38, 39, & 40
furto pro primo suspendantur fam... suis furantes, fures equorum, bo... rum, concisores monetæ principu... furantes, è locis sacris furantes, ... plagiarii & mangones ibid. n. 41
furtum quo liberi furantur parent... xores maritis, iura non puniunt...
furta licita sunt quæ fiunt Deo iubente permittente ibid. n. 52
furtum incendiarium vel in manu... missum quid c. 116. n. 1
furti incendiarii pœna ibid. n. 2
furtorum emptores, fures alunt in fu... num. 1
in Furtorum mercatores exclamatio... num. 2
furtorum emptores, vt fures ipsi pu... num. 3
furta inscientes emens, culpa vacat ibid. ...
furtorum emptione infamis, cito labi... rem suspicionem ibid. n. 5
furtorum emptione suspecti, vt peria... dant, consilium ibid. n. 6
furtum spirituale est diffamatio c. 117. ...
furtum etiam committitur in ludo c. 83. ...
furtum an sit casus fortuitus, & cum...

...ensus fortuitus cap. 110. numero 61
...unum magnum an aquipolleat tribus ... ib. num. 62
...rem furatam à fure an liceat ib. 64
...æstimatur panis quam res furtiua est ... & vtrum contra eum possit agi a... furti ib. 65
...ae committant domini temporales ca... res commissas per naufragium, id est, ... fallas l. c. ibid. n. 66
...committunt domini temporales capi... res commissas per naufragium, ib. n. 67
...cturnum an occidere fas sit cap. 78. ... 9
...cturnum ad hoc vt occidere liceat, ... requisita ib. num. 2
...furtu an occidere permissum sit, ib. n. 3
...minuscula bona non sunt occidendi ibi. ... 4
...& latronum differentia capite 88. nu... 2
...atur primo simplex, secundo consuetus, ... famosus l. c. 112. num. 28. 29. & 30
...morte mulctetur ib. num. 31
...qui est qui modica furatur cap. 92. nu... 126
...iores sunt quadrifarii, improbi & sim... improbiores, atque hi effractores, ex... tores, seculares, Directores, improbissi... & grassatores, plusquam improbissimi, ... latrones famosi cap. 112. numero 46. ... 48. & 49
...alii sunt manifesti, alii non manifesti, ... num. 50.
...bona sibi vsurpantium, amara repre... ib. num. 51
...receptatores furibus nihilo meliores l. c. ... num 1
...receptatores, vt fures plectendi sunt ib. ... 2
...ad legitima testimonia non admittendi ... num. 19
...aut decem oues, quatuor porcos, e... vnum, bouem, & vaccam vnam, pu... tur in metallum, & l. c. 215. num. 1
Furantes dicta cum violentia, puniuntur de... nouationis hostiarum ibi. num. 1
Furantes anates, anseres, panes aut gallinas, arbitrarie puniuntur ib. num. 4
Fucus excusationis duelli c. 42. num. 8

G

Gabellam illicitam fraudans non tenetur Deo, nec mundo, c. 99. num. 11
Gandensis prætor non agit in Reum nisi conquerente Parte, cap. 147. num. 6
Gandensibus priuilegio concessum est à Comitibus Flandriæ, vt si quis ciuem Gandensem exaginato culiro petat, mulctetur 60. libris Parisiensibus c. 139. num. 5
Genethliaci qui dicantur c. 61. num. 102
Genero licet occidere adulterum c. 80. num. 19
Geomantia species diuinationis, hinc Geomanti dicti c. 61. num. 101
Gladius principibus cur datus c. 82. n. 89
Gratiam nemini concedere debet Princeps cum iniuria tertii c. 82. num. 85
Gratia iudicis semper implorandæ c. 53. num. 1.
Gratia permissa, vniuersim, aut particulatim conferenda ibi. num. 2.
Grauimetu. De hoc habes infra in litera P. in ver. Peccantes.

H

Harioli qui dicantur cap. 61. num. 104
Haruspices, qui sint 16. num. 102
Herbis letalibus, vide infra in litera L. in ver. Letalibus.
Hæreditatis expilatæ crimen, eiusque pœna c. 114. num 1
Cætera vide supra in litera E. in ver. Expilator.
Hæredes priuilegio defuncti gaudent, c. 28. n. 3
Hæreticus ad legitimum testimonium non est admittendus c. 50. num. 16
hæresis crimen læsæ maiestatis diuinæ c. 61. n. 9
hæresis non immerito crimen læsæ maiestatis diuinæ appellatur ibi. num. 51
hæresis quare cæteris criminibus grauior & detestabilior ibi. n. 50
hæresi qui notandi sunt & eorum pœna ib. n. 53
hæresis crimen plectendum est, non solum in

Eeee

plebeis, verum etiam in principibus ib. nu. 54
Hæresis crimen habet duo extrema substantialia ib. num. 55
Hæreseos crimen non solum verbo, verum & facto quis incidit ib. num. 61
Hæretici quibus pœnis afficiendi c. 61. num. 56
Hæretici puniuntur pœna ignis ib. num. 58
Hæretici à locis sacris non tutantur c. 108. n. 15
Hæretici pertinaces rei sunt criminis læsæ maiestatis c. 153. num. 68
Homicida ad testimonium non est admittendus cap. 59. num. 19
Homicida humani generis extirpatores cap. 67, numero 9.
Homicida capitaliter puniendus c. 68. num. 2
Homicida etiam consilio quis efficitur c. 70. n. 5
Homicida consilium ac opem prastans per viam iustitiæ gratia, aut alimonia, non est puniendus c. 71. num. 4. 5 & 6
Homicidam oportet ante tertium diem sese per amicos de facto prodere c. 75. num. 6
Forma absentes homicidas proscribendi ex consuetudine Brugensium ib. num. 7
Homicida offendit quatuor, Deum bifariam, Rempublicam & principem, occisi parentes & cognationem, interfectum omnium maximè c. 67. n. 15 16. 17. & 18
Homicida spirituales, præter debitam pœnã etiam irregularitatem incurrunt c. 76. n. 32
Homicidia sæpius ex vindicta fiunt quam ex amore iustitiæ [illegible] p. 81. num. 5
Homicidis sui neganda est ecclesiastica sepultura c. 90. num. 5
Homicida sui qui furca damnandi & bonis proscribendi ib. num. 7
Homicidas sui quomodo damnent Philosophi ib. num. 12
Homicida insidiosi à locis sacris non tutantur c. 108. num. 7
Homicidas insidiosis canones ex communi consensu, ecclesiasticam libertatem negant ibid. num. 20
Homicidium confitenti, sed ad sui defensionem necessarium, patratum incumbit onus probandi c. 34. num. 6.
Homicidium prorsus negans, & quatenus [illegible] batum fuerit, se commisisse ad defendendum dicens, non habetur pro confesso ib. n. 7
Homicidium capitalium & publicorum [illegible] num c. 60. num. 1
Homicidium Cain, fuit secundum crimen c. 67. num. 1
Homicidii enormitas à lege diuina, ab vario ex iure pontificio, pœna talionis 3. 4. 5. 6. 7. & 8
Homicidium inter humana commissa grauissimum ibid. num. 10
Homicidii pœna ex lege diuina ib. n. 14
Homicidii à pœna nullus excusandus c. [illegible]
Homicidium ex proposito committitur [illegible] atque instrumento, lingua, consensu, missu, signis, incantationibus, testimonio c. 68. num. 1
Homicidii manualis modi & instrumenta 69. num. 1. 2. & 3
Homicidium lingua committitur quatuor, falso testimonio, consilio, mandato, qua condemnatione c. 70. num. 1.
Homicidium falso testimonio committitur numero 2
Homicidii mandato commissio ibi. num. 3
Homicidii pœna tenetur, literas homicidii enter portans ib. num. 11
Homicidium præcipiens, iubens, aut mandans vt occidens punitur ib. num. 13
Homicidium consensu committitur, aut in factum, aut in facto, aut post factum ib. num. 1. 2. & 3
Homicidium grauius est adulterio c. 94.
Homicidium signis committitur, commotione personæ, commonstratione vis, [illegible] losa, consilio, & indiciis dolosis in necem cap. 72. num. 1. cum seq.
Homicidii reus non est, qui tantum vulnerat morientem postea culpa sua, vel medicorum imperitia c. 75. num. 2. & 77. n. 19
Homicidium tempore meditatum, negationem sui c. 76. num. 10
Homicidium quando non tempore præmeditatum ib. num. 11

...rem efficitur, prior inuasus, ac postea ...tentem in fugam conuersus occidens ib. ...mero 20

...reus est, pugnam prior iterans, inua... & occidens ib. num. 21

...dii coadiutores quomodo puniendi ibid. ...m. 27.

...cidii in pugna tumultuaria dubia ince... ...s puniendi ib. num. 28

...cidas fines, qua pœna iura canonica affici... ...ib. num. 31

...cidiorum materia quanta difficultas ibi. ...mero 33

...hquem aut laedendum, aut interimendum ...tinet, eodem crimine cum laedente, aut ...rimente inuoluitur c. 77. num. 8

...micidio ex multorum vulneratione orto, ...ab contra famam sibi aduersam, in pro... ...nibus audiendi sunt ib. num. 6

...dii & non homicidii certa probatio fieri ...per medicos & chirurgos peritos ibid. ...mero 10

...dii crimine & non lasionis tenetur, qui ...rum inuaserit, aut letali vulnere confli... ...rit (etiam si lasus semel è lecto agritudi... ...natus plateatim ambulauerit) ibidem ...mero 18

...dii criminales pœnas, quidam volunt ...e conuerti in pœnas ciuiles, sed pernicioſe ...c. 75. num. 36

...dium quodnis, suo facto infames reddit ...81. num. 4

...cidio commisso qui pœnam euadunt c. 86. ...m. 1. cum seq.

...cidium qui commisit, à 10. annis accusari ...est, à 20. annis qui, nullo modo accusari ...est ib. num. 34

...cidium casuale non ligat ad irregularita... ...exempla ib. num. 24

...cidium casuale committens per negligen... ...sit irregularis ib. num. 25

...cidii casualis ab irregularitate, facile ab... ...uit S. Pontifex ib. num. 26

...cidio commisso, cùm de authore vulneris ...bitatur, qua pœna sint pugnantes affici... ...dis c. 76. num. 14

homicidii reus sit, qui infirmum vulnerat, quam... nis non letaliter, modo decedat cap. 79. nu... mero 40

homicidium in defensione alterius commis... sum, quibus casibus de iure excusatur c. 80. num. 13. & 14

homicidium casuale ab aurigis, tegulariis, pu... tatoribus, sagittariis &c. commissum pre... scripto modo obseruato excusat, cap. 85. num. 1. cum seq.

homicidium est grauiter puniendum c. 67. n. 23

Homo: Vbi de hominis salute tractatur, diligen... tius fieri debet examinatio c. 28. num. 11

hominem ferire gladio, & stricto gladio eadem minari, paria sunt c. 54. num. 19

hominem extinguere veneno, atrocius est, quàm ... occidere gladio c. 74. n. 2

hominum natura promptior est ad malum quam ad bonum ib.

Honoris sui omnibus permissa est defensio cap. 79 num. 4

Hospitantes eos qui merces illicitas deferũt pu... niuntur exilio & publicatione bonorum cap. 66. n. 42

Hostiarius nullam dat cautionem de expensis carcerati c. 17. num. 18

Hostes à fidei testimonio ferendo, reiicidi sunt c. 50. num. 3

hostem occidens in iustis bellis, non tenetur de homicidio cap. 8 ... n. 5

Hydromantia species diuinationis, hinc dicti Hydromanti c. 61. num. 101

I

IGnaui ciues sunt telluris inutile pondus cap. 128. num. 26

Ignoto, suppetias ferre licet ciuibus, non tamen tenetur c. 80. num. 3

Ignotis permittitur alterius vxoris accusatio de adulterio c. 92. num. 41

Illatinitas innoxia, nullum falsitatis crimen a... gnoscit c. 22. num. 15

Illatinitas sensum mutans falsitatem habet i... bid. num. 16

Illegitimatio a parte matris in Flandria nun... quam c. 147. num. 13

Imaginem sacram quis tractauerit, mortis pœna obnoxii c. 61. n. 27
Immisericors est misericordia, vni parcere, & omnes in discrimen adducere c. 213. num. 57
Immunitatis ecclesiasticæ variæ discordantiæ c. 108. n. 22
Impetrans. In materia purgationis, si citati secunda contumacia non comparuerint, impetrans, ob citatorum contumaciam indicabitur purgatus c. 28. n. 19
Impingentem alapam licet repellere gladio cap. 79. num. 1
Impuberes & furiosi in iniuriis non obligantur, c. 139. n. 12
Incitatio crimē læsæ maiestatis diuinæ c. 61. n. 9
incantatores qui dicantur ibid. n. 104
Incarceratio à comparitione excusat c. 25. n. 22
incarcerati quomodo & quādo laxantur à vinculis cap. 19. num. 3. & ibid. num. 8. habetur Flandriæ vsus
incarceratus an possit recommendari cap. 21. num. 1
incarcerati non sunt inedia, siti, aut fame torquendi, dignoue solatio priuandi c. 17. n. 10
Incendium, ruina aut similis casus fortuitus, claustrarium absolvit ab eruptione cap. 17. num. 19
incendium capitalium & publicorū criminum c. 60. n. 1
in incendio quid spoliari, vim priuatam committit c. 102. n. 4
incendium spontaneum patremfamilias grauat crimine, immissum nullo crimine grauat c. 106. n. 1
incēdium casu fortuito natum, patremfamilias ab omni crimine purgat ibid. n. 8
Quid de incendio malitia immisso ibid.
incendium quando censetur immissum ibid. n. 9
incendii occasionem præbens, non vacat crimine ibid. n. 10
incendium committitur dolo, lata culpa, leui et leuissima, in ciuitatibus & in pagis cap. 106. num. 11
incendii præparationes strictius punitur vt facinor c. 105. n. 11
incendiariorum punitio varia c. 107.
incendiariorum supplicium de iure communi c. & secundum consuetudines 3. 4. 5. 6. 8 9. 13. 14 15. & 16
incendiarii succrescunt post bella civilia num. 12
in incendiarios vehemens inuectio ibid.
incendiarii templorum à locis sacris [illegible] tur c. 108. n. 15
incendendi voluntas punitur pro effectu num. 10
Incestus in libidinis speciebus crimen [illegible] mum c. 96. n. 1
incestus omnes transcendit libidines naturales c. 91. num. 15
incestus fit cum sanguine carnali, toro [illegible] li. gradu fidei & spirituali, nobis [illegible] ibid. n. 2
incestus punitio varia capitalis est ibid.
incestus punitio ex iure ciuili & iure [illegible] extra matrimonium & in matrimonio num. 4. 5 & 6
incestum committit, qui neptem cognouit dispensationem ibid. 7
incestum non committit, concumbens cum in matrimonio dispensato, & per [illegible] persona ibid. n. 8
incestus punitio est, & spiritualium & [illegible] rium iudicum ibid. n. 9
incestuosi ad legitima testimonia nē admittuntur c. 50. n. 19
Inconsiderans eiectus, vide infra in L, in ver. Lædens.
Inconstantia an faciat incendium ad [illegible] c. 36. n. 26
Infans expositus cuius origo ignoratur, [illegible] ciuis illius ciuitatis, vbi est expositus [illegible] tritus c. 82. n. 12
Infans natus ex coitu cum damone habito censeatur filius, c. 98. n. 34
Inconuenientia quotidiana, quæ centurionibus, & horum vicariis militum delectum c. 23. n. 113
Incontinentia diu latere non potest cap. [illegible] mero 29

...r quam incendium oritur varia pu-
...cap.106.n.2
...r quam incendium oritur varia puni-
...ibid.n.3.4.5. & 6
...paris familias nihil præstruitur, nec e-
...nec famulorum insipientia, negligen-
...malitia, n.7
... & inhabiles in causa criminali admit-
...tur ad exonianduos c.25.n.2
...quæ sunt c.10.n.2
...ex quibus oriuntur ibid.n.3
...seu præsumptio, ex locorum varietate,
...coniectura ducitur ibid.n.8
...testibus nequaquam suspectis constare
...ibid.n.8
...mo venit criminaliter condemnãdus
...n.16
...in criminalibus debent esse luce clariora
...n.17
...quando dicantur esse ad torturam legi-
...iudicis arbitrio committitur c.36.n.1
...sufficientiam iudicare, solus est iu-
...ibid.n.2
...trifaria, à veritate remota, & verita-
...proxima, veritati propinquissima, aliàs
...plena, semiplena & dubitata, plena &
...tata, ibid. num.13
...propinquorum ac remotorum quis
...ctus ibid.n.12
...plenorum & indubitatorum, quis
...ctus, ibid.n.13
...ad torturam efficiunt duo testes fide
...ibid.n.14
...ad torturam efficit vnus testis fide di-
...de veritate deponens ibid.n.15
...exempla in latrocinio, furto, adulte-
...c.36.n.16
...ad torturam efficit vnus testis de visu
...sus, quando alia circunstantia non ob-
...ibid.n.17
...nevnum, an plura requirantur ad tor-
...ibid.n.28
...ne vnum, an plura requirãtur ad tor-
...indicis arbitrio relinquitur ibidem,
...38

indicium variis nominatur modis apud iuris-
peritos ibid. n.33
indicia mona quæ c.38.n.5
indicijs indubitatis, fas est iudicem ad senten-
tiam ferendam accedere c.54.n.9
indicia prævia requiruntur ad torturæ quæstio-
nariæ substantiam c.54.n.29
indicia voluntatis occidendi quæ sint c.67.n.18
Inducia triduana nonnullis in locis admittun-
tur c.31.num.4
inducias violantium pœna, c.110.n.2,3,6.& 7
Infamia notatus non est idoneus testis c.50.n.13
infamiam prius inferentem interimens, excu-
satur defensione necessaria c.79.n.2
infamati opulentia spectanda in condemnatione pe-
cuniaria c.48.n.10
infamia non denunciat c.6.n.3
infamium testimonia de rebus infami loco pa-
tratis saluantur c.31.n.10
Infantes ad septimum vsq; annum censendi sunt
c.36.n.2
infantia nostræ ætatis, priscæ infantiæ deterior
ibid.n.5
Inferens damnum alteri malitiosè tenetur ad
restitutionem omnium detrimentorum cap.
146.n.1
inferiori non conceditur ius castigandi superio-
ris c.143.n.3
Infideles à locis sacris non tutantur c.108.n.14
Infirmitas à comparitione excusat c.25.n.21
infirmum vulnerans etiam non aliter homi-
cidii si moriatur fit obnoxius c.77.n.40
Infortunium quid sit, & quando contingit c.85.
num.13
Infractores & littorum & riparum puniuntur
igne. Aggerum, pratorum, puniuntur in me-
tallum, vel restitutione, vel morte, aut aliter
c.107.n.3
Inhabiles: De his habes supra in verb. In-
digni.
Inimicitia capitalis tribuit ætate excusationem
c.25.n.29
inimicus non denunciat c.6.n.6
inimici à fidelitestimonio ferèdo reiiciendi sunt
c.50.n.3

inimicus quis dicendus ibid. num. 4
inimicus olim, nunc tamen amicus factus à testimonio repellitur, ibid.
Iniquas mensuras aut ponderà faciens, locans, conducens, aut vendens, tenetur restitutione damni c. 125. n. 9
Iniuria committitur verbis, re & facto, scriptis, gestibus c. 137. num. 1
iniuriam non facit qui iure suo vtitur c. 138. n. 3
iniuria verbis committitur in iudicio, iuxta iudicium, exprobrando naturæ vitia, obiiciendo mendacia, vel dicendo mentiris: minis, quæ reparationem non exposcunt & blasphemia, ibid. n. 1. 2 4. 6. 13. & 15
iniuria non minus absenti dicitur, quam præsenti ibid. n. 5
iniuria verbalis sit leuior, ex alterius prouocatione ibid. n. 7
iniuria verbalis non committitur, nisi animo iniuriandi cupido ibid. num. 8
iniuriarum reparatio quomodo fiat ibid. n. 11
iniuriarum causa quando cessat ibid. n. 19. 20. 21. 23. & 24
iniuriam ex causa dissimulans, non perdit iniuriarum actionem ibid. n. 12
iniuria factorum quomodo & vbi fiat ibi. num. 1. 2. 3. 6. 7. 8. & 9
iniuriarum per facta emenda, sunt iuxta singularum ciuitatum constituta, ibid. n. 4
iniuriarum actio quando cesset ibid. n. 10
iniurijs qui non obligantur ibid. n. 12
iniuria reparanda tot nunc, quot fuere iniuriantes ibid. num. 11
iniuria non infertur nisi animo maligno ibi. n. 14
iniuriarum alia enormes, id est, quæ fiunt cum læsione corporali, alia leues &c. ibid. n. 17
iniuria enormitas perpenditur ex qualitate temporis, loci, & personarum ibid. n. 19
iniuria scriptorum quomodo fiat c. 140. n. 1
iniuria gestuum fit, si quis nutibus, indicijs, cõmonstrationibus, imprecatorijs signis, distortionibus, inuectionibus, vel abusibus c. 142. num. 1
iniuria committitur dicendo, mentiris, saluo honore tuo c. 138. num. 7
iniuria filiorum in parentes, magis subindo corrigi c. 143. n. 4
iniurians quomodo puniendus c. 137.
iniurians verbis cogitur ad reuocationem parationem c. 138. n. 1
iniurians ex causa in iudicio crimen num. 2
iniurians capitaneo suo punitur capite 139. n. 18
iniuriantis per blasphemiam, ratas 138. n. 15
iniuriato contra iniuriantem agere num. 2
Innocentia & Veritas sese apud Iu gant c. 156. n. 14
Inquisitio seu informatio vulgo quid num. 5
inquisitio vulgo informatio c. 8. n. 1
inquisitio semper ex iudicis officio fit ad inquisitionem debitam multa necessaria ibid. n. 4
inquisitio fit de maioribus criminib
inquisitio non fit de leuibus criminib
inquisitionem præcedit publica fam
inquisitio in decenti ac forma debita bet ibid. n. 2
inquisitio triplex, generalis, speci generalis ibid. num. 14
inquisitio generalis non requirit fa cam præcedere ibid. n. 15
inquisitio specialis famam publicam tem requirit ibid. n. 16
inquisitio generalissima secundum ibid. n. 17
inquisitio specialis secundum eundem
inquisitiones duntaxat seruiunt ad pr dum, & nequaquam ad instruend cium ibid. num. 19
inquisitione facta ex mero iudicis offic alicuius requisitione, non traditur Re sitionis copia ibid. n. 21
inquisitionis præcedentis copia, nunquam tur parti in Flandria consilio ibid. n.
inquisitio sine iudicis officium inquirenti tur viginti annis ibid. n. 24

...d tormentis non est auspicanda c. 38. ...17
...de confessione criminum non rogato- ...ss facienda c. 39. n. 3
...nam facturum, plene de circunstantiis ...m oportet c. 48. n. 8
...re quis potest c. 8. n. 3
...minime potest contra indiffamatos ibi- ...d. 9.
...ibus viarum, canones ex communi con- ..., ecclesiasticam libertatem negant cap. ...um. 20.
...s homicidas loca sacra non tuantur c. ...n. 7
...patria ac reipublicæ commodum citatū ...sat c. 25. vi 12
...nistratio & forma apud Brugenses cap. ...)
...ta nauium c. 83. n. 149
...ta pedestrium ibid. n. 143
...ta equitum ibid. n. 144
...torum propugnatoriorum vt pyxidum ..., bombardarum, &c. nomina, quæ ...militia inseruiūt terrestri, nauali, &c. ...um. 150
...alteri crimen quod probare nequit, ...nachiam indicere solet c. 42. num. 1
...Principis talis præsumitur, qualis legis ...s, c. 82. n. 118
...sese qui medicorum præcepta negligit ...n. 20
...murus, literas exhibeat intra annum & ...c. 149. n. 15
...ceptionem præbeat ibid. n. 16
...tra se citet procuratorem generalem ib. ...n. 17
...ssorem in Flandria ibid. n. 17
...atorem loci ibid.
...rtem aduersam ibid.
...rmatione mentis, virtute remissionis se ...at ibid. n. 18
...gio in Flandria, committitur dominis ...silio ibid. n. 21
...gationes habendæ in promptu, ante qua- ...tium c. 37, n. 7.
interrogationes tantū faciēdæ de delatis ib. n. 10.
interrogationes non formandæ de aliorum delictis ibid. n. 12
Inuadere quid sit c. 77. n. 1
inuadere in domo & in domus vestibulo, crimine sunt paria ibid. n. 6
inuasionis iniuria quomodo puniēda c. 77. n. 2
inuadens armis (etiam citra vsum) multā statuti incidit c. 77, n. 3
inuadēs alterum armis, arma vetita gestans & armis alterum vulnerans, grauissima tātum multa damnandus ibid. n. 4
inuadens alterum aut letali vulnere confligem, (etiam si lapsu semel è lecto agritudinis leuatus plateatim inambulauerit) tenetur crimine homicidii non lasionis ibid. n. 18
inuadens vnus plures, vna quoq; multa damnabitur ibid. n. 30
inuadentibus pluribus vnum, singuli statuti violati rei in solidum constituuntur ibid. n. 29
inuasorem interimens defendendi sui gratia, puniendus non est c. 74. n. 4
inuasus an fugere teneatur c. 76. n. 7
inuaso quando fugiendum ibid. n. 8
inuaso quando non fugiendum ibid. n. 9
inuasus prior ac postea inuadentem in fugā conuersum occidēs, homicidii Reus efficitur ib. 22
inuasus ab altero, & citra periculum euadere compos, tenetur effugere c. 78. n. 6
inuasus & sine magno periculo suorum bonorum effugere nequiens, non tenetur effugere, ibid. num. 7
inuasus ad arctum vsque et præsentissimum periculum, ilico tantum sese defendere tenetur ibid. n. 8
Inualidus. Forti potior sui defendendi ratio, quam inualido c. 79. n. 6
Iocantes & ridentes tantum, iniuriā non obligantur c. 139. n. 12
Iracundia lacessita minuit, non tollit delictum c. 61. n. 23
iracundia pretextus an excusent ibid. n. 22
Iubens homicidium punitur vt occidens cap. 70. num. 13
Iudex quando ordinariam pœnam potest, causa-

cognita augere, & quidde minuere c. 1. num. 5. & 6
index fiscum & similes in denunciationa, ad qua animaduertere obligantur c. 6. n. 13
index solus, aut siue potestatem habens, inquirere potest c. 8. n. 3
index de iure obligatur dare parti inquisitionis copiam facta ad instantiam partis ibid. n. 20
index ac fiscus in multis Flandria curiis obligatur dare parti testium nomina ac cognomina, nec non totius inquisitionis copiam ibid. num. 23
index & fiscus inquirunt duntaxat de crimine intra 20. annos admisso, supra vero 20. annos, nequaquam ibid. n. 24
iudex aut fiscus habens duntaxat famam pro inquisitione facienda, ad qua obligatur cap. 9. num. 1
index aut fiscus si pro inquisitione sua producenda prater coniecturas, præsumptiones, indicia aut suspiciones, habuerit nihil, obligatur seipsum de illis informare c. 10. n. 1
iudex qua indagare obligatur ibid. n. 10
iudicis arbitrio in dubio relinquitur, vbicunque non est expressum aliquid iuris c. 11. num. 8. & c. 36. n. 10
in rebus iudici certa notione perspectis, nullus legum ordo, nulla recepta procedendi forma, seruanda est c. 11. num. 17
iudex rei omnis necessaria defectum solus adimplet, in notoriis criminibus coram ipso commissis ibid. n. 18
iudici licet contra reum summatim procedere sine forma ac iudicii strepitu, crimine in iuditio conspectu pretribunali sedentis admisso ibid. n. 19
iudex in crimine capitali iubet Reum apprehendi ida, per commissiones criminarias in Flandria & Mechlinienſi consilio, expartitione partis procuratoris tantum, vtriusque, vel ad informationem iamiam habitam, aut ad informationem mox producendam cap. 12. num. 1
index in capitali crimine iubet Rei bona fideliter conscribi, ida, per satellites, nuda ipsorum scilicet auteritate & iuramento [illegible] dorum & in quibuscunque alijs [illegible] c. 12. n. 1
index elargiri debet reo citato com[illegible] modumque tempus comparitionis [illegible]
iudicum nonnullorum nostri tempo[illegible] pusillus c. 14. n. 5
iudicis officium circa reum insontem [illegible]
index debet cõsiderare quid moueri[illegible] vel effringentem, quo securius in[illegible] num. 6
index temere captiuum relaxans, aut [illegible] relaxandum, ad quid tenetur c. 1[illegible]
index detinens volentem idonèe sati[illegible] tur iniuriarum actione c. 20. n. 2
index acriter expendat fidei iussiones [illegible] criminali ibid. n. 8
Iudex certam pœnam à lege aut co[illegible] statutam non potest augere vel mi[illegible] 153. n. 54
Iudex rei pœnam minuens aut remitt[illegible] se suspectum ibid. n. 56
iudicibus coram duobus nemo tenetur [illegible] & comparere pro eadem causa c. 1[illegible]
iudicis partes in confessum nulla sunt [illegible] demnando c. 34. n. 5
index ad quæstionem non facile nec re[illegible] siliat c. 35. n. 3
iudicis committitur arbitrio, quando [illegible] indicia sufficientia esse ad torturam [illegible] num. 1
index solus indicat indiciorum sufficie[illegible] ibid. n. 2
iudicis arbitrium, discretio & conscie[illegible] bent esse iuris & æquitati consona ibi[illegible]
index debet sequi regulam legum, & [illegible] entiam suam legibus aduersantem [illegible] num. 5
in iudice dicunt esse duo sales, scilicet sal[illegible] tia, vt intellectus legum & canonum [illegible] secura conscientia ibid. n. 8
index quando veram & rectam habet [illegible] entiam, ibid. num. 9
iudici vero & prudenti quid considera[illegible] res ad torturæ quæstionem exigitur ibi[illegible]

...auberis in sanguinarios iudices c. 38.
...officium priusquam in causis criminali-
...dat ad sententiam c. 54. num. 1
...correctionis errorum suorum pœnitere
...iudere non conuenit ib. num. 3
...probationes inaperias curabit ante con-
...nationem explanandas ib. n. 7
...oportet diligenter attendere confessio-
...causam & modum ib. num. 14
...in rebus dubijs propensiorem esse con-
...ad absolutionem, quam ad condemna-
...ib. num. 35
...in ferenda sententia perpetuò sequi de-
...penas ordinarias & in legibus constitu-
...35. num. 4.
...in pœnis extraordinarijs ferendis, oportet
...expendere, non ex animi sui religione, sed
...quæ ipsi, non tanquam Petro, sed tan-
...iudici innotuerunt, & probata sunt
...num. 5
...semper commendat clementiam ibidem
...ere 6
...iniquum hians absorbet infernus cap.
...num. 25
...esse moderatum & facilem æquum est,
...ibus potissimum causis c. 55. n. 7
...conuenit ad absolvendum, quam ad
...endum esse procliuiorem, vbi materia
...sunt & ancipites ib. num. 8
...maribus delictis, singulas vniuersasq;
...constitutiones ad amussim obseruet ib.
...9
...in omni condemnatione criminali, con-
...nationis causam articulatim exprimat
...esse est ib. num. 10
...non æquum est esse mitiorem legem cap.
...num. 4
...ambo (ecclesiasticus scilicet & secula-
...) ad eiusdem delicti punitionem aliquan-
...concurrunt ib. num. 20.
...ecclesiasticus in simoniacos varie, idq; ar
...varijs animaduertit ib. num. 63
...iudex corruptus innocentem morte da-
...mnans, vt homicida puniendus, citra vero
mortem damnans datur in triplum, bona ei fiscantur, lege Iulia repetundarum, pœna confusionis vel falsi tenetur c. 70. num. 15
Iudices iniqui, vel damnis omnibus reparandis obnoxij sunt c. 76. num. 34
Iudicibus indoctis, à doctoribus consilium petendum est ib. num. 15
Iudex iusta occisione malefici, non peccat sed meretur cap. 81. num. 7.
Iudici tortore carenti permittitur viles personas ad iustitiæ executionem cogere, & rusticorum currus ad eosdem actus sistere ibidem numero 11. & 12
Iudex priuatum cogere potest ad vendendum fundum iustitiæ executioni idoneum ib. n. 13
Iudicum potestas ex Deo est c. 92. num. 7
Iudicum officium in transmissione condemnatorum ad ergastula nautica c. 132. num. 15
Iudex ad vim publicam puniendam dissimulans, puniendus est ipse grauiter c. 9. n. 16
Iudex non audiens volentem se defendere, quando inquietatur pro grauaminibus, damnatur in triginta libras auri c. 66. num. 58
Iudex non habens doctores in consilio punitur in tribus libris auri ib. num. 59
Iudex corruptus in ciuili causa punitur in triplum: in criminali mittitur in exilium, & bona confiscantur c. 66. n. 89
Iudices qui pro fiscalibus vel propriis debitis mulierem incarcerant, maiores puniuntur in 20. libras auri, minores in 10. ib. num. 60
Iudices singulis diebus dominicis prouidebunt carceratu, ne quid desit, sub pœna 20. libr. auri, ib. n. 79
Iudex ad priuatam vim dissimulans, redditur infamis, indignus omni officio, obnoxius pœnæ arbitrariæ in praxi c. 102. num. 9
Iudex in latrocinio dissimulans quomodo puniendus c. 104. num. 3
Iudicis arbitrium in maleficijs etiam ad mortem se extendit c. 107. num. 5
Iudex secularis non seruat perniciosam iuris canonici laxitatem c. 108. nu. 12. sed ridetur à Petro de Ferrariis ib. num. 21
Iudex violationem sepulchri non puniens da-

monatur 20. libr. aurei cap. 111. num. 5
Index falso iudicans, declaratur falsarius publicus & punitur pœna arbitraria c. 121. n. 8
Index partem vel minis vel inductionibus pecuniæ gratia pertrahens, vt vel citius iudicet, vel tardius iudicet aut male iudicet, seu non iudicet, concussionem committit cap. 29. numero 2.
Index concussor iure canonico puniendus, vt calumniator ibid. num. 6
Iudicis corrupti punitio, in ciuilibus est restitutio principalis cum quadruplo, in capitalibus est vel mors, aut exilium, seu qualibet pœna cap. 132. n. 3
Iuditis authoritas an per nouas principum edicta tolli possit c. 152. n. 48. 53
Iudici qua munera permissa in Francia ib. n. 10
Iudicem suum cadens puniendus est corporaliter c. 139 n 18
Iudicum est, suos ad reconciliationem mutuam compellere c. 147. n. 9
Index partes procaces ad Cisilationem constringit ibid. n. 4
Iudici ius suum seruatur integrum, pace inter partes composita ibid. n. 9
Index ex audita partium pace composita, crimina confessionem arguit, ex qua ad punitionem procedit ibid. n. 8
Index in notoriis iuris ordinem nō seruat c. 3. n. 6
Iudicantem ex æquo cœlestia manent præmia, c. 136. num. 24
Iudicium hominis propria sua innitentis sententia plerunq; fallit & fallitur c. 56. n 6
Iudiciorum criminalium alia criminaliter intentata, alia intentata ciuiliter c. 2. n. 1
Iudicia criminalia criminaliter intentata sunt ibid. n. 2
Iudicia criminalia ciuiliter intētata sunt ib. n. 3
Iudicia criminalia secundum nonnullos sunt ibid. n. 4
Iudicia ciuilia sunt ibid. n. 5
In iudiciis criminalibus criminaliter intentatis proceditur ordinarie & extraordinarie delatiuè, id est, per querelam partis: probatiue, id est, quando delata inuestigatione, vera probantur: extraordinarie summarie, simplicitate cum res urget inspectionem. c. 37. n. 1. 2. 3. 4. & 5
In iudiciis criminalibus proceditur ad
Iudiciorum ordinem seruare non tenetur ceps c. 84. n. 82
Iudæi lingua Christum crucifixerunt c.
Ius patronatus an cadat in confiscationem 66. n. 110
Iura antiqua scripta quemlibet legitimum donem criminaliter accusantem admittebant c. 5. n. 3
Iura ciuilia quos ad denunciandum admittebant c. 6. n. 1
Iura pontificia ad denunciandum quos admittunt ibid. n. 2
Iura ciuilia neminem ligant ad obsistendum c. 80. n. 3
Iura potificia quemuis ligant ad prohibendum malis c. 82. n. 11
Iura canonica qua pœna suos homicidas plectant c. 76. n. 51
Iura ciuilia in furto nec agnoscunt magistratum nec ætatem c. 112. n. 34
Iura corruptionem prohibent c. 132. n. 8
Iura qualia munera iudicibus permittant
Iura marito humanam tantum cæsionem uxoris permittunt c. 143. n. 5
Iuris executio non habet iniuriam c.
Iuris canonici pernicioſa laxitas non sentiendice seculari, videtur à Petro de c. 108. n. 12. & 21
Iure pontificio non licet maleficiatum a maleficijs liberare c. 61. num. 98
Iurare de calumnia, est iurare quod putabere causam optimam c. 130 n. 4
Iustitia: Consilium de propriis auribus dis pro executionibus iustitiæ c. 8. n. 14
Iustitiam non tollit Princeps c. 82 n. 68
iustitia mundana explicatio c. 138. n. 1
iustitia mundana cur bifrons ib. n. 9
iustitia mundana à variis oppugnatur ib.
iustitia calamitatem suam vnusquisq; dat c. 136. n. 20
iustitia mundana argento fauet ib. n. 12

...uiscitor die communitu sit c.159.n.6
...bello, omnis depradatio vt iusta per-
...mittitur c.80.num.6
...Quæ habes supra in litera B. in versicul.
Bellum
...res in conspirationibus plectuntur cap.62.
num.8
...res ad ludum pellicent, grauiter plectendus
...sit c.118.num.12
...res quando dicendi sunt ad ludum pertra-
...here ib.num.13

L

...Lauans libros mercatorum qua pœna pu-
...niatur c.125.num.4
...Laniare inconsideratò ictu & non occidēdi, com-
...positione damnorum dupla punitur c. 145.
numero 2
...Laniare & occidere inconsideratò ictu, hic
...quæ quinquaginta aureis punitur ibidem
...Laniare verbis & verberibus cum & sine muti-
...latione c.142.num.1
...Laniatio facisi grauior est, quam in alia corporis
...parte ib.num.2
...Laniatorum mutilatione, dislocatione, diffigura-
...tione quomodo puniendæ est arbitrarie, ad iuramen-
...tum medicorum, aut chirurgorum ib.n.3
...Laniatus herbis, aut potu necans, cui pœna ob-
...seruanda c.74.num 8
...Laniatum & falsamētariorum maleficia, quo-
...modo puniendæ c.74.num.18
...Laniatos laniones & similes, acerba inue-
...hi ib.num.19
...Laniatus culpa quid sit, & quando contingat cap.87
num 10
...Laniatum capitalium & publicorum crimi-
...num c.80.num.1
...Latrocinij definitiones & diuersitates c.78 n.1
...Latrocinium simplex quid sit cap.104.num.1
...Latrocinij simplicis punitio ibid.n.2.9.10. & 11
...Latrocinio non patrocinantur loca sacra ibidem
numero 8
...Latrocinium est casus fortuitus ib.n.12
...Latrones non tuentur loca sacra cap.108.num.6.
& 9. & c.88.n.4
...Latronum taxatus varij ib.num.12
...Latronibus non permittitur purgatio, nec appel-
...latio neq; remissio c.89.n.1. latrones à prince-
...pe remissionem non impetrare ib.n.6
...Latronum supplicia ex consuetudine ib.num.7
...Latronum supplicia ex iure ib.n.8
...Latrones insignes etiam die Paschæ fas est ad
furcam rapere ib.num.10
...Latrones bannitos quibusuis fas est occidere ibid.
numero 11
...Latronum ac parricidarū pœnis, iudici aliquid
adiicere permittitur c.89.num.4
...Latrones comprehendendi, cuinis est vbiq; con-
cessa potestas c.104.num.4
...Latro loco capturæ plectendus ib.n.5
...Latronibus nulla concessa est purgatio ib.n.6
...Latronibus fauore & ope succurrens, punitur vt
principalis ib.num.7
...Latronibus cur regiones nostræ passim oppletæ c.
15.num.33
...Latronibus comprehendendis imponenda precia
cap.102 n.18
...Laxitas iuris habes infra in litera I. in ver.
Iuris
...Legata quorū dies non cessit, non confiscantur,
c.66.num.117
...Legislatores ad eorum quæ sæpenumero eueniūt
cognitionem, multò sunt attentiores quam
ad ea quæ varius contingere solent c.50.n.1
...Legitima filii viuo patre in confiscatione bono-
rum filii delinquentis non venit c.66.n.19
...Legitima an confiscari possit. ib. nu.115
...Legitimè purgandus se vltro captiuum præbens
c.45.num.1
...legitimè purgandus quando citabit partem ad-
uersam ib.num.2
...legitima purgationis priuilegio priuatur quis-
quis captura præuentus fuit ib.num.3
...legitima purgatio fit ex sumptibus purgaturi,
nisi &c. ib.num.4
...Lenones ad legitima testimonia non sunt ad-
mittendi c.30.num.19
...lenones qui iuuant consiliis fauore, ope, consen-
su, ii pari pœna plectuntur c.93.num.7
...lenones vt vltimo afficiantur supplicio tria re-
quiruntur ib.n.3

Innocentum mortis damnatio mitior ibid. num. 8

Innocentium mortis puniendum est exilio c. 91. num. 1.

Innocinium quando committatur c. 91. n. 1

Innocentii cum peccato meritorio collatio ib. n. 2

Innocentii apud Ethnicos detestatio ibid. num. 3.

Innocinii pœna ex iure capitalis ibid. n. 4

Lenonem alens, require supra in litera A, in ver. Alens.

Lesa liter vulneratus & moritur, vel sua negligentia, male regimine, concubitu venereo, larga potatione, mala custodia, medicorū aut chirurgorum inobedientia, noxio cibo, aut potu: sui ipsius homicida est, & vulneratorem ab homicidii crimine liberat c. 77. num. 19

Leuiculus timor non invalidam facit confessionem c. 54. n. 21

Leuis territio nunquam habenda est pro tormento ibid. num. 23

Leuis territio & extra locum tortura facta, elusoria est ibid. n. 14

Leuis culpa quid sit & quando contingat, c. 87. num. 11

Leuissima culpa, quid sit, & quando contingat ibid. num. 12

Lex Querela C. ad l. Cor. de fal. duntaxat habet locum in foro fori, secus in foro poli c. num.

lex nonnulla innocentem occidere concedit cap. 70. n. 16

Legi magnam facit iniuriam, qui vult videri lege prudentior cap. 36. n. 7

leges duelli à Longobardis conscripta c. 42. n. 4

leges suas multo clementiores quam homines c. 61. n. 5

Lege sua non ligatur Princeps c. 82. n. 49. 50. 51

Legibus positiuis non est subiectus Princeps c. 82. num. 53

Leuitate quare potius utendum quam rigore in obseruanda aquitate c. 159. n. 12

Libellus non fit per fiscum in re criminaliter intentata ex officio c. 30. n. 1

libellus formatur per fiscum in crimine similiter intentato ex officio ibid. n. 2

libellus formatur per aduersarium similiter ibi. num. 3

libellos criminum oportet esse cla[ri]s num. 4

libellos non oportet curare substancia[lia] n. num. 5

libellus non necessario exprimit diem, [lo]ne alibi ibid. n. 6

libelli non egent conclusionibus, in [re] criminaliter intentatis ibid. num. 7

libellus accusatoris ex consuetudine [non] cludat ibid. n. 8

libellus in actione iniuriarum concludi[tur] uiliter aut criminaliter ibid. n. 13

libellos fiscus ante litis contestationem [re] potest ibid. n. 14

libelli super criminali, iura admittunt [de] liberationem c. 31. n. 1

libelli super criminali & in quæstione [fi] fiscum ex officio duntaxat, nequa[quam] mittitur reo deliberatio & articu[lus] pia ibid. n. 2

libellos famosos an quis ediderit perse[qui] parum interest c. 127. n. 7

Reliqua vide supra in litera F. in[fa]mosorum libellorum.

Libros mercatorum falsificans, combu[rens]dens, lacerans, punitur & pœna [re] stitutione damnorum c. 126. n. 4

Limites qui aliorum agrorum euell[it] committit furtum c. 129. n. 1

limites agrorum tantum transponit [non] furtum & falsitatem ibid. n. 2

limites euellens & vtens punitur ar[bi]tr[a]fur c. 129. n. 3

limites transponens iumenis, punitur [ar]go: & senex exilio breuiori ibid. n. 3

limites transponens durante litem [re] sumptibus ibid. num. 5

limites ex malitia transponens, punit[ur] quinquaginta aureorum ibid. n. 6

limites transponens ex dolo & cond[em]niendus est virgis & exilio. Non [de] ex ignorantia puniendus est virgis [ibi]* ibid. n. 7

limites à iure intelliguntur, saxa, lapides, [ar] res pali, agros ab agris dirimentes ibi

...ladica omni ferro nocentior c. 70. n. ...
... c. 140. n. 2
...germa innocua, nullum falsitatis cri... agnoscit c. 124. num. 15. Nisi veritatem, ..., aut substantialia mutet ib. n. 16
... alterius aperiens punitur arbitrarie c. ... n. 19.
... principis pandens tenetur crimine falsi, ... n. 115
... assumptis non deferens, falsitatem com... c. 124. n. 20
... falsitas per abusum fit in falsis c. 125. n. 1
... falsis se defendens punitur pœna falsi ibid. ... n. 20
... falsellis se defendens, nantixare debet i... ibid. n. 31
... illorum supprimens, punitur reparatio... ...norum omnium c. 126. n. 3
... reformatorius Concilium Flandriæ lar... exuli, c. 152. n. 6
... ...mo tenetur, & comparere pro eadem ... coram duobus iudicibus c. 53. n. 4
... ...ra nomini grauioris sceleris reo patro... ...ni possunt c. 15. n. 20
... ...lenter maleficis patrocinia sunt, nisi ... ibid. n. 22
... ...re non tutantur publicos latrones c. 108. ... 8 & 9
... ...sos homicidas ibid. n. 7
... confidentiam loci sacri vicini audacius ... tes ibid. n. 8
... ...tas ibid. n. 13
... ...rinum occidentes ibid. n. 14
... ...cipia fugitiua ibid. n. 16
... ...cretas villos de bonis ibid. n. 17
... ...fisco debita ibid. n. 18
... ex iure canonico, tantum excludunt ... qui suo scelere eadem loca contaminant ... n. 10
... ex iure canonico tuentur omnes male... ...s ad decisionem officialis, de immu... ...secundum nonnullos ibid. n. 11
... ...pluralis, singulari non acquiescit cap. 36 ... & 90
... ...lēs, vide supra in litera A, in ver. Alēs.

Ludum permittitur viris honestis recreationis gratia, si sine dolo & crimine c. 128. n. 24
Ludi sagittarii quando in Francia priuilegiati ibid. n. 29
Ludi qui non fiunt causa recreationis, sed potius auaritiæ, prohibentur c. 83. n. 85
Ludus schacborum etiam apud me est passibus scholaribus ibid. n. 102
ludus aleatorum siue taxillorum antiquissimus est, & vocatus à milite Alea, Treismo ibid. num. 83
Ludorum mala & peccata secundum Hostiensem in summa, de excessu prælat. ibid. n. 86
Lusores sunt deterioris conditionis, quam latrones teste Philosopho 4. Ethic. ibid. n. 84
Lusus aliquando est causa mortis ib. n. 97
Lusores se ipsos interimunt propter ludum ibid. num. 109
lusores sumunt venenum propter ludum, ibid. num. 110
lusores diabolo se vinus propria chyrographo tradidisse audiui ob ludum ibid n. 11
contra Lusores minanda ibid. n. 93
lusores, colusores, astantes participes, pecuniam & tabulā dantes, pari pœna plectendi ib. n. 11
lusores omnes pro grauipecunia, aut extraordinaria, aut exilio, aut multa pecuniaria, aut arbitrariè, plectendi sunt ibid. n. 17
lusor trina legis præcepta violat, scilicet de honesta vita, de nullo ladendo, & vnicuique tribuendo sua ibid. n. 23

Reliqua habes supra in litera A, in verſic. Alea & Aleator.

Lucem odit, qui male agit c. 61. n. 122.
in Luxuria speciebus gradus sunt c. 91. n. 13
luxuria magis detestanda in fœmina, quam in viro c. 93. n. 17

M

MAgistratus quia gladio vtitur & occidit, præmia non pœnas meretur, & docetur quare c. 159. num. 3
Magistratus iniquus propter iniquitatem punitur c. 159. n. 5
Magistratus est iniquus qui cōmittit criminibus ibid. n. 26

Magistri secunda & tertia species sortilegiorum qui nam sint c. 61. n. 106
magistri artis amatoriæ & venefica, iure ciuili aquiparantur ibid. n. 108
Maiestas diuina aliàs occultè, aliàs manifestè offenditur c. 61. n. 6
maiestatis diuinæ læsa crimina ibid. n. 9
maiestatem æternam offendere grauius est, quam temporalem ibid. n. 12
maiestatis læsæ crimen, non tollitur speciali abolitione c. 148. n. 12
Cetera vide supra in litera C. in verb. Crimen
Maior septennio & adhuc impubes, qui in facto dolo caret, intentione & voluntate, ab homicidio commisso excusatur c. 85. num. 32
Malefactorum diuersa genera qui ad triremes sunt condemnandi c. 153. n. 27. 28. 29. 30. 31
Maleficia vt puniantur, publica disciplina fauer dictas, in proœmio n. 2
Maleficia puniendæ sunt, vt vnius pœna metus possit esse multorum ibid. n. 9
In maleficijs spectandus euentus potius quam animus c. 76. n. 17
maleficium non spondet pro malefico, in grauioribus crimnibus sed, &c. c. 20. n. 15
maleficorum bona fisco committuntur, saluo creditorum iure ib. n. 16
maleficus quæstioni nunquam traditur, cum pars formalis probationem offert c. 35. n. 1
maleficus tortura non traditur, cum delictum percipi potest probatione ordinaria ibid. n. 2
maleficij crimen nulli à tortura patrocinium præbet c. 41. n. 10
maleficij ad legitima testimonia non admittendi c. 50. n. 19
maleficij mortui corpori quàndo infligenda pœna, & qua c. 154. n. 6
maleficio quanto tempore, quoue loco, iteranda sit confessio c. 54. n. 17
maleficium arguit ex metu pœnæ confessum, acerbitas tormentum ib. n. 25
maleficij hostes humanæ salutis, & humani generis inimici censendi c. 61. n. 81
Maleficij sese mutuo in silua exercent perferendis tormentis c. 153. n. 38
Maleficij plerique torturas pro [illegible] num. 41
maleficij sola carminis potentia [illegible] nunquam interimunt ib. n. 91
maleficos vocamus ob facinorum [illegible] ib. n. 107
maleficij in manibus publicæ iustitiæ [illegible] & incarcerati, cur non faciant [illegible] inde liberari per ministerium [illegible] mortem euitandam ib. n. 117
maleficij incarcerati cur euadere nequ[illegible] tum diuina iustitia non permittat [illegible] in eos suam naturalem exercere p[illegible] ib. n. 129
maleficij vnde potestas tanta ib. n. 131
malefica neque dæmones quicquam [illegible] sunt nisi omnipotens consentiat, pot[illegible] faciendi concedat, quod iam permi[illegible] tate facere decreuerunt ib. n. 130
malefica quicquid moliuntur, non hom[illegible] nibus, potentia id solum ascribit[illegible] uino permissu id totum peragi credu[illegible] ib. n. 131
malefica mulieres, notas quasdam & f[illegible] bolicas à dæmonibus recipiunt, qui[illegible] dæmones mox prosiliunt ib. n. 134
maleficarum stulta credulitate nihil [illegible] in operationibus dæmonum, qua pa[illegible] que augetur ib. n. 135
malefica rebus vtuntur ad maleficium [illegible] tis & familiaribus ib. n. 136
malefici non sunt vspiam tolerandi sed [illegible] corum tollendi funditus ib. n. 137
maleficos non patieris viuere ib. n. 138
maleficarum potestas tota dæmonibus [illegible] no Deo limitata conceditur ib. n. 14[illegible]
malefica cuius dam exemplum Brugis [illegible] habita c. 37. n. 21
maleficij crines in tortura abradendi. [illegible] mero 22
maleficus an ob accusationem confess[illegible] possit c. 152. n. 11
maleficum qui à iustitia admonitus rec[illegible] occultat, punitur exilio perpetuo & [illegible] tionem c. 136. num. 5

...tum iure pontificio non licet contra... maleficiis liberare c.61.n.98.
...llum remanet impunitum cap.7.n.3.
...ilbonum de vno quoque præsumimus, ...ratis prima ætatis sua moribus cap.10. ...11.
...consilium, melius consilium pellat cap. ...um.4.
...secretum nemo alteri detegere cogitur ...10.n.7.
...resistens punitur, sed non pari pœna ...fuere ib.n.12.
...obsistentes, crimen incurrunt c.126.n.1.
...omne præsumitur, malo animo perpe... c.139.n.15.
...si suspicio ex malo animo, fallit in con... & in matrimonio ibi. n.16.
...malis conuersatione, ipse etiam bo... efficitur cap.10.n.5.
...confessione sacramentali cognita quo... arenda erunt c.152.n.10.
...vt deterreantur homines, æquum est vt ...ria scelera puniat c.159.n.21.
...rum malo differit c.83.n.116.
...fugitiua à locis sacris non tutantur ...n.16.
...à fideli testimonio reiiciuntur cap.50. ...6.
...primus priori, & ille alteri manda... commisit homicidium, omnes tenetur leg. ...da ficar. ſ. pœna homicidii c.70.n.10. ...homicidium punitur vt occidens ibid. ...13.
...principia qui non seruant, debent ex... municari, aut aliter puniri extraordi... c.84.n.120.
...cuius non dat maleficio causam pu... mittitur c.135.n.7.
...to & consilio quando quis reus efficitur ...crimini ibi. n.6.
...halli: bosſitiorum, metatores coarguun... impostur arum quibus vtuntur capit.83. ...168.
...pro vxore ad testimonium non admit... r c.30.n.9.
maritus adulterantem cum vxore sua, non vxorem potest occidere c.82.n.17.21.& 28.
marito seruum impudice iocantem cum vxore sua, permittitur occidere ib.n.25.
marito rimulem suum sæpe prohibitum, occidere permittitur ib.n.29.
marito non licet accusare vxorem adulteram, quando ipse maritus adultor est: quādo causam dedit & ad hoc tradidit: quando coacta adulterata est & malo dolo, quando eum mortuum credens alteri nupsit, quando ad se semel reconciliatam recepit cap.92.n.29.35. 36 37.39.& 40.
mariti lenocinium puniendum exilio c.92.n.1.
maritus ex vxore quæstum faciens, punitur exilio ib.n.2.
maritus clancularium vxoris adulterium iudici non defert ib.n.6.
mariti improba in vxoris adulterio conniventia, non est ferenda iudici ib.n.3.
maritus vxorem rapiens non est puniendus c.97.n.19.
marito conceditur furata ab vxore bona vbique posse referre c.112.n.43.
marito humanam tantum vxoris castigationē iura permittunt c.143.n.5.
Mater pro filio à testimonio ferendo reiicienda est c.50.n.7.
Materia rei militaris cognoscenda qua congruunt, c.83.n.131.
Matrimonium Christus honorauit sua præsentia & miraculo c.91.n.2.
matrimonialis congressus est meritorius & actus virtutis.
Matronam honestam contra raptores, quibus permissum sit defendere c.80.n.21.
Medicina ars est longe certissima c.77.n.11.
medicina regulis fidei vel sacris canonet ib.n.12.
medici vel chirurgi in probatione letalitatis vel non letalitatis, à quibus eligendi ib.n.13.
medico vni, vel chirurgo in probatione nō semper fidendum c.77.n.14.
medicum nullum adhibere in cæsuris, & quilibet & imperitū adhibere, paria sunt ib.n.15.
medico vni aut chirurgo, quādo credēdū ib.n.26

medicis aut testibus ratione probantibus potius credendum, quam aliis ratione nil probantibus ib. num. 17
medicorum praecepto negligens sese interimit ib. numero 26
medicorum laus à certitudine & necessitate ib. numero 22
medicus etiam doctus, studio ac negligentia mortis causam prabens, mortis item sit obnoxius ib. num. 23
medicorum quinque qualitates necessaria ibid, numero 27
edici & chirurgi percantes lata culpa, puniendi arbitraria ib. n. 28
medicus aut quisquis alius filio toxicum pro occidendo parente prabens, parricida est cap. 89. num. 6
Membrorum suorum dominus nemo est cap. 20. numero 6
Mendacium an faciat indicium ad torturam cap. 36. n. 26
de Mendicantib. validis & vagabundis constitutiones Caroli V. & Philippi regis cap. 112. num. 58
exclamatio in neglectum legis unica de Mendicantibus validis c. 112. num. 57
Mensuris falsis magnum accrescit Reipublica dispendium c. 125. num. 5
Cætera vide supra in litera I. in ver. Iniquas
Mercenarii à testimonio reiciuntur c. 50. n. 5
Mercibus falsis, Reipublica magnum accrescit dispendium cap. 125. num. 5
Reliqua require supra in litera F. in versic. Falsitas.
Meretrices an digna testes sint in causa criminali c. 50. num. 26
meretricibus, de vi conquerentibus, non est credendum cap. 97. num 10
meretricibus conversis nulla vis inferenda est ib. num. 12
meretrix virum rapiens, an punienda ibidem numero 20
Mesites lapis vel pulvis eius potus, insensibilitatem tortura facit c. 37. num. 23
Miles qui si, c. 83. num. 4
Miles aut stipendiarius unius aut [illegible] beatis ib. num. 9
Miles idoneus pugna debet esse 12. [illegible] 82 num. 6.
Miles ut quis sit, sex necessaria habe[illegible]
Miles efficitur civis illius loci, ubi [illegible] meretur c. 83. num. 8
Milites stipendiarii tam diu sunt civ[illegible] cunstatis, quādiu his stipēdia mo[illegible]
Miles emissarius causa commeatus [illegible] ultra concessum tempus an pos[illegible] stipendium integrum, quasi [illegible] per ib. num 18
Miles stipendiarius si desiderat dese[illegible] substitutum possit & per quem c. [illegible]
Miles volens f. rusare per substitutum, [illegible] ture per militem, non per domi [illegible]
Miles stipendiarius captus ab hostib[illegible] der stipendio durante captivitate [illegible]
Miles stipendiarius diuidens prada[illegible] stibus visus comburatur ib. n. 17.
Miles stipendiarius si inventus fu[illegible] per provinciam, per quam, & qu[illegible] nietur ib. num. 28
Miles deputatus ad custodiam prin[illegible] lius scientia vacare non debet, [illegible] gotia peragere, contra faciēs qu[illegible] ri refertur, mulcta nomine c. 81. n. 2[illegible]
Miles ad principem pro legato mis[illegible] nenti se offerat viris illustribus [illegible] regumine est, ut statim comm[illegible] piat ib. n. 30
Militis reperti vagari per provinciam [illegible] fidem puniuntur ib. n. 31
Milites stipendiarii non possunt gra[illegible] cos, ut cibos prabeant ib. 32
Miles stipendiarius si nolit accipere [illegible] tempore debito, tunc hac commod[illegible] plicatur ib. n. 33
Militibus stipendiariis mutuans nisi [illegible] lutionem, potest eorum stipendium [illegible] ri ib. n. 34
Militum stipendiariorum creditores [illegible] eorum stipendium sequestrari ib. n. [illegible]
Miles debet 10. ea petiti, damnatus non [illegible]

...um, an ſtipendia eius ſint pignori capienda ...id. n. 38

...ſtipendiarius an poſsit procuratorem ſta... ad recipiendum ſtipendium? ibid. n. 39

...ſtipendiarii ad cuſtodiã alicuius ciuita... vel caſtri miſsi à quo habere debent ſtipen... dium? ib. n. 41

...ſtipendiarii ad cuſtodiam ciuitatis aut ...ſtri inconſulto communi vel domino non ...ſunt ire, ibid. n. 42

...ſtipendiario an panis, vinũ, caro, aestum ...ſimilia ſint danda? ib. n. 43

...bus ſtipendiariis an domus priuatorum ...bus aſsignari, & qua pars ib. n. 44.

...ſtipendiatis omnia populantur, ibid. ...m. 48

...propriis ſumptibus non tenẽtur militare ...id. n. 49

...ſic & quique alius ſpe pecuniæ & præmii ...ant ib. n. 51

...re per ſe non eſt delictum ib. n. 52

...propter prædam eſt peccatum ib. n. 53

...ſeculi aquiparantur militibus cæleſtibus ...b. n. 55

...vulneratus non diſcedat à ſigni ſua co... ...b. n. 56

...curatus à morbo adimplebit ſtipendia: a... ...tempore infirmitatis ſtipendia non habe... ...bid. n. 57

...miſſio duplex, ſæcularis & ſpiritualis ibid. ...m. 58

...ſæcularis triplex, vt equeſtris, pedeſtris, ...naualis ibid.

...itia ſæcularis võ culpatur, ſed abuſus ib. n. 59

...ſtitia inſtituta ad duo, vt iniuriam propulſe... ...& vindictam exeramus ibid. n. 60

...rcium in multis coarctauit, ib. n. 61

...itia ſæcularis vituperium eſt libido dominã... ...di crudelitas vltiſcendi, & cupiditas nocen... ...di, ibid. n. 62

...ta debet exerceri tali intentione vt mali ...exerceantur, & boni ſubleuentur ibid. n. 63

...etiam ſæcularem etiam ſancti patres cum ...laude ſecuti ſunt ibid. n. 64

...itia ſumma laus eſt communi vtilitati in... ...tendere ibid. numero 65

Milites boni nil vltra ſtipendia poſcunt ib. n. 66

Miles non eſt reus homicidii, qui legitima au... thoritate ſuperioris hominem occidit ib. n. 67

Miles ſæcularis grauius peccat fornicationem com... mittendo, quam clericus ib. n. 68

Miles ſæcularis propter periculoſum ſtatum abſ... que diſpenſatione papæ non debet promoueri ad ſacros ordines ibid. n. 69

Miles ſæcularis gradatim promouetur ad hono... res, multo fortius id fiet in militia ſpirituali ibid. n. 70

Militia ſpirituali aggregandus non ſit ligatus alijs ibid. n. 71

Militem voluntarium ad ſeruiendum Chriſto epiſcopus habere vult ibid. n. 72

Militare ſi, vt Chriſtus noſter Imperator iuſsit, oportet, eoq; nil beatius eſt, ibid. n. 73

Militum Chriſti arma ſunt orationes, eleemoſy... na & ieiunia, quorum partes ſunt lachryma ibid. n. 74

Miles an & quo modo ad munera contribuenda teneatur ib. 75

Milites à muneribus ſuæ ciuitatis eximuntur, ibid. n. 76

Militem ſe effici procurans, vt munerum contri... butionem euitet, an potiatur immunitate? ibid. n. 77

Miles an teneatur ſoluere gabellas? ibid. n. 78

Miles an à vectigalibus exemptus? ib. n. 79

Miles an exemptus à collectis ibid. n. 80

Milites hodie cum violentia talias imponentes præ... dones ſunt & raptores ibid. n. 81

Milites armata militia pro debito ciuili, an poſ... ſint capi & incarcerari, ibid. n. 82

Milites ab anno 1566. vſq; ad annum 1577 pub... licè & priuatim commiſerunt omnia crimi... na, quæ ab Adami tempore vſque ad annum 1566. fuere ib. n. 128.

Militaris diſciplina collapſa cauſa eſt delictorũ in militari cœtu ibid. n. 129

Militum laudes ex qua re acquiruntur? ibid. num. 158

Militia omnis an reddat quenquam nobilem ib. num. 160

militia simplex persona est digna ib. n. 162
militia est digna ib. n. 163
militibus non licet capere res rusticorum, vt equos, bones, &c. ib. n. 166
militibus quo modo debeant expensa subministrari ib. n. 167
militum bonorum encomium ib. 171
militum malorum vituperium ib. n. 170
Miles violans inducias furto, capitaliter punitur c. 110 num. 4.
Mina vnico teste probata, aliquando ad inquirendum ac procedendum sufficiunt cap. 10 numero 20
minarum causa quando mouenda pugna c. 76 num. 19
mina reparationem non exposcunt, sed securitatem c. 138. n. 14
Minima non sunt in consideratione c 78. n. 5.
Minores annorum 14. & 20. in criminalibus nō sunt testes idonei c. 50. n. 2.
minor potest comparere ad exoniandum cap. 25 num. 3.
minores septennio, aliquando doli capaces esse, exemplo probatur c. 86. n. 4.
Miseria iustitia mundana resecti c. 158. n. 8
miseri de iustitia fauorem ambit c. 156. n. 6
Misericordia potior est, quam victima cap. 138. num. 18
Misericordia coniuncta sit iustitia c. 159 n. 6
Mœchum filia vna cum filia, permittitur patri occidere c. 80. n. 15
Cætera habes supra in litera C. in ver. Concubinatio & Concubinæ, & infra in litera P. in versic. Pater, & in litera S. in versic. Sponso.
Monachus ad legitima testimonia non admittendus c. 50 n. 18
Moneta adulteranda crimen quintifariam cōmittitur c. 63. n. 1. 2. 3. 4. & 5.
monetarum adulteratores qui veri ib. n. 6
monetarios apprehendēdi potestas quib. ib. n. 7
monetarum conscii eadem pœna afficiuntur ib. num. 8
moneta adulterata condemnatis omnis interdicitur appellatio ib. n. 10
Moneta debet cudi talis, vt possit vbique di ib. n. 12.
Moneta debet tantum valere in mas tum formata, ib n. 13
moneta eadem an pluris in vna ciuit in alia valere possit ib. n. 14
monetam alterius patria, an quis possit cipere ib. n. 15. remiss.
De tectis ac furtiuis monetariis ib. n. 11
moneta principis est & Reipublicæ cap. mero 18
monetarii falsi puniuntur extremo num. 18
Reliqua require supra in litera D. in Domicilia.
Monomachia. Ad monomachiam pro agnoscendum crimen, aut concu fuerat c. 42. n. 2
monomachia apud Longobardos mul pta ib. n. 3
Monopolium quid c. 134. n. 1
monopolium caritatis rerum omnium ib. num. 2
monopolium directe pugnat cum charita fliana ib. n. 15
monopolium qui committant ib. num. 9. 11. 12. & 13
monopolii pœna ex diplomatis Caroli ratoris ib. n. 14.
monopola quibus panis plectantur ibid & 14.
Morbi qui oriantur ex nimio coitu cap. mero 9
Morbi graues & periculosi exoniam c. 25. num. 9
morbi leues nequaquam excusant ib. n.
Moriens imperitia medicorum aut cl rum, vulneratorem non mortis sed tantum reum efficit cap. 27. n. 23
mors ciuilis morti naturali similis c. 58.
morte nemo condemnandus ob fusticu 76. num. 25
mortis euentus nunquam imputand diligentiæ medico, aut chirurgo cap mero 24.

...sepultura in triremibus cap. 153. num.13

...propria confiscatione confunduntur c. 28.n.23

...eodem modo de iuris diffinitis sunt c.57.n.2

...grauioris peccati damnabitur vno tempore simul multa committens c.77.n.31.33. & 34

...lesionis damnabitur qui aliquem vulnerauerit, qui vero eundem occiderit, is homicidij crimine tenebitur ib.n.39

...indine Princeps indulgere potest c.82.n.81

...lior vel minor potest comparere ad exoniã. dum c.25.n.3

...gravida à tortura excusabilior. 41.n.6

...sibi abortum faciens fœtus viuentis, punitur puteo, fœtus nondum viui, punitur extraordinarie c.74.num. 12. & 13

...sibi abortionem procurans conducta pœna semper punitur capitaliter c. 74. n.14

...lores honestæ in leuibus criminibus non debent personaliter detineri c.29.n.10

...ores non relaxantur fideiussoribus, si crimina atrocia sunt ib.n. 11

...lores infames, impudicæ, & inhonestæ, etiã in lumbis detineri possunt criminibus ibid. num.12

...ores impregnatæ à comparitione sunt excusabiles c.25.n. 14

...res veneno vel incantatione committentes crimen cõspirationis aduersus principem grauius puniuntur, quam viri c.62.n.4

...rum carceres secludendi à virorum carceribus c.17.n.15

...res cur magis sint idoneæ ad maleficia quã viri, remissiue c. 61.n.139

...res cur plures sint malefica quã viri malefici, remissiuè c. 61 n. 141

...lieri formosæ congredi non tam graue peccatum quam cum deformi c.91.n.25

...lieres plurima vires rapuerunt c.97.n.18

...lier si vitietur in ano, non in vulua, qualiter punitur c. 98.n.33

...lier pragnans non debet tradi vltimo supplicio, donec pariat c.32.n.4

Mulier damnata consequitur per partum, quod non potest consequi per se ipsam ib.num.5

Mulier pragnãs damnata vltimo supplicio, quod possit confinari ib.n.7

Mulier damnata in amputatione membri, si est pragnans, executio defertur ib.n.8

Mulier pragnante damnata & conseruata postquam peperit, erit etiam conseruanda, si parens alio modo nutriri commode nequeat, aliàs non, ib.num.9

N

NAuium instrumenta c.83.num.149

Nauium partes, ib.num.150

Necans letalibus herbis aut potu, cui pœna obnoxius c.74.num.8

Necromanticis suis superstitionibus fidem asserturi futura pronunciant c.61.num.100

necromantici qui dicantur ibid.num.102.

necromantia vnde dicta ib.num.103

hinc necromantes, vel necromantici ibidem numero 104

in necromantia cruor aqua miscetur, Damones enim cruore delectari feruntur ibidem numero 105

necromanticorum & maleficiorum effectuum omnium operator diabolus, per applicationẽ mediorum, opus producit optatum, quod sit aliquando realiter, aliquando solum apparenter c.61.num.133

Nemo cogendus est, vt res suas diuendat, cum placeat populo c.134 num.6

Nepos non defendens auum aut auiam puniendus est c 8.num 53

nepoti permittitur occidere oppressorem auí aut auiæ ib.num.34

nepotem castigans non peccat, si castigandi limitem non transiliat c.143.num.1

Nobilis quomodo per cautionem relaxandus c. 20.num.11

nobilibus maior sua gloria defendenda ratio c. 79.num.3

Nocens, Sanctius impunitum relinqui fauinus nocentis, quam innocentem damnari c.28. num.12.& 14.num.12

Nomen suum mutans, aut loco, aut vt se li-

berat, aut quidquam defendat, aut hostem fugiat, contra crimen est cap. 25. num. 11

Nomina militum pedestrium in generali cap. 63. num. 132

nomina præfectorum peditum ib. num. 133

nomina militum inferuientium rei tormentariæ ib. num. 134

nomina militum omnis generis ib. n. 135

nomina militum auxiliantium, fossorum & similium, ib. n. 136

nomina militum equestrium ib. n. 137

nomina militū equestrium obedientiæ ib. n. 138

nomina militum maris classiariorum, ibidem numero 139

nomina præfectorum pugnātium maris ibidem numero 140

nomina obtemperantium militum maris, ibid. numero 141

Notati infamia non sunt testes idonei cap. 50. numero 13

Notoria iuris ordinem non requirit c. 3. n. 6

notorium quotuplex sit cap. 11. num. 1

notorium facti quid sit ib. num. 2

notorium crimen quando efficiatur ib. num. 7

notorium facti actu transeuntis quid sit ib. n. 9

notorium facti interrupti quid sit ib. n. 10

notorium facti actu permanētis, quid sit ib. n. 11

notorium iuris quid sit ib. num. 12

notorium præsumptionis quid sit ib. num. 15

In notoriis criminibus, coram iudice commissis, iudex rei omnis necessaria defectum solus adimplet ib. num. 18

Nuga descendunt ex ludo, c. 83. num. 91

Numerus compurgatorum arbitrarius cap. 44 numero 5

Nuncius scienter portans homicidii literas, tenetur pœna homicidii cap. 70 num. 9

nuncii, quorum opera fiunt tractatus maleficii, puniuntur ib. num. 11

O

OBediendum est Principibus & ab eis commissis cap. 81. n. 101

Occidendi voluntas quando puniēda ut ipsum homicidium cap. 67. n. 11

occidendi voluntatis qua sint indicia ib. n. 12

occidere innocentem nulla ratione licet [illegible]

occidere impune quibus casibus permissum [illegible] 6. 7 6. num. 1. & cap. 80. per tot.

occidere licet omnibus, hostes in bello [illegible] quosuis hostes patriæ, Turcas & similes [illegible] sti inimicos, hostes pro defensione [illegible] cap. 81 num. 1. 2. 3. 4. 8. & 9

occidere licet torturibus maleficos ex[illegible] numero 10

occidere seipsum conantis qua pœna [illegible] numero 14

occidens sortilegiis, ut homicida, [illegible] mori tur: ut sortilegus, igne comburitur c. [illegible]

occidens bannitum impune, an peccet [illegible] conscientia c. 81. num. 6

occidentes quando & quo casu ab homi[illegible] cusantur c. 86. n. 1. cum seq. per tot

occidens per errorem vnum pro alio, [illegible] puniendus cap. 87. num. 7

occidentis seipsum pœna de iure c. 90. n. [illegible]

occidentis seipsum pœna ex consuetud[illegible]

occidens seipsum & corpus & animā [illegible]

occidentes seipsos, nulla ratione excusa[illegible] num. 4

occidentes seipsos carent eccl siastica [illegible] ib. num. 5

occidentes seipsos quomodo damnent [illegible] ibid. num. 12

occidentis semetipsum testamentum [illegible] ib. num. 13

occidentes seipsos ecclesiastico luctu [illegible] ib. num. 15

occisor exulis, an habilis sit publicis [illegible] c. 81. num. 3

occisi inspectionis modus de iure c. 75. [illegible] in occiso inspiciendo qua forma vte[illegible] genses ib. num. 3

Occultans testamenta vel codicillos [illegible] restitutione damnorum cap. 126. n[illegible]

occultorum solus Deus & cognitor & [illegible] cap. 61. num. 7

Occupatio rerum immobilium ad [illegible] pertinet cap. 82. n. 11

Officiario quid licent cap. 7. num. 7

Officiales possunt pecuniam depu[illegible]

...stipendiariis, vt se arment. pi... vt panes praparent, in nutrimenta ca... c.82.n.13

... publicus an possit stipendiariis mu... subuersoris ib.num.14

... exercitus, centuriones vel capitanei ...num causa sunt malorum grauium ...siam spretam c.83.num.130

... insularia innocentes suo arbitrio cō... dus punitioni sit obnoxius c.15.n.8

... seculari quando clericos captiuare cō... ib.num 23

... fiscus, aut ostiarius, nullam dat cau... de expensis carcerati c.17.num 18

... tortura sunt excusabiles c.41.nu.3

... qui seditionis causa fuerunt quomodo ...di c.63.num.9

... inquisitore omnia recludenda sunt c. ...6

... ob pecuniam studens capere aut non ... sit concussor c.121.num.3

... corrupti punitio c.132.num.9

... in captura non iuuantes quantum ... c.15.num.31

... sit alicui esse damnosum est iniquum ...num.2

... iudicis priusquam in causis criminali... procedat ad sententiam c.54.n.1

... omne & omnis potestas à Deo est cap. ...num.1

... committenda dignissimis ib.num.2

... committendorum & impetrando... mirus abusus ib.num.3

... indignis non sunt ambienda ib.num.5

... non committenda sunt indignis ib.n.6

... quisquis ambit, eodem se indignū red... ib.num.8

... publica nunquam emenda aut vendex... ...num.11

... publicorum emptio, punitur in em... re, infamia publica, in venditore, centum ... ib.num.12

... non debet Princeps ei dare qui semel ...quit in officio c.82.num.112

... sunum nemini debet esse damnosum, ... nec militi c.83.n.30

Opiniones circa numerum proborum virorum, ad probandam iustam diffamiam cap.9.numero 11

Æqua & nequaquam irrationabilis opinio ib. numero 12

Opinio non probat in criminalibus cap.43. numero 6

Oppressum recusans defendere, ab omni pœna liber manet c.80.num.4

Ordinarie, quando procedatur cap.3.num.2.

Officii prætextus mala multa tegit cap. 153. numero 61

Ordinem iudiciorum non tenetur seruare Princeps c.82.num.82.

P

PAlam ac publicè quomodo intelligitur cap. 11.num.6

Papatus apostolatus est c.61.num.63

Papa licitum est quadrata aquare rotundis ib. numero 69

Parenti grauius peccatur quam ignoto c.61.n.2

parentibus permittitur defendere filium contra raptorem c.80 n 21

parentes raptum filiæ dissimulantes, puniendi sunt exilio c.97. num. 8

Paria sunt hominem ferire gladio, & stricto gladio eadem minari c.54.n.19

paria sunt sub vinculis esse, & sub custodia datis fideiussoribus c. 64. num.3

Parochi exemplum, qui ex confessione futuræ exitia præmonuit c.152.num.9

Parricidium capitalium & publicorum criminum c.60.num.1.

parricidium quomodo committitur c.89.n.1

Parricidarum pœna ex iure ciuili, scripto, consuetudine varia, & iure canonico bifaria c. 89.num.2.3.10.& 12

parricidarū pœnis, iudici aliquid adiicere permittitur ib.num.4

Partus monstruosi vnde dicantur c.86.n.28

Patri in capitalibus permittitur impedire contumaciam filii & contra c.25.num.5

pater & filius censetur vna persona ib.num.6

pater filii causam defendens, seipsum censetur defendere ib.num.7

Pater potest occidere filium vtrum grauidam, incestum in actu venereo, siue adulterio c. 89. num. 129

Patre & filio extorquendis, quis ordo habendus c. 37. num. 15

Patri permittitur defendere filium oppressum c. 80. num. 13

Patri permittitur defendere filium contra stuprato rem famulum ib. num. 14

Patri permittitur occidere mœchum filia vna cum filia ib. num. 15

Patri permittitur occidere filiam mœchantem domi sua vel generi tantum ib. num. 18

Patri permittitur occidere seorsum iocãtem impudice cum filia ib. num. 26

Patri non licet occidere filiam in domo aliena, sed in domo propria vel generi ib. num. 20

Patri occidere licet adulterum & filiam simul ib. num. 16

Pater filium cum vxore sua incestuantem occidens non punitur vt filicida c. 89. n. 8

Patri adulterum filia in actu ius est occidere c. 91. num. 17

Pater vt impune occidat mœchum filia, requiritur vt ambos in actu comperiat, ambos cõperint domi sua vel generi, vtrum, occidat, filiam habeat in sua potestate, & filia nupta sit marito c. 91. num. 18. 20. 21. 22. & 23

Patri soli permissum est occidere adulterum ib. numero 24

Patri conceditur furata à liberis bona vbique posse referre c. 112. num. 43

Patriarchæ non concupiscẽtia sed prolium caussa plures habebant vxores c. 91. num. 51

Patiens In tortura spectandus patientis respondendi modus & ordo c. 37. num. 6

Patiens quo casu ad confessionem sit inducendus ib. num. 13

Paulus apostolus Romæ fuit detentus sub libera custodia c. 16. num. 5

Pauor an faciat indicium ad torturam cap. 36. numero 26

Pauperies à pœna non excusat c. 19. num. 14

Pauperies iustitiæ fauorem ambit c. 155. n. 10

Pauperies cum iustitia mundana scripturia agit c. 158. num. 14

Pauper potentiori prior aduersus [illegible] do excusabilis c. 76. num. 12

Pauperes ad legitima testimonia non [illegible] tur c. 50. num. 17

Pax: Cuinis cum parte lasa, permissa compositio c. 147. num. 1

Pace inter partes composita, iudicium [illegible] natur integrum ib. n. 3

post compositam inter partes pacem, [illegible] posteris ademptum est ius querelæ

Pacis mutuam concordiam cauti [illegible] lant ib. num. 8

Pacis præparatio bellum c. 83. num. 13

Pax margarita Christianis preciosi

Pax sectanda etiam cum nostro dam opprobrio ib. n. 123

Pax vera est, cum vnusquisque in [illegible] quille posidet, ib. num. 124

Pax vt seruetur moderamen iuris [illegible] numero 126

Pax qua bona inducit? ib. num. 2

Pacis confirmatio est vera iustitia ib.

Pacem cuncta bona sequuntur ib. n. 4

Pax exbãnitur propter plures causas

Pacis commoda, ib. num. 6

Pacem qui colere debent ib. num. 6

Pacis priuilegia quæ sint? ib. num. 7

Pacis & dilectionis commendatio ib.

Pax verè est laudabilis & desidera

Pax est vinculum charitatis ib. n. 10

Pax quibus modis solet fieri? ib. n. 11

Pacis lenitas soluit quod, belli calamitas [illegible] xit, ib. num. 12

Pacis tempore omnia in pristinum re [illegible] bent, ib. num. 13

Pacis fractor potest à quolibet de pa [illegible] sari ib. num. 14

Pacis violatorum pœna ib. n. 15

Pacem facientes an teneantur insolidum ex illis pacem frangitur? ib. n. 16

Pace semota vita vtilitas facile perit

Pax in dubio dicitur esse perpetua ib. n.

Pacis tempus vt & belli, & treugarum [illegible] ciarum, iuxta quod vita hominis re

Pax qua bona pariuriat ib. num. 20

...vide infra litera R. in verſic. Reconciliatio.

...ſitate ſumma diuinis reuelatio-...rum ipſa aquitate, graui metu peri-...que & rationabili defenſione excuſan-...9. 10. 11. 12. & 13

...contra plura diſtincta ſtatuta, plurium ...ſtitutorum multam incurrit cap. 77. ...17

...contra naturam grauius inceſtu cap. ...16

...ludi ſeipſum ſuſpendentis c. 88. nu-...

...alina iuxta Theologos ſunt nouem c. ...nu. 1

...tus eſt furtum principis vel reipublicæ c. ...nu. 1

...crimen non tollitur ſpeciali abolitione ...8. n. 11

...er puniendus eſt quadruplo & exilio, vel ...aliter c. 117. n. 5

...er extra officium receptoratus, punitur ...ibid. num. 3

...nauticum quale c. 153. n. 76

...recipiens à præſidibus pro eorũ officio, ...dit quadruplum, cingulo priuatur, &c. c. ...n. 69

...in opus publicum accipiens, illamque ...riens, punitur ad reſtitutionem pecuniæ ...triplum plus, quam quod habuit, quod ...datur ibid. n. 89

...accipere licet pro altero defendendo ...10. num. 6

...bonam principis commutans vitioſa, ...tur vt depeculator c. 15. n. 4

...data Aſſaſino pro homicidio aut alio ...delicto committendo cui applicetur cap. 85. ...14

...facile non remittit publica intereſt, ne ad ...maleficia temere quis quam proſiliat, in pro-...n. 4

...capitales de iure canon. imponuntur cap. ...14

...perpetua carceris morti æquiparatur cap. ...num. 3

pœna ſtatuta in effractores carceris de iure pontificio non requiritur ſpecialis c. 18. n. 7

pœnam corporalem nemo, niſi rem ipſa ſubire poteſt c. 20 n. 4.

pœnis in infligendis corporalibus, habenda perſonarum ratio ibid. n. 7

pœna confiſcatione confunduntur cap. 6. num. 13

pœna malefici corpori mortui quando & qua infligatur c. 52. n. 6

pœna in dubio ſunt potius molienda, quando exaſperanda c. 54. n. 13

pœnarum alia ordinaria, alia extraordinaria c. 55. n. 1

pœna ordinaria qua ſit ib. n. 2

pœna extraordinaria qua ſit ibid. num. 3

pœnam conuenit delicto condignam eſſe c. 61. n. 3

pœna qua ſit plectendus, qui poculo amatorio correcto, aut male compoſito, aut male temperato, alterius bibentis ſuſtulerit vitam ibi. num. 8

pœna vltimi ſupplicii punitur quis, quandoque pro homicidio ſiue dolo, ac intentione aliqua occidendi commiſſo, contra diſpoſitionem iuris communis ibid. n. 89

pœna qua afficiendus, quando non fuit ſubſecuta mors, ſed alius turpis effectus ibid. n. 90

pœna qua conſpiratorum c. 63. n. 2

pœna qua ſeditioſorum ibid. n. 3

pœna qua authoris ſeditionis ibid. n. 6

pœna qua monetarios non deferentibus ib. n. 8

pœna iuris Canonici maxima eſt degradatio & traditio ad iudicem ſecularem c. 89. n. 11

pœna ſeipſum occidentis ex iure c. 90. n. 1

Pœna eorum, quid annatos ad triremes eripiunt c. 153. n. 18. 19.

Pœnas vel præmia qua infert natura c. 159. n. 2

Pœna ludentis ludo Azardi eſt extraordinaria, et cum publicatione domus, c. 66. n. 61

Pœna committentis in legem Iuliam de annona eſt xx. aureorum ib. n. 70

Pœna defraudantis fiſcũ eſt in quadruplũ ib. n. 71

Pœna committentis ambitum eſt centum aureorum & ſunt infames, ibid. n. 74

Pœna committentis ſacrilegium eſt extraordinaria, ibid. n. 75

Pœna falsificantis mensuras, ponderа, & similia, est extraordinaria ib. n. 75.
pœna sui ipsius occidentis ex consuetudine, ibid. num. 6
pœna sui ipsius lædentis ibid. num. 10
pœna masculini ex cubitus mutui, omnium criminum secunda specie, & criminum tertiæ speciei c. 98. num. 1. 9 & 12
pœna alia de vi publica in iure ciuili, & alia de iure Canonico c. 99. num. 17
Pœna adulteris apud veteres & recentiores illata cap. 91. num. 53. vsque ad n. 108
Pœna corporales nonnunquam commutantur in relaxationem ad ergastula nautica cap. 153. num. 4
pœna canonum in sacrileges nimis laxa cap. 113. num. 15
pœna calumniatoris est arbitraria c. 130. n. 2
pœnarum capitalium varia genera c. 154. n. 4
pœna capitali afficiendo, non est deneganda Eucharistia c. 152. num. 4
Perditio temporis ex ludo resultat c. 83. n. 110
Periculum: in causis criminalibus perspicacius consilium est adhibendum: quia ibidem maius periculum vertitur cap. 18. num. 18 & cap. 54. n. 6
Periuri ad legitima testimonia non admittendi c. 50. n. 19
Persona & fama conseruatio aquiparatur cap. 79. num. 5
Pestilentia excusant à comparitione c. 25 n. 16
Petere aliquem gladio in domo, & præforibus, crimine sunt paria c. 79. n. 7
Pharmacopola indiligentes, stupidaq; medicamina, contra præscripta medicorum, pro efficacibus prabentes, quorum causa ægrotus moritur, morti sunt obnoxii cap. 77. n. 26
pharmacopola filio toxicũ pro occidendo parente prabens, parricida est c. 89. n. 6
Phrenetici ad legitima testimonia non admittendi c. 50. n. 15
phrenetici in ipso facto, ab homicidio commisso excusantur c. 86. n. 6
Phtenissa qui dicantur c. 61. n. 102
Plebi sine turbam 10. homines faciunt c. 11. n. 3
plebs à mundana iustitia desistitur a numero 23
Pluralitas nonnunquam in singulari soluitur c. 36. num. 31
Pluralitas Principum mala c. 82. n. 1
Pondera & mensuræ non debent augeri nui c. 66. n. 77
Ponderum falsitas punitur exilio c. 131. n.
Pontifices soli, & Imperatori iura prudentia indicere c. 82. num. 18
Pontifex summus ab irregularitate casualis facile absoluit c. 86. n. 26
pontificium ius quemuis ligat ad prohibendum malum c. 80. n. 11
pontificium ius nimis laxe tuetur immunitatem locorum sacrorum c. 108. n. 11
pontificio iure quibus ecclesiastica libertas negetur ibid. n. 20
Populi testimonium quomodo intelligendum 11. num. 4
populo in vniuerso plectendo, vtendum c. 63. n. 12
populo communi pereunte, pereunt & priuata c. 118 num. 21
Possidens, haredes fraudans perdit ius suppressorum c. 114. num. 6
Potestas omnis à domino Deo est c. 61. c. 133. num. 1
Praxes fraudulenta nonnullorum in mutuo & venditione pannorum & similium soluendum est militibus stipendia num. 47.
Præcipitans homicidium punitur, vt mur 70. num. 13
Prælatio capitalium & publicorum mu c. 60. n. 1.
præda mobilium in bello, per duces præda restituenda c. 82. n. 9
præda sordida non habet euentus bonos, Cetera vide infra in litera V. in ver
Præmia vel pœna quas infert natura ibid. n. 10
Præmia delata magistratui seruantia ibid. n. 10
Præsentia metimur, ex gestis præteritis 10. num. 12

Præsumptiones in criminalibus debent esse luce clariores c. 10. n. 17

Præsumptiones plenam probationem non faciũt in criminalibus c. 49. n. 4

Præsul Gandensis non agit in reum, nisi conquerente parte c. 147. n. 6

Præuaricatio crimen læsæ maiestatis diuinæ ca. 61. n. 9

Præuaricatio Adamum protoparentem exegit paradiso ib. n. 35 & c. 67. n. 2

Præuaricatio qualiter probetur c. 61. n. 40

Præuaricatores qui dicantur c. 61. n. 36

Præuaricator à quo dictus ib. n. 37

Præuaricator, teste Vlpiano iurisconsulto, quis dicatur ib. n. 28

Præuaricator secundum Marcellum iurisconsultum quis dicatur ib. n. 39

Præuentio remissionem excludit c. 23. n. 2

Præuentio priuat iudicem, etiam competentem iurisdictione ib. n. 3

Præuentio fit variis modis, quandoque per citationem verbalem, quandoq; per citationem realem, quandoque per litis contestationem, per libellum vel sententiam ib. n. 5

Præuentio citationis realis, præfertur citationi verbali ib. n. 6

Principes populi si in officiarios exurgant, quid & quæ pœna c. 63. n. 10

Princeps solus aut eius Concilium, cognoscit de crimine aduersus suam personam commisso c. 2. n. 13

Principi reuelanda seditionis origo c. 63. n. 8

Principi soluta permittunt bella indicere c. 82 num. 13

Principum subditi priuilegiati qui sint c. 90. n. 14. 15. 16. & 17

Principis generalis remissio omnem excludit fallitatem c. 126. n. 10

Principis crimen abolet ob insignem natalem filii, victoriam partam, festiuam populi agnitionem, consecrationem templi, lætum ingressum in ciuitatem, latum rerum earum c. 148. n. 3

Princeps abolitione ius partis non abolet ibid. n. 4

Princeps ius partis abolet ob pacem publicam ib. num. 5

Princeps raniũ remittit capitalia, &c. c. 149. n. 8

Princeps non remittit crimen læsæ maiestatis, constuprationem, violentiam, sodomitica, monetarios falsos, latrocinia, incendia, prædationes, nisi extraordinarie ib. n. 6

Princeps remittit aut plenarie, veluti die passionis dominicæ, seu die nouæ lætique introitus in ciuitatem: aut non plenarie, sed cum emẽda, veluti quouis tempore non prædicto ib. n. 7 & 8

Princeps vnde dictus c. 82. n. 30

Princeps Deus terrenus ib. 31

Princeps Iudex delegatus Dei est, & ordinarius hominum ib. n. 32

Principes ministri Dei in terris sunt ib. n. 33.

Princeps post Deum est ib. n. 34.

Princeps verus, imago Dei ib. n. 35.

Princeps tyrannus, imago diaboli ib. n. 36

Princeps legatus, vicarius, locum tenens Dei &c. ib. n. 37

Princeps illiteratus, imago leonis ib. n. 38

Princeps lex animata est in terris ib. n. 39

Princeps bonus, & Rex bonus melior est, quam lex bona ib. n. 40

Princeps cur dictus Angelus magni consilii ib. num. 41

Principes dicuntur sacri ib. n. 42

Princeps Deum imitetur ib. n. 43

Princeps per os Dei loquitur ib. n. 44

Princeps est ligatus dictamine rationis ibid. numero 45

Princeps bono administratori similis existat ib. num. 46

Princeps non est solutus lege diuina ib. n. 47

Princeps est ligatus, & ligatur lege quam condidit ib. n. 48

Princeps non ligatur sua lege ib. n. 49

Principem sua lege non astringi, quomodo intelligatur ib. n 50

Princeps legem seruare non tenetur ib. n 51

Princeps non subest statutis & consuetudinibus subditorum, nisi ratione naturali inniteatur ib. num. 52

princeps non est subiectus legibus positiuis ibid. num. 53
Princeps solutus est legibus solutus ibid n.54
Princeps cum se professus legibus ligatum, debet formam processus à iure introductam obseruare ibid. n.55
Princeps de absoluta potestate est legibus solutus ibid. n.56
Princeps in dubio non videtur velle vti plenitudine potestatis ibid. n 57
Principum materia, & quid possint, & quales esse debeant ibid. n. 58
Principum conditio miserrima, & quodammodo seruilis ib. n. 59
Principum mores quales esse debeant ib. n. 60
Princeps non est dominus morum, licet sit dominus legum ib. n. 61
à liberali, & ab auaro Principe quid speretur, ibid. n. 62
Princeps verum bonum publicum priuato anteferat ibid. n. 63
Princeps subditorum incolumitatem procurat, si bonus ibid. n. 64
Princeps si magis attendat ad vtilitatem propriam, quam communem, Tyrannus est, ibi. num. 65
Princeps in dubio præsumitur bonus & iustus ibid. n. 66
Princeps ex iustitia bonum inseparabile consequitur ibid n. 67
Princeps iustitiam non tollit ib. n. 68
Principes toto animo debent curare, vt in suis terris iustitia obtineat principatum ibid. numero 69
Princeps neminem fallit ibid. n. 70
Princeps ius primus auferre potest, pro bono pacis ibid. n. 71
Princeps solus bona ciuitatis alienare potest ibid. num. 72
Princeps ne tollat ius naturale ibid. n. 73
Princeps cum causa præsumitur auferre ius gentium ibi. n. 74
Princeps potest priuato auferre dominii rei suæ, saluare Rempub. velle omnium vtilitatem ibid. num. 75
Princeps quale à Iudæis Tributum exigebat ex omnibus mutuandi ad vsuras ibid. n.
Principis potestas circa subditorum [illegible] num. 78
Principis omnia esse, quomodo intelligi ibid. num. 79
Principi quæ reseruantur ibid. n. 80
Princeps indulgere potest multitudini merè 81
Princeps nō tenetur ordinem iudiciorum seruare ibid. num. 82
Princeps potest iudicare secundum suam conscientiam suam, licet aliis secundum allegata & probata ib.
Princeps potest iudicare inspecta veritate
Princeps nemini gratiam concedere de iniuria tertij ib. n. 85
Princeps quando non dispensat ib. n. 86
Princeps sine causa dispensans peccat
Princeps an peccet cum dat licentiam tractandi duellum ib. n. 88
Principibus seculo datus est gladius ad malorum, laudem vero bonorum
Princeps ad vindictam non sit facilis
Princeps in puniendis delictis sit prudens legens ib. n. 91
Principes & Reges delinquentes, Deus vindicem, ibid. n. 92
Principem summè decet prudentia
Princeps debet habere omnia in seruitio ibid. 94
Princeps bonus, boni Senatus ibid. n.
Princeps non magis debet consiliarios membris sui corporis ib. n. 96
Princeps potest fingere expressum, expressum, ibid. n. 97
Princeps habet voluntatem pro ratione n. 98
Princeps authoritatem tacitè præstat inferiores non possint ibid. n. 99
Princeps an pupillo causam doleat, ibi
Principibus, & ab eo missis, obedi num. 101
Principe diffidente, censentur diffidati eius complices ibid. num. 102

in dubiis & arduis est consulendus, si ... de potest, quod si non potest consuli cū ... eligendo est sententia absolutoria pro ... ib. n. 103

... pronudicium successoris nihil facit ib. ... n. 104

... ubi, ibi Curia. Vbi Romanus Pontifex, ... curiæ esse Romæ ib. n. 105

... Vnus ibid. n. 106

... duo non principant in eodem loco ibi. ... n. 107

... pluralitas mala ibid. n. 108

... denare prepriam ibid. n. 109

... nedum, sed etiam summus Pontifex li- ... quo ad Deum, constitutione c. Omnis ... sexus ibid. n. 110

... non est dominus rerum singularium ... marum nisi, quo ad protectionem, & in- ... tionem ibid. n. 111

... non debet dare officium ei, qui semel de- ... tum officio ibid. num. 112

... regulariter vtitur iure communi, nisi ... ibus in iure expressis ibid. n. 113

... debet permittere, vel damnati ad mor- ... suscipiant pœnitentiā & Eucharistiam ... n. 114

... ibetur qui pandit, tenetur crimine fal- ... n. 115

... to lata secundum consilium Principis, ... appellari ibid. n. 116

... em etiam de iure ciuili potest appella- ... laris, omisso medio ibid. n. 117

... præsumitur intentio talis, qualis legis ... & naturalis rationis ib. n. 118

... constitutio non valet, quod Iustitia de- ... tur ibid. n. 119

... mandata qui non seruant, excommu- ... ri debent, aut extraordinariè puniri ibi. ... 120

... non omne quod licet, aut summo Ponti- ... decet eum facere ib. num. 121

... imo nec sc. Pontifex, potest sine causa ... dare alicui, aut etiam laico, vt det rem ... ibid. n. 122

... proditori tenemur manifestare i. n. 123

Princeps si secundia motus sine cognitione cau- ... sa, aliquid rationabile, vel crudele vendere aut ... mandauerit contra subditos, debet differri ... executio vsq; ad triginta dies, vt interim cog- ... set iracundia principis ib. n. 124

Principis boni epitheta ex Iulio Pollucc defumta ... ibid. num. 125

Priuati carceris crimen nulli à tortura patrocinium præbet c. 41. n. 12

priuati carceris rem, quo supplicio afficiendus, c. 64. n. 1

priuati carceris crimini non perpetuo sit obnoxius, quisquis filium, seruum, seruam, vxo- rem vel amicam carceribus aut cubiculis includit ib. n. 2

priuatus à iudice cogi potest, ad vendendū fun- dum iustitiæ executione idoneum c. 8. n. 13

Priuilegiati & tamē principum subditi qui sint c. 100. n. 14. 15. 16. & 17

priuilegia fœneratorum ratione esse irrita cap. 99. n. 7

Probationes in criminalibus debēt esse luce cla- riores c. 28. num. 10. c. 49. num. 8. & c. 54. num. 5

probatio quanam sufficiens c. 38 n. 10

probatio ex visu, omnium est fortissima ib. n. 11

probationes in ordinaria, officium actoris est rei- praire, rei fuerit defensionem probare c. 48. n. 1. & 2

probatione inordinaria, officium iudicis est, in- formationem efficere, nisi testibus longe dis- sitis, morbo, impedimento prapeditus sit ib. n. 3. 4. 5. & 6

probatio plena in materia criminali quādo of- ficiatur c. 49. n. 12. 13

probationes in criminalibus debent esse omnē suspicione & exceptione immunes c. 50. n. 27

probatio certa homicidii & non homicidii fieri debet per medicos & chirurgos peritos c. 77. num. 10

probatio permittenda est tam reo quam actori in falsitate c. 126. n. 13

Procedere. Pascha & feriatis diebus non pro- ceditur in causa criminali cap. 91. nu- mero 9

Processus prioris causa semper praecedit c.21.numero 2.
Procurator generalis ex Flandria consilio numquam tradit parti inquisitionis seu informationis copiam praecedentis c.8.num.22.
Procurator in causa criminali intervenire an possit c.23.num.1.
Procurator quibus causis in criminalibus intervenire nequit ib.num.3.
Procurator in causa criminali regulariter non admittitur c.24.numero 1. aliquot fallentia ib.num.2.
Procurator in crimine publici iudicii, ad allegandū causas absentiæ admittitur ib.n.3.
Contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur contumacia c.27. numero 1.
Procuratoris generalis qui sint vicarii ib.n.2.
Procuratores à fideli testimonio ferendo reiiciendi sint c.50.num.11.
Procuratoris confessio nulla c.54.num.39.
Proditionis crimen, nulli à tortura patrocinium prabet c.41.num.8.
Prediti in alterius tortura comprehendi possunt, nō autē ob id torqueri, nisi &c.c.98.n.15.
Proditorem Principis tenemur manifestare c. 82.num.123.
Professio tacita qua sit c.61.num.110.
Professio tacita quare sic dicta ib.num.111.
Professio expressa qua sit ib.num.112.
Professio expressa duplex ib.num.113.
Professio expressa solennis sive publica est ibid. numero 114.
Professio expressa privata est, ib.num.115.
Professores sive magistri secūdæ & tertiæ speciei sortilegiorum qui sint c.61.num.106.
Professorum alii dicuntur divini, incantatores, harioli, harusices, augures, phitonissæ, astrologi, genethliaci, salitores, necromantici ib. numero 102.
Promotor minis ab honestis matronis pecuniam extorquens, puniendus est graviter ca. 130.num.5.
Prostitutio uxorum apud plerasq; nationes licita c.91.num.124.
Provincia: Publica interest provinciam hominibus purgari, ut in quieta pace in procr.num.3.
Provocatus ab iniuritate, in iniuria non agatur c.139.num.2.
Proxeneta contractus usurarii, tenetur rerum restitutionem c.70.n.52.
Prudentia summè Principem decet ca. numero 93.
Publica via, habes infra in litera V. in via pub. Publicè ac palam quomodo intelligatur c.11.num.6.
Publicantur arbores quæ iuxta publicum ductus plantantur, si nocent, c.66.n.
Publicari possunt plaustra, naues, et occultantium, si bellum sit iustum
Publicanda ne sint bona condemnatorum tem, lata sententia absque alia ib.num.8.
Puer: Delictum omne cadit in puerum numero 32.
Pueri minorennes à tortura sunt exc. 41.num.4.
Pueri vel infantes septennio minores, nondum capaces, qui in facto dolo intentione & voluntate, ab homicidio excusantur c.86.n.
Pueri dolis capaces puniendi ib.n.3.
Pueros furantium pro Sodomitico pu numero 18.
Pueros falso supponens, punitur pœna falsarino & sententia arbitraria c.125.
Pugnam prior movens, prior quoq; defendit cap.76.num.18.
Pugnam prior iterans, invadens & reus est homicidii ib.n.21.
In pugna dubia de priori invasore, aquo puniendus ib.num.22.
In pugna dubia viri adiudicanda ib.num.23.
In pugna tumultuariæ aliquo dubio modo damnandi pugnantes ib.num.
In pugna tumultuariæ solus letalis aut hor capite plectendus ib.n.26.
In pugna tumultuaria homicidii

...puniendi ib. num. 28
...quitur de morte patris per consensum ... &c. c. 147. num. 10
...castigans non peccat, si castigandi li... non transiliat c. 143. num. 1
...ones capitales ordinariæ sex aut septem ... Flandria usurpantur c. 56. num 1
...ones ordinariæ criminales similes quæ di...untur c. 57. num. 1
...ones publica quantum remedii præstent ...3. num. 33
...io iudicum, qui Principum edicta negli...ter administrant ib. num. 52
...in facie detestabilis c. 126. n. 6
...ra est de verbis blasphemis c. 138. n. 16
...io cõtumacia intra annum admittitur, ...que tum sit effectus c. 28. num. 2
...nis in materia, si citati secunda contu...ia non comparuerint, impetrans obcita... contumaciam iudicabitur purgatus ...num. 19
...io alia vulgaris, solita fieri per ferrum ...dens, aquam bullientem &c. c. 43. nu. 1
...io vulgaris, modo & forma prædictis ...prohibita ib. num. 2
...nis canonica iure pontificio inuicta c. 44 n. 1
...nis canonica forma ib. num 2
...is canonica frequens ecclesiasticis ib. n. 6
...io legitima sit ex sumptib. purgaturi, ni... &c. c. 45. num. 4
...nis legitima priuilegio priuatur, quis... ...captura præuentus fuit ib. n. 3
...dus legitimè, se vltro captiuum præbet ...45. num. 1
...rgandus legitimè, quando citabit partem ...uersam ib. num. 2
...ura sese, non conceditur contortura cum ...uersario recusante, aliquando conceditur ... aduersario consentiente c. 46. numero ...8
...res egregiè poti abintuitu excusandi sunt ...39. num. 12
...da arbores viatorem occidens, non excu...tur si non præmonuerit c. 86. num. 14
...oribus quid faciendum vt ab aliis peri...culum arceant, & ipsi crimina vacent c. 87. num. 2. & 3
Pylatus vt homicida habendus c. 70. n. 17
Pyromantia diuinationum species, hinc dicti pyromanti c. 61. n. 101

Q

Qvalis quisquis est, talis socio delectabitur c. 10. n. 6
Quæstio ob crimina leuia nequaquam sit cap. 33. num. 4
Quæstioni non traditur maleficus, cum pars formalis probationem offert ib. n. 1
Ad quæstionem non proceditur, quum de crimine commisso non satis constitit ibid. n. 7
quæstioni non est tradendus, confitens & agnoscens ib. n. 7
quæstioni siue tortura nullus adiudicandus est, nisi ex iudicis mandato ib. n. 10
quæstionibus nullus damnandus est, nisi crimen patratum sufficientibus indiciis liquaat ibid. num. 12
quæstio siue tortura non est omnibus æquè nec vniformiter inferenda c. 36. n. 35
quæstiones variæ circa remissionem cap. 49 num. 23
quæstiones variæ de appellationibus cap. 151 num. 8
Quæstor in Flandria cum reo transigere potest, remittere non potest c. 140. num. 2
quæstores aruarii, qui militibus, pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quo modo puniendi sint c. 117. num. 7
Querela consulis communitatis, coram senatu per scribam quomodo formetur capite 75. numero 5

R

Raeibraken supplicii genus non infrequens apud Germanos c. 153. num. 44. 42
Rapina quid sit c. 103. num. 1
rapina quomodo fiat ib. num. 2
Rapina leuiorum bonorum qualiter puniatur ib. num. 3
Rapina rerum magnarum punitur suspendio ib. numero 7
Rapina quid in se contineat ib. num. 8

raptus commutatione in iudic c.83.n.89
rapina cui feliciter ceſſit, huius gaudium nulli duranit in poſterum ib.n.118
rapinam emere non licet, niſi vt ablatum proprietario reſtituatur ib.n.119
Rapina ſimile eſt peccatum, ſi quis inuenta non reddit ib. n.121
rapiens rem propriam, repetitor eſt non raptor c. 103. num.6
rapto non poteſt vxor ſuo raptori ex iure ciuili [illegible] 7.n.16
rapti ces ſunt puniendo vt raptores ibid. numero 17
raptores ad legitima teſtimonia non admittendi c.50.n.19
raptorum fautores, raptorum pœnam degustent oportet c. 103.n.3
raptor etiam cum conſenſu rapta non euadit pœnam c 97.n.7
raptor moriens ſi habet vnde reddat, ac reddit, nunquam ſaluabitur, ſi eos quorum erat, non inuenit, det eccleſia vel pauperibus cap. 23.n.120
rapiens impuberem, punitur exilio vel capite c. 97.n.14
rapiens ſponſam ſuam quomodo puniendus ib. num.18
raptus crimen capitale & publicum cap 6 numero 1
raptus Elandria continet duo ſcilicet vrouwe crachte ende Ouschalinghe c.97.n.1
raptus quid ſit ib. n.2
raptus vt varius, ita punitio varia ib. n.2
In raptu quando vis committitur ib.n.9
In raptu punitur voluntas & conatus, vt factū ib. n.15
Rappella vulgato more loquendi qua dicantur, & quomodo expediantur c.150.n.1
rapella exiliorum Gandenſium, nulla interminatione aut ſatisfactione grauantur ib. n.9
rapellas ſuas interminatas volens Brugis oſtendere, cogitur ad limites ſtabinatus ſubſiſtere, donec cum ciuitate conuenerit ib n.2
Raſura falſitatis crimen eſt capite 124.n.19
raſura maxime ladit in datis, ſummus, numerus, locis & nominibus commutandis
raſura innoxia, nullum falſitatis crimen ſcit ib.n.15
raſura veritatem corrumpens falſitatis ib.n.16
Reatus omnem honorem excludit c.67.
Rebellis vxor ſi ex forma ſtatuti non poterat in ciuitate, poſt quam vidua eſſet poteſt reuerti & manere c. 63.n.33
Recepto vſu, ſtyla, ac conſuetudine, quorum annotatione vtimur c 14.n.7
Receptationis crimen in quo conſistat c.
receptationem excuſat ſanguis & affi ib. n.4
receptor & tutor Iuſtitiam falſis labe ca.138.n.16
receptatores furum, furibus nihilo mi 118.n.1
receptatores furum, vt fures plectendi numero 2
receptatorum pernicies c.136.n.3
recipientes maleficos, maleficorum pa di ib.n.2.
Recipere annonam volens de publico fertilitatis, ſic tempore chariſtia ipſius aut annonam non petat c.66.n.
Reconciliatio mutua inter partes ad per crimine publico permiſſa eſt cap numero 1
reconciliatione inter partes facta, in nihil detrahitur ib.n.5
reconciliationem mutuam, prudenter calam, ne ex pace compoſita, crimin ſionem arguat ib.n.8
reconciliatio homicidii fœminis eſt ne num.11
reconciliatio homicidii fieri debet cum haredibus, maximo numero ſtatis pro bus ib.n.12
reconciliatio homicidii commiſſi, cui & quomodo permiſſa ib. n. 14
Recta belli intentio eſt qua aſſumitur pradominandi libidine, non ex odio, inuidia, non vt alii ſua eripiat, ex ig & vrgentibus caſuſ c.82.n.16

...rum aliquid ablatorum, iuſſa bel... eſt c. 82. num. 15

...ia in nonnull... iudices & praetores ty... ...dem in maleficos exercentes c. 35. nu... 13

...intra annum adiudicatur bonorum ...riptorum reſtitutio c. 29. num. 2

...ſe ſanguinem: ſumm... unicuique licet cap. ...num. 2

...mercemini ad legitima teſtimonia non ...ſtendi c. 30. num. 18

...orum carceratorum alia ſunt poſt ...ſa ſuae actis deciſionem, & ſic poſt ſentenu... alia per ſententiã ex ſecutionem: alia per ...rum ex beneficio & indulgentia princi... alia propter innocentiam incarcerati, ...t. Alia ite pendente, alia per compoſitio... pena factam cum curia aut fiſco, &c. ...gratia fideiuſſionis praeſtita, &c. Alia li... & de facto profuga incarcerati, alia ...fractura & violentia carcerum, alia ...ſque fractura aut violentia c. 19. num. 1

...is de regaſtula nautica quotuplex c. 153. ...mero 5

...ioſi filiorum ad triremes per parentes fa... c. 153. num 34

...dum unicum ad evitandas delectus mi... ...rum fraudes ab Imperatoribus, Regibus, ...ncipibus vſitatum & inuentum cap. 33. ...mero 114

...dia aduerſus maleficia, iure ciuili nequa... ...reprobata c. 61. num. 97

...ges quae ablatis forſan vocentur c. 153. ...mero 33

...rum exercitia cum à remigando ſunt im... ...neſ ib. num. 74

...get quibus ſupplicijs cohercentur ibidem ...mero 80

...ſio in criminibus nullum habet locum ...7. 33

...ſio praeſentione excluditur ib. num. 2

...ſtionem ſuorum ciuium non conſueuerunt ...ere ciuitates primlegiatae ib. num. 7

...ſſe an ullo conſuetudine tollatur ibidem ...mero 17

Remiſſionem criminis largiri, ſolius eſt principis c. 149. num. 1

Remiſſio alia plenaria, alia non plenaria cap. 149. num. 7. & 8

In remiſſione plenaria remiſſum conſequitur confiſcatio debita ib. num. 9

Remiſſio regia omnis eſt plenaria in Francia ib. numero 10

In remiſſionibus largiendis obſeruanda ſunt multa ib. num. 11

Remiſſionem ſub reptitia impetrat, in ſupplicatione quid ſubticere ib. num. 12

Remiſſio includit reconciliationem partis cum ſatisfactione, & interinationem faciendam ib. 13. & 14

Remiſſionis virtute ſe primat mentionis in ſupplicationibus aut interinatione ib. n. 18

Remiſſio intra annum non exhibita perit, niſi relenetur ib. num. 19

Remiſſio exhiberi neglecta, grauatur emenda ib. num 20

Remiſſio in quo differat ab abſolutione vel indulgentia ib. num. 21

Remiſſionis varia quaſtiones ib. num. 23

Remorſus facti ſentitur etiam ab iis quae defendere conſtat alium laeſiſſe c. 159. n. 13

Reparatio iniuriarum fit in verbis, id eſt, reuocatione, peregrinatione, honorabili emenda, eleemoſynarum largitione, feneſtris vitreis, impendiis & donariis eccleſiaſticis multis pecuniarijs, & compenſatione c. 13. numero 11

Reperta eaque cognita ſibi vſurpans, furtum committit c. 119 num 1

Reperta nota ſibi ſeruans, punitur arbitrariã ib. numero 2

Reperta reddenda ſunt ſuo domino ib. num. 3

Reperta incognita reddenda Epiſcopo ib. num. 5

Reperta incognita ſeruari poſſunt à repertore paupere ib. num. 6

Repertori proſida cuſtodia, debetur domini benignitas ib. num. 4

Repertus in flagranti crimine, poteſt capi etiam ſine licentia iudicis c. 15. num. 4

Repetundarum crimen non tollitur ſpeciali

abolitione cap. 148. numero 12
Repraſalia, quaſi repradationes dicuntur c. 100. num. 1
rep. aſſaltarum origo & ratio ibid. num. 2
repraſaliarum permiſſio quando ibid. n. 3
repraſalia ſunt permiſſa quando ab extero principe negatur iuſtitia ibid. n. 4
repraſalia non dantur contra iudicem appellationis ibid. n. 5
repraſaliarum litera quatenus iuſta dicantur ibid. n. 6
repraſaliarum permiſſio ex variis authoritatib. ibid. n. 7
repraſaliarum cauſa ib. n. 8. & 9
repraſalia concedantur grauem iacturam paſsis ibid. n. 10
item iacturam plene probantibus ib. n. 11
item vere principum ſubditis ib. n. 12
item principum ſubditis tempore damni illati, ibid. n. 18
repraſalia non dantur contra ſubditum eiusdem principis ibid. n. 20
item contra ſubditum factum poſt dammũ paſſum ibid. n. 19
item contra mulieres, clericos, ſtudentes, ibidem num. 21
item contra legatos ibid. n. 22
item contra euntes ad priuilegiatas nundinas ibid. n. 23
item contra peregrinantes ad loca celebriter ſacra ibid. n. 24
item contra mercatores, naues vi aliqua impulſos ibid. n. 25
item contra perſonaliter citatos ibid. n. 26
repraſaliarum literis vtendi ratio ibid. n. 27
repraſaliarum executio per officiarios principis ibid. num. 28
repraſaliarum ius quibus permiſſum ib. n. 29
repraſalias male impetrantes & abutentes puniuntur quadruplo cum perditione cauſæ & reſolutione omnium bonorum ibid. num. 30. & 31
Reprobare qui ſunt vitæ, opinionis & conuerſationis, iure à teſtimonijs repelluntur cap. 50 num. 28.
Res facto ſit iudicii notoria cap. [illegible] rebus in dubijs propenſiorem eſſe [illegible] ſolutionem, quam ad condemn[illegible] 54. num. 35
rem falſitate corrumpere, furtigen[illegible] num. 1
rem adulterans committit crimen f[illegible] num. 2
res ſuas diuendere cum placeat popul[illegible] gendus eſt c. 134. n. 6
res neceſſarias vendere omnis ne[illegible] nece ſitatis ibid. n. 7
Reſpondens, vide infra in litera V.
Vſus.
Reipublicæ intereſt, prouinciam mal[illegible] bus purgari, vt in quiete permane[illegible] mio num. 3
reipublicæ intereſt delicta puniri, ne[illegible] impunita in proœmio, n. 1
reipublicæ intereſt pœnam facile nec[illegible] ad maleficia temere quisquam pr[illegible] num. 4
reipublicæ vtile eſt, abſentes à quibu[illegible] fendi cap. 24. num. 4
reipublicæ intereſt, vt animaduerta[illegible] leſicos c. 33. n. 19
Reipub. intereſt prouincias à malis [illegible] purgari in proœm. n. 2. & c. 15. n. [illegible]
rempublicam gerere non eſt crimin[illegible] eo gerere, vt diuitiis augeas, videt[illegible] bile c. 83. n. 54
Reſtitutio ex cauſa ſaltem apparen[illegible] admittit purgationẽ abſentiæ inte[illegible] li c. 29. num. 4
reſtitutio bonorum ablatorum eſt fa[illegible] gnito vero q. domino c. 30. n. 10
reſtitutionem duplam aut quadrupli[illegible] pit ſtylus ibid. num. 9
reſtitutio fructuum beneficii ſimoniac[illegible] non eſt facienda canonicis c. 61. n. 37
reſtitutio facienda eſt victo, ſi is cogn[illegible] ſco & pauperi melius, ſi victus ig[illegible] 128. n. 19
reſtitutio in corruptione faciẽda eſt fiſco
Ad reſtitutionem omniũ detrimento[illegible]

...tiose alteri damnum inferens cap. 146.
...n. 1
... si domibus careat, fugamq; dederit, quo ...sitandus c. 13. n. 6
...to competens commodumq; comparitio... ...ompetus à iudice elargiendum ibid. numo... ...8
...relaxandorum sub cautione, quidam ...obnoxii criminibus, quibus debetur pœ... ...duntaxat pecuniaria, ea confessi, & de iis ...milli non relaxantur, ea nec confessi nec ...milli relaxantur, sed præstita cautione. ...oxii sunt criminibus, obqua infertur pœ... ...arbitraria, qua si fuerint levia & gratia ...qua relaxantur, si atrocia & enormia, gra... ...indigna, non relaxantur cap. 20. nu... ...1
...ra admittunt deliberationem super libel... ...criminali c. 21. n. 1
...per libello criminali & inquisitione facta ...ficum ex officio duntaxat, nequaquam ...mittitur deliberatio, & articulorum co... ...ib. n. 2
...nonnunquam cogitur respondere ilico ad ...propria mal ficia ib. n. 3
...in crimine civiliter instituto fruitur singu... ...dilationibus sicuti in materia civili ib. n. 5 ...necessum est, aut per se aut per causidicos, ...exceptiones proponere. 32. n. 1
...in ipso rerum principali cardine, oportet ...cipaliter respondeat ib. n. 2
...quando de socio possit interrogari cap. 35. ...n. 8
...inconfessum, Flandria non adiudicat ...ri t. 38. n. 7
...gno concilio, in Flandria concilio, parui ...cunt rei responsa in certa probatione ib. ...n. 8. & 9
...in tortura confessum delictum negans, re... ...quiri potest ib. n. 12
...in tortura confessus crimen sociale, adse... ...rum proditionem retorqueri potest ibid. ...n. 14
...in tortura crimen agnoscens, à tortura re... ...andus est c. 39. n. 1
reo in tortura non interrogata imprudenter confesso, nulla danda est fides ib. n. 2
rei sæpe ex durissimo cruciatu contra se falsa fatentur ib. n. 4
rei sæpe malunt iniustam mortem occumbere, quam pœnarum tortura sanitiam perpeti ib. num. 5
rei confessio de alterius delicto, tantum ad alterius apprehensionem valet, non ad torturam ibid. n. 6
reus in tortura crimen confessus, postridie eandem confessionem, liber & palam vniuerso senatui iterat ib. n. 7
reus in tortura nihil confessus, liberatus à tortura reducitur ad carcerem c. 40. n. 1
reus in tortura nihil confessus non emergentibus novis indiciis, practicè absolvitur pro quousq;, iuridicè absolvitur plenarie ib. n. 2
rei diffamati opulentia spectanda, in conclusione pecuniaria c. 48. n. 10
rei vltronea confessio plenam probationem efficit c. 49 n. 2
reus alterius criminis quando quis efficitur, consilio & mandato c. 135. n. 5. & 6
Rex aut Princeps bonus, melior est quam lex bona c. 82 n. 40
Reges citra decretum imperatoris bella gerentes sua propria authoritate vtuntur, iure abutuntur c. 82. n. 19
Rigor legum in puniendis criminibus nonnunquam observandus est c. 139. n. 32
Romani nullam punitionem admittunt in facie c. 112. n. 31

S

Sacri canones, sacras leges imitari non dedignantur c. 18. n. 8
sacro loco bona aquè tuta erunt, ac persona cap 108. n. 17
Sacrilegium furtorum execrandissimum cap. 113. n. 1
sacrilegium est triplex, rei sacra de loco sacro, propriè: rei sacra de loco non sacro, impropriè: rei nõ sacra de loco sacro, impropriissime ib. n. 2
sacrilegium aliud proprium & aliud improprium, & eius definitio ib. n. 3

In sacrilegio quantum dicamus sacrum ib.n.4
Sacrilegium proprium punitur, vel laqueo, gladio, igne, aut bestiarum deuoratione ib.n.5
Sacrilegium improprium punitur pecuniaria pœna, vel perpetuo exilio ex iure, laqueo vel gladio ex consuetudinaria lege ib.num.6
Sacrilegium maxime improprium punitur laqueo, vel gladio ib.num.7
Sacrilegii punitio generalis ib.num.8
Sacrilegium quid excusset ib.num.10
Sacrilegii punitio apud Ethnicos ib.n.11.& 12
Sacrilegium apud canonistas quadruplex, eiusque pœna nimis laxa ib.num.14.& 15
Sacrilegus ad legitima testimonia non admittendus c.50.num.19.
Sacrilegus nullam meretur veniam c.111.n.9
Sacrilegus non fruitur loci sacri præsidio ib.n.6
Sacrilegus semel ecclesiæ tutela indignus perpetuo ib.num.17
Sagittariis quid faciendum vt ab aliis periculū arceant, & ipsi crimine vacent c.87.n.2.& 3
Sagittarii ludi quando in Francia priuilegiati c.128.num.29
Saltores qui dicantur c.61.num.102
Saluaguardia punitur capitaliter c.109.n.1.
Saluaguardia quando dicenda est violata ib.n.2
Saluandi materiam præbet reprobatio prior c.51.num.1.
Saluatio reprobationem non minus necessaria ibi. numero 2.
Saluandi testes non calumniandi ib.num.3
Saluantur duo testes, scilicet negando reprobatos esse inimicos, fautores, domesticos, concubinarios, adulteros, infames &c. Testimonia scilicet à loco, quod scilicet contigerit, secreto etiam per domesticos, publico, honesto per quoslibet irreprobabiles, inhonesto etiam per infames. Tempore depositionis quo negabis eos fuisse famulos tuos, meretrices, concubinarios, adulteros, & infames ibid. num.4. 6.7.& 8.
In saluatione obseruandum tempus depositionum ib.num.9.
Saluantur testimonia infantiū de rebus infamiæ patris famulorum, ancillarum & domesticorum de rebus domi & priuatis ib.num.10
Saluisconductum an iudex possit dare c.26.num.1
Saluisconductū conferre, solius principis est
Saluisconductus sic inde iudici, vrgente causa, ex parte vocata conceditur ib.n.3
Saluisconductus à iudice expediri debet prudenti cognitione rerum ac informatione debita ib.num.4.
Saluisconductus interdum non seruatur ib.
Saluisconductus in fraudem & reipublicæ dispendium, à iudice non largitur ib.num.
Saluisconductus etiam iuratus, non seruanti linquenti secundum Bald. ib.num.7.
Sanare & morbos inferre, eiusdem sunt c.61.num.95
Sanctius est impunitum relinqui facinus, quam innocentem damnari c.1.
Sanctus: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris c.10.num.7
Satanas in hoc totum incumbit, vt sit quasi Deus c.61.num.116
Satanas virtutum, bonorum operum, aduersarius infestissimus ib.num.13
Satanas mendax inuenitur & author amat tenebr. loca obscura & sordida
Satellites in violenta periculosaq; malaptura, qui in facto dolo carēt, intitiolūtate, ab homicidio excusantur c.
Scandalum exsurgit ex ludo c.83.n.90
Scelera nunquam manent impunita c.
Scelera perpetrata quæ pœna etiam sequuntur ib.num.19.
Scholarum pauperum institutionis Brugenses c.112.num.59
Scholaris etiam ad Principem de iure pellare potest c.82.num.117
Scientia sola quis punitur c.62.num.11
Scommata lenia nulli iniuriantur c. 9.10.& 12.
Scriba ad principem scribere iussus, non punitur manus amputatione, aut exilio perpetuo c.124.num.16
Scribens falsa ex malitia punitur amputatione manus ib.n.9

falsa ex ignorantia punitur confiscatio-
bonorum ib.n.8
falso inualida non punitur ib.n.9
falsorum punitur exilio, infamia ib.n.3
iniuria, fit malitiosa compositione:
fit cantilenis, libellis, rhythmis, actio-
bus, inuectionibus publicis c.140 n.1
iniuria per quos fuis accusanda ib.n 4
non minus iniuriam facit permissor quã
scriptor ib.n 3
vitians in perniciem ecclesiæ, punitur
perpetuo exilio c.124.n.5
ura, vt iudex miserorum causas iustè iu-
det c.138.n.7
ura sacra pro innocentibus ib.n.15
ura sacra pro viduis & pupillis ib.n. 18
ura sacra pro iuuanda communi plebecu-
la ib.n.22
tauridicè cõmissa reuelans, punitur pœna
falsi c.125.n.19
rum cognitio ad forum non pertinet hu-
manum c.61.n.8
ritus: In materia securitatis, si citatus non
comparuerit, ipsa securitas iudicatur pri-
ma non comparitione, per contumaciã, &c.
c.130.n.14
tatem statuere nolens, in carcerem detru-
ditur, donec eam constituerit ib.n.16
tas quando adiudicatur in curia Flandria
ib.n.17
tatis constitutio in Flandria ib.n.18
tas publica punitur pœna infractori con-
stituta c.109.n.3
tas publica non verbo sed facto violatur
ib.n.4
dubio violata securitatis inhærendum est
verbis ib.n.5
plior de securitate videda insinuatio ib.n.6
itis vbi locum habeat c.63.n.15
itiosi qui sint c.63.n.3
itiosorum pœna qua sit ib.n.3
itionis authoris, qua sit pœna ib.n.6
itiosorum appellatio nulla ib.n.7
itione commissa à tota ciuitate qui sunt ple-
di rei ib.n.12
Seipsum occidentis pœna ex iure c.91.n.1
seipsum occidens & corpus & animam perdit
ib.n.2
seipsos occidentes nulla ratione excusandi ib.n.4
seipsum occidentis pœna ex consuetudine ib.n.6
seipsũ ladẽs, vt alterũ ladẽs multabitur ib.n.10
seipsos occidentes quomodo damnent philosophi
ib.n.12
seipsum occidentis testamentũ an valeat ib.n.13
seipsum occidere tentans an puniendus sit mor-
te ib.n.14
seipsos occidentes ecclesiastico luctu plangendi
ib.n.15
Senatus Romanus, vbi erat Synodus morum,
ludum vt caussam malorum prohibuit c.83
n.107
Senatori grauius peccatur quã priuato c.61.n.2
Senatores sunt pars corporis principis c.62.n.7
Senes deliri à tortura sunt excusabiles c.141.n.5
Senex, alioqui vita moribusq; puris spectabilis,
qui in facto dolo caret, intentione & volun-
tate, ab homicidio commisso excusatur cap.
86.n.31
Sententia: In Flandria nulla est reformatio
sententiæ criminalis, sed bene exilii cap.151.n.5
Sententia diffinitiua ciuilis causa expressionem
non requirit, & quid in Flandria passim re-
ceptum: & quid in magno consilio consue-
tum c.55.n.11.12.& 13
Sententia ex diuersis auctoribus, concernentes
materia rei militaris, selecta, pia, necessaria
scitu præfectis, & subditis militibus c.66.nu-
mero 157
Sepulchri violati punitio varia c.192.n.1
sepulchri violati pœna apud canones nulla in-
uenitur ib.n.7
sepulchralia diripiens, quasi sacrilegus est ibid.
numero 4

Cætera vide supra in litera D. in ver.
Domus direpta.

Seruire volens per substitutum, semper debet
seruire per eiusdem conditionis hominem c.
66.n.68
Seruũ publicũ censum cõiiciendus est in carce-
rem, vsq; ad restitutionem eiusdem c.117.n.3

Seruus qui, quum posset nō defendit dominum, punitur vltimo supplicio c.80. num 8
Seruus conductus à domino est defendendus in periculo ib.num.36
Seruus tenetur defendere dominum suum ibid. numero 37
Sigillator falsarius punitur exilio, infamia ca. 124.num.4
Sigillum falsè effingens, punitur amputatione manus ib.num.12
Signa manifesti, certique ac occulti, & incerti adulterii c.92.num.4
Signis homicidium committitur &c.c.72.num. 1.2.3.& 4
Simonia crimen, nulli à tortura patrocinium prabet c.41.num.9
Simonia quid c.61.num.62
Simonia vitio, nostris temporibus multi illaqueati ib.num.65
Simoniam non dicitur committere Papa, beneficia vel dignitates accepta pecunia conferens ib.num.67
Simonia vnde nominis originem traxit ib.n.70
Simonia & iure diuino & humano damnata ib.num.72
Simonia trip'ex, remiss.ib.num.73
In simoniacos variè, idq; arbitrarie animaduertitur per iudicē ecclesiasticum, remiss.ib.n.63
Simoniacus quis sit ib.num.64
Simoniacorum exitus terribiles, remissius ibid. numero 71
Simoniacus nullam potest in ea ecclesia offerre victimam Deo gratam ib.num.75
Simoniace adeptorum beneficiorum fructus cui restituendi ib.num.74
Simpliciter & de plano quando proceditur cap. 3.num.3
Socius qualis quisque sit, talis socio delectabitur c.20.num.6
Socius in tortura confessus crimen sociale, ad sociorum proditionem retorqueri potest c.38. numero 14
Socii criminum ad legitima testimonia non admittendi c.50.num.14
Sodomiticum crimen grauissimum venereorum est cap.98.numero 1
Sodomiticum crimen natura prorsus est [illegible] rium ib.num.1
Sodomitici criminis species tres ib.num.4
Sodomitici criminis species est prima, [illegible] secum venere abutitur: secunda [illegible] venere abutitur cum alijs in sexu eodem diuerso: tertia cum quis venere abutitur brutis ib.num.5.7.& 15
Sodomitici criminis prima speciei pœna [illegible] numero 6
Abusus veneris in eodem genere masculino num. 7. veneris in eodem sexu fœmineo, veneris in sexu diuerso ib.n.8.& 9
Sodomitici criminis pœna ib.n.12
In sodomiticis non requiritur seminis emissio numero 16
In sodomiticis punitur voluntas proxima effectui ib.num.17
In sodomiticis sunt notanda quinque, criminis mortalium procliuitas, criminis detestabilitas, pœnarum enormitas, iuris tollendi planatio, & Paruli nuda detectio ib.n.19
causa communis procliuitatis in sodomia numero 20
Sodomitcorum detestabilitas c.98.n.21
ob sodomitica inferuntur nobis fames, bella, terræmotus, inundationes, &c. ib.n.22
Sodomiticorū testamenta an rata sint ib.n.23
Sodomiticū an faciat separationem tori ib.n.24
Sodomiticis cur tam enormis pœna infligatur iura tam tecte sodomitica nominent, & eius tam aperte sodomitica explicet ib.num. 25.26.& 27
Sodomiticus est congressus cum infidelibus [illegible] numero 28
Sodomiticus etiam est congressus cum [illegible] ib.num.30
Sodoma in cælum clamat ib.num.3
Solicitans alterius vxorem ad adulterium, punitur exilio c.91.num.42
Solicitatores à fide testimonio ferendo [illegible] sunt c.50.n.11
Somnus delictum excusat c.32.n.6
Sordes eiciens in viam publicam, quibus [illegible]

...ionem effundit, punitur duplo in viam pri...
...nem non est puniendus c.145.n.1
...res à testimonio reiciuntur c. 50. n. 18
...gus ad legitima testimonia non admitten...
...dus c. 50. n. 19
...legi hostes humanæ salutis, & humani ge...
...ris inimici credendi sunt c.61.n.81
...legus propriè quis dicatur ib. n. 82
...legi quare dæmonis opera se à publicè insti...
...tio manibus non eripiunt admortem emitté...
...dam ib.n.125
...legi suis superstitionibus fidem asserturi, fu...
...tura pronuntiant ib. n. 100
...legorum professio duplex, tacita & expres...
...sa, solennis, publica & privata ib. n.109
...legi, hiq; similes alii, vbi conueniri soleant ib.n.118
...legi quibus, signis, instrumentis, mixturis, compositionibus, ligaturis, characteribus, fi...
...guris, vtuntur ib. n. 124
...legi furem commonstrantes, magis quam muriantur c. 138. n. 25
...legium quid sit generaliter sumpto vocabu...
...lo c.61.n.80. & 86
...legia plerunque sub falsa religionis imagine ...
...ri consueuerunt c. 61. n 82
...legium vnde vocabulum duxit ib. n.84
...legia per quos fuerint prius inuenta ib. n.85
...legiorum diuersa species, diuinatoria, amatoria, & venefica ib.n.86
...legia quibus locis, quibus ve temporibus fieri consueuerunt ib. n. 117
...legia vbi plerunq; fiant ib. n.119
...legia cur nocte potius, quam interdiu fiant ib.n.123
...legium occidens vt homicida morte multatur, & vt sortilegus igne cõburitur c.73.n.1
...legium impediens conceptum aut partum incendio absumitur ib.n.2
...ficatio ab ipso patiente nascatur c.37. n. 8
...ritualia & tẽporalia hodie exponuntur venalia c.61.n.66
...liati armigeri milites ve omnis generis ab hostibus insuste bellantibus, contra ipsos vi bonorum raptorum agere possunt c. 82. n.128
...politus patientes nauf agium sunt excommunicati c.110.n.68
Sponsæ permittitur occidere mœchantem cum sponsa sua c.80.n.31
Sponsus sponsam rapiens quomodo puniẽdus cap. 97 n 18
Statutorum verba ad literam sunt obseruanda c.77.n.38
Stipendarii milites principum priuilegiati cap. 100.n.6
Stipendium potest pro parte solui militib. in pecunia, & pro alia parte in panno c.83.n.46
Stipendia militũ pedestriũ officiariorũ ib.n.131
Stipendia militum pedestrium famulantiũ ib.
Stipẽdia militum equestrium imperantium ib.
Stipendia militum equestrium famulantiũ ib.
Stipẽdia militum classiariorum vel naualium in mari pugnantium ib.
Stipendiariis quod debetur an possit peti per eorũ creditores, & quãdo & quomodo, ib.n.159
Studẽtes in Academiis sunt principum priuilegiati c.100.n.14
studentium subsidiarii bedelli, sunt priuilegiati principum ib.n.15
Stuprum capitalium & publicorum criminum c. 60.n.1
stuprum quid c.94.n.1. & 2
stuprum est duplex, volũtarium & violentum ib.n.3
stuprum volũtarium quod dicatur, & quomodo puniendum ib.n.4
stuprum violẽtum quid sit, & quomodo puniatur ib.n.5
stuprator cogẽdus, vt ducat stupratam in vxorem, vel stuprata de tote prouideat ib.n.6
stuprans impuberem damnatur exilio ibid.n.8

Cætera require, infra in litera V. in verb. Virgo.

Subditus quis dicatur, etiam ratione delicti c. 8.n.5
subditi principum qui verè sint c.100.n.13
subditi principum priuilegiati quinam sint ib. n.14.15.16. & 17
subditum suum castigans non peccat, si castigãdi limitem non transiliat c.143.n.1

Substitutus debet esse præditus bonis moribus, scientia & peritia eruditus c. 81. n. 25
Summarie quando procceditur cap. 3. n. 4
Summo Pontifici, vel Principi, non omne quod licet, decorum foret cap. 82. num. 111
Summus Pontifex, nec princeps non potest sine caussa mandare alicui, aut etiam laico vt det rem alteri c. 82. n. 122
Supplicationibus mensium virtute remissionis se privat c. 149. n. 18
Supplicium vltimum, mortem interpretamur, cap. 61. n. 15
Supplicii genus apud Germanos non infrequens Raeybracken c. 153. num. 42
Supplicia in triremibus vsitata ibid. n. 79
vt Supplicia diuersa diuersis criminibus adhibeantur, æquum est c. 159. n. 23
Suspicionib. nemo morte cõdemnãdus c. 76. n. 25
suspecti se purgabit iuramẽto veritatis c. 44. n. 3

T

TAbula ex Taxillorum lusu criminum emanantium c. 83. n. 112
Tegulariis quid faciendum, vt ab aliis periculum arceant, & ipsi crimine vacent c. 87. n. 1
Telonarii fideles nõ debent esse odibiles c. 101. n. 14
telonarii à Principe sunt defendendi c. 101. n. 15
telonarii Rupelmundani spoliati exemplum c. 101. num. 17
Templa quando violantur cap. 108. num. 2
templorum violatio diuina maiestatis est offensio ib. num. 1
templi violatoribus, qua pœna de iure canonico & ciuili ib. num. 34. & 35
tempus depositionum in saluatione obseruandum c. 31. num. 9
tempus nostrum est, cetera omnia alienа, cap. 83. num. 101
tempore belli in exercitu docti & deuoti concionatores diebus dominicis, & festis principalibus doceant milites faciendа & vitanda ib. num. 127
temporalia, vide supra in litera S. in verticul. Spiritualia.
terminus bellum nõ caret synonymis c. 82. n. 136
Terminus: In crimine termini amoti cuiusli-
citum est accusare c. 129. n. 9
terminos euellens vel transponens, quid sit c. 129. n. 1 cum seq.
terminos euellens vel transponens fustibus mitti ib. n. 1. & 2
Territio leuis, nunquam habenda pro tormento c. 54. n. 23
territio leuis & extra torturæ locum sufficiens est ib. n. 24
Testamenta vel codicillos comburens, qui primens vel occultãs, punitur pœna falsi, & restitutione damnorum c. 126. n. 1
Testis vnus integer & sufficiens, omni exceptione maior, ex visis deponens, alium sufficientem scientiæ causam reddens, sufficium sufficiens ad capiendum, imprimendum, & tormẽtis subdendũ effectu
testis vnus super minis ad inquirendum ib. num. 20
testis vnus fide dignus de veritate deponens facit indicium ad torturam c. 36. n. 15
testis vnus efficit indicium ad torturam, si deponens, quando alia circunstantia obsistunt ib. n. 17
testis falsum testimonium dicens, non punitur de eo in foro contentioso, sed tantum damno contingente ex illo, & pœna quens, de delicto & omni exitu delicti c. 83. n. 129
testis falsidicus tres ladit: Deum, iudicem, & censem, ob qua trifaria sit pœna imposita c. 70. n. 2. & c. 121. n. 7
testis falsus punitur ciuiliter vel criminaliter 123 n. 4
testis falsus ad mortem alterius, punitur talionaliter ib. n. 5
testis falsus coram commissario punitur arbitrarie ib. n. 6
testis veritatem rogatam, subticès punitur pœna falsi c. 126. n. 5
testis corrupti punitio c. 132. num. 4
testis duo ad fama probationem, aut hortatu angelica sufficiunt. c. 9. n. 13
testes duo fide digni efficiunt indicium ad torturam c. 36. num. 14

...ius irreprobabiles plenam probationem ...ciunt c.49.num.1

...citati comparere recusantes, vt corrupti ...falsi habendi sunt c.48.num.7

...us qui ad legitimos testimonia non admittuntur c.50.num.1.cum seq.per tot

...quomodo & testimonia soluuntur c.51.numero 3.4.6.7.& 8

...sum numerus ad probandum infamiam c. ...num.11

...bus discrepantibus constanter in depositionibus subinde confrontatio exercenda cap. 47.num 3

...bus ratione probantibus potius credendum, quam alijs ratione nil probantibus cap. 77. numero 17

...monium populi quomodo intelligitur cap.11 numero 4

...monij gratia qui precio corrupti sunt, ad legitima testimonia non admittendi cap. 50. numero 21

...monia qua saluantur c.1.num.10

Timor leuiculus non inualidam facit malefici confessionem c.54.num.21

Thesaurarius publicus studioquadam in ratione subticens, punitur quadruplo & exilio c. 17.numero 6

Thesaurarius belli habens pecuniam soluendi stipendiarijs, nec soluens, sic vt stipendiarij pecunias in vsuram accipient, obligatur omnes vsuras & omnia damna, qua incurrunt causa negligentia restituere c.83.n.40

Torquendi ratio consistit in arbitrio iudicis c. 37.num.1

Torquendi nec minis nec persuasionibus ad confessionem adigendi sunt c.37.num.4

Torquendus nemo sine indicijs prauijs ibidem numero 11

Torquendi cum multi sunt, quis ordo seruandus, per exempla ib.num.14

Torquendis patre & filio: vxore & marito, quis ordo habendus ib.num.15.& 16

Tortura. Non interrogatus pedes ligato, nequaquam tortura subijcitur c 35.num.6

Tortura pij commouentur iudices c.37.num.2

In tortura quanam indicia sint expendenda ibi. numero 3

In tortura affectuum clamores non magnifaciendi ibid. num.4

tortura infligenda, circa corporis grauem lasionem ib.num.5

In tortura spectandus patientis respondendi modus & ordo ib.num.6

tortura ex ordinatione & mandato iudicis inferuntur ib.num.19

In tortura omnia prudenter admonenda, ne quod hinc oriatur periculum ib.num.21

tortura etiam virgis felicissimè exercebitur ib. num.22

tortura quando reperitur sine nouo indicio cap. 140.num.3

tortura summa aut sufficientia, in indicijs prudentia consistit ib.num.4

In tortura confessus crimen sociale, ad sociorum proditionem retorqueri potest ib.num.14

In tortura alijs rius proditi possunt comprehendi, non autē ob id torqueri nisi &c. r. 140.n.15

Ad torturam liberi procedendum tardius ibid. numero 16

tortura vehementia reum interimens aut mutilans, homicidij aut mutilationis suspicionem incidit ib.num.18

Authoris prænonitio ante torturam latronum ibid.num.19

tortura quanis criminum purgat indicia c. 40. numero 3

A tortura qui excusantur c.41.n.1.2.3.4.5.& 6

A tortura quibus casibus nemo excusatur ibi. num.7.8.9.10 11.& 12 (n.17

tormentorū genera ex iure per solos fures c.37.

tormentorum genera plaraque inusitata, varia ib.num.18

tormenta nostra ætate passim fere recepta, minus q; perniciosa ib.n.20

tormentorum quorundam reprobatio c.38.n.13

tortus semel non ob idem delictum retorquendus c.38.num.1

tortus ad torturam repetitur, nouis emergentibus indicijs ib.num.2.

Reliqua habes supra in litera Q in versicul. Quæstio.

Tanieb de vitando punitum gladio & confiscatione bonorum c. 74. num. 1

Cetera vide infra in litera V, in verbo. Venenum.

Transigere cum reo qui domini & officiarii possunt, sed non remittere c. 149. n. 2. & 3

transigi minus vis est efficax, vt remissio ib. n. 4

trepidatio an faciat indicium ad torturam cap. 36. num. 26

Tribunalibus contendentibus, quis vsus dominis de Concilio cap. 31. num. 18

Tributum signum subiectionis est cap 101. n. 11

Tributa male à Iudais accipit Princeps pro licentia mutuandi ad vsuras c. 82. n. 76

Triremium varia nomenclatura c. 133. n. 2

ad Triremes qui damnandi sint c. 153. n. 10. 11. & 12

Triremes multi plus timent quam mortis supplicium ibi. n. 37

ad Triremes quidam damnati illinc liberari recusant c. 153. n. 46

ad Triremes qui sint condemnandi ad tempus ibid. n. 66

Triremis qualibet peculiarem habet popinam cap. 133. n. 75

Turbam siue plebem decem faciunt cap. 1. n. 5.

Tutor à legitimo testimonio ferendo reiicitur c. 50. num. 12

tutoribus permittitur defendere filiam aut virginem pupillam contra raptores c. 80. n. 21

tutor stuprans pupillam suam punitur exilio & confiscatione cap. 94. num. 9

tutor & receptor iustitiam falsis labefactans c. 158. n. 16

Tuti qui non sint in locis sacris c. 108. n. 2. cum seq. per totum.

V.

VAcillatio an faciat indicium ad torturam c. 36. n. 26

Vagabundus quis dicatur c. 31. n. 15

vagabundorum nulla fit remissio ibid. n. 9

vagabundi vbilibet possunt conueniri & puniri ibid. num. 10

Vagabundis nebulonibus cur & quando agri passim opplentur cap. 133. num. 20. & 21

Vagabundorum vita miserrima ibid. n.

Validiores artibus constringendi sunt de bus c. 17. n. 7

Variatio an faciat indicium ad tortur 36. num. 26

Vbi te inuenero ibi te iudicabo c. 33. n. 14

Vectigalia illicitè exigens vim publicam mittit c. 101. n. 1

vectigalia poscentes ab ecclesiasticis excom nicantur ibid. n. 9

vectigalia non soluere principi, an liceat in conscientia ibid. n. 10

vendens quicquam iniustum scienter, aut pondere, punitur dupli restitutio relegatione c. 125. n. 7

vendens iniquas mensuras aut pondera, restitutione damni ibid. n. 9

vendens aurichalcum pro auro, electrum gento, & falsificatos pannos, mon suo opificio, & merce priuandus ibid. ro 13. & 14

vendere res sunt an & quando quis cog cap. 134. num. 6. & 7

Venefici ad legitima testimonia non admit di cap. 50. num. 19

Veneficium & adulterium sunt cohaeren cap. 97. n. 118

veneno occidens punitur & gladio & co tione bonorum c. 74. n. 1

venenum triplex, ex sui natura malum, fal mistum salubre, ex sui natura nocium eiuumq; semper permanens, & malitio perimendum confectum ibid. n. 3. 4. & 5

venenum primum, secundum & tertium, aut nullis permittitur ibid. n. 6. & 7

veneno faciens abortum fœtus nondum v punitur capitaliter & extraordinari num. 7. 9. & 10

Venia maior vbi est, ibi est maior delictor pia c. 67. n. 24

Venia spe nemo delinquere debet, ib. n. 21

Venti validi & tempestates, quando exc à comparitione c. 25. n. 13

Verbere vno plura inflictans vulnera, quo puniendus c. 79. num. 5

...si duo de populi conſtitu pugnarint, bona ...ati verbis potius credendum c. 76. nu... 19
...quæ ſint blaſphemia c. 138. num. 15
...blaſphemiæ rara eſt punitio ibid. nu... 16
...ratio qua vtuntur condemnati ad tri... c. 153. n. 69
...ſemeritus in pellendis ciuib. inutilibus ...113. n. 27
...das conſuetudinem faciunt c. 98. n. 6
...exercitus qualiter puniantur c. 134. ...m. 8
...ſua alimenta eorum qui ſunt condemna... ...ad triremes c. 153. num. 71
...cum pupillis iuſtitia patrocinium implo... ...c. 158. num. 17
...cum pupillis à mundana iuſtitia neglecta ...158. n. 19
...concordia Deus diligit c. 82 n. 137
...manus iniectio in officiarium aut exe... ...rem quando punienda cap. 15. num. 29
...inducias non miles, furto punitur qua... ...plo, & infamia: miles vero punitur ca... ...liter c. 110. n. 1. 4. & 5
...inducias hoſtem ladendo vel cædendo ...itur pugno: hoſtem occidendo, capitaliter ...id. n. 2. 3. 6. & 7.
...ſepulcrum punitur pœna xx. librarum ...in vſum fiſci c. 66. n. 51
...ia etiam adhibetur quandoq; in ludo c. ...n. 93
...iuramento ſtatur contra ſtuprantem ...94. n. 12
...em impuberem ſtuprare conans damna... ...exilio ibid. n. 8
...em in lupanari vi conſtuprans, non puni... ...criminaliter c. 97. n. 11
...unt cur magis idoneæ ſint ad maleficia quã ...rupta remiſſius c. 61. n. 140
...virtutes ſua præmia habent, ita vitia ſuas ...nas, quas infert Deus c. 159. n. 1
...publica capitalium & publicorũ criminum ...60. n. 1
...publica ſit vbilibet locorum c. 99. n. 1
vis publica ſit immiſſione armorum vel oppreſſione ibid. n. 2. & 10
vis publica ſit cogendo ad damnoſa promittendo vel faciendo ibid. n. 3
vis publica ſit violenta adductione ibidem, numero 4
vis publica ſit violenta retardatione à iuſtitia, ibid. num. 5. & 7
vis publica ſit cogendo iudicem ad iniquam ſententiam ibid. n. 6
vis publica ſit milites congregando pro oppreſſione alterius ibid. n. 8
vis publica ſit infractione oſtiorum vel feneſtrarum ibid. n. 9
vis publica ſi ſit cum armis citra occaſionem, punitur exilio & confiſcatione: cum læſione vel morte, punitur vt iuris eſt ibid. numero 12. & 13
vis publica fit etiam in teloniis, vectigalibus, tributis, pedagiis & ſimilibus, vel male inſtituendis vel exigendis c. 101. n. 1
vis publica inſtitutione fit bifariam & coactè inuitis patientibus, & cum conſenſu patientium ibid. n. 2
vis publica coacta, permiſſa, ſed conceſſa punitur capitaliter, & 50. libr. auri ibidem, numero 3. & 4.
vis publica per exigentiam à non debentibus punitur capitaliter ibid. n. 6
vis publica per exigentiam pluris inſtitutione punitur vel duplo vel quadruplo ibidem numero 6
vis priuata quid ſit c. 100. n. 1
vis priuata committitur quando creditor debitorem ad ſolutionem compellit ibidem, numero 2
vis priuata committitur quando quis naufragantium bona iecta eripit ibid. num. 3
vis priuata committitur quando quis in incendio quid ſpoliat ibid. n. 4
vis priuata committitur quando quis copiis aliquem è poſſeſſione pellit ibid. num. 5
vis priuata committitur quando quis alterius ſponſam vel filiam detinet ibid. n. 7
vis priuata punitur ex tertia parte bonorum,

Vsfonia & inhabilitate ad quæsis officia publica ibid. num. 8

Vsi primata ex iure canonico punitur tertia parte bonorum ibi. n. 10

Vim passus ab altero, bonorum causa se defendere potest subito ipso momento & quousq; etiam tempore futuro c. 78. n. 9

Vi expulsus sua possessione, sine armis contra expulsorem agere potest ciuiliter: si cum armis, agere potest criminaliter c. 99. n. 14. & 15

Vi retinens aliquem aut ladendum aut interimendum, eodem crimine cum ladente aut interimente inuoluitur c. 77. n. 8

Viri ecclesiastici bellis gerendis inidonei c. 82. num. 13

Vita: Quos ad vitæ decora, domestica laudis exempla non prouocant, correctionis saltem medicina compellat, in proœmio numero 10

Vita turpis agitur propter ludum cap. 83. numero 106

vitæ bonæ fama, & conuersationis, qui ex caritate & non ex odii fomite procedit, denunciare admittitur c. 6. n. 7

vitæ ac capiti cuncta posthabenda cap. 52. numero 5

vita in discrimine quando quis constituitur cap. 88. num. 5

vitam adimere cuius sit c. 68. num. 3

Volenti capere debitorem licet telo resistentem occidere & eius procuratori cap. 28. numero 10

Voluntas quando pro facto punitur, cap. 67. numero 13

voluntas non statim pro facto puniunda ob triplicem causam ibi. n. 19

Voluntas delicti ne pœna quidem caret cap. 159. num. 18

Voluptuarii ciues sunt telluris inutile pondus cap. 128. num. 26

Vsura sit ex ludis c. 83. n. 88

Vsurariorum bonorum administratio reseruatur episcopo distribuenda piis vsibus cap. 61. num. 79

Vsus procedendi in magno consilio contra respondentem pede ligato c. 86. n. 1

Vsus procedendi in consilio Laudri... mero 2

Vsus prædas singulas singulis permit... num. 10

Vulnus. Qui aliquem vulnerauerit, multa damnabitur, qui vero eum... derit, is homicidii crimine tenebitur... num. 29

vulnerum quæ letalia & quæ non letal... num. 21

Vulnerans seipsum quasi alteri vulnus... punitur c. 90. n. 10

vulneratus tantum moriens, quando... net vulnerantem crimine homicidii... num. 2

vulnerans letaliter & moriens vel sua... tia, malo regimine, concubitu vene... potatione, mala custodia, medicum... chirurgorum inobedientia, vel... aut potu, suiipsius homicida est, & ... torem ab homicidii crimine liberat... num. 19

Vxor an & quando possit facere eleem... sina consensu mariti? & si facit ... test, an ne furtum committat? c. 1...

Vxor an possit commodare, sine con... riti? remissiue ib. n. 72

Vxor an possit litigare, sine consensu ma... missiue ibid. n. 74

Vxor an possit compromittere, sine con... riti? remissiue ibid. n. 75

Vxor an possit alienare, quod prohibi... lienari? remissiue ibid. n. 77

Vxor & maritus quãdo sunt extorquã... ordo seruandus cap. 37. num. 16

vxor à fideli testimonio ferendo reiicitur... num. 9

vxor propter adulterium priuanda... bonis paraphernalibus c. 80. num. 34

vxor potest occidere adulteram maritu... non maritum ibi. n. 23. & 28

vxor marito furans & cum mœcho fu... punitur exilio, vel arbitraria cap. ... ro 45.

Vxoris adulterium dissimulauit Antro...

...lius Imperator cap. 91. num. 121
...ancularium adulterium, per maritum ...ſſ deferendum iudici c. 92. num. 3
... alterius ad adulterium ſolicitans pu... exilio c. 91. n. 41
... caſtigans non peccat, ſi caſtigandi li... non tranſiliat c. 143. n. 1
... mermiter caſtigans à magiſtratu pu... duibid. n. 6

Vxorum pluralitas & communitas apud plerasque nationes licita. c. 92. n. 122. & 123
Vxorum proſtitutio apud aliquot nationes recepta c. 92. num. 124.

Z.

ZOdomia capitalium & publicorum criminum cap. 60. num. 1.

...tris rerum Criminalium D. IODOCI DAMHOVDERII Brugenſis, ...diſſ. ac Iureconſulti doctiſs. de Iure haud male meriti, finit feliciter.

Vt vino vendibili, iuxta prouerbium, non opus eſt ſuſpenſa hedera: ſic nec vtile hoc opus eget commendatione: ipſum enim ſeſe oſtendit l. 1. ff. de reſt. in integ.

FINIS.

SENTENTIÆ SELECTÆ

PERTINENTES AD

MATERIAM PRAXIOS RERVM CRIMINALIVM, ET ALIARVM PARTIVM IVRIS SCIENTIARVMQVE;

Ex variis authoribus in classes ordine alphabetico dictionum digestæ:

AVCTORE

CLARISS. VIRO, DOMINO IODOCO DAMHOVERIO, *Brugensi, Equite aurato, Iuris vtriusque Doctore, quondam Cæsareo, nunc Hispaniarum Regis Philippi Consiliario, atque eiusdem Regis per totam Belgiam Financiarum Commissario.*

Nunc primùm in lucem editæ.

ANNO MDCI.

ANTVERPIÆ,

Typis viduæ & hæredum IOAN. BELLERI, sub insigni Aquilæ aureæ.

Cum priuilegio Sacr. Cæs. Maiestatis ad decennium.

AD LECTOREM CANDIDVM Præfatio.

IN fine operis quod conſcripſi de *Praxi rerum criminalium*, placuit ſubiungere ſelectas Sententias, pertinentes ad materiam iuris, & ideo verſantib. in foro, & ad tribunalia breuitate valde vtiles. Quoniã compendii loco legentibus eſſe poſſunt, ad memoriam faciles plurima tempeſtiuè ſuggerunt. Equidem plurimas ſententias ex variis iuris, aliarumque ſcientiarum authoribus multiplici lectione iam olim collegi, vt hinc locos Communes facere poſſem: ſed propter varias occupationes incœpto deſiſtere ſum coactus; res tamen multis ſtudioſis innotuit: qui cum intelligerent animo me alieno eſſe ab operis conſummatione propter negotia, ſummopere cogitare cœperunt, vt nulli labori parcerem, & horis ſucceſſiuis materiam digererem, ac in claſſes ederẽ. Cæterum res viſa eſt prolixior quã à me cito expediretur & iam à multis in iure attentata eſt, vt hęc mea lucubratio etiam ſuperflua videri poſſit, & forſan ſpem multorũ falleret. Quoniam minorem frugẽ adferret, quã ipſi ſperarẽt. Attamẽ ne quotidianis precib. votiſq; ſtudioſorum, & quorundã meorum amicorũ deeſſem, volui *Sententias*

ſuis locis diſtinctas, claſſibus & matriculis ordinatas lucē edere, vt ſubterfugiam moleſtias exoptantium ctionem mearū lucubrationum. Conatum vero tal feci, vt ordine alphabetico, qui multis authoribus pr batus eſt, nomina diſponam, & his tanquam vexillis ſtatione ſubiiciam ſententias, quæ deſcriptionem, de nitionem, differentiā, adiacens, cauſas aliquas, empl ſim, pulchrè dictū aut gratam contrarietatē paucis e primunt: interpoſui interdū verſum vel partitionem, ſic tædiū legendi tollerē, & ſimilitudinē cum præm ſententia. Laboris plurimū fuit in ſeligēdo, & digerē nā Chiliades Eraſmi, quāuis magnas, hæ meę collect nes lōge ſuperabāt, niſi fuiſſent reciſæ. Itaq; ſubleua rus faſces bonorū lectorū, exemi optimas, neceſſari cōmuneſq; ſentētias, quas hoc opuſculo in medium promo. Nec dubito quin plurimū *Commentarius Rerum minalium* illuſtrabitur hoc meo labore, qui ſimul etiā ſeruire poteſt alias partes iuris legentib. Non enim lum ea, quæ ad criminalia ſpectant profero; ſed etiā q ad literas humaniores, & ciuiles actiones. Cogitauer in calce ante elenchum operis has collectiones ſubt xere: verum conſiderans rationem coagmentationis, ne mēbra olim vnita diuellerē, malui ſeorſim in fine iungere, vt liberum cōmeatum illi quolibet concede Si Lectori placet, in fine Rerum criminaliū locum ob neat: ſin minus, proprio arbitrio locū ſibi deliget. Va

IND

INDEX VEL ELENCHVS OMNIVM NOTABILIVM DICTIONVM, DE QVIBVS IVXTA iuris formam Sententiæ memorabiles, ordine Alphabetico in hoc opere exponuntur.

Abbas Pag. 1
Abnegare ibidem.
Abolitio ibid.
Abominatio ib.
Abortiuus ib.
Abscindens ib.
Absolutio ib.
Abstinentia 2
Absens ib.
Abusio ib.
Acceptio 3
Accidia ib.
Accidens ib.
Accusare. Accusatio 4
Acquisitio ib.
Actio. Actor ib.
Actus ib.
Administratio ib.
Admissio 5
Admonitio ib.
Adolescentia ib.
Adoptio ib.
Adurbia ib.
Aduersarius ib.
Adulator ib.
Adulatio 6
Adulterium ib.
Aduocatus 7
Affiata ib.
Affis ib.
Affirmare. Negare ib.
Agellio 8
Agma ib.
Agmare ib.
Alienatio ib.
Alienabile ib.
Alimenta ib.
Allegare ib.
Alluſio ib.
Alluuio ib.
Alternatiua ib.
Ambitio 9
Amicitia 10
Amicus ib.
Amicus malus 12
Amiſsio ib.
Amor ib.
Amor Dei 13
Amor patriæ ib.
Amor parentum 14
Amor ſui ib.
Amor coniugalis ib.
Amor proximi ib.
Amor meretricius 15
Amor ſeruilis ib.
Ampliatio ib.
Animus ib.
Antiquior 16
Appellatio ib.
Approbare ib.
Arbiter ib.
Archiuum ib.
Ars 17
Aſſertio ib.
Attentatum ib.
Auaritia ib.
Auarus ib.
Audacia 18
Augmentum ib.
Authoritas ib.
Auxilium ib.
Annitus 19
Baſtardus ib.
Baptiſmus ib.
Beatitudo ib.
Bellum ib.
Benedictio 20
Beneficientia ib.
Beneficium ib.
Benefacere ib.
Benignitas ib.
Blaſphemia ib.
Bonus ib.
Calor 21
Calumnia ib.
Cardinalis ib.
Caſtitas ib.
Caſtrum ib.
Catholicus ib.
Cauſa ib.
Cautum ib.
Cautela 22
Cenſus ib.
Cenſura ib.
Ceremonia ib.
Certum ib.
Citatus ib.
Ciuitas ib.
Caritas ib.
Claues 23
Clauſula ib.
Clementia ib.

Clericus 23
Coactus 24
Cœtus ib.
Cogitatio ib.
Cognitio ib.
Collegium ib.
Commodum ib.
Communio ib.
Communitas 25
Compensatio ib.
Compositio ib.
Compositor ib.
Compromissarius ib.
Compromissum ib.
Concessum 26
Concilium ib.
Concordia ib.
Concupiscentia ib.
Condemnatio ib.
Condemnatus 27
Condemnare ib.
Conditio ib.
Conductor ib.
Conductio ib.
Confessio ib.
Confessum 29
Confirmatio ib.
Confusio ib.
Congregatio ib.
Coniectura ib.
Coniuges ib.
Coniunctio 30
Conscientia ib.
Consensus ib.
Consequens ib.
Conseruare ib.
Consilium 31
Consiliarius 2
Consistorium ib.
Consors ib.
Conspirator ib.
Constantia 33
Constitutio ib.
Consuetudo ib.
Contentio 35
Contemptus ib.
Contentio 36
Continentia ib.
Contractus ib.
Contradictio ib.
Contrarietas 37
Contritio ib.
Contumax ib.
Conuentio 38
Conuentus ib.
Conuenire ib.
Conuersatio ib.
Conuersio ib.
Conuersus ib.
Conuictus ib.
Conuiuium ib.
Correctio ib.
Correptio ib.
Creatura 39
Crudelitas ib.
Credere ib.
Criminatio ib.
Crimen ib.
Credulitas ib.
Crudelis ib.
Crudelius 40
Culpa ib.
Cupiditas ib.
Cura ib.
Curator ib.
Curia ib.
Curiositas 40
Dare ib.
Damnari ib.
Damnum ib.
Deceptio ib.
Deceptor 41
Deceptus 2
Decima ib.
Decretum ib.
Declinatio 43
Delectabile ib.
Delectatio ib.
Delegatio ib.
Delictum 45
Damon ib.
Denunciatio 46
Depositio ib.
Deportatus ib.
Desiderium ib.
Desinentia 47
Desinere ib.
Desperatio ib.
Detractio ib.
Detrahere ib.
Deus 48
Deuotio ib.
Diabolus ib.
Difficilis ib.
Diffidentia ib.
Diffinitio ib.
Digestio ib.
Dignitas. Dignus ib.
Dilectio 49
Diligentia ib.
Disceptatio ib.
Disciplina ib.
Disciplina rei militaris ib.
Discordia ib.
Discretio ib.
Dispensatio ib.
Dispositio ib.
Disputatio ib.
Dissensio ib.
Dissimulatio 50
Distinctio ib.
Diuinatio ib.
Diuinum 50
Diues ib.
Diuitiæ ib.
Docilitas 51
Doctor ib.
Doctrina. Dolor ib.
Dolus ib.
Domesticus ib.
Domicilium ib.
Dominium ib.
Domus. Dominus ib.
Donatio ib.
Dos. ib.

Excommunicatio 48
Excusatio ib.
Excusator 49
Excusare ib.
Executio ib.
Executor ib.
Experientia ib.
Expertus 50
Exemplum ib.
Exercitium ib.
Exorbitantia ib.
Exprobratio ib.
Extremum ib.

FAbula ib.
Fabri ib.
Facetia 51
Facilitas ib.
Factio ib.
Factum ib.
Fallitus ib.
Falsitas ib.
Falsum 52
Fama ib.
Fames ib.
Familia ib.
Familiaritas ib.
Fatum ib.
Fauor 53
Feudum ib.
Fictio ib.
Fides ib.
Fienda 54
Fideicommissum ib.
Fideiussio ib.
Fideiussor ib.
Fiducia ib.
Figura ib.
Filius ib.
Finis ib.
Firmitas 55
Fiscus ib.
Felicitas ib.
Fœmina ib.
Ferula 56
Festinantia ib.
Fœnus ib.
Fœnerator ib.
Fœnerare 60
Fœnerari ib.
Forma ib.
Fornicatio 57
Fornicari ib.
Fornicator ib.
Fornicarius ib.
Fortitudo ib.
Fortis ib.
Fortuna 58
Forum ib.
Frater 58
Fraus ib.
Frequentia ib.
Frustra ib.
Fuga ib.
Fugitiuus ib.
Furca 59
Furiosus ib.
Furtum ib.
Futurum 60

GAbella 69
Gaudium ib.
Gl minatio ib.
Generale ib.
Generalitas 70
Genitura ib.
Gladius ib.
Gloria 61
Glossa ib.
Grammatica ib.
Gratia 62
Gratitudo ib.
Grauari 71
Gremium ib.
Grex ib.
Gubernaculum 63
Gula ib.

HAbilitas ib.
Hæreditas 71
Hares ib.
Hæresis 72
Hæreticus ib.

Halitatio ib.
Hypocrisis ib.
Hypocrita ib.
Homo ib.
Homicidium 73
Honestas ib.
Honor 74
Hospitalitas ib.
Hostes ib.
Hostis ib.
Humilitas ib.

Iactatio
Iactura ib.
Idolum ib.
Idololatria ib.
Ieiunium 76
Ignobilitas ib.
Ignominia ib.
Ignorantia ib.
Ignorans 77
Illiterati ib.
Imperator ib.
Immunitas ib.
Impedimentum ib.
Impœnitens 78
Imperfectio ib.
Impietas ib.
Impossibile ib.
Impotentia ib.
Importunitas ib.
Incestus ib.
Incerta ib.
Inclusus ib.
Inconueniens ib.
Indebitum ib.
Indecens ib.
Indefinitum 79
Iudicium ib.
Indigentia ib.
Indignus ib.
Indiuiduum ib.
Indiuisibile ib.
Inducia ib.
Inductum ib.
Indulgere ib.
Indulgentia ib.
Indumentum ib.
Industria ib.
Inaqualitas ib.
Infamia 73
Infamatus ib.
Infamis 74
Inferior ib.
Infernus ib.
Infinitas ib.
infirmus ib.
Infirmitas ib.
Infortunium ib.
Ingenium ib.
Ingenuus ib.
Ingratitudo 76
Ingratus ib.
Inhabilitas ib.
Inhabilis ib.
inimicitia 77
Inimicus ib.
Iniquitas ib.
Iniuria ib.
Iniustitia ib.
Iniustum 78
Innocens ib.
Innocentia ib.
Inobedientia ib.
Inobediens ib.
Inquisitio ib.
Insignia ib.
Insinuatio ib.
Insolitum ib.
Instantia ib.
Instrumentum ib.
Intelligere ib.
Intellectus 79
Intelligentia ib.
Interdictum ib.
Interesse ib.
Interitus ib.
Interlocutoria ib.
Interpellatio ib.
Interpollatio ib.
Interpretatio ib.
Interpretari ib.
Interrogatio ib.
Interruptio ib.
Intimatio 80
Inuentarium ib.
Inuenta ib.
Inuidia ib.
Inuidus ib.
Inuitus ib.
Inuocatio ib.
Iocosus ib.
Ira ib.
Iucunditas ib.
Iudicium iudiciale 81
Iudicium finale ib.
Iudiciũ temerariũ ib.
Iudex ib.
Iudex bonus ib.
Iudex malus ib.
Iumentum ib.
Iuramentum ib.
Ius 82
Iussus ib.
Iustus 83
Iustitia humana ib.
Diuina iustitia ib.
Iuuentus ib.

Labor ib.
Lachryma ib.
Laicus 84
Languens ib.
Laudare ib.
Laus ib.
Lectio ib.
Legatum ib.
Legitimus ib.
Lenocinium ib.
Lasio ib.
Latitia 85
Lex 86
Libellus ib.
Liberalis ib.
Liberalitas ib.
Libere ib.
Libertas ib.

Magister 108
Magnanimitas ibid.
ficentia ib.
ftus ib.
itia ib.
um 107
ficium ib.
ſtudo ib.
datum ib.
rius ib.
rium ib.
culi ib.
terfamiliæ ib.
teria 108
trimonium ib.
dicina ib.
dicus ib.
dium ib.
bra ib.
mor 109
moria ibid.
dacium 110
dicantes ibid.
ns ib.
ſura ib.
ions ib.

Mercator 109
Mercatura ibid.
Merces ibid.
Meritum ib.
Metus ib.
Miles ib.
Minus 104
Miraculum ib.
Miſeratio ib.
Miſeria ib.
Miſericordia ib.
Mitis ib.
Moderator ib.
Modicum ib.
Modus 105
Modeſtia ibid.
Monachus ib.
Monarchia ibid.
Moneta ibid.
Monitio 106
Mora ibid.
Mores ib.
Mors ib.
Mori ib.
Mulier 107
Mulio ib.
Multum ib.
Multiplex ib.
Multitudo ib.
Mundus ib.
Munus ib.
Murmuratio ib.
Mutus 108
NAtura ib.
Naturale ib.
Naucula 109
Neceſſe ibid.
Neceſſitas 110
Negatio ibid.
Negociatio ib.
Negligentia ib.
Nemo 111
Neſcientia ib.
Nihil ib.
Nobilitas ib.
Nocere ibid.
Nomen ib.
Noſcere ib.
Notarius ib.
Notorium 112
Notatio ib.
Nouitas ib.
Nudus 124
Nullus ib.
Nuntius ib.
Nuptia. 113
OBedientia ib.
Obſcurus ib.
Obſtinatia ib.
Obliuio ib.
Obligare 114
Obligatio ib.
Obſequium ib.
Occaſio 125
Otium vel otioſitas 115
Oculus ib.
Odium ib.
Offenſus ib.
Offendere 116
Offenſio ib.
Officium 117
Officialis ib.
Omiſſio ib.
Omnia 118
Onus ib.
Opera 119
Opus ib.
Opinio ib.
Oppoſitio 119
Oratio ib.
Orator ib.
Ordo ib.
Ordinarius ib.
Ordinatio 121
Ordinabile ib.
Origo ib.
Ornatus ib.
PAciſci 122
Pactum ib.
Pacis ib.

Papa ib.
Parens 134
Par ib.
Pariter ib.
Parietes ib.
Parlamentum ib.
Parochia ib.
Pars ib.
Particeps 135
Partus ib.
Paſſio ib.
Paſtor ib.
Pater 136
Patria ib.
Patrimonium ib.
Patrocinium ib.
Patronus ib.
Patientia ib.
Pauper 137
Paupertas ib.
Pauperrimus 138
Pax ib. & 139
Peccatum 139
Pecullium ib.
Pecunia 140, 141
Pedagium 142
Pellis ib.
Periurium ib.
Pendens ib.
Penſionarius 143
Penſio ib.
Percutere ib.
Perdere ib.
Peregrini ib.
Perfectus ib.
Perfectius ib.
Periculum 144
Peritus ib.
Permiſſio ib.
Permutatio ib.
Perpetuum 145
Perſeuerantia ib.
Perſeuerare ib.
Perſona ib.
Perſuaſio 146
Perturbatio ib.
Peruerſio 147
Peſtis ib.
Petitio ib.
Petitorium ib.
Phantaſia ib.
Phantaſma ib.
Philoſophia ib.
Pictura 147
Pia ib.
Pietas ib.
Pignorare ib.
Pignoratio ib.
Pigritia ib.
Piſcina ib.
Plenitudo 148
Pluralitas ib.
Plus ib.
Pœna 149, 150
Pœnitentia 151
Poeta ib.
Politia ib.
Pollicitatio 152
Populus ib.
Portio ib.
Poſitio 153
Poſſe ib.
Poſſeſſio ib.
Poſſeſſor ib.
Poſſidere 154
Poſthumus ib.
Potentia ib.
Potentes ib.
Poteſtas ib.
Præceptum ib.
Preces 155
Præcipitatio ib.
Prædeſtinatio ib.
Prædicatio ib.
Prædium ib.
Prædo 156
Prafatio ib.
Prafixum ib.
Præiudicium ib.
Prælatus 157, 158
Præmium ib.
Præparamentum ib.
Præponderatio ib.
Prærogatiua ib.
Præſcribere ib.
Præſcriptio ib.
Præſens ib.
Præſentare ib.
Præſentia 159
Præſentatio ib.
Præſtantia ib.
Præſtigium ib.
Præſumptio ib.
Præſumptum ib.
Præſumere ib.
Pretium 160
Prætor ib.
Primatus ib.
Primogenitus 161
Primordia ib.
Princeps ib.
Principale ib.
Principans 162
Principatus ib.
Principium ib.
Prior ib.
Priuatio 163
Priuatus ib.
Priuilegium ib.
Probabilitas ib.
Probare ib.
Probatio ib.
Probitas 164
Procurator ib.
Procuratorium ib.
Prodigalitas ib.
Prodigus ib.
Proditor ib.
Producere ib.
Prohibere 165
Proles ib.
Promiſſio ib.
Pronunciari ib.
Pronunciatio ib.
Prophetia 165, 166

Propositum ib.
Propositio ib.
Proprietas ib.
Prorsus ib.
Prosperitas 165
Prosperitas ib.
Protectum ib.
Providentia ib.
Provincia 166
Provisio ib.
Proximus ib.
Proximior ib.
Prudentia ib.
Publica ib.
Publicanus 167
Publiciana ib.
Publicitia ib.
Pudor ib.
Puer ib.
Pulchritudo ib.
Puto ib.
Punitio ib.
Pupillus 188
Pusillanimitas ib.

Q Vastus 168
Quastio ib.
Qualitas ib.
Quantitas 169
Quasi ib.
Quemsdam ib.
Quilibet ib.

R Ancor 169
Rapina ib.
Raptus 170
Raritas ib.
Ratio ib.
Rationabilis 171
Ratus ib.
Rebellis ib.
Receptator ib.
Recessus 172
Reconciliatio ib.
Rectum ib.
Recusatio ib.
Redhibitoria ib.
Redimere ib.
Rogare ib.
Regio 173
Regnum ib.
Regula ib.
Religio 173
Religiosus ib.
Reminiscentia ib.
Renunciatio ib.
Res ib.
Rescriptum ib.
Respondere 174
Responsio ib.
Respublica ib.
Restitutio ib.
Retro ib.
Revelare ib.
Reverentia 175
Revisores ib.
Revocari ib.
Reus ib.
Rex 175,176
Rigor 176,177
Roma 177
Rumpi ib.
Rusticus 178

S Acerdos 177
Sacra ib.
Sacramentum ib.
Sacrificium ib.
Sacrilegium ib.
Sacrilegus ib.
Sal ib.
Salus 178
Sanctificatio ib.
Sanctitas ib.
Sanctus 179
Sapiens ib.
Sapientia ib.
Sapor ib.
Scandalum 180
Scholaris ib.
Scientia ib.
Scions 179
Scisma ib.
Scriptura ib.
Scurrilitas ib.
Secretum ib.
Secundum ib.
Securitas ib.
Securus ib.
Sedens ib.
Seditio ib.
Seditiosus 180
Segnities ib.
Semel ib.
Senectus ib.
Senex ib.
Sensus ib.
Sensualitas ib.
Sententia ib.
Sequester ib.
Sermo 181
Seruire ib.
Seruitus ib.
Servus ib.
Severitas 182
Signum ib.
Simile ib.
Similitudo ib.
Simonia ib.
Simplicitas ib.
Simpliciter ib.
Simplices ib.
Simulatio vel.
Hypocrisis ib.
Sitis ib.
Soboles 182
Sobrietas ib.
Societas ib.
Solertia ib.
Solicitudo ib.
Solicitus ib.
Solitudo ib.
Solitarius ib.
Sol ib.
Solutio ib.
Somnus ib.

Sors ib.
Speciallis 183
Species ib.
Spes ib.
Spirituale ib.
Spiritus ib.
Spoliatus ib.
Sponſalia ib.
Status ib.
Statutum ib.
Stylus ib.
Stipendium 184
Stipulatio ib.
Studere ib.
Studium ib.
Stultiloquium ib.
Stultitia ib.
Subdelegare ib.
Subditus ib.
Subhaſtatio ib.
Subhaſtator ib.
Subiectum 185
Subrogare ib.
Subſtitutio ib.
Subſtitutus ib.
Subtilitas ib.
Subuenire ib.
Superbia ib.
Superfluitas ib.
Superſtitio ib.
Suſpicio ib.

T Abellio 185
T Tacere ib.
Taciturnitas ib.
Tacitus 186
Temerarium ib.
Temeritas ib.
Temperantia ib.
Tempus ib.
Tentatio ib.
Terguerſatio ib.
Terminus ib.
Territio ib.
Teſtamentum ib.
Teſtator 187
Teſtis ib.
Timor ib.
Tyrannis ib.
Tyrannus ib.
Titulus ib.
Tolerantia ib.
Tollere ib.
Tranſactio ib.
Tribulatio ib.
Tribunal ib.
Tributum ib.
Triſtitia ib.
Turba ib.
Tutor ib.

V Acuum ib.
V Vacare 187
Vagabundus 188
Valetudo ib.
Vectigalia ib.
Venditio ib.
Venia ib.
Verbum 189
Veritas ib.
Verum ib.
Veriſimile ib.
Vetuſtas ib.
Victima ib.
Victoria ib.
Vincere ib.
Victus ib.
Vigilia ib.
Vis ib.
Vindicta ib.
Vinum ib.
Virginitas 190
Viriditas ib.
Vir ib.
Virtus ib.
Vita ib.
Vitium ib.
Voluntas ib.
Volumus ib.
Voluptas ib.
Votum ib.
Vouere ib.
Vox ib.
Vſus ib.
Vſusfructus 191
Vſura 192
Vſurarius ib.
Vſurpare ib.
Vtile ib.
Vxor ib.

Z Elus ib.

SENTEN

SENTENTIÆ SELECTÆ PERTINENTES AD MATERIAM PRAXIOS RERVM CRIMINALIVM, ET aliarum partium iuris, ſcientiarumque, ex variis authoribus in claſſes ordine alphabetico dictionum digeſtæ:

AVCTORE

CLARISS. VIRO, DOMINO IODOCO DAMHOVDERIO, *Brugenſi, Equite aurato, I.V. Doctore, quondam Cæſareo, nunc Hiſpaniarum Regis Philippi Conſiliario, atque eiuſdem Regis per totam Belgiam Financiarum Commiſſario.*

Abbas.

BEATIS delictum in monaſterii damnum redundare non debet, 16 q. 6. Si epiſcopum, & l. Sancimus. C. de pœnis.

Abbate mortuo conuentus habet adminiſtrationem monaſterii & omnium rerum. Non poteſt inſtituere iudicium: & per ſeipſum agere, l. 1. ff. quod cuiuſque vniuerſ. nomine. Eadem ſequuntur ibi Butr. & Abb.

Abbates faciliter remouentur. c. Qualiter, in fi. de accuſat. & c. Per tuas, in fine, de ſimo. & l. Si longius, ff. de iudic.

Abbates imperiti, ſed bonæ vitæ ferendi. Per nota. text. in c. ex multa, de voto.

Abbatiſſa conſenſum monialium requirere debet in alienatione. vt in c. Continebatur, de his quæ fiunt à prælat. & in c. 1. §. Abbatiſſa. Qui feud. dar. pot. in vſib. feudor.

Abnegare.

Abnegare non debet quis, quod non diſcide proteſtatus eſt. l. Generaliter. Cod. de non nu. pecu. & c. Per tuas, de probat. & fa. l. final. ff. eodem.

Abolitio.

Abolitio quandoque permittitur inuito reo infra 30. dies. l. fallaciter. C. de Abolit.

Abominatio.

Abominatio eſt actus appetitus refugientis cognitionem vel conuerſationem alicuius rei, teſte Diuo Thoma ſuper Pſalm. 13.

Abortiuus.

Abortiuus eſt fœtus naſcens ante tempus, vel fœtus eductus, ſed nondum perductus ad debitam quantitatem. Iſidorus in etymol. & B. Thomas ſuper primam epiſtolam Corinth. 15.

Abortiuum faciens vel procurans, irregularis eſt. Si fœtus vitalis eſt; aliàs mortaliter peccat. c. Si aliquis, extra. de homicid. & cap. Conſuluit. 2. quæſt. 5.

Abſcindens.

Abſcindens ſeipſum eligi non poteſt ad eccleſiaſticas dignitates. 55. diſt. in c. Si quis abſciderit. c. Ex parte, in primo, de corpore vitiatis. Ioan. And. in c. final. de poſtu. prælat. Domini. in c. Maritum, 33. diſtinct ratio autem eſt; quia ſeipſum abſcindens eſt ſui-

ipsius homicida, & Dei conditioni inimicus. vt est text. in d. c. Si quis. De materia vide in d. c. Ex parte Anto. de But. & Io. And. Simul considera vnū vulgare; quod si quis genitalia sibi abscidi fecerit, vt leprę morbū euitet, aut aliàs, nō est opus, vt genitalia abscissa secum portet, si sit ecclesiasticus. quē admodū vulgares putant, & vt tenet Butr. in d. c. Ex parte.

Absolutio.

Absolutio est cōdonatio & liberatio à crimine, vt fit per dispensationem, vel per sententiam crimine non probato, vel per pœnitentiam. glo. in c. de his de accusat.

Absolutio à iuramēto illicito fieri potest parte non vocata. vt notat D. Abbas in cap. Qua fronte, de appellat. Felyn. post alios in c. 1. de iureiur. Cardinalis consil. 35. Ad dubia. colum. 2. Vide de hac materia D. Io. de Selua. in suo tractatu de iureiurando, prolixius disputantem in 6. q. numero 6.

Absolutio à iuramēto nō debet impendi, nisi causa cognita. vt notat Innoc. in c. Ad aures, quod met. cauf. & Specul. in tit. de legat. §. Nunc ostendendum. versic. 24. & seq. Sed causæ cognitio adhiberi nō potest parte non vocata. l. In causæ. §. Causa cognita, ff. de minori. & c. Tū ex literis, de in integrum restit. & l. fi. C. Si per vim vel alio modo. & subdit idem D. Abbas hæc esse vera, nisi notoriè cōstet iuramentum cōtinere turpitudinem ex parte recipiētis: ita quod certum sit parti absenti in hoc nullā defensionem competere. nā tunc dicit absolutionē valere parte nō vocata. Cętera plene vide apud prædictum Ioa. de Selua, in suo tract. de iureiur. q. 6. nu. 2.

Absolutio parte non vocata, est nulla. vt declarat D. Ioan. de Selua in d. suo tractat. de iureiurando. nu. 5 §. Quæro sexto.

Absolutio est fauorabilior quā cōdemnatio. c. Alligāt 26. q 2. c. ex literis, de probat. & l. Assianus. ff. de actio. & obligat. & l. Inter partes, ff. de regu. iur.

Absoluere seipsum nemo potest de sentētia excommunicationis. de qua materia vide D. Ioan. de Lignano in suo tractatu de Censura ecclesiastica. §. vigesimosexto.

Abstinentia.

Abstinētia est subtractio à reb. ratione gulata, D. Tho. 2. 2. q. 146. Vel est cohibitio gulæ, luxuriæ, auaritię, ambitionis, superbię & cupiditatū. Cōmentat. in 1. lib. Eth. Arist.

Absens.

Absens nō potest obligari. l. Inter stipulantem. in princ. ff. de verbor. obligat. & l. Si mihi 10. milia. §. Si pactus, ff. de pact.

Absenti datur beneficium. c. Accedens de prębend. vbi clarus text. quod alius pro absente queritur potest absens, c. Si tibi absenti. et Idē Cardinal. in Clem. Vnica. in verb. Presentatos, in 3. notab. & clarius in 1. oppositum dicit. quod possunt Patroni præsentare per literas: & præsens dicitur præsentari, quia ipsemet præsentatus portando literas patronatus cōspectui ordinarii satis dicitur præsentari, eū examinet, & videat an sit idoneus. Quę omnia fallūt, quādo præsentatus est copiosus. Et quod potest fieri præsentatio per literas tenēt Zab. Lap. Ioa. And. post glossam in Clem. 1. §. Præsentatos, de excessib. prælat.

Absentia corporis mētis præsentiam non tollit. c. de cætero. de cleri. non residen. Cum dilectus, de elect. Ita tenet D. Ioan. de à Lignano in suo tractatu, De amicitia. Constat, nu. 2. ad finem. fol. 5. verso.

Absentia in dubio in bonam partem interpretari. dicit Bald. in l. In bonę fidei. Non omnis. §. à barbaris, de re milit. Quid si fugitiuus, §. apud Labeonem, de ædil. edic. pro hoc bonus text. in l. Si §. Si ex iusta. ff. de fideicommiss. liber. Absentia semper iusta & ex iusta causa præsumitur, nisi probetur contrarium. vtibi dignum memoria est.

Abusio.

Abusio vel abusus est peruersus rei cū aliqua re per licentiā male vtimur.

Abutens sacris in sortilegiis reus sacrilegii c. Sacrilegiū. 17. q. 4. & c. Si quis. §. 1. 17. q. 4. & D. Io. lect. in summa. in

Sanleg.q.1.& S. Thomas in summa secunda secũdę q 99.artic.3. ver. dicendũ.& de pœna aliorũ vide in d.c.Si quis cõtumax.Plura sciscitolẽs de hac materia,legat D.Paul. Grillãdum in suo tractatu de Sortilegiis, num.4.§. 36.fol.116 verso.

Acceptio.

Acceptio personarũ est iniustitia,qua persona personę prę fertur in cõferẽdo ei aliquid quod ex debito iustitię alteri est conferendũ, motione alicuius cõdicionis trãsitorię, nõ cõgruẽtis ad ipsam rẽ, sed existẽtis circa personã,non ob meritũ ipsius ad rẽ. vt tenet Alex. de Alex,secũda secũdę in tract. De acceptione personarũ S.Iacob ait c.2. Nolite in acceptione personarũ fidẽ habere. Qui cupit plenioꝛem expositionem & varias sententias de hoc negotio, legat meos locos cõmunes siue Parisienses Christianas statim ab initio. de acceptione personarum.

Acedia.

Acedia est remissio animæ, resolutio mentis, pusillanimitas exercitationis, odiũ professionis, beatificatrix mũdanorũ, detractrix Dei quasi immisericordis, attonita in psalmodia,infirmãs in oratione, ferrea in ministerio,pigra in opere manuũ,improba in obsidẽtia, vt Ioan. Callimachus attestatur: vel, ipsa est pigritia,ignauia, desidia, tædiũ benè operãdi tristitia de re spirituali, nata ex confusione mẽtis. vel, est torpor mentis bona inchoare negligẽtis: vel, inertia animi& fatigatio,qua bonũ inchoatũ fastidit. Vide D. Tho. Hugon. Richardũ, Ioa. Damascenum. de hac acedia sentẽtiæ proferũtur. Per torporem vires & ingenium defluunt. Isidorus in Soliloq.

Vult & non vult piger. Prouerbiorum 13.

Quies tibi & nõ desidia sit. Senec.in Prou.

Pigritia est nutrix egestatis. Idem Sen.

Nullũbeneficiũ dandũ est negligẽti. Idẽ Sẽ.

Pestis mortalibus ignauia. Plato de Republica.

Nullum ens naturale natum est ociosum. Aristoteles 10.de historia animalium.

Tristitiæ propriæ corrũpunt operantem. Aristoteles 10.Ethicorum.

Impossibile est negligentibusdominis seruos esse sollicitos. Arist.in Oeconomicis.

Etenim ignauia nemo immortalis est factus. Salust in Catil.

Ignauis precibus fortuna repugnat.

Ouidius in Metamor.

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Virgilius de apibus 4 Georg.

Amor odit inertes. Ouid. in Art. amãdi. 2.

Accidens.

Accidẽs non potest esse sine subiecto.cõcordat tex.in l. Eius qui in prouincia ver quod si stipulatus.& ibi notãt omnes, maxime Paul. de Castro vlt.colum.& Rom. allegãtes multos alios text.ad hoc Alex.& Iason in 2 colu. illius ver.quẽ legit. pro §.in 3.not si cert. pet. Concord. bonus text.in alios in l. Si seruum. §.fi.ibi. Non potest existimari bonitas loci quæ nõ extat.de act empt. Hinc dicit Bald in l.Omnium,circa medium, penult.colum.C. de testam quod nõ potest quis probare qualitatẽ, nisi prius probet substantiã: quia impossibile est intelligere accidentia extra subiectũ. Referũt moderni. Instit. de act.in principio & in d.l. Eius. Reliqua videat Lector apud D Ioa Francisc. Balbum in suo tractatu, De præscript. Quinto not fol 274.nu.14.

Accidentia possunt miraculose nec aliter mutare subiectum. Huc facit text. in l Pacta cõuenta.in princ.ff de contra.empt. vbi dicitur quod augmentũ vel diminutio circa accidẽtalia contractuũ non reponunt cõtractum in diuerso esse,nec per ea intelligitur ab eo in substantialib. recessum. de quo etiã per Bart. & alios in l. In cõuẽtionalib ff.de verb.oblig. Dũ tangũt an si per cõtrahentes addatur stipulationi prętoriæ, vel stipulatio prætoria alteretur desinat esse prætoria. vel dicatur conuentionalis,&c. Prolixius exequitur D. Brunus in suo tractatu de Augmento, Conclusione tertia.fol 170.num.2.

Accidẽtale nunquã extinguit naturale, nec

priuat. vtin l. Qui habet, ff. de tut. & l. 1. C. de curator. fur.

Accusare. Accusatio.

Accusare nequit qui pecuniam accepit, ob accusandum vel non accusandum, vel duos reos subscriptos habet, vel eiusdem delicti est particeps, vt l. Easdem, §. 1. & 2. ff. ad l. Iuli. repet. vt exponit D. Placentinus in tractatu De Accusationib. tit. 2. fol. 132. num. 3.

Accusatus non tenetur respondere accusationi malè institutæ, l. 2. C. Vt nemo priua. & l. Si seruus, C de his qui ad eccles. confu. vt scribit D. Anton. de Rosellis in tractatu de Consiliis, fol 91. num. 58.

Accusator pœnitere potest antequam reus citatus veniat, l. Quæsitum, ff. ad Turpil. vt prodit Ioannes de Lignano, in tractat. de Duello, c. vlt. fol. 293. n. 4

Acquisitio.

Acquisitio cedat honori. Non enim quærimus cui acquiratur, sed cui honor exhibitus sit, ad idem text. in l. Si filio, 2. ff. de donat. caus. mor. Secundo. ibi, si potius filio quam patri, eod. tit. l. final. C. de vsufruct. vt attestatur D. Petrus de Vbaldis in tract. De Cano. episcopali & parochiali, fol. 173 n. 15.

Actio. Actor.

Actiones plures habere omnium interest, vt l. Qui duos, ff. de lib. leg. & vna ex illis sublata per pactum vel iusiurandum non erunt sublatæ aliæ, cum oriantur ex diuersis principiis, l. Si actor. ff. de iureiurand. cum similibus. Plura vide apud D. Ioann. Baptist. Caccialupum, in suo tractatu de Pact. folio 216. num. 32.

Actiones suas remittentibus non est amplius ad illas regressus, can. Si illic, 23. q. 4. l. Qui res, §. Aream, ff. de solut. l Quæritur, §. Si venditor, ff. de ædil. ed & reliqua vide apud D Bartholom Brixiensem, tractatu quæstionum dominicalium, quæst. 6. folio 48. num. 2.

Actor debet esse certus de iure suo, can. ab excommunicato, extra. de rescript. Vide D. Iacob. de Arena, in tract. suo Positionum, §. 4. fol. 61. num. 5.

Actor punitur, si plus petat, quam sibi debeatur, l. 1. C. de litis contestat. Actor [illegible] quatuor modis, vt re, tempore, loco, causa, petit, quam debet, vt Instit. de actio. §. autem, cum tribus §. sequentib. Card[illegible] de, apud D Placentinum, tractatu de In[illegible] tit. 3. per totum, fol 127.

Actus.

Actus est denominandus à principio, [illegible] à fine. Licèt principium nõ sit necessitans, sed exhortatiuum solũmodo, & pro hac parte adduci bonus text. in c. Literis, extra. de rescript. vt ibi probat & colligit D. Panor. plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tract. de Primogenitura, fol. 179. n. 14.

Actus ceptus fauore publico, habetur pro completo, l. In vsucapione, ff de vsucap. §. Minorẽ, ff. de minorib. Amplius legendum à Monte in tract. De monarchia Conciliorum, 5. q. fol. 16. n. 4.

Administratio.

Administratio iniqua iustitiæ excludit fidei procedit. Sana fides vbi non est, ibi potest esse iustitia; &, vbi etiam caritas deficit, ibi iustitia moritur: dilectio enim proximo malum (vt est iniustitia) non operatur, vt dicit text. in c. Vbi, 24. q. 1. vnde non immerito dicitur quod summum bonum est iustitiam colere, ac sua cuique iura seruare, & in subditos non quod potestatis est fieri, sed quousque custodire. Vberius hanc materiam prosequitur D. Ludouic. Montaltus in suo tractatu De reprobatione sententiæ Pilati, folio [illegible] num. 63.

Administratio Ecclesiæ vacantis nõ alienanda gloss ordin. in c. Is cui, de elect libr. 6 Si datus fuerit defensor eidem, is poterit cũ auctoritate episcopi, & euidenti vtilitate, vel imminente necessitate habita tractatu solemni & diligenti, & seruatis seruandis alienare, vt est text. cum gloss. in verb defensore, in c. de reb. eccles. nõ alienand. in 6. Latius de hac causa vide D. Fabianum de Monte, in suo tractatu, De empt. & vendit. fol. 133. versic. n.

Admissio.

Adm[illegible]

Admissio est institutionis præambula, si-
go dicatur resignatio præambula siue ac-
ris credēdum est, quod ex quo concedi-
institutio, ergo & resignationis admissio,
quam deuenitur ad illam, c. Cum inter,
de except. cum simili. sicut tradit D. Io-
nes Franciscus in suo tract. De offic. & po-
Capitulo, sede vacante, folio 190. nume-
.

Admonitio.

Admonitio Iudicis dicitur quædam cita-
peremptoria: quādo iudex admonet par-
, ista dicitur peremptoria, quoniā habet
peremtorii, nec alia requiritur citatio: iste
text. sing in l. Cessante, C. Quomodo &
ando Iudex. plura qui desiderat, legere po-
D. Lanfrancum ab Ariadno in suo tracta-
, de dilationib. fol. 193 num. 11.

Adolescentia.

Adolescentia vicina est lapsibus, D. Am-
rosius de Viduis.

Adolescentia indigne transacta odiosam
senectutem. Cassiodorus in epistolis.

Libidinosa intemperansque adolescentia
rum corpus tradit senectuti, Cicero libr.
senect.

Adoptio.

Adoptio operatur quantum vinculum na-
rale vnum, de quo vide D. Mattheſyllanū
tractat. de succeſſ. ab inteſtat. fol. 14. verſ.
am, 5.

Aduerbia.

Aduerbia & non verba Deus considerat.
ec est: non quid fiat, sed an bene, vel male
at. Huius meminit D. Laurentius de Ro-
lphis in suo tractatu de Vsuris, fol. 151. nu-
er. 31.

Aduersarius.

Aduersarius post probationes iurare non
gitur, vt elicitur ex l. Manifeste, ff. de iure-
rand. Cætera vide apud D. Francisc. Cur-
m in tractat. de iureiurando propter calu-
niam, fol. 12. verso, num. 41.

Adulator.

Adulator omnis virtutis inimicus est, vt
Chrysostomus ait.

Adulator est scorpio. qui palpando ince-
dit, sed cauda ferit. D. Gregorius 4. Mora-
lium.

Adulatores sunt hostes & scintillę Diabo-
li, D. Hieron. super Esaiam 3.

Adulator blandus inimicus est, D. Hieron.
in epistolis.

Adulator similis vmbræ corpus sequenti.

Adulator obsequens mutabilis, varius, se-
quax, honestū nescit, vitia dissimulat, dele-
ctat, vilia laudat, & maxime cum non appa-
ret laudare, non admonet, aut intempestiuus
admonitor est, libertatem mollem & blan-
dam habet, nil syncerum dicit, fucatus est,
voluptatum minister, principem facit tyran-
num, & laudando perdit. Hæc & similia E-
rasm. Rot. in Parabolis habet.

Adulator est pestilens bestia, humani ge-
neris præstigiator, transformans interiora &
exteriora, vt Plato tradit in Repub.

Falsa laus adulatoris & simulata dilectio
mentes à rigore veritatis immollit, D. Augu-
stin. super Psalm. 69.

Plus nocet lingua adulatoris quam gladius
persecutoris, D. Hieron. super Psalm.

Laudare præsentem adulatoris est, Aristot.
2. Rhetor.

Adulatoris finis est decipere, Idem,

Seneca adulatorem vocat laqueum. vnde
idem in epistola ad Lucilium, adulatoribus,
inquit, aures claudendæ sunt.

Rumusculos, & gulosos, & palpantes adu-
latores quasi hostes fuge, D. Hieron. ad Ca-
lantiam.

Odi blandientes tanquam decipientes, nā
vterque æquanimiter iniurias facit, vt Iso-
crates ait, & Laertius in vitis philosophorū.

Adulatores lactant eos, quos laudant,
quasi præmio laudis, D. Gregor. Moralium 4.

Sicut adulantes amici peruertunt: sic ini-
mici litigantes plerunque corrigunt, D. Au-
gust. 9. Confess.

Amicus si docet audiendus est, laudator

vero errans confirmat errorem, adulator allicit mœrorem, D. Auguſt. in lib. de trinitate

Adulantium linguæ ligant homines in peccatis, D. Auguſt. ſuper Pſal. 9.

Meliora ſunt vulnera diligentis, quã fraudulenta oſcula blandientis, Prouerb. 27.

Nolo eſſe laudator, ne videar adulator, Cicero Rhetor. 4.

Beata mens quæ nec adulatur, nec adulanti credit, D. Hieron. ad Demetriadem.

Nos ad patriam feſtinantes mortiferos Syrenum cantus ſurda aure tranſire debemus; D. Hieron. in epiſtola ad Ruſticum.

Ne credas laudatoribus tuis, imo irriſoribus aurem ne libenter accõmodes, D. Hieron. ibidem.

Adulatio.

Adulatio eſt res Reipublicæ pernitioſa, Plato in Repub.

Nihil eſt, quod tam facile corrumpit mentes hominum, quam facit adulatio, D. Hieron. ſuper Pſalm. 9.

Non eſt vera amicitia, vbi fallax adulatio eſt, Offic 3. D. Ambroſ.

Simulatio & aſſentatio duæ virulentiſſimæ peſtes ſunt, quæ ſemper ab amicitia relegentur, Iſidor. Soliloquiorum 2.

Amatores adulationis iniuſti ſunt, Ariſtoteles 8. Ethic.

Adulatio eſt peruerſa laudatio oppoſitum amicitiæ vel affabilitatis, & eſt ſeductio fallaci laude, vel eſt exceſſus delectãdi alios verbis vel factis, vt D. Thomas ait 2. 2. quæſt. 95. artic 1.

Adulatio eſt peccatum ex ſermone vanæ laudis alicui exhibitę intentione complacendi, Teſte Alex. ab Ales.

Libere & ſine adulatione veritatem prædicantes, & geſta prauæ vitæ arguentes gratiam non habent apud homines, D. Ambroſ. ſuper 1 Cor. Vos nobiles, nos ignobiles.

Qui de amore non venit honor, non honor, ſed adulatio eſt, Diuus Bernardus ſuper Cantica.

Adulatio eſt crimen capitale in Clericis, 46. diſtin. c. Ecce. Bene facit, l. 1. [illegible] corrup. quia vult quod nõ debet quis laudo augere malitiam. Plura vide apud D. Baptiſtam Cacialupum, in ſuo tractatu de laudo, fol. 194. num. 17.

Adulatio res eſt aliena philoſophis. Antiſthenes dicenti quod ab omnibus vehementer laudaretur, reſpondit; *quid mali fecit?* Diogenes Laertius in vitis Philoſophorum.

Adulterium.

Adulterium eſt illicitus concubitus [illegible] iugati, vel coniugatæ, D. Thom. 2. 2. quæſt. 44. artic. 8.

Omne ſtuprum adulterium eſt, D. Ambroſ. de Patriarchis.

Adulterium cæteris criminibus grauius eſt, quia fere communius, c. At ſi clerici, ſ. de adulteriis, ext. de iudic. vt patet in argumentis ſuper verbum, Minora: grauius eſt horum crimen aliis adulterium, quia continet ſe fornicationem, adulterium, ſacrilegium, periurium, & violatam fidem raptum, tranſgreſſionem voti & fidei promiſſæ ſolemniter in facie eccleſiæ & manibus curati, tum homicidium & alia delicta & mala, vt luculenter exponit & declarat D. Ioannes Rauen. in ſuo tractatu Formulæ diſpenſationi, fo. 160. verſo §. In his omnibus caſibus præmiſis, n. 1. & D. Paul. Grilland. in ſuo tract. de Pœnis omnifariam coitus, fo 220. verſo 44. n. 2. Huc pertinent ſententiæ quę ſequuntur.

Non mœchaberis, Exod. 20. Deuteron. 5.

Non deſiderabis vxorem proximi tui, [illegible]

Mœchatus cum vxore proximi morte moriatur, Leuit. 20.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vtraque morte moriatur, Deuter. 22.

Si quis dormierit cum nuru ſua, vterque moriatur, Leuit 20.

Oculus adulteri obſeruat caligine, Iob [illegible]

Fugite fornicationem, quoniam fornicatos & adulteros iudicabit Deus, 1. Cor. 6.

Nulli licet ſcire mulierem præter vxorem ſuam, D. Ambroſ. de Patriarchis.

— *Alea turpis.*

...tractatum mediocrib. adulteriis. Iuuenalis, Satyr. 10.

Adulterinæ plantationes non dabunt alumnos indices.

Abstreat didicit fallere si qua virum.

Tibullus 3. lib. epist. 3. Eleg.

— Coniunx erepta marito
Tanti caussa mali, & belli reddatur origo
Tyndaris et quicquid cũ pellice vexit adulter.

Homerus 22. Iliad.

Sicut satius est fame mori, quã idolothyta vesci: ita satius est sine liberis defungi, quam ex illicito concubitu stirpem quærere, August. de bono communi, 32. q. 4. Sicut. Maledictio & miseria annexa est adulterio.

Aduocatus.

Aduocatus qui adest officii causa, & defendere paratus est, ac cum opus est defendit, aut paratus est defendere. Patronus autem proprie qui agit causam accusati, non accusantis, Dominicus Nanus Mirabellius in Polyãthea.

Aduocatus iustus à nullo iniustas causas recipit, nec verba dare pro iustitia concedit, D. Gregor. super Ezechiel.

Aduocatus actoris sibi iudicem propitium procurare debet, l. Intra vtile, ff de minor. l. Arbitro. ff. Qui satisdar. cog. Cætera vide apud D. Ioan. à Grassis in suo tract. Arboris Iudiciorum, fol. 96 sexto principali, num 4.

Aduocatus iniustus maledictus, qui permeteret iudicium aduenę & pupilli & viduę, & dicit omnis populus, Amen. Deuter. 27.

Væ qui iustificatis impiũ pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab ea, Esaiæ 5.

Apud causidicos etiam ipsum silentium venale est, ac lingua eorũ damnifica, nisi fuerib. argenteis ligetur, Cassiod. super Psal. 73.

Ranæ significant clamosas aduocatorum allegationes, Origenes super Exodi 8. cap.

Aduocatus pleniorem & meliorem debet eligere actionem, vide D. Ioann. à Grassis in suo tractat. Arboris Iudiciorum, fol. 91. verso. n. 8. principali secundo.

Affectata.

Affectata ignorantia non excusat, vt late declarat D. Ambrosius de Vignate in suo tractatu, de Vsuris, fol. 164. verso. nu. 38.

Affectio hominum gemina est, potest enim quis pietatis gratia affectionem habere vnam communem, quam homo homini debet secundum generalem cognationem, quæ inter homines est, l. Vt vim, ff de iustit. & iur. Alterã, quæ vocatur pietas, quæ est inter patrem & filium. Vide D. Ioan. le Cirier, in tractat. suo, de Primogenitura, fol. 161. n. 25.

Affectio successorum cessat in clericis, qui nullam prætendunt affectionem respectu futuræ posteritatis, vt testatur D. Albericus de Rosate in tract de testib. fol. 172. verso. n. 38.

Affectus seu conatus delicti perpetrandi non punitur, effectu non sequuto. Adde singulariter, Quod etiam in foro pœnitentiali ex sola voluntate deliberata committẽdi delictum, delicto non subsequuto (licèt per impotentiam facti) non debet quis puniri, sicut si delictũ actu fuisset perpetratũ: & sic etiam quoad Deũ voluntas mala non habetur pro facto, sed minori peccato & minori pœna taliter peccantes debent astringi, pro hoc text. est singularis in c. Sicut dignum, de homicidio, secundum Panorm. ibid. colum 2. notabili primo, quem sequitur D Felin. in eodem c. Sicut, colum. 2. versi. nota ex eo versic. & est text. satis clarus ibidem. Vide D. Petrum ab Biaxtio in suo tract. Directorii Electionum, fol. 218. num. 3. cap. 30. 3. partis.

Affinis.

Affinis deficientib aliis nullo modo succedit, l. Vitrico, & l. Affinitatis, C. cõmunia de successio. Cætera require apud D. Matthefyl. in suo tra de Succes. ab intestato, fol. 16. n 31.

Affinis reputatur domesticus, §. Absent, 2. 3. q. 9. Plura vide apud D. Ioan. Monachũ. in suo tract. Defensorii iuris, fol. 65. §. Quia licet, num. 2.

Affirmare. Negare.

Affirmantib. duob. potius credendũ, quã mille negantibus, glos. in l. Diem proferre, §. Si plures, ff. de arbitr. Bart. Bald. & Angel, in l. Hæredes palam, in principio, ff. de testa-

Imol. & Doct. in c. Quod per nouale, de verbo. signific. Plenius rem lege apud D. Franciſc. Curtium in ſuo tractatu de teſtib. fol. 15. verſo. nu. 8. Fallit autem hæc ſententia, niſi ſit coartata loco & tempore, quia tunc procedunt à pari virtute affirmatiua & negatiua. Reliqua vide apud eundē Curtiū in 26. concl.

Afflictio.

Afflictio non eſt danda afflicto, l. Diuus, ff. de Offic. præſi. l. Dementi, C. de epiſc. audient. c. Cum percuſſio, 7. quæſt. 1. c. 1. De clerico ægrotante. & per totum. Reſpice D. Ambroſium de Vignate, in ſuo tractatu, De Vſuris, fol. 169. num. 150.

Afflictio datur afflicto cauſa dotis. Nam ſi vir vergat ad inopiam, mulier repetit dotē; &, ſi vir afflictus ſit ex inopia caſu ſuperueniente, ſecundum veram opinionem: tamē additur ei afflictio: quia ipſe priuatur dote, & hanc cogitur reſtituere vxori, vt in l. Si conſtāte, in principio, ff. de iure doti. & hoc fauore dotis conſeruandæ, ſecundum Rayn. Prolixius vide D. Baptiſt. à S. Blaſio, in ſuo tractat. de Priuilegiis dotalib. fol. 38. verſo. n. 65.

Aliena.

Aliena rapere conuincitur, qui vltra neceſſaria ſibi retinere probatur, D. Hieron. ita inquit, & probatur. §. Hortādus 42. diſt. lege D. Anton. de Roſellis in ſuo tract. de poteſtate Imp. ac Papę, fol. 38. verſo §. ne Prolixius, n 4.

Alienare.

Alienare non poteſt, qui Dominus non eſt, cum alienare dominii translationem importet, l. Alienationis verbum. ff. de verb. ſignif. & nemo dat, quod non habet, vt latius teſtatur & citat D. Ioan. Baptiſt. Caccialupus, in ſuo tractat, de Vnionibus, fol. 210. n. 13.

Alienatio.

Alienatio facta de re litigioſa, eſt nulla, l. 2. & l. finali, C. de litigio. vt D. Philipp. Francus allegat in tractat. Diſputationis petitorii, fol. 83. verſo. num. 8.

Alienabile.

Alienabile non eſt Imperium; quia præſcribi non poteſt, l. Competit, de prae 30. annor. ſic ſi eſt in præſcriptibile, ergo lienabile, l. Expluribus, de adminiſtra & ratio quare in parte ſit inalienabile di poſſit, datur iſta: quia Imperium eſt dam corpus myſticum, ſed corpori non ſine cauſa aliquod membrum abſcinde q. 1. loquatur, tum ſi haberet ſciſſa non eſſet corpus perfectum, ſed monſtr in c. Per venerabilem. Qui fil. ſint legi & plura in mediū adducit D. Anton. de ſellis, in ſuo tractatu, de poteſtate Imperris ac Papæ, fol. 44 verſo §. Quarto.

Alimenta.

Alimentorum fauor eſt maximus, l. la. ff de aliment & cib. leg. per totum titulum. Sicut D. Lancelotus Polytus tract. de Subſtitutionibus, fol. 83. verſo.

Alimenta debentur per Iudæū filio ſtiano, vt & per hęreticum, per text. in l. gnouimus, C. de hęreticis, vbi expreſſe cet. notant illum textum contra Iudæ non vult præſtare alimenta filio Chri ſicut etiam dicit gl. in ſimili, in l. Matr lia, C. de iure dotiū, quod mater hæret netur dotem dare filię Orthodoxę, ubi extendit ad matrem Iudæam, quę tene liam conuerſam ad fidē dotare & alimen Plenius qui velit legat D. Ioan. le Cir tract. De primogenitura, fo. 155. q 17.

Allegare.

Allegans contraria, non dicitur audi l. 1. C. de fur. & de appel. c. ſollicitudinem. Titiæ, ff. de condit. & demonſtr. vt refer Petrus de Vbaldis in ſuo tract. de Cano epiſcopali & parochiali, fol. 554 num. 23.

Allegans ius ſcriptum probare nō tenet quia eſt certum, & finitum: ideo de eo tio fieri non debet, & ſi fit, non tenetur reſpondere. dixi, *ius ſcriptum*; quia ſecus de iure non ſcripto: quia bene poteſt vi conſuetudine, ponens quod hæc eſt conſ tudo. eſt ratio, quia conſuetudinem alle cōſuetudinem probare debet, vt expreſſe cit Lex, C. quæ ſit long. conſuetud. l. Pro in pri

principio, &c. Vide D. Iacobū de Arena in ...ārū positionum, fol. 59. verso. num. 42.

Allegare maiorum authoritatem sufficit, ...legem non habemus. quod est bene notatum. l. Si idem cum eodem. §. fi. ff. de iudic. omnium iudicum. vt ibi declarat Ang. ...illum textū. Reliqua vide apud D. Andr. ...batiam in suo tractatu, de testib. folio 82. ...so. num. 12.

Allusio.

Allusiones vocabulorum sunt difficiles. vt ...etymologiæ: ideo in eo munere multi iu...consulti, legislatores, grammatici & rhe...res cum summis vigiliis insudarunt. vt pa... C. & ff. de verbo. signific. per totum. & in ...Gregor. & 6. Decretalium libro. ac Cle...nat. eodem titulo. Amplius hæc materia ...tractatur apud D. Iohan. Montaigne in suo ...tract. de Bigamia. fol. 188 n. 4. q. 2.

Alluuio.

Alluuio est augmentum latens & exten...tum, l. Si conuenit. § si nuda, ff de pigno. ...& l. Id quod, ff. de peti. & commo. rei ven... in principio. Cætera vide vberius apud D. ...berum Brunum. in suo tractatu, de Au...mento. fol. 184. conclusione 16. n. 3. & 8.

Alternatiua.

Alternatiua parit obscuritatem: ideo posi...ni alternatiuæ regulariter nemo cogitur ...spondere. text. est in verb. dolo vel negli...entia: quem ponderant Innoc. & Doct. in c. ...parte decani. ext. de rescript. & text. in cap. ...aditis. eod. titu & in c. Constitutus, ext. de ...integ. restitu. Innoc. in c. Cum Bertoldus, ...t. de re iudic. Bald. in l. Cogi. 1. de petit. hæ...d. in l. 1. de fur. in l. 2. de sent. quæ sine certa ...antitate. in l. Edita. in repetit. Padua. in 23. ...olumn. ver. quid dicemus. de eden. & in l. ...allus. §. Si eius. ff. de liber. & posthum. Plura ...legantur huc facientia apud D. Fran. Cur...um, in tractat. de iureiuran. propter calum. ...12. num. 22.

Ambitio.

Ambitio est appetitus potentiæ. Secundum Alexandrum de Ales: vel, est immoderatus appetitus dignitatis ratione honoris, teste D. Thoma. vel, est immoderata cupiditas honoris & laudis. vel, est appetitus ad honores & magistratus per turpe medium, vt preces, dona, & simile quid habet cum simonia. quod ambitus facit, ambitio facere compellit. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, Paulus ad Galat. 6.

Diabolus ruit, quia elegit potius præesse, quam subesse, Augustinus de ciuita. Dei. 14. libr. cap. 11.

Ærugo mentis est appetētia dignitatum, si in his suprema spes vitæ præsentis collocetur. D. Ambros. super Lucam 3.

Stultitia est immensæ gloriæ cupiditas, Cicero 1. Rhetor.

Miserrima est omnino ambitio, honorūque contentio. Cicero 1. Offic.

Ambitio multos mortales falsos fieri coegit. Salusti.

Homini potentiam quærēti egentissimus quisque est oportunissimus. Idem.

Difficile est potestatem cupienti seruare ęquitatem. Cicero 1. Offic.

Facillimè impellitur ad res iniustas, qui gloriæ cupidus est. Cicero ibidem.

Manu humillimæ considerationis deprimendus est tumor elationis. Gregorius Moralium 33.

Non asscribas tibi, quod non es: nec maior quam es, videri velis. Seneca de formula vitæ.

Quicunque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cælo. Chrysostomus super Matth. Homilia 25.

Omnes honorem appetunt. Aristoteles Topicorum 6.

Locus regiminis desiderantibus negandus est, fugientibus offerendus. Gregor. in Pastorali.

Multo grauius honore priuari, quam bonis spoliari. Aristotel. in Oeconomicis.

Ambitio cessat vbi Princeps eligit officiales. l. 1. ff. ad l. Iuliam de ambi. Vide latius D.

Ioa. Montaigne in tracta. De authoritate cõciliorum, folio 79. num. 46.

Amicitia.

Amicitia est ligamentum amicorum, quo alter alteri iungitur effectu benefaciendi & in necessitatibus subueniendi: ergo amicitia durante, impossibile est abnegatio, aliâs sequeretur implicatio. de hoc themate vberrime vide D. Iohan. à Lignano in suo tractatu de Amicitia. folio 13. verso, num. 6.

Amicitia est amor mutuæ beneuolentiæ fundatus super aliqua communicatione, vt naturali, domestica, ciuili, diuina. D. Thom. 2, 2. q. 23. artic. 1.

Amicitia est diuinarum humanarumque rerũ cum beneuolentia & charitate cõsensio. Cicer. De amicitia, D. August in epistola 45.

Amicitia est voluntas erga aliquem causa ipsius, quem diligit cum pari eius voluntate. Cicero 1. Rhetor.

Amicitia est beneuolentia pacis non latens. Aristot. 8. Ethicor.

Amicitia est consensus omnium studiorum voluntatumq;, Cicero De amicitia.

Amicitia est virtus, non quęstus, S. Ambr. 3. Officiorum.

Amicitia est speciosissimum genus diuitiarum, Seneca.

Idem velle & idem nolle, ea demum firma amicitia est. Salust. in bello Cat.

Amicitia delicata est, quæ amicorum felicitatem & diuitias sequitur. Hieron. super Michæam.

Amicitia est dulcis propter vnitatem in multis animis, Cicero De amicitia. August. lib. 3. confessi.

Perfecta amicitia non potest esse nisi per vnum. Aristot. 8. Ethic.

In quibus nihil est commune, in his nec amicitia nec iustitia. Aristot. ibidem.

Amicitia naturaliter est generantis ad genitum Aristoteles ibidem.

Nihil æque delectat ac amicitia fidelis dulcis. Seneca de tranquillitate animi.

Amicitia vera res ditissima: quod [illegible] non dissimulat.

Mutua concordia & colloquia facties [illegible] amicitiæ. Aristoteles 8. Ethic.

Amicitiarum magnarum initia fuere [illegible] micitiæ.

Amantium iræ amoris redintegratio [illegible] Terent.

Inimicitiæ aliquando principia amicitiarum fuere.

Amicitia seruatur virtute, virtus conseruat amicitiam. Cicero lib. De amicitia.

in Amicitia nulla pestis maior cupiditas pecuniæ.

In Amicitia vtilitas & fides retinetur.

Amicitia & fides duæ res sanctissimæ. Cicero pro Roscio.

Qui amicitiæ fidem lædit, is oppugnat omnium cõmune præsidium. Idem Cicero.

Cupere eadem, eadem odisse, eadem tuere homines in vnum cogunt. Sed bonos amicitia, inter malos factio. Iust. in Iugurtha.

Est ea iucundissima amicitia, quam rerum similitudo coniugauit. Cicero.

Quid est amicitia? æqualitas animorum, vt dicebat secundus Philosophus. Lactantius vita Philosophorum.

Amicitia plures res continet, quoquouerteris præsto est, nullo loco aliena, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Cicero lib. De amicitia.

Secundas res splendidiores facit amicitia & aduersas partiens communicansque leuiores. Ibidem.

Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officiis [illegible] netur. Cicero pro Roscio.

Pietatis custos amicitia est, & æquitatis magistra. Cicero Offic 3.

Amicitię legem iustissimam esse [illegible] qua præscribitur, vt non minus, [illegible] quisquam amicum quam seipsum [illegible] August. 1 Soliloq.

Nemo nisi per amicitiam cognoscitur: ideo amicorum mala firmiter sustinemus, August. 84 quæstionum.

Nullius repudianda est amicitia sese inserentis ad amicitiam copulandam, non vt statim recipiatur, sed vt recipiendus optetur, exceptus tractetur. illum in amicitiam recipere debemus, cui omnia nostra consilia reddere audemus. August ibidem.

Hæc est perfecta amicitia qua potius pondera & minus minora diligimus. D. Aug. de vera relig.

Amicitia parem aut facit aut accipit. sit amicus eadem anima. Diuus Hieron. super Michæam.

De Amicitia tollenda est omnis suspicio.

In Amicitia vera nihil fictum, nihil simulatum, & quicquid in ea est, verum & voluntarium est. Cicero De amicitia.

Concursus sensuum & vnitas voluntatum quasi riuali amicitiæ scaturiunt. D. Hieron. epist. 88.

Amicitia duobus violatur, si socios pro hostibus habeat, aut cum hostibus coniungat. Liuius 4. decade 4.

Amicitia vetus suauissima.

Ne derelinquas amicum antiquum. Ecclesia. 9.

Amicitia obnubilat interdum veritatem, insurgit iniustificatio vt scribit Philoso. 1. rhetoric. ibi iudices propter amare & odisse non possunt sufficienter videre verũ. vide D. Ioa. à Lignano in suo tracta. De amicitia. fol. verso, § Quia dictum, num. 2.

Amicus.

Amicus Plato amicus Socrates, magis amica veritas. Aristot. in Physic.

Amicus hominis sapientia eius. Inimicus stultitia eius. Socrates.

Amicus bonus qui in aduersis non deficit, qui grauius irascitur, qui amicorum cautus facit, quæ in sua non faceret: qui amicorum vitia non laudat, qui vetus reperitur, iucundus, vtilis,

Amicus fidelis protectio fortis est. Ecclesiast. 6.

Nullius rei sine amico iucunda est possessio. Seneca 6. epistol ad Lucil.

Amico fideli nulla est cõparatio. Ibidem.

Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater. Prouerb. 18.

Is est amicus qui in re dubia iuuat, vbi res est opus. Plaut. in Epidico.

Amicus vna anima in duobus corporibus. D. Hiero super Michæam.

Amicus animę dimidium amici. Ibidem. & Horatius in 3. ode. 1. lib.

Amicus alter ego. vt Epimedes, & Aristot. in Ethic. declarat.

Amicorum est idem velle: pro se mutuo mori, inseparabiliter adhærere, noxia præcauere, & in re dubia iuuare. Lucianus in Toxari vel amicitia.

Amicorum omnia cõmunia Terẽ. & Martia. in Epigrãmate ad Candidum. Aristoteles 2. Politic.

Vires tuas amici magis sentiant beneficiis quam iniuriis. Seneca.

In amico non res quæritur, sed voluntas. D Hiero. ad Demetriadem.

Amicus non statim est dominus voluntatis alterius.

Nihil amabilius, nihil copulatius, quam morum bonorum similitudo. Cicero in Officiis.

Amicis eligibilissimum conniuere est. Aristoteles 9. Ethico.

Amicis auxiliari vel delectari iucundissimum est. Aristoteles 2. Polit.

Simile simili est amicum, nec bonus amare malum potest, Aristot. 9. Ethicorum.

Amicus se debet habere ad amicum, sicut genu ad tibiam. Ibidem.

Amicus lentè fias, factus perseueres. Isocrates.

Amicus tarde comparandus, comparatus non deserendus, etiam in aduersis.

Diliges amicum tuum sicut te ipsum. Leuit. 19.

Amicum tuum & amicum patris tui ne dimiseris. Prouerb. 27.

Ne moliaris amico malum, cum ille in te fidat. Prouerb. 3.

Qui despicit amicum suum, indigens corde est. Prouerb. 11.

Qui negliget damnum propter amicum, iustus est. Prouerb. 12.

Citius ad calamitatem quam prosperitatem amici eas. vt Chilo docebat.

Omni tempore diligit amicus, & frater in angustiis comprobatur. Prouerb. 17.

Occasiones quærens recedere ab amico omni tempore erit exprobrabilis. Prou. 18.

Amicus malus.

Amicus malus est, qui tempore felicitatis fit, & tempore infelicitatis aufugit.

Vnde illud:

Tempore felici multi numerantur amici,

Et Ouidius Tristium 1. Elegia 8.

Donec eris felix, multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Rursus:

Dum iuuat & vultu ridet fortuna secundo,
Indelibatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit, fugiunt: nec noscitur vlli;
Agminibus comitum qui modò cinctus erat.

Idem in Ponto 2.

Diligitur nemo nisi cui fortuna secunda est,
Quæ simul intonuit, proxima quæq; fugat.

Diuitiæ addunt amicos. Prouerb. 19.

Multi colunt personam potentis & amici sunt dona tribuentis. Ibidem.

Obsequium amicos, veritas odium parit. Terentius.

Amicus mensæ non permanet in die necessitatis. Eccles. 6.

Noli fieri pro amico, inimicus proximo. Ibidem.

Qui fingit se amicum & non est, peior est eo qui facit falsam monetam. Arist. 9. Ethic.

Amici propter vtile & delectabile, his cessantibus, cessat amicitia, Ibidem.

Pestis nulla maior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Eras.

Plus nocet amicus fucatus vel pestis quam hostis apertus. Idem.

Sicut amici adulantes conuertuntur, inimici litigantes plerunque coniungu Auguſt. lib. 9. Confeſſ.

Amicus reconciliatus non semper bo amico reconciliato noli fidere, quod o liquię remanent. gloſ. in verb. Capitalis, Per tuas, 1. de ſimonia. & in c. Accuſatus 3. quæſt. 5. & Innoc. in c. Cum oportet, de cuſat. Vide D. Corſetum Siculũ, in ſuo de Poteſtate regia, fol. 100. verſo. nu. 31.

Amicos collatio probat. Eraſ. in Parab

Amici tempore miſeriæ probantur.

Ouidius:

Scilicet vt fuluum ſpectatur in igne me
Tempore ſic duro eſt experiunda fides.

Inimici famam non vt nata eſt fingi Seneca.

Amicos ſecreto mone, palam laud neca De morib.

Amici & vicini parificantur.

Vicinitas eſt in propinqua amicitia Terent. Pro hoc facit quod notatur per gloſ. in l. Aut ſi aliter, §. Si forte ff. Q vi aut clam. vbi gloſ. parificat amicos nos. Vide D. Alberic. de Roſate in tra teſtib. fol. 173. nu 39. circa finem.

Amiſſio.

Amiſſio inſtrumenti poteſt periu tum probari. vt not. per gloſ. & Docto Cum olim. in primo. de priuileg. vt in dium adducit D. Ioan. de Selua. in ſuo De iureiurando. fol 217. verſo. nu. 6.

Quod ſponte quis amiſit, amplius care non poteſt c. 2. ext. de reſtitut. ſpol c. Ex tranſmiſſa. ext. de renunc. ſicut a D. Bartholo. Brixienſis in ſuo tractat. Q ſtionum Venerialium. fo. 72. q. 64. nu. 2.

Amor.

Amor carnalis furor quidam & la dicitur. vnde dixit Azo in ſum. c. de adu Dum furor ille venit, nemo ſecurus erit diceret: In hoc neruorum violenti certam

lo, nullus discretionis intellectus vtitur
ionis remedio. reliqua vide apud D. Feli-
Malleolum Hemerlinum, in tractatu de
monio, fol. 201. verso. numero 11. ad
em.

Furor amoris nihil est vehementius.

Venerandus amor virtutis, sed Veneris
niam auget. Phocylides.

Vt miser est homo, qui amat, imo vero
pendet multo est miserior. Plaut. in A-
aria.

Cruciabilitatibus animi iactor, crucior,
gitor,

Stimulor, versor in amoris rota, miser ex-
minor.

Feror, differor, distrahor, diripior.

In nullam mentem animi habeo.

Vbi sum, ibi non sum, vbi non sum, ibi est
mus. Plautus in Cistellaria.

Amoris affectus potentissimus est. Alciat.
Emblematib.

Quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis.

Ouidius Metamorphos. 4.

Hic amor cupidinius est, de quo Plautus
Trinummo: Insanum est, & malũ in ho-
itium diuerti ad Cupidinem.

Amans quid cupiat scit, quid sapiat non
idet. Seneca in Prouerb.

Amore vtimur, & in bonum, & in malũ.
Omnis creatura cum bona sit, & bene amari
ocet, & male. Bene scilicet, ordine consti-
to; male, ordine perturbato. Augustin. de
uit. Dei, lib. 15.

Amor immiscuit fas & nefas, l. 2. §. initiũ,
de orig. iuris, cum nil sit furore amoris ve-
mentius, vt est text. in Auth. vt omnes ob-
i iudicibus, §. Illud. Plura vide apud D.
adouic. à Sardis in suo tractatu de Legiti-
atione. fol 128. num. 7.

Amor improbus, vnde Virgilius 1. Æneid.

Improbe amor? quid non mortalia pectora cogis?

Amor cęcus describitur apud Propertium
2. Elegia 13.

Amor inclinat nobiles in paganos, docet Imo. in c. Super eo, de testib. Facit quod notatur per gloss. in l. Si voluntate, C. de dote promissa. Latius cerne apud D. Albericum de Rosate in suo tractat. de Testib. folio 166. num. 4.

Amare nemo cogitur inuitus, vt late discurrit D. Paulus Grillandus in suo tractatu de Sortilegiis, folio 203. n. 18.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori? Virgil. in Bucolicis.

Amor Dei.

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, Paul. Rom. 8.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota fortitudine tua, Deuteron. 6. Matth. 22. Lucę 10.

Duas ciuitates duo faciunt amores: Hierusalem facit amor Dei: Babyloniam facit amor sæculi, August. super Psal. 64.

Plato non dubitat esse philosophari, scilicet Deum amare, August. 8. de ciuitate Dei.

Amanti Deum dilatio imponitur vt meritum retributionis augeatur, D. Gregorius 16. Moralium.

Qui vult veram dilectionem prægustare, Christum debet suauiter amare: quia Christus amor est, Basilius in Examero.

Amor patriæ.

Odit valde patriam, qui sibi bene putat cũ peregrinatur, August. super Psalm. 93.

Interdum expedit patriam negligere, vt sapientiam possit acquirere, Cassiod. epist. 39.

Nobilissimi ciuis est patriæ suæ augmenta cogitare, Idem 3. epistola 10.

Ciuis non habetur qui vrbis suæ gratiam non tuetur, Idem lib. 8, epistola 30.

Præferre patriam liberis regem decet, Seneca Tragœdia 6.

Habere quæstui Rempublicam non modo turpe est, sed & sceleratum & nefarium, Cicero 2. Officiorum.

Apud antiquos qui Curiæ limen intrabãt abiecta priuata charitate publicã induebant. Valerius Maximus 2. de institutis antiquis.

Dulce & decorum est pro patria mori. Horat. 3. Ode 2.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Ouidius de Ponto, lib. 1. Elegia 4.

Vlysses fumum patriæ de terra cernere cupit, & mortis tempora nullà timet, Homerus 1. Odysseæ.

Amor parentum.

Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram, Exod. 20 Deut. 4.

Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur, Leuit. 20.

Qui percusserit patrem vel matrem, morte moriatur, Exod. 21.

Primus gradus pietatis est, vt quos authores tibi voluit esse Deus, honores obsequiis, contumeliis abstineas, nec vultu lædenda est pietas parentum, Ambros. super 19 Matthæi, Honora patrem.

Diis, parentibus, & magistris non potest reddi æquivalens, Aristot. 9. Ethic.

Decet filium ex more patris, non patrē ex more filii viuere, Terent. Comœdia 2.

Amor sui.

Proximus sum egomet mihi, Terentius.

Nemo seipsum parui pendit, Arist. 2. Rhet.

Cuilibet defensio sua debet reseruari: aliàs lex tenderet ad iniquitatem: quod dicendum non est. l. 2. C. de custod. reor. Vide latius D. Bald. in tract. de Quæstionib. & torment. fol. 238. verso. num. 7.

Rerum suarum quilibet debet esse moderator & arbiter. can. Quintauallis de iureiurando. lege D. Lanfrancum de Oriano in suo tract. t. de arbit. fol. 82. verso. n. 19.

Sibiipsi prospicere nescient, quo modo aliena curabit?

Odi sophistam qui sibiipsi non sapit. Eras. in Chiliad.

Philautia improbatur, vt Alciat. in Emblemate docet de Narcisso puero amore sui in florem mutato.

In barathrum erroris faciliter ruunt, qui conceptus proprios definitionibus patrum anteponunt.

Nemo seipsum authorizare potest.

Nemo sibi onus assumat, cui se imp[ar] cognoscit, vel cognoscere debet, aliàs [in] damnum subsequens sibi imputaret.

In propria causa quære aduocatum.

Pro suo interesse quilibet debet al[ligare]

Caritas bene ordinata incipit à seipso, c[ætera]

vult ordinate de pœnit. distinct. 3.

Amor coniugalis.

Quæ quidem maxima est salus, qua[m] xor viro nō aduersatur, Euripides in M[edea]

Bonas mulieres æquum est facere, v[t] sentes viros perinde habeant, quasi pr[o]pr[iis] Plautus in Sticho.

Ama tuam vxorem, quid enim su[um] melius quam cum viro vxor, & vxori v[ir] ad senectutem amice conueniat, nec[essa]tentio, Phocylides.

Viri diligite vxores vestras, nolite [a]esse ad illas, Paul. ad Coloss. 3.

Relinquet homo patrem & matrem [et] hærebit vxori suæ; & erunt duo in [carne] Paul. ad Ephes. 5.

Sine amore & iocis nihil est iocus[um]

Mulier ligata est viuente viro, & [cum] soluta, 1. Cor. 7.

Amor proximi.

Nihil amatum, nisi prius cognitum.

Peregrino molestus non eris, Leui[t.]

Aduenam non contristabis, Exod. [22.]

Nemo decipiet proximum suum, [nec] calumniā aut vim faciet proximo suo, Le[uit.]

Non maledices surdo, nec cæco o[ffen]culum strues: non eris criminator nec ro: nec stabis contra sanguinem proxi[mi] non detinebis opus mercenarii vsque [ad] ibidem.

Non pigeat visitare infirmū, ex hoc in dilectione firmaberis, Eccles. 6.

Qui habet duas tunicas, det non h[abenti] qui habet escas faciat similiter, Luc[æ 3.]

Diligite inimicos vestros, benefac[ite] qui vos oderunt, Lucæ 6.

Mando vobis vt diligatis inuicem, [Ioan.] 15. cap.

Caritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci, ad Hebræos 13.

Caritas ædificat, 1. Cor. 8.

Caritas multitudinem peccatorum operit. 1. Pet. 4.

Caritas malum non operatur, August 24. q. 3. c. Corripiantur.

Caritas est aqua, de qua Dominus in euãgelio: *Qui biberit aquam quã ego dabo, non sitiet in æternum*, August. de pœnitent. distinct. 2. c. Caritas.

Caritas est radicata, securus esto, nil mali timere potest, ibidem.

Caritas perfecta est in illo qui paratus est pro fratribus mori, August. super epistolam Iohannis.

Caritas vera nunquam fuit, quæ deseri potest, August. ad Iulianum Comitem.

Caritas vel dilectio est pacis vnda, ros gratiæ, caritatis imber, semen concordiæ, affectus gentium, amoris fructus & ad summam dilectio Deus est, August. ad Martianum.

Caritas est radix omnium bonorum. Cupiditas est radix omnium malorum, August. homilia 8.

Caritas est finis præcepti, August. in Enchiridio.

Caritas est rectitudinis actio habens oculos ad Deum, August. De doctrina Christiana.

Caritas est mutuus amor hominis ad Deũ, indatus super communicatione beatitudinis, cuius obiectum est Deus propter se amatus, & proximus propter Deum, D. Thom. 2. 2. q. 23. artic. 1.

Caritas omnia vincit, August. de Doctrina Christiana.

Caritas est perfectionis vinculum, D. Gregor. Moralium 7.

Caritas ficta est, quę deserit in aduersitate, D. Ambros. super epistolam ad Corinth.

Caritatis toxicum est cupiditas.

Amor non sentit amaritudinem, sed dulcedinem, August. lib. Confess.

Amor omnia sæua & immania, facit facilia & prope nulla, August de verbis Domini in monte.

Amor læsus irasci debet.

Amor meretricius.

Auerte faciẽ tuã à muliere compta, Eccl. 9.

Amor mulieris insatiabilis semper, Eccles.

Amatur facies vxoris, non vxor.

Amor & odium peruertunt rationis iudicium, 11. q. 3. c. Quatuor, de præbend. c. graue, de re iudic. c. Cum æterni, lib. 6 Cætera consule D. Ioannem à Lignano, in suo tractatu de Amicitia, fol. 3. verso. num. 2.

Amor seruilis.

Amor seruilis effectu veræ amicitiæ caret.

Ampliatio.

Ampliatio inutilis non vitiat, l. Cum precario, ff de Precario, & l. si tam angusti, ff. de seruitutib. Idem videtur sentire Baldus, recte in consilio suo 285. incip. Quædam mulier, vbi cõcludit, quod si quis vendit omnes honores & honorantias & ius patronatus, trãsit ipsum ius patronatus, & mouetur, quia illud verbum honorantias, non est terminus vniuersalis, ergo sentit: quod si esset terminus vniuersalis, transiret non obstãte expressione facta. Idem clare concludit Ioannes de Ana. 1. c. Querelam, in fi. de simonia. Idem etiam tenet Old. clare in consilio suo 312. incip. thema quæstionis Cætera vide apud D. Rochum de Curte, in suo tractatu, De iure patronatus, fol. 33. num. 47.

Animus.

Animus maxime in omnibus criminibus est attendendus, intentio delinquentis excutienda est, an ex simplicitate quadã, vel ignorantia, aut dolo & malitia inductus fuerit ad peccãdum, vt his attentis fiat variatio pœnę, huc facit text. & quod not. glos. & Panorm. in c. 2. extra, de sortilegiis. Amplius vide D. Paul. Grilland. in suo tractat. de Sortilegiis, lib. 2. 17. q. fol. 217. verso. n. 5.

Animus ex mentis prępararione deprehenditur, vt est gloss. melior de iure, in l.

apud Celsum, in principio, ff. de doli except. de qua fecit festum Angel. l. 1. ff. de eo per quem fact. erit, & est gloss. extra in l. Dolum, C de dolo, & in l. Quęro, ad finem, & ibi bonus text ff. de ædil. edicto, & in l. Fulcinius, §. hic autem, ff. ex quibus caus. in pos. eatur. Copiosius adhuc rem persequitur, D. Barbatia in suo tractat. de Præstantia Cardinalium, fol. 60. verso, num. 15. ad finem.

Animus ex præfationibus cognoscitur, l. Finali, ff. de hered. instituendis & in c. Scribā, de præbend. Vel ex gestis in ipso actu, si causæ quæ allegantur in dispensatione sint veræ vel verisimiles, l. Si quis cum aliter, & l. Ita stipulatus, ff. de verbo. obligat. Imo lege D. Anton. de Rosellis, in suo tractatu de Conciliis, fol. 87. num. 27.

Antiquior.

Antiquior præsumitur sapientior, quia plus sapere præsumitur, qui in vita diuturnior fuit, & hac occasione dicit text. in c. Sciendum, 26. q. 4. quod non est mirum, quod Dęmones plurimum sint sapientes à tempore creationis: quia multos rerum experientias didicerunt. Hoc tamen verum, nisi ipse junior meliorib. rationibus niteretur, vt ait Panor. in c. Capellanus, de Feriis, quod standum est decisioni glossæ, nisi alius meliorib. & fortioribus rationibus niteretur, per illum text. ibi, subtiliori ratione. Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in suo tractatu, de Primogenitura, fol. 164. num. 8.

Appellatio.

Appellatio ex impressione verisimili iustificatur, pro quo gloss. not. in verbo metuebant, in fine, in c. Bonæ, in primo, de electio. quam notabilem dicit Panorm. ibidem. Plura lege apud D. Petrum à Biaxio, in suo tractatu Directorii electionum, fol. 213. verso. num. 4.

Appellatio extinguit pronunciatum, l. 1. in fine, ff. ad Turpillia. ergo pro eodem habendum est, ac si nulla sententia lata esset, quare non videtur iterum iurandum esse. Relege D. Bartho. Brixiensis tractatum quæstionum Venerialium, quæst. 48. fo. 90. num. 3.

Appellatio generalis nulla est, c. 2. appellat. & c. Consuluit, quæ videtur & non est, quandoque tamen bene fit ralis cui deferendum est, puta in elect & in aliis negotiis, de hoc dicitur extra pel c. Cum sit Romana, in gloss. quæ propria: Ampliora lege apud D. Nepo monte Albano, in suo tractatu Excep fol. 179. verso. num. 27.

Approbare.

Approbans semel testem nunquam bare potest, contra autem eorum dict poterit opponere, quia illa non appro Ita Cyn. in l. Si quis testibus, C. de te dem tenent Doct. iuris canonici, in c tium, de testib. Copiosius vide D. L cum ab Ariadno in suo tractatu, de tionibus testi. fo. 204. num. 6.

Arbiter.

Arbitri authoritas pendet ex com so, arg. l. Non distinguemus, §. de Of de arbit. Plura vide apud D. Iacobum nibus, in suo tractatu, de Execut. vlti voluntatum, fol. 138. verso. n. 1.

Arbitramentum plus sapit de con quam de iudiciis, vt in Authent. de de di. §. finali, in gloss. notabili. Nota, i thent. Si vero contigerit, C. de iudic. R vide apud D. Tyndarum, in suo tract testib. fol. 108. c. 4. num. 1.

Arbitrium nūquam alteri concessum que causæ cognitione, l Creditor, in fi Manda. siue detur ab homine, siue ab l Hodie, ff. de pœnit. Præterea vide D. A deum de Castello in suo tractatu, De sy catu. fol. 116. verso. num. 145.

Archiuum.

Archiuum publicum plenam prob nem facit, c. Ad audientiam, de præscr nib. & est casus in c. 1. de probat. & hoc modo appareat illud esse extractum de co archiuo per officialem archiuum, mandato, vt refert D. Ioan. à Grassis, in

...tatu Arboris Iudiciorum. fol. 94. §. Prohationem, nu. 1.

Ars.

Ars naturę est simia: quia ars imitatur naram quantum potest. Arist. in 2. Physic. l. ...accusare. §. Omnibus, ff. de accusat. hinc quod legislator non potest venire contra ...positionem naturalem. Plenius lege D. ...n. le Cirier, in suo tractatu de Primogeni...ra, fol 151. nu. 16.

Ars nulla hominem maleficiatum à ma...ficio liberare potest. c. Nec mirum, in fine. ...quęst. 5. Latius hanc rem exponit D. Paul. ...lland. in suo tractatu De Sortilegiis, lib. ...fol. 201. verso. num. 4. circa medium.

Fortus contra infelicitatem est hominib. ...vt Menander ait.

Fortuna artem inuenisti, non ars fortu...m, Idem.

Ars est recta ratio factibilium & habitus ...rativus, D. Thom. 1. 2 q. 57. artic. 3.

Artifex peritissimus à statuti pœna libe...dus, glo. singula in l. 1. C. de anno. ciuili. ...ll. facit textu. in l. ad bestias. ff. de pœnis. ...quem text. alias olim fuisse decisum in ...Neapoli, quod quidam artifex magnæ ...gnitiæ & vtilis Reipublicæ inciderat in ...am manus, quod propter suã elegãtiam ...tilitatẽ publicã, fuit alterata pœna, & re...ta à iure communi. Plura vide apud D. ...batiã in suo tractatu, De præstantia Car...alium, fo. 44. verso. num. 40.

Assertio.

Assertio simplex principis plenam indu...robationem, maxime in his, quæ coram ...sunt gesta: cum præsentia principis ob...t vices plurium testium, l. Omnium, C. ...testib. sicut demonstrat D. Ioan. à Grassis, ...tractatu suo Arboris Iudiciorum, fo. 94. ...o. Sedecimo flore, num. 1

Attentatum.

Attentata post appellationem sunt nulla, ...c. licèt, de senten. excom. lib. 6. Vberius hunc locum pertractatũ habes apud D. Philipp. Francum in suo tractatu disputationis Petitorii, fo. 81. verso. num. 18.

Auaritia.

Auaritia est opinio vehemens de pecunia quasi valde expetenda, Cice. 4. Tuscul. quęstionum.

Superabundat auaritia in amando, acquirendo & retinendo, sed deficit in dando. vt docet Mirabellius.

Auaritia est inhonesta & insatiabilis cupido quarumlibet rerum, D. Augustꝰ. 3 de lib. arbit. D. Thomas 2. 2. q. 118. artic. 2. Albertus Magnus in Compendio theologiæ, lib. 3. cap. 19 Theologi super 2. sentẽ. distinct. 22. clare rem exponunt.

Auaritia est inordinatus amor habendi. vt D. Tho. vult 1. parte. q. 63. artic. 2.

Auaritia fugienda; *Non cõcupisces domum proximi tui.* Exod. 21.

Qui odit auaritiam, longi fient dies eius. Prouerb. 28.

Qui aurum diligit, non iustificabitur, Eccle. 31.

Nolite thesaurizare, Matthæi 6.

Videte & cauete ab omni auaritia, Luc. 12.

Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus, ad Hebræos 13.

Auaritia est vehementissima humani generis pestis. Seneca ad Heluam matrem.

Quæ est maxima egestas? auaritia. Seneca de Moribus.

Vitanda tamen est suspicio auaritiæ. Cicero 1. Offic.

Nihil æque ad conciliandos multitudinis animos facit, quam si magistratus omni auaritiæ suspicione careat. Cicero 2 Offic.

Auaritia studium pecuniæ habet, quod nemo sapiens concupiuit. Salustius in Catilinario.

Auarus.

Maledictus qui transferter minos proximi sui. Deuter. 15.

Sic semitæ omnis auari animas possidentium rapiunt. Prouerb. 1.

Substantia festinata minuetur. Prouerbiorum 13.

Domum suam conturbat auarus, qui odit munera viuet, Prouerb. 15.

Qui confidit in diuitiis suis, ipse corruet. Prouerbiorum 11.

Auarus cæcus est, credendo diues; non videndo cæcus possidet, cæcus moriturus. quod possidet hic relicturus, Augustin. de Doctrina Christiana.

Auarus inferno similis est; nũquam dicit, sufficit. Augustin. ad Comitem.

Omnis auarus ex potu sitim multiplicat, vnde figuratur per Hydropicum. Gregor. 14. Moralium.

Auarus non impletur pecunia. Eccles. 5.

Auaro tam deest quod habet, quam quod non habet. D. Hieron ad Paulinum.

Auarus nisi cum moritur ipse, nihil recte facit. Seneca.

Auaro nihil est sceleſtius. Eccles. 10.

Verus Philosophus non debet curare pecunias, vt Crates Thebanus & alii docent: nam aliquis simul studiis & diuitiis acquirendis vacare non potest.

Quid fœdius auaritia? Cicero 1. De legib.

Delitiæ & epularum varietas auaritiæ fomenta sunt.

Auaritia senum propria: & dicunt quod in mẽdicantib. locum habet: qui, prout magis cogitant se rebus destitutos, magis sine maturitate appetunt in quib. licet senescentibus cætera senescant, sola auaritia iuuenescit. c. Cum in iuuentute, de præsumpt.

Audacia.

Audacia est fiducia motus iracibilis inæstimati, quasi vires non excedat, idq; circa mala. D. Tho. 2. Sententiarum. 16. q. 1. arti. 3.

Audax enim vir in omnibus est melior. Homer. in Odyssea.

Fidens esse delibera, audax vero non. Menander.

Augmentum.

Augmentum dotis eodem gaudet [illegible] legio, quo dos: vt in Authentic. Æqui[illegible] Cod. de pact conuen. & in Authen. Seli[illegible] necesse. Cod. de donat. ante nupt. & in [illegible] thentic. de æqualitate dotis, §. 1. & 2. col[illegible] 7. Lege Dom. Iacob à Canibus, in [illegible] statu de Repræsaliis, folio 113. verso, [illegible] circa medium.

Authoritas.

Authoritas notarii sufficit ad valor[illegible] strumenti in casu perditi sigilli. hoc d[illegible] singulare reputat Panorm. in cap. Im[illegible] column. penultima, de elect. pro quo [illegible] Felinum, in cap. Inter dilectos. de fid[illegible] mentor. column. 2. qui optime m[illegible] discutit, vt testatur D. Petrus à Biaxio [illegible] tractatu Directorii Electionum, folio [illegible] 41. tertiæ partis, num. 4.

Authoritatem maleficio præstans [illegible] punitur. facientes & consentientes pa[illegible] na constringit, vt 2. quæst. 1. c. Notum, i[illegible] & 24. quæstio, 3. c. Qui aliorum. plus [illegible] debet puniri authoritatem præstans, [illegible] distinct. c. Tanta nequitia. & 31. quæ[illegible] neptis, in fine. vt addocet D. Bartholo[illegible] Brixiensis in suo tractatu. Quæstionu[illegible] minicalium. fol. 53. q. 32. num. 4.

Apex est autem senectutis authorit[illegible] cero de Senectute.

Habet senectus honorata præsertim [illegible] tam authoritatem, vt ea pluris sit, qua[illegible] mnes adolescentiæ voluptates. Ibidem.

Authoritas tua & si male dicet, tam[illegible] suadebit Euripides in Hecuba.

Auxilium.

Vir virum, & ciuitas ciuitatem fal[illegible] Manus manum lauat; & digitus digi[illegible] Menander.

Auxilium dedisse præsumitur, qui [illegible] armis reperitur, secundum Innoc. in C[illegible] tumacia, extr. de clerico percussore, vt [illegible] nius tradit D. Guido Papa, in decisio[illegible] curiæ Parlamenti, quæst. 437. Item in [illegible] tia

...atu De præsumptionibus, numero 29. ...io 234. verso.

B.

Bannitus.

Bannitum occidere impune est tolerabile, ...sed non laudabile, vt allegat D. Corsetus ...culus in suo tractatu, De verbis geminatis, ...io 91. verso, nu. 14.

Banna antiqua & consueta sunt seruanda, ...augeri possunt sine causa. vt in secundis ...bus: sed ex caussa propter necessitatē, vel ...litatem bene possunt augeri, vt in primis ...bus, pro qua distinctione facit l. in rebus. ...de constitu. pec. & ext. de consang. & affini. ...Non debet, & ff. de decret. ab origi. facien. Quod semel. & in Authentic. quib. mod. ...urales efficiuntur legit. Plura vide apud ...Petrum Antibolum in suo tractat. de Mu...nibus, fol 40 verso num. 199.

Bastardus.

Bastardi non habent iura sanguinis. Se...ndum Bartol. in l. fi. ff. de verbor. signific. ...ec possunt dici agnati vel cognati, vt in l. ...unus, ff. vnde cognat. secundum Bald. in l. ...testamento, Cod. de testam. militar. nec ...appellatione coniunctorum continentur ba...ardi, secundum Ioan. Andr. & Innoc. in c. ...Nulli. de rescript. nec possunt arma domus ...ortare secundum Bald. in l. Generaliter. C. ...de institu. & substitu. l. Filium, ff. de his qui ...unt sui vel alic. iuris. Amplius require apud ...D. Matth. de Afflictis in suo tractatu, De iure ...protomiscos fo. 147. nu. 23.

Baptismus.

Baptismus est ablutio corporis exterior ...facta certis verbis; vnde primitias spiritus ac...cipimus, & principium alterius vitæ. vt sit ...regeneratio, sigillum, custodia & illumina...tio, vt docent Ioannes Damascenus 4. Sen...tiarum. & Magister Sententiarum. 4 di...stinct. 3. Beatus Thom. 4. Sententiarum, di...stinct. 3. q. 1. articul 1.

Nulla præter baptismum salus infantib. promittitur. de consecrat. distinct 4 c. Nulla præter.

Quis nesciat credere esse infantibus baptizari, non credere autem non baptizari. Ibidem.

Ostenditur illos impie facere qui rebaptizare conantur. Augustinus 2. de vnico baptis.

Beatitudo.

Beatitudo est status omnium bonorum, aggregatione perfectus, Boetius 5. De consolatione Philo.

Bellum.

Bellum est dissensio, qua arma mouentur. vt Mirabellius ait.

Quæritur belli exitus, non causa. Seneca in Hercule furente.

Peior est bello, timor ipse belli. Seneca in Tantalo.

Bellum gerimus, vt pacem habeamus. Aristoteles 10. Ethicor.

Suscipienda quidem bella sunt ob hanc causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Cicero 1. Offic.

Bellum suscipiatur vt nil aliud quam pax quæsita videatur. Ibidem.

Omne bellum sumitur facile, sed ægerrime desinit. Salusti. in Iugurtha.

Bellum Reipublicæ pernicies, vt notabiliter dicit Bald. in l. 1. C. de ser. fugit. colum. 2. versic. 2 Vberius etiam tractat D Ioan le Carrier in tract. de primogenitura fol 183. verso. numero 17.

Belli euentus dubius est, ac varius, & nunc hunc, nunc illum consumit gladius. 1. Regum. 2.

Dissipa qui bella volunt.

Diuitiæ, corpora, & animę perduntur bellorum tempore. Hieremiæ 46.

Bellum seipsum alit, Titus Liuius. libr. 4 Decade. 4.

Communis Mars est. & interfectorem interficit. Homerus Iliad. 6.

Bellorum necessitates nō expectāt huma-

na consilia, Titus Liuius lib. 4. ab vrbe condita.

Iustum est bellum, quod ex edicto geritur, de rebus repetēdis, aut propulsandorum hominum causa. Isidor. Etymologiæ libr. 20. & 23 q. 2. c. Iustum est.

Benedictio.

Benedictio est collatio, multiplicatione donorum Dei. D. Thom. 1. parte. q. 72.

Benedicere Dei est causare bonitatem: benedicere nostrū, est agnoscere beneficia Dei. D. Tho. super Psal. 33. col. 1. fina.

Beneficentia.

Beneficentia est actus exterior charitatis secundum rationem communem, sicut beneuolentia, est actus interior charitatis, vt Mirabellius habet.

Beneficium.

Beneficium est beneuola actio, gaudium tribuens capienti. in lib. feud. cap. 1. ex quib. causis feu. & Panor. in c. Vnico, de commo & in c. Ad audientiam. de præscrip.

Ne committas, vt illiberaliter cōferas beneficium. Isocrat. ad Demonicum.

Non est minus regium, nec minus humanum paruula accipere, quam magna largiri. Plutarch. in Apophtheg. de Artax.

Beneficia eousque læta sunt, dum exolui possunt: vbi anteuenere, pro gratia odium redditur. Cornel. Tacit. lib. 4.

Bonos beneficio affici Cleobulus.

Noli in malum virum beneficium conferre, quod idē est ac si in mari semines. Phocylides.

Beneficium cito dādum. Bis dat, qui cito dat. Seneca.

Gratia qua tarda est, ingrata est: gratia namque
Cū fieri properat, gratia grata magis. Auso.

Beneficium principis debet esse māsuetū. Regula decet, & vt testatur D. Pet. de Vbald. in tract. de Canonica episcopali & parochiali. fo. 173. nu. 11.

Beneficium iuris nemini est auferendum. ita dicit glos. super textum in c. Statutum, de præbend. libro sexto. Et allegat D. Antho. Rosellis in suo tracta. de Potestate Imperis & Papæ. fo. 55. nu. 13.

Beneficium datur propter officium. vt c. fi de rescript. lib. 6. & in c. Cum secundum apostolum. de præben. & dignitat. sicut discutit D. Albertus de Ferrariis in suo tract. horis canonicis fo. 212. nu. 8. in fi.

Benefacere.

Benefacere includit bene velle. Nam licet aliquis possit bonum facere, malum volendo, non tamen bene facit aduerbialiter cum benefacere procedat ex actu voluntatis. c. In principio, 15. quæsti. 1. & cap vasis 23. quæst. 4. Sicut recte percurrit D. Iohan. à Lignano. in suo tractatu De amicitia, fo. 10. num. 3.

Benignitas.

Benignitas est habitus voluntatis benefactiuus, & ad loquendum dulcis, D. Thom. 2. 2. quæst. 80.

Blasphemia.

Blasphemia est detractio Dei, & conuicium ad Deum. Ita D. August. & D. Thom. 2. 2. 13. articul. 4. declarant.

Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus; spiritus autem blasphemia non remittetur. Matthæi 12.

Non minus peccāt, qui blasphemāt Christum regnantē in cælis, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris. August. super Iud Matthæi, *Blasphemauit.*

Blasphemia veniam non meretur, Hieron. Epistola 33.

Blasphemia inficit aerem. Nam propter blasphemiam cælum fit pestilēs, vt in Aurea vt non luxur. contra natura. vt tradit Dom. Paris à Puteo in suo tract. de Ludo. fo. 1. verso. num. 50.

Bonus.

Bonus quilibet præsumitur, nisi probetur malus: non tamen sic est in bona fide, quia ad hoc vt præsumatur bonafides, requiritur aliud probari. vt notatur per Ab[illegible]

...ſaconum. in c. Epiſcopum, de præſcri. ...6. in gloſ. ſuper verba, fides, vt refert D. ...ldo Papa, in ſuo tract. de præſumpt. fol. ... num. 37.

Vir autem bonus, bonum non odit vn... ...m, Menander.

At vero ſi quivelit complicatam animi ſui ...tionem euoluere, iam ſe ipſe docebit, eum ...dum virum eſſe, qui proſit quibus poſſit; ...cet nemini, niſi laceſſitus iniuria, Cicero Offic.

C.

Calor.

Calore iracundiæ factum habetur pro in...ſecto, vt vult D. Tyndarus in tractat. de Teſtib. fol. 99. verſo. num. 1.

Calumnia.

Calumnia eſt malitioſa & falſa criminis ...poſitio, D. Thom. 2. 2. q. 68. artic. 3.

Calumnia euidens ita repellit à limine iu...dicii, ſicut euidens ineptitudo libelli, l. Qui ...maior, § Si patris. ff. de bon. liber. & hoc ...ctum Innoc. commendat Bald. in l. 1. C Si ...moment. poſſ. Idem Bald. in l. 1. Cod. de ...at. quæ ſine cert. quant. vide D. Stephan. Coſtan. in ſuo tractatu de Ludo, fol. 187. 5. ar... ...num. 5.

Cardinalis.

Cardinales ſunt partes corporis & capitis ...pæ, & ſunt ſedes illarum virtutum, vel eſ... ...debent. Ita vult D. Ioannes de Lignano, in ...o tractatu, De cenſura eccleſiaſtica, fol. 16. ...num. 9.

Caſtitas.

Caſtitas eſt virtus ſub iugo rationis impe... ...m libidinis refrenans, vel per edomitas vi... ...iorum Furias munda & honeſta corporis ha... ...ſtudo, Auguſt. de diffinit.

Caſtitas eſt virtus ſpecialis circa venerea, à ...ſtigatione concupiſcentiæ: vnde pueri tan... ...quam *puri* dicuntur, Beatus Thom. 2, 2. q. ... ...1. artic. 1.

O quam pulchra eſt caſta generatio! Sapientiæ 6.

Te ipſum caſtum cuſtodi, 1. Timoth. 5.

Caſtitas eſt pulchritudo animæ ſiue filiæ regis ab intus. Auguſt. contra Fauſtum.

Caſtitas ſine comitib. videlicet ieiunio & temperantia, cito labaſcit. His adminiculis roborata, facile coronabitur, Chryſoſt. ſuper Pſalm. homilia 50.

Caſtè iubet lex aditi Deos, Cicero 2, De legibus?

Caſtrum.

Caſtrum in ſuo facere licet cuiq; niſi fecerit ad alterius æmulationem. Nam fortia loca non debent fieri ſine licentia principis, no. in l. Per prouinciã, C. de ædific. priuatis, & in l. 1. ff. quod cuiuſc. vni. nomine, & Innoc. in c. Piſanis, de reſtitut. ſpolia. vel niſi fiat in liminibus imperii, vt gloſſ. in l. 2. C. de fundo limit. lib. 11. Hęc habet D. Mart. Laudenſ. in ſuo tractat. de Caſtellanis & caſtris, fol. 121. verſo. q 9.

Catholicus.

Catholicus quilibet eſt ligabilis canone papali præter papam, vt l. Princeps, ff. de legib. l. Digna vox, C. eodem titu. hoc modo rem attingit D. Ioannes à Lignano, in ſuo tractatu, De Cenſura eccleſiaſtica, fol. 20. n. 6. circa medium.

Cauſa.

Cauſa pecuniaria maxima criminali æquiparatur, Bald. in l. Parentes, C. de Teſtib. Vt plenius habet D. Andreas Barbat. in ſuo tractat. de teſtib. fol. 81. verſo. n. 19.

Cauſa debendi in inſtrumento debet inſeri. Ad hæc vide l. Cum de indebito, §. vlt. ff. de probat. c. Si cautio, extr. de fide inſtrum. quemadmodum docet D. Nepos à Montalbano in ſuo tractatu Exceptionum, fol. 166. artic. 2. num. 6.

Cautum.

Cautum vitioſe pro non cauto habendum eſt, l. Quoties, ff. Qui ſatisdict. cogun. ſicut meminit D. Iacobus à Canibus in ſuo tract.

De excusatione vltimarum voluntatum, fol. 156. verso. § Repetitis, n. 3.

Cautius ibi gerendum, vbi maius est periculum, c. vbi periculum, de elect. lib. 6. Hoc quoq; allegat D. Ioannes de Lignano, in suo tractat. de pluralitate beneficiorum, fol. 144. verso. num. 10.

Cautela.

Cautela est cõfirmationes impetrare, quod quæ abundant vitiare non solent, vulgo dicitur, *abundans cautela non nocet*, l. Testes, C. de testib. & l. Non solet, ff. de regu. iuris, & dicitur:

Fortiora vincula difficilius soluuntur. Et illud: *Funiculus triplex difficulter rumpitur.* Huc facit & illud: Præcauenda sunt, quæ faciliter euenire possunt.

Vbi facilius periculum, ibi maior cautela sit. Periculosiora enim magis timenda sunt: pro quo facit bonus textus in c. Duo mala, 13. dist. licet omnino cautissime sint præcauenda: tamen si periculi necessitas vnum ex his perpetrare cõpulerit, id debemus resoluere, quod minori nexu nascitur obligari. Latius vide Ioan. le Cirier, in suo tractat. de Primogenitura, fol. 183. verso. num. 14.

Census.

Census non potest præscribi cum mala fide, nec diminui sine diminutione præscribi ab habente malam fidem, sicut plene probat D. Ioannes Franciscus Balbus in suo tractatu de præscr. fo. 238. verso. n. 3. § Septimo quęro.

Censura.

Censura & deputatio quãdoq; idem sunt, vt not. glos. in l. 4. C. de agrico. & censi. lib. 11. vel vt ibi dicit glos. censitum est vnum genus collegii, l. 2. C. In quib. cau. colo. ceu. de acquiren. poss. lib. 11. hic autem dicitur censura à censeo, quod est iudicare, siue statuere, siue præcipere ecclesiastica sacramenta, quia per ecclesiam. Et de hac censura loquitur text. in c. Quærenti, de verbor. signif. Reliqua vide apud D. Ioan. de Lignano in suo tractatu, de Censura ecclesiastica, fol. 14. nu. 19.

Ceremoniæ.

Ceremoniæ sunt ritus vel actus [illegible] vel opera exteriora ad cultum Dei [illegible] tia, D. Tho. 1. 2. q. 99. art. 3 & Valer. [illegible]

Certum.

Certum est quod propria vel indi[illegible] circumlocutione constat, vt in gl. in c. [illegible] & plantare, de priuileg. & §. Nomina[illegible] stitut. de exhæreda. liber.

Citatus.

Citatus non tenetur comparere in [illegible] honesto vel non tuto, l. Si cum dies, § [illegible] biter, ff. de arb. c. Accedens, 2. extra vi[illegible] contestat. c. Ex parte 3. extr. de appell. [illegible] tamur, 3. q. 9. l. Si longius, ff. de iud[illegible] net D. Nepos à Montalbano, in suo [illegible] Exceptionum, fol. 168 n. 13.

Ciuitas.

Ciuitas est multitudo ciuium & [illegible] ex pluribus pagis, per se sufficiens ad [illegible] dum, Aristoteles 1. Polit. & 3. & 4. [illegible] conomicis.

Caritas.

Caritas est virtus copulans amantem [illegible] amato. Augustinus de Trinit. lib. 8.

Caritas est concordia mentium & [illegible] electorum, vita beata animarum & [illegible] rum, Augustinus. De spiritu & anima.

Caritas Deus est: qui manet in ca[illegible] Deo manet, 1. Ioan. 4.

Caritas est aqua, de qua qui bibit [illegible] in æternum, Augustinus. & dist. 2. c. Cari[illegible]

Caritas sola est, quę vincit omnia, [illegible] de doctri. Christian.

Caritas fortis est, vt mors, Cantic[illegible]

Nihil est quod põ toleret, qui per[illegible] ligit, Seneca in Prouerb.

Super omnia caritatem habete, q[illegible] vinculum perfectionis, ad Colos. 3.

Finis præcepti caritas est, 1. Tim. 1.

Mandatum nouum do vobis, vt [illegible] inuicem. Ioann. 13.

Deus sic mundum dilexit, vt vnig[illegible] filium daret, Ioan. 3.

Alter alterius onera portate, ſic adimple-
legem Chriſti, ad Galar. 6.
Caritatis toxicum vel venenum eſt cupi-
, Auguſt. & citat D. Ioan. le Cirier in ſuo
at. de Primogenitura.

Claues.

Claues veniũt domo vendita: quia per cla-
intratur ad poſſidendũ, vt in l. Clauib. ff.
contrah. empt. vt dicit Bald. in l. 2. §. Do-
ff. de fun. inſtruct. vide etiam quod habe-
in l. Si prædiorum, C. ad l. Fal. de clauibus
text. expreſſus, in l. Fundi, ff. de act. empti.
ciuſam optime diſcutit D. Fabianus de
æ in ſuo tractatu, de emptione & vendi-
, fol. 152. verſo. n. 68.

Clauſula.

Clauſula derogatoria quando eſt tollenda,
eſſe eſt, vt de ipſa fiat mentio, l. Si quis in
cipio teſtamenti, ff. de legat. 3. Plura re-
ea apud Anton. de Roſellis in ſuo tractatu
Conciliis, fol 114. n. 71.
Clauſula generalis ad præcedentia & ad
teriam ſubiectam reſtringitur, & commiſ-
, vt c. Qui ad agendum, in fin. de procurat.
in l. Qui Romę, § Callimachus, & ibi Bart.
de verbo obligat. & in c. Quod translatio-
, & ibi Bald. extr. de offic. delegat. hoc pa-
argumentatur D. Ioann. à Graſsis, in ſuo
ctatu, de ſubſtant. procuratorii, fol 86. n. 1.
Clauſula, Saluo iure cuiuscunq; , in cuius
ceſsione videtur appoſita, Authent. de æ-
a. don. §. Si autem, eſt bonus text. in l. Se-
da § Merito, & §. Si quis à principe, ff. ne
id in loc. publ. c. Dudum, ext. de priuil. &
Cum dilectus, de conſuet. bene facit ad hoc
ciſio Rotæ 329. quæ incipit: Tu obtines
bendam, & alia deciſio Rotæ 331. incip.
poſito facto, & not. Andre. in cap. 1. Qui
ceſ. tute. & conſtitutione regni Domini à
allis, & in c. 2. de feud. da. in vi leg. com-
. hic locus ſatis aperte & multis eſt addu-
s à D. Matthæo ab Afflictis, in ſuo tractat.
iure Protomiſcos, folio 154, verſo. nume
24.

Clauſula, Appellatione remota, non tol-
lit legitimas appellationes, vt not. gloſſ. in c.
Cum quæſtione, de reſtitut. ſpoli. & in c. vt
debitus, de appellat. hæc ſententia ſatis am-
ple exponitur & probatur à D. Barbat. in ſuo
tract. de Præſtantia Cardinalium, fol. 68. n. 7.

Clementia.

Clementia eſt lenitas ſuperioris erga infe-
riorẽ in conſtituendis pœnis, Seneca, de Cle-
mentia, C. Thom. 2. 2. q. 157.
Clementia eſt retentio comitate facta ani-
mæ concitatæ in odium & pœnas alicuius,
& eſt pars temperantiæ, Cicero in Rhet.
Clementia eſt heroica virtus dono pieta-
tis plena, D. Thom. 2. 2. q 159. artic. 2.
Clementia eſt quę alieno ſanguini tanquã
ſuo parcit. Seneca, de Clementia.
Clementia nullum magis decet, quam
principem, Idem.
Nihil eſt laudabilius, nihil magno & præ-
claro viro dignius placabilitate atq; clemen-
tia, Cicero in Offic. 1.
Reipſa repperi nihil eſſe homini melius
facilitate atq; clemẽtia, Terẽt. in Comœd. 4.
Regia, crede mihi, res eſt ſuccurrere lapſis. O-
uidius in Ponto.
Sola Deos æquat clementia nobis. Clau-
dianus.
Clementia atq; benignitate hoſtem vin-
cere quam armis præſtat, Polyb 3.

——*Mulliſsima corda*
Humano generi dare ſe natura fatetur. Iu-
uenal. Satyr. 15.

Clementiæ ſunt multa indicia in Leoni-
bus, Solin. lib. 4. cap. 8.

Clericus.

Clericus qui bello intereſt, irregularis eſt.
Bellum ſiue iuſtum ſiue iniuſtum geratur, il-
li clericus in armis vel ſine armis non debet
intereſſe. Nam ſi aliqui ſunt hinc inde inter-
fecti, irregularis ipſe clericus eſt, licèt ipſe
non occidat. canone, Si quis, 51. diſtinctio.
can. Porro, 13. quæſtio. 3. c. Quicunque. 23.
quæſt. vltima, c. finali 1. q. 1. hoc manifeſte

tradit D. Nicolaus Plouius in ſuo tractatu, de Irregularitate, fol. 159. num. 20. Triceſima regula.

Clericus gaudere dicitur fori priuilegio pro bonis patrimonialibus, vt notat Oldra. ſuis in conſiliis, conſilio 83. Idem Sicul. in c. Qualiter, de iudic. Vnde Innoc. in c. Cęterũ, eodem tit. dicit, Quod clericus ſpoliatus poteſt ſpoliatorem ſuum coram iudice eccleſiaſtico trahere. Et Sicul. in c. eccleſia S. Mariæ, de conſti. quod ſtatutum laicorum non poteſt diſponere ſuper bonis patrimonialibus clericorum. Plura vide apud D. Stephan. Auſterium, in ſuo tractatu de poteſtate eccleſiæ ſuper laicis, fol. 110. num. 17.

Clerici non debent aureis catenis, gemmis, anulis ſimilibusque precioſis decorari, vt notat Hoſtienſ. in c. pen. & ibi per Alban. de vita & honeſtate clericorum. Anulus in digito clerici ſignum eſt vanitatis, præſumptionis atque laſciuiæ. Sicut recitat D. M. Rauaudus in ſuo tractatu Speculi Iudicum, fol. 89. verſo. n. 56.

Coactus.

Coacta electio eſt nulla, & pro hac ſententia facit textus in c. Ad audientiam, & c. Abbas. Quod met. cauſ. vbi text. dicit, quod renunciatio ſic facta caret roboris firmitate, & eſt text. in Clem. multarum, § ſiue, de pœn. Copioſiorem expoſitionem huius ſententiæ vide apud D. Anton. de Roſellis in ſuo tractatu de poteſtate Imperator. ac Papæ, fol. 57. verſo. n. 47.

Cæcus.

Cæcus ſi cæco ducatum pręſtat, ambo in foueam cadunt, gloſſ. in verbo, Cæco, c. Poſt translationem, de renunciat, & in c. Quæ ipſis, 38. diſtin. & in c. Penultimo, de ætat. & qualitat. & Matthæi 15. & Luc. 6. & in c. Ideo prohibetur, 27. diſtinct. de quibus Pſalmiſta Pſalm. 68. Obſcurentur oculi eorũ ne videant: & dorſum eorum ſemper incurua. Idem tenet D. Petrus à Biaxio in ſuo tractatu Directorii Electionum, fol. 225. verſo. numero 4.

Cogitatio.

Cogitatio in ſolo crimine hæreſcop[ro]putat, & ſi effectus non ſequatur: quia h[oc] eſt delictum quod ſola voluntate & in[tentione] committitur, c. Excommunicamus, § C[ogitantes], de hæret. ſecundum Bald in l. S[i] non dicam rapere, C. de epiſcop. & cler[ici] ann. de Ana. in c. Si quis Epiſcopus, t. [de] de hæret. & in c. Conſuluit. 3. colum. de[cret.] & per Felin. in tractat. ſuo. De conatu, co[l.] 2. verſic. Quis caſus, huius meminit D[ominus] Franciſcus Ponzinibius, in ſuo tractat. D[e] miis, fol. 139. verſo. n. 69.

Cognitio.

Cognitio ſummaria adhibetur in ſ[ecunda] executione, vt l. à diuo Pio, §. Si ſuper[ſit] ff. de re iudicat. Vide latius D. Anton. [de] nario, in ſuo tractat. de Executione in[ſtrum.] fol. 211. num. 15.

Collegium.

Collegium illicitum faciens punitur [de] ditioſus, pœna l. Iuliæ Maieſtatis, cuius [pœ]na eſt mors, patet per text. in l. 2. de col[leg.] illicitis. Atque id enucleat ita D. Luc. [de] altus in ſuo tractat. de reprobatione ſ[ententiæ] tiæ Pilati, fol. 182. num. 11.

Collegium licitum eſt omne quod [ſine] ſa religionis: dummodo nihil faciant [contra] ſenatuſconſultum, id eſt, dũmodo nihil [illicitum] li faciant occaſione collegii. & hoc pro[batur] per l. 1. ff. de colleg. illicit. Clarius vide[tur] locum apud D. Petr. de Vbaldis, in ſuo [tract.] de Canonica epiſcopali, & parochiali, [fol.] verſo. n. 5.

Commodum.

Commodum quis reportare ex eo non [debet] bet quod impugnat, l. Papinianus, §. [Ma]niſſe, ff de inoffic. teſta. argum. eius quod [no]cimus, quod ex poſitione negata non [pro]quis ſe iuuare, nota. in l. 2. §. Quod obſer[uat] C de iurament. calum. Ita probat D. G[uil.] Papa, in ſuo tractatu, de Compulſoriis [lit.] fol. 253. verſo, q. 21. num. 6.

Communio.

Co

Communio parit diſcordiam, l. Cum pa-
§ dulciſſimis, ff. de legat. 2. Sic allegat
Antonius de Roſellis, in ſuo tractatu de
oliis, folio 119 §. Sexto numero 3. con-
dit cum hoc D. Rolandus, in ſuo tractatu
teſtamentorum, Rubrica 2. numero
vbi ait, quod communio ſolet diſcordias
re, præcipuè etiam inter fratres, vt ibi
bat. folio 212. verſo.

Communitas.

Communitati omnia nota eſſe nequeũt.
ndum ne igitur ſi ipſa communitas in
ere ſtatuit per reſpectum ad quãtitatem
tuatę pecunię certam dari: cui omnia eſſe
a nequeũt: cũ id noſtræ ſolius ſit diuini-
, vt in c. Ad noſtrã, vt eccle. benefi. cũ cõ-
d, nec inſuper verum eſt dicere, quod ipſa
unitas nõ remuneret ſuos ciues ex aliis
liis beneficiis: ſiquidem ſæpe ſine recita-
ne id factum videmus. Præterea in incer-
non certis locus eſt coniecturæ, vt l. conti-
, § cum ita, de verbo. oblig. cum ſimili-
. Sed cum ipſa communitas declaraue-
ra qua cauſa tale tribuat incremẽtum, vt
et ex tenore reformationis, non oportet
præſumptiones & veriſimilitudines con-
raſque recurri. Sic diſcurrit de hac ma-
D. Laurent. de Rodulphis in ſuo tract.
Varis. folio 149. verſo, num. 34.

Compenſatio.

Compẽſatio ipſo iure extinguit debitum,
ſolutio. Hæc ſententia cũ ſua pleniore
poſitione legitur apud D. Tyndarũ, in ſuo
at. de Cõpenſatione, fo. 126. n. 50. artic. 6.
Compenſatio doli cum dolo reſpectu Rei-
licæ non fit, D. Feli in c. 1. in 3. colum. de
ga & pace. Habet hanc ſententiam D.
ctus Siculus in ſuo tract. de Poteſtate re-
fo. 100. verſo. num. 32.
Cõpenſatio nõ admittitur in tributo. text.
l. Aufertur, in §. Qui vt debitorib. ff. De
ſiſc. Vide D. Lu. Montal. plene de hac ſen-
ia diſputantem, in ſuo tractat. de Repro-
ne ſententiæ Pilati, fo. 184. verſo, n. 42.

Compenſatio in depoſitarii odium nõ ad-
mittitur. l. vlt. circa finem, C. de compenſat.
ergo multominus debet admitti cõpenſatio
in odiũ excõmunicati. Sic refert D. Bartholo-
mæus Brixienſis in ſuo tractat. Quæſtionum
Venerialium, fo. 68. verſo q. 33. num. 2.

Compenſare nõ poteſt qui iurauit ſoluere,
c. Ad noſtrã, 3. De iureiuran. & Alexãd. in ſuis
conſiliis, cõſilio 91. in 2. volu. dicens hãc eſſe
cõmunẽ ſententiã. Vide plura apud D. Marcũ
Anton. Bauerium, in tracta. De virtute Iura-
menti, fol. 49. verſo, num. 49.

Compoſitio.

Compoſitio lite pendente fieri poteſt, nõ
poſt ſententiã, l. Iudex poſtquã. & ibi Bartol.
ff. de re iudic. c. In literis, & ibi Abb. & Innoc.
de offic. delegat. Cætera lege apud Dom.
Paul. Grillandum in ſuo tractatu De Rela-
xatione carceratorum, folio 232. verſo, §. Se-
quitur, num. 8.

Compoſitio priuata de famoſo crimine
facta cũ parte, irrogat infamiã, l. Quoniã, ff.
de his qui not. infa. & l. athletas. §. finali, eo-
dem titu. & ibi Barto. Vide D. Paul. Grillan-
dum in tracta. De relaxatione carceratorum,
fol. 233. verſo, §. Quarto quæro, num. 4.

Compoſitor.

Compoſitor amicabilis ſemper volũtarius
eſt. nec ſubiicitur regulis arbitrorũ nec arbi-
tratorũ, ſed eſt quid diuerſum: quia amicabi-
lis cõpoſitor eſt qui interuenit & reducit par-
tes ad concordiã abſq; ſua ſentẽtia. Sic habet
aperte D. Io. Bap. Caccialupus in tractatu De
Tranſactionib. fol. 189 §. Tertio quæro. n. 3.

Compromiſſarius.

Compromiſſarii poſtulare poſſunt qui ad
eligẽdũ dati ſunt. text. in c. In cauſis, de elect.
iuncta gloſ. in verbo poſtulatio. pro quo fa-
cit gloſſ. ſingularis, in c. 1. de poſtu. prælat. in
verbo priuare. Hunc locum prolixe habet D.
Pet. à Biaxio, in tract. Directorii Electionum,
fol. 213. verſo, c. 19. tertiæ partis. num. 1.

Compromiſſum.

Cõpromiſſum in cauſa matrimoniali fieri

nō potest. vt in c. fi. ext. de transl. Hoc expresse tenet gloss. in c. 1. De consang & affini. quam ibi sequitur D. Anto. de Butr. vt pluribus exponit D. Lanfrancus de Oriano in tractat. de Arbitris, fol. 29. verso, 4. particula, n. 5.

Compromissum in causa criminali, si agatur criminaliter non potest fieri, tenet D. Specul. in tit. de arbi. § Restat, circa principiū, & Hosti. in summa. eod tit. §. 3. & Bart. & gloss. in §. de cōpromisso, de insa. Si agatur in causa ciuiliter, tum potest fieri compromissum. vt luculenter exponit D. Lanfrancus de Oriano, loco citato. num. 1.

Compromissum claudicare non debet, nec pro vna nec pro altera parte. l. Cum dies, §. vltimo, in fi. ff. de arbit. & eodem titu. l. Qualem, in principio. cum similib. & facit quod habetur in c. Non solum. de appellat. lib. 6. c. Licet, de senten. excommunicat. lib. 6. Hæc habet eleganter D. Ioa. Baptista in tractatu de arbit. fol. 8. verso, num 10.

Compromissum fit sine pœna, & cū pœna, vt recte allegatur à Lanfranco de Oriano. In tracta De Arbitris, fol. 26. verso, n. 22.

Compromittentes de causa principali inuitant accessoria, arg l 1. § Cum vrbem, ff. de offic præfecti vrb. & l. 2. de iurisd. omnium iudic. & l. Ad rem. mo. de procurato. sic hunc locum in medium adducit D. Iacobus de Arena, in tract. de expensis, fol. 43. n. 7.

Compromittentium mens etiā tacita est inspicienda, arg. l Cū quid, & l. Nō omnis. ff. si certū petatur. & l. Non dubiū, C. de legib. & c. Intelligentia, ext. de regu. iuris. Vide D Baptistā à S. Blasio in tract. De Arbitro & Arbitratore, fol. 24. verso, num. 89.

Concessum.

Concessum vni plurium cæteris censetur denegatū quia regula est, quod vni denegatur cæteris concessum esse videtur, l Cū prætor, ff. de iudi. l. Qui testamento, §. Eum qui, ver. mulier, ff. de testamen. c. Cum sit generale, & ibi gloss. de foro compe. no Bald & Docto. in Auth. Diaconissam, C. de epis. & cleric. Vberius hanc sententiā tractat, Pau, Grillan. l. in tract de hæreticis, lib. 1. f. 199. n. 6.

Concessum videtur quod expresse alicui non prohibitum, probatur per nou. Veniens, De fil. presby. & Hostiens. in summa, ad finem, eodem titu. Hanc sententiam tenet etiam Archid. & Old. in suo consil. 213. allegat textum d. c. Quamuis, de prabend. in 6. Sicut habet D Anton. de Rosellis in tractatu De conciliis, folio 109 numero 37. Et D. Damasus in tractatu de Beneficiis, folio 142. numero 3. & Dom. Iacobus de Beluiso, in tractatu De Excommunicato, fol. 132. numero 18.

Concesso principali, conceditur accessorium, c. Præterea, ext de offic. & potestat. iudic. delegat. & c. Prudentiā, eod. tit. § vltimo. Vide latius hac de re disputantē D Damasum suo tract De Brocardis, fol. 138. verso, n. 24.

Concilium.

Conciliū est loco senatus, c. Ecclesia habet senatum. 16 q 1. Vide D. Anto. de Rosellis professo late disputantē de hac materia in tract. De Conciliis, fol. 83. num. 8.

Concordia.

Concordia est vnio appetituum diuinarum. D. Tho. 2. 2. q. 29. artic. 1.

Æqualitas concordię nutrix & conseruatrix. Aristoteles De mundo.

Externus timor maximū concordiæ oculū, Titus Liuius, lib. 2. Decade prima.

Concordia res magnæ crescunt, discordia maximę dilabuntur, Salust. bello Iugurt.

Quæ semel concordata sunt, ad discordiā amplius resuscitari non debent.

Concordia inter partes facta, nō tollit pœnam fisco applicandā. l. 2 ff. ad Sil. in glos. Dy. & Bald. & not gloss Bartol. & Bald. in final. Cod. De in ius vocan. ita tenet etiam D. Cataldinus de Boncompagnis in suo tract. de Syndicatu, fol. 132. verso, num. 144.

Concupiscentia.

Concupiscentia hominis ad omnia vitia profluit. c. Omnes. 47. distinct. & c. Sicut 22. distinct. per totū, & 35 dist. per totū, de pœn. distinct.

distinct. 2. quia radio isto amore recedimus à Deo, &c. Caritas, de pœn. distinct. 2. Huius rei vide testem copiosum, D. Ioan. à Lignano in tractatu de Amicitia, fol. 7. num. 3.

Concupiscentia est tam malarum quam bonarum rerum appetitus delectabilis sensiuę, D. Thom. 1. 2. q. 30. art. 1.

Condemnatio.

Condemnatio ex vno teste nō potest prouidere. hac sententia vtitur D. Albericus de Rosate, in tractatu de Testib. fol. 171. verso. num. 16. quod probatur etiam per dictū Domini: *in ore duorū & trium stat omne verbum & veritas.*

Condemnatus.

Condemnatus malam causam habere præsumitur, glos. in l. Herennius, §. fin. ff. de cuiticio. Idem pronunciat D. Guido Papa in tract. de Præsumptionibus, fol. 234. num. 15.

Condemnare.

Condemnandi potestas ibi est, vbi potestas absoluendi: quia sunt eiusdem speciei, vt Felin. in ca. Non potest, de re iudic. & cui competit vnum, cōpetit aliud. Vide plenius hanc sententiam examinatam apud D. Ioan. Franciscum Balbum, in tract. de Præscriptionibus. fol. 218. num. 23.

Conditio.

Conditio inhonesta & impossibilis, habetur pro non adiecta, c. In nona, de pœn. Host. in summa de condit. appos. §. Quæ conditio. testis est huius sententiæ D. Ioan. Brunellus, in suo tract. de Sponsalib. & matrimoniis, folio 181. verso. num. 4.

Conditio iniqua non est alteri per alterum inferenda, l. Non debet alteri, ff de reg. iur. Idem allegatur à D. Pet. Antibolo, in suo tractat. de Muneribus, fol. 39. verso, n. 181.

Conditio nulla casu fortuito impletur, l. 2. ff de condit. & demonst. sicut declarat etiā D. Philip. Francus, in tract. Disputationis petitorii, fol. 82 n. 12.

Conditio rei in pari causa potior est, l. 2 ff. ne quis eum, & vt citat & asserit D. Bertach. in tra, De Gabellis seu vectigalib. f. 72. v. n. 28.

Conditio debet impleri in forma specifica, nec sufficit adimplere in effectu, l. Quib. diebus, & l. Mœuius, de condit. & demonstr. Ita quoq; hanc rem perstringit D Ioan. Campezius, in tractatu de Dote, fol. 134. verso. quæst. 13. num. 2.

Conductor.

Conductor domus vel fundi potest expelli non soluens pensionem; & priuari commoditate fruendi re conducta, l. ædem, & ibi Doct. C. locati, l. Vtiq;, de damno infect. & Bart. in l. 2. C. de iur. emp. & in l. 3. 5. q. prin. C. de pign. vbi verum dicit etiam propria autoritate, & tenet Bald. in l. Certa, C. vt in pos. leg. sed aliter loquitur in l. ædem. C. locati. Plura de hac sententia vide apud D Bertachinum, in suo tractatu, de Gabellis, seu vectig. fol. 60. num. 30.

Conductio.

Conductio & locatio pro vno numo nulla est, vel non tenet: quia instar donationis inducit, l. Si quis conduxerit, ff. loca. & sic locatio facta pro vno numo, est nullius momēti, vt ibi, & l. Si quis ante, in § fin. ff. de acquiren. poss. Abb. in c. Cum ex officii, in 6. column. de præscript. & ex modicitate precii quandoque præsumitur locatio, quandoque non, Bald. in c. Finali, de in integr. resti. allegans. no. in l. 1. §. fin. ff. de superfi. hæc etiam habet & probat D. Anto. Corsetus in suo tractat. de Potestate regia, fol. 89. verso. num. 19.

Confessio.

Cōfessio est vna cōmunis, altera sacramentalis, Sacramentalis, est actus exterior iustitiæ & fidei, cū latria & pœnitentia habente legitimā declarationē peccatorum coram sacerdote, aperiens morbū latentē spe venię, & accusans delicta ex erubescētia per claues Ecclesiæ satisfactoria, obligās ad pœnitentiā iniūctā, D. Tho. & alii Doct. in 4. Sententia. dist. 17.

Confessio est salus animarū, dissipatrix vitiorū, restauratrix virtutū, expugnatrix dęmonū: obstruit os inferni, aperit portas paradisi. Augu. de Pœnitētia, ad hāc cōfessionē ecclesiasticā vel sacramētalem faciūt sequētes sententiæ.

Fili non confundaris confiteri peccata tua, Eccles. 4.

Confiteberis viuens & viuus & sanus, Ecclesiast 17.

Vade & ostende te sacerdoti, Lucæ 5. & 17. Confitemini alterutrum peccata vestra, Iac. 5.

Si cõfiteamur peccata, fidelis & iustus Deus remittit ea, 1. Ioan. 1.

Dixi confitebor aduersus me peccata mea, Dauid in Psalm.

Nemo potest à peccato iustificari, nisi antea sit confessus, D. Ambros. de Paradiso, & de pœnit. dist. 1. c. Non potest.

Cessat diuina vindicta, si humana confessio præcurrat, D. Ambros. super Beati immaculati.

Deo suffragatur verecũda confessio & pœnam pudore releuat, D. Ambros. de Ioseph lib. 36.

Qui promereri vult bonum, quod expedit, debet confiteri malum quod fecit, D. Gregor. 8. Moralium.

Humilitatis insignia sunt iniquitatem cognoscere, & cognitam voce confiteri, D. Gregor. 22. Moralium.

Vulnera clausa plus cruciant, D. Gregor. in Pastorali.

Confessio sanat, iustificat, veniam donat, Isidor. 1. c. 12.

Quantum displicet regi impudentia peccatoris, tantum placet verecundia confitentis, D. Bernard. super Cantica.

Sufficit pœnitenti confessio qua præmium domino offertur, De pœnitent. distinct. 1. c. sufficit.

Si veniret Dæmon ad capitulum cõfessionis, impetraret indulgentiam remissionis. Hugo de claustro animæ.

Manifestanti delicta Christus non iudex, sed aduocatus adest. Cassiodorus super Psal. Beati quorum.

Si operam medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas. Boetius de consolatione Philosophiæ 1.

Medicus ægroto confitenti infirmitatem, non negat medicinã, Anselmus super Ma

Vbi confessio, ibi remissio, Seneca De ribus.

Numen confessis aliquod patet, Quidius Metamorph. Fabula 9.

Confessio in foro pœnitentiæ non fa ad damnationem, per text. in c. Si facer cum ibi nota. per Panorm. extr. de offic & per not. per Bald. in l. Archigeruntes C episco. audien. faciunt not. per Archid. Vtilem, 22. q. 2. vbi refert Alexand. Pa III. qui cum non posset condemnare dam Episcopum, qui reuelauerat sim commisisse, induxit illum sub promi impunitatis vt crimen suum confiteret ram Cardinalibus: quo facto, ex tali sione priuauit eũ, & dicit Archid. quod laudatus, quia dolum bonum commis testatur his D. Franciscus Ponzinibius tract. de Lamiis, fol. 140. n. 72.

Confessio communis alia est iudicia alia extraiudicialis. Hanc diuisionem & eius exponit copiosè D. Ioan. à Grassis, tat. Arboris iudiciorum, fol. 93. § Fi flos. numer. 1. His adiungemus aliquot tentias iuris.

Cõfessio indiscreta reiicitur, vide D. darum in tractat. de Testib. folio 105. num. 14.

Confessio sicut stipulatio est actus le mus, & iuris ciuilis, & not. in l. Cum debito. §. fin. ff. de probat. Plura vide Iacobum de Arena, in tractatu positio fol. 58. num. 6.

Confessio si sponte & sine metu fiat, in cit notorium. Huius expositionẽ vide D. Anton. de But. in suo tractatu, de No rio, fol. 171. num. 27.

Confessio per errorem emissa reuocari test, vsque ad sententiam, vt in l. Error, C iuris & facti ignor. lege D. Lanfrancũs riadno in tractat. de Testib. fol. 199. num. 51.

Confessio non obligat, sed obligatio probat, vt in l. Publia, in fin. ff. depos. Iu

D. Baptista à sancto Blasio in suo tractatu
arbitro & arbitratore, fol. 27. num. 18.
Confessio nulla est, nisi fiat ex proposito:
si aliquis quid diceret ex iracundia, ta-
confessio non noceret, ita dicit singulari-
Ioan. de Imol. in c. de confess. Plura vide
D. Lanfrancum ab Ariadno, in tracta-
Confessionib. fol. 197. num. 2.
Confessio in criminalibus probat, sed non
nit, l. Si confessus, ff. de custod. & exhi-
orum, fa. l. 1. §. 1. ff. de his qui not. in-
Reliqua vide apud D. Ioan. à Grassis in
arboris iudiciorum, fol. 93. verso, §.
flos, num. 4.
Confessio est ab onere probandi releuatio,
soleat dici, quod in cõfessum nullæ sunt
iudicis, nisi in condemnando, vt in l.
de, ff. ad l. Aquil. imo est fortior proba-
quæ fit per confessionem quam quæ fit
tes, & instrumenta. Pulcre hanc sen-
tiam D. Lanfrancus ab Ariadno, in tract.
Confessionibus explicat, fol. 197. verso.
Confessio facta in foro poli, fidem non fa-
foro fori, D. Tyndarus in medium ad-
hanc sententiam, qua probat notabile
gulare factum, quale est, quod allegat,
micida confessus est sacerdoti in foro
tentiæ, se homicidium commisisse, &
tinam stantes duo testes hanc confes-
em intellexerunt, hi tamen in iudicio re-
non possunt, ad hanc confessionem pro-
tam: quod confirmat per dictam senten-
, vt licet videre apud ipsum in tractatu,
estib. fol. 107. cap. 15. n. 2.

Confessum.

Confessum in iure pro iudicato habẽdum,
& l. Certum, in princ. legis, ff. de con-
c. 1. & 2. 2. q. 1. & l. vna, C. de confess.
la enim confessione in iudicio facta, pu-
aliquis ex officio iudicantis, c. 2. extra,
confess. Cætera lege apud D. Barthol. Bri-
sem, in suo tractatu Quæstionum Do-
calium, fol. 52. verso, q. 27. n. 3.

Confirmatio.

Confirmatio sub forma communi nõ firmat actum inualidum, vt est casus in c. Quia diuersitatem, de concess. præbend. Nec in præiudicium tertii, c. fi. de confir. vtil. vel inutilium, sic tenet D. Petr. de Vbaldis in suo tract. Collectarum, fol. 134. n. 44.

Cõfirmare minus est quam conferre: quia confirmatio habet actum præcedentem, quẽ collatio non habet infixum: & ius conferendi spectat ad Episcopum, & non ad alium, c. 2. de institut. & c. Admonet, de renuncia. & c. finali, de cleric. pereg. Idem habet D. Ioan. Franciscus in tract. De offic. & potest. Capituli sede vacante, q. 4. fol. 191. verso, n. 2.

Confusio.

Confusionem pariunt, quæ sine ordine traduntur, D Pet. de Biaxio, in tractatu Directorii Electionum, cap. 1. fol. 220. num. 1.

Congregatio.

Congregatio licita censetur, cuius finis licitus reperitur, vel per finem licitum licita cognoscitur congregatio, & econtra, l. Si à reo, §. fi. ff. de fideiuss. & per Angel. in consilio 376. colum. 1. & Ludou. de Ro. in consilio 37. Et D. Nicolaus Boerius in tractat. de Seditiosis, fol. 164. verso. num. 4.

Coniectura.

Coniectura euidens habetur pro probatione, l. licet Imperator, de leg. 1. & gloss. in l. Si tutor, C. de peri. tutor. & idem videtur voluisse Dynus in suo consilio: quod incipit, Statuto ciuitatis Pistorii, & videtur esse casus in l. Cum post. §. gener, ff. de iur. dot. sicut recte etiam exponit D. Laurus de Palatiis de fano, super statuto Italiæ communiter vigente, &c. fol. 49. num. 5.

Coniuges.

Coniuges sibi communicant actiones, non passiones. Nam vir & vxor per actionem carnalem efficiuntur vnum corpus, non vnus spiritus: cum ergo actio corporalis sit, passio vere mentalis, non est mirum si actio actionem trahit, non passionem: quod enim agit pars corporis, æquum est quod alteri parti communicetur. Prolixius explicãtem huius

sententiæ vide D. Ioann. Brunellum, in suo tractat. de sponsalib. & matrimoniis, fol. 167. verso. nu. 14.

Coniunctio.

Coniunctio in propriis maior est quam in deuolutis, per ea quæ habentur in c. Requisisti, §. Secus, de testib. & quod habetur per Innoc. & alios, in c. Cum in cunctis, de elect. super vltima gloss. Vide etiam D. Ioan. Franciscum, in suo tractatu de Offic. & potest. Capitul. sede vacan. fol. 189. num. 2.

Conscientia.

Conscientia est actus & applicatio scientiæ, & Syntereseos, D. Thom. 1. part. q. 89. artic. 13.

Conscientia bene actæ vitæ, multorumq; benefactorum recordatio iucundissima est, Cicero in Cato.

Tum scelerum suorum, imprimisq; conspirationis conscientia solliciti quò se verterent, non videbant, Salust. in Catil.

Mortalibus conscientia Deus, Menander.

Conscientia mille testes.

Conscientia dubia non ligat ad mortale: nam conscientia dubia non est conscientia; quia intellectus non habet vbi figat pedem, & in ambiguo possessor debet magis sibi fauere quam diffuadere: quia debet se conformare conscientiæ iuris per ora Principum diuinitus promulgati: nec debet quis sibi facere cõscientiam de eo, quod non potest explicare secundum rationem veri perfecti & constantis iudicii: sicut recte annotauit D. Ioan. Baptista Caccialupus, in suo tract. de Pensionibus, fol. 208. verso. num. 73.

Conscientiã scrupulosam ex proprio capite vel opinione sui capitis nemo habere debet, vt Bald. in consil. Incip. Fama habet. Et D. Ioan Bapt. Caccialupus, loco supra citato.

Conscientiæ puritati non debet deesse iudicium rationis, c. Non solum, de regula in 6. & vide in Clem. in c. Quãuis, de foro competent. Idem D. Pet. de Vbaldis in suo tract. de Canonica Episcopali, & parochiali, folio 178. num. 38.

Conscientia non ligat quos natura ligat, hoc pulcherrimè vult Bald. in L. vectigal. & commiss. in fin. per gloss. ternitas, 12. q. 2. Vide etiam D. Ioan. in suo tract. de Primogenitura, folio mero 13.

Conscientiæ Deo patent, non homi vt patet 32. distinct. c. Erubescunt, 6. q can. Si omnia, de iudic. nouit. Vide Ioan. à Lignano, in suo tractat de A fol. 2. verso, §. Quia dictum, num. 4.

Consensus.

Consensus iure munitus est potis gula humanorum actuum, quo de mnis actus est indifferens & informis, nimatus. l. Obligationum, ff. de act gat. & l. Non omnis, ff. Si certum pe etiam Bald. in tractat. Schismatis, si Si quis aliquem testari prohibuerit. A lege Pet. à Biaxio in suo tractatu Dire lectionum, fol. 213. verso. c. 12. num. 4.

Consensus expressus in re onerosa tur, vt si agatur de seruitute vel alq onere, pro quo facit in l. Filiusfamilias uitum, ff. de procurator. & in l. Qui ta tare, ff. de furt. & quod cõsensus tacitus in leuibus, hoc tenet gloss. notab. in Per vnum, in c. Sicut, de elect. in 6. q tabilem reputat Domi. Quando tacit habetur pro consensu: vide Panorm. Nonne, de præsumpt. & ibi plenissime in colum. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. Plura vide a Pet. à Biaxio, in tractatu Directorii num, fol. 218. verso. cap. 33. num. 4.

Consequens.

Consequens corruit lapso antece aut, destructo antecedenti, destruitur sequens, l. Ab ipso, §. Sæpe, ff. de Al legat. Vide latius ad hæc D. Angel. de bilionibus, in tract. de Testamentis, 11. gloss. 11. num. 7.

Conseruare.

Conseruare volentes præferuntur rentibus, vel prima habetur ratio vol

uare quã acquirere, l. fin. C. de Codicil. in nouo Cod compo. aliàs confir. in prin- io ibi, cum dicitur primo ſeruandum, & Finali, §. Si vero creditores, C. de iure delib. terea vide D. Ioan. Montaigne, in tracta- de Authoritate Conciliorum, fol. 78. ver- num. 43.

Conſilium.

Conſilium eſt appetitus inquiſitiuus de us vtilibus, Damaſc. lib. 3. c. 33.

Conſilium eſt appetitus faciendi excogi- ratione, Cicero 1. Rhetor.

Conſilium eſt inquiſitio operabilium ad em, D. Tho. 2. 2. q. 2. artic 3.

Audi conſilium & ſuſcipe diſciplinã, Pro- biorum 19.

Conſilium ante omnem rem cape, Me- nader.

Actus omnia agit cum conſilio, Prou. 33.

Ante omnem actum conſilium ſtabile, lec. 37.

Omnia prouidens conſilium quærit, Caſ- l. lib. 6. epiſt. 19.

Quicquid conſilio proſpici poteſt, proſpi- Seneca ad Lucilium, epiſt 102.

Diu non ſunt auxilio his, qui ſe inconſulto periculum mittunt, Cicero 3 Rhetor.

Conſiliũ ſemper à ſapiẽte perquire, Tob. 4.

Quærimus conſilium? habemus copiam ſapientis, ſed ipſius ſapientiæ, qui Chri- eſt, Auguſt in tract. de lapſu.

Conſilium debet eſſe in his quæ poſſunt ter ſe habere, Ariſtot. 6. Ethic.

Conſilio, authoritate atque ſententia res gnæ geruntur, Cicero de Senectute.

Conſilium bonum: vt,

Conſilio recto nihil turius eſt, Menander.

Bono conſilio nullum munus precioſius; lo, nulla peſtis peior.

Bona conſiliatio eſt habitus coniecturati- operabilium, ſecundum rationem opti- Commentator ſuper 6. Ethic.

Conſilium malum: vt,

Conſilium malum eſt, quod mutari non eſt, Gellius 18.

Conſilium malum conſultori res peſſima, Heſiod.

Conſilium malum in melius reformare, ſapientis eſt.

Conſilium mulieris eſt inualidum; pueri vero imperfectum, Ariſtot. 1. Politic.

Errant conſilia noſtra, quia non habent quô dirigantur, Seneca ad Luciliũ, epiſt. 28.

Vis conſilii expers mole ruit ſua, Horatius 3. Ode 4.

Parum foris ſunt arma, niſi conſilium ſit domi, Cic. 1. Offic.

Melius accurantur, quę conſilio geruntur, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur, Cicer. Rhetor. veterum.

Conſilium iuuenũ Rhoboam egenũ fecit.

Iuuenile conſilium, proprium cõmodum, occultum odium, Niniuem, Troiam deſtruxerunt & Romam. Petrarcha in vtraque fortuna. Mart Garratus in tract de Conſiliariis.

Præcipitata conſilia parum feliciter euenire ſolent, Graſſ in inſtit. puerorum.

Conſilium velox ſequitur pœnitentia, Seneca De beneficiis.

Conſilio duo ſunt contraria, feſtinatio & ira, Seneca in Prouerbiis.

Conſilio, non impetu opus eſt, Curtius.

Diu deliberandum eſt, quicquid ſtatuendum eſt ſemel, Seneca in Prouerb.

Conſiliarii tarde conſiliata operari cito oportet, Ariſtot. 6. Ethic.

Priusquam incipias, conſulto; &, vbi conſulueris, maturè facto opus eſt, Saluſt. in Catilina.

Conſilium mane, conuiuium ſero.

Conſilium & Ratio in ſenibus eſt, Cicero de Senectute.

Alienum conſilium ſuo præfert, Plinius.

Conſilium ſuum in alterius iacturam nemo mutare debet, l. Nemo poteſt, ff. de reiur. & can. Bonæ memoriæ, extra de poſtu. Sicut vult etiam D. Bartholomęus Brixienſis, in ſuo tractatu Quæſtionum Dominicalium, folio 61. verſo, quæſtio. 71. numero tertio.

Consiliarius.

Consiliarius vnus tibi sit de mille, Eccles. 6.

A malo consiliario serua animam tuam, Eccles. 37.

Nullus fidelior tibi ad consilium esse potest, quam qui non tua, sed te diligit, D. Gregor. 1. lib. Regist.

Consiliarii ex solo non tenetur consilio, l. Consilio, §. Tua tamen, ff. de reg. iur & sic habet D. Lucas Montaltus in suo tractatu de Reprob. sentent. Pilati, fol. 183. num. 9.

Cõsiliarius Principis debet esse purus, vndiq; iustus, optimus, contentus his quæ sibi dantur de fisco à Principe, aliàs repellitur & idoneus debet surrogari, Ioan. Andr. in can. Quanto, de iureiurand. & D. Martinus Garratus in suo tractatu, de Consiliariis Principum, fol. 116. verso. q. 8.

Consiliarii Principis non debent reuelare secreta, l. Aliud, in principio, ff. de Pœnis, & ibi Bartol. & glossa, c. de Forma, 72. q. vltima, & Archid. 2. q. 6. in c. Anteriorũ, & Valerius Maximus 2. de institutis docet tria fecisse Romanos, Dominari cunctis, vt sanum consilium secretum tenendo, priuatam paupertatem colendo, fidem non frangendo, dictis pertinaciter stantes. Vide D. Mart. Garratum in præallegato loco, vnde hæ sententiæ eliciuntur, quas subiungere placet.

Consiliariorum de numero Princeps est, & est caput Senatus.

Prudentes, non rustici debent esse, quando fiunt leges vel consilia Principum.

Silentiarii Principis dicuntur consiliarii.

Princeps & consiliarii diligere debent subditos, vt filios & fratres.

Consiliarii Principum libellos contra ius porrectos abiiciant, quando aufertur ius tertii vel fisci.

Consiliarii Principum sint illustres.

Consiliarii Principis regentes statum assumant publicam affectionem, caritatem, & vtilitatem. Romani in muro senatus vel curiæ scriptum habebant, Hoc limen intrantes abiecta priuata caritatem publicam in[duite].

Consiliarii Principis irati mandata [eius] non debent exequi; Nã debent trigina[re] differendo executionem decoquere [ir]am diam Principis, vt patet in l. Si vindicat[am] de pœnis: sententia est aureis literis [scri]pta. Vide D. Petrum à Biaxio in tractat. Di[rec]torii Electionum, fol. 206. c. 4. n. 5.

Consiliarii dominorum tenentur ad restitutionem male ablatorum, & his ad[di]gulare quod Doctor consulens, ex cuius peritia parti est damnum illatum, tenetur restitutionem in foro conscientiæ. [Ita] D. Anton. in c. tua, de homicidio, quod [sin]gulariter notandum dicit Felinus ibidem colum. 1. circa principium. Idem dicit de aduocatis promittentibus iuuare iniustitiam: quia si hi succumbant, ad omne interesse, vt etiam si per impe[ritiam] aut negligentiam ipsorum pars iusta sam habens succumbat, Felin. in c. Tua homicid. o. Ita tenere dicit D. Anto[nius] Calumniam, de pœnis, ibidem & Pa[nor.] & Hostiens. similiter docent. hãc sente[ntiam] cum cognatis materiis optime expo[nit] Pet. à Braxio, in tractat. Directorii Ele[ctio]num, fol. 208. verso. c 24. num. 3. & 4.

Consiliarii insipientes duo sunt; de[fec]tio & tristitia, hęc multos præcipitant, C[ele]mentator super 6. Ethic. Aristot.

Consistorium.

Consistorium Dei & Papæ idem est. [Ho]notanter dicit Hostiens. in c 2. de Con[sue]lib. 6. & c. Romana, de appel. eod. lib. [6.] tenet D. Pet. à Monte in tractat. Mona[r.] Conciliorum, fol. 17. n. 7.

Consors.

Consors eiusdem litis, pro consorte [non] auditur sine mandato, etiam præstita [cau]tione, nisi post litem contestatam, vt l. 2. C[od.] consor. eiusdem lit. vbi datur commu[ne] negotium post litem legitimè ordinatam, & de hoc dicitur c. Cum M. extra, de [rei] sicut etiam proponit D. Nepos de Mon[te].

lano in tracta. Exceptionum, fol. 168. nu. 24.

Conspirator.

Conspiratores & inimici capitales in nulla causa ad accusationem admittuntur, c. liet, ext. De simonia. c. Conspirationem, 2. q. 1. vt habet etiam D. Ioan. Monachus in tract. Defensorii iuris, fol. 64. §. Nunc, nu. 8.

Constantia.

Constantia est stabilitas animi firma in proposito perseuerans: vel, est virtus faciens persistere in bono contra difficilia. D. Thom. 2. 2. q. 173. articul. 3.

Iustum & tenacem propositi virum,
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida. Horatius 3. Carmin.

Constitutio.

Constitutio ad compendium inducēs, ad compendium non est protrahenda, c. Quod nonnullis, de priuileg. extra. & cap. fin. eodem titu. & c. Quod ob gratiam, de regul. lib. in 6. Plura vide apud D. Ioannem le Citerin tractatu suo De Primogenitura, folio 174 q. 5. num. 2.

Constitutio non ligat suum conditorem, vt not. Ioan. Andr. in c. 2. De constitut. lib. 6. Cy. & Bald in l. Digna vox, Cod. de legib. Petr in Authen. Quibuscunque modis, C. de sacrosanct. eccle. & ibi etiā Bald. & per Bald. in l. Cum ipse, C. de contrahen empt. Vide etiam D. Barbatiam in tractatu De præstantia Cardinalium, fol. 46 verso, num. 15.

Constitutio pœnalis non est extendenda, c. Statutum de elect. libr. 6. vt probat D. Iohannes Calderinus, in tractatu De Interdictis, fol. 8. num. 100.

Constitutiones generales obseruandæ sunt, & nihil contra eas pronunciandum, l. omnes, in fi. C. Si contra ius vel vtilitatem publ. Idem vult D. Nepos à Montalbano. in tractatu Exceptionum, fol. 165. verso, nu. 3.

Constitutionum natura est vt posterior priorem corrigat, & sic de prima in vltima non fiat mentio. c. 1. de constitu. libr. 6 sicut demonstrat D Bonicontus in suo tractat. de appella fol. 36. num. 16.

Consuetudo.

Consuetudo est ius moribus institutum, quod lege deficiente pro ea suscipitur, c. Cōsuetudo, distinct. 1.

Consuetudo quasi secunda & affabricata natura dicitur, August. lib. 6. de musica.

Consuetudo est altera natura, Aristoteles 7. Ethicor.

Facilius est cōsuetudinem immutare quā naturam. & alio loco, Difficile est resistere consuetudini; quia assimilatur naturæ. Et rursus non facile est homines ex antiqua consuetudine transmutari per sermones. Aristoteles in Ethic.

Quod consuetū est, velut innatū est: quia consuetudo est similis naturę, Arist. 1. Rheto.

Omnes consueta seruant, Idem.

Consuetū semper notius est, Aristoteles 2. Metaphys.

Suaue est homini, quod cōsueuit tota vita sua. Commentator super Poeticam Arist.

Consuetudinem secūdum naturam pronunciauit vsus, Macrob. 7. Saturnalium.

Consuetudinis magna vis est: pernoctant venatores in niue: in montibus vri se patiuntur: inde pugiles cæstibus contusi ne ingemiscunt quidem, Cicero 2. Tusculan.

Consuetudo effecit vt assueti comedere venenum, non lęderētur: quod venenum iis cibus erat. Commentator super 3. Phys.

Optima viuendi ratio est eligenda, quam iucundā consuetudo reddet, Cic. 4. Rhetor.

Difficile est consueta relinquere.

Vsus difficile vincitur: consuetudinis vincla vix soluūtur, Isidor. lib. 1. Soliloquio.

Difficile est peccati consuetudinem vincere. Prauus vsus vix aboletur. Assidua consuetudo vitium in naturam conuertit, Idem Soliloquio.

Vincere consuetudinem dura est pugna. August super Psal. 30.

Adolescens iuxta viam suam, etiam cum

ſequierit, non recedat ab ea, Prouerb. 22.

Conſuetudo non valet qua quis inuitatur ad delinquendum.

Nemo conſuetudinem rationi & veritati præponat, Auguſtin. libr. 2. De vnico baptiſmate.

Conſuetudinem laudamus, quæ tamen contra fidē catholicam nihil vſurpare dinoſcitur. Auguſt. ad Caſulanum presbyterum.

Conſuetudo irrationabilis non eſt ſeruanda, c. vltimo, ext. de conſuetu. & eodē c. Cum conſuetudines, ſicut etiam probat D. Petr. Antibolus in ſuo tractatu De Muneribus, fo. 41. verſo, num. 209.

Conſuetudo ſolet eſſe maxima cauſa erroris, vt Auerroes in commento ſuo ſuper 1. Phyſicorum Ariſtotelis refert. Quanquam talis conſuetudo potius corruptela dicenda eſt. vt allegat D. Troilus Maluetius in tractat. De Sortibus.

Conſuetudo nequam quanto antiquior, tanto peior. & eo minus vt nociua obſeruanda, vt in c. Eccleſiæ, de Simonia. & in c. Mala, & quaſi per totū, 8. diſtinct. Vide D. Ioan. Lupum, qui idem tenet in tractat. ſuo. de libertate Eccleſiaſtica, folio 144. num. 6.

Conſuetudo contra honeſtatem non valet, vt in cap. Decorem, de vi. & honeſt. cleric. quod habet etiam & probat, D. Ioan. Montaigne, in ſuo tractat. de Authoritate Conciliorum, folio 79 num. 44.

Conſuetudo iniqua eſt lex mortis; quia eſt inductiua peccati. Huius ſententiæ maiorē declarationē vide apud D Io. le Cirier, in ſuo tractatu de Primogenitura, fol. 185 nu. 12.

Conſuetudo eſt contractus. vt in l. De quibus, ff. de legib. & melior textus de iure in c. finali, de conſuetud. lib. 6 quod patet, quia habet eadem extrema, quæ habet ipſe cōtractus: quia eius principium eſt voluntatium cū inducatur de cōmuni conſenſu totius populi, habēs finē neceſſarium, videlicet quod inducta omnes ad obſeruant ā obligat & aſtringit: vt in l. De quibus, ff de legibus, & l. Iniuriæ, ff de legib. & contractus habet initium voluntarium & finem neceſſarium patet in l. Sicut ab initio, C. de actio. & ob. Ita pulchre recitat D. Guilielmus à Mon. rat. in tract De ſucceſ. Regūf. 124. verſo a.

Conſuetudo eſt lex non ſcripta, l. De bus, in fi. ff. de leg. & ſic debet eſſe cō. c. Erit autem lex, 4. diſtinct. Vide latius materiam apud D Ioan Franciſc. Balbum tractat. de Præſcriptionibus, fo. 216 §. 10.

Conſuetudo eſt optima legum interp. l. Minime, ff. de legib. & cap. Cum dilecti ext. de conſuetud. & in l. Cum de in. verſo, ff. de vſuris, & l. Si de interpretat. ff. de legib. Vide plenius tractantem D. Iacem Malleolum in tracta. de Matrim. folio 201. num. 6. & D. Ioan. de Ligan. tractatu de Pluralitate beneficiorum, fo. 145 num. 24. & D Bartho. Chaſſ. in conſuet. nes Burgundiæ, Rub. *des mains* m. § 20 num. 3 fol. 324. verſo.

Conſuetudo & priuilegium æquipa. tur, gloſ. in c. Nouit in verb. Conſuetud. ext. de iudic & textus melior de iure ſecundum Ioan. And ibi in c Cum contingat illis verbis, ex conſuetudine vel indulgē. de foro competē. & ad hoc plura accumu. Alexā. conſilio 74. Videtur. 2. colum. 4 & ponit multa de viribus conſuetudinis. Vniuerſitas quando vult quid introdu. ex conſuetudine contra priuatū. in quem poſſet hoc facere, ſtatuendo ex cauſa: tho. ſuetudo aſſumit naturā præſcriptionis, & citur præſcriptio potius quā conſuetudo. cundum Bald. in Rub C. Quæ ſit longa conſuetudo. Refert Aret conſi 122. colu 3. p. vide eleganter de conſuetudine expoſita pud D Ioa Franciſcum Balbum in tracta. præſcript fol 261. § Duodecimo quæro, a.

Conſuetudo requirit tacitū cōſenſum p. puli vel maioris partis, l de quibus, in fi. de legib. Hanc ſententiam allegat Dom. Ioa. Franciſ. Balbus in prædicto tractatu, fol. 21. §. Decimo & vltimo. num 2.

Cōſuetudo vice Principis fungitur, c. ſup. quibuſdam, §. Præterea, de verbo. ſignif. in col.

...lligebic, quod sicut per rebellionem cõtra principem perduntur priuilegia; ita quoque consuetudines priuilegiatę. pulchrè hãc sententiam & materiam memoriæ mandandã scribit D Bald de Vbaldis, in tractat. de Pace Constantiæ, fol. 75. verso, n. 18.

Consuetudo dat iurisdictionem, l. 1. & vltima, C. de emancipat. & c. Conquestus, 9. q. ... c Nouit, de iudic. cum similibus, etiam priuatæ personæ, c. Cum contingat, de foro competen. Vide copiosius rem hanc apud D. Ioan. Calderinum in tract. de Interdictis, fol. ... verso, num. 56.

Consuetudo orbis præfertur consuetudini vrbis, D. Hieron. dicit vt habetur, 93. distinct. legimus. quod orbis maior est vrbe; loquens de consuetudine quæ orbis præferenda est speciali consuetudini vrbis & Romanæ Curiæ. Copiosiorem expositionem vide apud D. Anto. de Rosellis, in tractat. De Conciliis, fol 91. verso, n. 69.

Consuetudo patriæ alicuius, vel reputatio publica plenam adfert probationem, cap. Nihil, de elect. l Barbarius Philippus, ff de offic. præsid. & in cap. Cum dilectus, de fide instrument. Plenius lege D. Iohan. à Grassis in tracta. Arboris Iudiciorum, folio 94. verso, §. Vltimus flos, nu. 1.

Consuetudo patriæ seruanda est in pecuniis soluendis, glos. in l Si quis argentum, in princip. C. de donat. Vide hanc maximã pulchre expositam apud D. Martinum Laudensem in tracta. De monetis, fol. 2. num. 5.

Consuetudo quod dat, id homo auferre nequit. vt in Authen. Quod locum, C Si mu. secun. nup. & in l. Si arrogator, ver. Sed an imputari. Longiorem declarationem vide apud Dominum Guilielmum à Montferrat. in tractatu De Successione Regum, folio 124. verso, n. 29.

Consuetudinis transgressor punitur vt legis transgressor, c. in his, c. Consuetudinis, ... distinct. imo tanta est consuetudinis auctoritas quod inualidum de iure communi efficitur validum, & quod consuetudine est introductum non est arbitrarium, sed necessarium, Bald. l. Quicunque, in 4. colum. vers. Scias autem, C. de ser. fugi. per l. Saeculares, ff. de extraord. muner. Plura licet legere apud D. Ioan. le Citier in tractatu De primogenitura, fol. 168. num. 43.

Consuetudinem vincit veritas. Nam veritas præferenda est consuetudini, vt in cap. Mala autem consuetudo, & in c. Veritatem, & in c. Si consuetudinem, & in c. Qui contempta veritate, 8 distinct Nam vt ait Anto. in c. fi. de Consuetu. Et Dominicus in c. Principio, de constitu. lib 6. Consuetudo repugnans ecclesiis, repugnat fini Dei & fini publico. Vberius perquire hoc thema apud D. Ioan. Lupum in tracta. De libertate Ecclesiastica, fol. 139 q 6. num. 3.

Consuetudinem allegans, consuetudinem probare debet, vt expresse dicit l. 1. in Principio, C. Quę sit longa consuetud, &c. Sed allegans ius scriptum, probare non tenetur, D. Iaco. de Arena. in tractatu positionũ expresse hanc sententiam tuetur, fol 59. num. 42.

Consuetudinaria nõ sunt arbitraria, vt voluit Bald. in l. Quicunque in 4. colum. in versic. Scias autem, C. de ser. fugi. sic habet D. Antonius Corsetus in suo tracta. de Potestate Regia, fol. 97. verso, num. 56.

Contentus.

Natura paucis contenta. Paruo cultu natura contenta est. Cicero in Tusculan.

Paucis minimisque natura contenta est, Boetius, de Consola. Philoso.

Contemptus.

Facile contemnit omnia, qui id contemptum sui venit. Vis habere omnia, contemne omnia, Senec. ad Lucilium.

Regium est nolle regnare cum possis. Senec. De benefic.

Magni animi est contemnere magna, Aristoteles ad Alexandrum.

Nihil est tã anguśti, tamque parui animi, quã amare diuitias: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecunias contemnere, Cicero 1. Offici.

Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt, 1. Ioan 2.

Contemne diuitias & eris locuples: contemne gloriam & eris glorioſus, Chryſoſto. ſuper epiſtolam ad Hebræos.

Contemptus principis aut ſuperioris aggrauat delictum, vt voluit gloſ. in c. Cũ quidam, de iureiurand. facit l. Relegati, de pœn. Iuſtum eſt enim vt qui in paternis iuſsionib. contemptores exiſtunt ſeuerioribus corrigãtur vindictis. Ita dicit text. in c. Iuſtum 23. quæſt 3. & in c. Si quis ſeruum, 17. quæſt. 4. Plura vide apud D. Ludouicum Montaltum in tract. de reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 184. num. 31.

Contentio.

Contra verboſos noli contendere verbis, Cato in Moralib.

Stultus aduerſus potentiores, qui cõtendere vult.

Victoria priuatur & dedecus habet, & dolores patitur, Heſiodus.

Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris, Ambroſ.

Continentia.

Continentia eſt confrenatio appetitus rerum malarum. Hieron. ad Damaſum.

Continẽtia eſt gubernatio cupiditatis conſilii, pars temperantiæ, Cicero.

Cõtinentia eſt habitus inuictus à delectatione. D. Ambroſ.

Cõtinentia eſt cohibitio gulæ, luxurię, cupiditatis, auaritiæ, ambitionis, ſuperbiæ, & eſt circa concupiſcentias tactus, D. Thom. 2. 2. q. 143.

Continentiam exerce, Chilon.

Continentiam inuita vxore vir non poteſt ſouere, vt 27. q. 2, & 32. q. 2. c. Quicquid, in fi. & 32. q. vltima, c. vltimo. Vide D. Bartholo. Brixienſem in tract. Quæſtionum Dominicalium, fol. 53. q 30. num. 4.

Contractus.

Contractus eſt mutua duorum vel plurium obligatio vltro citroque ex voluntate & pacto partium ſurgens, Raymond. ſuper titulum, de negotiis ſecularibus, in gloſſa.

Contractui inſinuato nil addi vel a… poteſt, vt l. Contractus, C. de fide inſtru… & tenet Bart. in l Gallus, §. Idem credi… ff. de lib. & poſthum. Plura vide apud D. A… ton. de Canario, in tractatu de inſinuat… bus, fol. 160. num 41.

Contractus ioco factus neminem obli… l. 3. in fin. ff. de actio. & obligat. nec enim … lore iracundiæ; nam ſic factum pro in… habetur, l. Quod calore, ff de regul. iuris … Diuortium, ff. de diuort. & c. Ex literis, … de diuor. Prolixius qui velit inſpiciat D. T… darum, in tractat. de teſtib. fol. 99, verſo … 10. num. 1.

Contractus non poteſt facere licitum … citum: vel contrahentes non poſſunt … licitum, quod de ſui natura eſt illicitum, … cundum Ioan. Calderinum, & D Laure… de Rodulphis, in ſuo tract. de Vſuris, fol. … num. 14.

Contractus Reipublicæ præiudican… inutilis. Cuius ratio eſt: quia tunc … multis, non paucis. Teſtis eſt locuples D… annes Nider, in ſuo tractatu De contrac… mercatorum, fol. 164. verſo, num 15.

Contrahentibus in modico precio … decipere inuicem, vt latius legitur apu… Anton. Archiepiſ. Florentinum, in tra… de Vſuris, fol. 209. verſo, num. 27.

Contradictio.

Contradictio eſt oppoſitio ſine media… riſtot. 1. Poſteriorum, ſic

Contradictio vnius facit, quod aliqui… ſit concorditer factum, vt gloſſ. in Cle… Romani, in verbo, Concorditer, de elect… admodum allegat D. Anton. de Roſel… tractatu, de Poteſtate Imperatoris & P… fol. 56. num. 25.

Contradictio bona meretur præmium … 1. De his quæ fiunt à maiori parte, vt hab… Ioan. Calderinus in tractatu de interd… fol. 4. num. 38.

Contradictio non impedit donare re… ſinuare, vt l. In hac, C. de donatio. Re…

D…

Anton De Canario in ſuo tractat. de Inſi-
tutionibus, fol. 159. num. 23.

Contrarietas.

Contrarietas eſt diſtantia longiſſima eo-
um, quæ ſunt ſub eodem genere, Ariſtotel.
Prædicamentis.

Contrarietas eſt, cuius vno cognito, co-
noſcitur & reliquum, ff. de his qui ſunt ſui
el alieni iuris. Vide D. Lanfrancum ab A-
dno in ſuo tractatu De depoſitionibus, f.
04. verſo. num. 72.

Contrariorum eadem eſt ratio & diſcipli-
a. de quo in c. Principio. in fine, ext. vt lite
on conteſtat. lege Dom. Ioannem à Graſſis
ſuo tractatu De Subſtantialibus procu-
tonii, folio 85. verſo, §. Cum literis, nu-
ero 103.

Contraria non ſunt quæ ad eundem fi-
em tendunt, ſecundum gloſ. in verbo tene-
re. Sià iudice, de appellat. libr. 6. & in re-
ula, Nullius; in fine, eod. libr. illa ſunt con-
aria quæ eſſe non compatiuntur. vt nota-
re. Reſuſcitatus, de pœniten. diſtinct. 1. &
ſe compatiuntur, non ſunt contraria, ſed
uerſa. vt legitur de his quæ fiunt à prælat.
Cum apoſtolica. Latius lege copioſum in
ac materia autorem D. Franciſcum Squilla-
nſ. in ſuo tract. De fide catholica, folio 110.
erſo, in proœmio, num. 5.

Contritio.

Contritio ſpiritualis eſt dolor voluntа-
us pro peccatis confitendi & ſatisfacien-
. Bonauentura in 4. Sẽtentiarum, diſtinct.
q. 1. artic. 1.

Cor contritum & humiliatum Deus non
ſpicies, Pſalmo 50.

Qui ſeminauerit lachrimis, in exultatio-
e metet, Pſalmo 125.

Dominus neſcit differre, quem compun-
o corde ſenſerit ſibi ſupplicare. Caſſiodo.
per Pſalmum, Ad Dominum cum tribu-
rer.

Contritio materialis eſt coniunctio rei
uæ vel integrę, D. Tho.

Contumax.

Contumax vere non poteſt appellare. l.
Properandum, §. Cum autem eremodici
um, C. de iudic. & l 1. C. Quor. appel. nõ recipiuntur. vbi dicitur, quod eius qui per contumaciam abſens cum ad agendam cauſam vocatus eſſet, condemnatus eſt negotio prius ſummatim perſcrutato, appellatio recipi non poteſt l. Et poſt. ff. de iudic. & l. Ex conſenſu. §. fin. ff. de appellat. & l. Contumacia, ff. de re iudica. & in Authentic. de iudic. §. Audient. Collat. 6. vbi dicitur: Quod qui per contumaciam defuerit eidem appellationis materia ſiue ratio perimitur. vt prolixe percurrit D. Nepos à Montalbano in tract. Exceptionum, fol. 179. num. 6.

Contumax ficte poteſt appellare, l. Creditor, §. Iuſtus, ff. de appellat. & l. 2. § Sin autem reus, in gloſſ. Cod. de iuramen. calumn. Idem habet D. Nepos ſupra citatus, eodem ſequenti loco.

Conuentio.

Conuentio circa modum ſoluendi attendi debet: cõtractus enim ex conuentione legem accipiunt, l. 1. §. Si cum venerit, ff de pœn. & notatur B. rtol. in materia monetæ, in l. Paulus, ad finem, ff. de ſolut. & idem voluit Baldus, in conſilio penultimo & vltimo. volum. 1. ſecundum nouam impreſſionem ad finẽ, dum põderat de moneta quod ordinatio, de qua ibi dicebat ſoluendum eſſe ſalarium poteſtati de moneta, quæ currit & non quæ curreret. ſic optime allegat D. Martinus Laudenſis in tractatu de monetis, fol. 4. verſo, num. 10.

Conuentio & intereſſe conuentum probari poteſt per teſtes: vel, per inſtrumenta: vel, per confeſſionẽ partis & his modis, quib. cætera pacta, cæteræ conuentiones probantur. Vide huius rei copioſam enucleationem apud D Ambroſium de Vignate, in tractatu de Vſuris, folio 174. verſo, num. 253.

Conuentus.

Conuentus ſingularem perſonam repræ-

sentat l. Mortuo, ff. de fideiuss. & ita confirmat D. P. de Vbald. in tract. de Canon. episc. & paroch. fol. 171. num. 25.

Conueniri.

Conueniri per scripturę exemplum nemo potest, sed per ipsum authenticum, l. 2. ff. de fid. instrumento. Authentica. n. præstanda sunt quoties exiguntur, vt l. Procurator, C. eden & l. Pompon ff fa. hercis. hūc locū allegat D. Barth. Brixiensis, in tractat. Quæst. Dominicalium, fol. 49. quæst. 11. n. 5.

Conuersatio.

Conuersatio bona, honesta est disciplina, Hugo de disciplina monachorum.

Sancta cōuersatio confundit inimicū ædificat proximū, glorificat Deū, Isid. 2. Soliloq.

Conuersatio mala est malæ operationis, & deprauatæ conscientię iudiciū, l. Plures §. Assiduæ, ff. de administr. tut. Nam ex mala conuersatione qui bonus efficitur vitiosus, l. Ædiles, §. Pædius, ff de ædil. edict. & Philosoph⁹ ait: Qualis quisq; est, tali socio delectatur. Ita pulcre attingit, D. Guido à Suz. in tract. de iudic. fol. 90. num. 32. & Psalmista: Cum sancto sanctus eris; &, cum peruerso, peruerteris, & D. Bald. in tract. de Quæstion. fol 238 n. 10. Modicū fermēti totā massā corrūpit, 1. Cor. 5. Qui tetigerit picē, inquinatur ab ea, Eccl. 13. Cōuersatio præcedens mōstrat qualis quis sit præsumēdus, huius allegationē plenius lege apud D Fr. Bru. in tra. de indic f. 98 q. 5. n. 2.

Conuersio.

Ne tardes conuerti ad Dominum, Eccl. 5. Si reuertimini & quiescatis, salui eritis, Esa 30 Pœnitemini igitur & cōuertamini & deleantur peccata vestra, Actuum Apost. 3.

Numquā est sera conuersio: latro de cruce transit ad paradisum, Hieron. ad Lætam.

Conuersus.

Cōuersus plene omnia iura habet monasterii. Vt habet D. Phil. Francus, in tract. Disputationis petitorii, fol. 81. num. 1.

Conuictus & cōfessus non auditur appellans. tam in criminalibus, quā ciuilibus Prolixiss. autem hæc sententia discutitur ab D. Anton. à Butrio, in tract. de notorio.

Conuiuium.

Cōuiuiū est accubatio epularū, Cic. de

Cōuiuium detractionibus, fabulis, &
pib. plausib. nō misceatur, c. Cōuiuia 4.

Noli esse in conuiuiis peccatorū, Prou.

Melius est ire ad domum luctus, quam
domum conuiuii, Eccles. 7.

Correctio.

Correctio est fraterna admonitio, cum
mendādi peccata D. Tho 4. Sent. fit per
pœnā vel cōminationē. Non oderis
tuū in corde tuo; publice argue eū, Leui.

Pro mensura peccati erit plagarū
rus, Deuteron 25.

Quem diligit Dominus, corripit, Prou.

Qui increpationes odit, insipiens est,
uerb. 10 12. & 17.

Melior manifesta correctio, quam
absconditus, Prouerb. 27.

Qui diligit filiū flagella cōtinuat, Eccl.

Bonum est parētibus corrigere filios
sos, Aristot. 6. Animalium.

Peccantes corā omnibus argue, 1. Ti

Amicivitia si feras, facis tua, Senecain

Correctionē non debemus erubescere,
à nobis, siue ab aliis, vt in Auth. de nupt.
priñc. per vnā col. & no. in c. Qualiter.
lum à magistris, sed etiā ab auūculo
cōuenit, iuxta verbū Aug. c. Si habens
Idem plenius adstruit D. Lapus de Cast.
tractat de Canon. portio. & de quarta,
133. num. 25.

Corrigi paratus veritate comperta, non
cōputandus hæreticus: quia sc. nō habet
ctionē contradicentē doctrinę ecclesiæ,
est D. Tho 2. 2 q. 11. art. 2. & c. dicit Apol.
q. 3. Copiosissime vide de hac re Franc.
lac. in tract. de fide Catholi. fol. 110. verso.

Correctio etiā iniusta est patienter
ad idē text in c. Ante triennium, dist. 3.
betur per gl. in c. Ex parte 2. de off. deleg.
ra vide apud L. Montaltum in tract. de
prob. sentent. Plati, folio 184. verso, num.

Qui monet q. adiuuat, Plaut. in Cas.

Correptio.

Correptio & castigatio inter fratres, est impunibilis, vt l. vnica, C. de emend. ppin. Vide Io. le Cirier plene & bene de hac sentētia disputātem in tr. de Primog. fol. 164. verso, n. 13

Creatura.

Iustum est vt creatura laudet creatorem Deum, Augustl. lib. supportationū part. 3. c. 1.

Credulitas.

Credulitas est facilitas in credendo: & est vna temeraria & leuis; altera discreta probabilis, D. Thom. 2. 2. q. 2. artic. 1.

Credere.

Non plus credi debet mortuæ voci, quam viuæ: sed leges sunt mortuæ voces principis, quas autem est viua vox in Auth. de Cōsulib. §. fin. Plura vide apud Ant. de Rosellis. in tractatu, De Conciliis, folio 121. num. 10. §. 14.

Criminatio.

Criminatio est criminum ingeminatio. Cum contentione contumeliosa, vel contentiosa contumelia, vt Mirabellius habet.

Crimen.

Reipublicæ interest vt crimina puniātur. Crimina notoria accusatione nō indigent, sed per officiales præsidibus nunciantur, vt l. Ea quidem, C. de episc. & cler. Plura vide apud D. Placent. in tract. De accusati. folio 132. n. 8.

Crimina morte extinguūtur. cap. Quodam 23 distinct. & l. 1 Cod. Si reus vel accusator mortuus fuerit & l. Vna tamē, C. Ne rei delict. defunct. & in c. Neq;. 88. dist. Amplias perquire apud D. Ioan. De Lignano in tract. de Censura Eccles. 1st. folio 20. num. 3.

Crudelitas.

Crudelitas est vitium humanū, modū pœnæ culpas excedēs, D. Tho 2 2 q. 15. artic. 1. Crudelitas est atrocitas animi in pœnis exigendis. Sen in lib. De clementia.

Crudelitas non est crimina pro Deo puniri, sed pietas, D. Hieron. ad Ripatium.

Crudelitas nimia descendit ex partialitate seditione. Ratio enim est, quod habitum illi semper habent partiales & seditiosi conuersi homines contrarię partis, tā notos quam ignotos, &c. vt plurib. discurrit D. Nicolaus Boer. in tract. de Seditiosis, fol. 161. verso, n. 10.

Vt misericordia sursum eleuat ad Deum, ita deorsum crudelitas in infernum deiicit. D. Hieron. super duodecim prophetas.

Crudelis.

Crudelis non est, qui crudeles iugulat, sed crudelis appellatur; quia crudelis patientibus esse videtur. Latro suspensus patibulo crudelem iudicē putat, D. Hier. super Esaiam.

Crudelius.

Crudelius est calamo iugulari quam ferro: vulnera ferri sanantur, calami autem rodunt mortuos, & immedicabiles sunt.

An crudelior qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, quam qui trucidat pauperem fœnore? D. Augustl. ad Macedonium.

Nec est vnq̄ vtile, q̄d est crudele, Cic. 3. Offi.

Culpæ.

Culpa est voluntaria inordinatio vel priuatio boni, D. Tho. 2. 2. q. 34. artic. 2.

Culpa geminata depositionem inducit in leuibus. vt est c. Accusatus lib. 6. De hæretic. & c. Super eo: ibidem, frequētia delicti inducit contemptū. Secundum Matth. de Imol. De sepult. cler. in ver. Scienter. allegantem ad D. Aug. de Doctri. Christi. & dicitur binus actus inducit deliberatam voluntatē. Cætera prolixius exponit D. Francis. Squillacensis in tract. De fide catholica. fol. 111. c. 5. num. 3.

Culpa lata in pœnis corporalib. infligēdis non est dolo æquiparāda. Sic recitat D. Franc. Brunus in tractatu de indic. & tortura. folio 102. num. 24.

Cupiditas.

Cupiditas est radix oīm malorū, 1. Tim. 6.

Cupiditas est effrænatus appetitus, vel inordinatus amor habendi aliquid, D. Augustl. De libero arbitrio.

Superbia & cupiditas vnum malum sunt, D. Augustl. ad Comitem.

Cupiditas felicitatē suā nō intelligit, Senec.

Cura.

Cura accedit præbendæ canonicali tanquam digniori, vt in c. Extirpandæ, §. Quia vero, de præben. & in c. Quamuis, de præb. in 6. Sicut allegat D. Anton de Rosellis, in suo tractat. de Conciliis, fol. 109. num. 26.

Curator.

Curator principis donare potest dummodo non sit enormis donatio: quia proprium est principis donare, secundum Ioan. Andr. & Gemi. in c. Grandi. sup. neg. præla. lib 6. & habet D. Martinus Laudensis in tractat. de Officialibus duorum, fol. 119. q 84.

Curator ventri potest dari, vel ventris occasione, vel ventri & bonis simul, vel bonis tãtum, vt legitur l. 1. ff. de vent. in poss mitten vbi quoq; D. Nepos à Montalbano, non debet prætermitti qui in tract. Except. plurima de curatoribus habet, fol. 173. articul. 15. num. 1.

Curia.

Curia ibi, vbi Rex est, & vulgo dicimus, vbi Rex, ibi curia; sicut, vbi Papa, ibi curia Romana, hodie dicitur vt olim, vbi Imperator, ibi est Roma, hoc est authoritas Romanorũ, vt late exponit D. Nicol. Boerius in tractatu, De ordin. graduum vtriusque fori, folio 72. verso. num. 12.

Curialis non potest esse fideiussor, l. Curiales, C. loca. gloss. in c. Pro quibusdam, de fideiussorib. hoc annotat D. Mart. Laudens. in tractat. de Officiali. duorum, fol. 118. q. 61.

Curiositas.

Curiositas est studiũ perscrutandi ea, quorum non est vtilitas, Anselm. lib. de simil.

Curiositas est superflua indagatio rerum ad se non pertinentium, Hugo.

Curiositas est vitium cognoscendi intelligendique sensu peccãdi & circa inspectionem ludorum, mulierum, & similium, D. Thom. 2. 2. q. 167.

In superuacuis noli scrutari multipliciter, Ecclesiast. 3.

Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, ibidem.

Primus superbię gradus est Curiositas, D. Bernard. super Cantica.

Graue curiositatis est vitium, D. Gregorius homilia 36. super illud, Iuga boum emi quinque.

In consideratione creaturarum nõ el[ect]na & peritura curiositas exercenda, A[ug]de vera religione.

Curiosus nemo est, qui non sit male[fic]Plautus in Sticho.

D.

Dare.

DAns irrequisitus magis dare vide[tur] virtuosius, vt habet D. Ioan. Lig[nano] in tractat. De amicitia, fol. 15. n. 8.

Dare habenti est perdere, probatur [ex] satis, & c. Parce, 86. distinct. Latius vid[e] à Lignano, loco iam prius citato.

Dare beatius est quam accipere, A[ct.] 20. & c. Prædicator, 16 q 1. rursus, c. [ex] ext. de cælesti militia. Plura vide apud [Lig]go. in tractat. de offic. quatuor Præla[t.] 31. num 3.

Dare & debito tempore dona seruãmentum est amicitię, sic habet D. Ioan. Lignano in tract. de amicitia. fol 8. versa[t.]

Damnari.

Damnari ex suspitione nemo debet[ur] sentem, ff de pœnis, in principio 2. q[ui] imo suspicio nihil operatur, vt l. Mc[n.] Quod met. causa, C. eodem tit. Plu[ra] re licet cognoscere apud D. Cataldi[n.] Boncompaignes, in tract. de Syndic.

Damnari nullus debet causa inaudi[ta] æquitatis ratio patitur. Vide D Pla[c.] in tractatu de Accusationibus, fol. 1[2]1. num. 5.

Damnum.

Damnum nisi ex abundatia rarovi[de]neca in Prouerb.

Damnum euitans iniuriã Deo no[n] quia illud nulla lege prohibitum est [sed] bet D. Ambrosius de Vignate in tract[.] Vsuris, folio 175. num. 180.

Damnum in societate commune [est] bet vt habet D Anto. Archiepisco. Flo[r.] in tracta. de Vsuris, fol 206 num. 64.

Damnum vbi cessat, cessat æstima[tio]

lal. ſic adducit hanc ſententiam Laurent. de Rodulphis in tracta. de vſur. fol. 153. nu. 14.

Deceptio.

Deceptio eſt corruptio ſcientiæ, D. Tho. 22. q. 53. artic. 1.

Deceptio excedens dimidiũ æſtimationis dubii euentus litis reſcinditur, & ita etiã in arbitramento vel arbitrio. prout Bart. in l. Si ſocietatem, § Arbitror. ff pro ſocio. ſic etiam tenent Angelus ſequens Bartolum. vt copioſius demonſtrat D. Fabia. de Monte in tracta. de empti. & vendit. folio 155 verſo, num. 12.

Deceptor.

Deceptor de reſtitutione tenetur, licèt iure fori poſſet retinere, tamen ſecus eſt iure poli. c. Quicunque 14. q. 4. ſic tenet Innoc. & Petr. de Ancho in cap. Quia plerique, de immunita. eccleſiaſt. Plura licet videre apud Dom. Iacobum à Canibus, in tractatu de execut. vltima. voluntatum, folio 139. nu. mero 10. & 11.

Deceptus.

Deceptis, non decipientibus lex prouidet. Cod. Si aduerſ. delict. & l. 2. & 3. Cod. Si is ſe maledixe. vide D. Franciſc. de Porcellis in tracta. de Inuentario. fol. 131. n. 32.

Decima.

Decimas & primitias non tardabis offerre. Exod. 22.

Decimæ ſunt tributa egentium animarũ. Tua nobis, §. Nonnulli. ext. de decim. & c. decimæ. 21. q. 1. Vide D. Hugo. in tractat. De ſac. quatuor prælator. fol. 33. nu. 2.

Decretum.

Decretum iudicis doli ſuſpitionem tollit metum excludit, vel ex decreto iudicis omnis ſuſpicio & præſumptio doli & culpæ tollitur. vt in l. Ait prætor in §. Permittitur, ff. minorib. & Ang. in l. Si ſtipulatus, in § Si decem, ff. de ſolut. poſt gloſſ. Amplius vide Fabianum de monte. in tract. de empt. & vendit. fol. 147. num. 102.

Declinatio.

Defenſio & declinatio vſque ad ſententiã fieri poſſunt. l. Si quis iureiurando. Cod de re. credi. & l. Iudicia. Cod. de proba. & l. 1. §. Si ad diem, ff. de re mili. de quo etiam vide per Bald. in l. In bonæfidei. in 3. column. Cod. de reb cred & Bald in l. finali. in 1. column. Cod. de probat. & per Do. Petr. de Ancha. in conſil 22. in 3. column. incip. Vtrum confeſſio contra iniuſtum, &c. ſic pulchre exponit D. Guido à Suzaria, in tractatu de Indiciis & tortura. fol. 91 num. 67.

Delectabile.

Delectabile potius eligendum quam triſte. ſic allegat D. Ioan à Lignano, in tractatu De amicitia, fol. 15. num. 6.

Delectatio.

Delectatio eſt operatio habitus ſecundum naturam, Ariſtoteles 7 Ethico.

Delectatio eſt quietatio cognita in re conuenienti, vt D. Thom. ait.

Delegatio.

Delegationes fiunt ſine cauſę cognitione, & etiã abſentibus partibus, Innoc. in c. quoniam contra falſam, de probat. No. quando prędes delegat cauſam, quia nõ requiritur partiũ præſentia. Sic tenet D. Mart. Laudenſ. in tract. De officialib dominorũ, f. 120. q. 163.

Delictum.

Delictũ eſt quæcunq; omiſſio pertinentiũ ad Deum, D Tho. 2 2. q 76. artic. 4.

Delictum eſt peccatum, quod propoſito, aut impetu, aut caſu fit.

Quantitas delicti mẽſura eſt repudii, quia tantum à Deo reus longior fit, quantum numeroſo crimine dilatatur. Caſſio. ſuper Pſal. Expelle eos, quoniam irritauerunt.

Demon.

Dæmones ſanguinem amare dicuntur: propterea quotieſcunque fit necromantia, cruor aqua miſcetur: vt dęmones colore ſanguinis facilius prouocẽtur Hæc habentur in c. Nec mirum. in § Necromantici, 26. q. 5 Sicut etiam adducit D Paulus Grillandus in tractatu De Sortilegiis.

Denunciatio.

Denunciatio etiam iniusta ligat. vt l. 1. §. 1. ff. Quod vi aut clam. c Ex iniuncto, &c. Intellexi mus, ext. de no. oper. nuncia. Sic atteſtatur D. Bartholo Brixienſis in tracta. Quæſtionum Dominicalium, folio 60. quæſtio 64. numero 4.

Depoſitio.

Depoſitio teſtium ex dicto & iuramento conſtituitur. nec vnum valet ſine altero, cap. Fraternitatis, de teſtib. & in l. Iuriſiurandi, C. de teſtib ſic ab initio tractatus de teſtibus docet D. Lanfrancus ab Ariadno, fo. 201. n. 1.

Deportatus.

Deportatus pro mortuo habetur, l. 1. ff. de contra tab. & l 1. C. de hære. inſtitu & l. Gallus, §. Et quid ſi tamen, ff. de libe. & poſthumis, vt notat D. Baldus de Vbaldis, in tracta. de pace Conſtantiæ, fo. 74. verſo, num. 3.

Deſiderium.

Deſiderium eſt libido ad id, quod nõdum adeſt. Cicero in Tuſcula.

Deſinentia.

Deſinentia vnius eſt origo alterius, ſecundum Bald. in l. 2. C. vt in poſſ lega & ſequitur Cepolla Cautela 94 & 109. Ita habet D. Iohan. Franciſc. Balbus in ſuo tract. de præſcript. fol. 260. verſo, num. 4.

Deſinere.

Deſinere non poteſt, quod nunquam incœpit, l. Titio vſufruct. ff. de condi. & demonſt. & c. Ad diſſoluendum, de diſpon. impube. hoc plene atteſtatur D. Franciſc. Balbus in ſuo tracta. de præſcript. fo. 262. n. 1.

Deſperatio.

Deſperatio eſt ægritudo ſine vlla expectatione rerum meliorum, Cicero 4. lib. Tuſcula quæſtionum.

Deſperatio eſt diffidentia de Dei miſericordia ex falſa exiſtimatione ob peccata quæ quis facit; vel, bona quę omiſit. importat priuationem ſpei & receſſum à re deſiderata, propter impoſſibilitatem exiſtimatam, D. Tho. 2. 2. q. 49. articu. 4.

Ignoras quod periculoſa eſt deſperatio Reg. 2.

Nemo deſperet, Auguſt. de vtilitate poe di pœnitentiam.

Nemo diffidat, nemo conſcius veter peccatorum prę mia diuina deſperet, D. Ambroſ. ſuper Lucam.

Qui non poteſt ſperare, deſperet nihil nec. Tragœdia 7.

In corpore conſtitutus non deſperet, cillam, 32. q. 2.

Prima ſalus declinare culpã; ſecunda deſperare veniam. Hugo. de vera ſapien

Ianuas æternæ ciuitatis nobis deſper claudit, Chryſoſt. de reparat. lapſ.

Incumbit virtuti ſæculi, qui deſper adiutorio Dei, D. Ambroſ. ſuper Luca

Quis non videt ad diſcendum proſ non deſperet. Boetius lib Diuiſionum

Detractio.

Detractio eſt denigratio famæ alie per occulta verba, D. Thom. 2. 2 quæſt articulo 4.

Diis non detrahes: principi populi maledices. Exodi 22.

Morſus ſerpentis in occulto eſt, vt de ctio. Eccleſ. 10.

Regi in cogitatione tua nõ detrahe. Detractores Deo ſunt odibiles. Rom.

Nec maledici, nec rapaces, regnũ Dei ſidebunt, 1 Corinth. 6.

Non ſolum ille reus qui falſum de profert, ſed & is qui cito aurem crimi præbet, Iſidor. de ſummo bono.

Detrahere.

Detrahere aut detrahentes audire, horum ſit damnabilius, non facile di S. Bernard.

Nulla tam moleſta felicitas eſt quę de hentes dentes vitare poſsit, Valer. Max

Deus.

Deus eſt mens incorporalis, ſumma per rerum naturam diffuſa, & intenta lem ſenſum animalibus tribuẽs, Py Lactantius, &c.

Deus est animal sempiternum, optimum, Aristoteles 11. Metaphys.

Deus est princeps & origo rerum, Lactantius Firmianus.

Deus quid sit scire non possumus, D. Tho. 1. parte, q. 1. artic. 7.

Deus non habet diffinitionem, D. Thom. ibidem.

Deus non potest diffiniri: quia non est sub genere, sed super omne genus.

Non Dei possumus voluntati resistere, Genes. 50.

Quis similis tui Domine in fortib. Exo. 15.

Deus fidelis absque iniquitate iustus & rectus, Esaiæ 1.

Nemo bonus nisi vnus Deus, Marci 10.

Timenti Deum non occurrunt mala, Ecclesiast. 33.

Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus, Lucæ 5.

Deuotio.

Deuotio est prompta voluntas faciendi, quod ad Dei seruitium pertinet, D. Thom. 2. 2. q 82.

Temporis præteriti fructus est compunctio, futuri flos est deuotio, D. Bernard. super Cantica.

Mel in cera, deuotio in litera, litera occidit si absq; cõdimento spiritus glutiatur, Idē.

Melius est deuotum in minoribus quam indeuotum in maioribus professionibus inuenire, Cassiod. in Coll.

Diabolus.

Ipse hostis calcaneo semper insidiatur, Genes. 3.

Satanas se transfigurat in Angelum lucis 2. Cor. 11.

Sobrii estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, 1. Pet. 5.

Resistite diabolo, & fugiet à vobis, Iac. 4.

Dæmones debemus interimere, Gregor. super illud Iosuę in matutino, Interficiebam omnes peccatores terræ.

Diabolo nomen est postquam homini inuidit, D. Hieron.

Diabolus serpens est lubricus, Isidor. de summo bono.

Diabolus mille artifex, D. Thom. in tractat. Quæstionum, q. 16. artic. 6. in titul de Dæmonibus, & sanctus August. lib. 10. De ciuitate Dei.

Diabolus in omnibus artibus liberalibus est doctissimus; quia optimus est philosophus, theologus, arithmeticus, mathematicus, dialecticus, logicus, grammaticus, musicus, & medicus excellentissimus, vt pluribus demonstrat, D. Paul. Grillandus in tractat. De Sortilegiis, fol. 206. num. 3.

Difficilis.

Difficilis probatio cum sit in antiquis sufficit probatio præsumpta, vt Innoc. c. Veniens, de verbo. signif. & c. Cum causam, de iura. calum. & in c. Licet ex quadam, de testib. & ibi Ioan. And. in Nouella, super verbo, propter breuem, & notatur l. Proprietatis, & de nego. gestis. atqui natura, §. Cum me, C. de probat. & l. Qui ex liberis, ff. de secund. tabul. Pleniorem expositionem, vide apud D. Anton de Rosellis in tract. de Conciliis, fol. 118. verso. §. 2. num. 3.

Diffidentia.

Diffidentia est motus irascibilis inęstimatam superare facultatem, idque in bono, vt desperatio in malo, D. Thom. 3. Sentent. distinct. 26. q. 1. artic. 3.

Diffinitio.

Diffinitio est oratio explicans quid sit, Cicero in Topicis.

Diffinitio est oratio ex differentiis vnitatem habens, Aristot 7. Metaphys.

Diffinitio debet cõuertere suo diffinito tantum, non alteri. vt no. ff de reg. iur. in locis omnis definitio, & Institut. de testam. in principio. cũ concordant. ita vult etiam D. Ioan. Baptist. in tractat. de arbit. fol. 5. c. 14. n. 3.

Digestio.

Digestio est perfectio à naturali calido ex oppositis passiuis facta, Arist. 4. Meteorolog.

Dignitas.

Dignitas est administratio cum iurisdictione, Archid. in c. 1. de Conciliis, lib. 6.

Dignitas est authoritas culta, honesta, honorata, honore & verecundia digna, Cicero, in Rhetori.

Dignitas viris, venustas fœminis conuenit, Cicero in Offic.

Venustatem muliebrem dignitatẽ virilem dicere debemus, Idem.

Dignus.

Dignus quis præsumitur, nisi indignus probetur, l. Seruus, ff. de manumiss. testam. & Guido Papa, in tracta. de præsumpt. folio 235. num. 41.

Dignior ad dextram sedeat, argum. l. Finalis, ff. de albo scribend. & Ioan. le Cirier, in tract. de Primogenitura, fol 165. n. 5.

Dilectio.

Dilectiones corporales bonum virtutis impediunt, 42 distinct. per totum. Bona autem temporalia ordinantur in bonum virtutis, c. Clericus, 93. distinct. c. Nihil, cum sequentib. de consecrat. distinct. 5. Vide D. Ioan. à Lignano, in tractat. De amicitia, fol. 5 §. visum, num. 2.

Diligentia.

Diligentia est sollicitudo perficiendi opus aliquod, D. Thom. 2. 2. q. 54. artic. 1.

Disceptatio.

Disceptationes arduæ & nodosæ nequeũt breuibus verbis explicari oportunè: quia qui superflua remouere intendit, vt plurimum necessaria & vtilia resecat, vt patet de voto, c. Quod super his, §. rursus & seq. 1. verso. sicut annotauit D. Cataldin. de Boncompaingnes, in tract. de Potest. Papæ, fol. 95. verso. num. 106.

Disciplina.

Disciplina est morum ordinata correctio, & maiorum patrum obseruatio, D. Cyprianus.

Disciplina est obseruatio bona, honesta, faciens esse irreprehensibiles, Hugo.

Disciplinam Domini ne abiicias, Prou. 3. 4. 14.

Sapientiam & disciplinam abiicias infelix est, Sapientiæ 3.

Disciplina rei militaris.

Disciplina rei militaris maxime conuenit omnia regi & seruari, vt declaratur c. Dicit quid 23. q. 5. Plura vide apud D. Hugo. de officio quatuor prælatorum, fol. 31. num. 1. §. Est autem.

Discordia.

Discordia est acerba ira corde concepta odio intimo aucta. Cicero Tusculanarum questionum 6.

Discordia est voluntatum disgregatiua uersio eorum quos primus amor coniunxit, Isidor. in Etymologico, D. Thom. 2. 2. 37. artic. 1.

Discedere ab vnitate non est licitum.

Noli esse leo in domo tua, euertens familiares tuos, Eccles. 4 & 8.

Melius est emigrare cum gratia, quam habitare cum discordia, D. Ambros. de Patriarchis.

Discordiam parit pluralitas, l. Cum §. Dulcissimus, ff. de leg. 2. quod fuit assumptum in vtero Rebeccæ, nam Esau & Iacob ratione pluralitatis in vtero inuicem pugnauerunt, c. In apibus, 7. q. 1. & hoc videtur Fabius de Officiis dicens, relatum est quod nulla sancta societas nec fides regni est. Amplius vide D. Anton. de Rosellis in tract. de Concil. fol. 89. verso. num. 35.

Discordiæ sunt sedandæ & removendæ. Cum pater, §. Dulcissimus. ff. de leg. 2. Vide legat D. Baldus de Vbaldis in tractatu De pace Constantiæ, fol. 78. verso, num. 94.

Discretio.

Discretio est moderatrix virtutum, virtus ordinatrix affectuum: tolle discretionem vitium, erit virtus, D. Bernard. super Cant.

Discretio est genitrix, custos, moderatrix virtutum, D. Thom. 3. Sentent. distinct. q. 2. artic. 5.

Plerum

Plerunq; virtus cum Indiscretè tenetur, a-
stitur. Grego. 29 Moralium.

Dispensatio.

Dispensatio est communis iuris relaxatio,
ta cum causæ cognitione, D. Tho. 1. 2. q.
rticul. 4. & q. 88. artic. 10.
Dispensatio innititur gratiæ. vt alleg. D.
n. Francis. in tractat de offic. & potestate
i. Sede vacante, folio 184. q. 5. n. 8.

Dispositio.

Dispositio est rerum in ordine collatio.
intilianus. & est habitus imperfectus, vel
ad habitum, D. Thom. 4. Sententiarum,
inct. 4. artic. 1.

Disputatio.

Disputatio est actus syllogisticus vnius ad
rum ad propositum ostendendum. D.
om. in opere de fallaciis.
Disputatio veritatem elicit, l. 2. §. His le-
us, ff. de orig. iur. l. Cum quidem, ff de
e. & posthum. Sic notat Ioannes le Ci-
in suo tractatu De Primogenitura, folio
numero 2.
Disputando quis doctior euadit. vt alle-
D. Tyndarus in tractatu De testib. folio
.1 num. 6.

Dissensio.

Dissensio est aliqua renitentia ad futu-
m, D. Thom. 4. Sententiarum, distinct.
q. 3. articu 1.

Dissimulatio.

Dissimulatio in prælatis est mortale pec-
rum. vt notat glos. in verbo. Dissimulatio-
, in c. Clericis, de immu. eccles. Plura vide
pud D. Petr. à Biaxio, in tractatu Directorii
lectionum, fol. 226. num. 11.

Distinctio.

Distinctio prima dominiorum iusta es-
potuit à lege positiua iusta, sine lata à pa-
re siue principe iuste principante seu com-
munitate iuste regente. Vide D. Ioan. Nider
in suo tractat. De contractibus mercatorum,
folio 167. c 3. num. 5.

Distinctio reducit leges & testes ad concordiã, D. Anto. in c. Cum tu, in penultima colum. ext. de testib. & facit l. 3. de Duob. reis, & glos. in c. vt circa. in verbo. Præstito. quæ incipit, Pone quod vna die, De elect. libr. 6. vt plenius adhuc ostendit D. Francis Curtius, in suo tractatu de testibus. fol. 19. n. 107.

Diuinatio.

Diuinatio est vis noscens, videns, & explicans signa, quæ à Deo hominibus portendũtur, Chrysipp. apud Ciceronem.

Diuinatio est futurorum præuidentia & prædictio, D. Thom 2. 2. q. 95.

Diuinum.

Diuinum dominium nihil habet proprii; sed omnia sunt communia, cum meo & tuo postposito omnis tollatur de medio contentio. c Dilectissimus, 12. q. 1. & D. Anto de Rosellis in tracta de Potestate Impera. & Papæ, folio 35. verso, § Sed quod Christus, numero 1. hoc commode docet.

Dives.

Dives præfertur pauperi apud homines, sed non ita apud Deum: vt diuiti dicitur, *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Actuum 8. & Gratianus in c. Qui studet, 1. q 1. & ibi detestatur crimen simoniæ. & Esaias exclamat 62. *Transite transite per portas, præparate viã populo, planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate signum ad populos sufficientes ordinãdo.* Data ergo paritate, in reliquis dives est præferẽdus pauperi, & potẽs impotenti, vt ecclesia subleuetur, glos. & Panor. in c. Constitutus, in 2. De appella. in verbo. Impotẽtia, hoc annotat & D. Petr. à Biaxio in tractatu Directorii Electionum, fol. 225. num. 13.

Diuiti potius quam pauperi est fides adhibẽda, l. 3. ff. de Testib. circa princip. & in Auth. de Testib. §. 1. col. 7. & §. Sancimus, & §. Item tria. Institu. de suspect. tuto. & c. Testes, 4. q. 3. & c. Item in criminali. versic. Item testium, Plura vide apud D Nepotem à Montalbano. in tracta. Exceptionum, fol. 176. num. 85.

Diuitiæ.

Diuitiæ veræ, quas habemus nec perdere possumus, D. Augustſuper Matthæum.

Solæ diuitiæ veræ sunt, quæ nos diuites virtutibus efficiunt, D. Gregor. super illud, Exiit seminare

Veræ diuitiæ sunt, non opes, sed virtutes, quas secum conscientia portat, vt in perpetuum diues fiat, D. Bernard. 4. Sermonum.

Diuitiæ simpliciter sunt bonæ, sed insipienti nec recte vtenti sunt malæ, Aristoteles 2. Ethicor.

Diuitiæ naturales sunt possessiones: artificiales pecuniæ, Aristot. 1. Prouerb.

Diuitiæ seculares si desunt per opera mala, quærantur in mundo: si adsunt per opera bona, seruentur in cælo, D. Augustepist. 140.

Diuitiæ corporales paupertate plenę sunt, D. Augustde verbis Domini.

Istæ diuitiæ iniustæ dicuntur: quia iniustum est eas res putare diuitias, quæ non auferunt egestatem auaritiæ, D. Ambros. super illud, Beati immaculati.

Diuitiæ iniquitatis dicuntur propter inæqualitatem, D. Augustde quæst. euangelicis.

Morbus diuitiarũ est superbia, D. August. sermone 29.

Omnis diues aut iniquus, aut hęres iniqui est, D. Hieron. epist. 96.

Docilitas.

Docilitas est aptitudo acquirendi rectam opinionem, artem, scientiam ab alio, sicut solertia à seipso, D. Tho. 2.2. q. 48.

Docilitas est aptitudo imperitos erudiendi, Isidor.

Doctor.

Doctor erga discipulos est quidam regulus, sicut dicit Bald. super salutatione Decretalium col 3 & D. Ioan. le Cirier in suo tract. de primogenitura, fol. 145. num. 12.

Doctores sunt stellæ manẽtes in perpetuas æternitates, & fulgent tanquam splendor firmamenti. Docet pluribus Doctorum excellentias D. Pet. de Vbaldis, in tractatu de Canonica Episcopali & parochiali, folio 146. in proœmio, num. 1.

Doctorum opiniones reddunt rem dubiam, vt habet D. Amon. de Roscis, in trac. de Potestate Imper. & Papæ, fol. 62. num. 2.

Doctorea dignitate nihil altius est, vt ait in l. 1. C. de Consul. libr. 12. Vide amplius D. Matthæ de Afflictis in tractat. Prothocollor. fol. 143. in Præfatione, num. 3.

Doctrina.

Quantacumq; doctrina mens polleat, grauis imperitia est velle docere meliorem, D. Gregor. 6. Moralium.

Omnis doctrina est ex præcognitis, Aristot. 6. Ethicor.

Doctrina naturaliter procedit de homine ad hominem, Aristot. 1. Poetices.

Hi soli docent qui causas de singulis dicunt, Aristot. 1. Metaph.

Doctrina est animæ vita, distinct. 36. totum, vt ait D. Ioan. à Lignano in tract. de Amicitia, fol. 9. §. Circa artis, num. 1.

Doctrina sana est vbi vera obedientia. Miramur, 61. distinct. & habet D. Ludou. Montaltus, in tract. de Reprobat. sentent. Pilati, fol. 191. num 3.

Docere nec facere nihil lucri, plurimum damni cõfert, Chrys. de cõpunctione cordis.

Imperitos docere libere, 1. Esdræ 7.

Dolor.

Dolor est passio animæ in appetitu sensitiuo vel intellectiuo, D. Thom. 1. 2. q. 35. artic. 1.

Dolor est offensio animæ ex carne data quadam ab eius passione dissensio, D. Aug. lib 14. de ciuitat. Dei.

Dolor est ægritudo crucians, & est motus asper in corpore, & sensibus alienis, Cicero Tusculan & 4.

Labor callum obducit labori, Cicero Tusculan.

Nullus dolor est quem non longinquitas temporis minuat atque molliat, Sulpitius epistola ad Ciceronem.

Dolores suscipiantur maiorũ dolorum fugiendorũ gratia. Cic. 1. lib. De finib. bon.

Vinceris à dolore si cesseris; vinces

contra dolorem intenderis. Seneca epist. 3.

Dolus.

Dolus est executio astutiæ, D. Thom. 2. 2. q. 44. artic. 4.

Dolus est calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, l. 1. ff. de dolo.

Dolus futurus pacto remitti non potest, l. Iurisgentium, §. Sed si fraudendi, ff. de pact. ergo nec soluto, vt l. Non impossibile, de reg. iur. & in Rub. de decretis decurionum, & probatur in l. Omnes populi, in 3. q. sicut pluribus ostenditur à D. Paride à Puteo in tract. de Ludo, fol. 191. verso, num. 51.

Dolus non fit scienti & volenti: ideo imputari memini potest, vt l. 1. ad fin. ff. de actionibus empti, & l. Cum donationis, C. de donat. Plura vide apud D. Ioan. Regnaldum, in tract. de mensuris, fol. 9. num. 16.

Doli exceptio fit ad merita causæ, vt Bart. in l. Cum mulier, ff. solu. matri. sicut allegat D. Tyndarus in tractat. De Compensatione, fol. 125. num. 38.

Domesticus.

Domestici bona familiæ scire præsumuntur, l. Consensu, C. de Repudiis. Pleniorē expositionem vide apud D. Bartol. de Saxo ferrato, in tract. De excussione pignorum, folio 200. num. 8.

Domicilium.

Domicilii mutandi vnicuique debet esse libera facultas. Sane intellige, vt possit operas debitas Domino exhibere; l. Quod nisi, §. ex prouincia, ff. de oper. liberto. & l. Hoc edictū, in fin. & l. Quæ manu mittuntur, C. de oper. lib. Vide D Petr. Antibolum in tractatu De munerib. fol. 40. num. 183.

Dominium.

Dominium est ius habendi, possidendi, fruendi, vtendi, disponendi pro libito vel pro modo à quadā superioritate vel authoritate diffinitum, vt Mirabellius habet.

Dominus.

Dominus non faciens iustitiam potest degradari, quod dicit Bart. in tract. esse verum, quando potest haberi copia superioris facilitèr: secus autem si posset difficulter, vel cum magna expensa: quoniam ista difficultas æquiparatur impossibilitati arg. l. Continuus, §. 1. ff. de verbor. obligat. & l Mediterraneæ, C. de anno. & tribut. lib. 10. l. Si seruus, ff. de pignor. actio Plura vide apud D Iacob. à Canibus, in tractat. de repræsal. fol 114. n. 21.

Domini sunt infesti subditis vt laici clericis, c. Clericis laicos, de immunita. ecclesiæ, lib. 6 Plenam huius probationem refert D. Nicolaus Boerius, in tractat. de Custodia clauium, fol. 219. verso, num. 30.

Domus.

Domus est ædificium: & est quotidiana societas, Aristot 1. Pol. ticorum.

Domus non detegulanda pro pignore secundum Bartol. in l. Nutum, § finali, ff. de legat. 3. id notandum dicit D Bertachinus, in tractatu. de Gabellis siue vectigalibus, folio 63 num. 18.

Domus vnicuiq; tutissimum refugium.

Donatio.

Donatio est collatio facta mera liberalitate rei licitę, nullo iure cogente, vt Hostiens. dicit, & Mirabellius in Polyanthea.

Donatio remuneratoria irreuocabilis facit notabile dictum, Bart. in l. Iurisgentium, ff. de pact. quod lex, Si quis argentum, C. de donat. non habet locum in donatione remuneratoria, facit notabile dictum Angeli in l. Sed hoc ita, ff. de re iudicat. quod exceptio ne quis conueniatur vltra quam facere possit, non habet locum in donatione remuneratoria. Plura vide apud D Barbatiam in tractatu, de Præstantia Cardinalium, folio 49, verso, num. 17.

Donatio mutua inter cōiuges censetur valida. Ratio est, quia mutuo amore se non spoliant: cessat igitur legis prohibitiuæ ratio. Docet hoc plenius D. Ioan. Pyrrhus in tract. de donatione mutua, fol. 303. num. 1.

Dos.

Dos ob onera matrimonii datur, l. Pro

oneribus, C. de iure dotium, lege plura apud D. Baptistã à sancto Blasio in tract. de Priuilegiis dotalibus, fol. 45. num. 63.

Dos modica parificatur cum nulla, quod eadem est ratio non habere dotem, & habere, sed valde modicam, lege D. Matheſyllanum, in tractatu de ſucceſſionibus ab inteſtato, fol. 16. num. 22.

Dos non clauditur generali lege, vel in generali renunciatione iuris non venit renunciatio iuris dotis petendo. vt Paul. de Caſt. conſilio 13. in fine colum. incip. licet iſta domina lixa, Iaſon in l. 1. in 3. notabili, ff. ſolu. matrimon. Plura vide apud D. Paul. de Citadinis in tractat. de iure patronat. fol. 46, num. 26.

Dos incerta petitur certi condictione & ad arbitrium boni viri, debet talis dos præſtari. l. Si cum ea, & l. Finali, Cod. de do. promiſ. l. Cum poſt, § gener. vbi confertur arbitrium, ff. de iure dot. Bart. in l. 1. in 3. colum. ff. Solut. matrimon. Require amplius D. Paul de Citadinis, in tractatu de iure patronat. folio 46. num. 19.

Dos amplior nobili, quam ignobili debet aſſignari, & pro dignitate viri ac mulieris inuicem contrahentium, l. Quæro, ff. de iure dot. Authent. Quod locum, iuncta gloſſ. vlt. C. de collat. Authent. Res quæ ſubiacent poſita ſuper lege finali, §. Sin autem, C. Cõmunia de legat. Prolixius vide D. Nicolaum Boerium in tract. de ordine graduũ vtriusque fori, fol. 72. verſo. num. 14.

Dos putatiua habet priuilegium quod alienari non poteſt, ſicut nec dos vera, eſt gloſ. notabilis in l. Dotali. §. Dotale, ff. de fund. dotal. Cætera vide apud D. Ioan. Cãpezium in tractat. de dote, fol. 98. verſo. quæſt. 97. num. 2.

Dotare filiam non eſt officium maternũ, l. Neq; mater, C. de iure dot. tamen gloſ. dicit in d. l. Neque mater, quod filiam hæreticam dotare tenetur, vt allegat D. Ioan. le Cirier in tractatu de Primogenitura, fol. 155. q. 17. num. 4.

E.

Ebrietas.

EBrietas eſt appetitus bibendi vltra ſuram: vnde fit priuatio rationis, priuatio intellectus ad tempus ex potu, obliuio inducta menti ex potu, Iſidor. in tymologico.

Ebrietas eſt parens litium & furoris, petulantiæ, magiſtra deformitatis, S. Bernard. de ſex alis Seraphim.

Ebrietas eſt omnium vitiorum origo, ebrietas virtutum mater Origen. homil.

Ebrietatis animoſitas imprudentia ſio minorans virtutem & faciens vulner cleſ. 19.

Ebrietas homines impetuoſos facit, ſtot. 8. Politico.

Nihil ita Dæmoni placet, vt ebrietas, ſoſt. ſuper Mathç.

Vinolentia ſcurrarum eſt, D. Hier. piſtola 83.

Fornicatio & vinum & ebrietas auf cor, Oſeæ 4.

Ebrietas decepit, quem Sodoma non cepit, D. Auguſt. ſuper Geneſim.

Eccleſia.

Eccleſia eſt collectio vniuerſitatis fid & eſt quædam forma iuſtitiæ, comm omnium, D. Auguſt. de fide ad Petrum.

Eccleſia adhuc habet quod creſcat, illud impleatur, *Dominabitur à mari mare*, D. Auguſt. ſuper Mathç.

Eccleſia proprias res amittere non d nec rapacitatis ardore alienas inuade Gregor. in Regiſtro.

Eccleſia media eſt inter cælum locu norum, & infernum locũ malorum, D. C ſoſt. ſuper Matthæum, homilia 22.

Sancta Eccleſia duas vitas habet, D. G gor. in homilia ſuper Ezech.

Eccleſia ſponſa Chriſti nihil gloriosi tat quam Chriſti portare opprobrium, D nard. ſuper Cantica.

Ecclesia nouit beneficio domini triumphare de suis cladibus ingrauata. Cassiod. super Psalm. 1.

Ecclesia abundare debet animis literatis, non asinis ferratis.

Ecclesia est vnum corpus mysticum; ideo debet habere caput, c. Engeltrudam, 3 q. 4. & Aliorum, 9. q. 3. & D. Anto. de Rosellis in tracta. de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 1. verso, nu. 8.

Ecclesia iuxta maternũ affectũ nulli claudit gremium, incedit via media, vt habet D. Ioan. de Lignano in suo tractatu de Censura Ecclesiastica, fol. 24. num. 2.

Ecclesia æquiparatur Senatui, vt habet D. Ioan. Monachus in tractatu Defensorii iuris, fol. 67. §. quoniam, num. 1.

Ecclesia æquiparatur pupillo. vt est in glos. notabili in c. Inquirendum, de pecu. cleri secundum D. Cardina. & secundũ Anto. qui allegat, c. 1. de testa. in ver. hæc in dominio ecclesiæ conseruetur. Vide etiam D. Barbatiã in tract. de præstantia cardinaliũ, fo. 49. n. 12.

Ecclesia respuit inutiles, c. Alius, 15 q. 6. & Si quis Abbas 18. q. 2. & l. Si quos, C. de offic. præfect. præto. Orien. vt habet D. Bartholo. Brixiens. in tractat. Quæstionum Domicalium, fol. 51 q. 20. num 2.

Ecclesia non moritur, c. liberti. 12. q. 2. & addit Baldus singulariter in c. In principio. Qui feud. da. possunt Idem allegat D Fabianus De monte in tracta. de empt. & vend. fo. 7. num. 27.

Ecclesia est auctrix iustitiæ, & cultrix iustitiæ. vt in c. Si clientulus, De feud. alienã. Plura huc adducit D. Fabianus de monte, tracta. præallegato, folio 141. num. 44.

Ecclesiæ dos simillima est doti mulieris. vt tot in tit. De iure patronatus, vers. Sequitur secunda causa. pleniorem explanationem ideapud D. Paul. de Citadinis, in tractat. de iure patronatus, fol. 45. num. 9.

Ecclesiam ditari non conuenit cum aliena iactura, c. locupletari, de reg. iur. lib. 6. vt citat D. Petr. de Vbaldis in tracta. de Canonica Episcopali & Parochiali, fol. 162. verso, nu. 16.

Edictum.

Edictum omnes astringit, c. Cum in tua. Qui ma. accusa. possunt, & in c. finali, de elect. lib. 6. Pariter idem habet D. Anto. de Canario in tractatu De Insinuationibus, folio 103. verso, num. 40.

Ædificare.

Ædificanti mala fide, nullũ auxiliũ tribuitur: quia nec aget, nec excipiet, nec iudicis officio ei subuenietur; sed nec tollere concedetur, nisi bona fide in area aliena ædificauerit. quod multis argumentis D. Placent. ostẽdit in tract. de rerum venditionib. fol. 119. n. 12.

Ædificium.

Ædificia magnanima magnanimum arguũt, l. 2. C. de murileg. lib 11. sicut allegat ibi Marti. & D. Corsetus Siculus, in tractat. de potestate regia, folio 94. verso, num. 9.

Effectus.

Effectus cessat causa cessante, l. Adigere, §. Quamuis, ff. de iure patrona. Hoc allegat D. Paul. Grilland. in tractatu de pœnis omnifariam coitus, folio 228. n. 8.

Effectus ex scientia augetur qui ex ignorantia cõtingeret, l. Si quis ita, ff. de testa. tut. & D. Barbatia in tractat. de præstantia cardinalium, fol. 54. n. 13 circa medium.

Electio.

Electio est appetitus consiliatiuus eorum, quæ in nobis sunt operari, & cessare, vel hoc, vel illo modo. Aristoteles 1 Moral.

Electio est vocatio personæ idoneæ ad dignitatem, vel societatem, Hostiens.

Electio est sedatiua rixarum, vt notatur per l. Æquissimum, ff de vsufructu, & l. Quod si nolit, §. Qui mancipia, ff. de ædili. edic. & D. Ioan. le Citier in tractatu de primogenitura, fol. 182. verso, num 3.

Electio conditionalis non valet, c. In electionibus, titu. de electio. extra. & est c. Nouum. sic allegat D. Nepos à Montalbano, in tracta. Exceptionum expresse electionũ materiam exponens, fol. 169. num. 13.

Electio, quę non tenuit sequẽtem electionem impedit, c. Considerauimus, ext. de electio. & c. Auditis, eod. titu. Vide D Bartholo. Brixiensem in tracta Quæstionum dominicalium, fol. 63. n. 5. q. 79.

Electio per compromissum vel arbitrium fieri potest: & vocatur plana, arbitraria, vel cõpromissaria, de qua in c. Causam quæ. & c. Cum dilecti. & c. Quia propter, cum similib. De elect & ibi per Ioan. And. & Panor. de qua Hostien. in summa. titu. de elect §. Qualiter colum. 13. versic. 2. forma. De hac forma Manda à capitulo 39. vsque ad 52. exclusiue in 1. parte agit. & D. Petr. à Biaxio. in tracta Directorii electionum, fol. 214 c. 17 n. 1.

Eligere.

Eligens dignum in prælatum boni operis sibi comparat fructum, c Nullus inuitis detur Episcopus, 61. distinct & c. Congregatio, 16 q. vlt. pleniusvide D. Petr à Biaxio. in tracta. Directorii Electionum, f. 200. c. 2. nu. 1.

Res pene contra naturam est, vt sine peccato aliquis sit. sed talis eligatur, cuius cõparatione cęteri grex dicãtur, D. Hier. ad Ocean.

Eleemosyna.

Eleëmosyna est opus dantis alicui aliquid ex compassione propter Deum. D. Thom. 2. 2. q 32. articu. 1.

Ex substãtia tua fac eleëmosynã. Tobię 4.

Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit illum Dominus, Dauid Psalm 40.

Date eleëmosynam, vt omnia munda sint vobis. Lucæ 11

Eleemosyna mundat peccata. Augusti. in sermone de diuite.

Eleemosyna amica Dei cõsistit. & semper propinqua. Chrysost. super Matthæum.

Eloquentia.

Eloquentia est dictio ex omni parte perfecta vt Mirabellius habet.

Magna debet esse eloquentia, quæ in initiis placeat. Seneca Declamationum 10.

Ornamentum Reipublicæ maximum eloquentia Philosophorum. Plato in

Comes iucundus in via pro veh

Gellius lib. 18.

Emancipatus.

Emancipatus non quærit patri, sed

Quod fauore, C. de leg. vt est apud D.

lem Nemausensem in tractat. de collat.

224. num. 10.

Emancipatio.

Emancipatio est relaxatio patriæ pot

corã iudice cõpetente. patris & filii vo

te concurrente. Mirabelius in Polyanth

Emendatio.

Emendatio correctionẽ importat

totum sed in parte. iuxta notata in l. E

de eden. vt recitat D. Francis Balbus

de præsumpt. folio 244. nu. 8.

Emendatus.

Emendatus de crimine non omni

stinę præsumptioni naturæ restituit

quilibet præsumitur bonus. c. 1. de

& l. Merito. ff. pro socio. & c. dudum,

sumption licet enim emẽdatus præ

idoneus in caussa ciuili vel criminali

ter mota, non tamen in caussa cri

ergo nõ est integer ex toto, aliàs adh

ei fides in causa criminali. facit cap

verb. signific. hoc valet quãdo comit

famia. Infamia enim comitatur infi

cunq; vadit, sicut lepra leprosum

enodationem vide apud D. Andrea

batiam. in tract. de testib. fol. 80. num

Emolumentum.

Emolumentũ debet esse apud quo

nus, l. Ab eo. C. de fideicõmis. de quo

Regula. Qui sentit, lib. 6. sicut allegat

de Vbaldis, in tract. de Canonica, epi

& parochiali, fol. 176. num. 15.

Emolumentũ prius consequitur,

modus impleatur. tam in cõtractibus

in vltimis voluntatibus, l Insulam, in

loca. & facit. l. Si non renumerandi §

cum l. seq. ff. man, sed hoc non proc

cõ

tractibus vltro citroq; obligatoriis: quia ...us est primo adimplere ex parte sua cõtra... ...um antequam rigare, vt copiosè discutit D.Angel.à Gambellionibus, in tract. de te... ...amen. fol. 23. num 5.

Emolumento aucto sequitur oneris au... ...mentatio. Idem de diminutione. vt per ...rtolo & Doct. in l. Illud, C. de sacrosanct. ...cles. & l. Si ita, §. 1. ff. de l. ber. & posthum. & ...Clemens, ff. de hære. instituen. Reliqua vi... ...apud D. Albertum Brunum, in tract. De ...gmento, folio 187. num. 2.

Emptor.

Emptor rem vitiosam restituens lucrum ...entire non debet. vt est casus notabilis, in l. ...Quisi nolit. §. in factum, ff. de ædil edict. ibi ...ett quod emptor nec damnum pati, nec ...crum sentire debet, in re vitiosa restituen... ...a. vt attestatur D. Baptista de sancto Blasio. ...n tractatu de Actione, folio 6. n. 49.

Emptor obligatur ad precium soluen... ...m, venditor ad rem tradendam, vt in l. ...empto in principio, de actio. empti. reli... ...a vide apud Domin. Fabianum de mon... ...in tractatu de empt. & venditio. folio 129. ...rso, num. 2.

Æmulus.

Æmuli in omnibus capitulis sunt, & sem... ...r aliqua capita heteroclyta. vt allegat D. ...an. Francisc. in suo tracta. de offi officio & ...otestate capituli sede vacãte, fol. 196. nu. 8.

Enarratio.

Enarratio longa fastidium generat, c. 3. de ...eniten. & remiss. & dictionum breuitatem ...ique authori conuenit sectari, vt 2. Ma... ...ab. 2. in fine, & D. Guilielmum à Montfar... ...t in tract. de succesli. regum. determinat. ...lio 228. verso, in 7. dubio. num. 2.

Episcopatus.

Qui episcopatum desiderat, bonum opus ...siderat, 1. Timothei 3.

Episcopatus est nomen operis, non hono... ...D. Tho. 2. 2. 185. artic. 1.

Episcopus.

Episcopus est generalis procurator pau... ...perum suæ diœcesis, §. Si quis autem, pro re... ...demptione ibi, in omnibus enim talibus, &c. In Authen. de eccle. ti. colum. 9. Plenius vide D Rolandinum in tract. Formulæ capi... ...tulorum, in testamentis folio 216. verso, Ru... ...brica 10. num. 2.

Episcopus aduersus insidias & calumnias vigilare debet: vt habet D. Hugo. in tract. De Officio quatuor prælatorum, folio 19. verso, § Ecclesiam, nu 1.

Episcopi nomine multi, sed re pauci. vt Hieron. ad Heliodorum. & 2. q. 2. c. Non o... ...mnes episcopi sunt episcopi. & D. Petr à Bia... ...xio in tractatu Directorii Electionum, folio 226. verso, num. 10.

Episcopus non debet propter sua priuile... ...gia malus effici. glos. in c. Dominus, 93. dist. ...facit etiam textus in c. fina. de postulando. & ...l. Si pars, in fi ff de inoffic. testam. cum simi... ...libus, vide latius D. Ludouic. Montaltum, in ...tractatu De Reprobat. sententiæ Pilati, folio ...191. num. 96.

Episcopus nihil agit sine eleëmosyna, iu... ...xta illud Psalmi. 111. Dispersit, dedit pauper... ...ibus, & pauperibus & infirmis laborare non ...valentibus episcopus succurrat, c. Episcopus, ...distinct. 82 Plura recte vide apud D. Hugo... ...nem in tractat. de officio quatuor prælato... ...rum, folio 29. verso, §. debet autem, num. 1. ...& per totum.

Epistola.

Epistola absentem facit esse præsentem: ...vocemq; distantis lõgo organo ad absentem ...ducit, vt est casus notab in l. Publica, in fine, ...ff depositi, perquem text. sic dixerunt omnes ...Doct. vt testatur D. Tyndar. plura loca alle... ...gans, in tract. de Testib fol. 105 c. 8 num. 6.

Epistola principis obtinet vim legis in o... ...mnibus causis, text. & ibi Angel. in l. Item ve... ...niunt §. pen. ff. de petit hæred. quod Ange. ...declaratur per notab. in l. 2. C. de legi & cõsti. ...& in l. nemo, C. sent & interlo. omnium iu... ...dic Idem habet D. Martinus Laudensis in ...tracta. de Principibus, fol. 105. verso, q. 58.

Æqualitas.

Æqualitas inter fratres & socios seruanda est. vt quę est inductiua, nutritiua, confirmatiua & consolidatiua concordiæ & fraternæ charitatis & affectionis, vt habet Sozin. consilio 4. in 1. parte. Et per contrarium inęqualitas est nutritiua discordiæ, per l. Cum oportet, C. de bo quæ liber. in principio, & in §. Sinautẽ, ira formaliter inquit Sozi. in consilio dicto supra in 2. q. 3. c. Prærogatiua, sicut recitat pulchre D. Ioan. le Cirier in tracta. De primogenitura, fol. 185. q. 15. num. 11.

Æqualis.

Æqualibus æqualia, inæqualib. inæqualia imponuntur, vt habet D. Tho. de vio. in tractat. De monte pietatis, fol 198 c. 11. n. 3.

Æquiparatio.

Æquiparatorum æqualis debet esse norma. Nã vbi duo à iure æquiparãtur, id quod habet locũ in vno, debet habere locũ & in alio, l. Vt tantũ, § 1. de seruo corrup. & voluit glos. in c. Si postquã, de elec. in 6. facit & quod dixit Bart. in l. 1 de leg. 1. quemadmodũ meminit D. Troilus Maluetius in tracta. De Oblationibus imagini factis, fol. 181. verso, n. 4.

Æquipollens.

Æquipollens non sufficit quando interueniit iuramentum. Nam tunc non sufficit adimplere promissum per æquipollens, sed debet adimpleri in forma specifica. Casus est notab. in c. Ad nostrã, 1. de iureiur. per Moder. in 15. speciali. & facit quod vidimus in 3. principali effectu. quod iuramẽtũdicitur habere causam præcisam, & propterea in obligationib. facti quis ad factũ præcise compelli potest. Nec liberabitur soluẽdo interesse: glos. est in l. Si pecuniã, ff. de cõdic. ob causam. Ita docet D. Marcus Antonius Bauerius in tract. de Virtute iuramenti, fol. 49 num. 57.

Æquipollens non seruat illud, quod pro forma requiritur, vt tenet Bald. in c. 1. de Milite vas. qui contumax est. & ibi glos. ordinaria. & glos. in Cle. 1. de vit. & honestat. clc. & tenet Baldus in Auh. Qui semel. C. Quomodo & quando Iudex, & vult Bart. in l. Nihil libe. ff. de sta. homi. Copiose hanc materiam tractat. D. Guiliel. à Mõterrat. tract. de successione Regum, fol. 227. in tertio dubio. n.

Æquitas.

Æquitas est pars iustitiæ vel iusticiæ [illegible] core misericordiæ temperata. teste D. Thom. 2. 2. q 80.

Æquitas seruatur in legum congrua [illegible] pus applicatione, & rerum iusta & debita [illegible] mutatione, & denique bonorum propor[illegible] nata participatione. teste Diuo Cyp[illegible] Gregorio, & Archiepiscopo Florentino.

Æquitas est iustitia cũ misericordia [illegible] perata. Nam omnia bene æquiparat.

Simulata æquitas non est æquitas, [illegible] quitas duplex: quia iniquitas est & simu[illegible] S. Augustſuper Psalm. 63.

Statera vt iusta & æqua sint pondera [illegible] uit. 19.

Æquitas scripta debet præferri rigori [illegible] pto, l. Placuit, C. de iudic. Integram [illegible] tionem cum annexis huius sententiæ [illegible] legere apud D. Ioan. Francis. Baldum. [illegible] statu de præscript folio 215. num. 15. & [illegible] D. Ioan. Lanfrancum de Oriano. in tr[illegible] de Arbitris, folio 34. num. 13.

Æquitas in consuetudine, rigor & [illegible] in præscriptione vertitur. secundum Bal[illegible] l. De quibus, colum. 23. ver. restat videre [illegible] legib. & in l. Scimus, prope finem princ. [illegible] de inoffi. testa & vide plura apud D. Ioa[illegible] Francisc. Balbum. in tracta. de præscript. [illegible] fol. 216. verso, num. 10.

Æquitas locũ habet iure scripto defi[illegible] quæ æquitas cõstat ex naturali iustitia [illegible] turalib. instrumentis, l. Scire oportet, § [illegible] ficit, de excusa. tuto. Et vbi aliquid com[illegible] titur nec est lex quæ dicitur quid agen[illegible] sit, videtur cõmissum iuxta æquitatẽ. [illegible] vide apud D. Ioan. Baptist. Caccialupu[illegible] tract. de Pensionibus, fol. 210. q. 25. nu. 5.

Æquinocum.

Æquinocũ est quod plurib. modis op[illegible] p[illegible]

...ct, vt nota. in l. Quoties in ſtipulatione ...bigua, ff. de verbo. oblig. vt habet D. Bal... de Vbaldis, in tract. de pace Conſtantiæ, ...l. 79, verſo, num. 111.

Æquum.

Æquum eſt & pium in neceſſitate ſerui... amico, vt inquit D. Anton. Archiepiſcop' ...lorentinus, in tractatu de Vſuris, folio 203. ...erſo, num. 29.

Errare.

Errare non poteſt Eccleſia, c. Arrepta, 24. ...1. vt habet D. Anton. de Roſell. in tract. de ...oteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 46. nu. 14.

Errans.

Errans in facto excuſatur, nõ in iure ſi ma... ſit, l. Si adulterium cum inceſtu, §. idem ...ollioni, & ibi Bart. ff. de adult. & l. Qui con... legem, C de inceſt. nupt. vbi eſt optimus ...n. & gloſſ. ibi Baldus. Salic. & alii, vt pluri... diſputat, D Paulus Grillandus in tractat. ...Pœnis omnifariã coitus, fol. 215. q. 14. n. 3.

Errare quandoque peritus poteſt: quia o... niũ memoriam habere, & in nullo deuia... potius eſt diuinitatis quam hominis, l. 2 §. ...uia omnium, Cod. de veteri iure enucle... do.

Errans circa principia, non poteſt princi... ...ta cognoſcere, Ariſtot.

Error.

Paruus error in principio, maximus in fi... Ariſtot. 1. De cælo & mundo.

Cuique ſuus error.

Sed quot homines, tot ſententiæ: falli poſ... mus, Cicero De finibus bo. & malo.

Nonnunquam etiam errorem creat ſimi... ...udo. Cicero De diuinatione.

Quisquis ſe exiſtimat ſcire, quod neſcit, ...o vero quippe approbat falſum, quod er... is eſt proprium, can. Quamuis, diſtinct. 38. ...mptum ex S Auguſtino.

Error adulatori locum præbet.

Error Philoſophi veniam meretur.

Errore nemo rem ſuam amittit.

Error iuris probabilis præbet cauſam poſ... ſidendi iuſtam, ſecundum Doctorũ ſenten... tias in l. 2. C. de ſerui. & aqua, ſicut meminit D. Anton. de Roſellis in tractat. de Poteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 46. num. 18.

Error eſt lapſus animi, erratio pedum, & error eſt approbatio falſorũ pro veris, D. Tho. in quæſtionib. de malo, q. 3. artic. 3.

Cuncta quę fiunt adducet Deus in iudicii pro omni errore, Eccleſiaſt. 12.

Bonus animus nunquã errranti obſequium accommodat, Seneca in Prouerb.

Error alte radicatus difficulter extirpatur, Franciſc. Petrarcha de vita ſolitaria.

Omnibus in rebus temeritas in aſſentiendo errorque turpis eſt, Cic. De diuinatione.

Errorem defendens damnabilior errante eſt, c. Qui aliorum 24. q. 4 & D. Cataldinus de Boncompaignes, in tract. de poteſtate Papæ, fol. 90. verſo, num. 24.

Error detectus ſententiam non retractat. l. Cum putarem, ff. famiſ. herciſc. l. 1 Cod de condict. indebi. Vide D. Ambroſ. de Vignate in tractat. de Vſuris, fol. 169. num. 137.

Error in facto proprio toleratur, vbi agitur de damno vitando, vt patet ex dictis Bartol. allegantis l. Sed & ſi me putem, in principio, de condict. indebi. Conſule D Ioan. Franc. Balbum in tractat. de præſcript. fol. 275. verſo, num. 52.

Error in confinibus contractum non vitiat. Caſus eſt nota. in l Si in emptione, in eo de quo Angel. fecit feſtũ in l. Veteribus, ff de pact. & l. Si quis in fundi vocabulo, ff de lega. 1. & in l. Patronus, §. 1. & 2. vbi de errore finium, ff. de legat. 3. Plura vide apud D Fabianum de Monte in tract. de empt. & vend. fol. 144. verſo. num. 59.

Error cui non reſiſtitur, approbatur.

Error in facto alieno toleratur, aut in facti alieni ignorãtia error toleratur, quia plerunque prudentiſſimos fallit, vt allegat D. Rogerius in tractat. de diuerſis præſcriptionib. fol. 135. cap. 2. n. 4.

Error iuris vel titulus errore cauſatus non prodeſt, ſi lex expreſſe reſiſtat, vt habet D. Io.

Franciſcus Balbus in tract. de præſcriptionib. fol. 27 1. verſo, num. 19.

Error aduocati litigatorib. obeſſe nequit, vt l. vltim. C. de erro. aduo. vbi dicitur, quod error aduocati litigatoribus, obeſſe nequit, vt ſi proponat vnam actionem pro alia, tum licet illa infra triduum corrigere errorem, hæc commode percurrit D. Dynus de Mugilo in tract. præſcriptionum, fol. 71. num. 4 & ſimiliter D. Placent. in tract. de iudic. tit. 2. De aduocatis, fol. 126. num. 2.

Error notarii nõ debet partibus obeſſe, ſed eis tenetur ad intereſſe, vt l. Si librarius, ff. dereg iur. & l. Finalis, C. de Magiſt. conuen. ibi eſt text. optimus, & recte idem probat D. Tyndarus in tractat. de teſtib. fol. 107. cap. 13. num. 3.

Error principis facit ius, vt l. 3. in fin. ff. de ſupellect. legat. & habet D. Anton. de Roſellis annotatum in tractatu de Conciliis, fol. 82. verſo, § nunc capio. num. 3.

Erubeſcentia.

Erubeſcentia eſt timor in conuitii expectatione, Ioan. Damaſcen.

Erubeſcentia eſt timor de turpi faciendo, vt verecundia de turpi facto, D. Thom 1. 2. q. 41. artic 4.

Ærumna.

Ærumna eſt ęgritudo laborioſa, Cic. 3. Tuſcula. quæſt.

Æs.

Æs alienum nõ venit appellatione bonorum, l. Ea demum, in fin. C. de collat, & D. Vitalis Nemauſenſis, in tract. de Collationibus, hanc ſententiam refert, fol 224. numero 21.

Æs adiectum auro cedit legato auri, l. Cũ aurum, & l. Si quando, & l. Et ſi non ſunt, §. fin. ff. de auro & argen. legat. vt intelligitur per Bart. in d. § Finali, ſic etiam annotat D. Albertus Brunus, in tract de Augmento, vt ſi adiectum ſit precioſius eo cui adiicitur, cedit, fol. 183. num. 20.

Æſtimatio.

Æſtimatio reb. precium imponit, ponit latius D. Ioan. Nider, in tract. de tractibũs mercatorum, fol 165. n 6.

Æſtimum.

Æſtimũ patris, ęſtimum filii dicitur in l. 2. C. Qui ætate, lib. 10. & Felin. in 2. de Magiſtris. Amplius vide D. Ioan. rier in tract. De Primogenitura, fol.

Eſuries.

Eſuries vel fames eſt appetitus calidi ci, Ariſtot. 2. de Anima.

Fames amica virginitati eſt, inimica uiæ, ſaturitas prodigit caſtitatem, lecebrã, D. Ambroſius in ſermone geſimæ.

Non cibus ſed appetitus in vitio eſt, gor. 30. Moralium.

Incaſſum per cibi abſtinentiam corp teritur ſi ordinatis moribus dimiſſa tiis diſputur, D. Gregor. ibidem.

Qui cibis abſtinent & mala agunt, nes imitantur. quibus culpa adeſt & eſt, Iſidor. ſuper Amos prophetam.

Eſuries vel fames eſt optimum condi tum eſcæ. Socrates ait apud Laertium.

Ætas.

Ætas pupillaris quicquid videt ignor 1. C. de falſa moner & l. fin. ff. de iuris ctti ignoran. cũ ſimilibus, vbi minores effecti decuriones non habent ſuffragia, uis ſportulas habeat, ſicut plenius allegat Pet. à Biaxio, in tract. Directorii Electio fol. 203. cap. 16. num. 1.

Ætas nulla ad diſcendum ſera, vt Sen ait: & allegat D. Albertus de Ferrariis in ctat. de horis canonicis, fol. 214. num. 45.

Euentus.

Euentus ſpectatur ſi de puniendo cri ne agatur. Nam ſi crimen fiat ab infa vel furioſo, vt ſi hominem occiderit lege nelia non tenebitur, cum alterum innoc tia conſilii tuetur, alterum fati infeli excuſet, vt l. Aut facta, §. Euentus, ff. de ge. & l. Infans, ff. ad l. Corneliam de

Hæc notat D. Rogerius in tractatu, de diuisis præscriptionibus, folio 134. numero octauo.

Euentus aduentitii certam dispositionem non vitiant, arg gloss in l. Vendicatio, ff. de rei vendicat. sicut docet D. Vdalricus Zasius in tractatu de substitut. folio 93. num. 8.

Euocatio.

Euocatio superiorum plus operatur quam appellatio. Nam euocatio etiam iniusta suspendit intantum iurisdictionem inferioris vt nullum sit ipso iure, quod postea contingit in illa causa etiam inter alias partes attentari: sed appellatio iniusta non suspendit potestatem iudicis, à quo capit. cum appellationibus in principio, de appellat. libr. sexto. Ratio diuersitatis est quod appellatio est iudicis & in iure consistit. Euocatio vel reuocatio est facti, secundum Innocent. Ioann. Andr. Panor. 2. notat Baldum & super omnes Præpo. Mediolan. Plura vide apud D. Ioann. Montaigne in tract. de Collatione Parlamentorum, fol. 84. verso. num. 6.

Exactio.

Exactio est actus exigendi debitum vel pecuniam, vt habet D. Mirabellius in Polyanthea.

Exigimus quod debetur nostro corpori, sed non impedimus quod subiectorum debetur cordi, D. Gregor. in moralib.

Non gaudent martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant, D. Chrysost. super Matth.

Exceptio.

Exceptio recusationis est rationabilis, vt in c. Quod suspecti 3. q. 5. ergo sequitur quod potest committi recusatione remota. habet hanc sententiam D. And. Barbatia, in tracta. de Præstant. Cardinalium, fol. 68 num. 1.

Exceptio sola sonans nudam defensionem seruatur excommunicato, c. Cum inter, & Dilecti de except. vbi autem exceptio habet vim accusationis vel impugnationis, tũc non seruatur excommunicato, sicut declarat copiosè de exceptionibus disputans, D. Io. de Lignano, in tract. de Censura Eccl. fol. 24. n. 5.

Exceptio iudicis recusatoria, est dilatoria, vt habet D. Barbatia in tractat. de præstantia Cardinalium fol. 69 num 3.

Exceptio recusationis est defensio, vt in gloss. in Clerico sæpe, de verbo signif. Plura vide apud D. Barbatiam, in tractatu & loco præallegato proxime, folio 68. verso. numero 8.

Exceptio debet de necessitate concludere, hanc sententiam ponit D. Albericus de Rosate in tract. de testib. fol. 172. num 6.

Exceptio negatiua non est probanda, c Bonæ, de elect. & in c. Super hoc, de renunc. & l. Actor, C. de probationibus. ex quibus infertur, quod negans non habet necesse probare id, quod negat: cum sit impossibile & improbabile: Nam ideo simplex & pura negatiua non potest probari: quia non entiũ nulla est probatio. Plura vide apud D. Lanfrancum ab Ariadno, in tra. de probat. f. 190. n. 2.

Exceptio omnis firmat regulam, vt in l. Nam quod, ff. de penu leg. l. 1. ff. de reg. iuris, l. In his, ff de legib. In Auth. de non alienan. §. vt autem, & c Dominus 32. q. 7. & c. In nostra, de sepultur. & l. Quæsitum, §. deniq;, ff. fun. instruct. & l. Generali §. Vxore, ff. de vsufruct. & l. Pediculis, §. Item cum quæreret, ff. de aur. & argent. legat. & Di. in Rub. de regul. iur. in 6. sic habet D. Barbatia in tract. de Præstantia Cardinalium, fol. 46. n. 10.

Exceptiones arma reorum dicuntur, arg. l 2. in principio, ff. de except. vt allegat D. Nepos de Montalbano in tract. exceptionum, fol. 164. in Procœmio, num. 1.

Exceptiones coram iudice competente debẽt opponi. Vide D. Pet. a Biaxio in suo tra. Directorii Electionum, fol. 223. c. 46. n. 4.

Excipere.

Excipiens contra aliquem de crimine videtur eum accusare de quo in c. finali. tit. de testib. nam ille qui excipit contra aliquem de crimine ipso eum accusat. vt habet D. Albericus de Rosate in suo tract. de testib.

Excipiens tenetur probare exceptionem ſuam: l. In probationibus, ff. de probati. & l. 1. C. de probati. Idem notat D. Ioan. de Lignano, in tract. de Cenſura Eccleſiaſtica, fol. 25. num. 20.

Exceſſus.

Exceſſus & defectus vitioſi medium præſumunt vitioſum, can. Ex parte, extra, de conſuetudine, & c. Conſuluit, de offic. delegat. Idem atteſtatur D. Ioan à Lignano in tracta. de amicitia, fol. 4. §. Quia viſum, num. 6.

Excluſio.

Excluſio generalis exceptionum non excludit ſpeciales exceptiones à iure communi ſeu ſtatuto procedentes. l. Si duo, de lega. 3. l. Si ita, C. qua. præſcript. Cætera copioſius vide apud D. Anton. à Canario, in tract. de executione inſtrumentorum, fol. 211. n. 11.

Excommunicatio.

Excommunicatio eſt cenſura à canone vel iudice eccleſiaſtico prolata, priuans communione ſacramentorum, & quandoque etiam hominum, ſecundum Paulum, ſuper rubrica, de Excommunicatione.

Excommunicatio non eſt infligenda, niſi monitione præmiſſa, ſi tamen hoc fecerit, licet ſententia ſit iuſta, punitur lator pœna, c. Sacro, de ſentent. excommunicat. licet ſuſpenſione ab ingreſſu eccleſiæ infra menſem. Plura vide apud D. Nicolaum Plouium, in tractat. de Irregularitate, fol. 160. verſo. n. 2.

Nemo contemnat eccleſiaſtica vincula, vt Chryſoſtomus ait: & habetur can. Nemo, 11. quæſt. 3.

Excommunicatio etiam iniuſta timenda eſt, c. Sententia paſtoris, &c. Si epiſcopus 11. q. 3. vt potes videre apud D. Anton. de Roſellis in tractat. de Poteſtate Imper. & Papæ, fol. 67. num. 50.

Excommunicatio eſt actio Chriſti non hominis, 11. q. 3. c. Nemo condemnet, ſed homo eſt executor & canon eſt lator, hoc pulcre docet D. Ioan. de Lignano, in tract. de Cenſura eccleſiaſtica, fol. 15. num. 8.

Reſecandæ ſunt putridæ carnes & [illegible] ſæ oues à caulibus repellendę, vt dicit D. [illegible] ron. & habetur c. Reſecandæ, 14 q. 3.

Excommunicationis pœna ſucceſſit [illegible] mortis vel pœnæ mortis, text. eſt ſing[illegible] in c. Per venerabilem, §. penult. Qui fi[illegible] legit. ſicut habet etiam D. Stephan. Co[illegible] tract. de Ludo, folio 186 num. 38.

Excuſatio.

Excuſatio eſt dilutio obiecti crimin[illegible] habet Dominicus Mirabellius in Poly[illegible]

Non declines cor meum in verba m[illegible] ad excuſandas excuſationes in peccat[illegible] mo 150.

Peccatum peccato addit, qui culpæ p[illegible] cinia defenſionis adiungit, D. Gregor. [illegible] Moralium.

Maximum eſt vitium excuſationis, [illegible] ſuper Pſalmum 14.

Malum eſt peccare, peius perſeuera[illegible] ſimum defendere ſeu in Deum culpa[illegible] fundere, gloſſ. ſuper Pſalmum 10.

Excuſator.

Excuſator ſi ſit ſimplex nuncius non [illegible] let, c. Ex parte, extra, de priuileg. & ſic [illegible] titur excuſator, ſic poteſt mitti procura[illegible] Cum delict. extra, de dolo & cõtum. [illegible] vide apud D. Dynum de Mugilo, in [illegible] præſcript. folio 69. §. Si ſit ſimplex, [illegible]

Excuſare.

Excuſatur quis ſi bono viro credit, [illegible] bonæfidei, ff. de rei vendic. vt habet D. [illegible] batia, in tractatu De præſtantia Ca[illegible] lium, fol. 45. num. 56.

Executio.

Executio non fit in mortuum corp[illegible] in l. 2. Qui teſtam. face. poſſunt, vnde [illegible] qui debebat ſuſpendi, fecit ſe toxicari, [illegible] ſuum mortuum non debet mitti ad [illegible] ſecundum Cyn. ibi: Sed dic ibidem q[illegible] in arbitrio iudicis, quia illud eſt corp[illegible] næ, facit quod notatur in Clement. de [illegible] nit. & remiſ. quemadmodum legitur [illegible] D. Cataldũ de Boncompaig. in tract. de [illegible] dic. f. 139. n. 94.

Executor.

Executor agit caulam ſine ſumptibus ſuis, l. Nulli, §. 2. ibi, ſine vllo diſpẽdio iudicium, C. de Epiſcop. & cleri. & c. Charitatem, quæſt. 2. ibi nihil de rebus eccleſiæ. Plura vide apud D. Iacobum à Canibus, in tractatu De Executione vltimarum voluntatum, fo. 41. num. 4. & 5.

Experientia.

Experientia eſt omnium rerum magiſtra, Quam ſit, de elect. in 6. Nam vt Philoſophus ait: Natura potentem, ars facilem, vſus promptum reddit artificem: & cuilibet artificio præbet experientia incrementum l. Legatis, §. Ornatricibus, ff. de lega. 3. ita habet Bal. ſuper verbo, Magiſtra rerũ, in d. c. Quã. vt D. Ioan. le Cirier in tracta. de Primogenitura, fol. 187. verſo, num. 9.

Experientia eſt valde neceſſaria ad iuris, quique regimen, & ſupplet literaturam. Habet Specu. titu. de iudi. delega. §. Octa. & in titu. de libel. conceptio. Quæ refert M. Rauandus in tracta. Speculi iudicum, fo. 88. verſo, num. 11.

Expertus.

Experto cuilibet in ſua arte potius credi- quam idiotis vel inſciis in illa ſcientia. Pioſe vide D. Martinum de Arles in tract. ſuperſtitionibus.

Exemplum.

Exemplum eſt propoſitio facti vel dicti in nomine autoris. Cicero 2. Rheto. vel eſt quæ nobis imitandis proponitur.

Qui in Chriſtum credimus, Chriſti ſequatur exempla, D. Hieron. epiſtola 9.

Validiora ſunt exempla, quam verba, & magis opere docetur, quam voce. Leo in ſermone. De Ieiunio.

Sanctorum exempla perſpicaciter recordemini. Innoc. c. De quib. cauſis 20. diſtinct.

Magis mouent exempla, quam verba. Ariſtoteles 10. Ethico.

Plebeia ingenia magis exemplis capiũtur, quam oratione, Macrobius 7. Saturnalium.

Quid imitandum ſit, docetur exemplo Senecę de Clementia.

Exemplis vtimur in dicẽdo, vt facilius dictio noſtra intelligatur, Ariſt. 1. Poetices.

Exempla nõ reſtringũt regulã. tex. eſt notabilis in l. Damni infecti ſtipulatio. in fi. De dam. infecto. l. 1 ff vti poſſ. & c. Dilecta. De cõfirmat. vti. vel inuti. & voluit Bald. in l. Nulli, in 1. column Cod. de iudi. Ideo dixit Philoſophus, Exempla ponimus non vt ita ſit, ſed vt ita eſſe intelligamus. Conſule Do. Troilum Maluetium in tractatu De Oblationibus imagini factis, folio 180. num 5.

Exemplis non eſt iudicandum, l. Nemo, C. de ſenten. & interlocu. omnium iudicum. per quem text. dicit gloſ. 4. in c. Si quando, de reſcrip. extra. quod quando per conſultationem reſcribit Imperator, non vult ſuam reſponſionem ſequendam eſſe, ſi quis non recte reſponſum putauerit. Sicut adducit D. Ioan le Cirier in ſuo tractatu, De Primogenitura, fol. 151. verſo, num. 19.

Exercitium.

Exercitium cui denegatur, denegatur & habitus: multo magis cum virtus conſiſtat in exercitio, non in habitu. vt cap. 1. extra de ſacra vnctione. fides ſine operatione mortua eſt, & virtus cuiuſque rei conſiſtit non in ſolo habitu, ſed in operatione virtutis. Secundum Ariſtotelem, 1. Ethico. & ſi Seneca in epiſtolis ad Lucilium aliter ſentiat. Prolixius reſpice D. Anto. de Roſellis in tractatu de Poteſtate Imperatoris & Papæ, folio 39 §. Ne prolixe. num. 7.

Non facile capitur à diabolo qui bono vacat exercitio, D. Hiero. in ſermone.

Exercitium eſt cauſa ſanitatis. Ariſtoteles 5 Metaphyſico.

Exercitio alicuius actus prohibito prohibẽtur omnia, per quę ad illũ actum peruenitur.

Exorbitantia.

Exorbitantia ignorat extenſionem. Vide D. Anto de Roſellis in tractatu legitimationum, fol. 91. num. 30.

Exprobratio.

Exprobratio est ingestio improperii in faciem, D. Tho. super psalmum, 43. colum. 9.

Ista hæc commemoratio quasi exprobratio est immemoris beneficii, Terent. in Andria.

Odiosum genus hominum officia exprobrantium, Cicero de Amicitia.

Extensio in præiudicium tertii non est facienda, l. Si quādo, in principio, C. de inoffic. testamē. & l. Impuberi, ff. de administra. tut. plura vide apud D. Albert. Brunum in tract. de Augmento. folio 178. conclus. 9, n. 9.

Extremum.

Extrema habilia non curant medium, l. Cum mihi decē, 2. respōso. de solutio. Idem determinat Bart. & clarius probatur l. Bonorum, ff. rem rat. haberi. Hoc modo demonstrat D. Anto. de Rosellis in tracta. legitimationum, folio 88. num. 52.

Extremitates probans videtur cōtinuum probare, l. Penultima, C. Apo. publi. lib. 10. & vt voluit Barto. per illum textum glossę not. in c. Volumus, 16 quęst. 4. Dicens quod probatis extremis possessionis media præsumūtur. Copiosius hanc sententiam vide apud D. Ioan Francisc. Balbum in tracta. De Præscriptionibus, fol 280. num. 5.

F

Fabula.

FAbula est narratio ad vtilitatem & delectationem confecta, à fando dicta. Isido. in Etymologico.

Fabula & si vim veritatis non habet, tamē rationem habet, vt iuxta eam possit veritas manifestari, D. Ambros. 3. offic.

Fabulæ vt figmenta poetarum Christianis ideo legi prohibentur; quia sunt incentiua libidinum & vitiorum. Isido.

Fabula poetica lyra est, Alanus de complant. naturæ.

Nihil debet esse in philosophia cōmenticiis fabulis loci. Cicero de diuinatione.

Fabula ex mirabilibus constituta. Philomytes est aliqualiter philosophia. Aristoteles 1. Metaphysicorum.

Fabri.

Fabri fabrilia tractant. vt inquit D. Thomas de vio, in tractat de Monte pietatis, folio 195. cap. 2. numero 3. D. Hieronymo stola Galeata.

Fabricando fabri efficimur.

Facetia.

Facetia est elegātia dicendi, qua quis quo vult facit, mouet, docet, delectat. D. Ambellius in polyanthea.

Facilitas.

Facilitas est potestas, qua aliquid habet ad actum. D. Thom. 1. parte, quæstio. 3. articulo 2.

Factio.

Factio est diuisio ciuium in diuersa volentium primatum tenere & æmulatiōne certātium; vt amicitia inter bonos, sicut est inter malos. Cicero.

Factum.

Factum sæpius præsumitur verum. l. in l. Exemplo, C. de probat. vbi dicit, quod cardinalis dicat se habere literas apostolicas legitimandi vel restituendi famam. Accutus est illas, licet de literis dictis non constreat: tamen quia pluries actum illū fecisse præsumitur habere verum mandatū. & gesta eū valent, nō ratione cōmunis erroris, sed ratione prę sumptę veritatis assertione tituli, vt nota. in c. Cū ex literis. ext. de restitu. spoliatorum. plura vide apud D. Guidon. Papam tract. de præsumptionib. fol. 217. num. 1.

Factum alterius alteri nocere non debet. Nō debet, cū similib. ff. de reg. iur. & maxime in male seruientib. vt exprimitur, l. Transactio matris, C. de Transact. oritur hoc à iustitia veluti matre & medio iuris præcepto quod est ne alter alterum lædat, vt legit iustitia, §. Iuris præcepta ff. de Iusti. & iure. Tractat idem D. Petrus Antibolus in tract. de muneribus, folio 26, num. 67.

Factum quid esse nō presumitur, nisi probetur, l. In bello, §. Captæ. ff. de Capti. & postl. reuers & l. Quicunque, ff. de publica. Rursus l. Consilio, §. finali, ff. Cura. fu. Plura vide apud D. Francis. Pontzinibium, in tracta. de Lamiis, folio 138. verso, num. 45.

Facta non minus quam verba loquuntur, Paulus, ff. rem ratā haberi. & dicit glos per illū text. in c. Cū super. De Offic. delega quod sicut ex verbo, ita ex facto possumus cōfiteri. & facit text. in cap. Existiment. 11. q. 3. & sicut verbo sic & factis mentimur. vt c. Cauete fratres mendacium, 22. q. 5. Plura licet legere apud D. Ludo Montaltum in tract. de reprobata sententiæ Pilati, fol. 178 num 8.

Fallitus.

Falliti in omnibus suspecti sunt & infames, imo infamissimi. & qui voce antiquissimæ legis debent dari creditoribus lacerandi. adeo quod propter dolum nō debent habere beneficium cessionis, quod est subsidiū miserorū, non præsidium dolosorum. vt inquit Bald. in consilio quod incipit. Super libris artis notar. in l. Prima, C. Qui bo. ced. pos. & l. fi. §. Si qui in frau. cre. & l. Penultima. De iure dotium. & l. Si quis ex argentariis. in l. Humilis & deploratus, ff. de eden. cum similibus. Item si fallitus ergo fraudator, sic enim lex vocat illum. & appellatur edictum fraudatorum: quia à communiter accidenti bus falliti sunt fraudatores. vt docet Bald. in consilio quæstio. D. Mediolani, Et D. Ioann. Baptista Caccialupus in tracta. de debitorum suspecto & fugitiuo. fo 223. verso, nu. 13.

Falsitas.

Falsitas, mendacium, vel propositio non vera est, quæ tamen creditur esse vera, D. August. 7 Confessionum.

Falsitas ibi est, vbi est quæstionis vis l. Nō falsis, C de transact. Totum instrumētum credo esse suspectum, qualitercunq; falsitas deprehendatur, nec ei adhibetur fides nisi alias de veritate constet, l. 2. ff de fid. instrum. Ita tenet D. Bart. Brixiens. in tract. quæstionum venerialium, f. 70 verso, q. 50. n. 4.

Falsum.

Falsa remedia veris periculis sunt grauiora. c. de homine, de celeb. missa. & D. Anton. de Rosellis ideo suadet falsa remedia esse abiicienda. in tracta De potestate Imperatoris ac Papæ. fol. 52. num. 17.

Fama.

Fama est status illęsę dignitatis legibus & moribus comprobatus. Hinc famosus. sic melius est nomen bonū quam diuitiæ multæ. Prouerb. 22.

Inclyti animi signum est famæ diligere commodum. Cassiodorus 1. lib epist. 3.

Quid petitur sacris nisi tantum fama poetis? Ouidius in arte amandi.

Fama bona thesaurus inæstimabilis, liliū suaue perolens verba sunt Baldi in l. 1. C. de Confes. vbi dicit, quod fama est thesaurus hominis inæstimabilis & iocundus, & sicut lilium dat suauitatem odoris. Idem annotat D. Franciscus Brunus in suo tractatu de inditiis & tortura, fol 98. q 5.

Famæ veræ hæc est gloriosa proprietas, vt appetitores sui contemnat. Albanus de complant. naturæ.

Fama dicitur opinio communis, quę voce manifesta ex suspitione prouenit. sicut habet Bald. in l. De minore, § Tormenta, ff. de quęstio Copiose vide hanc materiam de fama apud D. Amedeum de Castello in tractatu de Syndicatu, fo. 112. num. 50.

Fama est narratio popularis inanis de aliqua re sine veri cognitione. siue bona siue mala. sic fama vulgi est quoddam multitudinis testimonium. Cicero in Topicis.

Temere fama nasci non solet quin subsit aliquid. Cicero in rheror.

Famosum secundū totum non est falsum. Cōmentator super lib. Arist. de somno.

Contemne famam. fama vix vero fauet. Seneca Tragœdia 4.

Fama malum, quo non aliud velocius vllum. Virgilius 4 Æneï. Ouid, 12. Metamorphosios fabula 3.

Facta nō famā spectari oportet. Cic in rhet.

Fama in criminalibus loco accusatoris habetur, & sufficit ad formandam inquisitionem. Non tamen videtur operari semiplenā probationem, per nota. c. Inquisitionis & in c. Qualiter & quando, 2. De accusat. cum in criminalib. requirantur probationes clarissimæ, l. fin. de probati. Rem hanc vide etiam apud D. Ioā à Grassis in tractatu Arboris Iudiciorum, fol. 95. §. Sexta est, num. 2.

Fama non probat, sed solū confirmat probationes iā factas, C. de sententiis ex periculo recitādis. Plura vide apud D. Amedæum de Castello in tracta. de Syndicatu. f. 112. nu. 54.

Fama est seruanda. Extra. De deci. c. suggestum, & c. volo. 11. quæst. 1. & c. nō sunt, 11. q. 3. c. Iubemus, de consecra. distinct. 5. Si possibile sit famam seruare, & non conseruat. hic crudelis est. Si impossibile propter malitiā detractatorum, sufficit conscientiam puram habere, etiam si fama denigratur. Vide latius D. Damasum in. tractat. De Brocardis, folio 141. num. 31.

Fames.

Fames est appetitus vel concupiscentia calidi & sicci, Aristoteles 2. de anima, D. Tho. super 1. de anima, Lect. one 5, colu. 3. Cætera vide in Esurie.

Familia.

Familiæ conseruationi iura fauent.

Familiæ dignitas ex bonorum conseruatione floret, vt late declarat Ioan. Andre. post Iacobum de Arena, in additione ad Specula. in Rubrica De successione ab intesta. Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 187. num. 10.

Familiæ æternum nomen per masculam prolem conseruatur, l. Liberorum, ff. de verb. signific. & not. Bald. in l. Certum, C. vnde cognati. talia enim statuta sunt bona propter bonum publicum, licèt non æqua. l. 1. circa principium in glos. quæ incipit, hic pater in fine, ff. de iustic. & iure. Plenius lege apud D. Laurū. De Palatiis super statuto de successione masculorum per Italiam, f. 49, nu. 22.

Familiaritas.

Familiaritas quādoq; censetur à culpa excusare, in c. Cum ad sedē, ext. de restitu. spoliato. & notat Bald. in l. 1. C. de seruis fugit. & meminit huius D. Guido Papa, in tractat. de præsumptionib. fol. 234. verso. num. 35.

Nimia familiaritas parit contemptum.

Fatum.

Fatū est ordo serieſq; causarū naturę. Aulus Gellius, lib. 6. c. 2. & Cicer. de Diuinatione & lib. 3. de nat. deorū, & D. Tho. 1 parte, q. 116. & Boet. in li. 4. prosa. 6. de cōsolatione Philos.

Fato nō noxis imputantur, quæ casu aliq; fraude ex improuiso accidunt, & per consequens mitius puniuntur, vt l. 1 § finali, C. de sica & l. 1. §. Diuus, ff. eod. titu. Cætera vide copiosius apud D. Paulum Grillandum in tracta. De sortilegiis, fol. 115. num. 6.

Fatale incipit currere à tempore appellationis, secundum Ioan. Andr. in c. ex ratione, extr. de appellat. Vide Vberius hanc materiā expositam apud D. Guidonem Papā, in tract. de appellat. fol. 195. verso, num. 62.

Fatalia appellationum currunt tempore pestis, nisi pacto partium contrarium fuerit tractum, gloss. est in Clementi. Quamdiu, de appellat. quod est verū, si prius cœpit currere quam pestis exoriretur, vt dicit Innoc. in cap. Ex transmissa. de præscript. & Philippus de Fran. in c. Ex ratione, 4. q. de appellat. circa impedimentum. Amplius consule D. Latachinum in tractat. de Gabellis seu Vectigalibus, fol. 61. num. 48.

Fauor.

Fauor est vox bene imprecans & defendēs bonum & commodum alicuius, & laudem, vt habet Mirabellius in Polyanthea.

Malis artibus popularis fauor quæritur, Seneca epist. 29.

Fauori suo cuilibet renunciare permissum est, c. Ad Apostolicam, de regul. & transe. ad Relig. facit Bartol. in l. Si quis pro eo, ff. de fideiussorib. & in Auth. Sacramēta puberū C. Si aduersus conditionē. & in l. Scius & Augerius, ff. ad l. falcid. Plura vide apud D. Ioā de Selua in tracta. de iureiuran. fol. 221. num. 37.

Fauor

Fauor publicus est quod delicta puniũtur, c. Vt famæ, de sentent. excommunica. & l. Is vulneratus, ff. ad l. Aquil. sic Annotat D. Rochus de curte, in tractat. De iure patrona. fol. 14. §. Onerosum, num. 3.

Fauores debent ampliari iuxta regulã iuris, vt tenet D. Pet. de Vbaldis, in tract. de Canonica episcopali & parochiali, fol. 148. n. 16.

Feudum.

Feudum est beneficium beneuolẽtia concessum, cuius proprietas danti, vsufructus beneficiato manet & hæredibus ipsius vt sint fideles proprietario, vt ait D. Mirabellius in sua Polyanthea.

Feudalia alienans excusatur ignorantia. Casus est valde singularis secundum Baldum in c. 1. in fine, De controuers. inuest. inter dominum & empt. & c. Si vasallus, Si de feud. fuerit controuers. inter dominum & vasallum, & l. Finali, §. fin. ff. de legat. 2. Amplion vide apud D. Caccialupum, in tractatu, de feudi cognitione, fol 120. num. 16.

Fictio.

Fictio semper debet esse de possibili, quãuis sit contra veritatem, vt l. Adoptio, ff. de adoptionib. & l. Si filius, ff. Si cert. peta. & iuxta notata per gloss. in l. 1. §. Accedit, C. de rei vxor. actione, & l. Si pater, ff. Quæ in frau. credi. Plenius recurre ad D. Philippum de Casolis, in tractat. de testamentis & successionib. fol 123. verso, num. 8.

Fictio nunquam fingit in præiudiciũ iuris alterii iam quęsiti, probatur. Nam actio competens soluto diuortio cessat vbi est reintegratum matrimonium, l. Si mulier diuerterit, ff. soluto matrimonio. Licet copiosius videre de fictione apud D. Anton. de Rosellis, in tract. Legitimationum, fol. 90. verso, post numerum 18.

Fictio naturam imitatur quantum potest, l. Adoptio, ff. de adoptionib. sic meminit idem præfatus Anton. de Rosellis in tract. de potestate Imperatoris ac Papæ, fol. 32. verso. §. Vrgentissimam, ante num. 3.

Fides.

Fides apud artifices significat chordam resonantem, tum lyram, citharam & fideculam, deinde tortorium instrumentum, quo veritas elicitur, hinc opinionem quodammodo veritatis certificatam & quodammodo persuasam. Hinc fides apud morales est dictorum conuentorumque constantia & veritas, dicta quod fiat id quod dictum est, Cicero lib. 1. Offic.

Fides est opinio vehemens, Aristot. 4. Topicorum. De hac fide morali dicuntur sequentia.

Fides etiam hosti seruanda, nec considerandum cui, sed per quem iurauerit, D. Hieron. super Ezechielem, & c. Noli, 23. q. 1. & c. Innocens 22. q. 4. Idem vult D. Barthol. Brixiens. in tract. Quæstionum Dominicalium, fol. 54. q. 37. num. 2.

In malis promissis rescinde fidem, Isiod. in Synonymis & c. In malis 22. q. 4.

Fides stabile & æternum facit imperium, Curtius de gestis Alexandri Magni.

Expertus sum parum fidei miseris esse, Salustius in Iugurtha.

In magna malorum multitudine difficillima dictis fides, Orosius de Ormisda.

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Deiotarus vetat expectare fortunam, dum præstetur fides, Cic. 2. de diuinatione.

In vitia tyrannorum nulla fides, Cicero de Amicitia.

Animus sine fide stabilis amicis esse non potest. Cicero 1. Rhetor.

Fides est tertius gradus credulitatis. Hæc sententia legitur & satis vberrime explicatur apud D. Anton. de Butrio in tract. de Notorio, fol. 169. verso, num. 8.

Fides mala præsumitur vbi solennitas debita non seruatur. Vide gloss. in l. 1. super verbo. malęfidei. C. de fid. instrum. & iure hastæ fisca. libr. 10. Plura vide apud D. Guidonem Papam, in tract. de præsumptionib. fol. 235. num. 45.

Fidei fauor est magnus, vt per D. Panorm. in c. 2. de diuort. & in c. In fidei fauorem, de.

hæretic. in 6 vt notat D. Ioan le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 188. num. 7.

Fides apud Theologos est substantia rerum sperandarum argumentum nõ existentium, Paul. ad Hebræos 11.

Fides est voluntaria certa prælibatio nec dum propalatæ veritatis, D. Bernardus in consideratione.

Fides est virtus qua ea, quæ ad fundamentum religionis pertinent, recte firmiterque creduntur, D. Thom. 2. 2. q. 8. artic. 1.

Quid est fides? nisi credere quod nõ vides, D. August. super Ioannem.

Fides lampas est animã illuminans, Chrysost. super 25. Matthæi.

Fac quod dicis & fides est, D. August. super Ioan.

Fides est radix omnium virtutum D. Ambros. de Chain.

Fides ex auditu, auditus per verbũ Chrysost. Rom. 10.

Sicut corpus sine spiritu, ita fides sine operibus mortua est, Iacobi 2.

Mors fidei separatio caritatis, D. Bernard. super Cantica.

Qui incredulus est infideliter agit, Esa. 21.

Qui incredulus est, non habet rectam animam, iustus in fide sua viuit, Abacuc.

Modicæ fidei quare dubitasti, Matth 14.

Omnia possibilia sunt credenti, Marc 9.

Si habetis fidem sicut granũ sinapis dicetis monti, transi hinc, mox transibit, nilq; vobis erit impossibile, Matth 14. & 21. Luc. 17.

Iesus ait habete fidem Dei, Marci 11.

Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, Marci 16.

Respice, fides tua te saluum fecit, Luc. 18.

Omne quod nõ ex fide peccatũ est, Ro. 14.

Fides ad tempus & tempore tentationis recedit, radices non habet, Luc. 8.

Probatio fidei patientiam operatur, Iac 1.

Probatio fidei preciosior est auro, quod per ignem probatur. 1. Pet. 1.

Qualis est cuiusq; fides tribulatio probat, D. Bernard. de 12. gradibus humilitatis.

Fidei hostes non protegi, sed exterminari oportet, l. Nullos hæreticos, C. de summa trinitat. sicut allegat D Baldus de Vbaldis in tractat. de pace Constantiæ, fol. 84 verso, a.

Fides vbi deficit, ibi omnia inficiuntur quæ ex fide effectum sumunt.

Fidelis.

Fidelis caueat ab vsurarum voragine, quæ substantias exaurit, & animas deuorat. Copiosissime hanc sententiam cum materia de vsuris tractat D. Archiepiscopus Florentinus in tract. de Vsuris. fol. 200. num. 1.

Fienda.

Fienda multa sunt quæ impediunt, & non facta non impediunt, l. Patre furioso, ff. de lib. qui sunt sui vel alie. iuris, secundum Imol. in l. Si socer. §. Lucius, ff. Solut. matrimon. sicut etiam annotat, D. Ioann. Campezius, in tract. de dote, fol. 99 verso, q. 4. num 2.

Fideicommissum.

Fideicommissum potest alienari causa remunerationis Bartol. in 1. Consti ff. in prin. vlt. col. & per l. Iubemus nullum, C. de sacro eccles. adde not. in Auth. Res quę, C cõmunia de legat. Vide D. Bertachi. in tract. de bellis seu vectigalibus, fol. 73. num. 57.

Fideiussio.

Fideiussio inducitur ex germinata patientia, vt est text. singularis, in l. Cũ ostendimus §. fin. ff. de fideiusso. tuto. secundũ Andream Siculum in 2. parte consiliorum, consil. 8. Nolite sub linea, in 5 colum. Idem annotat C. Corsetus Siculus in tractat. de Potestate regia, fol. 93. verso, num. 30.

Fideiussor.

Fideiussor in causa testis esse nõ potest iudex, l. Si cui legetur, & ibi Bald. ff. de legat. Anton. l. c. Cum à nobis, de testib. Plura leges apud D. Stephanum Aufrerium in tractatu de recusationibus, fol num 15.

Fideiussor factum alienum pręstare nõ potest, argu. l. Stipulatio ista, in principio, ff. verb. oblig. sic adducit in medium, D. Guillelmus à Cuneo, in tract. de securitate, fol. 72. num.

Fidu

Fiducia.

Fiducia eſt aſſenſio rei futuræ, vt & confidentia & fidentia etiam, Cicero in Rhetor. D. Thom. 2.2. q. 129. artic. 6. & 3. Sententiar. libro, diſtinct. 29. q. 1. artic. 3.

Figura.

Figura, typus, icon, imago, ſimilitudo nō quæ dat eſſe terminationem quanti: forma dat eſſe ſpecificum artificiato, D. 1. Tho. in 1. parte. q. 7. artic 1.

Figura, iudicii relicta iudicium reddit non purum, & quaſi iudicium, vt plene notatur de iudiciis in Clem. diſpendioſam cum ſimilib. & plenius per Bart. in l. 1. quomodo in le. ma. Vide hæc apud D. Ioan. Baptiſtam huius ſententiæ authorem latius, in tract. de Arbitris, fol. 5. cap. 14. num. 2.

Filius.

Filius, gnatus, natus, liberi.

Noli contendere cum parentibus & ſi iuſta dicas. Vt Pittacus ait.

Parentes venerare, Idem.

Filius repotere poteſt omnia bona, quę pater perdidit in ludo, ſaltem vsque ad legitimam, vt dicit Bald. in l. 1. in fine, C. Si quid in fraud patro. quod vincens ex ludo Azarii vel alio ludo prohibito dicitur potius acquiſiſſe ex maleficio, quam ex titulo lucrativo, & allegat l. apud Celſum, in §. de authoris, de doli except. Plura conſule D. Troilum Malucticum in tractatu De ſortibus, fol. 143. num. 7.

Filius natus antequam pater eſſet miles, non dicitur nobilis, l. 2. §. in filiis, ff. de decu. & habet Bart. adducens etiam l. Cum ſatis, in gloſſ. nati ex colonis ibi. Rem copioſius vide apud D. Anton. Corſetum in tract. de poteſtate regia, fol 96. verſo. num. 41.

Filio ingrato pater legitimam ſubtrahere poteſt & denegare, quia ingratus perdit priuilegium, vt tenet Bald. in l. fi. C. de dot. promiſ. & Iaſon in l. Ius autem, in gloſſ. adiuuandi, C. de iuſtit. & iure, & dicit hoc procedere quando filium vel filiam non pœnituit, ſi enim pœnituiſſet non liceret exhęredare nec alimenta denegare. Latius hanc rem perquire apud D. Paulum de Citadinis in tractat. de iure patronatus, fol. 58. num. 16.

Filio potius fauendum, quam piæ cauſæ, c. Quicunq; 17. q. 4. D. Abbas Panor. videtur etiam aſſentire huic opinioni, dicēs, quod res eſt dubia, & in dubiis benigniorem partem tenere debemus l. Benigni⁹, ff. de legib. Cætera plenius exponit D. Ioan. le Cirier in ſuo tractatu de Primogenitura, fol. 189. numero 11.

Filio meretricis non fit iniuria, ſi dicatur quod eſt filius meretricis, l. 2. Cod. vt infra cert. temp. crim. quæſt. terminetur. Latius de hac materia reſpice D. Hermānum de Bare in tractat De formandis libellis, 163 libel. 95. num. 5.

Filium ſuum eſſe homini probare difficile eſt, imo difficillimum & forte impoſſibile, l. Lucius, ff. de condit. & demonſt. & l. Filium, ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris. Ita annotauit D. Ioannes à Lignano in ſuo tractat. de Amicitia, fol. 12 §. Exurgit, n. 2 circa finem.

Filii portabunt iniquitatem patris vſurarii, id eſt pœnam debitam, non quidem pro peccato, quod actu commiſit pater (pro illo enim ipſe ſolus portabit onus ſuum) ſed pro peccato, quod cōmiſit filius vel hæres ipſius in redimendo bona aliena, quo imitatur prauum patrem, ſic de progenie in progeniem in perpetuum hæres vſurarii vel alienorum detentores, inquantū durant bona, tenetur creditoribus, quoad ſit ſatisfactum per ſolutionē, vel remiſſionē, in foro conſcientiæ Caueant vſuratiorū filii, nepotes conſanguinei vel extranei ne in huiuscemodi laborent craſſa ignorantia: quia non excuſaret eos à damnatione, ſed verificatur illud, Ignorans ignorabitur, ſola ignorantia inuincibilis eos excuſaret. Exemplum cum probatione latis prolixe vide apud D. Anton. archiepiſcopum Florentinum in tractat. de vſuris, fol. 201 n. 32. vbi vſura etiam comparatur lepræ Giezi.

Finis.

Finis ab omni agente principaliter intenditur, Aristoteles in Ethicis, & iuxta prouerbium, Omnis laus in fine canitur, & Ouidius ait, Exitus acta probat. Plenius exponitur illud a D. Amedęo de Castello in tract. De Syndicatu, fol. 109. verso. num. 1. a D. Alberto de Ferrariis, in tract. de horis Canonicis fol. 215. num. 66.

Finis ipse nobilior est his, quæ ad finem fiunt, teste D. Amedęo, loco præallegato.

Finis imponit necessitatem his, quæ sunt ad finem secundum Philosophos: sed iuristæ affirmant quod finis trahit ad se principium, l. 3. ff. ad Muni. & c. quia sunt 26. distinct. in gloss. 3. & l. Damni infecti, §. Sabini, ff. de damn. infect. Annotauit hanc rem pulchre D. Anton. de Rosellis in tract. de Potestate Imperatoris & Papæ, fol. 33. §. Ad prædicta, num. 4.

Finis est causa causarum in intentione, & est effectum causarum in executione, c. Ab exordio, & c. sexto die, 35. distinct. Plura vide apud D. Anton. de Rosellis in tractat. de Potestate Imperatoris & Papæ, fo. 38. §. humanum regnum, num. 2.

Finem qui cupit, consequentia ad finem velle debet, l. ad legatum, ff. de procuratoribus, & l. ad rem mobilem, ibi, & c. 1. & c. Præterea, de offic. delegat. Hoc pulchre allegat D. Ioan. à Lignano, in tract. de Amicitia, folio 5. §. Visum, num. 6.

Firmius.

Firmius ac tutius esse censetur, quod pluribus committitur, c. Prudentiam, de offic. delega. & habet eandem sententiam D. Petr. à Biaxio, in tractatu Directorii Electionum, fol. 216. c. 23. n. 2.

Fiscus.

Fiscus est proprie folliculus integens res secretas & testes: tum est sacculus: hinc ponitur pro sacculo pecuniæ & maxime in quo publicæ pecuniæ conduntur, vel pecuniæ Principis, sic fiscus est bursa Principis, Regem, Cæsaris: tum est ærarium, à Re venit Fiscalis.

Fiscus imbursat pœnas legales. Iudex debet esse sollicitus in pœnarum exactione & post exactionem curet fisco assignare, de suo illas soluere tenetur, vt allegat & probat D. Matthæus ab Afflictis in tract. de Protomiseos, fol. 115. verso. num. 11. de materia plene per D. Andream, in c. 1. sint regalia.

Fiscus rem communem vendere potest, 2. C. de communi re alie. & l. 1. C. de re. fisc. Pleniorem enarrationem de ria fisci vide apud D. Martinum Laudensem in tractatu De fisco, folio 129. verso. 33. in cæteris.

Fiscus Ecclesię Romanę est vbique, secundum Bald. in l. Hæreditas, ff. de hæred. stitut. & hæc ac similia allegat præfatus Martinus Laudensis in tractat. de fisco, 132. quæst. 206.

Fiscus est saccus sine conscientia, male acquisita imbursat. Vide Francis. gon. super consuetudines ducatus Aden uensis, in litera F. in verbo Fiscus.

Fiscus est reipublicæ stomachus, sacr firmitudo.

Fiscus est persona imaginaria in paucis qua, in multis rigorosa. Ioan. Oldend in locis communibus, super verbo Fiscus.

Fiscus semper præsumittur locuples, dus & idoneus successor, l. Finali, ff. de dota.

Fisci ratio non debet haberi propter ritiam.

Fisco applicantur omnia, quę in frau eius sunt alienata, in Speculat de don.

Fiscus deficiente hærede habetur loc redis.

Causa priuatorum æquè fauorabilis sci, vt habetur in textu in l. Non peto, iure fisci, potissimum in duabus quæstio

Felicitas.

Felicitas est operatio animæ per perfe virtutẽ, Aristot. 1. Ethic. & 7. Polit. & 1. Ni

Nullus felix iuxta ſuam ſententiam. Menander.

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Fœmina.

Fœmina in Eccleſia taceat, diſcat, 1. Corint. 14. Mulier, 23. diſtinct.

Fœmina non ſit iudex, c. Infamis, §. tria 33. q. 7.

Fœmina non permittatur eſſe aduocata propter verecundiam, niſi in ſua ſuorumque cauſa, §. 1 & 4. 15. q 3.

Fœmina non admittatur accuſare niſi in monia, hæreſi, crimine læſæ maieſtatis, c. ceris de cauſis, 15. q 3.

Fœmina non attingat ſacra. c. Sanctas, 13. diſtinct.

Fœmina mente ſancta deligatur, non corrali frequẽtia, c. Hoſpitiolum 32. diſtinct.

Fœmina extranea non cohabitet clerico. Cum omnibus, 81. diſtinct.

Fœmina ſola non alloquenda à clerico, niſi ris temporibus & locis, ibidem.

Fœmina confabuletur clerico paucis, c. nimus, 18 q 2.

Fœmina non balniet cum clericis vel aliis riſtianis, c. Non oportet, 81. diſtinct.

De fœminæ forma non eſt diſputandum. Hoſpitiolum, 32. diſtinct.

De fœminis tuis ſuſpectis ignorantiam ætas, non ſcientiam. Poſtquã ſciueris crimen malæ vxoris, à nullo medico curaberis.

Fœminæ coruſcant radiis maritorum, l. minæ, ff. de ſena. iuncta & l. Fœminæ, C. dignita. lib. 12. vbi dicit Imperator mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus, &c. & gaudent priuilegio marito etiam defunctorum, modo minori nupſerit, l. Cum tu, Cod de nupt. & l. Si anguſte, ff de lega 2. reuerentia, quæ debetur viro, debetur & vxori, l. 1. C. de in ius vocando. Plenius recurre ad Domin. Petrum Lenanderium, in tracta. de præcedentia Doctorum, folio 168. q. 2, tertiæ partis. Vide in verbo Mulieres.

Ferula.

Ferula minoribus datur, non vt condemnatio ſequatur, ſed vt veritas ſciatur. Secundum Bart. in l. Ex libero, §. de minore, ff. de quæſtionibus, & Bald. in l. finali, Cod. ad Silla. atteſtatur idem D. Guido de Suzaria & Dominus Ludouicus in tractat. de indic. & tortu. folio 98. num 13.

Feſtinantia.

Feſtinantia nimia in actu etiam licito & in iure conceſſo reprobatur. vt volunt Doct. & Bald. in l. Gracchus, C de Adulter. & text. in l. 1. C. de ſecund nupt. hoc recte probat D. Lodouicus Montaltus in ſuo tractatu de reprobatione ſententiæ Pilati, fol o 186. numero 17. huc facit ſententia D. Petr. à Bruxio in tractatu Directorii Electionum, folio 218. num. 2. vbi dicit & probat quod moratoria probatio & præceps feſtinatio reprobantur. vt l. Tutor, ff de adminiſtra. tuto. § 1. in fine, & in l 1. § Non ſolum, ff. ad l. falcid Nec enim quod præcipiti vita certum deſerit ordinem lætos habet exitus.

Fœnus.

Fœnus dicitur lucrum de Vſura ſumptum vel vbi certum tempus determinatum eſt ad mutuum cum lucro reddẽdum, vt habet D. Mirabellius in Polyanthea. De vſura vide infra ſuo loco.

Fœnerator.

Fœneratores in cauſis vſurarum coguntur libros ſuarum rationum edere. vt in vltima parte Clementinarum, de vſur. §. Cæterum. Vide copioſum huius materiæ enarratorem D. Ambroſium de Vignate, in tracta. De Vſuris, folio 173. verſo, nume. 236. olim magnis cautelis reſtitere Vſurariorum & fœneratorum fraudibus, qua de cauſa ius de libris rationum edendarum conſeruatum eſt: atqui nũc eidem, & horum in multis diſcipuli nonnulli mercatores, & illorum rationales duos libros rationum receptos vel authẽticos cõficiunt, quorum vno profe facientia probant, & altero officientia repro-

bant, prout ipsis opus esse videtur sic duo bus hamis inescant hominum pecunias. sed quam bene. Deus nouit.

Fœnerare.

Fœnerare actiue est mutuum dare & de eo dicebatur, Fœnerabis gentibus multis, id est mutuum dabis. sed vsura proprie, nusquam reperitur permissa in lege diuina, hoc demonstrat D. Hieron. de Luca. in tracta De Cambiis Lugdunensibus, fol. 7. n. 21.

Fœnerari.

Fœnerari dicitur, qui denario vtitur, vt denarium pariat, & sic fœnus cōmittit. vt habet idem Hieronymus in prælegato tracta. fol. 6. verso, § De primo, nu. 8.

Forma.

Forma est, quæ dat esse rei. c. detrahe. 1. quæst 1. & c Debitum, de baptismo. & l. Si is qui quadringenta, § Quædam, ff. Ad l. Falci. & l. ædificia, §. Perfecisse. ff. de verbo. significa. & nullum causatum in esse potest procedere suam causam. sic annotauit Dom. Anto. de Rosellis in tracta. de Potestate Imperatoris & Papæ, folio 37. verso, §. Validant. numero 1. & folio 15. § Hic quæro tertio. numero 5.

Fornicatio.

Fornicatio est illicitus coitus, c. Meretrices, § Qui ergo, 32. q. 2.

Fornicationis excusationem nō affert necessitas sicut furti excusationē affert necessitas famis, l. Palā, §. Nō est, ff. de Ritu nupt.

Fornicatio nō est exaggerāda, vt maius malum vitetur. c. Ancillam, 32. q. 2.

Fornicationis sola causa vxor dimittitur, quātum ad cohabitationē, c. dixit Dominus 32. quæst. 1.

Attēde fili ab omni fornicatione. Thob. 4.

Fornicatio nulli impune conceditur, cap. Nubendi, §. Fornicatio, 27. q. 1.

Vincit sanctos dira libido. Sen. Tragœd. 4.

Fornicari.

Fornicandi occasio tollitur vxori, si maritus se contineat, c. Nubendi. 27. quæst. 1.

Fornicantes fœminę rum clericis dēb seruitutem redigi, c. Eos qui, 32. distinct.

Fornicator, Fornicarius.

Fornicatoris notorii missa non au c. Vestra Dux. de cohabi. cleri. & mulier

Qui se iungit fornicariis erit neq clesiastici 19.

Fortitudo.

Fortitudo est virtus moderatiua ti & audaciæ, propter bonum reipublicæ Tho. super Epistolam ad Hebræos.

Fortitudo est probata scientia rerum randarum & non tolerandarum. Aulus 12. noctium Atticarum. & Cic. 4. Tusc.

Fortis.

Fortis pro salute publica se periculo nit, c. Scire, §. hinc vsq; in finem. 7. q. 1. & sententiam allegat D. Ioannes à Lign tracta. De amicitia, fol. 7. num. 1.

Fortiores fortior cruciatus manet. Sap tiæ, c. 6. & cui plus committitur, ab eo exigitur, l. Quædam delicta, ff. de pœn notatur in l. Presbyteri, C. de episco. & stipulatur D. Pet. à Biaxio in tract. Dec rii electionum, fol. 199. verso, n. 4.

Fortis vero animi & constantis est, nō turbari in reb. asperis, Cicero 1. Offic.

Multa exilia patent fugienti. Patria bicunq; vir fortis sibi sedem elegerit. Q tus Curtius.

Viriliter agite & confortamini. nolit mere. Deut. 31.

Tu ne cede malis, sed contra audētior Virgil. Æneid. 2.

Fortuna.

Fortuna est causa per accidēs in agenti propositō semper & frequenter in his q propter quid fiunt. Aristoteles 2 Physico Tho. 11. Metaphysico.

Fortuna quid aliud est? quid sors? quid susus? quid euētus? nisi cū sic al. quid cecidit euenit, vt vel non cadere atq; euenire, vel ter cadere atq; euenire non potuit. Cic de diuinatione.

For

Fortuna eſt rationi & conſtantiæ contraria, Cicero 2. de Diuinatione, & 2. de natura Deorum, & Ioannes le Cirier, in tractat. De Primogenitura eundem locum adducit, fol. 187. nu 15. vbi dicit etiam quod fortuna ſæpiſſime præfert iniquum æquo, & iudicium fortunæ eſt remotum à ratione, nec recte iudicat, vt habetur in l. Sed an vltro, §. finali, ff denego. geſt. & Baldus dicit in l Si duobus, C. communia de lega. quod fortuna eſt inexorabilis, quia muta & ſurda & quædam inocculta nobis naturę, quæ eſt imprecabilis, argum. legis, Temperent, C. de veſti. holoſe. lib. 11.

Fortuna ſuperexcellẽs impedit felicitatem, Ariſtot. 7. Ethic.

Munera iſta quæ fortunæ putatis, inſidiæ ſunt, Seneca.

Fortuna quanto maior, tanto inſtabilior, Cic. in lib de amicitia, & D. Ioan. à Lignano in tractatu de amicitia, fol. 1. verſo. §. Circa, num. 2.

Fortunam inſanam eſſe & cæcã, & brutam exhibent philoſophi, ſaxiq; inſtar globoſi volubilem, Cic. 2. Rhet.

O fortuna potens quæ tantum iuris tibi vendicas arrox, Virgilius in Epigram.

O ſors fortuna, vt nunquam perpetuo es bona, Terent. in 5. Comœdia.

Vbi plurimum intellectus eſt ratio: ibi minima fortuna, Ariſtot. de fortuna.

Fortuna virtutem non mutat, vt habet Io. Lignano in tract. de amicitia, f. 6. col. 1. n. 6.

Mortalĩ negotia fortuna verſat, Val Max.

Etiam naturam plerunq; fortuna corrumpit, Quintus Curtius.

Immutabili fortuna nullum eſt peius hominibus malum, Sophocles in Aiace.

Flebile principium melior fortuna ſecuta eſt, Ouid Metamorph. 7.

Nemo nimis fortunæ credere debet, vt Valerius Maximus ait: vel viribus fortunæ nemo ſe cõmittere debet, vt habet D. Troianus Maluetius in tract. de ſortibus, folio 144. verſo, num. 8.

Forum.

Forum conſcientiæ eſt tribunal veritatis, & nõ fictionis, nec in apices excuſant, vt Bald. ait in l. Vnica, in 3. colum. C. de Conf. ſ. & D. Ioan le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 184. num. 4.

Frater.

Fratrum altercationes periculoſæ, l. Cum pater, §. Diſſimis, ff. de legat. 2. & allegat D. Vdalricus Zaſius in tractat. de ſubſtitut. fol. 91 verſo. num. 27.

Quis eſt amicitior quam frater fratri? aut quem alienum fidum inuenies, ſi tuis hoſtis fueris. Saluſtius in Iugurtham.

Caritas fraternitatis maneat in vobis, Paulus ad Hebræos 13. cap.

Indignũ fraternum rumpere fœdus. Horatius lib 1. epiſt. 3.

Fratri incumbit onus conferendi alimenta fratri, l. Si quis à libertis, vt in gloſſ. notatur, ff. de lib. agno. & l. Qui filium, ff. de pu. edu. & id habet D Alberic. de Roſate, in tractat. de teſtib. fol 166. num. 13.

Fraus.

Fraus eſt executio iniuſtitiæ in factis, D. Thom. 2. 2. q 55. art. 5.

Fraus eſt accipere quod nõ poſſis reddere, Sen.

Fraus ſublimi regnat in aula, idem.

Iniuria fit vel vi vel fraude, fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur, vtrunque abhomine alieniſſimum. Cicero in Offic.

Duo time in bonis operibus, deſidiam & fraudem, D Gregor. ſuper Iob.

Dolus eſt cum aliud agitur, aliud ſimulatur. Callidus eſt qui exitum virtutis dolo ac fraude imitatur, Iſidor.

Fraus præſumitur ex exiguitate precii, l. Cum hi, § Modus, ff. de tranſactio. & l. Per diuerſas. C. manda. Atteſtatur D. Ambroſ. de Vignate, in tractat. de Vſuris, f. 167 n. 107.

Fraus legi fieri non debet, l. Quod in cõditionis implendæ cauſa, ff de donat. cauſa mort. & l. Hęres meus. §. fi. de cõditio. & demonſtr. & decretalis ſuper cathedrã, §. huius-

modi verba facturi & curaturi, allegat hæc etiam D. Petr. de Vbaldis in tractat. de Canonica episcopali & parochiali, fol. 173. verso. num. 20.

Fraus & dolus nemini patrocinari debent.

Fraus & dolus non præsumuntur nisi probentur, l. Quoties, §. Qui dolo, ff. de probat. Idem notat, D. Pet. de Vbaldis in tractatu de canonica episcopali & parochiali, fo 177. verso, num 36.

Fraudis propulsator fraudem facere non dicitur, l. Cum pater, §. Titio, ff de legat. 2. & est notabilis & expressa gloss. in c. Cupientes, in verbo malignantium, de elect. in 6 & ibi notabiliter dicit Philippus Francisc. Hostiens. Ioan. Andr. quod hoc etiam procedit in foro conscientiæ, & facit huc Innocent. in c. Cum olim, de restit. spoliat. vbi dicit quod si tu habes rem meam, quam recuperare non possum, vel propter potentiam tuam vel propter fraudem, vel propter defectum probationum vel aliter: tunc licet in foro conscientiæ eam furari vel alio quocunq; & secreto modo recuperare. Plura vide apud D. Ioannem le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 190. verso num. 5.

Frequentia.

Frequentia delicti inducit contemptum. vt testatur Matth. De Imola. de sepultura clericorum. 1. in verbo scienter, & D. August. in lib. de doctrina Christiana, & idem D. Franciscus Squillacensis in tract. de fide catholica, fol. 111. cap. 5. num. 3.

Frustra.

Frustra petit debitum qui quod debet, non impendit, c. 1. & 2. extra, de mutu. peti. & c. Constitutus, extra, de religio. con. & c. Prouenit, ext. de iureiurand. & c. Esto subiectus, 25. distinct. & l. Si quis maior, C. de transact. & c. Intelleximus, ext de Adulter. Rursus c. Manifesta 32. q. 6. Copiosius vide D. Damas. in tractat. de Brocardis, fol. 139. num. 36.

Frustra velociter currit, & incassum, qui antequam ad metas perueniat, deficit, vt c. Incassum, de pœnitent. distinct 3. & alibi dicit textus quod indecens esse probatur [illegible] soluere militiæ cingulum quam cedat [illegible] ri aduersitas præliorum, c. 1. de renunt. huc facit c. omnes fideles, cum duobus [illegible] tulis sequentibus, de consecrat. distinct. 1. probatur, quod nemo debet à missa rec[illegible] ante receptam & expletam à sacerdote b[illegible] dictionem. Similiter vocatus ad Synod[illegible] non debet recedere, antequam eam cau[illegible] propter quam vocatus est, ad finem perd[illegible] rit debitum, c. Certum, 11. q. 3. hæc plene [illegible] putat D. Anto. de Rosellis, in tract. de Co[illegible] ciliis, fol. 85. verso, §. Nunc hanc, num. 3.

Fuga.

Fuga fugientem suspectum monstrat, [illegible] accusat. vt in Authent. de exhi. re. § Si v[illegible] & in Auth. de sanctiss. episc. § Si quis ad [illegible] dinationem. Item si consiliarius depositi[illegible] ficio se absentat, pro confesso habetur, q[illegible] male fecit, l. Consiliarios, C. de Assessor. [illegible] In pluribus ad finem, ff. de suspect. tut. [illegible] allegat D. Guido de Suzaria in tractat. de [illegible] dic. & tortura, fol. 92. verso. num. 95.

Fugitiuus.

Fugitiuus potest capi vbicunq; repe[illegible] fuerit quod in illo verificatur dictum, Vi[illegible] inuenero, ibi te iudicabo, & hoc est expo[illegible] in iudice loci vbi est inuentus, vt l 1. Cod. [illegible] quis decu. vel co. scilicet in illo qui com[illegible] esset, si debitor esset de loco illo, quod [illegible] riculum est in mora, licet etiam alii iudic[illegible] cti loci, licet alias sit incompotens, capere [illegible] cut hoc adhuc notat & pluribus probat D[illegible] an. Baptista Caccialupus in tractat. de [illegible] tore suspecto & fugitiuo fol. 37. verso, n[illegible]

Furca.

Furca suspenditur, qui aliquem viole[illegible] aggreditur, aut cum armis, aut sine arm[illegible] ædibus, aut itineribus, aut in mari, per[illegible] galibus subditi iubemus talem, vt in Aut[illegible] vt nulli iudicum, in fin. l. Si quis, C. de p[illegible] sicut docet D. Placentinus in tract. de m[illegible] sat. fol. 135. num. 30.

Furiosus.

Furiosus semel præsumitur semper furi[illegible]

ſit probetur contrarium, vt gloſſa in verbo compotem, in c. Finali, de ſucceſſ. ab inteſta. vbi Panorm. de materia furioris, & D. Petr. à Ancharano id docent, & hic maxime in tract. Diuiſionis Electionum, fol. 203. cap. 15. nu. 3. & idem fol. 206. verſo, cap. 5. num. 6.

Furioſus mortuo æquiparatur, l. Furioſum, C. Qui teſtam. face. poſſunt, & l. Diuus, ff. de offic. præſidis. ſicut etiam annotauit D. Barbatia in ſuo tractat. de præſtantia Cardinalium, fol. 59. q. 11. num. 2.

Furtum.

Furtum eſt occulta ablatio rei alienæ, D. Tho. 2. 2. q. 66. artic. 3.

Furtum eſt contrectatio rei alienę fraudulosa inuito domino lucri faciendi gratia, ſiue vſus rei, ſiue poſſeſſionis l. 1. ff. de furt.

Non furtum facies, Exod. 2. & 21. Deuteronom. 5. Tobiæ 2.

Omnis fur malignus eſt, Ariſtoteles 2. Rhetor.

Furti ſpecies eſt de alieno largiri, l. Si pignore, § 1 ff. de furt. vt habet D. Rolandinus tractat. Flos teſtamentorum, fol. 195. n. 4.

Futurum.

Futura mala præcaueri debent, teſtis eſt huius ſententiæ D. Anton. de Roſellis, in tract. de Conciliis, fol. 86. verſo num. 24.

G.

Gabella.

Gabellam ſoluere emptor mercium, vt in l. debet in fin. ff. de Euict. & tenet Bald. in l. Si prædium, C. ædil. act. & fa. quod notat Bart. in l. Cum mulier. Solu. matri. Vbetius vide D. Bertachi. in tractat. de Gabellis & vectigalibus, fol. 66. n. 1.

Gabellarum ius in conceſſione regalium numeratur, Bald. in c. 1 in fine, Quæ ſint regalia in vſibus feudo. Idem confirmat D. Bald. in l. Eum qui, de verbo. ſignific. & in tract. de ſer. ruſt. c. de portu, prout qua opinione dicit, quia Rex in regno ſuo dicitur imperator, vt tenet Bald. in l. Nec exemplo, Cod. de probat. Item Rex Imperatori aſſimilatur, vt Baldus habet in c. 1. §. Si vaſallus, de pace iur. firma. & Oldrad. conſil. 250. & maxime ſi ſit comes, vt inquit Bald. in l. Receptitia, C. de pœn. Plura vide apud D. Bertachi. in tract. de Gabellis & vectigalibus, fol. 56. num. 13.

Gabellarum ius principis priuilegio poteſt concedi certo populo, vel alicui priuato, c. Super quibusdam, § Præterea, de verbo. ſignifica. & in l. Si plures, pe. colum. C. de condit. inſert. Idem tenet ſpeculator in tit. de cauſa poſ. & ꝓprie. §. 1. ver. quid de colligentib. Copioſius teſtimonia huius ſentētiæ vide apud D. Bertachi. in tract. de Gabellis, f. 57. nu. 23.

Gaudium.

Gaudium eſt paſſio animæ concupiſcibilis grata ex coniunctione perfectionis appetitæ per interiorem apprehenſionem ſenſus & intellectus, D. Thom. 4. Sententiarum, diſtinct. 49 q. 3. artic. 1.

Cor gaudens exhilerat faciem, Prouerb. 15.

Malum alienum tuū ne feceris gaudium, Seneca in Prouerb.

Iubilum vel Iubilatio dicitur quando ineffabile gaudium mente concipitur, Gregor. Moral. 24.

Geminatio.

Geminatio verborum præciſam ſapit coarctationē, & omnimodam ſuperioris deliberationem, vt Bald. notat in tit. de pace Conſtantiæ, in verb. Ceſſetis & irritetis, & refert Præpoſitus in c. Quoniam in princip. & verſic. Omni excuſatione remota & modis omnibus, 18. diſtinct. ſicut percurrit D. Corſetus Siculus in tract. de verbis geminatis, folio 93. verſo, num. 31.

Generale.

Generalia generaliter intelligenda ſunt, argum. l. Si ſeruitus, ff. ſerui. vrb. prædio. c. 2. cum concordant gloſſæ, de coniugio lepro. & ibi legislator non diſtinxit, ne ſubditi diſtinguere præſumant, l. de precio, ff. de Publicia. act. l. Si vero, §. de viro, ff. Solu. matrim. &c. Ad audientiam, de deci. cum concord.

gloss. final. Iunge huc quod indefinita iuris communis æquiualet propositioni vniuersali, l. 3. ff. de offic. præsid. & not in l. Si pluribus, ff. de legat. 2. ibi gloss. singularis, magistralis & plenior, de iure in can. vt circa, in principio, super versic. Aliorum, de elect. libr. 6. Plenius vide apud D. Ioan. Montaigne, in tractatu de Bigamia, fol. 191. verso, num. 19.

Generalitas.

Generalitas specialitati non derogat, sed ipsam declarat, vt in c. Qui ad agendum, ext. de Procurator. in 6. & l. Finali, §. Cui dulcia, ff. de rriti. vino oleoq; lega. & quod habet in c. Qui generaliter, de procurat. in 6. & in regula, generi per speciem, de regul. iur. eodem libr. Amplius exponitur hæc sententia à D. Ioanne à Grassis, in tractatu de Substantialibus procuratorii, fol. 81. verso, n. 2.

Genitura.

Genituræ splendor stat in Primogenito tanquam capite. argumento l. Cum scimus, in fine. C. de agrico. & censi. lib. 10 & in l. Cũ in diuersis. ff de relig & sumptib. funer. ideo arma domus nobilis remanent apud ipsum primogenitum, tãquam caput & imaginem domus, vt voluit Bald. in l. finali, Cod. pro socio. Ampliora vide apud D. Guilielmum à Montferrat. in tractat. de successione Regum, fol. 226. verso, num 18.

Gladius.

Gladium accingens contra fideles promoueri non potest, & si æqua non pertransegerit, tamen homicida reputatur, c. Si quis cum telo ambulauerit. de pœnitent. distinct. 1. & c. Si quis post acceptum, 51 distinct sic habet D. Bartholomæus Brixiensis in suo tractatu Quæstionum dominicalium, folio 50. quæst. 15. num. 3.

Gloria.

Gloria est frequens fama de aliquo cũ laude. Cicero in Rhetor.

Gloria est clara noticia cum laude, Diuus Ambrosius super epistolam ad Romanos.

Gloria nostra est testimonium nostræ conscientiæ, c. Inter verba, 11. q. 3 & Paulus, 2. Corinth. 1. ad D. Ludouicus Montalus in tractat. de reprobatione sententiæ Pilati, folio 180. verso, n. 58.

Gloria vero quam fallax sæpe quam turpis est? Boetius in consolat. Philosoph. libr. 2. prosa 6.

Laborem quippe non refugit, qui virtutis gloriam concupiscit, Cassid. lib. epist. 23.

Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosus eris, Chrysost. Homilia 4.

Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ, quam virtutis esse beneficium? Quintus Curtius.

Meminisse debemus post gloriam inuidiam sequi. Salust. in Iugurtha.

Difficile est inuidiam gloria vincere, idem.

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, Paulus ad Galat. 6.

Glossa.

Glossa est opinioni doctoris præferenda, sic vult Iacob Buttriga. in l. 1. C. Qui prosint iuri. vbi dicit iudicandum esse secundum opinionem glossæ, nisi consuetudo sit in contrarium Cyn. pulcre dicit in l. 1. C. de act. & obligat. quod glossa est iuris idolum. Baldus in peculio suo dixit in l. Nõ moriturus. C. de contrahen. & commit. stip. Loquis vocato & dic, andi idolum tuum, & Bartol. in Consilio incipiente Andreolus, inquit sequere glossam ordinariam, quæ melius pra cæteris intellexit. Plenam huius elucidationem quære apud D. Petr. Lenaudeum, in tractatu de Oneribus doctorum, fol. 151 quæst. 42.

Grammatica.

Grammatica falsa vitiat instrumentum, capite, Ad audientiam, de rescript. sicallegat Dominus Innocentius 4. in tractatu ceptionum, folio 69. verso, §. Post. numero 4.

Gratia.

Gratia est memoria amicitiarum, & officiorum

dorum mutus, & remunerandi voluntas, Cicero in Rhet.

Gratia est inchoatio in nobis gloriæ vel auxilium, quo indiget homo ad beatitudinem consequendam, D. Thom. 2. 2. quæst. 23. artic. 3.

Gratia est virtus specialis, reddens gratiam benefactori, idem.

Super aurum & argẽtum gratia bona, Proverb. 22.

Ait Dominus ad Paulum, Sufficit tibi gratia mea, 1. Cor. 5.

Gratitudo.

Gratitudo est virtus reddens omnia grata, benefacienti, D. Tho. 2. 2. q 106. art. 1.

In omnibus gratias agite, 1. Thessal 5.

Disce ad singula dona gratias agere, Diuus Bernard. super Cantica.

Addecet benemerenti bene ferre gratiam, Plautus in Rudente.

Cuius panem comedimus eius laudem efferimus.

Grauari.

Grauatus in vno, in alio debet releuari, hæc regula fallit fauore dotis, l Secundum naturam, ff. de regul. iuris, & Bartol. in l. Si constante, in princip in 5. q. 4. partis, ff Solu. matrimonio. Longius vide D. Baldum Novellum in tractat. de dote, fol 37. princip. 13. num 1.

Grauari quis non debet ex seruitio impenso, secundum Raymundum, & D. Anton. Archiepiscopum Florentinum in tractat. De Vsuris, fol. 204. num. 35.

Gremium.

Gremium redire volentibus non claudit ecclesia, vt c. Super eo, de hæret. lib. 6 & confirmat D. Ioan. à Lignano, in tractat. de Censura ecclesiastica, fol. 24. §. 12. n. 2.

Grex.

Grex de manu pastoris requiretur, Ezechielis 34 & D. Pet. à Biaxio in tractatu Directorii Electionum, folio 223 verso, cap. 47. num. 6.

Gubernaculum.

Gubernaculum alteri est magnum, alteri est paruum, Seneca, & allegatur à D. Rolandino in tract. Flos testamentorum, folio 212. verso. Rubr. 33. num. 4.

Gula.

Gula est auiditas cibi immoderata, vel est inordinatus appetitus tibi & potus, D. Tho. 2. 2. q. 148. artic. 1. & Albertus Magnus in suo compendio.

Qui diligit epulas, egebit, Prouerbiorum 21.

Multos morbos multa fercula faciunt. Seneca epist. 99.

Subtilitas animi ciborum copia impeditur.

Turpe est sapiẽti si ventri & gulæ seruiat, Lactantius 6. Institutionum.

Propter crapulam multi perierunt. Qui autem abstinens est adiiciet vitam, Francisc. Petrarcha, de Remediis vtriusq; fortunæ.

Gula, somnus, ociosæ plumæ virtutem ex mundo pepulerunt. idem.

Venter caret auribus.

Venter præcepta non audit, poscit, appellat, molestus creditor non est, si das illi, quod debes, non quod potes, paruo dimittitur, Seneca.

H.

Habilis.

Habilis propter scandalum efficitur inhabilis, c. Quoniam, de renunciat. lib. 6. vt allegat D. Paulus de Citadinis in tract. de iure patrona. fol. 53. num 31.

Hæreditas.

Hæreditas non potest dari pactionibus, l. hæreditas, Cod. de pact. conuent. vnde concludit D. Ioannes Capesius, in tractatu de Dote. Quod filia semel exclusa per statutum inuitari posset ad hæreditatem, nisi hac lege impediretur, folio 141. 52. quæstione, numero 2.

Hæres.

Hęres tertius non gaudet bonis iudicum, notariorum, & ſigillatorum male acquiſitis. Hæc ſententia exemplis & longis verbis explicatur à D. Felice Maleolo in tracta. de matrimonio, fol. 202. num. 18.

Hæres eſt, qui principalia bona alicuius vt proximus defuncti caput vel in ius vniuerſum defuncti ſuccedit, vt l. Nihil aliud, ff. de verbo. ſignif. & l. Cum hæredes, ff. de acqui. poſſeſſ. Plura vide apud D. Ioannem Raynauldum, in tract. de Suitate & extraneitate, fol. 249. verſo. num. 12.

Heres in re certa non habet ius accreſcendi cum inſtitutis, vt traditur in l. 1. §. Si ex fundo, ff de hæred. inſtitut. ſic annotauit D. Vdalricus Zaſius in tractat. de ſubſtitutionib. fol. 93. num. 11.

Hæreſis.

Hæreſis Græcè ab electione dicitur, quod quis ſibi diſciplinam eligit, quam putat eſſe meliorem, D. Hieron. ſuper Galatas, & c. hæreſis 24. q. 3.

De intelligentia hæreſis non de ſcriptura eſt ſenſus, & non ſermo fit crimen, D. Hylarius 2. de Trinitate.

Hæreticus.

Plus longe nocet falſus catholicus, quam ſi verus appareat hæreticus, D. Bernard. ſuper Cantica.

Hæretici cum à fide catholica deſtiterint, perfectionem ſpiritus, quem acceperãt, amiſerunt. Innocent. Papæ, & c. hæretici, 24. q. 1.

Hæreticum poſt vnam & alteram admonitionem deuita. D. Paul. ad Titum.

Hęreticus eſt cenſendus omnis dubius, c. 1. de hæret. & D. Anton. de Roſellis in tract. de poteſtate Imperatoris & Papæ, hoc annotat, fol 67. num. 54.

Hæreticus conuerſus recuperat bona ſua, vt c. Quod autem, circa principium & circa medium, 23. q. 7. & Cod. de hæretic. & ma. Authent. Item de Neſtorianis. pœnitentib. enim non eſt locus veniæ denegandus, c. 5. in fin. 2. q. 5. ſic annotat D. Barthol. Brixienſis in ſuo tractatu Quæſtionum Dominalium, fol. 30. q. 15. num. 5.

Haſitatio.

Hæſitatio paucis verbis expeditur, vt qui eſt varius coram arbitro, variaſſe videtur in iudicio, qui bis iudicis moram habet procedendo, vt l. 1. ff. de arbitr. & l. Neia arbitrio, §. ſin autem, C. de arb. & l. Rem nouam, C. de iudic. Plura vide apud D. Tu darum, in tract. de teſtib. fol. 108. c. 3. num.

Hypocriſis.

Hypocriſis eſt ſimulatio alienæ perſo & eſt vitium iactantiæ, D. Thom. 2. 2. q. artic. 2.

Simulatio in omni re vitioſa tollit in cium veri. Cic. in lib. de amicitia.

Hypocrita.

Omnis Hypocrita eſt & nequam. Eſai

Non veniet in conſpectum domini om Hypocrita. Iob 13.

Congregatio hypocritæ ſterilis eſt, Iob

Ne fueris hypocrita in cõſpectu homin non ſcandalizeris in labiis tuis. Eccleſiaſt

Hypocrita per abſtinentiam corpus a git, ſed peramorem gloriæ mundo viuit, Gregor. 4. Moralium.

Homo.

Homo putredo & filius hominis ver Iob 25.

Homo vanitati ſimilis factus eſt, Pſal

Homo maledictus qui confidit in ho ne. Hierem. 7.

Homo res contemptiſſima eſt, in humum ſe erexerit, Ariſtot. ad Alexandr

Homo eſt animal nobiliſſimum & ab mum, Ariſtot. de animal.

Homo naturaliter eſt animal politi ciuile, Ariſtot. 1. Politicorum.

Homo principium eſt ſuarum opera num, Ariſtot. 3. Ethic.

Homo donatus eſt à natura ſermone, bidem.

Homo ſolitarius aut Deus aut beſti

Om

Omnes homines naturaliter scire desiderant. Aristoteles 1. Metaphy.

Hominis figura vincit formã omnium animantium. Cicer. 2. de natura Deorum.

In homine mens est, in belua quiddam simile mentis, vnde oriũtur rerum appetitus. Cicero Ibidem.

In homine ratio est, qua nihil potest esse præstantius Cicero ibidem.

Homo homini debet obsequium, ne per ingratitudinem charitas & mutuum seruitium. vt l. velum, ff. de iustic. & iure. idem refert D Philippus de Casolis in tractatu de testamentis. & successionibus, fol. 124. num. 16.

Homo si non peccasset, non remedio indiguisset. nam passio Christi morientis in cruce, & formatio ecclesiæ de latere Christi dormientis in cruce fuerunt in remedium contra infirmitatem peccati. talis passionis & sacramẽti figura præcesserat, antequã homo peccaret, quando Eua fuit formata de latere Adæ dormientis. Hęc pulchre percurrit D. Anto. de Rosellis in tract. de potestate Imperatoris & Papæ fol. 39. § Secundum, n. 3.

Homo naturaliter seipsum magis amat. probatur de bono. quia bonus homo de facto facit, quæ facere debet, sed seipsum amare & facere ea quæ quis debet, ergo de facto seipsum maxime amat. Quid de malo homine dicendum? quod malus homo nõ diligit, sed fallit. nam diligit partem sensualem vt repugnantem rationi, vt sic se ipsum totaliter exuit concupiscentiis & passionib. 42. dist. Si totum, & c. Tanta. 81. distinct. & cap. Omnes, & c. Sicut hi. 47. distinct. Plura vide de philautia apud D. Ioannem à Lignano. in tractatu De amicitia, fol. 7 §. Consequenter, num 5 & 6.

Homo est animal naturaliter cõmunicatiue vel sociale. Vide de hac sententia D. Ioa. de Lignano, in d. tractat. §. Restat. n. 10.

Homo eget tempore & experientia. Arist. 2. Ethicor. & D. Ioannes de Lignano in tract. De Amicitia, fol. 14 § Consequenter. nu. 3.

Homines omnes debent esse quasi fratres. & vocantur fratres in euangelio. vt habet D. Ambrosius de Vignate in tracta. De vsuris. fol. 160. verso, num. 43.

Homines pręliantur, sed à solo Deo victoriæ dantur, vt probatur multis locis sacræ Scripturæ. vt in libris Iosue, Iudicum, Regum, Paralipomenon, & Machabæorum. hoc testatur Salomon Prouerbiorum, 21. cap. sic dicens. Equus paratur ad diem belli. Dominus autem salutem tribuet. Dauid nunquam legitur pugnasse, quin prius auxilium Dei quæsiuit & inuocauit. Auctor est huius etiam vulgaris apud omnes sententiæ D Martinus de Arles in tracta. de superstitionib. fol. 147. verso, num. 34.

Homicidium.

Homicidium est cæsio hominis ad mortem, idq; voluntarium vel fortuitum.

Non occides. Exodi 21.

Homicidium in iusto bello factum, non punitur. vt habet D. Augusti. in c. Quid culpatur, 23. q. 1. Quid culpatur in bello, an quia moriuntur morituri, vt dominentur in pace victuri? hoc reprehendisse timidorũ est, non religiosorum. facit huc testimoniũ D. Ludo. Montalti in tract. De reprobatione sententiæ Pilati fol. 189. verso, num. 47.

Illi qui gladio non fruere gladio perire nõ debent, & contra. Matthæi 26. Ioannis 18 & 23. q. 8. in principio, & D. Paulus Grillandus in tracta. de Relaxatione carceratorum, folio 232. q. 5. num. 1.

Honestas.

Honestas est mollis compositaq; morositas. Aristot. in Rhetor.

Honestas est spiritualis pulchritudo, res dignissima honore, vt est virtus, D. Tho. 2. 2. q. 145. articu. 1.

Honestas est formosa corporis dispositio. de qua Terentius ait. Ita me dii ament, honestus est.

Paupertas & honestas à Deo sunt. Ecclesiast. 11.

Honestas personæ tollit sinistram de illa

præsumptionem. quia præsumitur pro viro honesto. sic habet Iason in Authē. Iubemus, colu. finali. ver. 6. C. de Iudic. faciens regulā. quam per plura cōprobat, quod propter magnā legalitatem personarum licet recedere à communib. regulis. & idem in Repertorio l. admonēdi. chatt. 18. colu. 1. C. de iureiurādo. Plura vide apud D. Ioan. Francis. Balbum in tract. de præscriptionib. fol. 275. verso, n. 46.

Tanta vis est honesti, vt speciem vtilitatis obscuret, Cicero 3. Offic.

Honor.

Honor est dignitas & reuerentia, quæ alicui exhibetur quauis ex causa. & est maximum bonorum exteriorum. Arist. 4. Ethic.

Honor est cuiuslibet virtutis præmium, indicium gloriæ benefactiuæ. Aristoteles 1. Rhetor. & D. Tho 2.2.q.129.artic 4.

Honor est virtutis signum. Ita dicit D. Ioa. à Lignano in tractatu de Amicitia, folio 9. §. Consequenter num 4.

Honos alit artes.

Honor vbi non est, ibi cōtemptus. D. Hie.

Honor maior in honorante, quam in honorato. Arist. 1. Ethico.

Honorare præstat magis quā honorari. Idem. & citatur à D. Ioa à Lignano in tractat. de Amicitia, f. 6. §. dubitari, nu. 1.

Honoris causa & vitæ æquiparatur, vel honor & vita æquiparantur, ita vt aggressus honoris causa possit occidere in defensione, l. Iusta, ff. de manumis. vindicta. ita quod propter honoris sui defensionem quis potest occidere inuasorem. vt per Doct. in l. 1. Cod. vnde vi. & per D. Iaso. in l. Vt vim. ff. de iustit. & iure. Plenius vide apud D. Ioann. le Cirier in tractatu, De Primogenitura. fol. 165. num. 3.

Non des alienis honorē tuum. Prouerb 5.

Honorem amici nemo anteponit suo, D. Ioannes à Lignano in tractatu De amicitia hanc sententiam abundē probat, folio 15 §. Consequenter, num 2.

Omnes de honore suo solliciti sunt, de honore Dei nullus, Domin. Chrysost.

Honoris ad pecunias nulla est compa-tio. Honor cum sit signum virtutis, n est æstimabilis pecunia, nec mensurabil pulchre docet Dom. Ioannes à Lignano tracta. de Amicitia, folio 9. verso, § Co quenter, num. 6.

Honor est omni lucro præferendus, l. C. de institu. & substi.

Honor est præferēd⁹ in cōmodo pecuni

Honor quibuscunque diuitiis præfer dus est.

Honor iudicibus præferendus est.

Honora patrem & matrem vt sis longæ super terram. Exodi 20. Leuitici 19. Deu rono. 4. & 27. Tobiæ 4. Prouerbiorum Ecclesi. 3. D. Paulus ad Ephesios cap 6. Di Ambrosius super illud Matthæi, Hon patrem.

Tanto quid dignius, quo à dignior cedit.

Quanto gradus altior, tanto casus uior.

Dignū est vt malemeriti egestate labor

Digna merces sine recompensatione quam defuit rite militanti.

Nemo cum honore propheta in p sua. Lucæ 4.

Decentia & honor inspiciendi sunt.

Gloriam & honorem non debet sequi tus, sed ipsa virtutem, D. Augusti. Deci Dei. lib. 5.

Hospitalitas.

Hospitalitatem nolite obliuisci, D. P lus ad Hebræos 15.

Hospes.

Hospitem hospitare, & tu enim hosp ris. Menander.

Oportet hospitē præsentē honorare, tem decedere dimittere. Hom in Odyss.

Ægrius excitur, quam non admi hospes.

Hostis.

Hostem vincere quomodocunque in iu-
stobello non refert, c. Dominus, 21. quæst. 2.
& facit glos. in c. Cupientes. in versic. mali-
gnantium. de elect. libr 6 quam allegat Ab-
bas Panorm in c. Sicut 3. de iureiurando. &
text in l. Cum pater. in §. Titio fratri. cum
annotatis ff de lega. 2 quem text. allegat
Bald. in l Veluti. ff. de iust. c. & iure, in fi. & in
c. Si vero, de iureiuran. & Angel. in l. finali,
ff. de vsu. Vide etiam Imol. in l. Decem, in fi.
ff. de verbo obliga. & glossam c. Cupientes
allegati. in ver. Malignantium. & limitabis
secundum Bald in Rubrica. C de fide instru.
in 8 column. sicut habet Domin. Corsetus
Siculus in tracta de potestate regia, folio 110.
numero 40.

*Vitam qui prorogat hosti, derogat vitæ
suæ.*

Humilitas.

Humilitas est virtus, qua vera sui cogni-
tione sibi quisque vilescit: vel, est contem-
ptus propriæ excellentiæ, D Bernard.

Oratio humiliantis se nubes penetrabit.
Eccles. 35.

Qui se humiliat exaltabitur.

Obliuiscі quid sis interdum expedit. Sen.
in Prouerbiis.

Edoceri ab amiculo cupiunt humiles, D.
August. & c. 1. 24. quæst. 1. & velut agnus co-
ram tondente humilis non aperit os suum,
c. si est inquit. ad fi de pœn. distinct. 2. & ci-
tatur à Domino Cataldino de Boncompai-
gnis in tract de Potestate Imperatoris ac Pa
pæ. fol. 93 verso, num. 71.

I

Iactatio.

Iactatio vel iactantia est inanis & stulta
de se prædicatio, vel elatio sui super id quod
est, & super id quod alii de ipso opinantur, D.
Tho 2. 2. q. 110. articulo 2.

Laudet te alienus, & non os tuum. Pro-
uerbio. 27.

Iactura.

Iacturam pati pluris est, quam lucrum
non facere, l fin. C. de Codicil. argumento l.
Nemo potest, ff de lc. 1. in fine. sic annotauit
D Franciſc. de Porcellinis, in tract. de Inuen-
tario, fol 129. verso cap. 5. nu. 6.

Idolum.

Idolis similes fiunt, qui faciunt ea. hoc
est, Principes & Electores creantes Prælatos
mutos & inutiles parem cum eis accipient
mercedem. Prælati muti qui non prædi-
cant nec aperiunt populo iniquitatem, hi
sunt canes muti, non valentes latiare. E-
saiæ cap 56. Alii ignorantes prælati sunt.
de quibus Naum 3. cap. dicitur. Dormitaue-
runt pastores tui, & latitauit populus tuus
in montibus, & non est qui congreget. I-
tem Baruch. 3. cap. Quoniam non habue-
runt sapientiam, interierunt propter suam
insipientiam. & alii Prælati nomine modo
prælati sunt idola, vel simulachra de quibus
Dauid Psalm 113. similes illis fiant, qui faci-
unt ea. vt Archid. in c. Sit rector. 43. distinct.
column. 3. & Baruch. vltimo. Lingua eorum
polita à fabro, ipsa etiam inaurata & inar-
gentata, nec possunt loqui. sicut tales prelati
sunt idolatra & hi, quos creant, similes sunt
ipsis. Quia vero gentilium simulachra erant
sex generum, vt lutea, lignea, ærea, lapidea,
argentea & aurea: ita in Ecclesia Dei reperi-
untur hodie prælati, qui præfatis simula-
chris conferri possunt. Sed ne Silenes Alcia-
biadis exponam, placeat lectori recurrere ad
ipsum Authorem huius sententiæ copio-
sum enarratorem Dom. Petr. à Biaxio in tra-
ctatu Directorii Electionum, fol. 224. verso,
cap. 49. num. 8.

Idololatria.

Idololatria est cultus Deo debitus creatu-
ræ exhibitus, D. Tho. 2 2 q. 194. artic. 1.

Nolite conuerti ad idola. Leuitici c. 19.

Infandorum idolorum cultura omnis
mali causa est, & initium & finis. Sapien-
tiæ 14.

Neque idololatræ efficiamini sicut quidam ex ipsis. Paul. 1. Corinth. 10.

Si quis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui iudicauit, & propter conscientiam. Ibidem.

Filioli cauete à simulachris. Ioannes 1. Epistola c. 5.

Satius est fame mori, quam idolothytis vesci, D. August. in bono coniugali. & c. Sicut. 32. q. 4.

Ieiunium.

Ieiunium est abstinentia à cibis iuxta ordinationem Ecclesiæ. Goffri. in summa. Panorm. super Rub.

Ieiunium est abstinentia à cibo & potu causa virandi peccatum & satisfaciendi. 4. Sententiarum, distinct. 15.

Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Tobiæ 12.

Humiliabis in ieiunio animam meam. Psalm 34.

Ieiunium Christiani egentis debet esse refectio, ieiunium pacem debet nutrire, non iurgia. Maximus Episcop. in natali Domini.

Ignobilitas.

Ignobilitas viri compensatur nobilitati mulieris per diuitias suas. vel ignobilitas viri suppletur per suas diuitias, quæ debent cõpensari cum nobilitate mulieris pauperis, & ideo si rusticus valde diues acciperet vxorem nobilem sed pauperem, non videtur esse æqualitas, quæ facit valere donationem. Plura vide apud D. Ioan. Campezium, in tracta. de dote, fol. 91. num 2.

Ignominia.

Ignominia est nota, & casus nominis, quo quis laude & gloria caret. Mirabellius in Polyanthea.

Honoris casus & subsequẽs infamia multos à vetitis prohibuit.

Ignorantia.

Ignorantia est carentia scientiæ vel contrarietas scientiæ, D. Tho. in q. de malo. q. 3. articulo 3.

Ignorantia iuris in iudice lata culpa & adeo lata, quod dolus in eo præsumitur, isto casu lata culpa æquiparatur dolo. l. cum glos. ff. Quod quisque iuris. Plura vide apud D. Francisc. Brunum in tracta. de indiciis & tortura, fol. 102. num. 23.

Ignorantia præsumitur in factis antiquis vel factis longinquis, vel quando factum est recenti est multum intricatum & implicitum. vt dicit Barto. in l. Si res, §. 1. in principio, ff de lega. 1. Idem tenet Domin. Guido Papa in tractatu de præsumptionibus, fol. 235. versο, num. 60.

Ignorantia non excusabit iudicem. Seruius Sulpitius fuit reprehensus à Quinto Mutio. vt habetur, l. 2 ff. de origine iuris, & text. in c Cum sis. de Conuersio. coniugat. & in l. 2. ff Quod quisque iuris. & vt Cicero in Tusculanis ait. Hoc quis turpior sit, quam in eo ipso peccet, cuius profiteatur scientiam. Plura de hac re vide apud Dom. Ludouicum Montaltum in tractatu De reprobatione sententiæ Pilati, folio. 90. versο, numero 67.

In dubio præsumitur potius iuris ignorantia, quam dolus. l. Sed & lege, § Seia. de petit. hæredi. sic probat idẽ D. Guido Papa in tracta. de præsumptio. fol. 137. nu. 110.

Ignorantia mater est cunctorum errorum maxime in sacerdotibus Dei vitanda. qui docendi officium susceperunt, c. Ignorantia distinct. 38. Plura vide apud D. Hugonem in tracta. De officio quatuor prælatorum, folio 34. §. debet, num. 3.

Ignorantia iuris in damno vitando excet. vt in vsucapionibus & præscriptionibus & mulieribus permittitur ius ignorare. l. Regula, ff. de iuris & facti ignorantia. Item propter iuris ignorantiam mulieres a crimine incestus excusantur. vt l. Si adulterium, §. 1. in versi. Nam nõ, ff de adult Ignorantia iuris in damno vitando nulli nocet. l. Error facti, in fine, ff. de regul. iuris, & cap. Iuris ciuilis, 1. q. 4. Plenius vide apud D. Bart. Brix.

ciensem, in tract. Quæstionum veneratum, fol. 67. q. 17. num 3.

Ignorantia consuetudinis vigentis in loco habitationis, quia est ius commune quod ad habitantes, est improbabilis, c. Cum venissent, extr. de eod. qui mitti. in poss. vide D. Ioann. le Cirier in tract. de Primogenitura, fol. 168. num. 44.

Ignorantia crassa & supina iuris municipalis, siue error iuris communis neminem excusat, vt in l. Cõstitutiones principum, C. de iuris & facti igno. & in Regula, Ignorantia iuris, de Regulis iuris, lib. 6. & c. Vt animarum. de constitut. lib. 6. Vide etiam plenam annotationem apud D. Guilielmum à Montferrat. in tract. de successione regum, fol 228. num. 11.

Ignorantia excusat peccatum, Aristot. 3. Ethicor.

Ignorans.

Ignorans & dubius æquiparantur, l. finali, C. de condict. indebi. plura vide apud D. Ioan. Franc. sc. Balbum in tract de præscript. fol. 223. verso, § Secundo quæro. num. 4.

Non tibi deputabitur ad culpam quod inuitus ignoras, Augustin. De natura & gratia.

Non omnis ignorans immunis est à pœna. D. August. in lib. quæstionum, & c. vlti. 50 distinct. 37.

Tolerabilior est pœna viuere non posse, quam nescire. Seneca in Prouerbiis.

Turpe est ignorare, quod omnibus scire conuenit, 2. Rhetor. Aristoteles.

Illiterati.

Illiterati & diminuti corpore æquiparantur, c. Illiteratos, 36. distinct. & c. Aliàs, 38. distinct. Ita tenet D. Barbatia in tractatu de præstantia Cardinalium, fol. 58. num. 2.

Imperator.

Imperator est solutus legibus, l. Princeps, C. de leg. debet tamen de æquitate viuere legibus suis, vt ibi Bald & alii docto. & D. Ioan. Bertach. in tractat. de Episcopis tenet, folio 1. verso, num. 35.

Imperator est dominus orbis, & sic nihil extra territorium eius est, l. 2. ff. ad l Rhod. de iact. c. in apibus, 7. q. 1. nisi forte per donationem transtulerit, vt Clement. Pastoralis, de re iudic. Vide D. Ioan. à Lignano amplius in tractatu de Censura ecclesiastica, fol. 21, num. 27.

Immunitas.

Immunitate non gaudent qui suffragio dignitatem obtinẽt, gloss. in l Eos, C. de excus mu. lib 10. sic annotauit D. Martin. Laudensis in suo tract. de Fisco. 132. q. 210.

Immunitas publico operi præiudicãs nullius est momenti.

Immunis est à muneribus, qui in aliqua arte monarchiam obtinet, vt omnia doceat, non autem alii artifices, vt Azo. in summa trium librorum, C. eodem tit. de excu. artifi. qui ita intelligit illum titulum, & approbat Martinus Laudensis in tractatu de fisco, quæstione 110.

Impedimentum.

Impedimentum probari potest per iuramentum, per text in c Quia propter, §. Illud, de Elect. & per text. in l. Scire oportet, §. Sufficit, ff. de excusa. tuto. alii dixerunt requiri plures probationes, Bald. Bart. & Angel. in l. finali, ff. de feriis, concludunt quod si impedimentum non potest de facili probari, tunc sufficit iuramentum, modo iurans sit hõnesta & fide digna persona: quod si potest impedimentum probari, facile tunc debet probari per testes. Ita tenet Bart. in N2 § Quod diximus ff Si quis cauti & in l. finali prælallegata, ff. de Feriis. Plura vide apud D. Lanfrancum ab Ariadno, in tractatu de recusat, fol. 193. num 7.

Impedimentum non generat quod de iure non sortitur effectũ, vt habetur in c Quod autem ext. de iure pat. & c Accessit, & c. De illis, extra, de despon. impube. & c. Lex diuina, 27. q. 2. & c. Constitutus extra, de ap. & §. Hæc autem verba, de pœnit. dist. 1. c Bonæ memoriæ, extra, de postu. & l Neque, C. de

manu. vin. & c. 2. extra. De his, qui fi. à prælat. ſine conſenſu capitu. Plenius etiam vide vnà cum ſolutione contrarietatis D. Damaſum, in tractat. de Brocardis, fol. 141. verſo, num. 39.

Impœnitens.

Impœnitentes non gaudent indulgentiis, quia venia non datur, ſed pœnitenti, vel proponenti ſe corrigere, & corde contrito bene valent merita, ſi modo hæc habeant formam indulgentiæ, huc facit 17. q. 1. §. Si ergo, & c. Nullus debite, de pœnitent. diſtinct. 1. & c. Qui per alium, de reg. iuris, libr. 6. hanc materiam optime diſtinguit. Dom. Anton. de Roſellis, in tractatu de Conciliis, folio 93. num. 14.

Imperfectio.

Imperfectio conſenſus magis vitiat quam formę, vt dicit Bald. in l. Si quis qui. in fi. Cō ment ff de teſtam. & habet D. Albert. Brunus, in tractat. de Augmento, fol. 177. num. 7.

Impietas.

Impietas prætextu pietatis non eſt perpetranda, c. Noſce, 30 q. 1 vnde licet ſit pium reparare eccleſias, non tamen cū iactura pauperum id exercendū eſt, vt atteſtatur D Iacobus à Canibus in tract. de Executione vltimarum voluntatum, fol. 140. verſo, num. 17.

Impoſſibile.

Impoſſibile eſt, cuius contrarium non eſt neceſſarium, vt annotat D. Ant. de Roſell. in tract. de Conciliis, fol. 90. verſo, n. 57.

Impotentia.

Impotentia excuſat can Si quis Deus, de Furtis, & c. Sicut, diſtinct. 4. vt allegat D Ioannes à Lignano, in tractat. de Amicitia, fol. 8. n. 5. vbi dicit, quod peccans ratione impotentiæ excuſatur. modo confiteatur ſe impotentem, & ſeipſum offerat, quod talis recognitio habet vim retributionis.

Importunitas.

Importunitas eſt eungatio mentis ad illicita, ſecundum quod in arce mentis reſidet, volentis ſe ad diuerſa diffundere, præter rationem loci, temporis, perſonatū, vt D. Th. ait 2. 2. q. 35. artic. 4.

Inceſtus.

Adulterii malum vincit fornicationem, vincitur ab inceſtu, D. Auguſt. de Adulter. coniug. c. Adulterii, 37. q. 7.

Incerta.

Incerta & male ablata pauperibus debent erogari, ſic in medium adducit & probat Pet. de Vbaldis in tract. de Canonica epiſcopali & parochiali, fol. 164. verſo. num. 47.

Incluſus.

Incluſus excludit excludendum, Bart. l. 2. § Videndum, ff. ad Tertul. Plura vide apud D. Ioann. le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 178 num 7.

Inconueniens.

Inconuenienti vno dato, nō debet dari liquum, l. Lege, C. de leg. hęredibus, vbi quod illa media iuris prudentia duraret, illa lex remouiſſet illud inconueniens, tenet Pet. de Ancha. in c. Canonum ſtat. in 117. charta, & Bald. in ſuo conſilio incipiente, Pet. & Ro. in ſuo conſilio 122. Petr. de Ancha. in ſuo conſilio incipiente, In Chriſtimine viſis dubiis, &c. ſic leguntur hæc D. Io. Camp. in tract de dote, f. 139. n 24.

Indebitum.

Indebitum ſoluens ſe ſpoliaſſe videtur notatur in l. Cum is, ff. de condic. indeb. maxime quia concurrit error, nec quid tam contrarium conſenſui quam error l Si porrorem, ff de iurisdict. omniū iudic. Idem net D. Laurus de Palatiis de fano in tract. ſucceſſione maſculorum excluſis fœm. fol. 46. num. 12.

Indecens.

Indecens omne, eſt Deo impoſſibile, dum Theologos. Ita erit impoſſibile cum vicē Dei gerit in terris, c. Vt noſtrum eccleſ. benef. ſic allegat D. Barbat. in tract. Præſtantia Cardinalium, fol 47. num.

Indecens reputatur impoſſibile, & ſic dum ſacrę Theologiæ profeſſores etiam

impossibile. Hoc replicat D. Barbatia, in prę-
dicto tractatu, 8. q. fol. 36 verso, num. 3.

Indefinitum.

Indefinita æquipollet vniuersali, l. Si plu-
ribus, ff de legat. 2. gloss. ordinaria in vers. a-
liorum, in c. vt circa, in principio, de elect lib.
6 sic adducit D. Philipp. Francus in tractatu
disputationis petitorii, fol. 79. verso, nu. 30.
l. Si necessarias, §. Si annua. ff. de pignor.
act. & in l. Si seruitus, ff de seruitu. vrba. præ-
dio. sicut habet D. Fabianus de Monte in tra-
ctat. de empt. & venditione, fol. 150. n. 36. &
vrallegat D. Iacobus de Arena in tract. posi-
tionum, fol. 58. num 22. & c. Si non licet, 23.
q. 5. & c. Idololatria, 28. q. 1. & c. Si euangeli
o, 55. distinct. & c. Saluator, 1. q 3. & vt habet
Damasus in tract. de brocardis, fol. 147. n. 14.

Indicium.

Indicium est minus, quam semiplena pro-
batio, vt dicit Baldus in l. Cum probatio, ff.
de probat. & in Rubrica, C. de probat, dicit
quod indicium est minima præsumptio ho-
minis boni seu distans argumentum à spe-
cie veræ probationis, & quod valet indicium
si ponatur in consequentiam alterius proba-
tionis. Plura vide apud D. Franciscum Bru-
num in tractat. de indiciis & tortura, fol. 94.
q 1. num. 2.

Indigentia.

Indigentia parit appetitum, Aristoteles
primo Physicorum. & c. Sicut hi, distinct. 47.
vrait D. Ioannes de Lignano, in tractatu de
Amicitia, folio 7. §. Quarto restat, numero
3. & 4.

Indignus.

Indignum præsentans sciēter illa vice pri-
atur iure præsentandi, per § Si quis, in Au-
hent. de sanctiss. episc. vt allegat D. Paulus
de Citadinis in tractatu de iure patron. fol. 51.
§. Septimo, n. 5. & 7.

Indiuiduum.

Indiuidui partem qui vult, totum velle
videtur, vt in l. Exerce. ff de acquir hæred.
ac etiam annotat Dominus Guilielmus à
Montserrat. in tract. De successione Regum.

Indiuisibile.

Indiuisibile obsequium non nisi vni præ-
stari potest. vt inquit D. Petrus de Vbaldis in
tractat. de Canonica episcopali & parochiali,
fol. 150 §. Quarto, num. 3.

Inducia.

Induciarum tempore potest fieri tractatus
de pace, vt Bald. allegat in Rubrica de treuga
& pace, l. Dies festos, C. de Feriis. Nota quod
diebus dominicis partes possunt colloqui de
transactionibus & pactis. Secundum l. fina-
lem, C. de Feriis, & ita tenet Dominus Cor-
setus Siculus in tractatu de priuilegiis pacis,
fol. 99. num. 13.

Inductum.

Inductum in fauorem alicuius, non debet
in eius odium redundare, l. Quod fauore C.
de Legib. & Dom. Franciscus de Porcellinis,
idem testatur in tractatu de inuentario, folio
131. num 37.

Indulgere.

Indulgendum non est malitiis hominum,
l. In fundo, ff de rei vendicat. vt habet D. Io-
an. de Lignano, in tract. de pluralitate bene-
ficiorum, fol. 144. verso. num. 6.

Indulgentia.

Indulgentia est mollis & delicata permis-
sio, mollis illa educatio, quam indulgētiam
vocamus neruos omnes & mentis & corpo-
ris frangit. Quintilianus 1. Institutionum
oratoriarum.

Indumentum.

Indumenta sint secundum ordinem & di-
gnitatem, singularis text. in l. Sed & si quid,
§. 1. ff. de vsufruct. in versic. vestire, idem tenet
Bald. & D. Barbatia in tractat. de Præstantia
Cardinalium, fol. 55. n. 18.

Industria.

Industria accedit rei licitæ, vt notatur l. Si
hæres, ff ad l. Falcid. vt allegat etiam D. Am-
bros. de Vignate in tract. de Vsuris, folio 175.
num 28.

Industria adinuentiua viarum iustarum

& vtilium simul est laudabilis: sed damnabilis inuenta in fraudem & malitiam, vnde Prouerbiorum 11. dicitur Simulator decipit amicum suum, iusti autem liberabuntur scientia, quod recte asserit D. Thom. de Vio, in tractatu de Cambiis, fol. 195. c. octauo, numero 2.

Industria nihil operatur reluctante natura, vt Cassiodorus habet, quod repugnante natura quælibet cedit industria, astipulatur D. Ioannes le Cirier in tractatu de Primogenitura, fol. 151. verso, num. 18.

Inæqualitas.

Inæqualitas & lege & moribus odiosa est, & ita procedit l. Quamuis, C. de impube. & aliis substitut. & D. Vdalricus Zasius, in tract. de substit. fol. 88. n. 26.

Inæqualitas non sit inter fratres, argumento l. Illud, in fin. C. de colla. & D. Bald. Perusinus in tract. de Substitutionib. fol 126 nu. 8. & 11.

Inæqualitas toleratur si per eam nulli iniuriatur, vt habet D. Vitalis Nemausensis in tract. de Collationib fol 227. n. 32.

Infamia.

Infamia est macula ossibus inhærens, hoc dictum legitur & probatur apud Andream Barbatiam in tractatu de testib. fol. 80. n. 1.

Infamatus.

Infamatus propter scandalum populi debet se purgare, c. 2. de purg. canonic. & c. Inter, de offic. ordinat. & c. Ex parte, in gloss. vltima, 2. q. 5. c. habet hoc proprium, eadem q. Plura vide apud D. Cataldinum de Boncompaignes in tract. de potestate Papæ, fol. 92. num. 47.

Infamis est omnis in peccato mortali existens, gloss. in l. Finali, Cod. de infamia, & l. 3. §. Lex Iul. verb. Impuberes, in fin. ff de testib. & c. Constituimus, 3. quæst. 5. Plura probat D. Stephanus Costa. in tract. de Ludo, fol. 184. n. 3.

Inferior.

Inferior vel par non habet imperium in parem vel superiorem, l. Nam magistratus ff. de arbitr. Reliqua vide apud D. Anton. de Rosellis in tractatu de potestate Imperatoris ac Papæ, fol. 43. §. Contraria. n. 2.

Inferiores à summis regulandi sunt. vt habet D. Ioannes le Cirier, in tract. de Primogenitura, fol. 184. num. 22.

Infernus.

Infernus est locus pœnalis Dæmonum, Thom. 2. Sententiarum, dist. 5. q. 3.

Infernus & perditio nunquam replentur, Prouerb. 27.

In inferno nulla est redemptio, Augustin. ad Eremum.

Infinitas.

Infinitas est canonibus inimica. c. 2. de script. in 6 & allegat D. Ioan. le Cirier in tract. de Primogenitura, fol. 173. n. 12.

Infirmus.

Infirmo medicum non adhibens vel imperitum vocans, succedere non debet, vt allegat D. Anton. de Rosellis in tractat. de succ. ab intestato, fol. 245 num. 177.

Infirmi dicta non semper attendenda, c. Gonsaldus, 17. q. 2. & c. Iudicas, 3. q. 9. Vide hæc annotantem etiam D. Barthol. Brixiensem in tractatu Quæstionum Dominicalium, folio 51. q. 32. n. 6.

Infirmo est continua tristitia & mœror consolabilis, Aristot. 2. Poetices.

Infirmitas.

Infirmitas in multis cibis erit, Eccles. 31.

Propter crapulam multi periere, qui autem abstinens erit, adiiciet vitam, ibid.

Virtus in infirmitate perficitur, libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, 2. Cor 12. cap.

Qui veram ostendit corporis infirmitatem, humanè tractandus est: qui falsam, dimittendus, D. Augustin. de opera monachorum.

Considerata infirmitas propria nobis excusat aliena, D. Gregor. Moralium 4.

Infortunium.

Aduersa fortuna nunquam est speranda, ita aduertenda.

Nam in omni aduersitate fortunæ infelicissimum genus est infortunii fuisse felicem, Boetius 2. de consola philoso. prosa 4.

Calamitas loci metuenda est. c. Vulnerati 1. q. 1.

Nemo frangitur aduersorum molestia, qui prosperorum delectatione non capitur, D. Augustin. de verbis Domini.

Captura damnum irreparabile est.

Captum ducere volentem dare fideiussorem est iniuria.

Melius est præsentia damna contemnere, quam exiguo quæstu commoda non habere. Cassiodo. 4. epistola.

Ingenium.

Ingeniū est extensio intellectus ad cognitionē intellectorum. Mirabel. in Polyanthea.

Ingenium vbi intenderis, valet. Salustius Iugurtha.

Disputatio acuit ingenium, memoriamq; confirmat, ac non modo multa disputādo discimus, sed quæ sic discimus, melius scimus, citius eloquimur, & firmius recordamur. Idem Paulus Vergerius de ingenuis morib.

Ingenuus.

Ingenuo plus creditur, quā liberto. Auth. hoc amplius, C de testib. & l. Seruos, C. eodem, & Forus, ext. de verborum significa. cum similibus. sic allegat D. Nepos à Montalbano tract. exceptionum, folio 176. n. 81.

Ingratitudo.

Aculeum Ingratitudinis incurrit, qui cōfisus sibi fauore vtitur ad abusum.

Qui reddit mala pro bono, nō recedet mala à domo eius. Prouerb. 17.

Ingratitudinis causa erga patrem impune committere nequit, l. Si quis in suo, §. lect. C. de inoffic. testa. ita notat glos. Instit. de pupil. substitu. §. Nō solum. caut, quia impubes non est doli capax. Idem notat D. Bartho. de Hucio. in tract. de subst. fol. 101. verso, nu. 10.

Ingratus.

Ingratus ac immisericors virtutis splendore vacat, vt inquit D. Hieron. & l. Veluti, ff de iustic. & iure. & allegat D Iacobus à Canibus, in tractat. de executione vltimarum voluntatum, fol. 136. n. 10.

Ingrati spes tanquam hyemalis glacies tabescet. Sapientiæ 16.

Inhabilitas.

Inhabilitas principii & medii vitiat extremum; vel inhabilitatem inducit in extremo, vt in l. Tria prædia, ff. de seruitu. rustic. prædio. & in c. 1 §. 1. ver Hoc autem notandum de his qui feu. da. pos. Idem confirmat D. Guilielmus à Montfarrat. in tract de succes. Regum. fol. 225. nu. 34.

Inhabilis.

Inhabilis ad antecedens censetur inhabilis ad cōsequens. Annotauit D. Anto. de Rosellis in tracta. De Conciliis, fol 110 nu 3.

Inhabilium mixtio cum habilibus videtur actum nullum reddere, c Si ad scripturas, distinct. 9 & c. Quorundam, distinct. 23. & cap. Pura, 3. quæst. 9. & c. Cum super Abbatia, de offic. delega. & c. Illa, de elect. & l. Pedius, ff. de arbitr. & l. 1. § Item quæritur, ff. de aqua cotidia. & ęsti. Vide etiam D Anto. de Rosellis in tractat. de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 67. num. 52.

Inimicitia.

Immortalem inimicitiam ne retine, mortalis existens. Menander.

Inimicus.

Inimicus opponens repellitur, sed etiam suspect⁹ de inimicitia capitali. vt ponitur per Innocent. in c. Cū pe. de accusat. & qui olim fuit inimicus semper præsumitur inimicus. vt in c. Cū oporteat. de accusat. nisi probetur quod inimicitia sit reconciliata. arg. l. 3. in fi. ff. de aliment. lega. & probatur reconciliatio secundum quod probatur remissio iniuriarum, vt in §. finali. Instit. de iniuriis, & annotauit D. Albericus de Rosate in tractatu de Testib, fol. 166. nu. 4.

Inimicus præsumitur qui salutare aliquē degignatur, c. Cum Adrianus, 63 distinct. & est glos. in l. Ad hoc, C de appella. & tenet idē D. Gui. Papa, in tract. depręsumpt. f. 235. n 40.

Inimicus non potest esse in causa inimici testis, l Si quis, & Auth. C de testib. Plura vide apud D. Nepotem à Montalbano. in tract. Exceptionum, fol. 174. nu. 18.

Inimicis nulla negotia cōmittenda sunt; imo inimicorum iudicio nec humana, nec ecclesiastica negotia sunt committenda, sed nec suspecti nec inimici iudices esse possunt. vt ipsa ratio dictat, & plurib. probatur exemplis, cap. Quod suspecti, 3. q. 5. Rursus naturale est declinare iudicium inimicorum. vt c. præfato, & c 2. requiris. §. 3. extra de appellat. in eadem sententia est D. Barbatia in tract. de præstantia cardinalium, fol. 68 num. 9 & fol. 66. n. 10.

Iniquitas.

Iniquitas minor in captiosis locū habere debet. hoc est. Quoties sine captione aliquid fieri nō potest, fieri debet quod minimū habet iniquitatis. vt l. Quoties nihil, ff. de regu. iur facit huc opinio D Bart. Brixiens. in tract. Quæstionū Dominicaliū, f. 62. q 72. n. 5.

Iniuria.

Iniuria parua toleratur, c. Nec damnosa, 25. q. 2. & c. Ex tenore. de au. & vsu pallii. & c. licet. de offic. iudic. ordi. sic allegat D. Ioann. Monachus in tracta. Defensorii iuris, fol. 63. § Rescriptum, num. 3.

Iniuria volenti non potest fieri, aut iniuria non committitur in volente. vt l. 1. §. vsq; adeo, cum multis similibus ibi adiunctis, ff. de iniur. & l. nemo videtur fraudare, Digest. de regul. iuris. & c. Scienti ext. de regu iuris. lib 6. Plura vide apud D Pet. Antibolum in tracta. de munerib. f. 41. nu. 203.

Iniuria fieri potest absenti & ignoranti, vt l. Apud, §. Conuitium autem, ff. de iniuriis: & notandum quod si quis filium meretricis vocat eum qui est, non habet actionem iniuriarum, vt l. Eum qui nocētem, ff. de iniuriis. licet ille animum iniuriandi habuerit. veritas eum excusat ab actione iniuriarum. & huc facit, Si quis vocat alium debitorem uum, diffamat eum, quia detegit paupertatem eius, l 2. §. Mobiles, C. quando & ex quibus quarta pars. tamen si verum sit illum esse debitorem, veritas excusat ab iniuria. Plura huius generis vide apud D. Hermannum de Bare in suo tractatu de formandis libellis, fol. 163 verso, libello. 95. num 2.

Iniuria facti vni de domo videtur facta omnibus. Bald. in l. Parentes, C. de testib. sic insinuat D. Albericus de Rosate in tractatu de testibus, fol 166. num 15.

Iniuria depellenda, sed non est inferenda. & hæc est lex virtutis. vt testatur D Ambrosius libr. 1. de offic. & habetur in c. Non inferenda. 23. quæst 3 Qui non repellit à socio iniuriam si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit. vnde sanctus Moyses hinc ortus est tentamenta imbecillis fortitudinis, cum videret Hebræum ab Ægyptio cędi, defendit Hebræum, prostrauit Ægyptium. iuuat itaq; socios in firmos, amicos, & proximos plena iusticia qui defendit illos: & Princeps tenetur suos defendere & conseruare in eorum conseruatione, tranquillitate & pace. imo vigilare pro illis ad confœderationem cum quibus & quādo expedit facere. sentit hāc quoq; opinionē D. Ioa. Lupus, in suo tract. Decōfederatione principum, fol. 147 verso, n 4.

Iniuriam nemini irrogare dicitur, qui suo iure vtitur, dummodo illud principaliter non faciat ad alterius æmulationem, l. Fluminis § fi. ff. de damno infect. sicut allegat D. Luc. Montaltus in tracta. de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 188. num 21.

Immolans ex iniquo oblatio est maculata dona iniquorū nō probat altissimus, D. Aug. de verbis Domini, & c. nolite, 14. q. 5.

De rapina holocaustū offert, qui temporaliū bonorū vel ciborū nimia egestate vel inducādi vel somni penuria immoderatè corpus affligit, D. Hier. & not. c. de communi. dist.

Nos in Dei iniuria benigni sumus, & in nostris contumeliis exercemus odia, D. Hier. lib. 3. super Matthæum.

Iuris

Iniuria est, verbo vel facto cum aliquo iniuste agere, exprobrare, & in faciem maledicere, Isidor.

Grauissimum genus est iniuriæ vsque ad pedem contumeliæ peruenire.

Viri boni est scire pati, nec facere iniuriam, Seneca in Proverb.

Difficile est iniuriam conuenire cum patientia, ibidem.

Iniuriarum remedium est obliuio, idem Seneca.

Nec rei familiaris amplificatio némini nocens vituperanda est, sed fugienda semper iniuria est, Cic. in Offic.

Nulli mortalium iniuriæ suæ paruæ videntur, multi eas grauius æquo habuere, Salust. in Catili.

In omni certamine qui opulentior est etiã si accipit iniuriam, tamen quia plus potest, facere videtur. Idem in Iugurtha.

Speciosius aliquãto iniuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia pensantur. Valerius Maximus, lib 4.

Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouã, Aul. Gelli. noctium Atticarum 18.

Iniuriam pati melius est, quam alteri nocere, Aristot. 1. Ethic.

Iniuria iniuste erogata eius est infamia, qui facit, Laertius in vita Philosophorum.

Non est certa fides, quam non iniuria vertet, Propertius Elegia 7.

Iniustitia.

Iniustitia est peccatum, quo quis aliena capit, vel rapit contra leges, Aristot. 1. Rhetor. & est contraria iustitiæ, D. Thom. 2. 2. q. 58. artic. 5.

Iniustitia est destructio reipublicæ.

Iniustitia quę arma habet, sæua est.

Iustitia ruunt domus Regiæ, dignitate principes priuãtur, & regnum de vna gente ad aliam transfertur.

Iniustitiam aliis facere non debemus, vt piis causis faueamus.

De iniustitia facta per iudicem princeps tenetur parti ad interesse, nec excusãtur dicendo quod credunt elegisse viros idoneos. Vide Syluam nuptialem, folio 138. column. 4. in medio.

Iniustum.

Iniustum qui patitur? peccat minime nisi consentiat iniustum facienti, tunc nõ solum patitur, sed simul agit, sic allegat D. Anton. Archiepisc. Florentinus in tractatu de vsur, fol. 211. num 32.

Innocens.

Innocens præsumitur cuius nocentia non probatur, l. Non omnes, § à Barbaris, ff. de re militar. & per Bart. in l. Si cui, §. iisdem, ff. de accus. vide plura apud D. Grillandum in tractat. de Relaxatione carceratorum, fol. 234. verso, §. Iuxtà, num. 2.

Innocens non debet puniri pro nocente, sed nocens per innocentem tolerari, c. Sacris, de sepul. & c. Quam magnum, 23. q. 4. Ita tenet idipsum D. Tyndarus in tract de Compensatione. fol. 129. n. 30.

Innocentia.

Innocentia est integritas nulli iniuriam aut malum faciẽs, vel puritas animi omnem iniuriæ illationem abhorrens. Cicero libr. Offic.

Innocens manibus & mundo corde accipiet benedictionem à Deo, Psalm. 23.

Eam Deus innocentiam probat, quam homo non metu pœnę, sed amore iustitię fit innocens, D. August. de vera innocentia.

Vera innocentia est, vbi est integritas sine peccato, venditio sine debito, flagellum sine merito, D. August. super Psalm. 38.

Vitam beatam efficiunt tranquillitas conscientiæ & securitas innocentiæ. D. Ambros. 2. Offic.

Inobedientia.

Inobedięntia est maximum delictorum, vt docet Lactantius Firmianus, Institutionum diuinarum lib. De transgressione Adami.

Inobediens.

Inobediens idololatræ comparatur, vt c.

Sciendum, 8. q. 1. Idem tenet D. Bartol. Brixiens. in tractat. Quæstionũ Dominicalium, fol. 55. q. 42. num. 4.

Inquisitio.

Inquisitio est inuestigatio alicuius criminis manifesti, saltem per famam ex bono, & æquo iudicis competentis canonice facta, D. Hosti. & Mirabellius in Polyanthea.

Insignia.

Insignia sola militiæ non faciunt aliquem gaudere priuilegiis militiæ, sed exercitium, l pen. ff. de testam. milit. & facit Bald. per tex. in d. l. & Bald. in l. Officiales, C. de episcop. & cler. & Ioannes de Lignano in Clem. cum ex eo. de sentent. excommuni. & Angel. in consil. 197. In Dei nomine visa narratione, & do. can. in c. Secundo, extra, de foro competen. vbi dicunt: quod milites seu fratres gaudentes non gaudent priuilegiis clericor. ergo milites nostri temporis nõ debent gaudere priuilegiis veri militis. Plura vide apud D. Francis. Brunum, in tract. de indic. & tortu. fol 93. verso n. 106.

Insinuatio.

Insinuatio causæ cognitionem negligit, vel in insinuatione nulla causę cognitio requiritur, cum in libera donantis facultate consistat, vt l. In hac, C. de donat. neque præsentia, vel citatio donatarii vel alterius requiratur, vt dictum est per D. Anto. de Canario, in tractat. de insinuationib fol. 158. verso, n. 14.

Insolitum.

Insolita clausula vitiat instrumentum, vt est gloss. in l. Si quis sub conditione, ff. de cõdi. insti & ibi Bart. & Bald. post Cynum in l. Emptorem, C. plus valere quod agitur Bald. in l. Ordo, & in l. Etiam, allegat Bald. in c. 1. in 2. column. de feudo dato, vbi alteratio instrumenti & pacta insolita arguunt falsitatem, text. est, & ibi Bald. in l. Finali, C. de fideiussorib. Rursus gloss. expressa c. Ad scripturas, distinct. 10 & c. Si plura, 3. q 9. & ibi Archidia. Iterum c. Quod ergo, 23. q. 5. quibus confirmatur quod clausula insolita & inconsueta per notarium apposita in instrumento vitiet illud, & præsumi facit falsitati contra ipsum, sicut etiam demonstrat D. Franciscus Lucanus in tractat. de Fisco, & eius priuilegiis, fol. 108. num 9.

Instantia.

Instantia currit tempore pestis, sed datur restitutio in integrum, vt tenuit notanter solennis Doctor D. Martinus Sozinus Senensis, in c. penult. ver. Circa, 24. &c. in iud. Simile vide apud D. Bertachinum, in tractat. de Gibellis seu vectigalibus, fol. 61. n. 47.

Instrumentum.

Instrumentum non liquidum continet obligationem velatam, quæ potest deduci tam testibus, quam instrumentis, c. Sicut nobis, de testib. Plura vide apud D. Anton. à Canario in tractatu de Executione instrumentorum, fol 212. num. 33.

Instrumentum solenne debet esse leuum & mundum, vt l. Contractus, C. de instrum. edict. §. 1. versic. debent. Et si possit scribi in papyro, consultius est scribi in pergameno non raso mundo, vt melius conseruetur instrumentum. Plura vide apud D. Ioannem Grassis in tractat. de Substantialibus procuratorum, fol. 86. n 1.

Instrumenta & testium depositiones eadem vim obtinent, vt ait D. Ioannes Monachus in tractatu Defensorii iuris, folio 44. Quoniam, n. 1.

Intelligere.

Intelligi possunt dilucidius quę tradunt ordinatius, l. 1. ff. De do. exce & in proœm. Institutionum, in verbo partiri. Idem habet D. Vitalis Nemausensis in tractat. de Colla. fol. 223. num. 1.

Intellectus.

Intellectus est vis animæ percipiens visibilia D. August. De spiritu & anima

Intellectus est habitus principiorum circa principia intelligibilia. Aristot. 6. Ethic. & in magnis Moralibus.

Intelligentia.

Intelligentia est actus ipsius intellectus, D. Thom. in 1. parte, q. 79. artic. 4.

Interdictum.

Interdictum recuperandæ rei est priuilegiatum, c. In literis, & can. Item cum quis, de restitut. spoliato. & l. 2. C. Si per vim vel alio modo. Videre etiam apud D. Ioan. à Lignano in tract. de Amicitia, fol. 13. n. 7.

Interdictum nihil agit ad celebrationem, sicut nec communio ad excommunicationē, c. Nuper, de sentent. excommunic. Idem allegat D. Ioannes Calderinus in tractat. de Interdictis, fol. 7. n. 87.

Interesse.

Interesse principale non secundarium est considerandum, vt probat text. notabilis in l. 1. §. penult. ff. de vent. inspic. & est glos. notabilis in l De vnoquoque, in verbo. Quos, & ibi per Alexand. ff. de re iudic. notat plene Iason & declarat in l. Nequicquam, §. Vbi decretum, in 9. fallen. ff. de offic. procons. & Felin. in c. Cum moderni. colum 13. de constit. vbi probat quod non dicitur verū detrimentum, & præiudicium eius qui secundario læditur. Annotat hanc regulam D Ioannes Francisc. Balbus in tractat. de præscriptionibus, fol 247. num. 20.

Interitus.

Interitus naturalis ad actorem pertinere debet. l. Si plures, ff. depos. & D Barth. Brixiens. in tract. Quæstionum dominicalium, fol. 47. verso, q. 3. n. 5.

Interlocutoria.

Interlocutoria geminata non reuocatur, gloss. singularis in Clem. fina. in verbo super ea. circa fin. de appell. quam faciunt singularem, in l. Quod iussit, ff. de re iudic. & c. Cum cessante, de appell. & D. Corset. Siculus tuetur hanc sententiam in tract. de verbis geminatis, fol 92. verso, n. 17.

Interlocutoria non inducit iuris infamiā, l. Quid ergo, §. Quinimo, ff. de his qui notan. infam. & l hæc verba, C. eo tit. & l. 1 C. de modo mulctan. & l. 3. §. Præterea, ff. de suspect tu. & D. Andreas Barbatius, in tract. de testib. fol. 81. verso, n. 23.

Interpellatio.

Interpellatio missam audientia, vxorē ducentis, & funus comitantis incongrua dicitur, l. 2. ff. de in ius vocan. & notat Bart. in l. Non solum, §. morte, in materia protestationis incitatoriæ, De oper. no. nunciat. quod allegat D. Marcus Antonius Bauerius in tractat. de mora. fol. 166. n. 2.

Interpollatio.

Interpollatio in actibus geminatis requiritur ad effectum, argumento l. Nemo potest, ff. de legat. 1. & c. Requisisti, de testament. & sic tenet Bald. & Abb. & D Andreas in consilio 51. in 17. colum. in 1. vol. & D. Cosetus Siculus in tracta. de verbis geminatis, fol. 92. num. 5 & 6.

Interpretatio.

Interpretatio in gratuitis benignè facienda est: vel, in gratuito beneficio interpretatio est benignius facienda, vt c. Ex parte in fine, ext. de Censib. & D. Bartho. Brixiens. in tractatu Quæstionum dominicalium, folio 59. verso, q. 61. num. 4.

Interpretatio præscripta dicitur esse iuris, text. vt pulcherrime inquit Bald. in l. Ex hoc iure, ff. de iustit. & iure, colum. 3. ad principium, concordat D. Ioan. le Cirier, in tract. De Primogenitura, fol. 163. n. 41.

Interpretatio debet fieri & extendi pro cōsuetudine, c. fina. de offic. ordina. & consentit D. Pet. de Perusio in tractatu Permutationum beneficiorum, fol. 83. verso, n 60.

Interpretatio veterum & mos antiquus obseruari debent, vt l. Testamenta C. de testament. & l. De quibus, ff. de leg. sicut sensit etiam D. Odofredus in tractat. de formandis libellis, fol. 138. c 3. n. 3.

Interpretari.

Interpretari est & eius, cuius est condere, vt inquit D. Ioannes Feraldus in tractatu de iuribus & priuilegiis regni Francorum, folio 237. num. 16.

Interpretata non sunt mutata, l. Minime, ff. de leg. & c. Cum dilectus, extr. de consuetudine, & c. Si mulier. Si de feu. fuerit controuer. & habet D. Ioan. le Cirier in tractatu De Primogenitura, fol. 188, nu. 12.

Interrogatio.

Interrogationibus iudices falsitatem deprehendunt, exemplo Danielis prophetæ, vt inquit D. Ioan Monach. in tractat. Defensorii iuris, fol 65. §. Quoniam aliqui, n. 1.

Interruptio.

Interruptio ciuiliter fit per Synodalem proclamationem, cap. Sanctorum, extra, de Præscriptio. & l. vt perfectius, C. de anna. except. Plura de interruptione lege apud D. Nepotem à Montalbano, in tractatu except. folio 180. num. 12.

Intimatio.

Intimatio & deuolutio licet vitientur, non tamen vitiatur appellatio, imo bene potest procedi in curia super ipsa appellatione, quã rem D. Bonicontus demonstrat in tractat. de appellat. fol 39. §. 5. num. 2.

Inuentarium.

Inuentarii confectio consuetudine loci potest remitti, secundum Bartol in l. Tutor qui repertorium, ff de administra. tut. argumento l. De quibus, ff de legib. & C. Quæ sit longa consuetudo, per totum. Idem distinguit D. Iacobus à Canibus, in tractatu de Executione vltimarum voluntatum, fol. 137. numero 14.

Inuenta.

Inuenta inuentis non obstant, teste Seneca 8. epistola ad Lucillium. Nam instar solis intellectus oritur & occidit, vadit & redit, nunquam moritur, sed suis vicibus occultatur. Plura vide apud D. Ioann. Francisc. Balbum in tractat. de præscript. fol. 213. in proœmio, num. 4.

Inuidia.

Inuidia est tristitia de bonis alienis, Ioann. Damascenus.

Inuidia est odium felicitatis alienæ, Hugo, 2. de Sacramentis, D. August. super Psal. D. Thom. 2 2. q 36. artic. 1.

Paruulum occidit inuidia, Iob 5.

Quicquid ex inuidia dicitur, veritas non putatur, Cassiod. 1. lib. epist. 8.

Maiori cura tractanda sunt vnde inuidia plus timetur. Cassiod 6. lib. epist. 12.

Ab optimo longe inuidia relegata est, Boetius de scholastica disciplina.

Cauere magis amicorum inuidiam quam inimicorum insidias oportet. Seneca, de beneficent.

Inuidia virtute parta gloria, non inuidia existimanda est, Cicero contra Catil.

Virtutis inuidia comes, quæ bonos inqueris plerunque, atq; adeo infecteris, Cicero Rhetor. 4.

Meminisse debemus post gloriã inuidiam sequi, Salust. in Iugurtha.

Inuidia virtutis æmula. Inuidia comes virtutis. Inuidia semper sequitur virtutes, D. Hieron.

Inuidia suum rodit authorem, primum mordax sui. Idem.

Inuidia tanquam ignis summa petit, Titus Liuius.

Inuidia premit gloriam, Erasm. in Parabolis.

Polluta licentia inuidiam accendit, Salust. in Iugurtha.

Plerunq; ex opulentia inuidia oritur, Salust. in Catilina.

Senescente inuidia molliuntur irę Titus Liuius.

Liuor tabificum malis venenum.

Intactis vorat ossibus medullas. Virgilius

Inuidus.

Inuidus alterius marcescit rebus opimis.

Inuidia Siculi non inuenere tyranni

Tormentum maius, Horatius.

Non comedas cum homine inuido, ne desideres cibum eius. Prouerb. 23.

Nemini inuideris, Periander.

Inuidi despiciunt, quod sequi non valent, D. Hieron.

Inuisus

Inuitus.

Inuitus nemo in communione detinetur, vtl. vltim. C. communi diui. & ideo est inuenta actio familiæ herciscundæ, vt hæredes volentes à communione recedant vel discedant, vt l. 1. ff famil. herciscund. sic annotat D. Odofredus in tractat. de Actionibus ciuilibus fol. 147 cap. 9 n. 1.

Inuiti coguntur permutare propter necessitatem vel vtilitatem ecclesiæ: Si permutatio fiat ob fauorem personarum præsidentium beneficiis, tunc inuiti non compelluntur. Ita tenet D. Petrus de Vbaldis in tractatu Permutationum beneficiorum, fol. 82. verso, num. 39.

Inuocatio.

Inuocatio nominis diuini de iure instrumentis debet apponi. c. Non liceat, 26. q. 5. &c. Non obseruetis, 25. q. vlti. & in c. In nomine Domini, extra, de testib & in l Deo nobis, C de episc. & cleric Idem vult D. Ioann. à Grasis, in tractat. de Substantialibus procuratorii, fol. 79. §. In nomine Domini, n. 2.

Iocosus.

Iocosus manum iniiciens in clericum ioco, non peccat c. Principio, ext. de sentent. excommunica. Debet tamē moderari ioci qualitas. Ratio est, quia in pœna canonis ponderatur persuasio diabolica, quam excludit iocus qualitate ipsius ponderata, argumento Notatorium, c. 1. de præsumpt. Quemadmodum censet etiam D. Ioannes à Lignano, in tract. de Censura ecclesiast. fol. 18. §. 6. num. 5.

Ira.

Ira est feruor sanguinis circa cor vaporatione fellis vel perturbatione fiens, Ioann. Damascenus 2. cap 6.

Ira est irrationabilis perturbatio mentis, Hugo de Sacramentis.

Ira est libido puniendi eum, qui iniuria læsisse videtur, Cic. in Tusc.

Ira est cupiditas puniendi eum à quo quis sese læsum putat. Posidonius.

Iracūdia est excessus irę. Mirabel. in Polyant.

Saxum graue est, & arena onerosa: sed ira stulti vtroq; grauior est, Prouerb. 27.

Ira non habet misericordiam, ibidem

Ira inueterata odium est, ira turbat oculū, odium extinguit eum, Augustin super Psalm.

Ira debet vinci patientia, Chrysost. super Matthæum, Homilia 18.

Ira furor breuis est, animum rege, qui nisi paret,

Imperat. hunc frænis hunc tu compesce catena, Horatius 1. epistol. 2.

Cupido & ira pessimi consultores. Salust. in Catilina.

Amantium iræ amoris redintegratio, Terent. in Andria.

Non maximas, quæ maximæ sunt interdū iræ inimicitias faciunt, Terent. in Hecyra.

Furor iraq; mentem præcipitant, Virgilius 2. Æneid.

Ad omnē iram sequitur delectatio propter spem puniēdi, vnde Homerus dicit quod ira est dulcior melle stillante, Aristot. 2. Rhet.

Tempus quietat iram. Ibidem.

Rimanti telum ira fert, Virgil. 7 Æneid.

Quaslibet infirmas adiuuat ira manus. Ouid. 1. Amorum, Elegia 2.

Iracūdia, & furor pedissequę ambæ. & comites virtutum sunt, Angel. Politianus in epistola de ira ad Laurentium Medicem.

Pone iræ frena modumq; Iuuen. Satyr. 8.

Sol non occidat super iracundiā vestram, Paulus ad Ephes. 4. (ibid.

Omnis indignatio aut ira tollatur à vobis,

Irascimini & nolite peccare, Psalm 4.

Irasci in quibus nō oportet, insipientis est; & in quibus oportet, non irasci, etiam insipientis est, Aristot. 3. Ethicor.

Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio, D. Gregor. 3 Moralium.

Finis iræ principium est pœnitentiæ, Seneca in Prouerb.

Lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, sed tarditatem supplicii grauitate compensat, Valerius Maximus.

Tangit & ira Deos, Ouid. Metamorph. 8.

Tantæne animis cælestibus iræ? Virgilius 1. Æneidos.

Pueri inter se quamprimum leuibus nozis iras gerunt, Terent. in Hecyra.

Ira iudici vitanda maxime, c. Relatum, 5. q. 2. in fin. Ira enim viri Dei iustitiam non operatur. Ira etiam sæpius innocentes ad crimen adducit, vt can. ira, 11. q. 2. ira etiam vt quod est iustum facit ne discernatur, c. Illa, in fin. 11. quæst. 2. Plura vide apud D. Ludouicum Montaltum, in tractat. de reprobatione sentent. Pilati, fol. 186. n. 24.

Ira seu calor iracūdiæ non tuetur aliquem ab actione iniuriarum, vt habet. l. Si non conuitii, C de iniuriis & l. Aut facta, §. Causa, in fin. ff. de pœnis, vt pulchre adduxit D. Hermannus de Bare, in tract. de formandis libellis. fol. 163. 95. libello, n. 10.

Iucunditas.

Iucunditas est gaudium ad exteriora prorumpens, vt & alios ad gaudium excitet, D. Thom. 4 Sententiarum, distinct. 49.

Iudicium iudiciale.

Iudicium iudiciale est iudicatio vel executio iustitiæ in sentētiis dictis, factis, &c.

Iustè iudica proximo tuo. Leuitici 19. cap. Exodi 23. Deuter. 1. & 16. & 24. & 27.

Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, 2. Paralipom.

Accipere personam impii in iudicio non est bonum, vt declines à veritate iudicii, Proverb. 18.

Iudicium finale.

Iudicium finale generale est vniuersalis separatio bonorum à malis, D. Tho. 4. Sentent. dist. 48. q. 1. art. 1.

Iudicabit Dominus orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua, Psal. 95.

Cuncta quę fiunt adducet Deus in iudiciū pro omni errato, siue bonum siue malum sit, Ecclesiast. cap. 12.

Deus adducet te in iudicium pro omnib. factis tuis, Ecclesiast. 11.

Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui & principibus eius, Esaiæ 3.

Accedam ad vos in iudicio & ero testis velox maleficis, Malach. 3.

Veniet summi & maximi Dei filius, vt viuos & mortuos iudicet, Lactantius Firmianus, lib. 7. cap. 24.

Omnes manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit siue bonum siue malum, Paulus ad Cor. 2. cap. 5.

Iudicare de foro conscientiæ pertinet ad solum Deū qui ipsius est cognitor, vt inquit D. Anton. de Rosellis, in tractat. de Concil. fol. 90. num. 48.

Iudicium temerarium.

Iudicium temerarium, vel suspicionum, cum quis iudicat de dubiis vel occultis propter leues coniecturas, D. Thom. 2. 2. quæst. 60. artic. 2.

Nolite iudicare, & non iudicabimini, Mathæi 7. & Lucæ 6.

Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate, Ioann. 7.

Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis & ponas scandalum in fiducia tua, Eccles. 7. cap.

Tu qui es, qui iudicas alienum seruum? Roman. 14.

Iniquum est vt quis de alio iudicare velit de se nolit, canone, Iniquum, 32. quæst. 6.

Ignorantia iudicis plerunq; est calamitas innocentis, Augustin. 19. de ciuit. Dei.

Sunt aliqui, qui de omnibus male iudicant, nam studentem & vacantem humilitati vocant Hypocritam, &c. Chrysost.

Iudicium etiam iustum vendere non licet, vt est text. in c. Non licet, 11 q. 3. & Anno tat D. Ludou. Montaltus in tractat. de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 190. num. 61. l. fin. C. ad leg. Iuliam, repetun. &c. Nonnu su, 14. q. 5. & c. Cum non homine, extra. de vita & honest. cleric. de quo per Baldum & Angel. in l Generaliter, de calum. & in Auctent. Sed nouo iure, C. de pœna iudic. qui mal. [illegible]

sic. Hæc annotat etiam D. Amedeus de cabello in tracta. de Syndicatu, fol. 117. n. 163.

Iudicium plurimorum sententia probatu est firmius. ius enim cõmune disposuit quod episcopus tractet negotia cum consilio & cõsensu capituli, aliàs irritãtur, vt c. Nouit, ext. de his, quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. Firmius est enim iudicium quod plurimorum sententia confirmatur, c. Prudẽtia, de offic. deleg. & si consuetudo introducitur cõtra istud rationabile ius. c. 3. de consuetud. in 6. idq; ideo, vt facilius expediãtur negotia: tamen prior regula magis militat, nimirum quod firmius iudiciũ sit in cõsensu pluriũ iudicũ. huc facit quod scribit D. Paul. de Citadinis in tract. de iure patronat⁹, f. 48. verso, n. 12.

Iudex.

Iudex est is, qui ius dicit, executor iustitiæ, D. Tho. 2. 2. q. 60. artic. 1.

Iudex est qui in ciuilibus concertationib. inquisita iudicat, Arist. 8. Ethico.

Iudex secundum communem doctorum opinionem iudicare debet. notant Doctores in c. 1 de consti. Bart. & Docto. in l. finali, C. de pœna iudi. cũ multis iurib. aliàs ipse iudex facit litem suam, teste Bart. & Angel. ibidem. nam per imperitiã præsumitur iudicare, qui adhęret singulari opinioni relicta communi. vt ait Bald. in Rubrica, C. de pœna iudi. sed si ille iudicans habeat doctorem tenentẽ illam opinionem pro qua iudicauit (licèt talis opinio sit iniqua) excusatur, Panorm. in c. 1. in 6. colu. versi. Sed vide. de postu. præla. & in cap. Cum beatissimus, 24. q. 1. Sed Bologninus in repeti. Auth. habita, C ne filius pro patre. dicit illud procedere. si ille Doctor erat homo peritus, doctus, & solennis: secus autẽ si erat vna vacca. allegans verba Baldi in l. Filium quem, C Famil. hercis. & de hoc est glos. in c. Cũ beatissimus loco citato. vbi cauetur quod Cassius opinione magistri sui bene defendebat. secundũ Tho. Ferrariens. in suis cautelis cautela 31. vbi mare de hoc plenũ est. & attestatur D. Pet. Lenanderius in tract. De præcedentia D[illegible]orum, f. 167 §. 24.

Iudex esse non potest in eo sensu quo caret, vt probatur per D. Anto. de Buttrio in procemio Decretalium in 2. notabil. vbi inquit. Quod carens vno ex quinq; sensibus non potest esse iudex in his quæ requirunt illũ sensum & patet arg. l. Illud, in fine, ff. ad l. Aquil. cum similib. sic mutus & surdus simul, licèt nõ possit esse arbiter, tamẽ potest esse arbitrator, sed in his quæ possunt iudicio arbitratoris determinari absq; sensu audit⁹ vel loquele. hoc dignũ memoria inculcat D. Baptista à sancto Blasio in tract. de Arbitro & Arbitratore, fol. 21. n. 31.

Iudex distinguere non debet, vbi lex nõ distinguit, aut sic. vbi lex nõ distinguit, nec nos distinguere debemus, l. Diẽ ferre. ff. de Arbi. l. de precio, ff. de publi. cũ similibus. sic etiam recitat hãc sententiã D. Paul. Gril. in tract. de pœnis omnifariam coitus, f. 227. verso, nu. 3.

Iudex mediator esse debet inter actorẽ & reum c. Vlt. 30. q. vltima, aliter posset vt suspectus recusari. hoc demõstrat D. Ioã Monachus in tract. Defensorii iuris & ait, quod excõmunicatus, suspectus, aduersario multum familiaris, vt socius aut canonicus eius vel dominus impetrãtis, vel vasallus impetrãtis, vel cõsanguineus aduersarii, vel litigans cum altera partiũ, vel actorẽ in familia habens, vel actorẽ vt iudicem experiens, vel oriundus de terra impetrantis, vel seruus, vel minor octodecim annis, vel aduocatus, aut procurator professus in eadẽ causa, vel delegatus & recusatus ob causas iure receptas, vel surdus, lunaticus, perpetuè furiosus, mutus, mulier, hæreticus, agens contra formã rescripti vel iurisdictionem, vel minor subiectus maiori causam reuocanti non potest esse iudex, fol. 63 §. Quia plures, per totum.

Iudex tacens censetur iusticiam denegare, vel qui obmutescit, textus in c. 1. in princip. de milite vasallo qui cõtumax est & sic tenet D. Andreas de Isernia & Bald. & D. Ludo. Montaltus in tracta. de reprobatione sententiæ Pilati, f. 188. verso, n. 25.

Iudex debitam probationem non admit-

tens punitur: quia iudex audiens non audienda, admittens non admittenda, & contra, tenetur & facit litem suam. Bald. & Doctores in l. mancipia, C. de fer. fugi. Idem Bald. in l. Sancimus, C. de iudi. Ratio, quia si tantum esset arbitriũ iudicis, frustra essent leges, tefices, repellentes & admittentes. Plura vide apud D Franciscum Curtium in tracta. de Testib. fol. 17 num. 42.

Iudex debet potius dẽtibus lacerare libellum ineptum, continentem turpitudinẽ seu ineptitudinem & iniustitiam, glos. in l. 1. ff. de offic. asse. Idem tenet D. Franciſc. Curtius lib. præallegato, fol. 14. num. 15.

Iudices auaritia carere debent, ne de illis dicatur illud Diogenis dicentis de officialib. furem ducentib. Ecce magni fures paruũ ducunt. Iura de sportulis (vt in c. Cum ab omni. & ibi Abb De vita & honesta. cleri) permittunt iudicibus sportulas (quas species vocãt) moderatas exigere, si immoderatas exigant, pudeat minime restituere, quod illicitè extorquere nõ erubuerunt. Plura vide apud D. Magistrum Rauaudum in tract. Speculi iudicum, fol. 88. num. 18.

Iudex cuncta rimari debet, c. Iudicantem, 30 q 5 & c. Iudicet. 3. q. 7 sicut not. D. Ioan. à Grassis in tract. Arboris iudiciorũ, f. 98. n. 32.

Iudex summopere debet à sordib. abstinere. Nã si precio aut gratia deprauatus perperã iudicauit, æstimationis damnũ patietur, & in litis discrimine erit obnoxius ei quem sua læsit sentẽtia. Litigator quoq;, qui iustæ sententiæ diffidentia iudici dando pecuniam in corruptelam, spem negotii reposuit, iure amittit actionẽ. Ita ratiocinatur D. Placentin. in tract de senatusconsultis. fol. 130. n. 9.

Iudex suam sententiã diffinitiuã validam retractare non potest, neq; eius successor, vt l. Post sententiã, C de senten. & interlocut. omnium iudicũ. & in l. 1. C Sentent. rescin. nõ posse. Idẽ tenet D Lanfrancus ab Ariadno in tracta. de interlo. & appel. fol. 215. num 39.

Iudex in dubio præsumitur processisse zelo iustitiæ, nõ per calumniã aut dolose, & quod fecerit propter necessitatẽ excusat. l. 1. C. Qui accusa. nõ possunt. & l. 2. §. Si publicus. ff. adul. & notat Bart. in §. An ad eos. ff. ad Tripil. & Bart. Bald. & Doct. in l. 1. C. de pœn. qui male iudi. Alex. in l. 1. ff. de iudic. Quod maximo præsumendũ est ex ta cõditione personæ iudicis, l. Nõ omnes, à Barbaris, ff. de re milita. & attenta ne personę inquisitæ & natura causæ tate iudiciorum. vt l. Respiciendũ, § quunt, ff. de pœn & l. Aut facta, si lo cum multis similibus. Et refert D Grillandus in tractatu de Relatione tatorum, fol. 236. fol. 9.

Iudex in sentẽtia absolutoria cautissi rere debet, secus in condemnatoria. Bal. in l. Quid ergo, §. Pœna grauior, sic etiã facit litẽ suam, si in sententia toria ab expensis, non inserit cautum dum Bald. in Auth. hodie alias de iud. Similiter tenetur, si non infa sam vbi absoluit reum propter inop nem glos. est in l. 1 §. 1 ff. Si mens. fal. Id memoriæ mandandum dicit D. An de Castello in tracta. de Syndicat. numero 138.

Iudex pedaneus vel delegatus pr citare potest: quia aliquando habet tio. ẽ, l. 1. §. Qui mandatã ff. de of manda. est iurisdict. & l. Penult §. C priã, ff. eo. tit. & l. More, ff. de iurisdict iudic. Item est argumentum, quod p potest citare per nunciũ, l. 3. § Si quis neum. ff. ne quis eum qui in ius voc exi. Cætera vide apud D. Guidonem de 1 & 2. decreto in suo tract. f. 181. vo

Iudex bonus.

Iudex bonus nemo est, nisi qui d rum cognouerit iudicari. Diogenes in vita philosophorum.

Iudex bonus semper verum sequi

Iudex oculꝰ est iustitiæ, quia debet videre, & debet omnia rimari.

Iudex debet oculos aperire, vbi ter proceditur.

Iudex est speculum subditorum.

Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, & proposito domesticæ voluntatis, sed iuxta leges & iura pronuntiat, statutis iuris obtemperat, nihil præparatum & meditatum de domo defert sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet natura decernit, obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. Domin. Ambrosius super Psalm. Beati immaculati, & cap Iudices, 3. quæstio. 7.

Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Sapien. 1.

Iudex futurus sanguine humano abstine quicunq; regnas. Seneca in Hercule.

Iudex seditionibus debet obuiare omnibus viribus, quam primum videt prouisiones & materiam dispositam ad seditiones, monopolia, rixas, tumultus ac delicta committenda. vt in Authen. de manda. princi. §. Deinde conueniens erit. & ibi glos. & Iacob. de Belviso, colla. 3. quia ad eius officium spectat, ne veniatur ad rixas & arma, l. Æquissimum, ff. de vsufructu. Plura vide apud D. Nicolaum Boerium in suo tracta. de seditiosis.

Iudex subditis audientiam non debet denegare, nec exclamare, nec excandescere aduersus eos, quos malos putat, nec flecti, lachrimis calamitosorum & delinquentium. vt l. Obseruandum, ff. de offic. præsid. Idem tenet D. Amedæus de Castello in tracta. De Syndicatu fol. 117. verso, num 161.

Iudex semper debet iudicare secundum allegata & probata, non secundum conscientiam, l. Illicitas, §. veritas, ff. de offic. præsid. Idem allegat D. Amedeus de Castello in prælegato tractatu, fol. 117. num. 161.

Omnis iudex debet custodire leges, & secundũ eas proferre sentẽtias: nihil enim tam studiosum quã legum authoritas inuenitur. Super omnia iudex debet quærere veritatẽ. In iudicando esto pupillis misericors & pater Ecclesiastici 4.

Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Ibidem.

Iudex tam diu dicitur quandiu iustus putatur, Cassiod. lib 1 epistola 3.

Iudex debet habere sal conscientiæ, alias mens eius est diabolica insipida.

Iudex debet habere peritiam, bonitatem, diligentiam, eloquẽtiam, constantiam, prudentiam.

Iudex debet stateră æqua lance ministrare.

Iudex debet habere æquitatẽ præoculis.

Iudex debet obuiare fraudi.

Iudex debet habere duas claues, vt potestatis & veritatis.

Iudex debet carere passionibus animi, quia non debet moueri prece, precio, odio, vel amore.

Iudex potest causam dubiam committere ad consilium sapientis, Bald. in l. Non sine principio, C. de bo. quæ lib.

In ambiguis Deo serua sententiam. Isido. lib. 2. Soliloquiorum, c. 15.

Iudex debet esse ad vindicandum tardior, ad gratiam promptissimus. in laude Caroli Quinti.

Iudex debet iudicare nõ exẽplis, sed legib.

Ecce legem, quod iudices debent scire legem.

Iudex is legi obtemperat, qui sententiã eius, non scripturã sequitur, Cic. 2. Rhet.

Nemo eligit iuuenes iudices aut duces, Aristot. 3. Topicorum.

Iudex malus.

Iudex stultus, qui parti ac iudicat id quod non petit.

Male verum examinat omnis Corruptus iudex: Horat. 2. sermonum.

Nemo diu gaudet qui iudice vincit iniquo, glos. in l. Herennius, ff. de calum.

Iudex dici non debet, in quo est iniustitia. Bert. in Repertorio, 2. parte. 2. column. folio 130

Iudex author nõ est sceleris homines vinciendo, D. Hiero. super Epistolam ad Galatas, & c. Iudex, 23 q. 5.

Si tu male iudicaueris, te Deus deinde iudicabit Phocylides.

Iudicans homines modo aliquando et ipsum iudicabitur, in Sylua nuptiali, fol. 101. colum. 4 in fi.

Qui statuit aliquid parte altera inaudita, æquum licet statuerit, haud æquus est. Sen. Tragœdia 7.

Accusare non licet, & iudicare simul, Menander.

Si iudicas, cognosce; si regnas, iube, Senec. Tragœd. 7.

Ad pœnitendum properat, qui cito iudicat, in iudicando criminosa est celeritas. Sen. in Prouerb.

Liberras iudicandi perit, vbi sagittis numerum ius dicentium corda penetrantur.

Xenia & dona excęcant oculos iudicum & quasi mutus in ore auertit correctiones. Ecclesiastici, cap 20.

Præceptum iudicis in illicitis non excusat.

Iudex vendens iustitiam, cælestibus suppliciis est reus.

Iniquum est vt quis de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Diuus August. ad Parentium.

Iudex in causa propria nullus esse potest, l. 1. C. Ne quis in caussa sua. & l. Iulianus, ff. de iudi. Testatur id ipsum D. Nepos Montalbanus in tractatu Exceptionum, fol. 167. numero 28.

Iudicis officiū est vt res ita tēpora rerum
Quærere, quæsito tempore tutus eris. Ouid. Tristium 1. Elegia. 1.

Iumentum.

Iumentum est omne animal seruiens vsui hominum, exceptis bobus, D. Thom 1. parte q. 72. articulo 2.

Iuramentum.

Iuramentum vel iusiurandum est assertio vel negatio de licito, possibili, & honesto sacræi attestatione firmata, secūdum Goffri. Hostien. & Archid. vel est affirmatio religiosa. Cicero 3. Officio.

Iuramentum assertorium est de præsenti, Iuramentum promissorium est de futuro. D. Tho. 2. 2. q. 89. artic 4.

Iuramentum tres habet comites. Veritatē, Iustitiam & iudicium, & si quod deficit non est seruandum, vt notat glos. in Auth. Quod eis, C de nupt. & D. Anto. de Roselli in tract. de Conciliis, fol. 112 num. 37.

Iuramentum necessarium nec probat, nec disponit. vt notatur in c. finali, ext. de iureiurando. & l. Admonendi, ff. eodem, & l. in bonefidei, C. eodem. Plura vide apud D. Ioā Grassis in tracta. Arboris iudiciorum. folio 93. verso, § Secundus, num 3.

In iureiurando non qui metus, sed quęvis sit, intelligatur. Cicero 3. Offic.

Nec fides, nec Iusiurandum debet esse commune, Cicero 3. Offic.

Nullum vinculū ad adstringendā fidē iureiurādo maiores arctiꝰ esse voluerūt. Ibid.

Iuramentum conditionale non tollitur medio, vt est apud D Ioā. Baptist. Cacciale, in tract. de transactionib. f. 192. verso, n. 11.

Iuramentum coniecturis non cedit. Continuus, § Cum ita stipulatus, ff. de verb obl. Sicut allegat D. Bartho Brixiensis in tract. Quæstionum venerialium. folio 67. vers. quæstione 25. num. 3.

Iuramentum in forma specifica seruari debet, c Ad nostrā, ext. de iureiurādo Ita tenet D. Anto. Corsetus in suo tractatu de iureiurando, fol. 230 verso, nu. 42.

Iurare licet, sed non peierare. Apostolus Paulus iurauit dum dicit, Quotidie morior, vt notatur in c. Et si Christus, de iureiurā. & dicit text. in c. non est contra, 22. q 1. Quod nō est contra præceptū Dei iuratio quęcunq; malo iurantis non procedit, sed incredulo aque iurare cogitur, facit text. in c. In nouo, 22. q. 5. Plura vide apud D. Ioan. de Selua in tract. de iureiurando, fol. 217. §. quæro. 3. n. 3.

Ius.

Ius ars boni, & æqui dicitur. textus in glos. in l. 1. C. de stud. liber. lib. 11. Largiores

equi

opositionem habemus apud D Ioannem Franciscum Ponzinibium in tractat. de Lamiis, fol. 137. n. 14.

Ius est ordinatio ciuilis societatis, Aristot. in Politicis.

Ius ciuile est scientia practica & speculatiua, quoniam oportet prudentem soluere iuris nodos, quæstiones & controuersias, quæ nunquam contigerunt, quod non potest fieri, nisi per subtiles indagationes, & per speculationem. Plenius probatur per rationes hæc sententia à D. Ioanne Francisco Ponzinibio, in tractatu de Lamiis, folio 137. num. 16. à quo etiam sequentes citatæ demonstrantur sententiæ.

Ius sacrarum scripturarum potest adiuuari & declarari per scientias inferiores, ergo tanto magis per leges.

Ius ciuile & canonicum est scientia & est certissima scientia, quia habet finem quem non habent aliæ scientiæ, vt in procemio ff. colum. penult. & est nobilis & digna honore scientia, quia per eam homines fiunt nobiles. vt habetur in l 2.§ fin ff. de excusatio. tuto. & l Prouidendum C. postu.

Ius ciuile est sapientia, vt in l. 1.§. Proinde, ff. de variis & extraordin. cognit. hactenus ille.

Ius ciuile vbicunque locorum vires habet, l. Deprecatio, ff ad l. Rhodiam de iac vt allegatur à D. Ioanne Campezio, in tract. de dote, fol. 143. q 69. n. 6.

Ius ciuile non est obseruandum semper in foro pœnitentiali, ratio est; quia ius ciuile fundatur super præsumptione, non super veritate, sed in foro pœnitentiali attendimus veritatem & de omnibus creditur confitenti, cum solum agitur de præiudicio animæ suæ, vt c. Significasti, 2. de Homicidi. sic habet D. Roland in tract. Flos testamentorum, fol. 110. num. 17.

Ius canonicum non infligit pœnam mortis, & propterea legis canonicæ lator infligit pœnas, non tamen pœnam mortis. c. Sententiam, 51. distinct. Item, c. 1. & 2. de Rap. in Archiepiscopatu. Plura vide apud D. Ioann. de Lignano, in tractatu de Censura ecclesiastica, fol. 14. in diuisione tractatuum, num. 5.

Ius diuinum est immutabile, vt patet 6. distinct. in principio. §. his ita, & intelligitur de iure diuino morali, vt qd semper est perpetuum, non de iure diuino ceremoniali, vt quod non est de perfectione euangelica, ideo papa non potest prorsus tollere ius diuinum morale, sicut multis demonstrat D Anton. de Rosellis, in tractat. de Conciliis, folio 93. num. 10.

Ius gentium prohibet aliquem cum aliena iactura locupletari, vt l. Nam natura, ff. de condic. indebi. & regula locupletari. de regul. iuris, libr. 6. & est præceptum iuris gentium, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, vt in principio Decretorum. Hanc sententiam D. Ioannes de Lignano annotat in tractatu De duello fol. 291. c. 6. n. 3.

Ius positiuum limitat ius naturale & restringit, vt fiat cum moderamine inculpatæ tutelę, l. 1. C. vnde vi, & c. Deniqi, dist. 4. Plura vide apud Anton. de Rosellis in tractat. De Conciliis, fol 119.§ Quod iuste, n. 5.

Ius speciale vel priuilegium est debilius, quam ius commune, l. Eius militis §. Militia missus, ff. de testam. milita. cum similibus, sic allegat D. Ioannes Campezius in tract de dote, fol. 98 q 93. n. 3.

Ius singulare non est in consequentiã trahendum, l. Ius singulare, ff de legib. & cap. Gaudemus, versi. nec vnquam vll licuit. de diuortiis, sic annotauit D. Ioannes le Cirier, in tractatu de Primogenitura, folio 191 numero 18.

Ius singulare fortius est iure collegii, facit gloss. 1. in c Cum omnes, de Constit. & ibi Panorm. & Felin. Hinc est quod ius collegii non trãsit in monasterium per professionem, sed ius priuati bene transit, c Si qua, 19 q. 3. Idem tenet D. Petr. à Biaxio, in tractat. Directorii Electionum, fol. 204. cap. 46. n 3.

Ius suum nemo debet per solam negligentiam amittere, nisi vbi in iure reperitur ex-

pressum, vt est text. notabilis in l. in filiis C. de decur. lib. 10. & Bart. in l. Solent. § 1. circa fin. 3. colum. ff. de offic. proconſ. & D. Ioann. Franc. Balbus in tract. de Præſcriptionib. fol. 222. verſo num. 48.

Iura promptius abſoluunt, quam condemnant, eoq; reus in exceptione actor eſt, & ipſum quod excipit probare debet, l. In Exceptione, ff. de probat. & l. 1. ff. de except. Plura vide apud D. Placent. in tractat. de iudic. fol. 126. titulo 1. num. 2.

Iura in determinatione varia faciũt vt quid relinquatur arbitrio iudicis, l. 1. ff. de iurisdi. omnium iudic. ita dicit D. Panor. poſt Doct. in can. Quoniam frequenter, § Porro. ſuper gloſſ. verbi, In ſacris, extra, vt lite non conteſtat. & idem tenet D. Ioannes à Graſsis in tractat. Arboris iudiciorum, fol. 95. §. vltimo, num. 2.

Iura communia diſſoluũtur ceſſante cauſa, c. Non debet, de conſang. & affini. & D. Albertus de Ferrariis in tractatu de horis canonicis, fol. 211. artic. 9. n. 2.

Iura antiqua ſaluari debent inquãtum fieri poteſt, c. Cum expediat, de elect. lib. 6 & idem ait D. Ioannes Calderinus, in tractat. de interdictis, fol. 5. num. 63.

Iura generaliter loquentia generaliter ſunt intelligenda, ſic indiſtinctè loquentia ſunt indiſtinctè intelligenda, l. De precio. ff. de publici. & gloſſ. in Clem. 1. De iudici. & gloſ. in Clem. 1. de re iudic. & alia gloſſ. in Clem. Ne Romani, de elect. & hoc videtur clare expreſſum in l. finali, § æquum, C. de ſumma trinitat. Plura vide apud P. Grilland. in tractat. de Hæreticis, fol. 199. n. 17.

Iura eſſe in ciuitate non ſufficit, ſi deſint qui ea exequantur, teſte Philoſopho, 1. Politicorum. ſine iuſtitia impoſſibile eſt inhabitare ciuitatem. & idem in Topicis ait: Si omnes iuſti eſſent, ad nihil eſſet vtilis fortitudo: ſed ſi omnes fortes eſſent, adhuc vtilis eſſet iuſtitia. Reliqua vide apud D. Magiſtrum Rauaudum, in tractatu Speculi iudicum. fol. 88. numero 2.

Qui contra iura meretur rem & proprietatem perdit.

Iura publica ciuitatibus conſeruanda ſunt.

Contra iura publica nõ currit præſcriptio.

Nullam habet formidare moleſtiam, qui rem aliquam poſſidet iure permittente.

Ius vni quæſitum alteri conferri nõ poteſt.

Iura & commoda patriæ ſeruanda ſunt.

Fortior eſt interpellatio iuris communis, quam iuris ſpecialis.

Nec damnoſa fieri, nec contraria iuri poſtulare oportet.

Illi qui poteſtatẽ habẽt in palatiis ſcripturam faciendi, ſigillandi, præcipiendi, debent noſcere leges & iura, circa quæ quotidie verſantur.

Quot medicamenta morbis, tot exhibent iura negotiis.

Nihil facit iuſtus titulus, bona fides, longa poſſeſſio, vbi ius rem ipſam acquirendam permittit.

Ius ſummum iniquum ius videtur ſummum ius, ſumma iniuria, C. 1. Offic.

Iurisdictio.

Iurisdictio ordinaria eſt fauorabilis, ſed delegata odioſa, notatur in c. Cum in iure, de offic. deleg. vt habet D. Ioan. Franciſ. in tract. de offic. & poteſtate capituli ſede vacante, folio 183. q. 2. n. 7.

Iuſſus.

Iuſſus loqui, ſi taceat conſentire videtur etiam ad ſui præiudicium, l. Ætate, §. Quicuit. ff. de interrog. act. c. 2. de confeſſionib. & notat Innoc. in c. 1. de his quæ fiunt a maiore parte capituli, & annotauit D. Rochus de Curte, in tractatu de iure patro. folio verſo, n. 46.

Iuſtus.

Iuſtus pœnam iniqui ferre non debet, ſed pœnã mali debitoris, ſicut atteſtatur D. Anton. Archiepiſcopus Florentinus in tract. de Vſuris fol. 208. num 6.

Iuſtiſſimus error ſufficit vt proſit tanquam putatiua, quamuis iuſtus non ſufficeret, ſi habe

habet D. Ioannes Franciscus Balbus in tract. de Prælcript. fol. 274. verso, num. 30.

Iustum precium requiritur in commutationibus, alias commutatio esset iniqua & illicita Plura vide apud D. Guilielmū Bont, in tract. de vsur fol. 178. num. 59.

Iuste possessum & acquisitum non est restituendum, c. Quid dicam, 13. q. 4. Plenius apud D. Ioan. Francisc. Balbum, in tractat. de præscript. fol. 226. §. 9. num. 3.

Iustis lex secularis nō est posita, c. Duę sunt, 19. q. 2. sic annotanit D. Anton. de Rosellis, in tract. de potestate Imperatoris & Papę, fol. 55. verso, §. Sed quod Christus, n. 4.

Iustitia.

Iustitia est habitus per quem iustorum operationes fiunt, per quam volunt & agunt res iustas, Aristot. 5. Ethic.

Iustitia est virtus qua singuli sua secundū leges possident, Aristot. 1. Rhetor.

Iustitia est præclarissima & omnis virtus, Aristot. 6. Ethic. & D. Ioan. à Lignano in tractat. de Amicitia, fol 1 . §. hinc insurgit, n .

Iustitia est habitus animi communi vtilitati cōfirmatus, suam cuiq; tribuens dignitatem, eius partes sunt Religio, pietas, gratia, vindicatio, obseruantia, veritas. Cic. 2. Rhet.

Iustitia est æquitas ius vnicuiq; rei tribuēs pro dignitate cuiusq;. Cic. 3. Rhetor.

Iustitia est constās & perpetua vel immortalis voluntas, ius suum vnicuiq; tribuens, §. Primo. Institut. de iusti. & iure, ad quod alludens Bernardus describit.

Iustitia melior est pecunia, quod illa repleat arcam, hęc animam Et Tullius ait nullum tempus iustitia vacare debet, quare iura Authenticorum libro virtutem virtutum præclarissimam esse testantur, vt habet D. Magister Ranaudus in tracta Speculi iudicum, fol. 88. num. 3. & Sapientię 1. dicitur, quod iustitia est perpetua & immortalis.

Iustitia est quæ nihil alienū vendicat, quæ cuilibet dat quod suū est: quæ negligit propriam vtilitatem, vt seruet communem æquitatem, & est prima in Deum, secunda in patriam tertia in parentes, quarta in omnes, D. Ambrosius in Offic.

Iustitia non est aliud, quam non peccare, non peccare est præcepta legis obseruare, D. Hieron. in epist. ad filiam Mauritii.

Iustitia est conseruatio reipublicæ, vt eius destructio iniustitia.

Iustitia est anima ciuitatis, secundum Albericum de Rosatis, in l. Iustitia, ff. de iustit. & iure, & cōsentit D. Nicol Boerius, in tract. de Seditiosis, fol. 161. verso num. 5.

Iustitia est oculus mundi. Sol oculus mundi, tolle iustitiam tolles ex mundo solem.

Iustitia est regina mundi.

Iustitia domina & regina omniū virtutū.

Iustitia est summa virtus, omnes virtutum species, vno iustitiæ nomine continentur, D. Hieron. ad Demetriadem.

Vbi iustitia, ibi concordia cæterarum virtutum, D. Ambros. in Hexamero.

Iustitia est vindex delictorum.

Instititiæ primum munus est, vt ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Cic. 1. Offic.

Hæc est vera iustitia, qua potius potiora, & minus minora diligimus, D. August. de vera religione.

Omnis qui facit iustitiā ex Deo natus est, 1. Ioannis 2.

Pro iustitia agonizare & vsq; ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos, Eccles 4.

Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habet virtutes, Sapientiæ 8.

Diuina iustitia.

Iustus es Domine, & omnia iudicia tua vera sunt & omnes viæ tuæ misericordia, veritas & iudicium, Tobiæ 3.

Dignè eū inuenire non possumus, magnus fortitudine, iudicio, & iustitia, & enarrari nō potest, ideo timebunt eū viri, nec contemplari audebunt, qui videntur sapientes, Iob 37.

Aperiens Petrus os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi, Act. c. 10.

Interrogauit Thaletem Milesium quidam, si lateret Deos homo iniuste agens; sed nec cogitans inquit: Diogenes Laertius in vita Philosophorum.

Iustitia diuina proprio filio non pepercit.

Iustitia humana.

Humana iustitia diuinæ comparata iniustitia est, quia lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis radium posita tenebratur, August. de agone Christi.

Nostra iustitia ad examen diuinæ, iniustitia est & sordet; D. Gregor. 5. Moralium.

Iustitia non nouit patrem, non nouit matrem, veritatem nouit, personam non accipit, Deum imitatur, Cassiodo. super Psal. 14. & operatur iustitiam.

Iustitia regis, pax est populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura lãguorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum, hæreditas filiorum, sibimet ipse spes futuræ beatitudinis, S. Cyprianus de duodecim abusionibus.

Iustitia regis est parcere subiectis, & debellare superbos.

Hæ tibi erunt artes, pacis imponere mores, Parcere subiectis & debellare superbos. Virgilius Æneid. 6.

Iustitia regnantis vtilior est subditis, quam fertilitas temporis, Aristot. 2. Topic.

Melior est dominator iustus, quam pluuia serotina.

Qui virtutis base caret, firmitatis ignarus ab altis ad pristina subito reuocatur.

Propter defectũ iustitiæ, euidentiora vindictæ signa per Deum in seculo relinquũtur.

Ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura, Esa. 28.

Fiat iustitia ne pereat mundus.

Prostrata, quasi modo sepulta iustitia, maxime militaris.

Sine iustitia, nihil potest esse laudabile, Cicero 1. Offic.

Sine iustitia regna quid sunt, nisi latrocinia magna? teste D. Ambros.

Sine iustitia fortitudo non prodest, vt magister Rauandus in tractatu Speculi inducit, & Plutarchus in Apophthegmatibus.

Iustitiæ venæ pietas & æquitas.

Iustitia sine prudentia multum potest, ne iustitia nihil valebit prudentia, Cicero 1. Offic.

Iustitia non habet fœdus cum stultitia.

Præclarissima virtutum est iustitia, neque Hesperus neque Lucifer est ita admirabilis, Aristot. 5. Ethic.

Sicut optimum animalium est homo lege fruens, ita pessimum animalium est homo à lege & iustitia separatus, Aristotel. 1. Politicorum.

Iustitia sine misericordia, iustitia non est, sed crudelitas, sic misericordia sine iustitia non est misericordia, sed fatuitas.

Disciplina non est seruanda sine misericordia, nec misericordia sine disciplina, c. Disciplina, dist. 45.

Iustè iudicans misericordiam cum iustitia seruet.

Iustitia vera non habet dedignationem, sed compassionem.

Iustitiæ vis tanta vt sine hac ne viuere possunt qui scelere pascuntur, Cicero 1. Offic.

Iustitiæ nouerca præcipitatio, dicitur contra Pilatum & similes nimis festinantes.

Iustitia in omni contractu est seruanda, licitus sit, sic ait Hieron à Luca in tractatu Cambiis Lugdunensibus, fol. 6. verso, § sequitur, n. 1.

Obtemperare iustitiæ summa libertas, Boetius de consolatione Philosophiæ.

Nimia iustitia incurrit peccatum, temperata iustitia facit perfectos Falsitudinem rectionis amor Christi temperet, & dilectionem proximi sal iustitiæ condiat, D. Aug. de vera Religione.

Iustitia cultum suum perdit, quando silentium iudicii ob strepitum turbæ confunditur, vt inquit D. Cataldinus de Boncompagnis in tract. de potestate Papæ, fol 90. n. 16.

Iustitię seueritati detrahendum, c. Vtrum

sicueretur, 50. distinct. Plura vide apud D. Laurentium de Rodolphis, in tracta. de vsur. fol. 149. verso, num. 32.

Iusticiam seruare debet, qui sapientiam concupiscit. Ecclesiastici 1. vt allegat Dom. Magister Rauaudus, in tractat. Speculi iudicum, fol. 89. num. 50.

Iuuentus.

Iuuentus cuncta sine consilio aditur: vel, quicquid agit iuuenis, raro ibi est consilium vel grauitas, vt in c. Quorundam, 34. distinct. vt habet D. Ludouicus Montaltus in tracta. De reprobatione sententiæ Pilati. fol. 182. num. 12.

L

Labor.

Labor est functio animi vel corporis gratioris operis vel muneris, Cicero 2. Tusculanarum quæstionum.

In labore comedes diebus vitæ tuæ. Geneſis 3.

Homo nascitur ad laborem, Iob. 15.

Qui non vult laborare non manducabit. Thessalo. 3.

Vnusquisque mercedem secundum suum laborem accipiet, 1. Corint. 3.

Dignus est operarius vel mercenarius mercede sua. Lucæ 3.

Iustus ac honestus labor honoribus, præmiis, splendore decoratur, Cicero de Oratore 1.

Suauis est labor præteritorū memoria. Cicero 2. lib. De finibus bonorum & malorum.

Audiui sæpenumero à sanctis viris mundicias mulieribus, laborem viris conuenire. Hominibus bonis oportere plus gloriæ quã diuitiarum esse. Saluſt. In Iugurtha.

Nil sine magno vita labore dedit mortalibus, Horat. 1 lib. Sermonum, satyra 9.

Labore cessante cessare debet præmium, l. Seio, in principio, ff. de annu. lega. & l. Sicut, ff. Quod cuiusque vniuer. nomine. Ita D. Pet. de Vbaldis, etiam infert in tract. De Canonica episcopali & parochiali.

Laborioſius quæsitum melius dilectũ vel arctius dilectum. vt allegat D. Ioannes à Lignano in tracta. De amicitia, fol. 7. verso, §. Quarto, nũm. 3.

Laboris & itineris expensarum ratio semper est habenda. vt dicit D. Ambrosius de Vignate in tracta. de vsuris fol. 166. n. 85.

Lachryma.

Qui seminat in lachrymis, in exultatione metet. Dauid psalmo 125.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis, Luc. 6.

Oratio Deum lenit, sed lachryma cogit. hæc vngit, illa pungit, D. Hieron. super Esaiam.

Lachrymæ lauant delictum, quod pudor est confiteri. Chryſoſt & c. lachrymę, De pœniten. distinct. 1.

Fletus est cibus animarum, corroboratio sensuum, absolutio peccatorũ, refectio mentium, lauacrum culparũ, Cassiod. super Psal. Fuerunt mihi lachrymæ.

Laicus.

Laicorum vita est clericis passio, & laicorum mors videtur clericis solatium. vt dicit D. Abb. in c. Secundo, De sepulturis, lib 6. & Innoc. Ibidem, & allegatur hic locus à Dom. Petr. de Vbaldis in tractatu De Canonica episcopali & parochiali, folio 167. verso, numero 3. c. 2.

Languens.

Languente capite facilius reliqua corporis membra inficiuntur, & à planta vsque ad verticem non est in eo salus. & principium vitæ plurimum est in capite, §. Verum, 6. q. 1. vt recitat D. Anto. de Roſellis in tractatu de Conciliis, fol 91. num. 60.

Laudare.

Laudari à turpibus turpe est. sic regi à turpib. & vilib. turpe est: quia talis videtur à cõplicibus cõmendari, vt refert D. Magister Rauaudus, in tracta. Spec. iudiciorũ, f. 89. nu. 35.

Laudet te alienus, nõ os tuum, extraneus & non labia tua, Prouerb. 33.

Esse humilem est nolle laudari, qui se laudari appetit, superbus esse conuincitur. Aug. super 6. Psalmum.

Dicit sermo diuinus. Ne laudaueris hominem in vita sua, tanquam si diceret, lauda post mortem, magnifica post consummationem, D. Ambrosius.

Laus.

Laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis. Aristoteles 1 & 3, Rheto. D. Thom. super Psal. 17. colum. 3.

Iucundissima cantio laus est, Xenophon.

Laus diuina.

Laus virtuti debetur, Arist. 2. Ethico.

Laus humana non appetitur à sapiente. subsequi debet sapientem, & recte facientem. D. August de sermone Domini.

Laus propria sordet.

Laudem amicorum potius quam tui ipsius dic Menander.

Laus rerum bene gestarum ad virtutem excitat.

Lectio.

Lectio est sicut oleum in flamma. si est ibi quod nutriatur, nutritur, crescit, & permanet, D Aug. De doctrina Christiana.

Statue tibi quod horis sacram Scripturam leges non ad labore, sed ad delectationem, D. Hieron. epistola 88.

Lectio certa prodest, varia delectat. Sen.

Quo minus leges, non te terreo, dū quicquid legeris ad mores statim referas Idem.

Legatum.

Legatum sine lucro nō censetur legatum, l. 1. §. Cū enim nō, C. cōmunia de leg. & fideicom. sicut attestatur D Guiliel. à Cuneo, in tracta. De munerib. fol. 11 num. 34.

Legendi potestas dependet à voluntate & conscientia legantis, l. 1. Cod. de sacrosanct. eccle. non autem à voluntate & conscientia legatarii, vt annotat D. Petr. de Vbaldis in tracta. De Canonica episcopali & parochiali. fol. 167. num. 13.

Legitimus.

Legitimus cōtentus vir & fœminæ facit matrimoniū. istam maiorē propo[sitionem] nent Theologi vt inquit D. Guil[iel.] in tract de vsur. fol. 176. verso, num. 19.

Lenocinium.

Lenocinii crimen maius est adulterio [se]cundum glos. Bart. & Doctores in l. Ad[ulterii] § Qui lenocinium, ff de infa. Vide Ang[elum] & Ioannem de Imo. post Bart. in l. [qui] reus, ff de publ. iud. & per Bald. in l. [Pa]lam, ff. de ritu nupt & dicitur leno vilis p[er]sona. secundum Bald in l. Humilem, C. [de] incest. nupt. Cætera huc facientia vide apud D. Berthachi. in tract. De Vectigalib. fru[ctu] bellis, fol. 68. verso, num. 51.

Læsio.

Læsio enormis potius præsumit ignorantiam quam scientiam. Scientia enim [ig]norantia venditoris præsumitur excu[sa]turis, quia si versabatur circa res colo[ni] præsumitur scientia, si circa res remot[as] patrimonium diffusum præsumitur ig[no]rantia: in dubio autem æstimatę læsio[nis] normitate potius præsumitur ignoran[tia] quam scientia. Nemo enim iactare vi[de]cere suum præsumitur, l. Cum de in[de]secundum Nico. de Ma. & Baldum in l. [fi]ne, ff Si quis in ius voca. non ie. [Et] vide hanc sententiam expositam ap[ud] bianum de monte in tract de empt. [et] fol. 156. num. 20.

Læsus vltra dimidiam partē iusti p[re]bet restitui quia tunc contractus exce[dit] minos equitatis, qui dati sunt natura[li]às esset vera donatio in eo quod iust[i] ciū excedit. vt l. Si quis donationis, ff. [de] trahen. empt vbi Bald hoc formaliter [et] & D. Fabianus de monte loco iā p[ra]e[dic]to in proximo verb læsio & habetur apud [Ba]ptist in tract. de trā. f. 191. verso, q. 11.

Lætitia.

Lætitia animi corporis dolorem [in]mitigat, D. Hieron. super Esaiam.

Lex.

Lex est ratio summa, insita in [na]

beres, quæ facienda sunt, & contraria prohibet, eadem ratio cum est in mente hominis confirmata, & cõfecta, lex est, Cic. 1. De legib.

Lex est æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia, Cic. 2. De legib.

Lex est recti præceptio, prauique depulsio, Cic. 2. de natura Deorum.

Lex est constitutio populi, in qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt, c. Lex, distinct. 2.

Lex est regula & mensura actuum agẽdorum vel omittendorũ, D. Tho. 2. 2. q 90 art. 1.

Lex est dictamẽ rationis practicæ, D. Tho. 1. 2. q. 91. artic. 1.

Lex est vinculum perfectionis, ad Colos. 3.

Lex est validum quid, si regentem habeat, Menander.

Lex omnis diuina vel humana est. Ius generale nomen est Lex autem iuris est species, ius dictum est, quia iustum, omne autem ius legib & moribus constat, c. 1. 1. distinct.

Lex Dei caritas est, lex data est, vt gratia quæreretur, gratia data est, vt lex impleretur, D. August. de spiritu & litera.

Lex est donum Dei, l. 3. ff de legib.

Lex naturæ est prima regula rationis, c. Erit autem. distinct. 4 vnde D. Augustin. in libro De libero arbitrio dicit: quod non videtur fuisse lex quæ iusta non fuerit. Iustum autem dicitur ex eo quod est rectum secundum regulam rationis, sed rationis regula prima est lex naturæ, vnde lex humana tantum habet de ratione legis quantum à ratione & lege naturæ deriuatur, si discrepat in totũ, non lex sed corruptio erit. Hanc quæst. pulchre etiam determinat D. Antonius de Rosellis, in tractatu de Conciliis, vbi ostendit quod largissime ius canonicum & ciuile & prætorium dicitur ius naturale, folio 95. verso, num. 14.

Lex est sanctio sancta, quæ honestis permissis inhonesta vetat, l. 2. ff de legibus. & fa. gloss. in §. Lex est, Institut. de iure naturali, gent. & ciuil. Nec debet homines ad delinquendum inducere, c. Factæ autem sunt leges, & in c. Erit autem lex, dist. 4. vt annotauit etiam D. Troilus Maluetius in tractat. de Sortibus. fol. 144. num 19.

Lex & ratio habent se vt corpus & anima: sicut enim corpus regitur ab anima, ita lex à ratione ipsius, vt in regula finali lib 6. & in l. Cum mulier, ff. Solut. matrim. & Baldus in procœmio feudorum, dicit quod essentia statuti consistit in mente statuentium, & hinc est quod dicitur, quod ratio legis est anima legis, sicut docet D. Laurus de Palatiis, in tract. de successio. masculo exclusis fœminis, folio 46. num 21.

Lex ciuilis non potest permittere, nisi maius bonum sequatur. c. Si Christus de iureiurand. Plura vide apud D. Anton. de Rosellis, in tract. de Conciliis, fol. 93. n. 12.

Lex iura naturæ permittit, cum non vetat, vt gloss. in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ad l. Aquil. Præterea cum lex canonica hoc permittat, ergo & diuina. Antecedens probatur, c. Olim, de restit. spolia. in Clem. c. Pastoralis, de re iudic. c. Si furiosus, de homic. clem. Reliqua vide apud D. Anton. de Rosellis, in tractatu de Conciliis, fol. 119. §. 5. n. 1.

Lex vbi denegat audientiam, ibi spoliatus non est restituendus, c. Ad decimas, de restit. spolia. lib. 6. & c. In nomine Domini, 23. dist. iuxta gloss. in verbo. Audiẽtia, sic annotat D. Anton. de Rosellis, in tractatu de Conciliis, fol. 120. §. 13. num. 2.

Lex extra territorium neminẽ ligat, l. Finali, ff de iurisd. omn. iudic. & in c. Vt animarum, De constit. lib. 6. vt citat D. Guilielm. à Montferr. in tract. de success. regũ f. 225. n. 48.

Lex mitior est homine: vel dici potest, Qd in dubiis mitius agitur cũ lege quã cũ homine, l. Celsus, de Arbitr. Vnde si iudex vel arbiter aliquem damnat in pœnam certa die, si illa die non debet, incidit in pœnam: si autem condemnatur simpliciter, tunc dies inest à lege, quæ habet dilationem dandã iudicatis, sic lex est mitior homine, l. Sciendum, §. fi. & l. Si cum dies, ff. de Arbitr. & gloss in l. Quicunq;, & gloss 1. ff. De seruis fug. & l. Si

dubitari, ff. de iudic. & l. In tantum, ff. de solut. & l. Promissos Stichi. de constitu. pecun. & comprobat D. Franciscus de Porcellinis, in tractatu de inuentario, fol. 132, cap. 6. numero 5.

Lex vna aliam distinguit, l. Imperator, ff. de postulando, & l. Quintum, ff. testib. §. Si institutus, Institut. de vulga. & pupilla. substit. ibi sine distinctione, & tamen distinguitur per allegatas leges, similem legem non allegando, in fine. de iudic. vt habet D. Franciseus de Porcelinis in tractat. de Inuentario, fol. 131. num. 35. qui paulo post subdit, leges legibus sunt concordandæ, l. 1. C. de inoffic. donat.

Lex subditos tantummodo ligat, l. finali, ff. de iurisdic. omni. iudic. Finali, De constit. in 6. vt habet D. Ioann. le Cirier in tractatu de Primogenitura, fol. 178. num. 4.

Lex conscientiæ maior est quam ius fori, sic tenet Abbas Siculus, & D. Anton. de Butrio in tit. ff. & C. ad Macedonianum, dicentes ius poli prævalere, vt citat D. Iacobus de Canibus, in tractat. De executione vltimarum voluntatum, fol. 139. num. 9.

Lex veritatem & simplicitatem potius diligit, quam subtilitatem, l. 1. §. Omnia, C. de veteri iure enucleando, & ita tenet, D. Ioann. Hugo in tractat. de offic. quatuor prælatorũ, fol. 27. verso, num. 5.

Lex secularis seruire debet canonicæ, c. Lege 10. distinct. & c. 2. extra de priuilegiis, sic allegat idem D. Hugo, præfato tractatu, fol. 33. verso §. Quamuis, num. 2.

Lex semper est certa de veritate, l. Si pecuniam, §. Si seruum, ff. de condict. ob causam. Plura vide apud D. Tyndarum, in tractat. de compensatione, fol. 127 num. 62.

Lex imperfectum opus nescit.

Lex superioris ab inferiori tolli non potest.

Lex voluntati iungenda est, non voluntas legi.

Lex Imperatorum quod minando impetrat, hoc fidei lex credendo impetrat, D. August. de spiritu & litera.

Lex bona est, si quis ea legitime vtatur, 1 Tim. 1.

Leges sunt tramites.

Leges sequuntur canones.

Leges dant formam futuris negotiis, Leges, C. de legib.

Leges sunt sacratissimæ, & ab omnibus seri debent, vt l. Leges sacratissimæ, Cod. de legibus.

Lex cessat cessante ratione legis.

Leges debent introducere quid fit vile, nimæ & auditui & corpori. vt notat Angel. in prœmio Institutionum, §. Cumque hoc

Leges egent armis.

Leges inter arma silent.

Leges non sint similes telis aranearum.

Leges dantur de his, quæ frequenter contingunt.

Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire, l. Legis, ff. de legib.

Legibus iudicandum est, non exemplis.

Legis clypeo nemo debet decipi.

Legislatoris intentio est, vt per legem faciat bonos ciues.

Legislator commune bonum præfer debet priuato, l. Vtilitas, C. de princip. lib. 12. l. Vna, in fin. de C. de cadu. tollend. & c. Bone. de postulat. prælato, & c. Scire, quæstione 1. sic habet D. Ioannes à Ligna in tractatu de Amicitia, fol. 3. §. quia dictum num. 5.

Legislatores etiam quæ bis accidunt contempnunt, vt ait Theophrast. & l. Nam ea, ff. de legib. cum duabus legibus præcedentibus, vbi Pomponius Iurisconsultus quod iura constitui oportet ex frequenter accidentibus, & Celsus inquit, ex his quæ vno aliquo casu accidere possunt iura non constituuntur, sicut pulcre allegat D. Ioan. le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. quæst. 14, num. 8.

Legis authoritas interueniens malam fidem cessare facit, & mala fides esse non potest vbi legis authoritas interuenit & iustificat, l. 1. C. de his qui ve. ætat. impetrat.

absit. ad Baldum. & Aluaro. in § Si quis per migrata, ff. de Præscript. Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tract. de Primogenitura, fol. 192. q. 9. num. 11.

Legis proprium est generalem esse, & communem, l. 1. ff. de legib. & l. Leges, ff. eodem, & c. Erit, 4. distinct. Nam lex est pro communi omnium ciuium vtilitate. Plura vide apud D. Philippum Francum in tractatu Disputationis petitorii, fol. 83. num. 7.

Legis verba non debent cauillari, l. 2. §. tractari. ff. ad Tertul. & l. penult. ff. ad exhibend. ibi patet non oportere ius ciuile calumniari, nec verba eius captare. Idem probat D. Fabianus de Monte, in tractat. de empt. & vendit. fol. 143. n. 35.

Leges priores determinant posteriores, l. Non est nouum, ff. de legib. & verbum generale debet restringi, l. Si is qui, ff. de acquiren. & C. ad Velleia. sic docet D. Iacobus de Arena. in tractat. de expensis, fol. 43. n. 6.

Leges generales corrigere non licet, l. 1. C. de offic. præfect. Orien. & allegat D. Petr de Vbaldis, in tractat. de Canonica episcopali, & Parochiali, fol. 175 num. 40.

Legis dispositio, legis verba sequitur. Nam ad illum casum adaptatur legis dispositio, ad quem adaptantur eius verba, l. 4. in principio. ff. de damno infect. & ibi dicit idem Bart. & in l. Ita autem, ff. de administrat. tuto. & habet D. Barbatia in tractatu, de præstantia Cardinalium, fol. 42. n. 33.

Legi fraus fit, cum verborum intentio non seruatur, l. Non dubium, C. de legib. & l. Sociatur ne consultus contra legem, ff. de legib. & c. Consulit. ext. de Vsuris. Nam sententia verborum magis debet attendi quam verba, l. 3. §. Condictio, ff. de adimend. legat. & l. penult. ff. Si quadrupes pauper. fec. dica. vt adducit D. Barthol. Brixiens. in tract. Quæstionum Dominicalium, folio 54. q. 35. nu. 2.

Frustra legem implorat, qui in legem committit, l. Auxilium, in fin. ff. de mino. &c. quia frustra, extr. de vsur. & idem habet D. Barth. Brixiens. in tractat. Quæstionum dominicalium, folio 53. quæstione 32. numero 4.

Leges singulariter tendũt ad concordiam; l. 1. ff. de nou. oper. nuncia. & c. Si quis membrorum, 23. q. 8. & in procemio Gregoriano compilant. Vide D. Ioann. à Lignano Authorem, in tractatu de Amicitia, fol. 4. num. 2. §. Quia visum.

Leges inuentæ sunt pro publica vtilitate, Quod positum est in legum potestate, non egebit aliqua externa dispositione.

Regitur enim omne dominium legũ authoritate fulcitum, quarum ordine, & in quibus omne genus hominum similiter obligatur.

Sine lege impius est homo.

In legibus omnia posita sunt.

Sine lege loqui erubescimus.

Omnium legum est inanis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat, D. August. 9. de Ciuitate Dei.

Leges constat inuẽtas ad salutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatem, vitamq; hominum & quietam & beatã, Cicero 2. De legib.

Cum dico legẽ à me dici nihil aliud intelligi volo, quam imperiũ, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus stare potest, Cic. De legib.

Libellus.

Libellus obscurus responsionem non meretur, In Authent. de testam. imperfect. circa princ. col. 8. Nos igitur ait lex omnia clara & aperta consistere volumus. quid enim sic proprium est legum sicut claritas? &c. c. Cum clamor, extr. de testibus, & c. Literæ, de dil. l. In ambiguis, ff de regu. iuris, & l. Si matre. ff. de rei vend. & l. 1. §. Si quis argentum, ff. depositi, l. In actione, 1. responso. ff. fur. & l. finali, §. Sed cum antiquitas, C. de cura. furi. Idem tenet D. Nepos à Montalbano, in tract. Exceptionum, fol. 173. verso, artic. 18. num. 3.

Libellus est truncus arboris iudiciariæ, sicut stipes vel truncus regit totam arborem: sic libellus vel petitio siue in ciuilibus, siue in criminalibus totum processum & iudicium

gubernat, & ad eum referuntur omnia. Hinc Specul. in tit. de libel. concept circa finem in princip. 4. libri, ait quod tota vis iudiciorum consistit in libellis concipiendis, & pauci reperiuntur in hoc plene instructi, imo videtur quod nemo sit qui in his aliquando non erret, ideo bene precandum. Plura vide de hac materia in vniuersum. apud D. Ioa. à Grassis in tractat. Arboris iudiciorum, folio 92. princip. 3. n. 2.

Libellus offerri debet, aliàs litis contestatio non valebit, Authent. Offeratur, in fi. C. de litis contesta. nisi in casibus contentis, Auth. Breuissimas, C. de sen. ex peri. reci. Vbi dicitur, Breuissimas lites & maxime vilium personarum sine scriptis & sine aliqua expensa præsidem cognoscere oportet, l. finali, in fine lib. 12. C. de priui. schol. Reliqua vide apud D. Nepotem in Montalbano, in tractatu Exceptionum. Vbi late ait de libellis, fol. 173. art. 18. per totum.

Libellus talis præsumitur, qualis est sententia, sicut dicitur, talia sunt subiecta, qualia permittunt eorum prædicata, & sequētia declarent præcedentia: sicut rursus præcedentia declarent sequentia, & ponitur regula. l. Si vno, ff. loca. verba accipienda esse secundū subiectam materiam. Plenius vide D. Ioannem le Cirier, in tractat. de Primogenitura, folio 142. verso, q. 2. nu. 6.

Liberalis.

Liberalis nemo existit in necessitatibus, l. Rem legatam, ff. de adimen. lega. & ponunt Bartol. & Doct. in l. Si creditores, C. de pact. Idem refert D. Rochus de Curte, in tractat. de Iure patronatus, fol. 28. n. 12.

Liberalis sine modo nemo esse debet. In ipsa enim liberalitate modus adhibendus est, rerum & personarum. Rerum, vt non omnia vni, sed quędam singulis præstentur, vt pluribus prosit, iuxta Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus. Personarum, vt primum iustis, deinde peccatoribus eroget, vt c. Fratrem nostrū, 68. dist. Cic. plene in Offic. de liberali disputat, & docet hanc materiam copiosè D. Pet. à Biaxio, in tractat. Directorii Electionum, fol. [illegible]

Liberalitas.

Liberalitas est virtus benefaciens per[illegible] cuius contrarium illiberalitas, Aristo. [illegible]

Liberalitas est virtus erogatrix bene[illegible] rum, quā pro affectu benignitatē, pro[illegible] beneficentiā dicimus: vel est mediocritas circa dandas pecunias, Aristot. 4. Ethic.

Liberalitas est virtus bene dispensandi diuitias in vsus bonos sibi, suis, & aliis, D. Tho. 2. 2. q. 117. artic. 1.

Liberalitatis comites sunt humanitas & clementia, Valer. Maxim. lib. 5.

Diuitię erogatæ adduntamicos plurimos, Prouerb. 19.

Hilarem datorem diligit Deus, Matth. 7.

Liberalitas non cumulatione patrimonii, sed largitatis diffinitur affectu, D. Hieron. in viduis.

Nunquam est vacua manus à munere, si arca cordis repleta est bona voluntate, D. Gregor. 19. Moralium.

Nulli paruus est census: cui magnus deest nimus. Leo Papa.

Non est liberalis, qui de alieno est liberalis, sed ille, qui quod alteri donat sibi detrahit, Seneca, de Clementia

Dabo egenti, sed non vt ipse egeam, Seneca, de Beneficentia.

Libere.

Libere agere nemo in necessitatibus constitutus dicitur, secundū Bald. in cons. Sassmatis, & citat D. Matth. ab Affl. [illegible] de iure protomiseos, fol. 155. n. 8.

Libertas.

Libertas est facultas naturalis eius, quod cuiq; facere libet, nisi quod vi aut iure [illegible] prohibetur, Insti. de iure personarum.

Libertas res quædam stabilis est, cui fauendum est. Vide plene D. Petr. Antibolū, in tractat. de muneribus, f. 19. verso, n. 100. quę omnia iura fauēt libertatib. c. Cū olim, [illegible] & in c. Exore, §. fin. de priui. vnde fauorabiles [illegible] pleantur, & odiosa restringuntur, c. Tua, de [illegible] cimā

simus, & c. 1. de filiis presbyt. libr. 6 & in Regula Odia. de reg. iuris, eod. 6. & l. Cum quidam, ff. de liber. & posthu. hanc materiam tractat recte D. Ioan. Lupus, in tract. de libertate ecclesiastica, fol. 138. verso, q. 6 n. 4.

Libertas summa est sub iusto domino degere, secundū Angel. in l. 1. in fi. ff. de seru. vrb. prædio. qui allegat Senecam, vt etiam attestatur D. Nicolaus Boerius, in tract. de Seditiosis fol. 161. num. 12.

Libertas ita læditur in minimo, vt in maximo. Nam vt ait B. Iacob. in Canonica sua, c. 2. Quicunq; totam legem seruauerit, offendat aūt in vno, factus est omnium reus, vt si vnus ieiunet, præter vnā diem, videtur fregisse totā quadragesimā, c. Nō liceat, de cōsecrat. dist. 3. Plura vide apud D. Io. Lupū, in tract. de libert. ecclesiast. fol. 139. q. 8. num. 2.

Quid sit libertas quæris, nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus fortunæ ab æquo discedere, Seneca epist. 47.

Genus seruituris est coacta libertas. Quintilianus.

Opus libertatis est, viuere vt aliquis vult, Aristot. 6. Polit.

Quid est autē libertas, nisi potestas viuendi vt velis, Cic. in Paradoxis.

Prima libertas voluntatis erat posse peccare: nouissima erit multo magis, nō posse peccare, D. Augustl. de correctione & gratia

Manebat aūt omnib. ante vini vsum incōcussa libertas, nō esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset, D. Ambrosius in Domini sermone, de ieiunio.

Liber.

Liber non est quem superbius inflammat animus, Seneca in Prouerb.

Virtus & malitia determinant seruos & liberos, nobiles & ignobiles, Aristot. 1. Politic.

Liberi viri est vera dicere, Menander.

Libertus.

Libertum ingratum patronus in seruitutem reuocat, l. penult. C. de ope. liber. l. Si manumissus, C. de libertis & eorum liberis. Plura vide apud D. Paulum de Citadinis in tract. de iure patronatus, fol. 66. n. 10. & idem Paulus dicit art. 4. quod libertus non solum inopem patronum, sed etiam eius liberos cogitur alere, l. Si quis a liberis, §. Solent, ff. de lib agno. facit § Item si is qui ædium, Insti. de vsu & habit. & l. Non solum, & l. Non aliter, ff. de vsu, & habi. fol. 58. n. 4.

Liberum.

Liberum quod est in persona mediata, liberum est in persona immediata, secundum Baldū, vt annotat D. Pet. de Vbaldis, in tract. de Canonica episcop. & paroch. fol. 167. n. 15.

Liberum arbitrium est voluntas, secūdum quod in ea est virtus intellectus, vel est facultas voluntatis & rationis, D. Thom 1 part. q. 83. artic. 3. & 4.

Libido.

Libido vel licentia mentiendi non debet esse impunita in criminum delatoribus.

Licitum.

Licitū est cuiq; plus recipere ex re propria, vt ex possessione per me empta, quicquid venit ex ipsa, hoc totum meum est, licet excedat precium datum, sic quod recipitur ex iure annuæ pensionis, licèt plus recipiatur, quā pro iure fuit solutum, tamen licite recipitur, quia venit lucrū non ex re aliena, sed ex propria Si vero lucrum reciperetur ex re aliena, tunc esset vsurā. Plura vide apud D. Guil. in Bont. in tract. de Vsuris, fol. 177. verso, num. 41.

Licite arguitur à vulgaribus Prouerbiis. c. Et si Iudęos, de Iudi. vt annotat Laurentius de Rodulph. in tract. de vsur. fol. 127. n. 3.

Lingua.

Linguam nullus hominū domare potest, D. Augustl. de verbis Domini.

Optimus est homini linguæ thesaurus, A. Gellius, in noctibus Atticis, 1 c. 15.

Lingua loquax, vir linguosus nō dirigitur in terra, Psalm. 139.

In multiloquio non deerit peccatum, Prouerb. 10.

Terribilis est in ciuitate vir linguosus, & temerarius in verbo suo odibilis erit, Eccles. 5.

Lingua placabilis lignum vitæ, quæ immoderata est, conterit spiritum. Prouer. 15.

Lingua fallax non amat veritatem, & os lubricum operatur ruinam. Prouerb. 26.

Oportet animas prius, & postea linguas fieri eruditas.

Vbi plus linguæ, ibi minus est cordis.

Lingua est nuncius cordis.

Lingua est interpres animi.

Lingua vel os loquitur ex abundãtia cordis, Matthæi 15.

Lingua coercenda. qui vult vitam diligere & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum, 1. Petr. cap. 3.

Liquidatio.

Liquidatio fieri potest sine medio quandoque, vt puta si sine medio debitor conuentus instrumentum debiti sui offerat, in quo confessio vel guarantigia continetur. tunc enim liquidum debitum est, æque ac si per iudicem pronunciatum esset. vt per Barto in l. Possessio, §. Et si possessio, ff. de acquiren. possess. Plura vide apud Dom. Tyndarum in tractatu de Compensationibus, folio 129. verso, num. 37.

Liquidum esse, & de facili vel cito liquidandum, paria sunt, l. fina. C. Compen. vt tenet D. Francisc. Balbus, in tracta. de præscriptionib. fol. 216. §. Nono, num. 3.

Lis.

Lis vel causa non debet quem possessione priuare. vt scribit D. Speculator. de appel. §. Nouissime. Plura vide apud D. Petr. Antibolum, in tracta. de muneribus, fol. 34. nu. 75.

Litis euentus est dubius. vt legitur apud D. Ambrosium de Vignate in tractat. de Vsuris, fol. 165. num. 77.

Lite pendente, vel appellatione pendente, vel termino dato ad appellandum pendente, nihil debet innouari. vt annotauit præfatus Ambrosius, in d. tracta. de vsuris, folio 168, numero 129.

Boni hominis est lites execrari.

Litera.

Litera mitior in pœnalibus præsumi[tur]. Respice D. Baptistam Caccialupum in [tra]ctatu Ludo. fol. 195. num 30.

Literis sigillatis creditur, c. Inter. [de] excess. prælat. & assentit D. Bartho. Brix[ien.] in tracta. Quæstionum Dominicalium, fol. 56. q. 46. num. 3.

Loca.

Loca non sanctificant hominem, c. Non loca, & c. fina. 40. distinct. & non satis est Hierosolymis fuisse, sed bene vixisse, c. Gloria. Episcopi, 12. q. 2. & non sufficit diu studuisse, sed bene. vt est glos. in l. Vnicuique, C. de proxi. sacr. scri lib. 12 & annotat D. Ioa. le Grier in tractat. De primogenitura, folio 78. verso, num. 12.

Locare.

Locans retinet in se periculum ipsius rei locatæ casuale. Vide D. Ambrosium de Vignate in tracta. de vsuris, fol. 172. num. 95.

Locator.

Locator conductorem male versatum in re locata expellere potest, l. Ædem. C. locat. Vel si biennio continuo pensiones non soluerit, l. Quæro, §. Inter, ff. eodem. Plura vide apud D. Placentinum, in tracta. de Personalibus actionib. fol. 125. titul. 24. num. 4.

Locatio.

Locatio ad longum tempus dicitur alienatio. Ratio est, quod appellatione alienationis continetur locatio ad decem annos. Ita tenet Ioannes Andreas, in c. fina. de rebus eccle. non alienan. & secundum Baldum in c. 1. in principio. in 1. cõstitutione feudi. Clerici feud. dare possunt. Item subdit Baldus in Authen. hoc ius porrectum, C. de sacrosanctis eccles. Plura vide apud Dom. Fabianum de Monte in tracta. de emptione & venditione, fol. 139. num. 9.

Locupletari.

Locupletari cupiens à iustitia animus suum auertat. sic allegat D. Rauand in suo Speculi iudicum, fol. 88. verso, num. 14.

Locupletari nemo debet cum aliena iactura, vel lucrū cū aliena iactura est damnosum: nulliq; prodest, l. Si vina, ff. de pericu. & commodo rei vendi.

Lubricus.

Lubricus linguæ facile ad pœnam non trahitur, l. Famosi, § hoc tamen capite, ff. Ad l. Iuliam Maiest. vt annotauit D. Tyndarus, in tractatu de Testib. folio 99. verso, cap. 10. numero 4.

Lucrum.

Lucrum est acquisitio ex labore vel opera.

In sua natura honesta sunt lucra, per quæ nemo lædit̃. bene quæritur, quod de nullis dominis abrogatur. Cassiod. 9 lib. epist. 3.

Necesse est facere sumptum, qui quęrit lucrum. Plautus in Aululari a.

Noli male lucrari, mala lucra æqualia damnis. Hesiod.

Morem malum fuge, & lucrum malum, Menander.

Lucrum puta lucrum, si iustum sit. Idem.

Turpia lucra calamitates pariunt. Idem.

Lucrum est finis mercatorum. vt ait D. Hieronymus à Luca in tract. de Cambiis Lugdunensibus, fol. 8. num. 38.

Lucris propriis quilibet inhiat, quæ coniunctio mater est discordiæ, vt l. Cum pater, §. Dulcissimis, ff. de lega. 2. & D. Iohan. à Lignano hanc sententiam allegat, sicut Terentius ait, Proximus sum egomet mihi. fol. 16. §. Consequenter, num. 3.

Lucrari.

Lucrari dicitur qui suæ voluntati satisfacit, glos. singularis in l. Cum seruus, in verbo facti. ff. de condi. causa data causa nō secuta. vt meminit D. Ioan de Cirier in tract. de primogenitura, fol. 171. verso, num. 25.

Ludus.

Ludus est multorum causa malorum. quia in ludo attenditur cupiditas, quę est radix omnium malorum, c. Bonorum, 47. distinct. & per consequēs lusores fiunt auari & sic cęci, c. Auaritiæ cæcitas, de elect. libr. 6. fiunt idolatrę. c. Auaritiæ, de præbend. corrumpunt proximos, quos alliciunt aut inuitant. & sic causam damni dando, damnum facere constat. iuxta illud: Qui causam damni dat, damnum dedisse videtur, l. Qui occidit in fi. ad l. Aquiliam. Bonos scandalizant: tempus amittunt inutiliter. Plura vide apud D. Troilum Maluetium, in tractatu De sortibus, fol. 143. num. 6.

Luxuria.

Luxuria est solutio in voluptates. Isidor.

Luxuria est concupiscentia experiendæ voluptatis, vel desiderium concubitus supra modum. Hugo.

Luxuria est appetitus inordinatus venereorum, Diuus Thom. 2. 2. q. 153. & quæst. de malo, 15.

Luxuria non est vitium corporum pulcrorum vel suauium, sed animæ peruersæ amantis corporeas voluptates neglecta temperantia, qua aptamur spiritualibus. D. Aug. 12. de Ciuitate Dei.

Qui luxuriatur viuens mortuus est. ferreas mentes libido domat, D. Hierony. ad matrem.

Malum luxuriæ aut cogitatione perpetratur, aut opere, D. Gregor. 22. Moralium.

Luxuria à castrorum custodibus explodenda est. Nam castra vbi milites sunt, dicta sunt quasi casta, vel quod ibi castretur libido vel licentia euagandi. Vnde secundum Lucam de Penna in l. Vna. colu. penultima, C. de Castren. omnium Pala. peculio, lib. 12. hodie castra militum lixis scortisq; repleta sunt contra disciplinam Metelli, Africani, & cæterorum. sic frequentius & facilius Thaidis castra videmus euerti quam Annibalis. Plura vide apud D. Nicolaum Boerium in tract. de Custodia clauium, fol. 219. num. 21. & 22.

Luxuria blandum malum est, ex abundātia nascitur, prodiga rerum, in senibus fœdissima, seruitus vitiorum, similitudo cum iumentis irrationalibus.

Luxuria vero cū omni ætate sit turpis, tū maximę senib. fœdissima est, Cic. lib. 1. Offic.

Malitia vnius horæ obliuionē facit luxutię.

M

Magister.

Magister est qui præ cæteris curam alicuius rei gerit. Hostiens.

Magister probæ ætatis, & vitæ, eruditionisq; eligendus est, D Hiero. epist. 89.

Magistris, Diis, & Parentibus non potest reddi æquiualens, Aristot. 9. Ethicor.

Docentes alios mentiri non debent. Arist. lib de morte.

Qui non nouit subiici, non scit magistrari, nec potest esse Magister, qui non nouit se esse discipulum, Boetius de scholariū disciplina.

Magnanimitas.

Magnanimitas est virtus magnorum beneficiorum affectans. Arist. 4. Ethic. & 1. Rhetor. D. Tho 2. 2. q. 129. artic 1.

Magnanimitas est virtus spontanea, difficiliū aggressio, & rationabilis. Cic. 1. offic.

Magnificentia.

Magnificentia est cogitatio & administratio rerum magnarum cum animi splendida propositione, Cicero Rheto. 1. & Aristoteles 1. Rhet & D. Tho. 2. 2. q. 134. artic. 1.

Maiestas.

Maiestas est decus, amplitudo & dignitas vel populi, vel senatus, vel magistratus, vel principis vel imperatoris, aut etiam priuati magni viri, vel alterius etiam rei inanimatæ, vt habet Mirabellius in sua Polyanthea.

Maiestatis lęsæ crimen committit, qui iuxta iurisconsultos aduersus populum Romanum vel eius securitatem peccat.

Maiestatis læsæ rei dicuntur conuicti de crimine aduersus maiestatem commisso.

Maiestas est duplex: diuina & humana. De diuina constat in hymno, Te Deum laudamus. Pleni sunt cæli & terra maiestatis gloriæ tuæ, & Matthęi 25 Cum venerit filius hominis in maiestate sua, &c.

Humana maiestas prima Imperatoria est. de qua in procœmio Institutionū. ibi, Imperatoriam maiestatem, &c.

Regia maiestas altera est, de qua in l. C. vt nemo priuatus, ibi Reg. maiestatis, &c.

Populi Romani maiestas tertia. de qua l. 1. ad l. Iuliam maiesta.

Maiestas magistratus quarta. sic dicit Maiestas prætoris, l. Si familia, & ibi Alexan. ff. de iurisdict. omnium iudic.

Maiestas est summa potestas, D. Thom. super epistolā ad Hebr. Lectione secūda fin.

Malitia.

Malitia est animi deprauatio à tramite veritatis deuia, D. Ambrosius in Hexameron.

Malitia est versuta & fallax ratio nocēdi Cicero 3. de natura deorum.

Si perseuerabitis in malitia, & vos, & Rex rex peribitis, 1. Regum 22.

Homo occidit per malitiam animā suam Sapientiæ 16.

Malitia est ex proposito, & deliberatione malo cognito, prono animo consentire. Richardus, de verbis Apostolorum.

Malitia crescente augeri debet pœna. l. diutino tempore, & ibi glos. ff. de pœnis. Vide D. Nicolaum Boerium, in tracta. de Sectis, folio 168. verso, n. 54.

Malum.

Malefacere qui vult, nusquam non inuenit causam. malcuolus sua natura nimis Seneca in Prouerb.

Vnum malum nunquam solum.

Malum malo aptissimum est. Terent.

Malum facile, bonum difficile. Arist. 2 Ethico.

Proueniente vno malo sequuntur alia. Et ex diuerso, §. 1. ff de rei vendic.

Malum principium habet malum finem.

Malj corui malum ouum. Aulus Gel. in noctibus Atticis.

Malitiis hominum non est indulgendum, sed obuiandum, l in fundo alieno, § pen. ff de rei vendica.

Malum nascens citius opprimitur.

Malorum præmeditatio lenit eorum aduentum.

Maius malum non debet permitti propter minus malum euitandum, c. Tua, ext. de decimis, & c. Nulli licet clerico. 44. distin. & c. Miramur, 24. q. 1. Vide D. Damasum in tract. de Brocardis, fol. 143. verso, nu. 26.

Potius quis debet omnia mala pati, quam malo consentire. iuxta sententiam Matthæi 11. Qui negauerit me coram hominibus, negabo ipsum coram patre meo. Reatus omnē honorem excludit.

Malè mali omnibus vtuntur. digni qui malè pereant, c. Itane, 32. q. 2.

Nemo malus felix. Iuuenalis Satyra 4.

Exemplo quodcunque malo committitur, ipsi Displicet authori. Iuuenalis Satyra 13.

Semel malus semper præsumitur malus.

Malus præsumitur, qui cum malis conuersatur. & vt suspectus repellitur, l. Si plures, § Si pares, ff. de administr. tuto. & vide D. Guidonem Papam, in tracta. de pręsumptionis, fol. 234 num. 13.

De duobus malis minus malum eligendum est.

Malū virtutis specie tectum cito lædit.

Fallit enim vitiū specie virtutis & vmbra. Iuuenalis Satyra.

Omnis ætas ab adolescentia prona est in malum.

Mala fides ex iuris errore inducta dicitur ficta. Hanc sententiā cum omnib annexis de bona fide & mala fide quatenus præscriptio causatur. tractat D Ioannes Franciscus Balb. in tract. de præscript.

Maleficium.

Maleficium est beneficium inuito datum. Mimus Publianus.

Non debet via aperiri maleficiis, l. 1. §. Sed & si quis, ff de Carbo. edicto.

In maleficiis voluntas spectatur, non exitus, l. D. Adrian. ff. ad l. Cornel. de sicar.

Posita lege inuēta est malitia: per legē enim cognitio peccati. Paulus ad Rom. c. 3. & seq.

Ex malis moribus bonæ leges natæ sunt.

Crescente malitia & maleficio debet crescere pœna. Oldendorp. in locis communib.

Punitur affectus maleficii & si effectus nullus sequatur.

Mansuetudo.

Mansuetudo est mediocritas iræ. Aristot. 4. Ethicor. 1. & 2 Rhetor.

Mandatum.

Mandata Principis nō seruātes sunt excōmunicādi. vel aliter extraordinarie puniendi gl. & Doct. in proœmio Decretalis & Martti. Laudens. in tract. de Principib. f. 112. q. 525.

Maritus.

Maritus sit defensor suæ vxoris, § Patitur. Insti. de iureiuran. vt allegat D. Pet. à Monte. in tractatu de Monarchia conciliorum, folio 26. §. 5. num. 3.

Martyrium.

Martyrium est actus quadruplicis virtutis, & fortitudinis elicientis principaliter, patientiæ consequentis, charitatis imperantis, & fidei confirmantis finem, Diuus Thom. 2. 2. q. 124. articulo 1. cap. 1 & 2. Vel est actus maximę perfectionis non per se, sed vt imperatur à charitate. Idem.

Sæculi homines infeliciter felices sunt. Martyres autem feliciter infelices erant, D. Aug. super Psalm.

Duo sunt Martyrii genera, vnū in corpore, aliud in mente simul in actione. itaque esse Martyres possumus, & si nullo ferro trucidamur, D Grego. in Homilia.

Masculi.

Masculorum natura est honoratior muliere. quoniam natura dedit potestatem viro supra mulierem, item fortitudinē corporis, & longe maiorē sensum atq; ingeniū. vt testatur, D. Laur. de Palatiis in tracta. de succes. masculorum exclusis fœminis, f. 45 n. 10.

Materfamilias.

Materfamilias habere potest peculiū aduēticium aut profecticium, sicut & filia famjlias. vt in lege Profecticia. per totam, & in fin.

ff. de iure dotium. Regulariter tamen filiifamilias dicuntur habere peculium profecticium vel aduenticium, &c. l. finali, C. de inoffic. testa. & in l. Paterfamilias, ff. de verb. significa. Idem tenet D. Baptista à sancto Blasio in tracta. de priuileg. dotali. folio 41. numero 41.

Materia.

Materia appetit formam, quam si non habet, est imperfecta, & forma conseruat illam in esse, l. Si conuenerit, §. Si quis cauerit, ff. de pignora actio. Hinc materia deputata & destinata absque forma, habetur pro re imperfecta & incerta, l lana legata, ff. de lega. 3. sicut allegat D Guiliel. à Montferrat. in tractat. de succes. regum, fol. 227. in 3. dubio. n. 6.

Materiæ nouæ distingui & limitari debent per antiquos. in Authen. de filiis ante dotalia instrumenta natis, l. fi. l. Non est nouum, & l Sed & posteriores, ff. de legib. Plura vide apud D Matthessyllanum, in tracta de succes. ab intesta.

Matrimonium.

Matrimonium est legitima societas inter virum & fœminam, in qua ex pari consensu semetipsum alter alteri debet, D. August. de virginitate.

Matrimonium est maritalis coniunctio viri mulierisque inter legitimas personas retinens vitam indissolubilem. Magister Sententiarum 4. distinct. 27. 22. q. 2. §. & §. Nuptiæ. Institu. de patria potestate.

Honorabile connubiũ in omnib. & thorus immaculatus, fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus Hebræorum 13.

In coniugali vinculo si pudicitia non seruatur, damnatio non timetur, D. August. & cap. Nuptiarum, 27. q. 1.

Interueniente diuortio non separatur cõfœderatio nuptialis, D. August. de bono coniugali.

Tantum valet vinculũ sociale, vt cũ causa procreandi colligatur, nec ipsa causa procreandi dissoluatur, c. tantum, 32. q. 7.

Vsque adeo inter viuentes manent huius iura nuptiarum, vt potius inter se coniuges separentur, quam cum his, quibus adhæserunt, D. Augusti. Ibidem.

Bene vtitur malo, concupiscentiã refrenans connubio. Idem.

In omni matrimonio cõiunctio intelligitur spiritualis, quã confirmat & perficit coniunctorum commixtio spiritualis. Ibidem de Patriarchis.

Nuptiæ terram replent, virginitas paradisum. Idem.

Matrimonium spirituale fortius est quã carnale, c. Inter corporalia, de transla. epis. Plura vide apud D. Anto. de Rosellis, in tract. de potestate Imperat. & Papæ, fol. 59. n. 18.

Matrimonium contrahi debet verbis consuetis vt ait Magister sententiarũ, in 4. 27. distinct. Hugo de sancto Victore. de sacramentis, D. 10a. Lupus in tracta. De matrimoniali legitimatione, fo. 102. num. 48.

Matrimonium sanctitate, nobilitate, prioritate omnes cõtractus mundi superat, vt habet D. Felix Malleolus, in tract. de matrimonio, fol. 202. num. 20.

Matrimonium debet esse liberum ab omnibus, l. Nuptias, ff. de regu. iur. l. Cui fuerit condit. & demonstra. cap finali, de sponsa duorum, c. sufficit, 27. quæst. 2 sicut inter D. Paulus de Citadinis in tractat. de iure patronatus, fol. 53. num. 23.

Matrimonii onera etiam dormientem interpellant. hanc sententiam Baptista in Rosella versic. Bigamia, §. fi. & Anto. Archiepis. Florentinus, in summa 3. parte, titulo 2. c. 3. & D. Ioan. Montaigne, in tract. de Bigamis solennem faciunt, fol. 192. num. 22.

Medicina.

Medicina est scientia salubriũ, insalubrium & neutrorum, Galenus in arte parua.

Medicina est ars curans & sanans langores & mala corporũ, Hippocrates in arte.

Omnis medicina habet ad tempus amaritudinẽ, sed postea fructus doloris sanitate compensatur, D. Hiero.

Con-

Cõtraria diuinæconditioni præcepta medicinæ sunt, quæ à ieiunio reuocant, lucubrare non sinũt, ab omni intentione meditationis abducunt, ita vt qui sẽ medicinis dederit, seipsum sibi abnegat, D. Ambros. Psalm. 130.

Medicina est omnium rerum experientia, c. Quam sit, de elect. libr. 6. Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis, in tract. de Vsuris, fol. 148. num. 20.

Medicus.

Medico non est opus valentibus, sed male habentibus, Matthæi 10 Marci 2. Lucæ 5.

Medice cura te ipsum, Lucæ 8.

Omnes medici pecuniis, Christus spiritualis medicus solis orationibus placatur, Chrysostomus.

Medico debet veritas infirmitatis narrari, si quis sanari vult, c. Omnis, §. Sacerdos, & c. Cum infirmitas, de pœnit. & remiss. in 6. Et Boetius in consolatione Philosophiæ. Si opera medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas. Meminit huius D. Ioann. à Grasis in tractat. Arboris iudiciorum, fol. 91. principali 2. num. 12.

Medicus confitenti infirmitatem non debet negare medicinam, D. Anshelm. Psal. 5.

Medicum crudelem intemperantia facit, Seneca.

Male secum agit æger, qui medicum hæredem facit, Seneca in Prouerb.

Medici opus, cum non est opus, quærere grauissima infamia est, Seneca in libr. de beneficentia.

Rhetor non semper persuadebit, nec medicus semper sanabit, Aristot 1. Topic.

Medicus medicinam facit per contraria, Aristot. 2 Ethic.

Medici medicina dolenti grauis est.

Medicos malos noli imitari, qui in alienis malis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt, Sulpitius in epistola ad Ciceronem.

Medici & si intelligunt, tamen nunquam ægris dicunt, illo morbo ipsos esse interituros: omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adiungitur, Cicero De diuinatione.

Medicorum scientiam non ipsius artis, sed valetudinis causa probamus, Cic. De finibus bonorum & malorum.

Medicus vir excellentior est multis aliis, Homerus.

Medicus garrulus ægro rursus morbus, Menander.

Medicorum turba perii, Adrianus Imperator vt est apud Plinium.

Multorum medicorum ingressus me perdidit, Menander.

Curentur dubii medicis maioribus ægri, Iuuenalis Satyr. 12.

Medium.

Medio destructo destruitur terminus, leg. Tria prædia. de serui. rusti. prɛd & habet D. Petr. de Vbaldis, in tract. de Canonica episcopali & parochiali, fol. 166. c. 8. n. 2.

Vno prohibito & omnia per quæ, prohibita videntur.

Media impertinentia inhibent cõiunctionem extremorum, vt allegat D. Ioann. Brunellus, in tractat. de sponsalibus & matrimoniis, fol. 154. num. 25.

Medium in multis commendatur, facile est non attingere medium, sed ipsum attingere difficile est, medium est in omnib. laudabile, Aristot. 2. Ethic.

Quãto magis aliquid accedit ad medium, tanto melius est, quanto magis distat à medio, tanto peius est, Aristot 4. Politic.

Quisquis medium defugit iter,
Stabili nunquam tramite curret.
Seneca Tragœdia 10.

Illud quod medium est, atq; inter vtrumque probatur, Martialis 1. Epigrammatum.

Per malum medium non licet deuenire ad bonum finem.

Ex principiis congruis & mediis adæquatis grata sequitur conclusio.

Medium per quod fit iustitia, considerandum & seruandum est.

Vbi fundamentum infectum est, difficile

est, vt structuræ, hoc est, reliqua media bono fine fruantur.

Vno concesso, veniunt ea sine quibus reliqua esse vel concedi nequeunt.

Vno incongruenti posito, plura sequũtur.

Mediante alio transit, quod per se transire non potest.

Medium & finem considerare debemus, iuxta illud; Cum medio semper gaudebat ludere forma.

Maior enim mediis gratia rebus inest. &, Medium tenuere beati, c. Literas, ext. de restitut. spol. & c. Cum tu fili. extr. de testib. & c. Hoc ius por. 10. q. 2. & l. Antiqui, ff. Si pars hære. & l. vltima ff. de operis seruo. & l. Sciendum, §. Illud, ff. de ædilic. edic. & in dissensionibus, mediam opinionem authoritas iudiciaria sequi debet. Item in promissionibus in genere factis, quæ ad mediocritatem reducendæ sunt. Vide D. Damasum, in tractat. de Brocardis, fol. 142. num. 45.

Medium discretionis debet seruari.

Passio quandoq; via vel medium est ad virtutem.

Princeps non debet esse medium alicuius turpitudinis.

Mediator alicuius illiciti contractus puniendus est.

Media iudiciorum quædã ordinaria, quædam decisoria sunt, vt probationes. Plura de his vide plenius D. Anton. de Butrio in tract. de Notorio, fol. 174. n. 22.

Medium est debile inter bonam & malam fidem, text. est cum gloss. in l. 1. §. generali, in verbo non bona. ff. de acquiren. possess. & sic etiam medium est debile inter scientiam & ignorantiam. Vt declarat Gemi. in c. In fidei fauorem, circa medium, commen. de hæretic. in 6. Plura vide apud D. Ioann. Francisc. Balbum, in tractat. de præscriptionib. folio 223. §. Quæro, num. 7. & §. 2. num. 5.

Membrum.

Membrorum suorum nemo est dominus. l. Liber homo, ff. ad l. Aquil. Plura vide apud D. Ioan. de Lignano in tract. de censu. eccles. fol. 16. n. 21. Similiter D. Paul. Grill. in tract. de Relaxatione carceratorum, fol. 234. n. 4.

Memor.

Memor suæ salutis quilibet præsumitur. c. Sancimus, 1. q. 7. vt allegat D. Anton. Archiepisc. Florent. in tract. de vsuris, f. 303. n. 1.

Memoria.

Memoria est vis animæ repetens ea quæ fuerunt. Cic. in Rhet.

Memoria est iterata relumptio alicuius apprehensi sensu vel intellectu, Aristoteles de Memoria.

Memoria est in plurimis animalibus reminiscentia tantum in hominibus. Idem.

Memoria est pars integralis prudentiæ, ad quam requiritur experimentum multorum, quod haberi nõ potest sine memoria præteritorum, Idem.

Mendacium.

Mendacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi D. August. de Mendacio.

Qui nititur mendaciis hic pascit ventos, & sequitur eos, Prouerb. 10.

Abominatio Domino labia mendacia, Prouerb. 12.

Noli amare mendacium Eccles. 7.

Deponentes mendacium loquimini veritatem, Paul. ad Ephes. 4.

Cauete fratres mendaciũ, D. Ambr. in l.

Nonnunquã peius est mendaciũ meditari quam loqui, D. Greg. 8. Moralium.

Mendacii omne genus perfecti viri fugiunt opere fugiunt, ibidem.

Concessum est diabolo interdũ veram dicere vt mẽdaciũ suũ rara veritate cõmẽdet. Ch.

Omne mendacium prauum est & fugiendum, Aristot. 4 Ethic.

Sapientis duo opera: Vnum non mentiri, alterũ, mentientẽ manifestari, Arist. in Eth.

Qui in mẽdacio cõfidit, cito deficit. Is.

Mẽdacia ĩ nõ habent quẽ decipiãt, ipsa mentiuntur vt Propheta ait: Mentita est iniquitas sibi, Chrysost. super Matthæi 22.

Veritas est immortalis, mendacia rara, Franc. Petrarcha.

Mendacium vtile non punitur à prætore, l.1. C de postli. reuers. & l. In bello, ff. de cod. tit. & §. Si ab hostib. Instit. Quib. mod. ius patriæ potest. soluitur, vt testatur D. Placet. in tract. de rerum vēdicationib. f. 120. verso, tit. 6. n. 4.

Mendicantes.

Mendicantes robusti non sunt tolerandi, vt allegat D. M. Rauaudus, in tractat. Speculi iudicum, fol. 89. verso, n. 49.

Mens.

Mens potius quā verba consideranda sunt, vt allegat in tractat. de suitate & extraneitate D. Ioan. Rayuaudus, fol. 249 verso n. 13.

Mensura.

Mensura est quantitatis rei exploratio, D. Tho. 1. 2. q. 90. artic. 1. & post Lectionem 36.

Mensura est duplex: intrinseca & extrinseca: illa est in quolibet mensurato subiectiue; hæc in vno solo mensurato, D. Tho. 2. sententiarum, distinct. 2. q 1.

Omnium mensura optima, Phocylides.

Cum mensura comede, bibe, loquere, Idē.

Mensura in omnibus optima, Pythagoras.

Mensura sume mutuo, mensura redde & si potes melius, Hesiod.

Mensuræ falsæ per magistratum frangendæ, l. Iubemus, C. de defens. ciuitat. & l. Lectos, ff. de pericu. & com. rei vendi. & l 2. §. Si quis nemine, ff ne quis in loco publico. & l. Item quæritur, § Si quis mensuras. ff de loca. & conduct Sicut etiam docet D Ioann. Regnaudus, in tract de mensuris, fol 9. n. 6.

Mensuræ & pondera debent esse iusta, l. Cornelia de fals. & l. Annonam, § Finali, ff. de vari. & extraord. criminibus, & l. Inter dardarios, ff. de pœn. & l. Non dubium, C. de legib. & l. Fraus, & l. Libertus minorem, ff de iure patro. & l. Item quæritur, §. Si quis mensuras, ff. locati, & l. Arbitrio, § de eo, ff. de dolo. Plura vide apud D. Fabianū de Monte, in tractat. de empt. & vendit. fol 142. verso, num. 13. & 16.

Mentiens.

Mentiens in impetrandis, carere debet impetratis.

Mercator.

Mercator est qui mercibus victum quærit, hic lucrum rationale recipere debet, cum Dei timore secundum nobilitatem, grauitatem, & vtilitatem curæ, laborū, industriæ & sumptuum, quos facit, & secundum multitudinem, magnitudinem, & precia rerum quas & in quibus ministrat hominibus. Plura vide apud D. Ioan. Nider, in tract. de Contractibus mercatorum, fol. 164. verso, n. 16.

Mercator non debet vllo modo mentiri, c. Quoniam non cognoui, 88. distinct. Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis, in tract. de vsuris, fol. 134. n. 10.

Mercatura.

Mercatura est contractus emendo & vēdendo perfectus, consistit in nauigatione, vectione, & negotiatione, Aristot. 1. Politic.

Mercatura autem si tenuis, sordida putanda est, sin copiosa, magna & multa vndique portans, multisque sine vanitate impartiens non est admodum vituperanda, Cic. 1. Offic.

Mercatura est omni ciuitati necessaria, Aristot. 6. Politic.

Merces.

Merces eximii laboris qui æstimationem non recipit, plus est quam donatio simplex: eximius enim labor æstimationem non recipit, vt l. Si pater, §. 1. ff. de donat. sicut pronunciat D. Anton. de Canario, in tractat. de insinuationib. fol. 162 n. 16.

Mercede frustrari non debet qui ad onus eligitur, c. Extirpandæ, de præbend. c. fin de magist. quemadmodum tenet D. Barbatia, in tract De præstantia Cardin. fol 54. ver. n. 8.

Meritum.

Meritum est actio iusta reddendi, id quod illi debetur, D. Tho. 3. parte q. 45. artic. 6.

Omnis misericordia faciet locū vnicuique secundū meritum operū suorum, Eccles 16.

Deus author est meriti, D. August. De libero arbitrio.

Quisquis tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat nisi tua. D. August. libr. Confessionum.

Præposterus ordo ante meritum exigere præmium, & ante laborem sumere cibum, D. Bernard. super Cantica.

Sufficit ad meritum scire, quod non sufficiant merita, D Bernard. Sermon. 53.

Metus.

Metus probari debet luce clarius: metus est vitium personale, l. Pomponius, §. Cũ quis ademit. ff. de acquir. possess. & l. 3. Cod. quod metus causa, & tamen datur contra tertium possessorem, vt l. Si cum excepit. §. Aliquãdo, ff. quod met. cau. & si actio metus causa est personalis, tamen in rem scripta excedit suos terminos. Plenius vide D. Philippum Francum, in tractat. Disputationis petitorii, folio 80. num. 39.

Metus principis est quodammodo vis præcisa, quæ omnino tollit consensum, sic allegat D. Baldus de Vbaldis in tractatu de pace Constantiæ, fol. 78. num. 80.

Vbi metus ibi non est dilectio: quem enim quis metuit, odit: quem odit, periisse cupit, D. Hieron.

Miles.

Milites sæculi militib. cæli æquiparantur, l. Miles, ff. de re iudic. & l. 2 § miles, ff. de his qui not. infa. & l. milites, C. loca. l. Stipendia, C. de execut. rei iudi. & c. Studeat. 50. distinct. & quod notatur in c. Odoardus, de solutionibus. Sicut docet D. Barbatia in tract. de præstantia Cardinalium, folio 48. verso, num. 2.

Militum voluntatem, non solennitatem lex considerat. l. 2. & 3. ff. de testamento militari, & annotat D. Francisc. de Porcellinis, in tract. de Inuentario, fol. 132. verso, num. 17.

Militans Deo non potest congrue militari sæculo, c. 1. de bene. amit. & c. Si clericus. Si de feudo fuerit controuersia, vt habet D. Anton. de Rosellis in tractat. de potestate Imperatoris ac Papæ, folio 38. §. Ne prolixius, numero 6.

Militare & bella gerere licet, propter defensionem reipublicæ, & pro iure vniuersalis imperii, vnde orbi pax & tranquillitas oriatur, non propter proprias diuitias, [illegible] quandoque iuste fiat, c. Militare, 23. q. 1. & Si nulla, 23. q. 8. Plura vide apud D. Anton. de Rosellis in tractat. de Conciliis, fol. 121. § Hæc autem, num. 1.

Minus.

Minus bonum præferens maiori peccat, l. Licet, de Regulis, in fin. & can. 3. de postul. prælato, sic annotauit idem D. Ant. de Rosellis, in tractatu de Conciliis, folio 101. verso, num. 11.

Miraculum.

Miraculum est res difficilis cognitu, vel & qua ratione constiterit, Valerius Maximus.

Miraculum est quod præter naturæ vim euenit, ideo nos in admirationem trahit, Aristoteles.

Miracula leguntur in populis vt credantur, nec in populis tamen nisi credita legantur, D Augustē de Ciuitate Dei.

Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani: magi per contractum cum dæmonibus; boni Christiani per publicam iustitiam, mali per signa publicæ iustitiæ, D. Augustē. 83. q.

Tria totus mundus mirabatur, Christum post mortem resurrexisse: cum carne in cælum ascendisse: per duodecim apostolos piscatores conuertisse totum mundum, Chrysost. super Matthæum.

Miracula in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, Isidor.

Miracula sunt testimonia diuinæ voluntatis, c. Cum ex iniuncto, de hæretic. Plura vide apud D. Anton. de Rosellis, in tract. de Conciliis, fol. 122 § 21. n. &3.

Miseratio.

Miseratio est vsus vel effectus misericordiæ. quæ est virtus, D. Thom. super Psalm. 24. colum. 3.

Miseria.

Miseria est copia tribulationis, D. Augustē. lib. Diffinitionum.

Om-

Occupatio magnà creata est omnibus hominibus, Ecclesiast 40.

Per multas tribulationes & miserias oportet nos intrare in regnum Dei. Actuum 14.

Miser dominus, miseram amplectitur familiam.

Quem diligit Deus, castigat. Paulus ad Hebræos 12.

Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.

Semper Deus hos vulnerat, quos ad salutē perpetuam præparat. Isidor. 1. Soliloquior.

Vasa figuli probat fornax, homines iustos tentatio tribulationis.

Misericordia.

Misericordia est ægritudo animi, ob aliquam speciem vel sensum alienæ miseriæ. Seneca de Clementia.

Misericordia est ægritudo ex tristitia alterius laborantis iniuria vel est compassio alienæ miseriæ in nostro corde, qua si possimus subuenire, mouemur, D. August. 9. De ciuitate Dei D. Tho. 1. parte, q. 21. artic. 3.

Misericordia & veritas custodiunt regem, Prouerb. 20.

Euntes discite quid est, misericordiam volo & non sacrificium, Matthæi 9.

Misericordia est iusta & iniusta. in lege enim scriptum est, Nō miseraberis illius. Saul contraxit offensam quia misertus est Achab regem hostium, D. Ambrosius, in officiis, & c. Est iniusta, 23. q. 4.

Misericordia largior vbi fides promptior, D. Ambros. in offic.

Omnis summa Christianæ disciplinæ in misericordia & pietate est, D. Ambrosius super epistolam Pauli ad Timotheum.

Medicina misericordiæ tollit peccata magna, D. Ambros. in sermone Domini.

Disciplina vel misericordia multum destituitur, si vna sine altera teneatur, D. Grego. Moralium 28.

Eorum misereri oportet, qui propter fortunam, non propter crimen in miseriis sunt, Cicer. 1. Rhetor.

Illi subueniendum est, qui sibi subuenire nequit.

Nulla de virtutibus plurimis admirabilior, nec gratior misericordia est. Cicero pro Ligario.

Omnes homines qui de rebus dubiis cōsultant, ab odio, ira, atque misericordia, vacuos esse decet. nam animus haud facile verum prouidet, vbi illa officiunt.

Mitis.

Mitius agitur cum confesso, quam cum conuicto, c. De hoc, ext. De Si. c. Nos in quenquam, 2. q. 1. c. Iudex, ext. de iudic. c. At si clerici. ext. de confessis, & l. 1. C. de Confes. vbi constat quod mitius agitur cum sponte confesso, quam cum conuicto, nisi confiteatur metum probationis. tunc punitur perinde ac si conuictus esset. sic ratiocinatur D. Damasus in tract. de Brocardis, f. 143. nu. 24.

Plus debet agere erga corrigendos beneuolentia, quam seueritas, c. licet plerunque, 45. distinct.

Nimia æquitia culpæ assignatur, ff. ad l. Aquil.

Blanditiis impii nonnunquam sunt conuertendi.

Clementiæ esto cultor, sæuitiæ detestator. Senec. in formula vitæ.

Moderator.

Moderator & arbiter quilibet est in re sua, l. In re mandata, C. manda. vt allegat D. Ant. de Rosellis in tracta. De potestate Imperator. ac Papæ, fol. 45. §. vlt. num. 2.

Modicum.

Modicum pauperi datum plus prodest, quam diuiti multum. sic vnus denarius datus pauperi plus vtilitatis afferret, quam florenus valde diuiti, cap. Pastoralis. de donat. Plura vide apud D. Ioannem à Lignano in tractatu De Amicitia, fol. 8. §. Consequenter. numero 4.

Modus.

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus. Cato in Moralib.

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines.
Quos vltra citraq; nequit cõsistere rectum,
Horatius 1. epistolarum 1.

Nescia mens hominũ fati, sortisq; futuræ:
Et seruare modum rebus sublata secũdis,
Virgilius 2. Æneid.

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius aula. Horatius in Ode.

Modestia.

Modestia est moderatio cupiditatum in animo. Cicero Rheto. 3.

Modestia est virtus per quam pudor honestatis claram & stabilem comprobat authoritatem. Cicero in Rhetor.

Modestia est virtus moderatiua passionũ, iungitur temperantiæ & circa difficilia, D. Thom. 2 2. q. 144.

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Ad Colloss. 4.

Modestia non minus in milite quã virtus atque animi magnitudo desiderãda est. Cæsar. 7. commentariorum.

Promptuarium virtutum est modestia solã. Menander.

Monachus.

Monachus non docentis, sed plangẽtis habet officium. D. Hiero. ad Riparium.

Monachus monasterii seruus efficitur, l. Deo nobis, C. de Episcopis & cleri. Nam monachus facit tria vota, castitatis, paupertatis, obedientiæ, c. Cum ad monasterium, de sta. mona. Ita non habet velle, neque nolle, c. Si religiosus, de elect. in 6. Ideo dicitur monachus reclusisse suam voluntatem in arca abbatis, vt ait glos. extraordinaria in clericis religiosis. de procu. huc facit quod de hac re annotauit D. Ioan. le Cirier in tracta. de primogenitura, fol. 157. q. 21. num. 9. & 10.

Monarchia.

Monarchia est optimus regendi modus.

Moneta.

Moneta debet cudi talis vt vbique possit expendi, l. fina. C. de vete. nnmi. potesta lib. 11. Vide Dom. Albertum Brunum ex professo tractantem de Monetis, in tract. monetarum, folio 187. num. 1. ex quo lib. eliciuntur sequentes sententiæ.

Moneta debet tantum valere in massa, quantum formata.

Monetæ æstimatio datur ab eo, qui cudi di potestatem habet.

Monetæ æstimatio vera, vel veritas valoris eius non mutatur ad numulariorum mutabilitatem.

Monetæ vel pecuniæ valor cum ignoratur, consuetudo cõmunis trapezitæ cõsideratur.

Argenti puri duodecim sunt gradus.

Pecunia ære contaminata maioris est impensæ.

Pecuniam cudi ex auro & argento puro utilius est.

Solutionem fieri in eadem materia, eadẽ pondere, & eadem æstimatione vtile est in contractibus apponere.

Pecuniam reprobam, & inusitatam nemo cogitur recipere.

Pecuniæ valor & qualitas considerandi sunt secundum tempus dispositionis, & obligationis.

Consensus in solutionẽ pecuniæ & qualitatis eius inspicitur in contractibus, secundum tempus contractus.

Moneta mutata in materia non dicitur eadem in genere & bonitate.

Census antiqui debent solui antiqua moneta si reperiatur, vel noua æquipollente.

Auri maiores reducendi ad intellectum valoris veteris monetæ.

Pecuniæ bonitas secũdũ vsum cõsideratur.

Obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis.

Pecunia reprobata non liberat.

Pecunia diminuta in æstimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus.

Contrahentes non censentur censuisse de futura æstimatione monetæ.

Soluere iurans de certa pecunia, quæ tem-

ore solutionis non reperitur, est periurus, si soluat de noua æquiualente.

Solui in pecuniis sufficit in genere, nisi mora interueniat.

Soluens valorem aureorum relictorum in testamento, secūdum tempus solutionis soluere debet.

Mutatio cursus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori nisi post moram.

Solidi noui ad estimationē veterū reducēdi.

Pecunię qualitas temp' testamēti respicit.

Tempus datæ rescripti attenditur vbi pecunia est debita ex rescripto principis.

Pecuniæ valor æstimatur iuxta pondus & consuetudinem cambii communem.

Pecuniæ communis valor attenditur, non personarum, vtputa trapezitarum.

Interesse lucri in pecunia non potest peti à debitore morosō.

Pecunia minuta non recipit æstimationem per aliam pecuniam.

Pecunia minuta quanto plus vilescit, tanto plus grossa crescit.

Pecunia minuta potest per grossam æstimari, vt Canonistę communiter tenent.

Moneta argentea etiam ære contaminata solui potest pro aurea, vt consuetudo seruanda habet.

Pecuniæ variatio est principibus imputanda, quibus debentur tributa.

Mutata pecunia mutatur statutum de certa pecunia soluenda.

Monitio.

Monitio caritatiua prędedere debet inquisitionem, vt allegat D. Bonicontus, in tracta. de accusationib. & inquisitionib. f. 45. n. 34.

Monitio legis fortior est quam hominis, per Auth. licet, & in cor. vnde sumitur, C. de episc. & cler. Idem annotat D. Iacob. à Canib. in tract. de executione vlt. volunt. f. 141. n. 1.

Mora.

Mora vbi nulla, ibi nullum interesse, vt allegat D. Ambros. de Vignate, in tract. de Vsuris, fol. 162. n. 8.

Mora sua cuilibet est nociua, de Regulis iuris, lib. 6. vt notat D. Albertus de Ferrariis, in tract. de horis canonicis, fol. 14. n. 47.

Mora morosō nocet, l. Quod te, ff. si certum petatur, l. Si ex legati causa, ff. de verbo. obl. c. Mora cui, de reg. iur. in 6. Ita tenet D. Franciscus Curtius in lib. De monetis, fol. 6. nu. 7.

Mora nulla sit, vbi de periculo animæ agitur, vt allegat D. Lud. Montaltus in tracta. de reprobatione sentent. Pilati, fol. 186. n. 21.

Quod differtur non aufertur.

Patienter ferenda mora.

In modici temporis mora magnū non est periculum.

Tolle moras, sēper nocuit differre paratis.

Vbi mora esset periculū allatura, iura non concedenda permittunt.

Cupiditati tarda est celeritas, Seneca.

Animo desideranti nihil satis festinatur.

Odit verus amor, nec patitur moras, Seneca in Hercule.

Mores.

Mores boni plusquam diuitiæ operātur, l. Scire, §. 1. ff de tu. & cura. dando ab his, glos. in proœmio Institutionum, in verb. Ostendite, & can. Gloria episcop. §. Crates 12. q. 2. & adducit D. Ioan. le Cirier, in tract. de Primogenitura, fol. 170 n. 11.

Mores nouos ad vitæ rectitudinem nō necessarios inducere est discordiam inducere, & in Decretis dicitur, discordiam parit pręsumptio nouitatum, vt habet D. Nicol. Boerius, in tract. de Seditiosis, fol 161 n. 2.

Morum grauitas in reste fidem facit, super omnia alia accidentia, Bald. in l. In bonę fidei, C. de reb. cred allegat gloss. in l. 3. ff. de testibus. Id annotat D. Franciscus Curtius in tractat. de testib. fol. 17. num. 36.

Mors.

Mors omnia soluit, in Auth. de nuptiis, §. disponit, vt inquit D. Anton. de Rosellis, in tractat. de succes. ab intesta. fol. 240. nu. 71.

De morte cogitantes facile omnia contemnunt. Nihil sic valet ad carnis desideria domāda, sicut cogitare qualis sit futura mors, D. Gregor.

Mors est recessus animæ à corpore, Aristot. de morte.

Quis est homo qui non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi, Psal. 88. & 1. Regum 14. & Sapient. 7.

In omnibus memorare nouissima, & in æternum non peccabis, Eccles. 7.

Memento mortis tuæ & non peccabis, D. Hieron. ad Cyprianum.

Statutum est omni homini semel mori, Hebræor. 9.

Nullum sine exitu iter est, Seneca.

Mors peccatorum pessima, Eccles. 44.

Mors communis melior, quam vita amara: & requies æterna melior quam languor perseuerans, Ecclesiastici 34.

Mors mala putanda non est, quã bona vita præcessit, D. August. 1. De ciuitate Dei.

Non potest male mori, qui bene vixit. Et vix bene moritur, qui male vixit, D. August. De doctrina Christiana.

Mors vltimum terribillum, à iure ciuili appellatur vltimum supplicii, l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff. de pœnis, & l. Vltimum, & l. Capitaliũ in principio, & l Qui vltimo. ff. eodem titu. de pœnis. & mors est extrema pœnarum, c. Quæsitum, 13. q. 2. Vide de hac sententia D. Paulum Grillandum, in tractat. De hæreticis, fol. 198. q. 3. num. 3.

Morte nihil certius, hora eius nihil incertius. Tullius in li. De senect. sic ait, moriendũ est certo, & incertum est an eo ipso die moriamur, & attestatur D. M. Rauaudus in tractat. Speculi iudicum, fol. 90. num. 66.

Mori.

Morientes in bello iusto, consequuntur regnum cœleste, maxime pro defensione fidei & ecclesiæ, c. Omnium Romanorũ, 23. quæst. 8. & c. Omnium, 23. q. 5. qui duo sunt textus notabiles, pro euntibus ad bellum contra infideles. Ita tenet D. Martinus Laudensis, in tractat. de bello, fol. 124. verso. q. 45.

Mori fingitur religionem intrans & profitens, vt habet D. Petr. de Vbaldis, in tractatu de Canonica episcopali & parochiali, fol. 161. verso, num. 8. & docetur, c. Quia, 19. q. 3. & in Auth. Si qua, de sacrosanct. eccles.

Motus.

Motus proprius obreptionem aufert, non defectum intentionis. Vide Lapum allegat. 7. ad fin. vbi pulchre, & D. Martin. Laudens. in tractat. de priuilegio & rescripto 96. q.

Mulier.

Mulier gratiosa inueniet gloriam, Prouerbiorum 11.

Sapiens mulier ædificat domum suam, insipiens quoq; instructam manibus destruet, Prouerb. 14. & 18.

Mulier pulchra est, quæ se nescit esse pulchram, D. Hieron.

Mulier nihil præstantius humilitate habet.

Sapiens mulier hodie paucas habet participantes.

Mulier bona, & sensata, beatus qui habet cum ea, Prouerb. cap. 25.

Nec mater debet esse clementior lege.

Mulier non debet præiudicare filio, neque patri putatiuo.

Stricta custodia non conuenit mulieribus.

Mulieres vagari non conuenit, vt Phidias docuit in statua Veneris.

Nemo hodie bene natus de muliere.

Fusum regat flamina, non belli certamina.

Muliebris sexus fragilitati multiplici mortis remediis iura subuenerunt, iuxta notata in c. 1. ne cleri. aut monachi. vide Bart. in bello de cura rei familiaris.

Magnus fauor datur mulieribus circa dotes suas.

Mulier tertio nubens inhoneste dicitur nubere, l. Mulier, §. Cum proponeretur, ff. ad Trebellia. Vide D. Corsetum Siculũ, in tract. de verb. geminatis fol. 92. num. 7. in fine.

Mulier est familiæ suæ caput & finis, l. Pronunciatio, & l. Familiæ, ff. de verbo. signific. Plura vide apud D. de Cirier, in tract. de Primogenitura, fol. 180. n 3.

Mulier suis dotibus, non potest renunciare, vt in Authẽt. Siue à me, & ibi notat. C. ad Velle-

Velleia. Regulariter quilibet potest renũciare fauori pro se introducto, vt in l. Si quis in conscribendo, C. de pact. & annotat D. Baptista de sancto Blasio, in tractat. de priuilegiis dotalibus, fol. 39. n. 90.

Mulier habet mentem vacillantem & fragilem, regulariter tamẽ adhibetur in testem. vt allegat D. Lanfrancus de Oriano in tract. de Arbitris, fol. 28. num. 11.

Mulieri si bona fide non credit non est imputandum, l. Si id inquit, ff. quod cum falso tu. vt recitat D. Barthol. Brixiens. in tractatu quæstionum dominicalium, fol. 54. q. 33. n. 5.

Mulier habet consilium inualidum, minor imperfectum. De muliere hoc testatur Aristoteles, &c. D. Marcus Antonius Bauerius, in tracta. de virtute iuramenti, folio 50. num. 60.

Mulieri facilius quam viro ignoscitur, propter sexus fragilitatem dummodo non sit rixosa, maligna, & assueta malitiæ; quia tum non erit digna principis largitate, & legis benignitate, l. 3. in fin. C. de episc. audi. sicut adducit D. Paul. Grilland. in tract. de Relaxatione carceratorum, fol. 232. verso. n. 7.

Cor nobile & altum non inquirit de factis mulierum, & facit Aristot. fugienda est scientia, quæ est productiua odii & rancoris.

Cunctis sermonibus qui narrantur de mulieribus non accommodes cor tuum.

Mulier speciosa est templum supra cloacã ædificatum, dicebat Socrates, vt est apud Diogenem Laertium.

Mulier formosa & impudica perimit intuitu.

Mulierem pulchram, vulgus dicit destinatam ad prostibulum, pulchrum virum ad patibulum.

Mulier deformis minore miseria habetur quam formosa seruetur.

Mulieres quærunt consilium contra proprium commodum, communiter propter fatuitatem earum.

Mulierum frequentatio vel societas periculosa, D. Hieron.

In mulieris tactu periculum est. In cõfortio mulierum pericula multa, exponere se periculis peccatum est.

Mulier transiens ad vota secunda, tria optima negligit, vt Deum, defuncti memoriam, & filiorum charitatem, in Auth. de nuptiis, §. Nos autem miramur, colum. 4.

Mulier loquax & huius vitia multa sunt, D. Hieron.

Mulieres ornat silentium, Aristoteles 1. Politicorum.

Mulier maledica eiicit hominem de domo sua.

Vinum & mulieres faciunt apostatare sapientes, Ecclesiast. 9.

Mulier cito senescit, Aristot.

Litigiosa mulier sicut tecta iugiter perstillantia, Prouerb. 19.

Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa iracunda, Prouerb. 21.

Mulier fallax, ne intenderis fallaciæ mulieris, Prouerb. 5.

Mulierum genus est auarum. Cic. 1. Rhet.

Mulio.

Mulio tenetur de periculo rerũ quas portat, sic & nauta, teneturque ad interesse damnum passo, l. Iubemus, §. Nulla, de sacrosanct. eccles. & l. Meminerint, C. vnde vi. l. Imperatores, de publica. l. Finali, in fin. de pignora. actio. Plura vide copiose apud D. Bertachi, in tract. De gabellis & vectigalibus, fol. 76. n. 9.

Multum.

Multa possumus, quæ reipublicæ causa & pro fugiendo scandalo non facimus, c. Imprimis, 2. q. 1. sicut pulchre inserit D. Laurentius de Rodulphis in tract. de Vsuris, fol. 148. verso, num. 17.

Multorum manibus contractatum facile coinquinatur.

Multiplex.

Multiplex indistinctũ parit confusionem, c. de muliere, extr. de sponsalibus. & allegat hanc sententiam D. Guilielm. Luueranus in tract. Arboris iurisdictionum, fol. 75. n. 1.

Vbi multitudo, ibi confusio.

Onerosa multitudo nihil habet honesti.

Multitudo præsidentium grauis est.

Multitudo peccantium peccandi licentiam subministrat.

Multitudo peccantium non parit errori patrocinium.

Multitudo delinquentium est causa rigoris iuris relaxandi.

Multitudo inducit iudicem.

Multitudini parcitur.

Multitudo testium non debet considerari, vt in Authent. de referen. in § fin. column. 2. vbi dicitur innumerosa multitudo nihil habet honesti, & § seq. 4 q. 3. In criminali vbi dicitur, non enim ad multitudinem respici oportet, vt l. Ob carmen, § Si testes, ff. de testib. & l. 1 in fin. ff. eodem, &c. In nostra, extr. de testib. Plura vide apud D Nepotē à Montalbano in tract. Exceptionum, fol. 176 n. 87.

Multitudo nonnūquam parum operatur,

Mundus.

Mundus est comprehensio vniuersi, constans ex cælo, terra, & terrenis cælestibusque naturis. Possidonius in Meteoris.

Mundus est ornatus muliebris instar mundi vniuersalis fact⁹, & huic omnis ornat⁹ quo ipsa se mundat, Mirabell. in Polyanthea.

Mundus dicitur omnis res mundana, sæcularis. sic dicitur, Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt, 1. Ioan. 2.

Mundi amor & Dei pariter in vno corde habitare non possunt, Cyprianus de duodecim abusibus.

Mari comparatur iuste hic mundus, quia salsitatibus amarus est, Cassiodorus Psal. 44.

Sæculum est quasi mare, vnicuique sua cupiditas est tempestas, D. August. de verbis Domini.

Mundi conseruatio est in pace viuere & tranquillitate, vt in proœmio Decretalium, & proponitur apud D. Antonium de Rosell. in tractatu de Conciliis, folio 124. §. 25. numero 2.

Mundus regitur opinionibus.

Mundus Dei potestate gubernatur.

In hoc mundo pugna est, & in futuro victoria.

Mundū destruūt tria: Feminæ Turcarum, Vsuræ Iudæorum, processus Christianorum.

Mundus paruus, qui est homo, sicut gubernatur: ita debet gubernari vniuersalis, qui est magnus mundus. Aristoteles 8. Phys. corum, &c. Est vnitas, distinct. 4. & D. Anton. de Rosellis in tractatu de Conciliis, folio 124. § 25. num. 1.

Munus.

Munus est donatio manibus facta in signū honoris & amoris, & quam necessario facere debemus, lege, more, imperio eius, qui iubere potest.

Non accipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos, Deuter. 16.

Xenia & dona excæcant oculos iudicum, Ecclesiast. 20.

Omnes sequuntur munera qui diligunt retributiones, Esaiæ 1.

Non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt, D. Gregor. 12. Moralium.

Certum iudicium stare nō potest, vbi munera intercedunt.

Libertas iudicandi perit, vbi sagittis munerum ius dicentium corda penetrantur.

Muneribus placantur diuūm numina sumptu,
Et diuina maxus quærit honoris opes.
Bacchus ab incœpta pro capra desinit ira:
Cum videt in templo viscera fusa sue.
Præterea video quod si non vngitur axis,
Tardius incœptum continuatur iter.
Cera ligat tabulas, & eas confœderat apte,
Et cerata ratis tutius intrat aquas.

Beatius est dare quam accipere, Actuum 20.

Est dedecus semper sumere, nilque dare.

Turpissimū genus beneficii est inconsulta donatio, Seneca de beneficentia.

Grauius est male dedisse beneficia, quam non dedisse. Idem.

Donatio quæ ad præiudicium plurimorum tendit, reuocanda est.

Imper-

Imperatorũ & Regum propriũ & donare.

Munera compassione data pauperi sunt eleemosynæ. date eleemosynã & omnia munda sunt vobis, Lucæ 11.

Eleemosyna resistit peccato.

Murmuratio.

Murmuratio est obloquutio indebito modo facta, contra Deum vel factum alicuius, vel est querela cum impatientia in his quæ homo deberet patienter ferre. Nicolaus Lyra super illud, Custodite vos à murmuratione.

Discat non murmurare, qui mala patitur, Isidor. 3. lib. de summo bono.

Mutus.

Mutus etiam absq; verbis iurare potest, vt notat D. Iason in l Qui iurasse, ff. de iureiurando, D. Abbas in Rubr. eiusdem tituli, ait iuramentum dici quasi iuris astringementũ, sed ius non dat astringemẽtum per solã conceptionem siue per solũ cõceptum in mente, nisi interueniant verba, c. literaturã, de voto, & voti. sic patet verũ de iure verba requiri in iuramento, excepto muto vel tangẽte euangelia vel similem rem ad interrogationẽ partis vel iudicis, ita tenet & limitat D. Ioan. de Selua. in tract de iureiurando.

N.

Natura.

NAtura est principium & causa motus & quietis in eo in quo est, per se & non per accidens, Aristot. 1. Physicorum.

Omnis enim natura bestiarum, volucrum, & serpentiũ, & cæterorũ domantur & domata sunt à natura humana. D. Iacob. cap 3.

Flagitia contra naturam vbiq; & semper repudianda sunt, atq; punienda, D. August. in Confessio.

Natura non valet contra naturæ Dominũ.

Repugnante natura quælibet cedit industria, Cassiod. 4. epist. cap. 38.

Naturæ repugnare non decet.

Tu nihil inuita facies dicesve Minerua, Horatius in arte poetica.

Natura norma legis est. Cicero, libr. 2. De legibus.

Naturam mutare difficile est, Seneca in libro de Ira.

Paucis minimisq; natura contẽta est, Boetius 1. lib. de consola. philosoph.

Natura modicum petit, opinio immensum, Aristot. in epist ad Alexand.

Qui ad opinionem vixerit nũquam diues erit; qui ad naturam, nunquam pauper.

Dat cuiq; natura quod conuenit, & ne dũ manere possunt, intereant, elaborat, Boetius 3. de consolat. philosoph ptosa 11.

Docet ipsa natura quid oporteat fieri, Cicero 4. Rhetor.

Omnibus enim natura fundamenta dedit semenq; virtutum. Seneca de beneficentia.

Natura etiam dicitur vis insita vel virtus innata cuiq; corpori elementari, vnde naturas herbarum arborumque dicimus, venit à nascendo, D. Tho. 1 parte, q. 29. artic. 1.

Vince naturam diligentia, exclude corporis somnum, naturã nobis formare non possumus. Possum' diligẽtia, D Ambr. de Iosep.

Natura ex possibilibus semper facit quod optimum est, Aristot. 2. de cælo & mundo.

Natura nihil irrationabiliter vel frustra facit, Idem.

Natura hominum prona ad clementiam, Plinius lib. 8.

Natura in homine nulla mala est, semper desiderat, quod melius est, Aristoteles lib. 2. de generatione & corruptione.

Natura facti attendi debet in maleficiis regulariter. Nam si factum sui natura arguit maleficium, erit maleficium notoriũ: Si factum arguit bonum, erit notorium bonum, non attentis circunstantiis extrinsecis & accidentalib. quę habent se ad esse vel non esse. ponderatur enim factum secũdum naturalẽ cursum sui. vt patet, l. Suus quoq;. §. fin ff. de hæred instit. l 1 de præsumpt. C. ad l. Corn. de sica. c. 1 notat. Innoc. de dila. prę. si appareat. Sicut recte annotat D. Anto. à Butrio. in tract. de notorio, fol 160. verso, num. 2.

Naturæ humanæ decursio eget emendatione. vel, varietas humanæ naturæ indiget paulatim emendatione, in Authen. Res quę, C. communia de lega. Plura vide apud D. Ioa. Campesium, in tractat. de dote, folio 135. verso, num. 2.

Naturale.

Naturale est quod conuenit rei secundum substantiam, vt quod per se inest. D. Tho. 1. 2. q. 10. articulo 1.

Naturale absorbet accidentale in concursu. vnde honor & dignitas cum omnibus dependentibus & emergentibus attribuitur naturali & nō accidentali. & ipsum accidentale consumitur & fundatur in ipso naturali, ita quod nomen & arma naturalia postpositis accidentalibus accipit & assumit. vt l. Qui habet, in princip. ff. de tute. & hoc demōstrat D. Guilielmus à Montferrat. in tracta. de succes. regum. fol. 227. num. 24.

Naturale est pacta seruare & promissa obseruare, l. 1. ff. de pact. cōtra quod ius naturale Papa dispensat. vt 5. distinct. per totum. Ita allegat D. Anto. de Rosellis, in tracta. de Cōciliis, fol. 101. num. 5.

Naturalissimum est producere sibi simile, & consentire ad coniunctionem vel matrimonium. & sic probatur, quod procreare est iuris naturalis, & matrimonium est de iure naturali gentium. sic refert D. Anto. de Rosellis in tractatu de Conciliis, f. 100. n. 4.

Nauicula.

Nauicula Petri fluctuat, sed submergi nō potest, c. Non turbatur, 20 q. 1. & D. Hilarius ait: Proprium ecclesiæ est vt tunc viuat, cum læditur, tunc intelligat cum arguitur, tunc secura sit cum deseritur, tunc obtineat cū superata videtur. de hac Chrysost. Ecclesia impugnari potest, expugnari non potest. tela mittuntur, sed eius murus non perforatur. Machinæ præparātur, sed turris Dauidica nō eliditur, est locus tutus ab inundatione & à flammis. Sicut pluribus demonstrat D. Cataldinus de Boncompaignis, in tracta. de Potestate Papæ, fol 90. n. 19.

Necesse.

Necesse est, quod aliter se habere non potest. Arist. 4. Metaphysico.

Necesse est, quod vi aliqua cogente fiat, pus est. Arist. 2. Rheto.

Necessitas.

Humanæ imbecillitatis efficacissimum duramentum est necessitas. Valerius Maximus.

Necessitas & perplexitas faciunt illicitum licitum. quia necessitas non habet legem, Notandum, 1 q. 1. l. 1. C. de exc. li. vbi glos. pro hoc facit quod notatur, c. Propter 19. distinct. similiter habet D. Petr à Monte in tractat. de Monarchia conciliorum, f. 18. verso, n. 9.

Necessitas legi humanæ derogat. id est, propter necessitatem licet à lege humana recedere, & tempore necessitatis omnia dicuntur communia, c. Dilectissimis, 22. q. 1. seu si esset præceptum legis diuinæ, c. Itaque, 11. q. 5. glos. in c. Sicut. de consecra. dist. 1. quemadmodū tenet D. Paul. de Citadinis, in tract. de iure patrona. fol. 56. verso, num. 93.

Necessitati succurrendum est, de hac sententia vide Domin. Laurentium de Rodolphis in tractatu de vsuris, folio 135. verso numero 93.

Necessitas caret præmio, precio, metu & verecundia.

Necessitas est contraria voluntati.

Necessitas temperantiam docet.

De necessitate facere virtutem cōgimur.

In necessitatibus nemo liberalis, l. Rem legatam, in fi. ff. de adi. lega.

De necessitate multa facimus mala.

Præ necessitate multa rediguntur citò in seruitutem.

Necessitas naturæ cito & paucis expletur.

Necessitas etiam validissimum cūctis dominatur. vbi necessitas, ibi necdamnatio sed corona, D. Hieron.

Negatio.

Negatio est enunciatio alicuius ab aliquo. Aristoteles 1 peri Hermenias.

Negu-

Negantibus in cauſa criminali plus creditur. Bald. in repeti. l. Data opera. allegando gloſſam Decreti. quam multũ exclamat Roman. in l. hoc iure, in fi ff. de verbo: obliga. Plura vide apud D. Franciſcum Curtium, in tracta. de teſtib. fol. 17. num. 55.

Affirmantibus duobus magis creditur, quam mille negantibus, gloſ. in l. Diem proferre. §. Si plures, ff. de Arbit. Barto. Bald. & Angel. in l. hæredes palam, in principio, ff. de Teſta. Imola & Docto. in c. Quid per nouale. de verb. ſignifica. vbi Hoſtien. Pau. de Caſt. in conſ. 7. in fi. Bald. in l. 2. de reſcindẽ. vend. D. Anto. in c. 1. de præſcript. in 6. & c. Cum eccleſia. de cau. poſſeſ. & proprie. Limita hoc verum eſſe in negatiua non coarctata loco & tempore. de qua materia vide D Franciſcum Curtium, in tracta. de teſtib. f. 15. verſo, n. 8.

Negatiuè temeraria aſſertio teſtem in lata culpa collocat. Idem D. Franciſ Curt. in tract. de teſtibus.

Negatiua implicita de teſtimonio repellitur. Ibidem.

Negatiua per coarctationẽ loci & temporis indirectè probatur. Ibidem.

Negatiua iudicio viam aperiens eſt probanda, vt & ſi neganti vtilitas principaliter reſultat. Ibidem.

Negatiua quæ in teſtis ſenſum non cadit, eſt improbabilis. Ibidem.

Negatiua ſuper artis peritia probatur. Ibidem.

Negatiuam aſſerens tacite probat. Ibidem.

Negatiua probatur directo, per inſtrumẽti oſtenſionem, l. fi. C. de reb. credit. pari modo per teſtes. Plura vide apud eundem Franciſcum Curtium, in præfato tractatu fol. 17. verſo, num. 58.

Negatiua mera & ſimplex eſt improbabilis. Fallit quando negatiua eſt coniuncta ſenſui. Plura vide apud D. Lanfrancum in tract. de probat. vbi copioſe hanc materiam determinat, fol. 190. num. 5. & 6.

Negociatio.

Nolite facere domum meam domum negociationis, Ioannis 2.

Negligentia.

Negligentia eſt defectus debitæ ſolicitudinis, ſecundum interiorem actum, D. Tho. 2. 2. q. 54 artic. 1.

Negligentia ordinarii ius conferendi reuoluitur ad Papam, c. licet, & c. literas, & c. fi. de ſupi. neglig. prælatorum. Reliqua vide apud D. Pet. de Peruſio. in tract. De vſione eccleſiarum, fol. 139. verſo, num. 23.

Negligentia magna eſt culpæ adnumerãda, l. Magna, ff. de verbo. ſignifica. Plenius vide totam hanc materiam expoſitam apud D. Pet. à Biaxio. in tractat. Directorii Electionum, fol. 226. verſo, num. 14.

Negligentia eſt nouerca eruditionis, ſicut inſtantia mater artium, in ſuo quoquegenere. vnde dicitur, quod quælibet prælati negligentia eſt mortale peccatum, vt vult gloſ. notabilis, in c. Ea quæ, de officio Archid. & textus in c. Dictum, diſtinct. 81. & Panorm. in c. Peruenit. de deci. imo propter negligentiam quis remouetur ab officio. vt in c. De officio cuſtodis. & ſicut dicitur in iudice, in l. Si quis, De offic præfect. orientis, & in l. Carceri. ff de cuſto reorum. Vberius vide apud D. Ludouicum Montaltum in tracta. De reprobat. ſenten. Pilati, fol. 191. num. 82.

Negligentes velocibus alis fugit ſcientia.

Negligentia omnia lædit.

Nemo.

Nemo peccat in eo, quod vitare non poteſt.

Nemo dat, quod non habet l Indebiti ſoluti § Sed ſi nummi. ff de condic. indebi. Idem ait D. Anto. de Roſellis in tracta. de Cõciliis, fol 90. num. 48.

Nemo poteſt duob. dominis ſeruire, quin, vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire, & Mammonæ. Matth 6.

Nemo poteſt ſimul flare & ſorbere.

Nemini facit iniuriã, qui ſuo iure vtitur. c. Cũ eccleſia Vulterana. De elect. ſic inquit,

D. Petr. de Vbaldis in tracta. De Canonica episcopali & parochiali, fol. 176. nu. 12.

Nemo cogendus est rē emere vel vendere.

Nescientia.

Nescientia vel ignorantia est intellectus ad dubium determinatus: vel, est error rei. ignorātia crassa & supina, est ignorare id quod omnes sciunt vt l. Latæ culpæ, ff. de verbo significa. & c. 1 de postu præla. & c. Apostolicæ de cleric. excommuni. mi. Errore iuris communis seu ignorantia neminem excusat. Vide D. Guiliel. à Montferrat. in tracta. De succes. regum. fol. 2. 8. num. 11.

Nihil.

Nihil additum tale facit desinere rem esse talem. & identitas rei & formæ facit idē esse in substantia, vt Philosophus ait. & D Albertus Brunus allegat in suo tract. De Augmento, fol. 173. num. 1. & 13.

Nobilitas.

Nobilitas est claritas maiorum. Aristotel. 2. Rheto.

Nobilitas est honorabilitas progenitorum ex virtute generis, vel est virtus & abundantia antiqua. Aristot 4. Politico.

Nobilitas est laus veniens de meritis parentum. Boet. 3 de Consola. philo. prosa 6.

Summa apud Deum nobilitas est, clarum esse virtutib. D Hiero. ad Celantiam.

Nobilis vere dicitur, qui virtutibus claret. Cicero.

Nobilitas stercus est ni habeat comitantiam virtutis. qui superbit de nobilitate aut nobiliori sanguine, de stercore nobiliori intumescit. Hostien.

Nobilitas dedecori est sceleratis. Nam nobilitas sine virtutibus esse nequit. ideo dicebat Socrates, Nullum discrimen esse inter baiulum & Alcibiadem si virtus abesset. & Satyricus, nobilitas ait sola est atque vnica virtus. & Platina in Dialogo, De vera nobilitate: glorjati possumus à claris maiorib. sanguinem, artus, & viscera accepisse, nobilitatem nequaquam, quæ tota ex animis nostris pendet, non aliunde. Aristoteles [illegible] Politicis virtutes maiorum aut diuitias nobilitare. Et Socrates diuites ignaros comparat ouibus aurati velleris. Plura vide apud D. Ioannem le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 170 num. 10.

Nobilitas generis sola non efficit Deo gratum, sed morum honestas & virtutum nobilitas, c. Venerabilis, de præbend. c. Secundo cellentia, 23. quæst. 4. D. Hierony. in Prologo ad Roman. Plura vide apud D. Petr. à Bella in tractat. Directorii Electionum, nu. numero 15.

Nulli te vnquam de generis nobilitate præponas, nec obscuriores quaslibet & humili loco natas te inferiores putes, D. Hiero. ad Celantiam.

Nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis, vt minus in hoc mundo se despiciat, qui plus se cæteris aliquid esse meminerunt, D Grego. Dialogo 16.

Nobilitas vel bonitas cognatorum nō valet, nisi fuerimus nosipsi boni. D. Chrysost. Homil. 5. super Matth.

Genus apostolorum est non aliunde nobile, quam morū ingenuitate & fidei formidine, D Bernard. ad Eugenium.

Doctrina facile exornat generosum, quem etiam ex obscæno nobilem facit.

Nobilitatem melius est fundare quam euertere: quia iura dicunt maiorem esse presumptionem bonitatis in viro nobili & ingenuo, quā in viro vilioris generis. vt [illegible] purga. cano. vbi nobiles à morum bonitate degenerant, præsumtionem talem amittit. Plura vide apud D. Magistrū Raiaudum in tracta. Speculi iudicū, fol. 89 verso, num. 4. & Bart. in l. 1 C. de dig. lib 12.

Nobilitas ex genere materno non præcedit, sed ex paterno. vt l. Cum legitimi, ff. de Statu homi. & l. Filia, & l. liberos, ff. de Seruis & Bald. in l. fina. in fi. C. de Seruis fugit. Cætera vide apud Dom. Ioannem le Cirier, in tractatu de primogenitura, folio 180. recto numero 29.

Nobilis

Nobiles debent regere ciuitates, de hoc est textus in Authen. de defen. ciuita. §. 1. ibi Ciuitatum habitatores. & Angelus hinc arguit statuta Florentiæ, quibus nobiles excluduntur à re publica admissis plebeis. & Barbatia in c. Antecedens, colum. 10. de lite non contesta. extra & in Italiæ vrbib. nobiles omnes manentur. Prærogatiuas nobilitates, Lucas de Penna recenset in l. Mulieres, column. 5 6. & 7. Amplissime ad numerum, 17. & in 7. casibus defectus. De hac re vide Dom. Ioann. le Cirier in tractatu De primogenitura, folio 170 num. 8.

Nobilitas in beneficialibus est in consideratione.

Nobilis præsumitur strenui esse animi.

Nocere.

Nocere nulli debes, ita nulli fœnerari. vt est textus Ambrosii in 14. q 4. vide D. Anto. Archiepiscopum Florentinum, in tractatu De vsuris, fol. 102. num. 7.

Nomen.

Nomen non curatur cum persona est certa, l. In venditionibus, ff. de contrahend. emptio l. Quoties, ff de hæred. instituend. & l. Quæ extrinsecus, ff. de verbo. obliga. sic tenet D Ioa. Lupus, in tract de Matrim. f. 103. n. 57.

Nomine careat, quod caret effectu. l. Cum precibus, C. de probat. & allegatur à D. Anto. à Canario, in tract. De executione instrumẽtorum, fol. 212. num. 26.

Nomina maiorũ tacere dignũ est reprehẽsione, vt formaliter dicit D. Andr. Barbat. in c. Ecclesia, ext. de consti. col. 5. in fine & Bald. in l. Vt intestato. C. de suis & legit. Reliqua vide apud D. Ioan. de Cirier in tracta. de primogenitura, fol. 161 num. 11.

Noscere.

Nosce te ipsum. Iuuenalis Satyra, 11. Pittacus & Chilon.

Tecum habita vt noris quam sit tibi curta supellex. Persius.

Magnus accessus est ad Deũ cognitio infirmitatis suę. Cassiod. super Psal. Miserere mei Deus.

Melior es si te ipsum cognoscas. Hugo de clausto.

Notarius.

Notarius nemo nascitur, sed natus creatur. ideo si negetur notarius expedit probare. vt voluit Specul. in titu. de instru. edi. §. Restat, ver. & si has. Sicut allegat D. Ioannes à Grassis in tracta. De substantialibus procuratorii, fol 87. num. 2.

Notorium.

Notorium communiter remedia contra sententiã excludit. quia notorie delinquens non auditur appellans, c. Cum sit Romana. cum speciali §. Porro, in fi. de appella. c. Consuluit. 1 q. 1. Plura vide apud D. de Butrio. in tracta. de Notorio, fol. 75. n. 53.

Notorium est probatio indubitata & finita, quæ nulla eget discussione, nã est vox publica & famosa prouenies ex euidentia rei, quæ nulla tergiuersatione cælari potest, l. Si vicinis, C. de nupt. & l. Tua, ff eodem tit. Plenissime vide totum hoc thema explicatum à D. Anto de Butrio, in tracta. de Notorio. fo. 170. num. 1 & 2.

Nouatio.

Nouatio non inducitur per pactum, sed per stipulationem, vt assignat glos. in l. Auia. Cod. de iure doti. Verum hoc falsum ait D. Ioannes Campesius. Ratio, quia per quẽcunque contractum producẽrem saltem naturalem obligationẽ potest induci nouatio. l. Si mandato meo, §. fi ff mandati & Bartol. in l. 1. ff. de noua. & l. Si pro mutua, & l. Si ex precio, C. Si certum peta. Amplius vide D. Ioan. Campesium in tractat. de dote, folio 120. q. 130. num. 3.

Nouitas.

Nouitates discordias generant, cap. Cum consuetudinis, ext. de consuetud. dicit Spec. in titu De Feudis, §. 2. Nouitates inducendas non esse: mutationes enim periculosæ sunt. vrait Goffredus & Cardinalis in c. Consuetudinis, 2. notab. Idem tenet D. Ioa. le Ciriet in tract. De primogenitura, fol. 183. n. 8.

Nouitates odiosæ sunt.

Nudus.

Nudus qui est, alium vestire non potest, vt notatur l. Lecta, ff. Si cert. peta. & D. Petr. à Biaxio in tracta. Directorii electionum, folio 204. num. 1.

Nullus.

Nullus producendus est ad salutem opitulante mendacio. vt c. 1. & c. faciat. 22. q. 2. vt habet D. Anto de Rosellis, in tracta. De Conciliis, fol. 101. num. 7.

Nuntius.

Nuntius est pica, & organum, & vox mittentis ipsum; aut epistola, & refert verba Domini c. Cum dilecti. de dolo & contu. c. Causam quæ, in fi. ext. de testib. & in Spe. de procu. §. Vt autem. versic. vero. Plura vide apud D. Ioan à Grassis in tracta. de substantialibus procuratorii, fol. 80. num. 1.

Nuptiæ.

Nuptiæ immortalitatem præstant humano generi. vt in Authen. de nupt in principio, & l. 1 ff. Solu. matrimonio, & meminit D. Iason. in l. Gallus, § Quid si tantum, colu. 18. ff. de liber. & posthum. Amplius vide D. Ioann le Cirier, in tracta. de primogenitura, fol. 153. num. 21.

Nuptiæ sunt radix castitatis.

Nuptiæ terram replent, virginitas paradisum. D. Hiero.

Nuptiæ habent multa incõmoda. Idem.

Nuptiæ inuitæ pariunt malum exitum. 2. 2. de sponsalib. c. Tuæ, col 16. eodem titu.

O.

Obedientia.

Obedientia est subiectio propriæ voluntatis. Ioannes Damascenus, 3. c. 4. Initium & caput totius disciplinæ & cæterarum virtutum virtus. Melior est obedientia, quam victima. 1. Regum, 15. Obedientia enim tollit præsumptionem rebellionis.

Vir obediens loquetur victorias. Prou 21.

Obedire oportet Deo magis, quã hominibus, Act. 5. Nec semper obtemperandũ mandatis superiorum. Si vis esse sapiens, alio obediens. D. Bernardus.

Obscurus.

Obscura & nulla respõsio æquipollet. l. Aut §. 1 ff. Quod vi aut clam. sic allegat D. Iacob de Arena in tract. positionum, f. 58. num. 11.

Obstinatia.

Obstinatia est firmitas & confirmatio propositi. D. Tho. 2. 2. q. 155 artic. 1.

Ob hoc inflexibilis & obstinatę mẽtis malũ punitur ęternaliter, D. Bern. in epistola.

Obliuio.

Obliuionis præsumptio cessat in eo, qui iuratum est. Ita notat Baldus in c. 1 De nouæ forma, fide. & per text. in l. Si quis maior, C. De transactionibus. Idem annotauit D. Marcus Antonius Bauerius in tracta. De virtute iuramenti. fol. 48. num 26.

Obligare.

Obligare se nemo potest de non implendis operibus pietatis. Vide D. Ioan. de Selua plenè de hac materia disputantem in tracta. de iureiuran. fol. 219 num. 23.

Obligatio.

Obligatio omnis tollitur soluto eo quod debetur. Insti. Quib. mod tolli ob. in principio, ita tenet D. Ioan de Bare. in tract. De sublatis libellis, fol. 163 libel. 9. num. 8.

Obligationes factæ Deo non valẽt in fraudẽ tentioso, nisi recipiãtur ab homine. vt l. Illud, C. de sacros. eccle. &c. Quanquam, De usuris, lib 6. & quod not. Innoc. c. Parochianos de sepul. & l. Arbiter inter certum. ff. de Arbit. Plura vide apud D. Anto. de Rosellis, in tracta. de Conciliis, fol 104. n. 35.

Obsequium.

Qui maledicit patri & matri, eius extinguetur lucerna in mediis tenebris. Proverbiorum 23.

Amicis & consanguineis inferendum obsequium.

Obsequium amicos, veritas odium parit. Terentius in Andria.

Cau-

Cum potes interdum vincēdo cede sodali,
Obsequio quoniam dulces retinētur amici, Cato in Moralibus.

Obsequium seruetur non seruili metu, sed caritatis affectu, non timore pœnæ, sed amore iustitiæ, D. Gregor. 13. Moralium.

Occasio.

Occasio est oportunitas temporis casu proueniens, Mirabellius in Polyanthea.

Occasioni obtempera: noli spirare contra ventos, Phocylides.

Occasionem damni qui dat, dare damnū dare videtur, c. Sicut, extra, de testib. & c. de cætero, extr. de homi. c. Studeat 50. distinct. c. Si abstines, 27. q. 2. & l. Qui occidit, §. Penult ff. ad l. Aquil. l. Penultima, §. Si quis. de vi bonor. raptor. D. Damasus in Brocardis, fol. 139, num. 42.

Ocium vel ociositas.

Ociositas est vacatio ab aliquo opere spirituali, vel corporali ob quietem habitam necessariam, Mirabell. in Polyanthea.

Multam malitiam docuit ociositas Eccles. 33.

Peruersi facti sumus ab ocio, Chrysost. super Ioannem.

Ociosus non sibi viuit, sed quod turpissimum est ventri & somno, Seneca.

Ocium emollit vires, sicut rubigo ferrum, Idem.

Ocium est rubigo quasi quædam ingenii, D. Hieron.

Ocium est hostis omnium virtutum, pro viribus euitari debet, D. Hieron.

Oculus.

Oculi plurimorum plus vident, quam oculi vnius.

Oculus impudicus impudici cordis est nuncius, c. Nec solo, 32. q. 5.

Oculi taciti cordis fatentur arcana, D. Hieronymus.

Odium.

Odium est ira inueterata, Cicero 4. Tuscul. quæstionum.

Odium est dissonantia appetitus animalis vel rationalis ad apprehensum & disconueniens, D. Thom. 1. 2. q. 29. artic. 1. & 2.

Odium Dei est filia luxuriæ, odium proximi est filia inuidiæ.

Amor, odium, & proprium commodum faciunt iudicem non cognoscere verum, & perturbant reipublicæ statum.

Non oderis fratrem tuum in corde tuo, Leuitici 19.

Odium suscitat rixas, vniuersa delicta operit caritas, Prouerb. 10.

Festuca in oculo ira est, trabs in oculo odiū est, D. August. super Matthæum.

Odia debent restringi, & fauores ampliari, l. Cum quidam, ff. de liber & posthumis. Et pœnæ sunt molliendæ, l. Interpretatiue, ff. de pœnis. Plura vide apud D. Hermannum de Bare, in tractatu de formandis libell. folio 156. libello 40. num. 2.

Offensus.

Offensus cogi non potest ad pacem, sed persuaderi, aliter in foro contentioso, vt voluit Bald. in l. 1. §. Quies, ff. de Offic. præfect. vrb. Idem Butrigarius in c. 1. in penult. colum. de mutuis petitionibus, allegat gloss. 1. in l. 1. in §. Et post operis, ff. de nou. oper. nunciat. & idem Abbas in c. Cum pridem, in vltimo notabili, De pact. & in c. Cum inter, in 3. colum. de elect. Plura vide apud D. Corsetum Siculum, in tract. de priuileg. pacis, folio 99. verso, num. 17.

Offenso non creditur in articulo mortis exulanti offensorem, secundum Baldum in margi. verbo Maleficium. Ita tenet D. Ioannes Bertachinus, in tractat de Episcop. folio 90. num. 9.

Offensa magistratui facta videtur facta Principi, sicut dicimus quod iniuria facta vasallo videtur facta domino, de quo Bart. in l. 1 §. fina ff. de iniuriis. Reliqua vide apud D. Franciscum Lucanum, in tract. de Fisco & eius priuilegiis, fol. 113. num. 11.

Offendere.

Offendens officialem tempore syndicatus

punitur ac si esset in officio sub ratione, vel occasione cuius esset offensus, l. Assit tutor, C. Quæ cau. post puber. sic allegat D. Cataldinus de Boncompaignis, in tract. de Syndicatu, fol. 134. verso, n. 185.

Offendens in vno præcepto, factus est omnium reus, Iacob. 2. c. Fratres, de pœnis, distinct. 5. & c. Dolendum, & in regulis c. Desleat, de regul. iuris, lib. 6. vt allegat D. Ioan. de Lignano in tractat. de Censura ecclesiastica, fol. 15 verso, §. 4. n. 3.

Offendi qui potest in persona, etiam offendi potest in bonis, l. Si seruus, C. de his qui ad ecclesiam confugi. & tenet idem Corsetus in tract. Fallentiæ restitutionis spoliatorum, fol. 103. n. 3.

Offensio.

Offensio quando est licita, defensio est illicita, l. Prohibitum, C. de iure fisci. libr. 10. & not. D. Ant. de Rosellis in tract. de Conciliis, fol. 96. num. 25.

Officium.

Officium est actio, cuius probabilis ratio reddi potest, Cicero 1. Offic.

Officium iudicis consistit in rite declarando litem esse contestatam, vt declarat D. Io. à Grass. in tract. Arboris iudiciorum, f. 96. n. 10.

Officium patroni nobile, procuratoris vile est Bald. in l. 1. §. Ait prætor, ff. de postulando, & gloss. in l. 1. §. hoc edicto, in verbo personis, eod. tit. de postulan. quia aduocare est honoris, & procurare est oneris, vt notat D. Paulus de Citadinis in tractat. de iure patrona. folio 40 n. 6.

Officium non exercentes nō gaudent priuilegiis illius, licèt in eius matricula sint, C. de sacrosanct. eccles. ca. Qui sub prætextu, &c. vide D. Ioan. Franciscum in tractat. de officio & potestate capituli Sede vacante, fol. 197 n. 31.

Officium à quo remouetur, ab eo remouetur & præmium. l. Alumnæ, §. hæredibus, ff. de ali. lega. & l. Si quis quos, ff. de legat. 2. & l. Si quis, ff. de condit. & demonst. & l. Seio, ff. de annu. lega. Ita tenet D. Pet. de Vbald. in tra. de Canonica episc. & paroch, f. 153. verso, n. 3.

Officio duplici nemo fungi potest, l. Ultimo, C. de assess. c. 1. ext. offic. archid. l. Consulta, C. de test. Plura vide apud D. Petibolum in tract. de Muneribus, fol. 17. n. 14. Officio concesso videtur tacite concessum solarium, l. Accepto, C. Locati, vt Bald. in l. Item quia, ff. de pact. vt ait D. Mart. Laudens in tractat. de Officialibus dominorum, fol. 119. q. 72.

Officia iustitiæ benemeritis solum debent conferri, ne benefacta male locata iuxta Ciceronē fiant malefacta, vt testatur D. M. Ratandus in tract. Speculi iudicum, fol. 89. n. 31.

Officialis.

Officialis pecuniam recipiens debet dare quadruplum restituere, vide D. Angel. in Authent. vt iu. sine quoquo suf. §. Hinc, de plura apud D. Ioan. Francisc. de Officio & potestate capituli Sede vacante, fol. 197. n. 24.

Officialis punitur qui pœnas legibus impositas differt dissimulationevel gratia, l. C. de desert. lib. 12. & Baldus in l. Presbyteri, C. de sacrosanct. eccles. Vide D. Ioann. Franc. in præfato tractat. fol. 197. n. 24.

Officiali iniuste exequenti licite potest resisti, l. Prohibitum, C. de iure fisci, libr. 10. & Deuotum, C. meta. lib. 10. Idem enunciat D. Amedeus de Castello in tract. de Syndicat. fol. 114. n. 101.

Officiales & Magistratus de leuissima nētur culpa, l. Non simile & l. Magistratus, ff. de magist. conuenien. vt habet D. Cataldinus in Boncompaig. in tract. de Syndic. f. 115. n. 9.

Omissio.

Omissio est prætermissio boni debitiin dine ad legem diuinam vel humanam, vel proximum, D. Thom. 1. 2. q. 79. artic. 3.

Omissio seruandi vnum solum, reddit lectionem inualidam. Vide D. Pet. à Biatio tract. Director. Elect. fol. 217. cap. 27. num.

Omnia.

Omnia consonāt in virtuoso, vt allegat D. Ant. de Rosellis in tracta. de potestate Imperat. & Papæ, fol. 50 § De Pontificali, num. 5.

Omnia

Omnia à primo fundamẽto capienda sunt, l. 1. §. Sed cum prospeximus, C. de vete, iure enucleã. Vide D. Anton. de Rosellis in tract. de potestate Imperat. & Papæ, fol. 47. verso, §. Veriusq;, num. 2.

Omnia reguntur melius per vnum, c. In apibus 7. q. 1. vt testatur D. Anton. de Rosell. in tract. præfato, vbi de Monarchia agit, fol. 32. verso, n. 2.

Onus.

Onus mensuram capit ab honore, l. Sed si non seruus, ff. ad l. falcid. & l. Imperator, §. 1. ff. de legat. 2. Idem probat D. Rolandinus in tractatu de Flore testamentorum, fol. 194. verso, n. 8.

Onus rei transit cum ipsa re, c. Pastoralis, de deci. & c. Cum non sit, de pignor. ex literis. Plura vide apud D. Ioan. Calderinum, in tract. de interdictis, fol. 4. n. 31.

Opera.

Opera hominis attenduntur ex ante actis: ex gestis enim præteritæ vitæ præsentia metimur, vt l. Penultima, §. fi. C. de agen. in reb. hbt. 12. Ita tenet D. Guido à Susaria, in tract. de iudiciis, fol. 90. n. 34.

Opera tenebrarum ab hominibus abiicienda, ne cadat indignatio Dei super nos, vt ad Colos. 3. Vide plura apud D. Martinum de Arles in tractat. de superstitionibus, folio 151. verso, n. 108.

Operam dedisse videtur, qui culpam adhibuit. Vide D. Placentinum in tract. de Iudiciis, fol. 127. tit. 13. n. 3.

Opus.

In actionibus humanis minus creditur sermoni, quam operibus, Arist. 10 Ethic.

Opinio.

Opinio est actus intellectus declinantis in vnam partem contradictionis cum formidine alterius, D. Tho. 2. 2. q. 1. artic. 4.

Opinio communis non est sequenda vbi iudex nouit illam non bonam esse, l. 1. §. Sed neque, C. de vete. iure enucle. vt attestatur D. Tyadarus in tractat. de testib. fol. 106. n. 11.

Opinio communis totius populi plene probat, ponit Angel. in l. At quod natura, §. Cum me absente, ff. de negot. gest. & l. Proprietatis, C. de probat. plura vide apud D. Ioannem à Grassis, in tractat. Arboris iudiciorum, fol. 94. num. 1. §. Octauo.

Opinio vltimo relata videtur approbata, gloss. vulgata in l. Qui filium, §. Sabinus, ff. Ad Treb. Amplius vide apud D. Ioannem le Cirier, in tract. de Primogenitura, folio 162. num. 30.

Opinio Doctorum fundata testibus præualet cæteris, imo à communi Doctorum opinione non est recedendum, l. Si is qui. ff. de inoffic. testam. Totam hanc materiam vide expositam à D. Angelo Perusino, in tractatu de suitate, folio 116. n. 55.

Opinio communis, & non singularis, & peregrina aliquorum Doctorum tenenda est, Bald. in l. 2. in fin. ff. de Sena. Opinio magistralis in non diffinitis legibus pro lege seruanda est, & opinio mediocris & opinio probabilior & modernior sequenda est. Clementin. 1. de summa trinitate. Reliqua vide apud D. Cataldinum de Boncompaignis, in tract. de Syndicatu, fol. 126. verso, n. 35.

Opinio multorum doctorum excusat in foro conscientiæ, secundum Paulum de Ca. consilio 19. in col. Innocent. in c. Ne innitaris, de Consti. Licet opinio multorũ Doctorum nõ necessitet ad sententiandum, tamen facit ad præsumptionem pro sententia Doctores in c. Sicut, de re iudic. Idem annotat D. Lenauderius in tractat. de oneribus Doctorum, fol. 171. q. 40.

Opinionum error malam consuetudinem induxit, vt testatur D. Corsetus Siculus, in in tractat. de Trebellianica, fol. 197. §. Quarto, num. 2.

Oppositio.

Oppositio nulla partis de compensatione habet de necessitate fieri in iudicio, sed sufficit extra iudicium, quod debitor declarat se velle compensare, quo casu facta denunciatione creditori inducta est ipso iure com-

penſatio, & tolluntur obligationes, vt l. 2 C. quando proba. non eſt neceſſe, & l. Si quid à fideiuſſore, ff. de Compenſationibus. Prolixius vide totius negotii diſcuſſionē apud D. Tyndarum in tractatu, de Compenſatione, folio 186. num. 66.

Oratio.

Oratio eſt pia affectio mentis ad Deū petentis, D. Auguſt. & 4. Sententiarum diſtinct. 15. artic. 2.

Oratio eſt oris ratio, per quā minima cordis Deo manifeſtamus, D. Thom. 2. 2. q. 83. artic. 1.

Longe eſt Dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet, Prouerb. 15.

Melior enim eſt finis orationis, quam principium, Eccleſiaſt. 7.

Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei, Actuum 19.

Oratio paucis verbis res multiplices complectitur, D. Auguſt. in gloſſ. Matthæi 6.

Ieiunio paſſiones corporis, oratione peſtes mentis ſanandæ ſunt, D. Hieron. ſuper Marcum.

Sperare & orare ſolus motus eſt, quo homines cum Deo loqui videntur, Boetius lib. 5. de Conſola. Philoſoph.

Oratio tota redditur falſa, ſi aliquid falſi in ea reperitur, l. Si is qui ducenta. § Vtrum, ff. de reb. dub. & l. fina. ff. in ius voca. vt eant. Nam modicum fermēti totam maſſam corrumpit. Plura vide apud D. Iacobum de Arena, in tractatu Poſitionum, folio 58. verſo, num. 21.

Oratio indefinita æquipollet vniuerſali, l. Si plures, ff. de legat. 3. per Alexand. & Doct. in Rubrica, ff. Solu. matrim. & l. 1. §. Si quis ſimpliciter, ff. de verbo. obligat. & Baldus in l. C. Aſſeſſ. idem tenet Gand. in tract. malefic. in ſitu. de quæſt. & torment. in principio verbi Incipiamus. Plura vide apud D. Paulum Grillandum in tract. de Pœnis omnifariam coitus, fol. 227. verſo, n. 2.

Oratio eſt ſacrificium Domino in odorem ſuauitatis, Leuit. 2. e. Exod. 29 & Pſal. ait Pſal. 51. Dirigatur oratio mea ſicut in ſum in cōſpectu tuo. Oblationis 4. ſunt ſpecies, 1. in actum latriæ diuini cultus, & eſt ratio. Altera eſt oblatio fructuum. Tertia decimarum & primitiarum. Quarta, Voluntaria & vltronea de quibuslibet aliis reb. Earum expoſitiones vide apud D. Troilū Mantuetium, in tract. de oblationibus imaginariis, fol 179. num. 2. & 3.

Oratio publica fit verbis ab Eccleſia, vt docet gloſſ in Clement. 1. de Reliquiis & veneratione in verbo orationes ſuper 7. parte, vbi hoc dubitatur. Ita allegat D. Ioannes de Selua in tractatu de iureiurand. folio 216. §. Quarto num. 7.

Orator.

Orator viduitatis non poteſt eſſe, qui coniugia frequentauerit, c. Vna, in fin. diſtinct. 16. Sic caducit D. Anton. de Roſellis in tract. de Conciliis, fol. 105. verſo, n. 4.

Ordo.

Ordo eſt diſpoſitio parium, diſparium tribuens ſua cuique loca, D. Auguſt. De ciuitat. Dei.

Omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant in vobis. 1. Cor. 14.

Ordo ſacer eſt ſignaculum quo ſpiritualis poteſtas traditur ordinato ad officium. Magiſter Sententiarum, & Bonauentura 4. diſtinct 24.

Ordinate ad ordines accedendum eſt, Gregor. in Regiſtro, vbi quæ ad hoc ſacramentum pertinent cum aliis diffuſe explicantur.

Ordo in comitatu regio ſeruandus, finis & diſtinctio officiariorum ſecundum dignitates. de hoc ordine virorum multique plene tractat D. Nicolaus Boerius in ſua ctat. De ordine graduum vtriusque fori, 77. n. 3. 6. & 12. & 13.

Ordo iuris in notoriis non requiritur, uidentia, de accuſat. vide D. Barbatiam in tractat. de præſtantia Cardinalium, fo. 66. verſo, num. 18.

Ordo certus in diuinis officiis seruandus est. D. Augustin. in lib. de ordine. Archid. de consecratione, distinct. 2. c. in Christo, & adducit D. Ioannes à Lignano, in tract. de horis canonicis, fol. 162. num. 1.

Ordo iudicii in paradiso ortum habuit. Speculator in procœmio, § Cæterum, titu. de iudice delegato. Vbi dicit, Iustitiam colere summum bonum esse. & testis est huius D. Magister Rauaudus in tracta. Speculi iudicum, fol. 88. verso, num. 10.

Ordo, testimonium & accusatio regulariter pari passu incedunt, vt qui ab vno repellitur, etiam ab aliis tacite prohibitus censeatur, c. vltimo, iuncta glos. De testib. & cap. Ipsi apostoli. cum glos. 2. in principio & in medio. 2. q. 7. Plura vide apud Ioannem de Montaigne in tractat. de Bigamia, folio 191. numero 11.

Vbi ordinario remedio locus est cessat extraordinarium: & contra, deficiente remedio ordinario, ad extraordinarium recurritur.

Omnia facienda sunt ordine & mensura.

Multum refert quo quid ordine fiat.

Ordo in dignitatibus & honoribus gerendis seruandus est. l. Honor. § gerendorum, ff. de Munerib. & hono. & glos. in c. Pueri. 1. q. 1. & ibi Lucas de Penna. & in l. fin. de primicerio, C. li. 12. & C. de his qui spõte mu. pub. subeunt. Exabundanti hanc materiam perstringit D. Nicolaus Boerius in suo tracta. de ord. gra. vtriusq; fori, fol. 73. num. 6.

Ordo inuersus non vitiat, præposteratio non vitiat. vt sequitur Salicetus. Paulus de Castro. & moderni: quia leuis solennitas non solet vitiare, l. 1. circa finem, ff. de ventre inspicien. & sic eleganter declaratur à D. Baldo in l. Licet, de procurato. Quod ordo vt prius iuret actor, quam reus, non est necessarius, sic astruit D. Francis. Curtius in tract. de iureiurando, fol. 9. num. 16.

Ordo iudiciarius pactis priuatorum tolli non potest, & sic ius publicum, l. Ius publicum, ff. de pact. sic affirmat, D. Francis. Curtius, in tracta. de Sequestris, fol. 7. num. 75.

Ordo rerum in virtutum actiuarum actionibus attendendus est, nõ solum secundum naturas ipsarum rerum, sed etiam secundum earum motus. Ordo motus consideratur secũdum propriam rationem, vt est motus localis: vel secundum ordinem mobilium, & sic motus cæli prior est motu corporum elementarium. & idem ait D. Paulus Grillandus largius in tractatu De Sortilegiis, folio 208. num. 17.

Ordo in electione per scrutinium attendi debet, vt & in confirmatione. sic tenent Ioannes Andreas & Panorm. in c. Quia propter, §. Electiones, de electio. De materia ordinis vide Barto in l. Moribus, §. Prius, column. 2. ff. de vulga. & pupilla. substitu. vbi triplicem ponit ordinem. primum rei, quo ad hoc quod aliquando in esse producatur: secundũ temporis, quo res vna aliam precedit. Tertium scripturæ vel locutionis. & hoc bifariam. vt sit ordo vel necessitatis vel voluntatis. Omissio ordinis necessitatis vitiat actum. vt in l. Prolatam. C. de senten. & interlocut. omnium iudi. & glos. ibi, quæ sint ordinis iudic. Omissio ordinis voluntatis si sit modici præiudicii, non vitiat actum: sed si est magni præiudicii, tunc vitiat actum. vt in l. Cum hi. §. Si prætor, ff. de transact. Vberrime expositam vide hanc materiam apud D. Feli. in c. Cum dilecta, column. 3. 4. & 5. & D. Petr. à Biaxio in tracta. Directorii Electionum, fol. 220. cap. 38. num. 1. 2. & 4.

Ordo præuertitur si fideiussor conuenitur prius, quam principalis. quia debet præmitti causa agitanda cum principali reo, antequã agitatur causa cum fideiussore. talis peruersio habet vitiare processum, nisi opponatur exceptio. Simile est si conueniatur hypothecaria non prius discusso reo principali. atque ita ratiocinatur D. Lanfrancus ab Ariadno, in tractatu de interlo. & appella. folio 215. numero 30.

Ordo est incipere à genere, fa. glos. quę plura similia adducit in Rubrica, de Regulis iu-

I

ris, in 6. in principio, ibi si quęratur. Ita annotat D. Franciscus Balbus in tracta. de præscriptionib. fo. 213. §. Tractaturus, num. 4.

Ordines iudiciarii inuenti sunt ad indagãdam veritatem, qua inuenta omitti possunt. probatur hæc sententia à D. Anto. de Butrio in tract. de notorio, fol. 174. num. 16.

Ordinarius.

Ordinarius plus habet in concessione, quã patronus in præsentatione, c. Dilectus, ext. de de offic. lega. & c. Cũ dilectus, ext. de iure patro. sic alllegat D. Bartholomæus Brixiensis, in tracta. quæstionum Dominicalium, folio 37. q. 3. num. 4.

Ordinarius quilibet ex officio de fama subditorum inquirere potest, & infamia reperta de crimine, c. 1. de offic. ord. & c. Irrefragabili, eodem titu. & c. sicut olim. de accu. & c. Vno. ver. quod etiam, vt eccle. beneficia sine di. cõfir. & c. Placuit, 10. q. 1. Præterea potest legi hęc sententia vberius apud D. Bonicontũ in tract. de accusa. & inquisit.

Ordinarius cui delegatur causa, salarium accipere non potest. licet secus si sit delegatus simpliciter, Guilielmus & Albertus in l. Diem functo, ff. de offic. assess. notatur in cap. Statum, de rescript. lib. 6. & D. Martinus Laudensis scribit hanc materiam, in tractatu De officialibus Dominorum, folio 120. quæstio 147.

Ordinatio.

Ordinatio cursus monetæ subditos non ligat, nec præiudicat nisi fuit obseruata, sciente & patiente principe. vt est glos. ordinaria, in c. 1. in verb. Frangere, ad finem, de treuga & pace. Amplius de hac materia vide D. Martinum Laudensem in tracta. de monetis, fol. 5. num. 23.

Ordinationi Dei resistit, qui Imperatori resistit, c. Qui resistit, 11. q. 3. sic exarat D. Ant. de Rosellis, in tractatu de Conciliis, fol. 125. §. 3. num. 4.

Ordinabile.

Ordinabile destruitur si ordo destruatur, l. Tria prædia, ff. de serui. rusti. prædi. & ad destructionem antecedentis sequitur destructio cõsequentis, l. 1. §. huius rei, ff. offic. eius cui manda. est iurisd. sic scribit D. Ioa. Feral. in tracta. de iure & priuilegiis regni Francorum, fol. 140. num. 46.

Origo.

Origo ipsa domicilio priuilegiatior esse creditur, l. Libertus, §. Præscriptio. ff. ad Municipales. Breuiter attingit hanc rem Dom. Petr. Antibolus in tractat. de Municip. folio 12. num. 14.

Origo paterna per accidens repudiari non potest. & ille qui eam non habet, non potest per accidens acquirere. vt l. Assumptio, in principio, ff. ad municipales. Nam natura per accidens non amittitur, § fi. Insti. de legitima agnato. tute. Accidẽs enim naturæ præposteratur, l. Qui habet, §. 1. ff. de tute. Hic cõsentit D. Petr. Antibolus in tracta. de Municip. fol. 12. num. 4.

Ornatus.

Ornatus, munditiæ acquisitæ delitiæ si conueniunt Christiano, vt nec affectatæ sordes, D. Hiero. in epistola 84.

P

Paciscí.

Pãciscens cum parte, vel pecunia compensne se accuset, infamiam non euadet, l. Imperatores, ff. de Pollicita. & l. Quoniam ff. de his qui notan. infa. & l. Finali ff. ad Trebil. & l. Fallaciter, & l. finali, C. de abolit. Meliorem expositionem facit D. Paulus Grillandus in tracta. de Relaxatione carcerationis, fol. 233. num. 10.

Pactum.

Pactum vel pactio vel placitum vel consensus duorum vel plurium in idem est, l. 1. ff. de pact.

Pacta & conuentiones seruãdæ sunt. Nam pacta & cõuentiones dant legẽ contractui, l. 1. §. Si conuenerit, ff. depositi, & c. Per vestras, de donatio. inter vir. & vxo. & multis aliis

argumẽtis Hostiensis id nititur probare. vt habet D. Ambrosius de Vignate in tracta. de vsuris, fo.170. verso,num. 167.

Pactum nudum vestitum legis auxilio vestit aliud pactum nudum incõtinenti appositum: quod est notabile, l. Quoties, ff. solu. matri.& l Ab exactione, C.do promiss. Prolixe quære hanc materiam apud D. Bald. Nouellum in tracta. de dote, folio 8. verso, num. 8.& 9.

Pactum legis commissoriæ est odiosum; quia in fraudem vsurarũ adiectum esse præsumitur. ideo in pignoribus reprobatur, l Emilius. ff. de minorib. sic annotat D. Fabianus de Monte in tracta. de emptione & venditione, fol.154. num.14.

Pactum, cõsuetudo,& prescriptio equiparãtur, Bald. in l.1. C. de serui. & aqua. Id paucis restringit D. Matth. ab Afflictis in tractat. de iure protomiseos. fol.144. num.8.

Pactum de iniuriis illatis includit in se pacem & concordiam. Ideo dicit Angel. l.1. in verb. Pactum, ff. de pact satisfactum esse statuto requirenti pacem & cõcordiam vt bannitus rebanniatur vel accusatus nõ puniatur. Hoc inculcat D. Corsetus Siculus in tract. de priuilegiis pacis, fol.99. verso, num.15.

Pactum geminatum de non petendo tollit obligationem ipso iure, sed simplex tollitur per exceptionem. Angel. Paulus de Castro. & Docto. in l. legitima. ff de pact. sicut refert D. Corsetus Siculus in tracta. de verbis geminatis, fo.93. num.19.

Pactum cõtractui nominato & vestito cohærens illi legem dare censetur & eidem inesse. vt Iacobus de Rauenna, & alii vltramõtani & alii viri illustres voluerunt. quemadmodũ est legere apud D. Ioa. Baptist. Caccialupũ in tract. de pact. f.216 n.21.& 25.

Pactum est duorum vel plurium in idem tacitus cõsensus, l 1. ff. de pact. & l. Placitum, ff. de pollicit. quẽadmodũ docet D. Ioa. Caccialupus in tract. de pact. f.213. q.1 num.1.

Pactum in dubiis semper præsumitur personale, nisi contrariũ probetur, l. Tale pactũ, ff. de pact. & c. Iuregentiũ, §. Pactorũ. de pact. sic enarrat D. Bart. Brixiens. in tract. de quæstionibus Dominicalibus, f.57. q.50. n.4.

Pacti nudi geminatio actionem producit, secundum Ludo. Rom in l. Si vero, §. de viro in 13. casu. in 31. fal. ff solut. matrimonio, sic adstruit D Corsetus Siculus in tract. De verbis geminatis, fol.93. num.21.

Pactum de petendo prodest ad replicationem, l. Si vnus, § Pactus ne peteret, ff. de pact. sic breuiter percurrit D. Baldus de Vbaldis in tract. de Pactis. fol.168. num.3.

Pactum inter partes ne appelletur nõ valet appellatio, c. Si autem, 2 q 6 & D. Ioannes Monachus in tracta. Defensorii iuris, fol. 68. §. quoniam, num.7. hoc affirmat.

Pactum generale humanæ societatis est regibus obtemperare, c. Quæ contra mores, 8. distinct. & c. in summa, dist.93. & cap. Qui culpatur, & D. Hiero ait Principibus & potestatibus fidem & reuerentiam seruare oportet, quam qui non exhibuerit præmia apud Deum habere non poterit, c. Regum, 23 q.5. & c Sicut apud carnales, 23 q.5. & l finali, C. de exacto. tribut. lib 10. De pœna inobedientium diuersa iura statuuntur. Rem hanc abunde docet D Ioa Feraldus in tract. de iurib. & priuilegiis regni Francorum, f.238. n.26.

Pactum tacitum prodest ad actionẽ producendã, l. Queritur, §. Qui impleto, ff. locati, & l Solutum, §. Solutã, ff. de pignora. actio. vt percurrit D Ioa. Campesius, in tract. de dote fol.119. q.117. num.2

Pactum de retro vendendo est de per se licitum, l 1 & 2. C. de pact. inter empt. & vend. & glos. in c Ad nostram, ext. de empt. & venditio. Reliqua vide apud D. Ambros. de Vignate in tracta de vsuris, f.167. verso, nu.111.

Pactũ personale emptori prodest, l Si tibi, §. pactũ, C. de pact sic ponit D. Ioa. le Cirier in tract de primogenitura, f.186. q 1. num.7.

Pactũ facilius tollitur, quã ius cõmune, l. Eius militis, §. militia missus, ff. de testa. mili. legitur hęc sentẽtia apud præfatũ D. Ioan. le Cirier in eodẽ tract. q.8. n.20. f.191. verso.

Pactum in præiudicium libertatis adiectũ non valet, l. 1. §. Quæ onerandæ, ff. quarum rerum act. non datur, & l. Si filio, §. Totiens, ff. eod. tit. & l. Quæ onerandæ, ff. operis liber. & l. Si quam, in fine, C. de operis lib. sic tenet D. Petr. Antibolus in tract. de muneribus, fol. 38. verso, num. 166.

Pactum cum vno, alteri nocere non debet, nec libertati alterius etiamsi mater sit paciscens, l. Transactione mattis, C. de transactionibus, & l. 1. C. de liber. causa, & l. 3. §. Sed an. ff. de iureiurand. Per huiusmodi pactum inducitur quidam seruitutis modus, ergo pactum non valet in præiudicium hominum, vt pluribus demonstrat D. Pet. Antibolus, in tractat. de Muneribus, fol. 40. n. 182.

Pactum potest quilibet adiicere in traditione rei suæ, c. Verum, ext. de conditio. appos. & c. Eleuterius, 18. q. 2. & sic de his sententiam depromit D. Pet. Antibolus in prædicto tractatu, fol. 23. num. 45.

Pacta non seruans graui subiacet peccato, imo mortali, vt c. Prædicandum, 22. q. 2. Nec dominus facit differentiam inter simplicem loquelam & iuramentum, c. Iuramenti, 22. q. 5. & Dauid ait, Quę procedũt de labiis meis non faciam irrita, sic patet quod pacta obtinent suam firmitatem, c. 1. §. Item sacramenta, de pact. iur. fir. in vsib. feud. sic hæc coniungit D. Anton. Corsetus in tractat. de iureiurando, fol. 232. num. 76.

Pactum cum certis personis vel vna persona factum, aliis non præiudicat, l. Si vnus, §. ante omnia. ff. de pact. Breuiter id annotat D. Pet. Antibolus in tract. de Muneribus, fol. 26. num. 68.

Pacta conformia iuxta cõsuetudinem seruanda sunt. Hanc sententiæ vim plenius extendit D. Angelus de Periglis, in tract. societatum, fol. 56. num. 7.

Pacta & conuentiones ex sua parte nõ seruanti per aduersarium in fauorem etiam non debent seruari, etiam si velit soluere pœnam & stare contractui, in quo esset apposita clausula, rato manente contractu, l. Qui fidem, ff. de transactio. diffuse adhuc hæc causa exponitur per D. Ioa. Baptistam in tract. de transact. fol. 193. q. 14. num. 3.

Pacta semper ad æquitatem & æqualitatem arbitrio boni viri sunt reducenda, l. In proposita, ff. pro socio, sic nos erudit D. Ambrosius de Vignate, in tract. de Vsuris, fol. 71. num. 189.

Panis.

Panem gerens pro vita puniri non debet, secus si pro gustu, id est pro monstra, l. 1. & ibi Bald. & Salic. C. Quæ res exportari possunt, vbi loquitur de eo qui portat vinum in lagena, stante statuto pœnali contra extrahentem bladum aut frumentum causa necessitatis suæ non punitur, vt Ioannes de Porcellinis in §. Si quis ad opus, ff de legat. 1. in fi sic allegat D. Bertachi. in tract. de gabellis & vectigalib. fol. 69. verso, n. 2.

Papa.

Papa pater pauperum dicitur, & horũ causa ad eum principaliter spectat. c. Nihil, ext. de præscript. Huius meminit D. Hugo in tract. de offic. 4. Prælatorum, fol. 28. §. Commissæ, num. 1.

Papa vel Imperator potest reuocare sententiam definitiuam. & hoc speciale est in vtroque, c. Cum literis, de in integrum restitut. notatur in l. Prima, Cod. Sentent. rescin. non posse. Ita docet D. Martinus Laudensis in tract. de principibus, fol. 110 q 389.

Papæ curia est communis forus, quia vbi Papa, ibi Roma, Innocent. in c. Expositi, & dilat.

Papa habet vtrumque gladium pro defensione fidei, & ecclesiæ, can. Omnes, 22. dist.

Papa licet sit hæreticus, non desinit esse Papa, si est paratus corrigi, c. Nunc autem dist. 27. & ibi glos.

Papa non potest legitimare filium Regis Atragonum in præiudicium fratris qui debet succedere in feudo, Germi. in c. Grandi de supplen. negli. prælato. lib. 6.

Papa potest statuere laicis Imperatore ratificante

tificante, c. Ad abolendum, de hæretic.

Papa dat curatores Regibus inutilibus ad gerendam rempublicam, c. Grandi, de supplen. negligen. prælato, & Papa supplet defectum Regis vacante regno, c. Cum inter vniuersales, de Elect. Vide Specul. in tit. de lega. §. Nunc ostendendum. Et de potestate Papæ Baldus in l. Rescripta, C. de precib. Imperator. offeren.

Papa est maior in administratione quam Diuus Paulus, Innocent. in c. Super eo, de Bigamia.

Papa non potest deponi propter insufficientiam vel negligentiam, licet alii sic, glos. in c. 1. de Renuncia. lib. 6.

Papæ obediendum est præ omnibus. Innoc. in can. Comparati, de appel. Nisi contra Deum vel vbi timetur maximum scãdalum, vel nisi contra vniuersale statutum ecclesiæ, nisi ex causa manifesta. vt Innoc. in c. Irrequisitione, de sentẽt. excommuni & in c. Quanto, de Consuetud. & c. Proposuit, de concess. præbend.

Papa cognoscit de hæresi Papæ mortui, sed Concilium cognoscit de hæresi Papæ viuentis, Archid. in c. Fidei, de hæret. lib. 6.

Papa hæreticus non est Papa, quia hæresis priuat dignitate, c. 2. 23. q. 1. & c. Conueni-entibus, 1. q. 7.

Papa sine causa non potest remittere iuramentum, Innocent. in c. 2. de renunciat. nisi in casibus in quibus authoritas eius est accepta, & not. in glos. in c. Quanto, de iure iurand.

Papa vel Imperator est iudex in causa propria, l. & hoc Tiberius, ff. de hæredib. instituend.

Neq; Papa neq; Princeps debet permittere ludos inhonestos, l. 1. C. Mãda. lib. 11.

Papa à nullo pender. Sicut sol se habet in planetis, ita papa in ecclesiis, Bald. in c. Bonę, 2. De elect. & C. de postu. prælat. & in proœmio Decretalium. Has sententias & similes colligere licet ex D. Mart. Laud. tra de Principib. quærere qui velit, potest ad illũ recurrere.

Papa quod semel approbauit, amplius reprobare non potest, c. In istis, in gloss. 4. distinct. & c. Dilectissimi, 8 q. 2. & c. Horrendus, 32. q. 5. & l. Ab arbitrio, ff. Qui satisdar. cogunt. Plenius vide excussum hoc thema apud Cataldinum, in tract. de potestate Papæ, fol. 89. verso, num. 9.

Papa omnia potest, quia eius motus proprius est omnium optimus artifex, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & quæ sunt de iure naturali, & Diuino voluit ac reuoluit, vt patet in matrimonio, & c. 1 de voto, lib. 6. in quo personas inhabiles facit habiles, & c. 1. de sponsal. & c. Non debet, de consang. & affin. vt hoc plenius Doct. ostendunt, maxime Guiliel. de Mõte Lauduno, in Cle. Si Romanus Pontifex, & c. Proposuit, de concess. præbend. Annotat omnia hæc D. Anton. de Rosellis, in tractatu de Conciliis, fol. 86. numero 7.

Papa & Imperator sunt virtutes graduum: Nam possunt dispensare de gradibus & legitimare, c. Ex tenore. Qui filii sint legit. Hanc materiam exponit D. Anton. de Rosellis, in tractatu de legitimatione, fol. 94. num. 15. & 16. & 25.

Papa est canon animatus in terris, can. Ipsi sunt, 9. q. 3. Nec tamen concedit priuilegium in alterius iacturam, c. Nunc vero, 9. q. 3. & c. Cum olim, extr. dẽ consuetud. sic Imperator est lex animata in terris. Non tamen facit aliquid in præiudicium alterius, l. Nec auus, C. de emancipa. nec ius in præiudicium alterius debet quicquam concedere, quia introductũ fauore alicuius non debet trahi ad iniquum compendium, l. Quod fauore, Cod. de legat. Pulchre hæc tradit D. Barthol. Brixiensis in in tractatu Quæstionum dominicalium, fol. 58. q. 55. num 3.

Papam facere non decet quicquid eidem licet, quia in omni re ponderandum est quid deceat & expediat, non quid liceat, c. Magnę, de vot. & voti redempt. & ibi Doct. & Martin. Laudens. in tract. de Principibus, fol. 114. q. 547.

Papa mortuum nobilitare potest, & dare illi gradum militiæ, notat D. Abbas, in c. A nobis, colum. 2. super gloss. in verbo relaxatū, de senten. excommunica. Bart. in l. 1. C. de dignitat. lib. 12. Illud enim non est contra ius diuinum, & honor corpori attribuitur, sed si animæ attribueretur vt doctorate, non posset fieri post mortem, vt notat idem D. Abbas loco prælegato. & D. Ioan. de Selua in tract. de iureiurand. fol. 225. verso, n. 87.

Papa potest facere, vt non factum pro facto habeatur, c. Is qui, de sponsa. & matrim. hæc & similia recenset D. Ioannes de Selua. in tractat. de iureiurando, fol. 225. n. 85.

Papa mendacium iocosum non potest facere, quod sit peccatum mortale, licèt possit præcipere, ne fiat mendacium iocosum, vt not. Franciscus de Mayrone, in 4. Sentent. distinct. 19. legitur hæc quoque sententia apud D. Ioannem de Selua in tractat. de iureiurando, fol. 224. num. 45.

Papa in pectoris scrinio gerere dicitur omnia iura, de dispensationibus loquentia, sic adducit D. M. Rauaudus in tract. Speculi iudicum, fol. 9. n 63.

Parens.

Honora patrem & matrem, Exod. 20 & 21. Leuit. 19. 20. Deuter. 4. & 21. & 27. Tobiæ 4. Prouerb. 19. 20. Eccles. 3. Paul. ad Ephes.

Parētib. atq; patronis semper debet honor impendi cum naturali ratione. honesta enim & sancta semper patētes patroniq; debet persona videri, l. 1. & 2. C. de litisconteſt. vt habet D. Placent. in tract. de iudic. fol. 128. tit. 5. n. 3.

Parentum vitia filiis virtutem quærentib. ruborem incutere non debent, vt ait D. Hieron. quod est trāslatum in c. Dominus noster Iesus Christus voluit non solùm de alienigenis commixtionibus, sed etiam de adulteris nasci, nobis magnam fiduciam præstans vt qualicunq; modo nascamur. dum tamen vestigia eius imitemur, & ab ipsius corpore non separemur, id atteſtatur D. Ioann. Lupus, in tra. de matrim. & legitimatione. f. 106. n. 30.

Par.

Par in parem nō habet potestatem vel imperium, vt pulchre demonstrat Bart. in l. Ambitiosa, de decre. ab ordi faciend. sic refert Ioan. Baptista Caccialupus in tract. de potestatibus, fol. 208. n. 58. & dicit Bald. quod vnus Dominus non potest punire alium, & idem Bart. in l. Inter tutores, ff. de administra. & Lucas de Penna l. Nihil C. de Palat. sacrar. lib. 12. sic exponit D. Nicolaus Boerius in tractat. de custodia clauium, fol. 22 pa. 3.

Pariter.

Pariter in eadem vnanimitate non omnes mouentur, hoc demonstrat D. Laurentius Rodulphis, in tractatu de Vsuris, fol. 149 verso, num. 31.

Parietes.

Parietes dicuntur dealbati, qui carent fortitudine animi. Hanc sententiam effert M. Rauaudus in tracta. Speculi iudicum, fol. 88. verso, num. 15.

Parlamentum.

Parlamenta sunt stabilia & mortalia momento. Nam firmum dignius est quam infirmum, stabile quam instabile, constans quam lene: vt Institut. de iustit. & iure princip. & l. Iustitia, in exordio, ff. de iustit. tit. Sic copiosius arguit D. Ioannes Mogus in tractat. de Parlamentis, fol. 82. verso, docundo facit, num. 1.

Parochia.

Parochia quælibet ex Episcopi potestate regi debet. c. Regem, 10 q. 1. & c. 2. & c. quęq;, 9 q. 3. sic affirmat D. Ioan. Bap. Caccialupus, in tract. de vnionib. fol. 208. a.

Pars.

Pars censetur turpis, quæ suo toto aliena uenit, c. Quæ contra mores, 8. distinct. Ali, de spons. duo, & alibi legitur. Quę se non conformat moribus aliorum, ne superstitiosus, & intemperatus, vt Augustinus ait in lib. de doctrin. Christiana, & in c. distinct. ita ratiocinatur D. Albertus & alii rariis in tract. de horis canonicis, f. 31. a.

Pars & ordō partium non debet cō-

sot suo toto. Nam partes & ordo partiũ sunt ad totum tãquam ad finem, qui finis melior est ipsis partib. ordinatis ad finem, vt ait Philosophus 1. Ethic & quemadmodum omnes prædictæ partes humani generis melius respondent ad totum ipsum humanum genus, semper regendo per vnum: sic ipsum totum humanum genus, quod est pars creaturarum Dei, debet melius respõdere ad suum totum, quod est Deus, se etiam regendo per vnum. Hactenus D. Anton. de Rosellis, in tractatu de potestate Imperatoris & Papæ, folio 51 §. Docetur, num. 5.

Pars benignior in dubiis tenenda est, l. Benignius, ff. de legi. id perstringit D. Ioannes le Citier, in tractat. de Primogenitura, folio 389. num. 12.

Parti non permittitur, quod iudici denegatur, respice glosam super constitutione regni, super Rubrica de iniuriis nobilium personarum, quæ dum loquitur de militib. discernit factum iudicis, l. penult. & ibi Baldus, C. de pignora. actio. cum similibus. ita hoc tradit D. Ioannes Baptista Caccialupus, in tractatu de debitore suspecto & fugitiuo, fol. 226. num 20.

Partem fundi intrans totum fundum intrare videtur, de acquirenda possessione libr. 6. in principio sic allegat D. Antonius de Rosellis, in tract. de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 46. n. 19.

Particeps.

Participes, & conscii criminis, admittuntur in casu delationis fauore fidei ad testimonium, vt c. fidei, de hæretic. in 6. sed in casu delationis de ludo dæmonum non admittitur, quia fere illuduntur & decipiuntur, vnde contra alios non faciunt fidem nec iudicium ad inquirendum, & contra si fiat male proceditur, quia per deceptos alios decipere gestiũt, c. Qui sine saluatore, 16. q. 2. id pertractat D. Ioannes Franciscus Ponzinibius in tractat. de Lamiis, fol. 119. verso n. 65.

Partus.

Partus quo ad hominis statum, ventrẽ sequitur sc. libertatis, vel seruitutis, vt si mater sit libera, partus quoq; sit liber, vel si mater sit ancilla partus quoq; sit seruus, vt Institut. de ingenuis, in principio, C. de rei vendic l. Partum, tunc partus ventrem & matris conditionem sequitur, secundum Pet. de Bella pertica, sic in medium adducit D. Pet. Antibolus in tract. de munerib. fol. 12. n. 9.

Partus in vtero non venit appellatione hominum in statuto, secundum Baldum in l. Cum in veteres, C. de fideicommiss. libero. Ratio est, quia partus dum est in vtero, dicitur persona incerta, secundum Baldum in Rubrica C. ad Treb. ideo non est in consideratione, maxime in odiosis, secus in fauorabilibus. vt dicitur in q. capiente lupam prægnantem admisso ad præmium per statutũ, quod est verũ siue agatur de fauore testamẽti, siue de fauore contractus fauorabilis, secundum Bald. in l. fin. C. de suis & legit. Ideo Bald. in l 3. C. ad Tertul. dicit quod causa partus in vtero fauorabilior est causa nati. & no quod partus cedit ex titulo ex quo cedit mater vel venter, l. Non quocunq;. §. Iulia. & ibi Bart. de legat. 1. & l. Si quod ex Pamphila. §. 1. & ibi Bart. de legat. 2. Nec dicitur partus pars rei dum est in vtero, nec facit rem pretiosiorẽ, sicut faciunt fructus pendentes, casus est singularis secundum Bart. in l. In lege falcidia placuit, ff. ad l. Falcid. Hucusq; D. Bertach. in tractat. de gabellis seu vectigalibus, folio 69. verso, numero 7.

Passio.

Passio non fit à naturæ affuetis, vel ab assuetis non fit passio vt refert D. Iacob. à Canibus in tractatu executionum vltimarum voluntatum, fol. 136. num. 10.

Pastor.

Pastor non excusatur, quod lupus oues cõederit, c. Quamuis, & ibi bona gloss. Innoc. & Doct de Regul iuris in antiquis, & c. Tres personas, 23. quæst. 4. sic habet D. Nicolaus Boerius in tract. de Custodia clauium, folio 218. num. 13.

Pastores exemplo gregi esse non debent,

ad hoc hortatur D. Paulus, Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate, 1. Timoth. 4. & sic inquit D. Hugo in tractat. de Officio 4. prælatorum, fol. 39. §. Iam nunc, n. 3.

Pater.

Patris & filii eadem vox censetur, & econuerso, §. Ei, & §. Post mortem, Institut. de inutilib. stipulationib. & l. fi. C. de Impube. & aliis substitut. & vbi est vnus, ibi alter esse videtur, l. Cum scimus, C. de agricol. & censit. lib. 11. Plura vide apud D. Nepotem à Montalbano in tract. Exceptionum, fol. 174. numero 25.

Pater inter filios æquiparatur militi, vt & in eo sufficiat si testetur ex iuregentium, D. Vdalricus Zasius luculenter hoc citat in tract. de substitutionib. fol 93. n. 4.

Patria.

Patria potestas per religionis ingressum soluitur, l. Si ex causa, §. Pap. ff de minorib. & §. Cum, Institut Quib. mod. ius patrię potestat. soluitur. Et Auth. Verum, & Authent. Sed dignitas, C. de episc. & cleric. sic habet D. Pet. Antibolus, in tract. de Muneribus, folio 15. verso, num. 14.

Fumus patriæ dulcis est.

Patria sua cuique dulcissima, l. Qui habebit, in gloss. ff. de legib. & Oldendorpius in locis communibus.

A subsidio & constitutione murorum patriæ nemo se potest excusare.

Felix patria vbi sic Princeps abundat diuitiis ne ad obliquum regimen reipublicæ subsit miseriæ.

Iura & cõmoda patriæ seruanda sunt. Impune in defensione patriæ licet filio occidere patrem, si inuadat illam, vt & patri filium, l. Minime.

Non dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat Fumum de patriis posse videre focis, Ouid. 1. de Pont. Elegia 4.

Patrimonium.

Patrimonium habentes omnes tenentur ad collectam, l Rescriptum, ff. de Muneribus & honorib. sic infert D. Guilielmus Benedictus in tract de Vsuris, fol. 15. n. 14.

Patrocinium.

Patrocinium si præsto, rem meam periclitari facio mihi prejudicium, c. Ex literis, de transactionib. c. Ex ore, extra, de his quæ fiunt a maiore parte, c. Cum Adrianus, 63. distinct. l. Vltima, ff de inoffici. testam. Hæc legitur apud D. Damasum in tract. de Brocardis discussa ex vtraque parte, fol 139. n. 30.

Patronus.

Patronus debet actualiter præsentare, quod multis exponit D. Paulus de Citadinis in tractat. de iure patronatus, fol. 53. verso, n. 37.

Patientia.

Patientia est virtus æquanimiter portans impetum contumeliarum & omnis aduersitatis, Cic. in Rhet.

Patientia læsa sæpius fit furor.

Patientia est voluntaria & diuturna rerum arduarum perpessio, causa honestatis & vtilitatis, Idem.

Patientia vincit potentiam: Patientia vincit omnia.

Patientia est æquanimis tolerantia iniuriæ in se & suos, vt §. 1. 23 q. 1.

Melior est patiens viro forti, Prouerb. 16.

Doctrina viri per patientiam noscitur, & gloria eius est iniqua prętergredi, Prouerb. 19.

Patientia lenietur Princeps & lingua mollis confringet duritiem, Prouerb. 25.

Melior est patiens arrogante, Eccles. 7.

Patientia superioris in inquisibilibus sui principis priuilegio gestum non iuuat, vt tenet D. Dominicus de sancto Gemi. in c. 2. de præbend. in 6. in antepenultima colum. vbi infert quod quantumcũq; papa toleret, quod decimæ per laicos non soluantur, non tamen videtur posse per laicos quęri ius non soluendi decimas, quod perpetuo tenendũ esset, dicit D. Bertachi. in suo tractatu de Gabellis seu vectigalibus, fol. 57. n. 12.

Patientia aliquando pro traditione habetur,

tur, l. Si ego, § Si de vsufructu, ff. de publica. Ita allegat D. Placentinus in tract. de rerum venditionibus, fol. 110. titu. 5. num. 4.

Patientia includit in se necessario scientiã, l. Quoties, ff. de serui. titulo generali. & patientia facit præsumi mandatum. l. Qui patitur, ff. manda. Plura de hac materia licet discere apud D. Ioannem Franciscum Balbum, in tracta. de Præscriptionibus, fol. 221 num. 30. & paulo ante apud eundem legitur, quod licet ex patientia longi temporis cum præstatione vel sine, aliquãdo insurgat præsumptio iuxta prædicta: debet tamen allegari, id quod præsumitur ex tempore, vt titulus vel consensus. aliàs non resultat præsumptio ex eo, quod fuit allegatum, licèt extrema probentur. ex quibus insurgit secundum Paulũ de Castro in l. Si filius per legẽ si adulterium cum incestu. § Idem Pollioni. ff de adulterio. Plures allegationes licet cernere apud D. Ioannem Franciscum Balbum, in tractat. de præscript. fol. 221. num. 19.

Pauper.

Pauper non semper luit in corpore, quod non habet in ære. Nam si Martinus pauper adeo, vt codicẽ nec reddere, nec soluere possit, ipse nõ luet in corpore: quia hoc iure cautum non inuenitur. sed si condemnatus in pœnam, 15. librarum Turonensiũ & præ paupertate inficietur, tunc luet in corpore, l. 1. §. Generaliter, ff. de pœnis. iuxta id quod notatur de simili inficiatione, § ex maleficiis, ver. Item mixta Institu. de ac. Non tamen esset idem in pœna, quæ ex promissione hominis debetur, cum lege cautum non sit, sed sufficit tunc debitori quod cedit bonis. Ita adstruit D. Hermannus de Bare. in suo tractat. de formandis libellis, f 158. libello 62. n. 3.

Pauperes effecti diuites de facili tyrannizant. Egidius Romanus ait mores nuper dictatorum vt plurimum peiores esse minorib. eorum, qui fuerunt diuites ab antiquo. sic mores nuper potentum & nuper eleuatorũ per adeptionem ciuilis potentię peiores sunt moribus aliorum. pro quo adduco aureum textum in c. negociatorem clericum, 88. dist. vbi dicitur negociatorem clericum, & ex inope diuitem, & ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. & est vna de abusionib. sæculi duodecim. quas refert D. Cyprianus & glos. in Clement. Ne in agro, §. Quia vero, in verbo. Curias principum. de statu rogu. & subdit Egidius quod tales nesciũt ferre fortunas. & nuper exaltatum esse in regem, est quasi quædam ineruditio regiæ dignitatis. tales vt plurimum Tyranni sunt. & inflati corde inerudite regnant. Plura vide consequenter apud D. Ioannem le Citier in tracta. de Primogenitura, fo. 183. n. 12.

Pauperum cibos vorare sacrilegium est, c. Si quis propter 1 q 2. sic ratiocinatur D. Barbatia, in tracta. de prestantia cardinalium dicens grauiter hos peccare, quando proprias facultates conseruant, & cibos pauperum capiunt. fol. 54. n. 2. & 3.

Paupertas.

Paupertas, vel inopia est defectus multorum necessariorum ad vitam, sed nõ omniũ, & vna ex coacta necessitate: altera ex voluntate, Diuus Thom. contra gentiles, 2. c. 134.

Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius, Prouerb. 17.

Nouerca est disciplinę egestas. Boet. de cõsolatione Philosophiæ.

Magnæ diuitiæ sunt lege naturæ compositæ paupertas. Seneca 4.

Paupertas & obedientia interueniunt in solẽnitate voti. constat ex verbis D. Antonii de Rosellis in tractat. de Conciliis, folio 101. verso n. 14.

Paupertas non tollit libertatem voluntatis, nec seruitus, c. In principio, 15. quæst. 1. & c. Palea sed pensandum, 61. distinct. & c. Nabugodonosor 23. q. 4. Pleniorem probationem huius pandit D. Ioa. à Lignano, in tract. de Amicitia, fol. 11. verso, §. vlto. n. 4.

Paupertas sine culpa veniẽs excusat à periurio, si in tempore permisso non potest sa-

tisfacere. vt nota. in c. Breui, & in c. querelam. de iureiuran. & notat Baldus in c. 1. de no. for. fidcli. & in c. 2. §. Porro, quam sit iusta cauſſa benef. amit. & in c. licet. Si de feud. fuer. controuerſia, & in c. vnico. de alie. paterni feudi. ſic diſtinguit Dom. Matthęus ab Afflictis, in tracta. Protomiſeos, fol. 149 n. 16. Vbi dicit, quod neceſſitas nō habet legem, l. 1. ff. de offic. conſulis. Neceſſitas furari facit licitum, c. diſcipulis Domini, & ibi bona gloſ de Conſecrat. diſt. vltima, c. 1. in verb. equum ſuum, de pace tenenda. Neceſſitas facit licitum patri vendere filium, textus in l. 2. C. de patribus qui filios diſtraxerunt. Neceſſitas famis pro alimētis & medelis facit licitum res prohibitas alienare, l. Mutus, §. Morte, ff. de iure doti, & l. Si cum dotem, ff. ſolu. matrimonio, ſic neceſſitas famis illicitum facit licitum, c. Mutationes, 7. quæſt. 1. & ſic neceſſitas vel paupertas veniens ſine culpa excuſat à periurio, &c.

Pauperrimus.

Pauperrimus ciuitati nō debet pręfici, nec ditiſſimus. Scipio enim de duobus viris in Hiſpaniam mittendis rogatu amicorum dixit, neuter mihi placet, eo quod alter nihil habet, alteri nihil ſatis eſt. Idem vult D. Magiſter Rauaudus in tractatu Speculi iudicum, folio 89. num. 40.

Pax.

Pax eſt tranquillitas ordinis, maxime in voluntate, D. Thom. 1. 2. q. 70. articu. 3. Rurſus 2. 2. q 29.

Pax eſt margarita Chriſtianis precioſiſſima, Dominicus Soto Segobiēſis Theologus, in epiſtolam D. Pauli ad Romanos.

Pacis nomen dulce eſt, & ipſa res ſalutaris, pax eſt tranquilla libertas. Cicero in Philippicis.

Pax eſt belli intentio & finis.

Pax eſt vinculum charitatis, c. Nouit. de iudi. hæc ſententia legitur apud D. Anto. de Roſellis in tractat. de Conciliis, folio 121. §. decimo ſexto, num. 1.

Pax eſt ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, vinculum amoris, conſortium charitatis, D. Auguſt. De verbis Domini.

Pax eſt laudabilis & deſiderabilis omnibus, magnæ ſunt laudes veneranda pacis, quæ nihil aliud eſt, niſi multitudinis vnitas, bonum & ſalus populi conſiſtit in pace. Pax quippe omni regno deſiderabilis eſt, in pace populus proficit, vtilitas gentium cuſtoditur. Bonarum artium mater decora eſt: hæc mortaliū genus multiplicat, facultates protendit, mores extollit: Legislatori bono ac graui pręſidi ſemper adhęrere debet, vt quietem habeat prouinciam, ſine pace vita vtilitas facile perit. Hæc Oldradus in conſilio 94. in 6. colum. & Imperator in fauorem pacis & laudem dicit, Pacem deſiderātā & toti orbi neceſſariam per vniuerſas regni partes habendam regia inducimus authoritate, vt de pace tenenda, in vſib. feudo. Hanc eandem tenet D. Ludouicus Montaltus in tract. de reprobatione ſententiæ Pilati, 138. nu. 11. & deinceps.

Pax ſectanda etiā cū labore noſtro, damno & opprobrio. Dominicus Soto Segobiēſis in epiſtolam D. Pauli ad Romanos.

Pax vera eſt cum vnuſquiſq; ius ſuū tranquille poſſidet. Idem, eodem lib.

Pax & tranquillitas commode nō habetur: niſi ſit vniuerſitas ſub vno principe propter vinculum vnionis & indiſſolubilis charitatis, c. Loquitur, 23. q. 1. & pacem melius facit quod vnum eſt, quam quod eſt in plures diſtinctum. vt diſcordiæ vitētur: quod commode publicat D. Anto. de Roſellis in tract. De poteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 51. § Docetur, num. 7.

Pax facta per teſtes probari poteſt. hoc iure demonſtrat, D. Cataldinus de Boncompaignis, in tractatu De Syndicatu, folio 13. numero 90.

Pax & cōcordia valet per pecuniam facta, quia agitur de propria iniuria, non de aliena. Amplius vide Dom. Cataldinum de Boncompai-

compaignis in d. tractatu De Syndicatu, fol. 131 num.126.

Pax vim restitutionis in integrum habet, Bald.in tit.De pace Constantię, in glos.super verbo.Priuilegia omnia dicit, quod pax non solum habet vim simplicis indulgentiæ, sed restitutionis in integrum,cum sublata guerra per pacem tollatur omnis effectus secutus per guerram vel bellum.vt admonet D.Corsetus Siculus in tract. De priuilegiis pacis,fo. 100.num.12.

Pacis præparatio bellum.

Pacis fractor potest à quolibet de populo accusari,inquantum dimidia pœna fisco debetur,Bart.in l.1 in fine,ff.de iure fisci & in l. Arbiter,ff de Arbitris.Hocallegat.à D. Corseto Siculo in tract.De priuilegiis pacis, folio 100.num.31.

Pacis faciendæ mandatũ morte mandantis non expirat, vt hæres non teneatur eam facere vulneranti Specu.in titu. de Homicidio.ver.Sed pone.Et D.Corsetus Sicul. prorsus adstipulatur,in tracta. priuilegiorum pacis,f 100 verso,num.28.

Pacis cõfirmatio est vera iustitia, l.de vindicta,ff de furt. sic cõcludit enumerationem multorum bonorum,quæ ex pace scaturiũt, D Bald.de Vbaldis in tracta.De pace Cõstantiæ.fol.80.num.117.

Pacem cuncta bona sequuntur,c. quod sicut,ext. de elect & texrus in l.Creditor.§.1.ff. manda. Reliqua vide apud D. Ludouicum Montaltum in tractat. De reprobatione sententiæ Pilati,fol.188.num.14.

Pacem sequimini cum omnibus,& sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Paulus ad Hebræos 12.

Duæ sunt amicæ, iusticia & pax, D. Aug. super Psalm 84.

Peccatum.

Peccatum est actus deuians ab ordine debiti finis, contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternæ,D Tho.1.parte,q 63.articu. 1.& 2,2.q.21.articu.1.

Peccatum est ytendis frui, & fruẽdis vti, D.Augusti.

Peccatũ est pręuaricatio legis diuinę,&cęlestiũ inobedientia præceptorũ,D. Ambros.

Peccatum est affectio mala voluntaria, D. August.de libero arbitrio.

Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, Genesis 8.

Vę iis qui peccant,& non obseruant mandata mea,ait Dominus Esdræ 15.

Qui faciunt iniquitatem & peccatum,hostes sunt animæ suæ, Tobiæ 12.

Iniquitates capiunt impiũ, & funib. peccatorum suorum constringitur, Prou.5.

Vsq; adeo peccatum voluntariũ est malũ, vt nullo modo peccatũ sit, si non sit volũtarium D. Aug de vera religione.

Peccans non potest dici peccare authoritate legis præsertim canonici, c. Qui peccat,23. q.4 & l.Gracchus,C.de adulter.cuius regulæ intellectum ponit Felinus in c. Ecclesia, colum.13.de Consti Ita habet D Ioannes Franciscus Balbus in tractatu de præscriptionib. fol.226.num.4.

Peccatum nõ dimittitur, nisi ablatũ restituatur,c.Peccatũ,de regul.iuris libr.6. Idem cõfirmat D. Ambrosius de Vignate, in tract. De vsuris,fol.171.verso,num.182.

Peccator pœnitens Deo est acceptus,indiget tamen dispensatione in promotione, c. quia circa.de Bigamia.c.fi. de temp. ordi. legitur hęc sententia apud D.Paulum de Citadinis in tractat. de iure patrona. folio 60. 7. parte,num.3.

Peculium.

Peculium castrense,vel quasi castrense,nõ cõfertur nec datũ à patre dignitatis filii nomine,nec id quod debetur,& si adhuc debetur, nõ onerabitur solus filius, qui dignitatẽ meruit,sed de cõmuni erit soluendum,l.1.§. Nec castrense.&§.Sed an illud ff.de colla. bono.D.Vitalis,hãc sententiã annotat in tract. de colla.fol 224.verso,num.22.

Pecunia.

Pecunia reprobata non liberat, & non est expendibilis, nec nomen pecuniæ habet, l. Elegãter, §. Qui reprobos, ff. de pignora. actio. & facit textus elegans in l. 1. C. de vet. num. potest. lib. 11. vbi pecuniam antiquam aliàs probam, si fuerit reprobata ratione materiæ vel formæ, possum licite & impune recusare, quia bonitas pecuniæ ex vsu consideratur, l. 1. ff. de contrahen. empt. Pleniores allegationes addycit D. Albertus Brunus in tracta. de monetis, fol. 191. num. 2.

Pecunia nullum lucrum confert nisi per industriam vtentis. vendere ergo vtilitatem prouenientem per mercatiuam industriam ei cui mutuata est, nihil aliud est, quam vendere industriam & actus suos, quod est contra naturam vel legem naturalem. & est ratio Scoti super 4. Sententiarum, distinct. 78. sic ratiocinatur D. Anto. Archiepiscopus Florentinus, in tracta. de vsuris, fol. 200. verso, numero 7.

Pecunia non germinat fructum: nam germinare fructum repugnat naturę, & sic principiis naturalib. rerum. propter quod reprobatur contractus vsurarius. vt vult D. Laurentius de Rodulphis in tracta. de vsuris, fol. 131. num. 57.

Pecunia non est locabilis, Archid. in c. Si fœneraueris 14. q. 3. tenet, quod loquēdo proprie nō est locabilis, sed mutuabilis.

Pecunia non est vendibilis, quia aliarum rerum est æstimatio, l. Si ita, ff. de fideiussorib. Idem probat D. Laurētius de Rodulphis, in tracta de vsuris, fol. 131. num. 54. & cōsentit D. Magister Hiero. à Luca, in tractatu de Cambiis Lugdunensibus, folio 8. verso, nu. 50 & 51.

Pecunia non parturit pecuniam nec potest recipi lucrum ex re aliena. sic habet Do. Guiliel. Bōt in tract. de vsur. folio 176. verso, numero 7.

Pecunia minuta quanto plus vilescit, tanto plus grossa crescit. Nam quanto magis vilescit moneta argentea, tanto plus crescit moneta aurea. vt demonstrat experientia. facit l. 2. secundum vnum sensum, C. de vet. num. potestate, lib. 11. sic legitur apud D. Albertum Brunum in tracta. De monetis, folio 195. particula 17. num. 2.

Pecunia pro re inuito creditore non soluitur. c. Qui studet, 1. q. 3. & hoc quandoq; Dominus, quia tunc in executione contractus venit dare. aliàs si nō est Dominus soluendo interesse liberatur, nec cogitur incurrere pœnam duplex in euentu euictionis. ita intelligitur l. 1. ff. act. empt. & facit eum emptor ff. ad l Falcid. & in l. Qui restituere, in fine, ff. de rei vend. & Bald. in l. 1. in penultima colum. ver. Et vlterius quæro an venditor, C. de sent. quæ pro eo intellige prædicta vera, si commode tradere potest. quia non subiaceat alicui casui euictionis & dicit hāc communem opinionem. Copiosius hæc sententia excutitur apud D. Fabia. de Monte in tractat. De emptione & venditione, folio 151. num 39.

Pecunia hosti extorquenda subtiliter, vt egestate laboret. vel sic pecunia subtili ingenio est ab hostib. velut à barbaris extorquenda vt egestate laborent, l Bona fides, ff. depo. & facit huc D. Baldus de Vbaldis in tracta. de Pace Constantiæ, fol. 74. verso, num. 2.

Pecunia facit omnia: quia nihil est proportionabile rebus, sicut pecunia. vt est textus notabilis in l. Si ita fideiussorem accepere, ff. de fideicōmiss. vbi dicitur quod omnes merces pecunia æstimantur, non ita pecunia mercibus, vnde sine illa nec emptio nec locatio consistere potest, vt in l. Naturalis, §. Iacum do. in glos. ff. de præscript. verb. secundum Bald in l. 1. in 4. 4. q. ff. de re. diuisio vbi dixit glos. ordinaria, quod pecunia est vita hominis. vt l. Aduocati, C. de aduo. diuers. super verbo vitam, quam egregie ponderauit Baldus in l Si Thais, C. de oper. libe. Amplius vide D. Fabianum de Monte in tracta. de empt. & vendit. fol. 142. verso, num. 20. & adde quod vetères omne robur patrimonii in pecunia posuerunt. vt dixit textus in l. Lu-

que

quæ tutores, C. de administr. tut. & iurisconsultus refert alibi se audiuisse aliquos rusticos senes dicentes, pecuniam sine peculio pugilem esse, l. Si chorus, § 1. ff. de legat. 3.

Numus est fideiussor futuræ necessitatis, vt Aristoteles dixit & Baldus post glos. in l. 2. ff. de constitut. pecun. Idem confirmat D. Franciscus Curtius in tract. de sequestris, fol. 2. num. 4.

Pecunia est vita hominis, textus cum glos. in l. Aduocati, C. de aduoc. diuerso. iudic. & dicit glos. in l. 2. C de numera. & actua. libr. 12. quod consuetudo populi Romani fuit pecuniam ex tributis perceptam in marsupium reponere, etsi marsupium non sufficeret, ad fiscum, id est saccum deueniretur. Si saccus non sufficeret, ad ærarium deferebatur, sic dictum. quod æs appellatione pro omni pecunia dictum in eo reponebatur, vnde populus Romanus fuit auctus in gloria, &c. Hanc sententiam citat D. Franciscus Curtius in tractat. de sequestris, fol. 2. num. 5.

Pecuniæ finis consumptio est, non conseruatio, vel pecuniæ proprius vsus est consumptio, vt notat D. Guilielmus Bont in tractatu de Vsuris, fol 176. verso, n. 8.

Pecuniæ nulla vtilitas, si claudatur in arca. & est eius vsus ad commutandum, vnde in ea vtilitatis causa principalis est hominis industria, sic allegat D. Laurentius de Rodulphis in tractatu de Vsuris, folio 134. verso, numero 14. Idem author postea in 3. particula principali, numero quarto, dicit quod pecunia est inuendibilis, & ipsa, & ipsius vsus, qui non est aliud, quam ipla consumtio à pecunia inseparabilis. vnde vnum sine altero vendi non potest, nec etiam vtrumque simul; tanquam alterum accrescit in valore, iuxta notata per Ioannem Andream in quæstione posita, super regula peccatum, in 2. q. de Regul. iuris, lib. 6. huiusmodi expositione rem declarat D. Laurentius de Rodulphis in tractat. de Vsuris. fol. 147. num. 4.

Pecuniæ cudendæ potentiam consuetudo tribuit, ex quo cõsuetudo tribuit iurisdictionem, vt in l. 1. C. de emancip. lib. Item videmus quod obseruant ciuitates & magni domini de consuetudine vt cudant monetam: societates autem non obseruant, ideo præcaueant cudere, vt egregiè dixit Angel in l. 1. C. de falsa moneta, & astipulatur D. Fabianus de Monte, in tract. de empt. & vendit. folio 142. num. 5.

Pecuniam cudere est de regalibus, vt in c. 1. in verbo. Monetæ, Quæ sint regalia, in Vsibus feudo. & Bartol. in Rubrica, C. de vete. nummis. potestate, lib. 11. Ex his etiam probatur quod cudere pecuniam est iuris publici & non priuati, vnde moneta adulterina, id est falsa, vel quia est ære cõtaminata, vel quia fucata, id est tincta in substantia & materia falsa, vel quia est de bona materia, sed non habet publicam formam, id est publicũ characterem, vel quia qui cudit non habet authoritatem cudendi à superiore, qui punitur de falsa moneta, l. 1. C. de falsa moneta, & l. Qui falsum, ff. de falsis, &c. Quanto, de iure iurand. vnde si societas campsorum vel mercatorum absq; authoritate principis cuderet monetam de bona moneta & imprimeret in eadem formam propriam, nõ superioris puniretur tãquam falsaria monetarum. In moneta duo requiruntur scil. veritas & authoritas. Veritas consistit in qualitate materiæ, in impressione veræ formæ, & in iustitia ponderis. Authoritas consistit in habendo merum imperium. Princeps fabricatoris falsæ monetæ pœnam statuit exustionem, vt l. 2. Cod. de falsa moneta. Ciuitas vel alius à principe pœnam statuit detruncationem capitis. Plura copiosius hac de re exponit D. Fab. de Monte, in tractat. de empt. & vendit. in 5. q. de Materia monetarum, fol. 142. n. 2. & 3.

Pecuniæ faciendæ expensa de publico soluenda, vt nihil detrahatur valori materiæ si esset in massa: vt est textus & glos. & declaratio Bart. in l. 1 C. de vete. nummis. potesta. in verbo debiti ponderis, & in l. 1. eod. in glos. in verbo æstimatio, & solẽniter declarat Bart. in l. 1, ff. de auro & argento lega. & in l. 1. in

principio, ff. si certum petatur, & bene facit text. in c. Quanto, de iureiurando, & ibi gl. declarat. Quod tria requiruntur: materia, pondus, & forma licèt quod expensa fiat de publico, secundum Bart. nunc de consuetudine non seruetur, quemadmodum testatur etiam D. Fabianus de Monte, in tractatu de empt. & vendit. fol. 142. n. 2.

Pecuniam accipiens vt testimonium dicat etiam verum, falsum committit, vt notat gl. elegans in l. 1. §. 1. in verbo ad notationem, ff. de fals. & text. in c. 1. §. 1. Quid sit inuestitura, in verbo non reminiscí. Largius vide Tyndarum in tractat. de testib. fol. 106. numer. 9. & 10.

Pecunia est possessio totius eius quod homines in terra habẽt, & quorũ Domini sunt, vt Agar seruus, vas, pecus, &c. D. Aug. de Doctrina Christiana.

Pecunia est nummus factus ex pecudibus vel ex materia metallica, de hac dicitur: pecunia facile cõsumitur, consilia exhauriri nesciunt, hæc vsu augentur, pecunia minuitur, & cito deficit, cõsilium autem collatum quo in plures diffunditur, eo redundantius manet, & in suum fontem recurrit, contra pecuniam, D. Ambros. lib. 1. de Officiis.

Pecunia cũ labore acquiritur, cum timore seruatur, tandem cum grauissimo dolore amittitur. Cassiod. cap. 5. de dilectione Dei.

Vbiq; pecunia vincit, omnes mendicitatẽ spernunt, Isidor. Soliloquiorum, lib. 1. c. 1.

Pulchrum est neglexisse fœda lucra pecuniæ, Cassiod. lib. 5. epist. 13.

Propter pecuniarum possessionem omnia prælia nobis sunt, Plato in Phædone.

Male enim se res habet, cum quod virtute efici debet, id tentatur pecunia, Cicero lib. 1. Officiorum.

Pecuniæ quærendæ non solum ratio est, verũ etiam collocandæ, quæ perpetuos sumtus suppeditent, nec solum necessarios, sed etiam liberales, Cicero ibidem.

Nihil eorum, quæ virtuti debentur, emere pecunia licet, Valer. Max. lib. 4.

Pedagium.

Pedagium pro famulis dominus tenetur l. Vsurpatione, & ibi Bald. & Salicet C. de vect. & commiss. & l. Si quis vxore, C. de don. inter vir. & vxor. & D. Bertach. in tract. de gabellis seu vectigalib. fol. 67. verso, n. 30.

Pellis.

Pelli mortuæ in arduis credere est vnũ mirabilium mundi, c. Tertio loco, cum ibi notatis, extra, de probat. Ideo requiritur authoritas principis vel habentis potestatem à principe, vt habetur c. 1. & 2. & c. Cum pertubellionem, extr. de fide instrum. & c. Cum cessante, extra, de probat. & c. per venerabilem, extra, qui filii sint legiti. Similiter arguit D. Ioannes à Grassis, in tract. de Substantialibus procuratorii, fol. 87. n. 3.

Periurium.

Periuriũ est falsa iuratio, vel mendacii iramẽto firmatũ, D. Tho. 4. Sent. dist. 1944.

Ille qui hominẽ prouocat ad iurationẽ, & scit illum falsa iuraturum esse vincit homicidam, D. Augustin. in decolla. Ioannis.

Fraude periurium astringitur, non soluitur, Cicero Offic. 3.

Periurii pœna diuina exitium: humana dedecus.

Periurus est infamis, infamia ciuili, secundum Canones, vt voluit Collectarius & D. Cardinalis, contra antiquam & hodiernam iurisprudentiam, & facit gl. in c. Ipsi apostoli 2. q. 7. quæ sentit quod periurus est infamis. Reliqua vide apud D. Andream Barbatiam in tract. de testib. fol. 83 n. 18.

Periuri priuantur beneficiis, c. Querelam de iureiurando, & D. Ant. de Rosellis in tract. de Conciliis, fol. 111. verso, num. 27.

Periurium aggrauat mendacium, c. Si quis conductus, 22. q. 5 & D. Matth. ab Affli. in tract. de iure protomiscos, fol. 154. verso, n. 17.

Pendens.

Pendente appellatione iudex secularis non debet facere nouitatem, vt allegat D. Laur. Rodulph. in tract. de Vsuris, fol. 144. n. 28.

Pendẽ-

Pendentia litis non inducitur per sequestrationem bonorum aut capturam personæ de fuga suspectæ, l. Si nulli, C. de iudic. & per Bald. in l. Ordin. Cod. de rei ven. & l. omnes populi, ff. de iustic. & iure. circa principium. Maiorem expositionem licèt videre apud Ioann. Baptist. Caccialup. in tracta. de debitore suspecto & fugitiuo, fol. 229. verso, §. 13. n. 3.

Pensionarius.

Pensionarius pensionem remittere potest, absq; superioris authoritate, sicut demõstrat clarius hoc D. Ioann. Baptista Caccialupus in tract. de pensionibus, fol. 211. q. 30. num. 11.

Pensio.

Pensio aut merces vbi augmentum est in bonitate, etiam augetur, secundum Bart. in l. Si merces, §. Vis maior, ff. locati, Imola. Panorm. & Doct. in c. Propter sterilitatem, ext. locati. Reliqua vide apud D. Albert. Brunum, in tract. de Augmento, f. 181. concluf. 14. n. 1.

Pensio potest assignari laico, quia de sui natura non censetur beneficium ecclesiasticum, nisi sit talis pensio quę cõsueuisset pro ecclesiastico beneficio assignari, Archid. allegat c Quamuis & primo. de præbendis in sexto, & c. Ad audientiam, Clem. 2. Ibi annuas pensiones seu aliá beneficia ponderat, quod pensio, quæ super reditib. ecclesiarũ aliquando alicui conceditur, non potest dici beneficium ecclesiasticũ, quia nullam spiritualitatem habet in se, sed etiam quid mere temporale. Recurre ad D. Ioannem Caccialupum, in tractatu de pensionibus, fol. 202. q. 12. n. 2.

Pensionis constitutio gratuita beneficium dicitur, sicut disputat idem Ioann. Bapt. Caccialupus in tract. de pensionibus.

Percutere.

Percutere & framiam vibrando minari paria sunt, l. 1. §. Diuus, ff. ad l. Cor. de sicar. & l. 3. ff. ex quibus caus. maio. & l. Metum, Cod. Quod metus causa. Idem notat D. Guido de Suzar. in tra. de indiciis & tortura, f. 92. n. 72.

Perdere.

Perdere nemo potest, quod non habet, l. Nam ad id quod, ff. de iniusto testam. & ff. de regulis iuris. Non videtur re excluſus qui rem non habet, & c. Dyabertum, 1. q. 7. sic exponit D. Ioannes de Lignano in tract. de Censura ecclesiastica, fol. 20. n. 1.

Perditum non vtendo, postea non recuperatur, l. fin. C. de remiss. pigno. secundũ Bald. 1. §. Rursus, colum. vers. Sed iuxta hoc quæro in tit. de controuer. inuesti. cuius verba formalia refert & sequitur in omnibus prędictis Alua. ibi. colum. 2. & attestatur D. Ioannes Franciscus Bald. in tract. de præscriptionibus, fol. 240. n. 14.

Peregrini.

Peregrini sine pera & baculo non gaudent peregrinorum priuilegio, vt dicitur in l. Sanctum, ff. de rerum diuisione, & dignum hoc notatu adducit D. Iacobus à Canibus, in tractat. de repræsal. fol. 116. n. 44.

Perfectus.

Perfectior in gradu est in benefaciendo potẽtior, c. Qui episcopatũ, 8, q. 1. & c. Sit rector, 43. dist. sic refert D. Ioan. à Lignano in tract. de Amicitia, fol. 5. §. Restat, n. 5.

Perfectius.

Perfectius, melius, & prudentius ad salutem orbis digeritur, quod excellentissimorum virorum cõsiliis ruminatur, l. Omnium, de testib. in verbo omniũ testamentorum solennitatem superare videtur, quod insertum mera fide precib. inter tot nobiles, probatasq; personas etiam conscientiam principis tenet, & c. In canonicis. 19. distinct. & c. De quibus, 20. dist. præsumitur adesse ibi Spiritus sanctus, Matthæi 23. Si duo ex vobis vel tres conueniunt super terram in nomine meo, quodcunq; petierint, fiet illis à patre meo, & can. Alienus, 24. q. 1. & l. Finali, C. de fideicom. & l. 3. C. de inge. manumiss. Hinc ecclesia habet Senatum, sine cuius consilio nihil licet facere, can. Ecclesia, 16. q. 1. Romani habebãt Senatum, sine quo nihil faciebant. Docet hoc D. Barbatia in tract. de præstantia Cardinalium, fol. 47. n. 19.

Periculum.

Periculum qui amat peribit in illo, Eccle siastici 3. & significat vt exponit D. Guilielm. Bont in tractatu de Vsuris, fol. 179. num. 72. quod qui exponit se discrimini peribit in illo. Probabilis enim certitudo sufficit in moralibus, & qui stãte dubio se periculo committit, potest argui de discrimine vel peccato mortali, sic in dubiis opinio securior sequenda.

Periculum est debitoris, si post moram pecunia efficiatur melioris æstimationis, l. Illã, C. de Coll. & l. Si ex legati causa, ff. de verbo. obligat. & l. Quod te, ff. Si cert. peta. Reliqua vide apud D. Martinum Laudensi in tractatu de Monetis, fol 3. n. 21.

Periculum in se suscipiens de periculo tenetur, aut etiam cum deposita est pecunia apud eum gratia eius, vt puta si emisset crediti nomine obligatus esset, vt l. Si quis, ff. Si cert. peta. sic tenet D. Placentinus in tract. de Iudiciis, fol. 126. verso, n. 2. tit. 10.

Periculo in mora existente receditur à regulis iuris, l. 1. ff. de glande legenda, tali casu dicimus periculo præsente morę ferias inductas etiam in honorem Dei non esse seruãdas, vt patet per gloss. notabilem in l. fin in verbo fideiussoris, C. de feriis. Similiter contemnenda est authoritas iuris tali casu, vt l. De pupillo, §. Qui riuos, ff. de oper. no. nuncia. Ibi prętor generaliter cętera opera excipit, quorum mora esset periculum allatura, fa. text. in l. 1. ff. de dam. infect. Lõgius hoc tradit D. Ludouicus Montaltus in tract. de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 186. verso, n. 22.

Periculosiora magis timenda & cauenda, fa. text. in c. duo mala, distinct. 13. Itaque si periculi necessitas ex pluribus malis vnum perpetrare cõpulerit, id resoluere debemus, quod minori nexu noscitur obligari. Ita perstringit D. Ioan. le Cirier in tractatu de Primogenitura, fol. 183. verso, num. 14.

Peritus.

Perito cuique de pertinentibus ad artem creditur, quia peritis est standum, c. Fraternitis. De frigidis & maleficiatis, c. Significasti, extra, de homicid. l. 1. circa principium. ff. de vent. inspicien. l. semel, C de re milit. lib. 12. & Alex. in consil. 1. & consilio 107. in 2. vol. post Petrum de Ancha. in q incipient. Antiquis & modernis temporibus. Idem affirmat Dominus Ioannes Franciscus Ponzinibius in tractatu de Lamiis, fol. 136. verso, numero 6.

Hoc loco debet poni Periurium & quæ de eo supra dicta sunt.

Permissio.

Permissio in prohibitis non egreditur terminos permissionis, l. Ius singulare, & l. Quod vero contra, ff. de legib. Regulariter quod non reperitur prohibitum, intelligitur permissum, l. Ex eo, cum vul ff de testib. l. Cum pretor, in 1. ff. de iudic. l. fin. §. Quadrupli C. de spõsalibus. Ita adducit D. Albertus Brunus in tract. de Augmento, folio 177. conclus. 8. numero 5.

Permissum ad tempus videtur post tempus prohibitum, l. Imperator, ff. de postulat. l. Statuliber à cæteris, ff de statu. id asserit D. Ioannes le Cirier, in tractatu de Primogenitura, fol. 157 n. 5.

Permissum cum quid expresse non reperitur, remanet sub regula prohibitionis, vt Exiui. §. porro cum concordan. in Clem. de verbo significat. & l. Sancimus, C. de testamentis, & c. præcipimus, de appel. & c. constitutio, de elect. lib. 6. Sic allegat D. Ioannes Calderinus, in tract. de interdict. fol. 8. verso, num. 12.

Permutatio.

Permutatio est vicaria præstatio vnius certæ pro altera re certa, l. in glos. C. de permuta.

Permutatio aut emptio solos decet mercatores, intelligendo mercatores illos qui deseruiunt bono publico afferendo bona publica & oportuna pro fulcimine particularium, & argumentamur sic. Vnumquemque in opere honesto, rei publicæ seruientem de suo laborioso sudore non solum viuere sed lucri opus est, cũ valeat ingenium, industria,

&

& solicitudinem iuste vendere, nec solum ex labore, sed etiam propter plurima pericula, quæ accidunt, iustus legislator conduceret mercatores non solum precio ásportãtes necessaria, sed iis etiam contribueret. & si legislator desit, licet mercatoribus non extorquẽdo, sed moderando lucrum ab aliis recipere. sicut hoc infert D. Hieronymus à Luca, in tractatu De Cambiis Lugdunensibus, folio 8. num. 32.

Perpetuum.

Perpetua esse debent, quæ sunt ad cõmunem vtilitatem. 25. q. 1. 2. 3. 4. & 5. nec de illa, sed secundum illam iudicare tenetur, c. In istis, 4. distinct. Ita discurrit D. Ioannes Randeus in tractat. De præeminentiis episcopotum, folio 160. verso, §. In his omnibus, numero 2.

Perpetuum dicitur durante vita, textu. est in l. 1. ff. pro socio. sic habet Dom. Philippus Francus, in tracta. Disputationis petitorii, fo. 82. verso, num. 19.

Perpetuum est, quod triginta annos durat. vt Instituta. de perpe. ac tempo. actionibus, quemadmodum infert D. Bald. de Vbaldis, in tractatu de pace Constantiæ, fol. 78. verso, numero 109.

Perseuerantia.

Perseuerantia est permãsio stabilis & perpetua in ratione bene instituta, Cic. in Rhetor. & D. Thom. 2. 2. quæst. 128. articu. 1. Qui perseuerauerit in finem hic saluus erit, Matthæi 10.

Perseuerãtia est efficax & manifestum iudicium voluntatis, l. 3. ff. de diuortio, & cap. Diuortium, de pœniten. distinct. 2. sic inquit D. Philippus Francus, in tractat. disputationis petitorii, fol 82. num. 15.

Perseuerare.

Perseuerare præsumitur, qui non reuocasse reperitur, l. 3. ff. Quod metus causa. Si appellat non intelligitur perseuerare, sed tacite reuocare, l. creditor, § Iustus, ff. de appella. Sed longam expositionem huius sententiæ datur legere apud D. Franciscum Brunum, in tracta. de indic. & tortura, fol. 103. num. 45. & deinceps.

Persona.

Persona vilis pauper pœnam pecuniariam soluere non valens, luere debet in corpore, l. 1. §. fi. ff. de pœnis, & notabilis textus, l. Quicunque, §. Quod si, Cod. de seruis fugi. & l. Si quis, ff. de iurisdic. omnium iudicum. Barto. in l. 1. §. fi. ff. de pœnis. Dicit hoc esse regulare in vilibus personis, & limitat, quod quælibet pœna corporalis minima, maior est quauis pœna pecuniaria. Ita annotauit D. Paulus Grillandus in tractat. de pœnis omnifariam coitus, f. 228. num. 6.

Persona ignominiosa coram Principe nõ debet stare. Angel. in l. 2. §. Ignominiæ, ff. de his qui no. infa. sic habet D. Martinus Laudensis, in tractatu de principibus, folio 107. quæst. 160.

Persona quo ad forum regulariter attenditur, non res, l. Quod legatur, ff. de re iudica. & l. A diuo Pio, ff eodem titu & l. fi Cod. vbi in rem act. bona enim sequuntur conditionem personæ, l. fin. C. de inoffic. testa. sunt enim accessoria huius causa creata, l. In pecudum, ff. de vsu. Vnde qui est iudex personę, etiam est iudex bonorum, l. Prudentia, ff. de dona. inter vir. & vxo. & mutata conditione personæ, mutatur status rerum. etiam quo ad forum, l. Si quis. ff. de re iudica. Plura vide apud D. Petr. à Monte in tracta. De Monarchia conciliorum, fol. 206. n. 4.

Personæ honestæ non sunt fustigandę, sed viles, Barto. in § Serui cęsi. qui §. dependet ex §. Solent, in l. Capitalium, ff. de pœnis, & Cepo in consil. 40 colum. 3. vers. quantum ad mortem, sed debent in emendã condemnari secundum facultates eorum: quia causa & personæ considerari debent, l. Vna, C. Si quis Imper. maledixe. Plura plenius vide apud D. Nicolaum Boerium in tractat. de Seditiosis, f. 168. verso, num. 50.

Personarum ratio plus attendi debet, quã

loci, id est ipsius ecclesiæ, l. Si is qui, ff. de lib. lega & in diuisibili negotio inspicitur persona illius qui plurimum, non eius qui minimum capit, l. Si is qui duos, ff. de libera. legati. atque ita attestatur D. Petr. de Vbaldis in tracta. de canonica episcopali & parochiali, f. 164. verso, num. 51.

Persuasio.

Persuasio obligat, l. Si obstetrix, §. 1. ff. ad legem Aquil. & c. Tibi Domino, distinct. 63. sic promit D Barthol Brixiens. in tract. Quæstionum Dominicalium, fol. 64. n. 5.

Perturbatio.

Perturbatio est commotio animi contra naturam aduersa ratione. Cicero Tuscula. quæst. vel est mutatio ordinis & æqualitatis in ratione & immoderata passione inferiorum potentiarum, quæ non fuit in Christo nec sapiente alio, D. Thom. 3. Sententiarum, distinct. 15. q. 2. articulo 1.

Peruersio.

Peruersio ordinis vnius cauſæ ad aliã non vitiat sententiam nisi apponatur exceptio, l. Si mancipium, §. 1. ff. de empt. & l. 1. Cod. de appella. & l. 2. C. communia diuidundo. Ita tenent Bartol. Bald. & Angel. in l. prolatam, Cod. de senten. & interlo. omnium iudicum. Idem sentit D. Lanfrancus ab Ariadno in tractatu de interlo. & appellatio. folio 215. num. 29.

Pestis.

Pestis est bellum diuinum, secundum Bartol. in l Naturaliter, column. vltima, versic. Idem forte, ff de vsucap & Bald. in l. Cum notissimi, §. Imo. column. 2. ad finem, Cod. de præscript. 30. annorum, notat Alexand. consilio 81. Reuocatur in dubium. vltima column. 5 volumine. sic probat D. Ioannes Franciscus Balbus, in tract. de prescriptionib. fol. 266. num. 5.

Pestis nulla efficacior ad nocẽdum, quam familiaris inimicus, c. Nihil prodest, extr. de præscript. & c. Cum ex iniuncto. extr. de hæreti. c. Certe ego sum. 12 quæst. 1. & c. Si inimicus, 93. distinct. & l. à tutela, ff. de dong. allegat & exponit hanc sententiam D. Damasus in tractatu De Brocardis, folio 140. numero 3.

Petitio.

Petitio generalis admittitur sine omni specificatione, l. 1. in fin. ff. de rei vendic. potest enim reus esse certus ex prædicto libello, l. Si in rem, ff. de rei vendica. vbi sufficit dicere. peto seruum, qui fuit ex tali hæreditate: debet tamen agens probare quod illa obuenerint ecclesiæ legatariæ ex illo iudicio defuncti, l. 1. C. quando & à quib. 4. pars debetur. Reliqua vide apud D. Petr. de Vbaldis in tracta. De canonica episcopali & parochiali, fol. 169. num 22.

Petitio interesse non prohibetur. sed tamen petitio turpis lucri vel alterius illicitæ nutrimenti & additamenti vetatur, cap. Si quis oblitus, 14. quæst 4. Sic ait Dom. Ambros. de Vignate in tractatu de vsuris, fol. 12. numero 25.

Petitorium.

Petitorium dominium ex parte agentis requirit, l. 1. C. de alie. iudi. & in cap. Examinata. de iudi. Hoc exemplis demonstrat D. Philippus Francus, in tractat. disputationis petitorii, fol. 78. num. 1.

Phantasia.

Phantasia est motus ad sensus factus secundum actum. Aristoteles 2 de anima. vel est quinta potentia media inter æstimationem & imaginationem, quę componit & diuidit species imaginatas. Auicẽna & D. Thom. in 1. parte, q 78. artic. 4.

Phantasma.

Phantasma est similitudo indiuidui in organo corporeo, D. Thom. 1. parte, quæst. 84. articulo 7.

Philosophia.

Philosophia est amor scientiæ & sapientiæ. D. August 4. De ciuitate Dei.

Philosophia quę est circa elementa nihil

magis est falsa, quam vera sapientia, D. Ambros. super Beati immaculati.

Philosophia docet homines suum cognoscere creatorem, Aristot. de Morte.

Si oportet velle sapere, dare operam philosophiæ conuenit, Cicero in Rhet.

Nullum bonum philosophia præstabilius, neq; datum mortalium generi, sed Deorum concessum munere, neque dabitur vnquam, Cic. de creatione cæli & mundi.

Philosophia rationib. progredi debet, Cicero in Hortensio.

Philosophia operam mercenariam spernere dicitur, & sapientia ciuilis non æstimatur nummis, nec dehonestanda, & quæ locationis vinculum aspernatur, vt l. 1. §. An philosophi, ff. de var. cog. Sic notat D. Placentinus in tract. de actionibus personalibus, fol. 122. verso, tit. 8. num. 2.

Philosophiæ virtus curiosa in operatione consistit, vt præfatur D. Rolandinus in tract. formulæ capitulorum in testamentis, folio 214. Rubrica 1. num. 1.

Pictura.

Pictura est ignorantium lectio, & pictura gentibus prolectione est. quod legentib. scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantes vident, quod sequi debent, vt habet Gregorius scribens ad Massilienſ. episcopum, & habetur in c. Perlatum, distinct. 3. de consecratione, & probatur in c. Venerabiles imagines, eadem distinctione. Reliqua vide apud D. Troilum Maluetium in tractatu de obligationibus imagini factis, fol. 179 verso, n. 4.

Pia.

Pia loca fundantur ex fructibus superfluis. Innoc. post gloss. in c. Dilecta, de excessibus prælato Baldus in Authent habita. C. ne filius pro patre column 9. vers. Tertio quæritur, Panorm. in c Dilecta iam allegato in fin. Idem tenet D. Paulus de Citadinis. in tractat. de iure patronatus, fol. 59 num. 22.

Pietas.

Pietas est iustitia erga Deos & homines, & patriam & parentes ac reliquos cum debito cultu, Cicero De natura Deorum, & D. August 10. de ciuitate Dei.

Pietas vulgo etiam dicitur actus misericordiæ, D. Thom. 2.2. q. 80. artic. 1.

Pietas ad omnia valet: est autem quæstus magnus cum sufficientia, D. Paulus in epist. 1. ad Timoth. cap. 6.

Pietas etiam excusat à peccato minime, c. fin. de Consuetudi. & in c. Super eo, de vsu. vbi docetur, quod nec princeps, nec priuilegium, nec consuetudo, nec pietas excusat à peccato, sicut quoq; confirmat Dominus Albericus de Rosate in tractat. de Testibus, fol. 175. num. 13.

Pignorare.

Pignorata res manet in debitoris bonis pleno iure, l. Generaliter, ff. Qui & à quibus, & l. Itaque fullo, §. 1 ff. de Furt. Reliqua vide apud Dominum Fabianum de Monte, in tractatu de empt. & venditione, fol. 139. numero 19.

Pignoratio.

Pignoratio non transfert veram possessionem. Ita inquit D. Paulus de Citadinis in tractat. de iure patronatus. fol. 55. verso, numero 69.

Pigritia.

Pigritia est metus consequentis laboris, Cic. 4. lib. Tuscula. quæstionum.

Piscina.

Piscina vendita trahit ad se naues piscatorias, l. Patronus, §. fin. ff. de legat. 3. vbi legatus vsus balnei comprehendit omnia necessaria ad vsum eius, facit etiam l. 2. ff. de iurisdict. omnium iudicū. Item facit quod legatum fundi ad vsum fructū comprehendit etiā instrumenta necessaria ad fruendum, l. Sed si quid, §. Proprietatis, & l. Item si fundus, §. Seminarios, & ibi Florianus, ff. de vsufructu. Item & vsus frumenti ad seminandum, vt Angelus ibi & Barthol. Cepolla. De serui. titul. De vsufruct. Sicut recitat D Bertachinus,

in tract. de gabellis seu vectigalibus, folio 61. num. 65.

Plenitudo.

Plenitudo non indiget adiectione, c. Si omnia, 6. q. 1. & c. Bene quidem, 96. distinct. & l. Huiusmodi, §. ædes, ff. de lega. 1. sic qui plenitudinem potestatis habet, omnia habere dicitur, vt D. Anton. de Rosellis probat in tractat. de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 33. §. facit, num. 2.

Pluralitas.

Pluralitas in singularitates resoluitur. Hęc sentētia allegatur à D. Matthesyllano, in tractat. de successi. ab intestat. fol. 16. n. 24.

Pluralitas communiter & regulariter prohibetur, c Quia in tantum, c. de mulcta, extra, de præbendis, & in c. Ad apostolicæ, extr. de except. & pluralitas beneficiorum facit ineligibilem, sic disputat D. Ioannes à Grassis in tractatu de Substantialibus procuratorii, fol. 81. §. Ista clausula, & hæc, n. 4.

Plus.

Plus ponens in societate, plus percipere debet. Hanc sententiam allegat D. Anton. Archiepiscopus Florentinus, in tractat. de Vsuris, fol. 206. num 71.

Plus & minus non faciunt rem differre specie. & maior vel minor capacitas non habet formam rei substantialem immutare, l. fin. ff. de fun. instrum. cum concord. Sic habet D. Albertus Brunus in tract. de Augmento, fol. 170, verso, num. 10.

Plurium communio discordiam parit, l. Cum pater, §. Dulcissimis, ff. de legat. 2 quod pater in vtero Rebeccę, vbi Esau & Iacob pugnauerunt, c. In apibus, 7. q. 1. & Lucanus: Nulla fides regni sociis, omnisque potestas Impatiens consortis erit. Hinc melius est vnum esse regem, quam plures, secundū Philosophum. Demonstrat hoc D. Ant. de Rosellis in tract. de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 50. verso, n. 4.

Pœna.

Pœna est supplicium quo quis ob delictū afficitur. Mirabellius in Polyanthea.

Pœna est noxæ vindicta. Vlpianus.

Pœna est delictorum debita coertio vel satisfactio, quæ à lege vel ministris legis imponitur, vt Azo, in summa De pœnis, & in l. 1. pœna, ff. de pœnis.

Pœnæ iuris ciuilis sunt 8: vt damnū, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, mors, Cicero, & alii Doctores.

Pœnæ iuris canonici sunt sex: suspensio, excommunicatio, depositio, intrusio, incarceratio, verberatio.

Pœna locum non habet, vbi nulla culpa. Nam pœna suos debet tenere authores, & ibi debet esse pœna, vbi etiam noxa, l. Sancimus, C. de pœnis. Nullus ob beneficium debet perferre supplicium, c. Nullus, 61. distinct. sic legitur apud D Pet. à Braxio in tract. de directorio Electionum, fol 204. num 7. Qui gladio non ferit gladio non peribit. Matthæi 26. vt demonstrat etiam D. Paulus Grillandus dicens, quod facinus sequitur sententiam cum pœna, nec vlterius progreditur metus quam sit delictum, l. fin C. de Epicopa. audien. vbi dicitur, homicida quod fecit, semper expectet. Vide D. Grillandum in tractat. de Relaxatione carceratorum, fol. 114. Quinto, num. 1.

Pœna est delicti merces. Iulianus in l. vulneratus, ff. ad l. Aquil.

Pœna criminis ex tempore legis cessat, quę crimen inhibuit. D. Ambros. de Patriarchis & c Dixit Sara, 32. q. 4.

Pœna potest demi, fama perennis erit, sic enim Quidius cecinit.

Quem semel horrendis maculis infamia signat
Ad bene tergendum multa laborat aqua.

Sic qui semel periurus fuit, ad testimonium non admittitur, c. Paruuli, 2. q. 5. Infamia enim per pœnitentiā abolere non potest, c. Hinc colligitur, 2. q. 3. Sufficit enim quod antea criminosus fuit, c. Qui crimen, 44. & can. Quærendum, 2 q. 7. sic legitur apud D. Bartbol. Brixiensi in tractat. Quæstionum venerialium, fol 70. q. 44. n. 2.

Pœ

Pœna delicto conformari vel commensurari debet, vt pro paruis parua, pro maioribus grauior pœna inferatur, quod manifestè demonstratur c. vt clericorum, de vita & honesta. clericor. Vbi minor est culpa, ibi leuior debet esse vindicta, c. Vergentis, de hæretic & c. Fraternitatis, 14. distinct & c. Sicut dignũ, de homicid. Hæc discurrit D. Paulus Grillandus, in tract. de pœnis omnifariam coitus, l. Respiciendũ, in princ. ff. de pœnis. vbi text. mandat iudicanti ne quid aut durius aut remissius constituat, quam causa deposcit. Nec seueritatis vel clementiæ gloria affectãda est, sed perpenso iudicando, quod res poscit, statuendum, c. Felicis, de pœnis in 6. Pœna proportionetur delicto, vindicta æquo excessu respondente, ab offensa cohibeatur. Nõ enim delictum non delictum, vel non crimen, crimen facere debemus: Nam qui iustum iniustum, & qui iniustum iustum dixerit, abominabilis est apud Deum, nec iudex amarũ dulce, nec dulce amarum facere debet, c. Non afferamus, 24 q. 1. c. Si quis dixerit 11 q. 3. nec stateras dolosas afferre debemus, quod sceleratius commissum, grauius vindicatum, can. Firmissime, 15 q. 1. & qui plus boni, plus gloriæ: qui plus mali, plus pœnæ consequentur. Matthæi 25. Hostiensis & Panorm. in cap. de causis, de offic. delegat. dicunt, quod iudex efficitur infamis, quando mitiorem vel graviorem pœnam statuit, quam delictum expostulat, l. Seruos, C. ad l. Iuliam de vi publi. vel priua. Nec iudex debet esse mitior lege, in §. Oportet, in Authent. de iudicibus, & diximus quod mitius agitur cũ lege, quam cum homine, l. Celsus, ff. de arbit. Sic exponit D. Ludouicus Montaltus in tractat. de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 180. n. 42.

Pœna delicto commensurari debet, vt pro modo delicti, sit & plagarum modus, Deuteronom. 25.

Puniri non debet quis vltra quã deliquit, gloss. in verbo. Si vasallus, tit. de vasallo qui contra constitutionem Lotharii regis beneficium alienauit, in vsib. feudo.

Ad diuersitatem personarum pœnę diuersificantur.

Pœna quæ in iure non exprimitur, iudicis arbitrio relinquitur, c. Super his, in verbo. arbitrium, De accusationibus, & c. De causis, de offic. delegati, & §. penult. Institut. de public. iudic Plura vide apud D. Ludouicum Montaltum, in tractat. de Reprobatione sententiæ Pilati, fol. 180. verso, n. 59.

Pœnæ arbitrariæ etiam ad mortẽ possunt extendi, vt patet per gloss. in §. in summa, Institut. de iniuriis. Idem tenet D. Ludouicus Montaltus, in præfato tractatu, fol. 184. n. 29.

Pœnę respectu principis sunt omnes arbitrariæ, vbi non sunt determinatæ à iure, l. penultima, ff. Si ex noxa. cau. agatur, & Guilielmus de Cug. & Angel. & Bartol. qui hoc sequitur in l. 1 ff. de pœnis. Hanc sententiam ita excutit D. Barbatia, in tract. de præstantia Cardinalium, fol. 59. num. 4.

Pœnę legales sunt exigibiles. etiam vltra interesse, c. Si ecclesiæ, & c. Statuimus, 16. q. 1. & l. Si quis in tantam, C. vnde vi. Plura vide apud D. Marcum Antonium Bauerium, in tractat. de virtute iuramenti, fol. 53. verso, num. 139.

Pœnæ conuentionales licite exigi possunt, dummodo non sint conuentæ, & promissæ, in fraudem vsurarum, can. Fraternitas, 12. q. 2. In legibus, de Arbitris, c. Dilecti. de pœnis. Licèt lex quandoq; pœnam appellet versum, l. Lecta, ff. Si cert. peta. l. Gaius, ff. de Vsuris, & l. Qui sine, ff. De negot. gest & l. Plene, ff. de condi. indeb. Hæc annotat D. Ambrosius de Vignate, in tractatu de Vsuris, fol. 166. numero 90.

Pœna legibus vel statutis prætermissa est arbitraria, l. 1. § 1. ff. de effract. & expila. & l. 1. ff. de iure delibe. c. de Causis, extra, de offic. delegat. & gloss. in l. Nemo martyres, C. de sacrosanct. eccles. Baldus in l. Legis verbis, ff. de legat. Sic determinat D. Angel. de Perusio in tract. de Syndicatu, fol. 135. n. 9.

Pœna talionis infligitur vel infringitur propter calumniam, sic propter extrinsecam

causam, sic propter diuersam causam. Plenius lege hanc sententiam interpretatam apud D. Cataldinum de Boncompaignis, in tract. de Syndicatu, fol. 131. num. 112 Huc facit illud, Pœna calumniantis est similitudo supplicii, vt est gloss. in l. 1. C. de aduocat diuers. iudic. & ibi Bart. Sicut allegat D. Paulus Grilland. in tract. de Relaxatione carceratorum, folio 235. verso, num 1.

Pœna quatenus interest peti potest in omni contractu, l. Cum allegas, C. de Vsuris. Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis in tract de Vsuris, fol. 137. num. 10.

Pœna nulli debet præstare vel tribuere immunitatem, nec vnum & idem factum debet esse causa pœnæ & præmii, l. Relegatorum, § Finali, ff. de interdict. & relegat. Adde huc notata D. Pet. de Vbaldis in tract. de Canonica episcopali & parochiali. fol. 180. n. 27.

Pœna adrecta in statuto censetur repetita in additione, secundum Car. post Lap. in Cle. c. Statutum, in principio, in 1. oppositione, de elect. Amplius consule D. Albert. Brunum in tract. De Augmento, fol. 177. num. 6.

Pœnæ molliendæ, non aggrauandæ; nec asperandæ, l. Præses, ff. de pœnis, & in §. Pœnæ de pœnitent. distinct. 1. In dubio an Blasphemia habeat pœnã mortis, dicitur quod non, quia benignior in dubiis sententia sequenda, l. Semper in dubiis, ff. de reg. iuris, & melius est reddere rationem clementiæ vel misericordiæ, quã crudelitatis, l. Absentem, ff. de pœnis: circa principium, & Sanctius impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnare, & mitius punitur iniuria facta Deo quam homini. Maiora adhuc si lubet, declarantur apud D. Lud. Montaltum in tractatu de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 178. n. 12. & 13.

Correctio nimia est offensio, can. Cum beatus, 45. distinct. & l. Præceptoris, ff. ad l. Aquil.

Pœnalia restringi conuenit potius, quam laxari.

Noli esse nimium iustus.

Pœnę nomine non venit pecuniaria pœna, nam appellatione pœnæ solum corporalis venit, vt in c. Inter alia, & ibi Panorm. in 4. notab. de immunita. eccles. & gl. in c. Dilecto, de sentent. excommunic. lib. 6. nec licet ita sæuire pro defensione rerum vt corporum, c. Si perfodiens, & c. suscipimus, cum de homicid. vbi de inter canonico pro defensione rerum furem nocturnum non licet occidere, sed pro defensione personæ licet. Sic adstruit D. Ludou. Montaltus in tract. de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 178. num. 15.

Pœnam non meretur, qui lege permittente aliquid operatur, l. Gracchus, C. de Adulter. l. Nec in ea, § Ius occidendi, ff. de adulter. l. Raptores, in principio, C. de episcop. & cleric. Latissime quæ ad hanc materiam faciunt enarrat D. Paulus Grilland. in tract. de pœnis, fol. 220. n. 5.

Geminatio criminis, vel delicti geminat vel multiplicat pœnam, gloss. in vet. Postponendus, in l. Præclaram, C. de primicerio, in fin. lib. 12.

Consuetudo in delinquẽdo aggrauat pœnam, gloss. in verbo, Exempto, in l. Si quis C. de commeatu, lib. 12.

Pœna pari facientis & consentientis puniuntur. c. Non satis, ext. de si. & c. Notum, 41. c. Qui consen. 11 q. 3 c. Consanguineorum, 3. q 4. & c. 1. 2. & 3. 83 distinct. Vide D. Damhoudere in tract. de Brocardis, fol. 143 n. 22.

Pœna vnius est metus multorum.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ, Horatius.

Deus irascitur ob negligentiam correctionis delictorum, c. displicet, cum seq. 21. q. 4. & c. Ad abolendam, & c. Vergentis. & quasi per totum, de hæretic. & teste D. Hieronymo ad Ryparium, & c. Legi. 23. q. 8. Non est crudelitas crimina pro Deo punire, sed pietas. Itaque zelo Dei & vindicta ac satisfactione iustitiæ mali, iniqui, iniusti, malefici, & peruersi puniendi sunt, non rancore, nõ priuata vindicta. Vnde D. Paulus ad Romanos 13. Dei minister est, ait, tibi in bonum: si au-

um

tem malum feceris, time, non enim ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui mala facit.

Correctione peccata emendantur. Eſt autem correctio triplex, Mentalis, verbalis, & realis.

Correctio vel correptio facinoroſi eſt odioſa, quia odium parit. Vide repertorium Bart. 1. parte. fol. 202. verſo, colum 1. & 2.

Corrigere ſe debet primo, qui vult alium corrigere.

Inexaminatum, ne punias vllum, Menander.

In puniendis criminibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores.

Sola vexatio dabit intellectum.

Arra in ſponſalibus admittitur, non pœna.

Iuſte puniuntur, qui licitis abutuntur, iuſtius puniuntur, qui aliena rapere conantur: ſic ſathan cælũ, protoplaſtus paradiſum perdidit, Hugo de Clauſtrõ.

Facilius res illæſa poteſt conſeruari, quam poſt lęſionem remedium reſtitutionis inquirere. Segnities eo dignior eſt puniri, quod quis ex eo, quod ſubſiſtere malum potuit remedium non quæſiuit.

Pœnitentia.

Pœnitentia eſt actus plangendi mala præterita, nec alia committere, D. Ambroſius & Theologi, 4. Sent. diſtinct. 41.

Pœnitentiam agite; appropinquabit enim regnum cælorum, Matth. 3. & 4.

Facite ergo fructũ dignũ pœnitẽtia, Luc. 3.

Pœnitentia nunquam ſera eſt, D. Auguſt. de pœnitentia.

Pœnitentiæ comes dolor eſt, & lachrymæ teſtes ſunt doloris.

Nouit Dominus mutare ſententiam, ſi tu noueris emendare delictum, D. Ambroſ. & c. Nouit, de pœnit. diſtinct. 1.

Pœnitens publicus non eſt ad dignitates eligendus, c. Pœnitentes, 55. diſtinct. & c. Ex pœnitentibus, 50. diſtinct & Ioannes Andr. in c fin. de poſt. prælat. ex publica pœnitentia inſurgit nota impediens promotiones ad dignitates, quæ ſolennitas requiritur in publica pœnitentia ea exponitur c. In capite 50. diſtinct. Publica pœnitentia non eſt imponenda, niſi pro crimine manifeſto & enormi, totam ciuitatem commouente, c. Presbyter 26. quæſt 6 & gloſſ. in can. In capite, 50. diſtinct. & ibi Archidiac. & Domi. quos vide in can. Placuit eadem, 50. diſtinct. qui ponunt 4. Rationes, cur publice pœnitens non poſſit promoueri nec adminiſtrare in ſacris ordinibus. Hæc prodidit D. Pet. à Biazio in tractatu Directorii Electionum, folio 208. cap. 17. n. 1. & 2.

Pœnitentia locum non habet in atrocioribus criminibus regulariter, etiam quod ſi fur vltra pœnitẽtiam ipſam reſtituiſſet bona furto ſubtracta propriis dominis, non tamen parcitur ſibi, l. Qui ea mente, & ibi Bartolus ff. de furt. Plura vide apud D. Paulum Grillandum in tractat. de Hæreticis, folio 198. verſo, q. 5. num. 1.

Pœnitentia calumnioſo accuſatori nõ imponitur propter pacem, c. Accuſaſti, de accuſat. vt paucis perſtringit Dominus Antonius Corſetus, in tractat. de ptiuileg. pacis, folio 99. n. 6.

Poeta.

Poeta eſt factor eius dicti, verſus, & carminis quo alius refocillatur. Quid poetæ? numquid poſt mortem nobilitari volunt, Cicero lib. 1. Tuſcul. quæſtionum.

Poetæ nulla immunitatis gaudent prærogatiua. Nam à Doctoribꝰ & profeſſoribus literarum excipiuntur poetæ, qui nulla immunitatis gaudent prærogatiua, l. poetæ. C. de profeſſo. & medi. lib. 10. Sic legitur etiam apud D. Hugonem in tract. de Offic. 4. prælatorum, fol. 35 §. Merentur. num. 3.

Politia.

Politia multa abhorret, quę Chriſtianus vt iuſta tenet. & econuerſo. Orbatos nutriri vetat politia, Ariſtot. 7. Polit. in fin. quod lex Chriſtiana præcipit. Plura vide apud D. Hieron à Luca, in tractat. de Cambiis Lugdunenſibus. fol. 7. §. Sequitur, num. 11.

Pollicitatio.

Pollicitatio obligationem in se naturalem non habet nec continet. Nam obligatio naturalis parte obligati & obligantis dicitur habere cõsensum, vt l. 1. ff. de solut. & l Stichũ, §. Naturalis, ff. eodem. de solut. & l. pactum, ff. de pollici. Qui consensus non interuenit vtrinque in pollicitatione. vt tenet eleganter Guilielmus, in l. Si vnus, §. pactus ne peteret, ff. de solut. vt & sequuntur ibi Bald. & Raph. & textus in l. pactum, ff. de pollicitat. dicit quod per pollicitationẽ promissum est quasi debitum, & si non oriatur inde vera naturalis obligatio: tamen oritur quędam quasi naturalis. Latius hanc sententiam expositam cõtemplare apud D. Ioannem Baptistam Caccialupum, in tract de pactis, fol. 213. verso, q. 5. num. 2.

Populus.

Populus est cœtus hominum consensu iuris & communione vtilitatis sociatus, D. August. De ciuitate Dei, D. Thom. 1. parte, 31. q 1artic. 1.

Populus Romanus virtutibus meruit anteponi cæteris nationib. quod sanctus, pius, felix, atque deuotus fuit, l. 1. C. de Iusti. codi. confir. sic eum laudat concluſiue D. Anton. de Roſellis in tract. de Conciliis, fol. 122. verso, §. 20. num. 6.

Populi clamor facit nil recte geri, sed non excusat à pœna, & dicitur, Nil recte geritur, si cum clamore vincitur.

Propter populum multum transit crimen inultum.

Populus non semper lacte nutriendus.

Populus est docendus non sequendus, can. Docendus, 61. distinct & c. Miramur, distinct. eadem, l. Decurionum, C. de pœnis, sic allegat D. Ioannes le Cirier, in tract. de primogenitura, fol. 150. num. 10.

Portio.

Portio accrescit portioni, & pars cõsolidatur cum suo toto, vt in l. Vnica, C. quan. non peten. par. peten. accres. sic D. Guilielmus à Monteferrat. infert volens regalem dignitatem accrescere ad regalem in qua prius erat, & primæuam constitut. Vide illius tract. de iure regum. fol 226 num. 11.

Positio.

Positio obscura reiicienda. Positio etiam loco interrogationis ponitur, hanc si obscura, non admittitur, l. Ambigua, ff. de rei vendica. Nec debet esse superflua, nec cõtraria, nam in his casibus de iure non est respondendum, vt & si est impertinens ad causam. Hanc materiam late prosequitur D. Odofred. in tract. Positionum, fol. 202. verso, num. 11. & alĩs.

Positio in parte falsa, licèt in reliquis vera, in totum negari potest. vt notat gloss. in 2. De confess. lib 6. & gloss. in c. Præcipimus, de testib. & D Baptista Caccialupus, in tract. de Ludo, fol. 198. n 74.

Positio periculosa non est admittenda, vt cumquis sine periculo non possit respondere, hoc est, cũ pendet ex alia positione l Et quia, in fin. ff. de interrog. actionib. sic addunt D. Iacobus de Arena, in tract positionum, fol. 59. n. 31. vbi antea pertractatur hæc sentẽtia.

Positio si est cõtra naturam eius quod ponitur, erit respuenda, vt maiorem annis, minoris esse filium, l. Confessionibus, & l. quenti, § Finali, ff. de interro. actio.

Positio captiosa responsum non meretur.

Positio captiosa dicitur, quando respondendo negando vel affirmando non potest sine præiudicio. Integre explicatam de positione materiam, lege apud D. Lanfranc. ab Ariadno in tractatu Responsionum & interrogationum, fol. 196. verso, n. 8. vbi pertractantur species positionum, quibus non respondere opus est. vt positioni incerte, impertinenti, contrariæ, factum alienum cõcernenti, superfluæ, captiosæ negatiuæ, multiplici, criminosæ responsum nequaquã dandum.

Positio de iure dispositio facienda, non à disponente. vt declarat Bart. l. fin. ff. de iureiurando. & l. Quidam in iure, ff. de donat. vult D Francisc. Curtius in tract. de iureiurando, fol. 12, verso, n. 34.

Pœna

Positiones facere nequit, qui libellum nõ intelligit. Baldus elegãter in §. quod si actor. sub l. Ad probationem, ff de probat. Sicut allegat D. Franciscus Curtius, in tracta. de iure iurando propter calum. f. 12. n. 24.

Posse.

Posse non dicitur qui sine adiutorio non potest, c. 1. de reb. eccles. non alienan. l. Non solũ. C. de præd. mi. & l. Siquidem, & l. Lex quæ tutores, C. de administra. tuto. vt annotat D. Franciscus Ponzinibius in tractatu de Lamiis, fol. 139. num. 57.

Possessio.

Possessio iusta à Deo authore permissa nulli, & ne Saraceno est auferenda, l. Iuste, ff. de acqui. pos. per quæ infert Innoc. quod si populus alicuius magni principis infidelis conuerteretur ad fidem, & ipse remaneret in infidelitate, deberet tolerari in sua iurisdictione vel dominio, nisi immineat periculum fidei vel fidelium, tunc debet recipere precium vel commutationem, c. fi de Iudæ. & alibi amittit quis res sine culpa, sed non sine causa, puta fauore libertatis, l. 1. Cod. pro quib. cau. ser. accipi. liber. multo ergo magis ratione fidei & religionis, l. Sunt personæ, ff. de religi. & sumpti. funer. atque id edisserit D. Corsetus Siculus in tractatu de potestate regia, fol. 109 num. 25.

Possessio est facti & animi. vt habet D. Ioannes Franciscus Balbus in tracta. de præscriptionibus, f. 167. n. 12.

Possessio facilius perditur, quam dominiũ. vt latius refert Alexan. in l. Si de eo. § Si forte, ff. de acquir. vel amitten. possess. sicut allegat D. Ioa. Franciscus Balbus, in tract. de præscriptionib. fol. 277. n. 11.

Possessio continuata præsumitur, nisi interrupta probetur. vt dicit Innoc. in c. Sæpe. de restitu. spoliato. sic possessio quæ semel quæritur, semper retenta præsumitur, nisi perdita probetur secundum Cynum in l. Penultima, C. de præscript. long. temporis. & allegat D. Guido Papa in tractat. de præsumptionibus, fol. 235. n. 62.

Possessionis commoditas nemini auferẽda, § Commodum, Institu. de Interdict. c. 1. ext. vt lite pendente, c. 1. ext. de seque. possess. & fruct. c. volumus, 16. quæst. 3. vt testatur D. Franciscus Curtius, in tract. de Sequestris, fol. 2. num. 7.

Possessionis titulum nemo cogitur dicere, l. Cogi possessorem, C. de petiti. hæred. § 1. 2. q. 5. multo minus possessionem dicere tenetur. Ita nemo cogitur contra se exhibere instrumenta. vt c. 1. ext. de probat. & l. Nimis graue est, C. de testib. & D. Bartho. Brixiensis in tract. Quæstionum dominicalium, folio 60. verso, q. 66. n. 4.

Possessor.

Possessor in iudicio diuisionis dominus esse censetur. vt dicit Angel. in l. Et ideo, ff. de condicio. furti. & Sozinus consilio 278 colu. penultima, vers. Præterea, vbi ait, quando nõ apparet de prioritate, præfertur qui est in possessione: quia natura possessionis releuat ab onere probandi. vt demonstrat D. Ioannes le Cirier, in tractatu de primogenitura, fol. 149. numero 7.

Optima est possessio eruditio.

Possidere.

Possidens in pari causa melioris est conditionis, c. In pari. de regul. iuris libr. 6. vt notat D. Paulus Grillandus in tractat. De hæretic. fol. 200. n. 5.

Possidere non dicitur qui iure familiaritatis vtitur, l. Qui iure, ff. de vsucap. sic habet D. Petr. Antibolus in tractatu de Muneribus, f. 14. num. 16.

Canon ait, omne alienum esse, quod male possidetur. Male possidetur, quo quis male vtitur.

Posthumus.

Posthumus æquiparatur capto ab hoste & postea reuerso, l. Inter agnatos, ff. vnde legit. sic annuit D. Ludo. à Sardis in tracta. de legitimatione, f. 129 n. 8.

Potentia.

Potentiæ suæ manifestationem quilibet

naturaliter diligit. vt habet Dom. Ioannes à Lignano in tracta. De Amicitia, fol. 7. verso, numero 2.

Potentia.

Potentum blanditiæ sunt minis æquiparandę, glo in l. 1. C. Si rector prouinciæ. sic effatur D. Magister Rauaudus, in tracta. Specu. iudicum, fol. 89. num. 44.

Potestas.

Potestas est potentia actiua cum præeminentia, D. Thom. 4. Senten. distinct. 24. q. 1. articulo 1.

Potestas miracula faciendi non est nisi à Deo, cap. Teneamus, 1. quæstio. 1. & glos. in cap. 1. De reli. & vene. sancto. in fine magnæ glos. in 6. sic habet D. Anton. de Rosellis in tracta. de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 50. num. 5.

Potestas vnius per negligentiam gradatim deuoluitur ad alium, c. Cū in cunctis, ad fin. de elect. & c. 2. de cōcess. præbendę. Plura vide apud D. Cataldinum de Boncompaignis, in tracta. de potestate Papæ, f. 93. n. 63.

Potestas sæcularis non debet se intromittere ecclesiasticis casibus & negotiis, c. Ecclesiæ sanctę, & in c. Quæ in ecclesiarum, de cōsti. & cap. Plura vide apud D. Ioannem à Grassis in tracta. Arboris iudiciorum, fol. 91. principali 1. num. 13.

Potestas omnis à Deo, ad Rō. 13. & §. Huic etiam, 12. q. 1. & c. Quid culpatur, 13. q. 1. & Ioannis 19, sic probat D. Anton. de Rosellis, in tracta. De potestate Imperatoris & Papæ, fol. 47 §. Vtriusq;, num. 4.

Potestatem qui dare non potest, nec auferre potest: quia vnumquodque dissoluitur eo vinculo quo ligatur, c. 1. de Regul. iuris. vt annotat etiam D. Anto. de Rosellis. in tract. De potestate Imperatoris & Papæ, f. 59. n. 8.

Præceptum.

Præceptum est iussio faciendi aliquid vel non.

Deum time & mandata eius obserua, Ecclesiastici 12.

Præceptum est strictius mandatum [illegible] in l. Sæpe, ff. de offic. præsid. Cęterum vide D. Corsetum Siculum, in tractat. de [illegible] minatis, fol. 93. verso, num. 19.

Præceptum impossibile nullum est [illegible] iure, l. finali, ff. Quæ senten. sine appel. rescin. duntur. est regula iuris, Impossibilium nulla obligatio. Vide Dom. Lanfrancum [illegible] adno in tractatu De dilationibus, folio 93. verso, num. 14.

Præceptum cum eausæ cognitione equipollet sententiæ diffinitiuæ. maxime si precedit litis contestatio. vt notant Doctores in c. Peruenit, de appella. & c. fina. de consti. Sicut arguit D. Ant. de Butrio in tract. de Nouis, fol. 172. num. 34.

Præceptum iniquum nō obligat. c. Quod ait, 14. distinct. & c. Quo modo, 13. distinct. Sicut habet D. Bartholo. Brixiensis in tract. Quæstionum Dominic. fol. 47. q. 1. n. 5.

Preces.

Precibus frustra impetratur, quod iure communi conceditur, l. 1. C. de thesau. lib. 10. vt habet Dom. Anto. de Rosellis in tractatu De potestate Imperatoris & Papæ, fol. 69 numero 89.

Præcipitatio.

Præcipitatio est operatio per impetum voluntatis, vel passionis sine prudētia [illegible] tib. eius, D. Tho. 2. 2. q 8. artic. 6.

Prædestinatio.

Prædestinatio est electio diuinæ voluntatis per gratiam, D. Augustī. de libe. arbit.

Prædestinatio est præordinatio Dei aeterno in his quæ fiunt per gratiam Dei. [illegible] est ratio transmissionis creaturæ rationalis ad vitam æternam, Diuus Thom. 1. q. 23. articulo 1. vel, est cognitio futura beatitudinis.

In illo tempore saluabitur populus tuus omnis qui inuētus scriptus fuerit in libro [illegible] tę. Danielis 12.

Prædicatio.

Prædi

Prædicatio est recitatio euangelii, vel bonæ rei. Ite in orbem terrarum & prædicate euangelium omni creaturæ, Marci 16.

Prædicatione euangelii virtutes roborantur, Ioan. Andr. c. 1. de censib. sicut habet diffuse D. Petr. à Biaxio in tractatu Directorii electionum, fol. 124. cap. 49. num. 2.

Prædicandi munus est officium, nõ dignitas, cap. Quod Dei timore. de statu mona. sic monet D Barbatia in tract. de præstantia cardinalium, fol. 42. num 18.

Prædium.

Prædia propria principis vel emphyteuta ab extraordinariis & sordidis muneribus sunt exempta l fina. C. de excu. lib. 10 sic habet D. Martinus Laudensis in tractatu De Fisco, fol. 131. quæst. 163.

Prædo.

Prædo postiudicium fatalitatem præstet, & id ipsum tunc cum distracturus petitor fuerat l. Illud quoq; ff de petitio hæred & l. Item si, ff. de rei vendica. sic in medium depromit D. Placentinus in tracta. de iudic. fol. 126. verso, titu. 9. num. 2.

Præfatio.

Præfatio legis finalem intentionem docet, l. Regulas, §. Licet, ibi, nutum constitutionis demonstrat, ff. de iuris & fact. ignorantia, & l. finali, ff. de hære. insti. Plura vide apud Dominum Ioannem le Cirier in tractatu De primogenitura, folio 159. numero 34.

Præfixum.

Præfixum tempus videtur habere citatio, l. Aut qui aliter, §. 1 ff. quod vi aut clam. & l. finali, §. Sin autem nullatenus, Cod. de iure domi. impetran. Plura vide apud Domin. Anton. de Rosellis, in tractatu de Conciliis, fol. 79. num. 6.

Præiudicium.

Præiudicium qui sentit vocandus est, quia is cuius factum tangitur, siue cui præiudicatur, vocari debet, vt constet an consentiat. Nam non valet actum in non vocati & non consentientis iacturam vel præiudicium. l. finali, Cod. de pact. & l. Nam ita Di. ff. de adoptionibus. Ita concludit D. Ioannes le Cirier in tractatu De primogenitura, folio 160. verso, num. 6.

Prælatus.

Prælatus est omnis habens curã animarũ. Innoc. in c. Firmiter, de sum. trini. & in c. decernimus, de iudic.

Prælati maxima onera sustinent, quia ipsis incumbit sacramentorum administratio, ratio de propriis, ratio de alienis, Diuus Thom 4. Sentent. distinct. 17. quæstio 3. articulo 3.

Prælatus pastoris vice fungitur, cap. Ne pro defectu pastoris. De elect. & c. Postquam, 50. distinct Ideo iubet Dominus prælatos attentos esse circa gregem sibi commissum, Actuum 25. c. Suggestum, 7. quæst. 1 1. Petri 5. & Christus dicit, Petre amas me, pasce oues meas. Ioannis 21. & c. In scripturis, 8. quæst. 1. & bonus pastor ponit animam pro ouibus suis. Ioannis 10. Et sententia pastoris siue iusta siue iniusta fuerit, timenda est. Diuus Gregorius, & c. ipse ligandi. 1. quæst 3. Et lux gregis est flamma pastoris. Diuus Gregorius in Pastorali, & est Magister populorum, dictus à monendo seu demonstrando, l. Quibus, ff. de verbo. significa. & Ioannis 13. Vos vocatis me Magister, &c & c. Cũ sit ars artiũ, regimen animarum. Hostien. in Summa, titulo de elect. Plura require apud Dom. Pet. à Biaxio in tractatu Directorii Electionum, folio 225. verso, numero 1. & sequentibus. ex quo authore eliciuntur & sequentes sentẽtiæ, & ab eodem probantur.

Prælatus principalia officia habet.

Prælatus debet esse præco. Esaiæ 58. Clama nec cessa, quasi tuba exalta vocem tuam. Secundo, debet esse dux populorum, c. Quę ipsis, 38. distinct. & sic est lux mundi, &c. Tertio, est Magister populorum, ad exemplum Christi, qui fuit magister, &c.

Quarto, debet esse pastor gregis con-

tra lupos rapaces, c. postquam 50. distinct.

Prælatus lenitatem cum seueritate misceat, & hoc figuratur Luce 10 in Samaritano fundente vinum & oleum in plagas vulnerati, c. disciplina, 45. dist.

Prælatus negligens deponatur, glos. in verbo negligentiam, in c. Dictum, 81. dist. & glos. in verbo negligens, in c. Cum ad monasterium, de statu Monachorum.

Prælatus raro in publicum prodeat. nam omne rarum charum, c. Legitimus, 93. dist. Hactenus ille.

Prælatus est ordinarius iudex in populo suo, c. Cum ab ecclesiarum prælatis, extr. de offic. ordina. Hugo in tracta. de officio 4. prælatorum. fol. 34. §. debet, num. 2.

Prælatus principi laico subuenire debet. puta regi, duci, & simili tempore necessitatis ad vtilitatem publicam, D. Anto. De Butrio, in c. Non minus, de Immunitate eccles. Amplius lege D. Martinum Laudensem in tract. De Principibus, f. 111. q. 433.

Prælatus prælatum iuuare debet auxilio & consilio, c. 1. § Si quis, extra de treu. & pace, c. fi. in principio, de Transact. nec id omittet amore vel odio alioqui damnum dignitatis incurrit, c. Præcipimus, 90. distinct. Sic D. Hugo. in tracta. de offic. 4. prælatorum enucleat, f. 38 §. Sed decet, num. 1.

Prælatus plus peccat exemplo quam culpa. vt ait Patricius in tracta. De Institutione Reipublicæ, & citatur à D. Ioanne le Cirier in tractatu De primogenitura, fol. 146. verso, q. 9, num. 9.

Prælatus suam, sed non ecclesiæ iniuriam remittere potest, c. Interquerelas, 23. quæst. 4. Plura vide apud Dom. Ioannem Franciscum Ponzinibium in tracta. de Lamiis, fol. 140. verso, num. 85.

Prælatus malus reprehensione sociali arguatur, glos. faciendo tres species reprehensionum, in c. Nolite, 21. distinct. & Panorm. in c. Nouit, circa prin. 11. colum. de iudic. Sic refert D. Ludouicus Montaltus in tracta. De reprobatione sententiæ Pilati. vbi paulo ante ostendit prælatis non esse detrahendum, &c. 161. verso, num. 87.

Prælatus quasi signum ad sagittam positus est. vnde sciat malum vitare, c. Qualiter & quando, 2. de accusat. vt vult idem D. Ludouicus Montaltus in eadem pag. nu 91.

Prælatus sit humillimus, l. Si cum, § Qui iniuriatum, ff. Si quis cautio Explicat hanc sententiam simul detestando superbiam D. Ludouicus Montaltus in præfato tractatu fol. 191. num. 79.

Præmium.

Præmium est datum in bonum promptis factis. dictum quasi præuium, quod proponitur certantibus initio, & victori inde datur. Mirabellius in Polyanthea.

Præmii mensura dignitatis metitur, l. Nemo, in fi. C de offic. ma offi. Sic habet D. Ioannes Montaigne in tract. de autho. Conciliorum, fol 72. verso, num 13.

Præparamentum.

Præparamenta sæpe sufficiunt pro facto. l. Si partem, ff. Quemadmod. serui. amit l. Si qui cum telo. C. de Sicar. Latius vide Dom. Nicolaum Boerii in tractatu de Seditiosis, n. 168. num. 39.

Præponderatio.

Præponderatio nulla est digna animaduertentis. vt habet D. Ant. de Roselis in tract. De Conciliis. fol. 101. verso, n. 17.

Prærogatiua.

Prærogatiua sæcularis est dignitas, c. Iura & c. Venerabilem. de elect. c. Administratores, 23. q. 5. Sic pertractat D. Barbatia, in tract. de præstantia Cardinalium f. 44 n 40.

Præscribere.

Præscribens similis est soluenti, Barto. in l. Tam mandatoris, colu. 2. versic. Item dubitatur, C. de non numera. pecu. Sic allegat D. Franciscus Balbus in tractatu de præscriptionib. fol. 215. verso. num. 4. § 6.

Præscribi non potest contra matrimonium, c. Non debet. De consanguinit. & affinit. Plenius vide D. Ioannem Franciscum Balbum

Baldum, in tract. de præscript. fol. 262 n. 3.

Præscribit ille cuius nomine possidetur, l. Si is, ff. de vsucapio, sic testatur Dominus Pet. de Vbaldis, in tract. De canonica episcopali & parochiali, fol. 174. num. 29.

Præscriptio.

Præscriptio non habet locum in rebus ecclesiasticis, publicisve, l. Vsucapionem, ff. de vsucap. §. Si aliquando, & §. Res fisci, Instit. de vsucap. & l. final C. de sacrosanct. eccles. & in Authent. de eccles. tit. §. pro temporalibus. Plura vide apud D. Nepotem à Montalbano, in tract. Exceptionum, fol. 180 num. 14. vbi ponuntur sequentes sententiæ.

Præscriptio non currit ecclesiæ vacanti.

Præscriptio ecclesiæ cõtra ecclesiã nulla est.

Præscriptio sine iusto titulo & bona fide, nulla est.

Præscriptio super limite parochię vel diœcesis nulla est.

Præscriptio tempore hostilitatis vel guerrę nulla est, vel non currit.

Præscriptio iuris ciuitatum nulla est.

Præscriptio in rebus furtiuis, vi possessis vel aliter vitiosis nulla est.

Præscriptio contra procurationem causa visitationis, nulla est.

Præscriptio interrupta nulla est.

Præscriptio contra obedientiam nulla est.

Præscriptio contra matrimoniũ nulla est.

Præscriptio contra votum nulla est.

Præscriptio longi temporis in rebus sacris aut publicis nulla est.

Præscriptio in re filii à patre alienata nulla est, nisi in triginta annis.

Præscriptio in re tradita præsidi contra l. Iuliam repetundarum, nulla est.

Præscriptio in publicis functionib. seu tributis & contra hominem liberum, nulla est.

Præscriptio contra numerum ecclesiasticæ disciplinæ nulla est.

Præscriptio in via publica & contra ius publicum, nulla est.

Præscriptio in re pupilli vel adolescentis, nulla est.

Præscriptio contra filiosfamilias existentes in patria potestate nulla est.

Præscriptio in rebus sub die vel conditione debitis nulla est, quamdiu conditio vel dies non venit.

Præscriptio tempore suspensionis prælati contra ecclesiam nulla est.

Præscriptio in tenente precario nulla est.

Præscriptio à colono vel conductore vel emphyteuta vel inquilino, vel vsufructuario, vel superficiario nulla est.

Præscriptio ab vsuario vel fructuario nulla est.

Præscriptio nisi centenaria contra ecclesiam Romanam nulla est.

Præscriptio contra mulierem pro dote durante matrimonio nulla est.

Præscriptio contra libertatem nulla est, vt nec agenti pro libertate.

Præscriptio in alienatione possessoris malæfidei nulla est.

Præscriptio contra intentatem hæreditatis petitionem nulla est.

Præscriptio non procedit ex titulo simulato, vt docet D. Ioannes Franciscus Balbus in tract. de præscriptionibus, fol. 227. §. 12. per totum. Rursus fol. 222. §. 12. n. 7.

Præscriptio currens contra scientem habet tacitam renunciationem, verum est in iure radicando, non radicato, quia præscriptio nõ habet in se consensum, Bald. in c. ad audientiam, circa finem colum. 1. de præscriptionibus. vt habet D. Ioannes Franciscus Balbus in tractatu de præscriptionibus, fol. 214 verso. num. 6.

Præscriptio introducta est propter negligentes.

Præscriptione firmatur quod ipso iure est irritum, Bald. in l. 1. C. nę de statu defun. Sic habet idem D. Franciscus Balbus in tract. de præscriptionib. fol 215. verso, num. 8.

Præsens.

Præsens non dicitur ille qui non persistit in loco, l. Si pro patre, §. versum, ff. de in rem verſ. Sic arguit D. Anton. de Rosellis in tract.

de potestate Imperatoris & Papæ, fol. 58. n. 58.

Præsentare.

Præsentans præsumitur scire conditionem præsentati, l. Si patronus, in fi. ff. de confirm. tutor. Ita notat D. Rochus de Curte in tract. de iure patrona. fol. 7. verso, num. 20.

Præsentans nullum ius tribuit præsentato, sic inquit D. Paulus de Citadinis in tract. de iure patrona. fol. 48. verso. num 14.

Præsentia.

Præsentia non præsumitur, nisi probetur cum sit facti, l. In bello, §. Factæ, ff. capti. Cætera inquire apud D. Ioannem Franciscum Balbum in tracta. de præscriptionib. fol. 231. verso, §. 3. num 3.

Præsentia illius multum proficit, cui res committitur gubernanda.

Præteritorum reuolutio præsentia certificat.

Præsentatio.

Præsentatio speraitur propter iuris alterius apparentiã. Hoc demonstrat Dominus Paulus de Citadinis in tract. de iure patronatus, fol. 52 num. 16. Apud eundem leguntur & hæ sententiæ.

Præsentatus legitime & non admissus, superiorem debet adire.

Præsentatus inuitis populis non est instituendus.

Præsentatus præfertur qui votis paribus gaudent maioribus meritis.

Præstantia.

Præstantia est quoddam patrimoniale munus, & ideo forensib. habentibus patrimoniũ ibi imponi potest, l. Finali. §. Patrimoniorũ, ff. de munerib. & honorib & ibi Bart. Sic præstringit D. Mart. Laudens. in tractat. de Fisco, 55. q.

Præstigium.

Præstigium est diuinatio per Dæmones, ingerentes se visui vel auditui hominum, D. Thom. 2. 2. q. 95. artic. 3.

Præsumptio.

Præsumptio est in bono vel in malo.

Præsumptio in bono est progressus animi diligentia & opere ad bonum perficiendum, D. Thom. 2. 2. q. 21. artic. 2.

Præsumptio in malo est immoderatio sui siue supra vires, siue cõtra iustitiam Dei, multos impedit à firmitate præsumptio infirmitatis: nemo erit à Deo firmus, nisi qui se à se ipso senserit infirmum, D. August. de verbis Domini.

Nulla præsumptio pernicioſior est, quam de propria iustitia aut scientia superbire, D. August. super Ecclesiastici 7. Non te iustificesante Deum.

O superba præsumtio, præsumptuosa superbia quæ non solum Angelos Deo voluit adęquare, sed etiam homines Deificare. Ecce quos erexit depressit, & quos exaltauit humiliauit: Hæc turrim euertit, linguam cõfodit, Goliam prostrauit, Aman suspendit, D. Bernardus de duodecim abusionibus.

Non temeritas interuenit præsumptioni, vbi est diligentia pietatis. Leo Papa c. Sicut, 4. distinct. de consecratione.

Omne malum detestabilius redditur quido publica præsumptione tractatur, Cassiodorus super Psalmum. Et non defecit de piteis eius.

Ad casum vadit, qui nimiũ ascendit. Franciscus Petrarcha.

Præsumptio pessimus est præceptor, D. Hieron.

Præsumptio non adaptatur ad eas, quæ habẽt incertã formam erogationis vt habet D. Ioan. Francisc. Balbus in tract. de præsumptionibus, fol. 221 n 23.

Præsumptio tollitur præsumptione c. Ludi, & c. Literis. De præsumptionib. & l. Continuus, §. Cum, ff. de verbo. obligat. Sic D. Laurentius de Rodulphis in tract. de Vinea, fol. 129. verso, n. 41.

Præsumptio iuris licet sit liquidissima probatio, vt l. Licet Imperator, de legat. 1. & gl. in l. Si tutor, C. pig. tut. tamen admittit contrariam probationem, vt gloss in l. Nõ est simile, ff. quod met. cau. & gl. iuris ca[illegible]

in c. Is qui fidem, de sponsi. & textus in l. Qui chirographum, de probat. Hanc sententiam tuetur D. Lanfranc. ab Oriano, in suo tractat. de Arbit. fol. 37 n. 42.

Præsumptio cedit veritati in foro animæ, c. Veritate, distinct. 8. Ioan. Andr. in c. 2. de Vsur. in 6. & c. Tua, & c. Is qui fidem, extra, de sponsalib. Sic deponit D. Ioan. le Cirier in tractat. de Primogenit. fol. 184. n. 3. & f. 138. n. 6.

Præsumptum.

Præsumptum silet adueniente expresso, vel expressum facit cessare præsumptum l. Si ita, ff. de liber. & posthumis, & l. Clemens, ff. de heredib. instituend. Sic habet D. Ioann. le Cirier in tract. de Primogen. fol. 172. art. 5. n. 2.

Præsumere.

Præsumere quod minus est debemus de precio. l. Semper in stipulationibus, ff. de regul. iuris, & facit quod Bald. Dixit, l. fin. §. 1. ff. de legat. 2. quod in venditione æstimatio refertur ad præsentia, non futura. Sic exponit D. Albertus Brunus in tractat. de Augmento, fol. 184. n. 6.

Precium.

Pretiũ debet esse congruũ valori. l. Et si æquo, & l. Si fundum per fideicommissum in principio, ibi excusso pretio secundum reditum emi. & ibi notat Bart. ff de legat. 1. Hinc est quod venditio vno nummo facta non valet, quia videtur potius donatio, quam venditio, nisi res sit parũi pretii. Largius vide enucleata hæc apud D. Fabianum de Monte in tract. de empt. & vendit. fol. 142. verso num. 21 & 24. apud quem etiam probãtur sequentes sententiæ.

Pretium consistit in numerata pecunia.

Pretiũ constitutũ in dubio intelligitur de moneta vsuali frequenti in loco contractus, & de ea debet solui, nisi aliud sit expressum.

Pretium intelligitur deductis expensis & labore.

Pretio vno res plures emptę faciunt vnam emptionem, & pluribus pretiis res vna empta facit censeri plures emptiones vel cõtractus.

Pretii certitudo & specificatio debet esse declarata in quantitate & qualitate.

Pretium in venditione incertum periudicem declaratur.

Pretii paruitas nõnunquam donationem præsumit.

Pretium non transfert dominium in emtorem sine solutione.

Prætor.

Prætor debet Doctori pauperi alimenta præstare, l. 2. §. Primus Diuus, ff. de origi. iuris. Amplius vide apud D. Pet. Lenauderiũ, in tractatu de oneribus Doctorum, folio 170. verso, q. 20.

Prætoris factum derogare iuri non debet, l. 1. ff. de fer. & l. furti, ff. de his qui notan. infa. Plura huc pertinẽtia notat D Iacob. de Arena in tractatu positionum, §. 1. num. 3.

Primatus.

Primatum in terra ambiens, in cælo se cõfundit, c. Virum, 47. distinct. vt pulchre affirmat D Ludouicus Montaltus in tractatu de reprobatione sententiæ Pilati, folio 186. verso, num. 12.

Primogenitus.

Primogenitus debet sedere à dextris patris, glos. in Decretis, sed non vbiq;, c. Quam periculosum, 7. q. 1. Largissime primogenituræ commoda adiungit D Nicolaus Boerius in tract. de ordine graduum vtriusq; fori, folio 76. verso, num 3. Sed Ioannes le Cirier huic themati totum librum dedicauit, in quo vniuersam rem de Primogenitura euoluit.

Primordia.

Primordia cuncta pauida sunt, virtus vsu nutrita grandescit.

Quod nunquã incœpit, nõ potest desinere.

Origo rerum spectanda est.

Difficile est vt bono peragantur exitu, quę malo principio inchoata sunt.

Initiũ vitę hominis panis & aqua, Eccl. 29.

Princeps.

Princeps est qui primas tenet partes, tum princeps est primus & optimus in re-

publica, vel aliquis summum magistratum habens, siue bonus siue malus.

Leo rugiens & vrsus esuriens princeps impius super populum pauperem: Dux indigens prudentiâ multos opprimit per calumniam, Prouerb. 7.

Principes dicuntur qui principantur cogitationibus, D. Gregor. Moralium 11.

Authoritas belli est penes principem, ministerium exquędi penes milites, D. August. contra Faustum, c. 32.

Principum crudelitas bellum est, Seneca de Clementia.

Optime Deos exemplum principibus constituam, vt se tales ciuibus præbeant, quales sibi Deos esse velint, Seneca ibidem.

Princeps minister Dei est in terra, D. Paulus 13. ad Romanos.

Princeps pœnam peccati applicabilĕ parti potest remittere, vt Cyn. & Bart. volunt in l. Scripta, C. de precib. impera. offerend. & Doct. in c. Quæ in ecclesiarum, de constit. Sic etiam vult D. Ludouicus Montaltus, in tract. De reprobatione sententiæ Pilati, fol. 184. verso, num. 34.

Principem decet prudentia, vel vt Aristot. 3. Politicorum. Principis propria virtus est prudentia, & nullus est cui sapientia magis conuenit quam principi. Vegetius de re militari, & Magister Rauaudus in tract. Speculi iudicum, fol. 90. num. 64. & dicitur princeps absque temeritate magnus, vt gaudeat princeps se iuris certitudini subiacere, l. Si quando, C. de inoffic. testam. quæ etiam iniquitatem expellit.

Bene felix patria in qua plurimi præsunt sapientes. Et beatas Plato inquit Respublicas, si eas sapientiæ studiosi regerent vel rectores earum studiant sapientiæ.

Princeps vitiis careat, iustos amet, procedat sola facti inspecta veritate.

Princeps ornetur clementia, iustitia, pietate, religione, sapientia, fortitudine perpetua, & virtutibus cunctis præluceat. Nam principia delicta exigua videntur vulgo magna, cuius vita in conspicuo est. Infelix caput ceteris membris cedit ad dolorem. Vulgus prognosticat ritus principũ per exempla, & indigni aliis præsidere, qui sibipsis præesse non curant. Et princeps caueat ne sit occasio mali populi, vigeat reuerentia Dei & diuini cultus, disciplina sui, potestate officium, affectu & protectione subditorum. Et princeps verus bonum publicum, & imago diuinæ Maiestatis non debet sæuire in subditos & finitimos, vt Albericus in l. Decernimus, C. de sacrosanct. eccles. Princeps debet iuste regere, aliàs Deus adimet regnũ, transfertur regnum de gente in gentem propter iniustitiam, c. Si de rebus, 27. q. 5. & Hispania Christiana fuit occupata propter peccata Sarracenis, c. Si Rex, 56. distinct. vt habet D. Martinus Laudensis in tract. de principibus, fol. 107. q. 155.

Principem decet pietas, per quam solam Dei seruatur imitatio, l. Imperialis, Cod. de nupt. Sic decet principem religiosos venerari & vbi clerus crescit, ibi dignus honor datur & floreſcit. Honos alit artes, & faciendæ semper aliqua prærogatiua studentibus, vbi nulla recognitio laboris pii, ibi desides fiunt artifices. Regna iuuantur, precibus ecclesiasticorum. Respublica augmentatur in substantando ecclesiasticos, & principes puniant turbatores pacis & ecclesiæ.

Princeps euitet adulatores.

Principes effugiant potationes. Namque ferrum non domuit, ebrietas lamentabiliter subiugauit.

Principes euitent adulteria.

Princeps est ligatus dictamine rationis, quia est animal rationale politicum. vt Bald. in l. 2. C. de serui. & si princeps sit dominus legum, non tamen est dominus morũ. Bald. in extract. s iuris canonici, vt allegat D. Barbatia in tract. de præstantia cardinalium, folio 68. num. 5.

Nec quis putet potentiam diuitiarum iustitiæ prævalere, in Auth. vt omnes obediant iudicib. prouincialib. §. Si vero ille, collat. 6.

Prin-

Princeps erit liberalis ad expensas militares.

Princeps non debet vti plenitudine potestatis: plenitudo potestatis non extenditur ad aliquod iniquum. Vide syluas nuptiales.

Principi lætanter præstanda sunt subsidia. Domini possunt imponere subditis subsidia postquam suam bursam euacuauerint. prius enim incipere debent à suo.

Indulta quibus princeps crimen supplicatibus indulget, faciliter admittenda sunt.

Fraus interuenire non potest, vbi princeps manu propria se subscribit.

Venia vel principis beneficium negatur negligenti in administratione & recuperatione rerum ciuitatis, l. Mancipia in fi. C. de seruis fugiti & l. Decreuimus, Cod. de aquæ ductu.

Qui pro obnoxiis crimini læsæ Maiestatis interceſſerit & notabiles & infames fiũt absque venia.

Sine principibus impossibile est esse ciuitatem, Aristoteles 4. Politicorũ Expedit subditis principes immediate habere rectores & protectores ipsorum.

Ex defectu & paupertate principis iuri & reipublicæ derogatur.

Regimen illius tutum, qui subditorum corda possidet.

Cogit, non rogat, cum rogat potentior.

Preces superiorum dicuntur armatæ.

Qualis princeps, tales ciues esse solent.

Qualis rector, tales habitantes.

Qualis rex, talis populus vel grex.

Par in parem non habet imperium.

Princeps quæ semel diſſiniuit, hæc amplius in dubium vocari non debent.

Cum principe contendere furor est.

De principibus & fide loquere sobrie & parce.

De principibus non est dicẽdum malum, l. 1. C. Si quis imperat. maledixe.

Principes incusare non est tutum.

Principis omnia sunt quę ad iurisdictionẽ & maius dominium pertinent.

Principis culpa, populi plaga.

In facto principis semper iusta causa præsumitur.

Deus permittit tyrãnos & corruptos principes ad vindictam scelerum populi.

Prouinciarũ administratores citra omne pecuniarum suffragium creari debent.

Periculosum est principi dare subdito magnos honores. Arist. 5. Politicor.

Principibus obediendum, vt & missis ab eo, c. Solitæ, ext. de ma. & obed. c. Omnes, de censib. vt habet D Hugo in tracta. de offic. 4. prælato. f. 34. §. Sed cum, n 1.

Principale.

Principali sublato cessant accessoria, l. Non dubium, C. de lega. Sic habet D Ioannes Calderinus in tractatu de interdict folio 5 verso, num. 59.

Principans.

Principans sit summe vigil. c. Qui episcopus, 23. distinct. vt notat D. Anto de Rosellis in tractatu De potestate Imperatoris & Papę, f. 30. § Perquiramus, num 2.

Principatus.

Principatus non sanguini, sed vitæ integritati deferendus. sic Moyses elegit Iosue, c. Moyses, 8 quæst 1. Ita tenet D Hugo in tractatu de Officio 4. prælatorum, fol. 29 §. Sed aduertendum, num. 4.

Principium.

Principium & finem docere sufficit ad media præsumenda, C. de apo. pub. vt refert D. Anto de Rosellis, in tractatu de succes. ab intesta fol 239. num. 47.

Principium rei potissima pars l. 1. ff. de origi. iuris, vt dicit D. Amedęus de Castello, in tracta. de Syndicatu. fol. 109 n. 1.

Prior.

Prior tempore potior in iure, l Potior, ff. Qui potio. in pigno habeantur. Ita ponit D. Ioan à Grassis in tractatu De Substantialib. procuratorii, fol. 86. verso, n 5.

Priuatio.

Priuatio est negatio substantiæ ab aliquo

determinato genere. Aristoteles 4. Metaphysicorum.

Priuatio nil ponit in esse, l. Si totam, ff. de acquiren. hæred. Ita legitur apud D. Guilielmum à Montferrat. in tractatu de succes. Regum, fol. 226. num. 13.

Priuatus.

Priuatus iurisdictionem habere non potest. l. 1. ff. de iurisdict. omnium iudic. & l. Liberam, C. Qui cum eo qui in alie. potesta. Sic recitat D. Ioannes à Grassis in tracta. Arboris iudiciorum, fol. 90. verso, n. 4.

Priuilegium.

Priuilegium est ius priuatum indultum contra ius commune, vel est priuata lex, respiciens priuatas personas & communia negotia, D. Tho. 1. 2. q. 96. artic. 2.

Priuilegium immunitatis ab imperatore concessum valet. sed excipiuntur plurima. inter quæ priuilegium impetratum contra euangelium & legẽ Dei est nullum, l Omnes, C Si contra ius vel vtili. public. vt copiosè declarat D. Petr. Antibolus in tracta. de Munerib. fol. 35 n. 110. & in sequentib.

Priuilegium secundum tollit primum, l. Dimis. §. Penultimo, ff de iure codicil. l. Si quis, in principio, ff. de leg. 3. & c. Veniẽs, ext. de rescript. vt habet D. Nepos de Mõte Alba. in tract. except fol. 166. artic. 2.

Priuilegium receptis fraudulenter nõ datur, l fi. ff. de verbo. significa. vt allegat Dom. Franciscus Lucanus in tracta. de fisco & eius priuilegiis, fol. 114. verso, num. 22.

Priuilegium concessum exercenti triuium extenditur ad exercentem quadriuium. maxime in casu Authen Habita, C. ne filius pro patre. Sic allegat D. Baptista à sancto Blasio, in tract. de correlatiuis, §. 33 verso, n 30.

Priuilegium libertatis nõ minuitur morbo laborãti. Bart. in l. Ex agentib. C de princ. agẽt. in reb. lib. 12. & libertas est res inæstimabilis, & res tãto est vilior, quo plus à libera cõditione recedit. sic habet D. Ioa. le Cirier tract. de primogenitura, fol. 187. verso, n. 5.

Priuilegium debet esse perpetuum. vt in Regula decet, lib. 6 sic habet D. Pet. de Rusio in tracta. de reuocatione vnionis, folio 144. num. 2.

Priuilegium damnosum non valet. c. Suggestum, ext. de decimis. & priuilegium perditur his quæ versibus comprehenduntur. Si facis contra. si negligo, propter abusum. Delictum, damnum, pariterq; cõcessa potestas. Plura vide apud D. Ioan. Monachum in tract. Defensorii iuris, fol 66. verso, num 7.

Priuilegium æquipollet naturæ, nec est absurde interpretandum, Bald. in l. Siue possidetis, colum. 2. vers. 2. quæro, C de probat. Sic exponitur à D. Ioan. le Cirier in tracta. de primogenitura, fol. 174. verso, n. 6.

Priuilegium & consuetudo æquiparãtur, vt notat Panor. in c. Cum nobis olim colum. 1 de præscript & in c. Per venerabilem, colu. 3. Qui filii sint legiti. Sic perstringit D. Ioan. Franciscus Balbus in tracta. de præscrip. folio 224. verso, num. 14.

Priuilegio abutens illo priuatur. vt in Authen. vt iudic. sine quoquo suffrag. §. penepenultimo, colum. 2. & c. Tuarum, ext. de priuilegiis. vt in medium depromit D. Nepos à Montalbano in tractatu Exceptionum, fol. 166. num. 13.

Probabilitas.

Probabilitas sufficit ad æstimandum rei valorem, si dubium sit an plus vel minus valeat. sicut probat D. Ioan. Nider in suo tract. De contractibus mercatorum, folio 163. verso, num. 12

Probare.

Probandi onus est graue, l. Is qui debuit. ff. de rei vend. sic allegat Dom. Iacobus de Arena in tractatu positionum, folio 6. numero 1.

Probandi onere grauatur, qui non possidet. Ita inquit D. Barbatia, in tractat. de potestantia Cardinalium, fol. 50. n. 24.

Probatio.

Probatio est inuestigatio facti, huius ve-

ritatis

tionem quærens & cor tangens, D. Thom. ſuper Pſalm. 16. colum. 2.

Probatio non competit reo, vt dicit D. Ioannes à Graſſis, in tractat. de Subſtantialibus procuratorii, fol. 84. num. 3.

Probatio eſt actus educens rem dubiam in lucem, & hoc notatur C. de probat. in Rubrica, & ibi Baldus. Sicut habet D. Paulus Grillandus in tract. de Quæſtionib. f. 226. n. 12.

Probationes in criminalibus ſint luce clariores ad condemnandum, l. Sciant cuncti, C. de probat. & c. Quisquis, 2. q. 8. Idem aſſerit D. Paulus Grillandus, in tractat. de hæreticis, fol. 199. num. 18.

Probationes non ſunt anguſtandę, ſed amplificandæ, c. Præterea, de teſtib. Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis, in tract. de Vſuris, fol. 146. verſo, n. 19.

Probitas.

Probitas antiſtiti digna, l. Nemo, Cod. De offic. ma. & c. quod proderit, & c. Miſerum, 61. diſtinct. Sic habet D. Barthol. Brixienſis, in tract. Quæſtionũ venerialiũ, f. 68. q. 28. n. 2.

Procurator.

Procurator cauſam tenetur inſtruere tam in facto quam in iure. Diſtinguit hanc q. D. Ioan. à Graſſis in tract. De ſubſtantialib. procuratorii, fol. 84. verſo, num. 1.

Procurator incertus inſtitui non poteſt, l. 2. ff. De procurato. ſic allegat D. Ioan. à Graſſis in præfato tractatu, fol. 80 n. 1.

Procurator non cauens de rato repelli poteſt, §. Si vero, Inſtitut de Satisdationibus, l. Tutores, ff. Rem ratam habe. Plura licet de hac parte diſcere apud D. Nepotem à Montalbano, in tractatu Exceptionum, folio 170. num. 42.

Procurator concludere & renunciare poteſt, c. Auditis, de procurato. c. Cum dilectus, in principio, De fide inſtru. Sic habet D. Ioa. à Graſſis in tract. de Subſtantialibus procuratorii, fol. 84. verſo. n. 1.

Procuratorium.

Procuratorium partis datur aduerſario, c. Quoniam cõtra falſam, cum ibi notatis, extr. de probat. & c. Cum in iure peritus, extra, de offic. deleg. Sic enucleat D. Ioan. à Graſſis, in tract. præfato, fol 86. num. 1.

Prodigalitas.

Prodigalitas eſt incontinens & ſuperabundans profuſio pecunię vel ſimilis rei, Ariſtot. 4. Ethic.

Prodigalitas eſt peccatum propter inordinatum modum dãdi & quib. non debet dari, nec propter quæ, D. Tho. 2. 2. q. 119. artic. 1.

Prodigus.

Prodigos triſtis & inopinatus ſequitur euentus.

Prodigus diſcretione caret, vt probat D. Per. à Braxio, in tractatu Directorii Electionum, fol. 210 num. 4.

Proditor.

Proditor principis manifeſtandus ſtatim eſt, l. Methodorum, ff. De pœnis. And. de Yſernia in cap. 1. Quæ ſuit prima cauſ. benef. amitten. vt habet D. Mart. Laudenſ. in tractat. de crimine læſæ maieſtatis, fol. 125. q. 53.

Producere.

Producens falſum inſtrumentum in iudicio, ſi proteſtetur euitat pœnam falſi, l. Si aduerſarius, C. de fide inſtrumento. poſt talem proteſtationem vti illo volens non poterit. Sicut docet D. Lanfrancus ab Ariadno in tractat. de fide inſtrum. fol 211. verſo, num. 41.

Prohibere.

Prohibitum videtur quod fortunæ viribus tantum nititur, vt in Auth. Alearum vſus, C. de religioſ. & ſumptib. funer. & in can. An & quando ſit licita, vide D. Paridem à Puteo, in tract. de Ludo, fol. 190. verſo, n. 37.

Proles.

Proles numeroſa à muneribus excuſat, vt qui habet 12. filios excuſatur à muneribus etiam realibus, l. Finali, C Qui numer. libero. lib. 10. Magis ſi habet 16 l. Semper § demõſtratur, ff. de iure immunitatis, & l. Si quis decurio, C. de Decurionib. lib. 10. Ita habet D Franciſcus Lucanus in tractat. De fiſco & eius priuilegiis, fol. 115. verſo, num. 5.

Promissio.

Promissio est actus rationis enunciãs & ordinans aliquid, D. Thom. 2.2. q. 88. artic. 2.

Promissio generalis non ligat promittentem, c. Cum venissent, & ibi Doct. ext. de instit. Sic habet D. Matthæus ab Afflictis in tractatu de iure protomiseos, folio 155. verso, numero 10.

Pronunciari.

Pronunciari non potest de facto, nisi examinetur, l. prouidendum, C. de veteranis, & l. Cum proponas, C. de hæred. instituend. Ad hunc modum notat D. Baldus de Vbaldis, in tractatu de pace Constantiæ, folio 76. num. 32.

Pronunciatio.

Pronunciatio verbalis in electione est necessaria, c. Cum ab vno, de re iudica. libro 6. hoc modo adstruit Dom. Petrus à Biaxio, in tract. Directorii electionum, folio 220. c. 36. num. 1.

Prophetia.

Prophetia vel vaticinium est prædictio diuina inspiratione facta, præsagium ex bono spiritu, prognosticon verum, D. Thom. 2. 2. quæst. 171. artic. 3.

Propositum.

Propositum principale semper inspiciendum. Quum quid non potest fieri directè, id non potest fieri per indirectum, vt in c. statutum, de hæretic. lib. 6. Cui respondetur quod id procedit quando indirectum tendit principaliter ad id ipsum, secus si ad consequentiam, quia inspicitur principale propositum, l. Si quis nec causam, ff. si cert. peta. l. Verum, ff. de furt. l. 1. §. studii, cum ibi notatis, ff. de iustit. & iure, & l. 1. ff. de autho. tuto. Principale propositum statuti est fauor Reipublicæ ipsius, l. Ambitiosa, ff. de decret. ab ord. facien. Et in dubio non debet præsumi animus iniuriandi, etiam si in consequentiam sequatur amissio lucri, l. Fluminum, §. final & l. Proculus, ff. de damno infecto, vbi declaratur, quod principale propositum statuti erat præiudicare iurisdictioni ecclesiasticæ, quod non admittitur in statuto laicorum. Hæc loguntur vberius, apud D. Philippũ Franchum, in tractatu Disputationis petitorii, folio 84. verso, num. 11.

Propositio.

Propositio vel propositum est actus voluntatis deliberatæ, D Thom 2.2.q.88 art.1.

Propositio apud dialecticos est enunciatio ex nomine & verbo conflata, verum vel falsum sine ambiguitate notans. Vel, est enunciationis altera pars, de qua prędicatur vna de vno, Aristot. 1. Posteriorum.

Proprietas.

Proprietas absorbet causam possessionis. Cum delictus, de causa possess. & proprietate hoc copiosè exponit D. Rochus de Cune, in tract. de iure patronatus, fol 18 num 40.

Publica præferenda propriis.

Bonum cõmune appetibilius est proprio.

Vtilitas communis præferenda est vtilitati propriæ vel priuatæ, l Iudicem, ff. communi diuidun. l. Si conuenerit, ff. de reg iur. l. Actionem, §. Labeo, ff. pro socio. Male tuatur respublica cum cuncti agunt, quod singulis credebatur, & singulare commodum publico & cõmuni non debet derogare, & volumus totum destruit, & iura publica cuiuitibus cõseruãda sunt. Hinc est quod qui monopoliũ ausus fuerit exercere bonis propriis spoliatus, perpetuitate exilii damnetur.

Hinc est, quod dicitur, ciuitatibus fides adhibendus est magnus.

Et singulare vel proprium commodum occultum odium & iuuenile consilium Troiam, Niniuen & Romam destruxit.

In proprio facto error non est tolerabilis.

Proprium apud Dialecticos est de genere accidentium substantiæ, D. Thom. 1.2 q. artic. 2.

Propulsatio.

Propulsatio iniurię fiet cũ moderamine telę inculpatę, l. 1. C. vnde vi: Sic recitat D. Anton. de Rosell. in tract. de Conciliis, f. 96. 2.

Propo-

Prosperitas.

Prosperitas est felicitas & ad votum successus, vt habet Mirabell. in Polyanthea.

Prosperitas stultorum perdet eos, Prou. 1.

Prosperitas gressus obligat, vt vix ad bona prodire possint. Iob 18.

Solet lætitia arcana mentis aperire, atque aperiendo amittere: aduersa enim nos exterius deprimunt, interius cautiores reddunt, D. Gregorius 28. Moralium.

Quasi per amœna prata ad carcerem venit, qui per præsentis vitæ prospera ad interitum currit, D. Gregorius, super illud Iob 5. Vide Stultum.

Ex rerum prosperitate luxuria, ex hac omnia vitia, sic impietas erga Deum nascitur, Lactantius 2. diuinarum institut.

In omni aduersitate fortunæ infelicissimũ infortunii genus est fuisse felicem, Boetius in consolatione Philosophiæ.

Prosperitas est prosperitate carere.

In tribulationibus nostris Deo gratias agimus, & libenter igitur in infirmitatibus meis gloriabor, D. Paul. 2. Corint. cap. 12.

Rebus in aduersis animum submittere noli, Cato.

Rebus angustis animosus, atq;
Fortis appare, sapienter idem
Contrahe vento nimium secundo
Turgida vela.

Horat. in Carminibus.

Post tempestatem trãquillum, quod dum differtur, non aufertur.

Melior est buccella sicca cum gaudio, quã domus plena cum iurgio.

Luxuriant animi rebus plerumq; secundis,
Nec facile est aqua commoda mente pati.

Protestatio.

Protestatio sequentis temporis cursum impedit, non præteritum. Sic allegat D. Bonicontius, in tract. de appellat fol. 40. n. 14.

Protestatio contraria litiscontestationem impedit, c. 1 ext. de litiscõtesta. li. 6. Pleniorẽ vide explicationem huius sententiæ apud D. Ioan. à Grassis in tract. de substantialibus procuratorii, fol. 83. n. 2. De litem contestando.

Protestatio etiam facto repugnãs non nocet, confirmatur c. Solicitudinem, de appel. & nemo potest à se abdicare iurisdictionem, l. legatus, ff. de offic. præsidis, quia sic interpretatio est facienda, vt potius valeat quam pereat, l. Quotiens, ff. de re dubia. & l. Quotiens, ff. de verbo. obliga. Plura vide apud D. de Lignano in tract. de Censura ecclesiastica, fol. 22. num. 45.

Protocollum.

Protocollum nisi in mundum redigatur, nõ probat, sic etiam nisi compleatur, pro nihilo habetur, l. penult. C. ad Sillan. simile de testamento & de sentẽtia datur. quę licet scripta, sed nondum completa nihil probant. l. Si is, C. de testament. & l. Ex ea seruitute, C. de sent. ex pericu. recitan. l Contractus, C. de fide instrum. Plenius exequitur hanc sententiam D. Anton. de Canario, in tract. de insinuationibus, fol. 160. verso, n. 43.

Protocollum bonum sustinet extractum vitiosum, quare Notarii debent ita bene seruare protocolla, sicut principales partes ipsa extracta, & nunquam cassent in eorum protocollis instrumenta, quæ ad eorum fidẽ perpetuam requiruntur, sic plurib. docet, D. Ioann. à Grassis, in tract. de substantialib. procuratorii, fol. 79. num. 2.

Protocollo potius creditur quam instrumento extenso, glos. est in §. fin. in Auth. de tabellionib. & hęc est sentẽtia Bart. in l. Sempronius Proculo, ff. de lega. 2. huius meminit D Lanfranc. ab Ariadno, in tract. de probat. fol. 190. num. 13.

Prouidentia.

Prouidentia est Dei, & sic est diuina ratio in summo principe constituta cuncta disponens. Boetius 4. prosa. 6. lib. de consolatione philosophiæ.

Prouidentia Dei omnia gubernantur, & quæ putatur pœna, medicina est, D. Hieron. super Ezechielem.

Prouidentia cõmuniter est circumspectio futuri antequam fiat, Cicero in Rhetor.

Prouidẽtia est notio futurũ pertrectãs euẽtum & ex præsentibus futura perpendens, se consilio præmuniens aduersus futuram calamitatem, D. August. de spiritu, & anima.

Vbicunq; fuerit prouidentia, frustrantur vniuersa contraria, vbi prouidentia negligitur, omnia contraria dominãtur, D. August. de singularitate cleric. Tela præuisa minus feriunt, D. Gregor. in Homilia.

Prouincia.

Prouincia vel exarchia est regio procul deuicta, habens 10. vel 11. ciuitates & vnum regem, c. Scitote, 6 q. 3.

Prouinciæ alterius iudicem habere non licet, nisi detur per superiorem, §. 1. 6. q. 3. & c. Iudices, 11. q. 1.

Extra prouinciam reus non debet trahi, nisi causa discussionis, appellationis, mandati maioris iudicis, criminis, quæstionis & dubitationis circa fidem, personæ immediate ad papam vel principem pertinentis, 3. q. 6.

Prouisio.

Prouisio significat prospectionem, nominationem, postulationem, præsentationem & collationem. gloss. in Clem. & de elect. in verbo, prouisio.

Proximus.

Proximus est, quem nemo antecedit, l. 1. §. Proximus, ff. vnde agnati. & l. Proximus, de verbo. signific. Reliqua vide apud D. Anton. de Rosellis, in tract. de succeff. ab intestato, fol. 241. n. 88.

Proximior in gradu non semper est potior in succedendo, nec semper par in gradu pariter vocatur, vt in Auth. In successionem, C de suis & legiti. hæredib. & §. Repetitis, versic. cumq; enim, Institit. de ser. cogna. sic tenet D. Cynus Pistorienſis, in tract. de succeff. ab intestato.

Proximior.

Proximior in gradu, proximior & potior est in successione, l. Adminiculo, C communia de successione, sicut habet C. Dynus Mugellanus in tract. de succeff. ab intestato, fol. 230. num. 28.

Proximum diligamus plus quam corpus nostrum. Qui negligit damnum, proximi, iustus est, Prouerb. 12. & caritas non quærit quæ sua sunt, 1. Corinth. 9. Sic allegat D. Ambros. de Vignate in tractat. de Vsur. fol. 159 verso. num. 5.

Proximus ecclesiæ semper vult vltimus esse.

Proximus sum egomet mihi, Terent.

Prudentia.

Prudentia est recta ratio agendi, Arist. 6. Ethicor.

Prudentia est virtus mentis, qua de bonis & malis ad felicitatem pertinentibus possimus consulere, Aristot. 1. Rhetor.

Prudentia est virtus dirigens ad normam rationis omnia cogitata & facta, Macrob.

Prudentia est scientia rerum bonarũ & malarum, Cic. 2. Rhetor.

Prudentia est scientia rerum appetendarum & vitandarum, D. August. de libero arbitrio.

Prudentia est ratio ordinis in finẽ. D. Tho. 1 parte, q. 49. artic. 1.

Dic sapientiæ soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, Prouerb. 7.

Melior est sapientia quam vires, & vir prudens, quam fortis, Sapientiæ 5.

Prudentia carnis mors est, Rom. 8.

Prudentia est circa operabilia, in quib. electio est & fuga, Aristot. magnorũ Ethic. c. 1.

Prudẽtia sicut architector virtutũ est, &c.

Rerum exitus prudentia metitur.

Non sunt inspicienda quæ fiunt, sed quæ fieri debent.

Prudẽtiæ cõpendium in literis continetur.

Dux indigens prudentia multos opprimit per calumnias.

Prudentis est bene consiliari, Aristotel. 6. Ethicor.

Prudentis est caliditas, quæ ratione quadam potest habere delectum bonorũ & malorum, Cicero in Rhet.

Publica.

Publica vtilitas subest constituto ab vniuersitate, l. Barbarius, ff. de Offic. præfid. &. 1. C. de testam. Reliqua vide apud D. Ioann. de Lig-

de Lignano, in tractat. de Censura ecclesiastica, fol 35. verso, n. 29.

Publicanus.

Publicanorum nomen Deo, & hominibus odiosum, Matthæi 26. c. Nouit, extra, de iudic. & lex nostra volens publicanorum audaciam compescere, edictum de publicanis proposuit, l. 1. in princ ff. de publicanis, & l. 1. C. de superactorib. lib. 10. Copiosius vide D. Franciscum Lucanum in tractatu de fisco & eius priuilegiis, fol. 116. n. 3.

Publiciana.

Publiciana agens dicitur agere petitorio. Ita tradit Baldus in l. 3. C. Si à non compe iudice, colum. 3. & text. in l. Minor, § Si seruus, ff. de euictione, & l. Eum qui, §. Publiciana, ff. de publici. vbi dicitur, quod actio publiciana instar proprietatis non possessionis obtinet, vt docet D. Philip Francus in tract. Disputationis petitorii, fol. 78. n. 3.

Pudicitia.

Pudicitia est virtus animi, qua quis verecundatur de actibus non satis honestis venereis. D. August. 14 De ciuitate Dei.

Pudicitia res est animæ, virginitas corporis, D. August. contra Iulianum.

Pudicitia est ornamentum nobilium, exaltatio humiliũ, nobilitas ignobilium, pulcritudo vilium, solamen merentiũ, augmentum omnis pulchritudinis, decus religionis, minutio criminis, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amica. Sanctus Cyprianus de 12. abusionibus.

—Raro est adeo concordia formæ atq; pudicitiæ, Iuuenal. Satyr. 10.

Lis est cum forma magna pudicitiæ, Ouidius in epist. Paridis ad Helenam.

Pudor.

Pudor est timor iustæ vituperationis, estq; affectus honestissimus & pertinet ad turpium cuitationem, Mirabellius in Polyanthea.

Pueri.

Puerorum operę parui penduntur, vt & mulierũ, l. Arboribus, in §. de illo, ff. de vsu, & quemadmodum quis vtatur, & l. 2. §. Impuberes, ff. ad Silleia. & l. Finali, ff. de lib. causa. Plura vide apud D. Ambros. de Vignate, in tract. de Vsuris, fol. 171. verso, n. 190. & 191.

Pulchritudo.

Pulchritudo est aptitudo corporis membrorumq; eius, cum suauitate coloris, Cicero in Tusculanis q.

Fallax gratia, & vana est pulchritudo, Prouerb 31.

Pulchritudo corporis donum Dei est, id etiam largitur malis, ne malum bonum videatur bonis, D. August de ciuitate Dei.

Formæ dignitas aut morbo defloreseit aut vetustate extinguitur, Cicero 4. Rhetor.

Diogenes ait in pulchrum, sed inhonestũ: ô quam bona domus & malus hospes.

Puniri.

Puniri quis debet in his in quibus deliquit, c. Pastoralis, in fin ff. de iure patronat. & in c. Ad liberandam, de Iudæis, & cap. Cum olim Magister, de Offic. delegat. & cap Literas, de tempo. ordina. & c. Quantò, de translatione prælatorum, & c. 2. de rebus ecclesię non alienan. Vide etiam D. Ludouicum Montaltum in tractat. de Reprobatione sententiæ Pilati, folio 180. num. 41.

Punitio.

Punitio est pœnę illatio actus iustitiæ cõmutatiuæ & vindicatiuæ publice, D. Thom. 2. 2. q. 80. artic. 1.

Per quæ quis peccat, per hæc etiam torquetur vel punitur, Sapient 11.

Pertinet ad innocentis officium, nõ solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere à peccato, vel punire peccatum, vt ipse qui prius odio habetur. corrigatur experimẽto, & alii terreantur exemplo, D. August. de ciuitate Dei.

Iuste puniuntur, qui licitis abutuntur: Iustius puniuntur, qui aliena rapere conãtur. sic Sathanas cælum, Protoplastus perdidit paradisum, Dominus Hugo 2. de Anima.

Mitissima pœnarũ erit iis, qui præter peccatum originale nullum superaddiderunt, D. August. in Enchiridio.

Iustum est vt quos culpa inquinat, par etiam pœna astringat, D. Grego. 9. Moralium.

Occultam culpam sequitur aperta percussio. Cassiod. super Psalmos.

Et pœnam semper ante oculos versari putant, qui peccauerunt. Cicero pro Milone.

Sceleris etiam pœna tristis, & præter eos euentus, qui sequuntur per se ipsa maxima est. Cicero De legib.

Noxæ par pœna est, vt suo vitio quisque plectatur.

Pupillus.

Pupillus religioni non obligatur, c. 2. ext. de reg. iuris. vt allegat D. Bald. Perusinus, in tractat. De substitutionibus, folio 123. verso, numero 39.

Pupillis non sunt indicenda munera, l. 2. §. 1. ff. de vaca. & ext. mu.

Maioribus vt puberibus licet minores 25. annis, dicunt quidam quod non indicuntur munera, nisi in subsidium, quando alii non inueniuntur, l Ad rem publicam, ff. de muneribus & honorib. Sicut testatur D. Guiliel. à Cunio in tracta. De muneribus.

Pusillanimitas.

Pusillanimitas est vitium animi apparens, est. haud satis potentis ad felicitatem, infelicitatem, honorem, & dedecus sustinendum. Aristoteles in Ethicis. & D. Thom. 2. 2. q. 130. articu. 1.

Q

Quæstus.

Quæstus est id quod ex opere cuiusq; descendit, l. Quæstus, ff. pro socio.

Quæstus turpis nõ præsumitur in iudice, secundum Bald. in l. Nominibus, C. Qui accusa. non possunt, & l. fina. C. de fideicommis. liber. vt allegat Domin. Cataldinus de Boncompaignis, in tractatu de Syndicat. fol. 1. 7. num. 50.

Quæstio.

Quæstio est interrogatio de re aliqua certa vel incerta, sic, Quæstioni inimicorum non creditur: quia facile mentiuntur. necnon sub prætextu inimicitiarum detrahenda erit fides quæstioni, sed causa cognita habenda fides aut non, dum tamen in vnius serui vel liberi quæstione fides rei non ponatur. vt l 1. §. Quæstioni, ff. de Quæstioni. & §. idem, ff. eodem. De varietatibus quæstioni in hoc sensu copiose disputat D. Placentinus in tractat. De accusationibus. folio 134. nu. 6. per totum.

Quæstio est interrogatio per torturam. ponitur sæpe pro tormentis. sic quæstio repeti non potest, nisi nouis superuenientibus indiciis, l. Boues, §. hoc sermone, ff. de verbo. significa. & l. reperi, ff. de quæstionib. & l. Si socius pro filia, ff. Ne si prior, ff. pro socio. Intenet quoque D. Bald. de Periglis, in tractat. De Quæstio. & tormen. fol. 238. numero 4. is enim materiã hanc ex professo ibi tractat.

Qualitas.

Qualitas est prædicamentum, quo reales & quales esse dicuntur. Aristot. in Prædicamentis, D. Tho. 1. 2. q. 49. articu. 2.

Qualitas sine subiecto stare nequit, l. Eum qui in prouincia, ff. Si certum pet. & l. Iam testamento, ff. de condit. & demõstra. vt habet etiam D. Baptista de sancto Blasio in tract. de correlatiuis, fol. 32. num. 8.

Qualitas alterans crimen, vel accusationem, vel factum est probanda, alias non sequitur condemnatio. vt Barto. in l. Denunciasse, §. quid tamen, ff. de adulterio. Ratio, quia dicitur aliud factum sine illa qualitate, vt demonstrat D. Albertus Brunus in tract. de Augmento, fo. 171. num. 25.

Qualitas diuersitatem inducit, c. Quamquam, de vsuris, libro sexto & ibi notatur per Ioannem Andream & alios Doctores. & vt affirmat Domin. Laurentius de Rodulphis in re-

in tractatu De vsuris folio 145. numero 38.

Qualitas causæ in puniendis delictis debet considerari, l. Mulier, ff. rerum amota. & l. 2. ff. vi bo. rapto. Plura vide apud D. Nicolaum Boerium in tracta. De Seditiosis, folio 164. nu. 2.

Qualitates substantiales alterant delictũ, ita, vt dicatur ex abiectione aut detractione talis qualitatis aliud delictum. Nam percussio cũ effusione sanguinis alia est, & alia sine effusione sanguinis. Item alia de nocte, alia die. Nocte facta magis punitur ex forma statuti, quam die facta. & alia cum gladio, & alia sine, sic de similibus, vt Barto. in l. Denunciasse, § Quid tamen, ff. de adulte. & in l. Senatus, ff. de accusatio. Copiosius enodatum hoc vide apud D. Albertum Brunũ in tracta. De Augmento, fol. 170. n. 5 & 6.

Quantitas.

Quantitas est prædicamentum magnitudinis vel multitudinis. Aristot. in Prædicamentis.

Quantitas est prædicamentum post Substantitam, D. Tho. 1 2. q 52 artic. 1.

Quantitas precii facit iudicari contractũ. & qualitatem eius. l. 1. §. Quid ait, in glos. ff. de superficia. & Bart. in l. Cotem ferro, § Qui maximos, ff. de publica. sic etiam allegat D. Ambrosius de Vignate in tracta. de vsur. fol. 167. verso, num. 113.

Quasi.

Quasi est improprietatis nota. vt apparet per D. Bartho. de Saliceto in tracta. de mora, fol. 125 verso, num. 24. & 25.

Quasi impossibilia censentur ea, quæ in voluntate alterius & vnius consistunt. vt voluit Bald. in l. Cum seruus, §. Constat, referẽs tenuisse Raymundum, ff. de lega. 1. Ita infert D. Angelus à Gambellionib. in tractat. de testamen. fol 2. verso, num. 8.

Quasi caduca & incerta non transmittuntur, l. vnica, §. Pro secundo, C. de caduc. tollend. sic legitur apud D. Ioa le Cirier in tract. de primogenitura, folio 161. n. 11.

Quasi possessio decennalis non datur in incorporalibus, l. finali, in fi. C. de præscript. longi tempor. & in l. 2 cum ibi nota. Cod. de serui. & aqua, & notatur per Barto. in l. Iusto, §. Non mutat, in fi. ff. de vsucap. Plura vide apud D. Ioannem Franciscum Balbũ in tract. de præscriptionibus, fo. 254. num, 7.

Querela.

Querela de inofficiosa donatione præsupponit testamentum non esse nullum, sed rescindendum, l. Papinianus. § Sed nec impuberis, ff. de inofficio. testa. sic tenet D Angel. Perusinus, in tractatu de suitate, folio 116. numero 60.

Quilibet.

Quilibet de populo petere potest pia legata, tanquam ęs alienum statim persolui, etiã si aliis legatis bona non sufficiant. vt vult Dyn. & Angel. & Ioannes de Por. in l. Quærebatur, ad l. falcid. & in l. Si quis testamento, §. apud Iul. ff de legat. 1. Rem omnem exposita vide apud D. Ioan. Bertachin in tract. de Episcopis, fol. 105 n. 84. & 85.

R

Rancor.

Rancor est displicentia contra aliquem, vnde quærit quis malum alteri, vel est indignatio contra inducentes ad diuina, D. Tho. 2. 2. q. 25. articulo 4.

Rapina.

Rapina est ablatio rei alienę per vim & iniusta, D. Tho. 2. 2. q 66. artic 8.

Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Psal. 61.

Rapinam emere non licet, nisi intentione vt cui est ablata, restituatur. D. Ambrosius.

Nulli cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Senec. epist. 75.

Rapina non fiat, vt inde fiat eleemosyna, c. Non est putanda, 1. q. 1. Reliqua vide copiose apud D. Iacobum à Canib. in tract. de executione vltimarum voluntatum, f. 141. n. 16.

Si pœnale est clanculo auferre, multo maioris pœnæ est violenter eripere. D. August. in sermone Dominica 4. Quadragesimæ.

Quid recipiet, qui aliena tulit, si semper ardebit, qui sua non dedit? Rabanus super Matth. 16. Esuriui & non dedistis mihi manducare, &c.

Raptus.

Raptus est ereptio & violētus illicitus cōcubitus, D. Tho. 2. 2. q. 154. artic. 8.

Raritas.

Raritas est cuius partes à se inuicem distāt. Aristot. in Prædicamentis.

Raritas est id, quod crebro non fit, & ideo præstans est, D. Tho. super distinctione Sententiæ, 2. distinct. 30. q. 2. artic. 1.

Rata.

Rata haberi non debent gesta in fraudem, l. 1. in principio, ff. Quæ in fraud. credito. & l. 2. Cod. de debito. ciui. c. Ex tenore, ext. de rescript. sic etiam habet D. Petr. Antibolus in tract. De munerib. fol. 20. num. 110.

Ratishabitio.

Ratishabitio iudicium nullum cōfirmat, l. licet, ff. de iudi. l. 3. §. falsus, ff. Rem ratam habe. sic habet D Bartho. Brixiensis, in tracta. Quæstionum venerialium, fol. 69. verso, q. 41. n. 2. & q. 43. per totum.

Ratio.

Ratio est aspectus mentis, quæ bonū malumq; discernit, virtutes eligit, Deum diligit. D. August De spiritu & anima.

Ratio est natura intellectualis obumbrata, D. Tho. 1 Sentent. distinct. 3 q. 4.

Ratio est pars prudentiæ discurrens intellectualis, quo applicantur vniuersalia principia agendorum ad particularia varia & incerta agibilia. Macrobius ex Platone.

Ratio est motus animi vera à falsis distinguens, Mirabellius in Polyanthea.

Semper ita viuamus, vt rationem nobis reddendam arbitremur. Lactantius Institucionum. 6. cap. 4.

Sola ratio est incommutabilis & iudicii tenax; non enim seruit, sed imperat sensibus. Seneca.

Bona illa sunt vera, quæ ratio dat, cum opinione bona sunt. Senec. epist. 76.

Ama rationem. Huius enim amore cuncta durissima armabit. Senec. epistol. 77.

Nam cum sola ratio perficiat hominē, sola ratio perfecta beatum facit. Idem Seneca.

Homines ratione, & intellectu vigentes naturaliter domini sunt, & rectores aliorum. Aristot. 1. Politicor.

Ratio naturalis est clypeus legis, Bald. l. 1. §. 1. in 2. notabili, C. de caduc. tollend. & natura norma legis est, Cicero 2. De legib. Plura de natura supra dixi. & plura licet videre de natura & ratione apud D. Ioannem le Ciric, in tracta. de primogenitura, fol. 151. num. 17. ibi etiam in fine docetur. quod duæ vel plures rationes vincunt vnam. Specula. in tit. De feu. §. 2. ver. 16 Baldus in l. 1. ver. sed contra, C. de legiti. hæred. Panorm. in c. Suggestum, in fine, de iure patronatus, D. Iason. l. Reconiuncti ff. de lega. 3. hanc opinionem consuetudo amplectitur, quæ est optima interpres vulgatis iuribus.

Ratio ciuilis non potest perimere naturalem, §. 1 distinct. 5. & l Eos, ff. de capi. diminuti. §. Sed naturalia, Institu. de iur. naturali. Ideo non licet defensiones, quæ sunt à iure naturæ, constitutionibus tollere, Cle. Paludalis. de re iudica. & l. Prohibitum, & l fiscalitas, C. de iure fisci. lib. 10. Sic habet D. Antid. de Rosellis in tracta. De Conciliis, folio 12. verso, §. 13. num. 1.

Ratio est anima legis, & anima legis dicitur, l. Quod dictum, ff. de pact & strictius observantia, quam ipsa lex, Baldus in l. Quicunq;, C. de seruis fugi. & in l. Non dubiū, colu C de leg. & l Siquis seruo, C. de fur. ait, quod ratio est sicut anima, & verba sicut superficies, & dicit in l. Non dubiū, C. de leg. quod est spiritus viuificans legē omne dictū & factū faciens ratum & firmū. & Abbas in Cōsilio 1. in primo volu. idē dicit & Bald. in l. Nemo, C de senten. & interlocut. omnium iudi-

iudicum. narrat Francos semper allegare rationem & dicere, sic est ratio legis, & non sic est lex. Plura hac de re percurrit D. Franciscus Ponzinibius in tract. De Lamiis. f. 137. n. 28.

Sicut dux est seruator exercitus: sic ratio eruditionis vitæ est dux animæ. Aristoteles ad Alexandrum.

Lex vera atq; princeps apta ad iubendū & ad vetandū est ratio recta. Cic. De legib.

Ratio pędagogus est.

Sed præsto est domina omniū & regina ratio, quę cōnexa per se & progressa longius fit perfecta virtus. Cic. 2 Tuscula. quæstionum.

Rationis perfectio est virtus. Cicero De finibus bonorum 4.

Ratio est obex & obstaculum iræ.

Ratio est frenum constitutionis.

Ratio castigat, nunquam mentitur, tristitiā leuat, terrorem pellit, tranquillat animū, iram compescit, locō non clauditur.

Par ratio, par ius habet.

Ratio mentium dispar.

Ratio duorum habet aduersarium.

Eos qui ratione vtūtur, & cum hac omnia agunt, laudamus. Aristot. ad Alexandrum. vbi contra agentes bestiales odimus.

Nihil autem potest esse diuturnum, nisi cum subest ratio, Q. Curtius de gestis Alexādri Magni, lib. 4.

Ratio pudoris habenda est.

De omni verbo ocioso reddenda est ratio. D Paulus.

Rationi consentaneum est, beneficii accepti memoriam habere.

Hominum genus rationibus & arte viuit. Aristot. 1. Metaphysico.

Ratio semper deprecatur ad optima. Aristot. 1. Ethicorum.

Fortes enim non modo fortuna adiuuat, vt est in veteri prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdā præceptis cōfirmat vim fortitudinis. Cicero 2. Tuscula. quęstionum.

Irrideat si quis vult, plus apud me vera ratio valebit, quam vulgi opinio.

Ratio de secretis Dei non reddenda, c. Si quādo, ext. de rescript. & D. Feli. super præfatum capitulū. Si quando, colum. 6. vers. circa reddenda. sic enodat D. Ioa. le Citier. in tract. de primogenitura, fol. 191. n. 21.

Ratio vnica in statuto habetur pro expressa. l. Quamuis, C. de fideicommiss. Sicut annotat D. Ioannes Campesius in tract. de Dote. fol. 137. num. 6 q 24.

Rationis vsus ad alimenta prouidus est. Sic habet D. Ioan. à Lignano in tracta. De Amicitia. f. 13. §. Surgit, num. 4.

Rationibus terminorum ignoratis impossibile est intelligere cætera. Sic habet D. Thomas de Vio in tracta de monte pietatis, fol. 196. c. 4. num. 1.

Rationabilis.

Rationabilis voluntas per omnia est seruāda, c. Vltimo, 13. q. 2. & l. 1. C. de sacrosanct. eccles. & c. Tua, de testament. Plura vide apud D. Petr de Vbaldis, in tracta. de Canonica episcopali & parochiali, folio 173. verso, n. 15. circa medium.

Reatus.

Reatus est obligatio ad pœnam propter peccatum, D Tho. 2. Sententiarum, distinct. 30. q. 1. artic. 2.

Reatus sumitur pro pœna, aliquando pro culpa, nam est media inter vtrunq;. Teste D. Thoma vt supra.

Rebellis.

Rebellem non reuelans pœna relegationis punitur, l. Metrodorum, ff de pœnis. Hūc textum allegat Romanus in vltima charta suorum singularium. & D. Ludouic. Montaltus in tractat. de Reprobatione sententiæ Pilati, fol. 186. n. 16.

Rebelles sunt extra legis protectionē. Vide C. de nat. libe. per Cynum ibi cassentur. Plura vide apud D. Baldum de Vbald. in tracta. De Pace Constantiæ, fo. 76. n. 38.

Rebellium consuetudo & statuta non valent, & hoc in odium illorum, vt Baldus in l. 2. C. quemadmo. testa. aperi.

Receptator.

Receptatores æquali pœna puniuntur cũ receptatis. Receptatorum genus est pessimũ: nam sine illis nemo diu latere potest, & perinde debent puniri sicut latrones, l. finali, ff. de receptatorib. & l. Congruit, de offic. præsidis. Amplius lege D. Hugonem in tractat. de officio quatuor prælatorum, folio 38. §. Sed decet, num. 3.

Recessus.

Recessus à iure communi censetur odiosus, quia stricti iuris, c. 1. & 2. de iure patrona. & c. Quod dilectio. de consangui. & affinita. & glos. in c. Ordinarii, De offic. ordina. Sic adducit D. Paulus de Citadinis in tracta. de iure patrona. f. 45. num 6.

Reconciliatio.

Reconciliatio est reparatio amicitiæ, D. Tho. 4. Sentent. dist. 15. q 1 artic. 5.

Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens munus offer. Matthæi 5.

Frustra propitiari sibi Deum quærit, qui cito placari in proximum negligit. Isidorus, De summo bono.

Rectum.

Rectum est iudex obliqui. vt ait D. Ioan. Nider in suo tractatu De contractibus mercatorum, fol. 167. num. 10.

Recusatio.

Recusatio & appellatio pari passu ambulant. vt notat Lapus in allegationib. suis allegatione 1. Notatur in c. cum speciali. de appellat. sic habet D. Barbatia in tracta. de præstantia Cardinalium, fol. 65. num. 2.

Redhibitoria.

Redhibitoria non datur pro vna spatula porci. vel pro re minima, l. Si tamen, § fi ff. de ædili. edic. nec pro vitiis paruis, l. Cui dens abest, & l. 1. §. Proinde, ff. de ædili. edicto. sicut disputat D. Anto. Corsetus in tractatu de Minimis, folio 86. verso, num. 5.

Redimere.

Redimendi ius conuenit socio rei cõmunis, vt c. Constitutus. de restitu. in integrum, & l. In officium, C. de rei vendica. vt testatur D. Matthæus ab Afflictis in tract. de iure potomiscos, f. 146. verso, num. 17.

Redimens aliquem ab hostib. repetit precium, l. Liber captus, Cod. de capti. vt allegat D. Baldus Nouellus in tracta. de dote, fol. 3. verso, num. 8.

Regere.

Regere seipsum summa sapientia est, vt patet per Philosophum. & attestatur D. Franciscus Ponzinibius in tracta. de Lamiis, fol. 137. n. 24. *Regio.*

Regio vel regnum diuisionem vel sectionem non patitur, secundũ Innoc. in c. Lit. De voto. Sicut habet D. Nicol. Boer. in tract. de ordine graduũ vtriusq; fori, f. 77. n. 1.

Regnum.

Regna sine iustitia dicuntur magna latrocinia, D. Ambros. Quid sunt regna remota iustitia, nisi magna latrocinia? Sic allegat. Magister Rauaudus in tracta. de Speculatoribus, fol. 89. num. 33.

Non parcit populo regnum breue. vulgo dicitur.

Regnum aut regimen illius tutum sicut est, qui multorum corda possidet.

Regula.

Regula prohibitiua potius attendenda, quam permissiua. cum sunt duę regulę, quarum vna est permissiua & altera prohibitiua vt l. Tutor. & ibi Barto ff de suspect. tutori. & Baldus in proœmio Decretorum, columna 3. dicit. Quod potentius est quod prohibet, quã quod permittit, per l. Sabinus, ff. cõmuni diuidun. & Iason post doct. in l. Si Rufinus, C. de testa. milit. vt habet D. Ioan. le Cuirat tract. de primogenitura, fol. 147. n. 13.

Regulis standum, donec de exceptione appareat. vulgo traditur, Regulę stãdũ magis expedito iuri, donec de exceptione appareat, hoc est, donec expressus casus allegetur in contrarium, Barto. in l. Quoties, ff. si quis cau. Abbas in c. Ad naturã, & c. Cõsuluit. de appellat. vt habet D. Vdalric. Zasius in tracta. de substitut. fol. 97. num. 3.

Reli-

Religio.

Religio est cura & ceremonia diuinæ naturæ, Cicero 2. Rhetor.

Religio est cultus diuinus, vel religatio animæ ad Deum, vnde peccato se separauerat, D. August. de ciuitate Dei & Bonauentura, 1. Sententiarum, distinct. 9. q. 2. art. 3.

Si quis putat se religiosum non refrenans linguam suam à malo, sed seducēs cor suum, huius vana est religio. Religio munda & immaculata apud Deum hęc est: Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorū, & immaculatum se custodire ab hoc seculo, D. Iacobus 1. cap.

Religio esse non potest, vbi nullus metus est, Lactant. de ira Dei, cap. 11.

Vt religio est propaganda, quę est coniuncta cum cognitione naturæ, sic superstitionis omnes stirpes eiiciendæ, Cicero de Diuinatione.

Religio careat mundo & rebus mundanis, Ioann. 17. quia non sunt de mundo, & vt ait gloss. Matthæi 4. super illud, Ductus est Iesus in desertum, & Matthæi 19. Nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Plura vide apud D. Ioan. Lucam in tractat. de matrimonio & legitimatione, folio 102. num 38.

Pro religione & loquere & disce, Menand.

Cultus autem Deorum est optimus idemque castissimus atque sanctissimus, plenissimusque pietatis, vt eos semper pura, integra, incorruptaq; mente & voce veneremur, Cicero de natura Deorum, 2 lib.

Nec enim superstitione tollenda religio tollitur, Cicero de Diuinatione.

Publica religione conseerata virtus nulla priuata laudatione indiget, Valerius Maximus lib. 3.

Pœna violatæ religionis iustam recusationem non habet, Cic. De legib.

Religiosus.

Religiosi sunt qui facienda & vitanda discernunt, Macrob. Saturnalium 3.

Religiosi in sua vocatione persistant. c. 1. 21. q. quia cum isto onere at conditione se dedicauerunt monasterio, vt habet D Ioannes Lupus, in tractatu de libertat. Ecclesiastica, fol. 145. n. 9.

Reminiscentia.

Reminiscentia est inquisitio eius quod à memoria excidit, D. Thom. 1. parte, q. 78. articulo 4.

Renunciatio.

Renunciatio est reputatio legitima scienter facta proprii iuris, vel suæ rei. c. Quam periculosum, 7. q. 1.

Res.

Res aliena prius reddenda, quam creditori soluendum, l. 2. § Mutuum ff. Si certum peta. Sic allegat D. Ioan. à Lignano in tractatu de Amicitia, fol. 13. num 8.

Rem alienam donare ius est principis; quia quantumcunq; aliena sit, ipse tamen est dominus, & ad proprietatem, & maius dominium, & iurisdictionis defensionem. Sicut allegat D. Ioannes Franciscus Balbus in tractat. de Præscriptionib. fol. 287. n. 8.

Rem alterius auferre speciale est in Imperatore, l. Id quod nostrum, ff. de regul. iuris. Sic dicit D. Baldus de Vbaldis in tract. de Pace Constantiæ, fol. 79 n. 99.

Res de facili ad suam naturam redit, c. Ab exordio, 35. distinct. & l. Si vnus, §. Pactus ne peteret, ff de pact.

Res communes negligi naturale est, & cōmunio, vt plurimum discordiā parit, l. Cum pater, §. Dulcissimis, ff. de lega. 2. Sicut docet D. Anton. de Rosellis, in tractat. de Conciliis, fol. 119. §. 7. n. 2.

Rescriptum.

Rescriptorum par est conditio, scilicet falso confitentis, l. In iure interrogatus, & l. de ætate, §. 1. & §. In hoc, & §. Qui interrogatus, ff de interroga. actionib. Plura vide apud D. Iacobum de Arena in tract. Positionum, fol. 59. verso, n. 44.

Rescriptum reprobatur in quo falsa latini-

tas reperitur, vt c. Ad audientiam, extra, De rescript. & vide D. Nepotem a Montalbano, in tract. Exceptionū, vbi omnes exceptiones rescriptorū enarrat, fol. 164. verso, art. 1. n. 10.

Nullum rescriptum debet valere nisi subscriptum.

Rescriptum impetratum in fraudem Reipublicæ non valet neq; tenet, vt l. Authoritate, C vnde vi.

Rescriptum principis ad nullius tendat præiudicium, Idem.

Rescripta impetrata ad vexationem & extra prouinciam non valent, Ibidem.

Respondere.

Respondere per verbum dubitatiuū philosophicum est, vt per verbū forte, vt inquit gloss. in l. Cum res, §. Sed si Stichum, ff. de legat. 1. Sicut allegat D. Ioan. Franciscus Ponzinibius, in tract. de Lamijs, fol. 138. n. 35.

Responsio.

Responsio debet concordare cum positione. Nam si super vno fit positio, & super alio fit responsio, talis responsio nulla est, & habetur ac si responsum non esset, l. Si defensor, § finali, ff. de interrogato. actionibus. Ita tenet D. Iac. de Arena in tract positionū, f. 59. n. 29.

Respublica.

Respublica præfertur caritati liberorum.

Præferre patriam liberis decet Regem, Seneca Tragœdia 6.

Respublica tenetur præmio & pœna.

Respublica periret, imo mundus, nisi per religionem staret & iustitiam.

Respublica habet fundamentum suum iustitiam.

Respublica gubernatur tribus concurrentibus, cura custodiæ, vrbis & ædium: cura ærarii: cura rerum necessariarum, vt hæ sint in copia. Sicut M. Rauaudus dicit Tullium allegans in tracta. Speculi iudicum, f. 89 n 39.

Respublica cōseruatur literis & armis, itaq; hęc nobilitati cōueniunt, initio Institutionū.

Respublica potius regitur per diuites, quā per pauperes.

Respublica si geritur aut administratur causa diuitiarum est, damnabile.

Respublica dignior re priuata.

Res priuatæ non subsistunt sine republica subsistentia, cui communitas debet assistere.

Oportet priuatis vtilitatibus mortalibus æternas anteferre, multoque diligentius suo muneri cōsulere, quam facultatibus, Plinius epistola septima.

Respublica destruitur imprudēti vel inutili consilio, priuato commodo, latente odio.

Respublica Romana dominium obtinuit sano consilio, secreto consilio, dictis & fide pertinaciter inhærendo.

Rempublicam studio adiuuare & prodesse est philosophiæ fructus.

Reipublicæ vsus est, leges esse omnibus communes D. Ambros. Homilia 5.

Respublica felix resplendens multis ornata concionibus, Cassiod. 6. lib. epist. 11.

Rempublicā quæstui habere turpe est, Cic.

Respublica sustatem tollere potest & cui authoritas, c. Sciant, 7. q. 1. vt habet D Laur. de Palatiis in tracta. de successione masculorum, fol. 47 num. 32.

In republica sunt licita, vtilia, possibilia, practicabilia.

Restitutio.

Restitutio in integrum non datur ex ignorantia crassa & supina, vt dicit Ioan. de Imola in Repetitione c. fina colum. 49. verſic. hic est aduertendum, ext. de præscriptione. Romanus consilio 127. incip. Posito quod dicunt ad finem, vt citat D. Mart. Laudens in tractat. de Monetis, fol. 5. num. 17.

Retro.

Retro non trahuntur quæ valent tempore, c. 1. de rescript. §. vnde, Institut. de militar. sta. & l. Tribunus, ff de milita. testa Plutarchi apud D. Anto. de Rosellis, in tracta. legationum f 90. verso, num. 25.

Reuelare.

Reuelans secreta in damnum principis stibus capite punitur, l. Omnes explo-

ff de re milita. Reliqua vide D. Martinũ Laudenſem in tracta. de crimine læſæ maieſtatis, fol. 125. q. 49.

Reuerentia.

Reuerentia ſumma excuſat, ſicut & ſuperioris mandatũ, c. cum inter R. Seniorem, de elect. & l. Penultima, aliàs antepenultima, ff. furt. Sic habet Dominus Barbatia, in tractat. de præſtantia Cardinalium, f. 53. n. 3.

Reuiſores.

Reuiſores rationum poſſunt abſentẽ condemnare, l. 1 ff. de adminiſt. re. ad ciuit. pertinentium, vt allegat D. Angel. de Peruſio, in tractat. de Syndicatu, fol. 135. num. 6.

Reuocari.

Reuocari nil debet ex officio niſi in cauſa ordine iudicario hoc fuerit probatum, c. Significante, extr. de appel. vt habet D. Guido Papa, in tract de appellationib. fol. 194. n. 19.

Reus.

Reus eſt fauorabilior quã actor, l. Fauorabiliores, ff. de reg. iuris, & l. Arian⁹ ff. de actionibus, & obligat. vt notat D. Baptiſta à ſancto Blaſio, in tra. de Correlatiuis, f. 34. verſo, n. 41.

Rex.

Rex eſt Monarcha in ſuo Regno, c. licet, de voto. Sicut docet D. Ioan Montaig. in tracta. de Authoritate conciliorum, fol. 80. n. 59.

Rex vel Princeps debet viuere ſecundũ leges, quod ex legibus pendet eius Authoritas, Bald. in l. Digna vox, C. de legib. vbi de debito honeſtatis princeps legib. eſſe ſubiectus dicitur, & parib. licet iudicare non imperare.

Rex dicitur lex animata regno ſuo, Bartol. in Repertorio.

Rex verus imago Dei: Rex tyrannus imago Diaboli.

Rex & populus corpus vnum.

Rex iuſtus eſt melior, quam lex iuſta pro populo.

Rex ſine virtute non dicitur Rex.

In principibus veritas firmior eſſe debet, quam in aliis.

Reges prius fuerũt quam leges, Ant. Corſet. Sicul. in tracta. de poteſtate & excellentia regis.

Reges ſunt miniſtri Dei in terris. text. coniuncta gl. in l. Ex hoc iure, verſic. Regna condita, ff. de iuſtic. & iure. Plura vide apud D. Corſetum, de poteſtate Regia, fol. 85 n. 2.

Rex poteſt plus, quam lex communis vel conſuetudo in regno, Innoc. de fide inſtrum. cum §. Tabellio, & manu regia, id eſt, arbitrio regis omnia gubernantur, vt idem Corſetus habet præfato tractatu.

Rex aut Princeps quod facit dicitur facere populus.

Rex vnus magis eſſe expedit, quam plures.

Rex ſenior magis expedit regno.

Rex vt & princeps rationi obedire debet.

Principem vel Regem conuentiones cum ſint bonæfidei, fideliſſime decet ſeruare.

Rex ſine ſapientibus deficit.

Rex aut Princeps eſt Dominus omnium rerum, quo ad protectionem videlicet.

Nouus rex noua lex, Æneas Syluius.

Reges ſubſunt Papæ, Bart. in Repertorio.

Rex vel Princeps ius diuinum tollere non poteſt, nec lex Imperatoris eſt vltra legem diuinam.

Rex ſolium, doctor cathedram, iudexque poſſidet ac ſedem præſul, prætorq; curule.

Regi debetur legum cuſtodia.

Regis officium & iuſtitia eſt parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos, Virgilius.

Regia, crede mihi, res eſt ſuccurrere lapſis, Ouidius.

Regis officium malos vindicare, bonos laudare, Bart. in Repertorio.

Rex aut Princeps ad vindictam nõ facilis.

Rex ſit largus, beneficus, liberalis. prudẽs, deuotus, probus, iuſtus, humanus, diligens, modeſtus, fortis.

Rex laudatur ex ſapiẽtia, veritate, iuſtitia, pietate, clementia, affabilitate, fide, fortitudine, magnanimitate magnificentia, liberalitate, modeſtia, caſtitate, continentia, Bartholom. Chaſſan. in Catalogo gloriæ mũdi.

Regis & regni cuſtos eſt amor populi.

Desperatio aut furor populi est ꝓditio regni.

Medicamen sine veneno si vis amari, ama.

Qui in libera ciuitate ita se instruunt, vt metuantur, his nihil potest esse dementius.

Malus est custos diuturnitatis metus, contraque beneuolentia vel fidelis vis ad perpetuitatem.

Beneuolentia vis magna est, metus inbecilla.

Nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna, cur igitur metui magis quam chari esse & diligi malumus?

Qui se metui volunt, à quibus metuentur, eosdem metuant ipsi necesse est, Cicero in Offic.

Quem metuunt oderunt, quem quisque odit, periisse expetit, ibidem.

Multorum odiis nullæ opes possunt subsistere.

Principis mens vel regis talis esse debet, qualis est legum candor & rationis naturalis integritas.

Regis proprium donare, Bartolus in Repertorio.

Donationes principum maxime remuneratoriæ non possunt ex post reuocari aut modificari, Bald in l. Qui se patris, Cod. Vnde liberi.

Regis proprium liberalitas. D. Hieron.

An nescis longas regibus esse manus?

Rex vel Princeps non debet dare officiū semel delinquenti in officio, Bald. in l. Qui se patris, C. Vnde liberi.

Rex vel Princeps sine causa dispensans peccat.

Rex vel Princeps nemini gratiam concedere debet in iniuriam tertii.

Quidquid delirant reges plectuntur Achiui, Horat. 2. epist. lib. 1.

Reges corruptos hypocritas, tyrannos permittit Deus sæpe ad vindictam scelerum populi, & Iob 34. cap.

Rex immoderate donans iura regni contra venire potest, secundum Paulum de Castro in Consilio 72. vt habet Dominus Ioan. Bertach. in tracta. de Episcopis, f. 107. n. 8.

Rex sine virtute non dicitur rex, Aristot. 3. Politicorum, & Ioannes à Lignano in tract. de Amicitia, fol. 11. §. Dictum est, n. 4.

Rex super abusibus intendat, & iudices super abusibus constituat, vt vult D. M. Rauaudus in tractatu Speculi iudicum, folio 1. num. 46.

Rex in regno sit pacificus tanquam haeres Christi, vt Panorm. ait in procemio Decretalium, in verbo Rex pacificus, & debet defendere ecclesiam, alioqui possit à regno deponi, c. Venerabilem, de elect. & c. Principes, 23. q. 3. Plura de officio regis vide apud D. Ludouicum Montaltum in tract. de Reprobatione sentent. Pilati, fol. 186. n. 4.

Regi pacem non seruanti debet cum dari, tanquam ipse non sit dignus administrare, vt declarat præfatus Ludouicus Montaltus in tract. de Reprobatione sententiæ Pilati, fol. 187. verso, num. 11.

Rex regnum non potest subdere seruitu, vt Oldradus in consilio 231. Incip. Vt eius de quo quæritur, aliqualis notitia habeatur, in fine, in versic. 3. Vidēdum est, vbi dicit quod pacta inita inter Iacobum Regem Maioricarum ex vna parte, & Iacobum regem Aragonum ex altera parte, per quæ regnum Maioricarum est suppositum seruituti, non tenuerunt. Copiosius hoc exponit D. Corsinus Siculus in tract. de potestate regia, folio 15. num. 61.

Rex est quilibet in domo sua, sicut ait Festicus Ricardo Angliæ regi alapam dans, dicensque: Quilibet rex est in domo sua. Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tractat. de Primogenitura, fol. 145. verso, n. 11.

Rex insipiens est denarius æneus in computo mercatorum, vt notat Albericus in suo Dictionario, post Egidium Romanum in suo tractatu, lib. 2. cap 7. de Regimine principum. Sicut allegat D. Ioan. le Cirier, in tractatu de Primogenitura, fol 183. verso, num. 14.

Rigor.

Rigor relaxatur vbi strages timetur.

constitueretur, 50. dist. & ibi glos. vt habet D. Paulus de Citadinis in tract. De iure patro. fol. 53. n. 30.

Roma.

Roma est communis patria, l. Roma, ff. Ad municipa. vt habet D. Anto. de Rosellis, in tract. De Conciliis, fol. 85. n. 3.

Romana ecclesia dicitur fiscus. vt notat. in c. Quia diuersitatem. in glos. antepenultima, De concessione prębendæ. vt tenet D. Pet. de Vbaldis in tractat. De canonica episcopali & parochiali, fol. 157. verso, n. 39.

Rumpi.

Rumpi non potest, quod nullum est, l. 1. ff. de iniust. rup. & irri. test. & l. Si post mortem, §. finali, ff. de bono. possess. contra tabulas. vt habet D. Paulus Grillandus in tract. de pœnis omnifariam coitus fol. 225. q. 24. n. 2.

Rusticus.

Rusticum non excusat ignorantia iuris, in his quæ fiunt ad conseruandũ iuris rigorem, l. Ambiguitate, & ibi Docto. & glos. Cod. de testa. Bald. & Paul. de Castro in l. Iuris, C. de iuris ignoran. & ibi dicit Baldus, Emissionẽ formæ à rustico factam vitiare, licèt per errorem omissa sit. Nec rusticitas excusat in his, quæ sunt contra honestatem. secundũ Bald. in l. Quicunque, C de seruis fugiti. Plura vide apud D Bertach. in tracta. de Episcopis, fo. 110. num 204.

S

Sacerdos.

Sacerdos est homo Deo dicatus ad faciẽda sacrificia, qui in ecclesia personam Dei gerit. c. Sceleratior. de pœniten. distinct. 3. vt habet D. Anton. de Rosellis, in tractat. de potestate Imperatoris & Papæ, folio 34. §. Sacerdotium, num. 3.

Sacerdotes qui accedunt ad Dominũ, sanctificentur. Exod. 19.

Si sacerdos est, sciat legem domini, si ignorat legem domini ipse se arguit nõ esse sacerdotem. Sacerdotis Domini est scire legem, & ad interrogata de lege respondere, D. Hiero. super Aggæum prophetam.

In sacerdote periculosum, & turpe veritatem non libere pronunciare, D. Ambrosius ad Theodosium.

Multi sacerdotes, & pauci sacerdotes. multi nomine & pauci re. Chrysostomus super Matthæum

Quis est homo tanta violentia, vt qui sacerdotem violare audeat. Plautus in Rudẽte.

Sacra aut religiosa vendicare nõ possunt. sed nec liberi nostri, nisi adiecta causa. vt est ex iure Quiritum, l. 1 § Per hanc autem, ff de rei vendica. Sicut allegat D. Placentinus in tractat. de rerum venditionibus, folio 119. verso, num. 4.

Sacramentum.

Sacramentum est iusiurandum per sacra factum, sic est sacramentum militare.

Sacramentum est mysterium. vnde Sapientiæ 2. Nescierunt sacramenta Dei.

Sacramentum est signum rei sacræ visibilis, forma inuisibilis gratiæ Dei, Augusti. & Hugo de Sacramentis.

Sacrificium.

Sacrificium est sacrum factum in honorem Dei ad placationem ipsius, D. Thom. 2. 2. q. 80. articu. 4.

Sacrilegium.

Sacrilegium est sacræ rei violatio, vel vsurpatio, D. Tho 2. 2. q. 99.

Sacrilegus.

Sacrilegus dicitur qui Deo mẽtitur, c. Serpens, de pœniten. distinct. 1. & ibi glos. Idem dicit in mentiente Papæ. & quod sacrilegiũ tanto maius quanto digniori personæ committitur. vt agit D. Lud. Montaltus in tracta. de reprobatione sententiæ Pilati, folio 180. verso, num. 51. Hinc est quod impetratio habita mediante mẽdacio nullius est momẽti.

Sal.

Sal vendere sine licentia principis nemini licet, aliàs cadit in commissum sal vẽditum,

& debetur officialibus, l. Si quis, & ibi Docto. & Salic. C. de vectiga. & commiss. vt allegat D Bertach. in tracta. de gabellis & vectigalib. fol. 67. verso, n. 33.

Salus.

Salutem propriam cuique tueri licet, l. vt vim, ff. de iustitia & iure. Ideo iustè Romani iniquos reges expulerunt. vt pluribus docet D. Anto de Rosellis in tracta. de potestate Imperatoris & Papæ, fol 45. verso, n. 11.

Sanctificatio.

Sanctificatio est munditia à peccato, & cõfirmatio in bono, vel deputatio in cultum Dei, D. Tho. 2.2. q 81 artic. 8.

Sanctitas.

Sanctitas est scientia colendi Deos. Cicero 1. De natura deorum.

Sanctitas est virtus faciens homines fideles & seruantes ea, quæ ad Deum sunt iusta. vt Andronicus ait.

Sanctitas est munditia immaculata, D. Dionysius Areopagita de Diuinis nominib. & D. Tho. 1. Sentent. 10. q. 4. artic. 4.

Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus, vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. August. de diffinitionibus.

Quæ est ista iustitia sanctos colere, & sanctitatem contemnere. primus gradus pietatis est sanctitatem diligere Chrysosto. super Matthæum.

Sanctus.

Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester. Leuitici 19.

Viua enim lectio est vita sanctorum, D. Gregorius Moralium 24.

Sapiens.

Sapiens autem semper beatus est Sapientẽ ipsa natura locupletat. Cic de finib.

Sapiens non cõturbat publicos mores, nec populum in se vitæ nouitate conuertit. Sen. ad Lucilium, epist. 9.

Consilium semper à sapiente perquire, Tobiæ 4.

Sapiens nusquã solus esse potest D. Hie.

Sapiens non metu frangitur. Ambros. in epistola ad Simplicium.

Sapienti nihil alienum, nisi quod virtuti incongruum, D. Ambros. in epistol. ad Constantium.

Sapiens instrumentum solemnisare potest, substantialia vero non poterit sapiens minuere nec addere, l. Si mandato Tit. fina. cum ibi notatis, ff. mandati. vt probat D. Ioannes à Grassis, in tracta. de substantialibus procuratorii, f 87 num. 1.

Sapientia.

Sapientia est scientia rerum mirabilium, Aristot. 1. Rhetor.

Sapientia est cognitio primarum & altissimarum causarum, Arist. 1. Metaph.

Sapientia est scientia & cognitio rerum diuinarum humanarumq; quę causa rei cuiusque sit. Cicero in Tusculanis.

Initium sapientiæ timor Domini. Proverb. 13. 4. 7. 8. 10.

Sapor.

Sapor est passio humidi à sicco mediante calore alteratiua gustus de potentia ad actũ Aristot. de sensu & sensato.

Scandalum.

Scandalum est dictum factum ve minus rectum, prębens alteri occasionem ruinæ D. Tho. 2.2. q. 43.

Scandalum vtilius nasci, quam virtutem amittere. c. Qui scandalizauerit. de reg iuris in antiquis, & D. Paulus de Citadinis in tract. de iure patronatus, fol. 53. num. 13.

Scandala vitanda sunt, c. Studendum, 50 distinct & c. Ad apostolicæ. de reiud. c. Plura vide apud D. Ioan. Lupum, in tracta. de confœderatione principum, fol. 147. num. 14.

Scholaris.

Scholaris lusor raro ad bonam frugẽ peruenit. vt demonstrat D. Baptista Caccialupus in tract. de Ludo. fol 194. n. 16.

Scientia.

Scientia est habitus demonstratiuus, vel est de-

est determinatio intellectus ad alteram partem cum certitudine. Aristot. 6 Ethic.

Scientia inflat, charitas ædificat, 1. Corinthiorum 8.

In multa scientia multa indignatio, 1. Corinthiorum 1.

Sciens.

Scienti non subuenitur, sed ignoranti, l. 2. ff Quod cum fals. tuto. & c. Apostolicæ, De cleri. excommunica. & c. Cum non ab homine, & c. Cum desideres, de senten. excommunica. vt habet D. Ioan. Calderinus in tract. de interdict. fol. 6 verso, num 78.

Scienti & consentienti non fit iniuria neque dolus, de re iudicata libr. 6. vt succincte innuit D. Anto Archiepiscopus Florentinus in tract. de vsuris, fol. 210 n. 37.

Schisma.

Schisma est separatio ab vnitate ecclesiæ, renuēs subesse Papæ & communicare membris ecclesiæ, D Tho 2 2. q 39. artic. 1.

Scriptura.

Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est 1. Timothei 3.

Quæcunq; scripta sunt, ad nostram vtilitem scripta sunt, Romanorum 15.

Scriptura & creatura ad hoc sunt vt Deus quæratur, & diligatur, vt qui illam creauit & illam inspirauit, D. Augusti. de trinitate.

Qui nescit scripturas, nescit Dei virtutem, eiusq; sapientiā: ignorantia scripturarū ignorantia Christi est, D Hiero. super Esaiam.

Scriptura sacra aliquando nobis cibus, aliquando potus est, D Grego. 1. Moralium.

Scripta diserta manent.

Quod viuus videntib. hoc mortuus in scriptis legentib, dat publicæ virtutis incentiuū.

Scriptura est ad memoriā & probationē, l. Cōtrahitur, ff de pigno. vt allega. D. Anto. de Cana. in tract. de Insinuationib. f. 160. n. 39.

Scurrilitas.

Scurrilitas est iocularitas ex defectu rationis, non valentis cohibere gestus exteriores, D. Tho. 2. 2. q. 48. artic. 6.

Secretum.

Secreta principum non sunt manifestāda. Odofred in Extranaganti. De pace Constantiæ. circa finem, & D. Martinus Laudens. in tract. de princip. fol. 107. verso, q. 190.

Secundum.

Secundū peti non debet nisi obtento primo. vt allegat D. Laurentius de Rodulphis in tracta. de vsuris, fol. 143. verso, n. 15.

Securitas.

Securitas est quies animi perfecta à timore remota, & est quasi fortitudo. D. Tho. 2. 2. q 129 artic. 7.

Securitatis magna portio est, nihil iniquè facere. Seneca.

In ipsa securitate animus se ad difficilia præparet. Sen. epistola 23.

Securitas est legitimum præsidium.

Securitas eundi in se redeundi tutelam continet.

Securitas tollit plenam causam timoris.

Securitatem petens totam & perfectam petiuisse intelligitur.

Securitate superflua non est vtendum, l. Non cogendū, ff de procurato. & l. stipulatio. §. Diuus, ff. vt le. no. caue. Sic tenet D. Guilhel. à Cuneo, in tract. de Securitate, f. 42. n. 5.

Securus.

Secura mens quasi iuge conuiuiū. Prou 15.

O vita secura vbi conscientia pura.

Sedens.

Sedens dicitur magis honorari quā stans. vt not. Bald. in l. Quoties, C. vbi Senatores vel cla per textum in verb. Sedendi. Sicut habet D. Nicolaus Boerius in tracta. de ordine graduum vtriusq; fori. fol. 74 num. 9.

Seditio.

Seditio est mutua impugnatio inter partes multitudinis vel præparatio ad pugnam, D. Tho 2. 2. q. 42, artic. 1.

Seditio est tumultus ad pugnam, vbi est multitudo hominum, vt in campo, classe, exercitu, schola, vibe.

Seditio est graue & enorme crimen ex quo

oriuntur homicidia, adulteria, omnis generis vitia.

Seditio generatur per proprii cõmodi procurationem.

Seditionis authores illaqueandi furcis.

Seditio & discordia generatur si aliis alleuiatis alii minus in collectis grauentur.

Seditiosus.

Seditiosus & Rebellis statim puniatur, c. Mala consuetudo, 8 distinct. sic adstruit D. Ludo. Montaltus in tract. 1. de reprobatione sententiæ Pilati. fol. 186 n. 20.

Segnities.

Segnities est timor futuræ operationis, vel est fuga operationis ex timore laboris, Diuus Thom. 1. 2. q. 41. artic. 4.

Semel.

Semel malus semper præsumitur malus, l. Siue possidetis, C. de probat. Sicut plene docet D. Ambrosius de Vignate in tract. de Vsuris. fol. 169. n. 36.

Senectus.

Senectus est occasus vitæ, vel ætas vltima, durans quantum aliæ ætates, D. Tho. 4. Sententiarum, distinct. 43 art. 3.

Time senectutem, non enim venit sola.

Nõ spernas hominem in senectute, Ecclesiastici 8.

Senectus est res veneranda.

Senectus per se morbus vel proxima causa mortis, ideo senex mortuus præsumitur ex senectute decedere, l. Si vt certo, §. Nunc videndum, ff. commo. quinimo senex semper dicitur esse in periculo mortis, l. Mortis causa capio, ff. de dona. causa mort. vt allegat D. Cataldinus in tractatu de potestate Papæ. fol. 95. num. 99.

Senex.

Senex honorandus, corã cano capite consurge & honora personam senis, Leuitici 18.

Nefas grande si iuuenis vetulo non assurrexerat. Valer. Maximus. Iuuenalis Satyra 13.

Senem coætaneum patris æqualibus honoribus honora, Menander.

Venerare cana tempora habentes, Philippides.

Seniorem ne increpaueris. Paulus ad Timoth. & D. Gregor. in Registro.

Senis verba, vel vt alii habent, senis vmbra plus valet quam gladius vel eloquentia iuuenis, secundum Bald. in c. 1. extra. de Renuntia. Sicut habet D. Ioan. le Cirier in tractatu de Primogenitura, fol. 164. verso, num 9.

Senes bis pueri.

Senior debet prior loqui quã alii iuuenes.

Sensus.

Sensus est potentia animæ passiua recipiens obiectum sensibile externum, D. Thom. 1. q. 79. artic 3.

Ad plurima intentus minor est ad singula sensus.

Sensualitas.

Sensualitas est vis appetitiua sensitiuæ partis, D. Thom. 1. q. 81. artic 1.

Sententia.

Sentẽtia est determinata acceptio alterius partis contradictionis, D. Thom. 3. Sententiarum, distinct. 13. q 3. artic. 2.

Sententia sine causæ cognitione nulla. Si sententia intolerabilem habens errorem de iure nulla est, c. Per tuas, de senten. excommuni. vt dicit D. Nicolaus Plobius in tractatu de interdict. fol. 156. n. 4 §. Restat.

Sententia post multos annos potest dici & declarari nulla, Bald. in l. Data opera, colum. antepenultima, C. Qui accusare possunt, & hoc est quod vulgo dicitur, Quod nullum nunquam transit in rem iudicatam, & Salic. quod nulla sententia non confirmatur taciturnitate vel temporis cursu. Sic habet D. Iannes Franciscus Balbus in tract. de præscriptionib. fol. 244. §. 32. num. 4.

Sententia inferioris ius superioris non tollit, c. Cum inferior. De maio. & obedient. & l. Minor autem magistratus, ff. de Minorib. vt habet D. Per. à Monte, in tract. de Monarchia Conciliorum, fol. 32. num. 22.

Sequester.

Seque-

Sequestrum acceptare inuitus nō cogitur, vt Angel. in l. fin. circa medium, ff. de verbo. signific. vt allegat D Francisc Curtius, in tract. de Sequestris, fol. 3. verso, num. 25.

Sermo.

Sermonis auari nullus honos est.

Sermo syncopatus acrius pungit delinquentem.

Verba honoris non obligāt, vel ea quę promittuntur ob reuerentiam non obligant.

Sermo duplicatus maiorem vim ostendit, vt docet D. Corsetus Siculus, in tract. de verbis geminatis, fol 92 n. 7.

Seruire.

Seruire duobus dominis contrariis nemo potest, c. 2. 26. distinct. vt habet D. Ioannes de Lignano in tractat. de pluralitate beneficiorum, fol. 141. verso, num. 6.

Seruitus.

Seruitutes sunt odiosæ, & ideo restringēdę.

Seruus.

Qui seruiunt dominis & serui obedite dominis carnalibus, Coloss. 3. Ephes 6 1. Pet. 1.

Seruum qui percussit vt moriatur, reus erit, Leuit. 21.

Seruus peccati qui facit peccatum, Ioan. 8.

Seueritas.

Seueritas est virtus inflexibilis circa infli-ctionem pœnarum, quando hoc recta ratio æquirit, D. Tho. 2. 2. q. 157. artic. 2.

Signum.

Signum repræsentat signatum.

Simile.

Similia dissimilibus non congruunt, & vt inquit Philosophus: In habentibus symbolum facilior est transitus, & Bald. in Repe. l. Si lex, colum. 6 C. de emancip liber. vt notat D. Ioan. le Citier, in tract. de Primogenitura, fol. 192. num. 6. & 7.

Similitudo.

Similitudo est relatio æquiparantiæ, D. Thom. 1. parte, q. 4. artic 3.

Simonia.

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquod spirituale per se. vel annexũ opere subsequuto, D. Tho. 2. 2. q. 100. art. 1.

Simonia mentalis sola pœnitentia abolet-tur, c Ex parte, de simonia, in verbo omnino, & c. Ad audiētiam, & c. fi. de Simonia, vt Sandæus dicit: Et D. Ioannes Baptista Caccialupus in tract. de pensionibus, fol. 206. n. 8.

Simplicitas.

Simplicitas est virtus directe se prę seruans à malo & cà deceptione, D. Tho. 2. 2. q. 111. art. 3

Simplicitas iustorum diriget eos. Prouerbiorum 11. & 20.

Prudentia absque simplicitate malitia est. D. Hier. super Oseam.

Simpliciter.

Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter, Prouerb. 10.

Simplicia simpliciter intelligenda, & indistincta, indistincte, c. Solite, de maior. & obedient. & c. 2. de coniugio seruorum, & c. Quia circa, de priuileg. & c. Si dormieris, 31. quæst. Plura vide apud D. Ioan. Lupum in tracta. de bello, fol 152 § Placeat, num. 3.

Simplices.

Estote prudentes vt serpentes & simplices vt columbæ, Matthæi 11.

Deus non proiiciet simplicem, Iob 8.

Simplicia initio tradita aditum parant ad difficilia, vt habet D. Anton. de Rosellis, in tract. Legitimationum, f. 85 § Insipienti, n. 1.

Simulatio vel hypocrisis.

Simulatio falsa veritati non obest, bona tamen simulatio à iure est permissa, vt l. Nec omissa, C. de libera. causa. ea enim quæ simulate geruntur pro infectis habenda sunt, vt l. Cum ea, C. de transactio. & Cod. plus valere quod agitur per totum, & c. Vtilem simulationem, 22. q. 2. & c. In mandatis, 43. distinct. Sic habet D. Barthol. Brixiens. in tract. Quæstionum dominicalium, f. 52. verso, q. 26. n. 2.

Sitis.

Sitis est appetitus frigidi & humidi, Aristot. 2 de Anima.

Sitis est condimentum potus Socrat. apud Diogen. Laert.

Soboles.

Soboles est bonum matrimonii, l. 1. ff. Solu. ma. & Instit. de patria potestat. in principio, & c. omne itaq;, 27. q. 2. Sicut habet D. Ioannes Baptista, in tract. de Arbitris, fol. 15. cap. 6. num. 1.

Sobrietas.

Sobrietas est temperantia in cibo & potu.

Sobrietas est mentis & sensus membrorũ omnium corporisq; tutela, castitatis pudicitiæq; munimentum, pudori proxima, amicitiæ pacisq; serua, honestati coniuncta semper, criminum atq; vitiorum omnium profuga, D. August. ad sacras virgines.

Sobrietas temeritatem fugat, pericula cuncta declinat, mutuis officiis obtemperat, superbiam detestatur, domũ familiamq; cum moderatione gubernat, fidem sibi committentibus seruat, Idem August.

Societas.

Societas est coniunctio duorum pluriumve contracta ob commodiorem vsum, & vberiorem quæstum, D. Tho. contra oppugnatores religionis, c. 5. colum. 3.

Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater, Prouerb. 18.

Societas malorum est corruptela bonorũ, c. Sæpe, 28 q. 1. Plura vide apud D. Ludouic. Montaltum in tractatu de reprobatione sententiæ Pilati, fol. 188. n. 18.

Socio non tenear subuenire meo damno, c. Si habes, 24 q. 3 Plura vide apud D. Ant. Archiepisc. Florent. in tract. de vsuris, fol. 103.

Nec regna socium ferre nec tædæ sciunt; Seneca in 8. tragœdia.

Solertia.

Solertia est subtilitas facilis in non perspecto tempore medii, Aristot.

Solertia est habitus ex repentino interueniens, D Thom. 3 Sentent. dist. 33. q 3. art. 1.

Solicitudo.

Solicitudo est animi ægritudo cum cogitatione, Cic. in Tuscul. D. Tho. 2. 2. q. 55. art. 6.

Solicitus.

Solicitus quisq; esse debet pro animarum tris lucranda, vt notat Io. de Calder. in c. Ad probandum, de re iudica. Et D. Ant. de Rosellis, in tract. de Conciliis, fol. 76. verso, n. 18.

Solitudo.

Mihi enim oppidum carcer est, & solitudo paradisus, D. Hieron. epist. 72.

Omnia nobis mala solitudo persuadet, Seneca in epist. 61.

Solitarius.

Solitario difficilis est vita, Aristot. 1. Ethic.

Solitarius aut Deus est, aut bestia, Aristot. 1. Politicorum.

Vita proculdubio singularis ac solitaria nõ modo tranquillior, sed altior est atq; securior. Petrarcha De vita solitaria.

Sol.

Solem facula eluminat, qui plenitudini adiungere nititur, c. Per venerabilem, Qui filii sint legi. & c. Si omnia, 6. q. 1. & c. Benequidem, 26. dist. Sicut habet D. Per. à Monte, in tra. de Monarchia cõciliorũ, f. 22. verso, n. 11.

Solutio.

Solutio reproba debitorẽ nõ liberat, l. Eleganter, § Qui reprobos, ff. de pigno. actio. vt habet D. Barth. Brixiens. in tract. Quæstionũ venerialium, q. 79 fol. 63 num. 2.

Solutio est patrimonii diminutio, vt habet D Fabianus de Monte, in tractatu de empt. & vendit. fol. 139 verso, num. 12.

Solutio præcedens, declarat sequentem, vt Angel. in l. Si certis annis, C. de pact. arg. l. Cum de in rem verso. C. de vsu. Plura vide apud D. Franciscum Curtium, in tract. Monetarum, fol. 7. verso, n. 32.

Somnus.

Somnus est cõprehensio primi sensitiui, vel est ligatio omniũ sensuũ, Aristot. de Somno.

Sors.

Sors vitii vel peccati est ignis æternus, quia ex actu peccati debet quis sortiri ignem æternum, & sic ignis æternus est sors vitiosi vel peccatoris, vt annotat D. Guilielmus Bon. in tract. de vsuris, fol. 177. verso, n. 46.

Spes

Specialis.

Speciale mandatum exigitur in transactione, c Coram, de restit. in integ. & c. Quia ad agendum, de procuratorib. lib. 6.

Speciale præceptũ plus tenet quã generale, c. si aduersus nos, de hæret. *Species.*

Species quælibet destructa censetur, si genus destruatur, l. Fundi, ff. de fundo instru. & l. 1. C. ne fiscus rem quam vendidit euincat, lib. 10. Sic tenet D. Iacob. de Beluiso, in tract. de excommunica. fol. 152. n. 20.

Spes.

Spes est expectatio certa beatitudinis, prouenies ex Dei gratia & meritis nostris, D. Thom. 3. Sententiarum, distinct. 26.

Spes est præsumtio perueniendi ad id quod quis credit se habiturũ, D. Aug. De ciuit. Dei.

Spes est extensio appetitus in appetibile, D. Thom. 3. Sententiarum, dist. 16. q. 1. art. 1.

Spes non confundit, Romanor. 5.

Qui arat debet arare spe fructus percipiendi, 1. Corinth. 9.

De spe incassum præsumit qui Dominũ timere in suis operib. renuit, D Greg. Mor. 19.

Spiritualia.

Spiritualia seminans dignè metet temporalia, vt ait D. Pet. de Vbaldis, in tract de Canonica episcopali & parochiali, fol. 178. n. 4.

Spiritus.

Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei, 1. Corinth. 12.

Vbi spiritus domini, ibi libertas est, 2 Cor. 3.

Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, Paulus ad Rom. 8.

Spiritus sanctus ipsa hora quid dicetis, docebit vos, Lucæ 12.

Nulla in discendo mora est, vbi Spiritus sanctus doctor adest, Beda in Homilia 9.

Spoliatus.

Spoliatus spolianti non tenetur respondere, nisi restitutus, vt 2 q. 2. per totum, & c Cũ dilectus, extra, de restit. spolia. & c. 1. & 3. q. 2. per totum. Sic allegat D. Nepos à Montalbano, in tract. Exceptionum, fol. 168. verso, n. 12.

Sponsalia.

Sponsalia sunt promissiones futurarum nuptiarum, vt habet Mirabell. in Polyanth.

Status.

Status est positio naturalis, cum immobilitate: tum est immobilitas: deinde est obligatio psonę hominis, D. Tho. 2. 2. q. 183. art 1.

Status personæ mutatur dignitatis assumtione, c. Cũ in cunctis. de elect. & c. Quia pontificali, De offic. delegat. lib. 6. vt habet D Pet. de Perusio in tract. de mutatione status personarum, fol. 148. num. 2.

Statutum.

Statutum fines suæ ditionis non egreditur, l. Finali, & ibi Doct. ff. de iurisd. omnium iudic. & in l. Omnes populi, de iustit. & iure, & l. 1. C. de summa trinitat. & fide Catholi. & c. à nobis, 1. de Sentent. excom. ff. & c. animarum, de constit. lib. 6. & l. 2. C. Quæ sit longa consuetud. & Hosti. in summa de consuetudine, & Bald. in l. Finali, C. de commerci. & mercat. Doct. in c. Finali. De foro compe. Ioannes de Lignano, in contractu De Sentent. excommunic. versic. consequenter quæritur. Quid de statuto, & versic. Consequenter quęro. Nũquid superior, hęc adducit D. Bertach. in tract. de gabellis seu vectigalib f. 74. n. 64.

Statutum ad impossibile non trahendum, Bald. in l. Fin. §. In computatione, in fin. C. de iure deliber. Idem Baldus in l. Finali, in 5. colum. C. de sacrosanct. eccles. & l. Sacrosanctæ, C. de episcop. & cleric. & c. Cum non ab homine, & c Clerici, extra, de iudic. & in lege Omnes populi, ff. de iustic. & iure. Plura vide apud D. Ioannem le Cirier in tract. de Primogenitura, fol 185. num. 6.

Statutum est lex municipalis, quæ licèt sit non scripta, tamen pro lege scripta debet seruari, vt l. prima, Cod. de emancipa. liber. & §. Sed naturalia, Institut. de iure naturali. Plura vide apud Dominum Petrum Antibolum, in tract. de Munerib. fol. 26. verso, n. 66.

Stylus.

Stylus iudiciorũ est ius prætoriũ, vt Bald. in Rub Qui admit in 7 & 9 q & in l certum, in 2. colum. versic. Sequitur videre, De bono-

poſſeſ.7.q.C. vnde legit. & Bart. in l Omnes populi.in 6 q.principali in 4.q. ff.de Iuſti.& iure,Sic habet D. Albertus Brunus in tracta. de Augmento,folio 171.n.20.

Stipendium.

Stipendio non careat, qui auxilium præſtitit pro tempore,c.Charitatem, 12.q. 2. Sic habet D Bartho.Brixienſis.in tract. Quęſtionum dominicalium,f.61.verſo,q.72.n.3.

Stipulatio.

Stipulatio per iocum facta non obligat,l. Oblationum ſubſtãtia,in fi.ff.de actio.& obliga. vt habet D. Paris à Puteo, in tractat. de Ludo,f 192.n.60.

Studere.

Studere literis eſt opus meritorium. quia per hoc peruenimus ad veram ſapientiam. de qua Scriptura dicit,Beatus vir qui inuenit ſapientiam, & affluit prudentia. Melior eſt acquiſitio eius auri & argenti, puri & puriſſimi fructus eius. Sicut annotat D Albertus de Ferrariis, in tractat. de horis canonicis, folio 212.verſo,num.21.

Tria ſunt ſtudentibus neceſſaria, vt natura, exercitatio,& diſciplina. Hugo in Didaſcalico.

Studium.

Studium eſt applicatio animi cum magna voluntate agendi aliquid.Cic.in Rhetor.

Dominus exercituum ait,Bonas facite vias veſtras & habitabo vobiſcum in loco iſto. Hieremiæ 7.

Studiis legentium obſunt negligentia, imprudentia. fortuna.Hugo in Didaſcalico.

Communeomnium debet eſſe ſtudium. Ariſt.3 Politicorum.

Stultiloquium.

Stultiloquium eſt ſententia verborum peruerſa, per quæ quis præfert delectationes luxuriæ aliis bonis, D.Thom.2.2.quæſt. 153.artic.5.

Stultitia.

Stultitia eſt erratio recti, & boni in dictis & factis per ignorantiam. Lactantius 2. Inſtitutionum.

Stultus.

Stultus filius męſticia eſt matris. Prouerbiorum 10.

Stultus irridet diſciplinam patris ſui Prouerbiorum 15.

Stultorum infinitus eſt numerus Eccleſiaſtes 1.

Stulto nulla re opus eſt, nulla vti ſcit. Seneca epiſtola 10.

Stulti deſpiciunt ſapientiam atque doctrinam. Prouerb.1.

Plus prodeſt correctio apud prudentem, quam centum verbera apud ſtultum. Prouerbiorum 17.

Subdelegare.

Subdelegare non poteſt is, cui delegatus eſt inquiſitio, vel alicuius eccleſiæ prouiſio.iam de conſenſu partium,c.finali ext. de offic. delega. quod ſi fecerit, per exceptionem poteſt remoueri. vt dicit D. Nepos de Montalbano in tractatu Exceptionum, folio 67. numero 29.

Subditus.

Subditi principem iuuare tenenturratione iuriſdictionis,non feudi, vt vaſalli tenentur iuuare principem & ire ad bellum perſonaliter,niſi excuſentur ætate vel morbo, vel profeſſione vel ſexu. vt diſtinguit D. Marinus Laudenſis in tractatu De bello, fol.124. quæſt.41.

Subhaſtatio.

Subhaſtatio precium iuſtum decernit. Ioannes Andreas allegat Authentic. Hoc iuſ porrectum,C. de ſacroſanct.eccleſ.& l.Ad officium,C.Communi diuidun.Reliqua vide apud D.Fabianum à Monte,in tract.de empt. & vendit.fo.146.num.89.

Subhaſtator.

Subhaſtator vendens non poteſt habere fidem de precio, l. A Diuo, §. Sed ſi emptor. ff.de re iudica.& Bart.in l.Ad finem,C. de fide inſtrumento. & iure haſtę fiſca. lib. 10. Sic tenet D. Bertach in tracta. de gabellis vectigalibus,fol.59.num.17.

Subu-

Subiectum.

Subiecta qualia, talia & prædicata sunt, c. Apostolus, 32. q. 7. Sic inquit D. Pet. de Vbaldis, in tracta. de Canonica episcopali & parochiali, fol. 175. verso, n. 4.

Subrogare.

Subrogatus sapit naturam eius, in cuius locum subrogatur, l. 1. § hoc. ff. Si quis testa. liber esse iuss. & l. 1. § Similiq; modo, C. de bonis quæ liber. Sic annotat D. Anto. de Roselis in tractatu de succes. ab intesta. folio 240. numero 72.

Substitutio.

Substitutio pupillaris est fauor populi, l. Ex tribus, C. de inoffic. testa. l filiis matrem, C. eodē. vt meminit D. Rolandinus in tract. flos testamentorum, f. 202. verso, n. 5.

Substitutio reciproca non impeditur per portionum inæqualitatem, l. Si plures, ff. de pupil. substitu. Sic ait D. Angel. à Gambellionibus in tracta. de testamen. f. 36. n. 9.

Substitutus.

Substitutus à matre sagaci præferendus est substituto à patre stulto. vt vult Bart. in l. Ex facto, ff. de vulga. & pupilla. substitu. in ver. Vltimo quæro Plura lege apud D. Angelum à Gambellionib. in tractat. de testamen. fol. 34. verso, num. 14.

Subtilitas.

Subtilitas nulla est sine vtilitate.

Subtilitas est proprium epitheton interpretantis.

Subtilitas nimia est odiosa legibus, maxime ad infringendum contractum.

Subtilitas licèt toleretur in disputando, non tamen in iudicando toleratur.

Subtilitates in practica sunt fugiendæ.

Subtilitas plerunque in pernitiem vertitur, l. In causæ. ff. de minorib. vt allegat D. Ioannes Pyrrhus in tracta. de suitate, folio 108. verso, num. 5.

Subuenire.

Subueniendum magis dilecto, l. liberorum, ff. de verb. signific. & l. Isti quidem, in fine, ff. eodem. Plura vide apud D. Ioan. à Lignano, in tractat. de Amicitia, fo. 12. verso, §. hic insurgit, num. 2.

Superbia.

Superbia est appetitus peruersæ celsitudinis, D. August. de ciuitate Dei. Hug. de sacramentis. Isidorus in Etymo. D. Tho. 1. 2. q. 84. artic. 2. & 2. 2. q 77. artic. 5.

Superbia est odibilis coram Deo & hominibus, Ecclesiastici 10.

Superbiæ initium apostatare à Deo. Ibidem.

Superbia est initium omnis peccati, D. Augusti. super Genesim.

Superbia prior est in vitiis, D. Augusti. de verbis Domini.

Superfluitas.

Superfluitas toleratur vt res dilucidius dicatur.

Superstitio.

Superstitio est vitium religioni oppositum per excessum, D. Tho. 2. 2. q. 92. artic. 1.

Ad rem peragendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem. Cicero lib. 2. de diuinatione.

Suspitio.

Suspitio est acceptio vnius partis cum formidine alterius, Cicero.

Suspitio est opinio mali ex leuibus signis. D. Tho. 2. 2. q 60. artic. 4.

Suspitio vel opinio vnius cum æquitate plus valet, quam multorum sine æquitate, l. Quod dem, § Si des, ff. de impens. in reb. dota. fac. Et Oldendorpius in locis cōmunib.

T

Tabellio.

Tabellio est habens officium scribendi publica instrumēta ad faciendam fidem. vel, est seruus publicus. vt glos. in c. Quanquam, de vsuris, lib. 6.

Tacere.

Tacens in sui præiudicium nunquā dici-

tur tacere vel consentire, glos. in l. Gaius, ff de signo. act. vide cætera apud D. Lanfrancũ ab Oriano in tracta. de Arbitris, fol. 27. n. 42.

Ille scit recte dicere, qui & ordinatè nouit tacere, D. Grego. 30. Moralium.

Malum hominem aliquis vincet melius tacendo, quam respondendo.

Tace & expecta.

Tacentis securior conditio est.

Taciturnitas.

Taciturnitas in dicendis, & locutio in tacẽdis est peccatũ, D. Tho 2 2 q. 73. artic. 2.

Tacitum.

Tacitum aliquãdo plus operatur, quã expressum: & tacitè multa possunt fieri, quæ non expresse, l. Modicis, ff. de contrah. empt. Plura require apud D. Philippum Francum, qui dicit etiam, quod tacitus consensus non videtur valere, vbi expressꝰ reiicitur, in tract. Disputationis petitorii, fol. 83. verso, n. 11.

Temerarium.

Temerarium est præsumere aliis concessa, c. Quoniã, de prescript. & c Sane, de priuileg. vt allegat Dom. Paulus de Citadinis, in tract. de iure patro. f. 48. num. 6.

Temeritas.

Temeritas est defectus cõsilii & species imprudentiæ D. Tho. 2. 2. q 35. artic. 2. c. finali.

Temperantia.

Temperantia voluptatibus imperat. Sen. in vltima epistola.

Tempus.

Tempus est numerus motus secundum prius & posterius, Aristoteles 4. Physico. D. Tho. 1 parte, q. 10. artic. 6.

Tempus omnia fert, Ecclesiastes 3. & 8. & Plato, &c.

Dùm tempus habemus operemur bonũ, ad Galat. 5.

Conserua tempus & declina à malo.

Solennia munera suis locis & temporibus eroganda sunt.

Iactura nulla maior est quam temporis.

Omnia probè fiunt, quæ fiunt tẽpore suo.

Tempus vendere non licet, hoc est, plus vendere ad terminum, quam ei, qui statim soluit. Sic dicit D. Hieron. à Luca, in tract. de Cambiis Lugdunensibus. fol. 6. verso, §. Sequitur, num. 8.

Tentatio.

Tentatio est sumptio experimenti de aliquo, vt cõstet an sciat, velit possit, D. Thom. 2. 2. q 97. artic. 1.

Beatus qui suffert tentationem, D. Iac. 1.

Tergiuersatio.

Tergiuersatio est inordinata omissio accusationis vel defensionis vel alicuius operis, D. Tho. 2 2. q. 66. artic. 3.

Terminus.

Terminos à patribus positos transgredi non licet, Prouerb. 22. & c. Quæ ad perpetuã. 21. q. 1. Sic habet D. Pet. à Monte in tract. de Monarchia Conciliorum, fol. 17. n. 12.

Territio.

Territio vel timor leuis non inualidat cõfessionem delati de crimine, l. Item apud Labeonem, § Quæstionem, ff. de iniuris, & l. Metum, C. Quod metus causa. Plura vide apud D. Guidonem à Suzatia, in tract. de indiciis, fol. 92. num. 76.

Testamentum.

Testamentum secundum iuratum tollit primũ, l Si quis in principio testamẽti, ff. de lega. 3 & l. Si mihi & tibi, § fina. ff. de legat. 1. Consule D. Marcum Antonium Bauennũ tracta. de virtute. fol 50. n. 68.

Testator.

Testator dispositionem statuti tollere nequit per testamentum suum vt habet D. Fabianus de Monte in tracta. de empt. & c. fol. 134. verso, num. 52.

Testatoris voluntas seruanda, de sacro sanct. eccl. l. 1. & c. Tua nos, de testa. sic habet D. Petr de Vbaldis in tract. de Canonica episcopali & parochiali, fol. 157. verso, n. 36.

Testis.

Testis mendax peribit. Prou. 21.

Vni testi nec Catoni credendũ est, D. Hie. contra Ruffinum.

Tela

Testis titubans pro ignorante est habendus & ideo repellitur, c. Super his, ext. de pœnis. Amplius vide D. Ioannem Monachum, in tracta. Defensorii iuris, f. 65. verso, §. Quoniam, num. 3.

Testis deponere debet pro certo, & super certo. l. Cum filius, § Pater, ff. de leg 2. Sic habet D. Ioannes Franciscus Balbus in tract. de præscript. fo. 281. n. 14.

Testes duo ad probandam voluntatē testatoris sufficiunt. vt Soci & Crotus volunt l. hæredes palam, §. Sed si notam, §. de testa. vt Citat Vdalricus Zasius, in tract. de substitu. folio 88 num. 25.

Testium dicta debent interpretari in meliorē partem. vt not. Innoc. in c. Dudum, ext. de elect. Sicut habet D. Baldus de Vbaldis in tract. De pace Constantiæ, f 79 verso, n. 112.

Testes duo deponentes de gustu vini sunt præferendi duobus deponentib. de visu vini. vt habet D. Anto. de Rosellis, in tract. de succes. ab intesta. fol. 237. num. 5.

Timor.

Timor est metus mali impendentis. Cicero in Tuscula.

Timor Dei corrigit, timor hominum differt actionem, D Hiero. super Matthæum.

Timor Domini principium sapiētiæ. Ecclesiastes vltimo.

Timiditas in sapiente esse non debet.

Tyrannis.

Tyrannis est dominatus vnius in propriū commodū. Arist. 4. Politic. & 8. Ethico.

Tyrannus.

In vita tyrannorum nulla fides, Cicero de Amicitia.

Nulla nobis est societas cum tyrannis, Cicero 3. Offic.

Titulus.

Titulus iniustus non est titulus, l. Nec vllam, ff. de peti. hæred. vt habet D. Stephanus Costa in tracta. de Ludo. f. 187. num. 10.

Tolerantia.

Tolerantia principis non iustificat actum. quantocunque tempore, Geminianus in c. licet, de præbendis lib. 6

Tollere.

Tollere potest qui & condere, l. Nam natura, ff. de condi. indeb. & l. Nihil tam naturale, ff. de reg iuris. Cætera vide apud D. Paulum Grillandum in tractat. de Relaxatione carceratorum, fol. 131. q 6. num. 3.

Transactio.

Transactio captiosa rescindenda est. vt habet D. Fabian. de Monte in tract. De emptione & venditione, fol 155. verso, num 13.

Tribulatio.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, Actuum 14.

Tribunal.

Tribunal episcopi & vicarii, idem est. vt Specu. in Spe. de le. § Nunc ostendit, versic. de Concilio. vt allegat D. Petr. à Monte in tract. Monarchia conciliorum, fol. 17. verso, n. 7.

Tributum.

Tributum subiectionē denotat. c. Omnis anima. De censib. vt allegat idem D. Petr. à Monte. in tracta. de Monarchia conciliorum, fol. 26. n. 2.

Tristitia.

Tristitia nocet cordi. Prouerb. 25.

Cor sapiētium vbi tristitia, cor stultorum vbi lætitia. Ecclesiastici 7.

Turba.

Turba non punitur, sed bene quod in turba perpetratur, l. Prætor, ff. vi bonorum rapto. vt allegat D. Nicolaus Boerius in tractat. de Seditiosis, fol 168. num. 43.

Tutor.

Tutor plus iuris habet in bonis pupilli quam procurator in causa, l Qui fundum. §. Tutor. ff pro emp. vt habet D. Albericus de Rosate in tracta de testib. 170. num. 6.

V

Vacuum.

VAcuum est locus priuatus corpore. Aristoteles 4 Physico.

Vacare.

Vacante ſede nihil eſt innouandum, c. 1. & per totum, Ne ſede vacante, & quia ſententia contra eccleſiam tunc lata non valet, l. Acta, §. Finali, ff. de re iudicat. vt habet D. Ioannes Franciſcus in tract. de Offic. & poteſtate. can. Sede vacante, fol. 193. q. 8. num. 3.

Vagabundus.

Vagabundus vbi reperitur, ibi conueniri poteſt, gloſſ. in l. Hæres, in verbo debebit, ff. de iudic. vt habet D. Pet. à Biaxio, in tract. Directorii electionum, fol. 205. c. 29. n. 2.

Valetudo.

Valetudinis ratio eſt habenda, l. Qui cum vno, §. fin. ff. de re militar. vt habet D. Iacob. de Arena in tractat. de expenſis, fol. 43. verſo, num. 19.

Vectigalia.

Vectigalia antiqua augeri nõ debent, quod fit cum plus quam cõſuetudinario more accipitur, vt l. Finali, C. Noua vecti. & l. Imperatores, ff. de polli. vt allegat D. Pet. Antibolus in tract. de muneribus, fol. 40. num. 198.

Venditio.

Venditio metu facta eſt nulla, ſicut quando dolus dat cauſam contractui bonæfidei: vt ſignanter ponit Bartol. in l. 3. ad fin. Cod. Quod metus cauſa. Sic allegat D. Fabianus de Monte, in tractatu de emptione & venditione, fol. 145. num. 66.

Venia.

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas, Iuuenalis.

Chriſtianus fratri ſepties, imo ſeptuagies ſepties in ſe peccanti veniam dabit, Matthæi 18. Auguſt. de agone Chriſtiano, D. Hieron. ſuper illud Matthæi, 24. Si peccauerit in te frater.

Venia dignus qui alienovitio laborat, l. Legem, C. de natu. liber. & Archidiaconus allegat, c. Idololatria, 28 q. 1. & c. Secũdo, de conjugio leproſorum. Hæc excerpuntur ex D. Antonii de Roſellis, in tract. de Conciliis, fol. 209 num. 33.

Venia peccati non datur niſi correcto eam. Peccati de regulis iuris, lib. 6. vt idem D. Anton. de Roſellis, in tractatu de Conciliis, fol. 92. num. 7.

Verbum.

Verba debent eſſe conſonantia rebus. §. Eſt & aliud, cum ſimilibus, Inſtit. de donat. Sic dicit D. Petr. Antibolus, in tract. de Muneribus, fol. 36. verſo, num. 130.

Verbum in cõtractu nullum debet eſſe odioſum, c. Præſul. 2 q 4. in verſic. Cardinalis vrbis Romæ, & in c. 1. 79. diſt. in verſic. Cardinalium eiusdem eccleſiæ. Sic habet D. Barbatia in tract. de præſtantia Cardinalium, fol. 57. num. 8. in fine.

Veritas.

Veritas ſcientiæ non eſt quærenda de nuulis, ſed de ipſo fonte, c. Ieiunium, 36. diſt. Item Ioannes Andreas in c. Certificati, de ſepult. vt habet D. Lapus de Caſtellione in tractatu de Canonica portione & quarta, folio 133. num. 23.

Veritas ſemper eſt amica iuris, vt inquit D. Anton. de Roſellis, in tractatu de Conciliis, fol. 120. num. 7.

Veritas & æquitas ſunt duo lapides angulares, quos iudex ſeruare debet, Baldus in c. Quin contra, de probat.

Veritas eſt iudicii domina & iudices illi ſeruire debent.

Veritas in omnibus principatum tenet & eſt præferenda à quocunq;.

Veritas mater iuſtitiæ, magna mater, & fortior omnibus.

Veritas eſt filia temporis, ſuper omnia, 3. Eſdræ 3.

Veritas omnia vincit, prævalet ſimulationi, legum amica, amanda & cui omnia cedũt.

Veritas odium parit, Terent. in Andria.

Veritas per homines multos fit ſplendidior.

Veritas per inueſtigationem reperitur.

Veritas multos habet inimicos, paucos amicos.

Veritas

Veritas laborare potest, vinci non potest.

Veritas non defensa opprimitur.

Veritas determinata non datur de futuris contingentibus D. Hieron.

Veritas bene demõstrata & sustentata semper vincit, Seneca epist. 50.

Veritas plus valet, quam opinio.

Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, Psalm. 11.

Veritatis oratio simplex est. (sunt.

Veritatis gratia omnia grauia subeunda

Veritatis ignorantia est hominis ruina.

Veritatis loco est res iudicata.

Veritatis nõ dicendę iuramentum non valet. Deus veritas est.

Verum.

Verum semel, semper verum, Bald. in c. 1. colum. 3. vt lite non contesta.

Verum scire diuinę est sapientiæ, vtinam tam facile vera inuenire, quam falsa conuincere possem. Lactant. Firmianus.

Verum ex falso effici non potest, Cicero 2. De anima.

Cogitatio tua nunquam recedat à vero, Seneca.

Non omne quod apparet & videtur verum est, Aristot. 3. Metaphys.

Verum est bonum & laudabile, Aristot. 4. Metaphys.

Non oportet tantum verum dicere, sed etiam causam falsi assignare, Aristot. 7. Metaphysic.

De omni est affirmatio vel negatio vera, Aristot. 1. Priorum.

Ex falsis bene sequitur verum, sed ex veris nunquam falsum: Aristot. 2. Priorum.

Verisimile.

Verisimilius dicitur quod iuri communi concordat. Imol. in c. Auditis, de præscript. Bald. in c. 1. de controuers. inuestit. Petr. de Ancharano & D. Anton. in c. 1. de rescript. in 6. Romanus in rubrica, de Ar. in 17. q. in conclusione incipiente, Testes incredibilia, sic testatur D. Franciscus Curtius in tract. de testib. fol. 16. num. 22.

Vetustas.

Vetustatis mos seruandus est, c. Conquestus, 9. q. 3. l. Cum antiquitas, C. de testam. cum aliis similibus, vt allegat D. Nicol. Boerius, de ordine graduum vtriusq; fori, fol. 77. verso, num. 20.

Victima.

Victimæ impiorum abominabiles Domino, c. Sicut populus, 1. q. 1. vt notat D. Anto. de Rosellis, in tract. de Conciliis, fol. 104. verso, num. 35.

Victoria.

Victoria quæ vincit mundum est fides nostra, Ioan. 1. cap. 5.

Non est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint laboriosa certamina, D. Ambros. in Offic.

Victoria in arbitrio Dei, non tuo est posita, Lactantius 6. Institut. cap 6.

Ea demum victoria, & apud Deum, & apud homines minimũ inuidiæ habitura est, quæ plurimum humanitatis habet, Valerius Maximus lib. 5.

Vincere.

Vincere seipsum est omnium victoriarum prima & optima, vinci à se ipso & turpissimum & pessimum, Plato De legib.

Victus.

Vna salus victis nullam sperare salutem, Virgilius.

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus, Idem Virgilius.

Vigilia.

Vigiliis & laboribus bona quæruntur, & exercescit respublica, vt dicit D. Philippus de Casolis in tractatu de testam. & succes. folio 123, verso, num. 13.

Vis.

Vim vi repellere licet, cum quoscq; se defensare iura permittunt, c. Olim, de Restit. Spoliato. Sic refert D. Ioan Lupus in tractatu de bello, fol. 151. verso. num. 3.

Vindicta.

Vindicta vel pœna leuior ibi, vbi culpa mi-

nor, sic ait D. Paulus Grillandus in tract. De pœnis omnifariam coitus, fol. 221. num. 8.

Vinum.

Vinum sobrie sumptum prodest, vt habet D. Petr. Lenauderius in tract. de Oneribus doctorum, fol. 173. De vino bibendo moderate.

Virginitas.

Virginitas thesaurus impreciabilis est, Genesis 24.

Virginitas rata est virtus, res difficilis apud omnes nationes semper tenuit principatum, frumēto & auro cōparatus, grādis virtus virtutis in carne non carnaliter viuere, D. Hiero.

Virginitas altus mons est, ad quam Angelus hortatur, qui videt se non posse ascēdere, maneat in Segor, id est legitimo matrimonio, melius mediocri bono vti, quam per abrupta libidinum præcipitari, D. Gregor. super illud Geneſis, In monte saluum te fac.

Virilitas.

Virilitas est fiducia virium vel pars potentialis fortitudinis, D. Thom. 2. 2. q. 128.

Vir.

Vir caput est mulieris, 1. Corinth. 11.

Vir bonus nil cogitat quod prædicare non audeat, Lactantius 6 Instit. 4.

Vir præcipit vxori in qualibet domo recti regiminis, vt habet D. Anton. de Rosellis in tractatu, de potestate Imperatoris ac Papę, folio 34. num. 7.

Virtus.

Virtus est habitus animi rationi consentaneus, Cic. in Rhetor.

Virtus colenda, non imago virtutis, Lactantius 1. Instit. 1.

Virtus omnis gratiosa nō amat angustias, non superuacua, Seneca epist. 89.

Virtus extollit hominē, & super astra mortales collocat, Seneca epist. 88.

Virtus dispersa labitur.

Virtus vnita est fortior & melior sua dispersa, vt dicit D. Anton. de Rosellis in tractatu De potestate Imperatoris & Papæ, fol. 51. verso, §. Hanc, n. 3.

Virtus in senio iuuenescit, vt testatur D. Ioannes à Lignano in tractat. de amicitia, folio 5 verso, § Restat, n. 2.

Virtus inuidiam semper comitem habet.

Virtus ars est circa difficilia, Aristotel. 2. Ethicor.

Beatus esse sine virtute nemo potest, Cic. 1. de natura Deorum.

Virtus clara æternaq; habetur, Salustius in Catilina.

Virtutis vberrimum alimentum est honos, Valerius Maximus.

Virtute nihil amabilius est, Cicero in Amicitia.

Vita.

Vita est mansio animæ in corpore physico, Aristot. de vita & morte.

Vita breuis est, & ipsa breuitas semper incerta, D. August. de verbis Domini.

Vita hæc est cæca, dubia, ærumnosa, August. in Originali.

Vita nostra similis est nauiganti, Greg. in Registro.

Vitium.

Vitium est habitus animi naturæ & rationi repugnans, Cicero, & D. Thom. 1. 2. q. 71. artic. 1.

In vitia alter alterum trudimus, Seneca epist. 4.

Vitiis detrahentes offendunt plurimos.

Voluntas.

Voluntas est appetitus bonus cum ratione, Aristot. 1. Rhetor.

Voluntas nihil habet nisi ex se iudicium, D. August. de libero arbit.

Voluntati vltimæ semper est fauendum, 1. C. de sanctiss. episc. c. Vigilanti, de præscript. hæc promit D. Pet. de Vbaldis in tract. de Canonica episcop. & paroch. fol. 166. verso, n. 5.

Volumus.

Volumus totum destruit, & ad præceptum ducit.

Volenti & quærenti nihil difficile est.

Voluptas.

Vol-

Voluptas est iucundus motus in sensu, Cicero 2. De finibus bonorum.

Voluptas semper famem sui habet, & trãsacta non satiat, D. Hieron. in epist ad Damas.

Voluptates commendat rarior vsus, Iuuenalis Satyra 15.

Veneno voluptatis homines inficiuntur.

Voluptatis imperium nemo potest effugere, nisi summa cautela & miseratione diuina.

Voluptas intẽpestiua parit damnũ, Menãd.

Votum.

Votum est promissio facta Deo cum deliberatione boni alicuius, Richard. 4. dist. art. 3.

Vouere.

Vouete & reddite, Psal. 75. (siast. 5.

Si q̃d vouisti Deo ne moreris reddere, Eccl.

Vouentibus non solum nubere, sed etiam velle damnabile est, D. Hieron. & c. Vouentibus, 17. q. 1.

Vox.

Vox est percussio aeris inspirati ad vocalem arteriam moti ab anima, quæ inest partibus illis, Aristot. 2. de anima.

Vox vnius, vox nullius, l. Vbi numerus, ff. de testib. Sic meminit D. Ioan. à Grass. in tractatu de arbore iudiciorum. fol 94. verso, §. successiue, num. 2.

Vocem dominorũ dulcius est habere, quã aures ministrorum, quod est elegans dictum Baldi in c. Quia propter, de electio. Dulcius enim ex fonte quam riuulo hauritur aqua, c. Ieiunium, 76 distinct. Ita tenet D. Ioannes Montaigne in tract. de authoritate conciliorum, fol. 79 verso, num. 55.

Vsus.

Vsus communis loquendi derogat propriæ significationi verborum, l. Liberorum, §. Quod tamen, ff de lega. 3. Plura vide apud D. Lanfrancum in tract. de depositionib. testium, fol. 208 num. 151.

Vsus est vis vtendi reb. alienis salua rerum substantia, Azo in summa.

Vsusfructus.

Vsusfructus est ius alienis rebus fruendi salua rerum substantia ad tempus, & est ius in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est, l. 2. ff. de vsufruct. & Institut. eodem titul.

Vsura.

Vsura parum à rapina differt, vt dicit Frater Raymundus in sua summa in principio, & Philippus de Bergamo super Catonem ait: Quod vsura proprie est rapina. Sic etiam habet D. Guido Pàpa in tract. de vsuris, fol. 180. verso, num. 3.

Vsura est quicquid solutioni rei mutuatæ accedit ipsius rei vsus gratia pactione interposita. Hostiensis in summa. & D. Thom. in quæstione de malo, q. 13 art. 4 & 2. 2. quæst. 82. artic. 1.

Pecuniam tuam non dabis ad vsuram, Leuiti. 25. Deuteron. 23.

Si quis vsuram accipit. rapinam facit, vitã non viuit, D. Ambros. de bono mortis.

Nihil vsuris turpius, nihil crudelius. Chrysost. super Matth. 5.

Vsurarius.

Vsurarii pecunia similis est morsui aspidis, D. Chrysost. super Matthæum.

Vsurarius Deo & proximo tenetur satisfacere sicut Deum & proximum offendit. Ita arguit D. Laurentius de Rodulphis in tract. de Vsuris, fol. 129 num. 36.

Vsurpare.

Vsurpare nitens & vsurpans honorem indebitum, sacrilegii punitur, l. 1. Cod. vt digni. ordin. ser. lib. 12. sic infert Domin. Laudensis, in tractatu de dignitate, fol. 128. verso, q. 50.

Vtile.

Vtile à solo agente quæritur, c. Sine, cum sequentibus 7. q. 1. Plura infert D. Ioannes à Lignano, in tract. de Amicitia, fol. 6. verso, §. Visum, n. 5.

Intelligat vir bonus nihil expedire, aut vtile esse, quod est iniustum, Cicero Offic. 2.

Vxor.

Vxor est pars corporis mariti, & efficitur

vna caro sic quod ad imparia non debet iudicari, c. Gaudemus, de diuortio. Sic meminit D. Pet. Lenauderius, in tract. de præcedentia Doctorum, fol. 163. q. 2.

Vxor est amanda vt caro, non vt Spiritus, D. Hieron.

Vxor amanda vt vxor, nō vt adultera. Nam nihil fœdius est quam vxorem vt adulteram amare, Idem D. Hieron.

Vxor virtutem mariti sequitur, Erasmus in Parabolis.

Vxor coruscat radiis mariti.

Vxorem ducens in ambigua est, D. Hieron.

Vxorem ducens exponit se fortunæ, vt naufragans, glos. in c. Nos nouimus, 17. q 2.

Vxorem indotatam ducere est verecundia, imo extrema dementia & miseria, In Syluis nuptialibus.

Vxor obsequens ex paribus ducenda est.

Vxorem mores commendant, vxoris vox vir est.

Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam, 1. Corinth. 7.

Vxor tenetur maritum vocare dominum, non contra tenetur vir vxorem [illegible] nam, notat Bart. in l. Si index [illegible] ff de minorib. l. Si post mortem [illegible] ff. de bon. poss. contra tabul. & l. [illegible] C. de donat. inter vir. & vxor. Nic[illegible] poli. in l. Amicissimos, § Lucius, [illegible] sat. tuto. Panorm. & Felin. in c. [illegible] fo. competen. Plura vide apud D. [illegible] Montaigne, in tractatu de Biga[illegible] num. 13.

Z.

Zelus.

ZElus in animo consistit & per [illegible] ras probatur. l. Dolum, C de de[illegible] Renunciat. libr. 6. Nec multum [illegible] zelo meliori eligentium, modò hi[illegible] rint ducti malo zelo, vt carnalita[illegible] ptione, vel mala affectione, c. Sunt [illegible] & c. Seq. 1. q. 1. & Ioannes Andreæ [illegible] clesia, in 2. column. 5. in 11. subst[illegible] lect. Hæc allegat D. Pet. à Biario in [illegible] Directorii electionum, fol. 219. c. 3. [illegible]

FINIS.